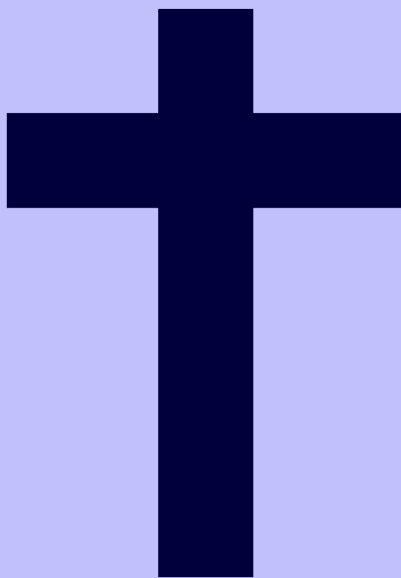

Ta lə Lubə Kunmindi
kí Sigi

Mango: Ta lə Lubə Kunmindi kí Sigi (New Testament)

Ta lə Lubə Kunmindɪ kɪ Sigi
Mango: Ta lə Lubə Kunmindɪ kɪ Sigi (New Testament)

copyright © 2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Mango)

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
96bdbd07-24d6-556c-9e7c-7269c72880cd

Contents

Matiye	1
Marki	53
Luki	84
Ja	136
Njékòwkułə-je	170
Ròm-je	220
1 Kòrènti-je	240
2 Kòrènti-je	260
Galati-je	273
Epeji-je	281
Pilipi-je	289
Kolosi-je	295
1 Tesaloniki-je	300
2 Tesaloniki-je	305
1 Timote	308
2 Timote	315
Titi	320
Pilemɔ	324
Əbrə-je	326
Jaki	341
1 Piyər	347
2 Piyər	354
1 Jā	358
2 Jā	364
3 Jā	366
Judi	368
Né-je kí 'tɛɛ kɪ dɔ-é	370

Poyta kí Maji kí Matiye ndàngì

Ta-je kí dɔ Poyta kí Maji-ti kí Matiye ndàngì

Mbete kinlé dɔɔ kunmindi kí sigi k̀ Kunmindi kí Low nati. Ɛ tɔji Jeju Kristi ki dow kí Lubə mbəti-é kí njépata-je kí ta Lubə-ti kí meɛ Kunmindi-ti kí Low d'un-né mindi-dé rəm, tɔji-é ki ngar kí boy kí gin koji-ti læ Dabidi. Matiye ndàngì mbete kinlé kɔɔ ra-né k̀ jipi-je ya kete, kɔɔ kadi 'gə Poyta kí maji kí sobi dɔ Jeju kí ree ki njəkaji-dé rəm, ree ki ngar læ-dé rəm. Ngà Poyta kí maji kinlé tò kɔɔ dow-je lay tɔ. Ta tɔl ta mbete-ti lé, Jeju idə njéndó-né-je liə kadi d'ow k̀ lo-je lay kadi d'ingə njéndó né-je gin dow-je-ti lay kí dɔnangi-ti d'adi-n'è (28:19).

Matiye kí njèndàngì mbete kinlé, to njètaa lambo. Ri-é læ Lebi tɔ (Mar 2:14). Jeju ba-é adi-é to kí káre dan njéndó né-je-ti liə kí dɔgi gidi-é joo (Mat 9:9), bá go-ti ɛ ulə-dé ki njəkɔwkulə-je.

Matiye tum gin mbete liə k̀ kɔr ginka Jeju, kɔɔ tɔji-né kí Jeju lé to kí dan jipi-je-ti. Ɛ pa ta læ koji Jeju rəm, né kí ɛ ndó dow-je rəm, né kí ɛ ndó njéndó-né-je liə rəm, nékɔji-je liə rəm, bá koy-é dɔ kagdəsi-ti k̀ tɔsi kí tɔsi ndəl tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəm, bá pa ta læ né-je kí njéndó-né-je læ Jeju d'a ra meɛ ndɔ-je-ti kí nɔ-dé-ti rəm.

Kɔr ginka Jeju

Luk 3:23-38

¹ Kɔr ginka Jeju Kristi kí ngonka Dabidi, kí ngonka Abrakam ón:

² Abrakam oji Isaki;

Isaki oji Jakobi;

Jakobi oji Juda k̀ ngankɔ-é-je;

³ Juda dɛ k̀ Tamar d'oji Paresi, k̀ Jera;

Paresi oji Esrom;

Esrom oji Aram;

⁴ Aram oji Aminadabi;

Aminadabi oji Nasɔ;

Nasɔ oji Salmɔ;

⁵ Salmɔ dɛ k̀ Rakabi d'oji Bowaji;

Bowaji dɛ k̀ Ruti d'oji Obedi;

Obedi oji Jese;

⁶ Jese oji ngar Dabidi;

Dabidi taa ne Uri oji-né Salomɔ;

⁷ Salomɔ oji Robowam;

Robowam oji Abiya;

Abiya oji Aja;

⁸ Aja oji Jojapati;

Jojapati oji Joram;

Joram oji Ojiyasi;

⁹ Ojiyasi oji Jowatam;

Jowatam oji Akaji;

Akaji oji Ejekiyasi;

10 Ejekiyasi oji Manasi;
 Manasi oji Amɔ;
 Amɔ oji Jojiyasi;
 11 Jojiyasi oji Jekoniyasi kɪ ngankɔ-é-je.
 Dɔgangi bal-é-je-ti kin é d'uwə-né
 dow-je kí Jorijalɛm d'ɔw sə-dé bə Babilɔn-ti.*
 12 Loki d'ɔw sə-dé Babilɔn-ti lé,
 Jekoniyasi oji Salatiyel,
 Salatiyel oji Jorobabel,
 13 Jorobabel oji Abiyudi,
 Abiyudi oji Eliyakim,
 Eliyakim oji Ajɔr
 14 Ajɔr oji Sadoki,
 Sadoki oji Akim,
 Akim oji Eliyudi,
 15 Eliyudi oji Eleyajar,
 Eleyajar oji Matɔ,
 Matɔ oji Jakobi,
 16 Jakobi oji Jojepi kí ngɔw Mari.
 Rəmə Mari oji Jeju kí 'ba-é Kristi†.

17 Kɪ dɔ Abrakam-ti sar ree tɛɛ-né dɔ Dabidi-ti lé, to ginka dɔgi gidi-é sɔ.
 Ə kɪ dɔ Dabidi-ti sar ree tɛɛ-né bal-ti kí d'uwə-né ngan Israyel-je d'ɔw-né
 sə-dé bə Babilɔn-ti lé, to ginka dɔgi gidi-é sɔ rəm, kɪ dɔ bal-ti kí d'uwə-né
 ngan Israyel-je d'ɔw-né sə-dé bə Babilɔn-ti sar ree tɛɛ-né dɔ koji Kristi-ti,
 to ginka dɔgi gidi-é sɔ tɔ.

Koji Jeju Kristi

Luk 2:1-21

18 †Koji Jeju Kristi lé tò titi-nɔ bə: Kɔ-é Mari to ngonmandi kí Jojepi uwə
 dɔ-é. Loki 'gə-nɔ dené kɪ dingəm-ti al bəy ya rəmə, Mari ndan ngon kɪ tógi
 lə Ndil kí aa njay. 19 Jojepi kí to njɛnungi-é lé, to dow kí njururu, adi ndigi
 kadi n'pa ta kin kɪ ndaa-ti n'ulə-né rɔsɔl dɔ-é-ti al. Bəba ɛ oji mɛɛ-é-ti kɔ
 mbati-é kɪ go ngəy. 20 Ngà loki ɛ isi gir ta-é kɪ gir ya bəy rəmə, malayka
 lə 'Babe tɛɛ kɔy mɛɛ ni-ti idə-é pané: Jojepi, ngonka Dabidi, 'bəl al, 'taa
 Mari lé, kɔtalə ngon kí mɛɛ-é-ti kinlé to ngon kí ree kɪ go rəbi lə Ndil kí
 aa njay. 21 †E à koji ngon kí dingəm ə 'a kində ri-é lə Jeju, kɔ ɛ bə à to
 dow kí à kaji dow-je liə mɛɛ majal-je-ti lə-dé. 22 Né-je kin lay ra-né bə kɔ
 kadi ta kí 'Babe adi njèpata kí ta-é-ti pa kete lé né-é ra né. 23 'Babe adi
 njèpata kí ta-é-ti pané:

Ngonmandi kí gə dingəm al bəy à ndan ngon!

À koji ngon kí dingəm rəmə d'a kində ri-é lə «Emanuel», kɔr mɛɛ-é to
 «Lubə isi sə-ji.»‡

24 Loki Jojepi i dɔ bi-ti lé, ra titi kí malayka lə 'Babe idə-é-né lé, adi ɛ taa
 Mari lé. 25 †Dɛ 'gə-nɔ dené kɪ dingəm al ya sar Mari oji-né ngon kí dingəm,
 adi Jojepi ində ri-é lə Jeju.

* **1:11** 1:11 'Ndó 2Ng 24:12-16 † **1:16** 1:16 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **1:18**
 1:18 Luk 1:27 † **1:21** 1:21 Luk 1:31 ‡ **1:23** 1:23 Eja 7:14; 8:8,10 † **1:25** 1:25 Luk 2:21

2

Ta læ njénégə-je kí dɔ kərwəj-je-ti kɪ koji Jeju

Luk 2:8-20

¹ D'oji Jeju Bɛtlekɛm, dɔnangi Jude-ti, ɓal-je-ti kí Erodi ɔ̄-né ɓe. Go koji-é-ti lé, njénégə-je kí dɔ kərwəj-je-ti d'i lo kubə kàdì-ti 'ree Jorijalɛm ə ² 'dəji 'panè: «Ngar læ jipi-je kí d'oji-é lé tò rá wa? J'oo kərwəj liə lo kubə kàdì-ti ɓá j'ree kɔ̄ kɔ̄si dɔ-ji nangi n̄-é-ti.» ³ Loki ngar Erodi oo ta kin bè lé, mɛɛ-é gangi man rəm, ɓá dow-je kí Jorijalɛm lay ya mɛɛ-dé gangi man siə rəm tɔ. ⁴ Beba ɛ ɓa njékun dɔ njégugnɛ-je læ Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je dəji-dé se lo kí rá ɓá d'a koji Kristi* lé titi wa? ⁵ Dɛ d'idə-é 'panè: «D'a koji-é Bɛtlekɛm, dɔnangi Jude-ti, kɔ̄ ta kí njèpata kí ta Lubə-ti pa ɛn: ⁶ «Səi dow-je kí Bɛtlekɛm kí dɔnangi Jude-ti, kadi 'gəi maji kí ɓe læ-si lé, to ngonɓe kí sɛ bè ngay dan ɓeɔ-je-ti kí dɔnangi Jude-ti al. Kɔ̄ ngar kí njèkul dow-je læ-m, kí 'to Israyel-je à tɛɛ dan-si-ti.»†»

⁷ Beba Erodi ɓa njénégə-je kí dɔ kərwəj-je-ti gidi ngəy, dəji-dé se dɔkaglo kí rá-ti ya bangi ə kərwəj lé tɛɛ-né wa? ⁸ Ba go-ti, ulə-dé Bɛtlekɛm panè: «Owi 'dəji ta kí tɔgrɔ-ti dɔ ngon-ti kinlé maji-maji ooi. Loki ingəi-é rəmə, reei idəi-mi kɔ̄ kadi m̄ kàrè m'ow m'osi dɔ-m nangi n̄-é-ti tɔ.»

⁹ Go ta-ti læ ngar lé, dɛ d'ɔti d'ow rəmə kərwəj kí d'oo-é lo kubə kàdì-ti n̄ lé, ɔr n̄-dé sar ree tɛɛ dɔ lo-ti kí ngon kí bər tò-ti lé rəmə ɔ̄ nangi. ¹⁰ Loki d'oo kərwəj ɔ̄ nangi lé, rɔ-dé nəl-dé n̄. ¹¹ Beba d'ow mɛɛ kəy-ti ə d'oo ngon kí bər lé kɪ kɔ̄-é Mari, rəmə 'tɔsi məkəji-dé nangi ə d'osi dɔ-dé nangi n̄ ngon kí bər-ti lé. Go-ti, dɛ 'tɛɛ ta mbu né-je læ-dé kí d'ində ngangəm ə d'adi-é kadkare-je: adi to lər-je, kɪ dukan-je, kɪ nɔ̄kagi-je kí ɔ̄ti maji-maji. ¹² Go-ti, Lubə idə-dé mɛɛ n̄-ti kadi 'təl kɪ rəbi kí dɔ Erodi-ti gogi al ngá. Beba dɛ 'təl d'ow ɓe læ-dé kɪ rəbi kí rangi.

D'ay kɪ Jeju d'ow siə Ejipti

¹³ Loki njénégə-je kí dɔ kərwəj-je-ti d'ow ɓe lé, malayka læ 'Babe káre ree mɛɛ n̄-ti idə Jojepi panè: «I taá, 'un ngon kí bər kɪ kɔ̄-é, ə 'ay ɔw sə-dé Ejipti. 'Isi n̄ sar kadi m̄ ya m'idə-i ɓá 'təl 'ree sə-dé gogi, kɔ̄ Erodi lé à sangi kadi n'təl ngon kin.» ¹⁴ Beba Jojepi i taá ndɔɔ nɔ̄ɔ ya, un ngon kí bər kɪ kɔ̄-é ɔw sə-dé Ejipti. ¹⁵ ɛ isi Ejipti nɔ̄ɔ sar koy Erodi. Tò bè kɔ̄ kadi ta kí 'Babe adi njèpata kí ta-é-ti pa kete lé, né-é ra né. 'Babe panè: «M'ɓa ngon-m kadi tɛɛ dɔnangi Ejipti-ti kɔ̄gi.»‡

Koy læ ngan-je kí bər kí ɓe-ti kí Bɛtlekɛm

¹⁶ Loki Erodi oo kí njénégə-je kí dɔ kərwəj-je-ti kin d'ədi-é lé, wɔngi ra-é n̄ adi un ndu kadi 'təl ngan-je kí bər kí dingəm ɓe-ti kí Bɛtlekɛm kɪ lo-je kí gəə dɔ-é tin ya lay; un kuti-é dɔ ngan-je kí ɓal joo-ti təl-né kɪ nangi; ɔ̄ji-né dɔ gangi ndɔ-je-ti kí kərwəj ndɔy-né ɓá njénégə-je kí dɔ kərwəj-je-ti d'idə-é-né lé. ¹⁷ Beba ta kí Jeremi kí njèpata kí ta Lubə-ti pa lé né-é ra né. ɛ panè:

¹⁸ «Sukùkú, kɪ ndi nɔ̄-je, kɪ ɓaata-je ɓa giti-giti mɛɛ ɓe-ti kí Rama, Rasəl nɔ̄ kɔ̄tələ ngan-é, ɛ ndigi kadi dow gɔr-é al, Kɔ̄tələ d'oy lay.»§

* 2:4 2:4 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 2:6 2:6 Mis 5:1 ‡ 2:15 2:15 Oje 11:1 § 2:18 2:18 Jer 31:15.

Təl Jojepi kɪ Najareti gogi

¹⁹ Loki Erodi oy lé, malayka lə 'Babe ree rɔ Jojepi-ti dɔnangi Ejipti-ti idə-é mɛɛ ni-ti panè: ²⁰ «'I taá, 'un ngon kí bər kɪ kɔ-é, ə 'təl 'ɔw sə-dé dɔnangi Israyel-ti gogi, kɔɔ dow-je kí 'sangi tɔl ngon kí bər lé d'oy ngá.» ²¹ Beba Jojepi i taá, un ngon kí bər kɪ kɔ-é, təl ɔw sə-dé dɔnangi Israyel-ti gogi. ²² Loki Jojepi oo kadi Arkelawusi bá ɔ be dɔnangi Jude-ti tó bɔbi-é Erodi-ti lé, bəl kisi dɔnangi Jude-ti. Beba Lubə idə-é mɛɛ ni-ti kadi ijə rɔ-é kɪ rangi ɔw isi dɔnangi Galile-ti yó. ²³ †E ɔw isi mɛɛ bebo-ti kí ba-é Najareti. Tò bə kɔɔ kadi ta kí ndɔki njəpata-je kí ta Lubə-ti 'pa lé, né-é ra né. Ndɔki 'panè: D'a ba-é dow kí Najareti.

3

Ta ndó lə Jə kí njèra dow-je batəm

Mar 1:2-8; Luk 3:1-20

¹ Bal-je kí rangi go-ti, Jə kí njèra dow-je batəm ində lo tɛɛ ə ilə mbɛ diləlo-ti kí dɔnangi Jude-ti panè:

² †«Inəi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi, kɔɔ kɔɔbe kí dɔrɔ-ti* ree ngosi.» ³ Jə lé bá to dow kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa ta liə kete panè:

«Ooi, ndi dow kí njèkilə mbɛ diləlo-ti panè:

'Rai go rəbi lə 'Babe!

'Rai go ngan rəbi-je liə adi ɔ njururu-njururu!»†

⁴ Jə ɔɔ kubi kí 'ra kɪ bəl jambal, dɔɔ bədi-é kɪ ndaá dɔɔ bədi ə nékuso-é to 'bete-je, kɪ toji kí wale.‡ ⁵ Dow-je kí Jorijaləm, kɪ dow-je kí dɔnangi Jude-ti lay, kɪ dow-je kí mɛɛ be-je-ti kí tó ngosi kadi ba Jurde-ti lay ya d'ɔw rɔ-é-ti ⁶ 'pa ta rəsi dɔ majal-je-ti lə-dé d'adi-é ra-dé-né batəm kəm man ba Jurde-ti.

⁷ †Loki Jə oo Parisi-jeS, kɪ Sadusi-je* nɔ-nɔ 'ree rɔ-é-ti kɔɔ kadi ra-dé batəm tɔ lé, ɛ dəji-dé panè: «Səi kí mɛɛ-si ndul titi-nɔ kɪ mɛɛ li pii-je bə kan! Nɔ bá idə-si kadi ɔyi wɔngi kí à ree lé wa? ⁸ Adi kullə ra-si tuwə kullə ra dow-je kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi bane. ⁹ †Ooi nè a 'giri mɛɛ-si-ti painè 'toi nganka Abrakam. M'idə-si rəsi m'adi ooi, kɔɔ ər-je kin ya kàrè Lubə asi təl-dé nganka Abrakam-ti kare.† ¹⁰ †D'ində kungé pèrèrè kadi kagi-je-ti kàrè-kàrè lay ngá, adi kagi kí kandi-é maji al lé, d'a tugə-é dɔ njirə-é-ti kɔɔ kilə-é dan pər-ti. ¹¹ Mɔ, m'ra-si batəm mani, sobi-né dɔ panjiyə-si-je kí maji al kí 'tusi inəi kɔgi lé. Ngà ɛ kí à ree go-m-ti lé, tógi-é itə-m nɔ, adi saba kí nja-é-ti ya kàrè m'tuwə kadi m'tɔr al. E lé bá, à ra-si batəm lə Ndil kí aa njay rəm, batəm pər rəm. ¹² Ə ɛ ɔw kɪ né tó-né liə ji-é-ti nɔɔ; à ra lo tó né liə ə à mbɔ ko liə kungi dama, ngà tisə-é bá à kungi dan pər-ti kí à koy al sartagangi.»

Jə ra Jəju batəm

Mar 1:9-11; Luk 3:21-22; Jə 1:32-34

† **2:23** 2:23 Mar 1:24; Luk 2:39; Jə 1:45 † **3:2** 3:2 Mat 4:17; Mar 1:15 * **3:2** 3:2 kɔɔbe kí dɔrɔ-ti: «Kɔɔbe kí dɔrɔ-ti» kɪ «kɔɔbe lə Lubə» lé to né kí kàrè-rè. Ngà Matiye lé ndangi mbete kin sobi do-né jipi-je lé bá ɛ ndangi-né panè «kɔɔbe kí dɔrɔ-ti» kɔɔ jipi-je lé 'ndigi bá ri Lubə kɪ nɔɔ bə al. † **3:3** 3:3 Eja 40:3 ‡ **3:4** 3:4 2Ng 1:8 † **3:7** 3:7 Mat 12:34; 23:33 § **3:7** 3:7 Parisi-je: Parisi-je 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngá nɔ. * **3:7** 3:7 Sadusi-je: Sadusi-je 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji tɔ. Dɛ 'panè: Dow à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al rəm, Malayka-je kàrè 'goto rəm tɔ. Ngà Parisi-je lé rəmə, 'panè: Dow à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ rəm, bá Malayka-je d'isi nɔɔ rəm tɔ. † **3:9** 3:9 Jə 8:33 † **3:9** 3:9 Jə 8:33,37,39 † **3:10** 3:10 Mat 7:19

¹³ Jeju i Galile ow ro Ja-ti ta ba Jurde-ti kdo kadi ra-é batem. ¹⁴ Ngà Ja ndigi mbati adi idə-é panè: «Ma bá 'a ra-m batem, rəmə i tá 'ree kadi m'ra-i batem to bəy wa!» ¹⁵ Jeju təl idə-é panè: «Kí ngosnè-ti kinlé, 'ndigi sə-m dɔ-ti kadi j'ra bè, kadi né kí njururu kí Lubə ndigi lé né-é ra-né né.» Beba Ja ndigi siə dɔ-ti ə ra-é batem. ¹⁶ Loki Jeju ra batem bá tɛɛ kəm man-ti bè ya rəmə ta dɔɾa tɛɛ, adi oo Ndil Lubə, titi-na kɪ dəngodnda bè, ree isi dɔ-é-ti. ¹⁷ †Rəmə, ndi dow ba dɔɾa-ti panè: «E kan to Ngon-m, m'ində-é dan kəm-m-ti, rɔ-m nəl-m dɔ-é-ti n̄a.»‡

4

Sú n̄a Jeju

Mar 1:12-13; Luk 4:1-13

¹ †Go-ti, Ndil Lubə ɔr Jeju ow siə diləlo-ti kdo kadi Sú n̄a-é. ² Jeju ra ndo korsɔ ya uso né al, adi bo ra-é. ³ Beba njən̄a dow-je lé ree rɔ-é-ti pa siə panè: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə, 'un ndu adi ər-je kin 'təl mbə.» ⁴ Ngà Jeju idə-é panè: «'Ndàngi 'panè: “Dow à kisi kɪ dɔ-é taá kɪ takul nékuso ya par al, ngà kɪ takul ta-je lay kí tɛɛ ta Lubə-ti*.”»

⁵ Go-ti, Sú ow kɪ Jeju bebo-ti kí aa njay, kí to bebo lə Lubə, adi-é a taá sam kəy-ti lə Lubə ⁶ bá idə-é panè: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə, 'kilə 'usi nangi. Kdo 'ndàngi 'panè:

“Lubə à kun ndu kadi malayka-je liə kdo ta lə-i.

Ə dɛ d'a kində ji-dé kuwə-i-né taá, nè nja-i à kɪ dar ər.”†

⁷ Jeju təl idə-é panè: «'Ndàngi mɛɛ mbete-ti lé to 'panè: “A n̄a 'Babe Lubə lə-i al.”»‡

⁸ Sú təl ow siə dɔ mbal-ti kí ngal ləng-ləng, toji-é kɔbe-je kí dɔnangi-ti nè kin lay, kɪ rɪba-je kí dɔ-ti. ⁹ Ə idə-é panè: «Kinə 'tosi məkəji-i nangi ə 'osi dɔ-i nangi n̄-m-ti lé, m'a kadi-i né-je kin lay.» ¹⁰ Jeju təl idə-é panè: «Sata, 'otɪ rangi ta-m-ti! Kdo 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: “'Babe Lubə lə-i bá 'a kosi dɔ-i nangi n̄-é-ti ə ɛ ya kɪ kár-é 'a pole-éŠ.”»

¹¹ Beba Sú tusi Jeju in̄ə-é. Malayka-je 'ree 'ra kɪ Jeju.

Jeju ulə gin kulə liə dɔnangi Galile-ti

Mar 1:14-15; Luk 4:14-15

¹² †D'ilə Ja* dangay-ti, beba loki Jeju oo ta-é lé, ɛ ɔti ow dɔnangi Galile-ti.

¹³ †Rəmə in̄ə be kí Najareti, ow isi Kapernayim ta babo-ti kí Galile, kí to dɔnangi lə Jabulɔ-je kɪ Néptali-je. ¹⁴ Tò bè kdo kadi ta kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa kete lé né-é ra né. E panè:

¹⁵ «Dow-je kí dɔnangi-ti lə Jabulɔ-je

Kɪ dɔnangi-ti lə Néptali-je,

Kɪ dow-je kí njəkisi ngosi ta babo-ti,

Kɪ gidi ba Jurde-ti, dɔnangi Galile-ti kí 'to jipi-je al†;

¹⁶ Dow-je kí d'isi lo kí ndul-ti, d'oo londógi kí boy rəm!

Dɛ kí ndil koy səbi dɔ-dé-ti kàrè lo ndógi dɔ-dé-ti rəm to‡!»

¹⁷ †Dokaglo-é-ti kin bá Jeju ulə gin kilə mbe ə idə dow-je panè: «In̄əi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi, kdo kɔbe kí dɔɾa-ti ree ngosi!»

† **3:17** 3:17 Mat 12:18; 17:5; Mar 1:11; Luk 9:35 ‡ **3:17** 3:17 Pa 2:7; Eja 42:1 † **4:1** 4:1 Əbr 2:18; 4:15 * **4:4** 4:4 Det 8:3 † **4:6** 4:6 Pa 91:11-12 ‡ **4:7** 4:7 Det 6:16 § **4:10** 4:10 Det 6:13; Luk 4:8. † **4:12** 4:12 Mat 14:3; Mar 6:17; Luk 3:19,20 * **4:12** 4:12 Ja kinlé to Ja kí njera dow-je batem, bi to Ja kí njëndó né lə Jeju kin al. † **4:13** 4:13 Ja 2:12 † **4:15** 4:15 Eja 8:23 ‡ **4:16** 4:16 Eja 9:1 † **4:17** 4:17 Mat 3:2

Jeju kî mbɔw-je sɔ

Mar 1:16-20; Luk 5:1-11

¹⁸ Ndo káre bè, Jeju ɔw njiyɔ ta babo Galile-ti, rəmə oo ngankɔ-ɔ-je joo kí 'to mbɔw-je d'a d'ilə burə baa: To Simɔ kí 'ba-é Piyər de kî ngonkɔ-é Andre. ¹⁹ Beba Jeju idə-dé panè: «Reei uni go-m ə m'a təl-si njésangi dow-je-ti.» ²⁰ Rəmə tajinati nè ya 'tusi burə-je lé d'inə ə d'un go-é. ²¹ Loki Jeju ɔti ɔw kete əbi rəmə, oo ngankɔ-ɔ-je kí rangi joo bəy, adi to Jaki de kî Ja kí 'to ngan lə Jebede, d'isi mee tò-ti kî bobí-dé, d'isi 'raki burə-je lə-dé. Jeju ba-dé rəmə ²² kalangi bè ya 'tusi bobí-dé kî tò d'inə-é ə d'un go-é.

Jeju ndó né rəm, adi lapiya njémɔy-je rəm

Mar 1:39; Luk 4:44; 6:17-18

²³ †Jeju ɔw kî go lo-je lay kí dɔnangi Galile-ti, ndó né dow-je mee kəykəwna-je-ti lə jipi-je, ilə mbə Poyta kí Maji kí sobi dɔ kɔbe lə Lubə rəm, bá adi mɔy-je kî məti-je kí gay-gay lay ɔr dɔ dow-je-ti rəm tɔ. ²⁴ Ri Jeju ba ɔr lo kí dɔnangi Siri-ti njuti-njuti, adi dow-je d'ɔw kî njémɔy-je kí gay-gay, kí rɔ-dé to-dé kí lo-é lo-é, kí dow-je kí ndil-je kí maji al 'ra-dé, kí de kí kɔnɔ ɔsi-dé, kí de kí rɔ-dé oy mburuki-je kí rɔ-é-ti adi adi-dé lapiya. ²⁵ Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'un go-é, adi to dow-je kí d'j dɔnangi Galile-ti-je, kí go dɔnangi kí bebo-je kí dɔgi tò-ti, kí dow-je kí bebo Jorijaləm-ti-je, kí de kí dɔnangi Jude-ti, kí de kí mee be-je-ti kí gidi ba Jurde-ti.

Néndó kí Jeju ndó dow-je dɔ mbal-ti

5

Ta lə dow-je kí 'to njénékumə-je

Luk 6:20-26

¹ Loki Jeju oo kosi dow-je lé, ɛ al isi taá dɔ mbal-ti. Beba njéndó né-je liə 'ree rɔ-é-ti. ² Rəmə ulə gin ndó-dé né panè:

³ «Dow-je kí d'oo rɔ-dé kí né al takəm Lubə-ti bá 'to njénékumə-je!

Kdɔtalə kɔbe kí dɔra-ti tò kdɔ-dé.

⁴ Dow-je kí njédingə ndoo bá 'to njénékumə-je!

Kdɔtalə Lubə à sɔl mee-dé!

⁵ Dow-je kí njésɔl dɔ-dé bá 'to njénékumə-je!

Kdɔtalə Lubə à kadi dɔnangi təl né dɔji-dé*!

⁶ Dow-je kí bo ra né kí njururu ra-dé kin bá 'to njénékumə-je!

Kdɔtalə Lubə à kadi-dé tógi!

⁷ Dow-je kí njékoo kəmtondoo lə madi-dé-je ba 'to njénékumə-je!

Kdɔtalə Lubə à koo kəmtondoo lə-dé tɔ!

⁸ Dow-je kí mee-dé aa njay bá 'to njénékumə-je!

Kdɔtalə d'a koo Lubə kí kəm-dé!

⁹ Njékulə dow-je noji nati bá 'to njénékumə-je!

Kdɔtalə d'a ba-dé ngan lə Lubə!

¹⁰ †Dow-je kí d'isi d'ulə kəm-dé ndoo

kdɔ né ra-dé kí njururu bá 'to njénékumə-je!

Kdɔtalə kɔbe kí dɔra-ti tò kdɔ ta lə-dé!

¹¹ †Səi kí dow-je 'taji-si, d'ulə kəm-si ndoo

'təti ta-je kí maji al maji al ta-si-ti kdɔ ta lə-m bá 'toi njénékumə-je!

¹² †'Rai rɔnəl ə 'tiləi kole!

Kdɔtalə nékugə dɔji kí boy nɔ ya tò ngəbi-si dɔra-ti nɔɔ.

† 4:23 4:23 Mat 9:35; Mar 1:39 * 5:5 5:5 Pa-je 37:11 † 5:10 5:10 1Pi 3:14 † 5:11 5:11 1Pi 4:14

† 5:12 5:12 Knj 7:52

Njépata-je kí ta Lubə-ti kete nɔ̄-si-ti kàrè
dow-je d'ulə kəm-dé ndoo bè ya tɔ!»

Njèkun go Kristi to kati kɔ̄ londógi læ dɔnangi
Mar 9:50; Luk 14:34-35

¹³ †«Səi bá 'toi kati læ dɔnangi. Ngà kinə mbinə kati ɔr kɔgi lé, dow à ra ban bá à təl dɔ gogi bəy wa? Maji-é goto ngá. Təl né kí tuwə kungɔ̄ kɔgi gidi lo-ti kadi dow-je 'nɔ̄iyə dɔ-ti ya par ngá.

¹⁴ †«Səi bá 'toi londógi læ dɔnangi. Beba bebo kí tò dɔ mbal-ti taá lé, à kasi bɔyɔ rɔ-é al. ¹⁵ †Dow à kində pər lampi-ti kɔ̄ jəbi ngó dɔ-ti al. Ngà à naɔ̄ kagnaɔ̄ lampi-ti taá kɔ̄ kadi dow-je kí mɛɛ kəy-ti lay ya d'oo-né lo. ¹⁶ †Bè ya tɔ, adi dow-je lay ya d'oo londógi læ-si mɛɛ né ra-ti kí maji. Loki d'oo-né ra-si kí maji rəmə, d'a kɔsi gajɔ̄ Bɔbi-si Lubə kí isi dɔrɔ̄-ti.»

Néndó læ Jeju sobi dɔ ndukun læ Moiyiji
Luk 16:17; 12:58,59; 16:18

¹⁷ Ooi nè a painə, m'ree kɔ̄ bujuru ndukun-je læ Moiyiji kɔ̄ néndó læ njépata-je kí ta Lubə-ti. Mɔ̄ lé, m'ree kɔ̄ 'bujuru kɔgi al, ngà m'ree kɔ̄ kadi ta-je læ-dé lé né-é ra né ngá. ¹⁸ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kɔ̄ ya dɔrɔ̄ kɔ̄ dɔnangi d'a lo kɔ̄-dé-ti bəy kinlé, tó ndukun læ Lubə à tò lo tò-é-ti rəm, ndajɔ̄ mbete kí káre-rè ya kàrè dow à bujuru mɛɛ mbete ndukun-ti kɔgi al sar ya kadi né-je lay kinlé ra-né né. ¹⁹ Dow kí al dɔ ngon ndukun káre dan ndukun-je-ti læ Lubə rəm, ndó dow-je adi d'al dɔ-é siə tɔ lé, dowbé à to dow kí sɛ̄ bè kɔ̄be-ti kí dɔrɔ̄-ti. Ngà dow kí təl rɔ-é go ndukun-je-ti rəm, bá ndó dow-je adi 'təl rɔ-dé go-ti siə tɔ lé, à to dow kí boy kɔ̄be-ti kí dɔrɔ̄-ti. ²⁰ Beba m'a kidə-si rəsi: «Kinə né ra kí njururu læ-si itə 'læ njéndó dow-je ndukun-je kɔ̄ Parisi-je al rəmə, a kandi kɔ̄be-ti kí dɔrɔ̄-ti ndɔ̄ bè al.»

Néndó kí dɔ wɔngi-ti

²¹ Səi 'gəi kí d'idə dɛ̄ kí kete lé 'panè: «'A təl dow al; dow kí təl dow lé, d'a kɔw siə nɔ̄ njègangta-je-ti.» ²² Ngà mɔ̄ rəmə, m'idə-si m'panè: Dow kí adi wɔngi ra-é dɔ ngonkɔ̄-é-ti lé, d'a kɔw siə lo gangta-ti. Ngà dow kí taji ngonkɔ̄-é panè n'to dow kí kɔgi kare lé, asi kadi d'ɔw kɔ̄ dowbé lo gangi ta-ti kí boy, ngà dow kí ba ngonkɔ̄-é mbə dow rəmə, à toki kilə dowbé dan pər-ti kí tò sartagangi tɔ. ²³ Loki 'ɔw kɔ̄ kadi né Lubə logugi né-ti, bá kinə mɛɛ-i ole dɔ ta-ti kí ngonkɔ̄-i ɔw-né sə-i lé, ²⁴ 'inə kadkare læ-i lé logugi né-ti nɔ̄ɔ̄ ya ə 'ɔw 'ulə noji nati siə kete bəy taá kadi 'təl 'ree 'adi kadkare læ-i Lubə.

²⁵ Loki 'isi 'ɔw lo gangta-ti kɔ̄ njèta læ-i lé, 'ulə noji nati siə kalangi dɔ rəbi-ti, nè kinə ɔw tɛɛ sə-i nɔ̄ njègangta-ti lé, njègangta à kilə-i ji asgar-ti kadi-é ilə-i dangay-ti. ²⁶ 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; 'a kugə ngər-ngər, sisi ya kàrè à nɔ̄y al bá 'a tɛɛ dangay-ti bəy.

Néndó kí dɔ sangi-nɔ̄ kí lo kaya-ti

²⁷ Səi 'gəi kí d'idə dɛ̄ kí kete lé 'panè: «'A ra kaya al.» ²⁸ Ngà mɔ̄ rəmə, m'idə-si m'panè: «Dow kí oo dené sar adi bə-é ra-é mɛɛ-é-ti lé, to kaya ya dowbé ra kɔ̄ dené-é ngá tin.» ²⁹ †Kinə kəm-i kí kɔ̄l ɔw sə-i adi 'ra majal lé, 'ɔr-é 'ilə-é kɔgi ngərəngi nɔ̄ bè, kɔ̄ ngon rɔ-i káre-rè é tujɔ̄ kɔ̄ kadi rɔ-i kí lay ɔw-né dan pər-ti kí tò sartagangi kin al ə tò sotɔ. ³⁰ †Ngà kinə jikɔ̄l-i bá ra-i adi 'ra majal lé, 'gangi-é ilə-é kɔgi ngərəngi nɔ̄ bè, kɔ̄ ngon rɔ-i kí

† **5:13** 5:13 Mar 9:50; Luk 14:34,35 † **5:14** 5:14 Jɔ̄ 8:12; 9:5 † **5:15** 5:15 Mar 4:21; Luk 8:16; 11:33 † **5:16** 5:16 1Pi 2:12 † **5:18** 5:18 Luk 16:17 † **5:29** 5:29 Mat 18:9; Mar 9:47 † **5:30** 5:30 Mat 18:8; Mar 9:43

káre-rè é tuji kɔɔ kadi rɔ-i kí lay ɔw-né dan pər-ti kí tò sartagangi kin al ə tò soti.

Ta kí dɔ gáŋgi-na-ti læ dené kɪ dingəm

Mat 19:9; Mar 10:4-5,10-12

³¹ †Səi 'gəi kí d'idə də kí kete lé bəy 'panè: «Dow kí tubə ne-é rəmə kadi ra mbete tubə lé adi-é bane†.» ³² †Ngà mɔ rəmə, m'a kidə-si rəsi; kinə dow tubə ne-é kɔɔ ta læ kaya kí dené ra bane, bi kinə tubə-é kɔɔ né kí rangi rəmə dowbé ya ilə ne-é kaya-ti. Ə dow kí njətaa dené kí ngəbi-é tubə-é lé, ɛ ra kaya tɔ.

Ta kí dɔ kubi rɔ-ti

³³ Səi 'gəi kí d'idə də kí kete lé 'panè: «'A kubi rɔ-i al. Né kí un mindi-i dɔ-ti adi 'Babe lé, 'a ra né-é ya bane†.» ³⁴ †Ngà mɔ lé, m'ow kɪ kidə-si kadi ubi rɔ-si al kí kubi al ya bè. 'A kubi rɔ-i kɪ dɔɔ al, kɔɔ dɔɔ to kalikɔbe læ Lubə. ³⁵ 'A kubi rɔ-i kɪ dɔnangi al, kɔɔ dɔnangi to lo kungi nja Lubə, 'a kubi rɔ-i kɪ Jorijaləm al rəm, kɔɔ Jorijaləm to bebo læ ngar kí boy nɔ. ³⁶ 'A kubi rɔ-i kɪ dɔ-i al, kɔɔ bəl dɔ-i káre ya kàrè 'a kasi 'təl-é kí ndaa-ti əse kí ndul-ti al. ³⁷ Kinə ta læ-si to: «Oiyó» rəmə ɔi dɔ «oiyo-ti», ə kinə ta læ-si to: «Á-à» rəmə ɔi dɔ «á-à-ti.» Ta kí rangi kí ree go-ti to ta læ Njèmeɛndul ngá.

Ta kí dɔ dalba-ti

Luk 6:29-30

³⁸ Səi 'gəi kí d'idə də kí kete lé 'panè: «Kinə dow tɔɔ kəm madi-é rəmə, d'a tɔɔ 'liə tɔ, kinə dow tətɪ ngangɪ madi-é rəmə d'a tətɪ 'liə tɔŠ.» ³⁹ Ngà mɔ rəmə, m'idə-si m'panè: Ijəi rɔ njèmeɛndul al. Kinə dow ində mbɔ-i kí kɔl rəmə, 'təl kí gəl adi-é ində bəy. ⁴⁰ Kinə dow ndigi kow sə-i lo gangta-ti kɔɔ taa kubi kí kàdɪ-i-ti rəmə adi-é kubi kul læ-i dɔ-ti. ⁴¹ Kinə dow uwə-i kí læ njətɔgi-ti kɔɔ kadi 'nɔiyə kulə buy dɔgi lé, ɔw siə kulə buy kɔɔjoo. ⁴² Dow dəji-i né ə adi rəm, bá dow ndigi tunə-i né kàrè ɔgi-é al rəm tɔ.

Ta dɔ ndigi njéba-je-ti

Luk 6:27,32,35-36

⁴³ Səi 'gəi kí d'idə də kí kete lé 'panè: «'A ndigi ngonkɔ-i, ngà njéba læ-i bá 'a kɔsi-é kɪ ta.»* ⁴⁴ Ngà mɔ rəmə, m'idə-si m'panè: 'Ndigi njéba-je læ-si, 'pai ta kɪ Lubə kɔɔ dow-je kí njékulə kəm-si ndoo. ⁴⁵ Beba səi a toi-né ngan læ Bɔbi-si kí taá dɔɔ-ti. Kɔɔ Bɔbi-si lé, adi kàdɪ liə ubə dɔ njèmeɛndul-je-ti rəm, dɔ njèmeɛmaji-je-ti rəm, ɛ adi ndi ədi dɔ njéra né-je-ti kí njururu rəm, dɔ njéra né-je-ti kí njururu al rəm tɔ. ⁴⁶ Kɔɔ kinə dow-je kí 'ndigi-si bá səi 'ndigi-dé tɔ lé, nékugə dɔji ri bá a kingəi-ti wa? Njétaalambo-je kàrè 'ra bè tɔ al wa? ⁴⁷ Kinə ngankɔ-si-je ya par bá səi 'rai-dé lapiya lé, ri bá tò gay rɔ-si-ti kɪ dow-je kí rangi wa? Dow-je kí 'to jipi-je al kàrè 'ra bè tɔ al wa? ⁴⁸ Ən é adi kullə ra-si maji ɔr njuti titi kí kullə ra Bɔbi-si kí dɔɔ-ti maji ɔr-né njuti kin bè tɔ†.

6

Ta læ ra maji kɪ njéndoo-je

¹ †«Ooi bè, maji kí 'rai lé, 'rai kɔɔ kadi dow-je d'oo-si-né al; bè al rəmə a nali nédɔji-si rɔ Bɔbi-si-ti kí njəkisi dɔɔ-ti. ² Kinə 'adi né njéndoo lé, 'ində

† **5:31** 5:31 Mat 19:7; Mar 10:4 † **5:31** 5:31 Det 24:1 † **5:32** 5:32 Mat 19:9; Mar 10:11,12; Luk 16:18; 1Kɔ 7:10,11 † **5:33** 5:33 Mbl 19:12; Kni 30:2 † **5:34** 5:34 a Jak 5:12; b Mat 23:22 § **5:38** 5:38 Tɛt 21:24; Mbl 24:20; Det 19:21 * **5:43** 5:43 Mbl 19:18 † **5:48** 5:48 Mbl 19:2; Det 18:13 † **6:1** 6:1 Mat 23:5

gəngi do-ti titi kɪ njəkədkəm dow-je d'isi 'ra-né mɛɛ kəykəwna-ti lə jipi-je, kɪ kagi rəbi-je kɔ kadi dow-je 'piti-dé-né kin al. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dowbé-je kinlé d'ingə né doji-dé ngá. ³ Ngà i rəmə, loki 'adi né njəndoo lé, kadi jigəl-i gə né kɪ jikɔl-i adi kinlé al. ⁴ Bè kɔ kadi né kɪ 'adi kinlé tɔ kɪ go ngəy, rəmə Bɔbi-i kɪ oo né-je kɪ tɔ kɪ go ngəy lé, à kugə doji-i.»

Néndó kɪ sobi do pa ta kɪ Lubə

⁵ †«Loki isi 'pai ta kɪ Lubə lé, 'rai tana kɪ njəkədkəm dow-je d'isi 'ra né kin bè al. Dɛ 'ndigi ka taá bá pa ta kɪ Lubə mɛɛ kəykəwna-je-ti lə-ji jəi jipi-je, kɪ kadi rəbi-je rəm tɔ, kɔ kadi dow-je d'oo-dé. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dɛ d'ingə né doji-dé ngá. ⁶ Ngà i rəmə, loki 'ndigi pa ta kɪ Lubə lé, 'andi kəy, 'uti takəy ta-i-ti bá 'pa ta kɪ Bɔbi-i, rəmə Bɔbi-i kɪ njəkoo né-je kɪ lo bɔyɔɔ-ti, à kugə doji-i.

⁷ «Loki isi 'pai ta kɪ Lubə lé, 'pai ta-je na-na titi-na kɪ dow-je kɪ 'to jipi-je al d'isi 'ra-né kin bè al. Dɛ 'gir 'panè ta kɪ 'pa na-na kin bá Lubə à koo-né do ndi-dé wa! ⁸ Ngà səi rəmə 'ndaji kəm-dé al, kɔ Lubə kɪ Bɔbi-si gə né kɪ mɛɛ-si ndigi kete bəy bá kadi səi 'doji-é bəy. ⁹ Ooi, kəm rəbi kɪ a pai-né ta kɪ Lubə ɛn:

“Bɔbi-ji kɪ 'isi taá dɔra-ti! Kadi dow-je 'gə kɪ 'aa njay;

¹⁰ Kadi kɔbe lə-i ree;

Kadi dow-je kɪ dɔnangi-ti nè 'ra né kɪ mɛɛ-i ndigi

Titi kɪ dɛ kɪ dɔra-ti d'isi 'ra-né bè tɔ.

¹¹ 'Adi-ji nékuso kɪ asi ta-ji mɛɛ ndo-ti kɪ bone.

¹² 'Inə go majal-je lə-ji kɔgi,

Titi kɪ jɛ kərə j'inə-né go majal-je kɪ dow-je d'isi 'ra sə-ji kin bè tɔ.

¹³ 'Inə-ji adi j'usi mɛɛ néna-ti al;

Ngà 'ɔr ji kɔgi ji Njəmɛɛndul-ti.

Kɔ kɔbe, kɪ tɔgi, kɪ riba tɔ kɪ lə-i ya sartangani. Amen!”

¹⁴ †«Kinə inəi go majal-je kɪ dow-je 'ra sə-si kɔgi lé, Bɔbi-si kɪ isi dɔra-ti à kinə go kɔgi kadi-si tɔ. ¹⁵ Ngà kinə inəi go kɔgi adi dow-je al lé, Bɔbi-si à kinə go majal-je lə-si kɔgi kadi-si al ya tɔ.»

Kɔgi rɔ nékuso kɪ man kay kɔ pa ta kɪ Lubə

¹⁶ «Loki ɔgi rɔ-si nékuso kɪ man kay kadi 'pai ta kɪ Lubə lé, adi kəm-si ra ndoo titi-na kɪ njəkədkəm dow-je d'isi 'ra-né kin bè al. Dɛ d'ulə kəm-dé nati wur-wur kadi dow-je d'oo kɪ n'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay kɔ pa ta kɪ Lubə. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dɛ d'ingə nékugə doji-dé ngá. ¹⁷ Ngà i rəmə loki 'ndigi kɔgi rɔ-i nékuso kɪ man kay kɔ pa ta kɪ Lubə lé, 'togi takəm-i suki-suki, ə 'ndəm ubi kɪ ɛti maji do-i-ti, ¹⁸ kɔ kadi dow-je 'gə kɪ 'ɔgi rɔ-i nékuso kɪ man kay kɔ pa ta kɪ Lubə al, ngà kadi Bɔbi-i kɪ isi lo bɔyɔɔ-ti ya kɪ kár-é oo, rəmə Bɔbi-i kɪ oo né kɪ lo bɔyɔɔ-ti lé à kugə doji-i.

Nékingə kɪ dɔra-ti

Luk 12:33-34

¹⁹ †«'Mbɔi né-je lə-si indəi ngangəm dɔnangi-ti nè al, kɔ nɔ à kɔ rəm, à nɔ rəm, bá njəbogi-je kərə d'a tətɪ takəy kɔ kɔy rəm tɔ. ²⁰ Ngà 'mbɔi né-je lə-si indəi ngangəm dɔra-ti taá, kɔ tɔ lo kɪ né kɪ titi à nɔ al rəm, nɔ à kɔ al rəm, bá njəbogi-je d'a tətɪ takəy kɔ kɔy al rəm tɔ. ²¹ Kɔ lo kɪ né lə-i kɪ ində ngangəm tɔ-ti lé, lo-é ya mɛɛ-i à tɔ do-ti géréré tɔ.»

*Londógi læ daji rɔ dow**Luk 11:34-36*

²² Kəm-i lé, to lampi læ rɔ-i. Kinə kəm-i tò maji lé, to ndəgi rɔ-i lay bá isi dan lo kí ndógi-ti. ²³ Ngà kinə kəm-i tò maji al lé, ndəgi rɔ-i lay ya tò dan lo kí ndul-ti tɔ; kinə kəm-i kí to londógi læ rɔ-i təl to lo kí ndul lé, londul kinlé à təl to lo kí ndul ndi-ndi.

*Lubə əse là**Luk 16:13*

²⁴ Dow kí à kasi ra bə læ ngar-je joo ya goto. Kdotalə à kosi ta ɛ kí káre ə à ndigi ɛ kí káre, al kàrè, à nam kè ɛ kí káre ə nədi ɛ kí káre. Adi a kasi kori Lubə kè là nati joo kɔɔ ra kullə kadi-dé al.

*Ta kí sobi dɔ kində meɛ dɔ Lubə-ti**Luk 12:22-32*

²⁵ Beba m'a kidə-si rəsi panè: Adi meɛ-si ɔ kəkəkə adi 'painè: «Ri bá j'a kuso əse ri bá j'a kay kɔɔ kisi-né əse j'a kingə kubi rá bá j'a kɔɔ wa» al. Kɔɔ kisi kè dɔ taá læ dow maji nɔ itə nékuso rəm, bá daji rɔ dow maji nɔ itə kubi-je rəm tɔ ya al wa? ²⁶ Ooi, yəl-je kí 'nar taá kin; de 'dubi ko al rəm, d'ijə ko d'ungɔ dama al rəm, ya ngà Bobi-si kí dɔɔ-ti ya isi ul-dé! Ngà səi lé, gati-si itə gati yəl-je kin say ya al wa? ²⁷ Nɔ dan-si-ti bá à kasi kilə ndɔ-é dɔ madi-é-ti sɛ kè takul meɛ kɔ kəkəkə liə wa?

²⁸ Ə kɔɔ ri bá adi meɛ-si ɔ kəkəkə kɔɔ kubi-je wa? Uni kəm-si ooi-né puti wale-je kí wale kin! De 'ra kullə madi al rəm, d'oji kubi al rəm, ²⁹ ya ngà m'a kidə-si rəsi kí Salomɔ kí to njénékingə kí nɔ kin ya kàrè, ɔɔ kubi-je kí ndóle asi kè puti wale-je kin nja káre al. ³⁰ Səi dow-je kí kadmeɛ læ-si to kí ndɛ bè kan! Wale-je kí d'ɔ meɛ ndɔɔ-je-ti bone ya ə bore pər à kɔ-dé kin kàrè Lubə adi 'mɔne kè puti-dé mɔɔ rəm, ngà səi kí ban bá ɛ à kadi-si kubi al wa? ³¹ Adi meɛ-si ɔ kəkəkə adi 'painè: «Ri bá j'a kuso wa? Ri bá j'a kay wa? J'a kingə kubi rá bá j'a kulə wa?» al. ³² Kɔɔ né-je lay kinlé, gin dow-je lay kí rangɔ kin bá d'adi rɔ-dé kɔ 'sangi par-par; ngà səi rəmə, Bobi-si kí isi dɔɔ-ti gə maji kí né-je kinlé ɔwi ndoo-é. ³³ 'Sangi kɔbe læ Lubə kè né ra kí njururu liə ya kete, rəmə ndəgi né-je lay kinlé, Lubə à kadi-si dɔ-ti. ³⁴ Adi meɛ-si ɔ kəkəkə dɔ ndɔ kí bore-ti al, kɔɔ ndɔ kí bore ɔw kè meɛ kɔ kəkəkə liə tɔ. Ndɔ-je lay ya d'ɔw kè né to rɔ kí sobi dɔ-dé.

7*Ta læ gangta dɔ-nɔ-ti**Luk 6:37-42*

¹ 'Gangi ta dɔ dow-ti al, nè d'a gangta dɔ-si-ti. ² †Kɔɔ kəm rəbi kí səi 'gangi-né ta dɔ dow-ti kinlé, ɛ ya d'a gangi-né ta dɔ-si-ti tɔ; ə né kí 'mɔji-né né adi dow kinlé, ɛ ya d'a təl mɔji-né né kadi-si tɔ. ³ Ban bá i oo wale kí tò kəm ngonkɔ-i-ti rəmə, kagi kí boy kí tò kəm-i-ti kin bá i oo al wa? ⁴ Ban bá 'a kidə ngonkɔ-i panè: «Adi m'ɔr wale kí tò kəm-i-ti» kin kɔgi ə i rəmə, 'oo kagi kí tò kəm-i-ti kin al wa? ⁵ I njəkədkəm dow-je kan! 'ɔr kagi kí boy kí tò kəm-i-ti ya pa bəy bá 'a koo wale kí tò kəm ngonkɔ-i-ti kɔɔ kor kadi-é.

⁶ Adi né kí aa njay bisi-je al, nè d'a təl kí dɔ-si-ti kɔɔ tɔ-si. 'Tiləi məkosi kí gati-é nɔ nɔ kɔsɔngi-je-ti al, nè d'a mbəjrə nja-dé-ti nangɔ.

† 7:2 7:2 Mar 4:24

*Ta kí dɔ dɔ̀ji né Lubə-ti**Luk 11:9-13*

⁷ 'Dɔ̀ji ə d'a kadi-si, 'sangi ə a kingəi, indəi tarəbi ə d'a tɛɛ kadi-si. ⁸ Kdɔ dow kí dɔ̀ji ya ə d'adi-é, dow kí sangi ə ingə, dow kí ində tarəbi ə 'tɛɛ d'adi-é. ⁹ Nɔ́ dan-si-ti b́a ngon-é dɔ̀ji-é mbə rəmə à kadi-é ər wa? ¹⁰ Əse loki dɔ̀ji-é kanji rəmə à kadi-é li wa? ¹¹ Ə səi kí 'toi njémeɛndul-je kàrè, 'gəi kadi né-je kí maji-maji ngan-si-je rəm, ngà Bɔ̀bi-si kí dɔ̀rɔ̀-ti kí ban b́a à kadi né-je kí maji dow-je kí 'dɔ̀ji-é lé al wa?

¹² †Né lay kí 'ndigi kadi dow-je 'ra d'adi-si lé, gɔ́-é ya 'rai adi-dé tɔ. Ɛ kin b́a to né kí ndukun lə Moiyiji, k̀i mbete-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti 'ndigi.

*Ta lə tarəbi kí tɔ̀ mbɔ̀yɔ̀yɔ̀ bə**Luk 13:23-24*

¹³ Andi k̀i tarəbi kí tɔ̀ mbɔ̀yɔ̀yɔ̀ bə. Ooi, tarəbi kí tati pəl-pəl to rəbi kí lo kun-é ɔ̀ al, ɛ b́a to rəbi kí ɔ̀w k̀i dow-je lo tuji-ti, rəbi-é kinlé dow-je nɔ́ ya d'un. ¹⁴ Rəmə tarəbi kí tɔ̀ mbɔ̀yɔ̀yɔ̀ kí to rəbi kí lo kun-é ngɔ́ lé, to rəbi kí ɔ̀w k̀i lo kiskəm-ti, rəbi-é kinlé dow-je nɔ́ ya d'ingə al.

*Njékəɔ̀ta-je kí njéba rɔ̀-dé njépata-je kí ta Lubə-ti**Luk 6:43-44*

¹⁵ «Ooi go rɔ̀-si maji rɔ̀ njékəɔ̀ta-je-ti kí njéba rɔ̀-dé njépata-je kí ta Lubə-ti, kdɔ̀talə d'un ndaá bati dɔ̀n-né rɔ̀-dé b́a 'ree-né rɔ̀-si-ti, ngà meɛ-dé-ti rəmə 'to jagim-je kí njétɔ̀ ko dow-je. ¹⁶ Səi a gəi-dé k̀i takul kullə ra-dé. Dow à tɔ̀r kandi nduu dɔ̀ kun pàràrà-ti al rəm, b́a dow à kijə kandi kote dɔ̀ ngɔ́-ti al rəm tɔ. ¹⁷ Kagi kí rá-rá ya kí maji lé, kandi-é à maji, ə ɛ kí maji al lé, kandi-é à maji al ya tɔ. ¹⁸ Ə kagi kí maji lé kandi-é à maji al al, b́a kagi kí maji al kàrè kandi-é à maji ndɔ́ al rəm tɔ. ¹⁹ †Kagi kí rá-rá kí kandi-é maji al lé, d'a gangi-é kilə-é pərəə. ²⁰ †Adi njékəɔ̀ta-je kí njéba rɔ̀-dé njépata-je kí ta Lubə-ti lé a gəi-dé k̀i takul kullə ra-dé.»

*Njéndó né-je kí tɔ̀grɔ̀-ti**Luk 13:25-27*

²¹ Dow-je kí 'ba-m: «'Babe, 'Babe» kin b́a d'a kɔ̀w lay kɔ̀be-ti kí dɔ̀rɔ̀-ti al, ngà dow kí ra né kí meɛ Bɔ̀bi-m kí dɔ̀rɔ̀-ti ndigi ya par b́a à kɔ̀w. ²² Ndɔ gangta-ti lé, dow-je nɔ́ ya d'a pa sə-m panè: «'Babe, 'Babe! Je kí ndɔki j'ilə mbə k̀i ri-i, j'tubə ndil-je kí maji al k̀i ri-i, j'ra nékɔ̀ji-je nɔ́-nɔ́ k̀i ri-i lé ya wa?» ²³ Bəba m'a kidə-dé rəsi panè: «M'gə-si nja káre al, ɔ̀wi ngərəngi nɔ́ bə, səi njéra né-je kí maji al maji al.»*

*Ta kí sobi dɔ̀ təl rɔ̀ go ta-ti**Luk 6:47-49*

²⁴ «Ooi, nɔ́-nɔ́ kí oo ta lə-m ə təl rɔ̀-é go-ti lé, à titi-nɔ́ k̀i njékəmkaa kí ində kəy liə jam dɔ̀di-ti bə. ²⁵ Bəba loki ndi ədi, man taa lo lay, yəlbo ulə dɔ̀ kəy-ti lé ya kàrè, kəy-é tɔ̀ al, kdɔ̀talə d'ində gin-é jam dɔ̀di-ti. ²⁶ Ngà nɔ́-nɔ́ kí oo ta lə-m b́a təl rɔ̀-é go-ti al lé, à titi-nɔ́ k̀i mbə dow kí ində kəy liə dɔ̀ nangra-ti bə. ²⁷ Loki ndi ədi, man taa lo lay, yəl ulə dɔ̀ kəy-ti lé, kəy-é tətɔ́ nangi rúm-rúm.»

Tɔ̀gi néndó lə Jeju

²⁸ †Loki Jeju təl ta ta-je liə lé, néndó liə ɔ̀r ndil dow-je nɔ́. ²⁹ Kdɔ ɛ ndó né dow-je kəm dow kí ɔ̀w k̀i tɔ̀gi b́i ndó né tanɔ́ k̀i njéndó dow-je ndukun-je al.

† 7:12 7:12 Luk 6:31 † 7:19 7:19 Mat 3:10; Luk 3:9 † 7:20 7:20 Mat 12:33 * 7:23 7:23 Pa 6:9
† 7:28 7:28 Mar 1:22; Luk 4:32

Nékɔji-je kí gay-gay kí Jeju ra

8

Jeju adi lapiya njèbanji

Mar 1:40-45; Luk 5:12-14

¹ Loki Jeju ɪ kɪ dɔ mbal-ti isi risi nangi lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'un go-é lo-é-ti nɔɔ. ² Beba njèbanji káre tɛɛ ree ro Jeju-ti, səbi takəm-é nangi nɔ-é-ti bá idə-é panè: «'Babe, kinə 'ndigi lé, 'a kadi banji lə-m kin ur kadi m'aa njay.» ³ Jeju ulə ji-é ɔdi-né rɔ-é bá panè: «M'ndigi dɔ-ti sə-i. Kadi banji lə-i ur!» Rəmə tajinati nè ya banji liə ur adi-é aa njay tɔ. ⁴ Go-ti, Jeju idə-é panè: «'Idə ta-é dow kí rangi al, 'ow 'ɔji rɔ-i njégugnə lə Lubə, ə 'adi kadmə Lubə kí go ndukun-ti lə Moiyiji. Bè kdɔ kadi dow-je lay 'gə kí banji kí rɔ-i-ti lé ur ngá*.»

Jeju adi lapiya ngonnjèkullə lə njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu

Luk 7:1-10; Jə 4:46-54

⁵ Loki Jeju isi andi kí mɛɛ ɓe-ti kí Kapərnayim rəmə, dow káre bè kí to njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu ree rɔ-é-ti, nɔ kɪ dɔ-é-ti panè: ⁶ «'Babe, ngonnjèkullə lə-m káre tò mɔy kəy nɔɔ, nja-é oy ta kuti-é-ti, adi ingə kò nɔ.» ⁷ Ba Jeju idə-é panè: «M'a kow ə m'a kadi-é lapiya.» ⁸ Ngà njèkun dɔ asgar-je lé idə-é panè: «'Babe, mə lé m'tuwə kadi 'ree mɛɛ kəy-ti lə-m al; ɛn ɛ 'pa ta káre ya par ə ngonnjèkullə lə-m à kingə lapiya. ⁹ M'pa bè kdɔ, mə kɪ dɔ-m m'isi gin tógi-ti lə dow-je kí dɔ-m-ti rəm, m'ow kɪ asgar-je gin tógi-ti lə-m rəm. Adi kinə m'idə ɛ kí káre m'panè: "'ɔw!" ə ɔti ɔw! Ə kinə m'idə ɛ kí rangi m'panè: "'Ree!" ə ɔti ree! Ə kinə m'idə ngonnjèkullə lə-m m'panè: "'Ra né kin!" ə ɔti ra né-é lé.» ¹⁰ Loki Jeju oo ta-je kí tɛɛ ta-é-ti kin bè rəmə piti-é, ə idə dɛ kí d'a siə panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; donangi Israyel-ti ya kàrè m'ingə ko kadmɛɛ kí tana bè kin nja káre al ɓəy. ¹¹ †Ooi, m'a kidə-si rəsi kí kosi dow-je kí 'to jipi-je al d'a kɪ kɪ lo kubə kàdɪ-ti, kɪ lo kur kàdɪ-ti kdɔ ree kisi ta nékuso-ti kɪ Abrakam, kɪ Isaki kɪ Jakobi kɔɓe-ti kí dɔra-ti. ¹² †Ngà ngan njébe-je kí 'to jipi-je lé d'a kungi-dé ndaa-ti lo-ti kí ndul ndi-ndi kí to lo kí dow-je d'a nɔ-ti rəm, d'a kuso ngangɪ-dé titi mægəgə-mægəgə rəm tɔ.» ¹³ Beba Jeju təl idə njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu kinlé panè: «'ɔw, ngonnjèkullə lə-i lé, à kingə lapiya titi kí tɛɛ-né ta-i-ti kí go kadmɛɛ-ti lə-i.» Tajinati nè ya ngonnjèkullə lé ingə lapiya tɔ.

Jeju adi lapiya njémɔy-je nɔ

Mar 1:29-34; Luk 4:38-41

¹⁴ Go-ti, Jeju ɔw mɛɛ kəy-ti lə Piyər rəmə, oo məm Piyər kí dené tò nangi, 'ningó ində-é adi rɔ-é tungə pil-pil. ¹⁵ Ba Jeju ɔdi rɔ ji-é rəmə, 'ningó lé inə-é. Go-ti, ɛ ɪ taá oo go-dé kɪ nékuso.

¹⁶ Loki kàdɪ ur lé, 'ree kɪ dow-je nɔ kí ndil-je kí maji al 'ra-dé rɔ Jeju-ti. Adi Jeju tubə ndil-je kí maji al dɔ-dé-ti kɔgi kɪ ta kí ta-é-ti, bá adi lapiya njémɔy-je lay tɔ. ¹⁷ Tò bè kdɔ kadi ta kí Ejay kí njəpata kí ta Lubə-ti pa kete lé, né-é ra né. Ejay panè:

«E ɔy mətɪ-je lə-ji kɪ mɔy-je lə-ji dɔ-é-ti†.»

Ta kí sobi dɔ kun go Jeju

Luk 9:57-62

* **8:4** 8:4 Mbl 14:2-32 † **8:11** 8:11 Luk 13:29 † **8:12** 8:12 Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28 † **8:17** 8:17 Eja 53:4

¹⁸ Ndo káre bè loki Jeju oo kosi dow-je n̄a 'gəə dɔ-é rəmə, ɛ un ndu adi njéndó né-je liə kadi 'gangi babo d'ow turə. ¹⁹ Ngá bá dow káre bè kí njéndó dow-je ndukun lə Lubə ree rɔ Jeju-ti idə-é panè: «Njéndó dow-je né, m'a kun go-i lo lay kí 'a kow-ti.» ²⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «Tal-je d'ow kɪ bə tɔ-dé n̄ɔɔ, bá yəl-je kí 'nar taá kin kàrè d'ow kɪ kəy tɔ-dé tɔ. Ngà Ngon lə dow‡ lé, lo kí kadi ulə dɔ-é-ti ya kàrè goto.» ²¹ Dow káre dan njéndó né-je-ti liə idə-é panè: «'Babe, 'adi-m tarəbi adi m'ow m'dubi bobɪ-m moki tá.» ²² Ngà Jeju təl idə-é panè: «'In̄ə də kí d'oy 'adi 'dubi dow-je lə-dé kí d'oy, ə 'ree un go-m.»

Jeju ndángi yálbo

Mar 4:35-41; Luk 8:22-25

²³ Jeju al m̄ɛ tɔ-ti, ə njéndó né-je liə d'al go-é-ti. ²⁴ Rəmə, tajinati nè ya yálbo t̄ɛ sə-dé busi, ulə mbii-mbii dɔ babo-ti adi pungum man ɔw kɪ tɔ yó-je kɪ nè-je adi tɔ ɔw kɪ nduy sə-dé. Ya rəmə Jeju tɔ tɔ bi. ²⁵ Ngà bá njéndó né-je liə 'ngəsi rɔ-é-ti, 'ndəl-é kɪ n̄ɔ ta-dé 'panè: «'Babe, 'aji-ji, nè ko-ji à tɔɔ!» ²⁶ Jeju pa sə-dé panè: «S̄əi dow-je kí kadm̄ɛ lə-si to kí nde bè kan! 'Bəli n̄a bè kɔɔ ri wa!» Rəmə ɛ i taá ndángi yəl, kɪ babo lé, adi lo təl tɔ ndingi. ²⁷ Né kí ra-né kinlé, ɔr ndil-dé adi 'pa-n̄a ta dan-dé-ti 'panè: «Dow kanlé to dow kí ban ya bá yəl-je kɪ babo-je kàrè 'təl rɔ-dé go ta-ti liə bè waſ?»

Jeju kɪ dingəm-je joo kí ndil-je kí maji al 'ra-dé

Mar 5:1-20; Luk 8:26-39

²⁸ Loki Jeju ree t̄ɛ gidi babo-ti, dɔnangi-ti lə dow-je kí Gadara lé, dingəm-je joo kí ndil-je kí maji al 'ra-dé, 't̄ɛ kɪ dɔ badi-je-ti 'tilə kəm-é. Dingəm-je kinlé 'ra né maji al n̄a, adi dow-je 'bəl lo kun rəbi kí rɔ-dé-ti. ²⁹ D̄ɛ 'tur kəə 'panè: «Ngon lə Lubə, 'ge ri rɔ-ji-ti wa? 'Ree kɔɔ kadi adi-ji kɔ kete n̄ɔ kaglo kɔ-ti lé wa?» ³⁰ Kosi kɔsɔngi-je n̄a ya d'ə d'uso né kadi lo-ti kí tɔ ngərangi sə-dé. ³¹ Beba ndil-je kí maji al lé, 'ra ndoo ta Jeju-ti 'panè: «Kinə 'tubə-ji rəmə, 'adi j'ow m̄ɛ kɔsɔngi-je-ti kin.» ³² Jeju 'ndigi sə-dé adi panè: «Owi.» Rəmə d̄ɛ 't̄ɛ d'ow 'tur m̄ɛ kɔsɔngi-je-ti lé, adi kosi kɔsɔngi-je lé 'təti-n̄a yipi kadi mbal-ti taá, 'tusi baa d'oy lay. ³³ Njéngəm kɔsɔngi-je lé, d'ay d'ow m̄ɛ bebo-ti, d'or poy né kí ra-né rəm, né kí t̄ɛ dɔ dingəm-je-ti kí joo kí ndil-je kí maji al 'ra-dé kin lay d'adi dow-je d'oo. ³⁴ Beba dow-je lay kí m̄ɛ bebo-ti 't̄ɛ 'tilə kəm Jeju. Loki d'oo-é rəmə 'ra ndoo ta-é-ti kadi in̄ə dɔnangi lə-dé ə ɔw rangi.

9

Jeju adi lapiya njərəkoy mburuki

Mar 2:1-12; Luk 5:17-26

¹ Jeju al m̄ɛ tɔ-ti, ində babo gangi, ɔw bə koji-é-ti. ² Dow-je madi d'un dow kí njərəkoy mburuki m̄ɛ tuwə-ti 'ree siə rɔ-é-ti. Loki Jeju oo kadm̄ɛ lə-dé bè rəmə, idə njərəkoy mburuki lé panè: «Ngon-m, 'ore m̄ɛ-i, majal-je lə-i toki kin̄ə go-é kɔgi!» ³ Loki njéndó dow-je ndukun-je kí madi-je d'oo ta kin bè rəmə, 'pa ta m̄ɛ-dé-ti 'panè: «Dow kanlé pa ta kɔbi dɔ Lubə-ti!» ⁴ Jeju gə ta kí m̄ɛ-dé-ti gow adi dəji-dé panè: «Kɔɔ ri bá ɔwi kɪ tagir-je kí maji al bè kin m̄ɛ-si-ti wa?» ⁵ Dan ta-je-ti kí joo kinlé, ɛ kí rá bá tɔ bəl n̄a wa? Kidə dow panè: «Majal-je lə-i toki kin̄ə go-é kɔgi» bá tɔ bəl n̄a əsə kidə-é panè: «'I taá 'n̄iyə» bá tɔ bəl n̄a wa? ⁶ Maji! M'a kɔji-si kadi 'gəi kí

‡ 8:20 8:20 Ta kí Jeju panè «Ngon lə dow» kinlé ɛ pa sobi-né dɔ-é ɛ ya bi pa sobi-né dow kí rangi al. § 8:27 8:27 Pa 65:8; 89:10

Ngon læ dow lé, ɔw kɪ tɔgi dɔnangi-ti nè kɔɔ kiŋə-né go majal-je læ dow-je kɔgi. Beba Jeju tɛl idə njɛrɔkoy mburuki lé panè: «'I taá, 'un tuwə læ-i, ə 'ɔw ʃee læ-i!» ⁷ Beba dingəm lé i taá, ɔw ʃee liə. ⁸ Né kinlé, kosi dow-je d'oo bè rəmə ɔr ndil-dé n̄a, adi d'osi gaji Lubə kí njèkadi dow-je tɔgi kí tanə bè kin.

Ba kí Jeju ba Matiye

Mar 2:13-17; Luk 5:27-32

⁹ Loki Jeju i lo-é-ti kin ɔw ki kete lé, oo dingəm kí ri-é læ Matiye, isi lo taa lambo-je-ti rəmə idə-é panè: «'Un go-m!» Ə Matiye i taá un go-é. ¹⁰ †Go-ti, Jeju isi ta nékuso-ti mɛɛ kəy-ti læ Matiye. Rəmə njétaalambo-je* n̄a kɪ njéramajal-je n̄a 'ree d'isi ta nékuso-ti nati kɪ Jeju kɪ njéndó né-je liə. ¹¹ Loki Parisi-je d'oo Jeju isi uso né nati kɪ dow-je kinlé rəmə, 'dəji njéndó né-je liə 'panè: «Kɔɔ ri bá njéndó-si né isi uso né kɪ njétaalambo-je, kɪ njéramajal-je kin wa?» ¹² Jeju oo ndi-dé, adi idə-dé panè: «Dow-je kí rɔ-dé tò kɪ lapiya kare lé d'ɔw ndoo dɔktur al, ngà njémɔy-je bá d'ɔw ndoo-é. ¹³ †Kɔɔtalə njéramajal-je bá m'ree kɔɔ sangi nja-dé, ʃi m'ree kɔɔ njéra né kí njururu-je kin al. Ɔwi 'sangi kadi 'gəi mɛɛ ta kí Lubə pa panè: “M̄a Lubə lé, koo kəmtondoo bá m'ndigi, ʃi məsi d̄a-je kí kadi-m kin al.”†

Ta kí dɔ kɔgi rɔ nékuso kɪ man kay

Mar 2:18-22; Luk 5:33-39

¹⁴ Njéndó né-je læ J̄a kí njéra dow-je batəm 'ree d'ingə Jeju 'dəji-é 'panè: «Kɔɔ ri bá j̄e kɪ Parisi-je j'isi j'ɔgi rɔ-ji nékuso kɪ man kay kɔɔ pa ta kɪ Lubə, ngà njéndó né-je læ-i 'ra al wa?» ¹⁵ Jeju ilə-dé-ti panè: «Dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti kí lo taana-ti lé, d'a ndingə ndoo kaglo-ti kí njétaa dené sigi isi-né sə-dé nati wa? Ndɔ-je ɔw ree n̄ɔɔ lé, d'a kun njétaa dené sigi lé ta-dé-ti kɔgi ngá bá d'a kɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay ʃəy.

¹⁶ «Dow à kun takubi kí sigi kɔɔ kilə-né kəm ndisi kubi al, kɔɔ takubi kí sigi lé, à kuwə dɔgangi ndisi kubi lé wuktu kɔɔ, ə à ra kadi kəm kubi kí mbuti lé tò wororo ta madi-é-ti ya ʃəy. ¹⁷ Bè ya tɔ, dow à tur yibi nduu kí sigi mɛɛ mbundaá-je-ti kí low al tɔ, kɔɔ loki yibi nduu à kɪ lé, à kində mbundaá lé kadi riyó; ə yibi nduu à kungi kɔgi rəm, bá mbundaá lé kàrè à tɛl né kí tuj̄i kɔgi rəm tɔ. Beba kinə yibi nduu to kí sigi rəmə, kadi mbundaá kàrè to kí sigi ya tɔ ʃane. Bè rəmə, mbundaá à riyó al rəm, yibi nduu kàrè à kungi kɔgi al rəm tɔ.»

Tɔsi ndəl læ ngon læ Jayrusi

kɪ ta læ dené kí məsi ra-é bal dɔgi gidi-é joo

Mar 5:21-43; Luk 8:40-56

¹⁸ Loki Jeju isi pa sə-dé ta-je kin bè ya ʃəy rəmə, 'boy káre kí dɔ kəykəwn̄a-ti læ jipi-je, ree səbi takəm-é nangi n̄ɔ-é-ti bá idə-é panè: «Ngon-m kí dené oy tajinat̄i nè ʃəy n̄ɔɔ, 'ree 'ində ji-i dɔ-é-ti ə à tɛl kisi kɪ dɔ-é taá kadi-m.» ¹⁹ Jeju kɪ njéndó né-je liə d'i d'ɔw siə nati.

²⁰ Dené kí məsi ree rɔ-é-ti bal dɔgi gidi-é joo tɛɛ gidi Jeju-ti, ulə ji-é ɔdi-né takubi liə. ²¹ Kɔɔtalə ḡir mɛɛ-é-ti panè: «Kinə takubi liə ya bá lé m'ɔdi rɔ kàrè rɔ-m à kingə lapiya.» ²² Jeju ilə rəti oo-é, ə idə-é panè: «Ngon-m kí

† **9:10** 9:10 Luk 15:1,2 * **9:10** 9:10 Jipi-je 'ge ta læ njétaalambo-je al kɔɔ dɛ kí n̄a-je 'taa lambo lé al dɔ ɛ kí ngar ində dɔ dow-je-ti kadi d'ugə (Luk 3:12,13; 19:8), rəm kɔɔ dow-je kí d'ɔ ʃe dɔ-dé-ti lé kàrè 'to mba-je. Lambo to né kí njékɔʃe-je 'taa kɔɔ ra-né kullə dɔ ʃe-ti. Ngà ɛ kí njétaa-é-je 'taa dɔ madi-é-ti kɪ ndangi kare bá to tó-é al. † **9:13** 9:13 Mat 12:7 † **9:13** 9:13 Oje 6:6

dené, 'ore mee-i, kadmee læ-i adi-i lapiya.» Rəmə tajinati nè ya dené lé ingə lapiya.

²³ Loki Jeju ɔw tee kəy læ 'boy kí dɔ kəykəwna-ti læ jipi-je kinlé rəmə, oo njékəy nal-je, kɪ kosi dow-je kí 'singə sokro dɔ-nə-ti, bá idə-dé panè: ²⁴ «Ori rɔ-si gogi, ngon kí dené lé oy al, ngà tò bi kí tò.» Rəmə dow-je 'soki Jeju. ²⁵ Loki dow-je 'tee ndaa-ti lé, Jeju andi kəy, uwə ji ngon kí dené lé adi-é i taá. ²⁶ Beba poy-é ɔr lo kí dɔnangi-ti kí nɔɔ lay.

Jeju kɪ njékəmtɔ-je joo

²⁷ Loki Jeju i lo-é-ti kin isi ɔw ki kete rəmə, njékəmtɔ-je joo d'un go-é, ə 'tur kəə boy-boy 'panè: «Ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo læ-ji.»

²⁸ Jeju ɔw tee kəy rəmə, njékəmtɔ-je kí joo kinlé d'ɔw rɔ-é-ti ə ɛ dəji-dé panè: «Ooi kí m'asi ra né kí səi 'dəji-mi lé wa?» Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «Oiyo, 'Babe, j'oo kí i asi.» ²⁹ Beba, Jeju ɔdi rɔ kəm-dé bá idə-dé panè: «Kadi Lubə ra sə-si ki go kadmee-ti læ-si!» ³⁰ Rəmə tajinati nè ya kəm-dé oo lo. Ngà go-ti, Jeju ndəji-dé panè: «Adi dow gə al.» ³¹ Ngà loki d'ɔti d'ɔw lé, dɛ 'pa ta læ Jeju adi sane kɪ go dɔnangi kí nɔɔ lay.

Ta læ Jeju kɪ dingəm kí pa ta al

³² Loki njékəmtɔ-je 'tee d'ɔw lé, dow-je 'ree kɪ dingəm káre kí ndil kí maji al ra-é, adi pa ta al, rɔ Jeju-ti. ³³ Jeju tubə ndil kí maji al lé ya rəmə, dingəm lé pa ta. Né kinlé ɔr ndil kosi dow-je nɔ, adi 'panè: «Kay! J'oo né kí tanə bè kin dɔnangi Israyel-ti nja káre al bəy!» ³⁴ †Ngà Parisi-je rəmə 'panè: «To tógi læ 'boy læ ndil-je kí maji al bá ɛ isi tubə-né ndil-je kí maji al!»

Ta-je kí Jeju pa adi njékəwkulə-je liə

Jeju oo kəmtondoo læ dow-je

³⁵ †Jeju ɔw kɪ nganbe-je, kɪ bebo-je, ndó né dow-je mee kəykəwna-je-ti læ jipi-je rəm, ilə mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ kɔbe læ Lubə rəm, bá adi mɔy-je kɪ məti-je kí gay-gay lay ɔr dɔ dow-je-ti rəm tɔ. ³⁶ †Loki ɛ oo kosi dow-je lé bè rəmə, ta ɔ mee-é kɔ ta læ-dé, kɔ kɔ ra-dé, tógi-dé goto, adi tanə kɪ bati-je kí njékul-dé goto bè. ³⁷ †Beba ɛ idə njéndó né-je liə panè: «Ko kí tò kijə nɔ, ngà njékijə-é-je bá 'nɔ al. ³⁸ Ən é 'pai ta kɪ 'ba njeko kí tò kijə lé, kadi ulə kɪ njérakullə-je titi.»

10

Jeju ba njéndó né-je kí dɔgi gidi-é joo

Mar 3:13-19; Luk 6:13-16

¹ Jeju ba njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo rɔ-é-ti ə adi-dé tógi kadi 'tubə-né ndil-je kí maji al rəm, bá kadi d'adi mɔy-je kɪ məti-je kí gay-gay lay ɔr-né dɔ dow-je-ti rəm tɔ. ² Ri njékəwkulə-je kí dɔgi gidi-é joo lé ən: Ɛ kí dɔsəy to Simɔ kí 'ba-é Piyər dɛ kɪ ngonkɔ-é Andre, Jaki kɪ ngonkɔ-é Ja kí 'to ngan læ Jebede. ³ Pilipi kɪ Batlemi, Tomasi kɪ Matiye kí njətaalambo, kɪ Tade, kɪ Jaki kí ngon læ Alpe. ⁴ Simɔ kí to dow kí ta bə liə to-é, kɪ Judasi Iskariyoti kí njékun dɔ Jeju.

Njékəwkulə-je læ Jeju kí dɔgi gidi-é joo

Mar 6:7-11; Luk 9:1-6

† 9:34 9:34 Mat 10:25; 12:24; Mar 3:22; Luk 11:15 † 9:35 9:35 Mat 4:23; Mar 1:39; Luk 4:44

† 9:36 9:36 Mar 6:34 † 9:37 9:37 Luk 10:2

⁵ Jeju ulə njékowkulə-je liə kí dɔgi gidi-é joo k̀i ndu-je kin panè: «Dow-je kí 'to jipi-je al lé, owi rɔ-dé-ti al, bá owi mee bebo-je-ti kí Samari al rəm. ⁶ Owi rɔ gin koji-ti lə Israyel kí d'ow tana k̀i bati-je kí ndəm bè kin taa. ⁷ Loki isi owi rəmə, iləi mbə taá-taá 'painè: “Kɔbe kí dɔra-ti tò ngosi!” ⁸ Ə adi lapiya njémɔy-je, adi dow-je kí d'oy 'tosi 'ndəl rəm, adi njébanji-je d'ingə lapiya rəm, bá 'tubəi ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti rəm tɔ. To né kí ingəi kare, ən é adi dow-je kare ya tɔ. ⁹ Uni lɔr ji-si-ti al rəm, uni là ji-si-ti al rəm, uni sisi uləi posi-si-ti al rəm, ¹⁰ †uni mbu kow mba al rəm, ɔyi kubi joo-joo al rəm, ɔyi saba əse uni salangi al rəm tɔ. Kdɔ to tó-é kadi njèrakullə ingə nékuso mee kullə-ti kí isi ra. ¹¹ Mee bebo əse ngonbe kí rá-rá kí owi-ti lé, 'dəji ta ooi se dow madi kí à kuwə-si k̀i rɔ-é-ti isi nɔɔ wa? Rəmə dowbé ya isi rɔ-é-ti sar kadi ji-né. ¹² Loki andi mee kəy-ti rəmə, 'rai dow-je kí mee kəy-ti lapiya. ¹³ Kinə d'uwə-si k̀i rɔ-dé-ti rəmə, kadi lapiya lə-si nɔy sə-dé. Ngà kinə d'uwə-si k̀i rɔ-dé-ti al tɔ rəmə, kadi lapiya lə-si təl k̀i rɔ-si-ti gogi. ¹⁴ †Loki d'uwə-si k̀i rɔ-dé-ti al əse d'oo ta-je lə-si al rəmə, 'tegi mee kəy-é-ti əse mee be-é-ti kinlé, ə 'gəki kodi kí nja-si-ti kɔgi*. ¹⁵ ††Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; ndɔ gangta-ti lé, ta kí gangi kí dɔ bebo-é-ti kinlé à ngə nɔ kitə ta kí gangi kí dɔ dɔnangi Sodom-ti k̀i Gómɔr bəy†.»

Kɔ kí à ree dɔ njëndó né-je-ti

Mar 13:9-13; Luk 21:12-19

¹⁶ †Yən, m'ulə-si titi-nɔ k̀i bati-je bè dan jagim-je-ti; ən é indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti titi li-je bè rəm, bá kadi 'soli lom-lom titi dəngɔnda-je bè rəm tɔ. ¹⁷ †Ooi go rɔ-si rɔ dow-je-ti, kdɔ d'a kilə-si ji njégangta-je-ti rəm, d'a tində-si k̀i ndəy marow mee kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je rəm, ¹⁸ d'a kow sə-si nɔ gubərnər-je-ti k̀i nɔ ngar-je-ti kdɔ ta lə-m; beba dɛ rəm, dow-je kí 'to jipi-je al rəm d'a kingə-né ta kí sɔbi dɔ-m ta-si-ti. ¹⁹ Loki d'a kuwə-si kdɔ kow sə-si lo gangta-ti lé, adi mee-si ɔ kókókó adi 'painè: «Se ta ri bá j'a pa wa, əse j'a pa k̀i gosi kí ban wa» al? Ta kí a pai lé à toki kində ta-si-ti dɔkàdì-é-ti kin ya. ²⁰ Kdɔ to səi bá a pai ta lé al, ngà to Ndil Bobi-si bá à kində ta ta-si-ti kadi 'pai.

²¹ †Dow à kun dɔ ngonkɔ-é ya kadi 'tɔl-é, bɔbi ngon à kun dɔ ngon-é kadi 'tɔl-é; ngan-je d'a kɔsi ta njékoji-dé-je rəm, d'a kun dɔ-dé kadi 'tɔl-dé rəm. ²² †Dow-je lay ya d'a kɔsi-si k̀i ta kdɔ ta lə-m; ngà dow kí uwə rɔ-é ngə sar teɛ sɔy-é-ti ə à kaji. ²³ Loki d'a kulə kəm-si ndoo mee bebo-ti kí kare rəmə ɔyi-nɔ owi mee bebo-ti kí rangi. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; a kuləi ta nja bebo-je kí Israyel-ti nati al bəy ya Ngon lə dow à ree.

²⁴ †«Njëndó né à kitə njëndó-é né al rəm, bá ngonnjèkullə à kitə 'ba-é al rəm tɔ. ²⁵ †Njëndó né lé kinə titi-nɔ k̀i njëndó-é né ya rəmə asi; bá ngonnjèkullə kàrè kinə titi-nɔ k̀i 'ba-é ya rəmə asi tɔ. Njèkəy bəy é 'ba-é Beljebul kin ngà, dow-je kí mee kəy-ti liə əjè tò ban ngà ən wa?

Ta lə bəl dow al

Mar 8:38; Luk 9:26; 12:2-9

²⁶ †«'Bəli dow al, kdɔ né kí dow bɔyɔ kí gin-é à teɛ al ya goto rəm, bá ta kí tò lo bɔyɔ-é-ti kí dow à gə al kàrè goto rəm. ²⁷ Ta kí m'idə-si ndɔ lé, 'pai

† **10:10** 10:10 1Kɔ 9:14; 1Ti 5:18 † **10:14** 10:14 Knj 13:51 * **10:14** 10:14 Gəki kodi nja-ti, toji ta kí pa kadi dow é kinə dowbé mbati, adi tuji kɔgi rəmə ta məsi-é to dɔ-é ɛ-ti ya. † **10:15** 10:15 Mat 11:24 † **10:15** 10:15 Luk 10:4-12 † **10:15** 10:15 Kgn 18 † **10:16** 10:16 Luk 10:3 † **10:17** 10:17 Mar 13:9-11; Luk 12:11,12; 21:12-15 † **10:21** 10:21 Mar 13:12; Luk 21:16 † **10:22** 10:22 a Mat 24:9; Mar 13:13; Luk 21:17; b Mat 24:13; Mar 13:13 † **10:24** 10:24 a Luk 6:40; b Jə 13:16; 15:20 † **10:25** 10:25 Mat 9:34; 12:24; Mar 3:22; Luk 11:15 † **10:26** 10:26 Mar 4:22; Luk 8:17

kada rəsi. Ta kí dow-je 'pa mbi-si-ti n̄m-n̄m bè lé, iləi-né mbɛ do kəy-ti taá. ²⁸ Dow-je kí d'a tɔl daji rɔ-si, ngà d'a kasi tɔl ndil-si al lé, 'bɛli-dé al; ngà ɛ kí asi tuji ndil-si kɛ daji rɔ-si nati dan pər-ti kí tɔ sartagangi kin bá kadi 'bɛli-é. ²⁹ 'Tij-je lé, 'ndogi-dé joo kɛ silə káre káre ya al wa? Lé bè ya kàrè, kinə Bɔbi-si Lubə ndigi al lé, ngon 'tij káre ya kàrè à kusi nangi al. ³⁰ Ə səi lé, bəl do-si kin ya kàrè toki gə kər-é lay, ³¹ ɔn é 'bɛli al, kdo gati-si itə gati 'tij-je nja n̄a. ³² Beba dow kí rá-rá kí pa ta rəsi takəm dow-je-ti panè n'to dow lə-m lé, mə kàrè m'a pa ta liə rəsi n̄ Bɔbi-m-ti kí isi dɔra-ti panè to dow lə-m ya tɔ. ³³ †Ngà dow kí rá-rá kí ɔr ta kuti-m-ti takəm dow-je-ti panè n'gə-m al lé, mə kàrè m'a kər ta kuti-é-ti n̄ Bɔbi-m-ti kí isi dɔra-ti panè m'gə-é al ya tɔ.»

Jeju ree kɛ lapiya al, ngà ree kɛ rɔ dan dow-je-ti

Luk 12:51-53

³⁴ «Ooi nè a giri kí to lapiya bá m'ree-né dɔnangi-ti; to lapiya bá m'ree-né dɔnangi-ti al, ngà to rɔ bá m'ree-né dan dow-je-ti. ³⁵ M'ree kɛ gáangi-n̄a dan ngon kí dingəm-ti de kɛ bɔbi-é, m'ree kɛ gáangi-n̄a dan ngon kí dené-ti de kɛ kɔ-é, m'ree kɛ gáangi-n̄a dan ngon kí dené-ti de kɛ məm-é kí dené. ³⁶ Ə njéba-je lə dow lé, d'a to dow-je kí mɛɛ kəy-ti liə ya\$. ³⁷ Dow kí ndigi kɔ-é əse bɔbi-é itə-m mə lé, asi to dow lə-m al. Rəm bá dow kí ndigi ngon-é kí dingəm əse kí dené itə-m mə lé, asi to dow lə-m al tɔ. ³⁸ †Dow kí un go-m bá un kagdəsi liə al lé, asi to dow lə-m al. ³⁹ †Dow kí ngəm rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ngà dow kí ilə rɔ-é kɔgi kdo ta lə-m lé à kingə gogi.»

Ta lə nékugə doji

Mar 9:37,41; Luk 9:48; 10:16; Jə 13:20

⁴⁰ †«Dow kí uwə-si kɛ rɔ-é-ti lé, to mə ya bá uwə-m kɛ rɔ-é-ti tin, ə dow kí uwə-m kɛ rɔ-é-ti kin rəmə, to njəkulə-m bá ɛ uwə-é kɛ rɔ-é-ti tɔ tin. ⁴¹ Dow kí uwə njèpata kí ta Lubə-ti kɛ rɔ-é-ti kdotalə to kí to njèpata kí ta Lubə-ti lé, à kingə né doji kí asi-n̄a kɛ 'lə njèpata kí ta Lubə-ti ya bè tɔ. Dow kí uwə dow kí njururu kɛ rɔ-é-ti, kdotalə to kí ɛ to dow kí njururu lé, à kingə né kugə doji kí asi-n̄a kɛ 'lə dow kí njururu ya bè tɔ. ⁴² Dow kí rá-rá kí ɔdi man kí sɔl mɛɛ kaman káre-rè ya adi kí káre dan ngan dow-je-ti kí sɛ kan kdo to kí to njéndó né lə-m lé, ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dowbé kin à nal nékugə doji-é al.»

Né-je kí ilə kagi kullə lə jeju

11

Jə kí njèra dow-je Batem de kɛ Jeju

Luk 7:18-35

¹ Loki Jeju un ndu-je adi njéndó né-je liə kí doji gidi-é joo adi gin-é gangi lé, ɛ ɔti ɔw mɛɛ bebo-je-ti kí dɔnangi-ti kí n̄ɔɔ kdo ndó né dow-je rəm, kdo kilə mbɛ Poyta kí Maji rəm tɔ.

² Loki Jə kí njèra dow-je batem kí tɔ dangay-ti, oo poy né-je kí Kristi* ra lé, ɛ ulə njéndó né-je liə kadi 'dəji-é ta 'panè: ³ «I ya bá 'to dow kí tɔ kadi à ree lé əse tɔ kadi j'ngəbi dow kí rangi bəy wa?» ⁴ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «'Təli ɔwi idəi Jə ta-je kí ooi kɛ mbi-si, kɛ né-je kí ooi kɛ kəm-si adi

‡ 10:28 10:28 Jak 4:12 † 10:33 10:33 2Ti 2:12 § 10:36 10:36 Mis 7:6 † 10:38 10:38 Mat 16:24; Mar 8:34; Luk 9:23 † 10:39 10:39 Mat 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; 17:33; Jə 12:25 † 10:40 10:40 a Luk 10:16; Jə 13:20; b Mar 9:37; Luk 9:48 * 11:2 11:2 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

to ⁵ njékəmtə-je kí d'oo lo rəm, njéməti-je kí 'njiyə maji rəm, njébanji-je kí banji lə-dé ur adi d'aa njay rəm, njémbito-je kí d'oo ta rəm, dow-je kí d'oy kí 'təsi 'ndəl d'ində lo 'təg rəm, njéndoo-je kí mbə Poyta kí Maji usi mbi-dé-ti rəm†. ⁶ Dow kí m'təl gin kusi liə al bá to njénékumə!»

⁷ Loki njéndó né-je lə Jə d'əti d'ow lé, Jeju pa ta kí də Jə-ti adi kosi dow-je panè: «To ri bá əwi ooi diləlo-ti wa? To tuwətógi‡ kí yəl isi əw siə yó-je kí nè-je kin bá əwi ooi wa? ⁸ Kinə bè al, ngà to ri ya bá əwi ooi wa? To dow kí tulə kubi-je kí kurə-kurə rə-é-ti bá əwi ooi-é wa? Ngà lé to ę kàrè, dę kí 'tulə kubi-je kí kurə-kurə bè kinlé, d'isi męg kəy-ti lə ngar-je yó rəm. ⁹ Ngà se to ri ya danə bá əwi ooi wa? Se to njèpata kí ta Lubə-ti bá əwi ooi-é wa? Təgrə-ti, m'a kidə-si, to dow kí itə njèpata kí ta Lubə-ti say bəy. ¹⁰ Kdə to Jə kin ya bá ndəki 'ndàngi ta kí də-é-ti 'panè:

“Yən, mə Lubə m'ulə njèkilə mbə lə-m nɔ-i-ti kete,

kđə kadi əw ra rəbi lə-i adi-i§.”

¹¹ «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dan dow-je-ti lay kí dené-je d'oji-dé lé, dow kí to kí 'boy itə Jə kí njèra dow-je batəm ya goto. Bè ya kàrè ngon dow kí ndę bè męg kəbe-ti kí dərə-ti lé, boy itə-é. ¹² †Ulə gin-é dəkaglo-ti kí Jə kí njèra dow-je batəm ilə-né mbə sar tęg-né bone lé, kəbe kí dərə-ti təl né nagi-nə ngá, adi njétógi-je 'sangi kdə kay rə də-ti. ¹³ Mbeté-je lə njèpata-je kí ta Lubə-ti lay, kə ndukun-je lə Moiyiji lé, 'pa ta kdə né-je-ti kí à ra né sar tęg-né də Jə kí njèra dow-je Batəm-ti. ¹⁴ †Kinə adi męg-si ta-je kin rəmə, Jə kin bá to Eli njèpata kí ta Lubə-ti kí 'pa ta-é 'panè à ree lé. ¹⁵ Dow kí mbi-é tò kdə kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé.

¹⁶ «Ná bá m'a kun-é kəji-né dow-je kí ngəsnə kan wa? Dow-je kí ngəsnə kanlé, 'tanə kə ngan-je kí d'isi pandangi lo-ti, bá 'ba madi-dé-je 'panè:

¹⁷ “J'kol nal kàrè 'ndami-né al rəm!

Bá j'usi pa nɔ yo kàrè 'ndingəi-né ndoo al rəm!”»

¹⁸ Jeju təl ilə də-ti panè: «M'pa bè kdə loki Jə ree bá ę uso né al rəm, əy man al rəm lé, dow-je 'panè: “To dow kí ndil kí maji al ra-é!” ¹⁹ Ngà loki Ngon lə dow ree, bá ę uso né-je, əy man-je lé, dow-je 'panè: “E kanlé uso né bore ngay, to njəkay né rəm, bá to nam njétaalambo-je, kə njéramajal-je rəm!” Bè ya kàrè, kullə ra-é-je təji kí gosi lə Lubə to gosi kí təgrə-ti ya.»

Tuji kí sobi də be-je kí 'mbati kadi męg-dé

Luk 10:13-15

²⁰ Bebo-je kí 'ra nékəji-je nə-nə dan-dé-ti ya kàrè, dę d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kəgi al lé, Jeju ndàngi-dé panè: ²¹ «Tuji à kusi də-si-ti, səi dow-je kí Koraje! Tuji à kusi də-si-ti, səi dow-je kí Betsayda! Kdə nékəji-je kí toki ra dan-si-ti nè kinlé, lé toki ra dənangi Tir-ti kə dənangi Sidə-ti je bè, rəmə lé dow-je kí titi d'a kulə kubi saki rə-dé-ti tə-né buu-ti kdə kiñə-né panjiyə-dé-je kí maji al kəgi low nų ngá*. ²² Beba m'a kidə-si rəsi ya kí ndə gangta-ti lé, ta kí gangi kí də-si-ti à ngə nə kitə ta kí gangi kí də dənangi Tir-ti, kə dənangi Sidə bəy. ²³ Ngà səi dow-je kí Kapernayim, ooi 'painè se riba lə-si kin à kəw sə-si sar dərə-ti wa? Bè al, à toki təl sə-si ki nangi sar kə męg lo kí koó-ti. Kdə nékəji-je kí toki ra męg be-ti lə-si kinlé, lé toki

† **11:5** 11:5 Eja 35:5-6; 61:1 ‡ **11:7** 11:7 Gakra: Mongo-je kí ną-je 'panè: M'ijə gakra kdə koji tuwə. Ə dę kí dan-ti-je 'panè: M'ijə tuwətógi kdə koji gakra. ę kí ta-é tò męg mbete-ti nè kinlé to ę kí dow oji al bəy. § **11:10** 11:10 Mal 3:1 † **11:12** 11:12 Luk 16:16 † **11:14** 11:14 Mat 17:10-13; Mar 9:11-13 * **11:21** 11:21 Eja 23:1-18; Ejk 26; Juw 4:4-8; Amo 1:9-10

ra Sodom-ti je bè lé, bone bone ya kàrè Sodom à tò nè bøy.† 24 †Beba m'a kidè-si rəsi ya kí ndo gangta-ti lé, ta kí gangi kí do-si-ti à nga nḡ kitə ta kí gangi kí do donangi Sodom-ti bøy.»

Ngon de kɪ Bobi-é

Luk 10:21-22

25 Dokaglo-é-ti kin bá, Jeju un ta panè: «Bobi-m kí 'to 'Ba dorḡ kɪ donangi, m'tóy-i, kdo 'bɔyɔ do né-je kin kɪ njégosi-je kɪ njénégə-je rəmə ngan dow-je kin bá 'teḡ kɪ do-é adi-dé. ‡ 26 Oiyɔ, Bobi-m, m'tóy-i kdo to ndigi læ-i kadi né kinlé tò bè.

27 †«Bobi-m təl kɪ né-je lay adi-m. Dow kí gə-m ma Ngon læ Lubə lé goto. Bobi-m ya par é gə-m. Ə dow kí gə Bobi-m ya goto. Ma ya par é m'gə Bobi-m lé, ə dow kí ma Ngon-é lé ya m'teḡ kəm-é do-é-ti to bá à gə-é.»

Jeju to njetaa né kí oy do dow-je-ti

28 «Reei rɔ-m-ti, səi dow-je lay kí ɔɔi rɔgi-rɔgi gin nékuti-ti kí oy, ə m'a kadi-si 'taai koo. 29 Uni jugi læ-m, ə taai néndó læ-m, kdo kadi ndil-si ingə lo taakoo, kdo m'to njèsol do-m rəm, m'sol lom-lom rəmS. 30 Kdo jugi læ-m lé oy al rəm, bá nékuti kí m'a kadi-si uti lé kàrè, ɔle pele-pele rəm to.»

12

Ta læ Jeju do ndo taakoo-ti

Mar 2:23-28; Luk 6:1-5

1 Ndo káre bè, loki Jeju njiyə meḡ ndor gemə-je-ti kdo kində gangi ndo taakoo-ti læ jipi-je lé, bo ra njéndó né-je liə, adi 'puy do gemə d'uso taá-taá*. 2 Loki Parisi-je d'oo-dé lé, 'pa kɪ Jeju 'panè: «'Oo, njéndó né-je læ-i 'ra né kí to tó-é al kadi dow ra ndo taakoo-ti.†» 3 Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: «Né kí ndoki Dabidi ra kaglo-ti liə, loki bo ra-dé de kɪ dow-je liə lé, se səi 'ndói ta-é meḡ mbete-ti kí aa njay ooi ya al wa? 4 Dabidi andi meḡ kəykubi-ti læ Lubə, de kɪ dow-je liə, d'uso mbə kí dow-je d'adi Lubə kadkare-ti. To mbə kí sobi do-é kadi uso al rəm, sobi do dow-je liə kadi d'uso al rəm, ngà njégugnə-je læ Lubə ya par bá sobi do-dé‡. 5 Ngà njégugnə-je læ Lubə ya kí 'ra kullə meḡ kəy kubi-ti læ Lubə kɪ ndo taakoo, adi 'təl ndo taakoo né kí kare-ti, ya dow gangta do-dé-ti al kinlé, səi 'ndói ta-é meḡ ndukun-ti ooi ya al waS? 6 Beba adi m'idə-si, né kí boy itə kəy læ Lubə ya tò nè ngá! 7 †'Ndangi meḡ mbete-ti kí aa njay 'panè: “Ma Lubə lé, koo kəmtondoo bá m'ndigi, bi məsi dḡ-je kí kadi-m kin al.” Lé toki 'gəi meḡ ta kin maji lé, səi a gangi ta do dow-je-ti kí ta goto do-dé-ti kin bè al*. 8 Kdo Ngon læ dow bá to 'ba ndo taakoo lé.»

Jeju kɪ dingəm kí ji-é oy mburuki

Mar 3:1-6; Luk 6:6-11

9 Jeju i lo-é-ti kinlé ɔw meḡ kəykəwnḡ-ti læ jipi-je. 10 Ə dingəm káre kí ji-é oy mburuki isi meḡ kəy-ti lé nḡḡ. Rəmə Parisi-je kí d'isi nḡḡ 'sangi rəbi kilə ta do Jeju-ti adi 'dəji-é 'panè: «Ndo taakoo-ti lé, to tó-é kadi dow adi lapiya njəmɔy əse to tó-é al wa?» 11 †Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: «Nḡ dan-si-ti bá ɔw kɪ bati káre-rè, bá bati-é usi bole ndo taakoo-ti ya à kər-é teḡ siə ndaa-ti al wa? 12 Ngà dow lé, itə bati nja nḡ-nḡ! Adi to tó-é kadi dow ra maji ndo

† 11:23 11:23 Eja 14:13-15; Kgn 19:24-28 † 11:24 11:24 Mat 10:15; Luk 10:12 ‡ 11:25 11:25 1Kɔ 1:17-29 † 11:27 11:27 a Jḡ 3:35; b Jḡ 1:18; 10:15 § 11:29 11:29 Jer 6:16 * 12:1 12:1 Det 23:26 † 12:2 12:2 Teḡ 34:21 ‡ 12:4 12:4 1Sa 21:2-7; Mbl 24:9 § 12:5 12:5 Kni 28:9; Mbl 24:8-9 † 12:7 12:7 Mat 9:13 * 12:7 12:7 Oje 6:6 † 12:11 12:11 Luk 14:5

taakoo-ti.» ¹³ Ngá bá Jeju təl idə dingəm kí njèjikoy lé panè: «'Surə ji-i.» Loki ɛ surə ji-é lé ya rəmə, ji-é lé təl tò maji titi-nə kì ɛ kí káre. ¹⁴ Parisi-je kí d'a lo-é-ti lé, 'tɛɛ d'ow d'oji-nə ta do kəm rəbi-ti kí kadi n'toli-né Jeju.

Jeju to ngonnjèkullə lə Lubə

¹⁵ Ngà loki Jeju gə ta kɔji lə Parisi-je lé, ɛ tɛɛ ow lo kí rangi-ti. Dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'un go-é, adi ɛ adi lapiya njémɔy-je lay tɔ. ¹⁶ Ngà ɛ ndəji-dé kadi d'adi dow gə kí to n'è Jeju al. ¹⁷ Bè kɔ kadi ta kí njèpata kí ta Lubə-ti, Ejay pa kin, ra-né né. Lubə panè:

¹⁸ «Ooi, ngonnjèkullə lə-m kí m'mbəti-é,
M'ində-é dan kəm-m-ti, rɔ-m nəl-m do-é-ti nɔ,
M'a kadi Ndil-m səbi do-é-ti,

À kilə mbɛ né ra kí njururu kadi gin dow-je kí gay-gay†.

¹⁹ D'a kɔl-nə kì dow al rəm, à kur kəə al rəm,
Dow à koo ndi-é pandangi lo-ti al rəm‡.

²⁰ À tətɪ tuwətógi kí tò gudi nangɪ al rəm,
Lampi kí pər isi ɔ̂-ti ngel-ngel bəy kàrè
à kɔsi suj tɔl al rəm tɔ§.

À ra bè sar kadi né ra kí njururu ilə njirə.

²¹ Beba gin be-je kí donangi-ti nè lay ya
d'a kində mɛɛ-dé do-é-ti*.»

Dow-je 'ba Jeju ngar lə ndil-je kí maji al

Mar 3:22-27; Luk 11:14-23

²² Dow-je 'ree kì dingəm káre kí ndil kí maji al ra-é adi kəm-é tɔ rəm, pa ta al rəm, adi Jeju adi-é pa ta rəm, oo lo rəm. ²³ Né kinlé ɔr ndil kosi dow-je nɔ, adi 'dəji ta 'panè: «Kay! Dow kin to Ngonka Dabidi lé ya al wa?» ²⁴ †Ngà loki Parisi-je d'oo ta kin rəmə, 'panè: «È kinlé isi tubə ndil-je kí maji al kì tógi lə Beljebul, kí to 'boy lə ndil-je kí maji al.» ²⁵ Beba Jeju gə gir ta kí mɛɛ-dé-ti gow adi idə-dé panè: «Kɔbe kí rá-rá ya bá dow-je kí mɛɛ-é-ti 'gangi-nə d'osi-nə kì ta lé, à təl ndubəbe rəm, bá bebo əse kəy kí rá-rá ya dow-je kí mɛɛ-é-ti 'gangi-nə d'osi-nə kì ta kàrè, dowbé-je d'a kisi gərərə al rəm. ²⁶ Bè ya tɔ, kinə Satɔ ya tubə dow-je lə Satɔ rəmə, to ɛ ya gángɪ rɔ-é danɔ. Bè kinlé, kɔbe liə à kɔ lo kɔ-é-ti gərərə ban wa? ²⁷ Ə kinə to tógi lə Beljebul bá m'isi m'tubə-né ndil-je kí maji al, ngà dow-je lə-si ə d'isi 'tubə-dé kì tógi lə nɔ ngá wa? Kullə ra dow-je lə-si ya ilə ta do-si-ti! ²⁸ Ngà kinə to tógi lə Ndil Lubə to bá m'isi m'tubə-né ndil-je kí maji al rəmə, to kɔbe lə Lubə ya ngá é ree tɛɛ rɔ-si-ti tin.

²⁹ «Kinə dow uwə njètógi tó-é njim-njim al lé, dowbé à ra ban bá à kur mɛɛ kəy-ti lə njètógi kin, kɔ kəə nékingə-é wa? À tó-é njim-njim bəy bá à kow mɛɛ kəy-ti kɔ kəə nékingə-é. ³⁰ †Dow kí ore kàdì-m al lé, to njèkɔsi-m kì ta ə dow kí kəw sə-m né kì nati al kàrè, to njèsane né kɔgi tɔ.»

Majal kí Lubə à kiɲə go-é kɔgi al

Mar 3:28-30; Luk 12:10; Əbr 6:4-8; 10:26-29

³¹ «Beba m'idə-si toki, majal-je lay kí dow isi ra, əse takɔbi-je lay kí dow isi pa lé, à toki kiɲə go-é kɔgi kadi-é, ngà ta kɔbi kí dow pa kì Ndil Lubə lé, à toki kiɲə go-é kɔgi kadi-é al ya sar. ³² †Dow kí rá-rá kí pa ta kí maji al

† **12:18** 12:18 Eja 42:1 ‡ **12:19** 12:19 Eja 42:2 § **12:20** 12:20 Eja 42:3 * **12:21** 12:21 Eja 42:1-4
† **12:24** 12:24 Mat 9:34; 10:25 † **12:30** 12:30 Mar 9:40 † **12:32** 12:32 Luk 12:10

dɔ Ngon lə dow-ti lé, à toki kiŋə go-é kɔgi kadi-é, ngà dow ya kí pa ta kɔbi kɪ Ndil kí aa njay lé, à toki kiŋə go-é kɔgi kadi-é dɔkaglo-ti kí bone kin al rəm, bore al rəm, ya sartagangi.»

Ta kí tɛɛ ta dow-ti lé ɪ mɛɛ-é-ti

Luk 6:43-45

³³ †«Kinə kagi maji lé, kandi-é à maji tɔ, ngà kinə kagi maji al lé, kandi-é kàrè à maji al ya tɔ. Kdɔ kandi kagi bá dow à gə-né kagi. ³⁴ †Sɔi kí mɛɛ-si ndul titi-nə kɪ mɛɛ li pii-je bè kanlé! Sɔi a pai ta kí maji ndɔ káre tɔ ban wa? Kdɔ né-je kí mənə-nə mɛɛ dow-ti ya bá tɛɛ ta-é-ti adi-é pa. ³⁵ Dow kí maji lé, né-je kí maji-maji kí uwə mɛɛ-é kinlé ya bá à tɛɛ-né. Ə dow kí maji al kàrè né-je kí maji al maji al kí uwə mɛɛ-é kinlé ya à tɛɛ-né tɔ. ³⁶ M'a kidə-si, ngan ta-je kí mɛɛ wəy kare lay kí isi tɛɛ ta dow-je-ti kinlé, d'a kɔr go-é lay ndɔ gangta-ti. ³⁷ Kdotalə ta kí ta-i-ti bá 'a kɔr-né ta dɔ-i-ti rəm, bá ta kí ta-i-ti ya ta à kuwə-i-né rəm tɔ.»

Parisi-je 'dəji Jeju nékɔji

Mar 8:11-12; Luk 11:29

³⁸ †Dow-je kí dan-ti-je kí 'to njéndó dow-je ndukun, kɪ Parisi-je kí nɔ-je d'un ta d'idə Jeju 'panè: «Njéndó dow-je né, j'ndigi kadi 'ra nékɔji káre adi j'oo.» ³⁹ †Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: «Dow-je kí ngɔsnè kí 'to njémeɛndul-je, kɪ njétəl rɔ-dé go ndu Lubə-ti al-je, 'dəji kadi d'oo nékɔji! Ngà dow à ra nékɔji kí rangi kadi-dé al ngá; ɛ kí ndɔki tɛɛ dɔ Jonasi-ti kí to njèpata kí ta Lubə-ti kin ya asi. ⁴⁰ Titi kí ndɔki Jonasi ra-né ndɔ mutə mɛɛ kanji-ti kí boy kinlé†, Ngon lə dow kàrè à ra ndɔ mutə gin nangi-ti tɔ. ⁴¹ Ndɔ gangta-ti lé, dow-je kí Ninibi d'a kə takəm dow-je-ti kí ngɔsnè kin kdɔ kilə ta dɔ-dé-ti. Kdɔ dow-je kí Ninibi lé, loki d'oo mbe kilə lə Jonasi rəmə, 'tusi panjiyə-dé-je kí maji al d'ingə kɔgi‡. Ngá kí ngɔsnè-ti kinlé, dow kí itə Jonasi nɔ ya ɔ nè! ⁴² Bè ya tɔ, ndɔ gangta-ti lé, ngar kí dené kí go lo-ti kí bəə, à kə takəm dow-je-ti kí ngɔsnè kin kdɔ kilə ta dɔ-dé-ti. Kdɔ ndɔki ɛ ɪ sɔy dɔnangi-ti nɔ ya ree oo gosta-je lə Salomɔ§. Ngà kí ngɔsnè-ti kinlé, dow kí itə Salomɔ nɔ ya ɔ nè.»

Ta kí sɔbi dɔ ndil kí maji al kí təl ree mɛɛ dow-ti gogi

Luk 11:24-26

⁴³ «Loki ndil kí maji al tɛɛ mɛɛ dow-ti, ɔw ilə kɪ diləlo kí tuti sangi lo kí kadi n'isi-ti n'taa koo ya ngà, ɛ ingə al lé, ⁴⁴ ɛ panè: “Kəy lə-m kí m'isi-ti bá m'tɛɛ lé, m'a təl kɔw-ti gogi.” Loki təl ɔw gogi rəmə, oo kí mɛɛ kəy lé tɔ kare ə toki kɔy ndəti-ndəti rəm, bá né-je kí mɛɛ-é-ti toki kɔsi njɔl-njɔl rəm. ⁴⁵ Bəba ɛ ɔsi təl ɔw sangi ndil-je kí rangi siri kí mɛɛ-dé ndul itə-é bəy bá ree sə-dé adi d'andi mɛɛ kəy-ti lé ə d'adi to lokisi-dé. Gangi-é-ti kí gogi nè kinlé, kisi lə dowbé kin maji al nɔ itə kí kete lé bəy. Ə 'lə dow-je kí maji al kí ngɔsnè kanlé kàrè, à tɔ bè ya tɔ.»

Kɔ Jeju kɪ ngankɔ-é-je kí tɔgrɔ-ti

Mar 3:31-35; Luk 8:19-21

⁴⁶ Loki Jeju ɔ pa ta kɪ kɔsi dow-je ya bəy rəmə, kɔ-é, kɪ ngankɔ-é 'ree d'ɔ ta-é-ti ə 'sangi kadi d'ingə-é 'pa siə ta. ⁴⁷ Ngá bá dow madi idə-é panè: «Yən, kɔ-i, kɪ ngankɔ-i-je d'ɔ ndaa-ti nɔɔ, ə 'sangi kadi 'pa sə-i ta.» ⁴⁸ Ngà Jeju təl ilə-é-ti panè: «Nɔ-je bá 'to kɔ-m-je kɪ ngankɔ-m-je wa?» ⁴⁹ Bəba

† **12:33** 12:33 Mat 7:20; Luk 6:44 † **12:34** 12:34 a Mat 3:7; 23:33; Luk 3:7; b Mat 15:18; Luk 6:45

† **12:38** 12:38 Mat 16:1; Mar 8:11; Luk 11:16 † **12:39** 12:39 Mat 16:4; Mar 8:12 † **12:40** 12:40

Jon 2:1 ‡ **12:41** 12:41 Jon 3:4-9 § **12:42** 12:42 1Ng 10:1-10

Jeju ulə ji-é do njéndó né-je-ti liə bá panè: «Yən, kɔ-m-je kɪ ngankɔ-m-je bá d'isi tin. ⁵⁰ Kdo dow kí ra né kí mee Bobi-m kí dora-ti ndigi kin bá to ngonkɔ-m, əse kɔnan-m, əse to kɔ-m.»

Gosta-je kí do kɔbe-ti lə Lubə

13

Gosta kí sobi do njèkilə ko

Mar 4:1-9; Luk 8:4-8

¹ Ndo-é-ti kinlé ya, Jeju tee key, ow isi kàdì babo-ti. ² †Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'ree d'ilə-nə 'gəə do-é sipi, adi e al isi mee tò-ti. Ngà de bá d'a ngangì ba-ti d'ingi-d'ingi. ³ Jeju pa sə-dé ta nə kɪ gosta-je panè: «Njendɔr, ow kdo kilə ko. ⁴ Loki a ilə ko lé, kaa né kí dan-ti-je tusi do rəbi-ti adi yəl-je 'ree 'tú lə-lə. ⁵ Kaa né kí nə-je tusi do ər-je-ti, adi lo kadi ingə nangì kí asi kadi ulə njirə-é-ti goto. Ngà rəmə kubə bá ubə kalangi, kdo nangì ndəə do-ti al. ⁶ Loki kàdì ɔsi rəmə, ngan ko-je kinlé ndole. Go-ti rəmə, tuti kurum, kdo njirə-é ow nangì nə al. ⁷ Kaa né kí dan-ti-je tusi dan kun-je-ti, adi kun tɔgi ə ɔ ro do-ti gəgəgə. ⁸ Ngà kaa né kí nə-je tusi nangì-ti kí maji, adi ɔr do-é. Beba do-é kí dan-ti-je kaa-é ra-ti bu-je, e kí kaa-é ra-ti kormekə-je, e kí ra-ti kormutə-je.» ⁹ Jeju təl ilə do-ti bəy panè: «Dow kí mbi-é tò kdo kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé!»

Kdo ri bá Jeju ndó-né né kɪ gosta-je wa?

Mar 4:10-12; Luk 8:9-10

¹⁰ Njéndó né-je lə Jeju 'ree ro-é-ti 'dəji-é 'panè: «Kdo ri bá 'pa sə-dé ta kɪ gosta-je wa?» ¹¹ Jeju təl ilə-dé-ti panè: «Kdotalə səi lé, né-je kí tò lo bɔyɔ-é-ti sobi do kɔbe kí dora-ti lé toki tee kɪ do-é kadi 'gəi, ngà de lé, toki tee kɪ do-é kadi-dé al. ¹² †Kdo dow kí né tò ji-é-ti bá d'a kadi-é kí rangi do-ti, kadi isi dan maji-ti mburuki-mburuki. Ngà dow kí né liə goto lé, e kí ji-é-ti ya kàrè d'a taa. ¹³ Beba m'idə-dé-né ta kɪ gosta, kdo d'oo lo kɪ koo ndə bə ya bi d'oo né al rəm, bá ta kàrè d'oo kɪ koo bə ya bi 'gə mee-é al rəm tɔ. ¹⁴ Beba ta kí Ejay, njèpata kí ta Lubə-ti pa lé, né-é ra né do-dé-ti.

Lubə panè:

“D'a koo ta maji ya, ngà d'a 'gə mee-é al,

D'a koo lo maji ya, ngà d'a koo né al*.

¹⁵ Ooi gin dow-je kanlé 'to njèmeengə-je,

'Tɔsi mbi-dé kə-kə 'tɔ nè mbi-dé à kɪ koo ta rəm, nè d'a kɪ gə né;

'Nibi kəm-dé jibi-jibi, nè kəm-dé à kɪ koo lo rəm,

Nè mbi-dé à kɪ koo ta rəm, nè d'a kɪ gə né,

Rəmə d'a kɪ kiŋə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi kadi m'ɪ m'aji-dé†.”

¹⁶ †«Ngà səi lé, 'toi njénékumə-je, kdo kəm-si oo lo maji rəm, mbi-si kàrè oo ta maji rəm tɔ! ¹⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí njèpata-je kí ta Lubə-ti nə, kɪ njéra né-je kí njururu nə ya, bo koo né-je kí səi ooi kin ra-dé ya, ngà d'oo al, bo koo ta-je kí səi ooi kin ra-dé ya, ngà d'oo al‡.»

Jeju ɔr mee gosta kí sobi do njèkilə ko

Mar 4:13-20; Luk 8:11-15

¹⁸ Səi lé, 'yəli mbi-si ooi-né mee gosta kí sobi do njèkilə ko lé. ¹⁹ Do rəbi kí kaa né tusi-ti lé, to dow kí oo ta kí do kɔbe-ti lə Lubə ya, ngà gə mee-é al, rəmə Njèmeendul ree ɔr ta kí 'dubi mee-é-ti lé kɔgi. ²⁰ Nangi ər kí kaa

† **13:2** 13:2 Luk 5:1-3 † **13:12** 13:12 Mat 25:29; Mar 4:25; Luk 8:18; 19:26 * **13:14** 13:14 Eja 6:9

† **13:15** 13:15 Eja 6:10 † **13:16** 13:16 Luk 10:23,24 ‡ **13:17** 13:17 1Pi 1:10

né tusi-ti lé, to dow kí oo ta lə Lubə rəmə taa kalangi kɪ rɔnəl. ²¹ Ngà ta lé bá ulə njirə mɛɛ-é-ti al; adi ɛ ɔ dɔ-ti kaglo nɔ al. Beba loki kɔ-je kí dum nati əse kulə kəm ndoo kɔ ta lə Lubə tɛɛ dɔ-é-ti rəmə, kalangi bè ya ɛ tusi kadmɛɛ liə inə kɔgi. ²² Dan kun-je kí kɔɔ né tusi-ti lé, to dow kí oo ta lə Lubə ya, ngà mɛɛ kɔ kəkəkə kɔ né-je kí dɔnangi-ti nè, kɪ bo nékingə-je uti dɔ ta kí oo lé, adi kandi-é goto. ²³ Rəmə, nangi kí maji kí kɔɔ né tusi-ti lé, to dow kí oo ta lə Lubə ə gə mɛɛ-é, adi kandi-é tò; ɛ kí kɔɔ-é ra-ti bu-je, ɛ kí kɔɔ-é ra-ti kɔrməkɛ-je, ɛ kí ra-ti kɔrmutə-je.

Gosta kí dɔ jə-ti

²⁴ Jeju pa sə-dé gosta kí rangi bəy panè: Kɔbe kí dɔɔ-ti tò titi-nɔ kɪ ta lə dow kí dubi ko né kí maji mɛɛ ndɔr-ti liə. ²⁵ Rəmə ndɔɔ, loki dow-je 'to bi lay lé, njèba liə ree dubi jə dan ko né-ti kí maji kí ɛ dubi lé, ə ɔti ɔw. ²⁶ Loki ko ubə tɔgi, adi ɔr dɔ-é lé, jə lé kàrè ɔr dɔ-é tɔ. ²⁷ Beba njérakullə-je lə njèkəy lé 'ree d'idə-é 'panè: «'Ba-ji, to ko né kí maji bá i dubi mɛɛ ndɔr-ti lə-i ya al wa?» Ngà jə kin i rá tɔ bəy wa? ²⁸ Beba ɛ ilə-dé-ti panè: «To njèba é ra-né tin.» Ngà bá njérakullə-je 'dɔji-é 'panè: «'Ndigɪ kadi j'ɔw j'rəy jə lé kɔgi wa?» ²⁹ Ngà ɛ panè: «Bè al, kɔ kinə kadi 'rəyi jə rəmə a kɪ 'rəyi-dé kɪ ko nati. ³⁰ Ə inəi-dé adi 'tɔgi nati sar ndɔ kijə ko-ti. Ndɔ-é-ti kin bá m'a kidə njékijəko-je panè: “'Tɔri jə-je ya kete, ə 'tɔi njir-njir kadi uləi pər, ngà tá je 'kəwi ko lə-m dama.”»

Gosta kí dɔ kɔɔ kɔl-ti

Mar 4:30-32; Luk 13:18-19

³¹ Jeju tɛɛ kɪ gosta kí rangi bəy panè: Kɔbe kí dɔɔ-ti tò titi-nɔ kɪ ta lə kɔɔ kɔl kí dow madi un dubi mɛɛ ndɔr-ti liə kin bè. ³² Kɔɔ kɔl lé bá, to kɔɔ kagi kí tò ngon-é itə kɔɔ kagi-je lay, ngà lo kí ubə tɔgi rəmə to kagi kí boy itə kagi-je lay kí mɛɛ ndɔr-ti, adi yəl-je kí 'nar taá 'ree 'ra kəy-dé balkəm-é-je-ti.

Gosta kí dɔ əm-ti

Luk 13:20-21

³³ Jeju pa sə-dé gosta kí rangi ya bəy panè: «Kɔbe kí dɔɔ-ti lé titi-nɔ kɪ əm kí dené káre bè un lɔy-né nduji kí 'mbɔji mɛɛ kee mutə, adi nduji kí lɔy lay ya i kin bè.»

Jeju pa ta-je lay kɪ gosta

Mar 4:33-34

³⁴ Ta-je kin lay ya Jeju idə kosi dow-je kɪ gosta. Ta kí kadi ɛ pa kɪ gosta al ya goto. ³⁵ To bè kadi ta-je kí njèpata kí ta Lubə-ti pa kin né-é ra né. Njèpata kí ta Lubə-ti pa panè:
«M'a tɛɛ ta-m kadi m'pa gosta-je,
M'a kilə mbɛ né-je kí tò lo bɔyɔ-é-ti
lo kində gin dɔnangi-ti nɔ. §»

Kɔr mɛɛ gosta kí dɔ jə-ti

³⁶ Jeju inə kosi dow-je ə ree beɛ. Loki ree beɛ lé, njéndó né-je liə 'ree rɔ-é-ti, 'dɔji-é 'panè: «'ɔr-ji mɛɛ gosta kí dɔ jə-ti kí ɔ mɛɛ ndɔr-ti lé adi j'oo.» ³⁷ Beba Jeju idə-dé panè: «Dow kí njèdubi ko né kí maji kinlé, to Ngon lə dow; ³⁸ ndɔr lé, to dɔnangi; ə ko né kí maji, to dow-je kí kɔbe-ti lə Lubə; jə lé to dɛ kí d'un go Njèmeɛndul. ³⁹ Njèba kí njèdubi jə lé, to Sú; nɔy kijə ko lé, to dɔbəy ndɔ; ə njékijəko-je, 'to malayka-je tɔ. ⁴⁰ Titi kí 'tɔr-né jə d'ungɪ pərəə lé, dɔbəy ndɔ-ti ya kàrè à to bè tɔ: ⁴¹ Ngon lə dow,

à kulə malayka-je liə kadi 'tubə dow-je lay kí njéra madi-dé-je kadi d'usi mee majal-ti, kà dow-je kí njéramajal-je kɔbe-ti liə kɔgi. ⁴² Malayka-je d'a kungi-dé dan pər-ti kí dum pa ta-é, kí to lo nɔ rəm, lo kí d'a kuso ngangí-dé titi mægəgə-mægəgə rəm tɔ. ⁴³ Ngà njéra né-je kí njururu rəm, rɔ-dé à ndógi titi-nə kà kàdì bè mee kɔbe-ti lə Bɔbi-dé.

«Dow kí mbi-é tò kɔ kadi oo-né ta rəm, kadi oo ta kinlé!»

Gosta kí sɔbi dɔ nékingə kà mædkɔsi kí tò lo bɔyɔ-é-ti

⁴⁴ «Kɔbe kí dɔrɔ-ti tò titi-nə kà ta lə nékingə kí 'bɔyɔ mee ndɔr-ti, bá dow madi ɔw tɛɛ dɔ-ti kin bè. Dowbé kinlé, un ɔw bɔyɔ rangi bəy, rəm rɔ-é nəl-é nə, adi ɔw ndogi né kingə-é lay, bá inə la-é ree ndogi-né ndɔr kinlé.

⁴⁵ «Kɔbe kí dɔrɔ-ti tò titi-nə kà ta lə njéra gati kí isi sangi mædi kɔsi kí ndole kin bè. ⁴⁶ Loki ingə ɛ kí gati-é nə lé, ɛ təl ɔw ndogi nékingə-é lay, bá inə la-é ree ndogi-né mædi kɔsi kí kære kinlé.»

Gosta kí dɔ burə-ti

⁴⁷ Kɔbe kí dɔrɔ-ti tò titi-nə kà ta lə burə kí dow ilə baa rəm uwə-né kanji-je kí gay-gay kin bè. ⁴⁸ Loki burə kin rusi lé, mbow ndɔr ree-né ngangí ba-ti, isi nangi, tɔr kanji-je kí maji-maji ungi mee 'sengi-ti, bá inə dɛ kí d'asi náy al ungi-dé kɔgi. ⁴⁹ Dɔbəy ndɔ-ti lé, à to titi-nə bè ya tɔ: Malayka-je d'a ree kɔr kəm dow-je kí njéra né kí njururu al kà njéra né kí njururu gay-gay. ⁵⁰ D'a kungi dow-je kí njéra né kí njururu al dan pər-ti, lo nɔ-ti, kí to loki d'a kuso ngangí-dé titi mægəgə-mægəgə. ⁵¹ Beba Jeju dɔji njéndó né-je liə panè: «'Gəi mee ta-je kin lay wa?» Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «Oiyɔ», j'gə. ⁵² Rəm Jeju idə-dé panè: «To bè ya tɔ, njéndó dow-je ndukun lə Lubə kí təl njətaa néndó kí dɔ kɔbe-ti kí dɔrɔ-ti lé, titi-nə kà njəkəy kí ingə né-je kí sigi bá ore nati kà né-je kí low kí lo ngəm né-ti liə bá ra-né kullə.»

Sɔy kullə lə Jeju dɔnangi Galile-ti

Mɛngə lə dow-je kí Najareti

Mar 6:1-6; Luk 4:16-24

⁵³ Loki Jeju pa gosta-je kin adi gin-é gangi rəm, ɛ ɔti rangi lo kí ɔ-ti lé ⁵⁴ ɔw bebo-ti kí ɛ tɔgi-ti ə ndó né dow-je mee kəykəwnə-ti lə jipi-je. Néndó liə ɔr ndil-dé adi 'panè: «Kay! Gosta-je, kà nékɔji-je kinlé i-né rá-rá ya wa? ⁵⁵ To ngon lə kɔdi kijəkagi lé ya al wa? Kɔ-é ya bá to Mari lé al wa? Ə Jaki-je, kà Jojepi-je kà Simɔ-je kà Jude-je ya bá 'to ngankɔ-é-je al wa? ⁵⁶ Ə kɔnan-é-je ya rəm bá d'isi sə-ji nè tɔ tin al wa? Ngà né-je lay kinlé, ɛ i-né rá ya danə wa?» ⁵⁷ †Né-je kin ya ra adi Jeju təl jigi nɔ-dé-ti ɔgi-dé kadi d'adi-é mee-dé. Beba ɛ idə-dé panè: «Njèpata kí ta Lubə-ti lé, dow-je kí mee bəkɔji-é-ti, kà mee kəy-ti liə ya par d'a nədi-é.*» ⁵⁸ Beba Jeju ra nékɔji-je tin nə al, kdotalə mɛngə lə-dé.

14

Koy Jə kí njéra dow-je batəm

Mar 6:14-29; Luk 9:7-9; 3:19-20

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé ngar Erodi kí to njəkɔbe kí dɔnangi Galile-ti oo poy riba lə Jeju. ² Beba ɛ idə njérakullə-je liə panè: «To Jə kí njéra dow-je batəm bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ! Gin-é kin bá ɛ ɔw-né kà tɔgi adi ra-né nékɔji-je kin.»

³ †Kɔ ndɔki Erodi adi d'uwə Jə 'dɔɔ-é kà kullə gindingi, d'ilə-é dangay-ti,

kdotalə Erodi de kɪ Pilipi 'to ngankɔ-ɲa-je, ya rəmə Erodi təl taa Erodiadi, kɪ ne Pilipi. ⁴ Ba Ja idə-é panè: «Taa kɪ 'taa Erodiadi kinlé to tó-é al*.» ⁵ Beba Erodi lé ndigi təl Ja, ngà ɛ bəl kosi dow-je, kɔɔ de 'gə kɪ Ja lé to njèpata kɪ ta Lubə-ti. ⁶ Beba ndo ra ɲay koji Erodi-ti lé, ngon lə Erodiadi kɪ dené, tɛɛ ndam nɔ dow-je-ti kɪ 'ba-dé lo nékuso-ti, adi nəl Erodi ɲa. ⁷ Beba Erodi un mindi-é ə ubi rɔ-é dɔ-ti panè: Né lay kɪ 'dɔji-m ya ə m'a kadi-i. ⁸ Rəmə Erodiadi sulə ngon-é lé, adi-é panè: «'Ilə dɔ Ja kɪ njera dow-je batəm lé, mɛɛ supra-ti tajinati nè ya adi-m!» ⁹ Rɔ ngar nəl-é al ya, ngà kɔɔ kubi kɪ ɛ ubi rɔ-é rəm, kɔɔ takəm kosi dow-je kɪ 'ba-dé lo nékuso-ti rəm kinlé ya, ra adi ɛ un-né ndu kadi d'adi-é-né dɔ Ja lé. ¹⁰ Beba ngar ulə dow kəy dangay-ti adi-é gangi dɔ Ja lé. ¹¹ 'Ree kɪ dɔ Ja mɛɛ supra-ti d'adi ngon kɪ dené kinlé, ə ɛ ɔw-né adi kɔ-é. ¹² Go-ti, njéndó né-je lə Ja 'ree d'un nin-é d'ɔw 'dubi, ngá bá d'ɔw d'ɔr poy-é d'adi Jeju oo.

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo mɪ d'uso

Mar 6:30-44; Luk 9:10-17; Ja 6:1-15

¹³ Loki Jeju oo ta kinlé, ɛ al mɛɛ tɔ-ti ɔr rɔ-é ngərəngi kɪ kár-é diləlo-ti. Beba kosi dow-je d'oo ta-é rəmə, d'i kɪ bebo-je kɪ gay-gay d'ɔw kɪ nja-dé go-é-ti. ¹⁴ Ngà loki Jeju ur nangi mɛɛ tɔ-ti bá oo kosi dow-je kɪ 'tò nduy-nduy kinlé rəmə, ta ɔ mɛɛ-é kɔɔ ta lə-dé, ə adi lapiya njémɔy-je lə-dé. ¹⁵ Loki ndo isi il lé, njéndó né-je d'ɔw rɔ Jeju-ti d'idə-é 'panè: «Loki j'aj-ti kinlé to diləlo rəm, bá kàdì kàrè ɔw kɪ dɔ kur-ti rəm, ɔn ɔ 'ɔsi kosi dow-je kan adi d'ɔw nganbe-je-ti 'ndogi né d'uso.» ¹⁶ Jeju ilə-dé-ti panè: «Kadi d'ɔw rangi lé, to tó-é al, ɔ səi ya adi-dé né d'uso!» ¹⁷ Ngà de d'idə Jeju 'panè: «J'ɔw kɪ mbə mɪ kɪ kanji joo-rè ya par.» ¹⁸ Beba Jeju idə-dé panè: «'Reei-né adi mɪ.» ¹⁹ Ngá bá Jeju un ndu adi kosi dow-je lé d'isi nangi dɔ wale-je-ti. Jeju ɔy mbə kɪ mɪ kɪ kanji kɪ joo lé, bá un kəm-é kɪ taá dɔrɔ-ti ra oiyo Lubə kete bá gángi mbə lé adi njéndó né-je, ə njéndó né-je 'taa 'ləbi kosi dow-je tɔ. ²⁰ Dow-je lay ya d'uso né 'ndan ndɛ-ndɛ, adi dɔdum-é-je kɪ ɲay ya d'ɔy rusi kàrè dɔgi gidi-é joo bəy†. ²¹ Dow-je kɪ d'uso né kinlé, dingəm-je d'a ra budɔgi lo mɪ je bə; dené-je kɪ ngan-je rəmə toki tidə-dé al.

Jeju njiyə dɔ babo-ti

Mar 6:45-52; Ja 6:16-21

²² Lo-é-ti lé ya, Jeju ɔsi njéndó né-je liə kadi d'al mɛɛ tɔ-ti, 'gangi babo d'ɔw turə kete nɔ-é-ti, ngà ɛ bá ɔ ɔsi kosi dow-je kadi 'təl. ²³ Loki Jeju ɔsi-dé adi d'ɔw rəmə, ɛ ɔti ɔw al dɔ mbal-ti, ɔr rɔ-é kɪ kár-é kɔɔ pa ta kɪ Bəbi-é. Kàdì ur dɔ-é-ti lo-é-ti kin kɪ kár-é.

²⁴ Loki tɔ ɔ dan ba-ti danə bapi ya bəy rəmə, yəl tilə kəm tɔ, adi pungum man ɔsi tɔ kɪ gogi-gogi. ²⁵ Taginlo-ti lé, Jeju njiyə dɔ man babo-ti, isi ɔw kɪ rɔ njéndó né-je-ti. ²⁶ Ngà loki njéndó né-je d'oo-é ɔw njiyə dɔ man babo-ti lé, 'bəl rəm, dɔ-dé maji al, adi 'panè: To «'mɔ dow!» Adi 'bəl ə 'tur kɔɔl. ²⁷ Ngà tajinati nè bə ya, Jeju idə-dé panè: «Adi mɛɛ-si usi nangi, to mɔ bəy, ɔ 'bəli al!» ²⁸ Bè bəy bá Piyər panè: «'Babe, kinə to i ya rəmə, 'un ndu-adi m'njiyə dɔ man-ti m'ɔw rɔ-i-ti.» ²⁹ Ə Jeju təl ilə-é-ti panè: «'Ree!» Beba Piyər i mɛɛ tɔ-ti ur dɔ man-ti njiyə ɔw kɪ rɔ Jeju-ti. ³⁰ Ngà loki Piyər oo yəl kɪ isi ulə dɔ man-ti mbɪ-mbɪ lé, bəl ra-é adi isi nduy, adi nɔ panè: «'Babe, 'aji-m boo!» ³¹ Tajinati nè bə ya, Jeju ulə ji-é uwə-é-né ə idə-é, panè: «'To dow kɪ kadmɛɛ lə-i asi al. Kɔɔ ri bá i 'tadi?» ³² Loki de d'al mɛɛ tɔ-ti rəmə

* 14:4 14:4 Mbl 20:21 † 14:20 14:20 2Ng 4:42-44.

gin yól lé gangi d'əsi. ³³ Beba njéndó né-je kí d'isi mee tò-ti lé d'osi d'ó-dé nangi n'è-é-ti bá 'panè: «I lé, 'to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-ti!»

Jeju adi lapiya njémɔy-je dɔnangi Jenejarɛti-ti

Mar 6:53-56

³⁴ Loki Jeju kɪ njéndó né-je liə d'ində babo 'gangi, 'teɛ dɔnangi Jenejarɛti-ti lé, ³⁵ dow-je kí lo-é-ti 'gə Jeju, adi d'ulə kulə mee be-je-ti go lo-je-ti kí tin kin lay, adi dow-je 'ree kɪ njémɔy-je lay rɔ-é-ti. ³⁶ Dɛ 'ra ndoo ta-é-ti kadi inə-dé adi n'odi rɔ takubi liə ya par rəmə, n'a kingəi lapiya. Beba dow-je lay kí d'odi takubi liə lé, d'ingə lapiya ya tɔ.

15

Jeju kɪ nékobe

Mar 7:1-23

¹ Beba Parisi-je kí dan-ti-je, kɪ dow-je kí nɔ-je kí 'to njéndó dow-je ndukun-je d'ɪ Jorijalɛm, 'ree d'ingə Jeju 'dɔji-é 'panè: ² «Ban bá njéndó né-je lə-i 'təl rɔ-dé go nékobe-ti lə ka-ji-je al wa? 'Oo, dɛ 'togi ji-dé al ya d'uso-né né.» ³ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «Ngà sɔi, ban bá 'təli rɔ-si go ndukun-ti lə Lubə al, kdɔtalə nékobe lə-si wa? ⁴ Sɔi 'gəi kí Lubə panè: «'Tətɪ kagi bɔbi-i kɪ kɔ-i.» E pa bəy panè: «Dow kí pa ta kí maji al dɔ bɔbi-é-ti əse dɔ kɔ-é-ti lé kadi toki tɔl dowbé kɔgi.»* ⁵ Ngà sɔi 'painè: Kinə dow pa kɪ bɔbi-é əse kɔ-é panè: «Né kí m'a ra-né sə-i lé, mɔ m'un m'adi Lubə kadkare-ti rəmə» ⁶ dowbé kinlé ɔw ndoo tətɪ kagi bɔbi-é əse kɔ-é al ngá. 'Rai bə kinlé, to ta lə Lubə bá sɔi bujuri kɔgi kdɔ nékobe lə-si! ⁷ Sɔi lé, 'toi njékədkəm dow-je! Ta kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa sobi-né dɔ-si lé to ta kí tɔgrɔ-ti ya, ɛ panè:

⁸ «Gin dow-je kinlé 'tətɪ kagi-m ndaa ta-dé-ti nè, ngà mee-dé tò gay sə-m.†

⁹ Pole kí dɛ 'pol-m kàrè to pole kí mee wəy kare, kdɔ né-je kí d'isi 'ndó dow-je lé, to ndukun-je lə dow-je.»

¹⁰ Jeju ba kosi dow-je kɪ rɔ-é-ti ə idə-dé panè: ¹¹ «Ooi ta kin kdɔ kadi 'gəi mee-é maji. Né kí ɪ ndaa-ti ɔw ta dow-ti, bá à ra kadi dowbé təl dow kí tò nɛ takəm Lubə-ti al. Ngà né kí teɛ ta dow-ti kɪ ndaa-ti bá à ra kadi dowbé təl dow kí tò nɛ takəm Lubə-ti.»

¹² Beba njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: «Se i gə kí ta kí i 'pa lé, tugə Parisi-je jigi-ti ya wa?» ¹³ Jeju ilə-dé-ti panè: «Kagi-je lay ya kí to Bɔbi-m kí dɔrɔ-ti bá mɔ-dé al lé, d'a kuwə-dé kɔr-dé kɔgi kɪ njirə-dé burə. ¹⁴ †Inəi-dé, dɛ 'to njékəmtɔ-je kí njéndɔr njékəmtɔ madi-dé-je. Kinə njékəmtɔ ndɔr njékəmtɔ madi-é lé, dɛ joo lay ya d'a kungɪ-nɔ be-ti lóti.»

¹⁵ Piyər un ta idə-é panè: «'Or mee gosta kinlé adi j'oo.» ¹⁶ Jeju idə-dé panè: «Sɔi lé ya kàrè négə nal-si bə bəy tɔ wa? ¹⁷ Sɔi 'gəi kí né ya kí ɪ ndaa-ti ɔw ta dow-ti lé, dəə ɔw mee-é-ti kadi à kɔw-né ta wale-ti ya al wa? ¹⁸ †Ngà né kí teɛ ta dow-ti lé, ɪ mee-é-ti kəy, ɛ bá à ra kadi dow təl-né né kí tò nɛ takəm Lubə-ti. ¹⁹ Kdɔ tagir-je kí maji al kí toki tɔl dow-je, kɪ ra kaya-je, kɪ kinə ne-i əse ngɔbi-i kɔw sangɪ dow kí rangɪ-je, kɪ bɔgi-je, kɪ kulə ta ndil dow-ti-je, kɪ tətɪ ta kí ndangi-je kinlé, ɪ mee dow-ti kəy. ²⁰ Né-je kin bá à ra dow kadi təl-né né kí tò nɛ takəm Lubə-ti, bɪ togi ji al ya kuso-né né kin bá à ra kadi dow təl dow kí tò nɛ takəm Lubə-ti al.»

* **15:4** 15:4 Tɛt 20:12; 21:17; Det 5:16; Mbl 20:9 † **15:8** 15:8 Eja 29:13 † **15:14** 15:14 Luk 6:39 † **15:18** 15:18 Mat 12:34

*Kadmegg læ dené kí to jipi al**Mar 7:24-30*

²¹ Loki Jeju ɔr rɔ-é ɔw ngɔsi kí dɔnangi Tir-ti kɪ dɔnangi Sidɔ-ti, ²² rəmə dené kí Kana-ti, i titi nɔɔ, ree nɔ ta Jeju-ti bɔrəngi-bɔrəngi panè: «'Babe, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo læ-m! Ndil-je kí maji al 'ra ngon-m kí dené nɔ!» ²³ Ngà Jeju ilə-é-ti al. Rəmə njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: «'Tubə dené kinlé kɔgi. Kdɔtalə ɔw tur kəə go-ji-ti taá-taá.» ²⁴ Jeju idə-é panè: «Mə lé d'ulə-m rɔ Israyel-je-ti kí 'titi-nə kɪ bati-je kí 'ndəm bè kin ya par.» ²⁵ Beba dené lé ree səbi takəm-é nangi nɔ-é-ti bá panè: «'Babe, 'ra sə-m!» ²⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Kun nékuso ta ngan-je-ti kilə kadi ngan bisi-je lé to né kí tuwə ra al.» ²⁷ Beba dené panè: «Tɔgrɔ-ti ya 'Babe, ngà ngan bisi-je lé, d'a kuso nɔ-nɔ né kí tusi gin tablə kuso né-ti læ ba-dé ya tɔ.» ²⁸ Beba Jeju panè: «Bayawəə dené! Kadmegg læ-i boy nɔ! Kadi Lubə ra sə-i titi kí i dɔji-né!» Rəmə lo-é-ti nɔɔ ya ngon kí dené lé ingə lapiya.

*Jeju adi lapiya njémɔy-je kí gay-gay**Mar 7:31-37*

²⁹ Beba Jeju i lo-é-ti nɔɔ ɔw ta babo-ti kí Galile, al isi dɔ mbal-ti taá. ³⁰ Rəmə kosi dow-je nɔ 'ree kɪ njéməti-je kɪ njékəmtɔ-je, kɪ njémbitɔ-je, kɪ dow-je kí rɔ-dé oy mburuki-mburuki, kɪ njémɔy-je kí gay-gay d'ungi-dé nja Jeju-ti d'adi adi-dé lapiya. ³¹ Loki kosi dow-je d'oo kí njémbitɔ-je kàrè 'pa ta rəm, njérɔkoy mburuki-mburuki-je kàrè d'ingə lapiya rəm njéməti-je 'nɔyɔ rəm, njékəmtɔ-je kàrè d'oo lo rəm lé, ndil-dé ɔr wuti adi dɔ d'osi gajɪ Lubə læ Israyel-je.

*Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo sɔ**Mar 8:1-10; Mat 14:13-21*

³² Beba Jeju ba njéndó né-je liə idə-dé panè: «Ta ɔ mɛɛ-m kɔɔ kosi dow-je kan! Kɔɔ dɔ 'ra ndɔ mutə sə-m bone ya, ngà né kí kadi d'uso goto. Adi mə m'ndigi kinɔ-dé kadi d'ɔw kɪ mɛɛ-dé ɔ al, nè d'a kɪ gudi rəbəə.» ³³ Ngà bá njéndó né-je 'panè: «J'a kɪ kɪ mbə rá diləlo-ti nè kɔɔ kadi j'adi kosi dow-je kí nɔ kan d'uso 'ndan wa?» ³⁴ Jeju dɔji-dé panè: «Mbə ra kandangi ji-si-ti wa?» Njéndó né-je d'ilə-é-ti 'panè: «J'ɔw kɪ mbə siri, ə ngan kanji sɔ tɔ.» ³⁵ Jeju un ndu adi dow-je d'isi nangi. ³⁶ Go-ti, ɔy mbə kí siri kɪ ngan kanji kí sɔ lé, ra oiyo Lubə, gáangi danɔ təl-né adi njéndó né-je liə 'ləbi kosi dow-je. ³⁷ Dow-je lay ya d'uso né 'ndan ndɔ-ndɔ bá dɔdum-é-je nɔy adi d'ɔy rusi jangá siri. ³⁸ Dow-je lay kí d'uso né lé, dingəm-je dɔ budɔgi lo sɔ ə dow tidə dené-je kɪ ngan-je al.

³⁹ Go-ti, Jeju adi kosi dow-je d'ɔw, bá ɛ al mɛɛ tɔ-ti ɔw dɔnangi-ti læ Magadan-je.

16*Parisi-je kɪ Sadusi-je 'dɔji nékɔji**Mar 8:11-13; Luk 12:54-56*

¹ †Parisi-je kɪ Sadusi-je 'ree rɔ Jeju-ti kɔɔ nɔ-é koo ta kí mɛɛ-é-ti adi 'dɔji-é kadi ra nékɔji kí i dɔrɔ-ti kadi d'oo. ² Jeju ilə-dé-ti panè: Kàdɪ ur ə 'painè: «Lo à maji, kɔɔ dɔrɔ kər wəə.» ³ Ə ndɔge rəmə səi 'painè: «Bone ndi à kədi», kɔɔ dɔrɔ kər wəti-wəti. Səi 'gəi kər gangi lo kí dɔrɔ-ti maji rəmə, asi kəri gangi né-je kí tɔji kaglo-je kí bone kin al wa? ⁴ †Dow-je kí ngɔsné kí 'to njémɛɛndul-je, kɪ njétəl rɔ-dé go ndu Lubə-ti al-je 'dɔji nékɔji. Ngà

dow à ra nékòji kí rangi kadi-dé al ngá; e kí ndòki tɛɛ do Jonasi-ti kin ya asi. Go-ti, Jeju inɛ-dé ɔti ɔw lo liə.

Ta lə əm lə Parisi-je kɪ Sadusi-je

Mar 8:14-21

⁵ Loki njéndó né-je d'ow kɪ kal ba kow turə rəmə, mɛɛ-dé oy do mbə-ti gogi. ⁶ †Beba Jeju idə-dé panè: «Səi kan! Ooi go rɔ-si maji kɔ əm lə Parisi-je, kɪ Sadusi-je.» ⁷ Njéndó né-je 'pa ta mɛɛ-dé-ti 'panè: «Jeju pa ta kinlé bè kɔ mbə kɪ mɛɛ-ji oy do-ti gogi lé.» ⁸ Jeju gə tagir lə-dé, beba idə-dé panè: Səi dow-je kɪ kadmɛɛ lə-si toki ndɛ bè kan! Kɔ ri é 'pai ta mɛɛ-si-ti 'painè to ta lə mbə kɪ goto ji-si-ti kin wa? ⁹ †Səi 'gəi al ya bəy wa? Se mɛɛ-si ole do mbə-ti kɪ mɪ kɪ ndòki dingəm-je budɔgi lo mɪ d'uso lé al wa? Se ndòki ɔyi ndəgi-é kàrè kandangi wa? ¹⁰ †Rəm mbə kɪ siri kɪ ndòki dingəm-je budɔgi lo sɔ d'uso lé kàrè, mɛɛ-si ole do-ti al to wa? Se ndòki ɔyi ndəgi-é jangá kandangi to wa? ¹¹ Ngà ra ban bá m'pa sə-si ta m'panè: Ooi go rɔ-si maji kɔ əm lə Parisi-je, kɪ Sadusi-je rəmə səi adi to ta lə mbə bá m'pa sə-si wa? ¹² Bè bəy bá njéndó né-je 'gə kɪ to ta kɪ sɔbi do əm ra mbə al. Ngà to ta lə néndó lə Parisi-je, kɪ Sadusi-je.

Piyər pa rəsi kɪ Jeju to dow kɪ Lubə mbəti-é

Mar 8:27-30; Luk 9:18-21

¹³ Go-ti, Jeju ɔw tɛɛ donangi Sejare-ti lə Pilipi rəmə dəji njéndó né-je liə panè: «Ta ri bá dow-je 'pa do Ngon lə dow-ti lé wa?» ¹⁴ †Beba dɛ 'panè: «Dow-je kɪ nɔ-je 'panè: “I 'to Jə kɪ njəra dow-je batəm”, ə dɛ kɪ dan-ti-je 'panè: “I 'to Eli”, ə dɛ kɪ madi-je 'panè: “I 'to Jeremi əse i 'to kɪ káre dan njépata-je kɪ ta Lubə-ti.”» ¹⁵ Go-ti, Jeju təl dəji-dé panè: «Ngà kɪ go gə-é-ti lə-si səi ya bè lé, mɔ m'to nɔ wa?» ¹⁶ †Simɔ kɪ ba-é Piyər idə-é panè: «'To Kristi*, Ngon lə Lubə kɪ njəkisi kəm.» ¹⁷ Beba Jeju təl idə Piyər panè: «Simɔ kɪ ngon lə Jonasi, 'to njénékumə, kɔtalə to dow bá tɛɛ kɪ do ta kin adi-i al. To Bɔbi-m kɪ isi dɔrɔ-ti bá tɛɛ kɪ do ta kinlé adi-i tin. ¹⁸ Mɔ m'idə-i m'panè: “'To Piyər (kɔr mɛɛ-é to ər) ə do ər-ti kinlé bá m'a kində njékəwnɔ-je lə-m do-ti. Lo kɪ koó ya kàrè à kasi ra sə-dé né káre al. ¹⁹ †M'a kadi-i lakere kɔbe kɪ dɔrɔ-ti. Beba né kɪ i 'tó donangi-ti nè lé, à toki tó dɔrɔ-ti ə né kɪ i 'tuti donangi-ti nè à toki tuti dɔrɔ-ti to.”» ²⁰ Go-ti, Jeju ndəji njéndó né-je liə nɔ kadi 'pa d'adi dow gə kɪ n'to Kristi al.

Jeju pa ta kɪ do koy-é-ti kɪ tɔsi ndəl-ti liə

Mar 8:31-38; Luk 9:22-27

²¹ Gangi ndɔ-é-ti kin ya Jeju un kuti kidə ta njéndó né-je liə rəsi-rəsi panè: Tò kadi m'ow Jorijaləm, m'ow m'ingə kɔ nɔ ji 'ngatɔgi-je-ti lə jipi-je rəm, ji njékun do njégugnə-je-ti lə Lubə rəm, ji njéndó dow-je ndukun-je-ti sar kadi 'tol-m, ngà ndɔ kɪ njékungi-ti mutə rəmə m'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. ²² Rəmə Piyər ɔr-é ɔw siə kəl káre ɔw kəl siə panè: «I 'Babe lé, Lubə à kɔsi né-é kin kɪ rangi do-i-ti. Né-é kinlé à tɛɛ do-i-ti ndə bè al.» ²³ Ngà Jeju təl kəm-é ə idə Piyər lé panè: «'Ōti kɪ rangi ta-m-ti, i Sata. 'To jigi nɔ-m-ti, kɔ tagir-je lə-i to tagir-je lə dow-je, bi to tagir-je lə Lubə al.»

²⁴ †Beba Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Kinə dow ndigi kun go-m rəmə, kadi ta rɔ-é ɔ-é al, kadi un kagdəsi liə uti ə un go-m. ²⁵ †Kɔ dow kɪ rá-rá

† **16:6** 16:6 Luk 12:1 † **16:9** 16:9 Mat 14:17-21 † **16:10** 16:10 Mat 15:34-38 † **16:14** 16:14 Mat 14:1,2; Mar 6:14,15; Luk 9:7,8 † **16:16** 16:16 Jə 6:68,69 * **16:16** 16:16 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é. † **16:19** 16:19 Mat 18:18; Jə 20:23 † **16:24** 16:24 Mat 10:38; Luk 14:27 † **16:25** 16:25 Mat 10:39; Luk 17:33; Jə 12:25

ya kí ndigi kaji rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ngà dow kí ilə rɔ-é kɔgi kɔɔ ta lə-m bá à kaji rɔ-é tɔ. ²⁶ Kadi dow ingə né-je kí dɔnangi-ti nè lay ə ndil-é tuji lé, maji-é to ri wa? Əse ri bá dow à kadi kɔɔ kɔr-né tó ndil-é wa? ²⁷ †Kɔɔ Ngon lə dow lé, à ree dan rifa-ti lə Bɔbi-é Lubə nati kɔ malayka-je liə, ngá bá à kugə dow kí rá-rá kɔ go kullə ra-é-je-ti. ²⁸ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi: Dow-je madi dan de-ti kí d'a nè kinlé, Ngon lə dow à ree kɔ kɔbe liə kadi d'oo-é kɔ kəm-dé ndé-ndé bəy bá d'a koy.»

17

Rɔ Jeju mbəl

Mar 9:2-10; Luk 9:28-36; 2Pi 1:16-18

¹ Nɔɔ məkə go-ti, Jeju adi Piyər de kɔ Jaki, bá Jə kí to ngonkɔ Jaki d'ow siə ə d'ow d'isi kɔ kár-dé dɔ mbal-ti kí ngal. ² Lo-é-ti nɔɔ ya rɔ Jeju mbəl tɔ gay, adi takəm-é ɔ njoy-njoy titi-nə kɔ kàdɔ bè. Kubi-je liə kàrè təl nda mbəy-mbəy titi-nə kɔ londógi bè rəm tɔ. ³ Rəmə Moiyiji de kɔ Eli* 'teɛ sə-dé kɔy, ə d'oji ta kɔ Jeju. ⁴ Bəba Piyər un ta idə Jeju panè: 'Babe, maji nɔ kadi j'isi lo kin-ti nè ya ngá. Kinə 'ndigi lé, m'a ra kəykubi mutə, káre à to 'lə-i, káre à to 'lə Moiyiji ə káre à to 'lə Eli tɔ. ⁵ ††Loki Piyər ɔ pa ta lé kɔ pa ya bəy rəmə, kilndi kí ndɔy ngilingi-ngilingi ree səbi dɔ-dé-ti rɔpi, ngá bá ndi dow ba dan kilndi-ti lé panè: ɛ kinlé to Ngon-m, m'ində-é dan kəm-m-ti rəm, rɔ-m nəl-m dɔ-é-ti nɔ rəm; ooi ta liə. ⁶ Loki njéndó né-je lə Jeju d'oo ndi dow kinlé bè rəmə, 'bəl nɔ adi 'tusi 'səbi takəm-dé nangi. ⁷ Ngá bá Jeju ɔti ree rɔ-dé-ti, ɔdi rɔ-dé, bəy bá idə-dé panè: «Ii taá! 'Bəli al!» ⁸ Bəba loki Piyər-je, kɔ Jə-je, kɔ Jaki-je lé d'un kəm-dé kɔ taá rəmə d'oo Jeju ya kɔ kár-é.

⁹ Go-ti, loki d'j dɔ mbal-ti d'isi risi nangi lé, Jeju un ndu adi-dé panè: «Né kí ooi kinlé, 'pai ta-é adi dow kí rangi oo al ya sar kadi Ngon lə dow tɔsi-né ndəl ində lo teɛ dan dow-je-ti kí d'oy.»

¹⁰ Go ta-je-ti kin bá njéndó né-je 'dəji-é 'panè: «Ngà kɔɔ ri bá njéndó dow-je ndukun-je 'panè: "Tò kadi Eli ree məki tá" wa?» ¹¹ Jeju təl idə-dé panè: «Tò kadi Eli à təl ree kɔɔ kɔsi nja né-je nati kɔ gangi-é gangi-é lay. ¹² †Ngà m'a kidə-si rəsi kí Eli lé ree ngá. Rəmə dow-je 'təl 'gə-é al, adi 'ra siə né-je kí məɛ-dé ndigi. Gangi-é kin ya dowbɛ-je d'a kadi-né kɔ Ngon lə dow tɔ.» ¹³ Bəba njéndó né-je 'gə kí ta kí Jeju pa sə-dé lé, ɛ pa səbi-né dɔ Jə kí njəra dow-je batəm.

Jeju adi lapiya ngon kí kɔnɔ ɔsi-é

Mar 9:14-29; Luk 9:37-43

¹⁴ Loki Jeju de kɔ njéndó né-je liə 'təl 'ree ngɔsi kɔ kɔsi dow-je rəmə, dingəm káre ree tɔsi məkəji-é nangi nɔ-é-ti ¹⁵ bá idə-é panè: 'Babe, 'oo kəmtondoo lə ngon-m kí dingəm kin. Kɔɔ kɔnɔ ɔsi-é adi ingə kɔ nɔ, tusi taá-taá. Loki j siə lé, kí madi-je ɔsi-é ilə-é dan pər-ti, ə kí nɔ-je ɔsi-é ilə-é dan man-ti-je. ¹⁶ Bəba m'ree siə rɔ njéndó né-je-ti lə-i kadi d'adi-é lapiya rəmə d'asi al. ¹⁷ Jeju un ndi-é kí taá pa ta kɔ njéndó né-je liə panè: Səi kɔ dow-je kí njéməngə-je kɔ njéməndul-je kan! M'a kisi sə-si nati asi kaglo ban bəy wa? M'a kisi dɔ-ti sə-si asi kaglo ban bəy wa? 'Reei kɔ ngon lé rɔ-m-ti nè bè. ¹⁸ Bəba Jeju ndangi ndil kí maji al kí isi məɛ ngon-ti lé adi-é teɛ kɔgi. Rəmə ngon lé, ingə lapiya tajinati nè ya.

† 16:27 16:27 a Mat 25:31; b Rəm 2:6 * 17:3 17:3 Moiyiji-je kɔ Eli 'to njəpata-je kí ta Lubə-ti kí kete low nɔ. † 17:5 17:5 Mat 3:17; 12:18; Mar 1:11; Luk 3:22 † 17:5 17:5 2Pi 1:17,18 † 17:12 17:12 Mat 11:14

¹⁹ Go-ti, njéndó né-je d'ow d'ingə Jeju kà kár-é 'dəji-é 'panè: «Kdɔ ri bá je ya kà dɔ-ji j'asi tubə ndil kí maji al kinlé kɔgi al wa?» ²⁰ †Beba Jeju təl idə-dé panè: «Kadmɛɛ lə-si ya bá asi al. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə kadmɛɛ lə-si asi kà kɔɔ kɔl bè ya kàrè bá idəi mbal kin 'painè: “Ŋti kɔ rangi lo kin-ti ə 'ow 'a lo kí yó-ti kin ya kàrè à kɔti kɔw.” Né ya kí à dum dɔ-si goto. ²¹ [Ngà ndil-je kí 'tana bè kinlé, dow à tubə-dé kà pa ta kà Lubə kà go kɔgi rɔ nékuso dɔ.†]»

Nja joo kí Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti kà dɔ tɔsi ndəl-ti liə
Mar 9:30-32; Luk 9:43-45

²² Ndɔ káre bè, loki njéndó né-je d'isi takəm-nɔ-ti lay dɔnangi Galile-ti lé, Jeju idə-dé panè: «D'a kilə Ngon lə dow ji dow-je-ti, ²³ kdɔ kadi 'tɔl-é, rəmə ndɔ kí njəkungi-ti mutə lé, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.» Ta kinlé, ra adi rɔ njéndó né-je ati-dé kanana.

Jeju ugə lambo kəy lə Lubə

²⁴ Loki Jeju kà njéndó né-je 'ree mɛɛ bebo Kapernayim-ti lé, njétaalambo kəy lə Lubə‡, 'ree rɔ Piyər-ti 'dəji-é 'panè: Njéndó-si né lé, ɛ ugə lambo kəy lə Lubə al wa?§ ²⁵ Piyər təl idə-dé panè: Ɛ ugə ugə ya. Ngà loki Piyər lé isi andi mɛɛ kəy-ti ya rəmə Jeju un ta kete dəji-é panè: Simɔ, tagir lə-i to ban dɔ ta-ti kinlé wa? Nɔ bá à kugə lambo-je, kà né-je kí njékɔbe-je kí dɔnangi-ti nè 'gangi dɔ dow-je-ti lé wa? À to ngan njébe-je əse à to mba-je wa? ²⁶ Piyər təl ilə-é-ti panè: «To mba-je.» Beba Jeju təl idə Piyər panè: Kinə to mba-je bá d'a kugə lé, ngan njébe-je d'a kugə al. ²⁷ Ngà kdɔ kadi j'təl jigi j'tugə dow-je kin al lé, ɔti ɔw dan babo-ti ilə kuy. Kanji kí 'a kuwə-é dɔsɔy ya rəmə, 'tɛɛ ta-é ə 'a kingə là kí à kasi kadi 'ree ugə-né lambo dɔ-ji-ti je sə-i joo rɔ njétaalambo-je-ti lé.

Ta-je kí dɔ soldɔ-ti kà kinə go majal kɔgi

18

Dow kí boy kɔbe-ti lə Lubə kà né-je kí à tugə dow jigi-ti
Mar 9:33-50; Mat 5:29-30; Luk 9:46-48

¹ †Dɔkàdi-é-ti kinlé, njéndó né-je lə Jeju d'ow rɔ-é-ti 'dəji-é 'panè: Nɔ ya bá to 'boy nɔ kɔbe-ti kí dɔra-ti wa? ² Beba Jeju ba ngon kí sɛ bè adi a dan-dé-ti dana, ³ †bá idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə inəi panjiyə-si ə 'təli rɔ-si titi-nɔ kà ngan-je kí sɛ kin bè al lé, a kandi kɔbe-ti kí dɔra-ti nda bè al. ⁴ Adi dow kí rá-rá kí sɔl dɔ-é, təl rɔ-é titi-nɔ kà ngon kí sɛ kin bè lé, ɛ bá to dow kí boy nɔ kɔbe-ti kí dɔra-ti. ⁵ Dow kí rá-rá kí uwə ngon kí titi ɛ kan bè kà rɔ-é-ti kdɔ ta lə-m lé, to ma ya dowbé uwə-m kà rɔ-é-ti to tin. ⁶ Ngà kinə dow madi ra dow káre dan ngan dow-je-ti kí d'adi-m mɛɛ-dé kin adi-é ra majal lé, lé 'dɔɔ mbal kusi ko kí boy mindi-é-ti, bá d'ilə-é-né dan babo-ti d'adi-é nduy ya kàrè 'liə tɔ soti bəy.»

⁷ Tuji à kusi dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti, kdɔtalə né-je kí d'isi 'ra d'adi to gin kusi mɛɛ majal-ti lə dow-je. Tɔgrɔ-ti, né-je kí à to gin kusi mɛɛ majal-ti lé à ree ya; ngà dow kí né-é-je kin ree kà kəm rəbi kí rɔ-é-ti lé tuji à kusi dɔ-é-ti. ⁸ †Beba kinə ji-i əse nja-i ra-i adi 'ra majal lé, 'gangi-é ilə-é kɔgi ngərəngi nɔ bè; kadi 'ow lo kiskəm-ti kà ji-i əse kà nja-i káre lé tɔ soti itə

† **17:20** 17:20 Mat 21:21; Mar 11:23; 1Kɔ 13:2 † **17:21** 17:21 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kà ji-dé kà ta grɛki. ‡ **17:24** 17:24 Lamboo kí ta-é tɔ nè kinlé to dingəm-je kí bal-dé j dɔ kɔrjoo-ti ɔw kí taá bá d'a kugə. § **17:24** 17:24 Tɛt 30:11-16 † **18:1** 18:1 Luk 22:24 † **18:3** 18:3 Mar 10:15; Luk 18:17 † **18:8** 18:8 Mat 5:30

ngəm ji-i joo kî nja-i joo lay, ə d'ilə-i-né dan pər-ti kî tò sartagangi. ⁹ †Əse kinə kəm-i bá ra-i adi 'ra majal lé, ɔr-é ilə-é kɔgi ngərangi; kadi 'andi lo kiskəm-ti kî kəm-i káre-rè lé tò soti itə ngəm kəm-i joo lay ə d'ilə-i-né dan pər-ti kî tò sartagangi.

¹⁰ †Ooi nè a nədi dow káre dan ngan dow-je-ti kin. M'a kidə-si rəsi kî də lé, malayka-je lə-dé d'a takəm Bəbi-m-ti kî dɔra-ti kî ndɔ-je lay kɔɔ ta lə-dé. ¹¹ [Kdɔtalə Ngon lə dow lé, ree kɔɔ kaji dow-je kî 'ndəm.]*

Gosta lə bati kî ndəm

Luk 15:3-7

¹² Səi ya bə lé, tagir lə-si tò ban dɔ poyta-ti kî m'a kɔr kin wa? Kinə dow ɔw kî bati-je bu, bá ɛ kî káre dan-dé-ti ndəm lé, ɛ à kiŋə də kî kɔrjinəy káre gidi-é jinəy káre lo kuso né-ti kadi mbal-ti kɔɔ kow sangi ɛ kî ndəm lé ya al wa? ¹³ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə ɔw bá ingə bati-é kinlé, rɔ-é à nəl-é dɔ-é-ti nɔ kitə bati-je kî kɔrjinəy káre gidi-é jinəy káre kî 'ndəm al. ¹⁴ Bə ya tɔ é, Bəbi-si kî dɔra-ti lé, ndigi kadi dow káre ya kərə tuji dan ngan dow-je-ti kin al.

Ta kî dɔ kiŋə go majal-ti lə-nɔ kɔgi

¹⁵ †Kinə ngonkɔ-i ra sə-i né kî maji al lé, 'ɔw ingə-é ɛ ya kî kár-é, 'tɔji-é majal liə. Kinə oo ta lə-i rəmə, 'ingə ngonkɔ-i gogi. ¹⁶ Ngà kinə ɛ mbati koo ta lə-i lé rəmə, 'təl 'ree un dow káre əse joo sə-i kɔɔ mbete kî aa njay panè: «Ta-je lay ya kadi toki gɔl takəm dow-je-ti joo əse mutə tá.» ¹⁷ Ngà kinə ɛ mbati koo ta lə-dé bəy rəmə, idə njəkəwnə-je. Kinə mbati koo ta lə njəkəwnə-je ya tɔ bəy rəmə, kadi ooi-é kî njəkadmɛɛ al əse ooi-é kî dow kî njətaalambo bə. ¹⁸ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kî né-je lay kî 'tói dɔnangi-ti nè lé, à toki tó dɔra-ti ə né-je lay kî 'tuti dɔnangi-ti nè lé, à toki tuti dɔra-ti tɔ.

¹⁹ Bə ya tɔ, m'a kidə-si bəy. Kinə dow-je joo dan-si ndi-dé asi-nə dɔ né-ti kî rá-rá ya dɔnangi-ti nè, bá 'dəji Bəbi-m kî taá dɔra-ti lé, à kadi-dé. ²⁰ Kɔɔ loki dow-je joo əse mutə 'kəw-nə kî ri-m lé, mɔ m'isi dan-dé-ti nɔɔ.

²¹ †Beba Piyər ɔti kî rɔ Jeju-ti dəji-é panè: «'Babe, nja kandingi bá ngonkɔ-m ra sə-m né kî maji al ə m'a kiŋə go-é kɔgi kadi-é wa? Sar nja siri je bə wa?» ²² Jeju ilə-é-ti panè: «Bə al. M'a kidə-i panè sar nja siri par al, ngà kɔrsiri nja siri.»

Ta lə ngonnjékullə kî njəkoo kəmtondoo al

²³ Beba kɔbe kî dɔra-ti lé, titi-nə kî ta lə ngar kî ndigi kadi ngannjékullə-je liə d'ɔr go né-je liə d'adi-é oo kin bə. ²⁴ Loki ɛ ulə gin-é lé, 'ree kî ngonnjékullə liə káre kî ɔw kî là kî dum tidə kɔr-é dɔ-é-ti. ²⁵ Ngà dowbə kinlé, là kî kadi ugə-né kurə lé goto. Beba 'ba-é lé un ndu kadi 'ndogi-é titi-nə bə bə nati kî ne-é, kî ngan-é-je, kî nékingə-é-je lay kɔɔ kadi d'ugə-né kurə kî dɔ-é-ti lé. ²⁶ Beba ngonnjékullə lé, usi nangi nɔ ngar-ti, nɔ uwə nja-é panè: «'Ba-m, 'oo kəmtondoo lə-m ə m'a kugə-i ngər-ngər bəy.» ²⁷ 'Ba-é lé, oo kəmtondoo liə, ɔr kurə lé dɔ-é-ti kɔgi ə inə-é adi-é ɔw. ²⁸ Ngà loki ngonnjékullə kinlé, tɛɛ ndaa-ti ya rəmə ingə madkullə liə kî kurə liə tò dɔ-é-ti ndə bə. ɛ usi mindi-é-ti uwə, adi koo ɔw kî gangi-é bá idə-é panè: «'Ugə-m kurə lə-m.» ²⁹ Beba madi-é lé, usi nangi nɔ-é-ti nɔ uwə-né nja-é panè: 'Oo kəmtondoo lə-m, ə m'a kugə-i bəy. ³⁰ Bə ya kərə madi-é lé,

† **18:9** 18:9 Mat 5:29 † **18:10** 18:10 Luk 19:10 * **18:11** 18:11 Ta-je kî tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kî dɔsəy kî dan-ti-je kî 'ndangi kî ji-dé kî ta greki. † **18:15** 18:15 Luk 17:3 † **18:16** 18:16 Det 19:15 † **18:18** 18:18 Mat 16:19; Ja 20:23 † **18:21** 18:21 Luk 17:3,4

mbati sar ɔw ilə-é dangay-ti, kɔɔ kadi ugə kurə lé lay tá. ³¹ Loki ndəgi ngannjékullə-je lə ngar lé, d'oo né kin bè rəmə, wəngi ra-dé n̄a adi d'ɔw d'ɔr poy-é d'adi 'ba-dé oo. ³² Beba 'ba-é lé, adi 'ree siə rɔ-é-ti, bá idə-é panè: I ngonnjékullə kí njèməendul kan! M̄a m'ɔr kurə lə-m lay dɔ-i-ti, kɔɔ ndoo kí i 'ra ta-m-ti. ³³ Lé 'a koo kəmtondoo lə madi-i titi-n̄a kí m̄a m'oo-né kəmtondoo lə-i kin bè ya tɔ al wa? ³⁴ Beba wəngi ra 'ba-é lé n̄a, adi uwə-é adi ra kullə kí nḡa-nḡa kadi ugə-né kurə kí dɔ-é-ti lé lay. ³⁵ Jeju təl ilə dɔ-ti panè: «Gangi-é kin ya Bɔbi-m kí dɔr̄a-ti à ra-né sə-si, kinə n̄a-n̄a dan-si-ti in̄ə go kɔgi k̄i m̄eenda kay adi ngonkɔ-é al.»

Kɔw Jeju Jorijaləm

19

Ta kí dɔ ḡangi-n̄a-ti lə dené k̄i dingəm

Mar 10:1-12; Det 24:1-4; Mat 5:31-32

¹ Loki Jeju ndó dow-je né adi gin-é gangi lé, ì dɔnangi Galile-ti ɔw kəl lo-ti kí dɔnangi Jude-ti gidi ba jurde-ti. ² Beba kosi dow-je n̄a ya d'ɔw go-é-ti adi adi lapiya njémɔy-je lə-dé.

³ Rəmə Parisi-je 'ree rɔ-é-ti kɔɔ n̄a-é koo ta kí m̄e-é-ti adi 'd̄əji-é 'panè: «Se to tó-é kadi dow tubə ne-é kɔɔ né kí rá-rá ya kí dené lé ra wa?» ⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: S̄əi 'ndói m̄e m̄bete-ti kí aa njay lé ooi al ya sar wa? Lo kində gin-é-ti lé, Lubə ra dené k̄i dingəm ⁵ ə panè: «Gin-é kin bá dingəm à kinə-né kɔ-é k̄i bɔbi-é kadi 'tiñə nati k̄i ne-é kɔɔ kadi d̄e joo lay 'təl kubru rɔ kí káre-rè.* ⁶ Adi 'to dow-je joo al ngá. Ngà 'təl kubru rɔ kí káre-rè. Gin-é kin bá né kí Lubə tó nati lé, kadi dow tuti al.» ⁷ †Parisi-je 'təl 'd̄əji Jeju 'panè: Ngà kɔɔ ri bá Moiyiji un ndu kadi kinə dow tubə ne-é rəmə 'adi-é mbete tubə bane wa?† ⁸ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «To ta lə m̄eenḡa lə-si bá Moiyiji adi-si-né tarəbi kadi 'tubəi-né ne-si-je. Ngà lo kində gin-é-ti lé, tò bè al. ⁹ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow tubə ne-é kɔɔ kaya kí ra bane, bi kinə tubə-é kɔɔ né kí rangi bá ɔw taa dené kí rangi rəmə, dowbè ra kaya.»

¹⁰ Beba njéndó né-je liə 'panè: Kinə to gangi-é kin bá tò kadi dingəm ra k̄i dené rəmə, taa dené al tò soti. ¹¹ Jeju təl idə-dé panè: Dow-je lay bá d'a gə m̄e ta kin al. Ngà d̄e kí Lubə ya t̄e k̄i dɔ-é adi-dé tá. ¹² Dow-je kí n̄a-je 'taa dené al, kɔɔtalə rɔ-dé oy mburuki lo koji-dé-ti n̄u. D̄e kí dan-ti-je 'taa dené al, kɔɔtalə 'tɔɔ kɔɔ gəm-dé, ngà d̄e kí madi-je 'taa dené al, kɔɔ kullə kɔɔbè kí dɔr̄a-ti. Dow kí asi gə m̄e ta kin rəmə, kadi-é gə.

Ta lə Jeju k̄i ngan-je

Mar 10:13-16; Luk 18:15-17

¹³ Beba dow-je 'ree k̄i ngan-je rɔ Jeju-ti kɔɔ kadi ində ji-é dɔ-dé-ti rəm, kadi pa ta k̄i Lubə kɔɔ ta lə-dé rəm. Rəmə njéndó né-je 'kɔl sə-dé. ¹⁴ Ngà Jeju idə-dé panè: «In̄əi ngan-je adi 'ree rɔ-m-ti, bi ɔgi-dé al, kɔɔtalə kɔɔbè kí dɔr̄a-ti lé, tò kɔɔ dow-je kí 'tan̄a sə-dé bè.» ¹⁵ Beba Jeju ində ji-é dɔ-dé-ti bá in̄ə-dé ɔw.

Ta lə njènékingə

Mar 10:17-31; Luk 18:18-30; 1Ti 6:9-10

¹⁶ Go-ti, Basa káre ree rɔ Jeju-ti d̄əji-é panè: «Njéndó dow-je né, ri kí maji bá m'a ra kɔɔ kadi m'isi-né kəm sartagangi wa?» ¹⁷ Jeju idə-é panè:

* **19:5** 19:5 Kgn 2:24 † **19:7** 19:7 Mat 5:31 † **19:7** 19:7 Det 24:1; Mat 5:31 † **19:9** 19:9 Mat 5:32; 1Kɔ 7:10,11

«Kdo ri é 'døji-m ta do né-ti kí maji wa? Njèramaji lé, e káre-rè. Kinè 'ndigi kiskèm sartagangi rəmə 'təl rɔ-i go ndukun-je-ti.»¹⁸ Basa lé, təl døji Jeju panè: «Ndukun-je kí rá-rá wa?» Beba Jeju ilə-é-ti panè: «'A təl dow al! 'A ra kaya al! 'A bogi al! 'A tətì ta kí ndángi al!»¹⁹ 'A tətì kagi bəbi-i kì kɔ-i rəm, bá 'a ndigi dow madi-i tanə kì rɔ-i bè tɔ.»²⁰ Basa lé idə Jeju panè: «Mə m'təl rɔ-m go né-je-ti kin lay ngá. Ngà ri bá nà y kadi m'ra bəy wa?»²¹ Beba Jeju idə-é panè: «Kinè 'ndigi maji kər njuti rəmə, 'ow 'ndogi nékingə-i lay ə 'ləbi la-é njéndoo-je rəmə ndɔ-é 'a kingə n̄a dɔrɔ-ti ə 'ree un go-m.»²² Loki basa lé, oo ta lə Jeju kinlé rəmə, ɔti ɔw kì rɔkati kanə, kɔ to dow kí nékingə-é n̄a.

²³ Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kadi njénékingə ɔw kɔbe-ti kí dɔrɔ-ti lé, to né kí ngə n̄a. ²⁴ M'a kidə-si ya bəy; kadi Jambal dəə be libri-ti lé to né kí lo-é ngə n̄a ya, ngà kadi njénékingə ɔw kɔbe-ti lə Lubə lé to né kí ngə itə-é bəy.»²⁵ Loki njéndó né-je d'oo ta kinlé bè rəmə, 'bəl adi 'panè: «Tò bè ngà n̄a bá à kaji wa!»²⁶ Jeju oo-dé gərərə rəmə, idə-dé panè: «Né kinlé dow-je bá dum dɔ-dé, ngà Lubə lé né kí dum-é goto.»

²⁷ Rəmə Piyər un ta døji-é panè: «Ə jə kí j'tusi né-je lə-ji lay j'ingə bá j'un go-i kinlé, ta kí dɔ-ji-ti à tò ban wa?»²⁸ †Beba Jeju idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí səi njékun go-m-je kinlé, ndɔ kí né-je lay à təl kí sigi lé, Ngon lə dow à ree kisi dɔ kalikɔbe-ti liə kí to kali riɓa kinlé, səi ya kàre a kisi dɔ kalikɔbe-je-ti kí dɔgi gidi-é joo, kɔ gangta dɔ gin Israyel-je-ti kí dɔgi gidi-é joo lé tɔŋ. ²⁹ N̄a-n̄a kí ingə kəy-je liə əse ngankɔ-é-je, əse kɔnan-é-je, əse bəbi-é, əse kɔ-é, əse ne-é, əse ngan-é-je, əse ndɔr-je liə kɔ ta lə-m lé, à kingə dɔ-ti nja bu rəm, bá à kingə kiskəm kí tò sartagangi rəm tɔ. ³⁰ †Ngà dow-je n̄a dan dɛ kí kete-ti d'a təl to dow-je kí gogi ə dow-je n̄a dan dɛ kí gogi-ti d'a təl to dow-je kí kete tɔ.»

20

Ta lə njérakullə mɛɛ ndɔr nduu-ti kì kàdì kí gay-gay

¹ Kɔbe kí dɔrɔ-ti lé tò titi-n̄a kì ta lə njéndɔr káre kí tɛɛ kì ndɔge rati, kɔ kɔy dow-je kullə ndɔr nduu-ti* liə kin bè. ² Loki ingə-dé lé, ta-dé asi-n̄a kadi à kadi-dé là kí asi kəm kullə kí ndɔ káre, bá adi d'ow lo ndɔr nduu-ti liə lé. ³ Go-ti, njéndɔr lé tɛɛ ndaa-ti kì kàdì kí jinày káre kí ndɔge rəmə, oo dow-je kí rangi kí d'ingə kullə al kí d'a pandangi lo-ti. ⁴ Beba e idə-dé panè: Səi kàre, ɔwi ndɔrɔ lə-m tɔ. Go kullə-ti kí a rai lé, m'a kugə-si maji ya. ⁵ Dɛ kàre d'ɔti d'ow tɔ. Ngà loki kàdì a jam dɔ be-ti, njéndɔr lé tɛɛ bəy rəmə, ingə dow-je kí rangi bəy rəm, loki kàdì a mbó be-ti rəmə, ingə dow-je kí rangi pandangi lo-ti lé ya bəy. Dowbé-je kin kàre idə-dé panè: ɔwi ndɔrɔ lə-m go madi-si-je-ti tɔ. ⁶ Loki kàdì ra biɲə-je bole asi lé, njéndɔr lé təl tɛɛ ndaa-ti bəy rəmə, ingə dow-je kí rangi ya bəy. Beba e døji-dé panè: Kdo ri bá aɪ lo-ti kin kì ndɔge n̄u kare bè wa? ⁷ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Dow un-ji kullə-ti al. Beba njéndɔr lé təl ilə-dé-ti panè: Kinè tò bè rəmə ɔti ɔwi 'rai kullə ndɔrɔ lə-m tɔ. ⁸ Loki kàdì ur rəmə, njéndɔr nduu lé idə njékoo go né-je liə panè: 'Ba njéra kullə mɛɛ ndɔr nduu-ti lə-m lé, ə adi-dé nékugə dɔji-dé. 'Ulə gin-é dɔ dɛ kí d'ow gogi nè-ti bá 'tɛɛ-né dɔ dɛ

‡ **19:19** 19:19 Tɛt 20:12-16; Det 5:16-20; Mbl 19:18 † **19:28** 19:28 a Mat 25:31; b Luk 22:30 § **19:28** 19:28 Dan 7:14. † **19:30** 19:30 Mat 20:16; Luk 13:30 * **20:1** 20:1 Dɔnangi Israyel-ti, kì be-je-ti kí n̄a-je lé dow-je 'ndɔr nduu kí ndɔr, bi ubə wale kare tanə kì be lə-ji nè kin al.

kí d'ow kì ndoge-ti. ⁹ Dɛ kí d'ow ndoro kì kàdì ra biɲə-je bole lé, 'ree rəmə d'ingə nékugə doji-dé asi kəm kullə kí dow ra ndo káre lé. ¹⁰ Ngà loki dɛ kí d'ow ndoro kì ndoge rati 'ree lé, 'gír 'panè dɛ rəmə, d'a kingə n̄a kitə dɛ kí d'ow kì kàdì ra biɲə-je bole lé ngá; ya rəmə njèkugə-dé lé, adi-dé là asi-n̄a kì dɛ kí d'ow ndoro gogi nè lé bè tɔ. ¹¹ Beba loki dɛ 'taa là lé rəmə, 'pa ta kí maji al dɔ njèkun-dé kullə-ti lé, ¹² 'panè: Kdɔ ri bá dɛ kí 'ree gogi, 'ra kullə kàdì káre ya par rəmə 'ugə-dé asi sə-ji jɛ kí j'ree kì ndoge n̄u, adi j'ɔɔ rɔgi-rɔgi rəm, kàdì kàrè n̄eti-ji kərim-kərim kinlé wa? ¹³ Beba njëndɔr lé təl ilə dow kí káre dan-dé-ti panè: Nam-m, m'ra sə-i ndangi al. Lé j'adi ta-ji asi-n̄a kdɔ kadi loki 'ra kullə, ndo káre lé, m'a kadi-i là kí asi kəm kullə kí ndo káre ya al wa? ¹⁴ Yən, 'taa nékugə doji-i ə 'ɔti 'ow lo lə-i. Ə njèree kullə-ti gogi nè lé to m̄a ya m'ndigi kadi-é nékugə doji lé asi sə-i. ¹⁵ Nékingə-m lé, to tó-é kadi m'ra-né né kí m̄eɛ-m ndigi al wa? To kí m'to dow kí maji kinlé nəl-i al wa? ¹⁶ †Jeju təl ilə dɔ gosta-ti kinlé panè: Bè ya tɔ, dɛ kí gogi d'a təl dɛ kí kete ə dɛ kí kete d'a təl dɛ kí gogi tɔ.

Nja mutə kí Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti kì dɔ tɔsi ndəl-ti liə

Mar 10:32-34; Luk 18:31-34

¹⁷ Loki Jeju isi ɔw Jorijalɛm lé, ɛ ɔr njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo ngərangi pa sə-dé ta taá-taá dɔ rəbi-ti panè: ¹⁸ «Yən, kɔw kí j'isi j'owi Jorijalɛm kinlé, d'a kilə Ngon lə dow ji njèkun dɔ njégugnə-je-ti lə Lubə, kì ji njéndó dow-je ndukun-je-ti, kadi 'gangi ta koy dɔ-é-ti. ¹⁹ Dɛ d'a kilə-é ji dow-je-ti kí 'to jipi-je al, kadi 'sɔki-é rəm, kadi 'tində-é kì ndəy marɔw bá d'a bə-é kagdəsi-ti, rəmə à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ ndɔ-ti kí njèkungi-ti mutə go-ti.»

Nédəji lə ne Jebede

Mar 10:35-45; Luk 22:24-47

²⁰ Kɔ ngan lə Jebede ree kì ngan-é-je rɔ Jeju-ti ə səbi takəm-é nangi n̄ɔ-é-ti kdɔ d̄əji-é né. ²¹ Beba Jeju d̄əji-é panè: I 'ge ri wa? ɛ panè: Un ndu kdɔ kadi ngan-m-je kí joo kinlé, ɛ kí káre isi dɔ jikɔl-i-ti ə kí káre isi dɔ jigəl-i-ti kɔbe-ti lə-i. ²² Jeju ilə-dé-ti panè: Səi lé, 'gəi né kí 'd̄əji lé al. A kasi kingəi k̄ɔ kí m'a kingə lé kàrè wa? Beba dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Oiyɔ, j'a kasi kare. ²³ Jeju ilə-dé-ti panè: Tɔgrɔ, k̄ɔ lə-m ə a kingəi, ngà ta lə kisi dɔ jikɔl-m-ti kì dɔ jigəl-m-ti lé, to m̄a bá m'a kadi al, ngà to Bɔbi-m bá à kadi dow-je kí ɛ ra go-é kete kdɔ-dé. ²⁴ Loki ndəgi njéndó né-je kí dɔgi d'oo ta kin bè lé, wɔngi ra-dé dɔ ngankɔ-n̄a-je-ti kí joo kinlé. ²⁵ †Beba Jeju ba-dé lay rɔ-é-ti idə-dé panè: Səi 'gəi kí njékɔbe dɔ gin dow-je-ti kí gay-gay kí dɔnangi-ti nè lé, d'ulə kəm dow-je ndoo n̄a rəm, bá dow-je kí boy-boy kàrè, d'ɔ bɛ dɔ dow-je-ti lé kí go lo njètɔgi-ti tɔ. ²⁶ †Ngà səi lé, k̄ɔ-n̄a kí bè kin à goto dan-si-ti. Adi dow kí ndigi kadi n'to 'boy dan-si-ti lé, kadi təl rɔ-é ngonnjèkullə-ti lə-si. ²⁷ Rəm bá dow kí ndigi kadi n'to kí dɔsɔy dan-si-ti lé, kadi təl rɔ-é bə-ti lə-si tɔ. ²⁸ Bè ya tɔ, Ngon lə dow lé, ree kadi dow-je 'ra kullə d'adi-é al, ngà ɛ bá ree kdɔ ra kullə kadi dow-je rəm, bá kdɔ kadi rɔ-é gangi-né dɔ kosi dow-je rəm tɔ.

Jeju adi njékəmtɔ-je joo d'oo lo

Mar 10:46-52; Luk 18:35-43

²⁹ Loki Jeju dɛ kì njéndó né-je 'tɛɛ m̄eɛ bɛ-ti kí Jeriko ki ndaa-ti lé, kosi dow-je n̄a ya d'un go Jeju. ³⁰ Ə njékəmtɔ-je joo d'isi ngangì rəbi-ti bá d'oo

† 20:16 20:16 Mat 19:30; Mar 10:31; Luk 13:30 † 20:25 20:25 Luk 22:25,26 † 20:26 20:26 Mat 23:11; Mar 9:35; Luk 22:26

kí Jeju isi dæə lé, d'ilə bəbi ndi-dé nangi 'nɔ 'panè: «'Babe, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-ji!» ³¹ Rəmə kosi dow-je 'ndàngi-dé kadi d'uti ta-dé, ngà də d'ilə bəbi ndi-dé nangi 'nɔ d'itə kí kete lé bəy panè: «'Babe, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-ji boo.» ³² Bəba Jeju təl ɔ nangi ʙa-dé, ə dəji-dé panè: «Ri ʙá 'ndigi kadi m'ra m'adi-si wa?» ³³ Də d'ilə-é-ti 'panè: «'Babe, j'ndigi kadi kəm-ji ya 'adi oo lo.» ³⁴ Bəba ta ɔ mɛɛ Jeju n̩a kɔ ta lə-dé adi ɔdi rɔ kəm-dé lé rəmə, tajinati nè ya kəm-dé oo lo ə d'un go-é.

21

Kɔw Jeju mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti

Mar 11:1-10; Luk 19:28-44; Jɔ 12:12-19; Eja 12:6

¹ Loki d'isi d'ɔw kí bebo Jorijalɛm-ti, ʙá 'ree 'tɛɛ ngosi kà be kí Betpaje kí tò kàdì mbal kɔ kagi Olibiye-je-ti rəmə, Jeju ulə njéndó né-je liə joo panè: ² «Ōwi mɛɛ ngonbe-ti kí tò nɔ-si-ti kin, rəmə tajinati nè ya a kingəi ngon koro kà kɔ-é, kí 'tɔ-é nangi. Loki ingəi-dé lé, 'tuti-dé, ə 'reei sə-dé adi-mi. ³ Ngà kinə dow dəji-si ta dɔ-ti lé, idəi-é 'painè: “'Babe ʙá ge-dé.” Rəmə lo-é-ti nè ya, à kinə-dé kadi 'reei sə-dé.» ⁴ Né-je kinlé ra-né bè kɔ kadi ta kí njèpata kí ta Lubə-ti pa lé, né-é ra-né né. ɛ panè:

⁵ «Idəi ngonmandi* kí bebo Siyɔ-ti 'painè:

'Oo! Ngar lə-i isi ree rɔ-i-ti! To dow kí sɔl ləm-ləm!

Ə isi dɔ kɔ koro-ti! Isi dɔ ngon koro-ti kí to ngon nékal†!»

⁶ Njéndó né-je d'ɔw ə 'ra go ta-ti kí Jeju idə-dé lé, ⁷ adi 'ree kà kɔ koro kà ngon-é lé, 'labi kubi-je lə-dé gidi-dé-ti, ʙá Jeju al isi dɔ-ti. ⁸ Kosi dow-je n̩a ya 'labi kubi-je lə-dé dɔ rəbi-ti, də kí n̩a-je 'təti balkəm kagi-je 'labi dɔ rəbi-ti tɔ. ⁹ Kosi dow-je kí 'n̩iyə nɔ-é-ti kà də kí 'n̩iyə go-é-ti 'tur kəə boy-boy 'panè:

«Kɔsgaji kí dɔ ngonka Dabidi-ti!

Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-ti kí njèree kà ri 'Babe!

Kɔsgaji tò dɔ Lubə-ti kí taá n̩u!‡»

¹⁰ Loki Jeju ɔw tɛɛ mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti lé, dow mɛɛ be-je d'ay ngodi dɔ-n̩a-ti wur-wur, 'dəji-n̩a ta 'panè: «To n̩a ʙá ɔw ree wa?» ¹¹ Rəmə kosi dow-je kí d'ɔw siə d'ilə-dé-ti 'panè: «To Jeju kí Najaretɪ kí dɔnangi Galile-ti, njèpata kí ta Lubə-ti.»

Jeju tubə njéragati-je takəy-ti lə Lubə

Mar 11:15-19; Luk 19:45-48; Jɔ 2:13-17

¹² Jeju ɔw takəy-ti lə Lubə tubə njéragati-je kà njéndogi né-je lay. ɛ titə tablə-je lə njémbəl-n̩a là-je kà kagi kisi-je lə njéragati də-je tilə. ¹³ Bəba Jeju idə-dé panè: «'Ndàngi 'panè:

“Kəy lə-m lé, d'a ʙa-é kəy pa ta kà Lubə!

Ngà səi adi təl to kəy kisi njéboji-je!”»§

¹⁴ Lo-é-ti kinlé, njékəmtɔ-je, kà njéməti-je 'ree rɔ Jeju-ti mɛɛ kəy-ti lə Lubə ə ɛ adi njékəmtɔ-je d'oo lo rəm, adi njéməti-je 'n̩iyə rəm. ¹⁵ Bəba wongɪ ra njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kà njéndó dow-je ndukun-je, kdotalə né-je kí maji-maji kí ɔr ndil dow-je kí Jeju ra rəm, wongɪ ra-dé kdotalə ngan-je kí 'tur kəə dɔ-é-ti, takəy-ti lə Lubə 'panè: «Kɔsgaji tò dɔ ngonka Dabidi-ti.» ¹⁶ Bəba də 'pa kà Jeju panè: «Ta kí ngan-je 'pa kinlé 'oo

* **21:5** 21:5 Ngonmandi kí bebo Siyɔ-ti lé tɔji dow-je kí bebo Jorijalɛm-ti. Jkr 9:9 † **21:5** 21:5 Eja 62:11; Jkr 9:9 ‡ **21:9** 21:9 Pa 118:25-26 § **21:13** 21:13 Eja 56:7; Jer 7:11

maji ya tá?» Jeju ilə-dé-ti panè: «Oiyó, m'oo maji ya. Ngà ta kí mbete kí aa njay pa lé, səi 'ndói ooi nja káre al ya sar wa?» 'Ndàngi-ti 'panè: «Ngan-je kí tógi, kì de kí ta mba-ti kàrè, i 'ra mbing 'adi 'tóy-i.*»

¹⁷ Go-ti, Jeju inə-dé tɛɛ mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti ɔw tò Betani.

Jeju man kagi kote

Mar 11:12-14,20-26; Luk 13:6-9

¹⁸ Lo aa go-ti kì ndoge ratì, loki Jeju təl isi ree ki Jorijalɛm gogi bəy lé, bo ra-é. ¹⁹ Beba ɛ oo kote ngangì rəbi-ti bá tɔɔ ɔw gin-ti rəmə mbi-é ya par bá tò. Jeju panè: «'A kandi gogi nda al ya sar.» Rəmə tajinati nè ya kote lé tuti kurum. ²⁰ Loki njéndó né-je d'oo kí kote lé tuti kurum rəmə ta igə-dé səl adi 'dəji Jeju 'panè: «Kay! Ban ə tajinati nè ya kote lé tuti kurum wa?» ²¹ †Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə ɔwi kì kadmɛɛ, bá kinə 'tadi al ya sar lé, né kí m'ra kì kote kin par bá a kasi rai al. Lé mbal kin ya kàrè, kinə idəi-é 'painè: "'Ōti kì rangi lo kin-ti, ə 'ɔw 'usi dan babo-ti", kàrè né-é à ra né ya tɔ. ²² Né lay kí a pai ta kì Lubə dəji-é-né kì kadmɛɛ lé, a kingəi ya.»

Ta dəji kí do tógi-ti kí Jeju ɔw-né

Mar 11:27-33; Luk 20:1-8

²³ Loki Jeju ɔw takəy-ti lə Lubə isi ndó né dow-je rəmə, njékun do njégugnə-je lə Lubə kì 'ngatógi-je lə jipi-je 'ree rɔ-é-ti 'dəji-é 'panè: «Ná bá adi-i tarəbi bá 'ra-né né-je kinlé wa? Ná adi-i tógi bá 'ra-né wa?» ²⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Mə kàrè m'a dəji-si ta tɔ. M'a dəji-si ta káre ya par, ə kinə iləi-mi-ti rəmə, m'a kidə-si dow kí adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé tɔ.» ²⁵ «Ná bá ulə Jə adi ra dow-je batɛm wa? To Lubə bá ulə-é əse to dow-je wa?» Ngà de 'təl 'naji-nə ta dan-dé-ti 'panè: «Kinə j'painè: "To Lubə bá ulə-é" rəmə, ɛ à təl dəji-ji panè: "Ngà kdo ri bá adi-é mɛɛ-si al wa?" ²⁶ Ə kinə j'idəi-é j'painè: "To dow-je bá d'ulə-é" kàrè, à kɪ to ta do-ji-ti, kdotalə kosi dow-je 'gə kí Jə lé, to njèpata kí ta Lubə-ti.» ²⁷ Beba 'ree d'idə Jeju 'panè: «Jɛ j'gə al.» Jeju təl panè: «Maji, mə ya kàrè, nda bè bá m'a kidə-si dow kí adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé al tɔ.»

Gosta kí do ngan-je-ti kí joo

²⁸ Jeju təl idə-dé bəy panè: Ta ri bá səi 'giri do poy ta-ti kí m'a kər kin wa? Dingəm káre bè ɔw kì ngan-je kí dingəm joo. ɛ ɔw rɔ ɛ kí dɔsəy-ti idə-é panè: «Ngon-m, bone ɔw 'ra kullə mɛɛ ndɔr nduu-ti lə-m adi-m.» ²⁹ ɛ idə-é panè: «M'a kow al.» Ngà go-ti rəmə, tagir kí maji ree do-é-ti, adi j ɔw mɛɛ ndɔr nduu-ti lə bəbi-é lé. ³⁰ Bəbi-é ɔw rɔ ngon-é-ti kí njèkungi-ti joo idə-é ko ta kí káre kin ya tɔ. ɛ idə bəbi-é panè: «Oiyó, bəbi-m, m'a kow ya.» Ngà ɛ mbati kow. ³¹ Dan ngan-je-ti kí joo kinlé, ɛ kí ra bá ra ndigi lə bəbi-é lé wa? De d'ilə-é-ti 'panè: «ɛ kí dɔsəy.» Beba Jeju təl idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí njétaalambo-je kì kaya dené-je d'a tɛɛ nɔ-si-ti kete mɛɛ kɔbe-ti lə Lubə. ³² †Kdotalə Jə kí njèra dow-je batɛm ree rɔ-si-ti, ɔji-si rəbi né ra kí njururu kadi njiyoi-ti, rəmə səi adi-é mɛɛ-si al. Ngà njétaalambo-je, kì kaya dené-je bá d'adi-é mɛɛ-dé. Ngà səi lé, ooi né kin kì kəm-si bè ya kàrè, 'mbati kiŋəi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi kdo kadi-é mɛɛ-si.

Gosta kí do njérakullə ndɔr nduu-je-ti

Mar 12:1-12; Luk 20:9-19; Eja 5:1-7

* **21:16** 21:16 Pa 8:3 † **21:21** 21:21 Mat 17:20; 1Kɔ 13:2 † **21:32** 21:32 Luk 3:12; 7:29,30

³³ Jeju ilə-dé-ti panè: Ooi gosta kí rangi bəy ən. Dow káre bə uwə nduu, ɔr gali dɔ-ti, ra bə dɔ ər-ti kɔɔ mbore-né man nduu lé rəm, ur pal ngəm lo titi, bəy bá adi njérakullə-é-je d'uwə siə dɔ-é kadi 'ra kullə dɔ-ti, ə ɔti ɔw mba. ³⁴ Loki nəy kijə kandi nduu asi ngá lé, ɛ ulə ngannjékullə-je liə rɔ njəndɔr nduu-je-ti lé, kadi 'taa kí 'liə 'ree-né d'adi-é. ³⁵ Ngà njérakullə ndɔr nduu-je d'uwə ngannjékullə-je lé, ə 'tində káre mbuki-mbuki, 'tɔl ɛ kí káre ə 'tilə ɛ kí káre kɪ ər 'tɔl-é. ³⁶ Beba 'ba njəndɔr nduu lé, təl ulə dɛ kí rangi kí kɔr-dé itə dɛ kí kete lé bəy. Rəmə ko né kí 'ra kɪ dɛ kí kete lé ya 'təl 'ra sə-dé tɔ. ³⁷ Ta təl ta-é-ti rəmə, ulə ngon-é ya rɔ-dé-ti, ə gir panè: «To ngon-m adi d'a bəl gidi-é.» ³⁸ Ngà loki njérakullə ndɔr nduu-je d'oo ngon-é lé isi ree rəmə d'idə-nə ta dan-dé-ti 'panè: «Ooi ngon-é kí ndɔ-é à to njənéndubə lé é ɔw ree ɔngi! 'Reei adi j'toli-é kadi néndubə liə təl to kí 'lə-ji.» ³⁹ Beba d'uwə-é tɛɛ siə mɛɛ ndɔr nduu-ti kí ndaa-ti ə 'tɔl-é. ⁴⁰ Beba Jeju dəji-dé panè: Loki 'ba njəndɔr nduu à ree lé, ri bá à ra kɪ njérakullə ndɔr nduu-je kinlé wa? ⁴¹ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: À təl njémɛɛndul-je kanlé təl kí tɔ kəmtondoo nə. Ngá bá à təl kɔy dɛ kí rangi kí d'a kadi-é kandi nduu lé, kɪ dɔ nəy-é nəy-é kɔɔ kində-dé ta-ti. ⁴² Bəy bá Jeju ilə-dé-ti panè: Səi 'ndói ta kinlé mɛɛ mbete-ti kí aa njay nja káre ooi al ya sar wa? 'Ndangi-ti 'panè:

«Ər kí njékində kəy-je d'ilə piringi kɔgi lé, bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti.» Né kinlé to kullə ra 'Babe. Ngà kɪ rɔ-ji-ti rəmə, to nékɔji†.

⁴³ Gin-é kin bá Jeju idə-dé-né panè: Lubə à taa kɔbe liə ji-si-ti, kɔɔ təl-né kadi gin dow-je kí rangi, kí d'a ra kullə-é maji. ⁴⁴ Dow kí rá-rá kí tɛɛ usi dɔ ər-é-ti kinlé, rɔ-é à tətɪ dɛki-dɛki rəm, bá dow kí ər kinlé usi dɔ-é-ti kàrè à lər-é lər-lər rəm tɔ. ⁴⁵ Loki njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə kɪ Parisi-je d'oo gosta kí Jeju pa kinlé bə rəmə, dɛ 'gə kí ɛ pa ta kinlé sɔbi-né dɔ-dé. ⁴⁶ Beba dɛ 'sangi kəm rəbi-je kɔɔ kuwə Jeju, ya ngà dɛ 'bəl kosi dow-je kí 'gə-é maji kí ɛ to njèpata kí ta Lubə-ti.

22

Gosta kí sɔbi dɔ dow-je kí 'ba-dé lo nékuso taana-ti

Luk 14:16-24

¹ Jeju un gosta kí rangi ya bəy pa-né ta kɪ dow-je panè: ² Kɔbe kí dɔrə-ti tɔ titi-nə kɪ ta lə ngar kí ra nékuso nə kɔɔ taana lə ngon-é bə. ³ Ngar lé ulə ngannjékullə-je go dow-je-ti kí 'ba-dé kɔɔ nékuso kí lo taana-ti lé. Ngà dowbə-je lé 'mbati ree. ⁴ ɛ təl ulə ngannjékullə-je kí rangi ya bəy panè: ɔwi idəi dow-je kí 'ba-dé lo nékuso kí lo taana-ti lé 'painè: «M'osi dɔ nja né-je nati lay ngá. M'tɔl mangi-je lə-m, kɪ nékul-je lə-m kí rɔ-dé tɔ mbul-mbul, adi nékuso tɔ nangi lay ngá, é 'reei kɔɔ nékuso kí lo taana-ti lé.» ⁵ Bə ya kàrè, usi-dé dɔ ba-ti kí 'ba-dé lé al, adi nə-nə ya ɔw lo liə kí mɛɛ ndigi. Dɛ kí nə-je d'ow ndɔrɔ lə-dé ə dɛ kí dan-ti-je d'ow lo ra gati-je-ti. ⁶ Ə ndəgi-dé-je tɔ rəmə, d'uwə ngannjékullə-je lé d'ulə kəm-dé ndoo bəy bá 'tɔl-dé dɔ-ti. ⁷ Né kin ra adi wɔngi ra ngar lé nə. Beba ulə njérɔ-je liə, adi d'ow 'tɔl dowbə-je kinlé rəm, bá 'ró bebo lə-dé rúki-rúki dɔ-ti rəm. ⁸ Go-ti, təl idə ngannjékullə-je liə panè: Nékuso tɔ ngosi. Ngà dow-je kí 'ba-dé lo taana-ti lé bá 'to dow-je kí 'tuwə ree al. ⁹ Ə ɔti ɔwi tagaji rəbi-je-ti, 'bai dow-je lay ya kí a kingəi-dé, kɔɔ kadi 'ree lo nékuso-ti kí lo taana-ti lé. ¹⁰ Beba ngannjékullə-je lé d'ɔti d'ow ta gaji rəbi-je-ti ə 'ba dow-je lay ya kí d'ingə-dé, njémɛɛndul-je, kɪ njémɛɛmaji-je, 'ree sə-dé adi dow-je 'rusi mɛɛ

† 21:42 21:42 Pa 118:22-23

kəy nékuso kí lo taana-ti lé nji-nji. ¹¹ Ngà loki ngar ree andi mee kəy-ti kɔo koo dow-je kí 'ree lo nékuso-ti kí lo taana-ti lé rəmə, kəm-é usi dɔ dingəm-ti káre kí isi lo nékuso-ti kí lo taana-ti kɔ kubi-é rɔ-é-ti al. ¹² Beba ngar lé dɔji-é panè: Nam-m, ban bá 'ree lo kin-ti nal kulə kubi-é rɔ-i-ti wa? Ngà dingəm lé tɛɛ ta-é ilə-é-ti al. ¹³ †Beba ngar idə ngannjékullə-je liə panè: Ɔti uwəi dow kin 'tói ji-é-je kɔ nja-é-je njim-njim ə iləi-é ndaga lo-ti kí ndul ndi-ndi. E bá to lo kí à nɔ-ti rəm, à kuso ngang-i-é titi mægəgə-mægəgə rəm. ¹⁴ Bè ya tɔ, dɛ kí Lubə 'ba-dé lé, kər-dé nɔ. Ngà dɛ kí ɛ mbəti-dé bá 'to kí ndɛ bə.

Lambo lə Sejar

Mar 12:13-17; Luk 20:20-26

¹⁵ Parisi-je d'ow d'ɔji-nɔ ta kɔo sangi kəm rəbi kuwə Jeju kɔ ta kí ta-é-ti. ¹⁶ Beba d'ulə njéndó né-je lə-dé rəm, bá kuti dow-je lə Erodi rɔ Jeju-ti kadi 'dɔji-é 'panè: Njéndó dow-je né, j'gə kí i lé 'to njèpata kí tɔgrɔ-ti rəm, i 'isi 'ɔji dow-je rəbi lə Lubə kɔji kí tɔgrɔ-ti rəm, bá i lé 'bəl kəm dow al rəm, kɔo i 'oo maji lə dow kí taga nè kin al. ¹⁷ Ən é idə-ji tagir lə-i kí sobi dɔ ta kin adi j'oo: «To tó-é kadi dow ugə lambo lə ngar Sejar əse to tó-é al wa?» ¹⁸ Ngà Jeju gə tagir kí maji al kí mee-dé-ti adi idə-dé panè: «Səi njékədkəm dow-je kanlé! Kɔo ri bá 'sangi kadi ooi ta kí mee-m-ti wa? ¹⁹ Ɔji-mi là kí dow-je d'isi d'ugə-né lambo lé adi-mi m'oo.» Beba dɛ d'un kɔ là d'ɔji-é. Ngà bá ɛ dɔji-dé panè: ²⁰ «To dɔ nɔ kɔ ri nɔ bá tɔ-ti wa?» ²¹ Rəmə dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «To dɔ Sejar kɔ ri-é.» Ngà bá ɛ təl idə-dé panè: «Né lə Sejar ə adi Sejar, ngà né lə Lubə rəmə adi Lubə tɔ.» ²² Ta kí Jeju ilə-dé-ti lé ɔr ndil-dé adi d'inə-é d'ow lo lə-dé.

Ta kí dɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti

Mar 12:18-27; Luk 20:27-38

²³ †Rəmə mee ndɔ-é-ti kin ya, Sadusi-je kí 'to njépanè tɔsi ndəl kində lo tɛɛ goto lé 'ree rɔ Jeju-ti ə 'dɔji-é ta 'panè: ²⁴ Njéndó dow-je né, ta kí Moiyiji pa ən: Kinə dow taa dené bá oji siə ngon al bəy ya ə oy rəmə, kadi ngonkɔ-é taa dené ndubə lé, ində-né kɔ-é*. ²⁵ Ngà kinə ngankɔ-nɔ-je siri dan-ji-ti nè je bə, bá ɛ kí dɔsɔy taa dené é oji siə ngon al bəy ya ə oy inə dené lé adi ngonkɔ-é. ²⁶ E kí njəkungi-ti joo lé kàrè bə ya rəm, bá njəkungi-dé-ti mutə kàrè bə ya sar ngankɔ-nɔ-je kí siri d'oy-né lay, ²⁷ bá dené-é lé kàrè oy-né go-dé-ti tɔ. ²⁸ Ndɔ kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé se, dené kinlé à to ne nɔ dan-dé-ti kí siri kinlé wa? Kɔotalə dɛ 'taa-é ya lay. ²⁹ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «Səi uri wale, kɔo səi 'gəi mee ta kí mee mbete-ti kí aa njay lé al rəm, bá 'gəi tógi Lubə al rəm. ³⁰ Kɔotalə ndɔ kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, taana à goto. Dow-je d'a kisi titi-nɔ kí malayka-je d'isi-né dɔrɔ-ti kin bə. ³¹ Ta kí Lubə pa sə-si mee mbete-ti liə sobi-né dɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, səi 'ndói nja káre ooi al wa? Lubə pa mee mbete-ti liə panè: ³² “M'to Lubə lə Abrakam, m'to Lubə lə Isaki kɔ Lubə lə Jakobi. Adi Lubə lé, to Lubə lə dow-je kí d'oy al, ngà to Lubə lə dow-je kí d'isi kəm†.”» ³³ Kosi dow-je kí d'oo néndó lə Jeju lé, néndó liə ɔr ndil-dé nɔ.

Ta lə ndukun kí boy itə madi-é-je

Mar 12:28-34; Luk 10:25-37

† **22:13** 22:13 Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28 † **22:23** 22:23 Knj 23:8 * **22:24** 22:24 Det 25:5 † **22:32** 22:32 Kaglo-ti kí Lubə pa-nə ta kɔ Moiyiji ba-né ri Abrakam, kɔ Isaki, kɔ Jakobi kinlé dɛ d'oy kete low ngá (Tɛt 3:6, 15).

³⁴ Loki Parisi-je d'oo kí Jeju uwə ta Sadusi-je lé, de 'kəw-nə ³⁵ rəmə dow káre dan-dé-ti kí to njéndó dow-je ndukun, ndigi koo ta kí mee Jeju-ti adi dəji-é panè: ³⁶ Njéndó dow-je né: Dan ndukun-je-ti lé, e kí rá bá to kí boy itə madi-é-je wa? ³⁷ Beba Jeju ilə-é-ti panè: 'A ndigi 'Babe Lubə lə-i kí mee-i kí káre-rè, kə ndil-i lay, bá kə tagir lə-i lay rəm tɔ. ³⁸ E bá to ndukun kí dɔsəy kí boy itə madi-é-je lay. ³⁹ Ndukun kí njəkung-i-ti joo kí tanə siə bè tɔ ɛn: 'A ndigi dow madi-i tanə kə rɔ-i bèŋ. ⁴⁰ †Ndukun-je lə Moiyiji lay rəm, bá néndó-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti lay kin ya 'tò gin tógi-ti lə ndukun-je kí joo kinlé.

Ta lə Kristi kə Dabidi
Mar 12:35-37; Luk 20:41-44

⁴¹ Loki Parisi-je 'kəw-nə lé, Jeju dəji ta panè: ⁴² Ta ri bá 'giri dɔ Kristi-ti lé wa? Kristi to ngonka nə wa? De d'ilə-é-ti 'panè: To ngonka Dabidi. ⁴³ Beba Jeju dəji-dé bəy panè: Ngə ra ban bəy bá Ndil Lubə ra kullə mee Dabidi-ti adi e kərə ba-é 'Babe bəy wa? Kdɔtalə Dabidi ya panè:

⁴⁴ 'Babe Lubə idə 'Babe lə-m panè:

'Ree isi dɔ jikɔl-m-ti, sar kadi m'təl njéba-je lə-i gin tógi-i-ti.*

⁴⁵ Ngə kí Dabidi ba Kristi 'Babe lé, Kristi à to ngonka Dabidi ban bəy wa? ⁴⁶ Lo-é-ti kinlé, dow kí dan-dé-ti kí asi kilə ta Jeju-ti goto. Beba kɔ do gangi ndɔ-é-je-ti kinlé, dow kí bo dəji ta Jeju ra-é ya goto ngá.

23

Ta lə Jeju kə njéndó dow-je ndukun-je lə Lubə kə Parisi-je
Mar 12:38-39

¹ Beba Jeju idə kosi dow-je, de kə njéndó né-je liə panè:

² Ndukun-je kí Lubə adi Moiyiji ndangi lé, njéndó dow-je ndukun-je, kə Parisi-je bá 'to njəkɔr mee-é kadi dow-je. ³ To tó-é kadi ooi ta lə-dé, kadi 'rai tó mindi-dé-ti berere-berere. Ngə ndaji bá 'ndaji kullə ra-dé al, kdɔtalə né kí d'isi 'ndó dow-je lé, de 'təl rɔ-dé go-ti al. ⁴ De lé, né-je kí ɔy kí lo kuti-é ngə ya 'tó 'tində dɔ dow-je-ti, ngə de rəmə ngon ji-dé ya kərə 'ndigi kulə gəti-né sə-dé al. ⁵ †Né lay kí de 'ra lé, 'ra kdɔ kadi dow-je d'oo-dé-né. Beba de 'tó ndukun-je lə Lubə ngan ku né-je-ti, bá 'tó ta bagi-dé-je-ti, kə nati nɔ-dé-je-ti, d'u kubi-je lə-dé d'adi boy yul-yul, d'osi kulə sul-é-je-ti d'adi ngal puu-puu.* ⁶ De 'sangi lokisi kí kete nɔ dow-je-ti lo nékuso ra nəy-je-ti rəm, 'ndigi lokisi kí kete mee kəy-kəwnə-je-ti rəm, ⁷ 'ndigi kadi dow-je 'ra-dé lapiya kunta-nə lokosi-je-ti rəm, bá 'ndigi kadi dow-je 'ba-dé njéndó dow-je né tɔ. ⁸ Ngə səi lé, adi dow-je 'ba-si njéndó dow-je né al, kdɔtalə njéndó-si né, e káre-rè bè, ngə səi lé, 'toi ngankɔ-nə-je lay. ⁹ 'Bai dow kí donangi-ti né bəbi-si al, kdɔtalə Bəbi-si ra káre-rè, adi to njəkisi dɔrə-ti. ¹⁰ Adi dow ba-si njəkun dɔ-je al, kdɔtalə Kristi† lé, e ya kə kár-é to njəkun dɔ-si. ¹¹ †Dow kí to 'boy dan-si-ti lé, à to ngonnjəkullə lə-si. ¹² †Dow kí ɔji rɔ-é lé, d'a kulə dɔ-é kə nangi, ngə dow kí sol dɔ-é bá d'a kitə dɔ-é kə taá tɔ.

Ta lə tujɔ kí à kusi dɔ Parisi-je-ti kə njéndó dow-je ndukun-je
Mar 12:40; Luk 11:39-52; 20:47

‡ 22:37 22:37 Det 6:5 § 22:39 22:39 Mbl 19:18 † 22:40 22:40 Luk 10:25-28 * 22:44 22:44 Pa-je 110:1 † 23:5 23:5 Mat 6:1 * 23:5 23:5 Njéndó dow-je ndukun-je kə Parisi-je lé, 'ra né-je kin bè kdɔ kadi dow-je d'oo titi-nə né kí de bá d'un rɔ-dé d'adi Lubə ngay d'itə ndəgi dow-je bè. † 23:10 23:10 Kristi lé kɔr mee-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 23:11 23:11 Mat 20:26,27; Mar 9:35; 10:43,44; Luk 22:26 † 23:12 23:12 Luk 14:11; 18:14

13 Tuji à kusi do-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je, kì Parisi-je kí 'toi njékædkəm dow-je! Kdotalə səi uti tarəbi kandi kɔbe-ti kí dɔra-ti do dow-je-ti. Səi ya kàrè ɔwi-ti al rəm, bá dow-je kí 'ndigi kɔw-ti kàrè, səi ɔgi-dé rəm.

14 [Tuji à kusi do-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je kí 'toi njékædkəm dow-je! Kdotalə səi 'kəəi né-je kí mee kəy-ti lə njéngɔwkoy-je kər-kər ə 'pai ta kì Lubə adi ngal n̄a-n̄a kɔ kadi dow-je d'oo-si-né. Bəba ta kí gangi kí nḡa n̄a ya à ree do-si-ti.]‡

15 Tuji à kusi do-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je kí 'toi njékædkəm dow-je. Kdotalə səi asi lo-je kí donangi-ti nè, kì dan babo-je naki-naki kɔ kadi ingəi dow kí a təli-é jipi-ti. Ngà loki ingəi-é adi təl jipi ngá rəmə, adi dowbé təl to dow kí tuwə kɔw dan pər-ti kí tò sartagangi tɔy-si nja joo bəy!

16 Tuji à kusi do-si-ti, səi njékəmtɔ-je kí njékər n̄ɔ dow-je. Səi lé 'painè: Kinə dow ubi rɔ-é kì kəy lə Lubə, bá ra né-é al kàrè to kare. Ngà kinə dow ubi rɔ-é kì lɔr kí mee kəy-ti lə Lubə rəmə, kadi dowbé ra né-é lé ya bane.

17 Səi mbé dow-je kí njékəmtɔ-je kan! Né kí ra bá boy n̄a wa? Lɔr bá boy n̄a əse kəy lə Lubə kí njètəl lɔr né kí aa njay-ti bá boy n̄a wa? 18 Səi 'pai bəy 'painè: Kinə dow ubi rɔ-é kì logugi né lə Lubə, bá ra né-é al kàrè to kare. Ngà kinə dow ubi rɔ-é kì kadkare kí to logugi né-ti lə Lubə rəmə, kadi dowbé ra né-é lé ya bane. 19 Səi njékəmtɔ-je kanlé! Né kí ra bá to né kí boy n̄a wa? Kadkare bá boy n̄a əse logugi né lə Lubə kí ra kadkare adi təl né kí aa njay bá boy n̄a wa? 20 Yən, dow kí ubi rɔ-é kì logugi né lə Lubə lé, ɛ ubi rɔ-é kì logugi né lə Lubə ya rəm, bá ɛ ubi rɔ-é kì né-je lay kí tò logugi né-ti lə Lubə lé rəm tɔ. 21 Dow kí ubi rɔ-é kì kəy lə Lubə lé, ɛ ubi rɔ-é kì kəy lə Lubə ya rəm, bá ɛ ubi rɔ-é kì Lubə kí njəkisi mee kəy-ti lé rəm tɔ. 22 †Dow kí ubi rɔ-é kì dɔra lé, ɛ ubi rɔ-é kì kalikɔbe lə Lubə rəm, bá ɛ ubi rɔ-é kì Lubə kí njəkisi dɔ kalikɔbe-ti lé rəm tɔ.

23 Tuji à kusi do-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je kí 'toi njékædkəm dow-je. Kdotalə səi lé mbikam-je lə-si kí ətɪ maji-maji, kì mbikamn̄ay-je, kì né ndir n̄ay-je kin kàrè, səi ɔri káre dan kí dɔgi-ti adi Lubə. Rəmə né ra kí njururu, kì koo kəmtondoo, kì k̄adɔndi-ti kí to né-je kí boy n̄a mee ndukun-ti lé bá səi ooi kí né al. Né-je kin bá lé à to kullə ra-si, bá ndəgi né-je kinlé kàrè, səi a tusi kiŋəi al rəm tɔ. 24 Səi njékəmtɔ-je kí njékər n̄ɔ dow-je kan! Səi lé tò titi-n̄a né kí ngon kuu kí s̄ə bə kin bá səi ooi-é dan man k̄ay-si-ti adi uni-é kɔgi, ngà rəmə Jambal kí boy kin bá səi ooi-é al, adi uyi-é mee-si-ti miriki.

25 Tuji à kusi do-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je kí 'toi njékædkəm dow-je! Səi lé, gidi kobi-je kì gidi tasa-je bá 'togi adi aa maji rəmə, né-je kí rusi mee-é n̄ji-n̄ji lé, to né bɔgi-je kì né-je kí ingəi kí go rəbi bɔ né-je kí maji al kí ra-si. 26 I Parisi kí njékəmtɔ! 'Togi mee kobi ya pá rəmə gidi-é kàrè à kaa maji tɔ.

27 †Tuji à kusi do-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je kí 'toi njékædkəm dow-je! Səi lé, 'titi-n̄a kì dɔbadi-je kí dow-je 'ra gidi-é kí ndaa-ti né kì pɔɔ, adi nda mbəy-mbəy maji, ngà mee-é rəmə singə dow-je kí d'oy, kì né-je kí ndum bá rusi bə kin. 28 Səi lé kàrè, bə ya tɔ. Ta kəm dow-je-ti lé, 'rai rɔ-si tan̄a kì dow-je kí njéra né njururu-je bə, ya ngà kədkəm dow-je, kì né ra kí maji al ya rusi mee-si n̄ji-n̄ji.

‡ 23:14 23:14 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔs̄ay kí dan-ti-je kí 'ndangi kì ji-dé kì ta grɛki. † 23:22 23:22 Mat 5:34 † 23:27 23:27 Knj 23:3

29 Tuji à kusi dɔ-si-ti, sɛi njéndó dow-je ndukun-je kɪ Parisi-je kí 'toi njékædkəm dow-je! Kdɔtalə 'rai dɔbadi njépata-je kí ta Lubə-ti adi maji rəm, bá 'tijəi ndaji né-je kí maji-maji dɔbadi njéra né njururu-je-ti ³⁰ ə 'painè: Kinə jə bá j'isi kaglo-ti lə ka-ji-je kí ndoki lé rəm, j'a kində rɔ-ji nati sə-dé kɔ tɔl njépata-je kí ta Lubə-ti lé al. ³¹ Beba ta pa-si kɪ kullə ra-si-je ya 'toji-né kí 'toi nganka njétɔl njépata-je kí ta Lubə-ti. ³² Bè rəm, to tagaji kullə ra ka-si-je lé ya uni tin ə jè 'rai 'toli ta-é!

³³ †Sɛi kí mɛɛ-si maji al titi-nɔ kɪ mɛɛ pii-je bè kan! Sɛi lé, ta kí gangi kɔ kadi dow-je d'ɔw-né dan pər-ti kí tɔ sartagangi lé, a tɛɛi kəm-ti rá wa? ³⁴ Gin-é kin bá Lubə panè: Yən, m'a kulə njépata-je kí ta-m-ti, kɪ njégosi-je, kɪ njéndó dow-je ndukun-je lə-m kí tɔgrɔ-ti rɔ-si-ti. Sɛi a toli dɛ kí nɔ-je rəm, a bəi dɛ kí dan-ti-je kagdəsi-ti rəm, a tindəi dɛ kí nɔ-je kɪ ndəy marɔw mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə-si sɛi jipi-je lé rəm, bá a kuləi kəm dɛ kí nɔ-je ndoo kadi d'ay-nɔ kɪ lo-lo rəm tɔ. ³⁵ Né-je kinlé à tɔ bè kɔ kadi ta məsi njéra né kí njururu kí ay nangi puu-puu kɔgi kinlé tɔ dɔ-si-ti. Un kuti-é dɔ məsi Abəl-ti kí to dow kí njéra né kí njururu sar tɛɛ-né dɔ məsi Jakari-ti kí to ngon lə Baraki. Jakari lé, sɛi 'toli-é mbunə kəy-ti lə Lubə kɪ logugi né kí to lo kilə kadkare kadi Lubə. ³⁶ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí ta kí gangi kí sobi dɔ njétɔl dow-je lé à kusi dɔ dow-je-ti kí ngɔsnè kin.

Jeju ndingə rɔ-é kɔ dow-je kí bebo Jorijaləm-ti

Luk 13:34-35

³⁷ 'Wa! Sɛi dow-je kí Jorijaləm! 'Wa! Sɛi dow-je kí Jorijaləm! Sɛi 'toi njétɔl njépata-je kí ta Lubə-ti, njétɔl dow-je kí Lubə ulə-dé rɔ-si-ti kɪ ər tɔl-dé. Nja kandangi-kandangi ə m'ndigi kəw-si kɪ rɔ-m-ti tanɔ kí kɔ kunjə kəw-né ngan-é gin bagi-é-ti kin bè, ə 'mbati! ³⁸ Ooi maji, kəy lə-si à toki tusi kinə kɪ dɔ-si-ti nɔɔ! ³⁹ M'a kidə-si rəsi. Kɪ nè kɔw kɪ kete kinlé, a kooi-mi kɪ kəm-si gogi ndɔ al ya sar kaglo-ti kí a pai-né painè: Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-ti kí njèree kɪ ri 'Babe!§

Ta-je kí dɔ ndɔ-je-ti kí dɔbəy-ti

24

Ta kí dɔ kəy-ti lə Lubə kí à tuji

Mar 13:1-23; Luk 21:5-24

¹ Loki Jeju ɔti takəy-ti lə Lubə isi ɔw rəm, njéndó né-je liə 'ree rɔ-é-ti 'toji-é 'panè: «'Oo kəy lə Lubə kí 'ra d'adi ndaji-é-je maji-maji kin.» ² Beba Jeju idə-dé panè: «Ooi né-je kin lay ya al wa? Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí d'a titə tilə káre káre, ngon ər ya kàrè à tɔ dɔ madi-é-ti lo kin-ti al.»

³ Beba loki Jeju ɔw isi dɔ mbal kɔ kagi Olibiye-je-ti rəm, njéndó né-je liə 'ree d'ingə-é kɪ kár-é 'dəji-é 'panè: «'Idə-ji, ndɔ kí rá bá né-é-je kinlé à ra né wa? Əse ri bá à toji ndɔ ree-i lé wa? Ə ri tɔ bá à toji dɔbəy ndɔ kí à ree lé wa?»

⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti, adi dow ədi-si al. ⁵ Kɔ dow-je nɔ ya d'a kun ri-m kində dɔ-dé-ti ə d'a panè: “Dɛ ya 'to Kristi* lé.” Beba d'a kədi-né dow-je nɔ kur-dé-né wale. ⁶ Sɛi a kooi poy rɔ-je kɪ ká rɔ-je. Ooi go rɔ-si nè mɛɛ-si à kɪ gangi man. Kɔ, lé ban-ban ya kàrè né-je kinlé à ra né ya; ngà kɛ bá à tɔ sɔy né-je al ya bəy. ⁷ Gin dow-je madi d'a kɪ rɔ kɪ gin dow-je kí madi, kɔbɛ káre à kɪ rɔ kɪ kɔbɛ kí káre, ɔo à kɔ rəm,

† 23:33 23:33 Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7 § 23:39 23:39 Pa 118:26 * 24:5 24:5 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

dɔnangi à yəki kɪ lo-lo rəm†. ⁸ Né-je kinlé à tò titi-nə kɪ kulə gin ndo kí ra dené bè. ⁹ †Beba d'a kun dɔ-si kadi dow-je d'adi-si kɔ rəm, kadi 'tol-si rəm. Gin dow-je lay ya d'a kosi-si kɪ ta kɔ ta lə-m. ¹⁰ Ndo-é-ti kinlé, dow-je nə ya d'a kilə kadmeɛ lə-dé kɔgi, d'a kun dɔ-nə rəm, bá d'a kosi-nə ta rəm tɔ. ¹¹ Dow-je nə d'a ree ba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti ə d'a kur dow-je nə wale. ¹² Né ra kí maji al à kɔw kəm-é kete-kete, gin-é kin bá ndigna lə dow-je nə ya à təl səl-né. ¹³ †Ngà dow kí uwə rɔ-é ngə sar tɛɛ sɔy-é-ti ə à kaji. ¹⁴ Poyta kí Maji kí sobi dɔ kɔbe lə Lubə kinlé, d'a kilə mbe-é dɔnangi-ti nè lay kɔ kadi gin dow-je lay d'oo kɪ mbi-dé, bəy ngá bá dɔbəy ndo lé à ree bəy.»

¹⁵ «Loki a kooi nékobi, kɪ né kí tò nɛ lo-ti kí aa njay titi kí ndoki Daniyel njépata kí ta Lubə-ti pa-né lé rəmə, kadi dow kí isi ndó mbete kinlé gə meɛ-é maji‡ rəm, ¹⁶ bá kadi dow-je kí d'isi dɔnangi Jude-ti d'ay d'ow dan mbal-je-ti rəm tɔ. ¹⁷ †Dow kí isi dɔ kəy-ti§ kàrè kadi ur nangi kɔ kɔw kəy kun né madi al ngá, ¹⁸ rəm dow kí a ndɔrɔ kàrè, kadi ree bəe un kubi kul liə al rəm tɔ. ¹⁹ †Mɛɛ ndo-é-je-ti kin tuji kí à kusi dɔ dené-je-ti kí njəsəm kɪ dɛ kí d'isi d'adi mba ngan-je à tò ban ən ə! ²⁰ 'Pai ta kɪ Lubə nə kɔ kadi ndo kəy lə-si tò nəy kul-ti al rəm, kadi tò ndo taakoo-ti lə-ji jɔi jipi-je al rəm tɔ. ²¹ †Kɔ ndo-je kinlé, à to ndo kɔ kí dum nati. Ə to kɔ kí lo kində gin dɔnangi-ti nɔ sar bone kin ya kàrè, dow oo nja káre al bəy rəm, bá dow à koo gə-é gogi al ya sar rəm tɔ*. ²² Kinə 'Babe gangi ta ndo-je kinlé adi goji al rəmə, dow kí à kaji ya goto. Ngà ɛ à kadi ndo kɔ-je kí dum nati kinlé goji, kɔ dow-je kí ɛ mbəti-dé adi 'to dow-je liə. ²³ Kinə dow idə-si panè: “Kristi a nè” əse “a yó” kàrè, 'taai ta liə al. ²⁴ Kɔtalə njéba rɔ-dé Kristi-je, kɪ njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti d'a kɪ kɔ ra nékɔji-je, kɪ né mbəli-je kɔ kədi-né dow-je. D'a ra bè sangi-né koo se d'a kur dow-je kí Lubə mbəti-dé lé wale kare wa. ²⁵ Mə m'idə-si ngá ən! ²⁶ †Kinə d'idə-si 'panè: Ooi, Kristi, dow kí Lubə mbəti-é, a diləlo-ti nɔ rəmə owi lo-é-ti al əse loki dow idə-si panè: Ooi, ɛ bɔyɔ rɔ-é nè tin, kàrè 'taai ta liə al rəm tɔ. ²⁷ Kɔ ree Ngon lə dow lé, à tanə kɪ təlndi kí i lo kubə kadi-ti ow njal lo kur kadi-ti kin bè. ²⁸ †Lo kí nin tò-ti lé, lo-é ya mal-je d'a kəw-nə-ti†.»

Ta təl ree lə Ngon lə dow

²⁹ †«Go ndo kɔ-je-ti kí dum nati kinlé ya rəmə, Londul à kuti kəm kadi! Nəy à nda al! Kərwəi-je kí dɔrə-ti d'a tusi nangi! Tógi-je kí dɔrə-ti à yəy yəki-yəki‡!»

³⁰ †«Beba nékɔji lə Ngon lə dow à tɛɛ dɔrə-ti, rəmə gin koji-je lay kí dɔnangi-ti nè d'a ndingə rɔ-dé. Dɛ d'a koo Ngon lə dow à kɪ dɔrə-ti kisi ree dan kilndi-ti, kɪ tógi kí nə rəm, bá dan riba-ti kí nə rəm tɔ. § ³¹ Loki ndi təbi mbanga à ba dɔrə-ti púú-púú rəmə, Ngon lə dow à kulə malayka-je liə kadi 'kəw dow-je lay kí ɛ mbəti-dé kɪ dɔ kum dɔnangi kí sɔ kin lay kɪ nati. D'a kɪ ngangi dɔnangi-ti kí káre kɔw njal tɛɛ ngangi-é-ti kí káre.»

³² Uni néndó meɛ gosta-ti kí dɔ kote-ti kin ooi. Kote lé loki balkəm-é-je təl tò mbəl bá mbi-é tubə dɔ-ti lé, səi 'gəi kí nəy bə nəy ngosi. ³³ Bə ya

† **24:7** 24:7 Eja 19:2 † **24:9** 24:9 Mat 10:22 † **24:13** 24:13 Mat 10:22 ‡ **24:15** 24:15 Dan 9:27; 11:31; 12:11 † **24:17** 24:17 Luk 17:31 § **24:17** 24:17 Dɔ kəy-ti: To gə kəy-je kí bə lə-ji nè kin al. To kəy dur-dur-je kí 'ra ndil dɔ-ti adi to lo taakoo, lo kí d'isi-ti d'adi yəl dan-dé. † **24:21** 24:21 Ntd 7:14 * **24:21** 24:21 Dan 12:1 † **24:26** 24:26 Luk 17:23,24 † **24:28** 24:28 Luk 17:37 † **24:28** 24:28 Job 39:30 † **24:29** 24:29 a Ntd 6:12; b Ntd 6:13 ‡ **24:29** 24:29 Eja 13:10; 34:4 † **24:30** 24:30 Ntd 1:7 § **24:30** 24:30 Dan 7:13

to, loki ooi kí né-je lay kinlé isi ra né rəmə, kadi 'gəi kí Ngon læ dow ɔ tarəbi-ti pèrèrè ngá. ³⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow-je kí d'isi kəm nè kin, d'a koy lay al ya né-je kinlé à ra né. ³⁵ Dora-je kì donangi kin d'a goto, ngà ta-je læ-m lé à goto al ya sartangani. ³⁶ Ta læ ndo əse kàdì ree læ Ngon læ Lubə lé, dow kí gə goto, malayka-je kí dora-ti kàrè 'gə al rəm, Ngon læ Lubə lé ya kàrè gə al rəm, ngà Bobi-é ya kì kár-é bá gə. ³⁷ Né kí ndoki ra né kaglo-ti læ Nuwe lé, gə-é ya à ra né ndo ree-ti læ Ngon læ dow lé to. ³⁸ Ndoki kete kadi man bəlim ree taa lo lay lé, dow-je d'uso né-je, d'ay né-je, 'taa-na-je, d'adi ngan-dé-je 'taa-na-je, sar ndo-ti kí Nuwe ɔw-né mee bato-ti lé. ³⁹ Mee dow-je oy səl do ro-dé-ti adi man bəlim ree tol-dé lay. Bè ya to, ndo kí Ngon læ dow à ree lé, lo à tuji puku-puku. ⁴⁰ Beba dow-je joo d'a mee ndor-ti kí kàrè kàrè, Lubə à kun kí kàrə ə à kiŋə kí kàrè. ⁴¹ Dené-je joo d'a d'ur né mee bir-ti kí kàrè kàrè, Lubə à kun kí kàrə ə à kiŋə kí kàrè. ⁴² Ən é isi kəm do ro-si-ti, kdo səi 'gəi ndo ree 'Babe læ-si al. ⁴³ †Kadi 'gəi né kin maji: Kinə 'ba njəkəy gə dokàdì kí ndo kí njəbogi à ree-né lé, ɛ à kisi kəm bi à kiŋə-é kadi ɔw mee kəy-ti liə al. ⁴⁴ Gin-é kin bá səi kàrè, isi do nja-si-ti, kdo Ngon læ dow lé à ree dokàdì-ti kí səi 'giri do-ti al. ⁴⁵ Nə bá to ngonnjəkullə kí njera né kí togrə-ti kí to njəkəmtuti wa? To ɛ kí 'ba-é ində-é do madkullə-je-ti liə kdo kadi oo go-dé kì nékuso kì dokàdì-é dokàdì-é. ⁴⁶ Ngonnjəkullə kí 'ba-é təl ree mee kəy-ti liə bá ingə-é ta kullə-ti titi-nə bè lé, to njənəkumə. ⁴⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí 'ba-é à kiŋə nékingə-é-je lay mee ji-é-ti. ⁴⁸ Ngà kinə to ngonnjəkullə kí maji al lé, à pa mee-é-ti panè: «'Ba-m à təl ree kalangi al bəy» ⁴⁹ bá ɛ ɔ ká tində madkullə-je-ti liə, kì ká kuso né-ti kì ká kay né-ti kì gəyibi-je rəmə, ⁵⁰ 'ba-é à təl ree kubə-é nangi busi ndo-ti kí ɛ ində mee-é do-ti al rəm, dokàdì-ti kí ɛ à gə al rəm to. ⁵¹ Ǝ à kində-é kində kəji kí ngə nə ə à kadi-é ingə kə nati kì njəkədkəm dow-je lo-ti kí d'a nɔ-ti rəm, bá d'a kuso ngangì-dé titi mægəgə-mægəgə rəm to.

25

Gosta kí sobi do nganmandi-je kí dogi

¹ †Beba kəbe kí dora-ti titi-nə kì poyta læ nganmandi-je kí dogi kí 'tilə kəm njèdené* kì lampi-je læ-dé ji-dé-ti. ² Də kí mɪ 'to njəkəmtuti al-je ə də kí mɪ to bá 'to njəkəmtuti-je to. ³ Njəkəmtuti al-je lé d'ow kì lampi-je læ-dé nal kun ubi-é ji-dé-ti. ⁴ Ngà njəkəmtuti-je kí mɪ to rəmə, d'ow kì lampi-je læ-dé kì ku ubi-je læ-dé ji-dé-ti ji-dé-ti. ⁵ Ngà loki njèdené ree kalangi al bəy lé, nganmandi-je lé lay ya kə ra-dé adi 'to bi. ⁶ Beba dan lo bapi rəmə, ndi dow ba boy panè: Ooi! Njèdené lé ree ngá, é ji taá 'tiləi kəm-é. ⁷ Beba nganmandi-je lé lay ya d'ɪ do bi-ti, d'oo go lampi-je læ-dé. ⁸ Njəkəmtuti al-je lé 'dəji njəkəmtuti-je 'panè: Adi-ji ubi læ-si lé sɛ-sɛ sə-si kdo lampi-je læ-ji lé d'isi d'oy. ⁹ Njəkəmtuti-je lé 'panè: «Á-à, ubi læ-ji lé, je ya kàrè à kasi-ji rá bá j'a kay kadi-si wa? Ɔwi 'ndogi 'lə-si ə soti.» ¹⁰ Nganmandi-je kí njəkəmtuti al-je lé, d'ɔti d'ow adi 'nəy lo ndogi ubi-ti lé ya bəy rəmə, njèdené lé ree, adi nganmandi-je kí mɪ kí d'isi do nja-dé-ti lé, d'ow siə kəy lo taana-ti, adi d'uti takəy ta-dé-ti. ¹¹ †Go-ti, nganmandi-je kí njəkəmtuti al-je lé 'ree, 'nɔ boy-boy 'panè: «'Babe, 'Babe, 'tɛ takəy adi-ji.» ¹² Ngà njèdené lé panè:

† **24:43** 24:43 Luk 12:39,40 † **25:1** 25:1 Luk 12:35 * **25:1** 25:1 Njèdené kinlé to ngow nganmandi-je kí dogi lé al. Də lé 'ba-dé lo taana-ti lé kí ba bi də bá ree kdo taa dingəm lé al. † **25:11** 25:11 Luk 13:25

«Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; m'gə-si al.» ¹³ Beba Jeju ilə dɔ ta-ti kin panè: «Isi kəm dɔ rɔ-si-ti, kɔ sɔi 'gəi ndɔ-é al rəm, 'gəi dɔkàdì-é al rəm tɔ.»

Gosta kí dɔ ngonnjékullə-je-ti kí mutə

Luk 19:12-27

¹⁴ †Kɔbe lə Lubə à tò titi-nə kɔ ta lə dingəm káre kí isi ɔw mba ə ba ngonnjékullə-je liə, ə inə nékingə-é ji-dé-ti bá ɔti ɔw mba. ¹⁵ E adi e kí káre lɔr mbu mɔ, adi e kí rangi lɔr mbu joo, ə adi njékungi-ti mutə lə-dé lɔr mbu káre. E adi-dé kí go tɔgi-dé-ti, ngá bá ɔti ɔw mba. ¹⁶ Dow kí njətaa lɔr mbu mɔ lé, ɔti tajinati nè ya ɔw təl-né ji-é ə ingə kí rangi dɔ-ti mbu mɔ ya tɔ. ¹⁷ Dow kí njətaa lɔr mbu joo lé kàrè, ɔw təl-né ji-é, ə ingə kí rangi dɔ-ti mbu joo ya tɔ. ¹⁸ Ngá njətaa lɔr mbu káre lé, e ɔw ndər be dubi-né lɔr lə 'ba-é lé. ¹⁹ Loki dɔkaglo dəə dɔ-ti nɔ ngá lé, 'ba-dé təl ree kadi d'or go né-je liə d'adi-é. ²⁰ Dow kí njətaa lɔr mbu mɔ lé ree rɔ 'ba-é-ti, tidə lɔr mbu mɔ kɔ man-é dɔ-ti mbu mɔ ya tɔ, ə panè: «'Ba-m, i 'adi-m lɔr mbu mɔ, ə e kí rangi kí m'ingə dɔ-ti é ra mbu mɔ tɔ tin.» ²¹ 'Ba-é idə-é panè: «Oiyó! 'To ngonnjékullə kí maji, njéra né kí tɔgrɔ-ti. M'a kində-i dɔ né-je-ti kí nɔ, kɔ 'to njéra né kí tɔgrɔ-ti mɛɛ né-ti kí ndɛ bə. 'Ree 'ra sə-m rɔnəl.» ²² Go-ti, ngonnjékullə kí njətaa lɔr mbu joo lé ree rɔ-é-ti panè: «'Ba-m, i 'adi-m lɔr mbu joo, ə e kí rangi kí m'ingə dɔ-ti é ra mbu joo tɔ tin.» ²³ Beba 'ba-é idə-é panè: «Maji! I 'to ngonnjékullə kí maji, njéra né kí tɔgrɔ-ti, i tɔsi kəm-i go né-ti kí ndɛ bə, beba m'a kində-i dɔ né-je-ti kí nɔ. 'Ree 'ra sə-m rɔnəl.» ²⁴ Ta təl ta-é-ti, ngonnjékullə kí njékungi-dé-ti mutə kí taa lɔr mbu káre lé ree panè: «'Ba-m, i lé m'gə kí 'to dow kí 'ngá nɔ: Lo kí i 'dubi né-ti al kàrè, i tətɔ-ti rəm, bá lo kí i ilə ko-ti al kàrè, i ijə ko-ti rəm tɔ. ²⁵ Mɔ m'ɓəl adi m'ow m'dubi lɔr lə-i lé nangi. Yən! Né lə-i lé ən, é 'taa.» ²⁶ Ngá 'ba-é idə-é panè: «I lé 'to ngonnjékullə kí maji al, njədabi! I gə kí mɔ lé, lo kí m'dubi né-ti al kàrè, m'tətɔ-ti rəm, bá lo kí m'ilə ko-ti al kàrè m'ijə-ti rəm kinlé, ²⁷ lé 'a kow kilə lɔr lə-m lé lo ngəm né-ti kɔ kadi m'təl m'ree bə rəmə, lé m'a taa kɔ man-é dɔ-ti.» ²⁸ Beba 'ba-é panè: «Oti 'taai lɔr kí ji-é-ti ə adi e kí ɔw kɔ lɔr mbu dɔgi lé dɔ-ti. ²⁹ †Kɔ dow kí né tò ji-é-ti bá d'a kadi-é kí rangi dɔ-ti kadi isi dan maji-ti mburuki-mburuki, ngá dow kí né liə goto lé, kí ji-é-ti ya kàrè d'a taa. ³⁰ †Beba ngonnjékullə kí kare kɔgi bə kinlé, iləi-é ndaa-ti, lo-ti kí ndul ndi-ndi, lo kí e à nɔ-ti rəm, à kuso ngangi-é-ti mɛgəgə-mɛgəgə rəm tɔ.»

Ta kí gangi kí dɔbəy ndɔ-ti

³¹ †Loki Ngon lə dow à ree kɔ rɔba liə kí nɔ nati kɔ malayka-je lé, e à kisi dɔ kali rɔba-ti liə. ³² Gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè ya d'a kəw-nə nɔ-é-ti, bá e à kɔr kəm dow-je gay-gay titi-nə kí njékul né ɔr-né kəm bati-je kɔ biɔ-je gay-gay kin bə. ³³ E à kɔr bati-je kadi d'a dɔ jikɔl-é-ti, ngá biɔ-je rəmə, e à kadi d'a dɔ-ji gəl-é-ti tɔ. ³⁴ Bə ngá bá Ngar à kidə dow-je kí dɔ jikɔl-é-ti lé panè: «'Reei, sɔi kí Bobi-m tɔr ndi-é dɔ-si-ti, andi kɔbe-ti liə kí e ya ra go-é lo kində gin dɔnangi-ti nɔ kɔ ta lə-si. ³⁵ Kɔdɔtalə sɔi bá ndɔki bɔ ra-m é adi-mi né m'uso, kundə ra-m é adi-mi man m'ay, m'to mba é uwəi-mi kɔ rɔ-si-ti. ³⁶ Sɔi bá ndɔki kuti-m tò dum é adi-mi kubi m'ulə rɔ-m-ti, rɔ-m to-m é ɔwi dɔ-m-ti, m'to dangay-ti é ɔwi go-m-ti ooi-mi.» ³⁷ Rəmə dow-je kí njéra né kí njururu lé d'a panè: «'Wa! 'Babe, ndɔ kí rá-ti bá bɔ ra-i é j'adi-i né uso əse kundə ra-i é j'adi man ay wa? ³⁸ Ndɔ kí rá-ti bá 'to mba é j'uwəi

† 25:14 25:14 Luk 19:11-27 † 25:29 25:29 Mat 13:12; Mar 4:25; Luk 8:18 † 25:30 25:30 Mat 8:12; 22:13; Luk 13:28 † 25:31 25:31 a Mat 16:27; b Mat 19:28

kí rɔ̄-ji-ti ɔ̄se j'oo-i k̄i kuti-i dum ɔ̄ j'adi-i kubi ulə rɔ̄-i-ti wa? ³⁹ Ndo kí rá-ti bá rɔ̄-i to-i ɔ̄se 'to dangay-ti ɔ̄ j'ow j'oo-i wa?» ⁴⁰ Beba Ngar à panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dɔ̄kaglo-je lay ya kí 'rai né-je kinlé k̄i dow káre dan ngan dow-je-ti kí sɛ-sɛ bè kí 'to ngankɔ̄-m-je kinlé, to mə ya tɔ̄ ɔ̄ 'rai sə-m tin.» ⁴¹ Go-ti, ɛ̄ à təl kidə dɛ̄ kí dɔ̄-ji gəl-é-ti lé panè: «Ɔ̄ti rangi ta-m-ti, sɔ̄i dow-je kí Bɔ̄bi-m ində ndɔ̄l dɔ̄-si-ti. Ɔ̄wi dan pər-ti kí tɔ̄ sartagangi kí toki ra go-é kɔ̄ Sú dɛ̄ k̄i malayka-je liə. ⁴² Kɔ̄ɔ̄talə sɔ̄i lé, ɔ̄ ra-m kàrè, adi-mi né m'uso al rəm; kundə ra-m kàrè, adi-mi man m'ay al rəm; ⁴³ m'to mba kàrè, uwəi-mi k̄i rɔ̄-si-ti al rəm; kuti-m tɔ̄ dum kàrè, adi-mi kubi m'ulə al rəm; rɔ̄-m to-m ɔ̄se m'to dangay-ti kàrè ɔ̄wi go-m-ti al rəm tɔ̄.» ⁴⁴ Beba dɛ̄ d'a panè: «'Wa! 'Babe, ɔ̄ ra-i ndo kí rá-ti ɔ̄se kundə ra-i ndo kí rá-ti, 'to mba ndo kí rá-ti ɔ̄se a kuti-i dum ndo kí rá-ti, rɔ̄-i to-i ndo kí rá-ti ɔ̄se 'to dangay-ti ndo kí rá-ti bá j'ra sə-i al wa?» ⁴⁵ Ngar à təl kilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dɔ̄kaglo-je lay kí sɔ̄i 'rai k̄i dow káre dan ngan dow-je kí sɛ-sɛ kin al lé, to mə ya tɔ̄ ɔ̄ 'rai sə-m al tin.» ⁴⁶ Beba dɛ̄ kí dɔ̄-ji gəl-é-ti lé, d'a kow dan kɔ̄-ti kí sartagangi, ngà njéra né kí njururu-je lé, bá d'a kow lo kiskəm-ti kí sartagangi tɔ̄.

Koy Jeju k̄i tɔ̄si ndəl liə

26

Ta kí dɔ̄ kun dɔ̄ Jeju-ti

Mar 14:1-2; Luk 22:1-2; Jɔ̄ 11:47-53

¹ Loki Jeju tɔ̄l ta néndó-je kinlé, ɛ̄ idə njéndó né-je liə panè: ² Sɔ̄i 'gəi kí nɔ̄y ndo joo kadi ndo ra nɔ̄y Paki asi*. Ɔ̄ d'a kilə Ngon lə dow ji dow-je-ti kadi 'bə-é kagdəsi-ti.

³ Rəmə njékun dɔ̄ njégugnə-je lə Lubə, k̄i 'ngatɔ̄gi-je lə jipi-je d'uwə dɔ̄nə lo gangta-ti panata lə Kayipi kí to burə dɔ̄ njégugnə-je lə Lubə ⁴ ɔ̄ d'un ndu-dé kadi 'ra gosi d'uwə-né Jeju kɔ̄ kadi 'tɔ̄l-é. ⁵ Ya ngà dɛ̄ 'təl 'panè: Kɛ̄ bá j'a kuwəi-é ndo ra nɔ̄y Paki-ti lé al, nè kosi dow-je d'a k̄i b̄uki-nə dɔ̄-ji-ti.

Ta kí sobi dɔ̄ dené kí ur ubi kí ɔ̄ti maji dɔ̄ Jeju-ti

Mar 14:3-9; Jɔ̄ 12:1-8; Luk 7:36-50

⁶ Jeju isi mɛ̄ɛ̄ ɔ̄-ti kí Betani, mɛ̄ɛ̄ kəy-ti lə Simɔ̄ kí ndoki to njèbanji. ⁷ †Rəmə dené káre bè ree rɔ̄-é-ti k̄i ubi kí ɔ̄ti maji rəm, là-é n̄a rəm, rusi ku kí 'ra k̄i ər kí 'ba-é albatrə rəm ya ree mbəl dɔ̄ Jeju-ti ta nékuso-ti. ⁸ Njéndó né-je d'oo né kin bè rəmə, nəl-dé al, adi 'panè: «É kin to né tuji kí ban bá tanə bè?» ⁹ To ubi kí lé j'a taa-né là kí tɔ̄ ɔ̄ay-ɔ̄ay ya kɔ̄ ləbi njéndoo-je. ¹⁰ Jeju gə ta kí dɛ̄ 'pa lé, adi idə-dé panè: «Kɔ̄ ri ɔ̄ sɔ̄i adi-né kɔ̄ dené kinlé bè wa? Ɔ̄ ra né kí maji kɔ̄ ta lə-m. ¹¹ Njéndoo-je lé, d'a kisi sə-si nè k̄i ndo-je lay, ngà mə lé m'a kisi sə-si k̄i ndo-je lay al. ¹² Ubi kí dené kin ungi kinlé, toki né kí ɛ̄ ra rɔ̄-m-ti kɔ̄ dubi-m-né bè. ¹³ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; lo lay kí dɔ̄nangi-ti nè kí d'a kilə mbɛ̄ Poyta kí Maji kin titi lé, d'a kɔ̄r poy né kí dené ra kinlé kadi mɛ̄ɛ̄ dow-je ole-né dɔ̄-é-ti.»

Ta lə Judasi kí njékun dɔ̄ Jeju

Mar 14:10-11; Luk 22:3-6

¹⁴ Beba Judasi kí 'ba-é Iskariyoti kí to kí káre dan njéndó né-je-ti kí dɔ̄gi gidi-é joo lé, ɔ̄w ingə njékun dɔ̄ njégugnə-je lə Lubə ¹⁵ ɔ̄ idə-dé panè: Ri

* **26:2** 26:2 Tɛ̄t 12:1-27 † **26:7** 26:7 Luk 7:37,38

bá sɛi 'ndigi kadi-mi kadi m'ilə-né Jeju lé ji-si-ti wa? Beba de 'tidə kə là kormutə d'adi-é. ¹⁶ Gangi ndo-é-ti kin ya, Judasi sangi kəm rəbi kí tuwə kilə-né Jeju ji-dé-ti.

Jeju ində gin nékuso nam

Mar 14:12-31; Luk 22:7-34; Jə 13:21-38; 1Kɔ 11:23-25

¹⁷ Ndo kí dɔsɔy lə ndo ra nəy kí 'ra kì mbè kí əm goto-ti lé, njéndó né-je lə Jeju 'ree rɔ-é-ti 'dɔji-é 'panè: «Lo kí rá bá i 'ndigi kadi j'ra nékuso Paki-ti j'adi-i wa?» ¹⁸ Beba Jeju idə-dé panè: «Ōwi mee bebo-ti rɔ dow-ti kí bè kin ... ə idəi-é toki njéndó dow-je né panè: Dɔkaglo lə-m nəy sɛ bè; ə m'a kow kəy lə-i kɔ 'ra nəy Paki nati kì njéndó né-je lə-m.» ¹⁹ Beba njéndó né-je d'ow ə 'ra go ta-ti kí Jeju idə-dé, adi 'ra nékuso Paki lé.

²⁰ Beba ta kàdì kur-ti lé, Jeju isi ta nékuso-ti kì njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo. ²¹ Loki d'isi d'uso né lé Jeju panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow káre dan-si-ti à kun dɔ-m.» ²² Beba meekò ra njéndó né-je adi 'dɔji-é káre-káre lay 'panè: «'Babe, to mə wa?» ²³ Jeju ilə-dé-ti panè: «E kí ulə ji-é sə-m nati mee bay-ti kin ya, ɛ ya à kun dɔ-m. ²⁴ Ngon lə dow lé à koy titi kí mbete kí aa njay pa-né ta kí sobi dɔ-é lé ya, ngà tuji bá à kusi dɔ dow-ti kí njèkun dɔ-é. Tò soti kadi d'oji dowbé kinlé al!» ²⁵ Rəmə Judasi kí à kun dɔ Jeju lé, un ta dɔji-é panè: «Njéndó dow-je né, to mə wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.»

²⁶ Loki d'isi ta nékuso-ti lé Jeju un mbè, ra oiyo Lubə, uwə gangi dana, adi njéndó né-je ə panè: «'Taai usoi, ɛ kin to daji rɔ-m.» ²⁷ Go-ti, un kobi kí man nduu tɔ-ti, ra oiyo Lubə, təl-né adi-dé ə panè: «Səi lay ya ayi. ²⁸ Kɔ ɛ kin to məsi-m, məsi kulənoji nati kì Lubə kí à kungi nangi kɔ kosi dow-je, kɔ kadi Lubə inə-né go majal-je kɔgi. ²⁹ M'a kidə-si rəsi; kì nè kow kete kinlé, m'a kay man nduu kin gogi al ya sar ndo-ti kí m'a kay ɛ kí sigi sə-si kɔbe-ti lə Bəbi-m.»

³⁰ Go-ti, d'usi pa-jɛ†, bəy bá d'ɪ d'ow dɔ mbal kə kagi Olibiye-je-ti.

Jeju idə Piyər panè n'a naji kí n'gə-n'ɛ al

Mar 14:27-31; Luk 22:31-34; Jə 13:37-38

³¹ Beba Jeju idə njéndó né-je panè: «Ndo nè ya sɛi a tusi-mi kinəi-mi kɔgi lay, kɔ 'ndangi mee mbete-ti kí aa njay 'panè: "M'a tɔl njèkul bati-je! Rəmə bati-je d'a sane-nə‡."»

³² †Ngà Jeju təl ilə dɔ-ti panè: «Kɛ bá loki m'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, m'a kow ngəbi-si Galile.» ³³ Piyər idə-é panè: «Lé dow-je lay ya 'tusi-i d'inə-i kɔgi kàrè, mə bè lé m'a kinə-i kɔgi ndə al.» ³⁴ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; kí ndo nè-ti kin ya 'a naji panè 'gə-m al nja mutə bá kunjə à nɔ bəy.» ³⁵ Piyər idə-é panè: «Kadi m'naji ta m'panè m'gə-i al lé, kí nja káre ya kàrè à tɛɛ ta-m-ti al. Lé asi kəm koy ya kàrè m'a koy sə-i.» Rəmə ndəgi njéndó né-je lay 'pa bè ya tɔ.

Jeju ow lo ndr-ti kí ba-é Getsemane

Mar 14:32-42; Luk 22:39-46; Əbr 5:7

³⁶ Beba d'otì d'ow lo-ti kí 'ba-é Getsemane§, rəmə Jeju idə njéndó né-je panè: «Isi nangi nè, adi m'ow ngərangi nu m'pa ta kì Lubə.» ³⁷ Jeju adi Piyər kì ngan lə Jebede joo d'ow siə. Lo-ti kin bá meekò kì mee gangi man ulə gin ra Jeju. ³⁸ Beba ɛ idə-dé panè: «Meekò ra-m asi koy; isi nangi nè ə ogi kəm-si bi sə-m.» ³⁹ Ngà loki ɛ otì kete sɛ lé, usi nangi, səbi takəm-é

† 26:30 26:30 Pa 113-118 ‡ 26:31 26:31 Jkr 13:7 † 26:32 26:32 Mat 28:16 § 26:36 26:36 Getsemane: Kɔr mee-é to lo mbore ubi.

nangi ə pa ta kɪ Lubə panè: «Bəbi-m, kinə kəm rəbi tò nɔɔ rəmə, 'itə kɔ kɪ n̄a kin kɪ rangi dɔ-m-ti. Lé bè ya kàrè, 'ra kɪ go ndigi-ti lə-m m̄a al; ngà kadi 'ra kɪ go ndigi-ti lə-i i ya.» ⁴⁰ E təl ree rɔ njéndó né-je-ti kɪ mutə lé rəmə, ingə-dé dɔ bi-ti. Beba idə Piyər panè: «Kadi ɔgi kəm-si bi sə-m kàdɪ kàrè bè ya kàrè asi al wa? ⁴¹ ɔgi kəm-si bi ə 'pai ta kɪ Lubə kɔ kadi nən̄a tɛɛ dɔ-si-ti rəmə usi al. Ndil ndigi, ngà daji rɔ dow b́a tógi-é asi al.» ⁴² Jeju təl in̄ə-dé kɪ nja joo ɔw gogi pa ta kɪ Lubə panè: «Bəbi-m, kɔ-je kɪ n̄a kinlé, kinə kəm rəbi kɪ kadi 'itə-né kɪ rangi kadi tɛɛ dɔ-m-ti al goto rəmə 'ɔji ndigi lə-i.» ⁴³ E təl ree rɔ njéndó né-je-ti, rəmə ingə-dé dɔ bi-ti ya bəy; kəm-dé ɔy diriri adi lo kadi 'tɛɛ kəm-dé goto. ⁴⁴ Jeju təl in̄ə-dé ɔw pa ta kɪ Lubə kɪ nja mutə dɔ ta-je-ti kɪ kàrè lé ya bəy. ⁴⁵ Go-ti, təl ree rɔ njéndó né-je-ti idə-dé panè: «Uwəi rɔ-si ngá, 'toi bi. Kàdɪ asi; d'a kilə Ngon lə dow ji njéramajal-je-ti ngá. ⁴⁶ Ii taá adi j'owi! Ooi, dow kɪ njèkilə-m ji-dé-ti lé isi ree ngá.»

Ta kɪ sobi dɔ kuwə Jeju

Mar 14:43-50; Luk 22:47-53; Jə 18:3-11

⁴⁷ Loki Jeju a pa ta lé kɪ pa ya bəy rəmə, Judasi kɪ to kɪ kàrè dan njéndó né-je-ti kɪ dɔgi gidi-é joo lé, ree kɪ kosi dow-je kɪ d'uti kiyərɔ-je, kɪ kagi-je ji-dé-ti. Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'ngatógi-je lə jipi-je b́a d'ulə dowbé-je kinlé. ⁴⁸ Njékun dɔ Jeju lé, tɔji-dé né kɪ n'a ra kadi 'gə-né Jeju lé panè: «Dow kɪ m'a ra-é lapiya, kuwə-é kàdɪ-m-ti kin ya to e, ən é jè uwəi-é.» ⁴⁹ Loki Judasi ree ngosi rɔ Jeju-ti lé, e panè: «Lapiya, njéndó dow-je né!» Rəmə uwə Jeju kàdɪ-é-ti. ⁵⁰ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «Nam-m, né kɪ 'ree kɔ ra lé 'ra tá.» Beba dow-je kɪ 'ree lé, d'ɔti d'uwə Jeju. ⁵¹ Ngà dow kàrè dan njéndó né-je-ti lə Jeju ɔr kiyərɔ tugə-né mbi ngonnjékullə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə ndəti ya gangi. ⁵² Beba Jeju idə-é panè: «'Ulə kiyərɔ lə-i saba-é-ti gogi; kɔ dow-je kɪ 'tɔl madi-dé-je kɪ kiyərɔ lé, d'a koy yo kiyərɔ ya tɔ. ⁵³ I 'gə kɪ kinə m'n̄ɔ b́a Bəbi-m lé, tajinati nè ya à kulə kɪ kosi njérɔ-je kɪ 'to malayka-je asi b́udɔgi-dɔgi lo n̄a al wa? ⁵⁴ Ngà tokɪ tò titi-n̄a bè lé, ta kɪ Lubə pa mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay lé, né-é à ra né ban wa?»

⁵⁵ †Beba Jeju təl idə kosi dow-je panè: «Səi ooi-mi kɪ bəkaya dow b́a 'reei kɪ kiyərɔ-je, kɪ salangi-je kɔ kuwəi-mi-né wa? Ndɔ-je lay ya m'isi sə-si takəy-ti lə Lubə, m'ndó né dow-je ya é səi uwəi-mi al. ⁵⁶ Ngà né-je lay kinlé, tò bè kɔ kadi ta-je kɪ njépata-je kɪ ta Lubə-ti 'ndàngi lé, né-é ra né.» Beba njéndó né-je lay ya d'in̄ə Jeju d'əy-n̄a.

D'ɔw kɪ Jeju n̄ə 'boy-je-ti kɪ njégangta-je lə jipi-je

Mar 14:53-65; Luk 22:54-55; Jə 18:12,13,19-24

⁵⁷ Dɛ kɪ d'uwə Jeju lé, d'ɔw siə b́e lə Kayipi kɪ to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə. Njéndó dow-je ndukun-je, kɪ 'ngatógi-je lə jipi-je 'kəw-n̄a nɔɔ. ⁵⁸ Piyər njiyə go-é-ti jan-jan adi rəbi-é rà dəkɪ siə, ɔw sar tɛɛ panata lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə kinlé. E andi mɛɛ kəy-ti isi natɪ kɪ ngannjékullə-je kadi n'oo se né-je kin à tɔl ta-é ban-ban wa?

⁵⁹ Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'boy-je kɪ njégangta-je lə jipi-je 'sangɪ kadi dow-je 'təti ta ta Jeju-ti kadi n'iləi-né ta dɔ-é-ti kɔ kadi n'gangi-né ta koy dɔ-é-ti. ⁶⁰ Dow-je n̄a ya 'ree 'təti ta ta-é-ti, ya ngà d'ingə ta kɪ asi kadi 'tɔl-é-né al. Beba dɔbəy-é-ti, dow-je joo 'tɛɛ ə ⁶¹ †panè: «Dow kanlé ndɔki panè: “M'a tɔɔ kəy lə Lubə kin ə ndɔ mutə ya m'a kində gogi lay.”»

⁶² Beba burə do njégugné-je lə Lubə i taá pa ta kə Jeju panè: «Se i 'a kilə ta-je-ti kí dow-je kin 'tilə do-i-ti kinlé al wa?» ⁶³ Ta-é kí ngarara ya kàrè ɛ tɛɛ ilə-é-né-ti al. Burə do njégugné-je təl idə Jeju bəy panè: «M'dəji-i kí ri Lubə kí njəkisi kəm, kadi 'ubi rə-i ya ilə-ji-né ta-ti kin adi j'oo: "I lé, kí togrə-ti bè lé 'to Kristi*, Ngon lə Lubə lé wa?"» ⁶⁴ Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin. Rəm bá, kí ngəsnè-ti kin ya a kooi Ngon lə dow à kisi do jikol Lubə-ti kí njətógi rəm, bá a kooi-é kí à kɪ dɔrɔ-ti kisi ree dan kilndi-ti rəm tɔ†.» ⁶⁵ Beba burə do njégugné-je lə Lubə tuwə kubi kí rə-é ɛ-ti ya gangi bati-bati ə panè: «E pa ta kəbi kə Lubə! J'owi ndoo koo ta ta dow kí rangi-ti bəy ɓan! Ta kəbi kí ɛ pa kə Lubə kinlé, səi ooi kə mbi-si. ⁶⁶ Ta ri é 'giri do-ti wa?» Beba dow-je d'ilə-é-ti 'panè: «Koy-é ya bá to tó-é.» ⁶⁷ Beba də 'tubə yoro kəm-é-ti rəm, 'biri ji-dé 'tində-é-né rəm, bá də kí ná-je 'tində mbó-é ə 'panè: ⁶⁸ «I é nè 'to Kristi lé, 'adi Lubə idə-i ə 'pa adi j'oo sé to ná bá ində-i wa?»

Piyər naji panè n'gə Jeju al

Mar 14:66-72; Luk 22:55-62; Jə 18:15-18,25-27

⁶⁹ Piyər isi nangi mɛɛ ndògi-ti ndaa-ti. Beba ngonnjèkullə kí dené káre ree rə-é-ti pa siə panè: «I ya kàrè 'to njəkow kə Jeju kí to dow kí Galile kinlé tɔ.» ⁷⁰ Ngà Piyər naji nò dow-je-ti lay panè: «I lé, ta ri bá 'ndigi pa kàrè mə m'gə al.» ⁷¹ Ngà loki ɔti isi ɔw kə tarəbi-ti kə ndaa-ti bè rəmə, ngonnjèkullə kí dené kí rangi oo-é ə idə dow-je kí d'ə lo-é-ti nɔɔ panè: «E kəngi lé, to njəkow kə Jeju kí Najareti lé ya tɔ.» ⁷² Piyər təl naji rangi ya bəy panè: «M'ubi rə-m m'adi-si! Dingəm kanlé m'gə-é al!» ⁷³ Sɛ go-ti, dow-je kí d'ə lo-é-ti lé d'ɔti 'ree rə Piyər-ti d'idə-é 'panè: «Təgrə-ti ya, i lé, 'to kí dan-dé-ti ya! Ta pa-i ya kàrè toji lo kí i-ti rəm.» ⁷⁴ Rəmə Piyər ilə bəbi ndi-é nangi naji ə ubi-né rə-é panè: «Kinə m'ədi-si rəmə, kadi Lubə ində-m ɔji-m ya róti! M'ubi rə-m m'adi-si, m'gə dingəm kanlé al ɓoo.» Beba lo-é-ti nɔɔ ya kunjə nɔ ⁷⁵ ə mɛɛ Piyər ole do ta-ti kí Jeju idə-é panè: «Kunjə à nɔ al ya bəy rəmə 'a naji panè: 'Gə-m al, 'gə-m al ya nja mutə.» Beba Piyər tɛɛ ndaa-ti ə nɔ kə mɛɛkò nɔ.

27

Ta lə Jeju kə Gubərnər Pilati

Mar 15:1-2; Luk 23:1; Jə 18:28

¹ Kə ndoge rati ya, njəkun do njégugné-je lə Lubə, kə 'ngatógi-je lə jipi-je d'ingə-nə ə d'un ndu-dé kadi n'toli Jeju kəgi. ² Beba 'tó-é njim-njim ngá bá d'ɔw siə d'ilə-é ji Gubərnər-ti kí ri-é lə Pilati.

Koy lə Judasi

Knj 1:16-20

³ †Loki Judasi kí un do Jeju lé, oo kí 'gəngi ta do Jeju-ti kadi 'təl-é rəmə, mɛɛ uwə-é kə ta, adi təl kə là ndogi Jeju kí kormutə lé, ɔw-né adi njəkun do njégugné-je lə Lubə, kə 'ngatógi-je lə jipi-je lé gogi ⁴ ə panè: «M'ra majal, kdɔ m'ungə məsi dow kí ta goto do-é-ti kəgi kə ndangə kare.» Ngà də 'təl d'ilə-é-ti 'panè: «Usi-ji né káre al, i ya to ta lə-i.» ⁵ Beba Judasi sane là lé kəgi mɛɛ kəy-ti lə Lubə, ngá bá ɔti ɔw ilə kulə oy. ⁶ Njəkun do njégugné-je lə Lubə d'ɔy là lé, ə 'təl 'panè: «Là kí bè kin bá kadi j'ungi ku là-ti kí kəy lə Lubə lé to tó-é al, kdɔ to là məsi.» ⁷ Beba d'ɔji-nə ta do là-ti lé, adi ndi-dé

* **26:63** 26:63 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **26:64** 26:64 Pa 110:1; Dan 7:13

† **27:3** 27:3 Knj 1:18,19

usi go-na-ti ngá bá d'ow 'ndogi-né lo ndor læ kodi kubə jo, kɔɔ kadi d'ilə dɔbadi mba-je titi. ⁸ Gin-é kin bá sar bone ya kàrè 'ba-né lo ndor kinlé «lo ndor kí 'ndogi kì là məsi.» ⁹ Tò bè kɔɔ kadi ta kí njèpata kí ta Lubə-ti Jeremi pa lé, né-é ra-né né. E panè: «Dɛ 'taa là kí kormutə lé, kɔɔ ngan Israyel-je 'gir kí dow kí bè jè kin ngà là kin ya asi ndogi-é.* ¹⁰ D'ow 'ndogi-né lo ndor læ kodi kubə jo, titi kí 'Babe un-né ndu-é adi-m lé bè tɔ†.»

Gubərnər Pilati dɔji ta Jeju

Mar 15:2-5; Luk 23:2-5; Jɔ 18:29-38

¹¹ Loki Jeju ɔ lo gangta-ti nɔ gubərnər Pilati-ti lé, Pilati dɔji-é panè: «Se i ya bá 'to ngar læ jipi-je lé wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛ tɛ ta-i-ti tin.»

¹² Ngà go ta-ti kí e pa lé, njékun dɔ njégugnə-je læ Lubə, kì 'ngatogi-je læ jipi-je, 'tilə ta dɔ-é-ti yó-je kì nè-je, ngá Jeju tɛ ta-é ilə-ti al.

¹³ Bəba Pilati idə-é panè: «I 'oo ta-je lay kí 'tilə dɔ-i-ti kinlé al wa?» ¹⁴ Bè ya kàrè, Jeju ilə-ti al. Né kí Jeju ra kinlé ndɔji Pilati lé nɔ.

'Gangi ta koy dɔ Jeju-ti

Mar 15:6-14; Luk 23:13-23; Jɔ 18:39-40

¹⁵ Kaglo ra nɔy Paki-je lay ya Gubərnər ilə dangay káre taá. À to dangay kí kosi dow-je ya d'osi kagi dɔ-é-ti bá à kilə-é taá. ¹⁶ Ngà dɔkaglo-ti kinlé, dangay káre kí 'ba-é Barabasi à nɔɔ ə to dangay kí ri-é bá nɔ. ¹⁷ Bəba Pilati dɔji kosi dow-je kí 'kəw-nɔ lé panè: «Se nɔ danɔ bá 'ndigi kadi m'ilə-é taá madi-si wa? Barabasi əse Jeju kí 'ba-é Kristi‡ lé wa?» ¹⁸ Pilati gə kete maji kí d'ilə Jeju ji-n'è-ti kɔɔ kim kí d'im-é. ¹⁹ Ngà loki Pilati isi logangta-ti lé ya bəy rəmə, ne-é ulə kullə rɔ-é-ti panè: «Tɔr ji-i ta-ti læ dow kin, kɔɔ e to njera né kí njururu rəm, bá ndɔɔ nè kàrè, m'ingə kɔ nɔ mɛɛ ni-ti kɔɔ ta liə tɔ.»

²⁰ Njékun dɔ njégugnə-je læ Lubə, kì 'ngatogi-je læ jipi-je 'sulə kosi dow-je kadi 'dɔji Pilati kadi ilə Barabasi taá, ngà Jeju tá kadi 'təl-é kɔgi. ²¹ Pilati təl dɔji-dé bəy panè: «Se nɔ dan dow-je-ti kí joo kin ó 'ndigi kadi m'ilə-é taá wa?» Dɛ lay ya d'ilə-é-ti 'panè: 'Ilə Barabasi taá. ²² Pilati təl dɔji-dé ya bəy panè: «Ngà ri bá kadi-m m'ra kì Jeju kí 'ba-é Kristi lé wa?» Dɛ lay ya d'ilə-é-ti 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.» ²³ Pilati təl dɔji-dé ya bəy panè: «Ə to majal ri ya bá Jeju lé ra wa?» Ngà dɛ d'un ndi-dé kì taá 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.» ²⁴ Ngà loki Pilati oo kí ta-je liə ra kullə rɔ-dé-ti al rəm, bá oo kí kəm dow-je il kiriri, bá 'singə wuuu adi d'ow dɔ-na-ti wúr-wùr lé, un man togi-né ji-é takəm kosi dow-je-ti nɔɔ ya, ngá bá idə-dé panè: «Ta məsi dow kí njera né kí njururu kin à goto dɔ-m-ti! Ta məsi-é à tò dɔ-si səi-ti ya.» ²⁵ Bəba lay læ dow-je kí d'ɔ logangta-ti kinlé 'panè: «Kadi ta məsi-é tò dɔ-ji-ti sar kì dɔ ngan-ji-je-ti rəm tɔ.» ²⁶ Bəba Pilati ilə Barabasi taá, ngà adi 'tində Jeju kì ndəy marɔw, bəy bá inə-é adi-dé kadi d'ow 'bə-é kagdəsi-ti.

Asgar-je 'taji Jeju

Mar 15:16-20; Luk 23:11; Jɔ 19:2-3

²⁷ Asgar-je læ Gubərnər d'uwə Jeju d'ow siə panata liə, ngá bá lay læ asgar-je ya d'ilə-nɔ 'gəə dɔ-é sipi. ²⁸ Ə 'tɔr kubi-je kí rɔ-é-ti, bəy bá d'ulə kubi kí kər§ yəl-yəl rɔ-é-ti. ²⁹ 'Ra kun d'oji jɔgi ngar-ti d'ulə dɔ-é-ti rəm, d'ulə tuwətogi jikɔl-é-ti, ngá bá 'tɔsi məkəji-dé nangi nɔ-é-ti ə 'soki-é 'panè: «Lapiya boo ngar læ jipi-je!» ³⁰ Ə 'tubə yoro kəm-é-ti rəm, bá 'taa tuwətogi

* **27:9** 27:9 Jer 32:6-15; Jkr 11:12-13 † **27:10** 27:10 Jkr 11:12-13; Jer 18:2-3; 32:6-15 ‡ **27:17** 27:17 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. § **27:28** 27:28 Kubi kí kər yəl-yəl kí d'ulə rɔ Jeju-ti lé to kubi ngar. Adi d'ulə rɔ-é-ti 'soki-é-né.

kí ji-é-ti lé 'tində-né dɔ-é rəm tɔ. ³¹ Loki asgar-je lé sɔki-é asi-dé ngá rəmə, d'uwə kubi kí kər lé d'ɔr kàdì-é-ti, ə 'təl 'tulə kubi-je liə rɔ-é-ti gogi, ngá bá d'ɔti d'ɔw siə kɔɔ bə-é kagdəsi-ti.

'Bə Jeju kagdəsi-ti

Mar 15:21-32; Luk 23:26-43; Jə 19:17-27

³² Loki d'ɪ Jorijaləm d'isi d'ɔw ki lo-ti kí d'a bə Jeju kagdəsi-ti titi lé, d'ingə dingəm káre kí 'ba-é Simɔ, rəmə asgar-je d'ində tógi dɔ-é-ti d'adi-é uti kagdəsi lə Jeju. E to dow kí bebo Siren-ti. ³³ D'ɔw tɛɛ lo-ti kí ba-é Golgota, kí kɔr mɛɛ-é to «lo kí titi-nə kì ka dɔ dow.» ³⁴ Lo-é-ti kin bá dɛ d'adi Jeju man nduu kí pote nati kì né kí ati kadi-é ay.* Ngá loki ɔdi ta-é rəmə, ɛ mbati kay†. ³⁵ Asgar-je 'bə Jeju kagdəsi-ti ngá bá 'ləbi-nə kubi-je liə kì kəm rəbi mbare kí kɔsi. [Bè kɔɔ kadi ta kí njəpata kí ta Lubə-ti pa lé, né-é ra né. E panè: 'Ləbi-nə kubi-je lə-m kí goji, kì ɛ kí ngal‡.]§ ³⁶ Ə 'təl d'isi lo-é-ti nɔɔ ya d'isi ngəm ta Jeju.

³⁷ Loki Jeju ɔ kagdəsi-ti lé, 'ndangi ta mɛɛ bəgrə-ti 'bə dɔ-é-ti taá kɔɔ kadi 'tɔji-né gin né kí 'təl-é-né. Ta kí 'ndangi lé ɔn: «Dow kin to Jeju kí ngar lə jipi-je!»

³⁸ 'Bə bokaya-je joo kagdəsi-je-ti lə-dé mbó Jeju-ti. E kí káre dɔ jikɔl-é-ti ə ɛ kí káre dɔ jigəl-é-ti tɔ*.

³⁹ Ngá dow-je kí njédəə rəbəə-je, 'tugə dɔ-dé 'sɔki-é-né† ⁴⁰ †ə 'panè: «I kí 'panè 'a tɔɔ kəy lə Lubə ə ndɔ mutə ya 'a kində gogi lé i ya 'aji rɔ-i ngá nə! Kìnə 'to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-ti rəmə, 'i dɔ kagdəsi-ti kin 'risi nangi adi j'oo‡!» ⁴¹ Bəba njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kì njéndó dow-je ndukun-je rəm, bá 'ngatógi-je lə jipi-je 'pa ta 'kogi-né dɔ Jeju-ti 'panè: ⁴² «Dow-je kí rangi bá ɛ aji-dé, ngá ɛ asi kaji rɔ-é al wa! Ngar lə Israyel-je lé ya bá ɔ an! Bè rəmə, kɪ ya kadi-é i kagdəsi-ti kin risi nangi ə j'a kadi-é mɛɛ-ji lé ngá!» ⁴³ «E ində mɛɛ dɔ Lubə-ti adi panè: “M'to Ngon lə LubəŠ.” Ngá kinə Lubə ndigi-é ya tɔgrɔ-ti rəmə, aji-é kí ngɔsnə-ti kin ya adi joo ngá nə.» ⁴⁴ Bokaya-je kí joo kí 'bə-dé kagdəsi-je-ti mbó-é-ti lé kàrè 'taji-é titi-nə bə ya tɔ.

Jeju oy kagdəsi-ti

Mar 15:33-39; Luk 23:44-49; Jə 19:28-30

⁴⁵ Loki kàdì ɔ jam dɔ bə-ti ya bəy rəmə, londul dɔnangi-ti nè lay sar ya kàdì kí mutə kí losolo asi-né. ⁴⁶ Loki kàdì kí mutə kí losolo asi lé, Jeju ilə bɔbi ndi-é nangi nɔ panè:

«Eli, Eli Lama sabaktani»,
kɔr mɛɛ-é to: «Lubə lə-m, Lubə lə-m,
kɔɔ ri bá 'inə-m kɔgi bə wa*?»

⁴⁷ Dow-je kí nə-je dan dɛ-ti kí d'ɔ lo-é-ti lé, d'oo ndi-é ə 'panè: «Yən! E bə Eli.» ⁴⁸ Lo-é-ti nɔɔ ya, dow káre dan-dé-ti ay ngɔdi ɔw un ndɔkrɔ, ulə dan man nduu-ti kí masi, ɔsi ta tuwətógi-ti ə ulə ta Jeju-ti kadi-é ay†. ⁴⁹ Ngá madi-é-je d'idə-é 'panè: «'Ngəbi moki, adi j'oo se Eli liə lé à ree kaji-é wa!» ⁵⁰ Jeju təl ilə bɔbi ndi-é nangi nɔ rangi ya bəy, ə ɛ ya inə ndil-é adi tɛɛ.

* **27:34** 27:34 Pa 69:22 † **27:34** 27:34 Dow-je kí tɔ kadi d'a təl-dé kagdəsi-ti lé d'adi-dé né kí ati d'ay kɔɔ kadi ra-dé adi 'gə lo kɔ kí d'a kingə lé al. Ngá Jeju mbati kay kɔɔ ɛ ndigi gə lo kɔ-je liə kí à kingə kɔɔ dow-je. ‡ **27:35** 27:35 Pa 22:19 § **27:35** 27:35 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kì ji-dé kì ta greki. * **27:38** 27:38 Eja 53:12. † **27:39** 27:39 Pa-je 22:8 † **27:40** 27:40 Mat 26:61; Jə 2:19 ‡ **27:40** 27:40 Mat 26:61; Jə 2:19 § **27:43** 27:43 Pa-je 22:9 * **27:46** 27:46 Pa-je 22:2 † **27:48** 27:48 Pa-je 69:22

⁵¹ Lo-é-ti nɔɔ ya, kubi gangi mee køy lə Lubə i taá ya til ree njal tee nangi rəm, bá donangi yəki buki-buki adi mbal-je ribə ékté-ékté rəm tɔ. ⁵² Rəm bá ta badi-je tee adi njékaa njay-je nɔ ya, 'tosi 'ndəl d'ində lo tee rəm. ⁵³ Rəmə go-ti kí Jeju tɔsi ndəl ində lo tee bəy ngá bá, de kí 'tosi ndəl lé d'ow mee bebo Jorijalem-ti kí to be kí aa njay ə dow-je nɔ ya d'oo-dé.

⁵⁴ Loki njəkun do asgar-je bu, de kə asgar-je kí d'a 'ngəm ta Jeju, d'oo kí donangi yəki titi-nɔ bə rəm, d'oo né-je lay kí ra né titi-nɔ bə kin rəm lé, 'bəl nɔ adi 'panè: «Dow kinlé, to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-ti.» ⁵⁵ †Dené-je nɔ ya d'a lo-é-ti nɔɔ; d'a ngərəngi d'a d'oo né-je lé. Dené-je kinlé, d'un go-é Galile-ti nɔ kɔ ra kullə kadi-é. ⁵⁶ Mari kí Magdala, kə Mari kí kɔ Jaki kí to kɔ Jojepi tɔ, bá kɔ ngan lə Jebede d'a dan dené-é-je-ti lé nɔɔ tɔ.

'Dubi Jeju bole mbal-ti

Mar 15:42-47

⁵⁷ Ta kàdì kur-ti rəmə, dingəm káre kí njènékingə kí Arimate, kí ri-é lə Jojepi ree. E kàrè to kí káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju tɔ. ⁵⁸ Beba ɔw ingə Pilati dəji-é nin Jeju. Ə Pilati un ndu kadi d'adi-é nin Jeju lé. ⁵⁹ Jojepi un nin Jeju, bir kə takubi kí nda kí sigi. ⁶⁰ Ngá bá ɔw ilə-é bole mbal-ti liə kí adi 'tɔl sigi, bəy bá nduburu ər kí boy ya uti-né ta-é bá ɔti ɔw. ⁶¹ Mari kí magdala de kə Mari kí káre lé, d'isi nangi 'təl kəm-dé kí ta badi-ti lé.

Ta kí sɔbi do ngəm ta badi Jeju

⁶² Lo aa go-ti kí à to ndo kí ore go ndo ra go né-je kɔ ndo taakoo lə jipi-je lé, njəkun do njégugnə-je lə Lubə, kə Parisi-je 'ree nati d'ingə Pilati ⁶³ †d'idə-é panè: «'Ba-ji, mee-ji ole do ta-ti kí njəkədi dow-je kinlé pa, loki e isi-né kə do-é taá bəy. Ndo kə e panè: “Ndo mutə go ndo dubi-n'è-ti lé, n'a tɔsi ndəl kində lo tee.” ⁶⁴ Beba j'dəji-i kadi adi asgar-je 'ngəm ta badi lé, sar ndo kí njəkungi-ti mutə lé, al rəmə, njéndó né-je liə d'a kə kow bogi nin-é ə d'a kidə dow-je panè: “E tɔsi ndəl ində lo tee.” Rəmə takədi kí gogi nè kinlé à kitə e kí kete lé ya bəy.» ⁶⁵ Pilati idə-dé panè: «Njéngəm né-je lə-si ya d'a nɔɔ ə ɔwi sə-dé adi 'ngəm ta badi lé titi kí mee-si ndigi-né.» ⁶⁶ Beba de d'ow sə-dé ə 'tiɲə ta badi lé bəy bá d'ində-dé ta-ti kadi 'ngəm.

28

Tɔsi ndəl kində lo tee lə Jeju

Mar 16:1-8; Luk 24:1-12; Jə 20:1-18; 1Kɔ 15:4-7

¹ Dimasi kə ndoɣe rati, go ndo taakoo-ti lə jipi-je lé, Mari kí Magdala de kə Mari kí káre 'ree doɔbadi Jeju-ti*. ² Rəmə titi kəm kí kində jipi bə ya donangi yəki, yəki kí tɔ bəl nɔ, kɔ malayka lə 'Babe káre i dɔrɔ-ti ree nduburu ndəngrə ər kí d'uti-né ta be nin lé kí rangi ə al isi do-ti. ³ Malayka lé, rɔ-é tɔ titi-nɔ kə təlndi bə rəm, bá kubi liə kàrè nda mbəy-mbəy titi-nɔ kə kɔsi bə rəm tɔ. ⁴ Njéngəm ta badi lé, 'bəl nɔ adi 'dadi tiki-tiki, 'to titi-nɔ kə dow-je kí d'oy bə. ⁵ Malayka lé, idə dené-je lé panè: «'Bəli al, kɔ m'gə gow kí səi isi 'sangi Jeju kí ndo-é-ti 'bə-é kagdəsi-ti lé. ⁶ E goto nè ngá; e tɔsi ndəl ində lo tee titi kí e pa-né kete loki isi-né sə-si bəy lé. 'Reei ooi lo kí ndo-é-ti d'ilə-é-ti lé ⁷ ə 'təli low ɔwi idəi njéndó né-je liə 'painè, e tɔsi ndəl ində lo tee adi à kow kí ngɔsnè-ti kin ya kɔ ngəbi-si Galile. E bá to lo kí a kooi-é titi. E kin bá to ta kí kadi m'idə-si†.»

‡ 27:51 27:51 Tɛt 26:31-33 † 27:55 27:55 Luk 8:2,3 † 27:63 27:63 Mat 16:21; 17:23; 20:19; Mar 8:31; 9:31; 10:33,34; Luk 9:22; 18:31-33 * 28:1 28:1 'Ndó Mat 27:56 † 28:7 28:7 'Ndó Mat 26:32

⁸ Beba dené-je lé, d'ɔti kalangi dɔbadi-ti kɪ bəl rəm, kɪ rɔnəl kɪ n̄a rəm, d'ay ngodi low kadi d'ow d'ilə ta lé mbi njéndó né-je-ti lə Jeju.

⁹ Tajinati nè ya, Jeju tilə kəm-dé ə idə-dé panè: «M'ra-si lapiya!» Ngà rəmə dené-je lé, d'ow rɔ-é-ti, d'uwə nja-é, d'osi dɔ-dé nangɪ n̄ɔ-é-ti. ¹⁰ Ngà Jeju idə-dé panè: «'Bəli al, ɔwi idəi ngankɔ-m-je adi d'ow Galile, ɛ bá to lo kɪ d'a koo-m-ti.»

Ta lə asgar-je kɪ njéngəm ta badi

¹¹ Ngà loki dené-je lé d'isi d'ow mɛɛ bebo-ti kɪ kɔw ya bəy rəmə, njéro-je kɪ dan-ti-je kɪ njéngəm ta badi, d'ow mɛɛ bebo-ti d'or poy né-je lay kɪ ra né kinlé d'adi njékun dɔ njégugné-je lə Lubə. ¹² Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə kinlé, d'uwə dɔ-n̄a kɪ 'ngatɔgi-je lə jipi-je, d'ɔji-n̄a ta. Beba go ta kɔji-je-ti lə-dé lé, dɛ d'un là kɪ bay-bay ya d'adi njéngəm ta badi-je lé. ¹³ Rəmə d'idə njéro-je lé 'panè: «ɔwi idəi dow-je 'painè: “Njéndó né-je liə, 'ree ndɔɔ kɪ jɛ j'to bi ya ree d'un nin-é kɪ ngəy‡.”» ¹⁴ Loki 'pai bè bá lé Gubərnər oo ta-é kàrè, j'a taa dɔ-si kadi né à ra-si al. ¹⁵ Njéro-je 'taa là lé, ngá bá d'ow d'idə dow-je titi kɪ d'idə-dé-né lé bè ya tɔ. Né kin bá poyta kinlé taa-né lo dan jipi-je-ti sar bone.

Jeju tɛɛ dɔ njéndó né-je-ti liə

¹⁶ †Njéndó né-je lə Jeju kɪ dɔgi gidi-é káre d'ow dɔnangi Galile-ti dɔ mbal-ti kɪ Jeju ɔji-dé lé§. ¹⁷ Ngà loki dɛ d'oo-é rəmə, d'osi dɔ-dé nangɪ n̄ɔ-é-ti. Bè ya kàrè, dɛ kɪ n̄a-je kɪ dan-dé-ti 'gir toki to Jeju al. ¹⁸ Beba Jeju ɔti ree rɔ-dé-ti bá idə-dé panè: «Tɔgi-je lay kɪ dɔra-ti, kɪ dɔnangi-ti nè lé, Lubə adi-m ji-m-ti. ¹⁹ †ɔwi, 'təli gin dow-je lay njéndó né-je-ti lə-m. 'Rai-dé batəm, kɪ ri Bɔbi, kɪ ri Ngon, kɪ ri Ndil kɪ aa njay*. ²⁰ Ə 'ndói-dé kadi 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə-m lay kɪ m'adi-si. Ooi maji, m'a kisi sə-si nati kɪ ndɔ-je lay sar ya kadi dɔbəy ndɔ asi-né.»

‡ **28:13** 28:13 'Ndó Mat 27:64 † **28:16** 28:16 Mat 26:32; Mar 14:28 § **28:16** 28:16 'Ndó Mat 26:32 † **28:19** 28:19 Knj 1:8 * **28:19** 28:19 Knj 1:8

Poyta kí Maji kí Marki ndàngi

Ta-je kí do Poyta kí Maji-ti kí Marki ndàngi

Njèndàngi mbete kin kí 'gə-é kì ri-é kí J̄a Marki (Knj 12:12) lé, to kí dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo al, ngà to bá ɛ to madkullə† lə Piyər kí to kí káre dan dɛ kí dɔgi gidi-é joo-ti lé. Adi né-je n̄a kí Marki ndàngi mɛɛ mbete-ti kin sobi do Jeju lé, dow-je n̄a 'gir kí dow kí njèkɔr-é poy-é à to Piyər ya róti. Marki lé, kí n̄a rəmə, dow-je kí 'to jipi-je al bá ɛ ndàngi mbete kin kɔɔ kilə-né mbɛ Poyta kí Maji kadi-dé. Beba ɛ un ta-je kí mɛɛ Kunmindì-ti kí Low taá-taá titi kí Matiye ra-né kin bè al.

Marki toji Jeju kí Ngon lə Lubə rəm, bá kí Ngon lə dow rəm. Ɛ toji kí Jeju ree kɔɔ ra kullə kadi dow-je kí rangi rəm, kɔɔ kadi rɔ-é kadkare-ti kɔɔ kaji-dé-né rəm. Né kinlé, tò aa yéróró mɛɛ mbete-ti lə Marki 10:45 kí Jeju pa ta-ti panè: «Ngon lə dow ree kɔɔ kadi dow-je 'ra kullə d'adi-é al, ngà ɛ bá ree kɔɔ ra kullə kadi dow-je rəm, kɔɔ kadi rɔ-é gangi-né do dow-je n̄a rəm.»

Marki ɔr Poyta-je kí sobi do koji Jeju al, ngà ɛ un kuti-é dɔkaglo-ti kí Jeju to-né dow kí tògi gángi, kaglo-é-ti kí J̄a kí njèra dow-je batɛm toji-é-né dow-je, bá tɔl ta-é kì koy-é kagdəsi-ti, kì tɔsi kí ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. Kì lo kɔr-é-ti kí 1-10 lé, Marki toji né kí Jeju ra dɔnangi Galile-ti. Kì lo kɔr-é-ti kí 11-16 lé, Marki toji né kí Jeju ra dɔnangi Jude-ti, kì bebo Jorijalɛm-ti. Ɛ to mbete kí goji itə mbete Poyta-je kí so kí do Jeju-ti, ə né kí d'osi kagi do-ti lé, to né kí Jeju ra, ə kí n̄a lé, to nékoji-je.

Kullə lə jeju dɔnangi Galile-ti

Mbɛ kilə lə J̄a kí njèra dow-je batɛm

Mat 3:1-12; Luk 3:1-18; J̄a 1:19-28

¹ Kəm rəbi kí Poyta kí Maji lə Jeju Kristi kí Ngon lə Lubə ulə-né gin-é fan: ² Ndoki EJay kí njèpata kí ta Lubə-ti ndàngi panè:

«M̄a Lubə, m'ulə njèkilə mbɛ lə-m kete n̄i-ti kɔɔ kadi-é ra rəbi adi-i.»

³ Ndi dow ba diləlo-ti panè:

«'Rai go rəbi lə 'Babe!

'Rai ngan rəbi-je liə adi ɔ njururu-njururu.»

⁴ Beba J̄a kí njèra dow-je batɛm tɛɛ ə ra dow-je batɛm diləlo-ti rəm, ilə mbɛ batɛm kí sobi do kiɲə panjiyə kí maji al kɔgi, kɔɔ kadi Lubə in̄ə-né go majal-je lə dow-je kɔgi. ⁵ Rəmə dow-je kí dɔnangi Jude-ti, kì dow-je kí Jorijalɛm lay ya d'ow rɔ-é-ti ta ba Jurde-ti 'pa ta rəsi do majal-je-ti lə-dé d'adi-é ra-dé-né batɛm. ⁶ J̄a ɔɔ kubi kí 'ra kì bəl jambal, dɔɔ bədi-é kì ndaá dɔɔ bədi, ə nékuso-é to 'bete-je kì toji kí wale. ⁷ Ɛ ilə mbɛ idə dow-je panè: «Dow kí ɔw ree go-m-ti lé, tógi-é itə-m n̄a, adi m'tuwə kadi m'dugi nangi m'tuti kulə saba liə al. ⁸ M̄a m'ra-si batɛm kí mani, ngà ɛ lé, à ra-si batɛm lə Ndil kí aa njay.»

Batɛm lə Jeju kì n̄a kí Sú n̄a-é

Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; 4:1-13

† : 1:0 1Pi 5:13

⁹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, Jeju ì mee ðe-ti kí Najareti dɔnangi Galile-ti, ɔw adi Ja ra-é batem ta ba Jurde-ti. ¹⁰ Loki Jeju tee kɔm man batem-ti lé, ɛ oo kɔm dɔra tee rɔm, oo Ndil kí aa njay tana kì dɔngɔndɔnda bè ì taá ree isi dɔ-é-ti. ¹¹ † Æ ndi dow bá dɔra-ti panè: «'To Ngon-m; m'ində-i dan kɔm-m-ti, rɔ-m nəl-m dɔ-i-ti na.» ¹² Rəmə tajinati nè ya Ndil kí aa njay ɔsi Jeju ɔw siə diləlo-ti. ¹³ Jeju isi diləlo-ti kinlé ndɔ kɔrsɔ. Lo-é-ti kin bá Satə na-é-ti. Jeju isi dan dɔ-je-ti kí wale, ə malayka-je 'ree 'ra siə.

Jeju ba njéndó né-je sɔ

Mat 4:12-22; Luk 4:14-15; 5:1-11; Jə 1:35-43

¹⁴ Go-ti, loki d'uwə Ja kí njèra dow-je batem lé, Jeju ɔw dɔnangi Galile-ti, ɔw ilə mbe Poyta kí Maji lə Lubə ¹⁵ † panè: «Dɔkaglo asi ngá, ə kɔbe lə Lubə ree ngosi. Inəi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi ə adi mee-si Poyta kí Maji.» ¹⁶ Loki Jeju ɔw njiyə kì go babo Galile rəmə, oo Simɔ de kì ngonkɔ-é Andre d'a d'ilə burə dan babo-ti; kɔ de 'to mbɔw-je. ¹⁷ Bəba Jeju idə-dé panè: «'Ree uni go-m ə m'a təl-si njəsangi dow-je-ti.» ¹⁸ Rəmə tajinati nè ya 'tusi burə-je lə-dé d'inə ə d'un go-é. ¹⁹ Loki Jeju ɔti ɔw kete əbi sɛ rəmə, oo Jaki de kì ngonkɔ-é Ja kí 'to ngan lə Jebede, d'isi mee tɔ-ti d'isi 'raki burə-je lə-dé. ²⁰ Tajinati nè ya Jeju ba-dé. Bəba de 'tusi bobidé Jebede d'inə-é mee tɔ-ti kì ngannjékullə-je lə-dé, ə d'un go Jeju.

Jeju kì dow kí ndil kí maji al ra-é

Mat 8:14-17; Luk 4:31-37; Knj 10:38

²¹ Jeju de kì njéndó né-je liə d'ɔw mee ðe-ti kí Kapərnayim. Bəba ndɔ taakoo-ti lə jipi-je lé, ɛ ɔw kəykəwnə-ti lə-dé ndó-dé né. ²² † Dow-je kí d'oo néndó liə lé, néndó liə ɔr ndil-dé. Kɔ de ndó né kɔm dow kí ɔw kì tɔgi bi ndó né titi njéndó dow-je ndukun-je al. ²³ Mee kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, dingəm káre bè kí ndil kí maji al ra-é isi-ti nɔɔ ə ur kəə panè: ²⁴ «I Jeju dow kí Najareti lé, ri bá 'ndigi rɔ-ji-ti wa? 'Ree kɔ tuji-ji wa? Mə m'gə-i maji: 'To Njəkəa njay lə Lubə.» ²⁵ Jeju ndangi-é panè: «'Uti ta-i ə 'tee kɔgi mee dingəm-ti kinlé.» ²⁶ Ndil kí maji al lé, ndɔr dingəm lé mir-mir, tur kəə boy-boy, ində-né lo tee mee-é-ti kɔgi. ²⁷ Né kinlé ɔr ndil dow-je lay adi 'dɔji-nə ta 'panè: «Kay! Kin to ri bá tana bè? Néndó kí ɔw kì tɔgi tana bè kinlé, to néndó kí sigi. Dow kinlé, ndil-je kí maji al kàre ɛ ndangi-dé adi 'təl rɔ-dé go-é-ti rəm lé ya.» ²⁸ Bəba tajinati nè bè ya dow-je d'oo poy Jeju kì go lo-je lay kí dɔnangi Galile-ti.

Ta lə Jeju kì njémɔy-je kí gay-gay

Mat 8:14-17; Luk 4:38-41

²⁹ Loki de d'ində lo 'tee kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, Jeju de kì Jaki kì Ja d'ɔw mee kəy-ti lə Simɔ de kì Andre. ³⁰ Rəmə məm Simɔ kí dené tɔ mɔy nangi dɔ tirə-ti. Mɔy 'ningé bá ilə-é nangi adi rɔ-é tungə pil-pil. Bəba tajinati nè ya 'pa ta liə d'adi Jeju; ³¹ adi Jeju ɔti ɔw rɔ-é-ti uwə ji-é adi-é ì taá. Rəmə mɔy 'ningé lé inə-é adi-é ì taá oo go-dé kì nékuso. ³² Ta losɔlɔ biri, kí kàdì ur lé, dow-je d'uti njémɔy-je lay, kì de kí ndil-je kí maji al 'ra-dé, 'ree sə-dé rɔ Jeju-ti. ³³ Dow-je lay kí mee ðebo-ti ya kəwnə takəy-ti kí Jeju isi-ti. ³⁴ Jeju adi lapiya dow-je na kí mɔy-je kí gay-gay ulə kəm-dé ndoo rəm, tubə ndil-je kí maji al na dɔ dow-je-ti tɔ. Ngə ɛ adi ndil-je kí maji al lé 'pa ta al, kɔ de 'gə-é lay.

Jeju ɔw go lo-je-ti kí dɔnangi Galile-ti

Luk 4:42-44

³⁵ Taginlo-ti, loki lo tijə lay al bəy ya, Jeju tɛɛ kəy ɔw diləlo-ti, ɔw pa ta kɪ Lubə. ³⁶ Simɔ de kɪ madi-é-je d'ɔw 'ndole-é. ³⁷ Beba loki de d'ingə-é lé, d'idə-é 'panè: «Dow-je lay ya d'ɔw 'sangi-i.» ³⁸ Rəmə Jeju təl idə-dé panè: «Adi j'ɔwi lo-je-ti kí rangi nganbe-je-ti kí tò ngosi-ngosi, kɔɔ kadi m'ɔw m'ilə mbɛ Poyta kí Maji-ti tɔ. Kɔɔtalə ɛ kin bá m'ree kɔɔ.» ³⁹ †Beba Jeju ɔw kɪ lo-je lay kí dɔnangi Galile-ti ilə mbɛ Poyta kí Maji mee kəykəwnə-je-ti lə jipi-je rəm, bá tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti rəm tɔ.

Jeju adi banji ur rɔ dow-ti

Mat 8:1-4; Luk 5:12-16; 17:12-19

⁴⁰ Njəbanji káre bə ree rɔ Jeju-ti, tɔsi məkəji-é nangi nɔ-é-ti, ra-é kɔgri panè: «Kinə 'ndigi lé, 'a kadi banji lə-m kin ur kadi m'aa njay kare.» ⁴¹ Beba Jeju oo kəmtondoo liə, ulə ji-é ɔdi-né rɔ-é bá panè: «M'ndigi dɔ-ti sə-i. Kadi banji lə-i ur!» ⁴² Rəmə tajinati nè ya banji lé ur adi rɔ-é təl aa njay. ⁴³ Jeju ndangi-é ə tajinati nè ya tubə-é go-é-ti ⁴⁴ panè: «'Oo maji nè 'a kɪ kɔw pa ta-é kadi dow oo, ngà 'ɔw 'tɔji rɔ-i njəgugnə lə Lubə, ə 'adi né kɔɔ məsi kilə kí sobi dɔ kaa rɔ lə-i titi kí ndukun lə Moiyiji pa-né. Bə kɔɔ kadi dow-je lay 'gə kí banji kí rɔ-i-ti lé ur ngá.» ⁴⁵ Ngà loki dowbè kinlé ɔti ɔw rəmə, ɛ ɔw pa ta lə né kí Jeju ra siə ilə-né mbɛ kɪ lo lay sar adi Jeju asi kadi tɔji rɔ-é mee bebo-ti al. ɛ njiyə-né kɪ nganglo-nganglo, isi ngərəngi-ngərəngi kɪ dow-je. Bə ya kərə dow-je d'ɪ kɪ lo-lo ya 'ree rɔ-é-ti.

2

Jeju kɪ njənjakoy mburuki

Mat 9:1-8; Luk 5:17-26

¹ Mee ndɔ-je-ti kí rangi go-ti lé, Jeju təl ree Kapernayim-ti. Ə dow-je d'oo kí Jeju isi kəy nè. ² Beba kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'kəw-nə dɔ-é-ti, d'un lo lati-lati adi lo kí takəy-ti kərə nəy al. Jeju idə-dé ta lə Lubə. ³ Dow-je sɔ d'un dow kí rɔ-é oy mburuki 'ree siə rɔ-é-ti. ⁴ Ngà kosi dow-je kí 'nə kinlé ra adi lo kɔw siə rɔ Jeju-ti goto. Beba de d'al 'nginə jam kəy 'sobi-né dɔ lo kí Jeju isi-ti ə d'un njəɔkoy mburuki lé kɪ tuwə tò-é, d'ulə-é kɪ kəm bole jamkəy go Jeju-ti. ⁵ Loki Jeju oo kadmee lə-dé bə rəmə, idə njəɔkoy mburuki lé panè: «Ngon-m! Majal-je lə-i toki kinə go-é kɔgi.» ⁶ Lo-é-ti kinlé, dow-je kí dan-ti-je kí 'to njéndó dow-je ndukun-je d'isi nɔɔ tɔ; ə 'gir ta mee-dé-ti 'panè: ⁷ «Kɔɔ ri bá dow kanlé pa ta kí bə kin wa? To ta kɔbi bá ɛ pa dɔ Lubə-ti tin. Nə bá asi kinə go majal-je lə dow-je kɔgi wa? Lubə ya kɪ kár-é asi.» ⁸ Tajinati nè ya Jeju gə tagir-je kí mee-dé-ti adi idə-dé panè: «Kɔɔ ri bá ɔwi kɪ tagir-je kí bə kin mee-si-ti wa? ⁹ Kidə njəɔkoy mburuki panè: “Majal-je lə-i toki kinə go-é kɔgi” lé bá tò bəl nə əse, kidə-é panè: “I taá 'un tuwə lə-i ə 'njiyə bá tò bəl nə wa?”» ¹⁰ Maji! M'a kɔji-si kadi 'gəi kí Ngon lə dow lé ɔw kɪ tɔgi dɔnangi-ti nè, kɔɔ kinə-né go majal-je lə dow-je kɔgi. ¹¹ Beba Jeju təl idə njəɔkoy mburuki lé panè: M'un ndu m'adi-i m'panè: «I taá, 'un tuwə lə-i ə 'ɔw beə lə-i.» ¹² Rəmə tajinati nè ya njəɔkoy mburuki lé ɔsi nangi ɪ taá, un tuwə tò-é, ɔti takəm dow-je-ti lay adi ɔr ndil-dé adi d'ɔsi-né gəji Lubə 'panè: «J'oo né kí tanə bə kin nja káre al.»

Ba kí Jeju ba Lebi

Mat 9:9-13; Luk 5:27-32

† 1:39 1:39 Mat 4:23; 9:35

¹³ Jeju təl ɔw gogi ta babo-ti kí Galile. Kosi dow-je lay d'ɔw go-é-ti adi ɛ isi ndó-dé né. ¹⁴ Loki isi dæə rəmə, ɛ oo Lebi kí ngon lə Alpe isi lo taa lambo-je-ti ə idə-é panè: «'Un go-m.» Beba Lebi i taá ə un go-é. ¹⁵ Go-ti, Jeju ɔw mee kəy-ti lə Lebi, isi ta nékuso-ti nati kɪ dow-je n̄a kí 'to njétaalambo-je, kɪ njéramajal-je, kɪ njéndó né-je liə; kɔ dow-je n̄a ya d'un go-é. ¹⁶ Loki njéndó dow-je ndukun-je kí 'to kí dan Parisi-je-ti* d'oo kí Jeju isi uso né nati kɪ njétaalambo-je, kɪ njéramajal-je lé, 'pa kɪ njéndó né-je liə 'panè: Kɔ ri bá ɛ uso né nati kɪ njétaalambo-je kɪ njéramajal-je kin wa? ¹⁷ Jeju oo ta lə-dé lé, adi pa sə-dé panè: «Dow-je kí rɔ-dé tɔ kɪ lapiya kare lé d'ɔw ndoo dɔktur al, ngà njémɔy-je bá d'ɔw ndoo-é. M̄a lé, njéra né-je kí njururu bá m'ree kɔ ba-dé al, ngà m'ree kɔ njéramajal-je.»

Néndó lə Jeju kɪ nékobe lə Parisi-je ɔw nati al

Mat 9:14-17; Luk 5:33-39

¹⁸ Njéndó né-je lə J̄a d̄e kɪ Parisi-je lé d'un dɔkaglo madi d'ɔgi-né rɔ-dé nékuso kɪ man kay. Beba dow-je 'ree rɔ Jeju-ti 'd̄əji-é 'panè: «Kɔ ri bá njéndó né-je lə J̄a d̄e kɪ njéndó né-je lə Parisi-je d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay, ngà i rəmə, njéndó né-je lə-i d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay al wa?» ¹⁹ Ngà bá Jeju ilə-dé-ti panè: «Dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti kí lo taana-ti lé, d'a kɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay dɔkaglo-ti kí njétaa dené sigi isi-né sə-dé nati nè wa? Dɔkaglo-ti kí njétaa dené sigi isi-né sə-dé nati nè bəy kinlé, d'a kɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay al ya sar. ²⁰ Ngà ndɔ-je ɔw ree nɔɔ lé, d'a kun njétaa dené sigi lé ta-dé-ti kɔgi; rəmə mee ndɔ-é-je-ti kinlé bá d'a kɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay bəy.» ²¹ Dow à kun takubi kí sigi kɔ kilə-né kəm ndisi kubi al; bin al rəmə takubi kí sigi lé, à kuwə dɔgangi ndisi kubi lé wuktu kɔr ə à ra kadi kəm kubi kí mbuti lé tɔ wororo ta madi-é-ti ya bəy. ²² Rəm bá dow à tur yibi nduu kí sigi mee mbundaá-je-ti kí low al. Bin al rəmə yibi nduu kí sigi lé à ra kadi mbundaá-je kí low lé riyə əkté-əkté, rəmə yibi nduu kí sigi lé à tuji rəm, bá mbundaá kí low lé kàrè à tuji rəm tɔ; ngà tɔ kɔ kadi dow tur yibi nduu kí sigi mee mbundaá-ti kí sigi ya tɔ bane.

Ta kí dɔ ndɔ taakoo-ti

Mat 12:1-8; Luk 6:1-5

²³ Ndɔ káre bè, Jeju njiyə mee ndɔr gemə-je-ti kɔ kində gangi ndɔ taakoo-ti lə jipi-je rəmə, njéndó né-je liə 'puy dɔ gemə d'uso taá-taá. ²⁴ Beba Parisi-je 'ree 'pa kɪ Jeju 'panè: «'Oo bè! Kɔ ri bá njéndó né-je lə-i 'ra né kí to tó-é al kadi dow ra ndɔ taakoo-ti wa?» ²⁵ Jeju ilə-dé-ti panè: «Né kí ndɔki Dabidi ra kaglo-ti liə, loki nékuso goto adi bo ra-dé kɪ dow-je liə lé səi 'ndói ta-é mee mbete-ti kí aa njay al ya sar wa? ²⁶ ɛ ɔw mee kəykubi-ti† lə Lubə, uso mbè kí 'ree-né n̄ə Lubə-ti dɔkaglo-ti kí Abiyatar bá to-né burə dɔ njégugnə-je lə Lubə; ə tɔ kadi njégugnə-je lə Lubə ya par bá d'a kuso mbè-é kinlé, ya ngà Dabidi ɔw mbing adi dow-je liə d'uso tɔ.» ²⁷ Jeju pa sə-dé bəy panè: «Ndɔ taakoo bá tɔ kɔ ta lə dow bi 'ra dow kɔ ta lə ndɔ taakoo al. ²⁸ Adi Ngon lə dow lé ya to 'ba ndɔ taakoo.»

3

Ta lə dow kí ji-é oy

Mat 12:9-14; Luk 6:6-11

* **2:16** 2:16 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngà n̄a. † **2:26** 2:26 1Sa 21:1-5; 2Sa 15:35;

¹ Go-ti, Jeju təl ɔw mee kəykəwna-ti lə jipi-je lé, rəmə dingəm káre bə kí ji-é oy mburuki isi mee kəykəwna-ti lé nɔɔ. ² Beba dow-je kí d'isi mee kəykəwna-ti kinlé, d'adi kəm-dé tò dɔ Jeju-ti géréré kɔ kadi d'oo, é kinə adi lapiya njəmɔy kin ndɔ taakoo-ti rəmə je to kəm rəbi kí kadi n'iləi-né ta dɔ-é-ti. ³ Jeju idə dingəm kí njèjikoy lé panè: «I taá ə 'ree danə nè.» ⁴ Go-ti, ɛ dəji-dé panè: «Né kí rá bá to tó-é kadi dow ra ndɔ taakoo-ti wa? Ra maji kə dow bá to tó-é əse ra siə maji al bá to tó-é wa? Kaji dow bá to tó-é əse tɔl-é bá to tó-é wa?» Ngà də d'ilə-ti al. ⁵ Beba wɔngi ra Jeju dɔ-dé-ti lay, adi oo-dé jər-jər rəm, rɔ-é ati-é kanana kɔ ta lə meendə lə-dé rəm. Go-ti, ɛ idə dingəm kí njèjikoy lé panè: «'Surə ji-i.» Loki ɛ surə ji-é lé ya rəmə, ji-é lé təl tò maji gogi. ⁶ Tajinati nè ya Parisi-je lé, d'ində lo 'teɛ kəykəwna-ti, d'ɔw d'ingə-nə kə dow-je lə Erodi d'ɔji-nə ta dɔ kəm rəbi-ti kí kadi n'toli-né Jeju.

Ta lə Jeju kə kosi dow-je

⁷ Jeju də kə njéndó né-je liə d'or rɔ-dé d'ɔw ta babo Galile-ti. Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'i dɔnangi Galile-ti 'ree d'un go-é. ⁸ Də kí dan-ti-je d'i dɔnangi Jude-ti, kə bebo Jorijaləm-ti, kə dɔnangi Idume-ti, kə gidi ba Jurde-ti, kə go lo-je-ti kí dɔnangi Tir-ti kə dɔnangi Sidɔ-ti. Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí d'oo poy né-je kí Jeju ra ra kinlé 'ree rɔ-é-ti. ⁹ †Beba Jeju idə njéndó né-je liə kadi 'sangi ngon tò d'adi-n'è, kɔ kadi kosi dow-je 'mbore-n'è yó-je kə nè-je al. ¹⁰ Ə kadi kí Jeju adi lapiya dow-je nə kinlé ra adi dow-je lay ya kí mɔy ra-dé, d'ay-nə miriri-miriri kə rɔ-é-ti kadi d'ɔdi rɔ-é. ¹¹ Ndil-je kí maji al kàrè loki də d'oo Jeju lé, 'səbi takəm-dé nangi nɔ-é-ti, 'tur kəə boy-boy 'panè: «'To Ngon lə Lubə.» ¹² Ngà Jeju ndangi-dé, kəngi-dé-né kəngi-kəngi kadi 'ndogi dɔ-n'è-ti al.

Njəkɔwkulə-je lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo

Mat 10:1-4; Luk 6:12-16

¹³ Go-ti, Jeju al dɔ mbal-ti ə ba dow-je kí ɛ ndigi ba-dé adi 'ree rɔ-é-ti. ¹⁴ Beba ɛ mbəti-dé dɔgi gidi-é joo*, kɔ kadi 'njiyə siə ¹⁵ ə ulə-dé adi d'ilə mbə Poyta kí Maji rəm, adi-dé tɔgi kadi 'tubə-né ndil-je kí maji al kɔgi rəm tɔ. ¹⁶ Ɛ mbəti-dé dɔgi gidi-é joo adi to: Simɔ kí Jeju ba-é Piyər rəm, ¹⁷ Jaki kí ngon lə Jebede rəm, Ja kí ngonkɔ Jaki kí Jeju ba-dé «Buwanerjesi» ə kɔr mee-é to «ngan lə ndangi-ndi», ¹⁸ kə Andre, kə Pilipi, kə Batlemi, kə Matiye, kə Tomasi, kə Jaki kí to ngon lə Alpe, kə Tade, kə Simɔ kí to dow kí ta be liə to-é, ¹⁹ bá Judasi Iskariyoti kí ɛ bá à to njəkun dɔ Jeju lé tɔ.

Noji Jeju-je 'ree kadi d'or-é ta kosi dow-je-ti d'ɔw siə

²⁰ Go-ti, Jeju kə njéndó né-je 'təl 'ree takəy-ti gogi rəmə, kosi dow-je 'təl 'ree 'kəwnə dɔ-é-ti sar ya adi lo kadi d'ingə mbunə lo d'uso-né né kàrè goto. ²¹ Loki poy-é ree usi mbi noji-é-je-ti lé, də d'i d'usi dɔ rəbi-ti kadi 'ree d'ɔw siə rɔ-dé-ti; kɔ də 'panè: «Dɔ-é maji al.»

Dow-je 'panè Jeju ɔw kə tɔgi lə Beljebul

Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10

²² †Njéndó dow-je ndukun-je kí d'i Jorijaləm 'ree 'panè: «Jeju ɔw kə Beljebul† mee-é-ti», adi «to 'boy lə ndil-je kí maji al bá adi-é tɔgi tubə-né ndil-je kí maji al.» ²³ Beba Jeju ba-dé rɔ-é-ti ə un gosta pa-né sə-dé

† 3:9 3:9 Mar 4:1; Luk 5:1-3 * 3:14 3:14 Mee mbete-je-ti kí nɔ-je kí 'ndangi kə ji-dé kə ta greki lé à kingə-ti kí 'panè: 'Ba-dé njəkɔwkulə-je. † 3:22 3:22 Mat 9:34; 10:25 † 3:22 3:22 Satə bá 'ba-é Beljebul.

panè: «Satà à kasi tubə Satà ban bəy wa? ²⁴ Kinə kɔbe kí káre-rè ya dow-je kí mee-é-ti 'gángi-na d'osi-na kì ta lé, kɔbe-é à kà lo kà-é-ti gərərə al. ²⁵ Ə kinə kəy kí káre-rè ya dow-je kí mee-é-ti 'gángi-na d'osi-na kì ta lé, dowbé-je d'a kisi gərərə al rəm. ²⁶ Ə kinə Satà ya rɔ kì rɔ-é rəmə, to ɛ ya gángi rɔ-é adi ɛ à kisi gərərə al. Bè kinlé, to kɔbe liə ya ində ngangí-é ngá tin. ²⁷ Kinə dow uwə njètógi tó-é njim-njim al lé, dowbé à kasi kur mee kəy-ti lə njètógi kin kɔ kəə nékingə-é al. À tó-é njim-njim bəy bá à kow mee kəy-ti kɔ kəə nékingə-é. ²⁸ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí majal-je lay ya kí dow-je d'isi 'ra, kì takobi-je lay kí d'isi 'pa lé, à toki kinə go-é kɔgi kadi-dé. ²⁹ †Ngà dow kí rá-rá kí pa ta kòbi kì Ndil kí aa njay lé, à toki kinə go-é kɔgi kadi-é ndà al. Ta lə majal kí tò sartagangi uwə dɔ-é.» ³⁰ Jeju pa sə-dé ta kinlé bè kɔ dɛ 'panè: «E ɔw kì ndil kí maji al mee-é-ti.»

Kɔ Jeju dɛ kì ngankɔ Jeju-je

Mat 12:46-50; Luk 8:19-21

³¹ Kɔ Jeju dɛ kì ngankɔ Jeju-je 'ree d'ə takəy-ti, d'ulə kulə kadi 'ba-é d'adi-dé. ³² Kosi dow-je d'isi nangi ripi-ripi d'ilə-nə 'gəə dɔ Jeju sipi bá d'idə-é 'panè: «'Oo! Kɔ-i kì ngankɔ-i-je [kì kɔnan-i-jel]‡ d'ə ndaa-ti d'ə 'sangi-i.» ³³ Jeju ilə-dé-ti panè: «Ná-je bá 'tò kɔ-m-je kì ngankɔ-m-je wa?» ³⁴ Go-ti, ɛ un kəm-é oo-né kosi dow-je kí d'isi nangi 'gəə dɔ-é lé ngá bá panè: «Yən! Kɔ-m-je kì ngankɔ-m-je ɛn. ³⁵ Kɔ dow kí ra né kí mee Lubə ndigi kin bá to ngonkɔ-m, əse to kɔnan-m, əse to kɔ-m.»

4

Gosta kí dɔ njèkilə ko-ti

Mat 13:1-9; Luk 8:4-8

¹ †Jeju isi ndó né dow-je ta babo-ti. Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'ree d'ilə-nə 'gəə dɔ-é sipi adi ɛ al isi mee tò-ti dan babo-ti. Ngà kosi dow-je lé bá d'ə ngangí ba-ti d'ingi-d'ingi. ² Jeju un gosta-je bá ndó-dé-né né-je nà ə pa sə-dé ta mee néndó-ti liə lé panè: ³ «Ooi! Njəndɔr ɔw kɔ kilə ko. ⁴ Loki ə ilə ko lé, kəə né kí dan-ti-je tusi dɔ rəbi-ti adi yəl-je 'ree 'tú lə-lə. ⁵ Kəə né kí ná-je tusi dɔ ər-je-ti, lo-ti kí nangi nà-ti al; rəmə kubə bá ubə kalangi, kɔ nangi ndəə dɔ-ti al. ⁶ Ngà loki kàdì ree ɔsi dɔ-ti lé, ndole ə tuti kurum, kɔ njirə-é ɔw nangi nà al. ⁷ Kəə né kí dan-ti-je tusi dan kun-je-ti; loki kun tɔgi lé, ɔ rɔ dɔ-ti gəgəgə adi ko-é ində al. ⁸ Kəə né kí ná-je tusi nangi-ti kí maji, adi tɔgi ɔr dɔ-é maji. Bəba dɔ-é kí dan-ti-je kəə-é ra-ti kɔrmutə-je, ɛ kí kəə-é ra-ti kɔrmeke-je, ɛ kí ra-ti bu-je.» ⁹ Go-ti, Jeju panè: «Dow kí mbi-é tò nɔɔ kɔ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé.»

Kɔ ri bá Jeju un gosta-je bá pa-né ta wa?

Mat 13:10-17; Luk 8:9-10

¹⁰ Loki Jeju ɔr rɔ-é rɔ kosi dow-je-ti ə say sə-dé rəmə, dow-je kí 'gəə dɔ-é kì dɛ kí dɔgi gidi-é joo 'ree 'dəji-é ta dɔ gosta-je-ti lé. ¹¹ Bəba ɛ idə-dé panè: «Səi lé, né kí tò lo bɔyɔ-é-ti sɔbi dɔ kɔbe lə Lubə lé toki tɛ kì dɔ-é kadi-si; ngà dɛ kí ndaa-ti lé, né-je lay ya toki kidə-dé kì gosta-gosta.»

¹² «Kɔ kadi lé d'oo lo maji ya kàrè, d'oo kì koo ya ndə bè rəm, Bá lé d'oo ta maji ya kàrè rəmə, 'gə mee-é al rəm, Nè d'a kì kinə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi Kadi Lubə i inə-né go majal-je lə-dé kɔgi.*»

† 3:29 3:29 Luk 12:10 ‡ 3:32 3:32 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsay kí dan-ti-je kí 'ndangi kì ji-dé kì ta grəki. † 4:1 4:1 Luk 5:1-3 * 4:12 4:12 Eja 6:9; Ja 12:39-41; Knj 28:26-28; Ròm 11:8

Kormee gosta kí do njèkilø ko-ti
Mat 13:18-23; Luk 8:11-15

¹³ Jeju tøl idø-dé bøy panè: «Gosta kin ya 'gøi mee-é al bè lé, ndøgi gosta-je lay kinlé a rai ban bá a gøi mee-é wa? ¹⁴ Njèkilø ko lé, to njèkilø mbe ta læ Lubø. ¹⁵ Do røbi kí kaa né tusi-ti lé, to de kí d'oo ta læ Lubø ya rømø, tajinati nè ya Sata ree or ta lé mee-dé-ti kogi. ¹⁶ Bè ya to, nangi ør kí kaa né tusi-ti lé, to de kí d'oo ta læ Lubø rømø 'taa kalangi kì rønøl. ¹⁷ Ngà ta kinlé ulø njirø mee-dé-ti al; adi d'a do-ti kaglo na al. Beba loki kò-je kí dum nati øse kulø køm ndoo kdo ta læ Lubø tee do-dé-ti rømø, kalangi bè ya de 'tusi kadmee læ-dé d'ingø kogi. ¹⁸ Dan kun-je kí kaa né tusi-ti lé, to de kí d'oo ta læ Lubø ya, ¹⁹ ngà go-ti rømø, mee ka kækéké kdo né-je kí donangi-ti nè, kì bo nékingø-je, kì bo né-je kí gay-gay uti do ta lé adi kandi-é goto. ²⁰ Nangi kí maji kí kaa né tusi-ti lé, to de kí d'oo ta læ Lubø ø 'ndigi do-ti adi kandi-é tò; beba do-é kí dan-ti-je kandi-é ra-ti kormutø-je, e kí kandi-é ra-ti kormekø-je, e kí kandi-é ra-ti bu-je.»

Gosta kí do lampi-ti
Luk 8:16-18

²¹ †Jeju tøl idø-dé bøy panè: «Se lampi lé, dow à jøbi ngó do-ti wa? Øse à kindø gin tirø-ti wa? A naa kagnaqa lampi-ti taá ya al wa? ²² †Kdo né kí dow bøyø kí à ree tò ndaa-ti røsi al ya goto røm, bá né kí ra kì gidi ngøy kí à toki tee-né ndaa-ti røsi al kàrè goto røm to. ²³ Kinø dow kí mbi-é tò kadi oo-né ta rømø, kadi oo.» ²⁴ †Jeju tøl idø-dé bøy panè: «Indøi kækkaa do rø-si-ti sobi do ta-je kí ooi. Né kí 'mbøji-né né adi dow kinlé, e ya d'a tøl mbøji-né né kadi-si røm, bá d'a tøl kungi kí rangi do-ti kadi-si ya bøy røm. ²⁵ †Kdo dow kí né tò ji-é-ti bá d'a kadi-é kí rangi do-ti; ngà dow kí né goto ji-é-ti lé, kí ji-é-ti ya kàrè d'a taa.»

Ta kí sobi do ko né

²⁶ Jeju tøl idø-dé bøy panè: «Købe læ Lubø lé tò titi-na kì ta læ dow kí tee ow ilø ko mee ndør-ti liø bè; ²⁷ lé dowbé tò bi øse isi køm ndø-je kada-je kàrè ko né lé, ubø røm, tugi røm, bi e gø lo-é al ngá. ²⁸ Nangi ya adi ko né-é ubø; dosay to mbi ko, go-ti or do-é ø kandi geme kí maji indø do-ti; ²⁹ Ø loki kaa-é or maji rømø, kalangi bè ya d'un ngørøngi d'ijø-né. Kdøtalø nay kijø ko asi ngá.»

Gosta kí sobi do kaa kol
Mat 13:31-32; Luk 13:18-19

³⁰ Jeju pa bøy panè: «Ri bá j'a køji-né købe læ Lubø wa? Gosta kí ban bá j'a kuni tøji-né købe læ Lubø wa? ³¹ Købe læ Lubø lé, titi-na kì kaa kol kí to kaa né kí tò ngon-é nde bè itø kaa né-je lay kí donangi-ti nè kí dow-je 'dubi. ³² Ngà loki dow dubi lé, e tugi itø kagi-je lay kí mee ndør-ti, adi balkøm-é-je boy sar tugø ndil, adi yøl-je kí 'nar taá 'ra køy-dé-ti.» ³³ Jeju ndó dow-je ta læ Lubø kì gosta-je kí bè kin na-na kì gangi-é kí d'asi kadi 'gø-né mee ta liø. ³⁴ Néndó liø kí nal gosta goto; ngà loki e or rø-é isi kì kár-é kì njéndó né-je liø lé, e or mee gosta-je lé lay adi-dé.

Jeju ndangi yólbo
Mat 8:23-27; Luk 8:22-25

† 4:21 4:21 Mat 5:15; Luk 11:33 † 4:22 4:22 Mat 10:26; Luk 12:2 † 4:24 4:24 Mat 7:2; Luk 6:38
 † 4:25 4:25 Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26

³⁵ Mee ndo-é-ti kinlé ya, losolo biriri rəmə, Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Adi j'gangi babo j'owi turə.» ³⁶ Beba njéndó né-je 'tusi kosi dow-je d'inə-dé ə tò kí Jeju isi mee-é-ti lé ya de d'oti d'ow-né siə. Tò-je kí rangi tò ngosi kàdì tò-ti kí Jeju isi-ti lé tɔ. ³⁷ Ya rəmə, yálbo ulə mbi-mbi, ə pungum man ɔsi tò yó-je kí né-je adi man ɔw mee tò-ti mbing n̄y n̄a al kadi man rusi mee tò. ³⁸ Ə Jeju gəti do-é kì nэгəti do mɔngi tò-ti ə tò tò bi. Beba njéndó né-je liə 'ndəl-é d'idə-é 'panè: «Njéndó dow-je né! Ko-ji kí isi tɔɔ kinlé 'usi-i-ti al wa?» ³⁹ Loki Jeju tee kəm-é rəmə, ɛ ndangi yálbo lé, ə təl pa kì babo panè: «'Adi lo tò ndingi! Asi bè!» Rəmə gin yálbo lé gangi adi lo təl tò ndingi. ⁴⁰ Go-ti, ɛ pa sə-dé panè: «'Bəli n̄a bè kɔ ri wa? 'Adi mee-si al bəy wa?» ⁴¹ Bəl ində bandi-dé gangi adi 'pa-n̄a ta dan-dé-ti 'panè: «Kay! Dow kanlé to dow kí ban ya bá yəl-je kì babo-je kàrè 'təl rɔ-dé go ta-ti liə bè wa?»

5

Jeju tubə ndil-je kí maji al do dow-ti

Mat 8:28-34; Luk 8:26-39

¹ Jeju de kì njéndó né-je liə 'gangi babo d'ow kəl-é kí n̄y-ti donangi Gerasa-ti. ² Loki Jeju i mee tò-ti ur nangi bè ya rəmə, dingəm kàrè kí ndil-je kí maji al 'ra-é tee dan badi-je-ti ree rɔ-é-ti. ³ Dingəm-é lé, do badi-je bá to lo kisi-é ə dow kí asi kilə-é sil ya goto. ⁴ Taá-taá ya d'ulə ngowla nja-é-ti bá d'ilə-é-né sil, ngà taá-taá ya ɛ gángi ngowla kí nja-é-ti kì sil-je lé, adi dow kí tógi-é asi kadi taa tógi-é ya goto. ⁵ Ndoɔ-je, kì kada-je lay ya lo taakoo liə goto, adi ɛ ɔw ilə kì do badi-je kì do ngan mbal-je, tur kəə taá-taá ə rəti rɔ-é kì ə. ⁶ Loki un kəm-é oo Jeju say lé, ɛ ay ngodi ɔw ɔsi do-é nangi n̄ə-é-ti ⁷ ə ilə bəbi ndi-é nangi panè: «I Jeju, Ngon lə Lubə kí Njəkisi taá dɔrɔ-ti n̄y lé, 'ge ri rɔ-m-ti wa? Kogri ya, kì ri Lubə, 'ulə kəm-m ndoo al!» ⁸ ɛ pa bè kɔ Jeju panè: «I Ndil kí maji al, 'tee mee dow-ti kin kogi.» ⁹ Jeju təl dəji-é panè: «Ri-i lə n̄a wa?» ɛ təl ilə-é-ti panè: «Ri-m lə kosi-je. Kɔtalə je lé j'n̄a.» ¹⁰ Ngá bá de 'təl 'dəji Jeju kì n̄ə kəm-dé-ti kadi tubə-dé kogi donangi-ti kin al. ¹¹ Lo-é-ti kinlé kosi kɔsɔngi-je d'ə kàdì mbal-ti ngosi d'ə d'uso né. ¹² Ə ndil-je kí maji al lé 'ra ndoo ta Jeju-ti 'panè: «'Adi j'ow j'andi mee kɔsɔngi-je-ti kan.» ¹³ Jeju ndigi sə-dé ya tɔ. Beba ndil-je kí maji al lé 'tee mee dingəm-ti d'ow 'tur mee kɔsɔngi-je-ti lé adi kɔsɔngi-je lé 'təti-n̄a yipi kàdì mbal-ti taá, 'tusi babo-ti 'nduy man. Kɔsɔngi-je lé kɔr-dé à kasi budogi lo joo je bè. ¹⁴ Go-ti, njéngəm kɔsɔngi-je lé d'ay d'ow d'or poy-é mee bebo-ti, mee nganbe-je-ti rəm. Beba dow-je d'oti 'ree d'oo né kí ra né lé. ¹⁵ Loki de 'ree rɔ Jeju-ti lé, d'oo dingəm kí ɔw kì ndil-je kí maji al n̄a mee-é-ti lé, isi nangi, ulə kubi rɔ-é-ti, təl isi maji kare gogi; bəl ində bandi-dé gangi. ¹⁶ Dow-je kí d'oo né-je kí ra-né kin kì kəm-dé lé d'or-dé poy dingəm kí ndil-je kí maji al 'tee mee-é-ti lé rəm, bá d'or-dé poy né kí tee do kɔsɔngi-je-ti lé rəm tɔ. ¹⁷ Beba dow-je 'ra ndoo ta Jeju-ti kadi inə donangi lə-dé ə ɔw rangi. ¹⁸ Loki Jeju təl al mee tò-ti gogi rəmə, dingəm kí ɛ tubə ndil-je kí maji al do-é-ti lé dəji-é kadi n'ow siə. ¹⁹ Jeju ndigi siə al, ngà idə-é panè: «'Təl 'ow bee lə-i, rɔ noji-i-je-ti, ə koo kí 'Babe oo kəmtondoo lə-i, kì né-je lay kí ɛ ra sə-i kinlé, or poy-é adi d'oo.» ²⁰ Beba dingəm lé, ɔw or poy né-je lay ya kí Jeju ra siə lé mee bebo-je-ti kí dogi adi dow-je lay kí d'oo lé, ta igi-dé sól.

Tɔsi ndəl lə ngon lə Jayrusi kì gin məsi kí gangi rɔ dené-ti

Mat 9:18-26; Luk 8:40-56

²¹ Jeju al mee tò-ti gangi babo ɔw gogi. Loki e nàya ta babo-ti ya bøy rəmə, kosi dow-je 'təl 'ree 'gəə dɔ-é sipi gogi. ²² Beba dingəm káre kí to kí dan de-ti kí 'to njékun dɔ kəykəwnə læ jipi-je kí ri-é læ Jayrusi ree, bá oo Jeju rəmə usi nangi nja-é-ti ²³ dəji-é kɪ nɔ kəm-é-ti panè: «Ngon-m kí dené tò oy nangi nɔɔ, ə kɔgri ya, 'ree 'ɔw 'ində ji-i dɔ-é-ti adi-é ingə lapiya ə isi kɪ dɔ-é taá adi-m!» ²⁴ Beba Jeju ɔti ɔw siə. Ə kosi dow-je d'un go-é, 'mbore-é yó-je kɪ nè-je. ²⁵ Ə dené kí məsi ree rɔ-é-ti bal dɔgi gidi-é joo ə dan-dé-ti nɔɔ tɔ. ²⁶ Dené-é lé ingə kɔ nɔ, ilə go dɔktur-je-ti kɪ kete-kete; e tuji nékingə-é kɔgi lay ya kàrè né kí tò-é soti goto; ngà mɔy lé ɔw kɪ kete ya par-par. ²⁷ Beba loki e oo poy Jeju rəmə, ree ur dan kosi dow-je-ti, ə gidi-é-ti, ə ulə ji-é ɔdi-né takubi liə. ²⁸ Kdɔtalə e pa mee-é-ti panè: «Kinə kubi liə ya m'ulə ji-m m'ɔdi ə m'a kingə lapiya.» ²⁹ Rəmə tajinati nè ya gin məsi lé gangi, adi e gə kí n'ingə lapiya. ³⁰ Ə tajinati nè ya Jeju gə kí tɔgi kí rɔ-n'è-ti tɛɛ. Beba e təl ilə rəti dan kosi dow-je-ti dəji panè: «Ná bá ɔdi kubi læ-m wa?» ³¹ Njéndó né-je liə d'ilə-é-ti 'panè: «Kosi dow-je kí d'ə 'mbor-i yó-je kɪ nè-je kin ya 'təl dəji dow kí ɔdi rɔ-i bøy wa?» ³² Ngà bá Jeju təl gɔ lo gəə gidi-é kadi n'oo dow kí njera né kinlé. ³³ Rəmə dené lé bəl rəm, dadi rəm, kdɔtalə e gə né kí tɛɛ dɔ-é-ti lé. Beba e ree usi nangi nja Jeju-ti ə idə-é ta kí tɔgrɔ-ti ya. ³⁴ Jeju təl idə-é panè: «Ngon-m! Kadmee læ-i aji-i. 'ɔw kɪ lapiya, kadi mɔy læ-i lé inə-i.»

³⁵ Loki Jeju ə pa ta bè bøy ya rəmə, ngannjékullə-je d'ɪ be læ njékun dɔ kəykəwnə læ jipi-je 'ree go-é-ti d'idə-é 'panè: «Ngon-i lé oy ngá. Ngà i 'ndɔji njéndó dow-je né kdɔ ri bøy wa?» ³⁶ Ngà Jeju ilə ká ta-je-ti læ-dé lé al, adi idə njékun dɔ kəykəwnə lé 'panè: «'Bəl al, mee-i ya 'adi-m par.» ³⁷ Jeju adi dow kí rangi dan-é al; ngà Piyər, kɪ Jaki, kɪ Jə kí ngonkɔ Jaki ya par 'dan-é. ³⁸ Loki d'ɔw 'tɛɛ beə læ njékun dɔ kəykəwnə læ jipi-je lé rəmə, Jeju oo kí dow-je d'ɔw dɔ-nɔ-ti wúr-wúr, 'nɔ, d'ində sul-dé boy-boy. ³⁹ Beba Jeju andi kəy go-dé-ti pa sə-dé panè: «Kdɔ ri bá səi ɔwi-né dɔ-nɔ-ti wúr-wúr bè wa? Kdɔ ri bá səi 'nɔi-né bè wa? Ngon kí dené kinlé oy al, e tò bi kɪ tò.» ⁴⁰ Rəmə dow-je 'soki Jeju. Beba e tubə-dé adi 'tɛɛ ndaa-ti ə adi bɔbi ngon kɪ kɔ ngon kɪ de kí 'dan-é lé d'ɔw siə lo-ti kí ngon lé tò-ti. ⁴¹ Jeju uwə ji ngon lé ə idə-é panè: «Talita kumi!» Kɔr mee-é to: «Ngonmandi! M'idə-i m'panè: 'I taá.» ⁴² Rəmə tajinati nè ya ngonmandi lé ɪ taá njiyə. Kdɔtalə to ngonmandi kí ra bal dɔgi gidi-é joo. De kí d'ə lo-é-ti lé ndil-dé tɛɛ say, ta igi-dé səl. ⁴³ Jeju ndəji-dé nɔ kadi 'pa d'adi dow oo al ə idə-dé 'panè: «'Adi-é né uso.»

6

Megndə læ dow-je kí Najareti

Mat 13:53-58; Luk 4:16-30

¹ Jeju ɪ lo-é-ti kinlé ɔw bəkoji-é-ti gogi. Njéndó né-je liə d'ɔw siə nati. ² Loki ndɔ taakoo læ jipi-je asi lé, Jeju ndó dow-je né mee kəykəwnə-ti læ jipi-je. Dow-je nɔ ya kí d'oo néndó liə lé, néndó liə ɔr ndil-dé adi 'panè: Kay! Dow kinlé ɪ kɪ né-je kinlé rá wa? Gosi kinlé ingə rá wa? Ə e ra ban bá ra-né nékoji-je kí bè kinlé wa? ³ E ya bá to kɔdi kijə kagi kí ngon læ Mari lé al wa? Ngankɔ-é-je ya 'to Jaki, kɪ Jojesi, kɪ Jude, kɪ Simɔ-je, ə kɔnan-é-je ya d'isi dan-ji-ti nè tin al wa? Né-je kin ya ra adi Jeju təl jigi nɔ-dé-ti ɔgi-dé kadi d'adi-é mee-dé. ⁴ †Beba Jeju pa sə-dé panè: «Njèpata kí ta Lubə-ti lé, dow-je kí mee bəkoji-é-ti, kɪ dan noji-é-je-ti, kɪ mee kəy-ti liə ya par

† 6:4 6:4 Jə 4:44

d'a nēdi-é.» ⁵ Gin-é kin bá nékōji káre ya kàrè Jeju asi ra-né bekoji-é-ti al. Njémɔy-je kí dan-ti-je ya par bá ɛ ində ji-é dɔ-dé-ti adi d'ingə lapiya. ⁶ Mɛngə lə-dé ra adi ta igi Jeju səl. Beba Jeju ɔw nganbe-je-ti kí dɔ lo-ti nɔɔ ndó dow-je né.

Jeju ulə njékɔwkułə-je kí dɔgi gidi-é joo

Mat 10:5-14; Luk 9:1-6; 10:1-20

⁷ Jeju ba njékɔwkułə-je liə kí dɔgi gidi-é joo ə ulə-dé joo-joo ə adi-dé tógi dɔ ndil-je-ti kí maji al. ⁸ Ɛ ndəji-dé panè: Loki isi ɔwi lé, uni né kɔw mba ji-si-ti al, salangi ya par é uni. Uni mbə al rəm, uni mbu kɔw mba al rəm, bá iləi là posi-si-ti al rəm tɔ. ⁹ Ngà idə-dé panè: «Uləi saba nja-si-ti, ə uləi kubi dɔ-nə-ti joo al.» ¹⁰ Jeju idə-dé bəy panè: Mɛɛ kəy kí ɔwi-ti lé, mɛɛ kəy-é kin ya isi-ti sar kadi ji-né. ¹¹ †† Ɛ kinə d'uwə-si kí rɔ-dé-ti al rəm, d'oo ta lə-si al rəm, bá isi 'tɛɛi mɛɛ be-é-ti kinlé rəmə, 'gəki kodi kí nja-si-ti kɔgi kadi toji kí ta tò dɔ-dé-ti. ¹² Beba dɛ d'ɔw d'ilə mbɛ kdɔ kadi dow-je d'ingə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi. ¹³ †Dɛ 'tubə ndil-je kí maji al nɔɔ ya dɔ dow-je-ti kɔgi rəm, bá njémɔy-je nɔɔ ya d'ur ubi dɔ-dé-ti adi d'ingə lapiya rəm tɔ.

Koy lə Jə kí njèra dow-je Batɛm

Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9

¹⁴ †Ngar Erodi oo poy Jeju; kdɔtalə ri-é ba mbing adi dow-je 'panè: «To Jə kí njèra dow-je batɛm kí ndɔki oy lé bá tosi ndəl ində lo tɛɛ, bá ɔw-né kɔ tógi ra-né nékōji-je kinlé.» ¹⁵ Dɛ kí dan-ti-je 'panè: «To Eli*», dɛ kí ná-je 'panè: «To kí káre dan njépata-je-ti kí ta Lubə-ti kí kete.» ¹⁶ Ngà loki Erodi oo ta kinlé, ɛ panè: «To Jə kí njèra dow-je batɛm kí ndɔki m'adi 'gangi dɔ-é lé bá təl tosi ndəl ində lo tɛɛ.» ¹⁷ †Kdɔ ndɔki Erodi ya adi d'uwə Jə 'dɔɔ-é kɔ kullə gindingi, d'ilə-é dangay-ti, kdɔtalə Erodi dɛ kɔ Pilipi 'to ngankɔ-nə-je, ya rəmə Erodi təl taa Erodiadi, kí ne Pilipi, ¹⁸ bá Jə idə-é panè: «Taa kí 'taa Erodiadi kí ne ngonkɔ-i kinlé to tó-é al.» ¹⁹ Wɔngi ra Erodiadi nɔɔ adi sangi rəbi təl-é, ngà ingə rəbi-é al, ²⁰ kdɔ Erodi bəl Jə, kdɔtalə ɛ gə kí Jə lé to dow kí njururu rəm, aa njay rəm adi ɛ ngəm-é. Loki ɛ oo ta-je kí Jə pa pa lé mɛɛ-é uwə-é kɔ ta nɔɔ; bə ya kàrè ta-je liə nəl-é koo. ²¹ Ngà ndɔ madi, Erodiadi ingə kəm lo kí maji ndɔ ra nɔɔ koji Erodi-ti. Ndɔ-é-ti kinlé Erodi ra nékuso ba-né dow-je kí boy-boy kí njékisi dɔ be-ti, kɔ 'boy lə Asgar-je rəm, kɔ dow-je kí ri-dé ba dɔnangi Galile-ti rəm. ²² Ngon lə Erodiadi kí dené andi kəy go-dé-ti ə ndam adi nəl Erodi nɔɔ rəm, nəl dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti lé nɔɔ rəm tɔ. Beba ngar idə ngon kí dené lé panè: Né kí mɛɛ-i ndigi ya 'dəji-m, ə m'a kadi-i. ²³ Ngar un mindi-é panè: «M'ubi rɔ-m madi-i kadi ri-ri ya kí i dəji-m lé, m'a kadi-i. Lé to dəbi kɔbe lə-m ya kàrè m'a kadi-i.» ²⁴ Beba ngon kí dené lé tɛɛ ɔw dəji kɔ-é panè: «Ri bá kadi m'dəji ngar lé wa?» Kɔ-é idə-é panè: «'Dəji dɔ Jə kí njèra dow-je batɛm.» ²⁵ Tajinati nè ya ngon kí dené lé, təl ɔw rɔ Ngar-ti panè: «M'ndigi kadi lo kí nè-ti kin ya 'ilə dɔ Jə kí njèra dow-je batɛm mɛɛ supra-ti adi-m.» ²⁶ Ro ngar nəl-é al, ya ngà ɛ asi kɔgi-é al, kdɔ kubi kí ɛ ubi rɔ-é rəm, kdɔ takəm kosi dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti lé rəm tɔ. ²⁷ Tajinati nè ya ngar un ndu adi asgar káre kadi ɔw ree kɔ dɔ Jə kí njèra dow-je batɛm lé. ²⁸ Beba asgar lé ɔw kəy dangay-ti, ɔw gangi dɔ Jə ilə mɛɛ supra-ti ree-né adi ngon kí

† 6:11 6:11 Knj 13:51 † 6:11 6:11 Luk 10:4-11 † 6:13 6:13 Jak 5:14 † 6:14 6:14 Mat 16:14; Mar 8:28; Luk 9:19 * 6:15 6:15 Eli kinlé to káre dan njépata-je kí ta Lubə-ti kí low. † 6:17 6:17 Luk 3:19,20

dené lé ə ɛ ɔw-né adi kɔ-é tɔ. ²⁹ Loki njéndó né-je lə Jə d'oo poy-é lé, de 'ree d'un nin-é d'ɔw 'dubi.

Ta lə mbə́ kí mǐ kǐ kanji kí joo

Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jə 6:1-14

³⁰ Njékɔwkulə-je lə Jeju 'təl ree rɔ-é-ti d'ɔr-é poy né-je lay kí de 'ra rəm, né-je lay kí de 'ndó dow-je lé rəm tɔ. ³¹ Lo-é-ti kinlé kosi dow-je kí d'ɔw rəm, 'təl rəm lé d'ɔgi Jeju kǐ njékɔwkulə-je liə lo kuso né. Beba Jeju idə njékɔwkulə-je panè: «Adi j'ɔri rɔ-ji ngərəngi kɔ kadi sɔi kàrè 'taai koo sɛ tɔ.» ³² Beba de d'al mɛɛ tɔ-ti kɔ kadi d'ɔw d'isi diləlo-ti ngərəngi. ³³ Bè ya kàrè, kosi dow-je kí d'oo-dé lo kow-ti ə 'gə-dé lé, d'ǐ kǐ bebo-je kí gay-gay d'ay kǐ nja-dé d'ɔw kete nɔ-dé-ti lo-ti kí d'isi d'ɔw-ti lé. ³⁴ †Loki Jeju ur nangi mɛɛ tɔ-ti rəmə, oo kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ə ta ɔ mɛɛ-é kɔ ta lə-dé, kɔ 'to kí bati-je kí njékul-dé goto bè. Ɛ ndó-dé né-je nɔ lo-é-ti kinlé. ³⁵ Loki kàdì ɔw kǐ dɔ kur-ti lé, njéndó né-je liə 'ree rɔ-é-ti d'idə-é 'panè: «Kàdì ɔw kǐ dɔ kur-ti ngá rəm, bá lo kin kàrè to diləlo rəm; ³⁶ ὅτι ὁ ὄσι-δέ adi d'ɔw kǐ kəylo-je-ti, kǐ nganbe-je kí dɔ lo-ti nè kɔ kadi 'ndogi né d'uso.» ³⁷ Jeju təl idə-dé panè: «Sɔi ya adi-dé né d'uso.» Ngà njékɔwkulə-je 'təl dəji-é 'panè: «Kadi j'ɔw j'ndogi mbə́ kəm là kullə kí ndɔ bujoo j'ree-né j'adi d'uso wa?» ³⁸ Beba ɛ təl dəji-dé panè: «Mbə́ kandingi bá tɔ ji-si-ti wa? Ɔwi 'gɔi ooi.» Loki d'ɔw d'oo lé, 'ree d'idə-é 'panè: «J'ɔw kǐ mbə́ mǐ kǐ kanji joo.» ³⁹ Ngá bá ɛ un ndu adi-dé panè: «Uwəi dow-je kǐ kuti-é kuti-é adi-dé d'isi dɔ wale-ti kí mbəl.» ⁴⁰ Dow-je d'isi kǐ bar-é bar-é, d'uwə-nɔ bu-je kǐ kormi-je. ⁴¹ Jeju ɔy mbə́ kí mǐ kǐ kanji kí joo lé, un kəm-é kǐ taá dɔrɔ-ti, ra oiyo Lubə. Go-ti, ɛ gangi mbə́ lé danɔ, təl-né adi njéndó né-je kɔ kadi 'ləbi dow-je. Ɛ təl gáangi kanji kí joo lé kɔ dow-je lay tɔ. ⁴² Dow-je lay ya d'uso né 'ndan ndɛ-ndɛ. ⁴³ Dɔdum mbə́ kǐ dɔdum kanji lé nɔy adi njéndó né-je d'ɔy rusi kàrè dɔgi gidi-é joo. ⁴⁴ Dow-je kí d'uso mbə́ kinlé, dingəm-je 'ra budɔgi lo mǐ.

Njiyə lə Jeju dɔ man babo-ti

Mat 14:22-36; Jə 6:15-22

⁴⁵ Go-ti rəmə, tajinati nè ya Jeju ɔsi njéndó né-je liə adi d'al mɛɛ tɔ-ti kɔ kadi d'ɔw kete nɔ-é-ti gidi babo-ti kəl bebo-ti kí Betsayda ə ɛ ɔ nangi ɔ ɔsi kosi dow-je kadi 'təl. ⁴⁶ Loki ɛ inə kosi dow-je lé rəmə, ɛ ɔw al dɔ mbal-ti, kɔ pa ta kǐ Lubə. ⁴⁷ Loki ndɔ ree il rəmə, tɔ ɔ dan babo-ti danɔ; ngà Jeju ɔ kǐ kár-é nangi. ⁴⁸ Rəmə un kəm-é oo-né njéndó né-je liə kí d'ingə kɔ nɔ lo nəl tɔ-ti, kdɔtalə yəl tilə kəm-dé. Taginlo-ti ngá bá Jeju njiyə dɔ man babo-ti ɔw kǐ rɔ-dé-ti ə ɛ ndigi kində ta-dé gangi. ⁴⁹ Loki d'oo-é ɔw njiyə dɔ man-ti rəmə, de 'gir 'panè to «'mɛ́ dow!» Adi 'nɔ mbiti-mbiti. ⁵⁰ Kdɔtalə de lay ya d'oo-é adi bəl ində bandi-dé gangi, rəmə tajinati nè ya Jeju pa sə-dé panè: «Adi mɛɛ-si usi nangi, to mɔ bəy ə 'bəli al.» ⁵¹ Go-ti, ɛ al isi sə-dé mɛɛ tɔ-ti rəmə gin yəl lé gangi dɛsi, adi ɔr ndil-dé nɔ. ⁵² Kdɔtalə nékɔji kí sɔbi dɔ mbə́ kí Jeju ra lé kəm-dé tɛɛ dɔ-ti al, kɔ mɛɛngɔ lə-dé.

Ta lə njémɔy-je kí dɔnangi Jenejarəti-ti

⁵³ Loki d'ində babo 'gangi 'tɛɛ dɔnangi Jenejarəti-ti rəmə, d'ur nangi 'tɔ tɔ lə-dé ngangi ba-ti. ⁵⁴ Loki d'ǐ mɛɛ tɔ-ti 'rusi nangi rəmə, kalangi bè ya dow-je d'oo Jeju 'gə-é, ⁵⁵ adi d'ay d'ɔw mɛɛ be-je-ti kí go lo-je-ti kí tin kin lay ya d'otɔ njémɔy-je mɛɛ tuwə-je-ti lə-dé 'ree sə-dé lo-ti kí d'oo kí Jeju isi-ti. ⁵⁶ Lo-je lay kí Jeju ɔw-ti, nganbe-je, kǐ bebo-je, kǐ ta ndɔr-je-ti lé, 'ree

kì njémɔy-je pandanglo-je-ti, ə 'ra ndoo ta-é-ti kɔɔ kadi adi njémɔy-je lé d'ɔdi takubi liə ya par. Rəmə də lay kí d'ɔdi takubi liə lé d'ingə lapiya ya tɔ.

7

Parisi-je kɔ̀ nékobe lə-dé

Mat 15:1-9; Luk 11:37-41

¹ Parisi-je, kɔ̀ dow-je kí n̄a-je kí 'to njéndó dow-je ndukun-je d'ɪ m̄eɛ bebo Jorijalem-ti 'ree 'kəw-n̄a rɔ Jeju-ti. ² Rəmə də d'oo kí njéndó né-je liə kí dan-ti-je 'togi ji-dé al ya d'uso-né né, adi kí go né kí kobe-ti lə-dé rəmə də d'oo d'adi to né kí tò yoro. ³ Parisi-je lé, də kɔ̀ ndəgi jipi-je lay ya 'to njétəl rɔ-dé go nékobe-ti lə ka-dé-je, adi də 'togi ji-dé d'adi aa njay-njay bá d'uso-né né. ⁴ Loki d'ɪ lokosi-ti rəmə, d'a togi rɔ-dé lay b̄əy bá d'a kuso né. Néko-be-je kí rangi n̄a ya kí də 'təl rɔ-dé go-ti adi to togi kobi-je, kɔ̀ ḡum-je, kɔ̀ jo sim̄a-je. ⁵ Beba Parisi-je kɔ̀ njéndó dow-je ndukun-je lé, 'dəji Jeju 'panè: Kɔ̀ ri bá njéndó né-je lə-i 'təl rɔ-dé go nékobe-ti lə ka-ji-je al, adi d'uso né kɔ̀ ji-dé kí yoro wa? ⁶ Jeju ilə-dé-ti panè: S̄əi lé, 'toi njékədkəm dow-je. Ta kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa sobi-né dɔ-si lé to ta kí tɔgrɔ-ti ya. Lubə adi Ejay ndàngi panè:

«Gin dow-je kinlé 'təti kagi-m ndaa ta-dé-ti nè,
Ngà m̄eɛ-dé tò gay sə-m.»

⁷ Pole kí də 'pol-m kàrè to pole kí m̄eɛ w̄əy kare;

Kɔ̀ né-je kí d'isi 'ndó dow-je lé, to ndukun-je kí dow-je d'un kɔ̀ dɔ-dé.

⁸ Jeju təl pa sə-dé panè: S̄əi in̄əi ndukun-je lə Lubə kɔ̀gi ə isi 'təli rɔ-si go nékobe-ti lə dow-je. ⁹ Təl pa b̄əy panè: S̄əi uw̄əi rɔ-si nḡa ya 'mbati ndukun-je lə Lubə rə, kɔ̀ ngəm-né nékobe-je lə-si. ¹⁰ Kɔ̀ Moiyiji panè: 'Təti kagi b̄əbi-i kɔ̀ kɔ̀-i. E pa b̄əy panè: Dow kí pa ta kí maji al dɔ b̄əbi-é-ti əse dɔ kɔ̀-é-ti rəmə, kadi toki təl dowbé kɔ̀gi. ¹¹ Ngà s̄əi rəmə 'painè: Kinə dow pa kɔ̀ b̄əbi-é əse kɔ̀-é panè: Né kí lé m'a ra-né sə-i lé, to «kɔ̀rb̄a», adi kɔ̀r m̄eɛ-é to kadkare kí kadi Lubə. ¹² Rəmə s̄əi ɔ̀gi dowbé kɔ̀ kadi ra né madi kɔ̀ b̄əbi-é əse kɔ̀-é ngá. ¹³ 'Rai bè kin rəmə, to kun bá s̄əi uni nékobe kí isi 'ndó-i-n̄a lé 'bujuri-né ta lə Lubə kɔ̀gi; bá s̄əi 'rai ko né-je kí rangi kí bè kin n̄a ya b̄əy tɔ.

¹⁴ Jeju təl ba kosi dow-je kɔ̀ rɔ-é-ti ə panè: S̄əi lay ya 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m, ə kadi 'ḡəi m̄eɛ-é maji tɔ. ¹⁵ Né kí à kɔ̀ ndaa-ti kow m̄eɛ dow-ti kɔ̀ təl-é dow-ti kí tò n̄e takəm Lubə-ti goto. Ngà né kí ɪ m̄eɛ dow-ti t̄eɛ ndaa-ti bá à ra kadi dowbé təl to dow kí tò n̄e takəm Lubə-ti. ¹⁶ [Dow kí mbi-é tɔ kɔ̀ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kin.]* ¹⁷ Loki Jeju in̄ə kosi dow-je ɔ̀w m̄eɛ k̄əy-ti lé, njéndó né-je liə 'dəji-é kadi ɔ̀r m̄eɛ gosta kinlé adi-dé. ¹⁸ Jeju idə-dé panè: S̄əi lé ya kàrè négə nal-si bè tɔ wa? Ta lə né kí à kɔ̀ ndaa-ti kow m̄eɛ dow-ti kɔ̀ təl-é dow-ti kí tò n̄e takəm Lubə-ti al kinlé, s̄əi kàrè 'ḡəi al tɔ wa? ¹⁹ Kɔ̀ɔtalə né kí ɪ ndaa-ti lé, ɔ̀w tagir-ti lə dow al, ngà ɔ̀w m̄eɛ-é-ti kɔ̀ t̄eɛ kɔ̀gi. Jeju pa bè kɔ̀ nékuso-je lay ya aa njay. ²⁰ Jeju təl pa b̄əy panè: Né kí ɪ tagir-ti lə dow t̄eɛ ndaa-ti bá à təl-é dow-ti kí tò n̄e takəm Lubə-ti. ²¹⁻²² Kɔ̀ tagir-je kí maji al, kɔ̀ ra kaya-je, kɔ̀ bogi-je, kɔ̀ tɔl dow-je, kɔ̀ kiŋə ne-i əse nḡəbi-i kow sangi dow kí rangi-je, kɔ̀ kəm̄k̄əi-je, kɔ̀ m̄eɛndul-je, kɔ̀ k̄ədi-n̄a-je, kɔ̀ néra ki go r̄əbi-é-ti al-je, kɔ̀ kim-n̄a-je, kɔ̀ kulə ta ndil dow-ti-je, kɔ̀ kɔ̀jrɔ-je, kɔ̀ néra kí dɔ mb̄ə-ti-je kinlé ɪ m̄eɛ dow-ti k̄əy,

* **7:16** 7:16 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto m̄eɛ mbete-je-ti kí dɔs̄əy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɔ̀ ji-dé kɔ̀ ta gr̄eki.

lo tagir-je-ti liə. ²³ Né-je kí maji al lay kinlé tee mee dow-ti, ə ra adi dowbé təl né kí tò ne takəm Lubə-ti.

Kadmee lə dené kí to jipi al

Mat 15:21-28

²⁴ Jeju i lo-é-ti kinlé ow donangi Tir-ti, ə ow mee key-ti káre bè. E ndigi kadi dow gə lo kí n'isi-ti al, ngà lo kadi boyo ro-é goto. ²⁵ Kdo dené káre bè, kí ndil kí maji al ra ngon-é kí dené, oo poy Jeju rəmə, ree usi nja-é-ti. ²⁶ Dené kinlé, to dené grəki kí d'oji-é Siri, donangi Penisi-ti. E nɔ ta Jeju-ti kdo kadi tubə ndil kí maji al do ngon-n'è-ti kogi. ²⁷ Ngá bá Jeju idə-é panè: 'Adi ngan-je d'uso né 'ndan moki, kdo kun nekuso ta ngan-je-ti kilə kadi ngan bisi-je lé to né kí tuwə ra al.† ²⁸ Dené lé təl panè: Tɔgro-ti ya 'Babe, ngà ngan bisi-je kí d'a gin tablə kuso né-ti lé, nɔ-nɔ ta ngan-je kí tusi nangi lé d'a kuso kare. ²⁹ Ngá bá Jeju idə-é 'panè: Kdo ta kí ta-i-ti kin ya, ow, ndil kí maji al lé tee mee ngon-i-ti kí dené lé kogi ngá. ³⁰ Loki dené təl ow mee key-ti liə lé, ingə ngon-é lé do tirə-ti. Ndil kí maji al lé tee mee-é-ti kogi ngá.

Jeju kɪ njembito

Mat 15:29-31

³¹ Jeju i donangi Tir-ti təl al donangi Sidɔ-ti ə ində dan bebo-je kí dogi gangi bá ow tee ta babo-ti kí Galile. ³² Rəmə dow-je 'ree kɪ dingəm káre kí to njembito, adi pa ta muki-muki ro Jeju-ti ə 'ra ndoo ta-é-ti kdo kadi ində ji-é do-é-ti. ³³ Jeju ɔr-é dan kosi dow-je-ti ow siə kɪ kár-é mbəngi, e tulə ngan ji-é-je mbi njembito-ti lé ə ra man ta-é ji-é-ti ɔdi-né ndɔ-é tɔ. ³⁴ Go-ti, un kəm-é kɪ dɔrɔ-ti, ilə koo puu ə panè: «Epata», kɔr mee-é to «'tee.» ³⁵ Rəmə tajinati nè ya mbi-é tee, ndɔ-é dɪrɔ bərərə, adi pa ta maji. ³⁶ Jeju ndəji-dé kadi 'pa ta-é d'adi dow oo al. Ngà e ndəji-dé nɔ rəmə, de d'ilə mbe-é kɪ kete-kete tɔ. ³⁷ Né kinlé ɔr ndil-dé nɔ adi 'panè: Kay! Né ra-é-je maji dɔrɔ, njembito-je kàrè e adi-dé d'oo ta rəm, bá de kí ndɔ-dé dɔɔ kàrè adi-dé 'pa ta rəm tɔ.

8

Ta kí sobi do mbə kí siri kɪ ngan kanji

Mat 15:32-39; Mar 6:35-44

¹ Ndo-é-ti kinlé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'təl kəw-nɔ ro Jeju-ti rəmə, né kí kadi d'uso goto; beba Jeju bá njéndó né-je liə idə-dé panè: ² Ta ɔ mee-m kdo kosi dow-je kan! Kdo de 'ra ndo mutə sə-m bone ya, ngà né kí kadi d'uso goto. ³ Ə kinə m'inə-dé m'adi d'ow bee mee-dé bo bè lé, d'a gudi rəbəə kdo de kí nɔ-je d'i əbi. ⁴ Beba njéndó né-je liə d'ilə-é-ti 'panè: Ngà dow à kingə mbə rá diləlo-ti nè kdo kadi d'uso 'ndan wa? ⁵ Jeju dəji-dé panè: Mbə ra kandangi ji-si-ti wa? De 'panè: J'ow kɪ mbə siri. ⁶ Beba Jeju adi dow-je d'isi nangi rəmə ɔy mbə kí siri lé, ra oiyo Lubə ə gəngi dana, təl-né adi njéndó né-je liə kdo kadi 'ləbi kosi dow-je ə de 'ləbi-dé ya tɔ. ⁷ Njéndó né-je lé d'ow kɪ ngan kanji sɔ tɔ. Jeju ra oiyo Lubə do ngan kanji-ti lé ə 'təl-né adi njéndó né-je 'ləbi dow-je do-ti. ⁸ Dow-je d'uso né 'ndan ndə-ndə bá dɔdum-é-je nɔy adi d'oy jangá siri. ⁹ De kí d'uso né lé d'a ra budɔgi lo sɔ je bè. Go-ti, Jeju inə-dé adi d'ow. ¹⁰ Ə tajinati nè ya e al mee tɔ-ti, natɪ kɪ njéndó né-je liə ə d'ow donangi Dalmanuta-ti.

† 7:27 7:27 Ngan-je lé to jipi-je ə ngan bisɪ to dow-je kí 'to jipi-je al tɔ.

*Parisi-je 'dəji nékɔji**Mat 16:1-4*

¹¹ †Parisi-je 'ree rɔ Jeju-ti 'naji siə ta. De 'ndigi n̄-é kɔ koo ta kí m̄-é-ti adi 'dəji-é kadi ra nékɔji kí i dɔrɔ-ti kadi d'oo. ¹² †Jeju ilə m̄-é puu ə panè: Kɔ ri bá dow-je kí ngosnè kin dəji-né nékɔji wa? Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow à ra nékɔji kadi dow-je kí ngosnè kin al. ¹³ Go-ti, Jeju in̄-dé, al m̄-é tɔ-ti gangi ba ɔw turə.

*Ta lə əm lə Parisi-je k̄i əm lə Erodi**Mat 16:5-12*

¹⁴ M̄-é njéndó né-je oy dɔ mbə-ti adi d'un al; de d'ɔw k̄i mbə káre ya par m̄-é tɔ-ti. ¹⁵ †Jeju ndəji-dé panè: «Səi kan! Ooi go rɔ-si maji kɔ əm lə Parisi-je k̄i əm lə Erodi.» ¹⁶ Njéndó né-je 'pa-n̄ ta dan-dé-ti 'panè: Ta lə mbə kí goto ji-ji-ti lé bá ɛ pa-né ta kin bə kɔ. ¹⁷ Jeju gə ta kí m̄-é-dé-ti gɔw adi dəji-dé panè: Kɔ ri é 'pai-n̄ ta dan-si-ti kɔ mbə kí goto ji-si-ti lé wa? Səi 'gəi al ya bəy wa? Kəm-si ijə dɔ-ti al wa? ¹⁸ †Se to m̄-éngə wa? Kəm-si tɔ ya, rəmə ooi-né lo al wa? Mbi-si tɔ ya, rəmə ooi-né ta al wa? M̄-é-si ole dɔ-ti al wa? ¹⁹ Loki ndɔki m'ləbi mbə m̄i dow-je budɔgi lo m̄i lé se ɔyi dɔdum-é kí n̄y kàrè kandangi wa? De 'panè: Dɔgi gidi-é joo. ²⁰ Ə loki ndɔki m'ləbi mbə kí siri dow-je budɔgi lo sɔ lé, ɔyi dɔdum-é kí n̄y jangá kandangi wa? De 'panè: «J'oy jangá Siri.» ²¹ Bəba Jeju təl idə-dé 'panè: «Kin ya kàrè 'gəi gin-é al ya bəy wa?»

*Jeju de k̄i njəkəmtɔ kí Betsayda**Mar 10:46-52; J̄a 9:1-11*

²² Loki 'ree 't̄e m̄-é be-ti kí Betsayda lé, dow-je 'ree k̄i njəkəmtɔ rɔ Jeju-ti, 'nɔ ta-é-ti kɔ kadi ɔdi rɔ-é. ²³ Bəba Jeju uwə ji njəkəmtɔ lé, ɔr-é ɔw siə gidi be-ti, ra man ta-é kəm-é-ti ə ində ji-é dɔ-é-ti bəy bá dəji-é panè: Se oo né madi wa? ²⁴ Njəkəmtɔ lé t̄e kəm-é ə panè: M'oo dow-je, ngà m'oo-dé 'titi-n̄ k̄i kagi-je bə ə d'ɔw n̄iyə. ²⁵ Jeju təl ində ji-é kəm-é-ti gogi; loki njəkəmtɔ lé t̄e kəm-é rəmə, ɛ ingə lapiya ə oo né kí rá-rá ya kàrə gə. ²⁶ Bəba Jeju in̄-é kadi ɔw b̄e rəmə, idə-é panè: «'ɔw m̄-é be-ti al ngà.»

*Piyər pa rəsi kí Jeju to dow kí Lubə mbəti-é**Mat 16:13-20; Luk 9:18-21*

²⁷ Jeju ɔw nat̄i k̄i njéndó né-je liə m̄-é nganbe-je-ti kí dɔnangi Sebare-ti lə Pilipi. Loki d'isi d'ɔw lé ɛ dəji-dé panè: «Dow-je 'panè m'to n̄ wa?» ²⁸ †Bəba de d'idə-é 'panè: «Dow-je kí dan-ti-je 'panè: “I 'to J̄a kí nj̄era dow-je batəm”, ə de kí n̄-je 'panè: “I 'to Eli”, ə de kí rangi 'panè: “I 'to kí káre dan nj̄epata-je kí ta Lubə-ti.”» ²⁹ †Ngà Jeju təl dəji-dé panè: «Ə kí go gə-é-ti lə-si səi ya bə lé, m̄ m'to n̄ wa?» Piyər idə-é panè: «I 'to Kristi*.» ³⁰ Bəba Jeju ndəji-dé n̄ kadi 'pa d'adi dow oo al.

*Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti k̄i tɔsi ndəl-ti liə**Mat 16:21-28; Luk 9:22-27*

³¹ Jeju ndó né njéndó né-je liə panè: «Tɔ kadi Ngon lə dow à kingə k̄i n̄, 'ngatɔgi-je lə jipi-je k̄i nj̄ekun dɔ nj̄égugnə-je lə Lubə, k̄i njéndó dow-je ndukun-je, d'a mbati-é, d'a təl-é, ngà ndɔ kí nj̄ekungi-ti mutə rəmə à tɔsi ndəl kində lo t̄e.» ³² ɛ idə-dé ta kin rəsi, bəba Piyər ɔr-é ɔw siə kəl káre ɔw kəl siə. ³³ Ngà Jeju təl kəm-é oo njéndó né-je liə ə ndangi Piyər

† **8:11** 8:11 Mat 12:38; Luk 11:16 † **8:12** 8:12 Mat 12:39; Luk 11:29 † **8:15** 8:15 Luk 12:1 † **8:18** 8:18 Mar 4:12 † **8:28** 8:28 Mar 6:14,15; Luk 9:7,8 † **8:29** 8:29 J̄a 6:68,69 * **8:29** 8:29 Kristi lé k̄i m̄-é dɔ dow kí Lubə mbəti-é.

panè: «Sata, 'oti ki rangi ta-m-ti, kɔ tagir-je læ-i to tagir-je læ dow-je, bi to tagir-je læ Lubə al.» ³⁴ †Go-ti, Jeju ba kosi dow-je nati kɔ njéndó né-je liə idə-dé panè: «Kinə dow ndigi kun go-m rəmə, kadi ta rɔ-é ɔ-é al, kadi un kagdəsi liə uti ə un go-m. ³⁵ †Kɔ dow kí rá-rá kí ndigi kaji rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ngà dow kí ilə rɔ-é kɔgi kɔ ta læ-m əse kɔ ta læ Poyta kí Maji lé à kaji rɔ-é. ³⁶ Kadi dow ingə né-je kí dɔnangi-ti nè lay ə ndil-é tuji lé, maji-é to ri wa? ³⁷ Ri bá dow à kadi kɔ kɔr-né tó ndil-é wa? ³⁸ Kɔtalə dow kí ra rɔsɔl dɔ-m-ti, kɔ dɔ ta-je-ti læ-m nɔ dow-je-ti kí kaglo-ti kí ngɔsnè kí 'to njérakaya-je, kɔ njéramajal-je kinlé, Ngon læ dow kàrè à ra rɔsɔl dɔ dowbé-ti loki ɛ à ree dan riba-ti læ Bɔbi-é nati kɔ malayka-je kí d'aa njay lé tɔ.»

9

¹ Jeju təl idə-dé bəy panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow-je madi dan dɛ-ti kí d'ə nè kinlé, d'a koo kɔbe læ Lubə kí à ree kɔ tɔgi kinlé kɔ kəm-dé bəy bá d'a koy.

Ta kəm Jeju mbəl adi tò gay

Mat 17:1-13; Luk 9:28-36

² †Nɔ məkɛ go-ti, Jeju adi Piyər, kɔ Jaki, kɔ Ja d'ow siə d'ow d'isi kɔ kár-dé dɔ mbal-ti kí ngal rəmə rɔ-é mbəl tò gay takəm-dé-ti. ³ Kubi-je liə ndɔy ngilingi-ngilingi, nda mbəy-mbəy ə to nda kí dow kí dɔnangi-ti nè kí à kasi ra né kadi nda bin ya goto. ⁴ Rəmə Eli dɛ kɔ Moiyiji 'tɛ sə-dé koy ə d'ə d'ɔji ta kɔ Jeju. ⁵ Bəba Piyər idə Jeju panè: Njéndó dow-je né, maji nɔ kadi j'isi nè ya ngá. Adi j'rai kəykubi mutə; káre à to 'lə-i, káre to 'lə Moiyiji ə káre to 'lə Eli tɔ. ⁶ Piyər gə ta kí à pa al, kɔtalə bəl ində bandi-dé gangi. ⁷ †Kilndi ree sɔbi dɔ-dé-ti rɔpi rəmə ndi dow ba dan kilndi-ti lé panè: ɛ kinlé, to ngon-m; m'ində-é dan kəm-m-ti; ooi ta liə. ⁸ Tajinati nè ya njéndó né-je 'gɔ lo 'gəə dɔ-dé rəmə d'oo dow kí rangi al, ngà Jeju ya kɔ kár-é bá ə sə-dé. ⁹ Loki d'ɔ dɔ mbal-ti d'isi risi nangi lé, Jeju ndəji-dé panè: «Né kí ooi kinlé, 'pai ta-é adi dow oo al ya sar kadi Ngon læ dow tɔsi-né ndəl ində lo tɛ dan dow-je-ti kí d'oy.» ¹⁰ Dɛ təl rɔ-dé go ta-ti kinlé ya, ngà dɛ 'dəji-nɔ ta 'panè se tɔsi ndəl kində lo tɛ dan dow-je-ti kí d'oy kinlé kɔr mɛɛ-é to ri ən wa? ¹¹ †Bəba dɛ dəji Jeju 'panè: «Kɔ ri bá njéndó dow-je ndukun-je 'panè: “Tò kadi Eli ree mɔki tá” wa?» ¹² ɛ idə-dé panè: «Eli lé, à təl ree kete ə à kɔsi nja né-je nati kɔ gangi-é gangi-é lay. Ngà kɔ ri bá 'ndangi 'panè: “Ngon læ dow à kingə kɔ nɔ rəm, dow-je d'a nədi-é rəm lé wa?” ¹³ Ngà m'a kidə-si rəsi kí Eli lé ree ngá ə dow-je 'ra siə né-je kí mɛɛ-dé ndigi titi kí 'ndangi-né ta kí sɔbi dɔ-é lé ya.»

Jeju tubə ndil-je kí maji al dɔ ngon-ti

Mat 17:14-21; Luk 9:37-43

¹⁴ Loki 'təl 'ree ngɔsi kɔ ndəgi njéndó né-je lé, d'oo kí kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'ilə-nɔ 'gəə dɔ-dé bá njéndó dow-je ndukun-je d'isi 'naji sə-dé ta. ¹⁵ Bəba loki dow-je d'un kəm-dé d'oo Jeju rəmə, kadi-dé uwə-dé pɔy ə d'əy ngɔdi kɔ rɔ-é-ti kɔ ra-é lapiya. ¹⁶ Jeju dəji njéndó né-je liə panè: Isi naji sə-dé ta dɔ ri-ti wa? ¹⁷ Dow káre dan kosi dow-je-ti idə-é panè: Njéndó dow-je né, m'ree kɔ ngon-m rɔ-i-ti, kɔtalə ndil kí maji al ra-é adi pa ta al. ¹⁸ Lo lay ya kí ndil kí maji al kin uwə-é-ti lé, itə-é ilə-é nangi rəm, əm ta-é ɔ puki-puki rəm, uso ngang-é məgəgə-məgəgə rəm, bá ndaji-é ndəy-ndəy

† 8:34 8:34 Mat 10:38; Luk 14:27 † 8:35 8:35 Mat 10:39; Luk 17:33; Ja 12:25 † 9:2 9:2 2Pi 1:17,18

† 9:7 9:7 Mat 3:17; Mar 1:11; Luk 3:22 † 9:11 9:11 Mat 11:14

rəm tɔ. M'dəji njéndó né-je lə-i kadi 'tubə ndil kí maji al kinlé dɔ-é-ti kɔgi ya, ngà də d'asi al. ¹⁹ Beba Jeju idə-dé panè: Səi ko dow-je kí njémeɛngə-je kan! M'a kisi sə-si nati asi kaglo ban bəy wa? M'a kisi dɔ-ti sə-si asi kaglo ban bəy wa? 'Ree kà ngon lé rɔ-m-ti nè bè. Ə d'un ngon lé 'ree siə rɔ-é-ti. ²⁰ Loki ngon lé oo Jeju taá ya rəmə, ndil kí maji al lé ɔsi-é kà tógi-é adi-é usi nangi ə ndur kuti-kuti adi əm ta-é i puki-puki. ²¹ Jeju dəji bɔbi ngon lé panè, né kinlé ra-é bè asi dɔkaglo ban ngá wa? Ə ilə-é-ti panè: Ra-é ngon-é-ti nu ya ə ²² taá-taá ya ndil lé ɔsi-é ilə-é pərəə-je, ilə-é mani-je kɔ kadi-é oy. Ngà kinə 'a kasi ra né madi rəmə, 'oo kəmtondoo lə-ji ə 'ra sə-ji. ²³ Jeju ilə-é-ti panè: I 'dəji-m 'panè se m'a kasi wa? Dow kí adi mɛɛ-é lé, né kí à dum-é ya goto. ²⁴ Lo-é-ti kin ya bɔbi ngon lé ilə bɔbi ndi-é nangi panè: M'adi mɛɛ-m, 'ra sə-m kɔ kadmɛɛ lə-m asi al. ²⁵ Loki Jeju oo kí kosi dow-je d'ay miriri-miriri ki rɔ-dé-ti rəmə, ndangi ndil kí maji al lé panè: «I ndil kí njəkɔgi dow koo ta, njəkɔgi dow pa ta kinlé, m'un ndu madi-i kadi 'tɛɛ mɛɛ ngon-ti kin kɔgi ə 'təl 'ree mɛɛ-é-ti gogi al ya riw ngá.» ²⁶ Ə ndil kí maji al ur kəə ə ɔsi ngon lé kà tógi-é n̄á bá tɛɛ-né kɔgi mɛɛ-é-ti. Ngon lé tɔ titi dow kí oy bè, adi dow-je kí d'ə lo-é-ti lé 'panè ɛ oy. ²⁷ Ngà Jeju uwə ji-é, un-é-né ki taá ə ɛ i ə taá.

²⁸ Loki Jeju ɔw kəy rəmə, njéndó né-je liə d'isi siə kà kár-dé ngá bá 'dəji-é 'panè: Kɔ ri bá jɛ ya kà dɔ-ji j'asi tubə ndil kí maji al kinlé kɔgi al wa? ²⁹ Beba ɛ idə-dé panè: Ko ndil-je kà bè kinlé, ta kà pa kà Lubə ya par bá dow à tubə-dé-né.

Nja joo kí Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti kà dɔ tɔsi ndəl-ti liə

Mat 17:22-23; Luk 9:43-45

³⁰ D'i lo-é-ti kinlé d'ɔw ə d'ində dɔnangi Galile 'gangi rəmə, Jeju ndigi kadi dow gə al. ³¹ Kɔ ɛ ndó né njéndó né-je liə taá-taá ə idə-dé panè: «D'a kilə Ngon lə dow ji dow-je-ti kɔ kadi 'təl-é, ngà ndɔ mutə go ndɔ koy-é-ti lé, ɛ à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.» ³² Ngà njéndó né-je 'gə mɛɛ ta kinlé al rəm, bá də 'bəl lo dəji-é ta dɔ-ti rəm tɔ.

N̄á to kí boy dɔ madi-é-je-ti wa?

Mat 18:1-5; Luk 9:46-48

³³ Dɛ 'ree 'tɛɛ Kapernayim. Ə loki d'isi kəy ngá bá Jeju dəji njéndó né-je liə panè: Ri bá 'naji-n̄á ta dɔ-ti rəbəə lé wa? ³⁴ †Ngà də d'ilə-é-ti al, kɔtələ dɔ rəbi-ti lé, d'ɔw 'naji-n̄á ta 'panè se n̄á bá to kí boy n̄á dan-dé-ti wa? ³⁵ †Beba Jeju uwə lo isi-ti nangi ə ba njéndó né-je kí dɔgi gidi-é joo lé ki rɔ-é-ti bá idə-dé panè: Dow kí ndigi to kí dɔsɔy lé, kadi təl rɔ-é ki sɔy dow-je lay rəm, bá kadi-é təl rɔ-é ngonnjəkullə-ti lə dow-je lay rəm tɔ. ³⁶ Go-ti, Jeju un ngon kí ndɛ bè adi-é ə dan-dé-ti danə ə go-ti təl uwə-é kàdi-é-ti bá idə-dé-né ta panè: ³⁷ †Dow kí rá-rá kí uwə ngon kí titi ɛ kin bè ki rɔ-é-ti kɔ ta lə-m kin rəmə, to m̄a ya dowbé uwə-m ki rɔ-é-ti tɔ tin. Ə dow kí uwə-m ki rɔ-é-ti lé, to m̄a bè bá dowbé uwə-m ki rɔ-é-ti al, ngà to njəkulə-m bá dowbé uwə-é ki rɔ-é-ti tin.

Dow kí ɔsi ta Jeju al lé to dow liə

Luk 9:49-50

³⁸ J̄a idə Jeju panè: «Njéndó dow-je né, jɛ j'oo dow káre un ri-i bá isi tubə-né ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti ə j'sangi kadi j'ɔgi-é dɔ-ti kɔ ɛ un go-ji al.» ³⁹ Jeju panè: «ɔgi-é dɔ-ti al, kɔ dow kí ra nékɔji kà ri-m lé, à təl tajinati nè pa ta kà maji al dɔ-m-ti go-ti al.» ⁴⁰ †Kɔ dow kí ɔsi-ji kà ta al

† 9:34 9:34 Luk 22:24 † 9:35 9:35 Mat 20:26,27; 23:11; Mar 10:43,44; Luk 22:26 † 9:37 9:37 Mat 10:40; Luk 10:16; J̄a 13:20 † 9:40 9:40 Mat 12:30; Luk 11:23

lé, to dow læ-ji. ⁴¹ †Dow kí adi-si man kay meɛ kaman káre kɔ to kí səi 'toi dow-je læ-m ma Kristi* lé, ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dowbé kin à nal nékugə doji-é al.

Ta læ dow kí ra madi-é adi ra majal

Mat 18:6-9; Luk 17:1-2

⁴² Ngà kinə dow ra dow káre dan ngan dow-je-ti kí d'adi-m meɛ-dé kin adi-é ra majal lé, lé 'doo mbal kusi ko kí boy mindi-é-ti bá d'ilə-é-né dan babo-ti ya kàrè 'liə tò soti bəy. ⁴³ †Kinə ji-i ra-i adi 'ra majal rəmə, 'gangi-é ilə-é kɔgi; kadi 'ow lo kiskəm-ti kɔ ji-i káre lé tò soti itə kadi 'ngəm ji-i joo lay ə 'ow-né dan pər-ti kí tò sartagangi. ⁴⁴ [Lo-é-ti kinlé kode-je kí rɔ dow-ti d'a koy al rəm, bá pər kí titi kàrè à koy al rəm tɔ.]† ⁴⁵ Kinə nja-i ra-i adi 'ra majal rəmə, 'gangi-é ilə-é kɔgi; kadi 'ow lo kiskəm-ti kɔ nja-i káre lé, tò soti itə kadi 'ngəm nja-i joo lay ə 'ow-né dan pər-ti kí tò sartagangi. ⁴⁶ [Lo-ti kí kode-je kí rɔ dow-je-ti d'a koy al rəm, bá pər kí titi kàrè à koy al rəm tɔ.]‡ ⁴⁷ †Kinə kəm-i ow sə-i adi 'ra majal rəmə, 'or-é 'ilə-é kɔgi. Kadi 'ow kɔbɛ-ti læ Lubə kɔ kəm-i káre-rè lé tò soti itə ngəm kəm-i joo lay ə d'ilə-i-né dan pər-ti kí tò sartagangi. ⁴⁸ Lo-ti kí kode-je kí rɔ dow-je-ti d'a koy al rəm, bá pər kàrè à koy-ti al rəm tɔ. ⁴⁹ Kɔ dow kí ində dan pər gangi lé aa njay-njay ə titi-na kɔ kati bə. ⁵⁰ †Kati to né kí maji ya, ngà kinə mbinə-é or kɔgi lé dow à ra-né ban bá à təl dɔ gogi bəy wa? Adi rɔ-si taa kati ə isi-na kɔ lapiya.

10

Ta kí dɔ gángi-nɔ-ti læ dené kɔ dingəm

Mat 5:31-32; 19:1-12; Luk 16:18; Det 24:1-4

¹ Jeju i lo-é-ti kin ow donangi Jude-ti gidi ba jurde-ti. Kosi dow-je 'təl 'kəwnə rɔ-é-ti, ə titi kí ɛ ra-né low-low lé, ɛ ndó-dé né ya bəy. ² Rəmə Parisi-je 'ree rɔ-é-ti kɔ nɔ-é koo ta kí meɛ-é-ti adi 'dɔji-é 'panè se to tó-é kadi dow tubə ne-é wa? ³ Jeju ilə-dé-ti panè: Moiyiji un ndu dɔ-ti adi-si panè ri wa? ⁴ †Dɛ təl d'idə-é 'panè: Moiyiji lé un ndu panè: Kinə dow tubə ne-é rəmə kadi 'adi-é mbete tubə bane. ⁵ Bəba Jeju təl panè: To ta læ meɛngə læ-si bá Moiyiji ndàngi-né ndukun kinlé adi-si. ⁶ Ngà lo kulə gin donangi-ti lé, Lubə ra dené kɔ dingəm. ⁷ Gin-é kin bá dingəm à kinə-né kɔ-é kɔ bɔbi-é kɔ tiɲə nati kɔ ne-é. ⁸ Ə dɛ joo lay ya 'təl kubru rɔ kí káre-rè. Adi dɛ 'to dow-je joo al ngá; ngà 'to kubru rɔ kí káre-rè. ⁹ Né kí Lubə tó nati lé, kadi dow tuti al. ¹⁰ Loki d'isi meɛ kəy-ti lé, njéndó né-je 'təl 'dɔji-é ta dɔ-ti ya bəy. ¹¹ †Bəba idə-dé panè: Dow kí tubə ne-é bá taa dené kí rangi lé, ɛ ra kaya nɔ ne-é-ti kí kete. ¹² Rəm bá dené kí inə ngɔbi-é ə taa dingəm kí rangi kàrè ra kaya ya tɔ.

Ta læ Jeju kɔ ngan-je kí dɔ-dé nɔy

Mat 19:13-15; Luk 18:15-17

¹³ Dow-je 'ree kɔ ngan-je rɔ Jeju-ti kɔ kadi ində ji-é dɔ-dé-ti. Ngà njéndó né-je 'kol sə-dé. ¹⁴ Loki Jeju oo né kí 'ra kinlé rəmə, meɛ-é ɔ-é adi idə-dé panè: «Inəi ngan-je adi 'ree rɔ-m-ti, bi ɔgi-dé al, kɔtalə kɔbɛ læ Lubə tò

† **9:41** 9:41 Mat 10:42 * **9:41** 9:41 Kristi lé kər meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **9:43** 9:43 Mat 5:30 † **9:44** 9:44 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɔ ji-dé kɔ ta greki. ‡ **9:46** 9:46 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɔ ji-dé kɔ ta greki. † **9:47** 9:47 Mat 5:29 † **9:50** 9:50 Mat 5:13; Luk 14:34,35 † **10:4** 10:4 Mat 5:31 † **10:11** 10:11 Mat 5:32; 1Kɔ 7:10,11

kɔɔ dow-je kí 'titi-n̄a sə-dé bè. ¹⁵ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Dow kí ndigi kɔɔbe lə Lubə titi-n̄a k̄i ngon kí s̄e ndigi-né kin al lé à kɔw-ti nd̄a bè al.»
¹⁶ Go-ti, Jeju uwə ngan-je lé ki rɔ-é-ti, ə ində ji-é dɔ-dé-ti bá tɔr-né ndi-é dɔ-dé-ti.

Ta lə dingəm kí njènékingə

Mat 19:16-30; Luk 18:18-30

¹⁷ Loki Jeju un rəbi isi ɔw rəmə, dingəm káre ay ngodi go-é-ti, tɔsi məkəji-é nangi nɔ-é-ti ə dəji-é panè: «Dow kí maji kí njéndó dow-je né, ri bá m'a ra bá m'a kisi-né kəm sartagangi wa?» ¹⁸ Jeju idə-é 'panè: «Kɔɔ ri bá i 'ba-m dow kí maji wa? Dow kí maji goto, Lubə ya k̄i kár-é é maji. ¹⁹ 'Gə ndukun-je lə Lubə gɔw: “'A tɔl dow al, 'a ra kaya al, 'a bogi al, 'a tət̄i ta kí ndángi al, 'a ra né kí maji al k̄i dow al, 'a tət̄i kagi bɔbi-i k̄i kɔ-i.”»
²⁰ Dingəm lé ilə-é-ti panè: «Njéndó dow-je né, basa-m-ti n̄u ya m'təl rɔ-m go né-je-ti kin lay.» ²¹ Jeju oo-é géréró, ndigi-é ə idə-é panè: «Né káre nal-i b̄əy. 'ɔw 'ndogi nékingə-i lay ə 'ləbi là-é njéndoo-je rəmə ndɔ-é 'a kingə n̄a dɔr̄a-ti ə 'ree un go-m.» ²² Ngà rəmə dingəm lé rɔ-é nəl-é dɔ ta-ti kinlé al, adi ɔti ɔw k̄i rɔkati kan̄a, kɔɔ to dow kí nékingə-é n̄a.

²³ Beba Jeju oo lo gəə dɔ-é, bá idə njéndó né-je liə panè: «Kadi njènékingə-je d'ɔw kɔɔbe-ti lə Lubə lé, to né kí nḡa n̄a.» ²⁴ Ta kí Jeju pa lé ɔr ndil njéndó né-je. Beba Jeju təl idə-dé panè: «Ngan-m-je, kɔw kɔɔbe-ti lə Lubə lé nḡa n̄a. ²⁵ Kadi jambal d̄əə b̄e libri-ti lé to né kí nḡa n̄a ya, nḡa kadi njènékingə ɔw kɔɔbe-ti lə Lubə lé to né kí nḡa itə-é b̄əy.» ²⁶ Ta kinlé ɔr ndil njéndó né-je ta madi-é-ti ya b̄əy, adi 'pa-n̄a ta dan-dé-ti 'panè: «Tò bè nḡa n̄a bá à kaji wa?» ²⁷ Jeju oo-dé géréró ə 'panè: «Né kinlé dow-je bá dum-dé bi dum Lubə al, kɔɔ Lubə lé né kí dum-é goto.»

²⁸ Rəmə Piyər idə-é panè: «Yən, je kinlé, j'tusi né-je lə-ji j'inq̄ə bá j'un go-i tin.» ²⁹ Beba Jeju ilə-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Dow kí inq̄ə kəy liə, k̄i ngankɔ-é-je, k̄i kɔnan-é-je, k̄i kɔ-é, k̄i bɔbi-é, k̄i ngan-é-je əse ndɔr-je liə kɔɔ ta lə-m rəm, kɔɔ Poyta kí Maji rəm lé, ³⁰ kisi-é k̄i dɔ-é taá nè kin ya à kingə kí rangi dɔ-ti nja bu, adi to kingə kəy-je, k̄i ngankɔ-é-je, k̄i kɔnan-é-je, k̄i kɔ-é-je, k̄i ngan-é-je, k̄i ndɔr-je rəm, bá d'a kulə kəm-é ndoo-je rəm, bá à kingə kiskəm kí sartagangi kaglo-ti kí à ree b̄əy rəm tɔ. ³¹ †Dow-je n̄a dan d̄e kí kete-ti d'a təl to dow-je kí gogi ə dow-je n̄a dan d̄e kí gogi-ti d'a təl to dow-je kí kete tɔ.»

Nja mutə kí Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti k̄i dɔ tɔsi ndəl-ti liə

Mat 20:17-19; Luk 18:31-34

³² Loki Jeju k̄i njéndó né-je liə d'un rəbi d'isi d'ɔw k̄i Jorijaləm lé, Jeju usi nɔ-dé-ti. Mee njéndó né-je gangi man rəm, dow-je kí d'un go-dé kàrè 'bəl rəm tɔ. Beba Jeju ba njéndó né-je kí dɔgi gidi-é joo k̄i rɔ-é-ti, pa sə-dé ta kí dɔ né-ti kí à t̄eɔ dɔ-é-ti panè: ³³ Yən, kɔw kí j'isi j'ɔwi k̄i Jorijaləm kinlé, d'a kilə Ngon lə dow ji njékun dɔ njégugnə-je-ti lə Lubə, k̄i ji njéndó dow-je ndukun-je-ti. D'a gangta koy dɔ-é-ti rəm, d'a kilə-é ji gin dow-je-ti kí 'to jipi-je al. ³⁴ D'a soki-é rəm, d'a tubə yoro kəm-é-ti rəm, d'a tində-é k̄i ndəy marɔw ə d'a tɔl-é, nḡa ndo kí njékungi-ti mutə rəmə, à tɔsi ndəl kində lo t̄eɔ.

Nédəji lə ngan lə Jebede

Mat 20:20-28; Luk 22:24-27; Jq 13:1-17

³⁵ Jaki kà Jà kí 'to ngran læ Jebede lé, 'ree rɔ Jeju-ti 'panè: Njèndó dow-je né, j'ndigi kadi 'ra né kí j'ow kà dɔji-i kin adi-ji. ³⁶ Æ Jeju dɔji-dé panè: Ri bá sɔi ndigi kadi m'ra m'adi-si wa? ³⁷ Beba dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Jɛ lé j'ge kadi ndɔ kí 'a kisi dan rifa-ti læ-i rəmə, 'adi dow káre isi dɔ jikɔl-i-ti ə kí káre isi dɔ jigəl-i-ti tɔ. ³⁸ †E ilə-dé-ti panè: Sɔi lé, 'gəi né kí 'dɔji lé al. A kasi kingəi kɔ́ kí m'a kingə lé kare wa? Əse asi kadi 'ra-si «batɛm» kɔ́ kí m'a ra lé kare wa? Beba d'ilə-é-ti 'panè: Oiyɔ, j'a kasi kare. ³⁹ Æ Jeju tɛl ilə-dé-ti panè: Tɔgrɔ-ti, kɔ́ kí m'a kingə lé a kingəi rəm, batɛm kɔ́ kí d'a ra-m lé kàrè d'a ra-si tɔ.

⁴⁰ Ngà ta læ kisi dɔ jikɔl-m-ti əse dɔ jigəl-m-ti lé, to ma bá m'a kadi al. Ngà tɔ kdɔtalə dow-je kí Lubə ya ra go-é kete kdɔ-dé. ⁴¹ Loki ndəgi-é-je kí dɔgi d'oo ta kin bè lé, wɔngi ra-dé nɔ́ dɔ Jaki-je-ti kà Jà lé. ⁴² †Beba Jeju ba-dé ə idə-dé panè: «Sɔi 'gəi kí dɛ kí dow-je d'oo-dé kí njəkɔbe dɔ gin dow-je-ti kí gay-gay kí dɔnangi-ti nè lé, d'ulə kəm dow-je ndoo nɔ́ rəm, bá dow-je kí boy-boy kàrè d'ɔ́ be dɔ dow-je-ti lé kí go lo njətɔgi-ti rəm tɔ. ⁴³ †Ngà sɔi lé, kɔ́-nɔ́ kí bè kin à goto dan-si-ti. Ngà dow kí ndigi kadi n'to kí boy dan-si-ti lé, kadi tɛl rɔ-é ngonnjəkullə-ti læ-si bane; ⁴⁴ ə dow kí ndigi kadi n'to kí dɔsɔy dan-si-ti lé, kadi tɛl rɔ-é bə-ti læ-si lay tɔ. ⁴⁵ Kdɔtalə Ngon læ dow lé ree kdɔ kadi dow-je 'ra kullə d'adi-é al, ngà ɛ bá ree kdɔ ra kullə kadi dow-je rəm, bá kdɔ kadi rɔ-é gangi-né dɔ kosi dow-je rəm tɔ.»

Jeju adi Bartime kí njəkəmtɔ oo lo

Mat 20:29-34; Luk 18:35-43

⁴⁶ Jeju kà njèndó né-je ree 'tɛɛ bebo Jeriko-ti. Loki d'isi 'tɛɛ kí gidi be-ti nati kà njèndó né-je liə, kà kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy rəmə, njəkəmtɔ kí 'ba-é Bartime kí to ngon læ Time, isi ngangi rəbi-ti isi kɔy né. ⁴⁷ Loki ɛ oo kí to Jeju kí Najaretɔ lé, ɛ ilə bɔbi ndi-é nangi nɔ́ panè: «Jeju, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo læ-m.» ⁴⁸ Rəmə dow-je nɔ́ 'ndángi-é kadi uti ta-é. Ngà ɛ ilə bɔbi ndi-é nangi nɔ́ itə kí kete lé bəy panè: «Ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo læ-m boo.» ⁴⁹ Beba Jeju tɛl ɔ́ nangi ə panè: 'Bai-é ki nè. Ə dɛ 'ba njəkəmtɔ lé d'idə-é 'panè: «'Uwə rɔ-i ngə, j taá, ɛ ba-i.» ⁵⁰ Rəmə njəkəmtɔ lé ilə kubi kul liə kɔgi, ubə nangi rati, j bal ɔw rɔ Jeju-ti. ⁵¹ Ə ɛ dɔji-é panè: Ri bá i 'ndigi kadi m'ra m'adi-i wa? Njəkəmtɔ lé ilə-é-ti panè: «Njèndó dow-je né, kəm-m ya 'adi tɛl oo lo.» ⁵² Beba Jeju idə-é panè: «'Ɔti 'ɔw, kadi mɛɛ læ-i adi-i lapiya.» Rəmə tajinati nè ya kəm-é oo lo ə un rəbi go Jeju-ti.

Jeju mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti

11

Ree Jeju Jorijalɛm

Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jà 12:12-19

¹ Loki d'isi d'ow ki bebo Jorijalɛm-ti bá 'ree 'tɛɛ ngosi kà be kí Betpaje, kà Betani kàdì mbal kà kagi Olibiye-je-ti rəmə, Jeju ulə njèndó né-je liə joo panè: ² «Ɔwi mɛɛ ngonbe-ti kí tɔ́ nɔ́-si-ti kin, rəmə tajinati nè ya a kingəi ngon koro kí dow al-é al bəy kí 'tɔ́-é nangi ə 'tuti-é, 'reei siə. ³ Kinə dow dɔji-si panè: “'Tuti-é kdɔ ri wa” rəmə idəi-é 'painè 'Babe bá ge-é ə tajinati nè ya à kiɲə-é kadi-é ree gogi*.»

† **10:38** 10:38 Luk 12:50 † **10:42** 10:42 Luk 22:25,26 † **10:43** 10:43 Mat 23:11; Mar 9:35; Luk 22:26 * **11:3** 11:3 Ta læ kiɲə koro kinlé mɛɛ mbete-je-ti kí ndàngi kà ji-dé kí ta greki lé, 'ná-je 'ndàngi-ti 'panè to 'ba njəkoro lé bá à kiɲə-é kadi d'ow siə d'adi Jeju ə kí madi rəmə 'panè to Jeju bá à kiɲə koro lé kadi tɛl ree rɔ 'ba-é-ti gogi.

⁴ Beba njéndó né-je lé d'ow rəmə d'ingə ngon koro kí 'tó-é ndaa-ti, takəy-ti, mbó rəbi-ti ə 'tuti-é to. ⁵ Dow-je kí nǎ-je kí dan de kí d'a lo-é-ti lé 'dəji-dé 'panè: «To ri bá 'rai bè wa? 'Tuti ngon koro kinlé kɔɔ ri wa?» ⁶ Ə de d'ilə-dé-ti titi kí Jeju idə-dé-né lé, rəmə d'inə-dé d'adi d'ow siə.

⁷ Beba 'ree kɔɔ ngon koro lé d'adi Jeju ə 'labi kubi-je lə-dé gidɔ-é-ti adi Jeju isi dɔ-ti. ⁸ Dow-je nǎ 'labi kubi-je lə-dé dɔ rəbi-ti ə de kí nǎ-je 'təti balkəm kagi-je kí mɛɛ ndɔɔ-je-ti bá 'labi dɔ rəbi-ti.

⁹ Dow-je kí d'ow kete nɔ-é-ti kɔɔ de kí d'ow go-é-ti, 'tur kəə boy-boy 'panè: «Kɔɔgaji tò dɔ Lubə-ti! Kadi Lubə tɔɔ ndi-é dɔ dow-ti kí njèree kɔɔ ri 'Babe.

¹⁰ Kadi Lubə tɔɔ ndi-é dɔ kɔɔbe-ti kí isi ree, kadi-é tɔɔ ndi-é dɔ kɔɔbe-ti lə ka-ji Dabidi!

Kɔɔgaji tò dɔ Lubə-ti kí taá nu.»

¹¹ Jeju ɔw bebo Jorijalɛm-ti takəy-ti lə Lubə. Loki oo né-je lay kí titi rəmə, ɛ tɛɛ ɔw Betani kɔɔ njéndó né-je liə kí dɔgi gidɔ-é joo kɔɔ ndɔ isi li ngá.

Ta lə kote kí Jeju man-é

Mat 21:18-19

¹² Lo aa go-ti, loki d'ində lo 'tɛɛ mɛɛ be-ti kí Betani lé bo ra Jeju. ¹³ Beba ɛ un kəm-é oo lo kete nɔ-é-ti rəmə, oo kote kí mbi-é iti maji ə ɔw gin-ti kɔɔ koo se n'a kingə kandi-é wa. Ngá loki tɛɛ gin-é-ti rəmə, kandi-é goto kɔɔtalə to nǎy kandi liə al bəy. ¹⁴ Beba Jeju idə kote lé panè: «Ndə bá dow à kijə kandi-i kuso gogi al ngá. Njéndó né-je d'oo ta liə kí pa lé.»

Jeju tubə njéragati takəy-ti lə Lubə

Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Jə 2:13-22

¹⁵ Loki Jeju kɔɔ njéndó né-je liə 'ree 'tɛɛ Jorijalɛm lé, ɛ ɔw takəy-ti lə Lubə rəmə, tubə njéragati-je kɔɔ njéndogi né-je kɔgi, titə tablə-je lə njémbəl-nǎ là-je kɔɔ kagi kisi-je lə njéragati də-je tilə. ¹⁶ Dow káre ya kàrè inə-é adi un né dəə-né takəy-ti lə Lubə al.

¹⁷ Ə ɛ ndó-dé né ə 'panè: 'Ndàngi 'panè:

«Kəy lə-m lé d'a ba-é kəy pa ta kɔɔ Lubə kí tò kɔɔ gin dow-je lay; ngá sɔi adi təl to kəy kisi njéboji-je.»

¹⁸ Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə kɔɔ njéndó dow-je ndukun-je d'oo ta liə rəmə 'sangɔ kəm rəbi tol-é, ngá de 'bəl-é kɔɔ kosi dow-je lay ya néndó liə uwə-dé kɔɔ ta. ¹⁹ Loki kàdɔ ur lé, Jeju ində lo tɛɛ mɛɛ bebo-ti kɔɔ njéndó né-je liə.

Kagi kote kí Jeju man-é lé tuti kurum

Mat 21:20-22

²⁰ Kɔɔ ndɔge ta təl-dé-ti rəmə, njéndó né-je d'oo kí kote lé i taá ya tuti sar tɛɛ njirə-é-ti nangɔ. ²¹ Beba mɛɛ Piyər ole dɔ né-ti kí ra-né lé adi, idə Jeju panè: Njéndó dow-je né 'oo, kote kí 'man-é lé tuti kurum tin.

²² Jeju idə-dé panè: «Adi mɛɛ-si Lubə. ²³ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí kinə dow madi idə mbal kin panè: “'Ōti kɔɔ rangɔ lo kin-ti ə 'ow 'usi dan babo-ti”, bá kinə dowbé lé tadi ta dɔ-ti al ə adi mɛɛ kí né-é à ra né lé, né-é à ra né ya to.» ²⁴ Gin-é kin bá adi m'idə-si: Né lay kí sɔi 'dəji mɛɛ ta-ti kí pa kɔɔ Lubə lé, kadi 'ndai mɛɛ-si kəy kí ingəi né-é ngá, rəmə a kingəi né-é ya to.

²⁵ †Ə loki sɔi ɔi taá kɔɔ pa ta kɔɔ Lubə bá ooi toki ɔwi kɔɔ ta mɛɛ-si-ti kɔɔ dow rəmə, inəi go kɔgi adi-é kɔɔ kadi Bəbi-si Lubə kí isi dɔɔɔ-ti inə-né go majal-je lə-si kɔgi adi-si to.

²⁶ [Ngà kinə inəi go majal-je lə madi-si-je kogi al lé, Bobi-si kí isi dora-ti à kinə go majal-je lə-si kogi al ya to.]†

Ta kí do tógi-ti lə Jeju

Mat 21:23-27; Luk 20:1-8

²⁷ Loki 'təl ree Jorijalem gogi lé, Jeju ɔw njiyə takəy-ti lə Lubə rəmə, njékun do njégugné-je lə Lubə, kə njéndó dow-je ndukun-je, kə 'ngatógi-je lə jipi-je d'ow rə-é-ti ²⁸ ə 'dəji-é 'panè: «Ná bá adi-i tarəbi bá 'ra-né né-je kinlé wa? Ná adi-i tógi bá 'ra-né wa?» ²⁹ Jeju ilə-dé-ti panè: «M'a dəji-si ta káre bè ya par; iləi-mi-ti ə m'a kidə-si dow kí adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé to. ³⁰ Já lé to Lubə bá ulə-é adi ra dow-je batəm əse to dow-je wa? Iləi-mi-ti.» ³¹ Beba də 'pa-nə ta dan-dé-ti 'panè: «Kinə j'painè to Lubə bá ulə-é lé ɛ à təl panè kdo ri bá adi-é mɛɛ-si al wa? ³² Ə kinə j'painè to dow-je bá d'ulə-é ya bè lé, bayawəə ... Də 'pa bè kdo də 'bəl kosi dow-je, kdo dow-je lay 'gə kí Já lé to njèpata kí ta Lubə-ti kí tɔgrɔ-ti.» ³³ Beba də d'idə Jeju 'panè: «J'gə al.» Rəmə Jeju idə-dé panè: «Mə kàrè m'a kidə-si dow kí adi-m tógi bá m'ra-né né-je kinlé al ya to.»

12

Gosta kí do njérakullə mɛɛ ndor nduu-ti

Mat 21:33-46; Luk 20:9-19

¹ Jeju pa ta kə gosta panè: Dow káre uwə nduu, ɔr gali do-ti, ra be do ər-ti kdo mbore-né man nduu lé rəm, ur pal ngəm lo titi, bəy bá adi njérakullə-é-je d'uwə siə do-é kadi 'ra kullə do-ti ə ɔti ɔw mba. ² Loki nəy kijə kandi nduu asi lé, 'ba njéndor lé ulə ngonnjékullə káre rɔ njérakullə-je-ti lé, kdo kadi d'adi-n'è kandi nduu lə-n'è kí sobi do-n'è. ³ Rəmə də d'uwə-é, 'tində-é mbuki-mbuki ə d'inə-é d'adi təl kə ji-é kare. ⁴ ɛ təl adi ngonnjékullə kí rangi ɔw bəy; də d'uwə-é, 'tində do-é mbuki-mbuki bá 'taji-é do-ti. ⁵ 'Ba njéndor lé təl ulə ngonnjékullə kí rangi ya bəy; ɛ kàrè 'təl-é rəm, bá də kí rangi nə kí 'ba-dé ulə-dé go-ti kàrè 'təl də kí nə-je bá 'tində də kí dan-ti-je rəm to. ⁶ Ngon kal liə kí ində-é dan kəm-é-ti ya par ngá é nəy; adi ɛ to sɔy dow kí ulə-é kə rə-dé-ti ə panè: «To ngon-m adi d'a bəl gidi-é.» ⁷ Ngà loki njérakullə mɛɛ ndor nduu-ti kinlé d'oo-é rəmə, d'idə-nə ta 'panè: «Ooi, ngon-é kí ndo-é à to njènéndubə lé é ɔw ree ɔngi. 'Ree adi j'toli-é kadi néndubə təl to kí lə-ji.» ⁸ Beba d'uwə-é, 'təl-é, 'ndor nin-é d'ilə wale. ⁹ Ngá bá Jeju təl panè: Bè kinlé, ri bá 'ba njéndor nduu lé à ra wa? À ree kdo təl njérakullə mɛɛ ndor nduu-ti kin kogi ə à koy də kí rangi kində-dé tó-dé-ti.

¹⁰ «Ər kí njékində kəy-je d'ilə piringi kogi lé bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti.»

Ta kinlé, səi 'ndói mɛɛ mbete-ti kí aa njay ooi ya al wa?

¹¹ Né kinlé to kullə ra 'Babe. Ngà kə rə-ji-ti rəmə, to nékoji.

¹² Njékun do njégugné-je lə Lubə, kə njéndó dow-je ndukun-je, kə 'ngatógi-je lə jipi-je 'sangi rəbi kdo kuwə Jeju, kdo 'gə kí ɛ pa gosta kinlé sobi-né do-dé, ngà də 'bəl kosi dow-je. Beba d'inə-é ə d'ɔti d'ow.

Ta kí do lambo-ti lə Sejar

Mat 22:15-22; Luk 20:20-26

¹³ Go-ti, 'təl d'ulə Parisi-je kí dan-ti-je, kə dow-je lə Erodí kí nə-je rɔ Jeju-ti, kdo kadi d'ingə ta madi ta-é-ti ə d'ilə-né ta do-é-ti. ¹⁴ Loki 'ree rə-é-ti lé 'dəji-é 'panè: Njéndó dow-je né, j'gə kí i lé 'to njèpata kí tɔgrɔ-ti rəm, i

† 11:26 11:26 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kə ji-dé kə ta greki.

'bəl kəm dow al rəm; kɔɔ i 'oo maji lə dow kí taga nè kin al; ngà i 'isi 'ndó dow-je rəbi lə Lubə kí ɔw nati kà ta tɔgrɔ-ti. Beba j'dəji-i kadi 'idə-ji se to tó-é kadi dow ugə lambo lə ngar Sejar wa? Tò kadi j'ugə əse tò kadi j'ugə al wa?

¹⁵ Ngà Jeju gə ta kədkəm dow-je kí mɛɛ-dé-ti lé adi idə-dé panè: «Kɔɔ ri bá 'sangi kadi ooi ta kí mɛɛ-m-ti wa?» 'Reei kà kɔɔ là káre adi-mi m'oo. ¹⁶ Beba 'ree kà kɔɔ là káre d'adi-é, ngá bá ɛ təl dəji-dé panè: «To dɔ ná kà ri ná bá tò-ti wa?» Rəmə də d'ilə-é-ti 'panè: «To dɔ Sejar kà ri-é.» ¹⁷ Ngá bá ɛ təl idə-dé panè: «Né lə Sejar ə adi Sejar, ngà né lə Lubə rəmə, adi Lubə tɔ.» Ta kí Jeju ilə-dé-ti kinlé, ɔr ndil-dé nɔ.

Ta kí dɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti

Mat 22:23-33; Luk 20:27-40

¹⁸ †Sadusi-je kí 'to njépanè tɔsi ndəl kində lo tɛɛ goto lé, 'ree rɔ Jeju-ti 'dəji-é ta 'panè: ¹⁹ Njéndó dow-je né, Moiyiji un ndu adi-ji panè: «Kinə dow taa dené bá oji siə ngon al bəy ya oy rəmə, ngonkɔɔ njəgoto-je à taa dené ndubə lé koji-né ngan-je kɔɔ kində-né ko-é.» ²⁰ Ngankɔɔ-nɔ-je d'asi siri bə; ɛ kí dɔsɔy taa dené é oji siə ngon al bəy ya ə oy. ²¹ Beba ɛ kí njəkungi-ti joo ree taa dené ndubə lé, rəmə oji siə ngon al ya ə oy bəy; njəkungi-ti mutə kàrè bə ya rəm. ²² Bè-bè ya ngankɔɔ-nɔ-je kí siri kin d'oji siə ngon al ya d'oy-né lay rəm, bá dené-é lé kàrè oy-né go-dé-ti rəm tɔ. ²³ Nɔɔ kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, se dené kinlé à to ne ná dan-dé-ti wa? Kɔɔtalə də 'taa-é ya siri lay.

²⁴ Jeju təl idə-dé panè: «Səi uri wale, kɔɔ səi 'gəi mɛɛ ta kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé al rəm, bá 'gəi tógi lə Lubə al rəm tɔ.» ²⁵ Kɔɔ loki dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, taanɔ à goto; dow-je d'a kisi titi-nɔ kí malayka-je d'isi-né dɔrɔ-ti kin bə. ²⁶ Ta lə tɔsi kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, səi 'ndói mɛɛ mbete-ti lə Moiyiji lo-é-ti kí Lubə pa-né siə ta dan kam-ti lé ya al wa? ɛ pa siə panè: «M'to Lubə lə Abrakam, Lubə lə Isaki kà Lubə lə Jakobi.» ²⁷ Lubə lé to Lubə lə dow-je kí d'oy al. Ngà to Lubə lə dow-je kí d'isi kəm. Adi səi uri wale kur kí ngá nɔ.

Ta kí dɔ ndukun-ti kí boy itə madi-é-je

Mat 22:34-40; Luk 10:25-37; Rəm 13:8-10

²⁸ Dow káre dan njéndó dow-je ndukun-je-ti oo ndi-dé lo naji-nɔ ta-ti ə gə kí Jeju ilə-dé ta-ti kin maji nɔ lé, ɛ ɔti ree rɔ-é-ti dəji-é panè: «Dan ndukun-je-ti lay lé, ɛ kí rá bá to kí boy itə madi-é-je wa?» ²⁹ Jeju təl ilə-é-ti panè: «Ndukun kí boy itə madi-é-je lay é: “‘Oo, Israyel! 'Babe Lubə lə-ji ya to 'Babe kà kár-é bə. ³⁰ 'A ndigi 'Babe Lubə lə-i kà mɛɛ-i kí káre-rè, kà ndil-i lay, kà tagir lə-i lay, bá kà tógi-i lay rəm tɔ.” ³¹ Ndukun kí ɔsi go-é é: “‘A ndigi dow madi-i toki kà rɔ-i bə tɔ.” Ndukun-je kí joo kinlé, ɛ kí rangi kí boy itə-dé goto.» ³² Njéndó dow-je ndukun lé təl idə-é panè: «Oiyó, njéndó dow-je né, ta lə-i to tó-é. Lubə lé ra káre-rè ə ɛ kí rangi kí ɔsi kəl-é goto rəm, ³³ kadi dow ndigi-é kà mɛɛ-é kí káre-rè rəm, kà tagir liə lay rəm, kà tógi-é lay rəm, bá kadi dow ndigi madi-é toki rɔ-é bə rəm kinlé, to né-je kí maji itə dɔ-je lay kí ró, kà ɛ kí kilə məsi-dé nangi kadi Lubə.» ³⁴ †Loki Jeju oo kí ɛ təl ilə-é-ti kà gosi lé, ɛ idə-é panè: «I 'a sɔy kà kɔɔbe kí dɔrɔ-ti al.» Beba go-ti lé, dow kí bə dəji ta Jeju ra-é ya goto ngá.

Kristi to ngon lə ná wa?

Mat 22:41-46; Luk 20:41-44

³⁵ Loki Jeju un ta ə ǵ ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə rəmə, ɛ dəji ta panè: «Kdo ri bá njéndó dow-je ndukun-je 'panè Kristi* to ngonka Dabidi wa?»

³⁶ Dabidi ya kàrè, loki Ndil kí aa njay tɛɛ kɪ do ta adi-é lé ɛ panè:

«'Babe idə 'Babe lə-m panè:

'Ree 'isi do jikol-m-ti sar kadi m'təl njéba-je lə-i gin tógi-i-ti.»

³⁷ Dabidi ya kɪ do-é ba Kristi 'Babe, ngà ra ban bá Kristi à to ngonka-é bəy wa? Lo-é-ti kinlé kosi dow-je d'oo ta liə kɪ rɔnəl.

Ndəji kí sobi do njéndó dow-je ndukun-je

Mat 23:1-36; Luk 20:45-47

³⁸ Mɛɛ néndó-ti lé, Jeju panè: «Ooi go rɔ-si maji kɪ rɔ njéndó dow-je ndukun-je-ti. Kdo də lé nəl-dé kɔr gamǵ kɪ kubi-je kí ngal puu-puu rəm, 'ndigi kadi dow-je 'ra-dé lapiya kunta-nǵ lokosi-je-ti rəm, ³⁹ 'ndigi lokisi-je kí kete nǵ dow-je-ti mɛɛ kəykəwnǵ-je-ti lə jipi-je rəm, bá 'sangi lokisi-je kí nǵ dow-je-ti lo nékuso ra nǵ-je-ti rəm to. ⁴⁰ Dɛ 'kəə né-je kí mɛɛ kəy-je-ti lə njəngɔwkoy-je kər-kər ə 'pa ta kɪ Lubə d'adi ngal nǵ-nǵ kadi dow-je d'oo-dé-né. Ta kí gangi kí ngǵ ngǵ ya à ree do-dé-ti.»

Kadkare lə njəngɔwkoy kí njəndoo

Luk 21:1-4

⁴¹ Go-ti, Jeju isi nangi sobi do ku kilə kadkare kí mɛɛ kəy-ti lə Lubə isi oo se ban bá dow-je d'isi d'adi-né né Lubə lə-dé wa? Njénékingə-je 'ree d'adi là kí nǵ-nǵ. ⁴² Ngà njəngɔwkoy káre kí to njəndoo ree ungi silə joo kí to né al. ⁴³ Bəba Jeju ba njéndó né-je liə idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; njəngɔwkoy kí njəndoo kanlé, adi né itə ndəgi dow-je lay kí d'adi né kinlé. ⁴⁴ Kdo də kí lay kinlé, to man do là-je lə-dé kí tò mburuki-mburuki bá d'adi tin. Ngà dené kanlé, né liə goto, adi ɛ un sɔy nékingə-é ya adi ə to sɔy né kí à kuso kdo kisi-né ya bá un lati adi tin.»

13

Ta lə kəy lə Lubə kí Jorijalem kí à tuji

¹ Loki Jeju tɛɛ kəy-ti lə Lubə kɪ ndaa-ti lé, dow káre dan njéndó né-je-ti liə panè: «Njéndó dow-je né, 'oo kəy kí boy kí d'ində kɪ ər-je kí kuró-kuró kin.» ² Bəba Jeju ilə-é-ti panè «'Oo, kəy-je kí boy-boy kinlé, d'a tɔsi tilə káre-káre kadi ər káre ya kàrè à tò do madi-é-ti al.»

Né-je kí à ra né kete nǵ təl Jeju-ti

Mat 24:3-14; Luk 21:7-19

³ Go-ti, Jeju isi do mbal kǵ kagi Olibiye-je-ti sobi do kəy lə Lubə rəmə, Piyər, kɪ Jaki, kɪ Ja, kɪ Andre 'ba-é ngərəngi 'dəji-é ta 'panè: ⁴ «'Idə-ji, ndo kí rá bá né-je kinlé à ra né wa? Ə ri bá à toji kadi j'gə-né dɔkaglo-je kí né-je kinlé à ra né wa?» ⁵ Bəba Jeju idə-dé panè: «Indəi kəmkaa do rɔ-si-ti, adi dow ədi-si al. ⁶ Kdo dow-je nǵ d'a kun ri-m kində do-dé-ti ə d'a panè: “Dɛ ya 'to Kristi.” Bəba d'a kədi-né dow-je nǵ kur-dé-né wale. ⁷ Loki a kooi poy rɔ-je, kɪ ká rɔ-je lé, adi mɛɛ-si gangi man al. Lé ban-ban ya kàrè né-je kinlé à ra né ya, ngà kɛ bá à to sɔy né-je al bəy. ⁸ Gin dow-je madi d'a kɪ rɔ kɪ gin dow-je madi, kɔbɛ káre à kɪ rɔ kɪ kí káre, dɔnangi à yəki kɪ lo-lo, bobo à kusi. Bə ya kàrè, à tò titi kulə gin ndo lə dené bə bəy.»

⁹ † «Ooi go rɔ-si maji, kdo d'a kɔw sə-si nǵ njəgangta-je-ti rəm, d'a tində-si mbuki-mbuki kəykəwnǵ-ti lə jipi-je rəm, d'a kɔw sə-si nǵ gubərnər-je-ti

* 12:35 12:35 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 13:9 13:9 Mat 10:17-20; Luk 12:11,12

kì nò ngar-je-ti kadi 'gangi ta dɔ-si-ti kɔɔ ta lə-m; beba d'a kingə-né ta kí sobi dɔ-m ta-si-ti. ¹⁰ Ngà tò kadi mbe Poyta kí Maji lə-m lé, à kusi mbi gin dow-je-ti lay kete bəy bá né-je kin à ra né. ¹¹ Loki d'ow sə-si nò njégangta-je-ti lé, adi mee-si ɔ kókókó kete kɔɔ ta-je kí à pai al; ngà ta kí à toki kində ta-si-ti dɔkàdì-é-ti kin ya bá 'pai; kɔɔ to səi bá a pai ta lé al, ngà to Ndil kí aa njay bá à kində ta ta-si-ti kadi 'pai.»

¹² «Dow à kun dɔ ngonkɔ-é ya kadi 'tol-é; bəbi ngon à kun dɔ ngon-é kadi 'tol-é; ngan-je d'a kosi ta njékoji-dé-je rəm, d'a kun dɔ-dé kadi 'tol-dé rəm. ¹³ †Dow-je lay ya d'a kosi-si kì ta kɔɔ ta lə-m. Ngà dow kí uwə rɔ-é ngà sar tee sɔy-é-ti ə à kaji.»

Ta lə kində kəmkaa dɔ rɔ-ti
Mat 24:15-28; Luk 21:20-24

¹⁴ «Dow kí isi ndó mbete* rəmə kadi gə mee ta kin maji. Loki a kooi nékobi, kì né kí tò ne lo-ti kí tuwə kadi tò-ti al rəmə, kadi dow-je kí d'isi dɔnangi Jude-ti, d'ay d'ow dan mbal-je-ti. ¹⁵ †Dow kí isi dɔ kəy-ti kàrè, kadi ur nangi kɔɔ kəw kəy kun né madi al ngá, ¹⁶ rəm bá dow kí ɔ ndɔrɔ kàrè, kadi təl ree bee un kubi kul liə al tɔ. ¹⁷ † mee ndɔ-é-je-ti kin tuji kí à kusi dɔ dené-je-ti kí njésəm kì de kí d'isi d'adi mba ngan-je à tò ban ɔn ə!»

¹⁸ «Beba 'pai ta kì Lubə kɔɔ kadi né kin ra né nɔy kul-ti al. ¹⁹ †Kɔɔ ndɔ-je kinlé, à to ndɔ kò kí dum nati kí loki Lubə ində-né dɔnangi kin ya dow oo nja káre al bəy rəm, bá dow à koo gə-é gogi al ya sar rəm tɔ. ²⁰ Kinə 'Babe gangi ta ndɔ-je kinlé adi goji al rəmə, dow kí à kaji ya goto. Ngà ke bá ɔ adi ndɔ-je kinlé goji, kɔɔ dow-je kí ɔ mbəti-dé adi 'to dow-je liə.»

²¹ «Kinə dow idə-si panè: “Kristi† ɔ nè” əse “ɔ yó”, kàrè 'taai ta liə al. ²² Kɔɔtalə, njéba rɔ-dé Kristi-je, kì njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti d'a kɔ kɔɔ ra nékoji-je, kì né mbəli-je kɔɔ kədi-né dow-je. D'a ra bè sangi-né koo se d'a kur dow-je kí Lubə mbəti-dé lé wale kare wa. ²³ Ooi go rɔ-si maji. Mə m'idə-si rəsi ngá ɔn!»

Təl ree lə Ngon lə dow
Mat 24:29-31; Luk 21:25-28

²⁴ †Go ndɔ kò-je-ti kí dum nati kinlé,
londul à kuti kəm kàdì,
nɔy à nda al,

²⁵ †kərwəi-je kí dɔrɔ-ti d'a tusi nangi,
bá tógi-je kí dɔrɔ-ti à yəy yəki-yəki.

²⁶ †Rəmə dow-je d'a koo Ngon lə dow à kɔ dɔrɔ-ti kisi ree dan kilndi-ti kì tógi kí nɔ rəm, bá kì riba rəm tɔ. ²⁷ † à kulə malayka-je kadi 'kəw dow-je kí ɔ mbəti-dé ki dɔ kum dɔnangi kí sɔ kin lay ki nati. D'a kɔ ngangi dɔnangi-ti kəw njal ngangi dɔrɔ-ti.

Néndó kí rɔ kote-ti
Mat 24:32-35; Luk 21:29-33

²⁸ Uni néndó mee gusta-ti kí dɔ kote-ti kin ooi. Kote lé, loki balkəm-é-je təl tò mbəl bá mbi-é tubə dɔ-ti lé, səi 'gəi kí nɔy bə nɔy ngosi. ²⁹ Bè ya tɔ, loki ooi kí né-je kinlé isi ra né rəmə, kadi 'gəi kí Ngon lə dow ɔ tarəbi-ti pèrèrè ngá.

† **13:13** 13:13 Mat 10:22 * **13:14** 13:14 Dan 9:27 † **13:15** 13:15 Luk 17:31 † **13:19** 13:19 Ntd 7:14 † **13:21** 13:21 Kristi lé kəw mee-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **13:24** 13:24 Ntd 6:12 † **13:25** 13:25 Ntd 6:13 † **13:26** 13:26 Ntd 1:7

³⁰ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow-je kí d'isi kəm nè kin, d'a koy lay al ya né-je kinlé à ra né. ³¹ Dora-je kì donangi kin d'a goto, ngà ta-je lə-m lé à goto al ya sartagangi.

Dow gə ndo ree lə Jeju Kristi al

Mat 24:36-44

³² †Ta lə ndo əse kàdì ree lə Ngon lə Lubə lé, dow kí gə goto, malayka-je kí dora-ti ya kàrè 'gə al rəm, bá Ngon lə Lubə lé ya kàrè gə al, ngà Bəbi-é ya kì kár-é bá gə. ³³ Beba ooi go rə-si maji, isi kəm do rə-si-ti, kdo səi 'gəi ndo kí né-é à ra-né né al. ³⁴ †À tò titi-nə kì njəkəy kí isi ow mba rəmə inə kəy liə, ində ngannjékullə-je liə do-ti, gángi kullə do-dé-ti kì go-é go-é kadi 'ra, bá ndəji njəngəm takəy kadi isi kəm. ³⁵ Ən é isi kəm do rə-si-ti to, kdo səi 'gəi ndo kí njəkəy à təl-né al. À təl ta losolo pee əse danlo-ti, əse kì ndi nɔ kunjə əse kì ndoge. ³⁶ Beba isi kəm do rə-si-ti nè à kɪ ree kubə-si nangi busi do bi-ti. ³⁷ Ta kí m'idə-si kinlé, m'idə dow-je lay to, kadi isi kəm do rə-si-ti.

14

'Boy-je lə jipi-je d'im Jeju

Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Jə 11:45-53

¹ Ndo ra nəy Paki*, kì ndo ra nəy kí 'ra kì mbə kí əm goto-ti nəy ndo joo. Njékun do njégugnə-je lə Lubə, kì njéndó dow-je ndukun-je 'sangi kəm rəbi kdo kədi Jeju kuwə-é təl-é. ² Kdotalə de 'panè: «J'a rai ndo ra nəy-ti al, kdo j'a kungi dow-je do-ji-ti.»

Ta lə dené kí ur ubi do Jeju-ti

Mat 26:6-13; Jə 12:1-8; Luk 7:36-50

³ †Jeju isi meɛ be-ti kí Betani, meɛ kəy-ti lə Simɔ kí ndoki to njəbanji. Loki d'isi ta nékuso-ti rəmə, dené káre bè andi go-dé-ti kì ku kí 'ra kì ər kí 'ba-é «albatrə» ji-é-ti. Ku lé, ubi kí əti maji rusi meɛ-é ə to ubi wale kí 'ba-é «nár» kí yérəré adi là-é nə. Dené lé ində ta ku lé təti, ə ungi ubi lé do Jeju-ti. ⁴ Rəmə nəl dow-je kí nə-je al, adi 'pa ta dan-dé-ti 'panè: «E tuji ubi kin kogi bè kdo ri wa?» ⁵ To ubi kí lé j'a taa-né là kí à dəə là kullə kí ndo bumutə kdo ləbi njəndoo-je al ban wa? Rəmə wongɪ ra-dé do dené-ti lé. ⁶ Ngà Jeju panè: Inəi dené kin jeke. Adi-é kɔ bè kdo ri wa? E ra né kí maji kdo ta lə-m. ⁷ Kdo njəndoo-je d'a kisi sə-si nè kì ndo-é ndo-é, adi ndo kí 'ndigi lé, a rai sə-dé maji bəy, ngà mə lé m'a kisi sə-si kì ndo-je lay al. ⁸ Dené kinlé ra né kí tógi-é asi ra; e ndəm-m ubi kete kdo dubi-m-né. ⁹ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; lo lay kí donangi-ti nè kí d'a kilə mbe Poyta kí Maji titi lé, d'a kər poy né kí dené ra kinlé kadi meɛ dow-je ole-né do-é-ti.

Judasi sangi kəm rəbi kun do Jeju

Mat 26:14-16; Luk 22:3-6

¹⁰ Judasi Iskariyoti kí to kí káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí dogi gididé joo ow oji ta kì njékun do njégugnə-je lə Lubə kadi n'ilə Jeju ji-dé-ti. ¹¹ Loki d'oo ta liə bè lé, rə-dé nəl-dé nə adi d'un mindi-dé kadi d'adi-é là. Dəgangi-é-ti kinlé, Judasi sangi kəm rəbi kí maji kadi n'ilə-é-né ji-dé-ti.

Jeju kì njéndó né-je liə 'ra go nəy Paki

Mat 26:17-19; Luk 22:7-20; Jə 13:21-30

† **13:32** 13:32 Mat 24:36 † **13:34** 13:34 Luk 12:36-38 * **14:1** 14:1 Nəy Paki lé, to nəy kí 'ra kadi meɛ-dé ole-né do tɛɛ be bə-ti lə ngan Israyel-je. † **14:3** 14:3 Luk 7:37,38

¹² Ndo kí dɔsɔy lə ndɔ ra nɔy kí 'ra kɪ mbè kí əm goto-ti, ndɔ kí d'ilə-né məsi bati-je nangi kɔɔ nékuso kí lo Paki-ti lé, njéndó né-je lə Jeju 'dəji-é 'panè: «Lo kí rá bá i 'ndigi kadi j'ra nékuso Paki-ti j'adi-i wa?» ¹³ Beba Jeju ulə njéndó né-je joo kete panè: «Ɔwi mɛɛ bebo-ti, a kingəi dingəm kí uti gùm man rəmə 'ndoli go-é. ¹⁴ Mɛɛ kəy kí ɛ ɔw-ti lé, idəi njəkəy 'painè: Njéndó dow-je né panè, mɛɛ kəy kí rá bá n'a kuso né Paki-ti kɪ njéndó né-je lə-n'è wa? ¹⁵ Ə ɛ à kɔji-si kəy káre kí mɛɛ-é tati pəl-pəl kí tò dɔ madi-é-ti taá; né-je lay tò-ti rəm, toki ra go-é lay rəm; lo kin bá a rai nékuso-ti kɔɔ-ji.» ¹⁶ Ngà loki njéndó né-je d'ɔti d'ɔw mɛɛ bebo-ti lé, d'ingə né-je lay titi kí Jeju idə-dé-né ə 'ra nékuso Paki.

Jeju pa ta lə Judasi kí à kun dɔ-é

Mat 26:20-25; Luk 22:21-23

¹⁷ Ta kàdɪ kur-ti, Jeju ree kɪ njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo. ¹⁸ Loki d'isi ta nékuso-ti lé, Jeju panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow káre dan-si-ti kí isi uso sə-m né à kun dɔ-m.» ¹⁹ Go ta-ti kinlé, mɛɛkɔ ra njéndó né-je adi 'dəji-é ta ɔsi go-nɔ go-nɔ 'panè «To mɔ wa?» ²⁰ Jeju təl ilə-dé-ti panè: «To dow káre dan-si-ti səi kí dɔgi gidi-é joo kin, kí ulə ji-é sə-m nati mɛɛ bɔy-ti kin ya. ²¹ Tɔgrɔ, Ngon lə dow à koy titi kí mbete kí aa njay pa-né ta kí sobi dɔ-é lé ya, ngà tuji bá à kusi dɔ dow-ti kí njəkun dɔ-é. Dowbé kinlé d'oji-é al kàrè tò soti.»

Kində gin nékuso nam lə Jeju

Mat 26:26-30; 1Kɔ 11:23-29

²² Loki d'isi d'uso né lé, Jeju un mbè rəmə ra oiyo Lubə bá uwə gangi adi njéndó né-je liə ə panè: «'Taai, né kin to daji rɔ-m.» ²³ Go-ti, un kobi kí man nduu tò-ti, ra oiyo Lubə, adi-dé ə dɛ lay ya d'ay. ²⁴ Jeju idə-dé panè: «Kin to məsi-m, məsi kulənoji nati kɪ Lubə kí ungi nangi kɔɔ kosi dow-je. ²⁵ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; m'a kɔy man nduu gogi al sar ndɔ kí m'a kɔy kɪ sigi kɔbe-ti lə Lubə.» ²⁶ Go-ti, d'usi pa-jɛ† bəy bá d'ɪ d'ɔw dɔ mbal kɔ kagi Olibiye-je-ti.

Jeju idə Piyər panè n'a naji kí n'gə-n'è al

Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jɔ 13:36-38

²⁷ Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Səi lay ya a tusi-mi kiŋəi-mi, kɔɔ 'ndangi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: "M'a təl njəkul bati-je, rəmə bati-je d'a sane-nɔ."»

²⁸ †Ngà Jeju təl ilə dɔ-ti panè: «Kɛ bá loki m'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, m'a kɔw ngəbi-si Galile.» ²⁹ Piyər idə-é panè: «Lé dow-je lay 'tusi d'ingə-i kɔgi kàrè mɔ bè lé m'a kiŋə-i kɔgi ndɔ al.» ³⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; bone ə kí ndɔɔ nè-ti kin ya, kunjə à nɔ nja joo al bəy ya 'a naji panè 'gə-m al ya nja mutə.» ³¹ Piyər təl ilə-é-ti kɪ tɔgi-é ya bəy panè: «Kadi m'naji ta m'panè m'gə-i al lé, kí nja káre ya kàrè à tɛɛ ta-m-ti al. Lé asi kəm koy kàrè m'a koy sə-i.» Rəmə ndəgi njéndó né-je lay 'pa bè ya tɔ.

Jeju pa ta kɪ Lubə lo ndɔr-ti kí 'ba-é Getseməne

Mat 26:36-46; Luk 22:39-46

³² Loki d'ɔw 'tɛɛ lo-ti kí 'ba-é Getseməne rəmə, Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Isi nangi nè adi m'ɔw m'pa ta kɪ Lubə.» ³³ Ə ɛ adi Piyər, kɪ Jaki, kɪ Jɔ d'ɔw siə rəmə, dɔ gangi-é-ti kinlé bá bəl kɪ mɛɛ gangi man ulə gin ra Jeju. ³⁴ Beba idə-dé panè: «Mɛɛkɔ ra-m asi koy; isi nangi nè ə ɔgi kəm-si

† 14:26 14:26 Pa-je kí d'usi lé à to Pa 113-118 kin. † 14:28 14:28 Mat 28:16

bi.» ³⁵ Ngà rəmə loki ɔti kete sɛ lé, usi nangi pa ta kɪ Lubə panè kinə kəm rəbi kɪ rangi tò nɔɔ rəmə, kadi n'ra n'adi kadi kɪ né kin ɔw kɪ ra-né né kinlé tɛɛ dɔ-n'è-ti al. ³⁶ E panè: «Aba! Bɔbi-m, i lé 'ɔw kɪ tɔgi dɔ né-je-ti lay, 'itə kɔ kɪ nɔ kin kɪ rangi dɔ-m-ti. Lé bè ya kàrè, 'ra kɪ go ndigi-ti lə-m ma al; ngà kadi 'ra kɪ go ndigi-ti lə-i i ya.» ³⁷ Jeju təl ree rɔ njéndó né-je-ti kɪ mutə lé rəmə ingə-dé dɔ bi-ti. Beba e pa kɪ Piyər panè: «Simɔ, 'to bi wa? Kadi 'ɔgi kəm-i bi kadi kàrè bè ya kàrè 'asi al wa?»

³⁸ «Ogi kəm-si bi ə 'pai ta kɪ Lubə kɔ kadi nənɔ tɛɛ dɔ-si-ti rəmə usi al. Ndil ndigi, ngà daji rɔ dow bá tɔgi-é asi al.» ³⁹ Jeju təl inə-dé bəy ə ɔw pa ko ta-je kɪ kàrè kin ya kɪ Lubə bəy. ⁴⁰ Go-ti, təl ree, rəmə ingə-dé dɔ bi-ti, kəm-dé ɔy diriri. Dɛ 'gə ta kɪ d'a kidə-é al. ⁴¹ Təl ree kɪ nja mutə idə-dé panè: «'Toi bi lə-si ngá, uwəi rɔ-si. Gin né-je gangi ngá! Kadi asi; d'a kilə Ngon lə dow ji njəramajal-je-ti. ⁴² Ii taá adi j'owi! Ooi, dow kɪ njəkilə-m ji-dé-ti lé isi ree ngá!»

Ta lə kuwə Jeju

Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Ja 18:3-12

⁴³ Jeju pa ta lé ilə nangi al ya bəy rəmə Judasi kɪ to kɪ kàrè dan njéndó né-je-ti kɪ dɔgi gidi-é joo lé, ree kɪ kosi dow-je kɪ d'uti kiyərɔ-je kɪ kagi-je ji-dé-ti. Dow-je kinlé, njəkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je, kɪ 'ngatɔgi-je lə jipi-je bá d'ulə-dé. ⁴⁴ Njəkun dɔ Jeju lé, tɔji-dé né kɪ n'a ra kadi 'gə-né Jeju. E panè: «Dow kɪ m'a ra-é lapiya, kuwə-é kadi-m-ti kin ya to e, ən ə uwəi-é əjə 'ngəmi-é maji ə ɔwi siə.» ⁴⁵ Loki Judasi ree tɛɛ rɔ Jeju-ti rəmə ba-é panè: «Njéndó dow-je né», rəmə uwə-é kadi-é-ti. ⁴⁶ Beba dow-je kɪ 'ree siə lé d'uwə Jeju. ⁴⁷ Kɪ kàrè dan dɛ-ti kɪ d'a siə, ɔr kiyərɔ tugə-né mbi ngonnjəkullə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə ndəti ya gangi.

⁴⁸ Jeju idə-dé panè: «Səi ooi-mi kɪ bəkaya dow bá 'reei kɪ kiyərɔ-je kɪ salangi-je kɔ kuwəi-mi-né wa? ⁴⁹ †Ma kɪ ndɔ-je lay m'isi nati sə-si takəy-ti lə Lubə, m'ndó né dow-je ya ə uwəi-mi al, ngà né kinlé tò bè kɔ kadi ta-je kɪ mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay kinlé né-é ra né.»

⁵⁰ Beba njéndó né-je lay ya 'tusi-é d'inə-é d'ay-nə. ⁵¹ Basa kàrè bè bir rɔ-é kɪ kubi, ndole go Jeju, beba 'sangi kadi d'uwə-é. ⁵² Loki 'sangi kadi d'uwə-é lé, e inə kubi liə ji-dé-ti, ay kɪ rɔ-é kare.

Ka Jeju nɔ 'boy-je-ti kɪ njəgangta-je lə jipi-je

Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Ja 18:13-14,19-24

⁵³ D'ɔw kɪ Jeju bə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə. Njəkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'ngatɔgi-je lə jipi-je, kɪ njéndó dow-je ndukun-je lay ya 'kəw-nə nɔɔ. ⁵⁴ Piyər njiyə go-é-ti jan-jan adi rəbi-é rà dəkɪ siə, ɔw sar tɛɛ mɛɛ ndɔgi-ti panata lə burə dɔ njégugnə-je lé ə isi nati kɪ ngannjəkullə-je isi ndibi pər.

⁵⁵ Njəkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'boy-je kɪ njəgangta-je lə jipi-je d'ingə-nə, 'sangi kəm rəbi kadi d'ingə ta madi kɪ sobi dɔ Jeju kɔ kadi 'gangi-né ta koy dɔ-é-ti, ya ngà d'ingə al. ⁵⁶ Dow-je nɔ ya 'təti ta kɪ ndangi dɔ-é-ti, ngà ta-je lə-dé ɔw go-nə-ti al. ⁵⁷ Dɛ kɪ nɔ-je d'ubə nangi d'i taá 'təti ta ta-é-ti 'panè: ⁵⁸ †J'oo ta-é-ti panè: «M'a tɔɔ kəy lə Lubə kɪ dow-je d'ində kɪ ji-dé kin, ə ndɔ mutə ya m'a kində kɪ rangi kɪ ji dow bá à ra al.» ⁵⁹ Dɔ ta-ti kin ya kàrè ndi-dé ɔw go-nə-ti al ya bəy. ⁶⁰ Burə dɔ njégugnə-je lé i taá dan kosi dow-je-ti dɔji Jeju panè: «I 'a kilə ta-je-ti kɪ dow-je kin 'tilə

dɔ-i-ti kinlé al wa?» ⁶¹ Ta-é kí ngarara ya kàrè ɛ tɛɛ ilə-é-né-ti al. Burə dɔ njégugnə-je təl dəji-é ya bəy panè: «I 'to Kristi‡ kí Ngon lə Lubə kí j'osi gajì-é lé wa?» ⁶² Jeju ilə-é-ti panè: «Oiyó, to ma ya. Ə a kooi Ngon lə dow à kisi dɔ jikəl Lubə-ti kí njètógi rəm, bá a kooi-é kí à kɪ dɔrɔ-ti kisi ree dan kilndi-ti rəm tɔ.» ⁶³ Beba burə dɔ njégugnə-je lé tuwə kubì kí rɔ-é ɛ-ti ya gángi bati-bati ə panè: «J'owi ndoo koo ta ta dow kí rangi-ti bəy ban wa?» ⁶⁴ Ta kɔbi kí ɛ pa kɪ Lubə lé, səi ooi kɪ mbi-si; ta ri ə 'giri dɔ-ti wa?» Dow-je lay ya 'gangi ta dɔ-é-ti 'panè: «Koy-é ya bá to tó-é.» ⁶⁵ Beba dɛ kí nɔ-je dan-dé-ti 'tubə yoro dɔ-é-ti, 'dɔɔ kəm-é kɪ takubi, 'bɪr ji-dé 'tində-é-né ə 'pa siə 'panè: «'Adi Lubə idə-i ə 'pa adi j'oo sé to nɔ bá ində-i wa?» Bá ngannjékullə-je 'tində mbó-é tɔ.

Piyər naji panè n'gə Jeju al

Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jq 18:15-18,25-27

⁶⁶ Dɔgangi-é-ti kí Piyər nɔy-né mɛɛ ndògi-ti nangi bəy lé, dené káre dan ngannjékullə-je-ti lə burə dɔ njégugnə-je lé ree, ⁶⁷ bá ɛ oo Piyər isi ndibi pər rəmə oo-é géréré ə idə-é panè: «I ya kàrè 'to njènjiyə kɪ Jeju, dow kí Najareti kinlé tɔ.» ⁶⁸ Ngà Piyər təl naji panè: «Kuy! M'gə al, i lé ta ri bá 'ndigi pa kàrè m'gə al.» Go-ti rəmə, Piyər tɛɛ ɔw ndaa-ti. ⁶⁹ Ngà dené lé oo Piyər lé bəy rəmə, təl idə dow-je panè: «Dow kanlé to kí dan-dé-ti ya.» ⁷⁰ Rəmə Piyər naji ya bəy. Sɛ go-ti ya rəmə, dɛ kí d'ɔ lo-é-ti 'pa kɪ Piyər 'panè: «Tɔgrɔ-ti, i lé 'to kí dan-dé-ti ya, kɔɔ i 'to dow kí dɔnangi Galile-ti; ['pa ta tanɔ sə-dé rəm.»]§ ⁷¹ Beba Piyər ubi rɔ-é panè kadi Lubə ində-m ɔji-m: «M'gə dow kí 'pai ta liə kinlé al.» ⁷² Tajinati nè ya kunjə nɔ nɔ kí nja joo, rəmə mɛɛ Piyər ole dɔ ta-ti kí kete Jeju pa siə panè: «Kunjə à nɔ nja joo al bəy ya 'a naji ta panè 'gə-m al 'gə-m al ya nja mutə.» Beba ɛ gir tɛɛ dɔ ta-ti kin rəmə nɔ buktu-buktu.

15

Jeju ɔ nɔ Gubərnər Pilati-ti

Mat 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Jq 18:28-38

¹ Kɪ ndoge rati ya, njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə 'kəw-nɔ, d'ɔji-nɔ ta kɪ 'ngatógi-je lə jipi-je, kɪ njéndó dow-je ndukun-je, adi to kuwəɔ-nɔ lə 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je lay. Beba dɛ d'un ndu-dé d'adi 'tó Jeju njim-njim d'ow siə d'ilə-é ji Pilati-ti.

² Beba Pilati dəji-é panè: «Se i ya bá 'to ngar lə jipi-je lé wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.» ³ Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə 'tilə ta-je nɔ dɔ Jeju-ti. ⁴ Pilati təl dəji-é panè: «'A kilə-dé ta-ti kinlé al wa? 'Oo kɔr ta-je kí 'tilə dɔ-i-ti kinlé ya al wa?» ⁵ Ngà Jeju tɛɛ ta-é kí ngarara ya kàrè ilə-ti al sar adi ɔr ndil Pilati.

'Gangi ta koy dɔ Jeju-ti

Mat 27:15-26; Luk 23:13-25; Jq 18:39-19:16

⁶ Kaglo ra nɔy Paki-je lay ya, Pilati à kilə dangay káre taá ə à to ɛ kí kosi dow-je ya d'osi kagi dɔ-é-ti bá à kilə-é taá. ⁷ Ə dingəm káre kí ri-é lə Barabasi kí to kí káre dan bəkaya-je-ti kí ndɔki 'tɔl dow ndɔ ra wɔngi-ti ɔ dangay-ti nɔɔ. ⁸ Kosi dow-je d'ow panata lə Pilati 'dəji-é kadi ra né kí ɛ ra adi-dé kɪ dɔ bal-bal kinlé. ⁹ Pilati ilə-dé-ti panè: «'Ndigi kadi m'ilə ngar lə jipi-je taá m'adi-si wa?» ¹⁰ Kɔɔ ɛ gə kí njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə

‡ **14:61** 14:61 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. § **14:70** 14:70 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

d'ilø Jeju ji-n'è-ti kɔɔ kim kí d'im-é. ¹¹ Njékun ɔɔ njégugné-je lé, 'sulø kosi dow-je kadi 'døji Pilati kadi Barabasi bá ilø-é taá. ¹² Pilati tøl døji-dé bøy panè: «Ngà 'ndigi kadi m'ra ri kì ɛ kí sɔi 'bai-é ngar lə jipi-je lé wa?» ¹³ Dɛ 'pa ta kì ndi-dé kí boy-boy 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.» ¹⁴ Pilati idə-dé panè: «Ə to majal ri ya bá Jeju lé ra wa?» Rəmə 'tøl 'pa ta kì ndi-dé kí boy itə kí kete lé ya bøy 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.»

¹⁵ Pilati ndigi kadi rɔ kosi dow-je nəl-dé, befa ilø Barabasi taá, rəmə adi 'tində Jeju kì ndøy marɔw bá inə-é ji-dé-ti kadi d'ow 'bə-é kagdəsi-ti.

Asgar-je 'sɔki Jeju

Mat 27:27-31; Jq 19:2-3

¹⁶ Asgar-je d'ow kì Jeju panata lə Gubərnər, rəmə 'ba kosi asgar-je lay. ¹⁷ D'ulə kubi kí kər yəl-yəl kí là-é n̄a rɔ-é-ti, 'ra kun d'oji jɔgi ngar-ti d'ulə ɔɔ-é-ti. ¹⁸ Rəmə 'tøl 'ra-é lapiya 'panè: «Lapiya boo ngar lə jipi-je.» ¹⁹ 'Tində ɔɔ-é kì tuwətógi, 'tubə yoro kəm-é-ti rəm, 'tosi məkəji-dé nangi bá 'səbi takəm-dé nangi nɔ-é-ti. ²⁰ Loki 'sɔki-é asi-dé rəmə, d'or kubi kí kər lé rɔ-é-ti ə d'ulə kubi-je liə rɔ-é-ti gogi, bøy bá 'tɛɛ siə ndaa-ti gidi be-ti kɔɔ bə-é kagdəsi-ti.

'Bə Jeju kagdəsi-ti

Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jq 19:17-27

²¹ †Asgar-je d'ində tógi ɔɔ dingəm-ti káre kí ri-é lə Simɔ d'adi-é uti kagdəsi lə Jeju. Dingəm kinlé, i ndɔrɔ ə to dow kí bebo Sireɛn-ti. E to bəbi Alegjandrə kì Rupusi.

²² D'ow kì Jeju lo-ti kí 'ba-é Golgota, kí kər mɛɛ-é to «lo kí titi-n̄a kì ka ɔɔ dow.» ²³ D'adi-é man nduu kí 'pote nati kì né kí 'ba-é mir kadi-é ay bá ɛ mbati. ²⁴ Go-ti, 'bə Jeju kagdəsi-ti ə d'osi mbare ɔɔ kubi-je-ti liə kɔɔ koo se n̄a bá à kingə wa? ²⁵ 'Bə Jeju kagdəsi-ti kì kàdì kí jinày káre kí ndoge. ²⁶ 'Ndàngi gin né kí 'gangi-né ta ɔɔ Jeju-ti taá 'panè: «Ngar lə Jipi-je.»

²⁷ 'Bə bəkaya-je joo nati kì siə ɔɔ kagdəsi-je-ti lə-dé; ɛ kí káre ɔɔ jikɔl-é-ti, kí káre ɔɔ jigəl-é-ti tɔ. ²⁸ [Bè adi ta kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé né-é ra né. 'Ndàngi 'panè: «'Tidə-é nati kì njéra majal-je.】*

²⁹ †Dow-je kí njédəə rəbəə-je 'tugə ɔɔ-dé 'sɔki-é-né 'panè: «Aa! I kí 'panè 'a tɔɔ kəy lə Lubə ə ndɔ mutə ya 'a kində gogi lé, ³⁰ i ya 'aji rɔ-i ə 'i ɔɔ kagdəsi-ti 'risi nangi adi j'oo n̄a.» ³¹ Njékun ɔɔ njégugné-je lə Lubə, kì njéndó dow-je ndukun-je kàrè 'pa ta dan-dé-ti 'sɔki-é-né 'panè: «Dow-je kí rangi bá ɛ aji-dé, ngà ɛ asi kaji rɔ-é al wa! ³² E ɔ n̄e n'to Kristi†, ngar lə Israyel-je lé, k̄i ya kadi-é i kagdəsi-ti kin risi nangi adi j'oo ya rəmə j'a kadi-é mɛɛ-ji ngá!» Dɛ kí 'bə-dé siə nati kagdəsi-ti lé 'taji-é tɔ.

Koy lə Jeju

Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jq 19:38-42

³³ Loki kàdì a jam ɔɔ be-ti ya bøy rəmə, lo ndul dɔnangi-ti nè lay sar ya kàdì kí mutə kí losɔlɔ asi-né. ³⁴ Dɔkàdì-é-ti kinlé, Jeju nɔ kì ndi-é kí boy panè: «Eloy, Eloy, lamasabatani?» Kər mɛɛ-é to «Lubə lə-m, Lubə lə-m, kɔɔ ri bá inə-m kɔgi bè wa?» ³⁵ Dow-je kí n̄a-je dan dɛ-ti kí d'a lo-é-ti lé d'oo ndi-é ə 'panè: «Ooi! E ba Eli!» ³⁶ Beba dow káre dan-dé-ti ay ngodi ulə ndokrɔ dan man nduu-ti kí masi, ulə ta tuwətógi-ti adi Jeju kadi njibi

† **15:21** 15:21 Ròm 16:13 * **15:28** 15:28 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi k̄i ji-dé k̄i ta greki. † **15:29** 15:29 Mar 14:58; Jq 2:19 † **15:32** 15:32 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

ə panè: «'Ngəbi moki! Adi j'ooi se Eli liə lé à ree kər-é kur-é nangi wa?»
³⁷ Jeju nɔ̀ k̀i ndi-é kí boy rəmə uwə ta-é nati. ³⁸ Kubi gangi meẽ kəy lə Lubə, i taá ya til ree njal nangi. ³⁹ Njèkun dɔ asgar-je kí bu kí ɔ̀ lo-é-ti bá oo koy kí Jeju oy lé bè rəmə panè: «Dingəm kinlé to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-ti.»

⁴⁰ †Dené-je madi d'ɔ̀ ngərəngi d'ɔ̀ d'oo né-je lé tɔ. Mari kí Magdala, k̀i Mari kí kɔ̀ Jojesi-je k̀i Jaki kí to ngon kí basa rəm, bá Salome d'ɔ̀ dan dené-é-je-ti lé tɔ. ⁴¹ Dené-je kinlé d'un go-é 'ra kullə d'adi-é loki isi-né Galile-ti. Dené-je kí rangi nɔ̀ ya kí 'ree siə nati Jorijaləm d'ɔ̀ dan-dé-ti nɔ̀ tɔ.

D'ilə nin Jeju bole mbal-ti

Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jɔ 19:38-42

⁴² Ta kàd̀i kur-ti kete nɔ̀ ndɔ taakoo-ti lə jipi-je kí to ndɔ ra go né-je kɔ̀ ndɔ taakoo lé, ⁴³ Jojepi kí to dow kí meẽ bebo-ti kí Arimate ree; ɛ to kí káre dan kí boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je kí ri-é ba nɔ̀. ɛ kàrè to dow kí isi ngəbi kɔ̀be lə Lubə tɔ. Beba ɛ uwə meẽ-é nɔ̀ ya ɔw rɔ Gubərnər Pilati-ti dɔ̀ji-é nin Jeju. ⁴⁴ Ta igi Pilati səl kɔ̀ koy kí Jeju oy ngá. Beba ɛ ba njèkun dɔ asgar-je dɔ̀ji-é panè se Jeju lé oy mbɔr nɔ̀ wa? ⁴⁵ Loki oo ta lə njèkun dɔ asgar-je lé, ɛ adi tarəbi Jojepi kadi ɔw un nin Jeju lé. ⁴⁶ Beba Jojepi ndogi takubi, ɔr nin Jeju kagdəsi-ti, b̃ir-é-né ə ilə-é be nin-ti, bole mbal-ti kí 'tɔl sigi. Ə nduburu ər kí boy ya uti-né ta-é. ⁴⁷ Mari kí Magdala k̀i Mari kí kɔ̀ Jojesi d'oo lo kí d'ilə nin Jeju-ti.

16

Tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju

Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jɔ 20:1-10

¹ Loki ndɔ taakoo lə jipi-je dəə lé, Mari kí Magdala, k̀i Salome rəm, bá Mari kí kɔ̀ Jaki 'ndogi ubi-je kí ət̃i maji-maji kadi d'ɔw 'ndəm nin Jeju. ² Beba ndɔ Dimasi kí ndɔge rati, kí kàd̀i ubə al bəy ya dɛ d'ɔw dɔbadi-ti. ³ 'Dɔ̀ji-nɔ̀ 'panè: «Nɔ̀ bá à nduburu ndəngrə ər kin kí rangi ta badi-ti kadi-ji ɔn wa?» ⁴ Ngà loki d'un kəm-dé taá rəmə d'oo kí ndəngrə ər lé toki nduburu kilə rangi ngá.

⁵ Loki d'andi be nin-ti lé rəmə, d'oo basa káre kí ulə kubi kí ngal kí nda isi kí dɔ jikɔl. Loki d'oo-é lé, 'bəl nɔ̀. ⁶ Beba basa lé idə-dé panè: «'Bəli al, səi lé, Jeju kí Najareti-ti kí 'bə-é kagdəsi-ti lé bá səi 'sangi-é; ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, adi goto nè; ooi, lo kí d'ilə-é-ti ɔn. ⁷ †ɔwi idəi njéndó né-je liə, ə idəi Piyər tɔ kí ɛ à ngəbi-si Galile-ti. Lo kin bá a kooi-é-ti, titi kí ɛ idə-si-né kete lé.»

⁸ Beba dɛ 'bəl rəm, 'dadi rəm adi 'tɛɛ be nin-ti lé kí ngodi d'ay-nɔ̀. Lo kadi 'pa ta-é d'adi dow goto kdɔtalə bəl ində meẽ-dé gangi.

Jeju ɔ̀ji rɔ-é Mari kí Magdala

Mat 28:9-10; Jɔ 20:11-18

⁹ [Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ k̀i ndɔ Dimasi k̀i ndɔge rati. ɛ tɔ̀ji rɔ-é Mari kí Magdala kí ndoki ɛ tubə ndil-je kí maji al siri dɔ-é-ti lé ya kete. ¹⁰ Mari ɔw ɔr poy-é adi njéndó né-je kí d'isi dan meẽkɔ̀-ti d'isi 'nɔ̀. ¹¹ Ngà loki idə-dé panè Jeju isi kəm, adi n'oo-é k̀i kəm-n'ɛ ya kàrè, dɛ d'oo ta liə k̀i ta kí tɔgrɔ-ti al.

Jeju tɔ̀ji rɔ-é njéndó né-je liə joo

Luk 24:13-35

¹² Go-ti, Jeju toji ro-é kà ro kí mbəl ro njéndó né-je-ti liə kí joo kí d'isi d'ow ki ngonbe-ti kí wale. ¹³ De 'təl 'ree d'or poy-é d'adi ndəgi-é-je, bè ya kàrè d'adi-dé meɛ-dé al.

Jeju toji ro-é njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é káre

Mat 28:16-20; Luk 24:36-49; Jə 20:19-23; Knj 1:6-8

¹⁴ Go-ti, Jeju toji ro-é njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é káre kí d'isi ta nékuso-ti; ɛ kol sə-dé kɔ meɛngə kà meɛndə lə-dé kí ɔgi-dé kadi d'adi meɛ-dé de kí d'oo-é kí tosi ndəl ində lo tɛɛ. ¹⁵ †E idə-dé panè: «Owi kà lo lay dɔnangiti nè, iləi mbɛ Poyta kí Maji lə-m adi dow-je lay. ¹⁶ Dow kí adi-m meɛ-é ó 'rai-é batəm lé à kaji; ngà dow kí adi meɛ-é al lé, ta kí gangi à kusi dɔ-é-ti. ¹⁷ Nékoji-je kí à toji kadi 'gə-né de kí d'adi-m meɛ-dé ban: D'a tubə ndil-je kí maji al kà ri-m, d'a pa ta kà ndɔ ta-je kí sigi, ¹⁸ d'a kuwə li-je kà ji-dé rəm, lé d'ay man kí né kí à təl dow tɔ-ti ya kàrè à ra sə-dé né al; d'a kində ji-dé dɔ njémɔy-je-ti ə njémɔy-je d'a kingə lapiya.»

Jeju təl ow dɔrə-ti

Luk 24:50-53; Knj 1:9-11

¹⁹ †Go ta-je-ti kí 'Babe Jeju pa sə-dé lé, Lubə un-é ow siə dɔrə-ti adi isi dɔ jikol-é-ti. ²⁰ Njéndó né-je d'ow d'ilə mbɛ Poyta kí Maji kà lo-je lay. 'Babe ra sə-dé kullə rəm, bə ra nékoji-je nɔ ya dan-né go Poyta kí Maji kí de 'pa lé toji-né kadi to ta kí togrɔ-ti.]*

† **16:15** 16:15 Knj 1:8 † **16:19** 16:19 Knj 1:9-11 * **16:20** 16:20 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndəngi kà ji-dé kà ta greki.

Poyta kí Maji kí Luki ndàngi

Ta-je kí dɔ Poyta kí Maji-ti kí Luki ndàngi

Luki tɔji Jeju Kristi ki to Ngon læ dow kí ree kɔɔ sangi nja dow-je kí 'này ə kɔɔ kaji-dé ('Ndó 19:10). Ɛ tɔji ta kí ɔ mɛɛ Jeju kɔɔ njéndo-je, kɔ dené-je, kɔ ngan-je kí dow-je d'oo-dé ki né al. Ɛ tɔji kullə kí Ndil kí aa njay ra mɛɛ né-je-ti kí Jeju ra.

Njèndàngi mbete kinlé to Dɔktor kí to jipi al, ə kí boy n̄a lé, ɛ ndàngi mbete kin kɔɔ kilə-né mbe Poyta kí Maji kí sobi dɔ kaji kí tò kɔ takul Jeju Kristi kadi dow-je kí 'to jipi-je al. Luki ndàngi mbete kullə læ njékowkulə-je tɔ; ə ɛ ndàngi mbete-je kí joo kinlé adi Teopil kí to dow kí ri-é ba n̄a kí to jipi al. Luki lé, ɛ ya kɔ dɔ-é gə Jeju al, ngà né-je kí sobi dɔ kisi kɔ dɔ taá læ Jeju bá ɛ ndər gin-é n̄a rɔ dow-je-ti kí 'gə Jeju maji.

Mbete kinlé, ngal itə mbete-je kí mɛɛ kunmindi-ti kí sigi lay. Luki ulə gin-é dɔ né-je kí beti-beti kí sobi dɔ koji Jeju ya pa ta dɔ-ti n̄a kɔ gangi-é berere-berere (Luk 1-2) rəm, pa ta dɔ gin koji-ti liə kí ɛ to-né dow rəm (Luk 3:23-38). Ɛ ɔr poy batəm kí 'ra-é rəm (Luk 3:21), n̄a kí Sú n̄a-é rəm (Luk 4:1-13), pa ta kí dɔ kullə-ti liə rəm (Luk 4-21), bə kí 'bə-é kagdəsi-ti (Luk 22-23), kɔ tɔsi kí ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ rəm (Luk 24). Lo tɔl ta mbete-ti lé, Luki pa ta kí dɔ kəm rəbi-ti kí Jeju ingə-né njéndó né-je liə nja n̄a-n̄a go tɔsi-ti kí ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ rəm, bá pa ta kí dɔ né-je-ti kí ɛ ndó-dé kete kadi d'ilə mbe Poyta kí Maji mbi dow-je-ti kí rangi. Go-ti, ɛ pa ta kí dɔ kəm rəbi-ti kí Lubə un-né Jeju ɔw-né siə dɔrɔ-ti.

Kulə gin ta

Mar 1:1; Knj 1:1-3

¹ Dow-je n̄a ya d'adi rɔ-dé 'ndàngi né-je kí ra né dan-ji-ti nè lé, ² ə 'ndàngi kɔ gangi-é kí j'oo-né ta njékə lo-é-ti lo kulə gin-é-ti n̄u bá 'təl ngannjékullə-je kí njékilə mbe ta læ Lubə. ³ Bəba loki m'dəji ta dɔ né-je-ti kin lay kɔ gangi-é berere-berere lo kulə gin-é-ti n̄u ya lé, m̄a kàrè nəl-m kadi m'ndàngi kɔ go-é go-é ya m'adi-i i Teopil kí 'to dow kí boy n̄a. ⁴ M'ndàngi m'adi-i bə, kɔ kadi 'gə maji kí néndó-je kí 'ingə kinlé, to néndó-je kí tɔgrɔ-ti ya.

Ta kí dɔ koji Jeju-ti kɔ kɔ-é basa

Ta kí dɔ koji Jɔ-ti kí njéra dow-je batəm

⁵ Bal-je-ti kí Erodi to-né ngar dɔnangi Jude-ti lé, njègugnə læ Lubə káre isi n̄ɔɔ, ri-é læ Jakari. Ɛ to dow kí dan kuti dow-je-ti læ Abiya kí ndɔki to njègugi né* ə ne-é to kí gin ka-ti læ Arɔ tɔ. Ne-é lé ri-é læ Elijabeti. ⁶ Dɛ joo lay ya 'to dow-je kí njéra né kí njururu n̄ə Lubə-ti, 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti læ Lubə lay, bá 'təl rɔ-dé go tó mindi 'Babe-ti lay rəm, adi ta goto dɔ-dé-ti. ⁷ Ngà dɛ d'oji ngon al, kɔɔtalə Elijabeti lé to kuji rəm, bá dɛ joo lay ya 'bugə n̄a ngá rəm tɔ.

⁸ Ndo káre bə, Jakari ɔ ra kullə liə kí tò kadi-é ra n̄ə Lubə-ti, kɔɔtalə dɛ kɔ kuti dow-je liə bá to ta ra kullə læ-dé, ⁹ bəba kagi usi dɔ Jakari-ti titi kí

* 1:5 1:5 Mɛɛ Kunmindi-ti kí Low lé, d'uwə njègugnə-je lé kɔ kuti-é kuti-é lo kɔrjoo gidí-é sɔ. Adi dɛ kí gin káre 'ra kullə logugi né-ti Dimasi káre-káre.

njégugné-je 'ra-né low-low, kadi e bá ow mee këy-ti læ 'Babe, kdo kadi ow ró pør nõkagi kí eti maji logugi né-ti adi Lubø. ¹⁰ Dø kàdì ró nõkagi-je-ti kí eti maji logugi né-ti lé, kosì dow-je lay d'a 'pa ta kì Lubø takøy-ti læ Lubø. ¹¹ Rømø tajinati nè ya malayka læ 'Babe tee kì Jakari koy, a taá dø kòl, kæl logugi né-ti kí to lo ró nõkagi-je kí eti maji-maji lé. ¹² Loki Jakari un køm-é oo-é lé, dø-é tøl, bøl indø bandi-é bati gangi. ¹³ Ngà malayka lé idø-é panè: «Jakari, 'bøl al.

Kdø ta kí 'pa kì Lubø lé, Lubø oo, adi ne-i Elijabeti à koji ngon kí dingøm kadi-i ø 'a kindø ri-é læ Ja.

¹⁴ Ngon lé, à to né rønøl nã kadi-i røm, bá dow-je nã ya d'a ra rønøl dø koji-é-ti tø.

¹⁵ E à to dow kí boy nã takøm 'Babe-ti.

Yibi nduu øse né kay kí øm tø-ti ya e à kay al.

Mee kø-é-ti nu ya Ndil kí aa njay à rusi mee-é.

¹⁶ E à kadi Israyel-je nã 'tøl kì rø 'Babe Lubø-ti læ-dé.

¹⁷ E à njiyø nõ 'Babe-ti kì tagir-je kì tógi kí ndøki Eli øw-né, kdo kadi adi bøbi ngan-je d'ulø noji nati kì ngan-dé-je røm, njémbati tøl rø-dé go ta-ti d'ow kì tagir

kí titi-nã kì tagir læ njéra né kí njururu-je røm tø.

Bè kdo kadi dow-je 'ra rø-dé

ø d'isi dø nja-dé-ti kdo ra kullø læ 'Babe.»

¹⁸ Jakari døji malayka lé panè: «Ri bá à tøji-m kadi m'gø kí né kinlé à ra né wa? Kdøtalø mã m'bugø røm, bá ne-m kàrè bal-é nã ngà røm tø.»

¹⁹ Malayka lé ilø-é-ti panè: «Mã lé, ri-m læ Gabriyel, njøkã takøm Lubø-ti. Lubø ulø-m kadi m'ree m'pa sø-i ta røm, kadi m'ilø Poyta kí Maji kin mbi-i-ti røm tø. ²⁰ Yøn, 'a kisi bè ya, 'a kasi pa ta al ya sar kadi né kí m'pa ta-é kinlé, né-é ra-né né. Kdøtalø ta-je læ-m kí m'pa kí to ta-je kí ndø-é asi ø né-é à ra né lé, i 'oo kì ta kí tøgø-ti al.»

²¹ Gangi lo-é-ti kinlé, dow-je d'a 'ngøbi Jakari ø lo ta igi-dé sál, kdøtalø kã kí e a mee këy-ti læ Lubø bøy ø bøy-bøy kinlé. ²² Loki Jakari tee ndaa-ti ngá lé, e asi pa sø-dé ta al, ya rømø de 'gø kí né ra-é toki nì bè mee këy-ti læ Lubø. E øy ji-é ra ta-dé-ti pa-né sø-dé ta ø pa ta al bin ya ngá. ²³ Beba loki ndø kullø liø tingø ngá lé, Jakari tøl øw bø liø gogi. ²⁴ Go-ti, ne-é Elijabeti ndan ngon ø bøyø rø-é këy ya nøy mì ø e panè: ²⁵ «Yøn, e kin bá to né kí maji kí 'Babe ra adi-m døkaglo-ti kí nè kin, kdo kør-né røsol dø-m-ti takøm dow-je-ti!»

Ta kí dø koji Jeju-ti

Mat 1:18-25

²⁶ Nøy mekø go-ti lé, Lubø ulø malayka kí ri-é læ Gabriyel dønangi Galile-ti mee bebo-ti kàre kí 'ba-é Najareti, ²⁷ †kadi øw rø ngon mandì-ti kí gø dingøm al bøy kí dingøm kí ri-é læ Jojepi kí to ngon kà Dabidi uwø dø-é. Ngon mandì lé ri-é læ Mari. ²⁸ Malayka lé ree øw këy go-é-ti ø pa siø ta panè: M'ra-i lapiya, i kí Lubø ra sø-i maji! 'Babe nøy sø-i! ²⁹ Ta kinlé tøl dø Mari adi e døji rø-é ta panè sé kin to lapiya kí ban bá tanã bè wa? ³⁰ Malayka lé idø-é panè: Mari, 'bøl al! Kdøtalø Lubø ra sø-i maji! ³¹ †'Oo bè, 'a ndan ngon, 'a koji ngon kí dingøm, ø 'a kindø ri-é læ Jeju. ³² E à to dow kí boy ø d'a ba-é Ngon læ Lubø kí njøkisi taá dørã-ti nu ø 'Babe Lubø à kadi-é isi dø kalikøbe-ti læ ka-é Dabidi. ³³ E à købe dø gin koji-ti læ Jakobi

ya sartagangi; tɔgrɔ-ti, kɔɓe liə lé sɔy-é à goto. ³⁴ Beba Mari idə malayka lé panè: Mɔ m'gə dingəm al bəy, ngà né kin à ra né ban ban wa? ³⁵ Malayka lé təl ilə-é-ti panè: Ndil kí aa njay à ree dɔ-i-ti rəm, tógi Lubə kí njəkisi taá dɔrɔ-ti nɔ à gəə dɔ-i sipi rəm tɔ. Gin-é kin bá ngon kí 'a koji-é lé à to dow kí aa njay ə d'a ɓa-é Ngon lə Lubə. ³⁶ Yən, noji-i Elijabeti kàrè ndan ngon tɔ. Ɛ ndan ngon dɔ ɓugə-é-ti ə à koji ngon kí dingəm. Ɛ kí ndɔki 'ɓa-é kuji dené lé, ndan ngon ra nɔy məkɛ ngá. ³⁷ Kdɔtalə né kí dum Lubə ya goto. ³⁸ Beba Mari panè: Mɔ m'to ngonnjəkullə lə 'Babe! Kadi-é ra sə-m kí go ta-ti kí i 'pa lé ya. Rəmə malayka lé inə Mari ə ɔw.

Kɔw Mari rɔ Elijabeti-ti

1Sa 2:1-10; Pa 113

³⁹ Mɛɛ ndɔ-é-je-ti kinlé ya Mari i usi rəbəə ɔw lɔw ɓebo-ti káre kí dan mbal-je-ti dɔnangi Jude-ti. ⁴⁰ Loki ɔw tɛɛ lé, ɛ ɔw mɛɛ kəy-ti lə Jakari ə ra lapiya Elijabeti. ⁴¹ Beba loki Elijabeti oo lapiya kí Mari ra-é lé taá ya, ngon kí mɛɛ-é-ti lé rɔ-é nəl-é adi tɔsi mɛɛ-é gul-gul ə Ndil kí aa njay rusi mɛɛ Elijabeti. ⁴² Elijabeti pa ta kɪ ndi-é kí boy panè: Lubə tɔr ndi-é dɔ-i-ti dan dené-je-ti lay, ngon kí mɛɛ-i-ti kàrè Lubə tɔr ndi-é dɔ-é-ti tɔ. ⁴³ Ɔ mɔ kin ya m'asi kadi kɔ 'Babe lə-m ree ɓe lə-m wa! ⁴⁴ M'pa bè kdɔtalə loki lapiya kí i 'ra-m lé gangi mbi-m-ti taá ya rəmə, rɔ ngon kí mɛɛ-m-ti nəl-é adi tɔsi mɛɛ-m gul-gul. ⁴⁵ I 'to dené kí njènékumə, kdɔtalə i adi mɛɛ-i toki né-je lay kí 'Babe idə-i ta-é lé, à ra né ya.

⁴⁶ Mari panè:

Ndil-m ɔsi gaji 'Babe rəm,

⁴⁷ ra rɔnəl dɔ Lubə-ti kí to Njəkaji-m,

⁴⁸ kdɔtalə ɛ ilə rəti oo-m mɔ ngonnjəkullə liə

kí dené kí m'asi né al,

adi kɪ nè kow kɪ kete kinlé,

dow-je lay ya d'a ɓa-m njènékumə.

⁴⁹ Kdɔtalə njètógi-je lay

ra né-je kí boy-boy ya adi-m.

Ɛ to dow kí aa njay

⁵⁰ rəm, koo kəmtondoo liə nɔy kɪ

njéɓəl ndil-é kɪ dɔ ɓal-ɓal ya.

⁵¹ Ɛ oji tógi-é;

Dow-je kí d'ɔw kɪ tagir kində kàdì-dé lé,

ɛ sane-dé kati-kati,

⁵² 'boy-je lé, ɛ ɔr-dé kɔgi dɔ kalikɔɓe-je-ti lə-dé,

dow-je kí njésɔl dɔ-dé lé, ɛ un-dé kɪ taá,

⁵³ dow-je kí ɓo ra-dé lé, ɛ adi-dé nékingə-je mburuki-mburuki,

ngà njénékingə-je rəmə, ɛ tubə-dé adi d'ɔw kɪ ji-dé kí dɔgi.

⁵⁴⁻⁵⁵ Mɛɛ-é ole dɔ ta-ti kí ndɔki ɛ pa adi ka-ji-je

panè, n'a koo kəmtondoo lə

Abrakam kɪ nganka-é-je ya sartagangi lé,

beba ɛ ra kɪ gin dow-je kí 'to Israyel-je kí 'to ngannjəkullə-je liə.

⁵⁶ Mari isi rɔ Elijabeti-ti nɔɔ ya à kasi nɔy mutə je bè bá təl ɔw ɓe liə gogi.

Koji Jɔ kí njèra dow-je batəm

⁵⁷ Loki ndɔ koji ngon lə Elijabeti asi lé, ɛ oji ngon kí dingəm. ⁵⁸ Njétakəy-je lə Elijabeti kɪ noji-é-je d'oo poy koo kí 'Babe oo kəmtondoo liə lé, dɛ 'ra rɔnəl siə. ⁵⁹ Ndɔ jinɔy joo go-ti lé, dɛ 'ree kadi d'ijə ngon lé ganjangi ə

ndigi 'ba-é Jakari kí to ri bobi-é. ⁶⁰ Ngà kɔ-é un ta panè: *Á-à!* D'a ba-é Jā.
⁶¹ Rəmə də 'təl 'pa siə 'panè: Dow kí dan noji-i-je-ti kí ri-é tana bè ya goto.
⁶² Go-ti, 'ra ji-dé 'dəji-né Jakari sé ɛ ndigi kadi 'ba ngon lé ná wa? ⁶³ Beba
 Jakari dəji-dé bəgrə ə ndangi né-ti panè: Ri-é lə Jā. Rəmə də lay ya ndil-dé
 tɛɛ sɔy. ⁶⁴ Tajinati nè ya ta Jakari tɛɛ ə ndɔ-é díró bərərə, adi pa ta ɔsi-né
 gaji Lubə. ⁶⁵ Dow-je lay kí go lo-ti kí tin kinlé, bəl ində bandi-dé gangi rəm,
 bá də kí d'isi dan mbal-je-ti lay kí dɔnangi Jude-ti kàrè, d'ɔr-nə poy né-je
 lay kí ra né kinlé rəm tɔ. ⁶⁶ Dɛ lay kí ta-je kin usi mbi-dé-ti lé, 'gir dɔ-ti ə
 'panè: Ngon kinlé à to dow kí ban-ban ɔn ə! Kdɔtalə tógi 'Babe nɔy siə.

⁶⁷ Ndil kí aa njay rusi mɛɛ bobi-é Jakari, adi pa ta kí ta Lubə-ti panè:

⁶⁸ Kɔsgaji kí dɔ 'Babe Lubə-ti lə Israyel-je,
 kdɔtalə kilə kí ilə kəm-é gɔ dow-je liə rəm,
 taa kí ɛ taa-dé ilə-dé taá rəm tɔ.

⁶⁹ Dan nganka Dabidi-ti kí to ngonnjékullə liə lé,
 'Babe adi njètógi kí njètaa-ji kilə-ji taá tɛɛ kɔ ta lə-ji.

⁷⁰ ɛ adi njètaa-ji kilə-ji taá tɛɛ titi
 kí ɛ adi njépata-je kí ta-é-ti kí 'to dow-je kí
 d'aa njay 'pa-né kete low nɔ

⁷¹ 'panè: N'a taa-ji kilə-ji taá ji njéba-je-ti lə-ji,
 bá n'a kɔr-ji kɔgi gin tógi-ti
 lə dow-je kí njékɔsi-ji kɔ ta rəm tɔ.

⁷² Beba ɛ oo kəmtondoo lə ka-ji-je
 ə mɛɛ-é ole dɔ noji-ti kí aa njay kí ɛ ulə nati sə-dé,
⁷³ titi kí ndɔki ubi-né rɔ-é adi ka-ji Abrakam panè:

⁷⁴⁻⁷⁵ M'a taa-si ji njéba-je-ti lə-si kilə-si taá,
 m'a kadi ɔi takəm-m-ti 'poli-mi kɔ rɔ-si kí aa njay,
 a rai né kí njururu kɔ ndɔ-je lay
 kí a kisi-né kɔ dɔ-si taá nal bəl né madi.

⁷⁶ Ə i ngon kí bər kinlé, d'a ba-i njépata kí
 ta Lubə-ti kí njékisi taá dɔrɔ-ti nɔ.
 Kdɔtalə i a njiyə kete nɔ 'Babe-ti
 kɔ ra rəbi-je liə rəm,

⁷⁷ kɔ kadi adi kəm dow-je liə
 ijə dɔ kaji-ti kí Lubə à kaji-dé,
 kɔ takul kiɲə kí à kiɲə go majal-je lə-dé kɔgi.

⁷⁸ Kdɔtalə Lubə lə-ji lé to njékoo kəmtondoo kí nɔ.
 Koo kəmtondoo liə lé, bá adi kadi ubə-né taá kɔ ta lə-ji,

⁷⁹ kɔ kadi ndógi dɔ dow-je-ti
 kí d'isi lo kí ndul-ti kí d'isi 'bəl koy rəm,
 bá kɔ kadi ɔr nɔ-ji adi j'isi kɔ lapiya rəm tɔ.

⁸⁰ Ngà ngon lé, tógi, bá Ndil kí aa njay adi gosi liə usi dɔ madi-é-ti rəm
 tɔ. ɛ isi diləlo-ti ya sar ndɔ-ti kí ɛ tɛɛ toji-né rɔ-é adi Israyel-je 'gə-é-né.

2

Koji Jeju

Mat 1:18-25

¹ Dɔngangi bal-ti kí d'oji-né Jā lé, Sejar Ogusti kí to ngar kí boy un ndu kadi
 dow-je lay kí mɛɛ bəkɔ-je-ti liə d'ində ri-dé mɛɛ mbete tidə kɔr dow-je-ti.

² Kində ri mɛɛ mbete tidə kɔr dow-je-ti kinlé, ɛ ya to kí dɔsɔy saki-saki

loki Kiriniyusi to-né Gubørnør kí ðonangi Siri-ti. ³ Beba ná-ná ya kàrè ɔw bebo-ti liə kɔɔ kadi d'ində ri-é.

⁴ Gangi-é-ti kin bá Jojepi kàrè i bebo Najarəti ðonangi Galile-ti, ɔw ðonangi Jude-ti mee bebo Betlekəm-ti, kí to bekoji Dabidi, kɔɔtalə ɛ to dow kí gin koji-ti lə Dabidi.* ⁵ Jojepi kɔ Mari kí ɛ uwə ɔ-é ya é ndan ngon lé, d'ɔw kɔɔ kadi d'ində ri-dé mee mbete tidə kɔr dow-je-ti tɔ.

⁶ Loki 'này mee bebo Betlekəm-ti lé ya bəy rəmə, ndo koji ngon lə Mari asi. ⁷ Mari oji ngon kí dingəm kí to ngon ɔɔdər-é ə ɓir-é kɔ kubi, ilə-é mee bəgrə kuso né-ti lə ɔ-je, kɔɔtalə lo tɔ goto kəyamba-je-ti.

⁸ Njénékul-je kàrè d'isi ɔgore lo-ti kí kàre kinlé nɔɔ, 'to bi ndo al, d'isi 'ngəm nékul-je lə-dé. ⁹ Rəmə, malayka lə 'Babe tɛɛ ɔ-é-ti busi ə 'Babe ra adi lo ndógi ɔ-é-ti doo adi ɓəl ində bandi-dé bati gangi. ¹⁰ Ngà malayka lé idə-dé panè: 'Bəli al, kɔɔtalə m'ree kɔ Poyta kí Maji kɔ kilə mbi-si-ti. To Poyta kí à kadi dow-je lay rənəl nɔ. Poyta lé ɓan: ¹¹ Bone, mee bebo-ti lə Dabidi, d'oji Njəkaji dow-je d'adi-si, adi to Kristi†, kí to 'Babe.‡ ¹² Ooi bə, né kí à tɔji kadi 'gəi-né ɛn: A kooi ngon kí bər, kí 'ɓir-é kɔ kubi, d'ilə-é mee bəgrə kuso né-ti lə ɔ-je.

¹³ Loki idə-dé ta kinlé bə ya rəmə, tajinati nè ya kosi malayka-je kí 'to njérɔ-je kí ɔrɔ-ti kí 'tò nduy-nduy d'ində ndi-dé nati kí malayka lé, 'tɔy Lubə 'panè:

¹⁴ Kɔsgaji kí ɔ Lubə-ti mee lo-je-ti kí taá nu

ə lapiya tɔ ðonangi-ti ɔ dow-je-ti kí Lubə ndigi-dé.

¹⁵ Loki malayka-je d'ingə njénékul-je, 'təl d'ɔw ɔrɔ-ti gogi lé, njénékul-je d'oji-nɔ ta 'panè: Adi j'owi njal Betlekəm, j'ooi né kí ra né bá 'Babe tɛɛ kɔ ɔ-é adi j'gəi kin. ¹⁶ Dɛ d'ɔti kɔ nja ngɔdi-é ya d'ɔw ə d'ingə Jojepi-je kɔ Mari, kɔ ngon kí bər kí d'ilə-é mee nékuso né-ti lə ɔ-je lé tɔ. ¹⁷ Loki njénékul-je d'oo ngon kí bər lé rəmə, dɛ d'ɔr poyta kí malayka lə 'Babe idə-dé ɔɔbi ɔɔ ngon kinlé. ¹⁸ Poy ta kí njénékul-je d'ɔr lé, ɔr ndil dow-je lay kí d'oo. ¹⁹ Ngà Mari rəmə, ɛ ngəm ta-je kin lay mee-é-ti ə laji ɔ-ti taá-taá. ²⁰ Loki njénékul-je d'isi 'təl kɔ gogi lé, dɛ 'tɔy Lubə rəm, bá d'osi gaji-é taá-taá, kɔɔtalə né-je lay kí d'oo ta-é kɔ mbi-dé rəm, d'oo kɔ kəm-dé lé, ɔw nati berere-berere kɔ ta kí malayka idə-dé lé ya.

D'ɔw kɔ Jeju mee kəy-ti lə Lubə

²¹ †Loki ngon ra ndo jinày joo lé, d'ijə-é ganjangi ə d'ində ri-é lə Jeju kí to ri kí malayka idə-dé kete loki 'ndan-é-né al ya bəy. ²² Loki ndo kí kadi d'aa rɔ-dé njay kí go ndukun-ti lə Moiyiji asi lé, Jojepi-je kɔ Mari d'un ngon lé 'ree siə mee bebo Jorijaləm-ti kɔ tɔji-é 'Babe. ²³ Kɔɔtalə 'ndangi mee mbete ndukun-ti lə 'Babe 'panè: Ngon ɔɔdər ɔɔ kí to ɔɔbi əse ngon kí dingəm kí to dər lé, d'a kɔr-é kində-é tagay kadi 'Babe. ²⁴ Rəm ree-dé bebo Jorijaləm-ti lé, 'ree kɔɔ kadi kadkare kí kadi toki kilə məsi-é nangi titi kí ndukun lə 'Babe pa-né panè: I a kadi dɔdum-je joo əse ngan dəngɔɔnda-je joo.§

²⁵ Dingəm kàre bə isi bebo Jorijaləm-ti nɔɔ ri-é lə Simiyɔ, to dow kí njèra né kí njururu rəm, bá to njəkilə kuji ɔ Lubə-ti rəm tɔ. ɛ isi ngəbi njəkaji Israyel-je; Ndil kí aa njay isi mee-é rəm tɔ. ²⁶ Ndil kí aa njay adi-é gə kete panè: 'A koy al ya sar kadi 'a koo dow kí 'Babe à kulə siə kí to Kristi lé mɔki tá. ²⁷ Ndil kí aa njay ɔsi Simiyɔ lé adi-é ɔw takəy-ti lə Lubə, rəmə Jeju kàrè njəkaji-é-je d'un-é d'ɔw siə takəy-ti lə Lubə tɔ; kɔɔ kadi 'ra né-je

* 2:4 2:4 Mis 5:1-2 † 2:11 2:11 Kristi lé kɔr mee-é to dow kí Lubə mbəti-é. ‡ 2:11 2:11 Eja 9:5

† 2:21 2:21 Luk 1:31 § 2:24 2:24 Mbl 12:6,8

dɔ-é-ti kɪ go ndukun-ti lə Lubə. ²⁸ Simiyɔ taa Jeju uwə-é kàdì-é-ti ə ɔsi gajɪ Lubə panè:

²⁹ Kɪ nè kinlé, 'Babe, 'iŋə-m maŋ ngonnjəkullə lə-i adi m'ow kɪ lapiya, kɔɔ kun mindi lə-i lé, né-é ra né ngá.

³⁰ Kɔɔtalə kəm-m oo njəkaji dow-je kɪ ulə siə lé.

³¹ Njəkaji dow-je kɪ 'uwə dɔ-é kete kɔɔ gin dow-je lay.

³² Ɛ to lo kɪ à ndógi dɔ gin dow-je-ti kɪ rangi rəm, bá ɛ to riba lə gin dow-je lə-i kɪ 'to israyel-je rəm tɔ.

³³ Ta-je kɪ Simiyɔ pa dɔ Jeju-ti lé, ɔr ndil njékoji-é-je. ³⁴ Simiyɔ tɔr ndi-é dɔ-dé-ti ə idə Mari kɪ kɔ Jeju panè: 'Oo maji, ngon kinlé, Lubə mbəti-é kadi to gin kusi lə Israyel-je ŋa rəm, gin kɪ taá lə Israyel-je ŋa rəm, ɛ à to nékoji lə Lubə kɪ ta dow-je à kasi-ŋa dɔ-ti al. ³⁵ Bè kɔɔ kadi kujə tagir kɪ bɔyɔ rɔ-é mee dow-je-ti ŋa. Ngà i rəmə, né kɪ to à tɔa bəngrə-i, titi kɪ kiyəɔ mbuti-né bəngrə dow kin bè.

³⁶ Dené káre kɪ to njəpata kɪ ta Lubə-ti isi nɔɔ tɔ; ri-é lə An. Ɛ to ngon lə Panuwel, gin koji-ti lə Ajer. To dené kɪ bugə guró-guró ngá. Taa ngow mandi-é-ti ra bal siri-rè bəy ya ngəbi-é oy, ³⁷ adi ɛ təl dené kɪ njəngowkoy; bal-é ra kɔrjinəy joo gidi-é sɔ. An lé, iŋə takəy lə Lubə al; ɛ pole Lubə ndɔɔ rəm, kada rəm; ɛ ɔgi rɔ-é nékuso kɪ man kay taá-taá, pa ta kɪ Lubə tɔ. ³⁸ Dɔkàdì-é-ti kɪ d'ow-né kɪ Jeju takəy-ti lə Lubə lé, An kàrè ree tɛɛ nɔɔ tɔ. Ɛ tóy Lubə rəm, pa ta lə Jeju adi dow-je lay kɪ d'isi 'ngəbi taa kɪ Lubə à taa bebo Jorijaləm kilə-é taá.

³⁹ †Loki Jojepi-je kɪ Mari 'ra né-je lay kɪ ndukun lə 'Babe ɔji kadi 'ra lé, dɛ 'təl d'ow lo kisi-dé-ti bebo Najareti, donangi Galile-ti gogi.

⁴⁰ Ngon lé, tɔgi rəm, rɔ-é ngá rəm, ɔw kɪ gosi ŋa rəm, bá ramaji lə Lubə này siə rəm tɔ.

Jeju ra bal dɔgi gidi-é joo ə naji ta kɪ njéndó dow-je ndukun-je

⁴¹ Jeju lé, bal-je lay ya njékoji-é-je d'ow bebo Jorijaləm-ti lo ra này Paki-ti.

⁴² Beba loki ɛ ra bal dɔgi gidi-é joo lé, d'ow siə kəm-dé-ti bebo Jorijaləm-ti lo ra này Paki-ti, titi kɪ 'ra-né kɪ bal-é bal-é. ⁴³ Ngà loki ndɔ ra này Paki tingə lé, njékoji-é-je 'təl d'isi d'ow kɪ beə gogi, ngà ngon-dé Jeju lé, təl này bebo Jorijaləm-ti adi dɛ 'gə go-é al. ⁴⁴ Dɛ 'gir kɪ à kow dan madi kow mba-je-ti lə-dé nɔɔ, adi 'njiyə ndɔ káre bikti bəy bá 'tum gin ndole-é dan noji-dé-je-ti, kɪ dan dow-je-ti kɪ 'gə-dé. ⁴⁵ Ngà loki d'ingə-é al lé, dɛ d'osi 'təl d'ow bebo Jorijaləm-ti gogi kɔɔ ndole-é. ⁴⁶ Ndɔ kɪ njəkungɪ-ti mutə bá d'ingə-é takəy-ti lə Lubə; ɛ isi dan njéndó dow-je ndukun-je-ti, isi oo ta lə-dé rəm, bá isi dɔji-dé ta rəm tɔ. ⁴⁷ Dow-je lay kɪ d'isi d'oo ta liə lé, négə liə kɪ ta kɪ isi ilə-dé-ti lé, ɔr ndil-dé. ⁴⁸ Loki njékoji-é-je d'oo-é takəy-ti lə Lubə lé, ndil-dé tɛɛ say adi kɔ-é pa siə panè: Ngon-m! Kin to ri é 'ra sə-ji bè? 'Oo, jɛ kɪ bəbi-i j'ndol-i kɪ mee-ji kɪ a kəkəkə. ⁴⁹ Jeju təl ilə-dé-ti panè: Səi ndoli-mi kɔɔ ri wa? 'Gəi kɪ tɔ kadi m'ində kəm-m go kullə-je-ti lə Bəbi-m al wa? ⁵⁰ Ngà ta kɪ Jeju pa sə-dé lé, dɛ 'gə mee-é al. ⁵¹ Jeju ɔti ɔw sə-dé bebo Najareti-ti; ɛ sɔl dɔ-é nɔ njékoji-é-je-ti. Kɔ-é ngəm né-je kin lay mee-é-ti.

⁵² Jeju tɔgi ə gosi liə usi dɔ madi-é-ti rəm, ramaji lə Lubə này siə rəm, bá dow-je 'ndigi-é rəm tɔ.

† 2:39 2:39 Mat 2:23

3

Ja kí njèra dow-je batem ilə mbẹ Poyta kí Maji

Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Ja 1:6-8,19-28

¹ Bal kí njèkungi-ti dɔgi gidi-é mɪ kí Tiber Sejar ngar kí boy ɔ̀-*né* be lé, Pɔsi Pilati to gubərnər kí dɔnangi Jude-ti, Erodɪ ɔ̀ be dɔnangi Galile-ti, ə ngonkɔ-é Pilipi ɔ̀ be dɔnangi Itire-ti kɪ dɔnangi Trakoniti, Lisaniyasi ɔ̀ be dɔnangi Abilən-ti, ² bal-je-ti kí An kɪ Kayipi 'to-*né* burə dɔ njégugné-je; bal-é-je-ti kinlé bá Lubə pa-*né* ta kɪ Ja kí ngon lə Jakari diləlo-ti.

³ Ja ɔw kɪ go dɔnangi lay kí kàdɪ ba Jurde-ti, ilə mbẹ kadi dow-je 'ra batem d'inə-*né* panjiyə-dé kí maji al kɔgi, kɔɔ kadi Lubə inə-*né* go majal-je lə-dé kɔgi, ⁴ titi kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti ndàngi-*né* mɛɛ mbete-ti panè:

Ndi dow ba diləlo-ti panè:

'Rai rəbi lə 'Babe!

'Rai ngan rəbi-je liə adi ɔ njururu-njururu!

⁵ 'Tuləi wol lo-je lay adi asi-nə pee-pee!

Mbal-je kí ngal kɪ kí gɔji lay ya, 'tugəi-dé kɪ nangɪ!

Rəbi-je kí ndu gundi-gundi lé, 'ndaji adi ɔ njururu-njururu!

Rəbi-je kí tor wuti-wuti lé, 'tuləi adi asi-nə pee-pee.

⁶ Ə nɔ-nɔ ya à koo kaji kí Lubə à kaji dow-je lé.

⁷ †Bəba Ja idə kosi dow-je kí 'ree rɔ-é-ti kɔɔ kadi ra-dé batem lé panè: Səi kí mɛɛ-si ndul titi-nə kɪ mɛɛ li pii-je bè kan! Nə bá idə-si kadi ɔyi wɔngɪ kí à ree lé wa? ⁸ †Adi kullə ra-si tuwə kullə ra dow-je kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi bane; bi 'giri mɛɛ-si painè 'toi nganka Abrakam ya bè par al. Ə m'idə-si rəsi m'adi ooi kí ər-je kin ya kàrè Lubə asi təl-dé nganka Abrakam-ti kare. ⁹ †Ə kungé ya kàrè d'ində pèrèrè kàdɪ kagi-je-ti kàrè-kàrè lay ngá, adi kagi kí kandi-é maji al lé, d'a tugə-é dɔ njirə-é-ti kɔɔ kilə-é dan pər-ti.

¹⁰ Bəba kosi dow-je 'dəji-é 'panè: Bè ngà, j'a ra ban ngá wa? ¹¹ ɛ ilə-dé-ti panè: Dow kí ɔw kɪ kubi joo rəmə, adi kàrè dow kí 'liə goto, ə dow kí ɔw kɪ nékuso kàrè kadi ra bè ya tɔ.

¹² †Njétaalambo-je kàrè 'ree kadi Ja ra-dé batem tɔ. Bəba 'dəji-é 'panè: Njəndó dow-je né, jə j'a ra ban wa? ¹³ ɛ idə-dé panè: Né kí d'un ndu dɔ-ti kadi dow-je d'adi lé, iləi kí rangɪ dɔ-ti al.

¹⁴ Asgar-je 'ree 'dəji-é tɔ 'panè: Ə jə, j'a ra ban wa? ɛ idə-dé panè: 'Taai né lə dow kí lə njètɔgi-ti al, bá iləi ta dɔ dow-ti kɪ ndàngɪ kare 'taai-*né* né liə al rəm tɔ. Ngà ori kəm-si dɔ là kun-si-ti ya.

¹⁵ Titi kí kosi dow-je lay d'isi 'ngəbi-*né* pèrèrè lé, 'gir mɛɛ-dé-ti sé Ja bá to Kristi* lé wa? ¹⁶ Ngá bá Ja idə-dé lay panè: Mɔ m'ra-si batem kí mani, ngà ɛ kí tɔgi-é itə-m nə ya ɔw ree go-m-ti nɔɔ, ə kulə saba liə ya kàrè m'tuwə kadi m'tuti al. ɛ à ra-si batem kɪ Ndil kí aa njay rəm, kɪ pər rəm tɔ. ¹⁷ ɛ ɔw kɪ né tó-*né* liə ji-é-ti nɔɔ; à ra lo tó né liə, ə à mbɔ ko mɛɛ dama liə, ngà tisə-é bá à kungɪ dan pər-ti kí à koy al sartagangi.

¹⁸ Bəba Ja ilə mbẹ Poyta kí Maji adi dow-je, ə mbusi nja-dé kɪ ta-je kí rangɪ nə ya bəy. ¹⁹ †Ngà Erodɪ kí to njèkɔbe dɔnangi Galilé-ti lé taa Erodɪadi ne ngonkɔ-é rəm, bá ra né-je kí maji al maji al adi Ja kol siə. ²⁰ Rəmə təl ɔ dɔ-ti nɔɔ ilə Ja dangay-ti bəy.

† **3:7** 3:7 Mat 12:34; 23:33 † **3:8** 3:8 Ja 8:33 † **3:9** 3:9 Mat 7:19 † **3:12** 3:12 Luk 7:29 * **3:15** 3:15 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **3:19** 3:19 Mat 14:3,4; Mar 6:17,18

*Jeju ra batem**Mat 3:13-17; Mar 1:9-11; Jq 1:32-34*

²¹ Loki dow-je lay 'ra batem lé, Jeju kàrè 'ra-é batem tɔ. Beba loki ɛ ɔ pa ta kɪ Lubə lé, ta dɔrɔ tɛɛ; ²² †ə Ndil kí aa njay təl titi-nɔ kɪ dɛngɔdnda bè ree isi dɔ-é-ti. Rəmə ndi dow fá dɔrɔ-ti panè: «'To Ngon-m, m'ində-i dan kəm-m-ti, rɔ-m nəl-m dɔ-i-ti nɔ.»

*Kɔr gin ka Jeju**Mat 1:1-17*

²³ Jeju ra fáal kɔrmutə-je bè bɔy fá ulə gin kullə liə. Titi kí dow-je 'gir-né lé, ɛ to ngon lə Jojepi, Jojepi to ngon lə Eli, ²⁴ Eli to ngon lə Matati; Matati to ngon lə Lebi; Lebi to ngon lə Melki; Melki to ngon lə Yanɔy; Yanɔy to ngon lə Jojepi; ²⁵ Jojepi to ngon lə Matatiyasi; Matatiyasi to ngon lə Amosi; Amosi to ngon lə Naum; Naum to ngon lə Esli; Esli to ngon lə Nagay; ²⁶ Nagay to ngon lə Maati; Maati to ngon lə Matatiyasi; Matatiyasi to ngon lə Seməy; Seməy to ngon lə Yose; Yose to ngon lə Yoda; ²⁷ Yoda to ngon lə Yonan; Yonan to ngon lə Resa; Resa to ngon lə Jorobabel; Jorobabel to ngon lə Salatiyel; Salatiyel to ngon lə Neri; ²⁸ Neri to ngon lə Melki; Melki to ngon lə Adi; Adi to ngon lə Kosam; Kosam to ngon lə Elmadam; Elmadam to ngon lə ɛr; ²⁹ ɛr to ngon lə Jeju; Jeju to ngon lə Eliyejer; Eliyejer to ngon lə Yorim; Yorim to ngon lə Matati; Matati to ngon lə Lebi; ³⁰ Lebi to ngon lə Simiyɔ; Simiyɔ to ngon lə Juda; Juda to ngon lə Jojepi; Jojepi to ngon lə Yonam; Yonam to ngon lə Eliyakim; ³¹ Eliyakim to ngon lə Meleya; Meleya to ngon lə Menna; Menna to ngon lə Matata; Matata to ngon lə Nata; ³² Nata to ngon lə Dabidi; Dabidi to ngon lə Jese; Jese to ngon lə Obedi; Obedi to ngon lə Bowaji; Bowaji to ngon lə Salmɔ; Salmɔ to ngon lə Nasɔ; ³³ Nasɔ to ngon lə Aminadabi; Aminadabi to ngon lə Admi; Admi to ngon lə Arni; Arni to ngon lə Esrɔm; Esrɔm to ngon lə Paresi; Paresi to ngon lə Juda; ³⁴ Juda to ngon lə Jakobi; Jakobi to ngon lə Isaki; Isaki to ngon lə Abrakam; Abrakam to ngon lə Tera; Tera to ngon lə Naɔr; ³⁵ Naɔr to ngon lə Serugi; Serugi to ngon lə Reu; Reu to ngon lə Peləgi; Peləgi to ngon lə Eber; Eber to ngon lə Sila; ³⁶ Sila to ngon lə Kaynam; Kaynam to ngon lə Arpajadi; Arpajadi to ngon lə Sem; Sem to ngon lə Nuwe; Nuwe to ngon lə Lemeki; ³⁷ Lemeki to ngon lə Matusalem; Matusalem to ngon lə Enoki; Enoki to ngon lə Yeredi; Yeredi to ngon lə Maleleyel; Maleleyel to ngon lə Kenam; ³⁸ Kenam to ngon lə Enosi; Enosi to ngon lə Seti; Seti to ngon lə Adam; Adam to Ngon lə Lubə.

4*Ta lə nɔ kí Sú nɔ Jeju**Mat 4:1-11; Mar 1:12-13*

¹ Ndil kí aa njay rusi Jeju, beba loki ɛ təl ta ba Jurde-ti ree rəmə Ndil kí aa njay lé ɔr nɔ-é ɔw siə diləlo-ti. ² Lo-é-ti kin fá Sú nɔ-é-ti ndɔ kɔrsɔ. Ndo kí kɔrsɔ kinlé, né ya kàrè Jeju uso al adi go ndɔ-je-ti kinlé, bo ra-é. ³ Beba Sú ree rɔ-é-ti pa siə panè: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə, 'un ndu adi ɔr kin təl mbə.» ⁴ † Jeju ilə-é-ti panè: «'Ndangi 'panè: “Dow à kisi kɪ dɔ-é taá kɪ takul nékuso ya par al.”»

⁵ Sú ɔr Jeju ɔw siə lo-ti kí i taá nɔ rəmə, kəm kí kində jipi bè ya toji-é kɔbe-je kí dɔnangi-ti nè kin lay ⁶ † idə-é panè: «M'a kadi-i ɔ be dɔ-ti lay rəm, m'a kadi-i riba kí dɔ kɔbe-je-ti kinlé rəm tɔ. Kdɔtalə to né kí d'adi tɔ

† 3:22 3:22 Mat 3:17; Mar 1:11; Luk 9:35

meē ji-m-ti, adi dow kí meē-m ndigi kadi m'adi-é ya m'a kadi-é. ⁷ Adi kinə do-i ya 'osi nangi n̄-m-ti lé, m'a kadi to kí lə-i ya lay.» ⁸ Jeju təl ilə-é-ti panè: «'Ndàngi 'panè: "'Babe Lubə lə-i bá 'a kosi do-i nangi n̄-é-ti ə ɛ ya k̄i kár-é bá 'a pole-é*."»

⁹ Go-ti, Sú ɔr-é ɔw siə meē bebo Jorijalem-ti, adi-é ɔ taá sam kəy-ti lə Lubə bá idə-é panè: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə, 'ɔ n̄ə ya 'kilə 'usi nangi.

Kdo 'ndàngi 'panè:

¹⁰ "Lubə à kun ndu kadi malayka-je liə kdo ta lə-i, kdo kadi d'ində kəm-dé go-i-ti."

¹¹ Ə 'ndàngi bəy 'panè:

"Dɛ d'a kində ji-dé kuwə-i-né taá, n̄ə nja-i à k̄i dar ər."»

¹² Jeju təl ilə-é-ti panè: «'Ndàngi 'panè: "'A n̄ə 'Babe Lubə lə-i al."»

¹³ Loki Sú n̄ə Jeju meē né-je-ti lay adi gin-é gangi lé, ɛ ɔr rə-é ngəranḡi iŋə-é sar ya kdo ngəbi-né kəm lo kí rangi.

Kullə lə jeju dɔnangi Galile-ti

Jeju ndó ta lə Lubə meē bebo Najaret-ti

¹⁴ Jeju təl ɔw dɔnangi Galile-ti gogi k̄i tógi kí Ndil kí aa njay adi-é, ə ri-é ba ɔr lo dɔnangi-ti kí tin kin lay. ¹⁵ ɛ ɔw ndó né dow-je meē kəykəwn̄ə-je-ti lə jipi-je ə dow-je lay ya 'piti-é.

¹⁶ Beba Jeju ɔw tɛɛ bebo Najaret-ti kí to lo kí d'oti-é-ti, ə ɔw meē kəykəwn̄ə-ti lə jipi-je ndo taakoo-ti lə-dé titi kí isi ra-né kete-kete. ɛ j̄ taá kdo ndó mbete kí aa njay kadi dow-je. ¹⁷ Beba d'un mbete kí Ejay kí to njèpata kí ta Lubə-ti ndàngi d'adi-é. Loki ɛ taa lé, tɛɛ meē-é ə ingə lo kí ndàngi ta-ti 'panè:

¹⁸ Ndil kí aa njay lə 'Babe ree n̄əy sə-m

kdo talə 'Babe mbəti-m

[kdo kadi m'sol meē dow-je kí meē-dé gangi man]† rəm,

bá kdo kadi m'ilə mbɛ Poyta kí Maji m'adi njéndoo-je rəm to.

ɛ ulə-m kadi m'pa ta rəsi m'adi bə-je

toki Lubə à taa-dé kilə-dé taá rəm,

kadi m'pa ta rəsi m'adi njékəmtə-je

toki kəm-dé à koo lo rəm,

dow-je kí dow-je d'adi-dé k̄ə lé,

ɛ ulə-m kadi m'taa-dé m'ilə-dé taá rəm,

¹⁹ bá bal ramaji lə 'Babe lé,

kadi m'pa ta-é rəsi ya m'adi dow-je rəm to†.

²⁰ Go-ti, Jeju ndəm mbete lé nati ə təl-né adi ngonnjèkullə káre, ngá bá təl isi nangi bəy‡. Rəmə dow-je lay kí d'isi meē kəykəwn̄ə-ti lə jipi-je lé, kəm-dé tò do-é-ti sikim.

²¹ Beba ɛ un ta idə-dé panè: Ta kí meē mbete-ti kí aa njay kí ooi kinlé, né-é ra né bone ngá. ²² Dow-je lay ya 'pa ta kí do-é-ti maji n̄ə rəm, ta-je kí sobi do ramaji lə Lubə kí tɛɛ ta-é-ti lé, ɔr ndil-dé adi 'panè: ɛ kan to ngon lə Jojepi lé ya al wa! ²³ Beba Jeju pa sə-dé panè: Gosta kí panè: «Doktur, i ya 'aji rə-i» kinlé a pai sə-m ya rōti. Ə a pai sə-m painè: Né-je lay kí i 'ra bebo Kapernayim-ti é j'oo ta-é kinlé, 'ra be kí i togi-ti n̄ə kin ya adi j'oo to.

* **4:8** 4:8 Det 6:13; Mat 4:10. † **4:18** 4:18 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meē mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi k̄i ji-dé k̄i ta greki. ‡ **4:19** 4:19 Mbl 25:8-10 † **4:20** 4:20 Jeju isi nangi kdo ndó né dow-je, kdo dɛ njéndo dow-je né kí be lə jipi-je lé d'isi nangi bá 'ndó né dow-je.

24 †Beba Jeju idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; njèpata kí ta Lubə-ti kí dow-je kí bekoji-é-ti d'a kuwə-é ki rɔ-dé-ti maji ya goto. 25 Yən, m'a kidə-si ta kí tɔgrɔ-ti: Dɔgangi bal-je-ti lə Eli lé, njéngɔwkoy-je 'nɔ dɔnangi Israyel-ti. Beba loki ndi ədi al asi bal mutə kɪ nɔy məkɛ lé, go dɔnangi-ti kí nè kin lay ya bo ra dow-je titi nɔ ya, 26 ngà dan njéngɔwkoy-je-ti kinlé, dow káre ya kàrè Lubə ulə Eli rɔ-é-ti al. Ngà ɛ ulə-é rɔ njéngɔwkoy-ti káre kí dɔnangi Sidɔ-ti mɛɛ bebo Sarepta-ti yó. 27 Rəm b́a kaglo-ti lə Elije kí to njèpata kí ta Lubə-ti lé kàrè njébanji-je 'nɔ dɔnangi Israyel-ti tɔ. Ngà ɛ káre dan-dé-ti kí Lubə adi banji liə ur ya goto. Ngà Namɔ kí to dow kí dɔnangi Siriti yó kin b́a ɛ adi banji liə ur adi aa njay. 28 Loki dow-je lay kí d'isi mɛɛ kəykəwnɔ-ti lə jipi-je d'oo ta-je kin bè lé, wɔngi ra-dé dɔ Jeju-ti nɔ. 29 Beba d'ɪ d'uwə-é, 'ndɔr-é d'ow siə gidi bebo-ti, ə d'ow siə njal dɔ mbal-ti kí bebo lə-dé tɔ-ti kɔ kadi 'surə-é d'ilə-é nangi. 30 Ya rəmə, Jeju tɛɛ mbunə-dé-ti ə ɔti ta-dé-ti yɔrɔrɔ ɔw.

Ta kí sobi dɔ dow-je kí d'ingə lapiya
Mar 1:21-28

31 Jeju ɔw tɛɛ bebo Kapərnayim-ti kí to bebo káre kí dɔnangi Galile-ti ə ndó né dow-je ndɔ taakoo-ti lə jipi-je. 32 †Néndó liə lé ɔdi rɔ dow-je, kdɔtalə ɛ ndó kɪ tógi. § 33 Mɛɛ kəykəwnɔ-ti lə jipi-je lé, dingəm káre bè kí ndil kí maji al ra-é isi-ti nɔɔ ə ur kəə panè: 34 Bɔbi-m-je 'wó! I Jeju, dow kí Najarəti lé, ri b́a 'ge rɔ-ji-ti wa? 'Ree kɔ tuji-ji wa? Mɔ m'gə-i maji: «'To njèkaa njay lə Lubə.» 35 Jeju ndángi-é panè: «'Uti ta-i ə 'tɛɛ kɔgi mɛɛ dingəm-ti kinlé!» Rəmə ndil kí maji al un dingəm lé ilə-é biriki dan dow-je-ti ə ində lo tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔgi, b́a né kí maji al káre ya kàrè ndil kí maji al kin ra kɪ dingəm lé al.

36 Beba dow-je lay ya, ndil-dé tɛɛ say ə 'pa-nɔ ta dan-dé-ti 'panè: To ta kí ban b́a tanɔ bè wa? ɛ un ndu adi ndil-je kí maji al kɪ tógi kí nɔ kí ɛ ɔw-né lé rəmə, dɛ 'tɛɛ tɛɛ tɔ lé ya! 37 Né kin ra adi poy Jeju taa lo kí dɔnangi-ti kí tin pəl-pəl.

38 Loki tɛɛ mɛɛ kəykəwnɔ-ti lé, ɛ ɔw beə lə Simɔ. 'Ningə ində məm Simɔ kí dené nɔ, adi rɔ-é tungə pil-pil ə dɛ 'nɔ ta Jeju-ti kɔ ta liə. 39 Beba Jeju dʉgi nangi kɪ rɔ-é-ti ə ndángi 'ningə lé rəmə, 'ningə lé inə-é, adi tajinati nè ya məm Simɔ lé, ubə nangi ɪ taá oo go-dé kɪ nékuso.

40 Loki kàdɪ ur rəmə, dow-je lay kí d'ow kɪ dow-je kí mɔy-je kí gay-gay ra-dé lé, d'oy-dé d'ow sə-dé rɔ Jeju-ti. Beba ɛ ində ji-é dɔ-dé-ti káre-káre lay adi d'ingə lapiya.

41 Ndil-je kí maji al kàrè 'tɛɛ mɛɛ dow-je-ti nɔ kɪ nɔ ta-dé-ti 'panè: «'To Ngon lə Lubə.» Ngà ɛ ndángi-dé ə ɔgi-dé pa ta, kdɔtalə dɛ 'gə maji kí ɛ to Kristi*.

42 Loki lo aa lé, Jeju tɛɛ ɔw diləlo-ti. Beba kosi dow-je ya d'ungi-nɔ sangi-é-ti ə d'ow njal go-é-ti rəmə, 'ndigi kuwə-é nangi, kɔ kadi inə-dé ɔw al. 43 Ngà ɛ idə-dé panè: Tò kadi m'ilə mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ kɔbe lə Lubə lé, m'adi dow-je kí mɛɛ bebo-je-ti kí rangi tɔ bane. Kdɔtalə to ɛ kin b́a Lubə ulə-m-né lé. 44 Beba ɛ ilə mbɛ Poyta kí Maji dɔnangi Jude-ti mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je.

† 4:24 4:24 Jɔ 4:44 † 4:32 4:32 Mat 7:28,29 § 4:32 4:32 Mat 7:28-29 * 4:41 4:41 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

5

Ta kí sobi do njéndó né-je kí Jeju ba-dé dɔsɔy

Mat 4:18-22; Mar 1:16-20

¹ †Ndo káre bè, loki Jeju a ta babo-ti kí Jenejarɛti lé, kosi dow-je d'ow do-na-ti wúr-wúr kɔo ta lə Lubə ta-é-ti. ² Loki un kəm-é oo tò-je joo ngangɪ baa-ti ə to tò-je kí mbow-je kí mɛɛ-é-ti d'ur nangɪ d'a 'togi burə-je lə-dé; ³ ɛ al mɛɛ tò-ti kí káre kí to tò lə Simɔ ə dəji Simɔ adi inə ngangɪ ba ə ɔsi tò sɛ kí dan ba-ti, ngá bá ɛ isi mɛɛ tò-ti lé, isi ndó né kosi dow-je.

⁴ Loki Jeju pa ta lay rəmə, idə Simɔ panè: 'Ɔsi tò kí dan bul baa-ti ə ungi burə-je lə-si mani kadi 'rai ndɔ. ⁵ †Simɔ ilə-é-ti panè: Njéndó dow-je né, je j'ra kullə ndɔɔ sar lo aa-ji taá ya, ngà né káre ya kàrè j'uwə al; ngà titi kí i 'pa-né lé, m'a kungɪ burə mani ya. ⁶ †Loki d'ungɪ burə-je mani lé, kanji rusi burə-je lə-dé sar adi ɔw kɪ gangɪ. ⁷ Beba 'kəbi madkullə-je lə-dé kí mɛɛ tò-ti kí káre lé kadi 'ree d'ore kàdi-dé. Loki madi-dé-je 'ree rəmə, d'oy kanji-je rusi tò-je kí joo lé betete, adi tò-je ɔw kɪ nduy sə-dé to bəy. ⁸ Loki Simɔ Piyər oo né kin bè lé, usi nangɪ nja Jeju-ti panè: 'Babe, 'ɔti kí rangɪ rɔ-m-ti, kdɔtalə mɔ lé m'to dow kí njèramajal. ⁹ Kanji kí d'uwə al do maji kinlé, ra adi bəl ində bandi Simɔ gangɪ, bá dow-je lay kí d'a siə nati kàrè bəl ində bandi-dé gangɪ rəm to. ¹⁰ Bè ya to, madkullə-je lə Simɔ, adi to Jaki-je kɪ Ja kí 'to ngan lə Jebede lé kàrè, bəl ində bandi-dé bati gangɪ to. Beba Jeju idə Simɔ panè: 'Bəl al, kete lé 'to njéndɔ kanji-je, ngà kɪ nè kow kɪ kete kinlé, dow-je ngá bá 'a təl njèsangɪ-dé kadi-m. ¹¹ Beba loki dɛ 'ree kɪ tò-je lə-dé ngangɪ ba-ti gogi rəmə, d'inə né-je lay ya ə d'un go Jeju.

Jeju adi lapiya njèbanji

Mat 8:1-4; Mar 1:40-45

¹² Ndo káre bè, loki Jeju isi bebo-ti madi lé, dingəm kí banji taa rɔ-é pəl-pəl da do-é-ti. Loki oo Jeju rəmə, ɔsi məkəji-é nangɪ ə ɔsi do-é nangɪ nɔ-é-ti bá dəji-é panè: 'Babe, kinə 'ndigi lé, 'a kadi banji lə-m kin ur kadi m'aa njay kare! ¹³ Jeju ulə ji-é ɔdi-né rɔ-é bá panè: «M'ndigi do-ti sə-i. Kadi banji lə-i ur!» Rəmə tajinati nè ya banji kí rɔ-é-ti ur wuki adi aa njay. ¹⁴ Go-ti, Jeju ndəji-é kadi pa ta-é adi dow oo al. Ngà idə-é panè: 'Ɔw 'ɔji rɔ-i njègugnə ə 'adi né kɔo məsi kí kilə kí sobi do kaa rɔ lə-i titi kí ndukun lə Moiyiji pa-né. Bè kɔo kadi dow-je lay 'gə kí banji kí rɔ-i-ti lé ur ngá.

¹⁵ Beba ri Jeju ba kɪ kete-kete adi kosi dow-je nɔ ya 'bungə-nɔ 'ree par-par 'kəw-nɔ do-é-ti kɔo ta liə, bá dɛ kí 'to njémɔy-je kàrè 'ree kɔo kadi adi-dé lapiya rəm to. ¹⁶ Ngà Jeju ɔr rɔ-é ɔw diləlo-ti, ɔw pa ta kɪ Lubə titi kí isi ra-né taá-taá.

Jeju adi lapiya njèrɔkoy mburuki

Mat 9:1-8; Mar 2:1-12

¹⁷ Ndo káre bè, Jeju isi ndó né dow-je ə Parisi-je*, kɪ njéndó dow-je ndukun-je kí d'i nganbe-je-ti lay kí donangɪ Galile-ti, kɪ donangɪ Jude-ti, kɪ dɛ kí d'i bebo Jorijalɛm-ti d'isi dan-dé-ti. Tógi lə 'Babe nɔy kɪ Jeju adi Jeju adi lapiya njémɔy-je nɔ. ¹⁸ Beba dow-je d'un dingəm kí rɔ-é oy mburuki mɛɛ tuwə-ti 'ree siə, 'sangɪ rəbi kadi d'ow siə kəy nɔ Jeju-ti. ¹⁹ Ngà kosi dow-je kí 'nɔ kinlé ra adi lo kadi d'ingə tarəbi d'ow-né siə go-é-ti goto. Beba d'al siə do kəy-ti, 'wanɔ lo d'ulə-é-né kɪ tuwə burə nɔ Jeju-ti kəy, dan kosi dow-je-ti. ²⁰ Loki Jeju oo kadmɛɛ lə-dé bè rəmə, idə dingəm lé panè:

† 5:1 5:1 Mat 13:1,2; Mar 3:9,10; 4:1 † 5:5 5:5 Ja 21:3 † 5:6 5:6 Ja 21:6 * 5:17 5:17 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngá nɔ.

«Majal-je læ-i toki kiŋə go-é kɔgi kadi-i.» ²¹ Njéndó dow-je ndukun-je, kɪ Parisi-je kí d'isi lo-é-ti lé, 'gir ta mee-dé-ti 'panè: Dow kanlé oo rɔ-é ki ná ya bá pa ta kɔbi dɔ Lubə-ti bə wa? Nā bá asi kiŋə go majal-je læ dow kɔgi wa? Lubə ya kɪ kár-é asi. ²² Jeju gə ta kí mee-dé-ti bəti adi pa sə-dé panè: Kdɔ ri bá ɔwi kɪ tagir-je kí bə kin mee-si-ti wa? ²³ Dan ta-je-ti kí joo kinlé, ɛ kí rá bá tò bəl nā wa? Kidə dow panè: «Majal-je læ-i toki kiŋə go-é kɔgi kadi-i» bá tò bəl nā əse kidə-é panè: «'I taá 'njiyə» bá tò bəl nā wa? ²⁴ Maji! M'a kɔji-si kadi 'gəi kí Ngon læ dow lé, ɔw kɪ tɔgi dɔnangi-ti nè kdɔ kiŋə-né go majal-je læ dow-je kɔgi. Bəba Jeju təl idə njəɔkoy mburuki lé panè: M'un ndu m'adi-i m'panè: 'I taá, 'un tuwə læ-i ə 'ɔw bəe læ-i. ²⁵ Rəmə tajinati nè ya dingəm lé, i taá takəm dow-je-ti, un tuwə tò-é ə ɔsi gaji Lubə taá-taá ɔw bəe. ²⁶ Né kinlé, ɔr ndil dow-je lay kí d'ə lo-é-ti, adi d'ɔsi-né gaji Lubə rəm, bá bəl ində bandi-dé gangi, adi 'panè: Né-je kí dow oo nja káre al ya bone j'ooi.

Ba kí Jeju ba Lebi

Mat 9:9-13; Mar 2:13-17

²⁷ Go-ti, Jeju tɛɛ rəmə, oo njətaalambo káre kí ri-é læ Lebi isi lo taa lambo-je-ti. Jeju idə-é panè: «'Un go-m.» ²⁸ Rəmə ɛ tusi né-je lay iŋə ə i taá un go Jeju. ²⁹ Lebi ɔw ra nékuso nā mee kəy-ti liə un-né ta Jeju. Njətaalambo-je, kɪ dow-je kí rangi nā ya d'isi sə-dé nati ta nékuso-ti lé. ³⁰ †Parisi-je, kɪ njéndó dow-je ndukun-je læ-dé 'pa-nā ta dan-dé-ti nɔm-nɔm bá 'pa kɪ njéndó né-je læ Jeju 'panè: Kdɔ ri bá njətaalambo-je, kɪ njəramajal-je kin ya sɔi usoi rəm, ɔyi sə-dé rəm wa? ³¹ Bəba Jeju pa sə-dé panè: «Dow-je kí rɔ-dé tò kɪ lapiya kare lé d'ɔw ndoo dɔktur al, ngà njémɔy-je bá d'ɔw ndoo-é. ³² Bə ya tɔ, mā lé, dow-je kí njéra né kí njururu bá m'ree kdɔ ba-dé al, ngà m'ree kdɔ ba njəramajal-je kadi d'iŋə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi.»

Ta kí ɔbi dɔ kɔgi rɔ nékuso kɪ man kay

Mat 9:14-15; Mar 2:18-20

³³ Dow-je d'idə Jeju 'panè: Njéndó né-je læ Ja, kɪ njéndó né-je læ Parisi-je lé, taá-taá ya d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay ə 'pa ta kɪ Lubə. Ngà i lé, njéndó né-je læ-i d'uso né rəm, d'ay man rəm. ³⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: Loki njətaa dené sigi isi nati kɪ dow-je kí ɛ 'ba-dé lo nékuso taana-ti nè bəy ya sɔi 'ndigi kadi d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay wa? ³⁵ Ndo-je ɔw ree nɔɔ lé, d'a kun-é ta-dé-ti kɔgi, rəmə mee ndɔ-é-je-ti kinlé bá d'a kɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay bəy. ³⁶ Jeju idə-dé gosta káre bəy panè: Kubi kí sigi lé, dow à kijə ta-é kdɔ kilə-né kəm ndisi kubi al. Kinə dowbé ijə rəmə, ijə kɪ ndangi kare; bá takubi kí sigi kí dowbé ijə lé kàrè à kun-nā kɪ ndisi kubi lé al rəm. ³⁷ Rəm bá dow à tur yibi nduu kí sigi mee mbundaá-je-ti kí low al rəm. Kinə dow tur-ti rəmə, yibi nduu kí sigi à kɪ kində mbundaá-je kí low lé bəndəngi gangi kadi yibi nduu à tɔɔ kɔgi rəm, bá mbundaá-je lé kàrè à tuji kɔgi rəm tɔ. ³⁸ Ngà yibi nduu kí sigi lé, tò kadi 'tur mee mbundaá-je-ti kí sigi ya tɔ. ³⁹ Ə dow kí ay yibi nduu kí low lé, ɛ ndigi yibi nduu kí sigi al ngà. Kdɔtalə ɛ à panè: Yibi nduu kí low ya bá maji.

6

Jeju kɪ ndɔ taakoo læ jipi-je

Mat 12:1-8; Mar 2:23-28

† 5:30 5:30 Luk 15:1,2

¹ Ndo káre bè, kí to ndo taakoo lə jipi-je lé, Jeju njiyə mee ndor-je-ti kdo kində gangi ə njéndó né-je liə 'puy do geme, 'rii kaa-é ji-dé-ti d'uso taá-taá. ² Rəmə Parisi-je kí dan-ti-je 'pa sə-dé 'panè: «Kdo ri bá 'rai né kí to tó-é al kadi dow ra ndo taakoo-ti wa?» ³ Jeju təl ilə-dé-ti panè: «Né kí ndoki Dabidi ra kaglo-ti liə, loki bo ra-dé de kì dow-je liə lé, se səi 'ndói ta-é mee mbete-ti kí aa njay ooi al ya sar wa? ⁴ E ow mee keykubi-ti lə Lubə, oy mbè kí d'adi Lubə kadkare-ti lé uso rəm, adi dow-je liə d'uso rəm. Ngà kí go rəbi-é-ti lé, tò kadi njégugné-je ya par é d'a kuso ya al wa?» ⁵ Beba Jeju idə-dé panè: «Ngon lə dow lé bá to 'ba ndo taakoo.»

Dingəm kí ji-é oy mburuki

Mat 12:9-14; Mar 3:1-6

⁶ Ndo kí rangi kí to ndo taakoo lə jipi-je ya bəy lé, Jeju isi ndó né dow-je mee keykəwna-ti lə jipi-je ə dingəm káre kí jikol-é oy mburuki isi dan-dé-ti nɔɔ to. ⁷ Njéndó dow-je ndukun-je, kì Parisi-je lé, d'adi kəm-dé tò do Jeju-ti géróró kdo kadi d'oo é kinə e adi lapiya dow ndo taakoo-ti rəmə je to kəm rəbi kí kadi n'iləi-né ta do-é-ti. ⁸ Ngà Jeju gə tagir kí mee-dé-ti. Beba e idə dingəm kí njèjikoy lé panè: 'I 'a taá dan dow-je-ti danə nè; dingəm lé ubə nangi j a taá. ⁹ Beba Jeju idə-dé panè: M'a dəji-si ta kin koo. Né kí rá bá to tó-é kadi dow ra ndo taakoo-ti wa? Ra maji kì dow bá to tó-é əse ra siə maji al bá to tó-é wa? Kaji dow bá to tó-é əse tol-é bá to tó-é wa? ¹⁰ E oo-dé kì ta bar-é bar-é lay ngà bá təl idə dingəm lé panè: 'Surə ji-i! Loki e surə ji-é lé ya rəmə, ji-é lé təl tò maji gogi. ¹¹ Ngà njéndó dow-je ndukun-je, kì Parisi-je lé, wəngi ra-dé nɔɔ adi 'naji-nɔɔ ta do né-ti kí kadi n'rai kì Jeju.

Jeju mbəti njéndó né-je doɔi gidi-é joo

Mat 10:1-4; Mar 3:13-19

¹² Gangi ndo-é-je-ti kinlé, Jeju ow do mbal-ti kdo pa ta kì Lubə ə un lo kí ndo kin lay ya pa-né ta kì Lubə. ¹³ Ngà loki lo aa lé, e ba njéndó né-je liə ə mbəti-dé doɔi gidi-é joo, ində ri-dé lə njəkowkulə-je; adi to ¹⁴ Simɔ kí e ba-é Piyər kì ngonkɔ-é Andre, Jaki, Ja, Pilipi, Batlemi, ¹⁵ Matiye, Tomasi, Jaki kí ngon lə Alpe, Simɔ kí ba-é dow kí ta be liə to-é, ¹⁶ Jude kí to ngon lə Jaki, bá Judasi Iskariyoti kí à təl njəkun do Jeju.

¹⁷ Jeju j sə-dé do mbal-ti isi risi sə-dé nangi rəmə, ree a lo-ti kí tati rəsi kí kosi njéndó né-je liə nɔɔ d'a-ti; lo-é-ti kinlé to bá kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí donangi Jude-ti lay, kì bebo Jorijalem-ti, kì bebo-je kí kàdì ba-ti, kì donangi Tir-ti, kì donangi Sidɔ-ti d'a-ti to. De 'ree kdo koo ta liə rəm, bá kdo kadi adi njémɔy-je d'ingə lapiya rəm to. ¹⁸ De kí ndil-je kí maji al 'ra-dé lé, d'ingə lapiya.* ¹⁹ Kosi dow-je lay ya 'sangi kadi d'odi ro-é, kdotalə tógi tɛɛ ro-é-ti rəmə, adi-dé lapiya-lapiya ya lay.

Néndó kí sobi do njénékumə-je kì dow-je kí tuji à kusi do-dé-ti

Mat 5:1-12

²⁰ Jeju un kəm-é ki taá oo njéndó né-je liə ə panè:

Səi njéndoo-je bá 'toi njénékumə-je,
kdotalə kɔbe lə Lubə tò kdo-si!

²¹ Səi kí bo isi ra-si ngəsnè kin bá 'toi njénékumə-je,
kdotalə bore a kusoi né ndani ndə-ndə!

Səi kí isi 'nɔi ngəsnè kin bá 'toi njénékumə-je,
kdotalə bore a kogi.

²² †Səi kí dow-je d'osi-si kì ta əse 'tubə-si,

* 6:18 6:18 Mar 3:7-11; Mat 4:24-25 † 6:22 6:22 1Pi 4:14

'taji-si əse 'mbati-si titi dow-je kí maji al bè
 kɔɔ ta læ Ngon læ dow lé bá 'toi njénékumə-je.
²³ †Kí gangi ndo-é-ti kinlé 'rai rɔnəl ə 'tiləi kole,
 kɔɔtalə nékugə ɔɔji kí boy nɔ̄ ya tò ngəbi-si ɔɔrɔ-ti nɔɔ.
 Tɔgrɔ-ti ya, ka-dé-je kàrè,
 ndɔki 'ra né-é kinlé kɔ njépata-je kí ta Lubə-ti bè ya tɔ.
²⁴ Ngà tuji à kusi ɔɔ-si-ti, səi njénékingə-je,
 kɔɔtalə səi ingəi né kí sɔl mɛɛ-si ngà!
²⁵ Tuji à kusi ɔɔ-si-ti, səi kí 'ndani ngɔsnè,
 kɔɔ bore rəmə ɓo à ra-si.
 Tuji à kusi ɔɔ-si-ti, səi kí isi 'kogi ngɔsnè,
 kɔɔtalə a kisi dan nékəmtondoo-ti, kɔ ta nɔ-ti.
²⁶ Tuji à kusi ɔɔ-si-ti, loki dow-je 'pa ta læ-si maji nɔ̄,
 kɔɔtalə ka-dé-je ya kàrè,
 ndɔki 'pa ta kí maji ɔɔ dow-je-ti kí d'ədi ta
 'panè 'to njépata kí ta Lubə-ti tɔ!

Jeju pa ta kí ɔɔ ndigi njéba-je-ti
Mat 5:39-47; Rɔm 12:17-21

²⁷ Ngà səi kí ooi ta læ-m lé, m'idə-si m'panè: 'Ndigi njéba-je læ-si, 'rai maji kɔ njékɔsi-si ta-je, ²⁸ 'tɔri ndi-si ɔɔ dow-je kí njékində ndɔl ɔɔ-si-ti, 'pai ta kɔ Lubə kɔ njékulə kəm-si ndoo-je.

²⁹ Kinə dow ində mbó-i kí káre rəmə, 'təl kí káre adi-é ɓəy. Ə kinə dow uwə-i taa kubi kul læ-i rəmə, 'ɔgi-é taa kubi kí kàdɔ-i-ti al ngá. ³⁰ Dow kí rá-rá ya ɔɔji-i né ə 'adi-é, ngà loki dow uwə-i taa nékingə-i rəmə, 'ɔɔji go-é al ngá. ³¹ †Né kí 'ndigi kadi dow-je 'ra d'adi-si lé, gɔ-é ya 'rai adi-dé tɔ. ³² Kinə dow-je kí 'ndigi-si ya bá səi 'ndigi-dé tɔ lé, ri bá à toki piti-si kɔɔ wa? Njéramajal-je ya kàrè 'ndigi njéndigi-dé-je tɔ. ³³ Kinə dow-je kí 'ra sə-si maji ya bá səi 'rai sə-dé maji tɔ lé, ri bá à toki piti-si kɔɔ wa? Njéramajal-je ya kàrè 'ra bè ya tɔ. ³⁴ Ə kinə dow-je kí səi indəi mɛɛ-si ɔɔ-ti kí 'tunə-si né ə d'a kugə-si bá səi adi-dé lé, ri bá Lubə à piti-si-né wa? Njéramajal-je ya kàrè, 'tunə-nɔ̄ né kadi d'ugə-nɔ̄ né-é gogɔ tɔ. ³⁵ Ngà səi lé, 'ndigi njéba-je læ-si, 'rai maji ə adi dow-je 'tunə-si né ə 'giri kadi à kingəi gogɔ al. Beba nékugə ɔɔji-si à nɔ̄ rəm, a toi ngan læ Lubə kí njékisi taá ɔɔrɔ-ti nɔ̄, kɔɔ ɛ ra maji kí njéra oiyo al-je rəm, kɔ njémeɛndul-je rəm tɔ. ³⁶ Ooi kəmtondoo læ dow-je titi kí ɓɔbi-si isi oo-né kəmtondoo læ dow-je kin bè tɔ.

Ta kí sɔbi ɔɔ gangta ɔɔ dow-ti
Mat 7:1-5,15-22

³⁷ 'Gangi ta ɔɔ dow-ti al ə d'a gangta ɔɔ-si-ti al tɔ. Ɔri ta ɔɔ dow-ti ə d'a kɔr ta ɔɔ-si-ti tɔ; inəi go kɔgi adi dow-je ə d'a kinə go kɔgi kadi-si tɔ. ³⁸ Adi né ə d'a kadi-si tɔ. D'a kungi né takubi-ti læ-si kadi rusi ə d'a mbusi go-é maji, d'a yəki kadi gɔy nangi wur-wur, kɔɔ né kí 'mbɔji-né né adi dow kinlé, ɛ ya d'a təl mbɔji-né né kadi-si tɔ.

³⁹ †Jeju pa sə-dé ta kɔ gosta káre ɓəy panè: Njékəmtɔ à ndɔr njékəmtɔ madi-é tɔ wa? Sé d'a kungi-nɔ̄ ɓe-ti joo lay ya al wa? ⁴⁰ †Njéndó né à kito njéndó-é né al. Ngà njéndó né kí rá-rá ya kí néndó asi-é maji lé, à titi-nɔ̄ kɔ njéndó-é né lé ya tɔ.

† 6:23 6:23 Knj 7:52 † 6:31 6:31 Mat 7:12 † 6:39 6:39 Mat 15:14 † 6:40 6:40 Mat 10:24,25; Jɔ 13:16; 15:20

⁴¹ Ban bá i oo wale kí tò kəm ngonkɔ-i-ti rəmə, kagi kí boy kí tò kəm-i-ti kin bá i oo al wa? ⁴² Ban bá 'a kidə ngonkɔ-i panè: «Adi m'or wale kí tò kəm-i-ti kin kogi» ə i rəmə, 'oo kagi kí boy kí tò kəm-i-ti kin al wa? I njèkədkəm dow-je kan! 'Or kagi kí boy kí tò kəm-i-ti ya pa bəy bá 'a koo wale kí tò kəm ngonkɔ-i-ti kɔ kər kadi-é.

Kullə ra dow bá d'a gə-é-né

Mat 12:33-37; 7:15-21

⁴³ Kagi kí maji lé, kandi-é à maji al al ə kagi kí maji al kàrè kandi-é à maji nda al tɔ. ⁴⁴ †Kɔ kagi kí rá-rá ya d'a gə-é kɔ takul kandi-é. Dow à kijə kandi kote dɔ kagi kun-ti al; bə ya tɔ, dow à tɔr kandi nduu dɔ gərgəndi-ti al tɔ. ⁴⁵ †Bə ya tɔ, dow kí maji lé, né-je kí maji-maji kí uwə mɛɛ-é kinlé ya à tɛɛ-né. Ə dow kí maji al kàrè, né-je kí maji al maji al kí uwə mɛɛ-é kinlé ya ɛ à tɛɛ-né tɔ. Kɔ né-je kí mənɛ-nə mɛɛ dow-ti ya bá tɛɛ ta-é-ti adi-é pa.

Ta kí sobi dɔ təl rɔ go ta-ti

Mat 7:21-29

⁴⁶ Kɔ ri bá 'bai-mi «'Babe, 'Babe» ya rəmə 'təli rɔ-si go ta-ti kí m'pa al wa? ⁴⁷ Dow kí rá-rá kí ree rɔ-m-ti, oo ta-je lə-m ə təl rɔ-é go-ti lé, m'a tɔji-si kadi ooi sé titi-nə kɔ dow kí ban wa: ⁴⁸ Ǝ titi-nə kɔ dow kí ɔw kɔ kində kəy rəmə, ijə bə adi uu nə, tɛɛ dɔ ər-ti bá ində gin kəy titi; beba loki man ulə, adi pungum man ində kəy lé pungum-pungum ya, ngà kəy lé yəki al, kɔ dow lé ində kəy lé maji. ⁴⁹ Ngà dow kí oo ta lə-m bá təl rɔ-é go-ti al lé, titi-nə kɔ dow kí ində kəy nangray-ti ə ində gin-é maji al rəm tɔ. Beba loki pungum man ində kəy lé rəmə, tajinatɔ nə ya tɔɔ nangɔ rum-rum adi kəy-é tuji tuji kí dum nati.

7

Kadmɛɛ lə njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu

Mat 8:5-13; Jə 4:46-54

¹ Loki Jeju pa ta-je kin lay adi dow-je ngá lé, ɛ təl ɔw bebo Kapernayim-ti. ² Bə-é-ti kinlé njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu ɔw kɔ ngonnjəkullə liə káre kí rɔ-é to-é adi tò ta koy-ti, ə to ngonnjəkullə liə kí ɛ ndigi-é nə. ³ Beba loki njəkun dɔ kuti asgar-je oo poy Jeju lé, ɛ ulə 'ngatogi-je lə jipi-je kadi d'ɔw 'ra ndoo ta-é-ti kadi-é ree aji ngonnjəkullə lə n'è lé. ⁴ 'Ngatogi-je lé, d'ɔti d'ɔw rɔ Jeju-ti ə 'nɔ ta-é-ti nə 'panè: Ǝ lé, tuwə kadi 'ra né kí dəji-i kinlé adi-é ya! ⁵ Kɔtalə ɛ ndigi gin dow-je lə-ji rəm, bá ɛ ya ində kəykəwnə lə-ji adi-ji rəm tin. ⁶ Beba Jeju ɔti ɔw sə-dé, ə loki 'tɛɛ ngosi kɔ kəy liə ya rəmə, njəkun dɔ asgar-je kí bu lé ulə nam-é-je adi d'idə Jeju 'panè: «'Babe, 'adi rɔ-i kɔ nə bə al, kɔ mɔ lé m'tuwə kadi 'ree mɛɛ kəy-ti lə-m al.» ⁷ Gin-é kin ya bá m'a ya m'oo kí m'tuwə kəw-né rɔ-i-ti al tɔ. Ngà i 'pa ta káre-rə ya par ə ngonnjəkullə lə-m lé à kingə lapiya. ⁸ Kɔtalə mɔ kɔ dɔ-m m'isi gin tógi-ti lə dow-je kí dɔ-m-ti rəm, m'ɔw kɔ asgar-je gin tógi-ti lə-m rəm. Adi kinə m'idə ɛ kí káre m'panè: «'ɔw!» ə ɔti ɔw. Ə kinə m'idə ɛ kí rangɔ m'panè: «'Ree!» ə ɔti ree. Ə kinə m'idə ngonnjəkullə lə-m m'panè: «'Ra né kin» ə ɔti ra né-é. ⁹ Loki Jeju oo ta-je kí ɛ pa kin bə lé, piti-é ə təl kəm-é kí rɔ kosi dow-je-ti kí d'un go-é bá idə-dé panè: M'idə-si m'adi ooi; dɔnangi israyel-ti ya kàrè m'ingə ko kadmɛɛ kí tanə bə kin nja káre al bəy! ¹⁰ Loki dɛ kí njəkun dɔ asgar-je ulə-dé lé, 'təl 'ree kəy gogi rəmə, ngonnjəkullə kí rɔ-é to-é lé, dɛ d'ingə-é isi kɔ lapiya kare ngá.

† 6:44 6:44 Mat 12:33 † 6:45 6:45 Mat 12:34

Jeju adi basa kí bebo Nayin-ti tɔsi ndəl

¹¹ Go-ti, Jeju ɔti ɔw ki mee bebo-ti káre kí 'ba-é Nayin. Njéndó né-je liə rəm, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'uwə siə rəbi. ¹² Loki Jeju ree tɛɛ ngosi kɪ tarəbi kɔw mee bebo-ti ya rəmə, dow-je d'un nin d'isi d'ɔw-né kɪ bada. To nin ngon kəl lə dené kí njəngɔwkoy káre bè. Kosi dow-je kí mee bebo-ti kí 'tò nduy-nduy ya 'dan dené lé bul-bul. ¹³ Beba loki 'Babe Jeju oo dené lé rəmə, ta ɔ mee-é kɔɔ ta liə adi idə-é panè: 'Nɔ al ngá! ¹⁴ Go-ti, Jeju ɔti kɪ kete ɔdi rɔ kesi yo lé, ə dɛ kí d'un kesi lé 'təl d'ɔ nangi ə Jeju panè: Basa, m'un ndu m'adi-i, 'i taá. ¹⁵ Loki ɛ pa bè rəmə, dow kí oy lé, i isi taá ə pa ta. Go-ti, Jeju ulə-é ji kɔ-é-ti. ¹⁶ Dow-je lay ya bəl ində bandi-dé gangi adi d'osi gaji Lubə 'panè: Dow kí boy kí to njèpata kí ta Lubə-ti ya tɛɛ kɔy dan-ji-ti nè rəm, Lubə ree ilə kəm-é dɔ dow-je-ti liə rəm tɔ. ¹⁷ Ta kí dow-je 'pa dɔ Jeju-ti kinlé taa lo kí donangi Jude-ti lay rəm, bá taa lo-je lay kí gəɔ dɔ donangi Jude rəm tɔ.

Jɔ kí njèra dow-je batəm ulə kullə dɔji ta Jeju

Mat 11:2-19

¹⁸ Njéndó né-je lə Jɔ kí njèra dow-je batəm d'ɔr poy né-je kinlé, d'adi Jɔ oo. ¹⁹ Beba ɛ ba dow-je joo dan njéndó né-je-ti liə ulə-dé rɔ 'Babe-ti kadi 'dɔji-é 'panè: I ya bá 'to dow kí tò kadi à ree lé əse tò kadi j'ngəbi dow kí rangi bəy wa?

²⁰ Dingəm-je kinlé 'ree 'tɛɛ rɔ Jeju-ti ə d'idə-é 'panè: Jɔ kí njèra dow-je batəm bá ulə-ji rɔ-i-ti kadi j'dɔji-i j'oo sé i ya bá 'to dow kí tò kadi à ree lé əse tò kadi j'ngəbi dow kí rangi bəy wa? ²¹ Loki d'ɔ rɔ Jeju-ti lé, njémɔy-je, kɪ njéməti-je nɔ ya Jeju adi-dé lapiya rəm, tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti rəm, bá njékəmtɔ-je kàrè adi kəm-dé oo lo rəm tɔ ²² Beba dow-je kí Jɔ ulə-dé lé, Jeju ilə-dé-ti panè: Né-je kí ooi kɪ kəm-si, kɪ ta-je kí ooi kɪ mbi-si lé, ɔwi ɔri poy-é adi Jɔ lé toki njékəmtɔ-je d'oo lo rəm, njéməti-je 'nɔyɔ maji rəm, njébanji-je kàrè banji lə-dé ur adi d'aa njay rəm, njémbitɔ-je d'oo ta rəm, dow-je kí d'oy kàrè 'tɔsi 'ndəl rəm, bá njéndoo-je kàrè mbe Poyta kí Maji usi mbi-dé-ti rəm tɔ. ²³ Dow kí m'təl gin kusi liə al bá to njènékumə!

²⁴ Loki dow-je kí Jɔ ulə-dé 'təl d'ɔw rəmə, Jeju pa ta kí dɔ Jɔ-ti adi kosi dow-je panè: To ri bá ɔwi diləlo-ti ooi wa? To tuwətógi kí yəl isi ɔw siə yó-je kɪ nè-je kin bá ɔwi ooi wa? ²⁵ Kinə bè al, ngà to ri ya bá ɔwi ooi wa? To dow kí tulə kubi-je kí kurə-kurə rɔ-é-ti bá ɔwi ooi-é wa? Ngà, lé to ɛ kàrè, dɛ kí 'tulə kubi-je kí là-é nɔ-nɔ kɪ dɛ kí d'isi dan nékingə-je-ti mburuki-mburuki bè kinlé, d'isi mee kəy-ti lə ngar-je yó rəm. ²⁶ Ngà se to ri ya danɔ bá ɔwi ooi wa? To njèpata kí ta Lubə-ti bá ɔwi ooi-é wa? Tɔgrɔ-ti, m'a kidə-si, to dow kí itə njèpata kí ta Lubə-ti say bəy. ²⁷ Kɔɔ to Jɔ kin bá ndɔki 'ndangi ta kí dɔ-é-ti 'panè:

Yən, mɔ Lubə m'ulə njèkilə mbe lə-m nɔ-i-ti kete, kɔɔ kadi ɔw ra rəbi lə-i adi-i.

²⁸ Jeju ilə dɔ-ti panè: M'a kidə-si; dan dow-je-ti lay kí dené-je d'oji-dé lé, ɛ kí to dow kí boy itə Jɔ ya goto. Bè ya kàrè, dow kí ndɛ bè mee kɔbɛ-ti lə Lubə lé, boy itə-é. ²⁹ †Njétaalambo-je, kɪ dow-je lay kí d'oo ta ndó lə Jɔ, bá 'ree d'adi ra-dé batəm lé, 'gə kí Lubə to njèra né kí njururu.

³⁰ Ngà Parisi-je, kɪ njéndó dow-je ndukun-je 'mbati koji ra-je lə Lubə kí tò kɔɔ ta lə-dé, adi d'adi Jɔ ra-dé batəm al.

† 7:29 7:29 Mat 21:32; Luk 3:12

³¹ Nǎ bá m'a kun-é kǒji-né dow-je kí ngosnè kan wa? Dɛ titi-nǎ kǐ nǎ-je ón wa? ³² Dɛ 'titi-nǎ kǐ ngan-je kí d'isi pandangi lo-ti bá 'ba-nǎ ɔ 'pa-nǎ ta 'panè:

«J'kól nal kàrè 'ndami-né al rəm, bá j'usi pa nɔ yo kàrè 'nɔi-né al rəm.»

³³ Jeju təl ilə dɔ-ti panè: M'pa bè kɔ loki Jǎ kí njèra dow-je batəm ree, bá uso né al rəm, ɔy yibi al rəm lé, səi 'pai-nè: «To dow kí ndil kí maji al ra-é.» ³⁴ Ngà Ngon lə dow ree bá uso-je, ɔy-je rəmə, səi 'pai-nè: Ɛ kanlé uso né bore ngay rəm, to njəkay né rəm, bá to nam njétaalambo-je, kǐ njéramajal-je rəm. ³⁵ Ngà dow-je lay kí njétəl rɔ-dé go ta-ti lə Lubə lé, 'gə kí gosi lə Lubə to gosi kí tɔgrɔ-ti ya.

Ta kí sobi dɔ Jeju kǐ dené kí njéramajal
Mat 26:6-13; Mar 14:3-9; Jǎ 12:1-8

³⁶ Parisi káre bè kí ri-é lə Simɔ, ba Jeju kadi ɔw uso né. Beba ɛ ɔti ɔw be lə Parisi lé ɔ isi ta nékuso-ti. ³⁷ †Rəmə dené káre kí to njéramajal isi mɛɛ bebo-ti kin nɔɔ. Loki dené lé, oo kí Jeju isi uso né be lə Parisi kinlé nɔɔ rəmə, ɛ un ku kí ubi kí ɔti maji rusi mɛɛ-é, kí to ku kí 'ra kí ɔr kí 'ba-é «albatrə», ³⁸ ree isi-né nangi nja Jeju-ti go-é-ti gogi. Ɛ nɔ adi man kəm-é ndogi nja Jeju suki-suki ɔ uwə bəl dɔ-é bɔr-né ɔ tɔn nja-é lé rəm, bá ur ubi kí ɔti maji lé titi rəm tɔ. ³⁹ Loki Parisi kí njèba Jeju lé, oo né kin bè rəmə pa mɛɛ-é-ti panè: Kinə dingəm kin to njèpata kí ta Lubə-ti ya lé, ɛ à gə dené kí isi ɔdi rɔ-é kinlé rəm, bá à gə kí dené kinlé to njéramajal rəm tɔ. ⁴⁰ Beba Jeju un ta panè: Simɔ, m'ɔw kǐ ta nè kadi m'idə-i. Simɔ ilə-é-ti panè: Njéndó dow-je né, 'pa. ⁴¹ Beba Jeju panè: Dingəm káre bè kí to njèkində là tunə-ti, ɔw kǐ kurə liə dɔ dow-je-ti joo. Ɛ kí káre, kurə tò dɔ-é-ti asi kəm là kullə kí dow ra ndɔ bɔmɪ ɔ ɛ kí káre, kurə tò dɔ-é-ti asi kəm là kullə kí dow ra ndɔ kɔrmɪ tɔ. ⁴² Loki dɛ d'ɔw kǐ né kí kadi d'ugə-né al lé, ɛ ra sə-dé maji adi ɔr kurə lé kɔgi dɔ-dé-ti joo lay. Nǎ dan-dé-ti bá à ndigi njèkində là tunə-ti lé tɔy madi-é wa? ⁴³ Simɔ ilə-é-ti panè: Ɛ kí njèkində là tunə-ti ɔr kurə kí nǎ dɔ-é-ti kɔgi kinlé, m'gir kí à to ɛ bá à ndigi njèkində là tunə-ti lé nǎ. Beba Jeju panè: Ɛ ya ɔ 'pa maji tin! ⁴⁴ Go-ti, Jeju təl kəm-é kǐ rɔ dené-ti lé ngá bá idə Simɔ lé panè: 'Oo dené kinlé maji! M'ree kəy lə-i ya ɔ adi-m man m'togi-né nja-m al. Ngà dené kinlé, man kəm-é ndogi nja-m suki-suki bá təl bɔr kǐ bəl dɔ-é. ⁴⁵ I uwə-m kǐ kàdì-i-ti al, ngà dené kinlé, kí low nɔ kí m'ree kəy kin ya, ɛ isi ká tɔn nja-m-ti ya par-par ón. ⁴⁶ I ur ubi dɔ-m-ti 'un-né ta-m al, ngà dené kinlé, ɛ ur ubi kí ɔti maji ya nja-m-ti un-né ta-m. ⁴⁷ Gin-é kin bá m'idə-i, majal-je liə kí nǎ kí toki kiŋə go-é kɔgi kadi-é kin bá, ɛ ndigi-m-né nǎ tin. Ngà dow kí majal-je liə toki kiŋə go-é kɔgi nǎ al lé, ɛ ndigi-m nǎ al ya tɔ. ⁴⁸ Go-ti, Jeju idə dené lé panè: Majal-je lə-i toki kiŋə go-é kɔgi! ⁴⁹ Rəmə dɛ kí d'isi ta nékuso-ti nati kǐ Jeju lé 'pa ta mɛɛ-dé-ti 'panè: Ɛ kanlé to dow kí ban ya bá ɔw mbing ya oo rɔ-é kǐ njèkiŋə go majal-je lə dow-je kɔgi bəy tin wa? ⁵⁰ Ngà Jeju idə dené lé panè: Kadmɛɛ lə-i aji-i, 'ɔw kǐ lapiya!

8

Dow-je kí njédan Jeju lo kilə mbɛ Poyta kí Maji-ti

¹ Go ndɔ-je-ti kinlé, Jeju ɔw kǐ nganbe-je kǐ bebo-je ɔw ndó dow-je ta lə Lubə, bá ilə mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ kɔbe lə Lubə rəm tɔ. ² †Njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo d'ɔw siə nati rəm, dené-je kí dan-ti-je kí ndɔki ɛ

tubə ndil-je kí maji al dɔ-dé-ti kɪ dɛ kí mɔy-je kí gay-gay ra-dé bá ɛ adi-dé lapiya lé kàrè, d'ow siə nati tɔ. Dɛ bá 'to: Mari kí ba-é Mari kí Magdala kí ndɔki Jeju tubə ndil-je kí maji al siri dɔ-é-ti kɔgi lé rəm, ³ Jan kí to ne Suja kí to njèkoo go né-je lə Ngar Erodi rəm, Sujan rəm, bá dené-je kí rangi ɲa kí 'to njéra sə-dé kɪ nékingə-dé-je rəm tɔ.

Gosta kí sobi dɔ njèkilə ko

Mat 13:1-23; Mar 4:1-9

⁴ Loki kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy d'ɪ kɪ bebo-je kí gay-gay 'ree 'kəw-ɲa rɔ Jeju-ti lé, ɛ idə-dé gosta kin panè:

⁵ Njèndɔr ɔw kɔ kilə ko liə. Loki ɔ ilə rəmə, kɔɔ né kí dan-ti-je tusi dɔ rəbi-ti adi dow-je mbəjrə nja-dé-ti ə yəl-je kí 'nar taá 'ree 'tú lɛ-lɛ. ⁶ Kɔɔ né kí nɔ-je tusi dɔ ər-ti; loki ubə rəmə, tuti kurum kɔtələ ingə lo kí sol al. ⁷ Kɔɔ né kí madi-je tusi dan kun-je-ti; loki ubə rəmə kun tɔgi siə nati adi ɔ rɔ dɔ-ti gógógó. ⁸ Ngà kɔɔ né kí nɔ-je tusi nangi-ti kí maji; loki ubə rəmə, ɔr dɔ-é; dɔ-é káre ya kɔɔ-é ra-ti bu-bu. Loki Jeju pa ta kin bè rəmə, ilə bɔbi ndi-é nangi panè: Dow kí mbi-é tò nɔɔ kɔ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé! ⁹ Beba njéndó né-je liə 'dɔji-é 'panè: Se gosta kinlé, kɔr mɛɛ-é to ri wa? ¹⁰ Jeju idə-dé panè: Səi lé, né-je kí tò lo bɔyɔ-é-ti sobi dɔ kɔbe lə Lubə lé toki tɛɛ kɪ dɔ-é kadi-si. Ngà dow-je kí rangi lé, toki kidə-dé kɪ gosta kɔ kadi lé d'oo lo kàrè d'oo kɪ koo ya ndə bè rəm, bá lé d'oo ta kàrè kadi 'gə mɛɛ-é al rəm tɔ.

Kormɛɛ gosta kí sobi dɔ njèkilə ko

¹¹ Ooi bè, kormɛɛ gosta lé ɛn: Ko né lé, to ta lə Lubə. ¹² Dɔ rəbi kí kɔɔ né tusi-ti lé, to dow-je kí d'oo ta lə Lubə ya rəmə, Sú ree ɔr mɛɛ-dé-ti kɔgi, nè d'a kɪ kadi mɛɛ-dé kɔ kaji-né. ¹³ Kɔɔ né kí tusi dɔ ər-ti lé, to dɛ kí loki d'oo ta lə Lubə ə 'taa kɪ rɔnəl ya, ngà kulə bá ulə njirə mɛɛ-dé-ti al; adi d'adi mɛɛ-dé kɪ mbɔr al; ə loki kɔ-je ree tɛɛ dɔ-dé-ti rəmə, dɛ 'tusi kadmɛɛ lə-dé d'ɪŋə kɔgi. ¹⁴ Dan kun-je kí kɔɔ né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta lə Lubə ya, ngà loki d'ɔti d'ow rəmə, mɛɛ kɔ kəkəkə-je, kɪ bo nékingə-je, kɪ bo né-je kí donangi-ti nè ɔ be dɔ-dé-ti adi kadmɛɛ lə-dé lé kandi-é goto. ¹⁵ Ngà nangi kí maji kí kɔɔ né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta lə Lubə ə ndigi dɔ-ti ndigi kí tɔgrɔ-ti rəm, d'uwə rɔ-dé ngà mɛɛ-é-ti adi kandi kadmɛɛ lə-dé tò.

Gosta kí sobi dɔ lampi

Mar 4:21-25

¹⁶ †Dow ində pər lampi-ti ə à səbi ngó dɔ-ti al ngá; bá à kində gin tirə-ti al rəm; ngà à ɲaɔ kagnɔ lampi-ti taá, kɔ kadi dow-je kí d'ow mɛɛ kəy-ti d'oo ndógi-é. ¹⁷ †Kɔ né kí dow bɔyɔ kí à ree tò ndaa-ti rəsi al ya goto rəm, né kí dow ra kɪ gidi ngəy kí à toki gə al ya goto rəm, bá kí à toki tɛɛ-né ndaa-ti rəsi al ya goto rəm tɔ. ¹⁸ †Ooi maji, loki isi ooi ta lé, indəi mbi-si maji ya ooi-né, kɔ dow kí né tò ji-é-ti bá d'a kadi-é kí rangi dɔ-ti, ngà dow kí né liə goto lé, né kí ɛ gir panè to 'lə-n'è kin ya kàrè d'a taa ji-é-ti.

Ta kí sobi dɔ kɔ Jeju kɪ ngankɔ Jeju-je

Mat 12:46-50; Mar 3:31-35

¹⁹ Kɔ Jeju kɪ ngankɔ-é-je 'ree rɔ-é-ti; ngà lo kadi d'ingə-é goto, kɔ kosi dow-je d'uti lo kəkə. ²⁰ Beba d'idə-é 'panè: Kɔ-i kɪ ngankɔ-i-je d'ɔ ta-i-ti ndaa-ti nɔɔ, 'ndigi koo-i. ²¹ Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: Dow-je kí d'oo ta lə Lubə ə 'təl rɔ-dé go-ti kin bá 'to kɔ-m-je kɪ ngankɔ-m-je.

† **8:16** 8:16 Mat 5:15; Luk 11:33 † **8:17** 8:17 Mat 10:26; Luk 12:2 † **8:18** 8:18 Mat 25:29; Luk 19:26

Jeju ndángi yálbo adi lo tò ndingi
Mat 8:23-27; Mar 4:35-41

²² Ndo káre bè, Jeju al mee tò-ti kì njéndó né-je liə bá idə-dé panè: «Adi j'gangi babo j'owi turə.» Beba de d'oti d'ow. ²³ Loki 'nəl tò d'isi d'ow rəmə, Jeju tò bi ə yálbo ubə-dé nangi busi, ulə mbi-mbi do ba-ti, man ow kì rusi tò, adi de d'isi ta tuji-ti. ²⁴ Beba 'ngəsi kì ro Jeju-ti 'ndəl-é panè: «Njéndó dow-je né, njéndó dow-je né, ko-ji à tɔɔ boo!» Loki Jeju tee kəm-é lé, e ndángi yəl-je kì pungum man-je adi 'taa koo adi lo təl tò ndingi. ²⁵ Go-ti, Jeju dəji-dé panè: Kadmee lə-si tò rá wa? Ngà njéndó né-je rəmə, né kì ra né lé, ra-dé bəl n̄a rəm, or ndil-dé rəm, adi 'pa-n̄a ta dan-dé-ti 'panè: Kay! Dow kanlé, to dow kì ban wa? Ooi, yəl-je kì man-je kàrè, e ndángi-dé rəmə de 'təl ro-dé go ta-ti liə!

Jeju tubə ndil-je kí maji al do dow-ti
Mat 8:28-34; Mar 5:1-20

²⁶ De 'gangi babo d'ow donangi Gerasa-ti kí sobi do-n̄a kí donangi Galile. ²⁷ Loki Jeju i mee tò-ti ur nangi ya rəmə, dingəm káre kí mee bebo-ti n̄ɔɔ, kí to dingəm kí ndil-je kí maji al 'ra-é, i ree ro-é-ti. Dingəm kinlé, ulə kubi ro-é-ti al ya low n̄u, bá tò kəy al rəm; ngà lo tò-é tò do-badi-je-ti.

²⁸ Loki oo Jeju rəmə, ur kool, usi nja-é-ti bá ilə bobo ndi-é nangi panè: Jeju, Ngon lə Lubə kí njəkisi taá dor̄a-ti n̄u, 'ge ri ro-m-ti wa, m'n̄ɔ ta-i-ti, 'ra-m maji al al. ²⁹ Dingəm lé pa bè, kdotalə Jeju ndángi ndil kí maji al lé kadi-é tee mee-é-ti kogi. Ndil kí maji al kinlé isi mee dingəm-ti kin low n̄u, adi d'ilə sil ji-é-ti-je kì nja-é-ti-je ya, ngà e tuwə gangi kogi kogi. Ndil kí maji al lé, osi-é ow siə diləlo-je-ti. ³⁰ Jeju dəji-é panè: Ri-i lə n̄a wa? E panè: Ri-m lə «kosi-je.» E pa bè, kdotalə ndil-je kí maji al 'n̄a mee-é-ti. ³¹ Ndil-je kí maji al kinlé, 'n̄ɔ ta Jeju-ti kdo kadi un ndu adi n'owi bolebe-ti kí soy-é goto kin al. ³² Loki d'a-ti kinlé, kosi kɔsongi-je d'a d'uso né do mbal-ti ngosi n̄ɔɔ. Beba ndil-je kí maji al lé 'ra ndoo ta Jeju-ti kadi in̄ə-dé adi n'owi mee kɔsongi-je-ti, ə Jeju ndigi sə-dé tɔ. ³³ Ndil-je kí maji al lé, 'tee mee dingəm-ti lé, 'tur mee kɔsongi-je-ti, adi kɔsongi-je lé 'təti-n̄a yipi kàd̄i mbal-ti taá 'tusi babo-ti 'nduy man. ³⁴ Loki njéngəm kɔsongi-je d'oo né kí ra né kin bè lé, d'ay d'ow d'or poy-é mee bebo-ti rəm, mee nganbe-je-ti rəm. ³⁵ Beba dow-je d'ow kdo koo né kí ra né lé; loki d'ow 'tee ro Jeju-ti rəmə d'ingə dingəm kí ndil-je kí maji al 'tee mee-é-ti kogi lé, isi nja Jeju-ti; ulə kubi ro-é-ti rəm, təl isi maji kare rəm, adi bəl ində bandi-dé gangi. ³⁶ Dow-je kí d'oo né-je kí ra né kin kì kəm-dé lé, d'idə-dé kəm rəbi kí dingəm kí ndil-je kí maji al d'isi mee-é-ti ingə-né lapiya lé. ³⁷ Go-ti, dow-je kí donangi Gerasa-ti lay ya bəl ində bandi-dé gangi, adi 'dəji Jeju kadi in̄ə-dé ə ow rangi.

Beba Jeju al mee tò-ti kdo kosi təl gogi. ³⁸ Rəmə, dingəm kí ndil-je kí maji al 'tee mee-é-ti kogi lé, n̄ɔ ta Jeju-ti kadi n'ow siə. Ngà Jeju tubə-é panè: ³⁹ 'Təl 'ow bee lə-i gogi, 'ow 'or poy né-je lay kí Lubə ra sə-i kin. Beba dingəm lé ow or poy né-je kí Jeju ra siə kin lay adi ta-é sane kì mee bebo lay.

Ta lə ngon lə Jayrusi kí dené kí tɔsi ndəl
kì ta lə dené kí məsi ree ro-é-ti
Mat 9:1,18-26; Mar 5:21-43

⁴⁰ Loki Jeju təl ree ngangi ba-ti kí Galile gogi lé, kosi dow-je d'uwə-é kì ro-dé-ti, kdotalə de lay ya d'a d'ingi-d'ingi d'a 'ngəbi-é. ⁴¹ Lo-é-ti kinlé, dingəm káre ri-é lə Jayrusi ree ro Jeju-ti. Jayrusi lé to 'boy kí do kəykəwn̄a-ti lə jipi-je. E ree usi nja Jeju-ti n̄ɔ ta-é-ti kadi ow siə mee kəy-ti liə. ⁴² Kdotalə

ngon-é kí dené kí káre-rè kí à ra bal dɔgi gidi-é joo je bè tò oy kəy nɔɔ. Loki Jeju isi ɔw siə ki bee lé, kosi dow-je d'ul-na go-é-ti mbuu, adi mbore-é yó-je ki nè-je.

⁴³ Rəmə dené káre kí məsi ree rɔ-é-ti bal dɔgi gidi-é joo ɔ dan-dé-ti nɔɔ. Ɛ tuji nékingə-é lay kɔgi be lə dɔktur-je kàrè, dow kí asi kadi-é lapiya goto. ⁴⁴ Dené lé tɛɛ gidi Jeju-ti ree ɔdi rɔ takubi liə, rəmə tajinati nè ya gin məsi liə gangi dəsi. ⁴⁵ Jeju dɔji panè: Nɔ ɔdi rɔ-m wa? Rəmə dow-je lay ya 'naji, bá Piyər idə-é panè: Njəndó dow-je né, kosi dow-je kí d'ilə-na 'gəə dɔ-i é d'ul-na dɔ-i-ti mbuu, 'mbor-i yó-je ki nè-je kin ya i 'dɔji dow kí ɔdi rɔ-i bəy wa? ⁴⁶ Ngà Jeju ilə-é-ti panè: Dow ɔdi rɔ-m nɔɔ. Kdɔtalə m'gə kí tógi kí rɔ-m-ti tɛɛ. ⁴⁷ Loki dené oo kí gin-n'è tɛɛ lé, ɛ dadi par-par usi nja Jeju-ti pa ta rəsi takəm dow-je-ti ɔr-né gin né kí ɔdi-né rɔ Jeju lé rəm, idə-dé-né kəm rəbi kí ingə-né lapiya tajinati nè lé rəm tɔ. ⁴⁸ Beba Jeju idə-é panè: Ngon-m kí dené, kadmeɛ lə-i aji-i; 'ɔw kɪ lapiya.

⁴⁹ Loki Jeju ɔ pa ta bè ya bəy rəmə, dow ɪ meɛ kəy-ti lə Jayrusi kí to njəkun dɔ kəykəwnə lə jipi-je lé, ree idə-é panè: Ngon-i kí dené lé uwə ta-é nati, ɛn é 'ndɔji njəndó né dow-je lé al ngá! ⁵⁰ Ngà loki Jeju oo ta kinlé, ɛ idə Jayrusi lé panè: «'Bəl al, meɛ-i ya 'adi-m par ə ngon-i kí dené lé, à kingə lapiya.» ⁵¹ Loki Jeju ɔw tɛɛ be lə Jayrusi lé, ɛ adi dow kí rangi ɔw siə kəy al, ngà Piyər tɔ, Ja tɔ, Jaki tɔ, bəbi ngon-je kɪ kɔ ngon lé tɔ bá d'ɔw siə kəy. ⁵² Dow-je lay kí d'isi dɔ ngon-ti lé, d'isi ta nɔ-ti, kɪ ta ndingə rɔ-ti. Beba Jeju idə-dé panè: 'Nɔi al! Ngon kí dené lé oy al, ngà tò bi ki tò. ⁵³ Rəmə dɛ 'sɔki Jeju, kdɔtalə 'gə kí ngon kí dené lé oy. ⁵⁴ Ngà Jeju uwə ji ngon lé bá pa ta kɪ ndi-é kɪ boy panè: Ngon, ɪ taá! ⁵⁵ Beba ngon kí dené lé tɔsi ndəl ə ɪ taá tajinati nè ya! Ə Jeju un ndu kadi d'adi-é né uso! ⁵⁶ Né kí ra né kinlé, ɔr ndil njékoji ngon kí dené kinlé. Ngà Jeju ndəji-dé kdɔ kadi 'pa d'adi dow oo al.

9

Jeju ulə njékɔwkułə-je liə kí dɔgi gidi-é joo *Mat 10:1-9,11-14; Mar 6:7-13*

¹ Jeju ba njékɔwkułə-je liə kí dɔgi gidi-é joo ə adi-dé tógi rəm, adi-dé tarəbi kadi 'tubə ndil-je kí maji al lay dɔ dow-je-ti rəm, bá kadi d'adi lapiya njémɔy-je rəm tɔ. ² Ngà bá ulə-dé kadi d'ilə mbɛ kɔbe lə Lubə rəm, bá kadi d'adi lapiya njémɔy-je rəm tɔ. ³ Ɛ idə-dé panè: Kɔw-si mba kinlé, uni né madi ji-si-ti al, uni salangi al rəm, uni mbu kow mba al rəm, uni mbə al rəm, uni là al rəm, bá ɔyi kubɪ kí rɔ-si-ti joo-joo al rəm. ⁴ Meɛ kəy kí rá-rá kí ɔwi-ti lé, ɛ ya isi-ti sar kadi ɪi-né. ⁵ ††Ngà lo lay kí dow-je 'mbati kuwə-si kɪ rɔ-dé-ti rəmə, 'tɛɛi meɛ bebo-é-ti kinlé, ə 'gəki kodi kí nja-si-ti kɔgi kadi tɔji kí ta tò dɔ-dé-ti. ⁶ Njékɔwkułə-je d'ɔw kí dɔ be-be d'ilə mbɛ Poyta kí Maji rəm, d'adi lapiya njémɔy-je kɪ lo-lo rəm tɔ.

Ta kí sobi dɔ né kí ndɔji Erodi nɔ *Mat 14:1-2; Mar 6:14-16*

⁷ †Né-je kí ra né lé, loki njəkɔbe Erodi oo ta-é rəmə, ndɔji-é nɔ. Kdɔtalə dow-je madi 'panè: «To Ja bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ.» ⁸ Dɛ kí nɔ-je 'panè: «To Eli bá ree» ə dɛ kí rangi 'panè: «To dow káre dan dow-je-ti kí low kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ.» ⁹ Ngà Erodi rəmə panè:

«Jà lé, ndòki m'adi 'gangi dɔ-é, ngà to ná bəy bá dow-je d'isi 'pa ta-je kí bè kin dɔ-é-ti bá m'oo m'oo bəy tin wa?» Ə ɛ sangi kadi n'oo dowbé lé.

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo mi
Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Jɔ 6:1-14

¹⁰ Loki njékɔwkwulə-je 'təl 'ree rəmə, d'ɔr poy né-je lay kí 'ra lé d'adi Jeju. Ɛ ɔr-dé go-é-ti ɔr-né rɔ-é kɪ kár-é kəl bebo Betsayda-ti bè. ¹¹ Ngà kosi dow-je 'gə, adi d'ɔw go-é-ti. Jeju uwə-dé kɪ rɔ-é-ti ə pa ta kí sɔbi dɔ kɔbe lə Lubə adi-dé rəm, de kí d'ɔw ndoo kingə lapiya rəmə, ɛ adi-dé lapiya tɔ.

¹² Ngà loki kàdì isi ur lé, njéndó né-je kí dɔgi gidi-é joo 'ree rɔ Jeju-ti d'idə-é 'panè: 'Ɔsi kosi dow-je kanlé adi d'ɔw nganbe-je-ti, kɪ kəylo-je-ti kí tɔ ngɔsi-ngɔsi kadi d'ingə nékuso-je, kɪ lo tɔ-je, kɔ lo kí j'ai-ti nè kinlé to diləlo. ¹³ Ngà Jeju idə-dé panè: «Səi ya adi-dé né d'uso.» De 'təl d'ilə-é-ti 'panè: «Jɛ j'ɔw kɪ mbə mi kɪ kanji joo-rè ya par. Dɔmaji, kadi jɛ ya j'ɔw j'ndogɪ nékuso j'adi dow-je kin lay je bè tá.» ¹⁴ De 'pa bè kdɔtalə dingəm-je ya kɔr-dé à ra budɔgi lo mi je bè. Jeju idə njéndó né-je lé panè: «Uwəi dow-je adi d'isi nangi kɔrmɪ kɔrmɪ je bè.» ¹⁵ De 'ra bè ya tɔ, adi d'adi dow-je d'isi nangi lay.

¹⁶ Jeju taa mbə kí mi kɪ kanji kí joo lé, itə kəm-é kɪ dɔrɔ-ti ra oiyo Lubə dɔ-ti, bá gángi danɔ adi njéndó né-je kadi 'ləbi kosi dow-je. ¹⁷ De lay ya d'uso né 'ndan ndé-ndé; adi d'ɔy dɔdum-é-je kí nəy rusi kàrè dɔgi gidi-é joo.

Piyər pa rəsi kí Jeju to dow kí Lubə mbəti-é
Mat 16:13-28; Mar 8:27-31

¹⁸ Ndo kàrè bè, Jeju ɔr rɔ-é kɪ kár-é pa ta kɪ Lubə ə njéndó né-je liə d'ɔw siə nati ngá bá ɛ dɔji-dé ta panè: «Kosi dow-je lé 'panè m'to ná wa?» ¹⁹ †De d'ilə-é-ti 'panè: «Dow-je kí dan-ti-je 'panè: “I 'to Jɔ kí njɛra dow-je batəm”, ə de kí nɔ-je 'panè: “I 'to Eli”, ə de kí rangi bəy 'panè: “I 'to dow kàrè dan dow-je-ti kí low kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ.”» ²⁰ †Ngá Jeju təl dɔji-dé panè: «Ə kí go gə-é-ti lə-si səi ya bè lé, mə m'to ná wa?» Piyər ilə-é-ti panè: «I 'to Kristi*.» ²¹ Jeju ndɔji-dé nɔ kadi 'pa ta-é d'adi dow al.

Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti kɪ tɔsi ndəl-ti liə
Mat 16:21-28; Mar 8:31-33

²² Jeju təl ilə dɔ-ti panè: «Tɔ kadi Ngon lə dow à kingə kɔ nɔ; 'ngatɔgi-je lə jipi-je, kɪ njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je d'a mbati-é, d'a tol-é, ngà ndo kí njékungi-ti mutə rəmə à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.» ²³ †Bəy bá ɛ idə-dé lay panè: «Kinə dow ndigi kun go-m rəmə, kadi ta rɔ-é ɔ-é al, kadi un kagdəsi liə uti kɪ ndo-é ndo-é ə un go-m. ²⁴ †Kdo dow kí rá-rá kí ndigi kaji rɔ-é lé à tuji rɔ-é, ngà dow kí ilə rɔ-é kɔgi kɔ ta lə-m bá à kaji rɔ-é. ²⁵ Kadi dow ingə né-je kí dɔnangi-ti nè lay ə daji rɔ-é tuji əse ɛ ya tuji rɔ-é lé, maji-é to ri wa? ²⁶ Kdɔtalə dow kí ra rɔsɔl dɔ-m-ti, kɪ dɔ ta-je-ti lə-m lé, loki Ngon lə dow à ree dan riba-ti liə, kɪ dan riba-ti lə Bɔbi-é, kɪ 'lə malayka-je kí d'aa njay lé, ɛ à ra rɔsɔl dɔ-é-ti ya tɔ. ²⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow-je madi dan de-ti kí d'ɔ nè kinlé, d'a koo kɔbe lə Lubə lé, bəy bá d'a koy.»

† 9:19 9:19 Mat 14:1,2; Mar 6:14,15; Luk 9:7,8 † 9:20 9:20 Jɔ 6:68,69 * 9:20 9:20 Kristi lé kɔr meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 9:23 9:23 Mat 10:38; Luk 14:27 † 9:24 9:24 Mat 10:39; Luk 17:33; Jɔ 12:25

*Rɔ Jeju mbəl**Mat 17:1-9; Mar 9:2-10; 2Pi 1:16-18*

²⁸ Asi ndɔ jinày joo je bè go ta-je-ti kí Jeju pa kinlé, ɛ ɓa Piyər, kɪ Jɔ, kɪ Jaki adi d'ɔw siə ə al dɔ mbal-ti kdɔ pa ta kɪ Lubə. ²⁹ Loki ɛ isi pa ta kɪ Lubə lé, takəm-é mbəl tɔ gay ə kubi-je liə təl nda mbəy-mbəy ə ndɔy ngilingi-ngilingi. ³⁰ Rəmə tajinati nè ya dingəm-je joo d'ɔ d'ɔji ta kɪ Jeju. To Moiyiji kɪ Eli kí 'tɛɛ kɔy, ³¹ rɔ-dé ɔ njoy-njoy adi lo ndógi doo ə d'ɔ d'ɔji ta kɪ Jeju dɔ koy-ti kí ɛ à kɔw koy ɓebo Jorijaləm-ti kdɔ təl-né ta kullə liə. ³² Piyər kɪ madi-é-je lé, 'tò ɓi d'adi dan-dé oy rəgi-rəgi; ngà loki 'tɛɛ kəm-dé rəmə d'oo ndógi lə Jeju rəm, d'oo dingəm-je joo kí d'ɔ rɔ-é-ti lé rəm tɔ. ³³ Loki dingəm-je kí joo kinlé d'isi d'inə Jeju kdɔ kɔw rəmə, Piyər idə-é panè: Njéndó dow-je né, maji nɔ kadi j'isi nè ya ngá. Adi j'rai kəykubi mutə, káre à to 'lə-i, káre à to 'lə Moiyiji ə káre à to 'lə Eli tɔ. Piyər gə mɛɛ ta kí ɛ ɔ pa lé al. ³⁴ Loki ɔ pa ta lé bè ya rəmə, kilndi ree səbi dɔ-dé-ti rɪpi. Loki kilndi səbi dɔ-ti lé, ɓəl ində bandi njéndó né-je gangi. ³⁵ †Rəmə dan kilndi-ti lé, ndi dow ɓa panè: ɛ kinlé, to ngon-m, m'mbəti-é; ooi ta liə. ³⁶ Ngà go ndi dow-ti kí ɓa lé rəmə, d'oo Jeju ya ɔ kɪ kár-é. Njéndó né-je d'adi ta-dé tɔ kɪ mudi-é ə mɛɛ ndɔ-é-je-ti kinlé, dɛ d'ɔr poy né kí d'oo kin d'adi dow al.

*Jeju adi lapiya ngon kí ndil kí maji al isi mɛɛ-é-ti**Mat 17:14-21; Mar 9:14-29*

³⁷ Lo aa go-ti, loki d'i dɔ mbal-ti d'isi risi nangi lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'tilə kəm Jeju; ³⁸ rəmə dan kosi dow-je-ti lé, dow káre pa ta boy-boy panè: Njéndó dow-je né, m'ra-i kɔgri ya, ilə kəm-i dɔ ngon-m-ti adi-m, kdɔtalə ɛ to ngon-m kí káre-rə. ³⁹ Taá-taá ya ndil kí maji al uwə-é rəmə, tajinati nè ya ra-é adi nɔ boy-boy, siki-é kɪ tógi-é tógi-é adi əm ta-é i puki-puki, adi-é kɔ nɔ ə inə-é kalangi al, adi toki dow kí oy bè ⁴⁰ M'ra ndoo ta njéndó né-je-ti lə-i kadi 'tubə ndil lé dɔ-é-ti kɔgi ya, ngà dɛ d'asi al. ⁴¹ Beɓa Jeju panè: Səi ko dow-je kí njémɛngə-je kɪ njémɛndul-je kan! M'a kisi sə-si natɪ asi kaglo ban ɓəy wa? M'a kisi dɔ-ti sə-si asi kaglo ban ɓəy wa? Go-ti, təl idə ɓɔbi ngon lé panè: 'Ree kɪ ngon-i lé nè bè. ⁴² Loki ngon lé isi ree rəmə, ndil kí maji al lé, ɔsi-é ilə-é nangi ə siki-é nɔ, ngà Jeju ndangi ndil kí maji al lé, ə adi ngon lé lapiya, ɓá təl ulə-é ji ɓɔbi-é-ti. ⁴³ Dow-je lay ya tógi lə Lubə kí tɔ ɓəl kinlé ɔr ndil-dé.

*Nja joo kí Jeju pa ta dɔ koy-é-ti**Mat 17:22-23; Mar 9:30-32*

Loki né-je lay kí Jeju ra lé, ɔr ndil dow-je lay adi tagir lə-dé tɔ kí dɔ-ti ya ɓəy lé, ɛ idə njéndó né-je liə panè: ⁴⁴ Ta kí m'ɔw kidə-si kinlé, uwəi dɔ-si-ti maji: «Ngon lə dow lé, d'a kilə-é ji dow-je-ti.» ⁴⁵ Ngà njéndó né-je 'gə mɛɛ ta kinlé al. Ta lé toki ɓoyɔ sə-dé dɔ-é kdɔ kadi 'gə mɛɛ-é al; ə dɛ 'ɓəl lo dɛji-é ta dɔ-ti rəm tɔ.

*Sé nɔ ɓá to dow kí boy nɔ wa?**Mat 18:1-7; Mar 9:33-37*

⁴⁶ †Njéndó né-je lə Jeju d'isi 'naji-nɔ ta kadi d'oo sé nɔ ɓá to kí boy nɔ dan-dé-ti wa? ⁴⁷ Jeju gə tagir kí mɛɛ-dé-ti adi un ngon kí ndɛ bè adi-é ɔ mbó-é-ti; ⁴⁸ †ngá ɓá idə-dé panè: Dow kí rá-rá kí uwə ngon kin kɪ rɔ-é-ti kdɔ ta lə-m lé, to mɔ ya tɔ ɓá dowbé uwə-m kɪ rɔ-é-ti tin; ə dow kí uwə-m

† 9:35 9:35 Mat 3:17; 12:18; Mar 1:11; Luk 3:22 † 9:35 9:35 2Pi 1:17,18 † 9:46 9:46 Luk 22:24

† 9:48 9:48 Mat 10:40; Luk 10:16; Jɔ 13:20

ki rɔ-é-ti kin rəmə, to njèkulə-m ya to bá dowbé uwə-é ki rɔ-é-ti tin. Kdo dow kí oo rɔ-é ki ngon dow dan-si-ti lay kinlé, ɛ bá to dow kí boy n̄a.

Dow kí ɔsi-si ta al lé to dow lə-si
Mar 9:38-41

⁴⁹ J̄a un ta panè: «Njèndó dow-je né, je j'oo dow káre un ri-i bá isi tubə-né ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti é j'sangi kadi j'ɔgi-é dɔ-ti, kdo ɛ un go-i sə-ji al.» ⁵⁰ Ngà Jeju ilə-é-ti panè: ɔgi-é dɔ-ti al, kdo dow kí ɔsi-si k̄i ta al lé, to dow lə-si.

Jeju inə dɔnangi Galile kdo kow Jorijalem

Be káre bè dɔnangi Samari-ti mbati Jeju

⁵¹ Loki ndɔ-je lə Jeju n̄ay ngosi kadi Lubə à kun-é ki dɔr̄a-ti lé, ɛ un ndi-é ə a dɔ-ti njangi kadi n'ow bebo Jorijalem-ti. ⁵² Ɛ ulə dow-je kete n̄-é-ti. Loki dɛ d'ungi-n̄a rebəə d'ow rəmə, 'tɛɛ mɛɛ ngonbe-ti káre kí dɔnangi Samari-ti, kdo ra né-je kete ngəbi-é-né. ⁵³ Ngà dow-je kí ngonbe-é-ti 'ndigi kuwə-é ki rɔ-dé-ti al, kdo ɛ un rəbi kí ɔw ki bebo Jorijalem-ti. ⁵⁴ Loki Jaki-je k̄i J̄a kí 'to njèndó né-je lə Jeju d'oo né kin bè lé, d'idə-é 'panè: 'Babe, i 'ndigi kadi j'dəji p̄ər kadi i dɔr̄a-ti ree ró-dé wa? ⁵⁵ Jeju təl kəm-é ki rɔ-dé-ti bá kəl sə-dé panè: [To tagir ri bá tò mɛɛ-si-ti bè wa! ⁵⁶ Ngon lə dow lé, ree kdo təl dow-je al, ngà ɛ ree kdo kaji-dé.]† Beba dɛ d'ɔti d'ow ngonbe-ti kí rangi.

Ta kí sɔbi dɔ kun go Jeju
Mat 8:18-22

⁵⁷ Loki dɛ d'ow dɔ rəbi-ti lé, dow káre idə Jeju panè: «M'a kun go-i lo lay kí 'a kow-ti.» ⁵⁸ Jeju ilə-é-ti panè: «Tal-je d'ow k̄i be tò-dé n̄ɔɔ, bá yəl-je kí 'nar taá kin kàrè d'ow k̄i kəy tò-dé to. Ngà Ngon lə dow lé, lo kí kadi ulə dɔ-é-ti ya kàrè goto.» ⁵⁹ Jeju idə dow kí rangi panè: 'Un go-m. Ngà ɛ ilə-é-ti panè: «'Babe, 'adi-m tarəbi adi m'ow m'dubi bəbi-m moki tá.» ⁶⁰ Ngà Jeju idə-é panè: «'Inə dɛ kí d'oy adi 'dubi dow-je lə-dé kí d'oy, ə i rəmə, 'ow ilə mbɛ kɔbe lə Lubə.» ⁶¹ Dow káre pa bəy panè: 'Babe, m'ndigi kun go-i, ngà kadi bá 'adi-m tarəbi kadi m'ow m'ra lapiya dow-je kí mɛɛ kəy-ti lə-m moki tá. ⁶² Ngà bá Jeju idə-é panè: Dow kí uwə kosi mangi-je ɔw ndɔr-né bá gɔɔ lo go-é-ti gogi lé, kullə kɔbe lə Lubə tuwə-é al.

10

Ta kí sɔbi dɔ njèndó né-je kí kɔrsiri gidi-é joo kí Jeju ulə-dé
Mat 9:37-38; 10:7-16; Mar 6:8-11; Luk 9:3-5

¹ Go-ti, 'Babe Jeju mbəti njèndó né-je kí rangi kɔrsiri gidi-é joo ə ulə-dé kadi d'ow joo-joo kete n̄-é-ti mɛɛ bebo-je-ti lay, k̄i lo-je-ti lay kí tò kadi ɛ ya kàrè à kow-ti to. ² †Ɛ idə-dé panè: Ko kí tò kijə n̄a, ngà njékijə-é-je bá 'n̄a al. Ən é 'pai ta k̄i 'ba njèko kí tò kijə lé, kadi ulə k̄i njérakullə-je titi. ³ †ɔwi! Yən, m'ulə-si titi-n̄a k̄i ngan bati-je bè dan jagim-je-ti. ⁴ Uni mbu là al rəm, uni mbu kow mba al rəm, ɔyi saba al rəm, bá aɪ nangi k̄i rəbi-rəbi 'rai lapiya dow-je al rəm to. ⁵ Mɛɛ kəy kí rá-rá kí ɔwi-ti lé, ta kí a pai kete moki ən: «Kadi lapiya n̄ay mɛɛ kəy-ti kin!» ⁶ Kinə dow noji isi mɛɛ kəy-ti lé n̄ɔɔ rəmə, lapiya lə-si à n̄ay siə. Ngà kinə dow noji goto to rəmə, lapiya lə-si à təl ree rɔ-si gogi to. ⁷ †Isi mɛɛ kəy-é-ti kinlé, ə né kí d'adi-si ya usoi rəm, aɪ rəm. Kdotalə to tó-é kadi njérakullə ingə nékugə dɔji-é. Iləi

† **9:56** 9:56 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi k̄i ji-dé k̄i ta grɛki. † **10:2** 10:2 Mat 9:37,38 † **10:3** 10:3 Mat 10:16 † **10:7** 10:7 1Kɔ 9:14; 1Ti 5:18

kì takøy-takøy al.* 8 Mee bebo kí rá-rá kí owi-ti, bá d'uwə-si ki rɔ-dé-ti, ə d'adi-si nékuso rəmə usoi 9 rəm, adi lapiya njémɔy-je kí d'isi mee bebo-é-ti lé, ə idəi dow-je kí titi 'painè: Kɔbe lə Lubə ree ngosi rɔ-si-ti. 10 †Ngà mee bebo kí rá-rá kí owi-ti, bá d'uwə-si ki rɔ-dé-ti al lé, owi pandangi lo-je-ti kí mee be-é-ti lé, ə 'painè: 11 †«Kodi kí mee bebo-ti lə-si kí i nja-ji-ti ya kàrè j'ow mbing j'gəki dɔ-si-ti gogi. Bè ya kàrè, kadi 'gəi kí kɔbe lə Lubə lé, ree ngosi.» 12 †M'a kidə-si rəsi; mee ndɔ-é-ti kinlé ta kí gangi kí dɔ bebo-é-ti kinlé, à ngà n̄a kitə ta kí gangi kí dɔ Sɔdɔm-ti bəy.

Tuji kí sobi dɔ be-je kí 'mbati kadi mee-dé

Mat 11:21-24

13 Tuji à kusi dɔ-si-ti, səi dow-je kí Koraje! Tuji à kusi dɔ-si-ti, səi dow-je kí Betsayda! Kdɔ nékɔji-je kí toki ra dan-si-ti nè kinlé, lé toki ra dɔnangi Tir-ti kí dɔnangi Sidɔ-ti je bè rəmə lé dow-je kí titi d'a kulə kubi saki rɔ-dé-ti tɔ-né buu-ti, kdɔ kinə-né panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi low n̄u ngà! 14 Gin-é kin bá, ndɔ gangta-ti lé, ta kí gangi kí dɔ-si-ti à ngà n̄a kitə ta kí gangi kí dɔ dɔnangi Tir-ti, kí dɔnangi Sidɔ bəy. 15 Ngà səi dow-je kí Kapernayim, ooi 'painè se riba lə-si kin à kow sə-si sar dɔrɔ-ti wa? Bè al, à toki təl sə-si kí nangi sar ki mee lo kí koó-ti.

16 †Dow kí taa ta lə-si lé, taa ta lə-m tɔ. Ngà dow kí ɔsi-si ngərəngi rəmə, to m̄a ya tɔ é ɔsi-m ngərəngi tin. Ə dow kí ɔsi-m ngərəngi lé, to njèkulə-m tɔ bá dowbé ɔsi-é ngərəngi tin.

17 Dɛ kí kɔrsiri kí Jeju ulə-dé lé, 'təl 'ree kí rɔnəl ə 'panè: 'Babe, kí ri-i lé, ndil-je kí maji al ya kàrè d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti lə-ji. 18 Bəba Jeju idə-dé panè: M'oo Satɔ i dɔrɔ-ti titi-n̄a kí təl ndi bè usi nangi nè. 19 Ooi bè, m'adi-si tógi kadi 'n̄jiyəi-né dɔ li-je-ti, kí dɔ jinə-je-ti, kí dɔ tógi-je-ti lay kí njəba ɔw-né, ə né kàre ya kàrè à ra-si al. 20 Bè ya kàrè, 'rai rɔnəl kdɔtalə ndil-je kí maji al kí d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti lə-si kin al. Ngà 'rai rɔnəl kdɔtalə ri-si kí toki ndàngi mee dɔrɔ-ti kin tá.

Lubə tɛɛ dɔ Poyta kí Maji adi ngan dow-je

Mat 11:25-27; 13:16-17

21 Dɔkaglo-é-ti kinlé ya Ndil kí aa njay ra Jeju adi rɔ-é nəl-é n̄a adi panè: Bɔbi-m kí 'to 'Ba dɔrɔ kí dɔnangi, m'tóy-i, kdɔ 'bɔyɔ dɔ né-je kin kí njəgosi-je kí njénégə-je rəmə ngan dow-je kin bá 'tɛɛ kí dɔ-é adi-dé. Oiyɔ, Bɔbi-m, m'tóy-i kdɔ to ndigi lə-i kadi né kinlé tɔ bè†. 22 †Bɔbi-m təl kí né-je lay adi-m. Dow kí gə-m m̄a Ngon lə Lubə lé goto. Bɔbi-m ya par é gə-m. Ə dow kí gə Bɔbi-m ya goto. M̄a ya par é m'gə Bɔbi-m lé, ə dow kí m̄a ngon-é lé ya m'tɛɛ kəm-é dɔ-é-ti bá à gə-é tɔ.

23 Go-ti, Jeju təl kəm-é kí rɔ njéndó né-je-ti liə ə idə-dé dɛ ya kí kár-dé gay panè: Dow-je kí kəm-dé oo né-je kí səi ooi kinlé 'to njénékumə-je! 24 Bəba m'a kidə-si rəsi kí njépata-je kí ta Lubə-ti n̄a, kí ngar-je n̄a ya 'ndigi koo né-je kí səi ooi kin ya, ngà d'oo al; 'ndigi koo ta-je kí səi ooi kin ya, ngà d'oo al.

Gosta kí sobi dɔ dow kí Samari kí to dow kí maji

Mat 22:34-40; Mar 12:28-34

* **10:7** 10:7 Jeju ɔgi-dé kow kəy lə dow-je al. Ngà ɛ ndigi kadi 'tò kəy lə dow káre ə lo aa d'j kete-kete al. Kdɔ mba tɔ be joo ə ində nane. † **10:10** 10:10 Knj 13:51 † **10:11** 10:11 Mat 10:7-14; Mar 6:8-11; Luk 9:3-5 † **10:12** 10:12 a Mat 11:24; b Mat 10:15 † **10:16** 10:16 Mat 10:40; Mar 9:37; Luk 9:48; Jɔ 13:20 † **10:21** 10:21 1Kɔ 1:17-29 † **10:22** 10:22 a Jɔ 3:35; b Jɔ 10:15

²⁵ †Dow káre kí njéndó dow-je ndukun sangi kɔɔ koo ta kí meẽ Jeju-ti adi ì taá dɔ̃ji-é panè: «Njéndó dow-je né, ri bá m'a ra kɔɔ kadi m'isi-né kəm sartagangi wa?» ²⁶ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «'Ndàngi meẽ mbete ndukun-je-ti 'panè ri wa? I 'ndó lé, 'ndàngi 'panè ri wa?»

²⁷ Ẹ̃ ilə Jeju-ti panè: «'A ndigi 'Babe Lubə lə-i kì meẽ-i káre-rè, kì ndil-i lay, kì tógi-i lay rəm, kì tagir lə-i lay rəm, bá 'a ndigi dow madi-i tò kì rɔ-i bè rəm tɔ.»‡ ²⁸ Beba Jeju idə-é panè: «Ta lé, i ilə-ti maji n̄a! 'Ra né kinlé ya rəmə 'a kisi kəm.»

²⁹ Ngà ẹ̃ ndigi ra kadi 'lə-n'è to naji adi dɔ̃ji Jeju panè: «N̄a bá to dow madi-m wa?» ³⁰ Jeju təl un ta panè: «Dingəm káre bè ì bebo Jorijaləm-ti isi ɔw bebo Jeriko-ti, rəmə bokaya-je 'gangi-é 'taa né-je liə lay, 'tində-é mbuki-mbuki d'adi tò kəm yo ə 'tusi-é d'inqə-é d'ow lo lə-dé. ³¹ Ə dow káre kí to njègugné lə Lubə ì Jorijaləm isi ree kì rəbi kí káre kinlé tɔ. Loki ree da dɔ dingəm-ti lé rəmə, ẹ̃ ijə rɔ-é kì nganglo-nganglo dəə ɔw. ³² Go-ti, dow káre kí gin koji-ti lə Lebi ree tɛɛ lo-ti kinlé tɔ, bá oo dingəm lé rəmə, ijə rɔ-é kì nganglo-nganglo dəə ɔw ya bəy. ³³ Ngà dow káre kí dɔnangi Samari-ti kí isi ɔw mba é ree tɛɛ lo-ti kinlé bá oo dingəm lé rəmə ta ẓ meẽ-é n̄a kɔɔ ta liə. ³⁴ Beba ɔti ree rɔ-é-ti ə ungi ubi, kì man nduu ta dɔ-je-ti lé ndəm-né bəy bá un-é səbi-é dɔ koro-ti liə ɔw siə kəy mba-je-ti ə tɔsi kəm-é go-é-ti. ³⁵ Loki lo aa lé, ẹ̃ ɔr là kí dow à ra kullə ndɔ joo bá à kingə, adi njəkoo go kəy mba-je lé, ə idə-é panè: "'Tɔsi kəm-i go-é-ti adi-m rəm, bá né-je lay kí 'a tuji dɔ-é-ti dɔ madi-é-ti kinlé, ndɔ kí m'təl rəmə jè idə-m ə m̄a ya m'a kugə-i."» ³⁶ Jeju təl dɔ̃ji njéndó dow-je ndukun lé panè: «Kí go koo-é-ti lə-i lé, dan dow-je-ti kí mutə kinlé, ẹ̃ kí rá bá to dow madi dingəm kinlé wa?» ³⁷ Beba ẹ̃ ilə Jeju-ti panè: «To ẹ̃ kí njəkoo kəmtondoo liə kin.» Bè ngà bá Jeju idə-é panè: «'Ɔw, ə i kàrè 'ra bè ya tɔ.»

Ta kí sobi dɔ kɔw Jeju be lə Marti-je kì Mari

³⁸ †Loki Jeju usi rebəə kì njéndó né-je liə, bá ɔw meẽ ngonbɛ-ti káre bè lé, dené káre kí ri-é lə Marti uwə-é kì rɔ-é-ti meẽ kəy-ti liə. ³⁹ Ə Mari kí to ngonkɔ Marti lé, isi nangi nja 'Babe-ti isi oo ta-je liə. ⁴⁰ Kullə-je kí gay-gay kí meẽ kəy-ti un Marti n̄a adi ẹ̃ ɔti rati ree panè: 'Babe, kiŋə kí ngonkɔ-m inqə-m kì kar-m ya ta kullə-ti kinlé, 'usi-i-ti al ban al wa? 'Idə-é adi ree ra sə-m kullə. ⁴¹ 'Babe ilə-é-ti panè: Marti, Marti, meẽ-i ą kəkəkə rəm, rɔ-i ba daki-daki kɔɔ né-je n̄a ya, ⁴² ngà né káre ya par ə to né kí maji n̄a. Mari bá mbəti ẹ̃ kí maji n̄a kí dow à taa ji-é-ti nda al.

11

Néndó kí sobi dɔ pa ta kì Lubə

Mat 6:9-13; 7:7-11

¹ Ndɔ káre bè, Jeju isi lo-ti madi isi pa ta kì Lubə. Loki pa ta kì Lubə gin-é gangi lé, dow káre dan njéndó né-je-ti liə dɔ̃ji-é panè: 'Babe, 'ndó-ji lo pa ta kì Lubə titi kí Ja ndó-né njéndó né-je liə bè tɔ. ² Jeju ilə-dé-ti panè: Loki isi 'pai ta kì Lubə rəmə, 'painè:

Bobi-ji, kadi dow-je 'gə kí 'aa njay; kadi kɔbɛ lə-i ree.

³ 'Adi-ji nékuso kí asi ta-ji kì ndɔ-je lay.

⁴ 'Inqə go majal-je lə-ji kɔgi,

kɔɔ jɛ kàrè j'isi j'inqə go majal-je kí dow-je d'isi 'ra sə-ji lé kɔgi tɔ.

Ə 'inqə-ji adi j'usi meẽ nən̄a-ti al.

† **10:25** 10:25 Mat 22:35-40; Mar 12:28-34 ‡ **10:27** 10:27 Mbl 19:18; Det 6:5 † **10:38** 10:38 Ja 11:1

⁵ Go-ti, Jezu ilə dɔ-ti panè: Dow káre dan-si-ti je bè, bá nam-é isi nɔɔ, bá ɛ ɔw ndəl-é ndɔɔ dan lo-ti panè: Nam-m, adi-m m'tunə-i mbè mutə. ⁶ Kdɔtalə nam-m káre i mba-ti ree rɔ-m-ti é m'oo né kí m'a kadi-é al. ⁷ Bá kinə nam-é lé, to kəy je bè ya ilə-é-ti panè: I 'ndɔji-m al. Tarəbi toki kuti ngá, bá je kɪ ngan-m j'to nangi rəm ngá, adi m'a kɪ taá kadi-i mbè lé al. ⁸ M'idə-si m'adi ooi, kinə lé, i taá adi-é mbè lé, kdɔtalə to kí ɛ to nam-é kin al kàrè, à kɪ taá kdɔtalə ndɔji kí ndɔji-é bəy-bəy kin ya, kdɔ kadi-é né-je lay kí ɛ ɔw ndoo-é lé.

⁹ Ə m'idə-si m'panè: 'Dəji ə d'a kadi-si; 'sangi ə a kingəi; indəi tarəbi ə d'a tɛɛ kadi-si. ¹⁰ Kdɔ dow kí dəji ya ə d'adi-é; dow kí sangi ə ingə; dow kí ində tarəbi ə 'tɛɛ d'adi-é. ¹¹ Nə dan-si-ti bá ngon-é dəji-é mbè rəmə à kadi-é ər wa? Əse dəji-é kanji rəmə à kadi-é li wa? ¹² Əse ngon-é dəji-é kow rəmə à kadi-é jinə wa? ¹³ Ə səi kí 'toi njéməndul-je kàrè, 'gəi kadi né-je kí maji-maji ngan-si-je rəm, ngà Bəbi-si kí dɔrɔ-ti kí ban bá à kadi Ndil kí aa njay dow-je kí 'dəji-é lé al wa?

*Dow-je 'ba Jezu 'boy lə ndil-je kí maji al
Mat 12:22-32; Mar 3:22-30*

¹⁴ Ndɔ káre bè, Jezu tubə ndil kí maji al kí isi mɛɛ dingəm-ti ra-é adi pa ta al. Loki ndil kí maji al lé tɛɛ kɔgi ya rəmə, dingəm lé pa ta adi né-é ɔr ndil kosi dow-je. ¹⁵ †Ngà dow-je kí dan-ti-je 'panè: To tógi lə Beljebul, kí to 'boy lə ndil-je kí maji al bá Jezu isi tubə-né ndil-je kí maji al. ¹⁶ †Ə də kí nə-je 'ndigi nə-é kdɔ koo ta kí mɛɛ-é-ti adi 'dəji-é kadi ra nékɔji kí i dɔrɔ-ti kadi d'oo. ¹⁷ Ngà Jezu gə tagir-je lə-dé bəti adi idə-dé panè: Kɔbɛ kí rá-rá ya bá dow-je kí mɛɛ-é-ti 'gáangi-nə d'osi-nə kɪ ta lé, à təl ndubəbɛ; kəy-je kí mɛɛ bɛ-é-ti kinlé kàrè, à to nangi dɔ-nə-ti rum-rum rəm. ¹⁸ Kinə Satə ya gangi rɔ-é danə ɔsi rɔ-é kɪ ta lé, kɔbɛ liə à kə lo kə-é-ti gərərə ban wa? M'pa bè kdɔ səi 'painè to tógi lə Beljebul bá m'isi m'tubə-né ndil-je kí maji al. ¹⁹ Ə kinə to tógi lə Beljebul bá m'isi m'tubə-né ndil-je kí maji al, ngà dow-je lə-si ə d'isi 'tubə-dé kɪ tógi lə nə ngá wa? Kullə ra dow-je lə-si ya ilə ta dɔ-si-ti! ²⁰ Ngà kinə to tógi Lubə to bá m'isi m'tubə-né ndil-je kí maji al rəmə, to kɔbɛ lə Lubə ya ngá é ree tɛɛ rɔ-si-ti tin. ²¹ Loki dow kí njètógi kí nékati asi ji-é maji, ngəm takəy liə lé, nékingə-é tɔ gərərə. ²² Ngà kinə dow kí rangi kí tógi-é itə-é ree rɔ-é təti-é rɔ lé, à taa nékati-je kí ɛ ubə kul-é kinlé ji-é-ti bəy bá à taa nékingə-é kdɔ ləbi dow-je.

²³ †Dow kí ore kàdɪ-m al lé, to njəkɔsi-m kɪ ta ə dow kí kəw sə-m né kí nati al kàrè, to njèsane né kɔgi to.

*Ta kí sobi dɔ kí ndil kí maji al kí təl ree mɛɛ dow-ti gogi
Mat 12:43-45*

²⁴ Loki ndil kí maji al tɛɛ mɛɛ dow-ti, ɔw ilə kɪ diləlo kí tuti sangi lo kí kadi n'isi-ti n'taa koo ya ngà ɛ ingə al rəmə, ɛ təl panè: «Kəy lə-m kí m'isi-ti bá m'tɛɛ lé, m'a təl kow-ti gogi.» ²⁵ Loki təl ɔw gogi rəmə, oo kí mɛɛ kəy lé toki koy ndəti-ndəti rəm, bá né-je kí mɛɛ-é-ti toki kosi njɔl-njɔl rəm. ²⁶ Bəbɛ ɛ ɔsi təl ɔw sangi ndil-je kí rangi siri kí mɛɛ-dé ndul itə-é bəy bá ree sə-dé, adi d'andi mɛɛ kəy-ti lé ə d'adi to lokisi-dé. Gangi-é-ti kí gogi nè kinlé, kisi lə dowbé kin maji al nə itə kí kete lé bəy.

²⁷ Loki Jezu ɔ pa ta lé bè ya rəmə, dené káre tɛɛ dan kosi dow-je-ti pa ta kɪ ndi-é kí boy panè: Dené kí oji-i ə ulə mba ta-i-ti kinlé, to njènékumə kí

ban éñ ə! ²⁸ Ngà Jeju ilə-é-ti panè: Bè al, dow-je kí d'oo ta lə Lubə ə 'təl rə-dé go-ti bá 'to njénékumə-je!

Dow-je 'dəji nékoji

Mat 12:38-42

²⁹ †Loki kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy 'gəə do Jeju sipi lé, ɛ idə-dé panè: Dow-je kí ngəsnè kinlé, 'to njémeendul-je; də 'dəji kadi d'oo nékoji, ngà dow à ra nékoji kí rangi kadi-dé al ngá; ɛ kí ndoki tɛɛ do Jonasi-ti kin ya asi. ³⁰ Kdo titi kí ndoki Jonasi to-né nékoji rə dow-je-ti kí Ninibi kinlé, bè ya tɔ é Ngon lə dow à to-né nékoji rə dow-je-ti kí ngəsnè kin tɔ. ³¹ Ndo gangta-ti lé, ngar kí dené kí go lo-ti kí bəə à kə takəm dow-je-ti kí ngəsnè kin, kdo kilə ta do-dé-ti. Kdo ndoki ɛ i sɔy dɔnangi-ti nɔ ya ree oo gosta-je lə Salomɔ. Ngà kí ngəsnè-ti kinlé, dow kí itə Salomɔ nɔ ya ɔ nè! ³² Ndo gangta-ti lé, dow-je kí Ninibi d'a kə takəm dow-je-ti kí ngəsnè kin kdo kilə ta do-dé-ti. Kdo dow-je kí Ninibi lé, loki d'oo mbɛ kilə lə Jonasi rəmə, 'tusi panjiyə-dé-je kí maji al d'inə kɔgi. Ngá kí ngəsnè-ti kinlé, dow kí itə Jonasi nɔ ya ɔ nè!

Gosta kí sɔbi do lampi

Mat 5:15; 6:22-23; Mar 4:21

³³ †Dow à kində pər lampi-ti kdo bɔyɔ al rəm, bá à jəbi ngó do-ti al rəm tɔ. Ngà à nɔɔ kagnaɔ lampi-ti taá kdo kadi dow-je kí d'ow mɛɛ kəy-ti d'oo-né lo. ³⁴ Kəm-i lé, to lampi lə rɔ-i. Loki kəm-i tò maji rəmə, rɔ-i lay ya tò lo kí ndógi-ti; ngà kinə kəm-i maji al lé, rɔ-i tò lo kí ndul-ti tɔ. ³⁵ 'Oo maji, kadi londógi kí tò rɔ-i-ti təl londul al. ³⁶ Kinə rɔ-i burə lay tò lo kí ndógi-ti adi kəl rɔ-i káre ya kàrè nɔy londul-ti al lé, rɔ-i bikti ya lo à ndógi do-ti titi kí lampi ndógi-né do-i-ti kin bè tɔ.

Jeju ndangi njéndó dow-je ndukun-je kɔ Parisi-je

Mat 23:1-36; Mar 12:38-40

³⁷ Loki Jeju pa ta lay rəmə, Parisi káre ba-é bə liə kdo kadi ɔw uso siə né. Bəba Jeju ɔw kəy isi ta nékuso-ti. ³⁸ Loki Parisi lé, oo kí Jeju togi ji-é al ya uso-né né lé, lo ta igi-é səl. ³⁹ Bəba 'Babe idə-é panè: Səi Parisi-je lé, gidi kobi-je kɔ gidi tasa-je bá səi 'togi suki-suki, ngà mɛɛ-si bá bogi-je kɔ mɛɛndul-je rusi nji-nji. ⁴⁰ Səi mbé dow-je kan! Lubə kí njəra gidi né kí ndaa-ti nè kinlé, ɛ ya ra mɛɛ-é kí kəy tɔ al wa? ⁴¹ Mɛɛ-si kí kəy bá adi Lubə kadkare-ti ə né-je lay à kaa njay rɔ-si-ti tɔ. ⁴² Ngà tuji à kusi do-si-ti, səi Parisi-je! Kdo səi lé, mbikam-je lə-si kí ətɔ maji-maji, kɔ né ndir nɔy-je, kɔ ndəgi mbikamnɔy-je lay kin ya səi ɔri káre dan kí dogi-ti adi Lubə. Rəmə né ra kí njururu, kɔ ndigɔ Lubə kin bá səi ooi kí né al. Né-je kin bá lé, à to kullə ra-si, bá ndəgi né-je kinlé kàrè səi a tusi kinəi al rəm tɔ. ⁴³ Tuji à kusi do-si-ti səi Parisi-je; kdotalə səi lé, lokisi kí keté nɔ dow-je-ti mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je bá səi 'ndigɔ rəm, bá 'ndigɔ kadi dow-je 'ra-si lapiya kunta-nɔ lokosi-je-ti rəm tɔ. ⁴⁴ Tuji à kusi do-si-ti, kdotalə səi lé, 'titi-nɔ kɔ doɓadi-je kí né kí toji kadi dow gə-né ya goto kin bè, adi dow-je 'njiyə do-ti kàrè 'gə al*. ⁴⁵ Dow káre dan njéndó dow-je ndukun-je-ti, pa kɔ Jeju panè: Njéndó dow-je né, i 'pa bè kinlé, to jɛ tɔ bá 'taji-ji tin al wa. ⁴⁶ Jeju ilə-é-ti panè: Səi njéndó dow-je ndukun-je lé, tuji à kusi do-si-ti tɔ;

† **11:29** 11:29 Mat 16:4; Mar 8:12 † **11:33** 11:33 Mat 5:15; Mar 4:21; Luk 8:16 * **11:44** 11:44 Kí go nékoɓe-ti lə jipi-je lé, kinə dow njiyə doɓadi-ti rəmə, d'oo-é kí dow kí tò nɛ takəm Lubə-ti. Kdo né-je kí mɛɛ ɓadi-ti lé to né-je kí tò nɛ. Bəba Jeju panè Parisi-je lé, mɛɛ-dé maji al toki doɓadi kí jipi-je 'ndigɔ kadi dow njiyə do-ti al kinlé bè. Ngà bɔyɔ bá də bɔyɔ d'adi dow-je 'gə al.

kdotalə né-je kí ɔy kí lo kuti-é nga ya səi indəi do dow-je-ti, ngà səi rəmə, ngon ji-si ya kàrè, 'gəti-né sə-dé al. ⁴⁷ Tuji à kusi do-si-ti, kdotalə səi 'rai doɓadi njépata-je kí ta Lubə-ti kí ndəki ka-si-je 'tol-dé. ⁴⁸ Loki səi 'rai bè lé, 'toji to kí 'ndigi kè ka-si-je, kdotalə ka-si-je 'tol njépata-je kí ta Lubə-ti ə səi 'rai doɓadi-dé to. ⁴⁹ Gin-é kin bá Lubə kí njəgosi pa-né panè: M'a kulə njépata-je kí ta-m-ti, kè njékowkulə-je lə-m rɔ-dé-ti rəmə, d'a tol de kí dan-ti-je ə d'a kulə kəm de kí nǎ-je ndoo to. ⁵⁰ Kdo kadi məsi njépata-je kí ta-m-ti kí un kuti-é lo kində gin dɔnangi-ti nu ya ay kogi puu-puu kinlé, ta-é tò do dow-je-ti kí ngɔsnè kin. ⁵¹ Un kuti-é do məsi Abel-ti sar tɛɛ-né do məsi Jakari-ti kí 'tol-é mbunə logugi né-ti kè kəy lə Lubə. Ooi maji, ta məsi-dé à kusi do dow-je-ti kí ngɔsnè kin ya ndəti. ⁵² Tuji à kusi do-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je! Kdotalə səi ɔri lakere kɔr tarəbi négə ji-si-ti ə səi ɔwi kəy al rəm, bá dow-je kí 'ndigi kow kàrè, səi ɔgi-dé lo kow rəm to†. ⁵³ Loki Jeju tɛɛ mɛɛ kəy-ti lé, njéndó dow-je ndukun-je kè Parisi-je d'ɪ siə kè wɔngi nǎ adi 'dəji-é ta giti-giti do né-je-ti kí gay-gay. ⁵⁴ De 'dəji-é ta-je kin bè d'iyə-né gum kdo kadi kinə d'ingə ta madɪ ta-é-ti ə je d'ilə-né ta do-é-ti.

12

Jeju ndəji njéndó né-je do kədkəm-ti

¹ †Dɔgangi-é-ti kinlé, kosi dow-je kí buɔgi dɔgi lo nǎ ya 'kəw-nǎ adi d'ubə-nǎ lo-ti bangi-bangi bá Jeju pa ta adi njéndó né-je liə ya kete panè: Səi kan! Ooi go rɔ-si maji kdo əm lə Parisi-je kí to kədkəm dow-je kin. ² †Né kí dow bɔyɔ kí gin-é à tɛɛ al ya goto rəm, bá ta kí tò lo bɔyɔ-é-ti kí dow à gə al kàrè goto rəm. ³ Gin-é kin bá, né-je lay kí 'pai ta-é ndoo lé, d'a koo ta-é dan kada; ə ta kí səi 'pai mbi dow-ti nɔm-nɔm bè mɛɛ kəy-ti duni nu ya kàrè, d'a kilə-né mbɛ do kəy-ti taá.

Ta lə bəl kəm dow al

Mat 10:26-33

⁴ Səi nam-m-je, m'a kidə-si rəsi. De kí d'a tol daji rɔ-si ə d'a kasi ra sə-si né kí rangi go-ti al ngá kinlé, 'bəli-dé al. ⁵ M'a toji-si ɛ kí səi a bəli-é. ɛ kí à tol daji rɔ-si rəm, go-ti ɔw kè tɔgi kadi ilə-é dan pər-ti kí tò sartagangi bəy kinlé ɛ bá 'bəli-é; m'idə-si ta kí tɔgrɔ-ti, ɛ bá tò kadi 'bəli-é. ⁶ †Tii-je lé, 'ndogi-dé mɪ kè silə joo-joo ya al wa? Lé bè ya kàrè, ɛ kí káre dan-dé-ti kí mɛɛ Lubə oy do-é-ti ya goto. ⁷ Bəl do-si kin ya kàrè toki gə kɔr-é lay. Ən é 'bəli al, kdo gati-si itə gati 'tii-je nja nǎ. ⁸ M'a kidə-si kí dow kí rá-rá kí pa ta rəsi takəm dow-je-ti panè n'to dow lə-m lé, mə Ngon lə dow m'a pa ta liə rəsi nɔ malayka-je-ti lə Lubə panè, to dow lə-m ya to. ⁹ Ngà dow kí ɔr ta kuti-m-ti takəm dow-je-ti panè, n'gə-m al lé, mə kàrè m'a kɔr ta kuti-é-ti nɔ malayka-je-ti lə Lubə panè, m'gə-é al ya to.

¹⁰ †Ə dow kí rá-rá kí pa ta kí maji al do Ngon lə dow-ti lé, à toki kiɲə go-é kogi kadi-é, ngà dow kí pa ta kɔbi kè Ndil kí aa njay lé, à toki kiɲə go-é kogi kadi-é al ya sartagangi.

¹¹ †Ngà loki d'a kow sə-si kdo gangta do-si-ti mɛɛ kəykwəna-je-ti lə jipi-je, kè nɔ njəgangta-je-ti, kè nɔ njəkɔbe-je-ti lé, adi mɛɛ-si ɔ kəkəkə adi 'painè: Se ta ri bá j'a pa wa əse j'a pa kè gosi kí ban bá kdo pa-né ta do rɔ-ji-ti wa al. ¹² Kdo doɓkadi-é-ti kin ya Ndil kí aa njay à ndó-si ta kí tò kadi 'pai.

† **11:52** 11:52 Njéndó dow-je ndukun-je lé, ndukun lə Lubə kè ta-je lə njépata-je kí ta-é-ti tò ji-dé-ti kdo kadi 'gə-né ta kí sɔbi do kaji, ya ngà de 'gə al rəm, bá d'ɔgi dow-je lo gə-é rəm to. † **12:1** 12:1 Mat 16:6; Mar 8:15 † **12:2** 12:2 Mar 4:22; Luk 8:17 † **12:10** 12:10 Mat 12:32; Mar 3:29 † **12:11** 12:11 Mat 10:19,20; Mar 13:11; Luk 21:14,15

Gosta kí sɔbi dɔ njènékingə kí to mbó dow

1Ti 6:17-19

¹³ Dow madi dan kosi dow-je-ti idə Jeju panè: Njèndó dow-je né, idə ngonkɔ-m adi néndubə kí bɔbi-ji inə adi-ji lé ɛ kay kí 'lə-m adi-m. ¹⁴ Beba Jeju ilə-é-ti panè: Sé ná bá ində-m njègangta lə-si əse njəkay-si néndubə wa? ¹⁵ Go-ti, ɛ idə dow-je lay panè: Ooi go rɔ-si maji dɔ né-ti lay kí to kəmkəj; kdɔtalə, lé dow isi dan nékingə-ti kí tò mburuki-mburuki ya kàrè, kisi-é kɪ dɔ-é taá, to ta lə nékingə-é al. ¹⁶ Beba Jeju idə-dé gosta káre panè: Dingəm káre bè kí to njènékingə, ɔw kɪ dɔnangi kí ɛ ingə né titi n̄a. ¹⁷ Rəmə ɛ gir mɛɛ-é-ti panè: Loki m'a kungi ko lə-m titi ya goto. Kin əjɛ m'ra ban ɔn wa? ¹⁸ Beba ɛ panè: Yən, né kí m'a ra ɔn: M'a sane dam-je lə-m ə m'a koji dam-je kí rangi kí boy-boy bá m'a kəw ko lə-m kɪ ndəgi nékingə-m lay titi. ¹⁹ Ba m'a kidə rɔ-m ta panè: Rɔ-m, nékingə-i tò mburuki-mburuki kɔ bal-je n̄a ɔn é 'uwə rɔ-i nangi 'taakoo, 'uso, 'ay ə 'ra rɔnəl. ²⁰ Ngà Lubə idə-é panè: Mbó dow! Ndɔɔ nè kin ya 'a koy. Ə ná ngá bá né-je kí i isi 'osi dɔ-é nati kɔ rɔ-i kinlé, à to kí liə wa? ²¹ Beba Jeju ilə dɔ-ti panè: Dow kí njəkəw né kində ngangəm kɔ rɔ-é yó bi to njènékingə takəm Lubə-ti al lé, tò titi-n̄a bè ya tɔ.

Ta kí sɔbi dɔ kində mɛɛ dɔ Lubə-ti

Mat 6:25-34

²² Go-ti, Jeju idə njèndó né-je liə panè: Gin-é kin bá m'idə-si panè: Adi mɛɛ-si ɔ kəkəkə adi 'painè: Ri bá j'a kuso kɔ kisi-né əse j'a kingə kubi rá bá j'a kɔɔ wa al. ²³ Kɔ kisi kɪ dɔ taá lə dow maji n̄a itə nékuso ə daji rɔ dow maji n̄a itə kubi tɔ. ²⁴ Ooi 'gaga-je: Dɛ 'dubi kɔ al rəm, d'ijə ko al rəm, d'ɔw kɪ kəy ngəm né al rəm, bá d'ɔw kɪ dam al rəm, ya ngà Lubə isi ul-dé! Ə səi lé, gati-si itə gati yəl-je kin say! ²⁵ Ná dan-si-ti bá à kasi kilə ndɔ-é dɔ madi-é-ti sɛ kɪ takul mɛɛ kɔ kəkəkə liə wa? ²⁶ Kinə né kí sɛ bè kàrè, səi a kasi rai al lé, kɔ ri bá səi adi mɛɛ-si ɔ kəkəkə kɔ né-je kí rangi wa? ²⁷ Uni kəm-si ooi-né wale-je kí mɛɛ ndɔr-ti ə ooi puti-dé: Dɛ 'ra kullə madi al rəm, d'oji kubi al rəm, ya ngà adi m'idə-si rəsi kí Salomɔ kí to njènékingə kí n̄a kin ya kàrè, ɔɔ kubi-je kí ndóle asi kɪ puti wale-je kin nja káre al. ²⁸ Səi dow-je kí kadmɛɛ lə-si to kí ndɛ bè kan! Wale-je kí d'ɔ mɛɛ ndɔr-je-ti bone ya ə bore pər à kɔ-dé kin kàrè, Lubə adi 'mɔne kɪ puti-dé mɔu rəm ngà, səi kí ban bá ɛ à kadi-si kubi al wa? ²⁹ Səi lé, adi rɔ-si kɔ 'sangi-né nékuso kɪ man kay ya par-par al. ³⁰ Kɔ né-je lay kinlé, gin dow-je lay kí dɔnangi-ti bá d'adi rɔ-dé kɔ 'sangi par-par; ngà səi rəmə, Bɔbi-si gə maji kí né-je kinlé ɔwi ndoo-é. ³¹ Kɔbe liə bá 'sangi ə né-je kinlé, ɛ à kadi-si dɔ-ti.

³² 'Bəli al, səi kuti dow-je lə-m kí ndɛ bè kin! Kɔ nəl Bɔbi-si kadi adi-si kɔbe liə.

³³ 'Ndógi nékingə-si ə 'ləbi là-é njèndoo-je kadkare-ti. 'Rai mbu là-je kí à tuji al ə né-je lə-si kí maji kí à tò sartagangi lé, 'kəwi indəi ngangəm mɛɛ dɔrɔ-ti, kí to lo kí njéɔgi-je d'a ɔgi-ti al rəm, bá n̄ɔ à kɔ-ti al rəm. ³⁴ Kɔ lo kí né lə-si kí indəi ngangəm tò-ti lé, lo-é ya mɛɛ-si à tò dɔ-ti géréré tɔ.

Kiskəm dɔ rɔ-ti

Mar 13:33-37; Mat 24:42-51

³⁵ †Dɔɔi bədi-si kɪ ndaá dɔɔ bədi ə adi pər tò lampi-je-ti lə-si.* ³⁶ †Ə səi lé, kadi 'titi-n̄a kɪ dow-je kí d'isi ngəbi 'ba-dé kí à kɪ lo nékuso-ti kí lo

† 12:35 12:35 Mat 25:1-13 * 12:35 12:35 Dɔɔ bədi kɪ ndaá dɔɔ bədi lé, tɔji kisi dɔ nja-ti pèrère kɔ kɪ ra né madi əse kɪ kɔw ta rɔ-ti. † 12:36 12:36 Mar 13:34-36

taan̄-ti kisi t̄el, kadi loki ree ind̄ə tak̄əy r̄əm̄ə, tajinati nè ya 't̄ēe d'adi-é kin bè. ³⁷ Ngannjékull̄ə-je kí d'isi k̄əm ya 'ba-dé ree inḡə-dé-né lé, bá to njénékum̄ə-je. Ooi maji, m'a kid̄ə-si r̄əsi kí ɛ à d̄oɔ b̄ədi-é k̄i ndaá d̄oɔ b̄ədi ə à kadi-dé d'isi nangi bá à ree kadi-dé nékuso. ³⁸ Lé ɛ ree dan lo-ti bapi əse taginlo-ti ya bá inḡə-dé kí d'isi k̄əm r̄əm̄ə, d̄e 'to njénékum̄ə-je! ³⁹ †Kadi 'ḡəi né kin maji t̄o: Kin̄ə 'ba nj̄ək̄əy ḡə d̄ok̄àd̄i kí nj̄əb̄ogi à ree-né lé, ɛ à kin̄ə-é kadi ɔw m̄ēe k̄əy-ti līə al. ⁴⁰ S̄əi ya k̄àr̄è, isi d̄o nja-si-ti, kd̄o Ngon l̄ə dow lé à ree d̄ok̄àd̄i-ti kí s̄əi 'giri d̄o-ti al.

⁴¹ Beba Piȳər d̄əji-é pan̄è: 'Babe, gosta kinlé 'pa adi-ji j̄e ya par əse 'pa adi dow-je lay wa? ⁴² 'Babe il̄ə-é-ti pan̄è: N̄á bá to nj̄əkoo go né-je kí to nj̄era né kí t̄oḡr̄o-ti kí to nj̄ək̄amtuti wa? To ɛ kí 'ba-é ind̄ə-é d̄o madkull̄ə-je-ti līə, kd̄o kadi oo go-dé k̄i nékuso k̄i d̄ok̄àd̄i-é d̄ok̄àd̄i-é. ⁴³ Ngonnj̄ékull̄ə kí 'ba-é t̄el ree m̄ēe k̄əy-ti līə bá inḡə-é ta kull̄ə-ti titi-n̄á bè lé, to nj̄énékum̄ə. ⁴⁴ Ooi maji, m'a kid̄ə-si r̄əsi; 'ba-é à kin̄ə nékinḡə-é-je lay m̄ēe ji-é-ti. ⁴⁵ Ngà kin̄ə ngonnj̄ékull̄ə kinlé, pa m̄ēe-é-ti pan̄è: «'Ba-m à t̄el ree kalangi al b̄əy», adi isi ta tind̄ə madkull̄ə-je-ti līə kí dinḡəm k̄i d̄e kí dené r̄əm, ɛ uso né ə ay yibi adi ra-é lé, ⁴⁶ 'ba-é à t̄el ree kub̄ə-é nangi busi nd̄o-ti kí ɛ ind̄ə m̄ēe-é d̄o-ti al r̄əm, bá d̄ok̄àd̄i-ti kí ɛ ḡə al r̄əm t̄o. ɛ à kind̄ə-é kind̄ə k̄oji kí nḡá n̄á ə à kadi-é inḡə k̄ə l̄ə nj̄era né kí t̄oḡr̄o-ti al-je. ⁴⁷ Ngonnj̄ékull̄ə kí ḡə né kí m̄ēe-é 'ba-é ndigi ya nḡá, ɛ ɔsi d̄o né-je nati al r̄əm, ra kí go m̄ēe ndigi-ti l̄ə 'ba-é al r̄əm lé, d'a kind̄ə-é ta nd̄əy n̄á. ⁴⁸ Ngà ngonnj̄ékull̄ə kí ḡə né kí m̄ēe-é 'ba-é ndigi al, bá ra né kí asi kind̄ə r̄əm̄ə, d'a kind̄ə-é ta nd̄əy s̄e bè. Dow kí d'adi-é né n̄á lé, d'a d̄əji né ji-é-ti n̄á ya t̄o, ə dow kí d'in̄ə né m̄ēe ji-é-ti n̄á lé, d'a d̄əji né m̄ēe ji-é-ti n̄á d̄o madi-é-ti ya t̄o.

Jeju to gin ḡangi-n̄á l̄ə dow-je

Mat 10:34-39

⁴⁹ M'ree m'ul̄ə p̄ər d̄onangi-ti nè ə m'ndigi kadi p̄ər lé, ɔ̄ ya r̄əm nḡá. ⁵⁰ †Bat̄əm k̄áre t̄o n̄ɔɔ kadi d'a ra-m ə m̄ēe-m ba b̄óki-b̄óki sar kadi 'ra-m bane.† ⁵¹ S̄əi 'giri kí t̄o lapiya bá m'ree-né d̄onangi-ti wa? Bè al! Adi m'id̄ə-si, m̄á lé m'ree k̄i ḡangi-n̄á. ⁵² K̄i nè k̄ow k̄i kete kinlé, dow-je 'ra m̄i m̄ēe k̄əy-ti je bè r̄əm̄ə d'a ḡangi-n̄á. D̄e kí mut̄ə d'a k̄osi ta d̄e kí joo ə d̄e kí joo d'a k̄osi ta d̄e kí mut̄ə t̄o. ⁵³ B̄obi ngon à k̄osi ta ngon-é kí dinḡəm, ə ngon kí dinḡəm à k̄osi ta b̄obi-é t̄o. K̄ɔ ngon à k̄osi ta ngon-é kí dené ə ngon kí dené à k̄osi ta k̄ɔ-é t̄o. K̄ɔ ngon kí dinḡəm à k̄osi m̄əm-é k̄i ta ə m̄əm-é lé à k̄osi-é k̄i ta t̄o.

Ta kí d̄o kaglo-je-ti

Mat 16:2-3

⁵⁴ Jeju id̄ə kosi dow-je b̄əy pan̄è: Loki s̄əi ooi kilndi lo kur k̄àd̄i-ti lé, s̄əi 'pai tajinati nè ya 'pain̄è ndi à k̄ədi ə ndi ədi ya t̄o. ⁵⁵ Ə loki s̄əi ooi ȳəl i k̄i go lo-ti kí b̄əə isi ul̄ə r̄əm̄ə, s̄əi 'pain̄è: Lo à tunḡə ə lo tunḡə ya t̄o. ⁵⁶ S̄əi nj̄ék̄ədk̄əm dow-je kan! Asi k̄ori mbun̄ə né-je kí ra né d̄onangi-ti nè, k̄i ɛ kí d̄or̄a-ti, nḡá ban bá s̄əi 'ḡəi k̄ori mbun̄ə né-je kí d̄okaglo-ti kí nḡəsn̄è kin al wa?

⁵⁷ Ngà kd̄o ri bá s̄əi ya kí d̄o r̄o-si asi k̄ori mbun̄ə né kí njururu t̄o al wa? ⁵⁸ Loki 'isi 'ɔw lo gangta-ti k̄i nj̄əta l̄ə-i lé, 'ul̄ə noji nati sīə d̄o r̄əbi-ti ya, nè kin̄ə ɔw t̄ēe s̄ə-i n̄ɔ nj̄əgangta-ti lé, nj̄əgangta à kil̄ə-i ji asgar-ti kadi-é il̄ə-i dangay-ti. ⁵⁹ M'a kid̄ə-i r̄əsi; 'a kuḡə nḡər-nḡər, sisi ya k̄àr̄è à n̄ày al bá 'a t̄ēe dangay-ti b̄əy.†

† **12:39** 12:39 Mat 24:43,44 † **12:50** 12:50 Mar 10:38 † **12:50** 12:50 Bat̄əm kí Jeju pa ta-é nè kinlé, to ta l̄ə k̄ə kí à kinḡə b̄i to ta l̄ə bat̄əm kí mani al. † **12:59** 12:59 Mat 5:25-26

13

Ta kí sobi do kinə panjiyə kí maji al kogi

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, dow-je madi 'ree d'or poyta d'adi Jeju. To ta læ dow-je kí donangi Galile-ti kí ndɔki d'a 'gugi né bá gubərnər Pilati adi 'tol-dé, adi məsi-dé pote nati kɪ məsi da-je kí d'ilə d'adi Lubə. ² Jeju ilə-dé-ti panè: Dow-je kí Galile kí 'tol-dé kinlé, səi 'giri toki de bá 'to njəramajal tɔy ndəgi dow-je kí Galile lay bá kɔ kí tanə bə kin tɛɛ-né dɔ-dé-ti tin wa? ³ Bè al! Adi m'idə-si, kinə səi inəi panjiyə-si-je kí maji al kogi al lé, səi lay ya a koyi tɔ. ⁴ Əse dow-je kí dɔgi gidi-é jinəy joo kí ndɔki ndogɪ bɔr kí Silowe kí bebo Jorijaləm-ti usi dɔ-dé-ti adi d'oy kinlé, səi 'giri to kí de bá kullə ra-dé maji al tɔy ndəgi dow-je lay kí bebo Jorijaləm-ti wa? ⁵ Bè al! Adi m'idə-si, kinə səi inəi panjiyə-si-je kí maji al kogi al lé, səi lay ya a koyi tɔ.

Gosta kí sobi do kote kí andi al

⁶ Jeju pa gosta kin dɔ-ti bəy panè: Dow káre bə ɔw kɪ kote mɛɛ ndɔr nduu-ti liə. Ǝ ree sangi kandi-é dɔ-ti rəmə ingə al. ⁷ Beba ɛ idə njərakullə mɛɛ ndɔr nduu-ti lé panè: 'Oo bə, kote kinlé m'ree m'sangi kandi-é dɔ-ti bə-bə ya bal mutə kol nè, ngà m'ingə al. Ən é 'tugə-é 'gangi-é kogi! Ri bá a uti lo kare bə kɔ wa? ⁸ Njərakullə mɛɛ ndɔr nduu-ti lé ilə-é-ti panè: 'Ba-m, kol nè kinlé, inə-é adi j'oo bəy. M'a ndər gin-é gəə sipi ə m'a kungi sɪ né titi. ⁹ Dɔmaji ə gogi rangi à kandi ngá. Ngà kinə andi al bəy rəmə je 'tugi-é gangi-é kogi tɔ.

Ta kí sobi do lapiya kí Jeju adi njəmɔy ndo taakoo-ti læ jipi-je

¹⁰ Ndo káre bə, Jeju isi ndó né dow-je mɛɛ kəykəwnə-ti læ jipi-je ndo taakoo-ti læ-dé, ¹¹ ə dené káre kí ndil kí maji al ra-é adi-é to məti bal dɔgi gidi-é jinəy joo isi nɔɔ. Dené lé, maɔ kɔngi-kɔngi adi asi ndaji rɔ-é taá al kí pɛti-pɛti-je-ti ya. ¹² Loki Jeju un kəm-é oo-é lé, ɛ idə-é panè: Dené, məti læ-i toki kɔr dɔ-i-ti kogi ngá! ¹³ Go-ti, Jeju ində ji-é dɔ-é-ti, rəmə tajinati nè ya dené ndaji rɔ-é taá ə ɔsi gaji Lubə. ¹⁴ Ngà njəkun dɔ kəykəwnə læ jipi-je bá wɔngi ra-é, kɔ lapiya kí Jeju adi dené ndo taakoo-ti læ jipi-je lé, adi idə kosi dow-je panè: Ndo ra kullə ra məkɛ é mɛɛ ndɔ-é-je-ti kin bá 'reei adi d'adi-si lapiya, bi 'reei ndo taakoo-ti al. ¹⁵ 'Babe ilə-é-ti panè: Səi njəkədkəm dow-je kan! Nə ya dan-si-ti bá ndo taakoo-ti læ jipi-je lé, tuti mangi liə əse koro liə lo kuso né-ti ɔw siə adi-é ay man al wa? ¹⁶ Ngà dené kan kí to ngonka Abrakam bá Satə uwə-é gin tógi-é-ti bal dɔgi gidi-é jinəy joo lé bá kadi toki taa-é kilə-é taá kɪ ndo taakoo læ jipi-je al wa? ¹⁷ Loki Jeju pa ta kin bə lé, njəkilə ta dɔ-é-ti-je lay ya d'oo ta kí d'a pa al. Ngà kosi dow-je rəmə, 'ra rɔnəl dɔ né-je-ti lay kí tɔ bəl-bəl kí ɛ rá-rá lé tɔ.

Gosta kí sobi do kaɔ kol

Mat 13:31-32; Mar 4:30-32

¹⁸ Jeju pa bəy panè: Kɔbe læ Lubə lé titi-nə kɪ ri wa? Ə ri bá m'a kun kɔji-né kɔbe læ Lubə lé wa? ¹⁹ Kɔbe læ Lubə lé, titi-nə kɪ kaɔ kol kí dow un ilə mɛɛ ndɔr-ti liə adi ubə ə tɔgi, rəmə yəl-je kí njənar taá 'ree d'uwə lo kisi balkəm-é-je-ti kin bə.

Gosta kí sobi do əm

Mat 13:33

²⁰ Jeju pa ya bəy panè: Ri bá m'a kun kɔji-né kɔbe læ Lubə lé wa? ²¹ Kɔbe læ Lubə lé titi-nə kɪ əm kí dené káre bə un lɔy-né nduji kí 'mboji mɛɛ kee mutə adi nduji kí lɔy lay ya i kin bə.

*Ta lə tarəbi kí to mbəyɔyɔ bè**Mat 7:13-14*

²² Loki Jeju isi ɔw dɔ-é kɪ bebo Jorijalɛm-ti lé, ɛ ndó né dow-je taá-taá ində-né dan bebo-je kɪ nganbɛ-je gangi. ²³ Beba dow madi dɛji-é panè: Dow-je kí d'a kingə kaji lé kɔr-dé nɔ al wa? ²⁴ Jeju ilə-é-ti panè: 'Nduri dɔ rɔ-si-ti kadi ɔwi kɪ tarəbi kí tò mbəyɔyɔ bè. M'idə-si, dow-je nɔ ya d'a sangi kadi d'ɔw kɔbɛ-ti lé ya ngà d'a kasi al. ²⁵ Loki njəkəy à kɪ taá ə à kuti tarəbi bá sɛi a kaji ndaa-ti kindəi tarəbi painè: «'Babe, 'Babe 'tɛɛ tarəbi adi-ji» lé, ɛ à kilə-si-ti panè: «Sɛi lé, 'toi dow-je kí rá kàrè mɔ m'gə al.» ²⁶ Rəm, sɛi a pai siə painè: «Jɛ bá j'isi takəm-i-ti ya j'uso né rəm, j'ay man rəm lé al wa? Jɛ bá i 'ndó né dow-je ka rəbi-je-ti lə-ji lé al wa?» ²⁷ Ə ɛ à kilə-dé-ti panè: «Sɛi lé, 'toi dow-je kí rá kàrè mɔ m'gə al! Ɔti kɪ rangi ta-m-ti, sɛi lay kí 'toi njéra né-je kí njururu al.» ²⁸ ††Loki a kooi njəpata-je kí ta Lubə-ti lay, kɪ Abrakam-je, kɪ Isaki-je, kɪ Jakobi-je kɔbɛ-ti lə Lubə, ngà sɛi bá d'a kungi-si ndaa-ti lé, a nɔi rəm, a tɔi ngang-si məgəgə-məgəgə lo-é-ti kin. ²⁹ Rəm dow-je d'a kɪ kɪ lo kubə kàdɪ-ti, kɪ lo kur kàdɪ-ti rəm, d'a kɪ kɪ go lo-ti kí bəə kɪ dɛ kí d'a kɪ kɪ go lo-ti kí taá, d'a ree kisi ta nékuso-ti kɔbɛ-ti lə Lubə. ³⁰ †Ooi bè, dow-je kí nɔ-je dan dɛ kí gogi-ti d'a təl to dow-je kí kete ə dow-je kí dan-ti-je dan dɛ kí kete-ti d'a təl to dow-je kí gogi to.

³¹ Dɔkàdɪ-é-ti kinlé ya Parisi-je kí dan-ti-je 'ree d'idə Jeju 'panè: 'Ɔw! Ɔti rangi lo kin-ti, kdɔ ngar Erodɪ ndigi tɔl-i. ³² Ɔ ilə-dé-ti panè: «Ɔwi idəi tal dow kí njəkədi dow-je kinlé 'pai-nè: “Bone kɪ bore kinlé, m'a tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti rəm, bá m'a kadi lapiya njəmɔy-je ə ndɔ kí njəkungɪ-ti mutə bá m'a tɔl ta-é. ³³ Ngà bone, kɪ bore kɪ lo kaa kinlé, tò kadi m'un tarəbi lə-m kɪ Jorijalɛm, kdɔ njəpata kí ta Lubə-ti lé, oy bebo Jorijalɛm-ti bane bi oy rangi lé, to né kí tuwə al.”»

*Jeju ndingə rɔ-é kdɔ dow-je kí bebo Jorijalɛm-ti**Mat 23:37-39*

³⁴ Jeju pa bəy panè: 'Wa! Sɛi dow-je kí Jorijalɛm! 'Wa! Sɛi dow-je kí Jorijalɛm! Sɛi 'toi njétɔl njəpata-je kí ta Lubə-ti, njétɪlə dow-je kí Lubə ulə-dé rɔ-si-ti kɪ ər tɔl-dé. Nja kandangi-kandangi ə m'ndigi kəw-si kɪ rɔ-m-ti tanɔ kí kɔ kunjə kəw-né ngan-é gin bagi-é-ti kin bè ə 'mbati! ³⁵ Ooi maji, kəy lə-si à toki tusi kiŋə kɪ dɔ-si-ti nɔɔ! Ngà m'a kidə-si rəsi; a kooi-mi gogi al ya sar kaglo-ti kí a pai-né painè:

Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-ti kí njèree kɪ ri 'Babe!

14*Jeju adi lapiya njəmɔy ndɔ taakoo-ti lə jipi-je**Luk 6:6-11; 13:10-17*

¹ Ndɔ káre bè kí to ndɔ taakoo lə jipi-je lé, Jeju ɔw mɛɛ kəy-ti lə 'boy lə Parisi-je káre kdɔ kuso né rəm, Parisi-je d'ində kəm-dé d'oo-é soo. ² Dingəm káre kí mɔy ra-é adi tii kori-kori ɔ nɔ-é-ti nɔɔ tɔ. ³ Jeju un ta dɛji njéndó dow-je ndukun-je, kɪ Parisi-je lé panè: To tó-é kadi dow adi lapiya njəmɔy ndɔ taakoo-ti əse to tó-é al wa? ⁴ Dɛ d'ilə-é-ti al. Beba Jeju ulə ji-é uwə-né njəmɔy lé, ə adi-é lapiya bá adi-é ɔw bəy. ⁵ †Go-ti, Jeju idə-dé panè: Nɔ dan-si-ti nè bá ngon-é əse mangi liə usi bole ndɔ taakoo-ti bá tajinatɪ nè ya à kɔr-é tɛɛ siə ndaa-ti al wa? ⁶ Kin kàrè dɛ 'gə ta kí d'a kilə-ti al ya bəy.

† **13:28** 13:28 Mat 22:13; 25:30 † **13:28** 13:28 Mat 8:11,12 † **13:30** 13:30 Mat 19:30; 20:16; Mar 10:31 † **14:5** 14:5 Mat 12:11

Ta kí sɔbi dɔ mbəti lokisi kí kete nɔ̄ dow-je-ti

⁷ Loki Jeju oo kí dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti lé, n̄á-n̄á ya kàrè sangi lokisi kí kete-kete rəmə, un gosta kin idə-dé-né ta panè: ⁸ Kinə dow ba-i lo nékuso taana-ti rəmə, 'ɔw 'isi lokisi-ti kí kete al. Dɔmaji ə dan dow-je-ti kí 'ba-dé kinlé, dow kí boy n̄á tɔy-i à k̄a n̄ɔ̄, ⁹ rəmə dow kí njèba-si joo lay lé à k̄i panè: «'Inə lo adi dow kan.» Beba loki i 'təl kɔ̄ kɔw kisi lo-ti kí gogi lé, rɔ-i à sɔl-i. ¹⁰ Ngà loki dow ba-i lé, 'ɔw 'isi lo-ti kí gogi, kɔ̄ kadi loki njèba-si lé ree rəmə, idə-i panè: «Nam-m, al kí kete nè.» Beba 'a kingə riba takəm dow-je-ti lay kí d'a kisi sə-i ta nékuso-ti. ¹¹ †Kɔ̄talə dow kí ɔ̄ji rɔ-é lé, d'a kulə dɔ-é nangi, ngà dow kí sɔl dɔ-é bá d'a kitə dɔ-é kí taá tɔ.

¹² Jeju idə dow kí njèba-é lé tɔ panè: Loki 'ra nékuso kí kada əse nékuso kí ndɔ̄ kàrè 'ba nam-i-je al rəm, ngankɔ̄-i-je al rəm, noji-i-je əse njétakəy-je lə-i kí 'to njénékingə-je al rəm tɔ; nè dɛ kàrè d'a k̄i ba-i kɔ̄ kadi-i tó-ti tɔ. ¹³ Ngà loki 'ra nékuso lo ra n̄ay-ti rəmə, 'ba njéndoo-je, k̄i njérɔkoy-je, k̄i njéməti-je, k̄i njékəmtɔ-je. ¹⁴ Rəmə i 'a to njénékumə, kɔ̄ dɛ d'a kasi kadi-i tó-ti al. Ndɔ̄ kí dow-je kí njéra né kí njururu d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, Lubə à kadi-i tó-ti.

Gosta kí sɔbi dɔ dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti

Mat 22:2-14

¹⁵ Loki dow káre dan dow-je-ti kí d'isi ta nékuso-ti oo ta-je kin bè lé, idə Jeju panè: Dow kí à kisi ta nékuso-ti kɔ̄be-ti lə Lubə bá to njénékumə. ¹⁶ Jeju ilə-é-ti panè: Ndɔ̄ káre bè, dow káre ra nékuso n̄á ya ba-né kosi dow-je. ¹⁷ Loki dɔkàd̄i kuso né asi lé, ɛ ulə ngonnjékullə liə rɔ dow-je-ti kí 'ba-dé lé panè: 'Reei! Né-je tɔ̄ nangi lay ngá. ¹⁸ Ngà rəmə dɛ lay ya, n̄á-n̄á d̄əji-é kadi adi mɛɛ-é sɔl. ɛ kí dɔs̄ay idə-é panè: M'ndogi londɔr n̄ɔ̄, adi m'a kɔw koo ya bane é m'd̄əji-i kadi 'adi mɛɛ-i sɔl dɔ-m-ti. ¹⁹ ɛ kí rangi panè: M'ndogi mangndɔr-je d̄əgi n̄ɔ̄, adi m'a n̄á-dé koo é m'd̄əji-i kadi 'adi mɛɛ-i sɔl dɔ-m-ti. ²⁰ ɛ kí rangi pa b̄əy panè: M'taa dené ngɔsnè b̄əy, adi m'a kingə rəbi kɔw al. ²¹ Loki ngonnjékullə lé, təl ree rɔ 'ba-é-ti rəmə, ɔr-é poy né-je kin lay. Beba wɔngi ra 'ba njékəy lé n̄á adi idə ngonnjékullə liə lé panè: ɪ kalangi ɔw pandangi lo-je-ti, k̄i rəbi-je kí mɛɛ bebo-ti ə 'ree k̄i njéndoo-je, k̄i njérɔkoy-je, k̄i njékəmtɔ-je, k̄i njéməti-je. ²² Sɛ go-ti rəmə, ngonnjékullə lé ree panè: 'Ba-m, ndu-i kí 'un 'adi-m lé, m'ra kullə-é lay ya ngà lo n̄ay ya b̄əy. ²³ Beba 'ba njékəy təl idə ngonnjékullə lé panè: 'ɔw ngan rəbi-je-ti kí wale, k̄i go ngal bangá-je-ti é dow-je kí ingə-dé ya rəmə, 'uwə-dé gəsəsə ya adi 'ree, kɔ̄ kadi 'rusi mɛɛ kəy lə-m. ²⁴ ə m'a kidə-si rəsi; dow-je kí m'ba-dé kete kinlé, dow kí dan-dé-ti káre ya kàrè à kɔ̄di rɔ nékuso lə-m ta-é-ti al.

Kəm rəbi kun go Jeju

Mat 10:37-39

²⁵ Kosi dow-je n̄á 'n̄jiyə go Jeju-ti bá ɛ təl kəm-é idə-dé panè: ²⁶ †Kinə dow ree rɔ-m-ti bá mbati b̄əbi-é k̄i kɔ̄-é, k̄i ne-é k̄i ngan-é-je, k̄i ngankɔ̄-é-je, k̄i kɔ̄nan-é-je bá mbati daji rɔ-é dɔ-ti kɔ̄ ta lə-m al lé, dowbé à kasi kadi to njéndó né lə-m al tɔ. ²⁷ †Rəm, dow kí rá-rá ya un go-m bá un kagdəsi liə al lé, dowbé à kasi to njéndó né lə-m al. ²⁸ Kɔ̄talə dan-si-ti nè lé, kinə dow ndigi ra kəy kí boy rəmə, à kisi nangi kósi kɔ̄ k̄əji gangi là kí à ra-né kullə-é koo m̄əki, se là lé à kasi kadi n'ra-né n'tɔl ta-é wa? ²⁹ Kɔ̄talə kinə dowbé ɪ par ya ində gin kəy nangi bá asi ra tɔl ta-é al lé, dow-je kí d'oo-é

† 14:11 14:11 Mat 23:12; Luk 18:14 † 14:26 14:26 Mat 10:37 † 14:27 14:27 Mat 10:38; 16:24; Mar 8:34; Luk 9:23

lo kində gin-é-ti lé, d'a kogi dɔ-é-ti, ³⁰ panè: Dow kin ində gin kəy ə asi təl ta-é al. ³¹ Əse ngar kí ban bá kinə isi ɔw rɔ dɔ madi-é-ti bá à kisi nangi kɔ mboji koo məki, se asgar-je kí budɔgi lo dɔgi kinlé, à kasi kadi n'ɔ-né kɔ madi-n'è kí isi ree kɔ kilə rɔ dɔ-n'è-ti, kɔ asgar-je budɔgi lo kɔrjoo kin wa? ³² Kinə oo kí à kasi al rəmə, loki ngar madi-é lé, nəy əbi bəy ya ɛ à kidə dow kí to takəm-é, kɔ kadi ɔw dɔji-é kadi n'uləi noji nati. ³³ Bè ya tɔ, nə-nə dan-si-ti ya kinə mbatɔ nékingə-é lay al lé, à kasi kadi to njəndó né lə-m al.

Mat 5:13; Mar 9:50

³⁴ Kati lé, to né kí maji ya, ngà kinə mbinə-é ɔr kogi lé, dow à ra-né ban bá à təl dɔ gogi bəy wa? ³⁵ À maji kɔ nangi al rəm, à maji kɔ kungɔ gin né-je-ti al rəm ngá. D'a kungɔ kogi gidi lo-ti. Dow kí mbi-é tò nɔɔ kɔ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé!

15

Gosta kí sɔbi dɔ bati kí nəy bá d'ingə-é

Mat 18:12-14

¹ †Njétaalambo-je, kɔ njéramajal-je 'ree rɔ Jeju-ti kɔ koo ta liə. ² Rəmə Parisi-je, kɔ njəndó dow-je ndukun-je 'pa ta kí maji al dɔ-é-ti 'panè: «Dingəm kanlé, uwə njéramajal-je kɔ rɔ-é-ti, bá uso sə-dé né rəm lé yaa!» ³ Bəba Jeju pa sə-dé ta kɔ gosta panè: ⁴ Dow kí rá ya dan-si-ti bá ɔw kɔ bati-je bu bá ɛ kí káre nəy é à kinə dɛ kí kɔrjinəy káre gidi-é jinəy káre lo kuso né-ti diləlo-ti kɔ kow sangi ɛ kí nəy lé sar kadi ingə-é al wa? ⁵ Ə loki ingə-é lé, rɔ-é nəl-é nə adi un-é səbi-é dam-é-ti kɔ ree siə bee. ⁶ Loki ree tɛɛ bee lé, ɛ ba nam-é-je kɔ njétakəy-je liə kɔ rɔ-é-ti ə idə-dé panè: 'Rai sə-m rɔnəl, kdɔtalə bati lə-m kí nəy lé, m'ingə-é. ⁷ Jeju ilə dɔ-ti panè: Bè ya tɔ, m'a kidə-si rəsi kí dow kí káre-rè kí to njéramajal bá inə panjiyə-é kí maji al kogi lé, rɔnəl-é à tò nə mɛɛ dɔrɔ-ti, tɔy 'lə njéra né kí njururu kí kɔrjinəy káre gidi-é jinəy káre kí d'ɔw ndoo kinə panjiyə-dé-je kí maji al kogi al kin.

Gosta kí sɔbi dɔ sisi kí usi kogi

⁸ Jeju pa gosta kí rangi bəy panè: Dené kí rá bá ɔw kɔ sisi dɔgi bá káre usi kogi é à kində pər lampi-ti, à kɔy mɛɛ kəy ə sangi lo maji-maji sar kadi ingə-né sisi lé al wa? ⁹ Bəba loki ingə lé, ɛ ba nam-é-je kɔ njétakəy-je liə kɔ rɔ-é-ti ə idə-dé panè: 'Rai sə-m rɔnəl kɔ sisi lə-m kí usi kogi lé, m'ingə. ¹⁰ Jeju ilə dɔ gusta-ti kin panè: Bè ya tɔ é m'a kidə-si rəsi; malayka-je lə Lubə 'ra rɔnəl nə, kdɔtalə dow káre-rè kí to njéramajal bá inə panjiyə-é-je kí maji al kogi.

Gosta kí sɔbi dɔ ngon kí ilə rɔ-é kogi bá təl ree

¹¹ Bəba Jeju təl pa bəy panè: Dingəm káre bè ɔw kɔ ngan-je kí dingəm joo. ¹² Ǝ kí ndɛ idə bɔbi-é panè: Bɔbi-m, néndubə kí ndɔ-é ə à to 'lə-m lé, adi-m. Bəba bɔbi-dé kay-dé nékingə-é. ¹³ Nɔɔ nə al go-ti ya, ɛ kí ndɛ lé, ndɔgi né-je liə ngər-ngər ə ɔy là-é ɔw mba dɔnangi-ti kí say. Lo kin-ti bá ɛ tində né-je liə sane lay lo bəkaya-ti. ¹⁴ Loki ɛ tində sane lay rəmə, bobo usi dɔnangi-é-ti kinlé, ə né isi goto ji-é-ti ngá. ¹⁵ Adi ɛ ɔw adi dingəm káre bè dɔnangi-é-ti kinlé un-é kullə-ti, adi-é isi ɔw ul kɔsongi-je liə. ¹⁶ Ǝ ndigi kuso gəbrə kí kɔsongi-je d'a d'uso lé ya, ngà dow adi-é al. ¹⁷ Bəba ɛ gir ta dɔ rɔ-é-ti ə panè: Njérakullə-je lə bɔbi-m lay ya nékuso-dé tò mburuki-mburuki, rəmə mə bá m'a kisi koy yo bo nè bè wa! ¹⁸ M'a kɔ taá təl kow

ro bobbi-m-ti gogi ə m'a kidə-é panè: Bobbi-m, m'ra majal nò Lubə-ti rəm, nò-i-ti rəm. ¹⁹ Ma m'tuwə kadi i 'ba-m ngon-i al, ngà kadi 'ra-m tana ká i 'ra-né kà njérakullə-je lə-i ya bè. ²⁰ Beba ɛ ubə nangi i taá ə təl ɔw ki ro bobbi-é-ti gogi. Loki nây say kà kəy bəy ya bobbi-é oo-é, ə ta ɔ mɛɛ-é kɔ ta liə adi ay ngodi tilə kəm-é, ungi ji-é mindi-é-ti uwə-né ki kàdì-é-ti. ²¹ Rəmə ngon lé panè: Bobbi-m, m'ra majal nò Lubə-ti rəm, nò-i-ti rəm, adi m'tuwə kadi i 'ba-m ngon-i al. ²² Ngà bobbi-é idə ngannjékullə-je liə panè: ɔti kalangi 'reei kà kubi ká kurə itə madi-é-je ya, uləi rə-é-ti ə uləi ngama ji-é-ti, bá 'tuləi saba nja-é-ti tɔ. ²³ ɔwi 'reei kà ngon bobbi mangi ká rə-é to mbul-mbul kin ya 'toli adi j'usoi j'rai-né rənəl. ²⁴ Kɔotalə ngon-m ká a kanlé, to dow ká oy bá təl isi kəm tin; ɛ ilə rə-é kɔgi bá təl ree tin. Beba 'tum gin ra rənəl. ²⁵ Dɔkàdì-é-ti kinlé, ngon dər dingəm lé nây ndɔrɔ. Loki isi təl bá tɛɛ ngosi kà kəy rəmə, ɛ oo ká nékində-je kà ká ndam-je. ²⁶ Beba ɛ ba ngonnjékullə káre dəji-é panè sé to ri bá ra né wa? ²⁷ Ngonnjékullə lé ilə-é-ti panè: Ngonkɔ-i lé təl ree bá bobbi-i təl ngon bobbi mangi ká rə-é tɔ mbul-mbul kinlé kɔ ta liə, kɔ ɛ ingə-é gogi kà lapiya. ²⁸ Beba wɔngi ra ngon dər lé, adi ɛ ndigi kɔw kəy al, adi bobbi-é tɛɛ ndaa-ti ree ra ndoo ta-é-ti kadi-é ɔw kəy. ²⁹ ɛ ilə bobbi-é-ti panè: 'Oo bè, ma ká m'ra kullə m'adi-i bal n̄a rəm, m'al dɔ ndu-i nja káre al rəm kin ya kàrè 'təl ngon biŋə nja káre adi-m m'ra-né rənəl kà nam-je al. ³⁰ Rəmə, loki ngon-i lə-i kan, ká tində nékingə-i sane dɔ kaya dené-je-ti lé təl ree, ə ɛ bá 'təl ngon bobbi mangi lə-ji ká rə-é tɔ mbul-mbul lé adi-é! ³¹ Bobbi-é idə-é panè: Ngon-m, i 'isi sə-m kà ndə-é ndə-é, adi né-je lə-m lay to ká 'lə-i ya; ³² ngà tɔ kadi j'ra nékuso j'ra-né rənəl, kɔ ngonkɔ-i ká 'oo-é kanlé, to dow ká oy bá təl isi kəm tin; ɛ ilə rə-é kɔgi bá təl ree tin.

16

Gosta ká sobi dɔ njəkoo go né-je ká njəkəmtuti

¹ Jeju idə njéndó né-je liə bəy panè: Dingəm ká njénékingə káre bè, ɔw kà njəkoo go né-je liə nɔɔ. Dow-je d'idə-é 'panè: «Njəkoo go né-je lə-i lé, isi tində né-je lə-i sane.» ² Beba ɛ ba-é pa siə panè: «Ta ri bá dow-je 'pa dɔ-i-ti bá m'oo m'oo tin wa? I lé, 'a to njəkoo go né-je lə-m al ngá, é né-je ká m'ingə ji-i-ti kadi oo go-é lé 'ɔr go-é adi m'oo.» ³ Njəkoo go né-je lé, pa mɛɛ-é-ti panè: «'Ba-m ɔr kullə koo go né-je liə ji-m-ti kinlé, ri bá m'a ra wa? Kadi m'ra kullə ndɔr wa? Tógi-m à kasi al. Kadi m'koy né wa? Rɔ-m sɔl-m.» ⁴ ɛ panè: «M'gə né ká m'a ra kadi loki 'ba-m ɔr-m kullə koo go né-je-ti liə rəmə, dow-je d'uwə-m-né ki rə-dé-ti mɛɛ kəy-je-ti lə-dé.» ⁵ Beba dow-je ká kurə lə 'ba-é tɔ dɔ-dé-ti lé, ɛ ba-dé adi ree rə-é-ti káre-káre. Ə dəji ɛ ká dɔsay panè: «Kurə lə 'ba-m tɔ dɔ-i-ti asi kandangi wa?» ⁶ Ə ɛ ilə-é-ti panè: «Kurə ubi liə tɔ dɔ-m-ti gùm bu.» Rəmə njəkoo go né-je lé, idə-é panè: «Taa mbete kurə lə-i, 'isi nangi kalangi ə 'ndangi ubi gùm kormi.» ⁷ Go-ti, ɛ dəji ɛ ká rangi panè: «Kurə lə 'ba-m tɔ dɔ-i-ti asi kandangi wa?» ɛ ilə-é-ti panè: «Kurə ko liə tɔ dɔ-m-ti suwal bu.» Rəmə njəkoo go né-je lé panè: «Taa mbete kurə lə-i ə ndangi ko suwal kɔrjinây joo.» ⁸ Beba Jeju panè: «Njəkoo go né-je ká njéra né ká njururu al kinlé, 'ba-é piti-é kɔ to ká ɛ to njəkəmtuti.» Jeju ilə dɔ-ti panè: «Dow-je ká njéra né kɔ kaglo ká ngosnè kinlé, d'ində kəmtuti n̄a ká rə madi-dé-je-ti tɔy dow-je ká d'isi lo ká ndógi-ti lə Lubə.» ⁹ Yən, adi m'idə-si rəsi: «Né-je ká ingəi kà kəm rəbi-je ká njururu al kinlé, uwəi-né nam kɔ kadi loki né ree goto ji-si-ti kàrè rəmə, nam-si-je kinlé d'uwə-si ki rə-dé-ti lo kisi-je-ti ká tɔ sartagangi. ¹⁰ Dow ká ra

né kí togrɔ-ti mɛɛ né-je-ti kí ndɛ bè lé, ɛ ra né kí togrɔ-ti mɛɛ né-ti kí boy to. Dow kí ra né kí njururu al mɛɛ né-je-ti kí ndɛ bè lé, ɛ ra né kí njururu al mɛɛ né-ti kí boy to.» ¹¹ Beba mɛɛ nékingə-je-ti kí ingəi kɪ kəm rəbi-je kí njururu al kin ya kinə 'rai-né né kí togrɔ-ti al lé, ná bá à kinə nékingə kí togrɔ-ti mɛɛ ji-si-ti wa? ¹² Ə kinə dow kí rangi inə né liə ji-si-ti bá 'rai-né né kɪ gangi-é al lé, né kí toki 'lə-si ya kàrè ná bá à kinə mɛɛ ji-si-ti wa? ¹³ †Ngonnjèkullə kí à kasi ra kullə kadi dow-je joo ya goto. Kdɔtalə à kɔsi ta ɛ kí káre ə à ndigi ɛ kí káre; al kàrè, à nam kɪ ɛ kí káre ə à nɛdi ɛ kí káre. Adi a kasi kori Lubə kɪ là nati joo kdɔ ra kullə kadi-dé al.

¹⁴ Loki Parisi-je kí 'to m'oy yo là-je, d'oo ta-je kin lay bè rəmə, 'sɔki Jeju. ¹⁵ Beba Jeju idə-dé panè: «Səi lé, takəm dow-je-ti rəmə, 'rai rɔ-si toki dow-je kí njera né kí njururu bè, ngà Lubə gə mɛɛ-si gow. Kdɔtalə né kí dow-je bá d'oo kɪ né kí asi gaki lé, takəm Lubə-ti rəmə, to nékobi.»

Ta kí do ndukun-ti kɪ kɔbe lə Lubə

¹⁶ †Ndukun-je lə Moiyiji, kɪ mbete-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti ya ra kullə sar ree tɛɛ dɔ Jɔ-ti kí njera dow-je batəm. Ə kɪ dɔ Jɔ-ti sar tɛɛ bone kin ya toki kilə mbɛ kɔbe lə Lubə ə ná-ná ya ndur dɔ rɔ-é-ti kdɔ kadi n'ow-ti. ¹⁷ †Ngà kadi dɔra, kɪ dɔnangi goto lé, to né kí lo-é ɔ̣ al itə ndaji mbete kí káre bè kí kadi bujuru mɛɛ mbete ndukun-ti lə Lubə.

¹⁸ †Ná-ná kí tubə ne-é ə taa dené kí rangi lé, ra kaya, bá dow kí taa dené kí ngobi-é tubə-é kàrè ra kaya ya to.

Gosta kí sobi dɔ njénékingə dɛ kɪ Lajar

Luk 12:15-21; 6:20-21,24-25

¹⁹ Ndo káre bè, Jeju pa ta kɪ gosta panè: Dingəm káre bè, isi nɔɔ to njénékingə, ɔ̣ kubi-je kí kər yəl-yəl kí là-é nɔ̣-nɔ̣ rəm, ndɔy ngilingi-ngilingi ə ndo-é ndo-é ya ɛ uso né-je kí maji-maji ra-né rɔnəl. ²⁰ Beba njəndoo kí ri-é lə Lajar kí to dow kí rɔ-é lay ya to dɔ basrangi kí tɔ yəki-yəki, tɔ nangi takəy-ti lə njénékingə lé. ²¹ Ə ɛ ndigi kadi n'uso nɔ̣-nɔ̣ né-je kí tusi nangi gin tablə-ti lə njénékingə kinlé ya, rəmə bisi-je yó bá 'ree tɔn ta dɔ-je liə-liə.

²² Ndo káre bè, njəndoo kinlé oy ə malayka-je d'un-é d'ow siə wur-wur mbó Abrakam-ti. Njénékingə lé ree oy to, adi dow-je 'dubi-é. ²³ Loki ɛ ɔ̣ lo kí koó-ti dan kɔ-ti ngá bá un kəm-é oo lo əbi nɔ̣ rəmə, oo kí Lajar isi wur-wur mbó Abrakam-ti lé, ²⁴ ɛ ilə bobi ndi-é nangi panè: «Bobi-m Abrakam, 'oo kəmtondoo lə-m, ə 'ulə Lajar adi ɔw ulə ta ngon ji-é kəm man-ti ə ree ilə ta-m-ti nɔ̣m-né mindi-m, nè m'a m'ingə kɔ̣ dan pər-ti kí ɔ̣ bilim-bilim.» ²⁵ Abrakam ilə-é-ti panè: «Ngon-m, 'adi mɛɛ-i ole dɔ-ti, kí ndɔki i oy-né al bəy lé, i isi dan maji-ti, ngà Lajar bá dangi-ti ra-é. Ə kí ngɔsnè-ti kinlé, ɛ ingə mɛɛ sol, ngà i bá 'ɔ̣ dan kɔ-ti to. ²⁶ Rəm bá, mbunə-ji je sə-si-je lé, bolebe kí sɔy-é goto ya tɔ-ti, kdɔ kadi dow-je kí lé, d'a ndigi kɪ rɔ-ji-ti nè kow rɔ-si-ti kàrè, jè lo-é dum-dé rəm, bá kadi dow ɪ rɔ-si-ti nɔ̣ ree rɔ-ji-ti nè al rəm to.» ²⁷ Njénékingə lé panè: «Bobi-m Abrakam, lé tɔ bè kàrè, m'dəji-i kadi 'ulə Lajar adi-é ɔw mɛɛ kəy-ti lə bobi-m. ²⁸ Kdɔtalə ngankɔ-m-je mɪ d'isi nɔɔ é 'adi-é ɔw ndəji-dé, kadi dɛ rəmə, 'ree lo kɔ-ti kin al ngá.» ²⁹ Abrakam ilə-é-ti panè: «Ndukun-je lə Moiyiji, kɪ ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti tɔ nɔɔ, é kadi d'ində mbi-dé d'oo-né.» ³⁰ ɛ ilə-é-ti panè: «Bè al, Bobi-m Abrakam, kinə dow ɪ rɔ dow-je-ti kí d'oy bá ɔw idə-dé ta lé,

† 16:13 16:13 Mat 6:24 † 16:16 16:16 Mat 11:12,13 † 16:17 16:17 Mat 5:18 † 16:18 16:18 Mat 5:32; 1Kɔ 7:10,11

d'a kinə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi.» ³¹ Ngà Abrakam idə-é panè: «Kinə d'ində mbi-dé d'oo-né ndukun-je lə Moiyiji-je, kɪ ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti al lé, ta kí dow kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ ya idə-dé kàrè à kuwə-dé kɪ ta al ya tɔ.»

17

Ta kí sɔbi dɔ né-je kí à ra dow kadi-é ra majal

Mat 18:6-9; Mar 9:42

¹ Jeju idə njéndó né-je liə panè: Né-je kí à to gin kusi mɛɛ majal-ti lé, lé ri-ri kàrè à ree ya; ngà dow kí né-é-je kin ree kɪ kəm rəbi kí rɔ-é-ti lé tuji à kusi dɔ-é-ti. ² Dowbé kinlé, lé 'dɔɔ mbal kusi ko mindi-é-ti bá d'ɔw d'ilə-é-né dan babo-ti ya kàrè liə tò soti, tɔy kadi-é ra ngon dow káre dan madi-é-je-ti kin adi-é ra majal. ³ †Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti! Kinə ngonkɔ-i ra majal lé, 'ndángi-é dɔ-ti é kinə inə panjiyə-é kí maji al lé kɔgi rəmə, 'inə go-é kɔgi 'adi-é. ⁴ Kinə mɛɛ ndɔ-ti kí káre ya ɛ ra sə-i né kí maji al nja siri, bá nja siri lay ya təl ree rɔ-i-ti panè: M'inə panjiyə-m kí maji al lé kɔgi rəmə, 'a kinə go-é kɔgi kadi-é.†

Ta kí dɔ kadmɛɛ-ti

Mat 17:20

⁵ Njékɔwkulə-je d'idə 'Babe 'panè: 'Ilə kadmɛɛ dɔ madi-é-ti 'adi-ji. ⁶ Beba 'Babe Jeju lé idə-dé panè: «Kinə kadmɛɛ lə-si asi-nə kɪ kəɔ kɔl bə ya kàrè bá idəi kote kin 'painè: “Or kɪ njirə-i burə ə 'ɔw ɔ dan babo-ti ya kàrè, ɛ à təl rɔ-é go ta-ti lə-si.”»

Kadmɛɛ lə ngonnjèkullə

⁷ «Nə dan-si-ti bá toki ɔw kɪ ngonnjèkullə káre nɔɔ je bə, é j ndɔɔ əse j go nékul-je-ti isi ree ya é à kidə-é panè 'njiyə lɔw 'ree uso né» wa? ⁸ Bè al! ɛ à kidə-é panè: 'Ra nékuso lə-m, 'ulə kubi kullə lə-i rɔ-i-ti ə 'oo gom sar kadi m'uso rəm, m'ay rəm, ngá bá i a təl kuso rəm, kəɔ rəm tɔ. ⁹ Ngonnjèkullə kinlé, loki ɛ ra né kí 'ba-é un ndu adi-é kadi ra lé, sé 'ba-é à təl ra-é oiyo kdɔ kullə kí ɛ ra kinlé wa? ¹⁰ Bè al. Səi kàrè bə ya tɔ. Loki 'rai né-je lay kí d'un ndu dɔ-ti kadi 'rai lé, kadi 'pai-nè: Jɛ j'to ngannjèkullə-je kí kare kɔgi, né kí tò kadi j'ra lé ya bá jɛ j'ra.

Ta kí sɔbi dɔ njébanji-je kí dɔgi

¹¹ Loki Jeju isi ɔw kí bebo Jorijaləm-ti lé, dəə rəbi nim dɔnangi Samari-ti kɪ dɔnangi Galile. ¹² Beba loki isi ɔw mɛɛ ngonbe-ti káre bə lé, ¹³ njébanji-je dɔgi 'tɛɛ 'tilə kəm-é ə d'a ngərəngi bá d'ilə bɔbi ndi-dé nangi 'panè: Jeju, njéndó dow-je né, 'oo kəmtondoo lə-ji! ¹⁴ Jeju oo-dé bə rəmə, idə-dé panè: ɔwi ɔji rɔ-si njégugnə-je lə Lubə. Loki d'isi d'ɔw kɪ kɔw ya bəy rəmə, banji kí rɔ-dé-ti ur wuki adi d'aa njay. ¹⁵ Loki ɛ kí káre dan-dé-ti oo kadi n'ingə lapiya bə lé, ɔsi waka təl ə ɔsi gaji Lubə kɪ ndi-é kí boy-boy ¹⁶ ree usi kɪ takəm-é nangi nja Jeju-ti bá ra-é oiyo. ɛ to dow kí dɔnangi Samari-ti. ¹⁷ Jeju un ta panè: Dow-je dɔgi bá banji ur rɔ-dé-ti adi d'aa njay ya al wa? Ngà dɛ kí jinəy káre lé, 'nəy rá ¹⁸ bá dow kí dan-dé-ti káre ya kàrè təl ree ulə riba dɔ Lubə-ti al, bá mba kin ya par wa? ¹⁹ Go-ti, Jeju idə-é panè: J taá ə ɔw, kadmɛɛ lə-i aji-i!

Ta kí sɔbi dɔ kɔbe lə Lubə kí à ree

Mat 24:3-42

²⁰ Ndo káre bè Parisi-je 'dəji Jeju 'panè: Kɔ̀be lə Lubə à ree ndo kí rá-ti wa? Jeju ilə-dé-ti panè: Kɔ̀be lə Lubə lé, à ree kadi dow-je d'oo kì kəm-dé ndə-ndə bè al. ²¹ Dow à panè: Kɔ̀be lə Lubə é tò nè tin əse ɛ é tò yó tin al. Kdɔ̀talə, kɔ̀be lə Lubə tò dan-si-ti nè ngá.

²² Go-ti, Jeju idə njéndó né-je panè: Ndo-je ɔw ree nɔ̀ɔ kí à ndingəi kadi ooi Ngon lə dow ndo káre-rè bè ya, ngà a kooi-é al. Dow-je d'a kidə-si panè: ²³ Ɛ é ɔ̀ nè tin, ɛ é ɔ̀ yó tin, kàrè ɔwi lo-é-ti al rəm, bá ɔyi ngodi kì lo-é-ti al rəm tɔ. ²⁴ Kdɔ̀talə loki ndo ree lə Ngon lə dow asi lé, à ree tanɔ̀ kì təlndi kí ɪ ngangɪ dɔ̀rɔ̀-ti kí káre ya ndógi ɔw njal ngangɪ-é-ti kí káre kin ya bè. ²⁵ Ngà kete nɔ̀-ti lé, tò kadi-é ingə kɔ̀ nɔ̀ rəm, bá tò kadi dow-je kí ngosnè kin 'mbati-é rəm tɔ. ²⁶ Né kí ndoki ra né kaglo-ti lə Nuwe lé, gɔ̀-é ya à ra-né ndo ree-ti lə Ngon lə dow lé tɔ. ²⁷ Ndoki dow-je d'uso né-je, d'ɔ̀y né-je, 'taa-nɔ̀-je, d'adi ngan-dé-je 'taa-nɔ̀-je sar ya ndo-ti kí Nuwe ɔw-né mee bato-ti. Rəmə man bəlim ree təl-né ndəgi dow-je lay. ²⁸ Né kí ndoki ra né kaglo-ti lə Loti lé, gɔ̀-é ya à ra né ndo ree-ti lə Ngon lə dow lé tɔ. Ndoki dow-je d'uso né-je, d'ɔ̀y né-je, 'ndogi né-je, 'rabi né-je, 'mɔ̀ kagi-je, 'ra kəy-je*. ²⁹ Ngà loki Loti ində lo tɛɛ mee bebo Sodom-ti kogi lé, pər-je kì ər kí toki yalpər bè ya ɪ dɔ̀rɔ̀-ti ədi toki ndi bè do dow-je-ti təl-dé lay. ³⁰ Bè ya tɔ, ndo kí Ngon lə dow à tɛɛ kɔy lé, lo à tuji puku-puku tɔ. ³¹ †Mee ndo-é-ti kinlé, dow kí isi do kəy-ti † kàrè, kadi risi nangi ɔw mee kəy-ti ɔy né-je liə al ngá, bá dow kí ɔ̀ ndɔ̀ɔ kàrè, kadi təl ree beə al ngá rəm tɔ. ³² Adi mee-si ole do né-ti kí ndoki tɛɛ do ne Loti-ti†. ³³ †Dow kí sangi kdo kaji rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ə dow kí ɛ ya ilə rɔ-é kogi bá à kingə gogi tɔ. ³⁴ Ooi bè, ndo-é-ti kinlé, dow-je joo 'tò bi ndo mee tuwə-ti kí káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kí káre ə à kiŋə kí káre. ³⁵ Dené-je joo d'ɔ̀ d'ur né mee bir-ti kí káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kí káre ə à kiŋə kí káre. ³⁶ [Dingəm-je joo d'ɔ̀ mee ndɔ̀r-ti kí káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kí káre ə à kiŋə kí káre.]‡ ³⁷ Beba njéndó né-je 'dəji Jeju 'panè: 'Babe, né kinlé à ra né lo kí rá-ti wa? Jeju idə-dé panè: Lo kí nin tò-ti lé, lo-é ya mal-je d'a kəw-nɔ̀-ti.

18

Gosta kí sobi do njəngowkoy de kì njəgangta kí njururu al

¹ Jeju pa sə-dé ta kì gosta tɔji-dé-né kadi 'pa ta kì Lubə taá-taá bi d'adi ko ra-dé go-ti al ya sar†. ² Ɛ panè: Njəgangta káre bè isi mee bebo-ti madi nɔ̀ɔ, to dow kí bəl Lubə al rəm, bá ilə kuji do dow-ti al rəm tɔ. ³ Mee bebo-é-ti kinlé, dené kí njəngowkoy káre isi-ti nɔ̀ɔ tɔ; ə ɛ ree rɔ-é-ti nja nati-nati kadi gangta liə adi-é adi idə-é panè: I 'gangɪ ta kí tò dan-ji-ti kì njəta lə-m kin 'adi-m. ⁴ Njəgangta lé ndigi al bè-bè asi dɔ̀kaglo nɔ̀. Ngà go-ti, ɛ təl pa mee-é-ti panè: Mɔ̀ lé, m'ɔ̀l Lubə al rəm, bá m'ilə kuji do dow-ti al rəm ya ⁵ ngà njəngowkoy kin ndo-je-m nɔ̀ adi m'a gangta liə kadi-é, kdo kadi ree ndo-je-m kì ndo-é ndo-é al. ⁶ 'Babe ilə do-ti panè: Ta kí njəgangta kí njururu al pa kinlé, ooi maji. ⁷ Ə Lubə rəmə dow-je kí ɛ mbəti-dé kí d'isi 'nɔ̀ ta-é-ti ndo-je kì kada-je kinlé, ɛ à gangta lə-dé low kadi-dé al wa? ⁸ Adi

* **17:28** 17:28 Kgn 6-7 † **17:31** 17:31 Mat 24:17,18; Mar 13:15,16 † **17:31** 17:31 Jipi-je lé, 'ra kəy d'adi toki kí kəy dur-dur bè adi do-é kí taá to lo kí d'isi-ti d'adi yəl dan-dé. Ta kinlé sobi do njəkisi taakoo do kəy-ti. † **17:32** 17:32 Kgn 19:26 † **17:33** 17:33 Mat 10:39; 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; Jɔ̀ 12:25 ‡ **17:36** 17:36 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔ̀sɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kì ji-dé kà ta greki. † **18:1** 18:1 1Te 5:17

m'idə-si, à gangta kalangi ya kadi-dé. Ngà loki Ngon læ dow à ree lé, sé à kingə kadmeə donangi-ti nè ban wa?

Gosta kí sobi do Parisi de kà njètaalambo

⁹ Jeju pa ta kà gosta idə-né ta dow-je kí nà-je kí de ya d'oo rə-dé kà njéra né njururu nò Lubə-ti, adi 'nədi ndəgi dow-je. ¹⁰ E panè: Dingəm-je joo d'ow meə kəy-ti læ Lubə kdo pa ta kà Lubə: Kà kàre to Parisi ə e kí kàre to njètaalambo to. ¹¹ Parisi lé, a taá bá pa ta kà Lubə meə-é-ti panè: I Lubə, m'ra-i oiyo kdo ma lé, m'titi-nə kà ndəgi dow-je kí to njébogi-je, njéra né kí njururu al-je, kà njérakaya-je kin al, əse m'titi-nə kà njètaalambo kí a kan al rəm. ¹² Meə Dimasi kàre lé, m'ogi rə-m nékuso kà man kay nja joo-joo, bá meə nékingə-m-je-ti lay ya m'adi-i kàre dan dɔgi-ti dɔgi-ti rəm to. ¹³ Ngà njètaalambo lé, e or rə-é a ngərəngi, ə ndigi kitə kəm-é kà taá koo lo kà dɔra-ti al; ngà e tində kadi-é ə panè: Əy! Lubə læ-m, 'oo kəmtondoo læ-m, ma lé m'to njèramajal. ¹⁴ †Jeju təl panè: ooi maji; dingəm kinlé Lubə or ta dɔ-é-ti bá e təl kà meə kəy-ti liə, ngà Parisi lé bá ta nɔy dɔ-é-ti. Kdo dow kí oji rə-é lé, d'a kulə dɔ-é nangi ə e kí səl dɔ-é bá d'a kitə dɔ-é taá to.

Jeju tər ndi-é do ngan-je-ti kí se-se

Mat 19:13-15; Mar 10:13-16

¹⁵ Ngan-je kí bər ya kàre dow-je 'ree sə-dé rə Jeju-ti kadi ində ji-é dɔ-dé-ti. Ngà loki njéndó né-je liə d'oo né kin bè lé, 'kəl sə-dé. ¹⁶ Rəmə Jeju adi 'ree kà ngan-je lé rə-é-ti ə panè: «Inəi ngan-je adi 'ree rə-m-ti, bi ogi-dé al, kdotalə kɔbe læ Lubə tò kdo dow-je kí 'tanə sə-dé bè. ¹⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Dow kí ndigi kɔbe læ Lubə titi-nə kí ngon kí se ndigi-né kin al lé à kow-ti ndə bè al.»

Dingəm kí njénékingə

Mat 19:16-30; Mar 10:17-31

¹⁸ 'Boy læ jipi-je kàre dəji Jeju panè: «Dow kí maji kí njéndó dow-je né, ri bá m'a ra bá m'a kisi-né kəm sartagangi wa?» ¹⁹ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «Kdo ri bá i ba-m dow kí maji wa? Dow kí maji goto, Lubə ya kà kàr-é é maji. ²⁰ 'Gə ndukun-je læ Lubə gow: "A ra kaya al, 'a təl dow al, 'a bogi al, 'a tətə ta kí ndangi al, 'a tətə kagi bəbi-i kà kɔ-i."» ²¹ Dingəm lé ilə-é-ti panè: «Basa-m-ti nɔ ya m'təl rə-m go né-je-ti kinlé lay.» ²² Loki Jeju oo ta-je liə bè lé, idə-é panè: «Né kàre nal-i bəy: "Ndogi nékingə-i lay ə 'ləbi là-é njéndoo-je, rəmə ndɔ-é 'a kingə nɔ dɔra-ti; ə 'ree un go-m."» ²³ Ngà loki e oo ta-je kin bè lé rə-é ati-é kanəna, kdo e to njénékingə kí nɔ. ²⁴ Loki Jeju oo kí rə-é ati-é lé, e idə dow-je panè: «Kadi njénékingə-je d'ow kɔbe-ti læ Lubə lé, to né kí ngə nɔ. ²⁵ Kadi jambal də bə libri-ti lé to né kí ngə nɔ ya, ngà kadi njénékingə ow kɔbe-ti læ Lubə lé to né kí ngə itə-é bəy.» ²⁶ Ngà loki dow-je d'oo ta kí e pa kinlé bè rəmə 'panè: «Tò bè ngà nɔ bá à kaji wa?» ²⁷ Jeju ilə-dé-ti panè: «Né kí dum dɔ dow-je kinlé, à dum Lubə al.» ²⁸ Rəmə Piyər un ta dəji-é panè: «Yən, je kinlé, j'tusi né-je læ-ji j'inə bá j'un go-i tin.» ²⁹ Beba Jeju idə-é panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Nə-nə kí inə kəy liə, əse ne-é əse ngankɔ-é-je, əse njékoji-é-je əse ngan-é-je kdotalə kɔbe læ Lubə lé, ³⁰ à kingə né-é dɔ-ti nɔ dɔkaglo-ti kí ngəsnə kin rəm, bá à kiskəm sartagangi dɔkaglo-ti kí à ree lé rəm to.»

Nja mutə kí Jeju pa ta kí do koy-é-ti

kà do tɔsi ndəl-ti liə

Mat 20:17-19; Mar 10:32-34; Luk 9:22,44-45

† 18:14 18:14 Mat 23:12; Luk 14:11

³¹ Jeju ba njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo rɔ-é-ti bá idə-dé panè: «Yən, j'isi j'owi ki bebo Jorijalem-ti ə ta-je lay kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'ndangi sobi dɔ Ngon lə dow lé, né-é à ra né. ³² Kdɔtalə d'a kilə-é ji dow-je-ti kí 'to jipi-je al, kadi d'a sɔki-é, d'a taji-é, d'a tubə yoro kəm-é-ti, ³³ d'a tində-é kɪ ndəy marɔw bəy bá d'a tɔl-é. Ə ndɔ kí njəkungi-ti mutə rəmə, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.» ³⁴ Ngà né káre ya kàrè njéndó né-je 'gə mɛɛ ta-ti kinlé al; mɛɛ ta-je kinlé toki bɔyɔ sə-dé dɔ-é bè ya, adi 'gə né kí Jeju pa ta dɔ-ti lé al.

Jeju adi njəkəmtɔ oo lo

Mat 20:29-34; Mar 10:46-52

³⁵ Loki Jeju ində dɔ bebo Jeriko ngosi lé, njəkəmtɔ káre isi ngangɪ rəbi-ti nɔɔ, isi kɔy-né. ³⁶ Rəmə loki ɛ oo ndi kosi dow-je kí d'isi dəə taá lé, ɛ dɔji-dé né kí ra né. ³⁷ Ngà bá dɛ d'idə-é 'panè to Jeju kí Najaretɪ-ti bá dəə. ³⁸ Beba ɛ ilə bɔbi ndi-é nangɪ nɔ panè: «Jeju kí ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m.» ³⁹ Dɛ kí d'ow 'nɔiyə nɔ Jeju-ti kete lé, 'ndangi-é ə d'idə-é kadi uti ta-é, ngà ɛ ilə bɔbi ndi-é nangɪ nɔ kɪ tɔgi-é itə kí kete lé ya bəy panè: «Ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m bɔo.» ⁴⁰ Rəmə Jeju təl ɔ nangɪ ə un ndu kadi 'ree siə rɔ-n'ɛ-ti, ə loki njəkəmtɔ ree rəmə, Jeju dɔji-é panè: ⁴¹ Ri bá i 'ndigi kadi m'ra m'adi-i wa? ɛ ilə-é-ti panè: «'Babe, kəm ya 'adi təl oo lo.» ⁴² Beba Jeju idə-é panè: «'Oo lo, kadmɛɛ lə-i aji-i.» ⁴³ Tajinati nè ya ɛ oo lo adi ɛ un go Jeju ə ɔsi gajɪ Lubə taá-taá. Kosi dow-je lay kí d'oo né kinlé, 'tɔy Lubə tɔ.

19

Ta kí sobi dɔ Jeju dɛ kɪ Jase

¹ Loki Jeju ɔw mɛɛ bebo Jeriko-ti ə isi ində dan be gangɪ, ² rəmə, oo dingəm kí njénékingə kí ri-é lə Jase, to njəkun dɔ njétaalambo-je. ³ ɛ sangɪ kadi n'oo se ná bá to Jeju lé wa? Ngà kosi dow-je ra adi ɛ asi kadi oo-é al, kdɔtalə ɛ to dow kí goji. ⁴ Beba ɛ ay ngɔdi kete ɔw al dɔ kote-ti kdɔ kadi n'oo Jeju, kdɔtalə ɛ à dəə lo-é-ti nɔɔ. ⁵ Loki Jeju ɔw tɛɛ lo-é-ti kinlé, un kəm-é kɪ taá idə-é panè: Jase, 'risi nangɪ kalangɪ, kdɔtalə tɔ kadi m'to be lə-i bone. ⁶ Beba Jase ur nangɪ low-low ree uwə-é kɪ rɔ-é-ti kɪ rɔnəl. ⁷ Loki dow-je d'oo né kin bè lé, dɛ lay ya 'tún ta 'panè: Ooi, Jeju lé, ɔw tɔ be lə dow kí njəramajal. ⁸ Ngà Jase i ɔ taá nɔ 'Babe-ti idə-é panè: 'Babe, 'oo bè, nékingə-m lé, m'a kay danɔ lo joo ə m'a kadi kí gin káre njéndoo-je, ə kinə m'taa né ji dow-ti kɪ ndangi kare rəmə, m'a təl kadi-é né-é kinlé sɔ ngá. ⁹ Beba Jeju idə-é panè: Kaji ree mɛɛ kəy-ti kin bone, kdɔtalə dow kinlé, to ngon kà Abrakam tɔ. ¹⁰ †Kdɔtalə Ngon lə dow lé ree kadi n'sangɪ nja dow-je kí 'nɔy kdɔ kadi n'aji-dé.

Gosta kí sobi dɔ mbal là kí dɔgi

Mat 25:14-30

¹¹ Loki dow-je d'ɔ d'oo ta-je kin bè lé, Jeju ilə gosta káre dɔ-ti. Kdɔtalə ɛ ɔ ngosi kɪ bebo Jorijalem, adi dow-je 'gir 'panè kɔbe lə Lubə lé, à ree tajinati nè ya ngá. ¹² Adi Jeju panè: Dow káre bè, to dow kí gin ngar-ti, isi ɔw kí mba-ti dɔnangi-ti kí say nɔ, kdɔ kadi d'ow d'ulə jɔgi ngar dɔ-é-ti, bá à təl bəy. ¹³ ɛ ba ngannjékullə-je liə dɔgi dan madi-dé-je-ti ə adi ná-ná dan-dé-ti mbal là káre-káre bá idə-dé panè: ɔwi, 'təli-né ji-si sar kadi m'təl m'ree-né. ¹⁴ Ngà dow-je kí mɛɛ be-ti liə d'ɔsi-é kɪ ta adi d'ulə dow-je kí 'to takəm-dé kadi d'ow d'idə-dé 'panè: Jɛ j'ndigi kadi dow kin ɔ-ji al. ¹⁵ Bè ya

† 19:10 19:10 Mat 18:11

kàrè d'ulə jəgi ngar dɔ-é-ti. Loki ɛ təl ree lé, ɛ adi 'ba ngannjékullə-je kí adi-dé là lé kadi 'ree rɔ-é-ti, kɔ kadi n'oo se dow káre ingə man-é dɔ-ti kandangi-kandangi wa? ¹⁶ Beba ngonnjékullə kí dɔsɔy ree panè: 'Ba-m, mbal là lə-i kí adi-m lé, m'təl-né ji-m adi m'ingə mbal là dɔgi. ¹⁷ 'Ba-é panè: Oiyó! 'To ngonnjékullə kí maji! M'adi-i bebo-je dɔgi kadi ɔw kɪ tógi dɔ-ti, kɔ 'to njèra né kí tɔgrɔ-ti mɛɛ né-ti kí ndɛ bè. ¹⁸ Ngonnjékullə kí njékungi-ti joo ree panè: «'Ba-m, mbal là lə-i kí 'adi-m lé, m'təl-né ji-m adi m'ingə mbal là mɪ.» ¹⁹ Beba 'ba-é idə-é panè: «I kàrè, m'adi-i bebo-je mɪ kadi ɔw kɪ tógi dɔ-ti tɔ.» ²⁰ Ngonnjékullə kí rangi ree panè: «'Ba-m, mbal là lə-i lé ya é m'dɔɔ takubi-ti tin.» ²¹ Mɔ m'ɓəl-i, kɔ i lé 'to dow kí 'ngə nɔ; adi né kí to i ɓá ungi al kàrè, i ɔy rəm, ko kí to i ɓá 'dubi al kàrè i ijə rəm. ²² Beba 'ba-é idə-é panè: «I ngonnjékullə kí maji al kan! Ta kí ta-i-ti ya m'ngangi-né ta dɔ-i-ti. I 'gə kí m'to dow kí m'ngə nɔ, adi né kí to mɔ ɓá m'ungi al kàrè, m'ɔy rəm, ko kí to mɔ ɓá m'dubi al kàrè, m'ijə rəm, ²³ ngə kɔ ri ɓá 'ɔw 'ilə mbal là lə-m kəy ngəm là-ti kɔ kadi m'təl m'ree ə m'ɔr kɪ man-é dɔ-ti al wa?» ²⁴ Go-ti, idə dow-je kí d'ɔ lo-é-ti nɔɔ panè: «Oti 'taai mbal là kí ji-é-ti kin adi ɛ kí ɔw kɪ mbal là dɔgi kinlé dɔ-ti.» ²⁵ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «'Babe, ɛ ɔw kɪ mbal là dɔgi ngá.» ²⁶ †Rəmə ɛ təl panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí né tɔ ji-é-ti ɓá d'a kadi-é kí rangi dɔ-ti, ngə dow kí né goto ji-é-ti lé, ɛ kí ji-é-ti lé ya kàrè d'a taa.»

²⁷ †Go-ti, ɛ panè: «Njéba-je lə-m kí 'ndigi kadi m'ɔ-dé al lé 'reei sə-dé ə 'tijəi mindi-dé takəm-m-ti nè ya.» ²⁸ Loki Jeju pa ta-je kin bè lé, ɔti usi kete nɔ njéndó né-je-ti liə ə d'ɔw kɪ bebo Jorijaləm-ti.

Kɔw Jeju bebo Jorijaləm-ti

Mat 21:1-9; Mar 11:1-10; Jɔ 12:12-19

²⁹ Loki d'ɔw 'teɛ ngəsi kɪ be kí Betpaje, kɪ be kí Betani kí tɔ kàdɪ mbal-ti kí 'ba-é mbal kɔ kagi olibiye-je lé, Jeju ulə njéndó né-je liə joo ³⁰ panè: «Owi mɛɛ ngonbe-ti kí nɔ-si-ti kin. Loki ɔwi 'teɛ-ti lé, a kingəi ngon koro kí dow al-é al ɓəy kí 'tɔ-é nangi, ə 'tuti-é 'reei siə adi-mi.» ³¹ Kinə dow dɔji-si panè se 'tuti-é kɔ ri wa rəmə, idəi-é 'pai-nè: «'Babe ɓá ge ngon koro lé.» ³² Dɛ kí Jeju ulə-dé lé, d'ɔti d'ɔw rəmə, d'oo né-je titi kí Jeju idə-dé-né lé ya tɔ. ³³ Loki 'tuti ngon koro lé rəmə, 'ba-é-je 'dɔji-dé 'panè: «'Tuti ngon koro lé kɔ ri wa?» ³⁴ Dɛ d'ilə-dé-ti 'panè: «'Babe ɓá ɔw ndoo ngon koro lé.» ³⁵ Beba dɛ 'ree siə d'adi Jeju, ə 'labi kubi-je lə-dé gidi-é-ti ɓá d'adi Jeju al isi dɔ-ti. ³⁶ Loki Jeju ɔti isi ɔw lé, dow-je 'labi kubi-je lə-dé dɔ rəbi-ti nɔ-é-ti taá-taá. ³⁷ Loki ɛ ree teɛ ngəsi kɪ bebo Jorijaləm, rəbi-ti kí i dɔ mbal kɔ kagi Olibiye-je-ti ɔw kɪ mɛɛ bebo-ti kinlé, kosi njéndó né-je lay ya rɔ-dé nəl-dé adi d'ɔsi gaji Lubə kɪ ndi-dé kí boy-boy kdotalə nékɔji-je lay kí d'oo lé. ³⁸ Dɛ 'panè:

«Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ ngar-ti kí njèree kɪ ri 'Babe, lapiya tɔ mɛɛ dɔrɔ-ti, riba tɔ mɛɛ lo-je-ti kí taá nɔ.»

³⁹ Rəmə, Parisi-je kí dan-ti-je kí d'ɔ dan kosi dow-je-ti nɔɔ lé d'idə Jeju 'panè: Njéndó dow-je né, i 'ndangi njéndó né-je lə-i lé ɓane. ⁴⁰ Ngə Jeju ilə-dé-ti panè: Adi m'idə-si rəsi. Lé dɛ d'uti ta-dé kàrè, ə-je ya d'a tur kəə! ⁴¹ Loki Jeju ɔw teɛ ngəsi kɪ bebo Jorijaləm lé, un kəm-é oo-né bebo lé rəmə, nɔ kɔ ta liə panè: ⁴² Əy! Bebo Jorijaləm, tokɪ lé dow-je lə-i 'gə né kí d'a ra kadi lapiya tɔ rəmə lé! Ngə kí ngəsnè-ti kinlé, to kí ɓoyɔ sə-dé dɔ-é. ⁴³ Ndɔ-je madi ɔw ree nɔɔ lé, njéba-je lə-si d'a kɔr gali dɔ-si-ti, d'a

kilə-nə gəə dɔ-si sipi kdɔ kuti-si lo-ti nduki-nduki, ⁴⁴ d'a tuji-si puktu-puktu, kɪ bebo lə-si burə, ər káre ya kàrè d'a kiŋə kadi tò dɔ madi-é-ti mee bebo-ti lə-si al, kdɔtalə dɔkaglo kí Lubə ree-né rɔ-si-ti kdɔ ra-né sə-si lé, səi 'gəi al.

Ta kí sobi dɔ njéra gati takəy-ti lə Lubə

Mat 21:10-16; Mar 11:15-18; Jə 2:13-17

⁴⁵ Go-ti, Jeju ɔw takəy-ti lə Lubə ə tubə njéragati-je. ⁴⁶ Ɛ idə-dé panè: 'Ndàngi 'panè: «Kəy lə-m lé, à to kəy pa ta kɪ Lubə. Ngà səi adi təl to kəy kisi njébogi-je.» ⁴⁷ †Ndɔ-je lay ya Jeju ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə. Rəmə njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je, kɪ 'boy-je lə jipi-je 'sangɪ kəm rəbi kadi 'tɔl-é. ⁴⁸ Ngà də 'gə kəm rəbi kí d'a tɔl-é-né lé al, kdɔtalə dow-je lay ya d'oo ta-je liə kɪ rɔnəl n̩ə.

20

Ta kí sobi dɔ tógi lə Jeju

Mat 21:23-27; Mar 11:27-33

¹ Ndɔ káre bè, loki Jeju isi ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə rəm, ilə mbə Poyta kí Maji adi-dé rəm lé, njékun dɔ njégugnə-je, kɪ njéndó dow-je ndukun-je, kɪ 'ngatógi-je lə jipi-je 'ree 'teɛ kɔy rɔ-é-ti, ² ə 'dəji-é 'panè: «I ya 'idə-ji adi j'oo. To n̩ə bá adi-i tarəbi bá 'ra-né né-je kinlé wa? N̩ə bá adi-i tógi bá 'ra-né wa?» ³ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «M̩ə kàrè m'a dəji-si ta káre tɔ? ⁴ Idəi-mi, to n̩ə bá ulə Jə adi ra dow-je batəm wa? To Lubə bá ulə-é əse to dow-je wa?» ⁵ Ngà də 'təl 'pa-n̩ə ta dan-dé-ti n̩ɔm-n̩ɔm 'panè: Kinə j'painè to Lubə bá ulə-é lé, ɛ à təl dəji-ji panè: «Ngà kdɔ ri bá adi-é mee-si al wa? ⁶ Ə kinə, j'idəi-é j'painè to dow-je bá d'ulə-é kàrè, kosi dow-je lay ya d'a tilə-ji kɪ ər tɔl-ji, kdɔ də d'oo Jə kɪ njəpata kí ta Lubə-ti.» ⁷ Beba də 'təl d'ilə-é-ti 'panè: «Jə j'gə njəkulə Jə kadi ra dow-je batəm lé al.» ⁸ Jeju təl idə-dé panè: «Maji, m̩ə ya kàrè nd̩ə bè bá m'a kidə-si dow kí adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé al ya tɔ.»

Gosta kí sobi dɔ njérakullə mee ndɔr nduu-ti kí 'to njémegndul-je

Mat 21:33-46; Mar 12:1-12

⁹ Go-ti, Jeju idə ta kosi dow-je kɪ gosta panè: «Dow káre bè uwə nduu, ə adi njérakullə-é-je d'uwə siə dɔ-é, bá ɔti ɔw mba kí tó-é uu. ¹⁰ Loki n̩əy kije kandɪ nduu asi rəmə, ɛ ulə ngonnjəkullə liə káre rɔ njérakullə ndɔr nduu-je-ti lé kadi d'adi-é kí liə ree-né adi-é. Ngà də 'tində ngonnjəkullə lé mbuki-mbuki ə 'tubə-é d'adi təl kɪ ji-é kare. ¹¹ Njəndɔr nduu lé ulə ngonnjəkullə kí rangi bəy rəmə, njérakullə ndɔr nduu-je lé, 'tində-é mbuki-mbuki, bá 'taji-é ə 'tubə-é d'adi təl kɪ ji-é kare ya bəy. ¹² Ɛ ulə ngonnjəkullə kí njəkungɪ-ti mutə bəy; ɛ rəmə d'adi-é dɔ, bá 'tubə-é dɔ-ti. ¹³ Beba 'ba njəndɔr nduu lé panè: “Ri bá m'a ra wa? M'a kulə ngon-m kí m'ində-é dan kəm-m-ti kin ya, dɔmaji ə d'a bəl-é ngá.” ¹⁴ Ngà loki njérakullə ndɔr nduu-je d'oo ngon-é lé isi ree rəmə, d'idə-n̩ə ta dan-dé-ti 'panè: “Ooi, ngon-é kí ndɔ-é à to njənéndubə lé ya é ɔw ree ɔngi; adi j'tɔli-é kadi néndubə liə təl to kí lə-ji.” ¹⁵ Beba də d'uwə-é 'teɛ siə rangi mee ndɔr-ti lé, ə tɔl-é. Beba Jeju panè: Ri bá 'ba njəndɔr nduu-lé à ra sə-dé wa? ¹⁶ Ɛ à ree ə à kadi 'tɔl njérakullə ndɔr nduu-je kinlé ə à təl kɪ ndɔr nduu lé kadi dow-je kí rangi.»

Loki kosi dow-je d'oo ta-je kin bè lé, 'panè: «To né kí à ra né bè nd̩ə al.» ¹⁷ Ngà Jeju oo-dé géréré bá panè: Ta kí 'ndàngi 'panè: Ər kí njékundə kəy-je d'ilə piringɪ kɔgi, bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti kinlé kɔr mee-é to

† 19:47 19:47 Luk 21:37

ri wa? ¹⁸ Dow kí rá-rá kí tɛɛ usi dɔ ɛr-é-ti kinlé, rɔ-é à tóti dɛki-dɛki rəm, bá dow kí ɛr kinlé usi dɔ-é-ti kàrè à lər-é lər-lər rəm tɔ.

¹⁹ Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je 'sangi kadi d'uwə Jeju dɔkàdì-é-ti kinlé ya, kɔ dɛ 'gə kí ɛ pa gosta kinlé sobi-né dɔ-dé. Ngà dɛ 'bəl kosi dow-je.

Lambo lə Sejar

Mat 22:15-22; Mar 12:13-17

²⁰ Beba dɛ d'ində kəm-dé go Jeju-ti ə d'ulə njétən lo-je kí 'ra rɔ-dé kí dow-je kí ta lə-dé goto bè, kadi d'ingə ta madi ta Jeju-ti kadi d'ow-né siə nɔ njègangta-ti, njèkɔw kɪ tógi dɔ bɛ-ti, adi to gubərnər. ²¹ Dɛ 'dɔji-é ta kin 'panè: «Njéndó dow-je né, j'gə kí i lé 'to njèpata kí tɔgrɔ-ti rəm, 'isi 'ndó dow-je né kí njururu rəm, bá i 'ɔr kəm dow al rəm; ngà i 'isi 'ɔji dow-je rəbi lə Lubə kɔji kí tɔgrɔ-ti. ²² Ən ə idə-ji ta kin adi j'oo: “Koo-é-ti lə-i i ya bè lé, to tó-é kadi j'ugə lambo lə ngar Sejar əse to tó-é al wa?”» ²³ Ngà Jeju gə tagir kí maji al kí mɛɛ-dé-ti adi idə-dé panè: ²⁴ «Ɔji-mi kaa là káre adi-mi m'oo: “To dɔ ná kɪ ri ná bá tɔ-ti wa?”» Rəmə dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «To dɔ Sejar kɪ ri-é.» ²⁵ Ngà bá ɛ təl idə-dé panè: «Né lə Sejar rəmə adi Sejar, ngà né lə Lubə rəmə adi Lubə tɔ.» ²⁶ Ta-je kí ɛ pa adi dow-je lé, dɛ d'asi kingə ta madi dan-ti kɔ kilə-né ta dɔ-é-ti al. Ta kí Jeju ilə-dé-ti lé, ɔr ndil-dé adi d'oo ta kí d'a pa al.

Ta kí sobi dɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ

Mat 22:23-33; Mar 12:18-27; 1Kɔ 15

²⁷ †Sadusi-je kí 'to dow-je kí 'naji panè dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al lé, dɛ kí madi 'ree rɔ Jeju-ti 'dɔji-é ta 'panè: ²⁸ Njéndó dow-je né, ta kí Moiyiji idə-ji ən: Kinə dow ta dené bá oji siə ngon al bəy ya ə oy rəmə, kadi ngonkɔ-é ta dené ndubə lé, ində-né ko njègoto-je lé. ²⁹ Ngà kinə ngankɔ-nə-je siri je bè, bá ɛ kí dɔsəy taa dené ə oji siə ngon al bəy ya ə oy. ³⁰ Ɔ kí njèkungi-ti joo kí taa dené ndubə lé kàrè bè ya rəm, bá njèkungi-ti mutə kàrè bè ya rəm, ³¹ ə to bè-bè sar ngankɔ-nə-je kí siri lé d'oy-né nal kɔji ngon kí dené ndubə lé. ³² Bè ya dené-é kàrè oy-né go-dé-ti tɔ. ³³ Ndɔ kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, dené kinlé, à to ne ná dan-dé-ti kí siri kinlé wa? Kdɔtalə dɛ 'taa-é ya siri lay. ³⁴ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: Dɔkaglo-ti kí bone kin bá dingəm-je kɪ dené lé 'taa-nə. ³⁵ Ngà dɛ kí Lubə oo-dé adi d'asi tɔsi ndəl kində lo tɛɛ, kɔ kisi dɔkaglo-ti kí à ree kinlé, d'a taa-nə al. ³⁶ Dɛ d'a koy al ya sartagangi, kdɔtalə d'a tanə kɪ malayka-je bè, dɛ d'a to ngan lə Lubə, kɔ tɔsi kí d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. ³⁷ Kí sobi dɔ dow-je kí d'oy kí d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, loki Lubə pa ta kɪ Moiyiji dan pər-ti kí ɔ dan kam-ti lé Moiyiji ba 'Babe, Lubə lə Abrakam, Lubə lə Isaki kɪ Lubə lə Jakobi. ³⁸ Adi Lubə lé, to Lubə lə dow-je kí d'oy al, ngà to Lubə lə dow-je kí d'isi kəm. Kdɔtalə Moiyiji lé, gə kí dɛ lay ya d'isi kəm. ³⁹ Beba dow-je kí ná-je dan njéndó dow-je ndukun-je-ti d'un ta 'panè: «Njéndó dow-je né, i 'pa ta maji nə.» ⁴⁰ Rəmə gangi-é-ti kinlé bɔ kadi 'dɔji-é ta-je kí rangi ya kàrè ra-dé al ngà.

Ta kí sobi dɔ Kristi dɛ kɪ Dabidi

Mat 22:41-46; Mar 12:35-37

⁴¹ Beba Jeju idə-dé panè: Kɔ ri bá 'panè Kristi* to ngonka Dabidi wa?

⁴² Kɔ Dabidi ya kɪ dɔ-é pa mɛɛ Pa-je-ti panè:

'Babe idə 'Babe lə-m panè: 'Isi dɔ jikol-m-ti nè ya,

† 20:27 20:27 Knj 23:8 * 20:41 20:41 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

⁴³ Sar kadi m'adi njéba-je 'təl-né lo kungi nja-i.

⁴⁴ Kinə Dabidi ba Kristi 'Babe lé, Kristi à to ngonka Dabidi ban bəy wa?

Mat 23:1-33; Mar 12:38-40

⁴⁵ Loki dow-je yəl mbi-dé d'a d'oo-né ta-je liə lé, ɛ idə njéndó né-je liə panè: ⁴⁶ Ooi go rɔ-si maji ki rɔ njéndó dow-je ndukun-je-ti. Kdo de lé nəl-dé kɔr gamə kɪ kubi-je kɪ ngal puu-puu rəm, 'ndigi kadi dow-je 'ra-dé lapiya kunta-nə lokosi-je-ti rəm, 'ndigi lokisi-je kɪ kete meɛ kəy-kəwnə-je-ti lə jipi-je rəm, bá 'sangɪ lokisi-je kɪ nɔ dow-je-ti lo nékuso ra nəy-je-ti rəm tɔ. ⁴⁷ De 'kəə né-je kɪ meɛ kəy-je-ti lə njəngɔwkoy-je kər-kər ə 'pa ta kɪ Lubə d'adi ngal nɔ-nɔ kadi dow-je d'oo-dé-né. Ta kɪ gangɪ kɪ ngə nɔ ya à ree dɔ-dé-ti.

21

Kadkare lə njəngɔwkoy

Mar 12:41-44

¹ Loki Jeju un kəm-é oo lo rəmə, oo njénékingə-je kɪ d'ɔw d'ilə kadkare-je lə-dé meɛ ku kilə kadkare-ti, ² ə oo njəngɔwkoy káre kɪ to dangɪ-ti ɔw ungi silə joo meɛ ku-ti lé tɔ. ³ Beba Jeju panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kɪ njəngɔwkoy kɪ to njəndoo kanlé, adi né itə ndəgi dow-je lay kinlé. ⁴ Kdo de kɪ lay kinlé, to man dɔ né-je lə-dé kɪ tɔ mburuki-mburuki bá 'ree-né d'ungɪ meɛ ku kilə kadkare-ti. Ngə dené kanlé, né liə goto, adi to sɔy né kɪ à kuso kdo kisi-né ya ɛ un lati adi tin.»

Ta kɪ dɔ kəy-ti lə Lubə kɪ à tuji, kɪ ndɔ-je kɪ dɔbəy-ti

Mat 24:1-5; Mar 13:1-37

⁵ Dow-je kɪ dan-ti-je 'pa ta lə kəy lə Lubə kɪ 'ra kɪ ər-je kɪ maji-maji adi ndole, kɪ né-je kɪ dow-je d'adi kadkare-ti kin, bá Jeju panè: ⁶ Ndɔ-je madi ɔw ree nɔɔ, ə ndɔ-é-je-ti kinlé, né-je kɪ ooi kɪ kəm-si kinlé, d'a tɔsi tilə lay; ər káre ya kàrè d'a kiŋə dɔ madi-é-ti al.

⁷ Beba de 'dəji-é 'panè: Njéndó dow-je né, né kinlé à ra né ndɔ kɪ rá-ti ya wa? Ə ri bá à toji kadi j'gə kɪ né-je kinlé à ra né wa?

⁸ Jeju idə-dé panè: «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti, adi dow-je d'ədi-si al. Kdo dow-je nɔ ya d'a kun ri-m kində dɔ-dé-ti kdo pa panè: “De ya 'to Kristi”, rəmə dɔkaglo nəy ngɔsi ngá ɛn. Uni go-dé al. ⁹ Loki a kooi poy rɔ-je, kɪ kɔsi-nə ta-je rəmə, adi meɛ-si gangɪ man al, kdɔtalə né-je kin ya à ra né kete mɔki. Ngə loki né-je kin ra né ya kàrè, tajinati nè bè ya à to dɔbəy ndɔ lé al ya bəy.» ¹⁰ Jeju təl pa go-ti panè: «Gin dow-je madi d'a kɪ rɔ kɪ gin dow-je madi, kɔbe káre à kɪ rɔ kɪ kɔbe kɪ káre. ¹¹ Dɔnangɪ à yəki yəki kɪ tɔ bəl nɔ rəm, bɔbo-je, kɪ mɔykosɪ-je à kusi kɪ lo-lo, bá né-je kɪ tɔ bəl-bəl ya à ra né rəm, bá nékoji-je kɪ tɔ bəl nɔ-nɔ à tɛɛ dɔrɔ-ti rəm tɔ. ¹² Ngə kete bəy bá kadi né-je kin ra né lé, d'a kuwə-si, d'a kulə kəm-si ndoo, d'a kɔw sə-si kəy-kəwnə-je-ti lə jipi-je, d'a kungɪ-si dangay-ti, d'a kɔw sə-si nɔ ngar-je-ti, kɪ nɔ gubərnər-je-ti kdo ta lə-m. ¹³ Né kinlé à ra kadi ingəi kəm lo 'pai-né ta kɪ sɔbi dɔ-m adi dow-je. ¹⁴ †Ooi maji, ta kɪ à pai kdo kɔri-né ta dɔ-si-ti lé, 'laji dɔ-ti kete al. ¹⁵ Kdɔtalə mɔ ya m'a kadi-si gosɪ, kɪ à dum dɔ njéba-je lə-si lay rəm, bá m'a kadi-si ta kɪ a pai ə d'a kasi naji al rəm tɔ. ¹⁶ Njékoji-si-je, kɪ ngankɔ-si-je, kɪ noji-si-je, kɪ nam-si-je ya d'a kun dɔ-si, ə d'a kadi 'tɔl dow-je nɔ dan-si-ti. ¹⁷ Dow-je lay ya d'a kɔsi-si kɪ ta kdo ta lə-m ya, ¹⁸ ngə bəl dɔ-si káre ya kàrè à kɔr kusi kɔgi al. ¹⁹ Kuwə rɔ ngə bá ndil-si à kaji-né. ²⁰ Loki ooi kɪ asgar-je 'gəə dɔ bebo Jorijaləm rəmə, kadi 'gəi maji; tuji liə nəy ngɔsi. ²¹ Beba kadi dow-je kɪ d'isi dɔnangɪ Jude-ti,

† 21:14 21:14 Luk 12:11,12

d'ay d'ow dan mbal-je-ti; ə də kí d'isi mee bebo Jorijalem-ti rəmə, kadi 'teę kogi, bá dow-je kí d'a ndoro-je kàrè, kadi 'təl 'ree mee bebo Jorijalem-ti gogi al ngá rəm tɔ. ²² Kdotalə ndo-je kinlé à to ndo dalba, bè kdo kadi ta-je lay kí 'ndangi mee mbete-ti lə Lubə lé, né-é ra né. ²³ Ə mee ndo-é-je-ti kin, tuji kí à kusi do dené-je-ti kí njésəm kè də kí d'isi d'adi mba ngan-je à tò ban én ə! Kdotalə kò kí n̄a ya à kusi donangi-ti kin rəm, bá wongi à ra Lubə do dow-je-ti kin rəm tɔ. ²⁴ Dow-je kí mee bebo-ti kinlé d'a koy yo kiyəro rəm, d'a kuwə də kí n̄a-je kdo kow ra-dé bə-ti dan gin dow-je-ti lay. Ə bebo Jorijalem rəmə, gin dow-je kí 'to jipi-je al d'a mbəjrə nja-dé-ti sar kadi dokaglo lə dow-je kí 'to jipi-je al kin asi-né.»

²⁵ †«Né-je kí tò bəl-bəl ya à ra né kəm kadi-ti, kè kəm n̄ay-ti, kè kəm kərwoj-je-ti; ká babo kí à ba wuu-wuu kè man-é kí à tal bum-bum ya à ra kadi gin dow-je kí donangi-ti nè lay ya, bəl à kində bandi-dé bati gangi. ²⁶ Tógi-je kí dora-ti à yəki, adi dow-je kí d'a kisi gir do né-ti kí à ree do donangi-ti kinlé, bəl ya à tɔl-dé. ²⁷ †Bəy bá d'a koo Ngon lə dow à kisi ree dan kilndi-ti kè tógi, kè rifa kí n̄a. ²⁸ Loki ooi né-je kin ulə gin kadi ra né rəmə, adi mee-si nda kay, ə adi do-si tò kè taá, kdotalə n̄ay ngosi kadi Lubə taa-si ilə-si taá.» ²⁹ Go-ti, Jeju pa sə-dé ta kè gosta panè: «Ooi kagi kote ə ooi ndəgi kagi-je kí lay tɔ. ³⁰ Loki ooi mbi kagi-je isi iti rəmə, səi 'gəi kí n̄ay bə n̄ay ngosi. ³¹ Bè ya tɔ, loki ooi kí né-je kinlé isi ra né rəmə, kadi 'gəi kí kɔbe lə Lubə n̄ay ngosi tɔ. ³² Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow-je kí d'isi kəm nè kin d'a koy lay al ya né-je kinlé à ra né. ³³ Dora-je kè donangi kin d'a goto, ngà ta-je lə-m lé à goto al ya sartagangi.»

³⁴ «Indəi kəmkaa do ro-si-ti, nè nékuso kí mbə-ti-je, kè ra gəyibi, kè mee kə kəkəkə kdo né-je kí donangi-ti nè à k̄i ra-si kadi mee-si i oy səl do ro-si-ti, kadi ndo kin i ubə-si nangi busi. ³⁵ Ndo kinlé, dow-je kí donangi-ti nè lay ya à kubə-dé nangi busi toki gum kí kilə kin bè. ³⁶ Ən é isi kəm do ro-si-ti ə 'pai ta kè Lubə kè ndo-je lay kdo kadi ingəi tógi 'teęi-né kogi ta né-je-ti lay kí ow kè ra né kinlé rəm, kadi ɔi-né takəm Ngon lə dow-ti rəm tɔ.»

³⁷ †Kada lé, Jeju ndó dow-je né takəy-ti lə Lubə ə ndo rəmə, lo tò-é tò do mbal-ti kí 'ba-é mbal kə kagi Olibiye-je-ti tɔ. ³⁸ Dow-je lay ya 'teę kè ndoge ra-ti d'ow ro-é-ti takəy-ti lə Lubə kdo koo ta liə.

22

Ta kí do kun do Jeju-ti

Mat 26:1-16; Mar 14:1-16

¹ Loki ndo ra n̄ay kí 'ra kè mbə kí əm goto-ti kí 'ba-é Paki n̄ay ngosi lé, ² njékun do njégugnə-je lə Lubə, kè njéndó dow-je ndukun-je 'sangi kəm rəbi tɔl Jeju. Ngà də 'bəl kosi dow-je.

³ Beba Satə ur mee Judasi-ti kí 'ba-é Iskariyoti kí to kí káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí dogi gidi-é joo lé, ⁴ adi ow ingə njékun do njégugnə-je, kè njékun do njéngəm takəy lə Lubə, adi d'oji-n̄a ta do kəm rəbi-ti kí kadi n'ilə-né Jeju ji-dé-ti. ⁵ Beba ro-dé nəl-dé n̄a adi d'un mindi-dé kadi d'adi-é là. ⁶ Judasi lé ndigi ə ulə gin sangi kəm rəbi kí kadi n'ilə-é-né ji-dé-ti kadi kosi dow-je 'gə lo-é al.

Jeju ində gin nékuso nam

Mat 26:17-30; Mar 14:12-25; 1Kɔ 11:23-29

⁷ Ndo ra nay kí 'ra kì mbè kí òm goto-ti kí to ndo kí tò kadi d'ilò-né mési ngonbati ra nay Paki nangi asi. ⁸ Ò Jeju ulò Piyer-je kì Ja panè: «Òwi, 'rai nékuso Paki kete kdo kadi j'owi j'usoi.» ⁹ De 'dèji-é 'panè: Lo kí rá bá i 'ndigi kadi j'ra nékuso Paki lé titi j'adi-i wa? ¹⁰ Jeju ilò-dé-ti panè: «Ooi bè, loki owi mee bebo-ti lé, a kingèi dingòm kí uti gùm man, rəmə 'ndoli go-é owi mee key-ti kí e à kow-ti, ¹¹ ə idəi njəkəy lé 'painè: “Njéndó dow-je né panè j'dèji-i sé mee key kí rá bá n'a kuso né Paki-ti kì njéndó né-je lə-n'è wa?” ¹² Ò e à kəji-si key kàre kí mee-é tati pəl-pəl kí tò do madi-é-ti taá, kí né-je lay tò-ti; lo kin bá a rai nékuso titi.» ¹³ Beba de d'oti d'ow rəmə, d'ingə né-je lay titi kí Jeju idə-dé-né lé ə de 'ra nékuso Paki lé.

¹⁴ Loki dokadì kuso né Paki asi lé, Jeju isi ta nékuso-ti kì njəkowkulə-je liə. ¹⁵ Rəmə e idə-dé panè: M'ndigi nà kadi m'uso sə-si né Paki kete tá-je m'ingə kò! ¹⁶ Beba m'a kidə-si rəsi kí m'a kuso sə-si gogi al ya sar kadi kor mee-é kí aa njay tò-né kəbe-ti lə Lubə. ¹⁷ Beba e un kobi kí man nduu tò-ti, ra oiyo Lubə ə panè: 'Taai, ə umi surum-surum. ¹⁸ Ò m'a kidə-si rəsi. Kì nè kow kì kete kinlé, m'a kay man nduu kin gogi al ya sar kadi kəbe lə Lubə ree-né.

¹⁹ Go-ti, e un mbè, ə ra oiyo Lubə bá uwə gangi danə adi-dé ə panè: E kinlé to daji rə-m kí to kí kadi kdo ta lə-si, 'rai bè-bè kadi mee-si ole-né do-m-ti. ²⁰ Bè ya tɔ, go né kuso-ti lé e un kobi kí man nduu tò-ti ə panè: E kinlé to məsi-m, məsi kulənoji kí sigi kí Lubə adi ungi kogi kdo ta lə-si.

²¹ Ngà ooi, njəkun do-m lé isi sə-m ta nékuso-ti nè. ²² Beba Ngon lə dow à koy titi kí Lubə oji-né, ngà tuji bá à kusi do dow-ti kí njəkun do-é lé. ²³ Beba de 'dèji-nə ta dan-dé-ti yó kí nè 'panè sé nà ya dan-dé-ti ə à ra né kin wa?

Se nà to kí boy nà wa?

Ja 13:2-17; Mat 18:1-4; Mar 10:35-45

²⁴ †Go-ti, njéndó né-je lə Jeju 'gaki-nə do ta-ti kí sobi do dow kí à to kí boy nà dan-dé-ti. ²⁵ Adi Jeju idə-dé panè: Ngar-je kí njəkò gin dow-je kí gay-gay kí donangi-ti nè lé, d'ulə kəm dow-je ndoo nà ə 'boy-je kí njəkow kì tógi do dow-je-ti lé, d'adi dow-je 'ba-dé «Njéramaji-je.» ²⁶ ††Səi rəmə à tò bè dan-si-ti al. Ngà kadi dow kí to 'boy nà dan-si-ti lé, təl rə-é titi ngon kí nde bè ə kadi njəkəbe do madi-é-je-ti lé, təl njérakullə kadi-dé. ²⁷ †Njəkisi ta nékuso-ti bá to kí 'boy əse njəkadi nékuso bá to kí 'boy wa? To njəkisi ta nékuso-ti ya al wa? Ngà mə bá m'isi dan-si-ti titi njérakullə kadi-si bè.

²⁸ Səi rəmə, səi 'toi njəkuwə rə-si ngə kində rə-si kə-ti nati sə-m. ²⁹ Gin-é kin bá titi kí Bəbi-m uwə-né do kəbe adi-m lé, mə m'uwə do kəbe m'adi-si tɔ. ³⁰ †Kdo kadi mee kəbe-ti lə-m lé, usoi sə-m rəm, ayi sə-m rəm, bá a kisi do kalikəbe-je-ti kdo gangta do gin Israyel-je-ti kí dogi gidi-é joo lé rəm tɔ.

Jeju idə Piyer panè n'a naji kí n'gə-n'è al

Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Ja 13:37-38

³¹ 'Babe panè: Simɔ, Simɔ! 'Oo, Satə dəji nà kadi n'siyə-si titi kí dow siyə-né ko kin bè. ³² Ngà mə m'pa ta kì Lubə kdo ta lə-i, kdo kadi kadmee lə-i təl yay al. Ə i rəmə, loki 'a təl ree rə-m-ti gogi lé, 'mbusi nja ngankɔ-i. ³³ Piyer lé idə-é panè: 'Babe, m'isi do nja-m-ti kadi lé, to dangay kàrè m'ow-ti sə-i rəm, to koy kàrè m'oy sə-i nati rəm. ³⁴ Beba Jeju ilə-é-ti panè:

† 22:24 22:24 Mat 18:1; Mar 9:34; Luk 9:46 † 22:26 22:26 Mat 23:11; Mar 9:35 † 22:26 22:26 Mat 20:25-27; Mar 10:42-44 † 22:27 22:27 Ja 13:12-15 † 22:30 22:30 Mat 19:28

Piyər, 'oo maji, bone kin ya 'a naji panè 'gə-m al 'gə-m al ya nja mutə b́a kunjə à nɔ bəy.

Ta kí dɔ là-ti k̀i dɔ mbu-ti, k̀i dɔ kiyərɔ-ti

³⁵ †Beba Jeju idə-dé bəy panè: Ndok̀i m'ulə-si ó ɔwi k̀i mbu là al rəm, uni mbu kow mba al rəm, b́a ɔwi k̀i saba al rəm lé se né madi nal-si wa? De d'ilə-é-ti 'panè: Né ya k̀arè nal-ji al. ³⁶ E təl idə-dé panè: Ngà kí nè kinlé, dow kí ɔw k̀i mbu là rəmə, kadi un, b́a dow kí ɔw k̀i mbu kow mba k̀arè kadi un tɔ; ngà dow kí kiyərɔ liə goto rəmə, kadi un kubi kul liə ndog̀i ə ndog̀i-né kiyərɔ k̀are. ³⁷ M'idə-si rəsi, ta-je kí 'ndàngi mee mbete-ti kí aa njay lé, tò kadi né-é tɛɛ dɔ-m-ti ya. 'Ndàngi 'panè:

«'Tidə-é dan bokaya-je-ti.»

Adi ta-je kí 'ndàngi sobi dɔ-m lé, né-é à ra né ya. ³⁸ Rəmə njéndó né-je 'panè: 'Babe, 'oo kiyərɔ ə ra joo tin. Ə e ilə-dé-ti panè: 'J'adi ta kin asi b̀e.

Jeju ɔw dɔ mbal k̀a kagi Olibiye-je-ti

Mat 26:36-46; Mar 14:32-42; Jq 18:1-2

³⁹ Beba Jeju tɛɛ mee bebo-ti isi ɔw dɔ mbal k̀a kagi Olibiye-je-ti titi kí e ɔw-né kete-kete ə njéndó né-je liə d'un go-é.

⁴⁰ Loki 'ɔw tɛɛ lo-é-ti lé, e idə-dé panè: «'Pai ta k̀i Lubə kɔ kadi nənə tɛɛ dɔ-si-ti rəmə usi al.» ⁴¹ Rəmə e ɔr rɔ-é ngərəngi asi kilə ər ji k̀are, b́a ɔsi məkəji-é nangi pa ta k̀i Lubə, ⁴² panè: Bobi-m, kinə 'ndig̀i rəmə 'itə k̀ò kí n̄a kin k̀i rangi dɔ-m-ti. Lé b̀e ya k̀arè, kadi né kí mee-m m̄a ndig̀i b́a 'ra al, ngà kadi 'ra né kí mee-i i b́a ndig̀i. ⁴³ Beba malayka k̀are i dɔrə-ti tɛɛ siə busi kɔ kadi-é tógi. ⁴⁴ Mee Jeju gangi man adi pa ta k̀i Lubə k̀i tógi-é lay, adi tətí-é tusi nangi titi-n̄a k̀i kɔ məsi kí tusi nangi kin ya b̀e. ⁴⁵ Go ta-ti kí Jeju pa k̀i Lubə lé, e i taá təl ree ingə njéndó né-je rəmə, mee k̀ò tɔl-dé k̀i bi, ⁴⁶ adi Jeju pa sə-dé panè: Kin to ri! 'Toi bii! Ii taá, 'pai ta k̀i Lubə, kɔ kadi nənə tɛɛ dɔ-si-ti rəmə usi al.

Ta kí sobi dɔ kuwə Jeju

Mat 26:47-56; Mar 14:43-50; Jq 18:3-12

⁴⁷ Ngà loki Jeju a pa ta bəy ya rəmə, kosi dow-je 'tɛɛ busi, ə dow k̀are dan njéndó né-je-ti kí dɔgi gidi-é joo kí 'ba-é Judasi b́a ɔr nɔ-dé; e ɔw rɔ Jeju-ti kadi n'uwə-é ki k̀ad̀i-n'è-ti. ⁴⁸ Ngà Jeju idə-é panè: Judasi, ra lapiya dow kuwə-é-né ki k̀ad̀i-i-ti b́a to né kilə Ngon lə dow ji dow-je-ti al ban wa! ⁴⁹ Ngà loki de kí d'ə k̀i Jeju d'oo né kí ɔw ra né lé b̀e rəmə 'dəji-é 'panè: 'Babe, j'jəngi-dé k̀i kiyərɔ-je lə-ji kin wa? ⁵⁰ Ə ngonnjəkullə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə lé, dow k̀are dan njéndó né-je-ti, tugə mbi-é kí dɔ jikol ndoy ɔr. ⁵¹ Ngà b́a Jeju panè: In̄əi-dé adi 'ra. Ə e ɔdi rɔ mbi dingəm lé rəmə, ra adi mbi-é təl tò maji gogi. ⁵² Go-ti, Jeju idə njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, k̀i njékun dɔ njéngəm takəy lə Lubə, k̀i 'ngatógi-je lə jipi-je kí 'ree kɔ kuwə-é lé panè: Səi ooi-mi ki bokaya dow b́a 'reei k̀i kiyərɔ-je k̀i salangi-je wa? ⁵³ †Ndɔ-je lay ya m'isi sə-si takəy-ti lə Lubə ya ə uwəi-mi al, ngà dɔk̀ad̀i kí nè kinlé, to dɔk̀ad̀i lə-si, to dɔk̀ad̀i lə tógi kí lo ndul-ti.

Ta kí sobi dɔ naji kí Piyər naji panè n'gə Jeju al

Mat 26:57-75; Mar 14:53-72; Jq 18:12-27

⁵⁴ Loki d'uwə Jeju rəmə, de d'ɔr-é d'ow siə be lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə ə Piyər njiyə go-dé-ti adi rəbi-é rà d̀əki sə-dé. ⁵⁵ Dow-je 'ra pər panata d'isi ta-ti ə Piyər ɔw isi sə-dé ta-ti tɔ. ⁵⁶ Ngonnjəkullə kí dené k̀are

oo Piyər isi ta pər-ti rəmə, oo-é géróré ə panè: Dingəm kinlé to njènjijə kì Jeju tɔ. ⁵⁷ Ngà Piyər naji panè: «Dené! M'gə-é al.» ⁵⁸ Sə go-ti ya rəmə dow kí rangi oo-é ə panè: «I kàrè 'to kí dan-dé-ti tɔ.» Ngà dingəm lé Piyər ilə-é-ti panè: «Kuy! M'to kí dan-dé-ti al.» ⁵⁹ Asi kàdì káre je bè go-ti lé, dow kí rangi ree pa ta a dɔ-ti njángi panè: «Tɔgrɔ-ti ya, dingəm kinlé to njènjijə siə tɔ; kɔɔ ɛ to dow kí dɔnangi Galile-ti tɔ.» ⁶⁰ Ngà Piyər ilə-é-ti panè: «I lé, ta ri bá 'ndigi pa kàrè mɔ m'gə al.» Loki ɛ a pa ta kɔ pa ya bəy rəmə kunjə nɔ. ⁶¹ Beba 'Babe təl kəm-é oo Piyər géróré rəmə mɛɛ Piyər ole dɔ ta-ti kí kete 'Babe pa siə panè: «Bone kin ya 'a naji panè 'gə-m al 'gə-m al nja mutə bá kunjə à nɔ bəy.» ⁶² Beba Piyər tɛɛ ndaa-ti ə nɔ kì mɛɛkɔ nɔ.

⁶³ Dingəm-je kí d'a 'ngəm ta Jeju lé, sɔki-é, bá 'tində-é rəm tɔ. ⁶⁴ Dɛ 'dɔɔ kəm-é kì takubi bá dɔji-é 'panè: «'Adi Lubə idə-i ə 'pa adi j'oo sé to ná bá ində-i wa?» ⁶⁵ Bəy bá 'pa siə takɔbi-je kí rangi nɔ dɔ-ti.

Ka Jeju nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je

Mat 26:59,63-65; Mar 14:55,61-64

⁶⁶ Loki lo aa rəmə, 'ngatɔgi-je lə jipi-je, kì njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kì njéndó dow-je ndukun-je 'kəw-nɔ lay bá 'ree kì Jeju nɔ 'boy-je-ti kí 'to njégangta-je lə-dé. ⁶⁷ Beba 'dɔji-é 'panè: «Kinə 'to Kristi* lé rəmə, 'idə-ji.» ɛ ilə-dé-ti panè: «Lé m'idə-si ya kàrè a taai ta lə-m al rəm, ⁶⁸ bá kinə m'dɔji-si ta kàrè, a kiləi-mi-ti al rəm tɔ. ⁶⁹ Ngà kɔ nè kɔw kì kete kinlé, Ngon lə dow à kisi dɔ jikɔl Lubə-ti kí njètɔgi.» ⁷⁰ Beba dɛ lay ya 'panè: «Adi 'to Ngon lə Lubə én nà?» ɛ təl ilə-dé-ti panè: «Titɔ kí sɔi 'pai-né lé, m'to Ngon lə Lubə ya!» ⁷¹ Beba dɛ 'panè: «J'owi ndoo koo ta ta dow kí rangi-ti bəy ban wa! Kɔɔ jəi ya j'ooi ta lé ta-é-ti kì mbi-ji.»

23

D'ow kì Jeju nɔ Pilati-ti

Mat 27:2,11-14; Mar 15:1-5

Ja 18:28,33-38

¹ Beba d'i kì kosi-dé lay ya d'ow kì Jeju nɔ Gubərnər Pilati-ti. ² Lo-é-ti nɔɔ bá dɛ 'tilə ta-je dɔ-é-ti 'panè: Dingəm kanlé, né kí a ra bá j'uwə-é dɔ-ti é:n: ɛ a sulə gin dow-je lə-ji kadi 'ra dɔngɔ, kadi d'adi lambo Sejar ngar kí boy lé al rəm, bá a dɔ-ti panè: N'è ya n'to Kristi*, adi n'to ngar. ³ Pilati dɔji-é ta panè: «'To ngar lə jipi-je wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.»

⁴ Beba Pilati idə njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kì kosi dow-je lé panè: Né kí maji al káre kí dingəm kanlé ra kí kadi m'gangi-né ta dɔ-é-ti ya m'oo al. ⁵ Ngà dɛ 'pa par-par 'panè: ɛ ulə gin-é dɔnangi Galile-ti nɔ ya sulə dow-je mɛɛ néndó-je-ti liə, ree un-né dɔnangi Jude lati-lati, bá ree-né njal rɔ-ji-ti nè tin. ⁶ Loki 'ba ri dɔnangi Galile rəmə, Pilati dɔji-dé panè: Sé dingəm kanlé, to dow kí dɔnangi Galile-ti wa? ⁷ Loki Pilati oo kí Jeju to dow kí mɛɛ bekɔ-ti lə Erodi lé, ɛ ulə siə rɔ-é-ti, kdɔtalə mɛɛ ndɔ-é-je-ti kinlé Erodi kàrè, isi bebo Jorijaləm-ti nɔɔ tɔ.

D'ow kì Jeju nɔ Erodi-ti

⁸ Loki Erodi oo Jeju lé, rɔ-é nəl-é nɔ kdɔtalə low nɔ ya ɛ ndingə kadi n'oo-é, kɔɔ dow-je 'pa ta liə d'adi-é oo, adi ɛ ində mɛɛ dɔ-ti kadi n'oo Jeju lo ra nékɔji-je-ti. ⁹ Erodi dɔji Jeju ta-je nɔ ya, ngà Jeju ilə-é-ti al. ¹⁰ Njékun

* **22:67** 22:67 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. * **23:2** 23:2 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

dɔ njégugnɛ-jɛ lə Lubə, kɪ njéndó dow-jɛ ndukun-jɛ d'ɑ lo-é-ti nɔɔ ə 'tilə ta dɔ Jeju-ti kɪ rɔtungə-dé nɑ. ¹¹ Erodi kɪ asgar-jɛ liə d'ənʒi Jeju deɛ. De 'soki-é, d'ulə kubi kɪ maji nɑ rɔ-é-ti ə 'soki-é rəm, ngá bá d'ulə siə rɔ Pilati-ti gogi. ¹² Ndo-é-ti kin ya Pilati-jɛ kɪ Erodi kí 'to njéba-jɛ lə-nɑ lé, 'təl-né nam-nɑ-jɛ. ¹³ Pilati kəw njékun dɔ njégugnɛ-jɛ lə Lubə, kɪ 'boy-jɛ lə jipi-jɛ, kɪ kosi dow-jɛ ə idə-dé panè: ¹⁴ Dingəm kanlé, səi 'painè to njèsulə dow-jɛ kadi 'ra dɔngɑ bá səi 'reei-né siə rɔ-m-ti. Ngà, ooi bè, m'dəji-é ta-jɛ takəm-si-ti nè ə né-jɛ kí səi 'tiləi ta-é dɔ-é-ti lé, né kí maji al káre ya kí ɛ ra kàrè m'oo al. ¹⁵ Erodi kàrè oo né kí maji al kí dingəm kanlé ra al tɔ. Kdɔtalə ɛ ə təl ulə siə rɔ-ji-ti nè gogi tin. Yən, dingəm kanlé, né kí ɛ ra kí asi koy-é ya goto. ¹⁶ Beba m'a kadi 'tində-é kɪ ndəy marɔw ya ə m'a kilə-é taá. ¹⁷ [Ndo ra nɑy Paki-jɛ lay ya, lé ri-ri kàrè Pilati à kilə dangay káre taá kadi-dé.]† ¹⁸ Ngà dow-jɛ lay ya d'ur kɔɔl nati boy 'panè: «'Tɔl dow kan ə ilə Barabasi taá adi-ji.» ¹⁹ Barabasi lé, d'uwə-é kdɔtalə ndɔki sulə dow-jɛ adi 'ra wɔngi mɛɛ bebo-ti rəm, bá d'uwə-é kuwə tɔl dow rəm tɔ. ²⁰ Pilati ndigi kilə Jeju taá, adi ɛ təl pa sə-dé ta dɔ-ti ya bəy.

²¹ Ngà de 'tur kɔɔl mbiti-mbiti 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti! 'Bə-é kagdəsi-ti!» ²² Pilati lé, təl dəji-dé kí njèkungi-ti mutə panè: «Ə to majal ri ya bá Jeju lé ra wa?» Né kí ɛ ra kí asi kadi dow tɔl-é-né ya mɑ m'oo al. Adi m'a kadi 'tində-é kɪ ndəy marɔw ya ə m'a kilə-é taá. ²³ Ngà de 'tur kɔɔl boy-boy, 'dəji-é-né par-par kadi 'bə-é kagdəsi-ti kɪ bə ya, adi ndi-dé ba nduy-é pitim. ²⁴ Rəmə, Pilati un ndu kadi toki 'ra né kí de 'dəji lé d'adi-dé. ²⁵ Beba dow kí d'uwə-é kdɔtalə wɔngi kí ndɔki ɛ sulə dow-jɛ adi 'ra mɛɛ bebo-ti rəm, kdɔtalə to kí ɛ to njètɔl dow rəm lé bá Pilati ilə-é taá, kdɔ ɛ bá de 'dəji kadi ilə-é taá. Rəmə Jeju bá ɛ ilə-é ji-dé-ti kadi 'ra siə né kí mɛɛ-dé ndigi.

Ta kí sobi dɔ bə Jeju kagdəsi-ti

Mat 27:31-56; Mar 15:20-41; Jɑ 19:16-37

²⁶ Loki d'isi d'ow kɪ Jeju lé, dingəm káre bè kí bebo Sirɛn-ti, ri-é lə Simɔ jɪ ndɔrɔ, ya rəmə d'uwə-é gəsəsə ya d'ində kagdəsi dɔ-é-ti d'adi-é uti go Jeju-ti. ²⁷ Kosi dow-jɛ kí 'tò nduy-nduy ya d'un go Jeju; ə dené-jɛ kí dan-dé-ti 'tində kàdɪ-dé, 'ndingə rɔ-dé kdɔ ta liə. ²⁸ Beba Jeju təl kəm-é kɪ rɔ dené-jɛ-ti lé idə-dé panè: Mandi-jɛ kí bebo Jorijalɛm-ti, 'nɔi-mi al; səi ya 'nɔi rɔ-si ə 'nɔi ngan-si-jɛ tɔ. ²⁹ Kdɔtalə ndɔ-jɛ ɔw ree nɔɔ kí dow-jɛ d'a panè: Kujdené-jɛ bá 'to njénékumə-jɛ! Dené-jɛ kí d'oji ngan-jɛ al, kɪ de kí ngon il mbà-dé al bá 'to njénékumə-jɛ! ³⁰ †Ndo-é-ti kinlé, dow-jɛ d'a kidə mbal-jɛ panè: 'Tusi dɔ-ji-ti! Ə d'a kidə mbal-jɛ kí gɔji panè: Uti dɔ-ji! ³¹ Kdɔtalə, kinə dow-jɛ 'ra né-jɛ kí bè kin kɪ kagi-jɛ kí mbəl lé, kagi-jɛ kí tuti ə jè à tanɑ ban ngá ɛn wa?

³² 'Ree kɪ bɔkaya-jɛ joo kí d'a tɔl-dé nati kɪ Jeju tɔ.

³³ Loki d'ow 'teɛ lo-ti kí 'ba-é «lo ka dɔ dow» lé, 'bə Jeju kagdəsi-ti lo-é-ti nɔɔ rəm, bá bɔkaya-jɛ kí joo lé kàrè, 'bə-dé kagdəsi-jɛ-ti tɔ. 'Bə ɛ kí káre dɔ jikɔl-é-ti ə ɛ kí káre bá 'bə-é dɔ jigəl-é-ti tɔ. ³⁴ Jeju panè: Bobi-m, 'inə go kɔgi adi-dé, kdɔtalə né-jɛ kí d'ɑ 'ra kinlé, gə ya bá 'gə al. De 'ləbi-nɑ kubi-jɛ liə kɪ kəm rəbi mbare kí kosi. ³⁵ Dow-jɛ d'ɑ dɪngi-dɪngi lo-é-ti kinlé, d'ɑ d'oo né-jɛ kí isi ra né lé. Ngà 'boy-jɛ lə jipi-jɛ 'soki Jeju 'panè: Dow-jɛ kí rangi bá ɛ aji-dé; kinə ɛ to Kristi, dow kí Lubə mbəti-é lé ngà aji rɔ-é tɔ ngá nɑ. ³⁶ Asgar-jɛ kàrè 'soki Jeju tɔ. De 'ree kɪ man nduu kí masi d'adi-é, ³⁷ ə

† **23:17** 23:17 Ta-jɛ kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-jɛ-ti kí dosay kí dan-ti-jɛ kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki. † **23:30** 23:30 Ntd 6:16

'panè: «Kinə 'to ngar lə jipi-je rəmə, i ya 'aji rɔ-i adi j'oo nə!» ³⁸ 'Ndangi ta bəgrə-ti 'bə dɔ-é-ti taá 'panè: Ɛ kanlé, to ngar lə jipi-je.

³⁹ Bókaya-je kí 'bə-dé kagdəsi-je-ti lé, ɛ kí káre pa ta sɔki-né Jeju panè: I ya bá 'to Kristi lé al wa? I ya 'aji rɔ-i ə jè 'aji-ji tɔ ngá nə! ⁴⁰ Ngà ɛ kí káre lé bá ndangi-é panè: I lé, 'bəl Lubə al wa? Ta kí 'gangi dɔ-i-ti kinlé, ɛ ya 'gangi dɔ-é-ti tɔ al wa? ⁴¹ Jɛ lé, ta kí 'gangi dɔ-ji-ti kinlé to tó-é ya, kdɔtalə to kullə ra-ji-je ya bá j'ə j'ugə kurə-é tin. Ngà ɛ kanlé, né kí maji al káre ya kàrè ɛ ra al. ⁴² Go-ti, ɛ təl idə Jeju panè: Nɔo kí à ree kɪ kɔbɛ lə-i rəmə, 'adi mɛɛ-i ole dɔ-m-ti. ⁴³ Jeju ilə-é-ti panè: 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; bone kin ya 'a kisi sə-m nati bɛ kisi maji-ti lə Lubə.

Koy Jeju

Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Jə 19:28-30

⁴⁴ Loki kàdì à kə jam dɔ bɛ-ti je bè ya rəmə, lo ndul ndi-ndi dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè lay sar ya kàdì kí mutə kí losolɔ asi-né. ⁴⁵ Né uti kəm kàdì adi lo ndul ndi-ndi ə kubɪ gangi mɛɛ kəy lə Lubə til danə lo joo. ⁴⁶ Jeju ilə bɔbi ndi-é nangi panè: «Bɔbi-m, m'ulə ndil-m mɛɛ ji-i-ti.» Loki Jeju pa ta kin bè ya rəmə, uwə ta-é nati. ⁴⁷ Loki njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu oo né kí ra né kin bè lé, ɔsi gajɪ Lubə panè: «Tɔgrɔ-ti ya, dingəm kinlé, to dow kí njururu.»

⁴⁸ Loki kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí 'ree d'ə lo né-je-ti kinlé, d'oo né-je kí ra né lé bè rəmə, 'tində kàdì-dé taá-taá 'təl-né kɪ bɛɛ. ⁴⁹ †Dow-je lay kí 'gə Jeju rəm, dené-je kí d'ɪ siə dɔnangi Galile-ti nɪ ya 'dan-é 'ree siə lé, d'ə ngərəngi bá d'ə d'oo né-je kí isi ra né lé.

Ta kí sobi dɔ dubi Jeju

Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Jə 19:38-42

⁵⁰ Dingəm madi isi nɔɔ to kí káre dan 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je, ri-é lə Jojepi, to dow kí maji, bá to dow kí njururu rəm tɔ. ⁵¹ Jojepi lé, ta-é asi-nə sə-dé dɔ ndu-ti kí d'un kinlé al rəm, bá ində rɔ-é nati sə-dé dɔ kullə ra-dé-je-ti kin al rəm tɔ. Ɛ to dow kí Arimate, bɛbo-ti lə jipi-je; ɛ isi ngəbi kɔbɛ lə Lubə kí à ree. ⁵² Jojepi ɔw rɔ Pilati-ti dəji-é nin Jeju lé. ⁵³ Bɛba ɛ ɔr-é kagdəsi-ti, bɪr-é kɪ takubi ngá bá ɔw ilə-é bɛ nin-ti kí to mbal bá 'sɔki. To lo kí d'ilə nin-ti al ya bəy. ⁵⁴ Nɔo-é-ti kinlé, to ndo koo go né-je kɔo ndo taakoo, adi lo aa ya rəmə à to ndo taakoo.

⁵⁵ Dené-je kí d'ɪ kɪ Jeju dɔnangi Galile-ti nɪ 'ree siə lé, 'dan Jojepi, ə d'ə d'oo badi lé rəm, 'tən d'oo se nin Jeju lé toki kilə bɛ-ti ban wa? ⁵⁶ Dɛ 'təl d'ɔw bɛɛ lə-dé kɔo koo go nɔkagi-je, kɪ ubi-je kí ətɪ maji-maji kɔo ree kungi dɔ nin-ti lé. Nɔo taakoo-ti lé, dɛ 'taakoo titi kí ndukun lə Lubə ɔji-né lé ya tɔ.

24

Ta kí sobi dɔ tɔsi kí Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ

Mat 28:1-10; Mar 16:1-11; Jə 20:1-10

¹ Nɔo Dimasi kɪ ndɔge rati ya dené-je 'tɛɛ kɪ ubi-je kí ətɪ maji-maji kí 'ra kete lé, ji-dé-ti d'ɔw-né dɔbadi-ti, ² rəmə d'oo kí ər kí d'uti-né ta badi lé toki 'nduburu kilə rangi. ³ Bɛba loki d'andi bɛ nin-ti rəmə, d'oo nin 'Babe Jeju lé al. ⁴ Loki d'ə kí lo ta igi-dé səl bəy ya rəmə, dingəm-je joo kí d'ulə kubɪ-je kí ndɔy ngilingi-ngilingi rɔ-dé-ti 'tɛɛ sə-dé busi, ⁵ adi bəl ində bandi-dé bati gangi ə d'ulə dɔ-dé nangi; ngà dingəm-je lé d'idə-dé 'panè:

† 23:49 23:49 Luk 8:2,3

Dow kí isi kəm lé, kdɔ ri bá 'sangi-é dan nin-je-ti wa? ⁶ †[E tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, adi ɛ goto nè ngá.]* Adi mee-si ole dɔ ta-ti kí ndɔki idə-si loki ɛ isi-né dɔnangi Galile-ti bəy lé. ⁷ Ndɔki ɛ panè: Tò kadi d'a kilə Ngon lə dow ji njéramajal-je-ti, kadi 'bə-é kagdəsi-ti, ə ndɔ kí njèkungi-ti mutə lé, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. ⁸ Beba mee dené-je lé ole dɔ ta-je-ti lə Jeju.

⁹ Dɛ d'osi təl dɔbadi-ti, d'ow d'or poy né-je kinlé lay d'adi njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é káre lé rəm, bá d'adi ndəgi dow-je kí rangi rəm tɔ. ¹⁰ Dené-je lé, to Mari kí Magdala, kɪ Jan, kɪ Mari kí kɔ Jaki bá dené-je madi kí d'a sə-dé nati lé, d'or poy-é d'adi njékwukulə-je lé tɔ. ¹¹ Ngà ta-je kí dené-je 'pa lé, njékwukulə-je d'oo kɪ ta mbə bè, adi 'taa ta lə-dé al. ¹² Ngà Piyər ubə nangi i taá ay ngɔdi ɔw dɔbadi-ti, ə loki d'ugɪ nangi gɔ lo be nin-ti rəmə, takubi-je ya par bá ɛ oo. Né kí ra né kinlé, ra adi lo ta igi-é səl adi ɛ ɔsi yɔrɔrɔ ya təl ɔw bee.

*Ta kí sobi dɔ njéndó né-je kí joo d'isi d'ow kí Emayusi
Mar 16:12-13*

¹³ Mee ndɔ-é-ti kí káre kinlé ya, dow-je joo dan njéndó né-je-ti lə Jeju d'isi d'ow kí mee be-ti kí 'ba-é Emayusi kí to be kí kɪ bebo Jorijaləm kɔw-ti lé, à kasi kulə mətər dɔgi gidi-é joo je bè. ¹⁴ Njéndó né-je kí joo kinlé, 'pa-nə ta dɔ né-je-ti lay kí ra né lé taá-taá dɔ rəbi-ti. ¹⁵ Ə loki d'ow 'pa-nə ta-je lé taá-taá 'naji-né-nə ta-ti bè-bè rəmə, Jeju ya ingə-dé ə uwə sə-dé rəbi nati. ¹⁶ Ngà kəm-dé ijə dɔ-é-ti al. ¹⁷ Jeju dəji-dé panè: To ta ri bá ɔwi 'naji-nə-ti taá-taá bè wa? Ə dɛ 'təl d'a nangi kɪ rɔkati kanə. ¹⁸ Ngà bá ɛ kí káre kí 'ba-é Kléopasi pa siə panè: 'Dé! I ya kɪ kár-i-rè 'to dow kí 'isi bebo Jorijaləm-ti nè ya ə i 'panè 'gə né kí ra né mee ndɔ-je-ti kí nè kinlé al! ¹⁹ E dəji-dé panè: To ri bá ra né wa? Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: To ta lə né kí tɛɛ dɔ Jeju-ti kí to dow kí Najareti-ti kí to njépata kí ta Lubə-ti, kí ɛ ɔji tógi-é mee kullə ra-é-je-ti, kɪ mee ta pa-é-je-ti takəm Lubə-ti rəm, takəm dow-je-ti lay rəm. ²⁰ Ya rəmə dow-je lə-ji kí 'to njèkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'boy-je lə-ji d'ilə-é ji Pilati-ti adi gangta koy dɔ-é-ti adi 'bə-é kagdəsi-ti lé! ²¹ Je j'ində mee-ji dɔ-é-ti kí ɛ bá à taa Israyel-je kilə-dé taá; lay bin ya rəmə né-je kin ra né bone to ndɔ kí njèkungi-ti mutə ngá tin! ²² Bè ya kàrè, dené-je madi kí dan-ji-ti, 'ree 'pa ta kí ɔr ndil-ji bəy tɔ. Dené-je lé, 'tɛɛ kɪ ndɔge rati ya d'ow dɔbadi-ti; ²³ ngà d'ingə nin-é al. Rəmə 'təl 'ree d'idə-ji 'panè malayka-je 'tɛɛ sə-dé busi ə d'idə-dé 'panè Jeju lé, isi kəm.

²⁴ Loki 'pa bè lé, dow-je kí nə-je dan-ji-ti d'i d'ow dɔbadi-ti ə d'oo né-je titi kí dené-je 'pa-né lé ya. Ngà ɛ rəmə, dɛ d'oo-é al. ²⁵ Beba Jeju idə-dé panè: Əiyə, səi dow-je kí négə lə-si goto kan! Səi kí 'tadi ti-ti dɔ ta-je-ti lay kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa kan! ²⁶ Tò kadi Kristi† lé, à kingə kə-je kin bá à kingə-né rɪbə ya al wa?

²⁷ Go-ti, Jeju i dɔ ndukun-je-ti lə Moiyiji sar tɛɛ-né dɔ mbete-je-ti lə njépata-je kí ta Lubə-ti ya ɔr-dé mee ta-je lay kí mbete kí aa njay pa sobi-né dɔ-é.

²⁸ Ngà loki 'ree 'tɛɛ ngɔsi kɪ ngonbe kí njéndó né-je kí joo d'isi d'ow-ti lé, Jeju ra né toki dow kí ɔw kɪ dəə taá bè. ²⁹ Ngà dɛ d'ɔgi-é nangi 'panè: «Isi sə-ji nè, kdɔtalə, kàdɪ ɔw dɔ kur-ti, adi ndɔ kàrè ɔw kil rəm ngá. Beba ɛ ɔw kəy isi sə-dé.»

† 24:6 24:6 Mat 16:21; 17:22,23; 20:18,19; Mar 8:31; 9:31; 10:33,34; Luk 9:22; 18:31-33 * 24:6 24:6 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † 24:26 24:26 Kristi lé kɔr mee-é to dow kí Lubə mbəti-é.

³⁰ Loki isi sə-dé ta nékuso-ti rəmə, un mbè ra oiyo Lubə fá uwə gangi dana ə adi-dé. ³¹ Beba kəm-dé ijə yərərə adi 'gə-é ya rəmə, ɛ goto jeke dan-dé-ti. ³² Ə də 'dəji-nə ta 'panè: «Kete kí ɔw pa ta adi-ji dərəbi-ti ɔr-ji-né mɛɛ ta-je kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, mɛɛ-ji ole wuti-wuti titi-nə né kí to pər fá ɔ-ti bè ya al wa?»

³³ Beba d'i tajinati nè ya d'osi təl d'ɔw bebo Jorijaləm-ti gogi ə d'ingə njéndó né-je kí dɔgi gidi-é käre nati kì madi-dé-je kí 'kəw-nə. ³⁴ Dɛ d'idə də kí joo lé 'panè: «Tɔgrɔ-ti ya, 'Babe tɔsi ndəl ində lo tɛɛ ə toji rɔ-é adi Simɔ oo-é!»

³⁵ Beba njéndó né-je kí joo lé d'ɔr poy né kí tɛɛ dɔ-dé-ti rebəə rəm, gə kí 'gə Jeju loki ɛ gangi-né mbè adi-dé lé rəm tɔ.

Jeju tɛɛ busi dɔ njéndó né-je-ti liə

Mar 16:14-18; Ja 20:19-29

³⁶ Loki njéndó né-je kí joo lé, d'isi pa ta-je kin bè-bè ya rəmə daji rɔ Jeju ya tɛɛ busi dan-dé-ti ə pa sə-dé panè: «Kadi lapiya nəy sə-si.» ³⁷ Rəmə bəl ində bandi-dé bati gangi, kdɔ də 'gir kí to 'mɛ dow fá d'oo-é. ³⁸ Ngə Jeju pa sə-dé panè: Kdɔ ri fá dɔ-si təl-né bè wa? Kdɔ ri fá mɛɛ-si ra joo bè wa? ³⁹ Ooi ji-m-je kì nja-m-je lé ɔn, to mə ya; ɔdi rɔ-m ə ooi. 'Mɛ dow lé, tal rɔ-é kì singə rɔ-é goto. Ngə mə lé, səi ooi maji kí tal rɔ-m kì singə rɔ-m tɔ nè. ⁴⁰ Ɛ pa ta kin bè toji-dé-né ji-é-je kì nja-é-je. ⁴¹ Rəmə rɔ-dé nəl-dé mbing adi d'oo kí né kí tɔgrɔ-ti al bəy, fá ndil-dé tɛɛ say adi Jeju dəji-dé panè: Ɔwi kì nékuso nè nɔɔ wa? ⁴² Beba d'un dəbi kanji kí nungə d'adi-é. ⁴³ Ɛ taa ə uso takəm-dé-ti nè ya.

⁴⁴ Go-ti, idə-dé panè: Kí ndoki m'isi-né sə-si bəy lé, m'idə-si m'panè: «Ta-je lay kí 'ndangi sobi dɔ-m mɛɛ mbete ndukun-je-ti lə Moiyiji, kì mɛɛ mbete-je-ti lə njépata-je kí ta Lubə-ti, kì mɛɛ mbete pa-je-ti lé, tɔ kadi né-é à ra né ya.» ⁴⁵ Beba ɛ tɛɛ kəm-dé adi 'gə-né mɛɛ ta-je kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay; ⁴⁶ ə idə-dé panè: Ooi, ta kí 'ndangi ɔn: Kristi à kingə kɔ, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ kì ndɔ kí njəkungi-ti mutə; ⁴⁷ ə ta kí sobi dɔ kiŋə panjiyə-je kí maji al kadi Lubə iŋə-né go majal-je lə dow-je kɔgi lé, d'a kulə gin-é dɔ bebo Jorijaləm-ti ya d'a kilə mbe-é kì ri Jeju kadi gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè. ⁴⁸ Səi ya 'toi njékoo né-é-je kì kəm-si kdɔ kadi 'pai ta-é. ⁴⁹ †Ə kí sobi dɔ-m mə lé, kadkare kí Bəbi-m un mindi-é kadi n'adi-si lé, m'a kulə siə kadi-si. Ngə səi rəmə, isi bebo Jorijaləm-ti nè ya sar kadi ingəi tɔgi kí à kɔ dɔrɔ-ti ree dɔ-si-ti kin bəy bane.

Kɔw Jeju dɔrɔ-ti

Mar 16:19-20; Knj 1:4-12

⁵⁰ †Beba Jeju ɔr-dé ɔw sə-dé gidi bebo-ti ngɔsi kì be kí Betani, fá ɔy ji-é kɔ taá ə tɔr ndi-é dɔ-dé-ti. ⁵¹ Loki ɛ a tɔrndi-é dɔ-dé-ti bè ya bəy rəmə, ɛ iŋə-dé ə Lubə un-é ɔw siə dɔrɔ-ti. ⁵² Ngə də rəmə loki d'osi dɔ-dé nangi nɔ-é-ti lé, 'təl d'ɔw bebo Jorijaləm-ti gogi kì rɔnəl kí nɔ, ⁵³ ə də d'isi takəy-ti lə Lubə kì dɔkaglo-je lay ya 'tɔy Lubə.

Poyta kí Maji kí

Ja ndàngi

Ta-je kí dɔ Poyta kí Maji-ti kí Ja ndàngi

Ja ndàngi mbete kin kɔ kadi dow ndó ə adi-né mɛɛ-é kí Jeju to Kristi dow kí Lubə mbəti-é, to Ngon lə Lubə, adi dow adi-é mɛɛ-é rəmə, isi kəm kɔ ri-é ('Ndó 20:31). Ɛ ɔsi kagi dɔ to-ti kí Jeju to Lubə, ngà ɛ tɔji-é kí to dow kí oy dɔ kagdəsi-ti kɔ kadi njera majal-je d'isi-né kəm kisi kí sartagangi rəm tɔ.

Ja to kí káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo, adi né-je kí ra né kí ta-é tɔ mɛɛ mbete-ti kinlé, ɛ ɔ lo-é-ti. Né-je kinlé, ɛ ɔsi go-nɔ-ti kɔ gangi-é gangi-é adi tɔ gay kɔ mbete-je kí mutə kí d'ɔr poy kisi kɔ dɔ taá lə Jeju. Ja ɔr poy nékɔji-je siri kɔ ta-je kí Jeju pa nja siri kí tɔji-né kí n'to Lubə: Jeju panè: «Ma ya m'to nékuso kí njəkadi dow-je d'isi kəm» (6:35,48), «m'to londógi lə dɔnangi» (8:12; 9:5), «m'to tarəbi» (10:7,9), «m'to njəkul bati-je kí maji» (10:11,14), «m'to njəkadi dow-je 'tɔsi ndəl rəm, m'to njəkadi dow-je d'isi kəm rəm» (11:25), «m'to rəbi, m'to ta kí tɔgrɔ-ti rəm, m'to kiskəm rəm» (14:6), «m'to kagi nduu kí tɔgrɔ-ti (15:1,5).»

Lo tum gin mbete-ti kinlé Ja panè «Ta isi nɔɔ» ə «Ta» lé to Jeju kí isi nati kɔ Lubə lo tum gin né-je-ti, adi kɔ takul-é bá Lubə ra-né né-je lay. «Ta» kinlé, təl dow. Kadi Ja təl-né ta mbete liə kinlé, ɛ ɔr poy né-je kí beti-beti kí sɔbi dɔ koy Jeju kɔ tɔsi kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, kɔ tɔji kí tɔji rɔ-é njéndó né-je liə go tɔsi-ti kí ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dɛ-ti kí d'oy.

Kulə gin ta

¹ Lo kulə gin né-je-ti ya, Ta isi nɔɔ ngá. Ta isi nati kɔ Lubə ə Ta lé to Lubə. ² Ta isi nati kɔ Lubə lo kulə gin né-je-ti nɔ. ³ Lubə ra né-je lay kɔ takul Ta ə né kí ɛ ra kɔ takul Ta al ya goto. ⁴ Ə mɛɛ Ta-ti kinlé bá kiskəm tɔ-ti ə kiskəm to londógi lə dow-je. ⁵ Lo kí ndógi ndógi londul-ti, ngà londul bá uwə-é kɔ rɔ-é-ti al.

⁶ †Lubə ulə dow káre kí ri-é lə Ja. ⁷ Ja lé to njəkoo né ə kidə dow-je ta kí dɔ-ti; adi ɛ ree kadi n'pa ta kí dɔ lo kí ndógi-ti, kɔ kadi dow-je lay ya d'adi mɛɛ-dé kɔ takul n'è. ⁸ Ɛ bá to lo kí ndógi lé al, ngà ɛ ree kɔ pa ta kí dɔ-ti kadi dow-je. ⁹ Londógi kí tɔgrɔ-ti lé ree dɔnangi-ti ə ndógi adi dow-je lay d'oo-né lo. ¹⁰ Lubə ra dɔnangi kɔ takul Ta ə Ta lé ree dɔnangi-ti nè; rəmə dow-je kí dɔnangi-ti 'gə-é al. ¹¹ Ɛ ree rɔ dow-je-ti liə ya rəmə, 'mbati kuwə-é kɔ rɔ-dé-ti; ¹² ngà dɛ lay kí d'uwə-é kɔ rɔ-dé-ti ə d'adi-é mɛɛ-dé lé, ɛ adi-dé tarəbi kadi 'təl ngan lə Lubə. ¹³ Dɛ lé 'to ngan lə Lubə kí Lubə ya oji-dé, bɔi kɔji kinlé to kɔji kí dow bá oji-dé al, bá to ndigi lə dow al rəm tɔ. ¹⁴ Ta lé, təl rɔ-é dow-ti ə ra bɛ dan-ji-ti rəm, to njera maji nɔ rəm, to njeta kí tɔgrɔ-ti rəm tɔ. J'oo né riba liə, kí to riba kí ɛ ingə kɔ to kí to Ngon kál kí j rɔ Bobi-é-ti ya. ¹⁵ Ja pa ta kí dɔ-é-ti adi dow-je ə pa kɔ ndi-é kí boy panè: «To ɛ kinlé bá m'pa ta kí dɔ-é-ti m'panè: Ɛ kí njèree go-m-ti lé to dow kí 'boy itə-m, kɔ ɛ to dow kí kete nɔ-m-ti.» ¹⁶ Ə jəi lay ya ramaji liə kí al dɔ lo kinlé nduy dɔ-ji pitim, bá j'ubəi maji-é kɔ kete-kete rəm tɔ. ¹⁷ Kɔtələ Lubə adi ndukun kɔ kəm rəbi kí rɔ Moiyi-ti ə ramaji, kɔ ta kí

† 1:6 1:6 Mat 3:1; Mar 1:4; Luk 3:1,2

to gro-ti bá ree kî kəm rəbi kí rɔ Jeju Kristi-ti tɔ. ¹⁸ Lubə lé, dow oo-é nja káre al; ngà Ngon kál kí to Lubə, njèkisi mbó Bobi-é-ti lé ya bá adi kəm dow-je ijə dɔ Bobi-é-ti.

Kullə-je kí Jeju ra takəm dow-je-ti rəsi

Ta kí Ja pa dɔ Jeju-ti

Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Luk 3:15-18; Ja 5:33-36

¹⁹ Ndo káre bè, jipi-je d'ulə njégugné-je lə Lubə, kî dow-je kí gin koji-ti lə Lebi kí 'to njéra sə-dé dɔ kullə-ti, adi d'ij bebo Jorijalem-ti 'ree 'dəji ta Ja 'panè: I lé, 'to ná wa? Beba Ja pa ta kí dɔ né-ti kí ɛ oo. ²⁰ Loki 'dəji-é ta kin bè lé, ɛ naji al ya idə-dé rəsi panè: Mə m'to Kristi*† al. ²¹ Dɛ 'təl 'dəji-é 'panè: Ngà i 'to ná wa? Sé i 'to Eli wa? Ɛ ilə-dé-ti panè: M'to Eli al. Dow kí j'isi j'ngəbi-é kí to njèpata kí ta Lubə-ti lé, sé to i wa? Ɛ ilə-dé-ti panè: Mə m'to dowbé kinlé al. ²² Rəmə 'təl 'dəji-é ya bəy 'panè: Ngà i lé 'to ná wa wa? I ya 'idə-ji ta kí dɔ-i-ti kadi j'ow j'idə njékulə-ji-je lé bane. ²³ Ɛ panè: Titi kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa-né lé, *mə m'to dow kí ndi-é ba diləlo-ti panè: 'Rai rəbi lə 'Babe adi a njururu-njururu.*

²⁴ Dow-je kí d'ulə-dé rɔ Ja-ti lé 'to Parisi-je†. ²⁵ Ja a ra dow-je batəm bá dɛ 'dəji-é 'panè: Kinə i 'to Kristi lé al rəm, 'to Eli al rəm, bá 'to njèpata kí ta Lubə-ti lé al rəm, ngà kɔ ri bá 'ra dow-je batəm wa? ²⁶ Ja ilə-dé-ti panè: Mə m'ra dow-je batəm mani; ngà dow káre isi dan-si-ti nɔɔ ya é səi 'gəi-é al. ²⁷ Dowbé lé à ree go-m-ti nɔɔ. Ə mə kinlé kulə saba liə ya kàre m'tuwə kadi m'tuti al.

²⁸ Ta-je kinlé dɛ 'pa kî nɔ mɛɛ bə-ti kí Betani, ta ba Jurde-ti kəl-é-ti kí lokubə kàdì-ti kí Ja ra dow-je batəm-ti lé.

²⁹ Lo aa go-ti, Ja oo Jeju ɔw ree rɔ-é-ti ə panè: Ooi, Ngonbati lə Lubə kí njèkɔr majal dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti lé é ɔw ree ɔngi. ³⁰ To ɛ kí ɔw ree kɔngi lé bá m'pa ta kí dɔ-é-ti m'panè: Ɛ kí njèree go-m-ti lé to dow kí 'boy itə-m, kɔ ɛ to dow kí kete nɔ-m-ti. ³¹ Ə mə kàre kete m'gə-é al, ngà m'ree m'ra dow-je batəm mani bè kɔ kadi Israyel-je 'gə-é-né tɔ. ³² Ja oo né ə pa ta dɔ-ti rəsi panè: M'oo Ndil kí aa njay i dɔrɔ-ti ree titi-nɔ kî dɔngɔndna bè ree isi dɔ Jeju-ti; ³³ ə mə m'gə-é al, ngà njékulə-m kadi m'ra dow-je batəm mani lé bá idə-m panè: Ɛ kí Ndil kí aa njay à kɔ dɔrɔ-ti ree kisi dɔ-é-ti kadi 'oo-é kinlé, ɛ bá à ra dow-je batəm kî Ndil kí aa njay. ³⁴ Mə m'oo né-é kî kəm-m, bá m'panè: Ɛ kí ɔw kɔngi lé bá to Ngon lə Lubə.

Njéndó né-je kí dɔsay

Mat 4:18-22; Mar 1:16-20; Luk 5:1-11

³⁵ Lo aa go-ti kàre, Ja kî dow-je joo dan njéndó né-je-ti liə d'isi lo-é-ti kinlé ya bəy. ³⁶ Beba loki oo Jeju ɔw dəə lé ɛ panè: Ooi, Ngonbati lə Lubə lé é ɔw ɔngi. ³⁷ Loki njéndó né-je kí joo kin d'oo ta-je kinlé bè rəmə, dɛ d'ij d'un go Jeju. ³⁸ Jeju təl kəm-é ə oo-dé go-é-ti rəmə dəji-dé panè: Ri bá 'sangi wa? Dɛ 'ba-é: *Rabi* adi kɔr mɛɛ-é to njéndó dow-je né ə 'dəji-é 'panè: I 'isi rá wa? ³⁹ Jeju ilə-dé-ti panè: 'Reei ə a kooi. À to kàdì kí sɔ kí losɔlo je bè. Beba dɛ d'ow d'oo lo kisi-é ə d'isi rɔ-é-ti ndɔ-é-ti kinlé.

⁴⁰ Dingəm-je kí joo kí d'oo ta-je lə Ja ə d'un go Jeju lé, ɛ káre to Andre kí ngonkɔ Simɔ Piyər. ⁴¹ Ɛ ɔw ingə ngonkɔ-é Simɔ lé ya kete idə-é panè:

* **1:20** 1:20 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **1:20** 1:20 Ja 1:41 † **1:24** 1:24 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngə nɔ.

J'ingə «Mesi» – kər meɣ-é to Kristi (dow kí Lubə mbəti-é). ⁴² Go-ti, ɔw kí Simɔ lé rɔ Jeju-ti. Beba Jeju oo-é ya rəmə panè: I 'to Simɔ kí ngon lə Jonasi. D'a ɓa-i Sepasi (kər meɣ-é to ər).

⁴³ Lo aa go-ti, loki Jeju ɔji kadi n'ɔw dɔnangi Galile-ti lé ɛ ingə dow káre kí ri-é lə Pilipi ə idə-é panè: 'Un go-m. ⁴⁴ Pilipi de kí Andre, kí Piyər lé 'to dow-je kí bebo Betsayda-ti.

⁴⁵ Go-ti, Pilipi ingə dow káre kí ri-é lə Nataniyel ə idə-é panè: Dow kí ndukun lə Moiyiji, kí mbete-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa ta liə lé j'ingə-é; to Jeju kí Najareti-ti, ngon lə Jojepi. ⁴⁶ Nataniyel idə Pilipi lé panè: Né kí maji à kí meɣ be-ti kí Najareti to ɓan wa? ⁴⁷ Rəmə Pilipi təl idə-é panè: 'Ree 'oo. Loki Jeju oo kí Nataniyel isi ree rɔ-é-ti lé, ɛ pa ta kí dɔ-é-ti panè: Ooi, Israyel kí togrɔ-ti kí kədkəm dow-je goto rɔ-é-ti é ɔw ree ɔngi. ⁴⁸ Ə Nataniyel dəji-é panè: I 'gə-m rá wa? Jeju ilə-é-ti panè: Loki 'a-né gin kote-ti kin ya m'oo-i pá ɓá Pilipi ɓa-i ɓəy. ⁴⁹ Nataniyel təl ilə-é-ti panè: Njəndó dow-je né, i lé 'to Ngon lə Lubə rəm, ɓá 'to ngar lə Israyel-je rəm to. ⁵⁰ Beba Jeju idə-é panè: Kidə kí m'idə-i m'panè m'oo-i gin kote-ti kin ɓá i adi-m-né meɣ-i tin! Né-je kí tɔ ɓəl itə né-je kin ya 'a koo ɓəy. ⁵¹ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; a kooi ta dɔrɔ kí tɛɛ ə a kooi malayka-je lə Lubə kí d'a kí dɔ Ngon lə dow-ti kɔ kɔw dɔrɔ-ti rəm, ɓá d'a kí dɔrɔ-ti təl ree dɔ-é-ti rəm to.

2

Jeju ra man adi təl yibi nduu

¹ Nɔ joo go-ti, taana tɔ meɣ be-ti kí Kana dɔnangi Galile-ti. Kɔ Jeju a lo-é-ti nɔɔ rəm, ² ɓá Jeju kí njəndó né-je liə kàrè 'ɓa-dé lo-é-ti to. ³ Yibi nduu tingə, rəmə kɔ Jeju idə-é panè: «Yibi nduu goto ngá.» ⁴ Jeju ilə-é-ti panè: «Dené*, ta ri lə-ji je səi wa?» Dɔkàdì lə-m asi al ɓəy. ⁵ Kɔ-é idə njérakullə-je panè: «Né lay kí à kidə-si ya 'rai.» ⁶ Lo-é-ti nɔɔ lé, jo ər kí boy-boy mekə tɔ-ti ə jo káre ya à kun man litir ɓu-je bè ə to jo-je kí man tɔ-ti kɔ kadi jipi-je 'togi-né rɔ-dé kadi d'aa njay takəm Lubə-ti. ⁷ Jeju idə-dé panè: «Ungi man rusi jo-je kinlé. Rəmə d'ungi man-ti adi rusi tənɛnɛ-tənɛnɛ.» ⁸ Təl idə-dé panè: «Ɔdi ɔwi-né adi njəkoo go nékuso» ə de d'ɔdi d'ɔw-né d'adi-é ya to. ⁹ Loki njəkoo go nékuso nɔ man kí 'təl-é yibi nduu-ti lé rəmə, ɛ gə lo kí i-ti al, ngà njérakullə-je kí d'ɔdi man lé ɓá 'gə maji. ¹⁰ Njəkoo go nékuso ɓa njətaa dené lé ə panè: Dow-je lay lé, yibi nduu kí maji ɓá 'ləbi kete-kete ə ɛ kí maji nɔ al ɓá d'inə gogi adi yibi ra dow-je ɓá 'ləbi ɓəy. Ngà i rəmə, yibi nduu kí maji ɓá i inə gogi sar ngɔsnè ɓəy wa? ¹¹ Nékoji-je kí Jeju ra lé, ɛ kin ɓá to kí dɔsɔy. Ɛ ra meɣ be-ti Kana, dɔnangi Galile-ti toji-né tɔgi-é ndaa-ti rəsi ə njəndó né-je liə d'adi-é meɣ-dé. ¹² †Go né-je-ti kinlé, Jeju ɔw meɣ be-ti kí Kapernayim nati kí kɔ-é-je kí ngankɔ-é-je, kí njəndó né-je liə, ngà kisi ɓá d'isi-ti ndo nɔ al.

Jeju tubə njéragati-je takəy-ti lə Lubə

Mar 11:15-18; Mat 12:38-40; Luk 19:45,46

¹³ Loki ndo ra nɔy Paki lə jipi-je nɔy ngɔsi lé, Jeju ɔw meɣ bebo Jorijalɛm-ti. ¹⁴ Ə ɔw takəy-ti lə Lubə rəmə, ingə njéra gati bati-je, kí mangi-je, kí dəje kí njəmbəl-nɔ là-je†. ¹⁵ Beba Jeju pəti kulə ndəy-ti tubə-né dow-je kin lay

* **2:4** 2:4 Ba kí Jeju ɓa kɔ-é «dené» lé to nədi ɓá nədi-é al. Kɔ Jeju to njèkilə kuji ɓi à nədi kɔ-é al. † **2:12** 2:12 Mat 4:13 † **2:14** 2:14 Jipi-je kí d'i dɔ be-je-ti kí rangi ɓá 'ree Jorijalɛm lé 'ree kí là kí dɔ be mba-ti adi d'a mbəl la-je lə-dé lé ɓá d'a ndogi-né nékul-je kɔ pole-né Lubə rəm, kɔ kugə-né lambo-je kí sobi dɔ kəy lə Lubə rəm.

takey-ti læ Lubə ə tubə-né bati-je, kɪ mangi-je, bá sane kə læ læ njembəl-nə læ-je ə titə tablə-je læ-dé tilə. ¹⁶ Ə idə njéra gati də-je panè: «'Saai né-je kin rangi lo kin-ti. Kəy læ Bəbi-m lé, 'rai-é ki kəy ra gati al!» ¹⁷ Mee njéndó né-je ole dɔ ta-ti kí mbete kí aa njay pa panè: «Kəy læ-i lé ta-é ɔ mee-m tokɪ pər bè.» ¹⁸ Bəba jipi-je 'pa siə 'panè: «Nékɔji ri bá 'a ra kadi j'oo bá j'a gə-né kí to tó-é kadi i 'ra-né né kinlé bè wa?» ¹⁹ †Jeju təl ilə-dé-ti panè: «'Tɔɔi kəy læ Lubə kin ə ndɔ mutə ya mə kində gogi lay.» ²⁰ Jipi-je lé d'idə-é 'panè: «Kəy læ Lubə kin kí j'ində bal kɔrsɔ gidi-é məkə lé ya i kan bá 'panè ndɔ mutə-rè ya 'a kində gogi lay!» ²¹ Ngà ɛ lé, ɛ pa ta læ kəy læ Lubə kí to daji rɔ-é ɛ ya. ²² Ndɔ kí Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ ngá bá mee njéndó né-je liə ole dɔ ta-ti kinlé ə dɛ d'adi mee-dé mbete kí aa njay rəm, d'adi mee-dé ta kí Jeju pa lé rəm tɔ.

Jeju gə ta kí mee dow-je-ti

²³ Mee ndɔ-je-ti kí Jeju a-né lo ra nəy Paki-ti mee bebo Jorijalem-ti kinlé, dow-je nə ya d'adi-é mee-dé kɔ koo kí d'oo nékɔji-je kí ɛ ra ra. ²⁴ Ngà Jeju nda mee-é rɔ-dé-ti al, kɔ ɛ gə mee dow-je lay. ²⁵ Ɔ ow ndoo kadi dow madi pa ta kí dɔ dow-ti adi-é al ngá, kɔ ɛ gə ta kí mee dow-je-ti lay.

3

Jeju kɪ Nikodem

Mat 18:3; Ja 1:12-13; 1Pi 1:3,23

¹ Ngà dow káre dan Parisi-je-ti* kí to káre dan 'boy-je-ti læ jipi-je kí ri-é læ Nikodem ² ree rɔ Jeju-ti ndɔ idə-é panè: Njéndó dow-je né, jɛ j'gə kí i lé, 'to njéndó dow-je né kí Lubə ya ulə-i; kɔtalə dow kí Lubə nəy siə al lé, à kasi ra nékɔji-je kí i 'ra 'ra kin al. ³ Jeju ilə-é-ti panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; dow kí d'oji-é sigi al lé, à kasi koo kɔbe læ Lubə al.» ⁴ Rəmə Nikodem dəji-é panè: Dow bɔgə ngá lé, d'a təl kɔji-é sigi ban bəy wa? Se à təl kur mee kɔ-é-ti gogi kadi d'oji-é nja joo bəy wa? ⁵ Jeju təl idə-é panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; kinə d'oji dow kɪ kəm rəbi læ man al rəm, kɪ kəm rəbi læ Ndil kí aa njay rəm al lé, dowbé à kɔw kɔbe-ti læ Lubə al. ⁶ Dow kí dow bá oji-é lé, rɔ-é to dow ya tɔ; ngà dow kí Ndil bá oji-é lé to ndil ya tɔ. ⁷ Ta kí m'idə-i m'panè: "D'a təl kɔji-si sigi gogi bane kinlé, adi ɔr ndil-i al." ⁸ Yəl lé, lo kí ndigi kulə-ti ya ɛ ulə-ti ə i 'oo ká-é, ngà i 'gə lo kí i-ti al rəm, bá 'gə lo kí isi ɔw-ti al rəm tɔ. Dow kí Ndil oji-é lé, to bè ya tɔ.» ⁹ Rəmə Nikodem təl dəji-é ya bəy panè: «Né-é kinlé, à ra né ban-ban wa?» ¹⁰ Bəba Jeju təl ilə-é-ti panè: «I kí 'to njéndó dow-je né dɔnangi Israyel-ti lé ya 'gə né kin al bəy wa! ¹¹ 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; né kí j'gə bá j'pa ta dɔ-ti, ə né kí j'oo kɪ kəm-ji bá j'pa ta dɔ-ti, ngà səi ooi ta læ-ji adi to ta kí tɔgrɔ-ti al. ¹² Né-je kí dɔnangi-ti nè ya m'pa-né sə-si ta ə səi adi mee-si al bè lé, lokɪ m'a pa sə-si ta dɔ né-je-ti kí dɔrɔ-ti lé, a kadi mee-si ban wa? ¹³ Dow kí ɔw dɔrɔ-ti goto, ngà Ngon læ dow [kɪ i dɔrɔ-ti]† ree dɔnangi-ti kin ya káre. ¹⁴ Titi kí ndɔki Moiyiji lɛ-né 'ningəkasi adi to li ə un taá diləlo-ti lé, Ngon læ dow kàrè d'a kun-é taá bè ya tɔ bane, ¹⁵ kɔ kadi dow kí rá-rá kí adi-é mee-é rəmə, isi kəm ya sartangani. ¹⁶ Kɔ Lubə ndigi dow-je kí dɔnangi-ti nè nə, bá adi-dé-né ngon kəl liə, kɔ kadi dow kí rá-rá kí adi-é mee-é rəmə oy al, ngà kadi isi kəm ya sartangani. ¹⁷ Kɔ

† **2:19** 2:19 Mat 26:61; 27:40; Mar 14:58; 15:29 * **3:1** 3:1 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti læ Moiyiji kadi ngə nə. † **3:13** 3:13 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

Lubə ulə Ngon-é dɔnangi-ti kɔɔ kadi-é gangta dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti al, ngà kadi dow-je kí dɔnangi-ti nè d'aji kì takul-é. ¹⁸ Dow kí adi-é mɛɛ-é lé, ta kí gangi ɔr dɔ-é-ti; ngà dow kí adi-é mɛɛ-é al rəmə, 'gangi ta dɔ-é-ti ngà; kdɔtalə ɛ adi mɛɛ-é Ngon kàl lə Lubə al. ¹⁹ Gin ta kí gangi lé ón: Lo kí ndógi ree dɔnangi-ti rəmə, londul bá dow-je 'ndigi bi 'ndigi lo kí ndógi lé al; kdɔtalə kullə ra-dé-je maji al. ²⁰ Kɔɔ dow kí to njèra majal lé, à kɔsi ta lo kí ndógi rəm, à kɔw lo kí ndógi-ti al rəm; ɛ à bəl panè, lo à ndógi dɔ kullə ra-n'è-je-ti kí maji al kin kadi dow-je d'oo. ²¹ Ngà dow kí njèra né kí tɔgrɔ-ti lé, ɛ à kɔ lo kí ndógi-ti, kɔɔ kadi lo ndógi dɔ kullə ra-é-je-ti kí maji lé kadi dow-je d'oo, kɔɔ to kullə-je kí nəl Lubə.»

²² Go-ti, Jeju dɛ kì njéndó né-je liə d'ow nati dɔnangi Jude-ti; ɛ isi sə-dé nɔɔ rəm, bá ra dow-je batəm rəm tɔ. ²³ Ja kàrè ra dow-je batəm Enɔ kí tò ngosi kì lo kí Salim-ti tɔ; kdɔtalə to lo kí man nɔ-ti; dow-je nɔ d'ow rɔ-é-ti adi ra-dé batəm. ²⁴ †Kɔɔ kaglo-é-ti kinlé, d'ilə Ja dangay-ti al bəy.

²⁵ Ngà njéndó né-je lə Ja, dɛ kì jipi káre 'naji-nɔ ta kí sobi dɔ kəm rəbi togɔ rɔ kɔɔ kaa rɔ dɔ majal-ti. ²⁶ Go-ti, njéndó né-je lə Ja d'ow rɔ Ja-ti d'idə-é 'panè: Njéndó dow-je né, 'oo, dow kí ndɔki ɔ rɔ-i-ti gidi ba jurde-ti kí i 'pa ta kí dɔ-é-ti adi-ji lé, ɛ kàrè ɔ ra dow-je batəm tɔ; adi dow-je lay ya d'ow rɔ-é-ti. ²⁷ Beba Ja idə-dé panè: Kinə Lubə adi né dow al lé, né kí dow à kingə kì dɔ rɔ-é ya goto. ²⁸ †«Mɔ bá m'to Kristi‡ lé al, ngà Lubə ulə-m kete nɔ dowbé-ti.» Ta kinlé, m'pa m'adi səi ya ooi kì mbi-si. ²⁹ Njètaa dené lé, ɛ ya to ngow dené; ngà nam ngow dené lé, ɛ ɔ mbó-é-ti nè, ɔ oo ndi-é; loki oo ndi nam-é lé, rɔ-é nəl-é nɔ; mɔ kàrè rɔ-m nəl-m bè ya tɔ ə to rɔnəl kí nɔ. ³⁰ Jeju lé bá tò kadi ɔw kì kete-kete ə mɔ tá jè m'təl kì gogi. ³¹ Njèki dɔrɔ-ti lé, ɛ ya ɔ bə dɔ né-je-ti lay. Dow kí dɔnangi-ti nè lé, ɛ to 'lə dɔnangi adi ɛ pa ta titi kí ɛ to-né dow kí dɔnangi-ti nè tɔ. Njèki dɔrɔ-ti lé, ɛ ya ɔ bə dɔ né-je-ti lay, ³² ɛ pa ta dɔ né-je-ti kí oo kì kəm-é rəm, ta-je-ti kí oo kì mbi-é rəm, ngà dow kí oo ta liə adi to ta kí tɔgrɔ-ti ya goto. ³³ Beba dow kí oo ta liə kí ta kí tɔgrɔ-ti rəmə, dowbé gə kí Lubə to njèpata kí tɔgrɔ-ti; ³⁴ kdɔtalə dow kí Lubə ulə-é lé, ɛ pa ta-je kí ta Lubə-ti, kɔɔ Lubə adi Ndil-é rusi mɛɛ-é. ³⁵ †Lubə kí Bɔbi ndigi Ngon-é adi inə né-je lay mɛɛ ji-é-ti. ³⁶ Dow kí adi mɛɛ-é Ngon lə Lubə lé, isi kəm ya sartagangi. Dow kí təl rɔ-é go ta-ti lə Ngon al lé, à kisi kəm ndɔ al, ngà wɔngi à ra Lubə dɔ-é-ti bè-bə ya.

4

Jeju kì dené kí Samari

¹ Jeju gə kí dow-je d'idə Parisi-je 'panè n'ow kì njéndó né-je nɔ n'itə Ja rəm, bá n'ra-dé batəm nɔ n'itə-é rəm tɔ. ² Kí tɔgrɔ-ti lé, Jeju ya kì dɔ-é ra dow-je batəm al; ngà to njéndó né-je liə bá 'ra dow-je batəm. ³ Loki Jeju oo ta kin bè lé, ɛ inə dɔnangi Jude təl isi ɔw dɔnangi Galile-ti gogi. ⁴ Ə tò kadi à kində dɔnangi Samari gangi bá à kow. ⁵ Beba ɛ ree tɛɛ mɛɛ bebo-ti káre kí 'ba-é Sikar, dɔnangi Samari-ti; Sikar lé tò ngosi kì londɔr kí ndɔki Jakobi adi ngon-é Jojepi. ⁶ Lo-é kin bá bole man lə Jakobi tò-ti. Kɔ rəbi ra Jeju adi isi nangi ta bole man-ti lé ə à to ta kí kàdì à kɔ jam dɔ bə-ti-je bè.

⁷ Dené káre kí dɔnangi Samari-ti ree kɔɔ kodi man ə Jeju dəji-é panè: «'Adi-m man m'ay sə-i.» ⁸ Ə njéndó né-je liə rəmə d'ow mɛɛ bebo-ti kɔɔ

† 3:24 3:24 Mat 14:3; Mar 6:17; Luk 3:19,20 † 3:28 3:28 Ja 1:20 ‡ 3:28 3:28 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 3:35 3:35 Mat 11:27; Luk 10:22

sangi nékuso. ⁹ Dené kí Samari lé idə Jeju panè: «Ban bá i kí 'to jipi ya 'dəji-m man kay mā kí m'to dené kí Samari bè wa?» E pa bè kdo jipi-je lé 'ndigi kadi de k̄i dow-je k̄i Samari d'uwə-nə noji al.

¹⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «Kinə 'gə kadjare lə Lubə rəm, 'gə dow kí a pa sə-i ta panè: 'Adi-m man m'ay kinlé rəm, rəmə lé i bá 'a dəji-é man kay ə e à kadi-i man kiskəm.» ¹¹ Beba dené lé idə-é panè: «'Babe, bole lé uu n̄ə rəm, bá i 'ow k̄i kuləman al rəm, ngà 'a k̄i k̄i man kiskəm lé rá wa? ¹² Se i 'oo rə-i k̄i dow kí boy itə ka-ji Jakobi wa? E bá adi-ji bole man kin ə e ya k̄i də-é ay man-é rəm, bá ngan-é-je k̄i nékul-je liə kàrè d'ay rəm tə.» ¹³ Jeju ilə-é-ti panè: «Dow kí rá-rá kí ay man kinlé kundə à ra-é gogi bəy; ¹⁴ ngà dow kí ay man kí m'a kadi-é lé, kundə à ra-é gogi nda al ə man kí m'a kadi-é lé à təl man kəneŋe kí à kay m̄e-é-ti bul-bul kdo kiskəm kí sartagangi.» ¹⁵ Beba dené lé idə-é panè: «'Babe, 'adi-m man-é kinlé, kdo kadi kundə ra-m gogi al ya sar rəm, bá kadi m'təl m'ree lo kin-ti m'odi man gogi al ya sar rəm tə.» ¹⁶ Jeju idə-é panè: «'Ōw 'ba ngobi-i ə 'təl 'ree.» ¹⁷ Dené lé ilə-é-ti panè: M'to njəngow al. Jeju idə-é panè: To tó-é kadi 'panè: «M'to njəngow al.» ¹⁸ Kdo 'taa ngow gin m̄i ə e kí isi siə bone bè kinlé to ngobi-i al. Adi ta kí 'pa lé to tó-é ya. ¹⁹ Dené lé idə-é panè: «'Babe, mā m'gə kí i lé 'to njəpata kí ta Lubə-ti. ²⁰ Ka-ji-je d'osi də-dé nangi n̄ə Lubə-ti də mbal-ti kin, rəmə səi 'painè dow-je d'a kosi də-dé nangi n̄ə Lubə-ti m̄e bebo Jorijalem-ti.» ²¹ Jeju ilə-é-ti panè: «Dené, ta kí m'ow k̄i kidə-i kinlé, 'oo k̄i ta kí tɔgrə-ti. Ndo madi à ree n̄ə lé, à to də mbal-ti kin bá a kosi də-si nangi n̄ə Bəbi-ji Lubə-ti al rəm, bá à to m̄e bebo Jorijalem-ti al rəm tə. ²² Səi osi də-si nangi n̄ə né-ti kí səi 'gəi al, ngà jə lé, jə j'osi də-ji nangi n̄ə né-ti kí j'gə, kdo kaji i rə jipi-je-ti. ²³ Ngà dokaglo-é à ree – ə ree rəm ngà – adi njəkosi də-dé nangi-je kí tɔgrə-ti d'a kosi də-dé nangi n̄ə Bəbi-ji-ti m̄e ndil-ti, * k̄i m̄e ta kí tɔgrə-ti, kdo njəkosi də-dé nangi-je kí bè kin bá Bəbi-m ge-dé. ²⁴ Lubə to ndil, adi njəkosi də-dé nangi n̄ə-é-ti-je d'a kosi də-dé nangi m̄e ndil-ti, k̄i m̄e ta kí tɔgrə-ti bane.» ²⁵ Beba dené lé idə Jeju panè: «M'gə kí t̄o kadi Mesi à ree ə e bá 'ba-é Kristi† lé. Loki à ree lé, à k̄or-ji m̄e né-je lay.» ²⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Mesi lé to mā kí mā m'pa sə-i ta kin ya.» ²⁷ Dokaglo-é-ti kin ya njéndó né-je liə lé 'təl 'ree rəmə ndil-dé t̄e say kdo Jeju a pa ta k̄i dené. Bè ya kàrè, dow kàre ya kàrè dəji-é panè: «To ri bá i a 'dəji-é əse ta ri bá i a 'pa siə wa al rəm.» ²⁸ Beba dené lé in̄ə gùm liə lo-é-ti ya ə osi təl ow m̄e bebo-ti idə dow-je panè: ²⁹ «'Ree ooi dingəm kí idə-m né-je lay kí m'ra kin; d̄omaji à to Kristi lé je bè al wa?» ³⁰ Beba dow-je d'j̄ m̄e bebo-ti d'ow k̄i rə Jeju-ti. ³¹ Dɔgangi-é-ti kinlé, njéndó né-je liə 'ra ndoo ta-é-ti panè: «Njéndó dow-je né, uso né bane.» ³² Ngà e idə-dé panè: «Nékuso kí səi 'gəi al ya t̄o nè kadi m'uso.» ³³ Beba njéndó né-je 'pa ta dan-dé-ti 'panè: «Dow madi à kadi-é né uso je bè.» ³⁴ Jeju idə-dé panè: «Ra ndigi lə njəkulə-m rəm, tol ta kullə liə rəm kin ya bá to nékuso-m.» ³⁵ Səi k̄i də-si 'painè: «Nay so bəy bá ko à to kijə.» Ngà mā m'idə-si m'panè: «Uni kəm-si k̄i taá ə ooi ko-je kí m̄e ndor-ti kí or adi t̄o kijə kin. ³⁶ Njəkijə ko ingə nékugə d̄oji-é rəm, bá e mb̄o kandi né kdo kiskəm kí sartagangi rəm tə. Bè kdo kadi njədubi ko de k̄i njəkijə ko 'ra rənəl nati. ³⁷ Gin-é kin bá gosta kí panè: “Njədubi ko dubi ə dow kí rangi bá ijə lé to ta kí tɔgrə-ti.” ³⁸ Lo kí səi 'rai kullə-ti al ya, mā m'ulə-si m'adi ijəi ko-ti. Dow-je kí rangi 'ra kullə rəmə, səi bá ubəi maji-é.»

* **4:23** 4:23 Kosi də nangi m̄e ndil-ti lé, k̄or m̄e-é to kosi d̄onangi n̄ə Lubə-ti m̄e-ji-ti kəy. † **4:25** 4:25 Kristi lé k̄or m̄e-é to dow kí Lubə mbəti-é.

³⁹ Mee bebo-é-ti kinlé, dow-je kí donangi Samari-ti na ya d'adi mee-dé Jeju, kdo ta kí dené pa rəsi panè: «E idə-m né-je lay kí m'ra.» ⁴⁰ Loki dow-je kí Samari lé 'ree ro Jeju-ti rəmə, 'ra ndoo ta-é-ti kadi isi sə-dé, adi e isi nɔɔ ndo joo. ⁴¹ Ə dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'adi-é mee-dé kdo ta-je liə, ⁴² rəmə d'idə dené lé 'panè: «Je j'adi mee-ji kdo ta-je lə-i al ngá; kdotalə je ya j'oo ta-je liə kì mbi-ji ə j'gə kí togrɔ-ti e to njəkaji dow-je kí donangi-ti ya.»

Jeju adi lapiya ngon lə dow kí boy

Mat 8:5-13; Luk 7:1-10

⁴³ Go ndo-ti kí joo lé Jeju inə lo kí tin kin ə ow donangi Galile-ti lé. ⁴⁴ †Kdo e ya pa rəsi panè: «Njèpata kí ta Lubə-ti lé, dow-je kí mee bekoji-é-ti d'a kun ta-é al.» ‡ ⁴⁵ †Loki Jeju ree tee donangi Galile-ti lé, dow-je kí donangi Galile-ti d'uwə-é ki ro-dé-ti, kdotalə né-je lay kí e ra bebo Jorijaleḿ-ti dokaglo ra nay-ti lé de d'oo kì kəm-dé. Kdo de kàrè d'a lo ra nay-ti lé nɔɔ to. ⁴⁶ †Beba e təl ow mee be-ti kí Kanə, donangi Galile-ti kí ndoki e ra man adi təl yibi nduu titi lé. Dow kí boy káre kí njèrakullə kì ngar isi mee bebo Kapernayim-ti é ro ngon-é kí dingəm to-é. ⁴⁷ Loki dingəm kinlé oo kí Jeju i donangi Jude-ti ree donangi Galile-ti nɔɔ rəmə, e ow ingə-é ə ra ndoo ta-é-ti kadi-é ree adi lapiya ngon-é kí tò ta koy-ti. ⁴⁸ Jeju idə-é panè: «Kinə lé ooi nékoji-je, kì né-je kí tò bəl-bəl kin al lé a kadi mee-si nda al.» ⁴⁹ Rəmə dow kí boy kí njèrakullə kì ngar lé idə-é panè: «'Babe, 'ree kalangi nè ngon-m lé à koy.» ⁵⁰ Beba Jeju idə-é panè: «Ngon-i lé ingə lapiya ngá é 'təl 'ow bee gogi.» Ə dingəm lé ndigi do ta-ti kí Jeju idə-é lé, adi osi təl ow ki bee gogi ya to. ⁵¹ Loki e nay rebəə bəy ya rəmə, ngannjékullə-je liə 'tilə kəm-é d'idə-é 'panè: «Ngon-i lé ingə lapiya ngá.» ⁵² Rəmə e dəji-dé sé ro ngon lé tò soti kì kàdì kí ban wa? Beba de d'ilə-é-ti 'panè: «'Ningə inə ngon lé tagnè kì kàdì kí káre kí kada.» ⁵³ Ə bobì ngon lé gə kí to dokàdì-é-ti kinlé ya to bá Jeju pa-né sə-n'è ta panè: «Ngon-i lé ingə lapiya ngá.» Beba dingəm-é kinlé adi mee-é rəm, bá dow-je kí mee kəy-ti liə kàrè d'adi mee-dé rəm to. ⁵⁴ Jeju i donangi Jude-ti təl ree donangi Galile-ti gogi bəy bá ra nékoji kí njèkungi-ti joo kinlé.

5

Njèrəkoy kí Betesda ingə lapiya

Ja 7:19-24; 9:1-17

¹ Go né-je-ti kinlé, ndo ra nay madi lə jipi-je asi, adi Jeju ow bebo Jorijaleḿ-ti.

² Ə mee bebo Jorijaleḿ-ti, ngosi kì tarəbi kí bati-je d'andi-né mee bebo-ti lé, dangi madi tò-ti nɔɔ, 'ba-é kì ta əbrə 'panè Betesda. Lo-é kinlé pal ra-ti mɪ. ³ Gin pal-je-ti kinlé njémɔy-je 'tò-ti nduy-nduy, adi to njəkəmtɔ-je, njəməti-je, njèrəkoy-je [njèrəkoy mburuki-je 'tò 'ngəbi kadi man lé ləngi. ⁴ Kdo taá-taá ya malayka káre ree usi kəm man-ti lé ə ra adi ləngi-ləngi. Ə dow kí man ləngi bá i usi kəm-ti kete lé, lé mɔy liə to mɔy kí ban-ban ya kàrè dowbé ingə lapiya.]*

⁵ Dingəm káre kí mɔy ra-é bal kormutə gidi-é jinəy joo tò ta man-ti lé nɔɔ to. ⁶ Jeju oo-é kí tò nangi ə gə kí e tò lo kin-ti low nɔ. Beba dəji-é panè: 'Ndigi kingə lapiya wa? ⁷ Rəmə njémɔy lé ilə-é-ti panè: 'Babe, loki

† 4:44 4:44 Mat 13:57; Mar 6:4; Luk 4:24 ‡ 4:44 4:44 Mat 13:57; Mar 6:4; Luk 4:24 † 4:45 4:45 Ja 2:23 † 4:46 4:46 Ja 2:1-11 * 5:4 5:4 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta greki.

man længi lé, dow kí à kun-m kilə-m kəm-ti ya goto ə loki mə ya m'isi m'ndər jan-jan kadi m'ow m'usi-ti kàrè, dow kí rangi i usi-ti kete n̄-m-ti rəm. ⁸ Beba Jeju idə-é panè: 'I taá, 'un né tò-i ə 'njiyə. ⁹ Ə tajinatì nè ya dingəm lé ingə lapiya adi un né tò-é ə njiyə.

Ndɔ-é-ti kinlé to ndɔ taakoo læ jipi-je, ¹⁰ adi 'boy-je læ jipi-je 'pa kì njèkingə lapiya lé 'panè: To ndɔ taakoo adi kuti kí uti né tò-i kinlé to tó-é al! ¹¹ E ilə-dé-ti panè: Njèkadi-m lapiya lé ya bá idə-m panè: 'Un né to-i ə njiyə. ¹² De 'təl dəji-é 'panè: N̄á bá idə-i kadi 'un né tò-i ə 'njiyə wa? ¹³ Ngà njèkingə lapiya lé, gə dowbé al. Kdɔtalə Jeju lé, ur dan kosi dow-je-ti kí d'ə lo-é-ti kinlé.

Jipi-je 'tilə ta dɔ Jeju-ti ə Jeju ilə-dé-ti

¹⁴ Go-ti, Jeju ingə dingəm lé takəy-ti læ Lubə ə idə-é panè: Yən, i lé 'ingə lapiya ngá ə 'ra majal al nè né kí ngə itə e kin ə kɪ tɛɛ dɔ-i-ti. ¹⁵ Dingəm lé ɔsi təl ɔw idə 'boy-je læ jipi-je lé panè: Dow kí adi-m lapiya lé to Jeju. ¹⁶ Gin-é kin bá jipi-je d'ilə-né ta dɔ Jeju-ti, kdɔtalə e adi lapiya dingəm lé ndɔ taakoo-ti.

¹⁷ Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: Bɔbi-m ra kullə sar bone. Mə kàrè m'isi m'ra kullə tɔ. ¹⁸ Loki e pa ta kin bè bəy lé, jipi-je 'sangi kəm lo təl-é kì rɔ tungə-dé itə kí kete-je ya bəy; kdɔtalə ndɔ taakoo kí e ilə kuji dɔ-ti al kin par al, ngà kdɔ pa kí e panè Lubə bá to Bɔbi-n'è kí oji-n'è, adi e ya kì dɔ-é oo rɔ-é kí njəkasi kì Lubə tɔ.

Tógi læ Jeju

¹⁹ Beba Jeju təl un ta idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; Ngon lé né kí à kasi ra kì dɔ rɔ-é ya goto. Ngà né kí Bɔbi-é ra adi-é oo bá e ra. Ə né lay kí Bɔbi Ngon ra lé, Ngon kàrè à ra ya tɔ. ²⁰ Kdɔtalə Bɔbi Ngon lé ndigi ngon-é adi né-je lay kí e isi ra ya ɔji-é. Né-je kí tò bəl-bəl itə né-je kin kàrè Bɔbi Ngon à kɔji-é, kdɔ kadi ɔr ndil-si. ²¹ M'pa bè kdɔ, titi kí Bɔbi Ngon isi adi dow-je 'tɔsi-né 'ndəl d'ində lo 'tɛɛ d'isi kəm kinlé, gangi-é kin ya dow kí Ngon ndigi kadi-é isi kəm lé à kadi-é isi kəm ya tɔ. ²² Rəm bá Bɔbi Ngon gangta dɔ dow-ti al. Ngà e təl kì ta kí gangi lay ya adi Ngon-é, ²³ kdɔ kadi dow-je lay d'un ta Ngon-é titi kí d'un-né ta Bɔbi ngon kin bè tɔ. Adi dow kí un ta Ngon al rəmə to Bɔbi-é kí njèkulə-é kin ya dowbé un ta-é al tɔ. ²⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí taa ta læ-m ə adi mɛɛ-é njèkulə-m lé isi kəm ya sartagangi, adi ta kí gangi goto dɔ-é-ti; dowbé lé, isi kəm bi oy al ngá. ²⁵ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kaglo madi à ree nɔɔ - ə ree ngá rəm - adi to kaglo kí de kí d'oy d'a koo ndi Ngon læ Lubə ə loki d'oo ndi-é rəmə d'a kisi kəm. ²⁶ Kdɔtalə titi kí Bɔbi Ngon to-né njèkadi dow-je d'isi kəm lé, gangi-é kin ya e adi-né tógi Ngon-é kadi-é to njèkadi dow-je d'isi kəm rəm, ²⁷ e adi-é tógi kadi-é gangta dɔ dow-je-ti, kdɔ e to Ngon læ dow. ²⁸ Adi ta-je kin ɔr ndil-si al, kdɔ dɔkàdì kí kadi de kí 'to be nin-ti d'a koo-né ndi-é asi ngá. ²⁹ Beba de kí 'ra né kí maji lé, d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ kdɔ kisi kəm ə de kí 'ra né kí maji al lé, d'a tɛɛ kdɔ ta kí gangi tɔ. ³⁰ Mə lé, né kí m'a ra kì dɔ rɔ-m ya goto. Adi m'gangi ta kì gangi-é kí Bɔbi-m idə-m-né ya. Ə ta kí gangi læ-m tò njururu, kdɔ né kí mɛɛ njèkulə-m ndigi bá m'sangi bi m'sangi né kí mɛɛ-m mə bá ndigi al.

³¹ Kinə to mə bá m'idə dow-je ta kí dɔ-m-ti rəmə, à to ta kí d'a ndigi al kare. ³² Ngà to dow kí rangi bá idə dow-je ta kí dɔ-m-ti ə m'gə kí ta kí dɔ-m-ti kí e idə-dé lé, to ta kí tɔgrɔ-ti ya. ³³ †Səi ya uləi dow-je rɔ Jɔ-ti ə e

idə-si ta sobi do ta kí tɔgrɔ-ti. ³⁴ Kí sobi do-m ma lé, dow bá à kidə dow-je ta kí do-m-ti al. Ngà ta kinlé, m'pa bè kɔo kadi aji-né. ³⁵ Ja lé toki lampi kí d'ində pər-ti adi ndógi ə səi 'ndigi ra-i rɔnəl-é asi dɔkaglo madi. ³⁶ Ma lé, ta kí toki pa do-m-ti adi uwə dingəm n̄a itə 'lə Ja kin ya tò nè. Kɔɔtalə kullə-je kí Bobi-m adi-m kadi m'ra kinlé, kullə-é-je kin ya tɔji ndaa-ti rəsi-rəsi adi dow-je 'gə kí Bobi-m ya ulə-m. ³⁷ † Ə Bobi-m kí ulə-m lé, ɛ ya idə dow-je ta kí do-m-ti. Səi ooi ndi-é nja káre al rəm, bá ooi-é nja káre al rəm tɔ. ³⁸ Ta liə kí ra bə mɛɛ-si-ti al kinlé bá səi adi-mi-né mɛɛ-si ma kí ɛ ulə-m lé al tin. ³⁹ Səi isi 'ndəri gin ta-je kí mɛɛ mbete-je-ti kí aa njay, kɔo səi 'giri kí a kingəi ta kí sobi do kiskəm kí sartagangi mɛɛ mbete-é-je-ti. Mbete-é-je kinlé bá isi pa ta kí do-m-ti adi dow-je. ⁴⁰ Rəmə kadi 'reei rɔ-m-ti kɔo kadi isi kəm lé, səi 'ndigi al!

⁴¹ Ma lé m'sangi kadi dow-je bá 'piti-m al. ⁴² Ngà m'gə-si kí səi lé 'ndigi Lubə al. ⁴³ Ma m'ree k̄i ri Bobi-m ə səi uwəi-mi k̄i rɔ-si-ti al; kin ya dow kí rangi ree k̄i ri-é ɛ ya rəmə, ɛ bá a kuwəi-é k̄i rɔ-si-ti. ⁴⁴ Səi kí səi ya 'piti-n̄a bi 'sangi kadi Lubə ya káre-rè bá piti-si al kinlé, a rai ban bá a kadi mɛɛ-si wa? ⁴⁵ Ooi nè a giri kí m'a kilə ta do-si-ti n̄ə Bobi-m-ti. Dow kí à kilə ta do-si-ti to Moiyiji kí səi indəi mɛɛ-si do-é-ti kin. ⁴⁶ Kɔɔtalə kinə ooi ta lə Moiyiji k̄i ta kí tɔgrɔ-ti lé, ma kàrè a kooi ta lə-m k̄i ta kí tɔgrɔ-ti ya tɔ; kɔo to ta-je kí sobi do-m bá ndəki Moiyiji ndàngi. ⁴⁷ Ngà kinə ta-je kí Moiyiji ndàngi kin ya ooi k̄i ta kí tɔgrɔ-ti al lé, a rai ban ngá bá a kooi ta-je lə-m k̄i ta kí tɔgrɔ-ti wa?

6

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo m̄i

Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Luk 9:10-17

¹ Go-ti, Jeju ɔw gidi babo Galile-ti kí 'ba-é babo Tiberiadi tɔ. ² Rəmə kosi dow-je n̄a ya d'un go-é, kɔo kɔw koo né-je kí tò bəl-bəl kí ɛ ra adi-né lapiya njémɔy-je. ³ Jeju ɔw isi do mbal-ti nati k̄i njéndó né-je liə.

⁴ Gangi-é-ti kinlé, ndo Paki kí to ndo ra n̄ay lə jipi-je n̄ay ngosi.

⁵ Loki Jeju un kəm-é oo kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí d'ɔw 'ree k̄i rɔ-é-ti kin bè rəmə, dəji Pilipi panè: «J'a ndogi mbè rá bá j'a kadi dow-je kan d'uso wa?» ⁶ Jeju dəji-é bè kɔo n̄a-né mɛɛ-é koo, kɔɔtalə ɛ gə né kí n'a ra bəti. ⁷ Pilipi idə-é panè: «Lé dow un là kullə kí ndo bujoo ya ndogi-né mbè kàrè, à kasi kadi ɔdi rɔ ta dow-je kin sɛ-sɛ lay al.» ⁸ Beba káre dan njéndó né-je-ti liə kí ri-é lə Andre, kí to ngonkɔ Simɔ Piyər idə Jeju panè: ⁹ «Ngon kí dingəm káre a k̄i mbè “ɔrji” m̄i, k̄i kanji joo nè; ngà bay ra-é kinlé à kasi dow-je kí n̄a kin rá wa?» ¹⁰ Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Adi dow-je lé d'isi nangi.» Lo-é kinlé, to lo kí wale kí mbəl n̄a-ti. Beba dow-je d'isi nangi. Ə dan dow-je-ti kí d'isi nangi lé, dingəm-je d'a ra budɔgi lo m̄i je bè. ¹¹ Go-ti, Jeju ɔy mbè lé, ra oiyo Lubə ə ləbi dow-je kí d'isi nangi lé; ɛ ra oiyo Lubə bè ya tɔ bá ləbi-dé kanji lé adi d'uso kí mɛɛ-dé ndigi. ¹² Loki dow-je lay d'uso né 'ndan lé, Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Oyi dɔdum-é-je kí n̄ay, kɔo kadi né káre ya kàrè n̄ay kɔgi al.» ¹³ Beba mbè kí m̄i lé, dow-je d'uso asi-dé adi njéndó né-je d'ɔy dɔdum-é-je kí n̄ay kàrè dɔgi gidi-é joo. ¹⁴ Loki dow-je d'oo nékɔji kí Jeju ra lé, 'panè: «Tɔgrɔ-ti ya, ɛ kanlé, to njəpata kí ta Lubə-ti kí tò kadi à ree dɔnangi-ti nè lé ya.» ¹⁵ Jeju gə kí d'a ree kuwə-é kɔw siə kɔo kində-é ngar; beba ɛ təl ɔr rɔ-é k̄i kár-é ɔw do mbal-ti gogi bəy.

† 5:37 5:37 Mat 3:17; Mar 1:11; Luk 3:22

Jeju njiyə dɔ man babo-ti
Mat 14:22-34; Mar 6:45-52

¹⁶ Ta ji losol-ti lé, njéndó né-je liə d'ow njal ta babo-ti, ¹⁷ ə d'ow d'al mee tɔ-ti kɔɔ kɔw bebo Kapernayim-ti gidi babo-ti. Ndɔ il ya ngá kàrè Jeju ingə-dé al ya bəy. ¹⁸ Rəmə, yálbo ulə dɔ babo-ti adi man tal bum-bum. ¹⁹ Loki njéndó né-je 'nəl tɔ d'ow à kasi kilometrə m̩ əse məkə-je bè rəmə, d'un kəm-dé d'oo Jeju kí ow njiyə dɔ man babo-ti isi ree ki ta tɔ-ti adi bəl ində bandi-dé gangi. ²⁰ Ngà Jeju idə-dé panè: «To mə bəy ə 'bəlɪ al!» ²¹ Dɛ 'ndigi kadi Jeju al mee tɔ-ti, rəmə tajinati nè ya, tɔ ɔsi nangi lo kí d'isi d'ow-ti lé.

Jeju to nékuso kiskəm
Ja 3:14-16; 1Ja 5:10-13; 1Kɔ 11:23-26

²² Lo aa go-ti rəmə, kosi dow-je kí 'nəy gogi gidi babo-ti d'oo kí lo-é-ti kinlé tɔ ra kàrè-rè rəm, b́a d'oo kí Jeju al mee tɔ-ti nati k̩ njéndó né-je liə al rəm, adi njéndó né-je ya b́a d'ow k̩ kar-dé. ²³ Ngà dow-je 'ree k̩ tɔ-je kí rangi kí d'i-né babo Tiberiadi-ti kí tɔ ngɔsi k̩ lo kí ndɔki 'Babe ra oiyo dɔ mbə-ti b́a adi dow-je d'uso lé. ²⁴ Loki kosi dow-je 'gə kí Jeju goto rəm, b́a njéndó né-je liə kàrè 'goto rəm lé, dɛ ya d'al mee tɔ-je-ti kinlé d'ow bebo Kapernayim-ti kɔɔ ndole Jeju. ²⁵ Loki d'ingə Jeju gidi babo-ti lé, 'dəji-é 'panè: Njéndó dow-je né, 'ree 'tɛɛ nè kàd̩ ban wa? ²⁶ Jeju idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; səi lé, 'sangi-mi kɔɔtalə né kí usoi 'ndani bi 'sangi-mi kɔɔtalə nékɔji-je kí m'ra m'adi ooi kin al. ²⁷ 'Rai kullə kɔɔtalə nékuso kí à ndum kin al, ngà 'rai kullə kɔɔ nékuso kí tɔ k̩ dɔ bal-bal kɔɔ kiskəm kí sartagangi kí to nékuso kí Ngon lə dow à kadi-si. Kɔɔtalə Ngon lə dow lé, ɛ b́a Bɔbi-é Lubə ɔsi-é k̩ pɔ. ²⁸ Kosi dow-je lé, 'dəji Jeju 'panè: J'a ra ri b́a j'a ra kullə-je kí mee Lubə ndigi wa? ²⁹ Bəba Jeju idə-dé panè: Né kí Lubə sangi rɔ-si-ti lé, ɛ ndigi kadi adi-mi mee-si mə Ngon-é kí ɛ ulə-m lé. ³⁰ Dɛ 'təl 'dəji-é 'panè: «Ngà i lé, ri b́a to nékɔji kí 'a ra kɔɔ kadi j'oo ə j'adi-i-né mee-ji wa? Kullə lə-i to ri wa? ³¹ Ndɔki kaji-je d'uso né kí 'ba-é maan diləlo-ti titi kí 'ndangi-né mee mbete-ti kí aa njay 'panè: Adi-dé nékuso kí j̩ dɔrɔ-ti d'uso.» ³² Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; nékuso kí j̩ dɔrɔ-ti lé, ndɔki to Moiyiji b́a adi-si al, ngà Bɔbi-m b́a adi-si nékuso kí tɔgrɔ-ti kí j̩ dɔrɔ-ti. ³³ Kɔɔtalə nékuso lə Lubə lé, to njək̩ dɔrɔ-ti ree kí adi dow-je kí dɔnangi-ti nè d'isi kəm.»

³⁴ Bəba dɛ d'idə Jeju 'panè: «'Babe, 'adi-ji nékuso kinlé k̩ ndɔ-é ndɔ-é ya.»

³⁵ Jeju idə-dé panè: «Mə ya m'to nékuso kí njəkadi dow-je d'isi kəm. Dow kí ree rɔ-m-ti lé bo à ra-é al ya sar rəm, b́a dow kí adi-m mee-é kàrè kundə à ra-é al ya sar rəm tɔ. ³⁶ Ngà lé m'idə-si m'panè: “Səi ooi-mi ya, ngà səi adi-mi mee-si al.” ³⁷ Dow-je lay kí Bɔbi-m adi-m-dé lé, d'a ree rɔ-m-ti ə dow kí ree rɔ-m-ti lé, m'a tubə-é al; ³⁸ Kɔɔtalə mə lé m'j̩ dɔrɔ-ti m'ree kɔɔ ra né kí mee-m mə b́a ndigi al, ngà Lubə kí ulə-m lé b́a m'ree kɔɔ ra né kí mee-é ndigi. ³⁹ Ə Lubə kí ulə-m lé, ndigi kadi dow-je lay kí n'adi-m-dé kinlé, m'adi dow kàrè dan-dé-ti nəy kɔgi al, ngà kadi m'adi-dé 'tɔsi 'ndəl d'ində lo 'tɛɛ dɔbəy ndɔ-ti.»

⁴⁰ «Né kí Bɔbi-m ndigi ɔn: Kadi dow kí oo Ngon ə adi-é mee-é rəmə, isi kəm sartagangi ə m'a kadi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dɔbəy ndɔ-ti.» ⁴¹ Jipi-je 'yun ta dɔ-é-ti, kɔɔ pa kí ɛ panè: «Mə ya m'to nékuso kí j̩ dɔrɔ-ti lé, ⁴² adi dɛ 'panè: “E kanlé, ɛ ya to Jeju kí ngon lə Jojepi, kí j'gəi kɔ-é-je k̩ bɔbi-é-je maji lé ya al wa? Ngà ra ban b́a ɛ panè n'j̩ dɔrɔ-ti wa?”»

⁴³ Jeju idə-dé panè: 'Yuni ta dan-si-ti al. ⁴⁴ Dow kí Bòbi-m kí njèkulə-m ndor-é ree siə rɔ-m-ti al lé, dowbé à kasi ree rɔ-m-ti kì dɔ rɔ-é al; ə dow kí ree rɔ-m-ti lé, m'a kadi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dɔbɔy ndɔ-ti. ⁴⁵ Mɛɛ mbete-ti lə njépata-je kí ta Lubə-ti lé, 'ndàngi 'panè: «Dow-je lay ya Lubə à ndó-dé né.» Dow kí rá-rá kí oo ta kí ta Bòbi-m Lubə-ti ə təl rɔ-é go-ti lé, à ree rɔ-m-ti. ⁴⁶ Dow kí oo Bòbi-m ya goto; njèki rɔ Lubə-ti ya káre-rè ə oo Bòbi-m. ⁴⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí adi-m mɛɛ-é lé, isi kəm ya sartagangi. ⁴⁸ Mɔ lé, m'to nékuso kí njèkadi dow-je d'isi kəm. ⁴⁹ Né kí 'ba-é maan lé, ka-si-je d'uso diləlo-ti ya, ngà d'oy. ⁵⁰ Nékuso kí j dɔrɔ-ti kadi dow uso ə à koy al lé é: ⁵¹ Mɔ bá m'to nékuso kiskəm kí j dɔrɔ-ti ree. Dow kí uso né-é kinlé rəmə, à kisi kəm ya sartagangi. Ə nékuso kí m'a kadi lé, to dɔ-m ya bá m'a kadi, kdɔ kadi dow-je kí dɔnangi-ti nè d'isi-né kəm.

⁵² Ta kinlé ra adi jipi-je 'naji-nɔ ta dan-dé-ti 'panè: Dow kanlé à ra ban bá à kadi-ji dɔ-é j'uso wa? ⁵³ Bɛba Jeju idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə usoi dɔ Ngon lə dow al rəm, bá kinə ɔyi məsi-é al rəm lé, à kisi kəm ndɔ al. ⁵⁴ Dow kí uso dɔ-m rəm bá ɔy məsi-m rəm lé, isi kəm sartagangi ə m'a kadi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dɔbɔy ndɔ-ti rəm tɔ. ⁵⁵ Kdɔtalə dɔ-m to nékuso kí tɔgrɔ-ti rəm, bá məsi-m to nékɔy kí tɔgrɔ-ti rəm tɔ. ⁵⁶ Dow kí uso dɔ-m rəm, bá ɔy məsi-m rəm lé, dowbé isi mɛɛ-m-ti rəm, bá mɔ kàrè m'isi mɛɛ-é-ti rəm tɔ. ⁵⁷ «Bòbi-m kí ulə-m lé to njèkisi kəm, adi mɔ m'isi kəm kì takul-é; bè ya tɔ, dow kí uso dɔ-m lé, à kisi kəm kì takul-m tɔ.» ⁵⁸ Ɛ bá to nékuso kí j dɔrɔ-ti lé. To gɔ nékuso kí ndɔki ka-si-je d'uso ya, ngà d'oy kin al. Nékuso-é kinlé, dow kí uso rəmə, à kisi kəm ya sartagangi.

⁵⁹ Ɛ bá to ta-je kí Jeju pa ndó-né dow-je né mɛɛ kɔykwɔnɔ-ti lə jipi-je bebo Kapernayim-ti.

⁶⁰ Njéndó né-je liə nɔ ya, loki d'oo ta-je kin bè lé, 'panè: «Ta kinlé nga nɔ! Nɔ bá à ndigi dɔ-ti siə wa?» ⁶¹ Jeju gə mɛɛ-é-ti kí njéndó né-je 'yun ta dɔ ta-ti liə lé, adi dɔji-dé panè: «Ta kí m'pa lé tugə-si jigi-ti wa? ⁶² Ə kinə lé ooi Ngon lə dow kí j isi ɔw kí lo-ti kí ndɔki isi-ti kete lé ə a painè ri ngá wa?» ⁶³ Ndil kí aa njay bá to njèkadi dow isi kəm. To né kí dow à kasi ra ndɔ al. Ta-je kí m'idə-si kinlé bá à kadi dow Ndil kí aa njay rəm, à kadi dow isi kəm rəm. ⁶⁴ Ngà dow-je madi d'ɔ dan-si-ti nè ya d'adi mɛɛ-dé al. Jeju pa bè kdɔtalə dow-je kí dan-ti-je kí d'adi mɛɛ-dé al lé, ɛ gə-dé lo kulə gin-é-ti ya rəm, bá dow kí à kun dɔ-é kàrè, ɛ gə-é lo kulə gin-é-ti ya rəm tɔ. ⁶⁵ Jeju ilə dɔ-ti panè: «Gin-é kin bá m'idə-si-né m'panè: Dow kí Bòbi-m inə tarəbi adi-é kadi ree rɔ-m-ti al lé, dowbé à kasi ree rɔ-m-ti kì dɔ rɔ-é al.»

⁶⁶ Dɔkaglo-é-ti kinlé, njéndó né-je liə nɔ d'ɔr rɔ-dé kɔgi rɔ-é-ti 'mbati kun go-é. ⁶⁷ Bɛba Jeju dɔji njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo panè: «Ə səi ə 'ndigi kɔwi sə-dé al wa?» ⁶⁸ †Simɔ Piyər ilə-é-ti panè: «'Babe, jɛ j'a kɔw go nɔ-ti bɔy wa? I ya bá ta-je kí dow à kisi-né kəm sartagangi lé tɔ rɔ-i-ti. ⁶⁹ Bɛba jɛ j'adi mɛɛ-ji rəm, jɛ j'gə kí i bá 'to njèkaa njay kí Lubə mbəti-ti rəm.» ⁷⁰ Jeju ilə-dé-ti panè: «Səi kí dɔgi gidi-é joo lé, to mɔ ya m'mbəti-si lay ya al wa? Ngà dow káre dan-si-ti bá to dow lə Sú!» ⁷¹ Jeju pa ta kinlé sɔbi-né dɔ Judasi ngon lə Simɔ Iskariyoti. Kdɔtalə Judasi kí to kí dan njéndó né-je-ti kí dɔgi gidi-é joo kinlé ya bá à kun dɔ Jeju.

7

*Meengga lə ngankɔ Jeju**Ja 5:44; 15:18-19; Mat 10:16*

¹ Go-ti, Jeju njiyə gəki lo kí dɔnangi Galile-ti gəki-gəki. E ndigi kow dɔnangi Jude-ti al, kdɔtalə 'boy-je lə jipi-je 'sangi tɔl-é.

² Ndo kí kadi jipi-je 'ra-né nɔy kəykam-je† lə-dé nɔy ngosi. ³ Beba ngankɔ Jeju d'idə-é 'panè: 'Inə lo kí nè kin ə 'ow dɔnangi Jude-ti kdo kadi njéndó né-je lə-i d'oo né-je kí isi 'ra ra lé tɔ bane. ⁴ Dow kí ndigi toji rɔ-é kadi dow-je 'gə-é lé, bɔyɔ rɔ-é ra né al. Titi kí 'isi 'ra-né né-je kinlé, 'toji rɔ-i adi dow-je lay 'gə-i. ⁵ Ngankɔ-é-je lé 'pa bè kdɔtalə de ya kàrè d'adi-é meɛ-dé al rəm tɔ. ⁶ E idə-dé panè: Mə lé dɔkaglo-é lə-m nɔy bəy; ngà səi rəmə, dɔkaglo lə-si to kì ndɔ-je lay. ⁷ Səi lé, dow-je kí dɔnangi-ti nè d'a kosi-si kì ta al; ngà mə rəmə d'a kosi-m kì ta. Kdɔtalə kullə ra-dé-je kí maji al maji al lé m'pa ta dɔ-ti m'adi dow-je d'oo. ⁸ Səi ə owi lo ra nɔy-ti lé. Ngà mə bá m'a kow al, kdɔtalə kaglo kow-é lə-m asi al bəy. ⁹ Loki idə-dé ta-je kin bè lé, e təl isi-né dɔnangi Galile-ti nɔɔ ya.

Ka Jeju bebo Jorijalem lo ra nɔy kəykam-je-ti

¹⁰ Loki ngankɔ Jeju-je d'oti d'ow lo ra nɔy-ti lé rəmə, e kàrè ɔti njɔy ya ow-ti tɔ.

¹¹ Ndo-je-ti kí d'isi 'ra-né nɔy kinlé, jipi-je 'sangi-é ə 'dəji 'panè: E lé a rá wa? ¹² Kosi dow-je 'yun ta dan-dé-ti nɔ 'sobi-né dɔ-é. De kí nɔ-je 'panè: E to dow kí maji ə de kí dan-ti-je 'panè: Kay! E to njèkur kosi dow-je wale. ¹³ Bè ya kàrè, ta kí sobi dɔ-é lé, dow kí pa rəsi ya goto, kdo 'bəl 'boy-je lə jipi-je.

¹⁴ 'Ra nɔy lé d'a danɔ ngà bá Jeju ɔti ow takəy-ti lə Lubə ə ndó dow-je né. ¹⁵ Néndó liə ɔr ndil jipi-je adi 'panè: Dow kanlé, ingə néndó al rəm, ngà ra ban bá e gə mbete lə Lubə bè wa? ¹⁶ Jeju ilə-dé-ti panè: Né kí m'ndó dow-je lé, to né kí mə bá m'un kì dɔ-m al. Ngà to Lubə kí njèkulə-m bá adi m'ndó-dé. ¹⁷ Dow kí ge ra né kí meɛ Lubə ndigi lé, kinə to Lubə bá adi-m m'ndó né kinlé dow-je kàrè dowbé à gə rəm əse to né kí mə ya m'un kì dɔ-m bá m'ndó-dé kàrè dowbé à gə rəm tɔ. ¹⁸ Dow kí un ta kì dɔ-é ya pa pa lé, to dow kí isi sangi riba kí sobi dɔ-é e ya. Ngà dow kí isi sangi riba lə njèkulə-é lé, e bá to njèra né kí togrɔ-ti ə né ra kí njururu al goto rɔ-é-ti. ¹⁹ Moiyiji adi-si ndukun ya al wa? Ngà dow kàre-rè kí kadi təl rɔ-é go-ti ya goto. Rəmə kdo ri bá 'sangi kadi 'toli-mi wa? ²⁰ Beba kosi dow-je d'ilə-é-ti 'panè: I lé 'ow kì ndil kí maji al meɛ-i-ti nɔɔ. Nɔ bá sangi kdo tɔl-i wa? ²¹ Jeju təl ilə-dé-ti panè: M'ra né kàre-rè bəy ya é səi lay ya ndil-si tɛɛ sɔy. ²² Moiyiji un ndu adi-si kadi ijəi ngan-si-je ganjangi ə to né kí d'ulə gin-é dɔ Moiyiji-ti nè al, ngà to ka-ji-je kí low bá d'ulə gin-é. Ə ndɔ taakoo ya səi ijəi dow ganjangi. ²³ †Səi ijəi dow ganjangi ndɔ taakoo-ti bè, kdo kadi ali-né dɔ ndukun lə Moiyiji al. Ngà kdo ri bəy bá daji rɔ dow bikti ya m'adi-é lapiya ndɔ taakoo-ti rəmə, səi adi wɔngi ra-si dɔ-m-ti bəy wa? ²⁴ Ooi rɔ dow kí ndaa-ti nè bá 'gangi-né ta al; ngà 'gangi ta gangi kí njururu bane.

²⁵ Dow-je kí dan-ti-je kí bebo Jorijalem-ti 'panè: Dow kí 'boy-je lə jipi-je d'isi 'sangi-é kdo tɔl-é lé ya ban al wa? ²⁶ Ooi, e a pa ta ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti ə ta kàre ya kàrè dow pa siə dɔ-ti al rəm. Adi 'boy-je lə-ji 'ndigi dɔ-ti kí e kan bá to Kristi* lé ya togrɔ-ti wa? ²⁷ Loki Kristi à ree lé, dow kí à gə lo kí i-ti ya goto. Ngà dow kanlé, jəi j'gəi lo kí i-ti. ²⁸ Jeju a ndó dow-je né takəy-ti lə Lubə ya rəmə e pa ta kì ndi-é kí boy panè: Adi 'painè 'gəi-mi

† 7:2 7:2 Mbl 23:34-44; Kni 29:12-39; Det 16:13-16; Jkr 14:16-19 † 7:23 7:23 Ja 5:9 * 7:26 7:26 Kristi lé kor meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

rəm, 'gəi lo kí m'i-ti rəm al ban! Mə lé, m'ree kì do rɔ-m al. Njèkulə-m lé to njèra né kí tɔgrɔ-ti, ngà gə bá səi 'gəi-é al. ²⁹ Mə m'gə-é kdo m'i rɔ-é-ti bá m'ree mə tin rəm, bá to ɛ bá ulə-m rəm tɔ. ³⁰ Bəba də 'sangi kadi d'uwə-é, ngà dow kí asi kadi uwə-é goto, kdɔtalə do gangi lo kuwə-é nɔy bəy.

³¹ Dow-je nɔ dan kosi dow-je-ti d'adi mɛɛ-dé Jeju lé ə 'panè: Loki Kristi lé, à ree rəmə, ɛ à ra nékɔji-je nɔ kitə dow kanlé bəy ban wa? ³² Ta-je kí dow-je 'pa nɔm-nɔm 'sobɪ-né do Jeju lé, usi mbi Parisi-je-ti. Bəba njékun do njégugnə-je, kì Parisi-je d'ulə njéngəm takəy lə Lubə kadi d'ow d'uwə-é.

³³ Bəba Jeju panè: «M'a kisi sə-si ndɛ bəy bá m'a təl kow rɔ njèkulə-m-ti. ³⁴ Loki m'a kow lé, a sangi-mi ngà a kingəi-mi al rəm, bá lo kí m'a kow-ti lé kàrè a kasi kowi-ti al rəm tɔ.» ³⁵ Rəmə jipi-je 'pa-nɔ ta dan-dé-ti 'panè: «Kow ə ɛ à kow rá ya bá j'a kingəi-é-né al lé wa? ɛ à kow rɔ ngankɔ-ji-je-ti kí 'sane-nɔ d'isi bə lə grɛki-je, kdo kadi n'ndó né grɛki-je wa? ³⁶ ɛ panè: “A sangi-mi, ngà a kingəi-mi al. Lo kí m'a kow-ti lé kàrè a kasi kowi-ti al. Ta kinlé kɔr mɛɛ-é tò ban wa?”»

³⁷ Sɔy ndɔ ra nɔy kəykam-je, adi to ndɔ kí boy nɔ kin bá Jeju i a taá, pa ta kì ndi-é kí boy panè: Dow kí kundə man ra-é rəmə, kadi-é ree rɔ-m-ti ɔy man. ³⁸ Dow kí adi-m mɛɛ-é lé, man ba-je kí à kadi dow-je kiskəm ya à kɪ mɛɛ-é-ti lo bul-bul titi kí mbete kí aa njay pa-né bè. ³⁹ Ta kinlé, Jeju pa sobɪ-né do Ndil kí aa njay kí də kí d'adi-n'è mɛɛ-dé d'a kingə. Dɔkaglo-é-ti kinlé Lubə adi Ndil kí aa njay al bəy, kdo Lubə toji rɪba lə Jeju ndaa-ti rəsi al bəy.

⁴⁰ Loki dow-je kí dan-ti-je dan kosi dow-je-ti d'oo ta-je kinlé rəmə 'panè: Dow kanlé to njèpata kí ta Lubə-ti ya tɔgrɔ-ti. ⁴¹ Dɛ kí nɔ-je 'panè: Dow kanlé to Kristi. Rəmə də kí rangi 'panè: Kristi lé à kɪ dɔnangi Galile-ti ban wa? ⁴² Mbete kí aa njay panè: Kristi lé, à tɛɛ gin kɔji-ti lə Dabidi mɛɛ bə-ti kí Bɛtlekəm kí to bə lə Dabidi. ⁴³ Bəba ta kí sobɪ do Jeju lé, ta dow-je asi-nɔ do-ti al adi 'gángi-né-nɔ. ⁴⁴ Dow-je kí dan-ti-je dan-dé-ti 'ndigi kuwə Jeju ya, ngà dow kí asi kadi uwə-é goto. ⁴⁵ Njéngəm takəy lə Lubə lé, 'təl d'ow rɔ njékun do njégugnə-je-ti, kì Parisi-je lé rəmə, 'dɔji-dé 'panè: Kdo ri bá uwəi-é 'reei siə al wa? ⁴⁶ Njéngəm takəy lə Lubə lé, d'ilə-dé-ti 'panè: Ta-je kí dingəm kin pa lé to ta kí dow pa nja káre al ya bəy! ⁴⁷ Rəmə Parisi-je lé d'i sə-dé do-ti 'panè: Səi lé ya kàrè adi-é ur-si wale bəy tɔ al ban! ⁴⁸ Dow káre-rè kí dan 'boy-je-ti əse dan Parisi-je-ti adi-é mɛɛ-é adi ooi nɔɔ ban wa? ⁴⁹ Ngà kosi dow-je kanlé, to gə bá 'gə ndukun lə Lubə al. Dɛ 'to dow-je kí ndɔl uwə do-dé. ⁵⁰ †Nikodɛm kí to káre dan 'boy-je-ti kí ndɔki ree ingə Jeju lé idə-dé panè: ⁵¹ Kí go ndukun-ti lə-ji ya lé, 'a koo ta ta dow-ti al rəm, 'a gə né kí dowbé lé ra al rəm ya 'a gangta do-é-ti wa? ⁵² Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: I 'ow kì to dow kí dɔnangi Galile-ti tɔ ngá wa? 'Ndó ndukun maji 'oo ə 'a gə kí njèpata kí ta Lubə-ti à kɪ dɔnangi Galile-ti al. ⁵³ [Go-ti, nɔ-nɔ ya ɔti ɔw bə liə-liə.

8

Ta kí sobɪ do dené kí d'uwə-é do kaya-ti

¹ Jeju ɔw do mbal kɔ kagi Olibiye-je-ti. ² Ngà kì ndɔge rati ya ɛ təl ree takəy-ti lə Lubə gogi ə dow-je lay 'ree rɔ-é-ti. Bəba ɛ isi nangi isi ndó-dé né. ³ Rəmə njéndó dow-je ndukun-je, kì Parisi-je d'uwə dené káre do kaya-ti 'ree siə rɔ Jeju-ti d'adi-é a dan dow-je-ti dana. ⁴ Ngá bá d'idə Jeju 'panè: «Njéndó dow-je né, dené kanlé j'uwə-é do kaya-ti. ⁵ Ə mɛɛ ndukun-ti lé,

Moiyiji un ndu adi-ji, kɔɔ kadi ko dené-je kí bè kinlé j'tilə-dé kɔ̀ ər j'tɔl-dé kɔ̀gi. Ngà i ə 'a pa ta dɔ-ti panè ri wa?» ⁶ Dɛ 'dɔ̀ji-é ta kinlé bè kɔɔ kingə-né ta madi ta-é-ti, kɔɔ kadi d'ilə-né ta dɔ-é-ti. Ngà Jeju ulə dɔ-é nangi ə isi tijə né nangi kɔ̀ ngon ji-é. ⁷ Loki 'dɔ̀ji-é ta kəm-dé kete-kete lé, ɛ ɔɔ dɔ-é taá idə-dé panè: «Dow kí dan-si-ti kí ra majal nja káre al bəy ya ə un ər ilə-né dené lé dɔsɔy.» ⁸ Ə Jeju təl ulə dɔ-é nangi gogi ə isi tijə né nangi ya bəy. ⁹ Loki d'oo ta-je kin bè lé [mɛɛ-dé uwə-dé kɔ̀ ta]* adi d'ɔ̀ káre-káre, ɔ̀ dɔ dɛ-ti kí 'tɔ̀gi nɔ̀-ti ya [sar dɔ sɔy-dé-je-ti.] Bɛba Jeju kɔ̀ dené lé ya par 'nɔ̀y danɔ dan kosi-je-ti. ¹⁰ Rəmə Jeju ɔɔ dɔ-é taá ə dɔ̀ji dené lé panè: Dené, njékilə ta dɔ-i-ti-je lé d'ɔw rá wa? Dow káre ya kàrè gangta dɔ-i-ti al wa? ¹¹ Ə dené lé ilə-é-ti panè: 'Babe, dow gangta dɔ-m-ti al. Bɛba Jeju idə-é panè: «Mɔ̀ kàrè m'gangi ta dɔ-i-ti al ya tɔ ə ɔw, ngà majal bá gogi rangi 'ra al ngá.»]†

Jeju pa ta rəsi dɔ kullə-ti liə adi dow-je

¹² †Jeju pa ta kí rangi ya bəy adi dow-je panè: Mɔ̀ lé, m'to londógi lə dɔnangi. Dow kí un go-m lé à njiyə lo kí ndul-ti al, ngà à kingə lo kí ndógi kí to kiskəm. ¹³ †Rəmə Parisi-je pa siə 'panè: Ta kí sobi dɔ-i bá i ya 'a 'pa adi dow-je kin ya rəmə toji kí to ta kí tɔgrɔ-ti al. ¹⁴ Bɛba Jeju ilə-dé-ti panè: Lé mɔ̀ ya m'pa ta kí sobi dɔ-m m'adi dow-je kàrè, ta kí m'pa lé to ta kí tɔgrɔ-ti ya. Kɔɔ mɔ̀ m'gə lo kí m'ɔ̀-ti rəm, m'gə lo kí m'isi m'ɔw-ti rəm tɔ. Ngà sɔi rəmə, 'gəi lo kí m'ɔ̀-ti al rəm, bá 'gəi lo kí m'a kɔw-ti al rəm tɔ. ¹⁵ Sɔi 'gangi ta kí go lo koo-ti lə dow. Ngà mɔ̀, m'gangi ta dɔ dow-ti al. ¹⁶ Ə kinə mɔ̀ m'gangi ta kàrè, ta kí gangi lə-m ɔw nati kɔ̀ ta kí tɔgrɔ-ti. Kɔɔ mɔ̀ m'ɔ̀ kɔ̀ kár-m al. Bɔbi-m kí njèkulə-m lé ɔ̀ sə-m nati. ¹⁷ Mɛɛ ndukun-ti lə-si lé, 'ndàngi 'panè né kí dow-je joo 'pa ta dɔ-ti kinlé, né-é to tó-é. ¹⁸ Mɔ̀ m'pa ta kí sobi dɔ-m mɔ̀ ya m'adi dow-je rəm, bá Bɔbi-m kí ulə-m lé kàrè pa ta kí sobi dɔ-m adi dow-je rəm tɔ. ¹⁹ Rəmə 'dɔ̀ji-é 'panè: Bɔbi-i lé ɔ̀ rá wa? Ə Jeju ilə-dé-ti panè: Sɔi 'gəi-mi al rəm, bá 'gəi Bɔbi-m al rəm. Kinə 'gəi-mi rəmə a gəi Bɔbi-m tɔ. ²⁰ Jeju ɔ̀ takəy-ti lə Lubə ngosi kɔ̀ lo kilə kadkare kadi Lubə ɔ̀ ndó né dow-je bá pa-né ta-je kinlé. Dow ya kàrè uwə-é al, kɔɔtalə dɔkàdɔ liə asi al bəy. ²¹ Jeju təl idə-dé bəy panè: M'a kɔw, sɔi a sangi-mi ə sɔi a koyi dan majal-je-ti lə-si. Lo kí m'a kɔw-ti lé, sɔi a kasi kɔwi-ti al. ²² Jipi-je 'panè ɛ ɔw kɔ̀ tɔl rɔ-é ɔbi. Kɔɔ ɛ panè: Lo kí m'a kɔw-ti lé sɔi a kasi kɔwi-ti al. ²³ Jeju ilə-dé-ti panè: Sɔi 'toi kí dɔnangi-ti nè, ngà mɔ̀ m'to kí taá dɔrɔ-ti. Sɔi 'toi kí 'lə dɔnangi, ngà mɔ̀ m'to kí 'lə dɔnangi al. ²⁴ Gin-é kin bá m'idə-si-né m'panè a koyi dan majal-je-ti lə-si. Kɔɔ kinə adi mɛɛ-si kí mɔ̀ m'to njèkisi‡ lé al rəmə, a koyi dan majal-je-ti lə-si ya. ²⁵ Ə dɛ 'dɔ̀ji-é 'panè: I 'to nɔ̀? Rəmə Jeju ilə-dé-ti panè: Ta kinlé lo kulə gin-é-ti nɔ̀ ya m'idə-si! ²⁶ M'ɔw kɔ̀ ta-je nɔ̀ kí sobi dɔ-si kadi m'pa rəm, kadi m'gangta dɔ-ti rəm. Ngà njèkulə-m lé to njèpata kí tɔgrɔ-ti ə ta kí m'oo ta-é-ti bá m'pa m'adi dow-je kí dɔnangi-ti nè. ²⁷ Ta kí Jeju idə-dé lé dɛ 'gə kɔ̀ to ta kí sobi dɔ Bɔbi-é Lubə al. ²⁸ Bɛba Jeju idə-dé panè: «Loki a kuni Ngon lə dow kí taá bá a gəi kí mɔ̀ lé m'to njèkisi rəm, m'ra né kɔ̀ dɔ rɔ-m al rəm. Ngà né kí Bɔbi-m ndó-m bá m'idə dow-je. ²⁹ Njèkulə-m lé ɔ̀ sə-m nati. ɛ inə-m kɔ̀ kár-m al. Kɔɔtalə mɔ̀ m'ra né-je kí nəl-é kɔ̀ ndɔ-je lay.»

* **8:9** 8:9 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɔ̀ ji-dé kɔ̀ ta grɛki. † **8:11** 8:11 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɔ̀ ji-dé kɔ̀ ta grɛki. † **8:12** 8:12 Mat 5:14; Ja 9:5 † **8:13** 8:13 Ja 5:31 ‡ **8:24** 8:24 Jipi-je 'gir kí Lubə ya kár-é à panè: Mɔ̀ m'to njèkisi (Tɛt 3:14).

³⁰ Loki Jeju pa ta-je kin bè lé, dow-je n̄a d'adi-é mee-dé. ³¹ Beba e idə jipi-je kí d'adi-é mee-dé lé panè: «Kinə āi do ta-ti lə-m njáangi rəmə, səi 'toi njéndó né-je lə-m kí tɔgrɔ-ti. ³² Səi a gəi ta kí tɔgrɔ-ti ə ta kí tɔgrɔ-ti à taa-si kilə-si taá.» ³³ †Dɛ d'ilə-é-ti panè: «Jɛ j'to nganka Abrakam ə je j'to bə-je lə dow nja káre al, ngà ban bá i 'panè ta kí tɔgrɔ-ti à taa-ji kilə-ji taá bəy wa?» ³⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí rá-rá kí ra majal lé to bə lə majal. ³⁵ Ə bə lé e à kisi mee kəy-ti lə 'ba-é sar al, ngà ngon lə njékəy bá à kisi-ti sartagangi. ³⁶ Beba kinə mə Ngon lə Lubə ya m'taa-si m'ilə-si taá rəmə, a toi bə-je al ya tɔgrɔ-ti. ³⁷ M'gə kí səi 'toi nganka Abrakam ya ngà səi 'sangi kdo tɔli-mi, kdotalə 'mbati ta lə-m. ³⁸ Mə m'pa ta do né-ti kí m'oo rɔ Bɔbi-m-ti ə səi kàrè ta kí ooi ta bɔbi-si-ti bá 'rai-né né tɔ.» ³⁹ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «Jɛ j'to kí gin ka-ti lə Abrakam.» Ə Jeju idə-dé panè: Kinə 'toi kí gin ka-ti lə Abrakam rəmə, 'rai kullə ra Abrakam tɔ baneŠ. ⁴⁰ Ngà kí ngɔsnè kinlé səi 'ndigi 'tɔli-mi, mə kí m'idə-si ta kí tɔgrɔ-ti kí m'oo ta Lubə-ti. Né-é kin to né kí Abrakam ra al. ⁴¹ Ngà səi lé 'rai kullə ra bɔbi-si. Dɛ d'idə-é panè: «Jɛ 'to ngan-je kí bɔbi-ji goto al. Bɔbi-ji ra káre-rè ə to Lubə.» ⁴² Jeju idə-dé panè: «Kinə Lubə ya to Bɔbi-si rəmə lé a ndigi-mi, kdo m'j rɔ Lubə-ti bá m'ree; m'ree k̄i do rɔ-m al, ngà to e bá ulə-m. ⁴³ Kdo ri bá səi 'gəi mee ta lə-m al wa? Kdo səi asi ndigi do ta-ti lə-m al. ⁴⁴ Səi lé, bɔbi-si to Sú, adi səi 'ndigi rai né-je kí mee bɔbi-si ndigi. E to njétɔl dow-je lo kulə gin-é-ti n̄y ə e a do ta kí tɔgrɔ-ti al, kdo ta kí tɔgrɔ-ti goto ta-é-ti. Loki e ədi ta lé, to ta-je liə kí mee-é-ti ya bá e tɛɛ-né tin; kdo e to njékəɔta rəm, bá to bɔbi njékəɔta-je rəm tɔ. ⁴⁵ Ngà mə lé, səi adi-mi mee-si al kdo m'pa ta kí tɔgrɔ-ti. ⁴⁶ N̄a dan-si-ti asi tɔji kí m'ra majal wa? Kinə m'pa ta kí tɔgrɔ-ti lé, kdo ri bá səi adi-mi mee-si al wa? ⁴⁷ Dow kí to kí lə Lubə lé oo ta lə Lubə. Səi ooi ta lə Lubə al, kdo səi 'toi kí liə al.»

⁴⁸ Jipi-je d'ilə Jeju-ti 'panè: «Pa kí j'panè i 'to dow kí dɔnangi Samari-ti rəm, 'ɔw k̄i ndil kí maji al mee-i-ti rəm kinlé to tó-é ya al wa?» ⁴⁹ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «M'ɔw k̄i ndil kí maji al mee-m-ti al. Ngà mə m'to dow kí m'un ta Bɔbi-m, ngà səi bá uni ta-m al. ⁵⁰ Mə m'sangi riba lə-m al; dow káre kí njəsangi riba lə-m k̄i njékadi naji ya isi n̄ɔɔ. ⁵¹ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow təl rɔ-é go ta-ti lə-m lé, à koy nd̄a al.» ⁵² Beba jipi-je d'idə-é 'panè: «Kí nè kinlé, j'gə kí ɔw k̄i ndil kí maji al mee-i-ti n̄ɔɔ. Abrakam oy, njépata-je kí ta Lubə-ti kàrè d'oy tɔ ə i panè: “Kinə dow təl rɔ-é go ta-ti lə-m lé, à koy nd̄a al.” ⁵³ Sé i 'boy itə ka-ji Abrakam kí oy lé wa? Njépata-je kí ta Lubə-ti kàrè d'oy rəm, ngà i oo rɔ-i k̄i n̄a ya wa?» ⁵⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Kinə mə ya m'osi gaji rɔ-m rəmə, kosi gaji rɔ lə-m to né kí kɔgi kare. To Bɔbi-m bá ɔsi gaji-m ə e bá səi 'painè to Lubə lə-si! ⁵⁵ Ə səi 'gəi-é al; ngà mə m'gə-é. Kinə m'panè m'gə-é al rəmə, m'a to njékəɔta madi-si tɔ. Ngà m'gə-é rəm, bá m'təl rɔ-m go ta-ti liə rəm. ⁵⁶ Ka-si Abrakam ra rɔnəl n̄a, loki e gir kí n'a koo ndo ree lə-m. E oo ndo ree lə-m ə ra-né rɔnəl.» ⁵⁷ Rəmə jipi-je 'pa siə 'panè: «I kan, 'ra bal korm̄i al bəy ya rəmə i 'ba rɔ-i njékoo Abrakam al ban wa!» ⁵⁸ Jeju idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kete bá kadi Abrakam isi lé, mə m'isi n̄ɔɔ ngá.» ⁵⁹ Rəmə dɛ 'kote ər-je kdo tilə-é-né, ngà Jeju ɔti bɔyɔ rɔ-é ə ɔti rangi takəy-ti lə Lubə.

9

† **8:33** 8:33 Mat 3:9; Luk 3:8 § **8:39** 8:39 Ta kinlé, mee mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi k̄i ji-dé k̄i ta greki lé 'panè: Kinə 'toi kí gin ka-ti lə Abrakam rəmə lé, a rai kullə ra Abrakam tɔ bane.

*Jeju adi dingəm kí kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti oo lo
Mar 8:22-25; 10:46-52*

¹ Jeju isi dæə rəmæ, oo dingəm kí kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti. ² Beba njéndó né-je liə 'dæji-é 'panè: Njéndó dow-je né, dingəm kanlé, njékoji-é-je bá 'ra majal əse to daji rɔ-é ya bá ra majal bá kəm-é tɔɔ-né lo koji-é-ti bè wa? ³ Jeju idə-dé panè: To ta læ majal liə əse majal læ njékoji-é-je bá kəm-é tɔɔ-né tin al; ngà tò bè kɔɔ kadi Lubə ɔji-né tógi-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti kɪ takul-é. ⁴ Kada nè kin ya adi j'rai kullə-je læ njèkulə-m; kɔɔ kinə ndɔ il rəmæ, dow à kasi ra kullə al ngá. ⁵ †Loki m'isi dɔnangi-ti nè bəy lé, m'to londógi læ dɔnangi.

⁶ Jeju pa ta kin bè ngá bá tubə man ta-é nangi lɔy-né nangi, ɔr kəm njèkəmto-ti lé ⁷ ə idə-é panè: 'ɔw 'togi kəm-i man dangi-ti kí 'ba-é Silowe kí kɔr mɛɛ-é to: Ngonnjèkullə. Beba njèkəmto lé ɔw dangi Silowe-ti lé ɔw togi kəm-é; ə loki isi təl rəmæ, oo lo. ⁸ Beba njétakəy-je liə kɪ dow-je kí kete d'oo-é kí to njèkisi kɔy né lé 'panè: Ɛ kan ya bá to njèkisi kɔy né lé al wa? ⁹ Dɛ kí nɔ́-je 'panè: To ɛ ya. Dɛ kí dan-ti-je 'panè: To dow kí tanɔ́ siə bi to ɛ al. Ɛ ɛ ya panè: To mɔ́ ya. ¹⁰ Beba dɛ 'dæji-é 'panè: Ra ban bá kəm-i lé oo lo wa? ¹¹ Njèkəmto lé ilə-dé-ti panè: Dingəm kí 'ba-é Jeju bá lɔy nangi ɔr kəm-m-ti ə idə-m panè: 'ɔw 'togi kəm-i man dangi-ti kí 'ba-é Silowe. Beba m'ɔw m'togi kəm-m ya rəmæ kəm-m oo lo. ¹² Dɛ 'dæji-é 'panè: Dingəm lé ɔ́ rá wa? Ɛ kí kete to njèkəmto lé panè: M'oo lo kí ɔw-ti al. ¹³ Rəmæ dɛ d'ɔr ɛ kí kete to njèkəmto lé d'ɔw siə rɔ Parisi-je-ti. ¹⁴ Ɛ to ndɔ taakoo-ti læ jipi-je bá Jeju lɔy-né nangi ɔr kəm-é-ti adi-é oo-né lo tin. ¹⁵ Beba Parisi-je lé kàrè 'dæji ɛ kí kete to njèkəmto lé se ra ban bá kəm-é lé oo lo wa? Ɛ idə-dé panè: Ɛ lɔy nangi ɔr kəm-m-ti ə m'ɔw m'togi rəmæ m'oo lo. ¹⁶ Loki ɛ pa ta kin bè rəmæ, Parisi-je kí nɔ́-je 'panè: To dow kí i rɔ Lubə-ti al, kdɔtalə ilə kuji dɔ ndɔ taakoo-ti al. Ngà dɛ kí dan-ti-je 'panè: Dow kí to njèramajal lé, à ra ban bá à ra nékoji-je kí titi-nɔ́ bè kin wa? ¹⁷ Ra adi gáŋgi-nɔ́ tò dan-dé-ti. Beba dɛ 'təl 'dæji-é bəy 'panè: I ya bè lé, ta ri bá i pa dɔ dow-ti kí adi kəm-i oo lo lé wa? Njèkəmto lé ilə-dé-ti panè: Ɛ to njèpata kí ta Lubə-ti. ¹⁸ 'Boy-je læ jipi-je lé 'mbati ndigi dɔ-ti kí dingəm kinlé kete to njèkəmto bá ngɔsnè təl oo lo, adi dɛ 'ba njékoji-é-je d'adi 'ree. ¹⁹ Beba 'dæji-dé 'panè: Ɛ kanlé to ngon-si kí sɔ́i 'painè kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti lé ya ban wa? Ngà ra ban bá kí nè kin oo lo wa? ²⁰ Njékoji-é-je lé 'panè: Je j'gə kí to ngon-ji ə kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti nɔ́ ya. ²¹ Ngà kəm rəbi kí ɛ oo-né lo ngá kin kàrè j'gə al rəm, bá dow kí adi kəm-é oo lo kin kàrè, j'gə-é al rəm tɔ. Sɔ́i ya 'dæji-é ooi. Tɔ́gi gangi asi pa ta dɔ rɔ-é-ti. ²² Njékoji-é-je lé 'pa bè kɔɔ dɛ 'bəl 'boy-je læ jipi-je. Kdɔtalə ta-dé asi-nɔ́ kadi kinə dow kí rá-rá ya panè Jeju to Kristi* rəmæ, kadi 'tubə-é kɔ́gi kəykəwnɔ́-ti læ-dé. ²³ Gin-é kin bá njékoji-é-je 'pa-né 'panè: To dow kí tɔ́gi gangi ɔ́n é 'dæji-é ooi. ²⁴ Beba dingəm kí kete to njèkəmto lé, Parisi-je 'təl 'ba-é ba kí nja joo ə d'idə-é 'panè: 'Pa ta kí tɔ́grɔ-ti 'ɔsi-né gaji Lubə. Je j'gə kí dingəm kinlé to njèramajal. ²⁵ Ɛ ilə-dé-ti panè: Lé ɛ to njèramajal ya kàrè, mɔ́ m'gə al. Ngà né káre kí m'gə ɔ́n: Kete m'to njèkəmto ə ngɔsnè m'oo lo. ²⁶ Dɛ 'dæji-é 'panè: Ri bá ɛ ra sə-i wa? Ɛ ra ban bá adi kəm-i lé oo lo wa? ²⁷ Ɛ idə-dé panè: Ta kinlé m'pa kete ya sɔ́i ooi al; ngà kɔɔ ri bá sɔ́i 'ndigi kadi m'təl m'idə-si ya bəy wa? Sɔ́i kàrè 'ndigi təli njéndó né-je liə to wa? ²⁸ Dɛ 'taji-é ə 'panè: I bá 'to njéndó né liə; je j'to njéndó né-je læ Moiyiji. ²⁹ Moiyiji lé, je j'gə kí Lubə pa siə ta; ngà dow kanlé, je j'gə lo kí tɛɛ-ti al. ³⁰ Ɛ ilə-dé-ti

† 9:5 9:5 Mat 5:14; Ja 8:12 * 9:22 9:22 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

panè: Ooi, né kí tò bəl é:n: Jeju lé, səi 'gəi lo kí i-ti al ə ɛ bá adi kəm-m oo lo tin. ³¹ Jəi j'gəi kí Lubə oo ta lə njèramajal-je al. Ngà dow kí rá-rá kí ilə kuji do Lubə-ti ə ra né kí mɛɛ Lubə ndigi lé, dowbé kin bá Lubə oo ta liə. ³² Dow kí kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti ya dow adi kəm-é oo lo adi j'oo ta-é nja káre al ya bəy. ³³ Dingəm kí adi kəm-m oo lo kinlé, kinə i rɔ Lubə-ti al lé, né káre ya kàrè à kasi ra al. ³⁴ 'Boy-je lə jipi-je d'ilə-é-ti 'panè: I kí 'to njèramajal kí koji kəy kin ya bá 'ba rɔ-i njèndó-ji né al ban! Beba 'tubə-é lo kəwnə-ti lə-dé kɔgi. ³⁵ Jeju oo ta tubə kí 'tubə-é lé ə loki ingə-é rəmə dəji-é panè: 'Adi mɛɛ-i Ngon lə dow wa? ³⁶ ɛ dəji Jeju panè: 'Babe, Ngon lə dow ə to ná bá kadi m'adi-é mɛɛ-m wa? ³⁷ Jeju idə-é panè: Ngon lə dow lé, i oo-é ngá, to mə kí mə m'pa sə-i ta nè kin ya. ³⁸ Beba ɛ panè: M'adi-i mɛɛ-m, 'Babe, ə ɔsi dɔ-é nangi nɔ-é-ti. ³⁹ Go-ti, Jeju panè: M'ree dɔnangi-ti nè kɔɔ gangta. Kɔɔ kadi njékəmtɔ-je d'oo lo ə njékoo lo-je 'təl njékəmtɔ-je tɔ. ⁴⁰ Loki Parisi-je kí dan-ti-je kí d'a siə nati d'oo ta-je kin bè lé, 'pa siə 'panè: Jɛ kàrè j'to njékəmtɔ-je tɔ wa? ⁴¹ Jeju ilə-dé-ti panè: Kinə 'toi njékəmtɔ-je rəmə, lé majal lə-si à goto. Ngà kí ngɔsnè-ti kin səi 'painè: Jɛ j'to njékoo lo-je. Beba majal lə-si tò lo tò-é-ti tɔ.

10

Njèkul bati-je kí maji

¹ «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow andi go bati-je-ti kə tarəbi gali al, ngà al kə dɔ gali kəl-é-ti kí rangi lé dowbé to njèbogi, to bəkaya. ² Ngà dow kí andi kə tarəbi gali lé to njèkul bati-je. ³ Njèngəm takəy tɛɛ tarəbi adi-é ə bati-je d'oo ndi-é. Rəmə bati-je kí 'to 'liə lé, ɛ ba-dé kə ri-dé ri-dé, ə ɔr nɔ-dé tɛɛ sə-dé ndaa-ti. ⁴ Loki ɛ adi bati-je liə 'tɛɛ ndaa-ti lay rəmə, ɛ njiyə nɔ-dé-ti, ə bati-je lé 'ndole go-é kɔɔ dɛ 'gə ndi-é. ⁵ Dow kí to mba lé, bati-je d'a kəy-é kə ngərəngi bi d'a ndole go-é al; kɔɔ dɛ 'gə ndi mba-je al.» ⁶ Dow-je 'gə mɛɛ gosta kí Jeju pa sə-dé kinlé al. ⁷ Beba Jeju təl pa bəy panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; mə m'to tarəbi kəy lə bati-je. ⁸ Dɛ lay kí 'ree nɔ-m-ti kete lé, 'to njèbogi-je kə bəkaya-je, adi bati-je d'oo ta lə-dé al. ⁹ Mə m'to tarəbi, adi kinə dow andi kə tarəbi kí rɔ-m-ti rəmə, à kaji; ɛ à kandi rəm, à tɛɛ rəm, bá à kingə nékuso rəm tɔ. ¹⁰ Ngà njèbogi lé, ɛ ree kɔɔ bogi né rəm, təl né rəm, bá tuji né rəm. Ngà mə m'ree kɔɔ kadi dow-je d'isi kəm ə kadi kiskəm lə-dé kinlé maji-é al dɔ lo rəm tɔ. ¹¹ Mə m'to njèkul bati-je kí maji. Njèkul bati-je kí maji lé, ilə rɔ-é kɔgi kɔɔ bati-je liə. ¹² Ngà njèrakullə là kí to njèkul bati-je kí tɔgrɔ-ti al, adi 'to bati-je liə al rəm lé, loki ɛ oo jagim isi ree rəmə, tusi bati-je inɔ-dé ay adi jagim ree tuwə-dé ə sane ndəgi-é-je kati-kati. ¹³ Dow kinlé ra bè kɔɔ ɛ to njèrakullə là adi usi-é dɔ bati-je-ti al. Mə m'to njèkul bati-je kí maji. ¹⁴ †M'gə bati-je lə-m rəm, bati-je lə-m kàrè 'gə-m rəm tɔ. ¹⁵ Titi kí Bobi-m gə-m-né lé, mə kàrè m'gə Bobi-m tɔ ə m'ilə rɔ-m kɔgi kɔɔ bati-je lə-m. ¹⁶ M'ow kə bati-je kí rangi nɔɔ, ngà goto bá 'goto mɛɛ gali-ti nè bəy. Dɛ kinlé tò kadi m'ree sə-dé; dɛ d'a koo ndi-m ə d'a to nékul-je kí káre-rè rəm, njèkul-dé à 'ra káre-rè rəm tɔ. ¹⁷ Bobi-m ndigi-m kɔɔ kilə kí m'ilə rɔ-m kɔgi kɔɔ kadi m'təl m'isi kəm gogi. ¹⁸ Mə ya m'ilə rɔ-m kɔgi kə mɛɛ ndigi lə-m bi dow à təl-m kə dɔ rɔ-é al. M'ow kə tɔgi kadi m'ilə rɔ-m kɔgi rəm, bá m'ow kə tɔgi kadi m'təl m'isi kəm gogi rəm; ɛ bá to ndu kí m'ingə rɔ Bobi-m-ti.»

¹⁹ Ta-je kinlé ra adi gángi-nə tò dan jipi-je-ti rangi ya bəy. ²⁰ Dow-je nɔ dan-dé-ti ya 'panè: «ɛ ow kə ndil kí maji al mɛɛ-é-ti rəm, to mbé rəm. Ngà

† 10:14 10:14 Mat 11:27; Luk 10:22

kɔɔ ri bá ooi ta liə wa?» ²¹ Dɛ kɪ madi-je 'panè: «Ta-je liə to ta lə dow kɪ ɔw kɪ ndil kɪ maji al mɛɛ-é-ti al. Sé dow kɪ ɔw kɪ ndil kɪ maji al mɛɛ-é-ti lé à kasi kadi njèkəmto oo lo to wa?»

Jipi-je 'mbati ta lə Jeju

²² Ndo káre bè 'ra nɔy kəy lə Lubə mɛɛ bəbo Jorijaləm-ti nɔy kul-ti. ²³ Jeju njiyə ndó rɔ-é takəy-ti lə Lubə gin pal-ti lə Salomɔ. ²⁴ Rəmə 'boy-je lə jipi-je d'ilə-nɔ 'gəə dɔ-é ə dəji-é 'panè: «Kàdì ban bá i a kadi mɛɛ-ji usi nangi wa? Kinə i ya 'to Kristi* lé rəmə 'idə-ji rəsi.» ²⁵ Jeju ilə-dé-ti 'panè: «Mɔ m'idə-si ya ngà sɔi ooi kɪ ta kɪ tɔgrɔ-ti al. Kullə-je kɪ m'ra kɪ ri Bobi-m kin ya asi kadi 'gəi-mi-né. ²⁶ Ngà sɔi adi mɛɛ-si al kɔɔ sɔi 'toi kɪ dan bati-je-ti lə-m al. ²⁷ Bati-je lə-m d'oo ndi-m 'gə; mɔ m'gə-dé ə dɛ 'ndole go-m. ²⁸ Mɔ m'adi-dé kiskəm kɪ sartagangi; dɛ d'a koy ndɔ al rəm, bá dow à kasi taa-dé ji-m-ti al rəm tɔ. ²⁹ Bobi-m kɪ adi-m-dé lé, tógi-é itə tógi-je lay ə dow kɪ asi taa-dé ji Bobi-m-ti ya goto. ³⁰ Mɔ lé, jɛ kɪ Bobi-m j'to dow-je kɪ káre-rè.»

³¹ Nja káre ya bəy, jipi-je d'ɔy ər-je kɔɔ tilə-é-né tɔl-é. ³² Bəba ɛ idə-dé panè: «M'ra kullə-je kɪ maji-maji nɔ kɪ i rɔ Bobi-m-ti m'adi ooi. Dan kullə-je-ti kɪ m'ra kinlé ɛ kɪ rá bá 'ndigi 'tiləi-mi kɪ ər kɔɔ wa?» ³³ Ə 'boy-je lə jipi-je lé d'ilə-é-ti 'panè: «Jɛ j'ndigi tɔl-i kɔɔ kullə-je kɪ maji-maji kin al; ngà kɔɔ i kɪ 'to dow ya rəmə 'ba rɔ-i Lubə, adi ta kin to takobi!» ³⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Mɛɛ ndukun-je-ti lə-si lé 'ndangi panè: “Mɔ Lubə m'panè sɔi 'toi lubə-je.” ³⁵ Dow-je kɪ Lubə pa sə-dé ta ya bá ndukun ba-dé lubə-je lé al wa! Ə ta kɪ mbete kɪ aa njay pa lé dow à kɔɔ kɔgi al rəm tɔ! ³⁶ Mɔ lé, Bobi-m ɔr-m ində-m tagay ə ulə-m dɔnangi-ti nè, rəmə sɔi 'painè: “M'pa ta kɔbi dɔ Lubə-ti.” Kɔɔ pa kɪ m'panè: “M'to Ngon lə Lubə.” ³⁷ Kinə m'ra kullə-je lə Bobi-m al rəmə, adi-mi mɛɛ-si al! ³⁸ Ngà kinə kullə-je kɪ m'ra lé to kullə-je lə Bobi-m ya, é kinə mɔ bá lé adi-mi mɛɛ-si al kàrè rəmə, adi mɛɛ-si kullə ra-m-je kinlé bəl bane. Bəba a gəi maji yórórɔ kɪ Bobi-m to kɪ lə-m ə mɔ m'to kɪ lə Bobi-m tɔ.» ³⁹ Dɛ 'təl 'sangi kadi d'uwə-é, ngà ɛ tɛɛ ji-dé-ti. ⁴⁰ †Bəba Jeju təl ɔw gidi ba Jurde-ti gogi, lo-ti kɪ Ja ulə gin ra dow-je batəm-ti ə ɛ isi-ti. ⁴¹ Dow-je nɔ ya 'ree rɔ-é-ti ə 'panè: «Nékoji káre ya kàrè Ja ra al, ngà ta-je lay kɪ Ja pa dɔ dow-ti kinlé to ta kɪ tɔgrɔ-ti. ⁴² Lo-é-ti kinlé dow-je nɔ ya d'adi mɛɛ-dé Jeju.»

11

Koy lə Lajar

¹ †Dingəm káre bè kɪ ri-é lə Lajar bá rɔ-é to-é. ɛ to dow kɪ mɛɛ bə-ti kɪ Betani kɪ to bəkoji Mari dɛ kɪ ngonkɔ-é Marti. ² †Mari kinlé bá ndɔki ur ubi dɔ 'Babe-ti ə uwə bəl dɔ-é bɔr-né nja-é lé. ɛ to kɔnan Lajar kɪ rɔ-é to-é lé. ³ Ngankɔ-nɔ-je kɪ dené kɪ joo kinlé d'ulə kullə d'idə Jeju 'panè: «'Babe, ɛ kɪ i 'ndigi-é lé, rɔ-é to-é.» ⁴ Loki Jeju oo ta kinlé rəmə panè: Mɔy kinlé à tɛɛ koy al. To mɔy kɪ à ra kadi ri Lubə ba-né rəm, bá kɪ takul mɔy kinlé ya dow-je d'a kɔsi-né gajɪ Ngon lə Lubə rəm tɔ. ⁵ Marti kɪ ngonkɔ-é Mari, kɪ kɔnan-dé Lajar lé 'to dow-je kɪ Jeju ndigi-dé. ⁶ Loki Jeju oo ta rɔto lə Lajar lé, ɛ isi lo kɪ isi-ti lé ya ra ndɔ joo go-ti bəy; ⁷ ngà bá idə njéndó né-je liə panè: «J'təli j'ɔwi dɔnangi Jude-ti gogi.» ⁸ Rəmə njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: Njéndó dow-je né, i kɪ ngɔsné bəy é jipi-je 'sangi kɔɔ tilə-i kɪ ər tɔl-i lé ya 'ge təl kow dɔnangi Jude-ti gogi bəy wa! ⁹ Jeju ilə-dé-ti panè: Lo kɪ

* **10:24** 10:24 Kristi lé kɔɔ mɛɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é. † **10:40** 10:40 Ja 1:28 † **11:1** 11:1 Luk 10:38,39 † **11:2** 11:2 Ja 12:3

kada lé, kàdì ra-ti dɔgi gidi-é joo ya al wa? Kinə dow ɔw njiyə kada lé, à dar né al, kɔ lo ndógi dɔnangi-ti adi dowbé oo lo. ¹⁰ Ngà kinə dow njiyə ndɔɔ rəmə, à dar né, kɔ lo ndógi nɔ-é-ti al. ¹¹ Jeju pa ta-je kinlé bè ngà bá idə njéndó né-je liə panè: Nam-ji Lajar lé tò bi é m'a kow ndəl-é bane. ¹² Ə njéndó né-je 'panè: 'Babe, kinə tò bi lé à kingə lapiya. ¹³ Jeju lé pa ta koy lə Lajar, ngà njéndó né-je 'gir kí ɛ pa ta lə bi kí tò kare. ¹⁴ Beba Jeju idə-dé rəsi panè: Lajar lé oy. ¹⁵ Ə kí sobi dɔ-si səi rəmə rɔ-m nəl-m kɔ goto kí m'goto siə nu. Né kin à ra kadi adi-mi-né mee-si. Ngà adi j'owi kí rɔ-é-ti nɔɔ. ¹⁶ Rəmə Tomasi kí 'ba-é Ndungə lé, idə ndəgi njéndó né-je panè: Jəi kàrè j'owi, kɔ kadi j'oyi kì Jeju lé tɔ. ¹⁷ Loki Jeju ɔw tɛɛ rəmə, ɛ oo kí 'dubi Lajar ra ndɔ sɔ ngá. ¹⁸ Ə kì Betani kow Jorijaləm lé, à kasi kulə mətər mutə je bè. ¹⁹ Jipi-je nɔ ya 'ree rɔ Marti-ti kì Mari 'ree 'sol mee-dé kɔ koy lə kɔnan-dé lé. ²⁰ Loki Marti oo kí Jeju ɔw ree nɔɔ rəmə, ɛ j ɔw tilə kəm-é, ngà Mari bá isi nangi mee kəy-ti. ²¹ Marti idə Jeju panè: 'Babe, kinə ndɔ-é-ti isi nè lé, kɔnan-m à koy al. ²² Ngà kí ngɔsnè-ti kin ya kàrè m'gə kí né lay kí i 'dəji Lubə lé, Lubə à ra kadi-i. ²³ Jeju idə-é panè: Kɔnan-i lé, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. ²⁴ Ə Marti ilə-é-ti panè: M'gə kí dɔbəy ndɔ-ti kí dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, ɛ à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ tɔ. ²⁵ Jeju ilə-é-ti panè: Mɔ lé m'to njəkadi dow-je 'tɔsi ndəl d'ində lo 'tɛɛ rəm, bá m'to njəkadi dow-je d'isi kəm rəm tɔ. Dow kí adi-m mee-é lé, lé oy ya kàrè dowbé à kisi kəm rəm, ²⁶ nɔ-nɔ kí isi kì dɔ-é taá ə adi-m mee-é lé, à koy ndə al. Ta kinlé 'oo kí ta kí tɔgrɔ-ti wa? Marti ilə-é-ti panè: ²⁷ Oiyə, 'Babe, m'adi mee-m kí i 'to Ngon lə Lubə, 'to Kristi kí tò kadi à ree dɔnangi-ti. ²⁸ Loki ɛ pa ta kinlé rəmə, ɛ ɔsi təl ɔw ba ngonkɔ-é Mari kì kár-é bá idə-é ta nɔm-nɔm panè: Njéndó dow-je né ree ɔ nɔɔ é ba-i. ²⁹ Loki Mari oo ta kinlé taá ya rəmə, ɛ ɔsi nangi rati j taá ɔw kì rɔ Jeju-ti. ³⁰ Ə Jeju lé ya kàrè ree tɛɛ mee be-ti al bəy. Ngà ɛ ɔ lo-ti kí kete Marti tilə kəm-é ingə-é-ti lé. ³¹ Loki jipi-je kí d'isi kì Mari mee kəy-ti d'isi 'sol mee-é lé d'oo kí ɛ ubi nangi rati j taá tɛɛ ndaa-ti rəmə, 'gir kí isi ɔw dɔbadi-ti kɔ kow nɔ, adi d'j d'un go-é. ³² Loki Mari ree tɛɛ lo-ti kí Jeju ɔ-ti bá oo-é rəmə usi nangi nja-é-ti ə panè: 'Babe, kinə ndɔ-é-ti isi nè lé, kɔnan-m à koy al. ³³ Loki Jeju oo kí Mari ɔ nɔ rəm, bá jipi-je kí 'ree siə kàrè d'ɔ 'nɔ rəm lé mee-é j puu adi dɔ-é təl wəksə. ³⁴ Beba ɛ dəji-dé panè: Iləi-é lo kí rá-ti wa? Ə də d'ilə-é-ti 'panè: 'Babe, 'ree ə 'a koo. ³⁵ Jeju nɔ. ³⁶ Rəmə jipi-je lé 'panè: Ooi ndigi kí ɛ ndigi Lajar tanə kin! ³⁷ Ngà də kí nɔ-je dan-dé-ti 'panè: «E kí ndɔki adi njəkəmtɔ oo lo lé, ra ban bá adi dingəm kin isi kəm tɔ al wa?» ³⁸ Mee Jeju təl j puu rangi ya bəy ə ɛ ɔti ɔw dɔbadi-ti. Badi lé to bole mbal bá d'uti ta-é kì ər. ³⁹ Jeju panè: 'Ndubri ər lé kí rangi. Rəmə Marti kí kɔnan njəgoto lé idə-é panè: 'Babe, nin lé ra ndɔ sɔ adi ətì ngá. ⁴⁰ Ə Jeju idə-é panè: Kete m'idə-i m'panè kinə 'adi-m mee-i lé 'a koo tógi lə Lubə ya al wa? ⁴¹ Beba dow-je 'ndubru ər lé kì rangi ə Jeju itə kəm-é kì taá bá panè: Bɔbi-m, m'ra-i oiyo, kɔ ta kí m'pa sə-i lé oo ndi-m. ⁴² Mɔ rəmə, m'gə kí ndɔ-je lay ya i oo ta kí m'pa sə-i ya, ngà to ta lə kosi dow-je kí 'gəə dɔ-m kin bá m'pa ta kin bè, kɔ kadi 'gə kí tɔgrɔ-ti, mɔ lé, to i ya bá ulə-m. ⁴³ Loki Jeju pa ta-je kin bè lé, ɛ ilə bɔbi ndi-é nangi panè: Lajar, 'tɛɛ ndaa-ti. ⁴⁴ Beba njəgoto lé ində lo tɛɛ ə nja-é-je kì ji-é-je tò kì gangi-é kí 'bindi-né rəm, bá ta kəm-é to kì kubi kí 'ndəm-né lé rəm tɔ. Jeju idə-dé panè: 'Tuti né-je kí rɔ-é-ti ə inəi-é adi-é ɔw.

*'Boy-je lə jipi-je 'sangi tɔl Jeju
Mat 26:1-5; Mar 14:1-2; Luk 22:1-2*

⁴⁵ Jipi-je ɲa kí ree ro Mari-ti bá d'oo né kí Jeju ra lé bè rəmə, d'adi-é mɛɛ-dé. ⁴⁶ Ngà dɛ kí nɔ́-je kí dan-dé-ti 'təl d'ow d'ingə Parisi-je ə 'pa ta lə né kí Jeju ra lé d'adi-dé. ⁴⁷ Beba njékun do njégugné-je, kɪ Parisi-je kí 'to 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je lé d'ingə-ɲa ə 'panè: Ri bá j'a rai wa? Dingəm kinlé ra nékɔ́-je ɲa. ⁴⁸ Kinə j'ɪŋəi-é j'adi-é ra par-par rəmə, dow-je lay ya d'a kadi-é mɛɛ-dé ə dow-je kí Róm d'a ree tuji lo lə-ji kí aa njay kin rəm, bá d'a tuji gin dow-je lə-ji rəm tɔ. ⁴⁹ Dow káre dan 'boy-je-ti kí ri-é lə Kayipi kí to burə do njégugné-je bal-é-ti kinlé, idə-dé panè: Səi lé, né káre ya kàrè 'gəi-ti al! ⁵⁰ Dow káre-rè kí kadi oy ə jipi-je lay d'oy-né al rəm, bá be lə-si kɪ ta tati-é lay tuji-né al rəm kinlé to né kí maji ɲa kɔ-si. Səi 'gəi kí bè kin al wa? ⁵¹ Ta kinlé, to Kayipi ya kɪ do-é bá oji mɛɛ-é-ti pa al. Ngà to kí ɛ to burə do njégugné-je bal-é-ti kinlé bá Lubə ində-né ta kí sobi do Jeju ta-é-ti adi-é pa-né ta lə koy kí Jeju à koy gangi-né do jipi-je tin. ⁵² Ə ɛ à koy kɔ jipi-je par al, ngà à koy kɔ kəw-né ngan lə Lubə kí 'sane-ɲa kin kɪ nati, təl-dé-né daji ro kí káre-rè. ⁵³ Ndo-é-ti kí d'ingə-né-ɲa kinlé, d'un ndu-dé kadi 'təl Jeju. ⁵⁴ Ə gangi-é-ti kin ya Jeju njiyə-né ndaa-ti dan jipi-je-ti al, adi ɛ ow kɪ njéndó né-je liə adi d'isi mɛɛ bebo-ti kí 'ba-é Eprayim, donangi-ti kí tò ngosi kɪ diləlo. ⁵⁵ Ndo ra ɲay Paki lə jipi-je ɲay ngosi, adi dow-je ɲa d'i mɛɛ be-je-ti lə-dé tin 'ree bebo Jorijaləm-ti kete ɲə ndo Paki-ti, kɔ kaa ro-dé do majal-je-ti. ⁵⁶ Dɛ 'sangi Jeju, adi 'dəji-ɲa ta takəy-ti lə Lubə 'panè: ɛ lé, səi 'giri kí à ree lo ra ɲay-ti lé əse à ree al wa? ⁵⁷ Ə njékun do njégugné-je, kɪ Parisi-je d'un ndu kadi kinə dow madi gə lo kí Jeju lé isi-ti rəmə, nane do-é kadi d'uwə-é.

12

Kow Jeju mɛɛ be-ti kí Betani

Mat 26:6-13; Mar 14:3-9; Luk 7:36-38

¹ Loki ɲay ndo məkɛ bəy bá ndo ra ɲay Paki à kasi lé, Jeju ow mɛɛ be-ti kí Betani kí to be lə Lajar kí ndokɪ oy adi 'dubi-é bá Jeju adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé. ² Lo-é-ti ɲɔɔ lé, 'ra nékuso d'adi-é 'ra-é-né mba. Marti bá to njəkoo go-dé ə Lajar isi kɪ mba-je nati ta nékuso-ti. ³ †Beba Mari un ubi wale kí 'ba-é nár kí yéréré adi əti maji rəm, là-é ɲa rəm ya ree ur nja Jeju-ti bá bɔr kɪ bəl do-é; ə bay ubi lé taa mɛɛ kəy pəl-pəl. ⁴ Ngà Judasi Iskariyoti kí to kí káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí ɛ bá à to njékun do-é lé panè: ⁵ Ubi kinlé kɔ ri bá toki taa-né là kí à kasi kəm kullə kí ndo bumutə ə ree ləbi njéndoo-je al wa? ⁶ ɛ pa bè lé, to ta bá ɔ mɛɛ-é kɔ njéndoo-je al, ngà kɔtalə ɛ lé to njəbogi; adi mbu là kí tò ji-é-ti lé, taá-taá isi bogi là mɛɛ-é-ti uso. ⁷ Beba Jeju panè: 'ɪŋə dené lé jeke; ɛ ra né kin bè ngəbi-né ndo dubi-m. ⁸ Njéndoo-je lé d'a kisi sə-si kɪ ndo-je lay, ngà mə lé, m'a kisi sə-si kɪ ndo-je lay al. ⁹ Loki kosi jipi-je kí 'tò nduy-nduy d'oo poy Jeju kí isi mɛɛ be-ti kí Betani ɲɔɔ lé, dɛ 'ree kɔ kadi d'oo Jeju rəm, kɔ kadi d'oo-né Lajar kí ndokɪ oy bá ɛ adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé rəm tɔ. ¹⁰ Beba njékun do njégugné-je d'un ndu-dé kadi 'təl Lajar tɔ. ¹¹ Kɔ ta liə bá jipi-je ɲa ya d'ɪŋə-dé-né ə d'adi-né mɛɛ-dé Jeju.

Kow Jeju bebo Jorijaləm-ti

Mat 21:1-11; Mar 11:1-10; Luk 19:29-44

¹² Lo aa go-ti lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí 'ree lo ra ɲay Paki-ti, d'oo poy Jeju kí isi ow kɪ mɛɛ bebo Jorijaləm-ti. ¹³ Beba 'təti balkəm tan-je ji-dé-ti 'tilə-né kəm-é ə 'pa ta kɪ ndi-dé kí boy-boy 'panè:

† 12:3 12:3 Luk 7:37,38

«Kɔsgaji kɪ dɔ-i-ti!

Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-ti
kɪ njèree kɪ ri 'Babe kɪ to ngar lə Israyel-je.»

¹⁴ Jeju ingə ngon koro, ə al isi dɔ-é-ti titi kɪ 'ndàngi-né mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay 'panè:

¹⁵ Ngonmandi kɪ bebo Siyɔ-ti,* 'bəl al.

'Oo, ngar lə-i isi dɔ ngon koro-ti isi ree.

¹⁶ Dɔkaglo-é-ti kinlé, njéndó né-je liə 'gə mɛɛ né-je kɪ ra né kinlé al bəy; ngà loki Lubə ulə rɪba dɔ-é-ti bəy b́a mɛɛ-dé ole dɔ-ti titi kɪ né-je kinlé, 'ndàngi ta-é mɛɛ mbete-ti 'sɔbi-né dɔ-é adi né-je kinlé, 'ra kɔɔ ta liə.

¹⁷ Kosi dow-je kɪ ndɔki d'ə kɪ Jeju nati b́a ba-né Lajar bə nin-ti adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, d'ɔr poy-é d'adi dow-je. ¹⁸ Gin-é kin b́a kosi dow-je 'tilə-né kəm Jeju; kɔɔtalə koo kɪ d'oo poy nékɔji kɪ ndɔki ɛ ra lé. ¹⁹ Beba Parisi-je d'idə-nə 'panè: Ooi, səi ɔi kare ngá ban al! Dow-je lay ya d'un go-é.

Jeju pa ta kɪ sɔbi dɔ koy-é

²⁰ Grɛki-je madi d'ɔw dan dow-je-ti kɪ d'ɔw Jorijalɛm ndɔ ra nəy Paki-ti kɔɔ kɔsi dɔ-dé nangɪ nɔ Lubə-ti. ²¹ Beba d'ɔw rɔ Pilipi-ti kɪ to dow kɪ Betsayda, dɔnangi Galile-ti 'dɔji-é 'panè: «'Ba-ji, j'ndigi koo Jeju.» ²² Beba Pilipi ɔw idə Andre, adi dɛ joo lay d'ɔw d'idə Jeju.

²³ Jeju idə-dé panè: Dɔkaglo asi kadi Lubə ulə rɪba dɔ Ngon lə dow-ti ngá. ²⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow un kɔɔ ko dubi nangɪ adi oy al lé, à ra káre-rè; ngà kinə 'dubi nangɪ d'adi oy rəmə, à kubə kɔɔ kandi nɔ. ²⁵ †Dow kɪ ta rɔ-é to-é nɔ rəmə à tuji rɔ-é, ngà dow kɪ ta rɔ-é to-é al dɔnangi-ti nè lé, à kaji rɔ-é kaji kɪ sartagangi tɔ. ²⁶ Kinə dow ndigi ra kullə kadi-m rəmə, kadi dowbé un go-m ə loki mɔ m'isi-ti lé, lo-é ya ngonnjèkullə lə-m à kisi-ti tɔ. Kinə dow ra kullə adi-m lé, Bɔbi-m à kulə rɪba dɔ-é-ti tɔ. ²⁷ Kɪ nè kinlé, dɔ-m təl wəksə. Əjè m'panè ri ngá wa? Kadi m'panè Bɔbi-m, 'aji-m dɔkaglo-ti kin wa? Ngà kɔ kin ya b́a mɔ m'ree kɔɔ b́a m'tɛɛ-né sar dɔkaglo-ti kin tin. ²⁸ Bɔbi-m, 'adi ri-i ba!

Rəmə ndi dow ba mɛɛ dɔrɔ-ti panè: M'adi ri-m ba ə m'a təl kadi ri-m ba ya bəy.

²⁹ Kosi dow-je kɪ d'ə lo-é-ti kɪ d'oo ndi dow lé, 'panè to ndi b́a ndàngi. Dɛ kɪ dan-ti-je 'panè: To malayka b́a pa siə ta. ³⁰ Beba Jeju təl un ta panè: Ndi dow kinlé ba kɔɔ ta lə-m al ngà ba kɔɔ ta lə-si. ³¹ Kɪ ngɔsnè-ti kinlé, to dɔkaglo gangta dɔ dow-je-ti kɪ dɔnangi-ti nè ngá; kɪ nè kinlé to dɔkaglo tubə njèkɔbɛ† kɪ dɔnangi-ti nè kɔgi ngá. ³² Ngà mɔ rəmə, loki d'a kun-m dɔnangi-ti nè ki taá lé, m'a kɔr dow-je lay go-m-ti. ³³ Jeju pa bè kɔɔ tɔji-né kəm rəbi koy kɪ ɛ à koy. ³⁴ Beba kosi dow-je 'panè: Ndukun lə-ji ndó-ji kɪ Kristi‡ lé à kisi kəm sartagangi; ngà ban b́a i 'panè: Tò kadi d'a kun Ngon lə dow kɪ taá bəy wa? Nɔ b́a to Ngon lə dow lé wa? ³⁵ Jeju idə-dé panè: Lo kɪ ndógi tɔ dan-si-ti nè ki mbɔr sɛ bəy. Lo kɪ ndógi kɪ ingəi kinlé, 'nɔjiyɔi-ti kɔɔ kadi londul ubə-si nangɪ busi al. Kɔɔtalə dow kɪ nɔjiyɔ londul-ti lé, ɛ gə lo kɪ isi ɔw-ti al. ³⁶ Loki lo kɪ ndógi tɔ dan-si-ti nè bəy lé, adi-é mɛɛ-si kɔɔ kadi 'təli-né ngan-je lə lo kɪ ndógi.

Jeju pa ta kin bè rəmə ɔti ɔw bɔyɔ rɔ-é ngərəngi sə-dé.

Ta kɪ sɔbi dɔ mɛngɔ lə kosi dow-je

* **12:15** 12:15 Ngonmandi kɪ bebo Siyɔ-ti lé tɔji dow-je kɪ bebo Jorijalɛm-ti (Jkr 9:9). † **12:25** 12:25 Mat 10:39; 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; 17:33 ‡ **12:31** 12:31 Njèkɔbɛ kɪ dɔnangi-ti nè kinlé to Sú. ‡ **12:34** 12:34 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é.

³⁷ Jeju ra nékɔji-je n̄a takəm-dé-ti ya ngà, de d'adi-é mee-dé al, ³⁸ bè kɔ kadi ta kí Ejay kí njèpata kí ta Lubə-ti pa lé, né-é ra né; ndɔki Ejay panè: 'Babe, ta-je kí j'idə-dé kinlé, n̄a bá oo adi to ta kí togrɔ-ti wa? Ə n̄a bá 'Babe toji-é tógi liə adi-é oo wa? ³⁹ Lo kadi d'adi mee-dé goto, titi kí ndɔki Ejay pa-né bəy panè: ⁴⁰ Lubə uti kəm-dé kɔ kadi d'oo lo al rəm, bá Lubə adi mee-dé nḡa kɔ kadi lé d'oo ta kàrè 'gə mee-é al rəm; nè d'a k̄i kiŋə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi kɔ kadi n'j̄ n'aji-dé. ⁴¹ Ejay lé oo né rifa lə Jeju kete bá ɛ pa ta kin bè sobi-né dɔ-é. ⁴² Bè ya kàrè, dan 'boy-je-ti lə jipi-je lé, dow-je n̄a ya d'adi mee-dé Jeju tɔ; ngà bəl bá 'bəl kidə dow-je, kɔtələ Parisi-je kí d'a tubə-dé kɔgi kəykəwn̄a-ti lə-dé. ⁴³ Kɔtələ Parisi-je lé, nəl-dé n̄a kadi dow-je 'piti-dé tɔy kadi Lubə bá piti-dé. ⁴⁴ Jeju ilə bobi ndi-é nangi panè: Dow kí adi-m mee-é lé, to m̄a bá dowbé adi-m mee-é al, ngà to njèkulə-m bá ɛ adi-é mee-é tin. ⁴⁵ Ə dow kí oo-m rəmə, oo njèkulə-m tɔ. ⁴⁶ M̄a lé, m'to lo kí ndógi kí m'ree dɔnangi-ti nè, kɔ kadi dow kí adi-m mee-é ə isi londul-ti al ngà. ⁴⁷ Kinə dow kí oo ta lə-m bá təl rɔ-é go-ti al lé, m̄a bá m'a gangta dɔ-é-ti al; kɔtələ m̄a m'ree kɔ gangta dɔ dow-je kí dɔnangi-ti al, ngà m'ree kɔ kaji-dé. ⁴⁸ Dow kí mbati-m rəm, təl rɔ-é go ta-ti lə-m al rəm lé, njègangta dɔ-é-ti ya isi n̄ɔɔ. Ta-je kí m'pa kin ya à gangta dɔ-é-ti dɔbəy ndɔ-ti. ⁴⁹ Kɔtələ ta-je kí m'pa lé, m'un k̄i dɔ-m bá m'pa al, ngà to ta-je kí Bobi-m kí njèkulə-m bá un ndu adi-m m'idə dow-je rəm, m'pa rəm. ⁵⁰ M̄a m'gə kí ndukun lə Bobi-m lé, adi dow-je kiskəm kí sartagangi. Bəba ta kí m̄a m'pa lé, m'pa titi kí Bobi-m idə-m-né ya.

Sɔy ta-je kí Jeju ɔji k̄i njéndó né-je liə

13

Jeju togi nja njéndó né-je liə

Mat 26:19-20; Mar 10:35-45; Luk 22:14-18,24-27

¹ Ndo ra n̄ay Paki n̄ay ngɔsi ə Jeju gə kí dɔkàd̄i asi kadi n'a kiŋə dɔnangi kɔ təl kɔw rɔ Bobi-nè-ti gogi. Jeju kí to njèndigi dow-je liə kí dɔnangi-ti nè lé, ndigi-dé ndigi kí ɔr njuti. ² Kete bá kadi d'isi ta nékuso-ti ya rəmə Sú ulə ta mee Judasi-ti kí to ngon lə Simɔ Iskariyoti kadi un dɔ Jeju. ³ Jeju gə kí Bobi-n'è in̄ə né-je lay ji-n'è-ti ə n'è n'j̄ rɔ Bobi-n'è Lubə-ti adi n'a təl kɔw rɔ-é-ti gogi. ⁴ Jeju j̄ ta nékuso-ti, tɔr kubi-je kí rɔ-é-ti ə un takubi dɔ-né bədi-é. ⁵ Go-ti, ungi man mee bay-ti ə togi-né nja njéndó né-je liə, rəmə bɔr k̄i takubi kí dɔ-né bədi-é lé. ⁶ Loki ree tɛɛ dɔ Simɔ Piyər-ti rəmə Simɔ idə-é panè: «Dé! 'Babe, kadi i bá 'togi nja-m?» ⁷ Jeju ilə-é-ti panè: «Né kí m'isi m'ra kinlé, i a gə gin-é kí ngɔsnè-ti kin al, ngà 'a ree gə bəy.» ⁸ Piyər ilə-é-ti panè: «Bè al, 'a togi nja-m nda al.» Jeju ilə-é-ti panè: «Kinə m'togi nja-i al lé, i a to 'lə-m al.» ⁹ Simɔ Piyər idə-é panè: «'Babe, kinə tò bè rəmə, 'togi nja-m par al, ngà 'togi ji-m rəm, bá dɔ-m rəm tɔ!» ¹⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «Dow kí ndogi man lé, rɔ-é lay ya aa njay ngà, adi [ɔw ndoo kadi togi nja-é ya par.] Səi kàrè rɔ-si aa njay tɔ; ngà to səi lay al.» ¹¹ Kɔtələ Jeju gə dow kí à kun dɔ-é bəti. Gin-é kin bá ɛ pa-né panè: «To səi lay bá aai njay al.» ¹² †Ngà loki Jeju togi nja njéndó né-je liə lay ə təl tulə kubi-je liə rɔ-é-ti gogi lé, ɛ təl isi ta tablə-ti ə idə-dé panè: «Né kí m'ra sə-si kinlé 'gəi mee-é ban wa? ¹³ Ba kí səi 'bai-mi "Njéndó dow-je né" rəm, "'Babe" rəm lé, to tó-é ya kɔ m'to njéndó dow-je né rəm, bá m'to 'Babe rəm. ¹⁴ Bəba kinə m̄a kí m'to 'Babe rəm, m'to Njéndó dow-je né rəm ya m'togi nja-si lé, səi ya kàrè tò kadi a togi nja-n̄a tɔ. ¹⁵ Kɔtələ m'ra néndaji kin bè kɔ kadi

† 13:12 13:12 Luk 22:27

səi kàrè 'rai titi kí m'ra-né sə-i kin bè tɔ. ¹⁶ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; ngonnjèkullə à to 'boy kitə 'ba-é al rəm, bá njèkɔwkulə à kitə njèkulə-é al rəm tɔ. ¹⁷ Kinə 'gəi mɛɛ né kin ə 'təli rɔ-si go-ti rəmə, 'toi njénékumə-je. ¹⁸ M'pa ta kin kɔɔ ta lə-si lay al; de kí m'mbətɪ-dé lé, m'gə-dé. Ngà ta kí 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, tò kadi né-é à ra né ya. Mbete kí aa njay panè: "Njèkuso sə-m né ya à təl gidi-é kadi-m." ¹⁹ Ngà kí nè-ti kin ya m'idə-si kete bá kadi né-é ra né bəy. Beba loki né-é à ra né rəmə, səi a kadi-mi mɛɛ-si kí M'to njèkisi ya. ²⁰ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí uwə dow kí m'ulə-é ki rɔ-é-ti lé, ɛ uwə-m ki rɔ-é-ti tɔ ə dow kí uwə-m ki rɔ-é-ti kin rəmə, to njèkulə-m bá dowbé uwə-é ki rɔ-é-ti tɔ.»

Ta lə kun kí Judasi à kun dɔ Jeju

Mat 26:21-25; Mar 14:18-21; Luk 22:21-23

²¹ Go ta-je-ti kí Jeju pa kinlé, mɛɛ-é i puu adi panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow káre dan-si-ti à kun dɔ-m.» ²² Rəmə njéndó né-je 'gɔ-nə ə 'dəji-nə ta, se to nə bá Jeju pa ta kin sɔbi-né dɔ-é wa? ²³ Káre dan njéndó né-je-ti kí Jeju ndigi-é, isi mbó Jeju-ti ngosi ta nékuso-ti. ²⁴ Simɔ Piyər pa siə kɪ dɔ kəm-é panè: «'Dəji Jeju adi j'oo sé ɛ pa ta kinlé sɔbi-né dɔ nə wa?» ²⁵ Beba njéndó né kinlé tò kàdɪ Jeju-ti ə dəji-é panè: «'Babe, dowbé lé to nə wa?» ²⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Dow kí m'a gangi mbə danə kulə dan náy-ti kadi-é kin bá à to njèkun dɔ-m.» Rəmə Jeju ulə mbə kí gangi danə lé dan náy-ti ə adi Judasi kí to ngon lə Simɔ Iskariyoti. ²⁷ Loki Judasi taa mbə lé rəmə, tajinati nè ya Satə ur mɛɛ-é-ti. Ngà bá Jeju idə Judasi lé panè: «Né kí ɔw kɪ ra lé 'ra kalangi.» ²⁸ Ngà njéndó né-je kí d'isi ta nékuso-ti kɪ Jeju lé 'gə né kí Jeju pa ta-é lé al. ²⁹ Ə Judasi lé bá to njèngəm là, adi de kí madi-je dan-dé-ti 'gir kí Jeju à kidə-é panè: «'ɔw 'ndogɪ né kí j'a rai-né nɔy», al rəmə à kidə-é panè: «'ɔw adi né njèndoo-je.» ³⁰ Judasi taa mbə kí gangi danə lé rəmə, tajinati nè ya ɛ tɛɛ ndaa-ti. Ə to ta kí ndoo ngá.

Ndukun kí sigi

³¹ Loki Judasi tɛɛ ndaa-ti rəmə Jeju panè: «Kí ngɔsnè-ti kin ya Ngon lə dow ingə riba ə Lubə toji riba liə kɪ takul Ngon lə dow tɔ. ³² Kinə ri Lubə ba kɪ takul Ngon lə dow rəmə, Lubə à kadi ri Ngon lə dow ba kɪ takul-é tɔ ə à kadi ba kí tajinati nè ya. ³³ †Ngan-m-je, m'a kisi sə-si dɔkaglo sɛ bè par ə go-ti rəmə a sangi-mi. Ngà titi kí ndɔki m'idə-né jipi-je m'panè: Lo kí m'isi m'ɔw-ti lé de d'a kasi kɔw-ti al kinlé, səi kàrè, m'idə-si bè ya tɔ. ³⁴ †M'adi-si ndukun kí sigi: 'Ndigi-nə. Titi kí mɔ m'ndigi-si-né lé, 'ndigi-nə bè tɔ. ³⁵ Kinə 'ndigi-nə rəmə, dow-je lay ya d'a gə kí səi 'toi njéndó né-je lə-m ya.»

Jeju idə Piyər panè n'a naji kí n'gə-n'ɛ al

Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Luk 22:31-34

³⁶ Simɔ Piyər dəji Jeju panè: «'Babe, i a kɔw rá wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Loki m'a kɔw-ti lé, i a kasi kun go-m kí ngɔsnè-ti kin al, ngà ndɔ madi bá 'a kun go-m bəy.» ³⁷ Rəmə Piyər idə-é panè: «'Babe, m'a kun go-i kí ngɔsnè-ti kin al kɔɔ ri wa? M'a kilə rɔ-m kɔgi kɔɔ ta lə-i!» ³⁸ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «Adi 'a kilə rɔ-i kɔgi kɔɔ ta lə-m wa! 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; 'a naji panè 'gə-m al, 'gə-m al nja mutə bá kunjə à nɔ bəy.»

† 13:16 13:16 Mat 10:24; Luk 6:40; Ja 15:20 † 13:20 13:20 Mat 10:40; Mar 9:37; Luk 9:48; 10:16

† 13:33 13:33 Ja 7:34 † 13:34 13:34 Ja 15:12,17; 1Ja 3:23; 2Ja 1:5

14

¹ Adi mee-si gangi man al. Adi mee-si Lubə ə adi-mi mee-si to. ² Lokisi tò n̄a mee kəy-ti lə Bobi-m. Kinə lé goto rəmə m'a kidə-si. M'a kow ra lo ketə kdo ta lə-si. ³ Beba loki m'ow m'ra lo lé, m'a təl ree kəy-si kow sə-si, kdo kadi lo kí m'isi-ti ya səi a kisi-ti to. ⁴ Ə lo kí m'isi m'ow-ti lé səi 'gəi rəbi kí ow-ti gow. ⁵ Rəmə Tomasi idə-é panè: 'Babe, lo kí isi ow-ti lé kàrè j'gə al rəm, ngà j'a ra ban bá j'a gə rəbi-é wa? ⁶ Beba Jeju ilə-é-ti panè: M̄a ya m'to rəbi, m'to ta kí togrə-ti, m'to kiskəm. Rəbi kí rə-m-ti ya par bi rəbi kí rangi kí dow à kun kow-né rə Bobi-m-ti goto. ⁷ Kinə 'gəi-mi rəmə, a gəi Bobi-m to. Ə kí ngəsnè-ti kin ya 'gəi-é rəm, ooi-é rəm. ⁸ Rəmə Pilipi idə-é panè: 'Babe, Bobi-i lé ya oji-ji ə e kin ya asi-ji. ⁹ Beba Jeju ilə-é-ti panè: Pilipi, adi kisi kí m'isi sə-si low n̄u kin ya, 'gə-m al bəy! Dow kí oo-m rəmə, oo Bobi-m to ən. Ngà ra ban bəy bá i 'panè m'oji-si Bobi-m wa? ¹⁰ Adi kisi-m mee Bobi-m-ti ə kisi Bobi-m mee-m-ti kinlé i 'oo kí ta kí kare wa? Ta-je kí m'idə-si m'idə-si kinlé, to ta-je kí m'un k̄i do rə-m bə bá m'idə-si al. Ngà to Bobi-m kí njəkisi mee-m-ti lé ya bá isi ra kullə-je liə tin. ¹¹ Adi-mi mee-si kí m̄a lé m'isi mee Bobi-m-ti ə Bobi-m isi mee-m-ti to. Lé gangi-é-ti kin al kàrè, né-je kí m'ra ra kin ya adi-mi-né mee-si bəl bane. ¹² Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí adi-m mee-é lé, e kàrè à ra né-je kí m'ra ra kinlé rəm, bá à ra e kí tò bəl itə kin bəy, kdo m'isi m'ow ki rə Bobi-m-ti. ¹³ Ə né lay kí 'dəji k̄i ri-m lé, m'a ra, kdo kadi ri Bobi-m ba-né k̄i takul-m m̄a Ngon-é. ¹⁴ Kinə 'dəji-mi* né k̄i ri-m lé, m'a ra né-é.

Kunmindì kí sobi do Ndil kí aa njay

1Ja 5:3; 2:3-5; Ja 16:5-15,33

¹⁵ Kinə 'ndigi-mi lé, a təli rə-si go ndukun-je-ti lə-m. ¹⁶ Ə m'a pa ta k̄i Bobi-m rəmə, à kadi-si njəsəlmee kí rangi kí à kisi sə-si ya sartagangi. ¹⁷ Adi to Ndil kí aa njay kí to njəkadi dow-je 'gə ta kí togrə-ti†. Dow-je kí donangi-ti nè d'a kasi ndigi kadi-é isi mee-dé-ti al, kdo de d'oo-é al rəm, bá 'gə-é al rəm; ngà səi lé, 'gəi-é kdo isi sə-si ngosi rəm, à kisi mee-si-ti rəm. ¹⁸ M'a kinə-si titi ngan al-je bə al; m'a təl ree rə-si-ti gogi. ¹⁹ Dəkaglo se bəy ə dow-je kí donangi-ti nè d'a koo-m al ya sar ngá; ngà səi bá a kooi-mi kdo m̄a m'isi kəm ə səi kàrè a kisi kəm to. ²⁰ Mee ndə-é-ti kinlé bá a gəi kí m̄a m'isi mee Bobi-m-ti rəm, səi 'nami kàd̄i-m-ti rəm, bá m̄a kàrè m'isi mee-si-ti rəm to. ²¹ Dow kí ow k̄i ndukun-je lə-m ə təl rə-é go-ti lé, e bá to dow kí ndigi-m. Ə dow kí ndigi-m lé, Bobi-m à ndigi-é rəm, m̄a ya kàrè m'a ndigi-é rəm, bá m'a kadi-é gə-m maji rəm to. ²² Rəmə Judi (bi Judasi Iskariyoti al) dəji-é panè: «'Babe, kdo ri bá 'a kadi ndəgi dow-je 'gə-i al, rəmə je bá 'a kadi j'gə-i wa?» ²³ Ə Jeju ilə-é-ti panè: Kinə dow ndigi-m lé, à təl rə-é go ta-ti lə-m ə Bobi-m à ndigi-é. Je j'a kow rə dowbé-ti rəm, j'a ra be mee-é-ti rəm to. ²⁴ Ngà dow kí ndigi-m al lé, à təl rə-é go ta-je-ti lə-m al. Ta kí səi ooi ta-m-ti kinlé to ta lə-m al, ngà to ta kí j̄ rə Bobi-m-ti kí njəkulə-m lé ya. ²⁵ Kí m'isi-né sə-si nè bəy kin ya m'idə-si ta-je kinlé bə. ²⁶ Ngà njəsəlmee, kí to Ndil kí aa njay kí Bobi-m à kullə-é k̄i ri-m lé, e bá à ree ndó-si né-je lay rəm, bá à kole mee-si do né-je-ti lay kí m'idə-si ta do-ti lé rəm to. ²⁷ M'inə lapiya m'adi-si rəm, m'adi-si lapiya lə-m rəm. M̄a m'adi-si lapiya titi kí dow-je kí donangi-ti d'adi-né kin bə al. Adi mee-si gangi man al rəm, 'bəli al rəm. ²⁸ Kdo lé m'idə-si m'panè: M'a kow ə

* **14:14** 14:14 Mee mbete-je kí dan-ti-je kí 'ndangi k̄i ji-dé dosay k̄i ta greki lé kí madi-je 'panè: Kinə 'dəji né k̄i ri-m lé, m'a ra né-é. † **14:17** 14:17 To ta kí togrə-ti kí sobi do ta lə Lubə.

m'a təl ree rɔ-si-ti nɔɔ. Kinə 'ndigi-mi rəmə, kɔw-m ki rɔ Bɔbi-m-ti kinlé à nəl-si. Kɔɔ Bɔbi-m lé, to dow kí boy itə-m. ²⁹ 'Ngɔsnè-ti kin ya m'idə-si ta dɔ né-je-ti kinlé kete bè, kɔɔ kadi loki né-é-je ra né rəmə adi-né mɛɛ-si. ³⁰ M'a pa sə-si ta al ya sar ngá, kɔɔ njèkɔbe‡ kí dɔnangi-ti ɔw ree nɔɔ. Tógi kí ndɛ bè ya kàrè ɔw-né dɔ-m-ti al. ³¹ Ngà kadi dow-je kí dɔnangi-ti nè 'gə kí mɔ m'ndigi Bɔbi-m, adi né kí ɛ un ndu kadi m'ra lé, m'a ra. Ii taá adi j'ɔti kí rangi lo kin-ti.

15

Kagi nduu-je kɔ̀ balkəm-é-je

¹ Mɔ m'to kagi nduu kí tɔgrɔ-ti ə Bɔbi-m bá to 'ba njènduu tɔ. ² Balkəm nduu kí rá-rá kí ubə dɔ-m-ti ə andi al lé, Bɔbi-m à tugə-é kilə-é kɔgi ə balkəm-é kí andi bá ɛ à tɔr ngan balkəm-é-je kɔgi kɔɔ kadi andi nɔ̀ bəy. ³ Ta-je kí m'ilə mbi-si-ti kin ya ra adi ngan balkəm-si-je toki tɔr ngá. ⁴ 'Tiŋəi kàdì-m-ti titi kí m'tiŋə-né kàdì-si-ti tɔ. Balkəm nduu lé, à kandi kɔ̀ dɔ rɔ-é al. À kɔ̀ dɔ kagi-é-ti bá à kandi. Bè ya tɔ, səi kàrè kinə 'tiŋəi kàdì-m-ti al lé, a kandi al tɔ. ⁵ Mɔ m'to kagi nduu ə səi 'toi balkəm-é-je. Dow kí tiŋə kàdì-m-ti ə m'tiŋə kàdì-é-ti tɔ lé, à kandi nɔ̀. Kɔɔ kɔ̀ takul-m al lé, a kasi rai né madi al. ⁶ Kinə dow tiŋə kàdì-m-ti al lé, d'a kilə-é kɔgi titi balkəm nduu bè ə à tuti. Balkəm nduu-je kí tuti lé, d'a saa kungi pərəə kadi pər ɔ̀. ⁷ Ngà kinə 'tiŋəi kàdì-m-ti ə ta lə-m tɔ mɛɛ-si-ti rəmə, 'dɔji né lay kí mɛɛ-si ndigi ya ə a kingəi. ⁸ Né kí ri Bɔbi-m à ba-né ɔ̀n: Kadi andi nɔ̀, beba a 'toji kí 'toi njéndó né-je lə-m. ⁹ Titi kí Bɔbi-m ndigi-m-né lé, mɔ ya kàrè m'ndigi-si tɔ. Aɔ̀ mɛɛ ndigi-ti kí m'ndigi-si kin ya. ¹⁰ Kinə 'təli rɔ-si go ndukun-je-ti lə-m rəmə, a kɔ̀ mɛɛ ndigi-ti kí m'ndigi-si, titi kí m'təl-né rɔ-m go ndukun-je-ti lə Bɔbi-m ə m'a-né mɛɛ ndigi-ti kí ɛ ndigi-m kin tɔ. ¹¹ M'pa ta-je kin bè kɔɔ kadi gɔ̀ rɔnəl lə-m kin ya tɔ mɛɛ-si-ti ə kadi rɔnəl lə-si ɔ̀r njuti. ¹² †Ndukun lə-m ɔ̀n: 'Ndigi-nɔ̀ titi kí mɔ m'ndigi-si-né kin bè tɔ. ¹³ Dow ilə rɔ-é kɔgi kɔɔ nam-é-je lé, ndignɔ̀ kí rangi kí à kitə-é ya goto ngá. ¹⁴ Kinə 'rai né-je kí m'un ndu kadi 'rai kinlé rəmə, səi 'toi nam-m-je. ¹⁵ M'ba-si ngannjékullə-je al, kɔɔ ngonnjékullə lé 'gə né kí 'ba-é isi ra al. M'ba-si nam-m-je, kɔɔ né-je kí m'ndó rɔ Bɔbi-m-ti ya m'adi-si 'gəi. ¹⁶ Səi bá 'mbəti-mi al, ngà to mɔ bá m'mbəti-si ə m'ində-si kɔɔ kadi ɔ̀wi ə kadi andi, rəmə kadi kandi-si tɔ sartagangi, kɔɔ kadi né-je lay kí a dɔji Bɔbi-m kɔ̀ ri-m ə adi-si. ¹⁷ Né kí m'ndəji-si dɔ-ti ɔ̀n: 'Ndigi-nɔ̀.

Dow-je kí dɔnangi-ti d'osi ta Jeju kɔ̀ njéndó né-je liə

¹⁸ Kinə dow-je kí dɔnangi-ti d'osi-si kɔ̀ ta rəmə, kadi 'gəi maji kí mɔ ya d'osi-m kɔ̀ ta kete nɔ̀-ɔ̀-si-ti. ¹⁹ Kinə 'toi kí lə dow-je kí dɔnangi-ti nè rəmə, lé d'a ndigi-si kɔɔ dɛ lé dow-je lə-dé bá ndigi-dé. Ngà mɔ m'mbəti-si dan dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè adi səi 'toi kí lə-dé al, gin-é kin bá d'osi-si-né kɔ̀ ta tin. ²⁰ †Adi mɛɛ-si ole dɔ ta-ti kí ndɔki m'idə-si 'panè: «Ngonnjékullə à to kí 'boy kitə 'ba-é al.» Mɔ ya d'ulə kəm-m ndoo kinlé, d'a kulə kəm-si ndoo ya tɔ. Mɔ ya 'təl rɔ-dé go ta-ti lə-m rəmə, d'a təl rɔ-dé go ta-ti lə-si ya tɔ. ²¹ Ngà d'a ra sə-si né-je kin lay bè kɔɔ ta lə-m, kɔɔ dɛ 'gə dow kí njèkulə-m al. ²² Kinə lé m'ree al əse m'pa ta m'adi-dé al rəmə lé d'a to njéramajal-je al. Ngà kí ngɔsnè-ti kinlé, ta lə majal ɔ̀r dɔ-dé-ti al. ²³ Dow kí ɔ̀si-m kɔ̀ ta lé, ɔ̀si Bɔbi-m kɔ̀ ta ya tɔ. ²⁴ Né-je kí dow kí rangi ra al ya

‡ **14:30** 14:30 Njèkɔbe kinlé to Sú. † **15:12** 15:12 Ja 13:34; 15:17; 1Ja 3:23; 2Ja 1:5 † **15:20** 15:20 Mat 10:24; Luk 6:40; Ja 13:16

m'ra dan-dé-ti kinlé, lé m'ra al rəmə majal lə-dé à goto. Ngà kí ngosnè-ti kinlé, de d'oo né-é-je lé ya, ngà d'osi-m kì ta rəm, d'osi Bòbi-m kì ta rəm tɔ. ²⁵ Ngà tò bè kɔ kadi ta kí 'ndàngi mee mbete ndukun-je-ti lə-dé lé né-é ra né. Kɔ 'ndàngi 'panè: «De d'osi-m ta kì ndàngi kare.» ²⁶ «Loki m'a kullə Njèsolmee, Ndil kí njèkadi dow-je 'gə ta kí tɔgrɔ-ti kí à kɪ rɔ Bòbi-m-ti ree lé, ɛ bá à pa ta kí dɔ-m-ti kadi dow-je. ²⁷ Ə səi kàrè a pai ta kí dɔ-m-ti kadi dow-je tɔ. Kɔ səi ɹi sə-m nati lo kulə gin-é-ti nɹ.»

16

¹ M'idə-si ta-je kin bè kɔ kadi né madi tugə-si jigi-ti al. ² D'a tubə-si kogi mee kəykəwnə-je-ti lə jipi-je; ə ndɔ-je ɔw ree nɔɔ kí dow-je d'a tɔl-si rəmə, d'a gir kí to pole bá d'isi 'pole Lubə tin. ³ D'a ra né-je kinlé bè, kɔtələ de 'gə Bòbi-m al rəm, bá 'gə-m al rəm tɔ. ⁴ Ngà m'idə-si ta-je kin bè kɔ kadi, loki ndɔ-é ree rəmə jè mee-si ole-né dɔ-ti kí ndɔki m'idə-si kete ngá. Ta kinlé, m'idə-si lo kulə gin-é-ti al, kɔtələ m'isi sə-si nati nè bəy.

Kullə ra Ndil kí aa njay

⁵ Kí ngosnè-ti kinlé, m'isi m'ow kɪ rɔ Njèkulə-m-ti ə dow káre dan-si-ti kí kadi dəji-m panè: 'Isi 'ow kɪ rá wa ya kàrè goto. ⁶ Ngà səi adi rɔ-si ati-si kanəŋ kɔtələ ta-je kí m'idə-si kinlé. ⁷ Bè ya kàrè, to ta kí tɔgrɔ-ti é m'ow kɪ kidə-si tin: M'ow bá à maji sə-si, kɔtələ kinə m'ow al lé, Njèsolmee à ree kɔ ta lə-si al; ngà kinə m'ow rəmə m'a kulə siə kadi-si. ⁸ Ə loki ɛ à ree lé, à kuwə dow-je kí dɔnangi-ti nè kɪ ta sobi dɔ majal rəm, sobi dɔ né ra kí njururu rəm, à tɔji-dé kadi 'gə ta kí gangi lə Lubə rəm tɔ. ⁹ À kuwə-dé kɪ ta sobi dɔ majal, kɔtələ de d'adi-m mee-dé al rəm; ¹⁰ sobi dɔ né ra kí njururu, kɔtələ m'a kɔw rɔ Bòbi-m-ti adi səi a kooi-mi gogi al rəm; ¹¹ sobi dɔ ta kí gangi, kɔtələ njəkɔbe* kí dɔnangi-ti nè lé, 'gangi ta dɔ-é-ti ngá. ¹² M'ow kɪ ta-je nɹ kadi m'idə-si ya ngà, to ta-je kí asi dɔ tɔgi-si-ti kí nè-ti kin al bəy. ¹³ Loki Ndil kí njèkadi dow-je 'gə ta kí tɔgrɔ-ti à ree lé, à kɔr nɔ-si kadi 'gəi ta kí tɔgrɔ-ti lay; kɔtələ ɛ à kun ta madi kɪ dɔ-é kɔ pa al, ngà ta-je kí ɛ à koo ya bá à pa ə né-je kí à ra né lé, ɛ à kidə-si kete tɔ. ¹⁴ ɛ à tɔji riba lə-m, kɔtələ ta kí ɛ oo ta-m-ti bá à kidə-si. ¹⁵ Né-je lə Bòbi-m lay to kí lə-m tɔ. Gin-é kinlé bá m'pa-né m'panè: Ta kí ɛ oo ta-m-ti bá à kidə-si.

Ta kí sobi dɔ kinə-nɹ ə təl kingə-nɹ gogi

¹⁶ Jeju panè: «Dɔkaglo sə bəy ə a kooi-mi al, rəmə dɔkaglo kí rangi sə bəy ə a tɔli kooi-mi gogi.» [Kɔtələ m'isi m'ow rɔ Bòbi-m-ti.]† ¹⁷ Bəfa njéndó né-je liə kí dan-ti-je 'dəji-nɹ ta 'panè: Ta ri bá ɛ ndigi kidə-ji wa? ɛ panè: «Dɔkaglo sə bəy ə a kooi-mi al, rəmə dɔkaglo kí rangi sə bəy ə a tɔli kooi-mi gogi.» Rəm panè: M'isi m'ow rɔ Bòbi-m-ti. ¹⁸ De 'panè: Ta kí Jeju panè: «Dɔkaglo sə bəy» kinlé, kɔr mee-é to ri wa? Ta kí ɛ pa lé, j'gəi mee-é al.

¹⁹ Loki Jeju gə kí njéndó né-je 'ndigi dəji-é ta lé, idə-dé panè: Ta kí m'panè: «Dɔkaglo sə bəy ə a kooi-mi al, rəmə dɔkaglo kí rangi sə bəy ə a tɔli kooi-mi gogi» lé bá isi 'dəji-nɹ kɔr mee-é wa? ²⁰ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; a nɔi rəm, a ndingəi rɔ-si rəm, ngà dow-je kí dɔnangi-ti nè d'a ra rɔnəl; a kisi kɪ rɔkati kanəŋ ya, ngà rɔkati lə-si bá à təl rɔnəl. ²¹ Loki dené ɔw kɪ kɔji ngon lé, rɔ-é ati-é kanəŋ, kɔ to kaglo rɔkati liə ya bá ree;

* **16:11** 16:11 Njəkɔbe kinlé to Sú. † **16:16** 16:16 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsɹ kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

ngà loki oji ngon rəmə, mɛɛ-é oy do rəkati-ti; rɔ-é nəl-é n̄a, kdotalə ngon kí oji-é dɔnangi-ti. ²² Sɛi kàrè, kí ngɔsnè-ti kinlé, rɔ-si ati-si kan̄a; ngà loki m'a təl ree koo-si gogi lé, rɔ-si à nəl-si ə dow kí à kɔgi rɔnəl-é kin à goto. ²³ Ə mɛɛ ndɔ-é-ti kinlé, né kí a dɛji-mi ta dɔ-ti à goto ngá. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; né kí 'dɛji Bobi-m k̄i ri-m lé, à ra kadi-si. ²⁴ Sar bone kàrè, sɛi 'dɛji né k̄i ri-m al ya bɔy. 'Dɛji ə a kingəi kɔo kadi rɔnəl lə-si ɔr-né njuti.

²⁵ Beba ma m'un gosta bá m'idə-si-né ta ta. Ndo-je ɔw ree nɔɔ kí m'a pa sə-si ta k̄i gosta al, ngà né kí sobi do Bobi-m lé, m'a kidə-si rəsi-rəsi ya. ²⁶ Mɛɛ ndɔ-é-ti kinlé, sɛi a dɛji né k̄i ri-m ə m'a kidə-si panè ma bá m'a pa ta k̄i Bobi-m kɔo ta lə-si al. ²⁷ Kɔo Bobi-m ya k̄i dɔ-é ndigi-si, kɔo sɛi 'ndigi-mi rəm, bá sɛi adi mɛɛ-si kí ma m'j̄ rɔ Lubə-ti rəm tɔ. ²⁸ Ma lé, m'j̄ rɔ Bobi-m-ti bá m'ree dɔnangi-ti nè; ngà kí ngɔsnè-ti kinlé, m'a kiŋə lo kí dɔnangi-ti ə m'a kɔw rɔ Bobi-m-ti gogi.

²⁹ Beba njéndó né-je lə Jeju lé 'panè: 'Oo, kí nè kinlé i idə-ji ta rəsi-rəsi bi i 'pa ta k̄i gosta al ngá. ³⁰ Kí ngɔsnè-ti kinlé, jɛ j'gə kí i 'gə né-je lay, adi i 'ɔw ndoo kadi dow bá dɛji-i ta al. Gin-é kin bá jɛ j'adi-né mɛɛ-ji kí i lé j̄ rɔ Lubə-ti ya. ³¹ Beba Jeju dɛji-dé panè: Adi sɛi adi mɛɛ-si ngá ban...? ³² Ooi, ndo ɔw ree nɔɔ ə ndɔ-é lé ree rəm ngá; ndɔ-é-ti kinlé, a kayi-n̄a lay dɔ-m-ti, n̄a-n̄a ya à kɔw lo liə ə a kiŋəi-mi k̄i kár-m; ngà m'a ka k̄i kár-m al, kdotalə Bobi-m a sə-m nati. ³³ M'idə-si ta-je kin bè, kɔo kadi isi-né k̄i lapiya k̄i takul-m. A kingəi k̄o dɔnangi-ti nè, ngà uwəi mɛɛ-si ngá; ma lé, m'təti rɔ né-je kí dɔnangi-ti nè.

17

Ta kí Jeju pa k̄i Lubə

Əbr 7:24-28; 4:14-16

¹ Loki Jeju pa bè lé, un kəm-é ki taá dɔra-ti ə panè: Bobi-m, dokàdì lé ree ngá. 'Adi ri Ngon-i ba kɔo kadi Ngon-i kàrè adi ri-i ba tɔ. ² I 'adi-é tógi do dow-je-ti lay, kɔo kadi dɛ lay kí i adi-é lé, ɛ adi-dé d'isi kəm sartagangi. ³ Ə kiskəm kí sartagangi lé, to ta kadi 'gə-i kí i ya k̄i kár-i 'to Lubə kí tɔgro-ti rəm, bá kadi 'gə Jeju Kristi kí i ulə-é rəm tɔ. ⁴ M'adi ri-i ba dɔnangi-ti nè; kullə kí 'adi-m kadi m'ra lé, m'ra m'tɔl ta-é. ⁵ Bobi-m, kí ngɔsnè-ti kin ya 'adi ri-m ba rɔ-i-ti, gangi-é-ti kí ndoki ba-né rɔ-i-ti kete nɔ kində gin dɔnangi-ti kin ya. ⁶ Dow-je kí 'adi-m-dé dan dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè lé, m'adi 'gə-i. Dɛ 'to dow-je lə-i bá 'adi-m-dé ə dɛ 'təl rɔ-dé go ta-ti lə-i. ⁷ Bone bè kinlé, dɛ 'gə kí né-je lay kí 'adi-m kinlé to né kí j̄ rɔ-i-ti ya. ⁸ Kɔo ta-je kí i 'idə-m lé ya bá m'idə-dé ə dɛ 'ndigi dɔ-ti ə 'gə maji kí m'j̄ rɔ-i-ti rəm, bá d'adi-m mɛɛ-dé kí to i ya bá ulə-m rəm tɔ. ⁹ Dɛ bá m'pa sə-i ta kɔo-dé. M'pa sə-i ta kɔo dow-je kí dɔnangi-ti nè al, ngà m'pa sə-i ta kɔo dɛ kí 'adi-m-dé, kdotalə 'to dow-je lə-i ¹⁰ – ə né lə-m lay to né lə-i; bá né lə-i kàrè to né lə-m tɔ – dɛ lé, 'to dow-je kí d'adi ri-m ba. ¹¹ Ma m'to kí dɔnangi-ti nè al ngá; kɔo m'isi m'ɔw ki rɔ-i-ti nɔɔ; ngà dɛ bá d'isi dɔnangi-ti nè bɔy. Bobi-m kí njəkaa njay, ri-i kí 'adi-m kin ya 'ngəm-dé-né, kɔo kadi 'to dow-je kí kàre-rè toki jɛ sə-i bè. ¹² †Loki m'isi-né sə-dé bɔy lé, ri-i kí 'adi-m kin ya bá m'ngəm-dé-né; ə m'ay ngang-dé kər-kər, adi dow kàre ya kàrè tuji dan-dé-ti al. Ngà ɛ kí t̄o kadi tuji lé ya par ə tuji; bè kɔo kadi ta kí mbete kí aa njay pa lé, né-é ra né. ¹³ Bone bè kinlé, m'isi m'ɔw ki rɔ-i-ti ə ta-je kinlé m'pa dɔnangi-ti nè bè, kɔo kadi rɔnəl lə-m kí to rɔnəl kí ɔr njuti kin t̄o-né mɛɛ-dé-ti. ¹⁴ M'adi-dé ta lə-i ə dow-je kí dɔnangi-ti

† 17:12 17:12 Ja 13:18

d'osi-dé kî ta, kdotalə də 'to 'lə dow-je kí dɔnangi-ti al titi kí mə m'to-né 'lə dow-je kí dɔnangi-ti al kin bè tɔ. ¹⁵ M'dəji-i kadi 'ɔy-dé ki rangi dɔnangi-ti al, ngà ngəm bá kadi 'ngəm-dé kadi Njèmɛɛndul tuji-dé al. ¹⁶ Dɛ 'to kí dɔnangi-ti nè al, titi kí mə kàrè m'to-né kí dɔnangi-ti nè al kin bè tɔ. ¹⁷ I ya kadi 'ində-dé tagay kî takul ta kí tɔgrɔ-ti. Ə Ta lə-i to ta kí tɔgrɔ-ti. ¹⁸ Mə kàrè m'ulə-dé dɔnangi-ti titi kí i 'ulə-m-né dɔnangi-ti kin bè tɔ. ¹⁹ Mə ya m'or rɔ-m m'ində tagay kdɔ ta lə-dé, kdɔ kadi də kàrè tɔ tagay kî takul ta kí tɔgrɔ-ti tɔ. ²⁰ M'pa sə-i ta kdɔ ta lə-dé də kan ya par al, ngà kdotalə də kí d'a koo ta-je lə-dé ə d'a kadi-m-né mɛɛ-dé rəm tɔ. ²¹ M'dəji-i bè kdɔ kadi də lay ya 'to dow-je kí kàrè-rè. Bobi-m, titi kí i 'isi-né mɛɛ-m-ti rəm, mə m'isi-né mɛɛ-i-ti rəm kinlé, kadi də kàrè ['to dow-je kí kàrè-rè]* ə d'isi mɛɛ-ji-ti tɔ; kdɔ kadi dow-je kí dɔnangi-ti nè 'gə-né kí to i bá 'ulə-m. ²² Ə riba kí 'adi-m kin ya, mə m'adi-dé tɔ; kdɔ kadi 'to-né dow-je kí kàrè toki je sə-i bè. ²³ – Mə m'isi mɛɛ-dé-ti ə i 'isi mɛɛ-m-ti tɔ – kdɔ kadi 'to dow-je kí mɛɛ kasi-nə lə-dé ɔr njuti, bè kdɔ kadi dow-je kí dɔnangi-ti 'gə-né kí to i bá 'ulə-m rəm, bá kadi 'gə-né kí i 'ndigi-dé titi kí i 'ndigi-m-né kin bè rəm tɔ. ²⁴ Bobi-m, də kí 'adi-m-dé lé, lo kí m'a kisi-ti ya m'ndigi kadi d'isi-ti sə-m tɔ; kdɔ kadi d'oo riba kí i 'ulə dɔ-m-ti kinlé kî kəm-dé. Kdɔ kete nɔ kində gin dɔnangi-ti nu ya i 'ndigi-m. ²⁵ Bobi-m kí njèra né kí njururu, dow-je kí dɔnangi-ti nè 'gə-i al; ngà mə m'gə-i rəm, bá də kan kàrè 'gə kí to i bá 'ulə-m rəm tɔ. ²⁶ Mə m'adi 'gə ri-i rəm, m'a kadi 'gə ya bəy, kdɔ kadi gə ndigi kí i 'ndigi-m kinlé tɔ mɛɛ-dé-ti rəm, bá kadi m'isi mɛɛ-dé-ti rəm tɔ.

Koy kî tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju

18

Ta kí sobi dɔ kuwə Jeju

Mat 26:36-54; Mar 14:32-50; Luk 22:39-51

¹ Loki Jeju pa ta-je kin bè ngá bá, də kî njéndó né-je liə 'tɛɛ d'ɔw d'ində wol man kí 'ba-é Sedrɔ 'gangi d'ɔw kəl-é kí nu-ti. Lo-é kinlé, lo ndɔr tɔ-ti nɔɔ bá də kî njéndó né-je liə d'ɔw-ti. ² Ə Judasi kí to njèkun dɔ Jeju lé, gə lo ndɔr kinlé tɔ. Kdotalə to lo kí Jeju də kî njéndó né-je liə d'ɔw-ti low-low. ³ Njèkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kî Parisi-je d'ɔr kosi asgar-je, kî njéngəm takəy lə Lubə d'adi Judasi. Beba ɛ ɔr nɔ-dé ɔw sə-dé lo ndɔr-ti lé. Dɛ d'ɔw kî lampi-je, kî pər ngəl-je, kî néro-je ji-dé-ti.

⁴ Jeju gə né-je lay kí à tɛɛ dɔ-é-ti; beba ɛ ree rɔ-dé-ti dəji-dé panè: 'Sangi ná wa? ⁵ Ə də d'ilə-é-ti 'panè: J'sangi Jeju kí Najareti-ti. Jeju idə-dé panè: Mə ya m'a nè tin. Rəmə Judasi kí njèkun dɔ-é lé ɔ sə-dé nati. ⁶ Loki Jeju idə-dé panè: Mə ya mə nè tin rəmə, asgar-je, kî njéngəm takəy lə Lubə lé, 'təl 'gir kî go-dé ə 'tusi nangi. ⁷ Beba Jeju təl dəji-dé ya bəy panè: Ná bá 'sangi-é wa? Dɛ 'panè: J'sangi Jeju kí Najareti-ti. ⁸ Jeju idə-dé panè: M'idə-si m'panè: Mə ya m'a nè tin. Kinə to mə bá 'sangi-mi rəmə, inəi njéndó né-je lə-m kin adi d'ɔw. ⁹ Jeju pa ta kin bè kdɔ kadi ta kí ndɔki ɛ pa lé, né-é ra-né né; ndɔki ɛ panè: «Bobi-m, dow-je kí 'adi-m-dé kinlé, kí kàrè ya kàrè m'inə-é m'adi tuji kɔgi al.»

¹⁰ Simɔ Piyər ulə kiyəɔ rɔ-é-ti nɔɔ ə ɔr tugə-né mbi ngonnjèkullə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə. Rəmə tugə mbi-é kí dɔ jikəl ndəti ya gangi. Ngonnjèkullə kinlé ri-é lə Malkusi. ¹¹ †Rəmə Jeju idə Piyər lé panè: 'Ulə

* **17:21** 17:21 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kî ji-dé kî ta grɛki. † **18:11** 18:11 Mat 26:39; Mar 14:36; Luk 22:42

kiyero læ-i saba-é-ti gogi. Kò kí Bóbi-m ində dɔ-m-ti kadi m'ingə lé, m'a kingə ya al wa?

Jeju a nɔ An-je-ti kɔ Kayipi, Piyer naji panè n'gə Jeju al

Mat 26:57-75; Luk 22:54-65

¹² Beba njèkun dɔ asgar-je, kɔ kosi asgar-je, kɔ njégəm né-je læ jipi-je d'uwo Jeju 'tó-é. ¹³ Rəmə də d'ow siə be læ An ya kete. An lé to məm Kayipi*. Mee bal-é-ti kinlé, Kayipi bá to burə dɔ njégugné-je læ Lubə. ¹⁴ † Ə Kayipi kinlé bá ndəki ɔji ta jipi-je panè: «Dow káre-rè kí kadi oy ə jipi-je lay d'oy-né al lé to né kí maji nɔ.»

¹⁵ Ngà Simɔ Piyer də kɔ njéndó né læ Jeju káre d'un go Jeju. Njéndó né læ Jeju kinlé, burə dɔ njégugné-je læ Lubə gə-é kete ə ɛ bá ɔw kɔ Jeju nati mee ndògi-ti læ burə dɔ njégugné-je lé. ¹⁶ Ngà Piyer bá a ndaa-ti tarəbi-ti ngosi. Rəmə njéndó né læ Jeju kí burə dɔ njégugné-je læ Lubə gə-é lé, tee pa ta kɔ dené kí njəkə takəy-ti ə adi Piyer ree kəy. ¹⁷ Rəmə ngonnjékullə kí dené kí njəkə takəy-ti lé, pa kɔ Piyer panè: I ya kàrè 'to kí dan njéndó né-je-ti læ dingəm kanlé tɔ al wa? † Piyer panè: Kuy! Mə m'to kí dan-dé-ti al. ¹⁸ Ngannjékullə-je læ burə dɔ njégugné-je læ Lubə də kɔ njégəm takəy læ Lubə 'ra pər d'a ta-ti d'a 'ndibi kdotalə kul ɔ; Piyer kàrè a sə-dé ta pər-ti lé a ndibi tɔ.

¹⁹ Burə† dɔ njégugné-je læ Lubə dəji Jeju ta kí dɔ njéndó né-je-ti liə rəm, bá dəji-é ta kí dɔ néndó-ti liə rəm tɔ. ²⁰ Beba Jeju ilə-é-ti panè: Mə m'pa ta rəsi-rəsi m'idə dow-je. M'ndó né dow-je mee kəykəwnə-je-ti læ jipi-je, kɔ takəy-ti læ Lubə kí to lo-je kí jipi-je 'kəw-nə-ti; ə ta kí m'pa kɔ gidi ngəy ya goto. ²¹ Mə ə i 'dəji-m ta kdɔ ri wa? 'Dəji də kí m'ndó-dé né lé ya 'oo se ri bá m'ndó-dé wa? Né-je kí m'ndó-dé lé, də 'gə maji. ²² Loki Jeju pa ta kinlé bè rəmə, kí káre dan njégəm takəy læ Lubə ində mbó-é ə panè: Burə dɔ njégugné-je læ Lubə lé ya bá i 'pa siə ta bè wa? ²³ Jeju ilə-é-ti panè: Kinə ta kí m'pa lé maji al ə 'idə-m adi m'oo; ə kinə ta kí m'pa lé maji ə 'ində-m kdɔ ri wa?

²⁴ Beba An ulə kɔ Jeju kɔ ji-é kí dɔ lé bè ya rɔ Kayipi-ti‡ kí to burə dɔ njégugné-je læ Lubə. ²⁵ † Simɔ Piyer lé rəmə a ta pər-ti nɔɔ a ndibi. Beba 'pa siə 'panè: I ya kàrè 'to kí dan njéndó né-je-ti liə tɔ al wa? Piyer naji panè: Kuy! Mə m'to kí dan-dé-ti al. ²⁶ Rəmə dow káre dan ngannjékullə-je-ti læ burə dɔ njégugné-je læ Lubə kí to noji dingəm kí Piyer tugə mbi-é gangi lé panè: «I kan, m'oo-i siə mee ndɔr-ti tɔ al wa?» ²⁷ Piyer təl naji ya bəy rəmə, tajinati nè ya kunjə nɔ.

Kə Jeju nɔ Pilati-ti, Piyer təl naji kí n'gə Jeju al

Mat 27:1-2,11-30; Mar 15:1-9; Luk 23:1-25

²⁸ Go-ti, 'boy-je læ jipi-je d'i kɔ Jeju beə læ Kayipi kɔ ndoge rati d'ow siə mee ndògi-ti læ Gubərnər. Ngà də bá d'andi mee ndògi-ti al, kdɔ kadi 'ngəm rɔ-dé kadi d'aa njay kdɔ kow-né lo nékuso Paki-ti. § ²⁹ Beba Pilati ɔw ingə-dé ndaa-ti dəji-dé panè: Ta ri bá səi iləi dɔ dingəm-ti kan wa? ³⁰ Də d'ilə-é-ti 'panè: Kinə ɛ ra né kí maji al al lé, j'a ree siə rɔ-i-ti nè al. ³¹ Beba Pilati idə-dé panè: Səi ya 'taai-é ɔwi 'gangi ta dɔ-é-ti kɔ ndukun læ-si. Də jipi-je

* **18:13** 18:13 Kayipi lé bá taa ngon læ An kí dené. † **18:14** 18:14 Ja 11:49,50 † **18:19** 18:19 Njədəji Jeju ta nè kinlé to An kí ndəki to burə dɔ njégugné-je kete. ‡ **18:24** 18:24 An ulə kɔ Jeju rɔ Kayipi-ti kdɔ bal-é-ti kinlé, Kayipi bá to burə dɔ njégugné-je. § **18:28** 18:28 Jipi-je 'mbati kow mee kəy-ti læ gubərnər kdɔ ɛ to jipi al. Jipi kí ɔw mee kəy-ti læ dow kí to jipi al lé, a kuso né lo ra nɔy Paki-ti al.

lé, d'idə-é 'panè: Jε lé, j'ow kì tógi kí kadi j'tol-né dow al. ³² †Bè kdo kadi ta kí Jeju pa sobi do kəm rəbi koy-é lé, né-é ra-né né.

³³ Pilati təl ow mee ndògi-ti gogi ə ba Jeju dəji-é panè: «Se i ya bá 'to ngar lə jipi-je lé wa?» ³⁴ Jeju ilə-é-ti panè: «Ta kinlé, i ya oji mee-i-ti bá 'pa, əse to dow-je kí rangi bá d'idə-i ta kí do-m-ti wa?» ³⁵ Pilati ilə-é-ti panè: «Mā m'to jipi to wa? Dow-je lə-i ya de kì njékun do njégugnə-je lə Lubə bá 'ree sə-i rə-m-ti nè; ə to ri bá i 'ra wa?» ³⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Kɔbe lə-m to kí dɔnangi-ti nè al. Kinə kɔbe lə-m to kí dɔnangi-ti nè rəmə, lé ngannjékullə-je lə-m d'a rə kdo ta lə-m, kdo kadi dow ilə-m ji jipi-je-ti al; ngà kí nè kinlé kɔbe lə-m goto dɔnangi-ti nè.» ³⁷ Beba Pilati pa kì Jeju panè: «'Adi i 'to ngar ɛn nə?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya 'pa ta-i-ti tin, m'to ngar ya. Gin koji kí d'oji-m, kì ree kí m'ree dɔnangi-ti nè lé, to ta lə kadi m'pa ta kí tɔgrə-ti m'adi dow-je. Dow kí rá-rá kí to dow lə ta kí tɔgrə-ti rəmə à koo ta lə-m.» ³⁸ Pilati dəji-é panè: «Ri bá to ta kí tɔgrə-ti wa?» Go ta-ti kinlé, Pilati təl ow rə jipi-je-ti ndaa-ti idə-dé panè: «Né kí m'a gangi-né ta do-é-ti ya m'oo al.» ³⁹ Ngà to nékobe lə-si kadi bal-é bal-é ya kaglo ra nɔy Paki rəmə, m'ilə dangay káre taá m'adi-si lé, se 'ndigi kadi m'ilə ngar lə jipi-je taá m'adi-si wa? ⁴⁰ Beba de 'təl d'ur kool boy-boy 'panè: «Barabasi bá ilə-é taá, bi dow kan al!» Ə Barabasi lé, to bokaya dow.

19

¹ Beba Pilati adi d'uwə Jeju d'ində-é kì ndəy marow.

² Asgar-je d'oji kən d'adi to jɔgi ngar d'ulə do-é-ti, bá d'ulə kubi kí kər yəl-yəl kí là-é nɔ rə-é-ti; ³ ə d'oti kì rə-é-ti 'panè: Lapiya boo, ngar lə jipi-je! Lapiya boo, ngar lə jipi-je! Ə 'tində mbó-é to.

⁴ Go-ti, Pilati təl tee ndaa-ti idə jipi-je panè: Ooi, m'a təl ree siə ndaa-ti gogi kadi-si, kdo kadi 'gəi kí né kí m'a gangi-né ta do-é-ti ya m'oo al. ⁵ Beba Jeju tee ndaa-ti kì jɔgi kun lé do-é-ti rəm, bá kì kubi kí kər yəl-yəl kí là-é nɔ lé rə-é-ti rəm to. Ə Pilati idə-dé panè: Ooi dingəm lé é a tin!

⁶ Loki njékun do njégugnə-je lə Lubə, kì njéngəm takəy lə Lubə d'oo Jeju rəmə, 'tur kool boy-boy 'panè: 'Bə-é kagdəsi-ti! 'Bə-é kagdəsi-ti! Beba Pilati idə-dé panè: Səi ya 'taai-é 'bəi-é kagdəsi-ti; kdotalə né kí m'a gangi-né ta do-é-ti ya m'oo al. ⁷ Rəmə jipi-je d'ilə-é-ti 'panè: Jε j'ow kì ndukun lə-ji káre nɔɔ ə kí go ndukun-ti lə-ji kinlé, tò kadi Jeju oy, kdotalə ɛ ba rə-é Ngon lə Lubə.

⁸ Loki Pilati oo ta kin bè lé, bəl nɔ ya bəy. ⁹ Beba ɛ təl ow mee ndògi-ti gogi ə dəji Jeju panè: I lé 'to dow kí rá wa? Ngà Jeju ilə-é-ti al. Beba Pilati idə-é panè: ¹⁰ Mā bá ilə-m ta-ti al wa? I 'gə kí m'ow kì tógi kadi m'ilə-i taá rəm, m'ow kì tógi kadi m'bə-i kagdəsi-ti rəm al wa? ¹¹ Jeju ilə-é-ti panè: Kinə Lubə adi-i tógi al rəmə, tógi káre ya kàrè 'a kow-né do-m-ti al. Gin-é kin bá, dow kí njèkilə-m ji-i-ti kinlé, ra majal kí al do lo.

¹² Gangi-é-ti kinlé, Pilati sangi rəbi kadi n'ilə Jeju taá. Ngà jipi-je 'tur kool boy-boy 'panè: Kinə 'ilə-é taá rəmə, i 'to nam Sejar al. Kdotalə dow kí rá-rá kí ba rə-é ngar lé, to njəta lə Sejar. ¹³ Loki Pilati oo ta-je kin bè lé, adi d'ow kì Jeju ndaa-ti ə isi do kali gangta-ti, lo-ti kí 'ba-é gajj ər-je kí d'osi nangi kí ba-é kì ta əbrə Gabata. ¹⁴ Ə to ndo ra go né-je kdo ra nɔy Paki. To ta kí kàdì à kə jam do be-ti je bè ngá. Pilati idə jipi-je panè: Ooi ngar lə-si! ¹⁵ Ngà de 'tur kool boy-boy 'panè: 'Tɔl-é! 'Tɔl-é! 'Bə-é kagdəsi-ti! Pilati idə-dé panè: Kadi m'bə ngar lə-si kagdəsi-ti wa? Rəmə njékun

† 18:32 18:32 Ja 3:14; 12:32

do njégugné-je lə Lubə d'ilə-é-ti 'panè: «Ję lé, Sejar ya kár-é to ngar lə-ji.»
¹⁶ Beba Pilati inə-é ji-dé-ti, kdo kadi 'bə-é kagdəsi-ti. Beba d'uwə Jeju [d'ow siə.]*

'Bə Jeju kagdəsi-ti

Mat 27:32-52; Mar 15:21-37; Luk 23:26-46

¹⁷ Jeju uti kagdəsi liə tɛɛ-né gidi bə-ti ɔw-né lo-ti kí 'ba-é: Ka do dow ə 'ba-é Golgota kà ta əbrə. ¹⁸ Ə 'bə Jeju kagdəsi-ti lo-é-ti kinlé; ə 'bə dow-je joo kagdəsi-ti nati siə tɔ; dow káre kagdəsi-ti kí do jikol-é-ti ə dow káre do jigəl-é-ti, adi Jeju ɔ dan-dé-ti dana.

¹⁹ Pilati adi 'ndàngi ta bəgrə-ti 'bə do kagdəsi-ti lé 'panè: Jeju kí Najaretiti, ngar lə jipi-je. ²⁰ Jipi-je nɔ ya 'ndó ta kí 'ndàngi bəgrə-ti lé, kdo lo kí 'bə Jeju titi lé, tò ngosi kà bebo ə ta kí 'ndàngi mɛɛ bəgrə-ti lé, tò kà ta əbrə rəm, kà ta latɛ rəm, bá kà ta grɛki rəm tɔ. ²¹ Beba njékun do njégugné-je lə Lubə 'pa kà Pilati 'panè: I 'Ndàngi Ngar lə jipi-je al; ngà kadi 'ndàngi 'panè: ɛ panè n'to ngar lə jipi-je. ²² Ngà Pilati ilə-dé-ti panè: Né kí m'ndàngi ə m'ndàngi ya ngá.

²³ Loki asgar-je 'bə Jeju kagdəsi-ti lé, de 'kay kubi-je liə lo so ə 'ləbi-nɔ káre-káre; bá d'un kubi kul liə kí to takubi kí káre-rè ya d'oji d'adi i taá ree njal nangi kin tɔ; bá d'idə-nɔ 'panè: ²⁴ Kubi kul kinlé, adi j'uwəi j'gangi al, ngà adi j'osi-nɔ mbare do-ti j'ooi se nɔ bá à to kí liə wa? Né kinlé tò bə kdo kadi ta kí tò mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, né-é ra-né né. 'Ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: «'Ləbi-nɔ kubi-je lə-m ə d'osi-nɔ mbare do kubi kul-ti lə-m.» Né-é bá asgar-je 'ra tin.

²⁵ Kɔ Jeju de kà ngonkɔ kɔ-é rəm, Mari kí ne Klopasi rəm, bá Mari kí Magdala rəm, d'ɔ taá ngosi kà kagdəsi lé. ²⁶ Loki Jeju oo kɔ-é ɔ mbó njëndó né-ti kí ɛ ndigi-é nɔ lé rəmə, idə kɔ-é panè: «Dené, 'oo ngon-i ə ɔ tin.» ²⁷ Go-ti, idə njëndó né lé panè: «'Oo, kɔ-i ə ɔ tin.» Rəmə dokàdì-é-ti kin ya njëndó né lé ɔw kà Mari bəe rɔ-é-ti.

Koy Jeju

Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Ja 19:28-30

²⁸ Go né-je-ti kinlé, Jeju gə kí né-je lay asi ngá adi panè: «Kundə ra-m», bə kdo kadi ta kí 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, né-é ra-né né. ²⁹ Lo-é-ti kinlé man nduu kí masi tò mɛɛ bay-ti rusi nɔɔ. Beba asgar-je d'un kagi kí 'ba-é ijopi ə 'doo ndokro ta-ti bá d'ulə kəm man nduu-ti kí masi lé d'ulə ta Jeju-ti. ³⁰ Loki Jeju njibi man nduu kí masi lé rəmə panè: «Né-je lay asi ngá.» Go-ti, Jeju ulə do-é nangi rəmə inə ndil-é adi tɛɛ. ³¹ Ndo-é-ti kinlé, to ndo ra go né-je kdo ndo taakoo lə jipi-je. Adi jipi-je 'bəl kadi nin dow-je tò kagdəsi-ti ndo taakoo-ti lə-dé, kdotalə to ndo kí boy nɔ; gin-é kin bá de 'dəji Pilati kadi adi 'təti nja-dé ə d'or-dé nangi.† ³² Beba dow-je kí 'bə-dé kagdəsi-ti kà Jeju lé, asgar-je 'təti nja ɛ kí dosay rəm, 'təti nja ɛ kí njèkungi-ti joo rəm tɔ. ³³ Loki 'ree 'tɛɛ do Jeju-ti rəmə, d'oo kí Jeju oy ngá, adi 'təti nja-é al; ³⁴ ngà dow káre dan asgar-je-ti bá ɔsi kàdì-é kà ningə mbuti adi tajinati nè ya məsi-je kà man ɔy-ti. ³⁵ Né-je kinlé, dow kí oo kà kəm-é bá pa ta kí do-ti tin; ə ta liə to ta kí togrɔ-ti; ɛ gə kí n'pa ta kí togrɔ-ti, kdo kadi sɔi kàrè adi-né mɛɛ-si tɔ. ³⁶ Né kinlé ra né bə kdo kadi ta kí 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: «Singə-é káre ya kàrè dow à təti al‡» kinlé né-é

* **19:16** 19:16 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndàngi kà ji-dé kà ta grɛki. † **19:31** 19:31 Dow-je kí 'bə-dé kagdəsi-ti lé, 'təti nja-dé kdo kadi d'oy kalangi. ‡ **19:36** 19:36 Tɛt 12:46; Kni 9:12; Pa 34:21

ra né. ³⁷ †Mbeté kí aa njay pa lo kí rangi-ti bøy panè: D'a koo e kí d'osi kàdì-é kì ningə 'mbuti lé kì kəm-dé§.

'Dubi Jeju

Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56

³⁸ Go né-je-ti kinlé, Jojepi kí be liə to Arimate, kí to njèndó né lə Jeju ya, ngà tɔji bá tɔji rɔ-é ndaa-ti al kɔɔ bəl kí e bəl 'boy-je lə jipi-je lé, ɔw dəji Pilati kadi n'ɔr nin Jeju lé. Beba Pilati inə tarəbi adi-é, ngá bá e ɔr nin Jeju lé ɔw-né. ³⁹ †Nikodem* kí ndɔki ɔw rɔ Jeju-ti ndɔɔ lé, ree kì ubi kí 'ba-é mir kí 'pote nati kì ubi kí 'ba-é aloé kí à kasi litir bu je bè. ⁴⁰ Ə də joo lay d'un nin Jeju lé, 'ndəm-é ubi kí 'ra kì puti kagi kí əti maji bá 'bir-é kì kubi, titi kí jipi-je 'ra-né low-low. ⁴¹ Rəmə, loki 'bə Jeju kagdəsi-ti titi lé, lo ndɔr tɔ-ti nɔɔ; ə be nin kí 'ra sigi, kí 'dubi dow-ti al bøy ya tɔ lo ndɔr-ti lé nɔɔ tɔ. ⁴² Be-é kinlé bá tɔ ngəsi adi d'ilə nin Jeju-ti, kdɔtalə to ndɔ kí jipi-je d'isi 'ra-né go né-je kɔɔ ndɔ taakoo.

20

Tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju Kristi

Mat 28:1-10; Mar 16:1-8; Luk 24:1-12

¹ Ndɔ Dimasi kì ndɔge rati kí lo aa lay al ya bøy, Mari kí Magdala ɔw dɔbadi-ti. E oo kí ər kí boy kí d'uti-né ta be nin lé toki nduburu kilə rangi. ² Beba e ay ngɔdi ɔw ingə Simɔ Piyər-je kì njèndó né káre kí Jeju ndigi-é nɔ, ə idə-dé panè: «D'ɔr 'Babe be nin-ti adi j'gə lo kí d'ilə-é-ti al.» ³ Piyər-je kì njèndó né kí káre lé, 'tɛɛ d'ɔw kì dɔbadi-ti. ⁴ Də joo lay ya d'ay ngɔdi; ngà njèndó né kí káre lé ay itə Piyər, adi e tɛɛ ta be nin-ti lé kete. ⁵ E dɔgi nangi rəmə, takubi-je kí tɔ nangi bá e oo; ngà kandi bá e andi be nin-ti al. ⁶ Rəmə Simɔ Piyər kí ore go-é lé bá ree andi be nin-ti ə oo takubi-je kí tɔ nangi lé. ⁷ Takubi kí 'bir-né dɔ Jeju lé tɔ nati kì takubi-je kí 'bir-é-né lé al, ngà toki bir kilə gay. ⁸ Go-ti, njèndó né* kí káre kí tɛɛ ta be nin-ti kete lé, andi be nin-ti lé tɔ. E oo né-je kinlé ə adi mɛɛ-é. ⁹ Kɔɔ ta kí mbete kí aa njay pa panè Jeju à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy lé, njèndó né-je 'gə mɛɛ-é al bøy. ¹⁰ Go-ti, njèndó né-je 'təl d'ɔw be lə-dé.

Jeju tɛɛ kɔy kì Mari kí Magdala

Mar 16:9-11

¹¹ Dɔgangi-é-ti kinlé, Mari a ta be nin-ti ndaa-ti a nɔ ə dɔgi nangi kɔɔ kadi n'oo be nin rəmə, ¹² oo malayka-je joo d'ulə kubi kí nda rɔ-dé-ti d'isi-né lo-ti kí d'ilə nin Jeju-ti lé. Malayka kí káre isi lo-ti kí dɔ-é-ti, ə e kí káre isi lo-ti kí nja-é-ti tɔ. ¹³ Də 'dəji Mari lé 'panè: «Dené, i 'nɔ kɔɔ ri wa?» E ilə-dé-ti panè: «D'ɔr 'Babe lə-m adi m'oo lo kí d'ilə-é-ti al.» ¹⁴ Loki e a pa ta kin bè ya rəmə təl kəm-é ə oo Jeju a taá nè. Ngà gə bá e gə kí to Jeju al. ¹⁵ Jeju lé dəji-é panè: «Dené, i 'nɔ kɔɔ ri wa? Nɔ bá i 'sangi-é wa?» E gir kí to njèndɔr lé, adi e idə-é panè: «'Ba-m, kinə to i bá ɔr-é rəmə, 'idə-m lo kí ilə-é-ti ə m'a kɔw kun-é.» ¹⁶ Jeju panè: «Mari!» Beba Mari təl kəm-é rəmə, pa siə ta kì ta Əbrə panè: «*Rabuni*», adi kɔr mɛɛ-é to Njèndó dow-je né! ¹⁷ Jeju idə-é panè: «'Dɔ rɔ-m al, kɔɔ m'ɔw rɔ Bɔbi-m-ti al bøy. Ngà kɔw bá 'ɔw rɔ ngankɔ-m-je-ti, ə 'idə-dé kí m'isi m'ɔw kì rɔ Bɔbi-m-ti

† 19:37 19:37 Ntd 1:7 § 19:37 19:37 Jkr 12:10 † 19:39 19:39 Ja 3:1,2 * 19:39 19:39 Ja 3:1-2

* 20:8 20:8 Loki njèndó né kinlé oo kí Jeju goto be nin rəmə, e adi-é mɛɛ-é ə gə kí tɔgrɔ-ti Jeju lé tɔsi ndəl ində lo tɛɛ ya

kí to Bóbi-si tɔ, m'isi m'ow kɪ rɔ Lubə-ti lə-m kí to Lubə lə-si tɔ.» ¹⁸ Mari kí Magdala lé ow idə njéndó né-je kí n'oo 'Babe ə idə-dé ta-je kí ɛ pa adi-é.

Jeju tɛɛ busi rɔ njéndó né-je-ti liə

Mat 28:16-20; Mar 16:14-18; Luk 24:36-49

¹⁹ Ndo Dimasi-é-ti kin ya, loki ndo isi il rəmə, njéndó né-je kí 'kəw-nə mɛɛ kəy-ti lé, d'uti takəy-je ta-dé-ti, kɔɔ dɛ 'bəl 'boy-je lə jipi-je. Ə Jeju ree ɔ taá dan-dé-ti bá idə-dé panè: «Kadi lapiya nəy sə-si!» ²⁰ Go ta-ti kí ɛ pa kinlé, ɛ toji-dé ji-é-je kɪ kàdì-é-je. Loki njéndó né-je d'oo 'Babe rəmə, rɔ-dé nəl-dé nɔ. ²¹ Jeju təl pa sə-dé ta nja káre ya bəy panè: «Kadi lapiya nəy sə-si. Titi kí Bóbi-m ulə-m-né lé, mɔ kàrè m'ulə-si tɔ.» ²² Go ta-je-ti kinlé, ɛ tó koo puu kɪ dɔ-dé-ti ə idə-dé panè: «'Taai Ndil kí aa njay. ²³ †Dow-je kí a kiŋəi go majal-je lə-dé kɔgi lé, majal-je lə-dé à toki kiŋə go-é kɔgi tɔ. Ə dow-je kí a kiŋəi go majal-je lə-dé kɔgi al lé, majal-je lə-dé à toki kiŋə go-é kɔgi al ya tɔ.»

Jeju toji rɔ-é Tomasi

²⁴ Loki Jeju tɛɛ dɔ njéndó né-je-ti liə lé, Tomasi kí 'ba-é Ndungə kí ɛ to kí káre dan njéndó né-je-ti kí dɔgi gidi-é joo lé goto. ²⁵ Beba ndəgi njéndó né-je d'idə-é 'panè: «'J'oo 'Babel!» Ngà Tomasi idə-dé panè: «Kinə m'oo tó dò pɔiti-je kí ji-é-ti al rəm, m'ulə ngon ji-m tó dò pɔiti-ti al rəm, bá kinə m'ulə ji-m kàdì-é-ti al rəm lé, m'a kadi mɛɛ-m nda bè al.» ²⁶ Ndo jinəy joo go-ti lé, njéndó né-je lə Jeju 'təl 'kəw-nə mɛɛ kəy-ti, ə Tomasi isi sə-dé natɪ. Dɛ d'uti takəy-je ya rəmə, Jeju tɛɛ ɔ taá dan-dé-ti ə idə-dé panè: «Kadi lapiya nəy sə-si!» ²⁷ Go-ti, ɛ idə Tomasi lé panè: «'Ulə ngon ji-i nè, ə 'oo ji-m. 'Ulə ji-i kɪ kete, ə 'ulə kàdì-m-ti lé. 'Inə mɛɛngə lə-i, ə 'adi mɛɛ-i!» ²⁸ Beba Tomasi ilə-é-ti panè: «'Babe lə-m, Lubə lə-m!» ²⁹ Ə Jeju idə-é panè: «Kɔ koo kí i 'oo-m bá i adi-né mɛɛ-i. Dow-je kí d'oo-m al ya d'adi mɛɛ-dé kin bá 'to njénékumə-je.» ³⁰ Jeju ra nékɔji-je kí rangi nɔ ya bəy takəm njéndó né-je-ti liə, ngà ta-é bá to kí ndàngi mɛɛ mbete-ti kinlé al. ³¹ Ngà nékɔji-je kí 'ndàngi ta-é mɛɛ mbete-ti kinlé, tò bè kɔ kadi adi-né mɛɛ-si kí Jeju to Kristi†, to Ngon lə Lubə, adi kinə adi-é mɛɛ-si rəmə, a kisi kəm kɪ ri-é.

21

Jeju toji rɔ-é njéndó né-je liə ta babo Tiberiadi-ti

Mat 28:16; Luk 5:1-11

¹ Ndo-je kí rangi go-ti, Jeju təl toji rɔ-é njéndó né-je liə ta babo Tiberiadi-ti. Ooi, kəm rəbi kí toji-né rɔ-é ɔn: ² Simɔ Piyər-je kɪ Tomasi kí 'ba-é ndungə rəm, Nataniyel kí to dow kí Kanə kí dɔnangi Galile-ti rəm, ngan lə Jebede rəm, bá njéndó né-je lə Jeju kí rangi joo bəy rəm, d'ɔ kəm-nə-ti lay. ³ †Simɔ Piyər idə-dé panè: M'a kɔw mbow-ti. Rəmə dɛ 'panè: Jɛ kàrè j'a kɔw sə-i tɔ. Ə dɛ 'tɛɛ d'ow d'al mɛɛ tɔ-ti, ngà ndɔɔ nɔɔ lé d'uwə kanji al. ⁴ Loki lo aa yərərə rəmə, Jeju ree ɔ ngangɪ ba-ti; ngà njéndó né-je 'gə kí to Jeju al. ⁵ Beba ɛ dəji-dé panè: Ngan-je, uwəi kanji nɔɔ wa? Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Kanji káre ya kàrè j'uwə al. ⁶ †Rəmə idə-dé 'panè: Iləi burə kɪ dɔ jikɔl tɔ-ti bè ə a kuwəi kanji. Loki d'ilə burə lé rəmə, burə saa kanji mbing ya adi d'asi kɔr tɛɛ-né ndaa-ti al. ⁷ Beba njéndó né lə Jeju kí Jeju ndigi-é idə Piyər panè: Dow lé to 'Babe! Loki Piyər oo kí to 'Babe rəmə, ɛ un kubi liə ulə; kɔ kete ɔ kɪ rɔ-é kare ə ur mani. ⁸ Ngà ndəgi njéndó né-je 'ndɔr burə kí

† **20:23** 20:23 Mat 16:19; 18:18 † **20:31** 20:31 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **21:3** 21:3 Luk 5:5 † **21:6** 21:6 Luk 5:6

kanji rusi lé, 'nəl-né tò kɔɔ ree-né ngangɪ ba-ti; kɔɔ lo kí ngangɪ ba-ti tò ngosi sə-dé, à kasi mɛtɔɔr bu je bè.

⁹ Loki d'ur nangi ngangɪ ba-ti rəmə, d'oo yalpər kí kanji tò dɔ-ti bá d'oo mbè tɔ. ¹⁰ Beba Jeju idə-dé panè: Kanji kí uwəi lé, ɔyi kí dan-ti-je 'reei-né. ¹¹ Beba Simɔ Piyər təl al mɛɛ tɔ-ti ɔr burə lé nangi ə kanji-je kí boy-boy ya 'rusi burə lé ə dɛ bu kɪ kɔɔmɪ gidi-é mutə; bè ya kàrè burə gangɪ al. ¹² Jeju idə-dé panè: 'Reei usoi né; ya rəmə dow kàre dan njéndó né-je-ti kí kadi dɔji-é panè i 'to nɔ́ wa ya goto, kdɔtalə dɛ 'gə kí to 'Babe. ¹³ Beba Jeju ree rɔ-dé-ti, un mbè lé adi-dé bá adi-dé kanji lé dɔ-ti tɔ.

¹⁴ To nja mutə ngá kí Jeju tɔji-né rɔ-é njéndó né-je liə loki tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy.

Jeju adi kullə Simɔ Piyər

¹⁵ Go né kuso-ti, Jeju dɔji Simɔ Piyər panè: Simɔ, ngon lə Jonasi 'ndigi-m itə ndəgi-é-je kin wa? Simɔ panè: Oiyɔ, 'Babe 'gə kí m'ndigi-i. Jeju panè: 'Ul ngan bati-je lə-m! ¹⁶ Jeju təl dɔji-é dɔji kí nja joo panè: Simɔ, ngon lə Jonasi 'ndigi-m wa? Piyər idə-é panè: Oiyɔ 'Babe, 'gə kí m'ndigi-i. Jeju idə-é panè: 'Ul bati-je lə-m. ¹⁷ Jeju təl dɔji-é dɔji kí nja mutə panè: Simɔ, ngon lə Jonasi, 'ndigi-m wa? Rəmə rɔ Piyər ati-é kanɔnɔ́ kɔɔ dɔji kí Jeju dɔji-é nja mutə panè: 'Ndigi-m wa? Bá ilə-é-ti panè: 'Babe i 'gə né-je lay, 'gə kí m'ndigi-i ya. Jeju idə-é panè: 'Ul bati-je lə-m. ¹⁸ 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; loki i 'to basa bəy lé, i ya 'dɔɔ ndaá dɔɔ bədi lə-i, ə lo kí mɛɛ-i ndigi ya ə i 'ɔw-ti, ngà loki i 'a bɔgə lé, i 'a kɔy ji-i kí taá kadi dow kí rangɪ bá à dɔɔ ndaá dɔɔ bədi lə-i, ə lo kí mɛɛ-i ndigi al ya ɛ à kɔw sə-i-ti. ¹⁹ Jeju pa ta kin bè kɔɔ tɔji-né kəm rəbi koy kí Piyər à koy kɔɔ kɔsi-né gaji Lubə; go ta-ti kinlé, Jeju idə-é panè: 'Un go-m.

Jeju dɛ kɪ njéndó né kí ɛ ndigi-é

²⁰ †Loki Piyər təl kəm-é kɪ gogi rəmə, oo njéndó né kí Jeju ndigi-é ɔw ree go-dé-ti; njéndó né kinlé bá ndɔki tò kàdɪ Jeju-ti ta nékuso-ti bá dɔji-é panè: «'Babe, nɔ́ bá à kun dɔ-i wa?» lé. ²¹ Loki Piyər oo-é lé, dɔji Jeju panè: «'Babe, ngà ɛ kan ri bá à tɛɛ dɔ-é-ti wa?» ²² Jeju idə-é panè: «Kinə m'ndigi kadi-é isi bè-bè ya sar kadi m'təl m'ree-né lé, 'usi-i ri-ti wa? I, 'un go-m.» ²³ Beba njékad mɛɛ-je 'tilə ta kinlé mbi-nɔ́-ti kɪ kete-kete 'panè: «Njéndó né kinlé à koy al.» Ngà kí tɔgrɔ-ti bè lé, Jeju idə-é panè: «À koy al al» ngà ɛ panè: «Kinə m'ndigi kadi-é isi bè-bè ya sar kadi m'təl m'ree-né lé, 'usi-i ri-ti wa?»

²⁴ Njéndó né kinlé ya bá pa ta kí dɔ né-je-ti kin adi dow-je rəm, ɛ ya ndàngɪ ta-je kin rəm. Ə j'gə kí ta liə to ta kí tɔgrɔ-ti.

²⁵ Jeju ra né-je kí rangɪ nɔ́ ya bəy; ngà kinə kadi 'ndàngɪ beti-beti lay lé, m'oo kí tati dɔnangɪ kin lay ya kàrè, mbete-je kí d'a ndàngɪ lé à kubə.

Kullə-je lə Njékowkulə-je

Ta-je kí dɔ mbete kullə-je-ti lə njékowkulə-je

Mbete kinlé to mbete poyta kí sɔbi dɔ kullə lə Ndil kí aa njay kí ndó né njékəwnə-je. Njékəwnə-je lé, 'to dow-je lay kí d'isi kɪ lo-lo adi 'to dow-je lə Lubə, kdɔtalə Jeju Kristi kí aji-dé. Lubə ndó né njékəwnə-je ə adi-dé 'tɔgi kɪ takul kullə-je lə njékowkulə-je kí 'to dow-je kí Jeju ulə-dé, adi 'to njəpata-je liə kadi dow-je.

Mbete kinlé to tagaji mbete kí Luki ndàngi mee mbete Poyta kí Maji-ti lé. Ɛ ulə gin-é dɔ lo tɔl ta mbete-ti liə kí dɔsɔy, adi to lo-je kí Jeju ingə-né njéndó né-je liə go tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti liə. Ndɔki Jeju idə-dé panè: Ndil kí aa njay à ree dɔ-dé-ti ngɔsnè ə à kadi-dé tɔgi kadi 'to-né njəpa ta-je lə-n'è kadi dow-je (1:8).

Luki ɔr poy təl kí njéndó né-je 'təl rɔ-dé go ta-je-ti kí Jeju idə-dé, adi loki Ndil kí aa njay ree lé, dɛ d'ilə mbɛ Poyta kí Maji bebo Jorijaləm-ti rəm ('Ndó 2-7), dɔnangi Jude-ti kɪ Samari-ti rəm ('Ndó 8-12), sar tasɔy dɔnangi-ti ('Ndó 13-28).

Lo tum gin-é-ti lé, dɛ d'ilə mbɛ Poyta kí Maji dan jipi-je-ti ya par. Ngà lo kɔr-é-ti kí 10 bá 'ndàngi kí Lubə tɔji Piyər kí kaji lé tɔ kdɔ dow-je lay. Gangi ndɔ-é-ti kinlé, jipi-je kɪ jipi-je al 'kəwnə nati mee noji-ti lə Lubə.

Dingəm káre, kí ri-é lə Sol ɔsi ta njékowkulə-je dɔ kullə-ti lə-dé, ngà ɛ kí to njəba lə Jeju Kristi lé, Lubə təl-é adi to njéndó né lə Jeju Kristi! Lubə ində ri-é kí sigi lə Pol ə ulə-é adi-é ɔw ilə mbɛ Poyta kí Maji ə kí boy nɔ lé, dow-je kí 'to jipi-je al bá adi-é ilə mbɛ dan-dé-ti. Luki təl to madkullə lə Pol mee kullə kilə mbɛ Poyta kí Maji-ti. Lo-je madi kí Luki ndàngi panè «je» kinlé, tɔji kí Luki ɔ nati kɪ Pol.

Njékəwnə-je kí bebo Jorijaləm

Kunmindɪ kulə kɪ Ndil kí aa njay

¹ †I nam-m Teopil, mee mbete-ti kí dɔsɔy kí m'ndàngi lé, m'ɔr poy né-je lay kí Jeju ra, kɪ né-je kí ɛ ndó dow-je lo kulə gin-é-ti nɔ ya sar tɛɛ-né ² ndɔ-ti kí Lubə un-é ɔw-né siə dɔrɔ-ti. Kete bá kadi Lubə un-é ɔw siə dɔrɔ-ti lé, ɛ mbəti njékowkulə-je liə ə un ndu adi-dé kɪ tɔgi lə Ndil kí aa njay.

³ Beba go koy-é-ti, dɛ ya tɔ bá ɛ tɛɛ sə-dé koy ə adi-dé 'gə né-je kí gay-gay kí tɔji kí to n'è lé ya bá n'təl n'isi kəm. Jeju tɛɛ sə-dé koy bə-bə ya asi ndo kɔrsɔ, ə pa sə-dé ta kí dɔ kɔbɛ-ti lə Lubə.

⁴ †Beba ndɔ káre bə, ɛ isi uso sə-dé né, bá idə-dé panè: «Tɛɛi bebo Jorijaləm-ti ɔwi rangi al. Ngà 'ngəbi né kí Bɔbi-m un mindi-é kadi n'adi-si, bá ndɔki m'pa ta-é m'adi-si lé. ⁵ †Jɔ lé, ra dow-je batəm mani. Ngà sɔi rəmə, nà y ndo nɔ al ya kadi 'rai batəm lə Ndil kí aa njay.*»

Ta kɔw dɔrɔ-ti lə Jeju

⁶ Njékowkulə-je kí 'kəw-nɔ lé, 'dɔji Jeju 'panè: «'Babe, dɔkaglo-é-ti kin bá i 'a təl-né kɪ kɔbɛ lə Israyel-je kadi-dé gogi lé wa†?»

† **1:1** 1:1 Luk 1:1-4 † **1:4** 1:4 Luk 24:49 † **1:5** 1:5 Mat 3:11; Mar 1:8; Luk 3:16; Jɔ 1:33 * **1:5** 1:5 Mat 3:11 † **1:6** 1:6 Amo 9:11; Luk 19:11

⁷ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «Dokàdì-je əse ndo-je kí Bobi-m ya kì kár-é ɔ̀ji kí go tógi-ti liə kí sobi do-é lé, to ta lə-si kadi 'gəi al. ⁸ †Ngà səi lé, a kingəi tógi, loki Ndil kí aa njay à ree do-si-ti. Beba səi a toi-né njékor poy né ra-m-je kí ooi kì kəm-si, kì ta pa-m-je kí ooi kì mbi-si kadi dow-je kí bebo Jorijaləm-ti rəm, donangi Jude-ti rəm, bá donangi Samari-ti lay sar ya ta sɔ̀y donangi-ti.»

⁹ †Beba go ta-je-ti kinlé, kəm-dé tò kì do Jeju-ti adi d'ə d'oo-é ya rəmə, Lubə un-é isi ɔ̀w siə dɔ̀rɔ̀-ti, ə kilndi ree uti go-é adi d'oo-é al. ¹⁰ Loki d'ə d'oo go Jeju lo kow-é dɔ̀rɔ̀-ti ya bəy rəmə, dingəm-je joo kí 'tulə kubi kí nda ro-dé-ti 'tɛɛ‡ ¹¹ d'idə-dé 'panè: «Ooi bè, səi dingəm-je kí donangi Galile-ti! Kdo ri bá ɔ̀i ká koo lo-ti kì dɔ̀rɔ̀-ti bè wa? Jeju kin, kí Lubə un-é dan-si-ti ɔ̀w siə dɔ̀rɔ̀-ti kinlé, à təl ree gə-é kí ooi-é-né lo kow-é dɔ̀rɔ̀-ti kin ya bè tɔ.»

Njékowkulə-je 'təl d'ɔ̀w Jorijaləm gogi

¹² Beba njékowkulə-je d'ɔ̀ do mbal-ti kí 'ba-é mbal kə kagi Olibiye-je 'təl d'ɔ̀w bebo Jorijaləm-ti gogi. Mbal kinlé, tò mbó bebo Jorijaləm-ti, adi dow à njiyə asi ngan kàdì kormutə-je bè bá à tɛɛ-ti.

¹³ †Loki 'ree 'tɛɛ bebo Jorijaləm-ti lé, dɛ d'ɔ̀w mɛɛ kəy-ti kí do madi-é-ti taá kí d'isi-ti kete-kete. Dɛ kí d'isi nɔ̀ɔ̀ lé to: Piyər-je, kì Jə-je, kì Jaki-je, kì Andre-je, kì Pilipi-je, kì Tomasi-je, kì Batlemi-je, kì Matiye-je, kì Jaki kí ngon lə Alpe-je, kì Judi kí ngon lə Jaki, kì Simɔ̀ kí to dow kí ta be liə to-é. ¹⁴ Dɛ lay ya ta-dé asi-nə adi 'kəw-nə taá-taá kdo pa ta kì Lubə, nati kì dené-je kí dan-ti-je, kì Mari kí kɔ̀ Jeju, bá ngankɔ̀ Jeju-je tɔ.

Njèkor tó Judasi

¹⁵ Ndo káre, mɛɛ ndo-é-je-ti kinlé, njékadmɛɛ-je 'kəw-nə adi kor-dé à kasi bu kí korjoo-je bè, rəmə Piyər ɔ̀ taá dan-dé-ti panè: ¹⁶ «Ngankɔ̀-m-je, Ndil kí aa njay adi Dabidi pa ta kete mɛɛ mbete-ti kí aa njay sobi-né do Judasi kí to njèkor nɔ̀ njékuwə Jeju. Ta kinlé, kadi né-é ra né bane. ¹⁷ Judasi lé, to kí káre dan-ji-ti, bá ɔ̀w kì kullə liə dan-ji-ti rəm tɔ. ¹⁸ †Dingəm kinlé, ɔ̀w ndogi lo ndor kì là kí 'ndogi-né siə dow 'təl-é lé. ɛ usi ur do-é nangi lo-é-ti lé. Beba mɛɛ-é ribə adi ngan tɔ-é kujə lay. ¹⁹ Dow-je kí bebo Jorijaləm-ti lay ya d'oo ta-é adi dɛ 'ba lo ndor kinlé kì ta be lə-dé 'panè: “Akeldama”, kor mɛɛ-é to “lo ndor kí 'ndogi kì là məsi.” § ²⁰ Kdo 'ndangi mɛɛ Pa-je-ti 'panè:

“Kadi kəy liə tò kare pɛti-pɛti,
ə kadi dow isi-ti al.”»

«Ba 'təl 'pa mɛɛ mbete-ti bəy 'panè:

“Kadi dow kí rangi un ta kullə liə.*”»

²¹⁻²² †«Beba kadi dingəm káre ree ore kadi-ji, kdo kadi pa ta kí do tosi-ti kí Jeju tosi ndəl ində lo tɛɛ, kí ɛ oo kì kəm-é lé sə-ji. Dowbé lé, à to dow káre dan dow-je-ti kí njédan-ji kì kaglo-je lay kí j'njiyəi-né kì Jeju kì lo-lo, adi à to kɔ̀ do ndo-ti kí Jə ra-é-né batəm sar tɛɛ-né ndo-ti kí Lubə un-é ɔ̀w-né siə dɔ̀rɔ̀-ti†.»

²³ Beba dɛ d'or dow-je joo adi to: Matiyasi dɛ kì Jojepi kí 'ba-é Barsabasi ə ri gají-é to Justusi. ²⁴ Go-ti, 'pa ta kì Lubə 'panè: «'Babe i kí 'gə mɛɛ dow-je lay, 'toji-ji dow káre kí i mbəti-é dan dɛ-ti kí joo kin, ²⁵ kdo kadi

† **1:8** 1:8 Mat 28:19; Mar 16:15; Luk 24:47,48 † **1:9** 1:9 Mar 16:19; Luk 24:50,51 ‡ **1:10** 1:10 Luk 24:4 † **1:13** 1:13 Mat 10:2-4; Mar 3:16-19; Luk 6:14-16 † **1:18** 1:18 Mat 27:3-8 § **1:19** 1:19 Mat 27:3 * **1:20** 1:20 Pa 69:26 † **1:21-22** 1:21-22 a Mat 3:16; Mar 1:9; Luk 3:21; b Mar 16:19; Luk 24:51 † **1:21-22** 1:21-22 Mat 3:16; Mar 1:9

to njékowkulə lə Jeju, tó lo-ti kí Judasi inə kəgi ɔw lo-ti kí tuwə kullə ra-é kin.» ²⁶ Dɛ 'ba ri-dé d'osi-né kagi dɔ-dé-ti, rəmə kagi usi dɔ Matiyasi-ti, adi ɛ ore kàdì njékowkulə-je kí dɔgi gidi-é káre lé.

2

Ree lə Ndil kí aa njay

¹ Loki ndɔ ra nɔy lə jipi-je kí 'ba-é Pantekoti asi lé, njékadmɛɛ-je 'kəw-nə lay lo káre-rè*. ² Titi kəm kí kində jipi bè ya rəmə, ká né ba dɔrɔ-ti titi-nə kì ká yólbo bè. Ká né lé taa mɛɛ kəy kí d'isi-ti lé pəl-pəl. ³ Rəmə d'oo ndɔ né titi-nə kì ndɔ pər bè, sane, risi dɔ-dé-ti káre-káre lay. ⁴ Dɛ lay ya Ndil kí aa njay taa mɛɛ-dé pəl-pəl adi nɔ-nɔ ya kàrè ulə gin pa ndɔ ta lə dow-je kí rangi, kì go gangi-é kí Ndil kí aa njay adi-é kadi pa-né.

⁵ Nɔ-é-ti kinlé, jipi-je kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti kí d'ì kì ɓe-je kí dɔnangi-ti nè lay ya 'ree mba, adi d'isi mɛɛ ɓebo Jorijalɛm-ti nɔɔ tɔ. ⁶ Loki ká né ba nɔ bè lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya tətì-nə yipi d'ay kì lo-é-ti. Rəmə ndil-dé tɛɛ sɔy, kdɔtalə nɔ-nɔ ya kàrè, oo ta kí ta njékadmɛɛ-je-ti kì ta koji-é koji-é. ⁷ Ɔr ndil-dé, lo ta igi-dé səl, rəmə 'panè: «Kay! Dow-je kí d'ɔ 'pa ta kinlé, se 'to dow-je kí Galile ya lay al wa? ⁸ Ngà ra ban bá nɔ-nɔ dan-ji-ti nè ya oo ndi-dé kì ta koji-é koji-é bè wa?» ⁹ Dow-je kí d'ì kì dɔnangi Partesi-ti, kì dɔnangi Medi-ti, kì dɔnangi Elam-ti, kì dɔnangi Mejopotami-ti, kì dɔnangi Jude-ti, kì dɔnangi Kapadosi-ti, kì dɔnangi Pɔ-ti, kì dɔnangi Aji-ti, ¹⁰ kì dɔnangi Priji-ti, kì dɔnangi Pampili-ti, kì dɔnangi Ejipti, kì dɔnangi kí tò mbó ɓebo Siren kí Libi-ti, kì dow-je kí d'ì ɓebo Rəm-ti, ¹¹ kì jipi-je, kì jipi təl-je, kì dow-je kí Kreti, kì Arapi-je lay kin ya, njékadmɛɛ-je d'or gin né-je kí ɔr ndil dow-je kí Lubə ra, adi nɔ-nɔ dan-ji-ti ya oo ndi-dé kì ta koji-é koji-é. ¹² ɓeba dow-je lay ya, ndil-dé tɛɛ sɔy, lo ta igi-dé səl adi 'dɔji-nə ta dan-dé-ti 'panè: «Né kinlé kɔr mɛɛ-é to ri wa?» ¹³ Rəmə dɛ kí nɔ-je 'soki njékadmɛɛ-je 'panè: «To yibi ya njay ə ra-dé én ngà!»

Piyər ɔr gin ta adi dow-je

¹⁴ Njékowkulə-je kí dɔgi gidi-é káre lé, d'ì d'ɔ taá nati kì Piyər, ngà bá Piyər un ta dan-dé-ti pa adi kosi dow-je kì ndi-é kí boy panè: «Sɔi jipi-je, kì sɔi dow-je lay kí isi mɛɛ ɓebo Jorijalɛm-ti nè lé, 'yeli mbi-si maji ooi-né ta-je lə-m kɔ kadi 'gəi gin né kí ra né kin maji. ¹⁵ Dow-je kí ooi-dé kinlé, to yibi bá ra-dé titi kí sɔi 'pai-né kinlé al, kdɔtalə to kàdì jinɔy káre kí ndɔge ɓəy én. ¹⁶ Ngà to ta kí ndɔki Juwel njɛpata kí ta Lubə-ti pa lé bá ɓone né-é ra né ngà tin. Ndɔki Juwel panè:

¹⁷ “Lubə panè:

Ta sɔy ndɔ-je-ti lé,
m'a kungì Ndil-m dɔ dow-je-ti lay,
ngan-si-je kí dingəm, kì dɛ kí dené
d'a pa ta-je kí ta-m ma
Lubə-ti kadi dow-je,
Né à ra basa-je lə-si toki nì bè,
ə ɓugə-je lə-si kàrè d'a koo né-je
mɛɛ nì-ti rəm tɔ.

¹⁸ Tɔgrɔ-ti ya, mɛɛ ndɔ-é-je-ti
kinlé, m'a kungì ndil-m dɔ
ngannjékullə-je-ti lə-m kí dingəm,

* 2:1 2:1 Mbl 23:21; Det 16:9.

kì dẹ kí dené, rəmə d'a pa ta-je kí
ta-m ma Lubə-ti kadi dow-je.

¹⁹ M'a ra né-je kí tò bəl-bəl
meɛ dɔra-ti taá rəm,
m'a ra nékɔji-je donangi-ti nè
kadi à toji tógi-m.

Dow-je d'a koo sapər à suu luki-luki,
d'a koo məsi kì pər.

²⁰ Kàdì à təl ndul ndi-ndi,
bá nɔy à təl kər titi məsi bè rəm.

Ngá bá ndo lə 'Babe à ree bəy.

Ndo-é kinlé, à to ndo kí boy;
à to ndo riɓa.

²¹ Beba dow kí rá-rá ya nɔ ɓa
'Babe lé, à kaji."»

²² «Səi Israyel-je! Ooi ta-je kin maji: Nékoji-je, kì né-je kí to bəl-bəl kí Lubə
ra takəm-si-ti kì rəbi kí rɔ Jeju-ti kí to dingəm kí Najaretì, adi səi ya 'gəi
maji kinlé, toji kí Lubə umə-é ya. ²³ †Dingəm kinlé, d'ilə-é ji-si-ti kɔ ta lə
to né-je kí Lubə ɔji kete adi uwə dɔ gangi-é lay. Beba səi 'bəi-é kagdəsi-ti,
ə adi dow-je kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti al 'təl-é kɔgi. ²⁴ †Ngá Lubə ɔr-é kɔgi
gin tógi-ti lə koy, adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ; kɔɔtalə koy asi kɔbe dɔ-é-ti al†.

²⁵ Kɔ Dabidi pa ta liə panè:

"M'oo 'Babe Lubə takəm-m-ti kì ndo-é-ndo-é.

Kɔɔtalə ɛ ɔ kàdì-m-ti nè,
kɔ kadi né kàre kàre yəki-m al.

²⁶ Gin-é kin bá rɔnəl rusi-né meɛ-m rəm,
m'usi pa m'tilə-né kole rəm tin;

rəm bá daji rɔ-m kàrè à kuwə rɔ-é lo taakoo-ti,
kì meɛ kí tò səl dɔ nékində meɛ dɔ-ti-ti rəm tɔ.

²⁷ Kɔ i 'Babe Lubə 'a kiŋə-m kadi m'nəy kɔgi lo kí koó-ti al,

bá i 'a kiŋə-m ma dow lə-i kí m'aa njay kadi m'ndum al rəm tɔ.

²⁸ I 'adi-m m'gə rəbi kí 'a tɛɛ sə-m lo kiskəm-ti,

I 'a kadi rɔnəl rusi meɛ-m loki 'ɔ sə-m."»‡

²⁹ Piyər pa sə-dé bəy panè: «Ngankɔ-m-je, adi m'idə-si ta kí ta kɔ-m-ti ya
dɔ ka-ji Dabidi-ti m'adi ooi: Dabidi lé ndɔki oy adi dubi-é; dɔ badi-é kàrè tò
dan-ji-ti nè sar ɓone bəy. § ³⁰ Titi kí Dabidi to-né njèpata kí ta Lubə-ti lé, ɛ
gə kí Lubə un mindi-é ubi rɔ-é dɔ-ti kadi n'a kində ngonka-é kàre ngar-ti.*

³¹ To ta lə Kristi† kí à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé bá Dabidi gə kete adi panè:

"Lubə à kiŋə-n'è kɔgi lo kí koó-ti al,

bá nin-n'è kàrè à ndum al rəm tɔ."»

³² «Jeju kinlé, Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ adi jɛ lay ya j'oo-é kì kəm-ji.

³³ Lubə un-é ində-é taá dɔ jikɔl-é-ti, Bɔbi-é adi-é Ndil kí aa njay kí ɛ un
mindi-é kɔ kadi-é lé; Ndil kí aa njay lé bá Lubə ree sane dɔ-ji-ti adi ooi kì
kəm-si, bá ooi ká-é kì mbi-si rəm tin. ³⁴ Kɔ ta lə Dabidi lé, ɛ ɔw dɔra-ti al
ya, ngá ɛ ya panè:

"'Babe Lubə idə 'Babe lə-m panè:

'Isi dɔ jikɔl-m-ti nè,

³⁵ ya sar kadi m'adi njéba-je lə-i 'təl-né lo kungì nja-i."»

† **2:23** 2:23 Mat 27:35; Mar 15:24; Luk 23:33; Ja 19:18 † **2:24** 2:24 Mat 28:5,6; Mar 16:6; Luk 24:5

† **2:24** 2:24 Mat 28:5; Mar 16:6 ‡ **2:28** 2:28 Pa-je 16:8-11 § **2:29** 2:29 1Ng 2:10 * **2:30** 2:30

Pa-je 132:11 † **2:31** 2:31 Kristi lé kɔr meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

³⁶ «Beba kadi səi Israyel-je lay ya 'gəi maji kí Jeju kin, kí səi 'bəi-é kagdəsi-ti lé, ɛ bá Lubə adi-é to 'Babe rəm, adi-é to Kristi rəm.»

³⁷ Loki dow-je d'oo ta-je kin bè lé, ta lé usi rɔ-dé-ti ndəki-ndəki adi 'dəji Piyər-je kɪ ndəgi njékowkulə-je 'panè: «Ngankɔ-ji-je, jɛ lé j'a ra ban ngà wa?»

³⁸ Ə Piyər idə-dé panè: «Inəi panjiyə-si-je kí maji al kogi ə kadi nà-nà dan-si-ti ya ra batəm kɪ ri Jeju Kristi, kɔ kadi Lubə inə-né go majal liə kogi. Beba a kingəi kadkare kí to Ndil kí aa njay. ³⁹ Kɔtalə kun mindi lə Lubə lé, to kɔ ta lə-si səi rəm, kɔ ta lə ngan-si-je rəm, bá kɔ ta lə dow-je lay kí njékisi say, kí 'to kosi dow-je kí kɔr-dé to nduy-nduy, kí Lubə lə-ji à ba-dé kɪ rɔ-é-ti kin rəm tɔ.»

⁴⁰ Piyər pa sə-dé ta-je kí rangi nà-nà uwə-dé-né kɪ ta rəm, ulə-né dingəm mɛɛ-dé-ti panè: «Ori rɔ-si kogi dan dow-je-ti kí njétuji kogi kin, kɔ kadi Lubə aji-si.» ⁴¹ Beba dow-je kí 'ndigi dɔ ta-ti lə Piyər lé, 'ra-dé batəm. Ndɔ-é-ti kinlé, kɔr njékadmɛɛ-je usi dɔ madi-é-ti asi budɔgi lo mutə je bè.

Panjiyə njékadmɛɛ-je

⁴² Dɛ d'adi rɔ-dé lo néndó-ti lə njékowkulə-je rəm, d'uwə-nà lubi-lubi titi ngankɔ-nə-je rəm, d'uso mbə nati-nati rəm, bá d'adi rɔ-dé mɛɛ pa ta-ti kɪ Lubə rəm tɔ. ⁴³ Lubə ra né-je kí tɔ bəl-bəl, kɪ nékɔji-je kɪ takul njékowkulə-je adi dow-je lay ya bəl ində bandi-dé gangi. ⁴⁴ †Njékadmɛɛ-je lay ya d'ində rɔ-dé nati maji rəm, né-je lə-dé lay ya d'ore-nà dɔ-ti rəm tɔ. ⁴⁵ D'oy lo-je lə-dé, kɪ nékingə-dé-je 'ndogi, ə 'ləbi-nà là-é là-é, adi nà-nà ingə kí asi ra ndigi-je liə. ⁴⁶ Njékadmɛɛ-je lé, ta-dé asi-nà adi ndɔ-je lay ya d'isi nati mɛɛ kəy-ti lə Lubə, 'gàngi-nà mbə nam lə 'Babe mɛɛ kəy-je-ti lə-dé rəm, d'uso né nati-nati kɪ rɔnəl, bá kɪ mɛɛ kí usi nangi pɔ-pɔ rəm tɔ. ⁴⁷ 'Piti Lubə taá-taá rəm, bá dow-je lay ya 'ndigi ta lə-dé rəm tɔ. Ndɔ-é ndɔ-é ya 'Babe adi kɔr dɛ kí ɛ aji-dé usi dɔ madi-é-ti.

3

Dingəm kí nja-é oy mburuki

¹ Ndɔ káre bè, ta ji losɔl-ti, Piyər kɪ Jə d'isi d'ow mɛɛ kəy-ti lə Lubə kɔ pa ta kɪ Lubə. ² Loki 'tɛɛ ngosi kɪ ta rəbi kəy lə Lubə, kí 'ba-é: «Ta rəbi kí kuré nà lé», dow-je d'un dingəm káre kí nja-é oy mburuki lo kɔji-é-ti nɔ d'isi d'ow siə titi. Ndɔ-je lay ya d'ində-é mɛɛ kəy-ti lə Lubə kadi kɔy né dow-je kí d'isi d'ow takəy-ti lə Lubə. ³ Beba loki dingəm lé, oo Piyər-je kɪ Jə kí d'isi d'ow mɛɛ kəy-ti lə Lubə rəm, ɛ kəy-dé né. ⁴ Rəmə Piyər dɛ kɪ Jə d'oo-é géréré, ə Piyər idə-é panè: «'Oo-ji nè bè!» ⁵ Rəmə dingəm lé kàre, oo-dé géréré ya tɔ, kɔtalə ɛ gir mɛɛ-é-ti kí n'a kingə né madi ji-dé-ti. ⁶ Beba Piyər idə-é panè: «Là əse lɔr goto ji-m-ti. Ngà né kí tɔ kadi madi-i bá tɔ tin: Kɪ ri Jeju Kristi kí Najaretɪ-ti, j taá 'njiyə!» ⁷ Ngá bá Piyər lé, uwə jikol-é ra siə kadi-é j-né taá, ya rəmə tajinati nè ya nja-é-je kɪ gul nja-é-je ndaji rəngi-rəngi gogi. ⁸ Adi ɛ ubə nangi rati ə dɔ nja-é-ti, ə ɔti njiyə. ɛ njiyə rəm, tal jakra-jakra rəm, bá tóy Lubə andi-né mɛɛ kəy-ti lə Lubə nati kɪ njékowkulə-je lé. ⁹ Dow-je lay ya d'oo-é ow njiyə rəm, ow tóy Lubə rəm. ¹⁰ Loki dow-je 'gə-é kí to dingəm kí njékisi ta rəbi kəy-ti lə Lubə kí 'ba-é «ta rəbi kí kuré nà» kɔ kɔy né lé, dɛ lay ya ndil-dé tɛɛ say, bá lo ta igi-dé səl rəm, kɔtalə né kí tɛɛ dɔ dingəm-ti kinlé. ¹¹ Dingəm lé inə go Piyər-je kɪ Jə al. Beba dow-je lay ya d'ay-nà kɪ rɔ-dé-ti «gin pal-ti lə Salomɔ» kí tɔ takəy-ti lə Lubə, kɔ ndil-dé tɛɛ say.

† 2:44 2:44 Knj 4:32-35

Piyər ɔr gin ta takəy-ti lə Lubə

¹² Loki Piyər oo né kin bè rəmə, ɛ idə kosi dow-je lé panè: «Səi dow-je kí dɔnangi Israyel-ti! Kdɔ ri bá lapiya kí dingəm kin ingə lé, ɔr ndil-si bè wa? Kdɔ ri é səi ooi-ji titi-nə né kí to tɔgi-ji əse to takul kuji kí j'ilə dɔ Lubə-ti bá j'ra-né dingəm kinlé j'adi-é njiyə bè wa? ¹³ To Lubə lə Abrakam, kɔ Lubə lə Isaki, kɔ Lubə lə Jakobi, kí to Lubə lə ka-ji-je bá ulə riba dɔ ngonnjəkullə-ti liə Jeju. Səi ya iləi-é ji 'boy-je-ti lə jipi-je rəm, bá səi mbati-é nɔ Pilati-ti, loki ɛ ɔji kilə-é taá. ¹⁴ †Səi lé, 'mbati dow kí aa njay, njera né kí njururu, rəmə njətɔl dow-je bá 'dəji kadi kɔgri ya d'ilə-é taá d'adi-si*. ¹⁵ Səi adi 'tɔl njəkadi kiskəm dow-je. Ngà Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ adi j'oo-é kɔ kəm-ji. ¹⁶ Dingəm kan, kí səi ooi-é rəm, 'gəi-é maji rəm kinlé, to takul mɛɛ-ji kí j'adi Jeju, bá Jeju ya adi rɔ-é təl ngə-né gəw-gəw tin. Kadmɛɛ Jeju bá dingəm kanlé ingə-né lapiya kí ɔr njuti adi səi lay ya ooi-é tin.»

¹⁷ «Bəba bone bè kinlé, ngankɔ-m-je, m'gə kí né kí ndɔki səi kɔ 'boy-je lə-si 'rai kɔ Jeju lé, 'rai dɔ mbə-ti. ¹⁸ Ngà Lubə adi né kinlé ra né bè, kdɔ kadi ta kí njəpata-je kí ta-é-ti lay ya 'pa kete kinlé né-é ra-né né. Lubə panè: Kristi† à kingə kɔɔ‡. ¹⁹ Bəba inəi panjiyə-si-je kí maji al, ə 'təli kɔ rɔ Lubə-ti kadi-é bɔr majal-je lə-si kɔgi. ²⁰ Bəba 'Babe à kadi-si dɔkaglo mɛɛ kusi nangi rəm, bá à kulə Jeju, kí to Kristi, dow kí ɛ mbəti-é kete kdɔ ta lə-si lé kadi-si. Kristi, dow kí Lubə mbəti-é lé to Jeju. ²¹ Ngà kí ngɔsnè-ti kinlé, tɔ kadi Jeju Kristi lé à kisi dɔrɔ-ti sar dɔkaglo-ti kí Lubə à kadi né-je lay təl kí sigi, titi kí Lubə pa-né kete low nɔ adi njəpata-je kí ta-é-ti, kí 'to dow-je kí d'aa njay. ²² Bəba ndɔki Moiyiji panè: “‘Babe Lubə lə-si à kadi-si njəpata kí ta-é-ti kí titi-nə sə-m mɔ Moiyiji bè, ɛ à to ngonkɔ-si kí dan-si-ti ya; səi a təli rɔ-si go ta-ti liə mɛɛ né-je-ti lay. ²³ Dow kí rá-rá kí təl rɔ-é go ta-ti lə njəpata kí ta Lubə-ti kin al lé, d'a tubə-é kɔgi dan dow-je-ti lə Lubə rəm, d'a tɔl-é kɔgi rəm tɔ.” ²⁴ Njəpata-je kí ta Lubə-ti lay kí un kuti-é dɔ Samiyel-ti nɔ sar dɔ dɛ kí d'ore go-é lé, 'pa ta kete dɔ ndɔ-je-ti kí ji-si-ti kinlé tɔ. ²⁵ Səi lé, kunmindɔ lə Lubə kí njəpata-je kí ta-é-ti 'pa ta-é lé, tɔ kdɔ ta lə-si rəm, bá noji kí Lubə ulə nati kɔ ka-ji-je lé kərə, səi ubəi maji-é rəm tɔ. Lubə ulə noji nati kɔ ka-ji-je loki ɛ idə-né Abrakam panè: “Gin dow-je kí dɔnangi-ti nè lay ya d'a kingə tɔrɔndi kɔ takul nganka-i.Š” ²⁶ Bəba, Lubə adi ngonnjəkullə liə tɛɛ kdɔ ta lə-si səi ya dɔsɔy. Ɔ ulə-é kdɔ kadi ree tɔrɔndi-é dɔ-si-ti kɔ go rəbi ra kí à ra kadi nə-nə dan-si-ti təl gidɔ-é adi majal-je liə.»

4

Piyər-je kɔ Jɔ d'a nɔ 'boy-je-ti kí njəgangta-je lə jipi-je

¹ Loki Piyər-je kɔ Jɔ d'a 'pa ta-je kin d'adi dow-je ya rəmə njégugnə-je lə Lubə, kɔ njəkun dɔ njəngəm kəy lə Lubə, kɔ Sadusi-je 'ree rɔ-dé-ti. ² Dɛ 'ree kɔ rɔ kati kanəɔ, kdɔ dɛ kí joo kinlé d'a 'ndó né dow-je rəm, d'a d'ilə mbə 'panè: Dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ, kdɔtalə Jeju lé tɔsi ndəl ində lo tɛɛ tɔ. ³ Rəmə d'uwə-dé d'ɔw d'ungi-dé dangay-ti sar lo aa dɔ-dé-ti, kdɔ to ta kí kadi ɔw dɔ kur-ti rəm ngá. ⁴ Bə ya kərə, dɛ kí d'oo ta lə njékwukulə-je kinlé, dow-je nɔ dan-dé-ti d'adi mɛɛ-dé Jeju. Adi dow-je kí 'to njəkadmɛɛ-je d'a kasi budɔgi lo mɔ je bè.

† **3:14** 3:14 Mat 27:15-23; Mar 15:6-14; Luk 23:13-23; Jɔ 19:12-15 * **3:14** 3:14 Mat 27:15-23; Mar 15:6 † **3:18** 3:18 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. ‡ **3:18** 3:18 Luk 24:26 § **3:25** 3:25 Kgn 12:1-3; 22:18

⁵ Loki lo aa ngá rəmə, 'boy-je lə jipi-je, kì 'ngatógi-je lə jipi-je, kì njéndó dow-je ndukun-je, d'uwə dɔ-nə bebo Jorijaləm-ti. ⁶ An kí to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə, bá Kayipi rəm, Jə rəm, Alegjandrə rəm, bá dow-je lay kí gin koji-ti lə njékun dɔ njégugnə-je d'ə dan dow-je-ti kí d'uwə dɔ-nə lé nɔɔ tɔ. ⁷ Beba de d'adi 'ree kì Piyər-je kì Jə lé nɔ-dé-ti, ngá bá 'dəji-dé ta 'panè: «Ná bá adi-si tógi əse kì ri ná bá səi adi-né lapiya dingəm kí njènjakoy mburuki kinlé wa?»

⁸ Beba Ndil kí aa njay rusi mee Piyər adi idə-dé panè: ⁹ «Səi 'boy-je lə jipi-je, kì 'ngatógi-je lə jipi-je: Jə j'ra maji kì dingəm kí njènjakoy mburuki kin rəmə, bone səi 'təli 'dəji kadi j'idə-si se kəm rəbi kí ban bá ɛ ingə-né lapiya tɔ bəy wa? ¹⁰ Beba kadi səi lay ya 'gəi maji rəm, bá dow-je lay kí 'to Israyel-je kərə kadi 'gə maji tɔ: Kì ri Jeju Kristi kí to dow kí Najaret, ɛ kí ndɔki 'bəi-é kagdəsi-ti, bá Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, to takul-é bá dingəm kan ə-né taá nɔ-si-ti kì rɔ kí ngə gəw-gəw tin. ¹¹ Jeju lé: “To ər kí səi njékində kəy-je ilə-é piringi kogi lé,

rəmə ɛ bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti.”*
¹² «Kaji tɔ rɔ dow-ti kí rangi al; kdɔtalə dan dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè lay kin ya, dow kí rangi kí Lubə adi-é to dow kí j'a kingəi kaji kì takul ri-é ya goto.»

¹³ Loki 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je d'oo kí Piyər-je kì Jə 'pa ta kì mee-dé kí nda kay bè lé rəmə, ndil-dé tɛɛ say, kdɔ 'gə kí Piyər-je kì Jə lé 'to dow-je kí kare, bɪ to dow-je kí d'ingə néndó al. De 'gə-dé kí ndɔki 'nɔjiyə kí Jeju tɔ. ¹⁴ Ngə loki de d'oo dingəm kí ingə lapiya lé ə taá mbó-dé-ti nè to rəmə, de d'oo ta kí d'a kilə Piyər-ti kì Jə lé al. ¹⁵ Beba de d'un ndu-dé kadi Piyər-je lé 'tɛɛ mee kəy gangta-ti lé d'ow ndaa-ti. Go-ti, 'boy-je lé d'ɔji-nə ta 'panè: «Ri bá j'a rai kì dingəm-je kinlé wa? ¹⁶ Kdɔ dow-je kí Jorijaləm lay ya 'gə maji kí dingəm-je kinlé, 'ra nékɔji kí tɔ ndaa-ti rəsi rəm, bá jəi ya kərə to né kí dum kadi j'naji rəm tɔ. ¹⁷ Lé bè ya kərə, kdɔ kadi poy né kí ra né kin əw kì kete-kete dan kosi dow-je-ti al lé, adi j'ɔgi-dé kogi kí ngə nɔ, kadi 'pa ta kì ri dingəm kinlé d'adi dow kí rangi al ya sar ngá.»

¹⁸ Go-ti, 'ba Piyər de kì Jə d'adi 'təl 'ree gogi, ngá bá 'ndɔr mbi-dé kete kì gogi kadi 'pa ta kì ri dingəm kinlé al rəm, bá kadi 'ndó dow-je né kì ri-é al rəm tɔ. ¹⁹ Piyər-je kì Jə d'ilə-dé-ti 'panè: «Səi ya 'pai adi j'oo: Kadi to né kì njururu nɔ Lubə-ti ya lé, dow à təl rɔ-é go ta-ti lə-si əse à təl rɔ-é go ta-ti lə Lubə wa? ²⁰ Jə lé, né kí jə ya j'oo ta-é kì mbi-ji, bá j'oo kì kəm-ji rəm lé, j'a ndəm ta-ji dɔ-ti ban wa.» ²¹ 'Boy-je kí njégangta-je lə jipi-je lé, 'təl d'ɔgi-dé kogi kí ngə nɔ lé ya bəy, bá d'inə-dé d'adi d'ow. De d'ingə kəm rəbi madi kí kadi 'gangi-né ta dɔ-dé-ti al, kdɔtalə kosi dow-je. Kdɔ né kí ra né kinlé, dow-je lay ya d'osi-né gajɪ Lubə. ²² Dingəm kí ingə lapiya kì kəm rəbi nékɔji kinlé, bal-é dəə bal kɔrsɔ.

Njékadmeɛ-je 'pa ta kì Lubə

²³ Loki d'inə Piyər-je kì Jə taá lé, de d'ow rɔ dow-je-ti lə-dé, ə d'ɔr poy ta-je lay kí njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kì 'ngatógi-je lə jipi-je, 'pa sə-dé lé d'adi d'oo. ²⁴ Go ta-je-ti kí d'oo kinlé, d'adi ta-dé asi-nə adi d'un ndi-dé kí taá 'pa ta kì Lubə 'panè: «'Babe, i ya 'ra dɔrɔ kì dɔnangi, i ya 'ra babo kì né-je lay kí tɔ-ti.† ²⁵ I ya 'pa ta kì takul Ndil kí aa njay, kì rəbi kí rɔ ka-ji Dabidi-ti kí to ngonnjékullə lə-i 'panè:

“Kdɔ ri bá gin dow-je kí gay-gay d'ow-né dɔ-nə-ti wúr-wùr bè wa?

* 4:11 4:11 Pa 118:22 † 4:24 4:24 Tɛt 20:11; Eja 37:16-20

Kdo ri bá dow-je d'ow kì kojra-je kí kogi kare bè kin mee-dé-ti wa?

²⁶ Ngar-je kí donangi-ti 'ra go ro-dé kdo ro rəm, 'boy-je d'ində ro-dé nati kdo kilə ro 'Babe Lubə rəm, kdo kilə ro Kristi‡, dow liə kí e mbəti-é rəm to.»§

²⁷ †«Togro-ti, Erodi-je, kì Pəsi Pilati-je, kì gin dow-je kí 'to jipi-je al, kì dow-je kí 'to Israyel-je, 'mbə-nə mee bebo-ti kin ya d'osi ta ngonnjékullə lə-i Jeju kí to dow kí aa njay, kí i bá 'mbəti-é. ²⁸ Né-je kinlé, 'ra bè d'adi né-je lay kí i oji kete low nu kí go tógi-i-ti rəm, kì go mee ndigi-ti lə-i rəm kinlé, né-é ra-né né. ²⁹ Beba 'Babe, kí ngəsnè-ti kinlé, oo kogi kí d'ogi-ji pa ta lə-i kin ə 'ra kì ngannjékullə-je lə-i kadi d'ilə mbe ta lə-i kì meenda kay-kay. ³⁰ Oji tógi-i adi njémoy-je d'ingə lapiya rəm, adi nékoji-je, kì né-je kí tò bəl-bəl ra né, kì ri ngonnjékullə lə-i Jeju, kí to dow kí aa njay.»

³¹ Loki de tol ta pa ta kì Lubə rəm, lo kí 'kəw-nə-ti lé yəy yəki-yəki rəm, de lay ya Ndil kí aa njay rusi mee-dé rəmə 'pa ta lə Lubə kì meenda kay.

Kində ro nati lə njékadmeje-je

³² †Njékadmeje-je lay ya d'ində ro-dé nati kì mee-dé kí kare-rè rəm, kì tagir kí kare-rè rəm. Dow kare kí dan-dé-ti kí panè, né lə-n'è kin sobi do-n'è n'è ya kì kár-n'è ya goto. Nékingə-dé-je lay ya d'ore-nə do-ti. ³³ Njékwukulə-je 'pa ta kì tógi kí nà do tosi-ti kí 'Babe Jeju tosi ndəl ində lo tee. Beba de lay ya ramaji lə Lubə nà y sə-dé. ³⁴ Dow kare dan-dé-ti kí né nal-é ya goto, kdo de lay kí d'ow kì lo ndor-je əse kəy-je lé, d'oy 'ndogi d'adi là-é ³⁵ njékwukulə-je, ngá bá 'təl 'ləbi kí go ndigi-je-ti lə nà-nà dan-dé-ti.

³⁶ Jojepi kí njékwukulə-je lə Jeju d'ində ri gajé lə Barnabasi, adi kor mee-é to: «Ngon kí njékulə dingəm mee-dé-ti» lé, to dow kí gin koji-ti lə Lebi, donangi Siprə-ti kí tò dan ba-ti, ow kì lo ndor liə nɔɔ. ³⁷ E un lo liə lé ndogi rəmə ree kì là-é adi njékwukulə-je.

5

Poy ta lə Ananias-je kì Sapira

¹ Ngà dingəm kare kí ri-é lə Ananias ə ri ne-é lə Sapira, un lo ndor lə-dé ndogi to. ² Ta Ananias-je kì ne-é asi-nə adi Ananias or kəl là lo ndor lə-dé lé, ngá bá ow kì ndəgi-é adi njékwukulə-je ə panè lay lə là ndor lé ya ən. ³ Rəmə Piyər idə-é panè: «Ananias, ra ban bá 'or kəl là lo ndor lə-i lé adi to kí lə-i rəmə 'panè lay lə là lé ya ə tò tin wa? I adi Satə taa mee-i pəl-pəl adi 'ow mbing ya 'ədi Ndil kí aa njay wa? * ⁴ Lo ndor lə-i lé, lé i 'ndogi al kare to 'lə-i ya rəm al wa? Rəm bá kí i un 'ndogi ngá kin kare, là-é to 'lə-i ya to al wa? Ngà ra ban bá i oji mee-i-ti adi 'ra-né né kí tanə bè kin wa? To dow-je bá i ədi-dé al, ngà to Lubə bá i ədi-é.» ⁵ Loki Ananias oo ta-je kinlé, e usi nangi rəmə oy. Adi dow-je lay kí ta-é usi mbi-dé-ti lé, bəl ində bandi-dé gangi. ⁶ Loki e oy lé, basa-je 'ree bir-é kì kubi d'ow 'dubi-é.†

⁷ Loki à kasi kadi mutə-je bè go-ti rəmə, ne-é Sapira lé ow kəy go-dé-ti. Ə né kí tee do ngəbi-é-ti lé, e gə al. ⁸ Beba Piyər dəji-é panè: «'Idə-m adi m'oo. Lo ndor lə-si kí 'ndogi lé, lay lə là-é ya bá tò tin wa?» Rəmə Sapira panè: «Oiyə, là-é lé ya ə tò tin.» ⁹ Ə Piyər idə-é panè: «Kdo ri bá səi kì ngəbi-i adi ta-si asi-nə adi 'nəi Ndil 'Babe wa? Yən, de kí d'un ngəbi-i d'ow 'dubi-é lé bá ká nja-dé ba takəy-ti ngá tin. D'a kun-i kow sə-i to.» ¹⁰ Rəmə

‡ 4:26 4:26 Kristi lé kor mee-é to dow kí Lubə mbəti-é. § 4:26 4:26 Pa 2:1-2 † 4:27 4:27 a Luk 23:7-11; b Mat 27:1,2; Mar 15:1; Luk 23:1; Jə 18:28,29 † 4:32 4:32 Knj 2:44,45 * 5:3 5:3 Jə 13:2 † 5:6 5:6 Be lə jipi-je lé dow-je 'dubi-nə bole mbal-je-ti.

tajinati nè ya, ɛ usi nangi nja Piyər-ti oy tɔ. Loki basa-je lé d'ow kəy rəmə, d'oo-é kí ɛ oy. Beba de d'un-é d'ow 'dubi-é mbó ngobi-é-ti. ¹¹ Bəl ində bandi njékownə-je gangi rəm, bá dow-je lay ya kí d'oo poy né-je kinlé kàrè, bəl ində bandi-dé gangi rəm tɔ.

Njékowkulə-je 'ra nékɔji-je nɔ

¹² Njékowkulə-je 'ra né-je kí tò bəl-bəl, kɔ né-je kí tɔji tógi Lubə nɔ-nɔ takəm dow-je-ti. Njékadmɛɛ-je lay ya 'kəwnə gin pal-ti lə Salomɔɔ‡. ¹³ Dow kí rangi kí bo ree dan-dé-ti ra-é goto. Bè ya kàrè, dow-je 'piti-dé nɔ. ¹⁴ Beba dingəm-je kɔ dené-je kí 'tò nduy-nduy ya d'adi mɛɛ-dé 'Babe, adi kɔr-dé usi dɔ madi-é-ti par-par. ¹⁵ Rəmə dow-je d'oy njémɔy-je dɔ tirə-ti-je, kɔ mɛɛ tuwə-ti-je 'ree d'ungi-dé kɔ ngangi rəbi-rəbi, kdɔ kadi kinə Piyər dəə rəmə, ndil-é je kin ya kàrè ungi dɔ njémɔy-ti kàre je bè bəl dan-dé-ti. ¹⁶ Dow-je nɔ ya kí mɛɛ bebo-je-ti kí tò mbó Jorijalɛm-ti d'oy njémɔy-je, kɔ dow-je kí ndil-je kí maji al 'ra-dé, d'ay sə-dé kɔ rɔ-dé-ti, adi de lay ya d'ingə lapiya.

D'uwə njékowkulə-je dangay-ti ya bəy

¹⁷ Ngá bá burə dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɔ dow-je lay kí d'isi siə nati, adi to kuti dow-je kí 'ba-dé Sadusi-je lé jangi ra-dé nɔ dɔ njékowkulə-je-ti adi d'i gim ¹⁸ d'ow d'uwə-dé 'ree d'ungi-dé dangay-ti kí to dangay lə dow-je lay. ¹⁹ Ngá ndɔ rəmə, malayka lə 'Babe ree tɛɛ ta rəbi-je kí kəy dangay-ti, adi njékowkulə-je 'tɛɛ ndaa-ti, bá idə-dé panè: ²⁰ «Ōwi, ɔ mɛɛ kəy-ti lə Lubə, ə ta-je lay kí sɔbi dɔ ta kaji kinlé, iləi-né mbɛ adi dow-je.» ²¹ Loki d'oo ta kin bè lé, d'ow takəy-ti lə Lubə kí ndɔge rati ya d'ow 'ndó dow-je né.

Beba burə dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɔ dow-je kí d'isi siə nati ya lay d'ulə kulə 'ba 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je rəm, bá 'ba 'ngatógi-je lə Israyel-je lay rəm. Ngá bá d'ulə kulə dangay-ti kadi 'ree kɔ njékowkulə-je lé tɔ. ²² Ngá loki ngannjékullə-je lé d'ow rəmə, d'ingə-dé kəy dangay-ti al. Beba 'təl d'ow gogi 'panè: ²³ «Loki j'ow lé, tarəbi tò kɔ kuti-é maji rəm, bá njéngəm tarəbi-je kí kəy dangay-ti kàrè d'ə lo kə-dé-ti nɔɔ rəm; ya rəmə loki j'tɛɛ tarəbi lé, dow ya kàrè j'ingə-é mɛɛ kəy-ti al.» ²⁴ Loki njékun dɔ njéngəm takəy lə Lubə, kɔ njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, d'oo ta kin bè lé, lo ta igi-dé səl kdɔ ta lə njékowkulə-je lé, adi 'dəji-nɔ ta 'panè: To ri danə bá ra né bè wa? ²⁵ Ngá dow kàre ree idə-dé panè: «Yən! Dow-je kí ungi-dé dangay-ti lé, d'ə 'ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə nɔɔ.»

²⁶ Ngá bá njékun dɔ njéngəm takəy lə Lubə, de kɔ dow-je liə d'ow 'ree kɔ njékowkulə-je lə Jeju lé. Ngá ree bá 'ree sə-dé kí go lə njétógi-ti al, kdɔtalə de 'bəl kí kosi dow-je d'a tilə-dé kɔ ɔr.

²⁷ Loki 'ree sə-dé lé, d'adi d'ə nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je, ngá bá, burə dɔ njégugnə-je lə Lubə dəji-dé ta panè: ²⁸ †«Jɛ j'ogɔ-si kí ta kɔ-jɔ-ti kadi 'ndói né dow-je kɔ ri dingəm kinlé ya al wa? Ngá ooi bè, néndó lə-si ya taa mɛɛ bebo Jorijalɛm pəl-pəl rəm, bá 'ndigi rai bè kadi ta məsi dingəm kinlé usi dɔ-ji je-ti bəy al banS.»

²⁹ Ngá bá Piyər-je, kɔ ndɔgi njékowkulə-je d'ilə-dé-ti 'panè: «Dow à təl rɔ-é go ta-ti lə Lubə, bɔ à təl rɔ-é go ta-ti lə dow-je al. ³⁰ Jeju kí səi 'bəi-é kagdəsi-ti 'toli-é lé, Lubə lə ka-ji-je adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. ³¹ ɛ bá Lubə un-é ində-é dɔ jikɔl-é-ti taá, adi-é to ngar rəm, adi-é to njəkaji dow-je rəm. Kdɔ kadi ngan Israyel-je d'inqə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi kɔ takul-é rəm, kadi Lubə inə-né go majal-je lə-dé kɔgi rəm. ³² Né-je kí ra né kinlé, je j'oo

kì kəm-ji rəm, j'oo ta-é kì mbi-ji rəm, bá Ndil kí aa njay kí Lubə adi isi mee dow-je-ti kí njétəl rɔ-dé go ta-ti liə lé kàrè oo né-je kinlé rəm tɔ.»

³³ Loki de d'oo ta-je lə njékowkulə-je lé bè rəmə, wəngi ra-dé n̄a adi d'ɔji kadi d'adi 'tɔl-dé kɔgi. ³⁴ Ngà Parisi káre kí ri-é lə Gamaliyel kí to njéndó dow-je ndukun-je lə Lubə kí dow-je lay ya d'un ta-é, i taá dan 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je lé kɔ kɔdɔ-dé tagir liə. E un ndu kadi d'adi njékowkulə-je lé 'tɛɛ ndaa-ti mɔki. ³⁵ Ngà bá idə 'boy-je kí njégangta-je lé panè: «Səi Israyel-je lé! Né kí səi ɔji kadi 'rai kɔ dow-je kanlé ooi maji bane! ³⁶ Kɔdɔtalə ngɔsnè ya bəy Tedasi, oo rɔ-é kɔ dow kí ngay; beba dingəm-je d'a kasi busɔ je bè d'un go-é. Ngà 'tɔl-é rəm, dow-je lay kí go-é-ti lé kàrè, 'sane-dé káre-káre, adi kində rɔ nati lə-dé lé goto. ³⁷ Go-é-ti, Judasi kí to dow kí Galile, ɔr kosi dow-je go-é-ti, dɔkaglo kində ri dow-je mee mbete tidə kɔr dow-je-ti. E kàrè 'tɔl-é rəm, bá dow-je kí go-é-ti kàrè 'sane-dé káre-káre rəm tɔ. ³⁸ Beba kí ngɔsnè-ti kinlé, m'idə-si kadi indəi kəm-si go dingəm-je-ti kinlé al. In̄əi-dé adi d'ɔw. Kɔdɔtalə kinə, kɔjra lə-dé əse kullə lə-dé kin to né kí i rɔ dow-je-ti lé, né-é à kində nangi kɔ kár-é bè ya. ³⁹ Ngà kinə to kɔjra lə Lubə əse to kullə liə ya tɔgrɔ-ti tɔ rəmə, tógi-si à kasi ra kadi ində nangi al. Ooi maji, nè a kɔ rɔ-i kɔ Lubə!» Beba 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je lé, 'ndigi kɔ Gamaliyel dɔ ta-ti liə lé. ⁴⁰ Go-ti, 'təl 'ba njékowkulə-je lé 'ree sə-dé rəmə, d'adi d'ində-dé rəm, bá d'ɔgi-dé 'panè: «A pai ta kɔ ri Jeju gogi rangi al ngà.» Bè ngà bá d'in̄ə-dé d'adi d'ɔw.

⁴¹ Njékowkulə-je d'in̄ə 'boy-je kí njégangta-je lé 'tɛɛ ndaa-ti kɔ rɔnəl, kɔdɔtalə koo kí Lubə oo-dé adi n'toi dow-je kí n'asi kadi rɔsɔl tɛɛ dɔ-dé-ti kɔ ta lə ri Jeju. ⁴² Kɔ ndɔ-é ndɔ-é ya njékowkulə-je d'ilə mbə Poyta kí Maji lə Jeju kí to Kristi* rəm, 'ndó né dow-je mee kəy-ti lə Lubə rəm, bá mee kəy-je-ti lə-dé ə d'in̄ə ta-é al.

6

Mbəti njékore kàdì njékowkulə-je

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, kɔr njéndó né-je usi dɔ madi-é-ti kɔ kete-kete rəmə, jipi-je kí njépata greki 'yun ta dɔ jipi-je-ti kí 'pa ta əbrə, kɔdɔtalə, ndɔ-é ndɔ-é ya kí d'isi 'ləbi né lé, dow ilə ká njéngowkoy-je-ti kí njépata greki lé al. ² Beba njékowkulə-je kí dɔgi gidi-é joo lé, 'ba njéndó né-je lay ya rɔ-dé-ti ə d'idə-dé 'panè: «Kadi jɛ bá j'in̄ə ta pa ta lə Lubə, kɔ təl kɔ ká ləbi nékuso-ti bəy lé, to né kí tuwə ra al. ³ Beba ngankɔ-ji-je, kadi 'mbəti dingəm-je siri dan-si-ti, kɔ kadi j'ulə kullə kin mee ji-dé-ti kadi 'ra. Ə à to dingəm-je kí dow-je 'pa ta lə-dé maji rəm, Ndil kí aa njay rusi mee-dé rəm, bá à to dingəm-je kí d'ɔw kɔ gosi rəm bane tɔ. ⁴ Ngà jɛ rəmə, j'a kuwə rɔ-ji ngə mee pa ta-ti kɔ Lubə, bá mee ndó dow-je ta-ti liə rəm tɔ.» ⁵ Ta kinlé, njékəwnə-je lay ya 'ndigi dɔ-ti. Beba 'mbəti-né Etiyən, kí to dow kí kadmee liə asi gaki, bá Ndil kí aa njay rusi mee-é rəm tɔ, bá 'mbəti Pilipi, kɔ Prokore, kɔ Nikanɔr, kɔ Timɔ, kɔ Parmenasi, kɔ Nikola kí to dow kí bebo Antiosi-ti kí to jipi təl. ⁶ Ə 'ree sə-dé rɔ njékowkulə-je-ti. De 'pa ta kɔ Lubə kɔ ta lə-dé, bá d'ində ji-dé dɔ-dé-ti.

⁷ Ta lə Lubə sane kɔ lo-lo, bá kɔr njéndó né-je kí Jorijaləm ɔw kɔ kete ya par-par rəm, bá njégugnə-je lə Lubə n̄a ya d'adi mee-dé Jeju rəm tɔ.

Ta kí dɔ kuwə Etiyən-ti

* 5:42 5:42 Kristi lé kɔr mee-é to dow kí Lubə mbəti-é.

⁸ Lubə ra maji k̀i Etiyən n̄a rəm, adi-é tógi adi ra-né nékɔji-je, k̀i né-je k̀i tò bəl-bəl dan dow-je-ti. ⁹ Beba ndo k̀are bè jipi-je k̀i n̄a-je k̀i d'ì bebo Siren-ti, k̀i bebo Alegjandri-ti rəm, bá de k̀i madi-je 'to jipi-je k̀i bebo Silisi-ti, k̀i de k̀i m̄eə bə-je-ti k̀i d̄onangi Aji-ti 'ree 'naji ta k̀i Etiyən. De kinlé, k̄əykəwn̄a lə jipi-je k̀i d'isi d'uwə d̄o-n̄a-ti lé, 'ba-é «k̄əykəwn̄a lə bə-je k̀i d'inq̄ə-dé taá ngá.» ¹⁰ Ngà de d'asi kuwə-é k̀i ta al, kd̄otalə to Ndil k̀i aa njay bá adi-é gosi pa-né ta. ¹¹ Beba de d'adi là dingəm-je madi, adi ree 't̄iti-né ta ta-é-ti 'panè: «Etiyən lé, pa tak̄obi d̄o Moiyiji-ti rəm, bá d̄o Lubə-ti adi j̄e ya j'oo k̀i mbi-ji.» ¹² De 'sulə kosi dow-je, k̀i 'ngatógi-je, k̀i njéndó dow-je ndukun-je, adi t̄eə k̀i Etiyən busi d'uwə-é d'ow siə n̄ò 'boy-je-ti k̀i njégangta-je lə jipi-je. ¹³ B̄əy bá d'ow ree k̀i dow-je k̀i njét̄oti ta-je adi 'panè: «Dingəm kinlé, ndo-é ndo-é ya ̄e pa ta k̀i maji al d̄o k̄əy-ti lə Lubə k̀i to lo k̀i aa njay kin rəm, bá ndo-é ndo-é ya ̄e pa ta k̀i maji al d̄o ndukun-ti lə Moiyiji rəm t̄o. ¹⁴ J'pa bè k̄do j'oo ta-é-ti panè: Jeju k̀i Najareti kinlé, à t̄o k̄əy lə Lubə kin k̄ogi, bá à mbəl nékobe-je k̀i Moiyiji adi-ji kin rəm t̄o.» ¹⁵ Dow-je lay k̀i d'isi lo gangta-ti kinlé, d'oo Etiyən géréré, rəm̄ə d'oo k̀i takəm-é titi-n̄a k̀i takəm malayka bè.

7

Ta k̄or lə Etiyən

¹ Burə d̄o njégugn̄e-je lə Lubə d̄əji Etiyən panè: «Se to bè ya t̄ogr̄o-ti wa?» ² Etiyən ilə-ti panè: «Ngank̄o-m-je k̀i bob̄i-m-je, 'yəli mbi-si ooi ta lə-m. Ka-ji Abrakam lé, nd̄oki isi d̄onangi Mejopotami-ti. Loki ̄e ow isi d̄onangi Kara-ti al ya b̄əy bá Lubə k̀i nj̄eriba t̄eə siə k̄oy, ³ id̄ə-é panè: "In̄ə d̄onangi k̄oji-i, k̀i noji-i-je burə lay k̄do kadi ow d̄onangi-ti k̀i m'a k̄oji-i kin." ⁴ Beba Abrakam in̄ə-né d̄onangi lə Kalde-je ow isi-né d̄onangi Kara-ti. Go koy bob̄i-é-ti, ngá bá Lubə adi-é ow isi d̄onangi-ti k̀i bone isi-ti kin. ⁵ Né k̀are ya k̀arè Lubə adi-é d̄onangi-ti kinlé al. Lo k̀i tati-é asi k̀i da nja dow bè ya k̀arè Lubə adi-é titi al. D̄okaglo-é-ti kinlé Abrakam oji ngon al b̄əy ya rəm̄ə, Lubə un mindi-é panè n'a kadi-é d̄onangi kinlé rəm, bá d̄onangi-é lé à t̄əl to néndubə lə nganka-é-je go-é-ti gogi rəm t̄o. ⁶ Ta k̀i Lubə pa adi Abrakam ̄n: "Nganka-i-je d'a k̄ow d̄o b̄e mba-ti d̄onangi-ti k̀i rangi, d'a ra-dé b̄ə-ti rəm, d'a kulə k̄əm-dé ndoo bal bus̄o*. ⁷ Ngá bá m̄a Lubə ya m'a gangta d̄o gin dow-je-ti k̀i nj̄era-dé b̄ə-ti lé. Go-ti, d'a t̄eə k̄do kadi d'ow 'pol-m d̄onangi Kara-ti kinlé†." ⁸ Beba Lubə adi Abrakam ganjangi k̀i kijə adi to né k̀i t̄oji kulənoji k̀i tò dan-dé-ti de siə. Gin-é kin bá loki Abrakam oji Isaki adi ra ndo jin̄əy joo rəm̄ə, ̄e ij̄ə-é ganjangi; bè ya t̄o, Isaki ij̄ə-né Jakobi ganjangi, bá Jakobi k̀arè ij̄ə-né ngan-é-je k̀i d̄ogi gidi-é joo k̀i 'to ka-ji-je k̀i njékində gin Israyel-je lé ganjangi t̄o.‡»

⁹ «Nd̄əgi ka-ji-je lé, jangi ra-dé d̄o Jojepi-ti adi 'ndogi-é k̄ogi, ə njéndogi-é-je d'ow siə d̄onangi Ejipti-ti. Ngà Lubə isi siə nat̄i. ¹⁰ Jojepi lé, Lubə ɔr-é k̄ogi dan k̄ə-je-ti lay k̀i t̄eə d̄o-é-ti, bá adi-é gosi rəm, adi-é maji takəm Paraɔ-ti k̀i to ngar k̀i d̄onangi Ejipti-ti rəm. Beba Paraɔ adi-é to gubərnər d̄onangi Ejipti-ti rəm, adi-é ̄ə b̄e m̄eə nd̄ogi ngar-ti liə rəm t̄o. ¹¹ Bo ree usi d̄onangi Ejipti-ti ya lay rəm, bá usi d̄onangi Kana-ti lay rəm t̄o. Adi dow-je d'ingə k̄ə n̄a rəm, bá ka-ji-je k̀arè d'ingə nékuso al rəm t̄o. ¹² Loki Jakobi oo k̀i gem̄ə tò d̄onangi Ejipti-ti lé, ̄e ulə ka-ji-je Ejipti-ti, kulə k̀i d̄os̄ay. ¹³ Kulə k̀i njékungi-ti joo ngá bá Jojepi t̄oji r̄o-é adi ngank̄o-é-je 'gə-é rəm, go-ti, Jojepi ow t̄oji ngank̄o-é-je Paraɔ adi Paraɔ k̀arè gə-né k̀i de 'to ngank̄o Jojepi-je

* 7:6 7:6 Kgn 15:13-14 † 7:7 7:7 T̄et 3:12 ‡ 7:8 7:8 Kgn 17:10,14.

bəy to. ¹⁴ Bè ngá bá Jojepi ulə kulə ba bəbi-é Jakobi, kà ndəgi noji-é-je lay adi 'ree rə-é-ti. Də lay 'to dow-je kərsiri gidi-é m̩. ¹⁵ Beba Jakobi ɔw isi dənangi Ejipti-ti sar oy-né ə ka-ji-je kàrè d'oy-né dənangi Ejipti-ti nɔɔ ya lay to. ¹⁶ Ngá bá d'oy nin-dé d'ow 'dubi m̩eɛ be-ti kí Sisem, lo dɔbadi-ti kí ndɔki Abrakam ndogi kà là ji ngan lə Amər-ti kí to bəbi Sisem§.»

¹⁷ «Kunmindì lə Lubə kí ndɔki un adi Abrakam lé, loki n̩əy ngɔsi kadi né-é ra-né rəmə, gin dow-je lə-ji d'o-ji-n̩ə n̩ə m̩eɛ be-ti kí Ejipti-ti, adi kər-dé usi dɔ madi-é-ti par-par. ¹⁸ Rəmə ngar kí rangi kí gə Jojepi al ree ɔ be dənangi Ejipti-ti. ¹⁹ Ə ngar-é kinlé ədi dow-je lə-ji, ra kəm ka-ji-je ndoo, ra-dé kí lə njètɔgi-ti adi d'inə ngan-dé-je kí bər kadi d'oy kɔgi*. ²⁰ Dɔkaglo-é-ti kin bá d'o-ji-né Moiyiji kí to ngon kí kuré takəm Lubə-ti. 'Bɔyɔ Moiyiji n̩əy mutə m̩eɛ kəy-ti lə bəbi-é. ²¹ Loki d'inə-é kɔgi ngá bá ngon lə Paraɔ kí dené un-é uti-é titi ngon m̩eɛ-é b̩†. ²² Beba Moiyiji ndó-né né-je lay, kà négə-je kí dənangi Ejipti-ti adi təl to dow kí ɔw kà tɔgi m̩eɛ ta pa-é-ti rəm, m̩eɛ kullə ra-é-ti rəm.»

²³ «Ngá loki Moiyiji ra bal kərsɔ lé, tagir kow koo ngankɔ-é israyel-je ree dɔ-é-ti. ²⁴ Beba ɛ ɔw rəmə, da dɔ dow-ti kí Ejipti-ti kí ɔ mbɔy ngon Israyel káre ə Moiyiji təl dow kí Ejipti-ti lé dal-né ba dingəm kí madi-é ra-é maji al lé. ²⁵ Moiyiji gir kí ngankɔ-é Israyel-je d'a gə kí Lubə à taa-dé kilə-dé taá kà takul n'è, ya ngá də 'gə kí bə kin al. ²⁶ Lo aa go-ti lé, Moiyiji oo ngan Israyel-je joo d'a 'rɔ-n̩ə, beba ɛ sangi kadi n'gər-dé kadi lapiya tɔ dan-dé-ti adi ɛ panè: “Nam-je kí maji, səi 'toi ngankɔ-n̩ə-je, ngá 'rai-n̩ə maji al bə kɔ ri?” ²⁷ Ngá ɛ kí njèra madi-é maji al lé surə Moiyiji kí gogi ə panè: “N̩ə bá ində-i 'boy lə-ji rəm, njègangta lə-ji rəm wa? ²⁸ I 'ndigi təl-m titi kí tagnè 'təl-né dow kí Ejipti-ti lé bə to wa?” ²⁹ Loki Moiyiji oo ta-je kin bə lé, ɛ ɔy ɔw isi dɔ be mba-ti dənangi-ti lə Madiə-je‡. ɛ o-ji ngan-je kí dingəm joo lo-é-ti nɔɔ§. ³⁰ Bal kərsɔ go-ti ngá bá malayka káre t̩eɛ kà Moiyiji diləlo-ti kɔy, dan ndɔ pər-ti kí ɔ dan kam-ti bilim-bilim kàdì mbal Sin̩əy-ti*. ³¹ Loki Moiyiji oo né kin bə lé, ndil-é t̩eɛ say. Beba loki ɔti kí kete kɔ koo né lé maji bəy rəmə, ɛ oo ndi 'Babe idə-é panè: ³² “To m̩ə Lubə lə ka-i-je, Lubə lə Abrakam, kà Isaki, kà Jakobi.” Rəmə Moiyiji bəl dadi par-par, adi ɛ ndigi koo né-é al ngá. ³³ Ngá bá 'Babe təl idə-é panè: “'Tɔr saba nja-i-ti, kɔtələ lo kí i 'ɔ-ti kinlé to dənangi kí aa njay. ³⁴ M'oo kɔ kí dow-je lə-m d'isi d'ingə dənangi Ejipti-ti rəm, m'oo ká tumə-je lə-dé, bá m'ree kɔ taa-dé kilə-dé taá. Kí ngɔsnè-ti kin ya, m'ulə-i ə 'ɔti 'ow dənangi Ejipti-ti.†”»

³⁵ «Moiyiji kí ndɔki ngan Israyel-je mbati-é 'panè: “N̩ə bá ində-i 'boy lə-ji kà njègangta lə-ji” rəm wa lé, ɛ ya Lubə ulə-é rɔ-dé-ti kɔ kadi to 'boy lə-dé rəm, njètaa-dé kilə-dé taá kà tɔgi lə malayka, kí ndɔki t̩eɛ siə kɔy dan kam-ti lé. ³⁶ To Moiyiji kinlé bá ɔr ngan Israyel-je dənangi Ejipti-ti t̩eɛ sə-dé. ɛ ra né-je kí tɔ bəl-bəl kà né-je kí tɔji tɔgi Lubə dənangi Ejipti-ti rəm, dan babo kasi-ti rəm, diləlo-ti rəm, bə-bə ya bal kərsɔ‡. ³⁷ To Moiyiji kinlé bá idə ngan Israyel-je panè: “Lubə à kadi-si njèpata kí ta-é-ti kí titi-n̩ə sə-m m̩ə Moiyiji bə, ɛ à to ngonkɔ-si kí dan-si-ti ya.§” ³⁸ Moiyiji kinlé bá ndɔki ɔ kà ngan Israyel-je nati loki 'kəw-né-n̩ə diləlo-ti. ɛ isi nati kà ka-ji-je rəm, ɛ ɔ kà malayka nati loki malayka 'pa-né siə ta dɔ mbal Sin̩əy-ti ə ɛ taa ta kí j'a kisi-né kà dɔ-ji taá ji Lubə-ti adi-ji*. ³⁹ Ngá ka-ji-je 'ndigi təl rɔ-dé go

§ 7:16 7:16 Kgn 37:11-28; 41:39-57 * 7:19 7:19 T̩et 1:8-22 † 7:21 7:21 T̩et 2:1-10. ‡ 7:29 7:29 Dənangi Madiə lé tɔ dənangi Arabi-ti. § 7:29 7:29 T̩et 2:11-22 * 7:30 7:30 Mbal Sin̩əy lé, 'ba-é mbal Orəbi to. † 7:34 7:34 T̩et 3:1-10 ‡ 7:36 7:36 T̩et 2:14; 7:3; 14:21. § 7:37 7:37 Det 18:15.

* 7:38 7:38 T̩et 19:1-20:17; Det 5:1-33

ta-ti liə al, adi de mbatí-é rəm, bá mee-dé to géréré do təl kow donangi Ejipti-ti gogi rəm. ⁴⁰ Beba de d'idə Arɔ 'panè: "Ra magi-je adi 'njiyè nɔ̄-ji-ti, kdotalə Moiyiji kí njètɛɛ sə-ji kɔgi Ejipti kinlé, j'gə né kí tɛɛ do-é-ti al."

⁴¹ Ngá bá mee ndo-je-ti kinlé, de 'ra ngon mangi, d'ilə məsi nangi d'adi-é, bá 'ra rənəl do kullə ra ji-dé-ti kinlé†. ⁴² Ngà Lubə təl gidi-é adi-dé, inə-dé adi 'pole kàdì-je, kì nɔy-je, kì kərwəi-je, titi kí 'ndàngi-né mee mbete-ti lə njépata-je kí ta Lubə-ti 'panè:

"Səi Israyel-je, bal korsɔ kí səi 'rai diləlo-ti lé,

Səi iləi məsi dɔ-je nangi adi-mi wa?

Səi 'reei kì né-je adi-mi wa?

⁴³ Kəykubi lə magi kí 'ba-é Moloki rəm,

né kí səi adi to takəm magi kərwəi lə-si kí ri-é lə Repɔ bá səi uti do-si-ti.

Magi-je kinlé bá səi 'rai-dé kdɔ kɔsi do-si nangi nɔ̄-dé-ti.

Beba m'a kow sə-si kadi 'rai bə gidi Babilɔn-ti nɔ̄.‡"

⁴⁴ «Diləlo-ti ndɔki lé, ka-ji-je d'ow kì kəy kí 'ra kì kubi kí to lo kingə-nɔ̄ kì Lubə. Lubə pa ta kì Moiyiji ə un ndu adi-é kadi ra kəykubi lé adi titi-nɔ̄ kí gɔ-é kí oo lé ya bè tɔ. ⁴⁵ Ka-ji-je d'inə kəy kubi kinlé d'adi ka-ji-je kí njéree go-dé-ti tɔ. De kàrè loki Jojuwe ɔr nɔ̄-dé adi 'taa donangi lə gin dow-je kí Lubə tubə-dé nɔ̄-dé-ti lé, de d'ow kì kəykubi lé kəm-dé-ti. Beba kəykubi lé tɔ dan-dé-ti sar kaglo-ti lə Dabidi.Š ⁴⁶ Dabidi to dow kí Lubə ra siə maji, ɛ dɔji kadi n'ra kəy kisi Lubə lə Jakobi.* ⁴⁷ Ngà to Salomɔ bá ra kəy-é lé adi Lubə†. ⁴⁸ Ngà Lubə kí njékisi taá dɔrɔ-ti nɔ̄ lé, ɛ isi mee kəy-ti kí dow-je 'ra kí ji-dé al. Ta kí njépata kí ta Lubə-ti pa én:

⁴⁹ "Babe Lubə ya panè dɔrɔ to kalikɔbe lə-m,

ə donangi to lo kungi nja-m,

Ngà se kəy kí titi-nɔ̄ ban bá səi a rai kadi-mi wa?

Əse lo kí rá bá to lo taakoo lə-m wa?

⁵⁰ Né-je kin ya lay lé, mɔ̄ ya m'to njèra-dé kì ji-m ya al wa‡?"

⁵¹ «Səi dow-je kí 'toi njédɔngɔ-je, kì njémeɛndə-je, kì njémbibəy-je kan! Səi kí njékosi ta Ndil kí aa njay sar bone! Səi 'titi-nɔ̄ kì ka-si-je lé bè tɔ!

⁵² Nɔ̄ dan njépata-je kí ta Lubə-ti bá ka-si-je d'ulə kəm-é ndoo al wa? Ta ree lə dow kí njururu lé, de kí 'to njépa ta-é kadi dow-je d'oo kete-kete lé, ka-si-je 'tɔl-dé. Ngà bone bè kinlé, dow kí njururu lé, ɛ ya bá səi uni do-é rəm, 'tɔli-é rəm tinŠ. ⁵³ Səi lé, ndukun kí Lubə adi-si kì kəm rəbi kí rɔ malayka-je-ti lé, səi 'təli rɔ-si go-ti al rəm.*»

Ta koy lə Etiyən

⁵⁴ Loki 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je d'oo ta-je kin bè lé, wɔngi ra-dé nɔ̄ adi 'tɔ̄ gangi-dé mɛgəgə-məgəgə do Etiyən-ti. ⁵⁵ Ngà Etiyən lé Ndil kí aa njay rusi mee-é, adi un kəm-é kì dɔrɔ-ti taá oo lo géréré rəm, oo né riba lə Lubə rəm, oo Jeju ɔ̄ taá do jikɔl Lubə-ti rəm tɔ. ⁵⁶ Ngá bá ɛ panè: «Yən, m'oo dɔrɔ tɔ tagra rəm, m'oo Ngon lə dow ɔ̄ taá do jikɔl Lubə-ti rəm tɔ.» ⁵⁷ Ngà loki ɛ pa ta kin bè lé, kosi dow-je 'tur kɔl boy-boy rəm, d'uti mbi-dé jigi-jigi ə 'ndàngi-nɔ̄ giw kàdì káre kì do-é-ti, ⁵⁸ 'ndɔr-é d'ow siə gidi bebo-ti ə 'tilə-é kì ər 'tɔl-é. Dow-je kí d'ɔ̄ lo-é-ti lé, 'tɔr kubi-je lə-dé d'ungi nangi nja basa-ti kí ri-é lə Sol, d'adi-é ngəm. ⁵⁹ Loki d'ɔ̄ 'tilə Etiyən kí ər lé, ɛ pa ta kì Lubə panè: «'Babe Jeju, 'taa ndil-m kì rɔ-i-ti!» ⁶⁰ Go-ti ngá

† 7:41 7:41 Tɛt 32:1 ‡ 7:43 7:43 Amo 5:25 § 7:45 7:45 Tɛt 25:9; 40 * 7:46 7:46 2Sa 7:1

† 7:47 7:47 1Ng 6:1; 2Pi 3:1 ‡ 7:50 7:50 Eja 66:1 § 7:52 7:52 Eja 63:10; 32:16; Mat 23:31 * 7:53 7:53 Gal 3:19; Əbr 2:2

ɓá Etiyən tɔsi məkəji-é nangi nɔ boy panè: «'Babe, 'tidə majal kin dɔ-dé-ti al.†» Loki ɛ pa ta-je kin bè rəmə, ɛ uwə ta-é.

8

Sol ulə kəm njékəwnə-je ndoo

¹ Sol ndigi kɪ dow-je dɔ tɔl-ti kɪ 'tɔl Etiyən.*

Dɔ ndɔ-é-ti kinlé, dow-je d'un kuti kulə kəm njékəwnə-je ndoo n̄a m̄eɛ ɓe-ti kɪ Jorijalɛm, adi njékəwnə-je lay ya 'sane-n̄a kɪ dɔnangi Jude-ti, kɪ dɔnangi Samari-ti. Ngà njékowkulə-je ya par ɓá 'n̄ay Jorijalɛm. ² Loki Etiyən oy lé, dow-je kɪ njékilə kuji dɔ Lubə-ti, 'nɔ-é n̄a ɓá d'un-é d'ow 'dubi-é.

³ †Sol uwə rɔ-é ngà kadi n'tɔɔ ko njékəwnə-je, ɛ ow kɪ m̄eɛ kəy m̄eɛ kəy ya tuwə dingəm-je kɪ dené-je ungi-dé dangay-ti†. ⁴ Ə də kɪ 'sane-n̄a lé, d'ow d'ilə m̄be Poyta kɪ Maji kɪ lo-lo.

M̄be kilə lə Pilipi dɔnangi Samari-ti

⁵ Pilipi ow dɔnangi Samari-ti, m̄eɛ ɓebo-ti káre bè, ilə m̄be ta lə Kristi‡ adi dow-je. ⁶ Nékɔji-je kɪ Pilipi ra ra lé, kosi dow-je lay ya d'oo poy-é rəm, ɓá d'oo kɪ kəm-dé rəm. Beɓa ta-dé asi-n̄a adi 'yəl m̄bi-dé maji d'oo-né ta-je lə Pilipi. ⁷ Kdɔ dow-je n̄a ya ndil-je kɪ maji al 't̄eɛ m̄eɛ-dé-ti kɔgi kɪ nɔ ta-dé-ti boy-boy, ɓá njérɔkoy mburuki-je, kɪ njéməti-je n̄a ya d'ingə lapiya rəm tɔ. ⁸ Beɓa rɔ dow-je nəl-dé n̄a m̄eɛ ɓebo-ti kinlé.

⁹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, dingəm káre bè kɪ 'ɓa-é Simɔ isi m̄eɛ ɓebo-ti lé nɔɔ, isi ra mbəli adi ində dow-je kɪ Samari ɓəl-ti. Ǝ oo rɔ-é kɪ dow kɪ ngay. ¹⁰ Adi ngan-je kɪ s̄e rəm, dow-je kɪ tɔgi lay ya tagir lə-dé tɔ kɪ dɔ-é-ti ya s̄e. Ə 'panè: Dingəm kinlé ow kɪ tɔgi lə Lubə kɪ 'ɓa-é tɔgi kɪ al dɔ lo. ¹¹ Ǝ ya ɓá tagir lə-dé tɔ kɪ dɔ-é-ti ya s̄e, kdɔtalə i low n̄u ya isi ra né mbəli-je liə kɪ né-je kɪ ində-né dow-je ɓəl-ti. ¹² Ngà loki Pilipi ilə m̄be Poyta kɪ Maji kɪ sɔbi dɔ kɔbe lə Lubə rəm, kɪ sɔbi dɔ ri Jeju Kristi rəm lé, də 'ndigi dɔ ta-ti liə. Dingəm-je kɪ dené-je kɪ 'ndigi dɔ ta-ti liə lé 'ra-dé batɛm. ¹³ Simɔ lé ya kɪ dɔ-é kàrè adi m̄eɛ-é ta lə Pilipi adi 'ra-é batɛm tɔ. Ǝ in̄ə go Pilipi al. Loki ɛ oo né-je kɪ tɔji tɔgi Lubə kɪ nékɔji-je kɪ ra né lé, lo ta igi-é səl.

¹⁴ Beɓa loki njékowkulə-je lə Jeju kɪ d'isi Jorijalɛm d'oo poy dow-je kɪ dɔnangi Samari-ti kɪ d'adi m̄eɛ-dé ta lə Lubə lé, də d'ulə J̄a kɪ Piyər rɔ-dé-ti. ¹⁵ Loki Piyər-je kɪ J̄a d'ow 't̄eɛ Samari-ti rəmə, də 'pa ta kɪ Lubə kdɔtalə njékadm̄eɛ-je kdɔ kadi d'ingə Ndil kɪ aa njay. ¹⁶ Kdɔ dan-dé-ti lé dow káre ya kàrè, Ndil kɪ aa njay ree dɔ-é-ti al ɓəy, ngà batɛm ya par ɓá 'ra-dé kɪ ri 'Babe Jeju. ¹⁷ Beɓa Piyər kɪ J̄a d'ində ji-dé dɔ-dé-ti rəmə, d'ingə Ndil kɪ aa njay.

¹⁸ Loki Simɔ oo kɪ njékowkulə-je lə Jeju d'ində ji-dé dɔ njékadm̄eɛ-je-ti adi d'ingə Ndil kɪ aa njay lé, ɛ adi-dé là, ¹⁹ d̄əji-dé-né panè: «Adi-mi tɔgi kin tɔ, kdɔ kadi kinə m'ində ji-m dɔ dow-je-ti rəmə, d'ingə Ndil kɪ aa njay tɔ.» ²⁰ Ngà Piyər ilə-é-ti panè: «Kadi là lə-i tuji sə-i nati. Kdɔtalə i gir kɪ kadkare lə Lubə lé, 'a ndogi kɪ là! ²¹ I lé, né lə-i káre ya kàrè goto m̄eɛ né-ti kinlé rəm, ɓá né kɪ usi-i-ti nè ya kàrè goto rəm tɔ, kdɔ m̄eɛ-i maji takəm Lubə-ti al. ²² 'In̄ə tagir lə-i kɪ maji al kin kɔgi, ə 'pa ta kɪ 'Babe é kinə lo-é tɔ rəmə-je in̄ə go kɔjra lə-i kɔgi adi-i. ²³ Kdɔtalə m'oo kɪ m̄eɛ kati bangi rusi m̄eɛ-i rəm, ɓá né ra kɪ njururu al ɓindi-i ɓindi-ɓindi rəm tɔ.»

† 7:60 7:60 Luk 23:34 * 8:1 8:1 Knj 22:20 † 8:3 8:3 Knj 22:4,5; 26:9-11 † 8:3 8:3 Knj 22:4; 26:9 ‡ 8:5 8:5 Kristi lé kor m̄eɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é.

²⁴ Beba Simɔ lé idə Piyər-je kɪ Jɑ panè: «Səi ya 'pai ta kɪ 'Babe kɔ ta lə-m, kɔ kadi né kɪ 'pai ta-é kinlé tɛɛ dɔ-m-ti al.» ²⁵ Loki Piyər-je kɪ Jɑ 'pa ta kɪ dɔ 'Babe-ti rəm, d'ilə mbɛ ta liə rəm lé, 'təl d'ow bebo Jorijalɛm-ti gogi. Ta kɔw-dé kɪ bebo Jorijalɛm-ti lé, dɛ d'ilə mbɛ Poyta kɪ Maji lə Jeju taá-taá mɛɛ bɛ-je-ti nɑ kɪ dɔnangi Samari-ti.

Pilipi kɪ njɛrakullə lə ngar kɪ Etiyopi

²⁶ Malayka lə 'Babe idə Pilipi panè: «I taá 'ow kəl lo-ti kɪ bə bɛ; dɔ rəbi-ti kɪ i bebo Jorijalɛm-ti ɔw kɪ Gaja kɪ to rəbi kɪ diləlo-ti.» ²⁷ Pilipi i tajinati nɛ ya ɔw tɔ. Dɔ rəbi-ti lé, ɛ ingə dingəm káre kɪ to dow kɪ Etiyopi. To dingəm kɪ 'tɔɔ gəm-é, to dow kɪ boy nɑ, njɛrakullə kɪ boy lo ngəm né-ti lə ngar kɪ dené kɪ Etiyopi kɪ ri-é lə Kandasi, ɛ ɔw Jorijalɛm ɔw ɔsi dɔ-é nangi nɔ Lubə-ti. ²⁸ Loki isi mɛɛ pusi-ti isi təl kɪ bɛe liə lé, ɛ isi ndó mbete lə Ejay kɪ njɛpata kɪ ta Lubə-ti taá-taá. ²⁹ Ndil Lubə idə Pilipi panè: «Ow mbó pusi-ti kin.» ³⁰ Ə Pilipi ay ngɔdi ɔw rəmɔ, oo dɔ ta kɪ dingəm kɪ Etiyopi kin isi ndó mɛɛ mbete-ti lə Ejay njɛpata kɪ ta Lubə-ti lé. Ə dɛji-é panè: «Se i gə mɛɛ ta kɪ isi ndó kinlé maji wa?» ³¹ Beba dingəm lé ilə-é-ti panè: «Dow ɔr-m mɛɛ-é al ngà, m'a ra ban bá m'a gə mɛɛ-é wa?» E dɛji Pilipi adi-é al isi mɛɛ pusi-ti mbó-é-ti. ³² Ta kɪ mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay kɪ ɛ ndó lé ɛn: «D'ow siə titi-nɑ kɪ bati kɪ d'isi d'ow siə lo təl dɑ-je-ti bɛ rəm, ɛ pa ta al titi-nɑ kɪ ngonbati kɪ ɑ ta-é mbé mbó dow-ti kɪ ɑ tijə bəl-é bɛ.

³³ D'ulə rɔsɔl dɔ-é-ti kàrè dow ilə ká nàji-ti liə al Dow à pa ta kɪ sobi dɔ nganka-é al, kdɔtalə d'ində ngangi ndɔ liə dɔnangi-ti nèŋ.»

³⁴ Njɛrakullə kɪ boy kinlé, dɛji Pilipi panè: «M'ra-i kɔgri ya, kadi 'idə-m se to nɑ bá njɛpata kɪ ta Lubə-ti kinlé pa ta liə bɛ wa? E pa ta kɪ dɔ-é ɛ-ti ya əse pa ta kɪ dɔ dow kɪ rangi-ti wa?» ³⁵ Beba Pilipi un ta ə ulə gin-é dɔ ta-ti kɪ mɛɛ mbete-ti kɪ ɛ isi ndó lé bá idə-é-né Poyta kɪ Maji lə Jeju. ³⁶ Dɛ d'un rəbi sar 'tɛɛ lo-ti madi kɪ man tɔ-ti. Beba njɛrakullə kɪ boy lé panè: «'Oo bɛ, man é tɔ tin, ngà se ri bá ɔgi kadi m'ra batɛm wa?» ³⁷ [Pilipi idə-é panè: «Kinə i adi mɛɛ-i lay Jeju lé, 'a ra batɛm ya.» Beba dingəm lé təl panè: «M'adi mɛɛ-m kɪ Jeju Kristi to Ngon lə Lubə.»] ³⁸ Beba ɛ un ndu adi pusi ɑ nangi. Rəmɔ Pilipi ɔw siə dan man-ti ɔw ra-é batɛm. ³⁹ Ngà loki dɛ 'tɛɛ kəm man-ti rəmɔ, Ndil 'Babe un Pilipi ɔw siə adi njɛrakullə kɪ boy lé oo-é al, ngà ɛ un ta rəbi liə ɔw kɪ rɔnəl. ⁴⁰ Pilipi ubə rəmɔ ubə bebo Ajoti-ti nɔ, ngà bá ilə mbɛ Poyta kɪ Maji taá-taá mɛɛ bebo-je-ti lay ɔw njal tɛɛ-né bebo Sejare-ti.

9

Sol adi mɛɛ-é Jeju Kristi

Knj 22:3-16; 26:9-20; Gal 1:1-16

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, mɛɛ Sol tɔ səl dɔ kɔ-ti kɪ kadi n'adi njéndó né-je lə 'Babe rəm, dɔ tɔl-ti kɪ kadi n'tɔl-dé rəm, adi ɔw rɔ burə dɔ njégugné-je-ti lə Lubə ² dɛji-é mbete kɔw-né mɛɛ kəykəwnɑ-je-ti lə jipi-je kɪ mɛɛ bɛ-ti kɪ Damasi kadi kinə n'ingə dingəm-je əse dené-je kɪ d'un rəbi néndó kɪ sigi kin rəmɔ n'uwə-dé, n'tó-dé njim-njim, n'ree sə-dé bebo Jorijalɛm-ti.* ³ Loki ɛ un rəbi ɔw tɛɛ ngɔsi kɪ bebo Damasi rəmɔ, tajinati nɛ ya, lo i dɔrɑ-ti ndógi ree gəə dɔ-é sipi. ⁴ E tɛɛ usi nangi ə oo ndi dow pa siə ta

panè: «Sol, Sol, kɔ ri bá 'ulə kəm-m ndoo bè wa?» ⁵ E ilə-é-ti panè: «I to nǎ wa, 'Babe?» Ngá bá 'Babe panè: «To ma Jezu kí 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya. [Nékatí kí 'tosi-né kuti-i lé, to kí 'njirə kuti-i kí gogi-gogi ə à kusi rɔ-i-ti palangi ya tɔ. Sol dadi par-par ə lo ta igi-é səl adi panè: 'Babe, ri bá i 'ndigi kadi m'ra m'adi-i wa? Beba 'Babe idə-é panè]†: ⁶ Kí nè-ti kin ya, i taá 'ow mee bebo-ti kin rəmə, d'a kidə-i né kí tò kadi 'a ra.» ⁷ Dow-je kí 'dan Sol lé, lo ta igi-dé səl adi 'təl d'a dɔ-nɔ-ti ndingi; de d'oo ndi dow, ngà daji rɔ-é bá d'oo al. ⁸ Sol ubə nangi i taá lé, kəm-é tee maji ya, ngà koo bá oo-né lo al. Beba d'uwə ji-é 'ndɔr-é d'ow siə mee bebo Damasi-ti. ⁹ E oo lo al rəm, uso né al rəm, bá ay man al rəm ndo mutə.

Lubə ulə Ananiasi rɔ Sol-ti

¹⁰ Njéndó né káre bè ri-é lə Ananiasi, isi mee bebo Damasi-ti nɔɔ. Né ra-é toki ni bè bá 'Babe ba-é panè: «Ananiasi!» Ə e ilə-é-ti panè: «'Babe, m'a nè.» ¹¹ Beba 'Babe idə-é panè: «Yən, i taá kalangi 'ow dɔ rəbi-ti kí 'ba-é rəbi kí a njururu kin, rəmə 'ow mee kəy-ti lə Judasi ə 'dəji-é dow kí Tarsi‡ kí 'ba-é Sol; kɔ Sol lé loki isi pa ta kɔ Lubə ¹² ə né ra-é to kí ni bè rəmə oo dingəm káre bè kí ri-é lə Ananiasi tee kəm-é-ti adi oo-é. E oo kí Ananiasi lé ow kəy ə ində ji-é dɔ-é-ti, kɔ kadi kəm-é təl oo lo gogi.» ¹³ Ngà Ananiasi idə 'Babe panè: «'Babe, dow-je nɔ ya d'ɔr poy né-je kí maji al lay kí dingəm kin ra kɔ njékaa njay lə-i kí d'isi mee bebo Jorijalem-ti d'adi m'oo. ¹⁴ Ə dingəm kinlé, njékun dɔ njégugnə-je ya d'adi-é tógi kadi ree nè uwə dow-je lay kí 'to njéba ri-i-je.» ¹⁵ Ngà 'Babe idə-é panè: «'Ōti 'ow. Kɔ dingəm kinlé to dow kí m'mbəti-é kɔ kadi ow pa ta lə-m adi gin dow-je kí 'to jipi-je al rəm, adi ngar-je rəm, bá adi Israyel-je rəm tɔ. ¹⁶ Ma ya m'a toji-é kɔ-je lay kí à kingə kɔ ta lə-m.» ¹⁷ Bè ngá bá Ananiasi ɔti ow. Ə loki ow mee kəy-ti rəmə, ində ji-é dɔ Sol-ti bá panè: «Ngonkɔ-m Sol, 'Babe Jezu kí tee sə-i busi dɔ rəbi-ti loki isi ree lé, bá ulə-m, kɔ kadi kəm-i oo lo rəm, bá kɔ kadi Ndil kí aa njay rusi mee-i rəm tɔ.» ¹⁸ Rəmə tajinatí nè ya né kí titi-nɔ kɔ ngoy kanji bè tee kəm Sol-ti tusi nangi, adi kəm-é oo lo maji gogi. Beba e i taá ə 'ra-é batəm ¹⁹ bá go-ti uso né ə tógi-é təl ree rɔ-é-ti gogi.

Sol ndó ta lə Lubə mee be-ti kí Damasi

Sol ra ndo se nati kɔ njéndó né-je kí mee be-ti kí Damasi, ²⁰ ya rəmə, e un kuti pa ta lə Lubə mee kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je panè: «Jezu lé, to Ngon lə Lubə.» ²¹ Dow-je lay kí d'oo ta-je liə lé, lo ta igi-dé səl adi 'panè: «Dingəm kan ya bá to njékulə kəm dow-je kí 'ba ri Jezu ndoo nɔ mee be-ti kí Jorijalem lé al wa? E ra gosi ree nè kɔ kuwə-dé tó-dé njim-njim kow sə-dé kadi njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə lé, al ya wa?» ²² Ngà Sol uwə rɔ-é ngà mee kadmee-ti kí kete-kete, adi lo-é ndɔji jipi-je kí njékisi Damasi, adi de d'oo ta kí d'a pa siə al, kɔtalə e toji-dé adi 'gə kí Jezu lé ya to KristiŠ lé.

²³ †Asi ndo nɔ go-ti lé, jipi-je d'ɔji-nɔ ta kɔ kadi 'tol Sol, ²⁴ ngà ta-é usi mbi-é-ti. De d'ow mbing ya 'ngəm-é ndɔ-je kɔ kada-je tarəbi-je-ti kí ow mee bebo-ti kɔ kadi n'toli-é. ²⁵ Ya ngà ndɔ ya njéndó né-je d'adi-é isi mee jangá-ti bá d'ulə-é kɔ dɔ bɔr d'adi-é ur nangi gidi be-ti ndaa-ti.*

Sol ow mee bebo Jorijalem-ti

† 9:5 9:5 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɔ ji-dé kɔ ta greki. ‡ 9:11 9:11 Tarsi to bebo lə dɔnangi Silisi kí dɔnangi Aji-ti, kí bone to Turki kin. Š 9:22 9:22 Kristi lé kɔr mee-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 9:23 9:23 2Kɔ 11:32,33 * 9:25 9:25 2Kɔ 11:32

²⁶ Loki Sol ɔw mee bebo Jorijalem-ti lé, e sangi kɔ kində rɔ-é nati kɔ njéndó né-je lə Jeju, ngà de lay ya 'bəl-é, kɔtalə de 'gir 'panè e to njéndó né lə Jeju kí tɔgrɔ-ti al. ²⁷ Ngà Barnabasi ɔw siə rɔ njékowkulə-je-ti lə Jeju, ə ɔr-dé poy koo kí Sol oo 'Babe dɔ rəbi-ti, kɔ poy ta-je kí 'Babe idə-é, b́a ɔr-dé poy mbe kí Sol ilə kɔ ri Jeju kɔ mee-é kí nda kay mee bebo Damasi-ti rəm tɔ. ²⁸ Dɔkaglo-é-ti kinlé, Sol ində rɔ-é nati sə-dé ə lo lay kí d'ɔw-ti mee bebo Jorijalem-ti lé, Pol ɔw sə-dé rəm, təl sə-dé rəm, b́a e pa ta kɔ ri 'Babe kɔ mee kí nda kay-kay rəm tɔ. ²⁹ E pa ta kɔ jipi-je kí njépata greki rəm, e naji-dé ta-ti rəm, rəmə de 'sangi kadi 'tɔl-é kɔgi. ³⁰ Loki njékadmee-je d'oo poy-é lé, d'ɔr Sol d'ɔw siə mee bebo Sejare-ti, ngá b́a d'adi-é ɔw mee bebo Tarsi-ti.

³¹ Njékəwnə-je lay kí dɔnangi Jude-ti, kɔ dɔnangi Galile-ti, kɔ dɔnangi Samari-ti, d'isi kɔ lapiya rəm, b́a 'ngə mee kadmee-ti lə-dé; de d'ɔw kɔ kete-kete mee b́al 'Babe-ti rəm, b́a Ndil kí aa njay ra sə-dé adi kɔr njékəwnə-je i dɔ madi-é-ti kɔ kete-kete rəm tɔ.

Ene ingə lapiya

³² Piyər ɔw kɔ dɔbe-dɔbe, beba ndɔ káre bè ɔw rɔ dow-je-ti kí 'to njékaa njay-je kí d'isi mee bebo Lida-ti. ³³ Lo-é-ti kinlé, d'ingə dingəm káre kí ri-é lə Ene, to njérɔkoy mburuki adi tɔ nangi bal jinày joo. ³⁴ Piyər idə-é panè: «Ene, Jeju Kristi adi-i lapiya! 'I taá ə 'un né tɔ-i.» Rəmə tajinatɔ nɛ ya Ene ubə nangi i taá. ³⁵ Dow-je lay kí mee bebo Lida-ti, kɔ diləmbo-ti kí Sarɔ kí d'oo Ene lé, d'adi mee-dé 'Babe.

Dɔrkasi tɔsi ndəl

³⁶ Njéndó né kí dené káre bè isi bebo Jope-ti nɔɔ; ri-é lə Tabita (kɔ ta greki lé 'panè Dɔrkasi) ə kɔr mee-é to «kal.» E to dené kí njèra maji nɔ rəm, to njèra kɔ njéndoo-je rəm tɔ. ³⁷ Mee ndɔ-je-ti kinlé, mɔy ra-é adi-é oy. Loki 'ndogi-é man rəmə, d'un-né d'ɔw d'ilə-é mee kəy-ti kí taá dɔ madi-é-ti†. ³⁸ Be kí Lida lé tɔ ngosi kɔ be kí Jope, beba loki njéndó né-je d'oo poy Piyər kí isi Lida rəmə, d'ulə dow-je joo rɔ-é-ti 'panè: «Kɔgri ya, 'ree kalangi 'ingə-ji.» ³⁹ Beba Piyər i taá kalangi ya ɔw sə-dé. Loki e ree tɛɛ lé, d'ɔr nɔ-é d'ɔw siə mee kəy-ti kí tɔ dɔ madi-é-ti taá lé rəmə, njéngɔwkoy-je lay ya 'ree rɔ-é-ti kɔ nɔ ta-dé-ti, ə 'tɔji-é kubi kul-je kɔ kubi-je kí rangi kí Dɔrkasi oji adi-dé taá-taá, loki e isi-né kɔ dɔ-é taá b́ay. ⁴⁰ Piyər adi dow-je lay 'tɛɛ ndaa-ti b́a e ɔsi məkəji-é nangi pa ta kɔ Lubə, b́ay ngá b́a e təl kəm-é kɔ rɔ nin-ti lé ə panè: «Tabita, i taá!» Rəmə Tabita tɛɛ kəm-é yərərə, ə loki oo Piyər lé, e i isi taá. ⁴¹ Beba Piyər uwə ji-é adi-é i a taá. Ngá b́a e ba njékaa njay-je kɔ njéngɔwkoy-je ə tɔji-dé Tabita lé kəm. ⁴² Dow-je lay kí bebo Jope-ti ya ta-é usi mbi-dé-ti, adi dow-je nɔ d'adi mee-dé 'Babe. ⁴³ Piyər ra ndɔ nɔ Jope, mee kəy-ti lə Simɔ kí to njékɔl ndaa.

10

Ta lə Piyər-je kɔ Kɔrnəy *Knj 11:5-17*

¹ Dingəm káre bè isi bebo Sejare-ti, ri-é lə Kɔrnəy, e to njékun dɔ kuti asgar-je bu kí 'ba-dé «asgar-je kí Itali.» ² Kɔrnəy lé, to dow kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti rəm, to njèbəl Lubə rəm, b́a dow-je lay kí mee kəy-ti liə kàrè bè ya tɔ. Njéndoo-je kí dan jipi-je-ti lé, taá-taá ya e ra sə-dé maji nɔ rəm, to njépata kɔ Lubə taá-taá rəm tɔ. ³ Loki kadi təl rɔ-é adi à to kadi mutə je bè lé, né ra-é toki ni bè, adi e oo malayka lə Lubə yərərə kəm-é-ti, ree

† 9:37 9:37 Knj 1:13

ro-é-ti ə ɓa-é panè: «Kɔrnøy!» ⁴ Kɔrnøy oo malayka lé góráré rəmə, ɛ ɓəl n̄a adi dəji-é panè: «Ri ra né wa, 'Babe?» Malayka lé, idə-é panè: «T̄a-je kí 'isi 'pa k̄i Lubə rəm, maji-je kí 'isi 'ra k̄i njéndoo-je lé, ɔw t̄ɛɛ ro Lubə-ti ə m̄ɛɛ-é ole d̄o-i-ti. ⁵ Beba kí ngɔsnè-ti kin ya, 'ulə dingəm-je m̄ɛɛ ɓe-ti kí Jope, k̄d̄o kadi d'ow 'ɓa Simɔ́ kí ri gají-é lə Piyər d'adi-é ree. ⁶ Piyər lé, t̄o ɓe lə Simɔ́ kí to njèkɔl ndaá, kí k̄ɔy liə t̄o k̄àd̄i babo-ti ngɔsi kin.» ⁷ Loki malayka kí pa siə ta lé, ɔti ɔw b̄e ya rəmə, Kɔrnøy ɓa ngannjékullə-je liə joo rəm, ɓa asgar káre kí to njèkilə kuji d̄o Lubə-ti n̄a dan d̄e-ti kí d'isi gin t̄ógi-ti liə, ⁸ adi 'ree ə ɔr-dé poy né-je kí ra né lé lay, ngá ɓá ulə-dé ɓebo Jope-ti.

⁹ Lo aa go-ti, loki ngannjékullə-je, d'usi rəbəə d'ow sar 't̄ɛɛ ngɔsi k̄i ɓebo Jope rəmə, Piyər al taá d̄o k̄ɔy dur dur-ti k̄d̄o pa ta k̄i Lubə k̄i k̄àd̄i kí a jam d̄o ɓe-ti. ¹⁰ Bo ra-é adi ndigi kuso né. Ngá loki d'isi 'ra nékuso k̄d̄o kadi-é ya ɓəy rəmə, né ra-é toki n̄i b̄e. ¹¹ Ǝ oo lo kí d̄ɔr̄a-ti t̄o tagra, rəmə né kí titi-n̄a k̄i takubi kí tati p̄əl-p̄əl, ə 't̄ó kulə sul-é-je-ti s̄o lay, i taá isi risi k̄i d̄ɔnangi-ti. ¹² D̄a-je lay kí nja-dé ra s̄o-s̄o, d̄e kí d'agi nangi, k̄i yəl-je kí 'nar taá 't̄o m̄ɛɛ takubi-ti lé, k̄i kuti-dé kuti-dé. ¹³ Rəmə Piyər oo ndi dow pa siə ta panè: «Piyər, 'i taá 't̄ɔl-dé 'uso!» ¹⁴ Ngá Piyər panè: «Kuy! 'Babe, né kí maji al əse né kí t̄o n̄ɛ b̄e kinlé m̄a m'uso nja káre al*.» ¹⁵ Piyər oo ndi dow lé t̄əl pa siə ɓəy panè: «Né kí Lubə t̄əl-é adi aa njay ngá lé, i 'a koo kí né kí t̄o n̄ɛ al ngá.†» ¹⁶ Né-é kinlé ree b̄e-b̄e nja mutə rəmə, lo-é-ti n̄ɔɔ ya t̄əl ɔw d̄ɔr̄a-ti gogi, ¹⁷ adi Piyər dəji ro-é ta panè: «Né kí ra-m toki n̄i b̄e kinlé, k̄ɔr m̄ɛɛ-é to ri wa?» Ngá loki ɛ isi gir ta-é kí gir ya ɓəy rəmə, dingəm-je kí Kɔrnøy ulə-dé lé, d'ə 'dəji 'panè se k̄ɔy lə Simɔ́ t̄o rá wa, ə 'ree d'ə tak̄oy-ti ngɔsi ngá. ¹⁸ D̄e 'ɓa ɓa k̄i ndi-dé kí boy 'dəji 'panè: «Lo kin ya ɓá Simɔ́ kí ri gají-é lə Piyər t̄o-ti lé al wa?» ¹⁹ Loki Piyər isi gir ta kí d̄o k̄ɔr m̄ɛɛ né-ti kí ra-é toki n̄i b̄e kinlé ya ɓəy rəmə, Ndil kí aa njay idə-é panè: «'Oo b̄e, dingəm-je mutə d'ə 'dəji-i. ²⁰ 'I taá, 'risi nangi ə 'ow sə-dé, ɓi 'tadi ti-ti al, k̄d̄o to m̄a ya ɓá m'ulə-dé.» ²¹ Ngá ɓá Piyər risi nangi ɔw ro-dé-ti idə-é panè: «Ȳən, m̄a kí 'sangi-mi lé, ya ə m'ə tin. Ngá se s̄əi 'reei ban wa?» ²² D̄e d'ilə-é-ti 'panè: «To Kɔrnøy njèkun d̄o kuti asgar-je kí ɓu ɓá ulə-ji. Ǝ to dow kí njururu, to njèbəl Lubə, jipi-je lay ya 'pa ta k̄i d̄o-é-ti maji. Lubə adi malayka kí aa njay ree t̄ɛɛ k̄i d̄o ta adi-é kadi ulə kulə ɓa-i k̄d̄o kadi ɔw idə-é ta.» ²³ Beba Piyər adi-dé 't̄o k̄ɔy ro-é-ti n̄ɔɔ ya.

Lo aa k̄i ndoge ngá ɓá Piyər usi rəbəə ɔw sə-dé. Njékad̄m̄ɛɛ-je kí ná-je m̄ɛɛ ɓebo Jope-ti 'dan-é.

²⁴ Lo aa go-ti, 't̄ɛɛ m̄ɛɛ ɓebo Sejare-ti. Loki Kɔrnøy isi ngəbi-dé lé, ɛ ulə kulə ɓa noji-é-je, k̄i nam-é-je kí ɛ ndigi-dé n̄a. ²⁵ Loki Piyər ɔw k̄d̄o kandi k̄ɔy go-dé-ti rəmə, Kɔrnøy tilə kəm-é, usi nangi nja-é-ti, ɔsi d̄o-é nangi n̄ɔ-é-ti. ²⁶ Ngá Piyər uwə-é kí taá ə panè: «'I taá! M̄a k̄àrè m'to dow madi-i t̄o.» ²⁷ Piyər pa siə ta taá-taá andi-né m̄ɛɛ k̄ɔy-ti rəmə, ingə dow-je kí 'kəw-n̄a n̄a. ²⁸ Ə ɛ pa sə-dé panè: «S̄əi 'gəi maji, ndukun lə-ji lé, ɔgi dow kí to jipi kadi ində ro-é nati k̄i dow kí to jipi al əse kadi ɔw m̄ɛɛ k̄ɔy-ti liə. Ngá m̄a lé, Lubə idə-m panè: "M'a koo dow kadi to dow kí maji al əse to dow kí t̄o n̄ɛ takəm-n'è-ti al." ²⁹ Gin-é kin ɓá loki s̄əi 'ɓai-mi lé, m'tadi ti-ti al ya m'ɔti par m'ree-né tin. M'dəji-si se ri ɓá uləi-né kulə go-m-ti wa?»

³⁰ Ngá ɓá Kɔrnøy idə-é panè: «'Oo b̄e, ɓone, asi nd̄o s̄o ngá, m'isi m'pa ta k̄i Lubə m̄ɛɛ k̄ɔy-ti lə-m k̄i k̄àd̄i kí mutə kí los̄o, rəmə tajinati nè ya dingəm káre kí ulə kubi kí ndóle k̄áy-k̄əy a n̄ɔ-m-ti, ³¹ idə-m panè:

* 10:14 10:14 Mbl 11:1-47 † 10:15 10:15 Mar 7:15

“Kornøy, Lubə oo ndi-i, bá mɛɛ-é ole do maji-je-ti kí isi ra kì njéndoo-je kin rəm to. ³² 'Ulə dow-je be-ti kí Jope, kdo kadi d'ow 'ba Simɔ́ kí ri gají-é lə Piyər d'adi-é ree. E tò mɛɛ kəy-ti lə Simɔ́ kí to njəkɔl ndaá kí isi kàdì babo-ti ngosi kin.” ³³ Beba kalangi bè ya m'ulə-né dow-je go-i-ti tin. Adi ree lə-i kinlé, maji n̄a. Kí ngosnè-ti kinlé, jə lay ya j'isi n̄ə Lubə-ti nè, kdo koo ta-je lay kí 'Babe un ndu kadi 'pa adi-ji.»

Piyər ɔr ta mɛɛ kəy-ti lə Kornøy

³⁴ Piyər un ta panè: «Ooi maji, m'gə kí Lubə ɔr kəm dow al. ³⁵ Gin dow-je kí rá-rá ya lé, dow kí bəl Lubə rəm, ra né kí njururu lé, à nəl Lubə ya. ³⁶ Səi 'gəi maji, Lubə adi ta liə kí to Poyta kí Maji kí sobi do lapiya ɔw rɔ Israyel-je-ti kì takul Jeju Kristi. E ya to 'Ba dow-je lay‡. ³⁷ Né kí un kuti ra né dɔnangi Galile-ti, sar tɛɛ-né dɔnangi Jude-ti go mbɛ-ti kí Jə ilə sobi do batəm lé, səi 'gəi maji. ³⁸ Kəm rəbi kí Lubə adi-né Ndil kí aa njay rəm, adi-né tógi Jeju kí Najarəti-ti lé, kàrè səi 'gəi maji to. Jeju kí ɔw kì be-be ra maji kì dow-je, aji dɛ kí d'isi gin tógi-ti lə Sú lé, kàrè səi 'gəi maji rəm to, kdotalə Lubə n̄ay siə. ³⁹ Né-je lay kí Jeju ra mɛɛ be-je-ti lə jipi-je, kì né-je kí ɛ ra mɛɛ bebo Jorijaləm-ti lé, jə joo kì kəm-ji, bá j'oo ta-é kì mbi-ji rəm to. Ngà dɛ 'bə-é kagdəsi-ti 'tol-é. ⁴⁰ Rəmə Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ mɛɛ ndo kí njəkungi-ti mutə ə Lubə adi-é toji rɔ-é. ⁴¹ Rɔ dow-je-ti lay al, ngà rɔ-ji jə-ti kí Lubə mbəti-ji kete kdo kadi j'to njəkɔr poy ta-je liə lé bá ɛ toji rɔ-é rɔ-ji-ti. Loki ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ kàrè, jə j'uso siə né nati rəm, bá j'ay siə nati rəm to. ⁴² Beba ɛ un ndu adi-ji, kdo kadi j'ilə mbɛ j'adi dow-je 'gə kí Lubə ində-n'è kí njègangta do dow-je-ti kí d'isi kəm rəm, do dɛ-ti kí d'oy rəm. ⁴³ Njépata-je kí ta Lubə-ti lay ya 'pa ta kí do-é-ti 'panè: “Dow kí rá-rá kí adi-é mɛɛ-é lé, Lubə à kiŋə go majal-je liə kɔgi kadi-é kì takul ri-é.”»

Dow-je kí 'to jipi-je al kàrè d'ingə Ndil aa njay

⁴⁴ Loki Piyər isi pa ta bè-bè ya bəy rəmə, Ndil kí aa njay risi ree do dow-je-ti lay kí d'isi d'oo ta liə lé. ⁴⁵ Beba njékadmɛɛ-je kí 'to jipi-je kí 'dan Piyər ree siə nati lé, ndil-dé tɛɛ say, kdotalə Lubə adi Ndil kí aa njay kadkare-ti, dow-je kí 'to jipi-je al to. ⁴⁶ Kdo dɛ d'oo ndi-dé kí d'isi 'pa ta kì ndɔ ta be lə dow-je kí rangi, bá 'tɔy Lubə rəm, ngà bá Piyər panè: ⁴⁷ «Dow-je kí d'ingə Ndil kí aa njay titi-n̄a sə-ji bè to lé se dow à kɔgi-dé ra batəm kəm man-ti wa?» ⁴⁸ Ə Piyər lé, un ndu kadi 'ra-dé batəm kì ri Jeju Kristi. Go-ti, dɛ dəji-é kadi isi sə-dé kì mbɔr moki tá.

11

Piyər ɔr gin panjiyə-é adi njékəwnə-je kí bebo Jorijaləm-ti Knj 10:1-33

¹ Njékowkulə-je, kì njékadmɛɛ kí d'isi dɔnangi Jude-ti, d'oo poy-é kí dɛ kí 'to jipi-je al ya kàrè 'taa ta lə Lubə to. ² Ngà loki Piyər təl ree bebo Jorijaləm-ti lé, njékadmɛɛ-je kí 'to jipi-je 'kol siə 'panè: ³ «I 'ow mɛɛ kəy-ti lə dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al ə 'uso sə-dé né!» ⁴ Beba Piyər ɔr-dé go né-je kí ra né lé berere-berere panè: ⁵ «Mə m'isi mɛɛ bebo Jope-ti, ə loki m'isi m'pa ta kì Lubə rəmə, m'tɛɛ m'usi ə né ra-m toki n̄i bè, adi m'oo né kí titi-n̄a kì takubi kí tati pəl-pəl kí 'tó kulə sul-é-je-ti so lay, i dɔrə-ti risi ree njal rɔ-m-ti. ⁶ M'oo takubi lé géréré rəmə, m'oo dɔ-je kí nja-dé ra so-so, dɔ-je kí wale rəm, dɛ kí d'agi nangi rəm, bá yəl-je kí 'nar taá rəm to. ⁷ Beba

‡ 10:36 10:36 Eja 52:7

m'oo ndi dow idə-m panè: “Piyər 'i taá 'tol-dé 'uso!” ⁸ Ngá bá ma m'ilə-ti m'panè: “Kuy! 'Babe, né kí maji al əse né kí tò n̄e bè kin ɔdi ta-m nja káre al.” ⁹ M'oo ndi dow ba dɔra-ti ya bəy panè: “Né kí Lubə təl-é adi aa njay ngá lé, i 'a koo kí né kí tò n̄e al ngá.” ¹⁰ Né kinlé t̄eɛ bè-bè nja mutə, bá təl lay ɔw dɔra-ti gogi. ¹¹ Rəmə lo-é-ti nè ya, dingəm-je kí mutə kí d'ulə-dé bebo Sejare-ti kadi 'ree rɔ-m-ti lé, 'ree d'ɔ takəy-ti kí m'isi-ti. ¹² Ə Ndil kí aa njay idə-m kadi m'ow sə-dé, bi kadi m'tadi ti-ti al. Beba ngankɔ-m-je kí mək̄e kan, 'dan-m d'adi j'ow m̄eɛ kəy-ti lə Kɔrnəy.» ¹³ Beba njəkəy lé ɔr-ji poy né kí ra né lé panè: «M'oo malayka ree m̄eɛ kəy-ti lə-m, idə-m panè: “Ulə kulə m̄eɛ be-ti kí Jope kadi d'idə Simɔ kí ri gaj-é lə Piyər kadi ree. ¹⁴ E bá à kidə-i ta kí à kaji-né k̄i d̄e kí m̄eɛ kəy-ti lə-i lay.” ¹⁵ Loki m'un gin pa ta lé, Ndil kí aa njay ree dɔ-dé-ti titi-n̄a kí ndɔki ree-né dɔ-ji j̄əi-ti lo kulə gin-é-ti n̄y kinlé bè tɔ.* ¹⁶ †Beba m̄eɛ-m ole-né dɔ ta-ti kí 'Babe pa panè: “Ja ra dow-je batəm mani, ngà s̄əi lé batəm lə Ndil kí aa njay bá a rai.†” ¹⁷ Kinə Lubə adi-dé Ndil kí aa njay kadkare-ti titi kí ɛ adi-ji-né j̄əi kí j'adi m̄eɛ-ji 'Babe Jeju Kristi bè tɔ lé, ma m'to n̄a bá kadi m'mbati go Lubə-ti wa?» ¹⁸ Loki d'oo ta-je kin bè lé, d̄e lay ya d'ilə m̄eɛ-dé nangi pɔɔ, adi d'osi gaj-é Lubə 'panè: «Tɔgrɔ-ti ya, dow-je kí 'to jipi-je al ya kàrè, Lubə adi-dé tarəbi adi d'in̄ə panjiyə-dé kí maji al kogi d'isi-né kəm sartagangi.»

Njékəwna-je kí bebo Antiosi

¹⁹ †Kulə kəm-n̄a ndoo kí ulə gin-é dɔ koy Etiyən-ti lé, ra adi njékadm̄eɛ-je 'sane-n̄a. D̄e kí madi-je d'ow njal 't̄eɛ bebo Penis-ti, k̄i dɔnangi Siprə kí tò dan ba-ti rəm, bá bebo Antiosi-ti tɔ; ə 'pa ta lə Lubə d'adi jipi-je ya par.‡ ²⁰ Rəmə njékadm̄eɛ-je kí 'n̄a-je kí dan d̄e-ti kí 'to dow-je kí dɔnangi Siprə, k̄i bebo Siren-ti d'ow bebo Antiosi-ti d'ilə mb̄e Poyta kí Maji lə 'Babe Jeju d'adi dow-je kí 'to greki-je tɔ. ²¹ Beba tógi 'Babe n̄ay sə-dé adi dow-je n̄a ya d'in̄ə panjiyə-dé-je kí maji al kogi ə d'adi m̄eɛ-dé 'Babe. ²² Ə ta-é usi mbi njékəwna-je-ti kí bebo Jorijaləm-ti, adi d'ulə Barnabasi d'adi-é ɔw njal bebo Antiosi-ti rɔ-dé-ti. ²³ Loki Barnabasi ɔw t̄eɛ, bá oo ramaji lə Lubə bè lé, rɔ-é nəl-é n̄a adi ulə dingəm m̄eɛ-dé-ti lay kadi 'nam kàd̄i 'Babe-ti k̄i m̄eɛ-dé kí káre-rè. ²⁴ Barnabasi lé to dow kí maji rəm, Ndil kí aa njay rusi m̄eɛ-é rəm, bá to njékadm̄eɛ kí n̄a rəm tɔ. Beba kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'ree rɔ 'Babe-ti.

²⁵ Go-ti lé Barnabasi j̄ ɔw bebo Tarsi-ti kɔo sangi Sol. ²⁶ Ngà loki ingə-é lé, adi-é ree siə bebo Antiosi-ti. Ə d̄e joo lay ya 'ra bal káre nati k̄i njékəwna-je lo kingə-n̄a-je-ti lə-dé ə kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d̄e 'ndó-dé né. M̄eɛ bebo Antiosi-ti lé bá to loki d̄osay saki-saki kí 'ba njéndó né-je lə Jeju «njékun go Kristi.» ²⁷ Dɔgangi ndɔ-é-je-ti kinlé, njépata-je kí ta Lubə-ti d'i bebo Jorijaləm-ti d'ow bebo Antiosi-ti. ²⁸ †Ndil kí aa njay t̄eɛ k̄i dɔ ta adi dow káre dan-dé-ti kí ri-é lə Agabusi adi panè: 'Bobo à kusi dɔnangi-ti nè lay. Rəmə, bo lé usi bal kɔbe-ti lə ngar Klodi ya tɔŠ. ²⁹ Beba njéndó né-je d'un ndu-dé kadi n̄a-n̄a ya adi né kí go nékingə-é-ti kadi d'ulə-né k̄i kadkare-ti kadi ra k̄i njékadm̄eɛ-je kí d'isi dɔnangi Jude-ti. ³⁰ D̄e 'mbɔ kadkare-je lé, d'ulə-né Barnabasi-je k̄i Sol rɔ 'ngatógi-je-ti kí dɔnangi Jude-ti.

* **11:15** 11:15 Knj 2:1-4. † **11:16** 11:16 Knj 1:5 † **11:16** 11:16 Knj 1:5 † **11:19** 11:19 Knj 8:1-4
‡ **11:19** 11:19 Knj 8:1 † **11:28** 11:28 Knj 21:10 § **11:28** 11:28 Knj 21:10

12

Koy Jaki, kɪ kuwə Piyər dangay-ti

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, ngar Erodi un kuti kulə kəm dow-je madi dan njékəwnə-je-ti ndoo. ² Beba ɛ adi 'tol Jaki* kí ngonkɔ Jə kɪ kiyəro. ³ Loki oo kadi né kí n'ra kin nəl jipi-je nɔ lé, ɛ adi d'uwə Piyər d'ilə-é dangay-ti to. Ndo-é-ti kinlé, to ndo ra nɔy kí 'ra kɪ mbè kí əm goto-ti†. ⁴ Loki Erodi adi d'uwə Piyər d'ilə-é dangay-ti lé, ɛ oy asgar-je so-so kuti so adi 'ngəm ta-é, kdotalə ɛ gir kadi n'gangi ta do-é-ti ndaa-ti takəm kosi dow-je-ti go ra nɔy Paki-ti. ⁵ Loki Piyər ɔ kəy dangay-ti lé, njékəwnə-je 'pa ta kɪ Lubə kɪ ro tungə-dé ya par-par kɔo ta liə.

Tɛɛ dangay-ti lə Piyər

⁶ Ndoɔ bè, kadi lo aa ə Erodi à tɛɛ siə dan dow-je-ti kɔo gangta do-é-ti lé, Piyər tò bi mbunə asgar-je-ti joo. D'ilə Piyər sil rəm, bá njéngəm takəy dangay-je 'ngəm rəm to. ⁷ Rəmə kəm kí kində jipi bè ya malayka lə 'Babe tɛɛ kəy ə loki Piyər tò-ti lé ndógi doo, ngá bá Malayka lé ində kàdɪ Piyər də-də ndəl-é-né panè: «I taá kalangi!» Rəmə sil kí ji-é-ti lé gay wəgro-wəgro. ⁸ Ngá bá malayka lé idə-é panè: «'Un ndaa dɔo bədi lə-i 'do-né bədi-i ə 'ulə saba lə-i nja-i-ti.» Piyər ra titi kí ɛ idə-é-né, ngá bá malayka lé təl idə-é panè: «'Ulə kubi kul lə-i ə 'un go-m.» ⁹ Piyər tɛɛ kəy dangay-ti njiyə go malayka-ti. Né kí malayka ra kinlé, Piyər oo kí to né kí təgro-ti al. ɛ gir panè to ni. ¹⁰ Loki d'ində ta njéngəm takəy dangay-je kí dɔsɔy 'gangi, 'ree d'ində kí njékungɪ-ti joo 'gangi, 'ree 'tɛɛ tarəbi-ti kí 'ra kɪ ngow là kí to tarəbi kí ow kɪ mɛɛ bebo-ti rəmə, tarəbi-é lé tɛɛ nɔ-dé-ti kɪ do ro-é ya, adi 'tɛɛ ndaa-ti d'un rəbi káre bè d'isi d'ow rəmə, malayka lé, igi yom go Piyər-ti.

¹¹ Ngá bá kəm Piyər ijə yərərə adi panè: «Kí nè kin bəy bá m'gə maji kí to 'Babe ya ulə malayka liə adi ree ɔr-m ji ngar Erodi-ti rəm, ɔr-m mɛɛ né-je-ti kí maji al lay kí jipi-je 'ndigi ra sə-m rəm to.»

¹² Loki kəm Piyər ijə do ro-é-ti maji lé, ɛ ow be lə Mari kí kɔ Jə. Jə lé, ri gajɪ-é lə Marki. Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'kəw-nə be lə Mari lé, d'isi 'pa ta kɪ Lubə. ¹³ Loki Piyər ree tɛɛ takəy-ti ɔ ində takəy rəmə, ngonnjékullə kí dené kí 'ba-é Rodi ree kɔo koo. ¹⁴ Ngá loki ɛ ree bá oo ndi Piyər gə rəmə, ro-é nəl-é nɔ adi ɔr takəy al, ngá təl kɪ ngodi ow idə-dé panè Piyər ɔ ndaa-ti takəy-ti nɔɔ. ¹⁵ Rəmə d'ilə-é-ti 'panè: «Do-i ində-i wa!» Ngá ɛ təl idə-dé panè: «To Piyər ya lé.» Ngá bá de 'panè: «À to malayka liə je bè.» ¹⁶ Ngá Piyər ində takəy par-par. Beba loki 'ree 'tɛɛ takəy bá d'oo-é rəmə, lo ta igi-dé sól. ¹⁷ Piyər ra ji-é kəngi-dé-né kadi 'pa ta al, ngá bá ɛ ɔr-dé poy né kí 'Babe ra bá ɔr-é-né kəy dangay-ti tɛɛ-né siə ndaa-ti lé. ɛ təl idə-dé panè: «Idə-i ta-é Jaki-je‡ kɪ ndəgi njékadmɛɛ-je.» Ngá bá ɛ tɛɛ ow lo kí rangi-ti bəy. ¹⁸ Loki lo aa lé, asgar-je d'ow do-nə-ti wúr-wúr adi 'dəji-nə 'panè se ri bá tɛɛ do Piyər-ti lé wa? ¹⁹ Beba Erodi adi d'ow 'ndole-é, ngá d'ingə-é al. ɛ ba asgar-je kí njéngəm takəy-je lé dəji-dé ta ə un ndu kadi 'tol-dé. Go-ti, Erodi i donangi Jude-ti ow isi bebo Sejare-ti asi dɔkaglo se bəy.

Koy lə ngar Erodi

²⁰ Ta tò dan Erodi-ti de kɪ dow-je kí donangi Tir-ti, kɪ dow-je kí donangi Sidɔ-ti. Beba de d'adi ta-dé asi-nə kadi 'ree d'ingə Erodi. Loki de 'ndogi mɛɛ

* 12:2 12:2 ɛ kinlé, to Jaki kí ngon lə Jebede. † 12:3 12:3 Tɛɛ 12:1 ‡ 12:17 12:17 Jaki kinlé, to ngonkɔ Jeju. Gal 1:19

Blastusi kí to ɔɔɔ kí njèkində kəm-é go né-je-ti lə ngar Erodi lé, de d'ow 'dɔji ngar kadi d'ulə siə noji nati, kdotalə beko liə bá to lo kingə nékuso lə-dé. ²¹ Erodi ɔɔ ndo ulə-né kubi ngar liə ro-é-ti, ə isi do kalikɔbe-ti liə, bá pa ta-je kí nga-nga kì kosi dow-je. ²² Rəmə dow-je 'tɔy-é mbiti-mbiti 'panè: «Kay! Kin to ndi magi ɔn bi, to ndi dow al!§» ²³ Ngá bá lo-é-ti nɔɔ ya malayka lə 'Babe ində Erodi ɔji-é, kdotalə Erodi nàji ríba kì Lubə, beba tajinati nè ya kode-je d'ində-é d'adi-é oy.*

²⁴ Ngà ta lə Lubə sane ɔw ki kete-kete. ²⁵ Loki Barnabasi-je kì Sol 'tol ta kullə lə-dé kí mee bebo Jorijalem-ti lé, de d'adi Ja kí ri gají-é lə Marki lé, təl sə-dé nati.†

Mba kí dɔsɔy kí Pol ɔw kɔ mbe Poyta kí Maji

13

Njékəwnə-je d'ində Barnabasi kì Sol tagay kɔ kullə lə Lubə

¹ Dan njékəwnə-je-ti kí bebo Antiosi-ti lé, njépata-je kí ta Lubə-ti, kì njéndó dow-je ndukun-je kí d'isi mbunə-dé-ti ɔn: Barnabasi rəm, Simiyɔ kí 'ba-é dow kí ndul rəm, Lusiyusi kí bebo Siren-ti rəm, Manayen kí d'uti-é nati kì Erodi kí njékɔbe rəm, bá Sol rəm to*. ² Beba ndo káre bè kí d'isi 'pole 'Babe bá d'ɔgi ro-dé nékuso kì man kay d'isi 'pa ta kì Lubə lé, Ndil kí aa njay idə-dé panè: «Ori Barnabasi-je kì Sol indəi-dé tagay adi-mi, kɔ kullə kí m'ba-dé kɔ lé.» ³ Loki d'ɔgi ro-dé nékuso kì man kay 'pa ta kì Lubə lé, de d'ində ji-dé do-dé-ti bá d'ingə-dé kadi d'ow.

Barnabasi-je kì Sol dɔnangi Sivrə-ti

⁴ Ndil kí aa njay ulə Barnabasi-je kì Sol adi d'ow Selesi-ti ngá bá d'al bato d'ow dɔnangi Sivrə-ti. ⁵ Ngà loki 'teɛ bebo Salamin-ti lé, de 'pa ta lə Lubə mee kəykəwnə-je-ti lə jipi-je. Ngonnjékullə lə-dé Ja Marki ɔw sə-dé nati. ⁶ Loki d'ində dɔnangi Sivrə kí tò dan ba-ti 'gangi lé, d'ow njal bebo Paposi-ti. Lo kin-ti lé, d'ingə mbəli káre kí 'ba-é Bar Jeju. E to jipi ə oo ro-é kì njépata kí ta Lubə-ti rəm, ⁷ bá to njékisi do ji Gubərnər-ti kí ri-é lə Serjiyusi Polusi kí to dingəm kí njènégə rəm. Gubərnər lé, adi 'ba Barnabasi-je kì Sol kɔ e ndigi koo ta lə Lubə. ⁸ Ngà dow káre bè kì to mbəli, ri-é lə Elimasi kì ta greki, bá ndigi al, adi e sangi kadi n'təl do gubərnər do kadmeɛ-ti liə. ⁹ Beba Sol kí 'ba-é Pol kí Ndil kí aa njay rusi mee-é lé oo-é ngəti-ngəti†, ¹⁰ bá idə-é panè: «I dingəm kí kədi ta kì né ra kí go rəbi-é-ti al ya rusi mee-i, i ngon lə Sú, njékosi ta né-je lay kí to né kí njururu. I lé, ndo kí rá-ti bá 'a taakoo ta tuji kɔjra-je-ti lə 'Babe kí to kɔjra-je kí njururu kinlé wa? ¹¹ Yən, kí ngosnè-ti kin ya, 'Babe à kində-i kɔji-i ə kəm-i à tɔɔ, adi 'a koo ndógi kàdi al ya dɔkaglo asi tati.» Beba tajinati nè ya lo ndul kəm Elimasi-ti ndi-ndi, adi mam lo ba-ba sangi-né dow kadi ndɔr-é. ¹² Loki Gubərnər oo né kí ra-né kinlé rəmə, adi mee-é, kdotalə néndó kí sobi do 'Babe lé, ɔɔ ndil-é.

Pol ndó ta lə Lubə bebo Antiosi kí tò dɔnangi Pisidi-ti

¹³ Pol kì madkullə-je liə d'al mee bato-ti kí bebo Paposi-ti, d'ow bebo Perje-ti kí tò dɔnangi-ti kí Pampili. Ja tusi-dé ingə-dé lo-é-ti kin, ə təl ɔw bebo Jorijalem-ti gogi‡. ¹⁴ De d'i bebo Perje-ti, d'ow bebo Antiosi-ti kí tò dɔnangi Pisidi-ti. Rəmə d'ow kəykəwnə-ti lə jipi-je ndo taakoo-ti lə jipi-je ə d'isi lo-é-ti nɔɔ. ¹⁵ Loki 'ndó mbete ndukun lə Moiyiji rəm, bá 'ndó

§ 12:22 12:22 Ejk 28:2 * 12:23 12:23 Dan 5:20 † 12:25 12:25 Knj 11:30 * 13:1 13:1 Luk 3:1
† 13:9 13:9 Knj 22:27 ‡ 13:13 13:13 Knj 12:12

mbete lə njépata kí ta Lubə-ti rəm lé, njékun dɔ kəykəwnə lə jipi-je d'ulə kulə d'idə Pol-je 'panè: «Ngankɔ-ji-je, kinə ɔwi kɪ ta madi kɔ kadi uləi-né dingəm mee njékəwnə-je-ti rəmə, tarəbi tò tagi kadi 'pai.» ¹⁶ Beba Pol i taá yəki ji-é adi d'isi selele bá panè: «Səi Israyel-je rəm, səi kí 'bəli Lubə rəm, 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m! ¹⁷ Lubə lə gin dow-je lə-ji kí 'to Israyel-je mbəti ka-ji-je. E adi kɔr-dé usi dɔ madi-é-ti, loki d'isi-né bə mba-ti dɔnangi Ejipti-ti, bá adi-dé 'teɛ kɔgi dɔnangi-ti kinlé kɪ takul tɔgi-é kí nɔ. ¹⁸ E ul-dé asi bal kɔrsɔ diləlo-tiŠ. ¹⁹ Bəy bá e tɔɔ ko gin dow-je siri dɔnangi Kana-ti ə təl kɪ dɔnangi lə-dé adi dow-je liə néndubə-ti* . ²⁰ Né-je kin lay lé, ra né asi bal busɔ kɪ kɔrmj je bə.»

«Go-ti gogi bá, e ində njégangta-je adi ka-ji-je sar teɛ-né kaglo-ti lə Samiyel kí to njépata kí ta-é-ti.† ²¹ Ngá bá de 'dəji ngar, bá Lubə adi-dé Saul kí ngon lə Kisi kí to kí gin koji-ti lə Benjamə adi ɔ bə dɔ-dé-ti bal kɔrsɔ. ²² Ngá go-ti gogi, loki Lubə mbati Saul lé, e adi Dabidi to ngar lə-dé. Ta kí Lubə pa dɔ Dabidi-ti ɔn: “Mə m'ingə Dabidi, ngon lə Jese, kɪ dow kí mee-m ndigi, e à ra né-je lay kí mee-m ndigi.‡” ²³ Gin ka-ti lə Dabidi lé, bá Lubə adi d'oji Jeju kí to njəkaji Israyel-je, titi kí e un-né mindi-é kete lé. ²⁴ †Kete nɔ ree Jeju-ti lé, Jə ilə mbə adi gin Israyel-je lay kadi 'ra batəm kɔ kadi tɔji kinə kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi. ²⁵ †Ngá dɔkaglo-ti kí Jə təl ta kullə liə lé, e panè: “M'to dow kí səi 'ngəbi-é kinlé al. Ooi bə, e kí à ree go-m-ti lé, kulə saba kí nja-é-ti ya kàrè m'tuwə kadi m'tuti al.Š”»

²⁶ «Ngankɔ-m-je, səi kí 'toi nganka Abrakam rəm, de kí dan-si-ti nè kí 'bəl Lubə rəm lé, jəi ya bá ta kaji kinlé sɔbi dɔ-ji. ²⁷ Kɔɔ dow-je kí bebo Jorijaləm-ti kɪ 'boy-je lə-dé lé, 'gə Jeju al rəm, bá ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti kí dow-je 'ndó kɪ ndɔ taakoo-je lə jipi-je lay-lay kinlé kàrè 'gə mee-é al rəm tɔ. Ta kí de 'gangi dɔ Jeju-ti kin, de 'ra d'adi ta-je lay kinlé né-é ra-né né tɔ. ²⁸ †De d'ingə ta kí asi koy-é al, ya 'dəji Pilati kadi adi 'təl-é. ²⁹ †Ngá loki de 'ra siə né-je lay kí 'ndangi mee mbete-ti kí aa njay sɔbi-né dɔ-é lé, de d'ɔr-é kagdəsi-ti d'ɔw 'dubi-é.* ³⁰ Ngá Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo teɛ. ³¹ †De kí d'i siə dɔnangi Galile-ti 'dan-é d'ɔw siə bebo Jorijaləm-ti lé, e teɛ sə-dé busi-busi ya asi ndɔ nɔ. De lé bá bone bə 'təl 'to njépata-je liə kadi dow-je kí to Israyel-je.»

³² «Jə kàrè, j'ree j'ilə mbə Poyta kí Maji kinlé j'adi-si j'panè: Kunmindɪ kí Lubə un adi ka-ji-je lé, ³³ e adi né-é ra né dɔ-ji-ti, jəi nganka-dé-je, kɪ takul tɔsi kí e adi Jeju tɔsi ndəl ində lo teɛ, titi kí 'ndangi-né ta-é mee mbete Pa-je-ti lo kɔr-é-ti kí joo 'panè:

“I 'to Ngon-m, bone Mə ya m'to Bobi-i.”»

³⁴ «Tɔsi kí Lubə adi Jeju tɔsi ndəl ində lo teɛ lé, e adi-é teɛ kɔ kadi ndum gogi al ngá lé bá pa-né panè:

“M'a kadi-si né-je kí aa njay

kí m'un mindi-m dɔ-ti, m'adi Dabidi.

To kun mindi kí m'a dɔ-ti njangi.”»

³⁵ «Gin-é kin bá Lubə pa-né mee mbete-ti kí rangi bəy panè:

“I 'a kinə-m mə dow lə-i kí m'aa njay kadi m'ndum al.†.”

§ **13:18** 13:18 Teɛ 1:7; 12:51; Det 1:31. * **13:19** 13:19 Det 7:1; Joj 14:1 † **13:20** 13:20 Njg 2:16; 1Sa 3:20 ‡ **13:22** 13:22 1Sa 8:5; 8:19; 10:21; 13:14; Pa 89:21. † **13:24** 13:24 Mar 1:4; Luk 3:3 † **13:25** 13:25 a Jə 1:20; b Mat 3:11; Mar 1:7; Luk 3:16; Jə 1:27 § **13:25** 13:25 Jə 1:20,27; Mat 3:11; Luk 3:16 † **13:28** 13:28 Mat 27:22,23; Mar 15:13,14; Luk 23:21-23; Jə 19:15 † **13:29** 13:29 Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56; Jə 19:38-42 * **13:29** 13:29 Mat 27:22; Mar 15:13,42; Luk 23:21,50; Jə 19:15. † **13:31** 13:31 Knj 1:3 † **13:35** 13:35 Pa 16:10; Eja 55:3

³⁶ «Dabidi lé, loki ɛ ra kullə kaglo-ti liə təl-né ta kɔjra-je lə Lubə lé, oy adi 'dubi-é mbó ka-é-je-ti ə ɛ ndum‡. ³⁷ Ngà ɛ kí Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, ndum al. ³⁸ Beba ngankɔ-m-je, kadi 'gəi maji, to takul Jeju lé bá j'ilə-né mbe kiŋə go majal-je lə-si kɔgi ³⁹ rəm, bá né-je lay kí ndukun lə Moiyiji asi kɔr ta-é dɔ-si-ti al lé, nɔ-nɔ kí adi mee-é Jeju lé, ta-é ɔr dɔ-é-ti kɔgi lay rəm tɔ. ⁴⁰ Beba ooi go rɔ-si maji, kadi né-je kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa d'adi-si kinlé tɛɛ dɔ-si-ti al. Dɛ 'panè:

⁴¹ “Ooi maji, səi njénədi dow-je, adi ndil-si tɛɛ say ə igi yom.

Kdɔtalə m'a ra né káre dɔkaglo-ti lə-si nè ya.

Né kí m'a ra lé, lé dow ɔr-si poy-é ya kàrè

a kooi ki ta kí tɔgrɔ-ti al§!”»

⁴² Ngà loki Pol-je kɔ Barnabasi 'tɛɛ kəykəwnɔ-ti lə jipi-je lé, 'dəji-dé kadi 'təl 'ree kɔ ndɔ taakoo kí gogi rangi kadi 'pa gɔ ta kinlé, d'adi-dé bəy. ⁴³ Ngà go kəw-nɔ-ti lé, jipi-je kɔ jipi təl-je kí 'to njékilə kuji dɔ Lubə-ti nɔ ya d'un go Pol-je kɔ Barnabasi. Pol-je lé, d'ɔji sə-dé ta rəm, bá d'ulə dingəm mee-dé-ti, kdɔ kadi ramaji lə Lubə lé, d'oy go-ti rigi-rigi ya.

⁴⁴ Ndɔ taakoo-ti kí gogi rangi lé, dow-je kí mee bebo-ti 'kəw-nɔ nɔ ya kdɔ koo ta lə Lubə, adi ndəgi dow-je nɔy nɔ al. ⁴⁵ Ngà loki jipi-je d'oo kosi dow-je kin bè lé, jangi ra-dé nɔ adi 'pa takɔbi kɔ Pol 'mbati-né ta liə.

⁴⁶ Beba Pol-je kɔ Barnabasi d'idə-dé ta kɔ meeɛnda kay 'panè: «Ooi bè, səi bá lé, tɔ kdɔ kadi toki pa ta lə Lubə kadi-si kete maki. Ngà kosi kí səi ɔsi ta lé ngerangi ə səi ya ooi rɔ-si ki dow-je kí 'tuwə kiskəm kí sartagangi kin al ngá lé, bá jɛ j'təl-né kəm-ji rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al tin. ⁴⁷ Beba né kí 'Babe un ndu dɔ-ti kadi j'ra ɔn:

“Mɔ m'ində-i kadi 'to londogi lə gin dow-je kí 'to jipi-je al.

Kdɔ kadi ɔw kɔ ta kaji njal 'tɛɛ-né ngangɔ dɔnangi-ti*.”»

⁴⁸ Ngà loki dɛ kí 'to jipi-je al, d'oo ta kinlé, rɔ-dé nəl-dé adi 'piti ta lə 'Babe Lubə. Dɛ kí kiskəm kí sartagangi tɔ kdɔ ta lə-dé lé, 'təl njékadmeɛ-je. ⁴⁹ Beba ta lə 'Babe sane kɔ go dɔnangi lə-dé kin lay. ⁵⁰ Ngà jipi-je 'sulə dené-je kí 'to jipi təl-je kí 'to dow-je kí boy-boy rəm, 'sulə dow-je kí boy-boy kí mee bebo-ti adi d'ulə kəm Pol-je kɔ Barnabasi ndoo, bá 'tubə-dé kɔgi dɔnangi-ti lə-dé rəm tɔ. ⁵¹ †Beba Pol-je kɔ Barnabasi 'tində kodi kí nja-dé-ti ki dɔ-dé-ti ə d'ɔti d'ɔw bebo Ikoniyo-m-ti. ⁵² Ngà njéndó né-je kí mee bebo Antiosi-ti lé, rɔ-dé nəl-dé nɔ rəm, bá Ndil kí aa njay rusi mee-dé rəm tɔ.

14

Pol kɔ Barnabasi d'ɔw bebo Ikoniyo-m-ti

¹ Pol-je kɔ Barnabasi d'ɔw kəykəwnɔ-ti lə jipi-je kí mee bebo Ikoniyo-m-ti tɔ. Dɛ 'ndó dow-je né sar ya adi jipi-je kɔ grəki-je kí 'tò nduy-nduy ya d'adi mee-dé Jeju. ² Ngà dow-je kí nɔ-je dan jipi-je-ti kí 'to njémeeɛndə-je lé, 'sulə dow-je kí 'to jipi-je al kadi 'ra njékadmeɛ-je maji al. ³ Pol-je kɔ Barnabasi d'isi mee bebo Ikoniyo-m-ti ndɔ asi ta-ti bəy. Dɛ d'ində mee-dé dɔ 'Babe-ti adi 'pa ta kɔ meeɛnda kay. Beba 'Babe adi-dé tɔgi adi 'ra-né né-je kí tɔ bəl-bəl, kɔ né-je kí toji adi dow-je 'gə kí ramaji lə Lubə kí Pol-je kɔ Barnabasi d'ilə mbe-é lé, to ta kí tɔgrɔ-ti ya. ⁴ Beba kosi dow-je kí mee bebo-ti 'gangi-nɔ lo joo: Dɛ kí nɔ-je d'ɔ go jipi-je-ti, ngà dɛ kí dan-ti-je d'ɔ go njékwukulə-je-ti tɔ. ⁵ Jipi-je kɔ dow-je kí 'to jipi-je al, d'ində ndi-dé nati

‡ 13:36 13:36 1Ng 2:10 § 13:41 13:41 Aba 1:5 * 13:47 13:47 Eja 49:6 † 13:51 13:51 Mat 10:14; Mar 6:11; Luk 9:5; 10:11

kì 'boy-je lə-dé, kɔ kadi d'adi kò Pol-je kì Barnabasi rəm, kɔ kadi 'tilə-dé kì ər 'tɔl-dé rəm tɔ. ⁶ Rəmə ta-é usi mbi Pol-je-ti, adi d'ay d'ow 'bɔyɔ rɔ-dé bebo Listrə-ti, kì bebo Dərbi-ti kí to bebo-je kí dɔnangi Likaoni-ti, kì nganbe-je kí gəə dɔ-dé. ⁷ D'ilə mbe Poyta kí Maji lo-je-ti kinlé tɔ.

Pol-je kì Barnabasi d'ow bebo Listrə-ti

⁸ Dingəm káre kí njènjakoy isi mee bebo Listrə-ti nɔɔ. Ə to dingəm kí nja-é oy lo koji-é-ti nɔ adi njiyə nja káre al. ⁹ E isi oo ta kí Pol isi pa. Loki Pol oo-é géróró lé, oo kí kadmee liə lé, asi kadi adi-é lapiya. ¹⁰ Ngá bá pa siə ta kì ndi-é kí boy panè: «'I taá, 'a dɔ nja-i-ti njururu!» Rəmə dingəm lé ubə nangi rati ya i taá njiyə. ¹¹ Loki kosi dow-je d'oo né kí Pol ra kinlé rəmə, 'pa ta kì ndi-dé kí boy kì ta Likaoni 'panè: «Magi-je 'təl rɔ-dé dow-je-ti, d'ur nangi dan-ji-ti!» ¹² Dɛ 'ba Barnabasi «Jəsi» ə 'ba Pol «Erməsi» kɔ Pol bá to njèpata. ¹³ Njègugnə lə magi «Jəsi» kí to magi kí kəy liə tɔ tarəbi kow mee bebo-ti lé, ree kì bəbi mangi-je, kì puti kagi-je takəy pole magi-ti lé. Beba dɛ kì kosi dow-je 'ndigi kilə məsi nangi kun-né ta Pol-je kì Barnabasi lé. ¹⁴ Ngà loki njékowkulə-je kí joo kin d'oo ta-é lé, 'gangi kubi-je kí rɔ-dé-ti ə d'ay d'ur dan kosi dow-je-ti kì kəə ta-dé-ti 'panè: ¹⁵ «Kamə-je! 'Rai né kin bə kɔ ri? Jɛ lé, j'to dow madi-si-je ya tɔ! Poyta kí Maji kí j'ilə mbe-é j'adi-si lé, to ta lə kadi inəi magi-je kí kare bə kin kəgi, ə 'reei kì rɔ Lubə-ti kí Njékisi kəm, Njèra dɔrə kì dɔnangi, kì babo kì né-je lay kí tɔ-ti. ¹⁶ Dɔgangi bal-je-ti kí dəə kete lé, ɛ inə gin dow-je lay adi nə-nə ya un rəbi liə-liə. ¹⁷ Bə ya kàrè, Lubə lé, inə ta toji-si rɔ-é mee ramaji-je-ti liə al: E adi ndi i dɔrə-ti ədi dɔnangi-ti nè, ə adi kandi né-je tɛ kí nəy-é nəy-é, ɛ adi-si nékuso rəm, bá adi rɔnəl rusi mee-si rəm tɔ.» ¹⁸ Lé njékowkulə-je 'pa-né ta-je kin bə ya kàrè, lo kadi d'ogì dow-je lo kilə məsi nangi kun-né ta-dé lé, ngə nə.

¹⁹ Go-ti gogi rəmə, jipi-je kí d'i bebo Ikoniyoṃ-ti rəm, bá bebo Antiosi-ti kí dɔnangi Pisidi-ti 'ree 'sulə dow-je, adi 'tilə Pol kì ər, ə 'ndɔr-é d'ow d'ilə-é gidi bebo-ti, adi dɛ 'gir toki ɛ oy ngá. ²⁰ Ngà loki njéndó né-je 'kəw-nə kí dɔ-é-ti lé, ɛ ubə nangi i taá təl ɔw mee bebo-ti gogi. Lo aa go-ti lé, dɛ kì Barnabasi d'ow bebo Dərbi-ti.

Pol kì Barnabasi 'təl d'ow bebo Antiosi-ti kí dɔnangi Siri-ti gogi

²¹ Pol-je kì Barnabasi d'ilə mbe Poyta kí Maji mee bebo Dərbi-ti, adi dow-je nə ya 'təl njéndó né-je. Beba dɛ 'təl 'ree bebo Antiosi kí dɔnangi Pisidi-ti, kì bebo Listrə-ti, kì bebo Ikoniyoṃ-ti gogi. ²² Dɛ d'ulə dingəm mee njéndó né-je-ti kadi d'uwə rɔ-dé ngə ə d'a dɔ nja-dé-ti mee kadmee-ti lə-dé rəm 'panè: «J'a kindəi dan kò kí nə gangi bəy bá, j'a tɛgi kəbe-ti lə Lubə.» ²³ Dan njékəwnə-je-ti kí rá-rá kí d'ow-ti lé, dɛ mbəti 'ngatogi-je d'adi-dé ə 'pa ta kì Lubə kì kəgi rɔ nékuso kì man kay d'ulə-dé-né mee ji 'Babe-ti kí d'adi-é mee-dé lé.

²⁴ Beba dɛ d'ində dɔnangi Pisidi 'gangi 'ree dɔnangi Pampili-ti. ²⁵ Dɛ d'ilə mbe Poyta kí Maji lə Lubə mee bebo Pərje-ti, ngá bá d'ow mee be-ti kí Atali. ²⁶ Lo-é-ti kinlé, dɛ d'al mee bato-ti 'təl d'ow bebo Antiosi-ti gogi, lo-ti kí ndɔki d'ulə-dé mee ji Lubə-ti adi ramaji liə ra sə-dé adi 'tɔl-né ta kullə lə-dé lé. ²⁷ Loki 'ree 'tɛ mee bebo Antiosi-ti lé, dɛ mbɔ njékəwnə-je ə d'ɔr-dé poy né-je lay kí Lubə ra kì takul-dé rəm, bá d'ɔr-dé poy tarəbi kí Lubə tɛ adi dow-je kí 'to jipi-je al kàrè d'adi mee-dé lé tɔ. ²⁸ Pol kì Barnabasi d'isi nɔ dɔkaglo asi tati kì njéndó né-je.

* 14:11 14:11 Knj 28:6 † 14:15 14:15 Pa 146:6 ‡ 14:17 14:17 Pa 147:8 § 14:24 14:24 Knj 13:14

15

Kingə-nə kí boy kí mee bebo Jorijalem-ti

Gal 2:1-9

¹ Dingəm-je kí dan-ti-je d'j donangi Jude-ti 'ree mee bebo Antiosi-ti, 'ndó né njékadmeje-je 'panè: «Kinə d'ijə-si ganjangi kí go nékobe-ti lə Moiyiji al lé, a kaji ndə al.» ² Ngà Pol-je kì Barnabasi ndigi sə-dé al, adi naji-nə ta do-ti nə bè. Beba d'adi Pol-je kì Barnabasi rəm, dow-je kí nə-je kí dan-dé-ti kí mee be-ti kí Antiosi d'ow bebo Jorijalem-ti kdo kində ta-é nò njékwulə-je-ti, kì nò 'ngatogi-je-ti. ³ Njékəwnə-je kí bebo Antiosi-ti d'osi kuti-dé lo kow mba-ti lə-dé kinlé. Ta lə dow-je kí 'to jipi-je al, kí d'adi mee-dé lé, de d'or poy-é taá-taá d'ində-né dan be-je kí donangi Penisi-ti kì donangi Samari-ti 'gangi adi njékadmeje-je lay kí d'oo ta-é lé, rə-dé nəl-dé nə. ⁴ Loki 'ree tee bebo Jorijalem-ti lé, njékəwnə-je, kì njékwulə-je, kì 'ngatogi-je d'uwə-dé kì rə-dé-ti adi d'or-dé poy né-je lay kí Lubə ra sə-dé lé. ⁵ Ngà rəmə dow-je kí dan-ti-je kí 'to njékun go né ndó lə Parisi-je kí d'adi mee-dé Jeju lé 'panè: «Dow-je kí 'to jipi-je al, kí d'adi mee-dé lé, d'a kijə-dé ganjangi rəm, d'a kində do-dé-ti kadi 'təl rə-dé go ndukun-je-ti lə Moiyiji rəm bane.» ⁶ Beba njékwulə-je, kì 'ngatogi-je d'uwə do-nə kdo koo ta-é.

⁷ †Loki dow-je 'naji-nə ta do-ti nə lé, Piyər j taá panè: «Ngankə-m-je, səi 'gəi maji kí mə lé Lubə mbəti-m dan-si-ti kete low kdo kadi m'ilə mbə rə dow-je-ti kí 'to jipi-je al, kdo kadi d'oo Poyta kí Maji ta-m-ti ə d'adi-né mee-dé Jeju tə. ⁸ †Beba Lubə kí to njègə mee dow-je lé, ndigi sə-dé do-ti adi e adi-dé Ndil kí aa njay titi-nə kí e adi-ji-né lé bè tə.* ⁹ Jəi sə-dé-je lé, Lubə or kəm dow al; beba loki de d'adi mee-dé lé, e togì mee-dé adi aa njay. ¹⁰ Kdo ri é səi 'nəi Lubə wa? Nékuti kí oy kí ka-ji-je kàrè d'asi kuti al rəm, jəi kàrè j'asi kuti al rəm, ya 'ndigi kindəi do njéndó né-je-ti kdo ri wa? ¹¹ Jəi lé, j'gəi maji kí togrə-ti ya j'aji kì takul ramaji lə 'Babe Jeju. De kàrè, bè ya tə é d'aji-né tə.»

¹² Loki e pa bè rəmə, dow-je lay ya d'isi do-nə-ti ndingi. 'Yəl mbi-dé d'oo-né ta-je kí Pol-je kì Barnabasi d'isi d'idə-dé sobi do né-je kí toji tógi Lubə, kì né-je kí tò bəl-bəl kí Lubə ra kì takul-dé dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al lé. ¹³ Loki Pol-je kì Barnabasi 'pa ta lay rəmə, Jaki un ta ə panè: ¹⁴ «Ngankə-m-je, 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m! Kəm rəbi kí Lubə ra-né né lo kulə gin-é-ti rə dow-je-ti kí 'to jipi-je al, bá e mbəti-né dow-je dan-dé-ti kdo kadi 'to dow-je liə lé, Simə un kuti-é or berere-berere lay†. ¹⁵ Ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti ow natì kì ta kinlé, kdo 'ndangi mee mbete-ti kí aa njay 'panè:

¹⁶ “Go né-je-ti kinlé, mə Lubə ya
m'a təl ree ra kəykubi lə Dabidi kí jərə nangi kin gogi,
Lo-é-je kí tuji lé m'a təl ra gogi,
Rəm m'a təl təsi taá gogi.

¹⁷ Kdo kadi ndəgi dow-je 'sangi nja 'Babe rəm,
bá gin dow-je lay kí 'to jipi-je al
kí m'ba-dé kadi 'to dow-je lə-m lé, d'a sangi nja-m tə.

¹⁸ 'Babe Lubə kí njègə né-je liə
low lə low-je nū ya sartangani lé, bá pa bè.‡”»

¹⁹ «Gin-é kin bá, dow-je kí dan dow-je-ti kí to jipi-je al, kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kəgi ə 'ree rə Lubə-ti lé, mə m'ndigi kadi dow ində né kí oy kí rangi do-dé-ti al ngá. ²⁰ Ngà kadi toki ndangi mbete kidə-dé-né kadi d'uso

† 15:7 15:7 Knj 10:1-43 † 15:8 15:8 Knj 10:44; 2:4 * 15:8 15:8 Knj 10:44; 11:15 † 15:14 15:14 Mat 4:18 ‡ 15:18 15:18 Amo 9:11

də-je kí dow-je 'təl 'pole-né magi-je al rəm, də-je kí d'oy yo kuburu kàrè kadi d'uso al rəm, kadi d'uso məsi də al rəm, bá kadi d'or rɔ-dé kogi mɛɛ kaya-ti rəm tɔ̄. ²¹ Kdɔ Ndukun lə Moiyiji kinlé, low nu ya njéndó dow-je ndukun-je, d'isi mɛɛ bebo-ti kí rá-rá, adi 'ndó dow-je kɪ ndɔ taakoo-je lə jipi-je lay, mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə-dé.»

Mbete kí d'ulə-né d'adi njékadmɛɛ-je kí 'to jipi-je al

²² Njékowkulə-je, kɪ 'ngatógi-je, kɪ njékəwnə-je lay ya d'un ndu-dé kdɔ kadi 'mbəti dow-je dan-dé-ti kadi d'ulə-dé nati kɪ Pol-je kɪ Barnabasi mɛɛ bebo Antiosi-ti. Beba 'mbəti Judi kí 'ba-é Barsabasi, kɪ Silasi kí 'to dow-je kí njékadmɛɛ-je d'un ta-dé ya joo lay. ²³ Ta kí 'ndangi mɛɛ mbete-ti d'adi-dé ji-dé-ti lé ɛn:

«Jɛ njékowkulə-je, kɪ 'ngatógi-je, kɪ njékadmɛɛ-je lay ya j'ndangi mbete kin j'adi-si səi kí 'toi jipi-je al kí 'təli njékadmɛɛ-je kí isi mɛɛ bebo Antiosi-ti, kí dɔnangi Siri-ti, kɪ dɔnangi Silisi-ti, j'ra-si-né lapiya. ²⁴ Jɛ j'oo poy dow-je kí d'i dan-ji-ti nè d'ow 'pa ta 'təl-né dɔ-si, bá d'ulə-né bəl mɛɛ-si-ti rəm tɔ. Dowbé-je kinlé, to jɛ bá j'un ndu j'ulə-dé-né al ya sar. ²⁵ Beba jɛ j'ində ndi-ji nati lay, j'mbəti dingəm-je j'ulə-dé-né rɔ-si-ti nati kɪ Pol-je kɪ Barnabasi kí 'to dow-je kí j'ində-dé dan kəm-ji-ti. ²⁶ Dɛ lé 'to dow-je kí d'ilə rɔ-dé kogi kdɔ ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ²⁷ J'adi Judi-je kɪ Silasi d'ow sə-dé nati, kdɔ kadi dɛ ya d'idə-si ta-je kí j'ndangi mɛɛ mbete-ti kinlé kɪ ta-dé tɔ. ²⁸ Kdɔtalə Ndil kí aa njay rəm, jɛ ya rəm lé, j'ndigi kində né kí oy kí rangi dɔ-si-ti kore-né dɔ né-je kí tɔ kadi 'rai ya tá kin al ngá. Né-je kí tɔ kadi 'rai ya tá lé ɛn: ²⁹ Səi a kusoi də-je kí 'pole-né magi-je al rəm, a kusoi məsi də al rəm, də kí oy yo kubru kàrè a kusoi al rəm, bá səi a rai kaya al rəm tɔ. Né-je kin bá, səi a kɔri rɔ-si mɛɛ-é-ti kogi. Lapiya lə-si ɛ ndɔ kí rangi-ti.»

³⁰ Dow-je kí 'mbəti-dé d'ulə-dé lé, d'oti d'ow. Loki d'ow 'tɛɛ mɛɛ bebo Antiosi-ti lé, 'ba kosi njékadmɛɛ-je d'adi-dé mbete lé. ³¹ Loki 'ndó mbete-é d'adi kosi njékəwnə-je lé, rɔ-dé nəl-dé nɔ kdɔ ta dingəm kí d'ulə mɛɛ-dé-ti mɛɛ mbete-ti kinlé. ³² Judi-je kɪ Silasi kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti tɔ lé, 'pa ta-je nɔ-nɔ d'ulə-né dingəm mɛɛ njékadmɛɛ-je-ti rəm, bá 'mbusi-né nja-dé rəm tɔ. ³³ Dɛ 'ra ndɔ asi tati lo-é-ti nɔɔ, ngá bá njékadmɛɛ-je d'inə-dé kadi 'təl kɪ lapiya d'ow rɔ njékulə-dé-je-ti lé gogi ³⁴ [Bè ya kàrè, Silasi panè n'a kisi, adi təl isi nu.]* ³⁵ Ngà Pol-je kɪ Barnabasi d'isi mɛɛ bebo Antiosi-ti. D'ində rɔ-dé nati kɪ dow-je kí rangi nɔ, 'ndó dow-je ta lə 'Babe rəm, bá d'ilə mbɛ Poyta kí Maji liə rəm tɔ.

Mba kí njékungɪ joo kí Pol ɔw kdɔ mbɛ Poyta kí Maji

Ta lə gángi-nɔ lə Pol-je kɪ Barnabasi

Gal 4:13-15

³⁶ Ndɔ-je kí rangi go-ti ngá bá Pol idə Barnabasi panè: «Adi j'təl j'ow gogi j'gɔ njékadmɛɛ-je kí mɛɛ bebo-je-ti lay kí ndɔki j'ilə mbɛ ta lə 'Babe-ti lé j'oo se d'isi ban ngá wa.» ³⁷ Barnabasi ndigi kadi Jɔ kí ri gaji-é lə Marki ɔw sə-dé nati, ³⁸ †ngà Pol ndigi kadi ɔw sə-dé al, kdɔ ndɔki kete ɔsi təl go-dé-ti dɔnangi Pampili-ti, adi dan-dé lo kullə-ti lə-dé al†. ³⁹ Beba ndi-dé al-nɔ nɔ, adi 'gángi-nɔ lo joo. Barnabasi un Marki kəm-é-ti ɛ d'al mɛɛ bato-ti d'ow kɪ dɔnangi Siprə-ti kí tɔ dan ba-ti. ⁴⁰ Rəmə Pol mbəti Silasi ɛ njékadmɛɛ-je

§ 15:20 15:20 Tɛt 34:15; Mbl 17:10; 18:6 * 15:34 15:34 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki. † 15:38 15:38 Knj 13:13 † 15:38 15:38 Knj 13:13

'døji kadi ramaji læ 'Babe nøy sə-dé, ngá bá d'un rəbi d'ow to. ⁴¹ Də d'ow dɔnangi Siri-ti, kɔ dɔnangi Silisi-ti 'mbusi nja njékəwnə-je dɔ kadmɛɛ-ti læ-dé.

16

Timote dan Pol-je kɔ Silasi

¹ Pol ow tɛɛ mɛɛ bebo Dərbi-ti kɔ bebo Listrə-ti. Mɛɛ bebo Listrə-ti lé, njəndó né káre kí ri-é læ Timote isi titi nɔɔ. E to ngon læ jipi madi kí dené kí təl njékadmɛɛ, ngá bɔbi-é bá to grɛkɪ†. ² Njékadmɛɛ-je kí d'isi bebo Listrə-ti kɔ bebo Ikoniyom-ti 'pa ta liə maji nɔ. ³ Pol ndigi kadi Timote ow siə nati. Beba e ijə-é ganjangi, kdotalə jipi-je d'isi dɔnangi-é-je-ti kinlé nɔɔ. Də lay ya 'gə kí bɔbi Timote lé, to grɛkɪ*. ⁴ Mɛɛ bebo-je kí Pol-je kɔ Silasi d'ow-ti lé, də 'pa tó ndu njékowkulə-je kɔ 'ngatógi-je kí bebo Jorijalɛm-ti lé, d'adi dow-je d'oo, kdɔ kadi 'təl rɔ-dé go-ti.† ⁵ Njékəwnə-je d'uwə rɔ-dé nga mɛɛ kadmɛɛ-ti læ-dé rəm, bá kər-dé usi dɔ madi-é-ti kɔ ndɔ-é ndɔ-é rəm to.

Kow Pol dɔnangi Maseduwan-ti

⁶ Loki Ndil kí aa njay ɔgi-dé kadi 'pa ta læ Lubə dɔnangi Aji-ti lé, də d'ində dɔnangi Priji kɔ dɔnangi Galati 'gangi. ⁷ Ngá loki 'ree 'tɛɛ ngosi kɔ dɔnangi Misi lé, də 'nə kadi d'ow dɔnangi Bitini-ti, ngá Ndil Jeju adi-dé tarəbi al. ⁸ Beba də d'ində dɔnangi Misi 'gangi d'ow bebo Troasi-ti. ⁹ Lo-é-ti kin bá, ndɔ rəm, né ra Pol toki nɔ bə, adi oo dow káre kí to dow kí dɔnangi Maseduwan-ti a kɔ nja-é taá ə nɔ ta-é-ti panè: «'Ree dɔnangi Maseduwan-ti, 'ree ra sə-ji!» ¹⁰ Go né-ti kí ra Pol toki nɔ bə lé, tajinati nè ya, jɛ j'sangi kdɔ kow dɔnangi Maseduwan-ti, kdɔ j'gə maji kí Lubə ba-ji, kadi j'ow j'ilə mbɛ Poyta kí Maji j'adi dow-je kí dɔnangi-é-ti kinlé.

Dené káre kí ri-é læ Lidi adi mɛɛ-é Jeju

Plp 1:1-11,27-30

¹¹ Jɛ j'al mɛɛ bato-ti mɛɛ bebo Troasi-ti, j'un njururu dɔ-ji kɔ Samotrasi kí to dɔnangi kí tɔ dan babo-ti, ə lo aa go-ti lé, j'ow j'tɛɛ bebo Neapolis-ti. ¹² J'i tin, j'ow mɛɛ bebo Pilipi-ti kí to bebo kí dɔsɔy kí dɔnangi Maseduwan-ti kí to bɛkɔ læ dow-je kí Rəm. Jɛ j'ra ndɔ-je mɛɛ bebo-ti kinlé.

¹³ Beba ndɔ taakoo-ti læ jipi-je lé, j'tɛɛ mɛɛ bebo-ti j'ow ta ba-ti, kdɔ j'gir j'panè lo-é-ti kinlé, j'a kingə lo kí jipi-je d'isi 'pa ta kɔ Lubə titi-titi. Loki j'ow j'tɛɛ lé, jɛ j'isi nangi ə j'pa ta kɔ dené-je kí 'kəw-nə lo-é-ti lé. ¹⁴ Kí káre dan dené-je-ti lé ri-é læ Lidi. Ə e to njəbəl Lubə. E to dené kí mɛɛ bebo Tiyatir-ti rəm, bá to njəra gati kubi-je kí kər yəl-yəl kí là-é nɔ rəm. Dené kinlé, isi oo ta kí Pol isi pa, ə 'Babe adi kəm-é ijə dɔ-ti, adi e yəl mbi-é maji oo-né ta kí Pol isi pa lé. ¹⁵ Beba 'ra-é batɛm kɔ də kí mɛɛ kəy-ti liə‡. Ngá bá e ba-ji panè: «Kí ngosnè səi 'gəi kí mɔ m'adi mɛɛ-m 'Babe ngá kinlé, 'reei isi mɛɛ kəy-ti læ-m.» E ra sar adi j'ow siə.

D'uwə Pol-je kɔ Silasi dangay-ti bebo Pilipi-ti

¹⁶ Ndɔ káre bə, loki j'isi j'ow lo pa ta-ti kɔ Lubə rəm, ngonnjékullə kí dené káre bə tilə kəm-ji. E lé ndil kí maji al isi mɛɛ-é-ti; ndil kí maji al lé, adi-é ndɔ né, adi néndɔ liə kinlé, ingə-né né nɔ adi 'ba-é-je. ¹⁷ E ndole go-ji, jɛ kɔ Pol-je, ə tur kə go-ji-ti taá-taá panè: «Dingəm-je kinlé, 'to

† **16:1** 16:1 Knj 14:8-21 * **16:3** 16:3 Timote lé, kɔ-é to jipi adi jipi-je d'oo-é kɔ jipi to. Gin-é kin bá Pol ijə-é-né ganjangi, nè jipi-je d'a kɔ mbatɔ ta liə. Ngá dow-je kí 'to jipi-je al kí d'adi mɛɛ-dé Jeju lé, Pol ndigi kadi d'ijə-dé ganjangi al. † **16:4** 16:4 Ta kí sobi dɔ ndu kí njékowkulə-je kɔ 'ngatógi-je kí bebo Jorijalɛm-ti, d'un lé 'oo Knj 15:20-29. ‡ **16:15** 16:15 Knj 16:33; 18:8

ngannjékullə-je lə Lubə kí njèkisi taá dora-ti nɔ! Dɛ d'ilə mbe ta kí sobi do rəbi kaji d'adi-si!»¹⁸ Ngonnjékullə kí dené lé, ra né kinlé bè-bè ya ndo nɔ. Beba ta tɔl ta-é-ti rəmə, wɔngi ra Pol adi tɔl ndangi ndil kí maji al lé panè: «Kì ri Jeju Kristi, m'idə-i kadi 'teɛ mɛɛ-é-ti kɔgi!» Rəmə tajinati nè ya, ndil kí maji al lé teɛ mɛɛ-é-ti kɔgi ya tɔ.¹⁹ Ngà loki dow-je kí 'to 'ba ngonnjékullə kí dené kinlé, d'oo kí nékingə né lə-dé goto ngá lé, dɛ d'uwə Pol-je kɔ Silasi 'ndɔr-dé d'ow sə-dé pandangi lo-ti, nɔ njékwɔbe-je-ti.²⁰ Dɛ d'ow sə-dé nɔ njégangta-je-ti ə d'idə-dé 'panè: «Dingəm-je kinlé, 'junglu mɛɛ bebo lə-ji nɔ.²¹ Dɛ 'to jipi-je rəmə, 'ndó-ji jɛ dow-je kí Rɔm, nékɔbe-je, kí tɔ kadi jɛ j'a ndigi do-ti al, bá j'a tɔl rɔ-ji go-ti al rəm tɔ.»

²² Beba kosi dow-je 'buki-nɔ do-dé-ti d'uwə-dé, ə njégangta-je d'adi dow-je 'tɔr kubi kí rɔ Pol-je-ti kɔ Silasi ngá bá, d'un ndu adi 'tində-dé.²³ Loki 'tində-dé mbuki-mbuki lé, d'ungi-dé dangay-ti ə d'idə njèngəm dangay-je kadi ngəm-dé maji.²⁴ Beba loki njèngəm dangay-je ingə ndu kin bè lé, ɛ ungi-dé mɛɛ kəy dangay-ti kí duni nɔ ə ilə-dé kagi.

²⁵ Beba dan lo bapi rəmə Pol-je kɔ Silasi 'pa ta kɔ Lubə rəm, d'usi pa 'tɔy-é-né adi dangay-je d'oo ndi-dé ndi-dé.²⁶ Tajinati nè ya, dɔnangi yəy sar adi gin kəy dangay yəy buki-buki. Rəmə lo-é-ti nè ya takəy dangay-je teɛ lay, bá dangay-je lay ya sil-je kí 'tilə-dé lé, gay wɔgrɔ-wɔgrɔ rəm tɔ.²⁷ Loki njèngəm ta dangay-je i taá do bi-ti rəmə, ɛ oo takəy-je tɔ tagra lé, ɔr kiyəɔ mɛɛ saba-é-ti kɔ tɔl rɔ-é, kɔ ɛ gir kí dangay-je d'ay-nɔ.²⁸ Ngà Pol ilə bɔbi ndi-é nangi panè: «'Tuji rɔ-i al! Jɛ lay ya j'isi nè!»²⁹ Beba njèngəm dangay-je lé, dɛji pər, ay ngɔdi ur kəy dangay-ti ə usi nangi nja Pol-je-ti kɔ Silasi kɔ rɔ dadi.³⁰ Go-ti, adi-dé 'teɛ ndaa-ti ə dɛji-dé panè: «'Ba-m-je, ri bá m'a ra kɔ kingə-né kaji wa?»³¹ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «'Adi mɛɛ-i 'Babe Jeju ə a kaji, i kɔ dɛ kí mɛɛ kəy-ti lə-i.»³² Beba dɛ 'pa ta lə 'Babe d'adi-é rəm, d'adi dow-je kí mɛɛ kəy-ti liə lay tɔ.³³ Dɔkàdì-é-ti, ndɔɔ dan lo-ti nɔɔ ya, njèngəm dangay-je lé, ɔr-dé ɔw togi ta dɔ-je lə-dé, ə tajinati nè ya 'ra-é batəm nati kɔ dow-je lay kí mɛɛ kəy-ti liə. §³⁴ Go-ti, ɛ ɔw kɔ Pol-je kɔ Silasi mɛɛ kəy-ti liə, ə adi-dé nékuso. Dingəm kinlé, dɛ kɔ njénoji-je liə lay ya 'ra rɔnəl nɔ, kɔtələ kadi kí d'adi mɛɛ-dé Lubə.

³⁵ Ngà loki lo aa rəmə, njégangta-je lé, d'ulə ngannjékullə-je lə-dé rɔ njèngəm dangay-je-ti 'panè: «'Inə dingəm-je kinlé taá.»³⁶ Njèngəm dangay-je lé, idə Pol panè: «Njégangta-je lé, d'idə-m kadi m'inə-si taá ɔn é 'teɛi, ə ɔwi kɔ lapiya.»³⁷ Ngà Pol idə ngannjékullə-je lé panè: «Dɛ d'adi 'tində-ji mbuki-mbuki takəm kosi dow-je-ti rəm, 'gangi ta al ya d'ungi-ji dangay-ti, jɛ kí j'to ngan njébe-je kí Rɔm, rəmə kí nè kin 'ndigi kinə-ji taá kɔ go ngəy wa? A tɔ bè ndɔ al. ɔwi idəi-dé, adi dɛ ya 'ree d'inə-ji taá.*»³⁸ Beba ngannjékullə-je lə njégangta-je lé, 'tɔl d'ow gogi d'idə-dé ta-je kinlé. Ngà loki dɛ 'gə kí Pol-je kɔ Silasi 'to ngan njébe-je kí Rɔm lé, bəl tɔl-dé.³⁹ Beba dɛ 'tɔl 'ree nɔ-dé-ti, 'ree 'dɛji-dé mɛɛ sɔl, ngá bá d'adi-dé 'teɛ dangay-ti, ə 'dɛji-dé kadi 'teɛ mɛɛ bebo-ti lé kɔgi.⁴⁰ Ngà loki 'teɛ dangay-ti lé, d'ow kəy lə Lidi, d'oo njékad mɛɛ-je, ə d'ulə dingəm mɛɛ-dé-ti ngá bá d'i d'ow lo lə-dé bəy.

17

*Pol kɔ Silasi mɛɛ bebo Tesaloniki-ti
1Te 1; 2:1-16*

¹ Pol-je k̀ì Silasi d'ində d̀onangi Ampipolisi k̀ì d̀onangi Apoloni 'gangi ə 'tɛɛ mɛɛ bebo Tesaloniki-ti. Jipi-je d'ow k̀ì k̀əykəwnə lə-dé lo-é-ti kinlé nɔɔ.
² Pol ɔw mɛɛ k̀əykəwnə-ti lə jipi-je lé, titi k̀ì ɛ ɔw-né kete-kete. Nɔɔ taakoo-je k̀ì ɔsi go-nə go-nə mutə lé, ɛ ɔw naji sə-dé ta dɔ ta-je-ti k̀ì mɛɛ mbete-ti k̀ì aa njay. ³ Ɛ ɔr-dé mɛɛ ta k̀ì t̀ò mɛɛ mbete-ti k̀ì aa njay tɔji-dé-né k̀ì Kristi lé, à kingə k̀ò sar koy-né, ə à t̀osi ndəl kində lo tɛɛ. Ɛ idə-dé panè: «Jeju k̀ì m'pa ta liə m'adi-si lé, ɛ ya to Kristi* lé.» ⁴ Jipi-je k̀ì dan-ti-je k̀ì mbunə-dé-ti 'ree 'gə k̀ì to ta k̀ì tɔgrɔ-ti, adi d'ində rɔ-dé nati k̀ì Pol-je k̀ì Silasi rəm, b́a kosi greki-je n̄a k̀ì 'to njəbəl Lubə, b́a dené-je k̀ì 'to dow-je k̀ì boy-boy k̀àrè d'ində rɔ-dé nati sə-dé rəm tɔ. ⁵ Rəmə jangi ra jipi-je n̄a. Beba dɛ 'kəw dow-je k̀ì dan-ti-je k̀ì njékilə k̀ì kagi rəbi 'sulə-dé 'junglu-né tagir lə dow mɛɛ bɛ-je. Dɛ d'ow mɛɛ k̀əy-ti lə Jasɔ, 'sangi kadi d'uwə Pol-je k̀ì Silasi d'ow sə-dé ndaa-ti n̄ɔ dow-je-ti. ⁶ Ngà loki dɛ d'ingə-dé al lé, 'ndər Jasɔ k̀ì njékadmɛɛ-je k̀ì dan-ti-je d'ow sə-dé n̄ɔ njégangta-je-ti k̀ì kəə ta-dé-ti taá-taá 'panè: «Dingəm-je kin k̀ì 'to njéjunglu kisi maji lə dow-je lo lay k̀ì d̀onangi-ti nè lé, dɛ 'ree tɛɛ nè ngá tin! ⁷ Rəmə Jasɔ, uwə-dé k̀ì rɔ-é-ti lé ya! Dow-je kin lay ya 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə ngar Sejar al, kdɔtalə dɛ 'panè ngar k̀ì rangi isi nɔɔ, ri-é lə Jeju.» ⁸ Loki kosi dow-je, k̀ì njégangta-je d'oo ta-je kin bè lé, wongɪ ra-dé n̄a. ⁹ Beba d'adi Jasɔ k̀ì njékadmɛɛ-je lé, d'ugə, ngá b́a d'in̄ə-dé d'adi d'ow.

Pol k̀ì Silasi mɛɛ bebo Bere-ti

¹⁰ Loki kadi ur jipi ya rəmə, njékadmɛɛ-je d'adi Pol-je k̀ì Silasi d'ow mɛɛ bebo Bere-ti. Loki 'ree 'tɛɛ bebo Bere-ti lé, dɛ d'ow mɛɛ k̀əykəwnə-ti lə jipi-je. ¹¹ Beba d'ingə dow-je k̀ì tagir lə-dé maji, tɔy tagir lə jipi-je k̀ì bebo Tesaloniki-ti. Dɛ 'yəl mbi-dé d'oo-né ta lə Lubə k̀ì rɔnəl n̄a rəm, ndɔ-je lay-lay ya 'ndər gin ta-je k̀ì mɛɛ mbete-ti k̀ì aa njay, kdɔ koo se ta-je k̀ì d'idə-dé lé, to ta k̀ì tɔgrɔ-ti ya wa? ¹² Jipi-je n̄a dan-dé-ti d'adi mɛɛ-dé Jeju; b́a dené greki-je k̀ì 'to dow-je k̀ì boy-boy, b́a dingəm-je n̄a ya d'adi mɛɛ-dé rəm tɔ. ¹³ Ngà loki jipi-je k̀ì bebo Tesaloniki-ti, d'oo ta-é k̀ì Pol isi ilə mbɛ ta lə Lubə mɛɛ bebo Bere-ti tɔ lé, dɛ d'ow 'sulə kosi dow-je k̀ì mɛɛ bebo-ti 'buki-dé dɔ-é-ti. ¹⁴ Ngà njékadmɛɛ-je d'adi Pol i kalangi ɔw k̀ì ta babo-ti. Ngà Silasi-je k̀ì Timote b́a 'təl d'isi mɛɛ bebo Bere-ti. ¹⁵ Dow-je k̀ì d'adi-dé 'dan Pol lé, d'ow siə njal 'tɛɛ siə mɛɛ bebo Aten-ti. Loki d'ow k̀ì təl k̀ì gogi lé, Pol un ndu kadi d'adi Silasi-je-ti k̀ì Timote, 'ree kalangi d'ingə-n'è.

Pol mɛɛ bebo Aten-ti

¹⁶ Loki Pol isi ngəbi Silasi-je k̀ì Timote mɛɛ bebo Aten-ti bəy lé, mɛɛ-é i puu kdɔtalə koo k̀ì ɛ oo magi-je pələ-pələ mɛɛ bebo-ti kinlé. ¹⁷ Ɛ ɔw mɛɛ k̀əykəwnə-ti lə jipi-je ɔji ta k̀ì jipi-je rəm, k̀ì dow-je k̀ì njəbəl Lubə rəm, b́a ndɔ-é ndɔ-é ya ɛ ɔw pandangɪ lo-ti ɔji ta k̀ì dow-je lay k̀ì d'isi d'ingə-n̄a titi rəm tɔ. ¹⁸ Njénégə-je k̀ì dan-ti-je k̀ì 'to njékun go néndó lə Epikur†, k̀ì njénégə-je k̀ì 'ba-dé Istoisi-je‡ k̀àrè naji siə ta tɔ. Dɛ k̀ì dan-ti-je 'panè: «Njètidə ta kanlé, a panè ri ban wa?» Dɛ k̀ì madi-je 'panè: «Ɛ ra rɔ-é k̀ì njékilə mbɛ k̀ì sobi dɔ magi-je k̀ì 'mba bè ban! Dɛ 'pa ta-je kin bè, kdɔ Pol a ilə mbɛ Poyta k̀ì Maji lə Jeju, b́a a ilə mbɛ t̀osi k̀ì dow-je d'a t̀osi ndəl kində lo tɛɛ rəm tɔ.» ¹⁹ Beba d'or Pol d'ow siə lo-ti k̀ì ba-é Areopaji k̀ì to lo gangta k̀ì boy rəmə 'panè: «Néndó k̀ì sigi k̀ì 'a 'ndó dow-je kinlé, j'ndigi gə

* **17:3** 17:3 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow k̀ì Lubə mbəti-é. † **17:18** 17:18 Njénégə k̀ì ri-é lə Epikur lé panè: Dow ya à sangi kisi maji liə, b́i to Lubə b́a à sangi kadi-é al. ‡ **17:18** 17:18 Dow-je k̀ì 'ba-dé Stoisi-je'to njénégə-je k̀ì 'panè i dow lé kadi 'adi né t̀oy dɔ-i al, kadi ore mɛɛ-i mɛɛ né-je-ti lay.

se to ta kí dɔ ri-ti wa? ²⁰ Kdɔtalə ta-je lə-i kí ɔ 'pa lé ba mbi-ji-ti gay. Beba je j'ndigi kadi ɔr-ji mɛɛ-é adi j'oo.» ²¹ Dow-je kí bebo Ateŋ-ti lay, kɪ mba-je kí d'isi dan-dé-ti lé, dow ra né kí rangi al. Dɛ d'isi ká pa ta-ti, kɪ ká koo ta-je-ti kí mba kí gogi nè kin ya ngá. ²² Pol i ɔ taá dan dow-je-ti lo-ti kí 'ba-é Areopaji lé ə panè: «Səi dow-je kí bebo Ateŋ-ti, m'oo kí səi lé, mɛɛ né-je-ti lay ya, pole magi-je uwə mɛɛ-si nɔ. ²³ M'pa bè kdɔ loki m'njiyə mɛɛ be-ti lə-si lé, m'oo né-je lay kí səi 'poli-dé rəm, bá m'ow sar m'oo logugi né káre kí 'ndangi ta-ti 'panè: “To 'lə magi kí dow gə-é al.” Magi kí səi 'gəi-é al ya 'poli-é kinlé, ɛ bá m'ɔ m'pa ta liə m'adi-si tin. ²⁴ †Lubə kí njera dɔnangi kɪ né-je lay kí tɔ-ti, ɛ kí to 'Ba dɔrɔ kɪ dɔnangi lé, isi mɛɛ kəy-ti kí dow ra kɪ ji-é al. ²⁵ Lubə lé, ɔw ndoo kadi dow ra kullə adi-é al, kdɔtalə né kí nal-é goto. ɛ bá to njəkadi kiskəm né-je lay rəm, to njəkadi-dé koo rəm, bá to njəkadi né-je lay rəm tɔŋ. ²⁶ ɛ adi gin dow-je lay kí d'isi dɔnangi-ti nè lay kinlé njirə-dé i rɔ dow-ti kí káre-rè. ɛ ɔji dɔkaglo-je lə-dé, kɪ rəbi nin lo kisi-je lə-dé kete low nɔ.* ²⁷ Lubə ra né-je kinlé bè, kdɔ kadi dow-je 'sangi-né nja-é, ə kadi dɔmaji ə d'ingə-é lo mam-ti kí d'isi 'mam-é. Kdɔ nɔ-nɔ dan-ji-ti ya Lubə isi ngosi siə. ²⁸ Kdɔ takul-é bá je j'isi-né kɪ dɔ-ji taá rəm, j'odi-né rɔ-ji rəm, j'to-né dow-je rəm tin.»

«Ta kinlé njénɔ pa-je kí nɔ-je kí dan-si-ti kàrè 'pa tɔ 'panè: “Je kàrè j'to ngan-é tɔ.”»

²⁹ «Kdɔtalə to kí ɔjɪ j'toi ngan lə Lubə lé, je j'a gir kí Lubə lə-ji à titi-nɔ kɪ magi lɔr əse magi là, əse magi ər kí kodi tɔl né-je 'ra kɪ tagir lə-dé əse kɪ gosi ra né lə-dé kin al. ³⁰ Ngá Lubə kí ndɔki dow-je 'gə né al é un kəm-é say kɔgi dɔ kullə ra-dé-je-ti kí maji al lé, bone ɛ isi ba dow-je lay, kɪ lo-je lay kadi d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi. ³¹ Kdɔ ɛ ɔr ndɔ káre kí à gangi-né ta kí njururu dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè kɪ takul dingəm kí ɛ mbəti-é. Tosi kí adi-é tosi ndəl ində lo tɛɛ lé, toji adi dow-je lay 'gə maji kí Lubə à gangta kɪ takul-é.»

³² Loki dɛ d'oo ta lə tosi ndəl kində lo tɛɛ lə dow-je kí Pol pa lé, dɛ kí dan-ti-je 'sɔki-é, ə dɛ kí nɔ-je 'panè: «Je j'a koo ta kinlé, ta-i-ti ndɔ kí rangi-ti bəy.» ³³ Beba Pol inə-dé ɔw. ³⁴ Bè ya kàrè, dɛ kí nɔ-je d'ində rɔ-dé nati kɪ Pol, ə dɛ d'adi mɛɛ-dé Jezu rəm tɔ. Dan dɛ-ti kí d'adi mɛɛ-dé lé, kí káre to Denisi kí to dow káre dan njégangta-je-ti kí lo-ti kí 'ba-é Areopaji lé rəm, bá dené káre kí ri-é lə Damarisi rəm, bá ndəgi dow-je kí rangi rəm tɔ.

18

Pol ɔw mɛɛ bebo Kɔrenti-ti

1Kɔ 1:1-9; 2:1-5; 2Kɔ 11:5-12; 12:12-13

¹ Go-ti, Pol i mɛɛ bebo Ateŋ-ti ɔw mɛɛ bebo Kɔrenti-ti. ² Lo-é-ti kinlé, ɛ ingə dingəm káre kí to jipi kí 'ba-é Akilasi. Ə to dow kí dɔnangi Pɔ-ti. Dɛ kí ne-é Prisil d'i dɔnangi Itali-ti 'ree Kɔrenti ngosnè ya bəy, kdɔtalə dɔkaglo-é-ti kinlé ngar Klodi un ndu adi 'tubə jipi-je kí d'isi bebo Rɔm-ti kɔgi. Beba Pol ɔw ingə-dé ində rɔ-é nati sə-dé.* ³ Dɛ 'to kodi-je kí njera kəykubi-je titi-nɔ kɪ Pol bè tɔ. Beba Pol ɔw isi mɛɛ kəy-ti rɔ-dé-ti adi 'ra kullə nati. ⁴ Ndɔ taakoo-je-ti lə jipi-je lay ya Pol ɔji sə-dé ta mɛɛ kəykəwnɔ-ti lə-dé. ɛ sangi kadi n'uwə jipi-je, kɪ greki-je kɪ ta.

⁵ Loki Silasi-je kɪ Timote d'i dɔnangi Maseduwan-ti 'ree lé, Pol un rɔ-é bikti ində ta kullə ndɔ dow-je ta-ti lə Lubə, toji-né jipi-je kadi 'gə kí Jezu

† 17:24 17:24 Knj 7:48 § 17:25 17:25 Knj 7:48; 1Ng 8:27 * 17:26 17:26 Kgn 1:28; Det 32:8.

* 18:2 18:2 Knj 11:28

lé, to Kristi† lé ya.‡ 6 Ngà loki jipi-je 'pa siə takobi-je d'osi-é-né ngərəngi-
ngərəngi lé, ę gəki kodi kí kubi-je-ti kí rɔ-é-ti ə idə-dé panè: «Kinə 'tuji,
rəmə ta məsi-si tò dɔ-si səi-ti ya! Mə m'or ta dɔ-m-ti ngá. Kɪ nè kow ki
kete kinlé, m'a təl kəm-m ki rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al yó ngá.Š» 7 Go-ti,
Pol i lo-é-ti tin, ɔw isi be lə dingəm káre kí ri-é lə Titiyusi Justusi. Ʒ to dow
kí njəbəl Lubə ə kəy liə tò mbó kəykəwnə-ti lə jipi-je. 8 Ə Krispusi kí to
njəkun dɔ kəykəwnə lə jipi-je kɪ dow-je kí mę kəy-ti liə lay, d'adi mę-dé
'Babe. Dow-je kí bebo Kərənti-ti nɔ kí d'oo ta lə Pol lé, d'adi mę-dé 'Babe
to, adi 'ra-dé batəm*.

9 Ndo káre bə, ndɔɔ b́a né ra Pol toki ni bə rəmə, 'Babe pa siə ta panè:
«'Bəl al, 'pa ta par-par, bi 'oo rɔ-i al. 10 Kdɔtalə mə 'Babe ya m'a sə-i natí.
Dow kí à kasi kuwə-i kɔɔ ra-i maji al ya goto. Kɔɔ m'ow kɪ dow-je nɔ mę
bebo-ti kin.» 11 Pol isi mę be-ti kí Kərənti, ndó dow-je ta lə Lubə b́al káre
kɪ nɔy məkę.

D'ow kɪ Pol logangta-ti

12 Dɔkaglo-ti kí Galio to-né gubərnər dɔnangi Akay-ti lé, ta jipi-je asi-nɔ
adi d'uwə Pol d'ow siə logangta-ti 13 b́a 'panè: «Dingəm kanlé sangi kadi
dow-je 'təl d'osi dɔ-dé nangi nɔ Lubə-ti kɪ go rəbi kí rangi kí ɔw go-nɔ-ti
kɪ ndukun al.» 14 Ngà loki Pol ɔw kɔɔ kun ta pa lé, Galio idə jipi-je panè:
«Kinə to ta təl dow əse ta lə né ra kí njururu al rəmə, m'a yəl mbi-m kɔɔ
koo-né ta lə-si səi jipi-je lé berere-berere, titi kí tò kadi m'ra-né ya. 15 Ngà
kinə to tanaji kí dɔ ta-je-ti madi, kɪ dɔ ri-je-ti, kɪ dɔ ndukun-je-ti lə-si kí sobi
dɔ-si rəmə, to ta lə-si səi ya. Mə m'ndigi gangta dɔ-ti al.» 16 Beba ę tubə-dé
logangta-ti lé. 17 Rəmə dę lay 'buki-nɔ dɔ Sostən-ti kí njəkun dɔ kəykəwnə
lə jipi-je lé, d'uwə-é 'tində-é logangta-ti lé ya, ngà Galio lé adi usi-é-ti al.

Pol təl ɔw bebo Antiosi-ti gogi

18 Go né-je-ti kinlé, Pol isi bebo Kərənti-ti ndɔ-je asi tati ya bəy, b́a ę
inə njəkadmę-je ə adi Prisil-je kɪ Akilasi d'al siə mę bato-ti kɔɔ kadi
d'ow dɔnangi Siri-ti. Loki 'tę Sankré-ti rəmə, Pol ndisə dɔ-é, kdɔtalə ę un
mindí-é adi Lubə dɔ né-ti madi. 19 Loki d'ow 'tę bebo Epeji-ti lé, Pol inə
madkullə-je liə, ɔw kəykəwnə-ti lə jipi-je ɔji sə-dé ta. 20 Dę dəji-é kadi isi
sə-dé ndɔ nɔ bəy. Ngà ę ndigi al. 21 Loki ɔw kɪ kinə-dé lé, idə-dé panè: «[Ra
nɔy kí gogi rangi-ti lé, lé ri-ri kàrè m'a ra bebo Jorijaləm-ti.]† Kinə Lubə
ndigi rəmə, m'a təl ree rɔ-si-ti.» 22 Beba ę i mę bebo Epeji-ti ɔw Sejare kɪ
bato. Loki Pol ur nangi mę bebo Sejare-ti lé, ę ɔw ra lapiya njəkəwnə-je,
ngá b́a ɔti ɔw mę bebo Antiosi-ti.

Mba kí njəkungi mutə kí Pol ɔw kɔɔ mbe Poyta kí Maji

23 Pol ra ndɔ asi tati nɔ bəy b́a ę təl ɔw gogi. Ʒ ɔw dɔnangi Galati-ti, kɪ
dɔnangi Priji-ti mbusi nja njéndó né-je lay.

Ta lə Apolosi mę bebo Epeji-ti kɪ mę bebo Kərənti-ti

24 Jipi káre bə ri-é lə Apolosi ə to dow kí mę bebo Alegjandri-ti b́a ree
mę bebo Epeji-ti. Ʒ to dow kí ɔw kɪ gosi pa ta rəm, gə mbete kí aa nɔy
maji nɔ rəm to. 25 Ə to dow kí 'ndó-é rəbi lə 'Babe maji, ę ilə mbe Poyta
kí Maji rəm, ę ndó dow-je ta lə Jeju kɪ gangi-é berere-berere kɪ rɔ tungə-é

† 18:5 18:5 Kristi lé kɔr mę-é to dow kí Lubə mbəti-é. ‡ 18:5 18:5 Knj 17:15 Š 18:6 18:6 Mar
6:11 * 18:8 18:8 Knj 16:15 † 18:21 18:21 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mę mbete-je-ti
kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

pilingi rəm, ya ngà batəm lə Jə ya par bá ɛ gə.‡ 26 Ɛ ulə gin pa ta lə Lubə kɪ mɛɛ kɪ ndakay mɛɛ kəykəwna-ti lə jipi-je. Loki Prisol-je kɪ Akilasi d'oo ta liə kɪ mbi-dé lé, dɛ 'ba-é kɪ rɔ-dé-ti d'or-é gin ta lə Lubə maji berere-berere. 27 Loki ɛ ndigi kow donangi Akay-ti lé, njékadmɛɛ-je d'ulə dingəm mɛɛ-é-ti kadi-é ɔw, bá 'ndangi mbete d'ulə-né d'adi njéndó né-je kɪ donangi Akay-ti lé, kɔ kadi d'uwə-é kɪ rɔ-dé-ti maji. Loki ɛ ree tɛɛ lé, ɛ təl njéra kullə kɪ maji rɔ njékadmɛɛ-je-ti, kɪ takul ramaji lə Lubə. 28 Beba ɛ pa ta kɪ jipi-je ndaa-ti rəsi kɪ ta-je kɪ dum naji. Ɛ toji-dé mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay adi 'gə kɪ Jeju lé, to Kristi.

19

Pol ɔw mɛɛ bebo Epeji-ti

1 Loki Apolosi nɔy mɛɛ bebo Korɛnti-ti lé, Pol ində dan be-je kɪ dɔ mbalti kɪ donangi Aji-ti* gangi ree mɛɛ bebo Epeji-ti. Ɛ ree bá ingə njéndó né-je kɪ dan-ti-je nɔɔ 2 rəmə, dɔji-dé panè: «Loki səi adi mɛɛ-si Jeju lé, se səi ingəi Ndil kɪ aa njay ya wa?» Dɛ d'idə-é panè: «Ta lə Ndil kɪ aa njay ya kàrè dow pa adi j'oo nja kàrè al.» 3 Ngá bá Pol təl dɔji-dé panè: «Ngà se batəm kɪ ban bá səi 'rai wa?» Dɛ 'panè: «Batəm lə Jə bá jɛ j'ra.» 4 †Beba Pol idə-dé panè: «Batəm kɪ Jə ra dow-je lé, to batəm kɪ toji kinə panjiyə-je kɪ maji al kɔgi. Jə idə dow-je kadi d'adi mɛɛ-dé dow kɪ à ree go-n'è-ti, adi to Jeju†.» 5 Loki d'oo ta-je kɪ Pol pa kin bè rəmə, d'adi 'ra-dé batəm kɪ ri 'Babe Jeju. 6 Ngá bá Pol lé ində ji-é dɔ-dé-ti ə Ndil kɪ aa njay ree dɔ-dé-ti adi 'pa ta kɪ ndɔ ta lə dow-je kɪ rangi rəm, 'pa ta-je kɪ ta Lubə-ti rəm tɔ. 7 Dɛ lay d'a kasi dingəm-je dɔgi gidi-é joo je bè.

8 Go-ti, Pol ɔw mɛɛ kəykəwna-ti lə jipi-je lé, ɛ pa ta kɪ mɛɛnda kay. Pol ɔji sə-dé ta nɔy mutə, dɔ kɔbe-ti lə Lubə. Ɛ sangi kɪ rɔ tungə-é kɔ kadi dow-je 'taa ta liə. 9 Ngà dɛ kɪ dan-ti-je kɪ 'to njémɛɛngə-je, kɪ njémɛɛndə-je lé, 'pa ta kɪ maji al dɔ ta-ti «lə 'Babe» dan kosi dow-je-ti. Beba Pol inə-dé, ə ɔr njéndó né-je ɔw sə-dé ngərangi, ɔw ndó-dé né kɪ ndɔ-é ndɔ-é mɛɛ kəy ndó né-ti lə Tiranusi. 10 Pol ra bəl joo lo-é-ti nɔɔ. Ɛ ndó dow-je né mbing, adi dow-je kɪ d'isi donangi Aji-ti, kɪ 'to jipi-je kɪ grɛki-je lay ya d'oo ta lə 'Babe.

Ta lə ngan lə Seba

11 Lubə un Pol ra-né nékɔji-je kɪ tɔ bəl-bəl, 12 ya adi takubi-je əse mindil-je kɪ ɔdi rɔ-é kàrè, dow-je d'ɔw 'labi dɔ njémɔy-je-ti, rəmə njémɔy-je d'ingə lapiya rəm, bá ndil-je kɪ maji al 'tɛɛ mɛɛ-dé-ti kɔgi rəm. 13 Jipi-je madi d'ɔw kɪ be-be kɔ tubə ndil-je kɪ maji al dɔ dow-je-ti. Dɛ 'nə kadi 'tubə ndil-je kɪ maji al dɔ dow-je-ti kɪ ri 'Babe Jeju tɔ. Dɛ 'panè: «Kɪ ri Jeju kɪ Pol ilə mbɛ ta liə kinlé, m'panè 'tɛɛi kɔgi!» 14 Dingəm-je kɪ njéra né kinlé dɛ siri ə 'to ngan lə Seba kɪ to jipi rəm, to kɪ kàrè dan njékun dɔ njégugnə-je-ti lə Lubə rəm. 15 Ndɔ kàrè bè, ndil kɪ maji al idə-dé panè: «Mə m'gə Jeju rəm, bá né kɪ Pol 'to kàrè m'gə rəm; ngà səi, 'toi nɔ-je wa?» 16 Ngá bá dingəm kɪ ndil kɪ maji al isi mɛɛ-é-ti lé, al ur dɔ-dé-ti taa tɔgi-dé lay ə ra-dé maji al mbing adi 'tɛɛ mɛɛ kəy-ti kɪ dɔ-je rɔ-dé-ti pəlɔ-pəlɔ, d'ay-nə kɪ kuti-dé dum. 17 Né kɪ ra né kinlé, dow-je kɪ mɛɛ bebo Epeji-ti, jipi-je kɪ grɛki-je lay ya d'oo ta-é. Dɛ lay ya bəl ində bandi-dé gangi rəm, dow-je d'ɔsi gaji 'Babe Jeju rəm tɔ. 18 Dow-je nɔ kɪ dan-dé-ti kɪ d'adi mɛɛ-dé lé, 'ree 'pa ta

‡ 18:25 18:25 Knj 19:3 * 19:1 19:1 Donangi Aji kɪ ta-é tɔ nè kinlé, to be kɪ bone bè 'ba-é Turki kin. † 19:4 19:4 Mat 3:11; Mar 1:4,7,8; Luk 3:4,16; Jə 1:26,27 † 19:4 19:4 Mat 3:11; Mar 1:7

rəsi-rəsi d'or-né man do kullə ra-dé-je-ti. ¹⁹ Beba mbəli-je n̄a 'ree k̄i mbete ra mbəli-je lə-dé d'ulə do-n̄a-ti ə 'ró pər k̄ogi takəm dow-je-ti lay. Dow-je 'tidə k̄or là mbete-je lé, ə à kasi là kullə k̄i dow ra bal n̄a. ²⁰ Beba t̄ogi lə 'Babe ra adi ta liə n̄ga njim ɔw-né k̄i kete-kete.

²¹ Go né-je-ti k̄i ra né kinlé, Pol ɔji kadi n'ində d̄onangi Maseduwan k̄i d̄onangi Akay n'gangi n'ow m̄eɛ bebo Jorijaləm-ti. E panè: «Loki m'ow m'teɛ m̄eɛ bebo Jorijaləm-ti lé, m'a kow koo m̄eɛ bebo Rəm to bane.»

²² E ulə njéra siə kullə-je joo adi to Timote-je k̄i Erasti, adi d'ow d̄onangi Maseduwan-ti, ngà e bá təl isi d̄onangi Aji-ti mbor b̄oy.

Ta usi m̄eɛ bebo Epeji-ti

²³ Dokaglo-é-ti kinlé, ta k̄i boy n̄a ya usi m̄eɛ bebo Epeji-ti sobi do ta lə 'Babe. ²⁴ Kdo dingəm k̄are isi n̄ɔɔ ri-é lə Demetriyusi. E to njələ 'ningé-je k̄i ngama-je. E lə ngan k̄əy-je adi titi-n̄a k̄i k̄əy pole magi k̄i dené k̄i ri-é lə Artemisi‡, adi k̄odi-je liə d'ingə-né né n̄a. ²⁵ Beba Demetriyusi ba k̄odi-je liə rəm, ba k̄odi-je k̄i rangi k̄i njéra ḡa kullə liə lé idə-dé panè: «S̄əi lé, lay lə-si ya 'ḡəi maji k̄i j̄əi lé, kullə lə-ji kin ya bá j'isi j'inḡəi-né né ya al wa? ²⁶ Ə né-je k̄i isi ra né lé, ooi ta-é k̄i mbi-si rəm, ooi k̄i kəm-si rəm. Pol k̄i dowbé kinlé, panè: Magi-je k̄i dow-je 'ra k̄i ji-dé lé, to magi-je k̄i togr̄o-ti al. E pa ta təl-né do dow-je, adi kosi dow-je k̄i 'tò nduy-nduy ya 'taa ta liə. Né kinlé e ra m̄eɛ bebo Epeji-ti nè par al, ngà n̄əy nde b̄e kadi un d̄onangi Aji ya lay. ²⁷ To né k̄i à tuji kullə lə-ji j̄əi ya par al, ngà à ra kadi k̄əy magi Artemisi k̄i to magi k̄i dené k̄i boy kinlé à təl né k̄i k̄ogi kare rəm, bá à tuji riba liə e k̄i to magi k̄i dow-je lay k̄i d̄onangi Aji-ti, k̄i dow-je lay k̄i d̄onangi-ti nè d'isi pole-é lé!» ²⁸ Loki dow-je d'oo ta-je kin b̄e lé, w̄ongi ra-dé n̄a adi 'tur k̄əə mbiti-mbiti 'panè: «Artemisi, magi lə dow-je k̄i bebo Epeji-ti ya to magi k̄i boy!» ²⁹ M̄eɛ bebo-ti lay ya dow-je d'ow do-n̄a-ti wúr-wúr ə d'ungi-n̄a do Gayusi-je-ti k̄i Aristarki k̄i 'to dow-je k̄i d̄onangi Maseduwan-ti, 'nd̄or-dé d'ow sə-dé k̄i m̄eɛ k̄əy ra ndam-je-ti. Gayusi-je k̄i Aristarki lé 'to madkullə-je lə Pol. ³⁰ Pol lé, ndigi kadi n'ow dan kosi dow-je-ti ya tá, ngà njéndó né-je bá d'oḡi-é. ³¹ Nam Pol-je madi k̄i 'to dow-je k̄i boy-boy k̄arè d'ulə kulə d'idə-é, 'ra-é k̄ogri kadi ɔw k̄əy ra ndam-ti lé al. ³² Kosi dow-je lay ya d'ilə do-n̄a-ti rututu. Dow-je k̄i dan-ti-je 'tur k̄ool kdo né k̄i b̄e kin, ngà de k̄i n̄a-je rəmə 'tur k̄ool kdo né k̄i b̄e kin to. Ə dow-je n̄a dan-dé-ti to rəmə, né k̄i 'k̄əw-né-n̄a lé ya k̄arè de 'ḡə al rəm. ³³ Dow-je madi k̄i dan kosi dow-je-ti d'or gin ta lé d'adi Alegjandrə oo. Alegjandrə lé, jipi-je d'osi-é k̄i kete n̄ə dow-je-ti. E yəki ji-é ta-dé-ti ə ndigi kadi n'pa ta n'or-né ta do-n'è-ti n̄ə kosi dow-je-ti. ³⁴ Ngà loki dow-je 'ḡə k̄i Alegjandrə to jipi lé, de lay ya 'tur k̄ool boy-boy k̄i ndi-dé k̄i k̄are ya à kasi né k̄i k̄adi joo je b̄e 'panè: «Artemisi, magi lə dow-je k̄i Epeji ya to magi k̄i boy!»

³⁵ Ngà njëndangi mbete lə dow m̄eɛ be-je ḡor dow-je, adi lo tò ndingi ngà bá e panè: «S̄əi dow-je k̄i bebo Epeji-ti, dow-je lay ya 'ḡə k̄i bebo Epeji bá to lo ngəm k̄əy pole magi k̄i dené k̄i boy k̄i 'ba-é Artemisi rəm, e ya to lo ngəm né k̄i to takəm-é k̄i i d̄ora-ti ree nangi nè rəm to. ³⁶ Dow k̄i à naji ya b̄e goto. Beba kadi ori m̄eɛ-si, b̄i 'rai né k̄i n̄ɔɔ b̄e al. ³⁷ Dingəm-je k̄i s̄əi uw̄əi-dé 'reei sə-dé nè kinlé, né k̄are ya k̄arè de 'tuji m̄eɛ k̄əy pole magi-ti al rəm, bá 'pa ta k̄obi do magi-ti lə-ji k̄i dené lé al rəm. ³⁸ Kinə Demetriyusi k̄i k̄odi-je k̄i d'ore k̄adi-é lé, 'ndigi ra ta k̄i dow madi rəmə,

‡ 19:24 19:24 Magi Artemisi lé, 'ba-é Dian to. E bá 'pol-é kdo kadi e adi nénd̄or-je lə-dé maji rəm, adi d̄a-je k̄i dow-je d'oji-n̄a rəm.

ndo gangta to nɔɔ rəm, bá njégangta-je kàrè d'isi nɔɔ rəm; kadi 'ra mbete sèki d'ow 'sèki-né dowbé! ³⁹ Ngà kinə ta lə-si kí rangi ya tò nɔɔ rəmə, d'a ra ta-é ndo gangi ta-ti nɔ kosi dow-je-ti. ⁴⁰ Bè al rəmə, né kí ra né bone kinlé, dow-je kí Róm d'a kí kilə-né ta dɔ-ji-ti kɔɔ ba-ji njédongə-je, rəmə ta kí j'a pai dɔ kəwnə-ti lə-ji kin, kɔɔ kəri-né ta dɔ-ji-ti ya goto.» Go ta-je-ti kinlé, ɛ tubə kosi dow-je adi d'ow.

20

Pol ɔw dɔnangi Maseduwan-ti kɔ dɔnangi Grɛki-ti

1Kɔ 16:1-7; Róm 15:25-27

¹ Loki gin kow dɔ-nə-ti wúr-wúr kin gangi lé, Pol kəw njéndó né-je ulə dingəm mɛɛ-dé-ti, bá ra-dé lapiya ə ɔti ɔw dɔnangi Maseduwan-ti. ² Ɖ ɔw kɔ lo-lo dɔnangi Maseduwan-ti pa ta-je nɔ-nɔ adi njékadmɛɛ-je ulə-né dingəm mɛɛ-dé-ti, bəy bá ɛ ɔw dɔnangi Grɛki-ti ³ isi-ti nɔy mutə. Loki isi ɔw kɔ kal mɛɛ bato-ti kow dɔnangi Siri-ti rəmə, oo ta lə jipi-je kí d'ɔji-nə ta kí maji al dɔ-é-ti. Bəba ɛ panè: N'a təl kow dɔnangi Maseduwan-ti gogi. ⁴ Dɛ kí 'dan-é ɛn: Sopater kí ngon lə Pirusi kí to dow kí bebo Bere-ti, Aristarki kɔ Sekundusi kí 'to dow-je kí bebo Tesaloniki-ti, Gayusi kí to dow kí bebo Dərbi-ti, bá Timote-je, kɔ Tisiki-je, kɔ Tropim-je kí 'to dow-je kí dɔnangi Aji-ti tɔ. ⁵ Dɛ kinlé, d'ow kete nɔ-ji-ti ə 'ngəbi-ji mɛɛ bebo Troasi-ti. ⁶ Ngà jɛ rəmə, go ra nɔy-ti kí 'ra kɔ mbə kí əm goto-ti lé, jɛ j'al mɛɛ bato-ti kàrè kí bebo Pilipi-ti, ə j'ra ndo mɔ go-ti bəy bá j'ingə-dé bebo Troasi-ti ə j'isi lo-é-ti ndo siri.

Kisi Pol bebo Troasi-ti kɔ tɔsi ndəl lə Etikusi

⁷ Ndo Dimasi lé, jɛ j'kəw-nə kɔ kuso mbə nam-nə. Bəba tò kadi bore ə Pol à kow ngá rəmə, ɛ ɔji ta kɔ dow-je kí 'kəw-nə lé, ə pa ta sar ya dan lo bapi. ⁸ Mɛɛ kəy kí dɔ madi-é-ti taá kí j'kəw-nə-ti lé, pər lampi nɔ-ti. ⁹ Basa kàrè bə kí ri-é lə Etikusi isi taá, kəm bole kəy-ti lé. Loki Pol ɔ pa ta adi dow-je ya bəy rəmə, ɛ tò bi adi dan-é oy. Bəba bi ləngi-é adi j kəy-ti kí taá kí njékungɔ-ti mutə lé ya usi nangi baraki. Ngà loki d'un-é rəmə, ɛ oy. ¹⁰ Bəba Pol risi nangi ree d'ugɔ nangi dɔ-é-ti un-é kàdɔ-é-ti bá panè: «Adi mɛɛ-si usi nangi, kɔ ndil-é tɛɛ al!» ¹¹ Bəba loki Pol təl ɔw mɛɛ kəy-ti taá gogi lé, ɛ gangi mbə nam-nə uso rəm, bá uso né kí kare rəm tɔ. Go-ti gogi lé, ɛ təl pa ta adi tó-é uu nɔ sar ya adi kàdɔ ubə, bá ɛ ɔti ɔw bəy. ¹² Rəmə ngon basa lé isi kəm bá 'təl d'ow siə bə gogi, adi mɛɛ dow-je təl usi nangi pɔ-pɔ gogi.

Pol j bebo Troasi-ti ɔw bebo Mile-ti

¹³ Jɛ j'ow kete, ə j'al mɛɛ bato-ti ə j'mbuti bebo Asosi-ti, lo kí tò kadi j'un Pol titi. To né kí ɛ ya ndigɔ bə, kɔ tò kadi ɛ à kun rəbi kow kɔ nja-é. ¹⁴ Loki ɛ ingə-ji Asosi lé, jɛ j'un-é mɛɛ bato-ti, j'ow bebo Mitilɛn-ti. ¹⁵ J'j Mitilɛn-ti tin, j'ow kəm-ji kɔ kete. Ə lo aa go-ti bá j'tɛɛ ta lo-ti kí Sio kí to dɔnangi kí tò dan ba-ti. Ndo kí gogi go-ti bá j'tɛɛ Samosi-ti, ngà lo kaa rəmə, j'tɛɛ bebo Mile-ti. ¹⁶ Bəba Pol ɔji kadi n'dəə kàdɔ bebo Epeji-ti taá, kɔ kadi j'isi dɔnangi Ajiti nɔ al. Ɖ nagi low-low kɔ kadi, lé né rəmə, n'tɛɛ bebo Jorijalɛm-ti ndo ra nɔy-ti lə jipi-je kí 'ba-é Pantekoti.

Kingə-nə lə Pol kɔ 'ngatɔgi-je kí bebo Epeji-ti

¹⁷ Pol isi mɛɛ bebo Mile-ti, ə ulə kulə ba 'ngatɔgi-je lə njékəwnə-je kí bebo Epeji-ti. ¹⁸ Loki dɛ 'ree tɛɛ rɔ-é-ti lé, ɛ idə-dé panè: «Panjiyə-m kí rɔ-si-ti dɔkaglo-je lay, un kuti-é ndo-ti kí dɔsɔy loki m'ilə-né nja-m dɔnangi

Aji-ti lé, səi 'gəi maji. ¹⁹ M'ra kullə m'adi 'Babe kɪ dɔ kɪ sɔl lɔm-lɔm, kɪ man nɔ kəm-m-ti, kɪ kɔ-je kɪ m'ingə kɪ go rəbi ta-je kɪ maji al maji al kɪ jipi-je d'ɔji-nə dɔ-m-ti rəm tɔ. ²⁰ Né kɪ à maji sə-si lé, né káre ya kàrè m'boyo dɔ-é sə-si al. M'ilə mbe m'adi-si rəm, m'ndó-si né pandangi lo-je-ti rəm, bá meɛ kəy-je-ti lə-si rəm tɔ. ²¹ Taá-taá ya m'ba jipi-je kɪ dow-je kɪ 'to grɛki-je kadi d'ingə panjiyə-dé-je kɪ maji al d'osi batim 'təl kɪ rɔ Lubə-ti ə d'adi meɛ-dé 'Babe lə-ji Jeju. ²² Ngà, ooi bè, kɪ ngɔsnè kinlé, kɔw-m kɪ bebo Jorijalɛm-ti é m'ow mɔngi. Ndil ɔsi-m kadi m'ow, ngà né kɪ à tɛɛ dɔ-m-ti bebo Jorijalɛm-ti lé, mə m'asi gə al. ²³ Né kɪ m'gə lé, meɛ bebo-je lay kɪ m'tɛɛ-ti ya, Ndil kɪ aa njay adi-m m'gə maji kɪ dangay-je kɪ kɔ-je tɔ ngəbi-m-ti nɔɔ. * ²⁴ †Ngà kisi-m kɪ dɔ-m taá lé, mə m'oo kɪ né madi takəm-m-ti al ə né kɪ kəm-m tɔ go-ti lé, to ta lə kadi m'ay ngɔdi lə-m kin rətóté ngangi kagi-ti [kɪ rɔnəl] rəm, to ta lə kadi m'tɔl ta kullə kɪ 'Babe Jeju adi-m lé tɔ: Adi to ta lə kilə mbe Poyta kɪ Maji kɪ sobi dɔ ramaji lə Lubə†.»

²⁵ «Ngà, ooi bè, kɪ ngɔsnè-ti kinlé, səi lay kɪ m'dəə dan-si-ti m'ndó-si ta kɪ dɔ kɔbe-ti [lə Lubə] kinlé, a koo-i takəm-m gogi rangi al ngá. ²⁶ Gin-é kin bá bone m'idə-si-né ta rəsi m'panè: Səi lay kin ya ta məsi-si goto dɔ-m-ti. ²⁷ Kdɔ ta lə kɔjra-je lə Lubə lé mə m'idə-si lay tingə, ɛ kɪ m'boyo sə-si dɔ-é ya goto. ²⁸ †Tɔsi kəm-si dɔ rɔ-si səi-ti ya rəm, bá dɔ kosi bati-je-ti lay kɪ Ndil kɪ aa njay ində-si dan-dé-ti kadi indəi kəm-si go-dé-ti lé rəm tɔ. Kadi 'toi njékul njékəwnə-je lə Lubə kɪ ɛ ya ndogi-dé kɪ takul məsi-é ɛ ya. ²⁹ M'gə maji kɪ loki m'a kɔw lé, jagim-je kɪ maji al d'a kandi mbunə-si-ti, d'a koo kəmtondoo lə kosi bati-je kinlé al. ³⁰ Rəm bá dan-si səi-ti ya kàrè, dow-je kɪ dan-ti-je d'a kɪ kdɔ pa ta-je kɪ maji al maji al kədi-né njéndó né-je kɔr-dé-né kungɪ-dé go-dé-ti. ³¹ Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti, adi meɛ-si ole dɔ-ti toki asi bal mutə bè, é kada al rəm ndɔɔ al rəm ya, m'ndəji nə-nə dan-si-ti taá-taá kɪ man nɔ kəm-m-ti.»

³² «Ngà kɪ nè kinlé, m'ungɪ-si meɛ ji Lubə-ti rəm, m'ingə-si meɛ ta-ti liə kɪ to ta ramaji, kɪ ɔw kɪ tógi kadi ɔw sə-si kɪ kete-kete meɛ kadmee-ti lə-si, bá à kadi nédɔji dow-je kɪ d'aa njay rəm tɔ. ³³ Bo là, əse lɔr əse bo kubi-je lə dow madi ra-m al. ³⁴ Səi ya kàrè, 'gəi kɪ to ji-m kɪ tɔ kin bá adi-m né-je kɪ meɛ-m ge rəm, adi m'adi madkullə-je lə-m né-je kɪ meɛ-dé ge rəm tɔ.‡ ³⁵ Ndɔ-é ndɔ-é ya m'idə-si m'panè: Tò kadi a rai kullə bè tɔ bá a rai-né kɪ njéndoo-je, ə kadi meɛ-si ole dɔ ta-je-ti lə 'Babe Jeju, kɪ ɛ ya kɪ dɔ-é pa panè: “Kadi né dow lé majkur-é itə kində ji taa-né né!”» ³⁶ Loki Pol pa ta bè adi-dé lé, ɛ ɔsi məkəji-é nangi bá pa ta kɪ Lubə kdɔ ta lə-dé lay. ³⁷ Rəmə də lay 'nɔ ə d'ungɪ-nə mindi Pol-ti d'uwə-é kɪ kàdi-dé-ti 'ra-é lapiya. ³⁸ Né ya kɪ meɛkɔ ra-dé-né nə lé, to ta lə kidə kɪ Pol idə-dé panè d'a koo takəm-n'è gogi rangi al ngá kin. Go-ti, də 'dan-é d'ow siə njal ta bato-ti.

21

Kɔw Pol bebo Jorijalɛm-ti

¹ Loki j'ingə-nə sə-dé ngá rəmə, je j'al meɛ bato-ti, j'ow njururu meɛ bebo Kosi-ti. Lo aa go-ti, j'ow Rodesi kɪ to dɔnangi kɪ tɔ dan ba-ti, ngá bá j'i tin j'ow meɛ bebo Patara-ti. ² Loki j'ingə bato madi kɪ isi ɔw meɛ bebo Penisi-ti lé, je j'al meɛ-é-ti j'ow. ³ Beba loki j'ow j'tɛɛ ngɔsi kɪ dɔnangi Siprə-ti kɪ tɔ dan ba-ti rəmə, j'ingə be lé dɔji gəl, ə j'ow dɔ-ji kɪ dɔnangi Siri-ti bè. Ə j'ow

* **20:23** 20:23 Knj 21:4; 21:11. † **20:24** 20:24 2Ti 4:7 ‡ **20:24** 20:24 2Ti 4:7 ‡ **20:34** 20:34 Knj 18:3

j'ur nangi bebo Tir-ti, kí to lo kí tò kadi d'a kór né-je kí mee bato-ti nangi titi. ⁴ Loki j'ingə njéndó né-je lo-é-ti kinlé, je j'isi sə-dé ndo siri. Ndil kí aa njay ɔsi-dé, adi d'idə Pol kadi ɔw mee bebo Jorijalem-ti al. ⁵ Bè ya kàrè loki ndo kisi-ji rɔ-dé-ti tingə ngá lé, je j'usi dərəbi-ti. Rəmə də kì ne-dé-je kì ngan-dé-je lay ya 'dan-ji 'ree sə-ji njal gidi bebo-ti. Je j'osi məkəji-ji nangi ngangì ba-ti, j'pa ta kì Lubə. ⁶ Go-ti, j'ra-nə lapiya bəy ngá bá, je j'al mee bato-ti lé, ə njédan-ji-je lé kàrè 'təl kì bee-je lə-dé gogì tɔ. ⁷ Loki j'ingə rəbi kí mani lé, j'j bebo Tir-ti j'ow bebo Tolemayisi-ti. J'ra lapiya njékadmee-je kí d'isi mee bebo-ti kinlé, ə j'isi sə-dé ndo káre. ⁸ †Lo aa go-ti lé, j'ow bebo Sejare-ti. Loki j'tee Sejare lé, j'ow be lə Pilipi kí to njèkilə mbe Poyta kí Maji, ə j'tò rɔ-é-ti. Pilipi lé, to kí káre dan dow-je-ti kí siri kí ndoki 'mbəti-dé mee bebo Jorijalem-ti*. ⁹ E ɔw kì ngan-je kí dené sɔ kí 'taa ngow al ə 'to njépata-je kí ta Lubə-ti. ¹⁰ †Loki j'isi tin asi ndo nɔ lé, dow káre kí ri-é lə Agabusi kí to njépata kí ta Lubə-ti, j donangi Jude-ti ree ingə-ji nɔɔ. ¹¹ Rəmə e un ndaá dɔɔ bədi lə Pol, dɔ-né ji-é kì nja-é e ya ə panè: «Yən, ta kí Ndil kí aa njay pa é:n: Dingəm kí ndaá dɔɔ bədi kin to kí 'liə lé, jipi-je d'a kuwə-é, tó-é njim-njim bebo Jorijalem-ti tanə bè tɔ, ngá bá d'a kilə-é ji dow-je-ti kí 'to jipi-je al.» ¹² Go ta-je-ti kinlé, je kì njékadmee-je kí Sejare j'nɔ ta Pol-ti kadi ɔw mee bebo Jorijalem-ti al. ¹³ Ngə Pol ilə-ti panè: «Kdo ri ə 'nɔi ɔri-né tógi-m gogì bè wa? Mə lé, m'isi dɔ nja-m-ti kdo kadi 'tó-m njim-njim par al, ngə m'isi dɔ nja-m-ti kadi m'ow m'oy bebo Jorijalem-ti kdo ta lə 'Babe Jeju.» ¹⁴ Loki e adi ta-je lə-ji kin ra kullə rɔ-é-ti al lé, je j'a dɔ-ti njangi al ya tɔ. Ngə j'panè: «Kadi 'Babe ɔji ndigì liə!»

¹⁵ Go ndo-je-ti kinlé, loki j'ra go né-je lə-ji rəmə, je j'ow mee bebo Jorijalem-ti. ¹⁶ Njéndó né-je kí dan-ti-je kí bebo Sejare-ti kí d'isi d'ow bebo Jorijalem-ti, d'ow sə-ji tɔ. Də d'ow sə-ji adi j'tò rɔ Minasɔ-ti kí to njéndó né kí kete low nɔ. E to dow kí donangi Siprə-ti kí tò dan ba-ti.

Kingə-nə lə Pol-je kì Jaki bebo Jorijalem-ti

¹⁷ Loki j'tee bebo Jorijalem-ti lé, njékadmee-je d'uwə-ji kì rɔ-dé-ti kì rɔnəl. ¹⁸ Lo aa go-ti, Pol ɔw sə-ji natì rɔ Jaki-ti,† lo kí 'ngatogi-je lay ya 'kəw-nə titi tɔ.‡ ¹⁹ Loki Pol ra-dé lapiya ngə rəmə, né-je kí Lubə ra dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al kì takul kullə liə lé, e ɔr-dé poy-é kì bar-é bar-é. ²⁰ Loki d'oo ta-je liə kin bè lé, də d'osi gajì Lubə, bá go-ti d'idə Pol 'panè: «Ngonkɔ-ji kí maji, 'oo jipi-je budɔgi dɔgi lo nɔ ya d'adi mee-dé Jeju rəm, lay lə-dé ya d'a dɔ ndukun-ti lə Moiyiji kì rɔ-dé kí tungə pilingi rəm. ²¹ Ya rəmə, dow-je d'idə-dé ta kí dɔ-i-ti 'panè: Néndó lə-i ɔsi jipi-je lay kí d'isi dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al kadi 'təl gidi-dé d'adi ndukun lə Moiyiji rəm, kadi d'ijə ganjangi ngan-dé-je al rəm, bá kadi 'təl rɔ-dé go nékobe-ti lə jipi-je lé al rəm tɔ. ²² Ngə j'a rai ban wa? Kdo ta kí rá-ti ya kàrè [loki kosi dow-je d'a kəw-nə lé] d'a koo kí i 'ree nè ya é:n. ²³ Bəba 'ra nè kí j'a kidə-i kin. Dingəm-je sɔ kí d'un mindi-dé dɔ né madi-ti d'adi Lubə d'isi dan-ji-ti nè.§ ²⁴ ɔr-dé go-i-ti, ə 'ra nékobe kí sobi dɔ kaa rɔ njay lə-i rəm, kí sobi dɔ kaa rɔ njay lə-dé rəm, bá ugə dɔ-dé adi 'ndisə dɔ-dé rəm tɔ. Bè kdo kadi dow-je lay 'gə kí ta-je kí dɔ-i-ti kí ɔw mbuu kinlé, to ta-je kí kare rəm, bá kadi 'gə kí i lé, ya kàrè 'təl rɔ-i go ndukun-ti lə Moiyiji maji rəm tɔ.

† **21:8** 21:8 Knj 6:5; 8:5 * **21:8** 21:8 Knj 6:5; 8:5 † **21:10** 21:10 Knj 11:28 † **21:18** 21:18 Jaki kinlé, to ngonkɔ Jeju ‡ **21:18** 21:18 Knj 12:17; 15:13 § **21:23** 21:23 Ta lə kaa rɔ lə Pol-je kí to nè kinlé, to ta lə kaa rɔ kí sobi dɔ majal al. Ngə jipi-je lé, kinə dow un mindi-é adi Lubə dɔ né madi-ti rəmə, à ra bè bane. Bəba Pol kí to jipi lé ra-né tɔ.

25 †Ngà kí sɔbi dɔ jipi-je al kí d'adi mee-dé Jezu lé, j'ndàngi mbete j'adi-dé j'idə-dé-né kadi dɔ-je kí dow-je 'tol 'pole-né magi-je lé, d'a kuso al rəm, kadi d'a kuso məsi dɔ al rəm, d'a kuso dɔ kí oy yo kuburu al rəm, bá kadi d'ɔgi rɔ-dé ra kaya rəm tɔ.*»

26 Lo aa go-ti, Pol ɔr dingəm-je kí sɔ lé ɔw sə-dé, adi ɛ rəm, dɛ rəm ya d'aa rɔ-dé ngá bá, ɛ ɔw takəy-ti lə Lubə, kɔ kɔ kidə njégugnə-je, ndɔ kí gin kaa rɔ lə-dé à gangi-né, kadi nɔ-nɔ dan-dé-ti ree kɔ kadkare liə adi Lubə.

D'uwə Pol

27 Loki nɔy nɔ al kadi ndɔ kí siri lé goto rəmə, jipi-je kí dan-ti-je kí d'i dɔnangi Aji-ti d'oo Pol mee kəy-ti lə Lubə lé, dɛ 'sulə kosi dow-je adi d'uwə-é. 28 Ə 'tur kəə 'panè: «Səi Israyel-je, reei ori kàdì-ji boo! Yən, dingəm kí njèndó né dow-je lay ya kɔ lo-lo, pa-né ta kí maji al maji al dɔ Israyel-je-ti rəm, dɔ ndukun-ti lə Moiyiji rəm, bá dɔ kəy-ti lə Lubə kin rəm lé, ɛ ə ɔ an. ɛ ɔw mbing ya ree kɔ dow-je kí 'to grɛki-je mee kəy-ti lə Lubə. ɛ ra lo kí aa njay kin kɔ lo kí kɔgi kare.» 29 †Dɛ pa ta kin bè kdɔtalə Tropim kí to dow kí bebo Epeji-ti lé, d'oo-é kɔ Pol mee bebo-ti. Beba 'gir kí Pol ɔw siə mee kəy-ti lə Lubə. 30 Dow-je kí bebo Jorijaləm-ti lay ya d'ɔw dɔ-nɔ-ti wúr wúr ə dow-je d'i kɔ lo-lo ya tətì-nɔ yipi d'ay kɔ lo-é-ti. Dɛ d'uwə Pol mee kəy-ti lə Lubə, 'ndɔr-é d'ɔw siə ndaa-ti rəmə, tajinati nè ya d'uti tarəbi-je. 31 Loki 'sangi kadi 'tol Pol lé, dow-je kí mee bebo Jorijaləm-ti lay ya d'ɔw dɔ-nɔ-ti wúr wúr adi ta-é usi mbi njèkun dɔ kuti asgar-je-ti kí budɔgi. 32 Rəmə lo-é-ti nè ya, ɛ rəm, asgar-je rəm, bá njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu bu, d'ubə nangi d'i d'ay d'ɔw kɔ rɔ dow-je-ti lé. Loki dow-je kinlé, d'oo njèkun dɔ asgar-je kí budɔgi kin rəm, d'oo asgar-je rəm lé, 'taa koo ta tində-ti kí d'a 'tində Pol lé ngá. 33 Beba njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé, ɔti kɔ rɔ Pol-ti uwə-é ə un ndu kadi d'ilə-é sil gidi joo. Go-ti, ɛ dɔji ta panè: Dingəm kinlé to nɔ wa? Ə ri bá ɛ ra wa? 34 Ngà dan kosi dow-je-ti lé, dow-je kí nɔ-je 'tur kɔɔl 'panè: ɛ ra né kí bè kin. Rəmə dɛ kí dan-ti-je 'panè: ɛ ra né kí bè kin tɔ. Ta-je kí 'pa yó-je kɔ nè-je kinlé, ra adi ta kí njururu bè ya njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé, ingə al. Beba ɛ un ndu kadi d'ɔw kɔ Pol mee ndògi bɔr-ti lə-dé. 35 Loki Pol ree tɛɛ dɔgi lo njiyə-je-ti lé, asgar-je d'un-né nɔngi taá, kdɔtalə kosi dow-je d'ɔw siə pɔr-pɔr pɔr-pɔr. 36 Kosi dow-je ya d'ul-nɔ go-é-ti mbuu, kɔ kəə ta-dé-ti taá-taá 'panè: «Adi j'toli-é kɔ tol ya!»

Pol pa ta dɔ rɔ-é-ti

Knj 9:1-19; 26:9-20; Gal 1:11-16; 1Ti 1:12-17

37 Loki d'ɔw kadi Pol andi lo-ti lə asgar-je lé rəmə, ɛ dɔji njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé panè: «Se i a kadi-m tarəbi kadi m'pa ta káre wa?» Beba ɛ dɔji-é panè: «I 'gə ta Grɛki wa? 38 I lé 'to dow kí dɔnangi Ejipti-ti, kí ngɔsnə ya bəy ə ɔy bəkaya-je budɔgi lo sɔ ɔw sə-dé diləlo-ti, sulə-dé kadi 'ra dɔngɔ lé al wa?» 39 Pol panè: «Mɔ m'to jipi kí d'oji-m bebo Tarsi-ti, dɔnangi Silisi-ti, m'to ngon njèbe kí bebo-ti kí ri-é ba nɔ. Kɔgri ya, adi-m tarəbi m'pa ta m'adi kosi dow-je.» 40 Njèkun dɔ asgar-je kí budɔgi lé, inɔ tarəbi adi-é. Beba Pol al dɔ dɔgi lo njiyə-je-ti yəki ji-é ta dow-je-ti, adi lo tɔ ndingɔ, ngá bá pa sə-dé ta kɔ ta əbrə panè:

22

1 «Ngankɔ-m-je kɔ bɔbi-m-je, 'yəli mbi-si ooi-né ta kí ngɔsnə m'ɔw kɔ pa kɔ pa-né ta dɔ rɔ-m-ti kin.» 2 Loki d'oo kí Pol pa ta kɔ ta əbrə rəmə, lo

† 21:25 21:25 Knj 15:29 * 21:25 21:25 Knj 15:20 † 21:29 21:29 Knj 20:4

təl pa doy ta madi-é-ti ya bəy, ngá bá Pol panè: ³ †«Mə lé m'to jipi, d'ojim bebo Tarsi, donangi Silisi-ti, ngà d'oti-m bebo Jorijalem-ti nè ya rəm, Gamaliyel ndó-m né-je kí ow go-na-ti berere-berere kì ndukun lə ka-ji-je rəm, bá kullə lə Lubə kàrè rə-m tungə-ti pilingi titi kí səi lay ai-né bone kin bè ya to.* ⁴ †Dow-je kí njékun go néndó lə Jeju lé, m'ulə kəm-dé ndoo n̄a. M'adi 'tó dingəm-je kì dené-je njim-njim d'ungi-dé dangay-ti. ⁵ Burə dō njégugné-je lə Lubə kì 'ngatogi-je lə jipi-je lay ya 'gə sə-m go-é maji. Kdō loki m'isi m'ow Damasi lé, d̄ə 'ndangi mbete-je d'adi m'ow-né madi ngankɔ-ji-je kí d'isi n̄u. M'ow kdō kadi m'tuwə njékadi m̄e-é Jeju kí d'isi m̄e-é bebo Damasi-ti, m'tó-dé njim-njim m'ree sə-dé bebo Jorijalem-ti, kdō kadi d'adi-dé k̄ə.†»

Pol ɔr poy kadi kí adi m̄e-é Jeju

Knj 9:1-19; 26:12-18

⁶ «Ta kí kàdì a jam dō be-ti, loki m'a dō rəbi-ti, m't̄e-é ngəsi kì bebo Damasi rəmə, tajinati nè ya, londógi kí n̄a ya ndógi i d̄orɔ-ti ree gəə dō-m sipi. ⁷ Adì m't̄e-é m'usi nangi rəmə, m'oo ndi dow pa sə-m ta panè: “Sol, Sol, kdō ri bá 'ulə kəm-m ndoo bè wa?” ⁸ Mə m'ilə-é-ti m'panè: “I to n̄a wa, 'Babe?” M'oo ndi dow lé, təl ilə-m-ti panè: “To mə Jeju, dow kí Najaret-ti kí 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya.” ⁹ Dow-je kí d'ow sə-m, d'oo lo kí ndógi lé maji ya, ngà ndi dow kí 'pa sə-m ta lé bá d'oo al. ¹⁰ Mə m'dəji-é m'panè: “'Babe, ri bá tò kadi m'ra wa?” Beba 'Babe ilə-m-ti panè: “I taá 'ow bebo Damasi-ti ə tin ya d'a kidə-i né lay kí tò kadi 'ra.” ¹¹ Ngà lo kí ndógi lé ya, ra adi kəm-m oo lo al, adi d̄ə kí d'a sə-m lé, ngá bá d'uwə ji-m 'ndor-m d'ow sə-m bebo Damasi-ti.»

¹² «Dingəm káre bè kí ri-é lə Ananias i to dow kí njèkilə kuji dō ndukun-ti lə Lubə rəm, bá to dow kí jipi-je lay kí d'isi bebo Damasi-ti 'pa ta kí dō-é-ti maji n̄a rəm, ¹³ bá ree rə-m-ti ə idə-m panè: “Ngonkɔ-m Sol, 't̄e-é kəm-i 'oo lo.” Rəmə tajinati nè ya, kəm-m oo lo adi m'oo-é. ¹⁴ E təl pa bəy panè: “Lubə lə ka-ji-je uwə dō-i kete kdō kadi 'gə ndigi liə, kdō kadi 'oo njera né kí njururu rəm, bá kdō kadi 'oo ta-je kí ta-é-ti kì mbi-i rəm to. ¹⁵ Né-je kí 'oo kì kəm-i rəm, ta-je kí 'oo ta-é-ti kì mbi-i rəm kinlé, i bá 'a to njèkɔr go-é kadi dow-je lay d'oo. ¹⁶ Kí ngəsne-ti kinlé, ri bá 'a 'ngəbi bəy wa? I taá 'nɔ ba 'Babe, kadi-é togi majal-je lə-i kogi adi-i ə kadi 'ra-i batəm.”»

Pol ɔr go kulə kí Lubə ulə-é rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al

¹⁷ Loki m'təl m'ree bebo Jorijalem-ti gogi, bá m'isi m'pa ta kì Lubə m̄e-é kəy-ti liə rəmə, né ra-m toki n̄i bè, ¹⁸ ə m'oo 'Babe idə-m panè: «'Ddi rə-i, 't̄e-é low kogi bebo Jorijalem-ti, kdotalə ta kí dō-m-ti kí 'a pa lé, dow-je kí m̄e-é be-ti kin d'a taa al.» ¹⁹ Beba m'təl m'ilə-é-ti m'panè: «'Babe, d̄ə ya kàrè 'gə maji kí mə lé, ndoki m'ow m̄e-é kəykəwna-je-ti lə jipi-je, m'adi 'tuwə dow-je kí d'adi-i m̄e-é-dé d'ungi-dé dangay-ti rəm, bá m'adi 'tində-dé kì ndəy rəm to. ²⁰ †Rəm loki ndoki d'a 'təl Etiyən kí to njèpata lə-i lé, m'a lo-é-ti n̄ɔ rəm, m'ndigi sə-dé dō-ti rəm, bá m'ngəm kubi-je lə njétol-é-je rəm to.» ²¹ Ngà 'Babe idə-m panè: «'Ow, m'a kulə-i say n̄u rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je all!»

Pol toji rɔ-é kí n'to ngon njèbe kí Rəm

²² Loki jipi-je d'oo ta lə Pol sar 't̄e-é dō ta-ti kin rəmə, d'un ndi-dé ki taá 'panè: «Kadi dow kí tan̄a bè kinlé, goto donangi-ti nè! Tuwə kadi-é isi kì

† 22:3 22:3 Knj 5:34-39 * 22:3 22:3 Knj 5:34 † 22:4 22:4 Knj 8:3; 26:9-11 † 22:5 22:5 Knj 8:3; 9:1 † 22:20 22:20 Knj 7:58

də-é taá al!» ²³ 'Tur kool rəm, 'tər kubi-je kí rə-dé-ti d'ungi kogi rəm, bá d'oy nangi 'sane ki taá-taá rəm tɔ. ²⁴ Ngá bá njèkun dɔ kuti asgar-je budɔgi lé, un ndu kadi d'ow siə lo-ti lə asgar-je, ə kadi d'ində-é 'dəji-é-né ta, kɔ kadi 'gə-né gin ta kí 'tur-né kəə dɔ-é-ti lé. ²⁵ Loki d'ə 'tó Pol kɔ kində-é lé, ɛ idə njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu kí ɔ nɔɔ panè: «Ngon njèbe kí Ròm kí 'gangi ta dɔ-é-ti al bəy lé, se to tó-é kadi indəi-é wa?» ²⁶ Loki njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu oo ta kinlé, ɛ ow rɔ njèkun dɔ asgar-je-ti kí budɔgi lé, idə-é panè: «'A ra ban ngá wa? Dingəm kinlé, to ngon njèbe kí Ròm lé 'oo ya!» ²⁷ Bəba njèkun dɔ asgar-je budɔgi lé, ree rɔ Pol-ti dəji-é panè: «Idə-m, i lé 'to ngon njèbe kí Ròm tɔ wa?» Pol ilə-é-ti panè: «Oiyoy, m'to ngon njèbe kí Ròm.» ²⁸ Rəmə njèkun dɔ asgar-je kí budɔgi lé, təl panè: «Mə lé, m'un là nɔ madi bá m'to-né ngon njèbe kí Ròm.» Ngá Pol panè: «Mə lé, m'to ngon njèbe kí Ròm kí koji-ti!» ²⁹ Bəba tajinati nè ya, dɛ kí d'ow kɔ kində Pol lé 'tər bədi-dé, bá njèkun dɔ asgar-je kí budɔgi lé kàrè, loki ɛ gə kí to ngon njèbe kí Ròm ya bá n'adi 'tó-é lé, ɛ bəl nɔ tɔ.

Pol ɔ nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je

³⁰ Lo aa go-ti, njèkun dɔ asgar-je budɔgi lé, ndigi kadi n'ndər gin ta lə Pol maji n'oo se ri bá jipi-je d'ilə-né ta dɔ-é-ti wa. Bəba ɛ adi 'tuti Pol, ngá bá un ndu adi 'ba njèkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɔ 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je kadi d'ingə-nɔ. Go-ti, ɛ adi 'ree kɔ Pol d'ində-é dan-dé-ti.

23

¹ Pol adi kəm-é tɔ ki dɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je gərərə, bá idə-dé panè: «Ngankɔ-m-je, panjiyə-m kí rɔ Lubə-ti lé, mɛɛ-m kɔ ndɛ bə ya kàrè uwə-m kɔ ta dɔ-ti al ya sar bone.» ² Rəmə Ananiasi kí burə dɔ njégugnə-je lə Lubə un ndu adi dow-je kí d'ə mbó-é-ti ngosi kadi d'ində ta-é. ³ Bəba Pol idə-é panè: «I kí 'titi-nɔ kɔ ndogi bɔr kí 'ra kɔ pɔ d'adi nda kin bə kinlé, i bá Lubə à kində-i*†! I isi lo kin-ti kɔ gangta dɔ-m-ti kí go ndukun-ti lə Lubə rəmə, i 'nədi ndukun ə 'un ndu kadi d'ində-m!» ⁴ Ngá dɛ kí d'ə lo-é-ti lé, d'idə-é 'panè: «I 'taji burə dɔ njégugnə-je lə Lubə!» ⁵ Bəba Pol ilə-dé-ti panè: «Ngankɔ-m-je, m'gə to kí ɛ to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə al. Kɔ mbete kí aa njay panè: "'A pa ta kí maji al dɔ 'boy-ti kí dɔ gin dow-je-ti lə-i al!»

⁶ †Pol gə kí dan 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je lé, Sadusi-je d'isi nɔɔ rəm, bá Parisi-je kàrè d'isi nɔɔ rəm tɔ. Bəba ɛ ur kəə nɔ-dé-ti panè: «Ngankɔ-m-je, mə lé, m'to Parisi rəm, bá m'to ngon koji Parisi-je rəm tɔ. To ta lə nékində mɛɛ dɔ-ti lə-ji kí sobi dɔ tɔsi kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ, bá 'gangi-né ta dɔ-m-ti kin.» ⁷ ɛ pa ta kinlé ilə nangi al ya bəy rəmə, Parisi-je kɔ Sadusi-je 'gaki-nɔ adi 'gángi-nɔ lo joo. ⁸ †Sadusi-je lé dɛ 'panè tɔsi ndəl kində lo tɛɛ goto rəm, malayka-je 'goto rəm, bá ndil kàrè goto rəm tɔ; ngá Parisi-je rəmə d'ində mɛɛ-dé dɔ né-je-ti kin lay tɔ. ⁹ Né kin ra adi 'singə dɔ-nɔ-ti sokro. Njéndó dow-je ndukun-je kí nɔ-je kí dan Parisi-je-ti d'ɔ taá 'naji ta kɔ tógi-dé ə 'panè: «Né madi kí maji al kàre ya kàrè jə j'ingə rɔ dingəm-ti kanlé al. Dɔmaji ə to ndil, al rəmə malayka bá idə-é ta wa ən!» ¹⁰ Tanaji lé, ngá nɔ adi njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé, bəl panè d'a kɔ gángi Pol danɔ bəti-bəti. Bəba ɛ un ndu adi asgar-je

‡ 22:25 22:25 Knj 16:37 * 23:3 23:3 Kɔ go lo-ti jipi-je bə lé, ra ndogi bɔr kɔ pɔ kadi nda lé, toji dow kí mɛɛ maji al ya ngá ra rə-é ki dow kí njururu bə. † 23:3 23:3 Mat 23:27-28 ‡ 23:5 23:5 Tɛt 22:27 † 23:6 23:6 Knj 26:5; Plp 3:5 † 23:8 23:8 Mat 22:23; Mar 12:18; Luk 20:27 § 23:8 23:8 Mat 22:23; Mar 12:18; Luk 20:27.

kadi d'ur dan kosi dow-je-ti d'or Pol ji-dé-ti d'ow siə lo-ti lə-dé de asgar-je lé. ¹¹ Ndə-é-ti kinlé ndoo rəmə, 'Babe tɛɛ do Pol-ti idə-é panè: «'Uwə rə-i nga! Gangi-é kí i 'pa-né ta lə-m Jorijaləm-ti kinlé, 'ow bebo Rəm-ti kàrè 'pa bè ya to bane.»

Jipi-je d'oji-na ta kí maji al do Pol-ti

¹² Lo aa kí ndoge lé, jipi-je d'oji-na ta kí maji al ndil Pol-ti ə d'ubi rə-dé do-ti 'panè, n'a kayi man al rəm, n'a kusoi né al rəm ya kadi n'toli Pol moki tá. ¹³ Dow-je kí d'oji-na ta kí maji al do Pol-ti lé, kər-dé tɔy kɔrsɔ. ¹⁴ De d'ow d'ingə njékun do njégugnə-je lə Lubə kɪ 'ngatogi-je lə jipi-je d'idə-dé 'panè: «Jɛ lé, j'adi rə-ji, ə j'ubi rə-ji do-ti, kadi né à kodi ta-ji al ya sar kadi j'tol Pol moki tá. ¹⁵ Beba kí ngosnè-ti kinlé, 'adi ta-si asi-na kɪ 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je ə indəi nɔɔ njékun do kuti asgar-je-ti kí budogi kadi-é ree kɪ Pol nɔ-si-ti, rəmə 'rai titi-na né kí 'ndigi ndəri gin ta lə Pol lé maji kɔo koo bè. Ngà jɛ to rəmə, j'isi pèrèrè kɔo kadi, loki Pol isi ree lé, j'gangi-é j'tol-é kogi.»

¹⁶ Ngà loki, ngon lə kɔnan Pol-je oo ta lə gangi kí d'oji kɔo gangi-é lé rəmə, ɔti ɔw lo-ti lə asgar-je, ilə ta lé mbi Pol-ti. ¹⁷ Loki Pol oo ta kin bè lé, ɛ ba kí kàre dan njékun do kuti asgar-je-ti bu idə-é panè: «Basa kin, ɔw kɪ ta madi kɔo kidə njékun do kuti asgar-je kí budogi, ən é ɔw siə rə-é-ti.» ¹⁸ Beba njékun do kuti asgar-je kí bu adi basa lé, ɔti ɔw siə rə njékun do kuti asgar-je-ti kí budogi lé, ə idə-é panè: «Pol kí to dangay lé, ba-m ə dɔji-m kadi m'ree kɪ basa kin rə-i-ti, kɔo ɔw kɪ ta madi kadi ilə mbi-i-ti.» ¹⁹ Beba njékun do kuti asgar-je kí budogi, uwə ji basa lé, ɔr-é adi d'a kɪ kár-dé bá dɔji-é panè: «Ta ri bá ɔw-né kɔo kilə mbi-m-ti wa?» ²⁰ Basa lé idə-é panè: «Jipi-je d'adi ta-dé asi-na kadi 'dɔji-i kadi bore ə adi 'ree kɪ Pol nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je-ti lə-dé, toki né kí d'ow kɪ sangi kɔo koo ta kí njururu do ta-ti liə lé bè. ²¹ Ngà i rəmə, kadi 'ndigi sə-dé do-ti al, kɔo dow-je kí kər-dé à tɔy kɔrsɔ ya d'oji kɔo gangi-é. Dowbé-je kinlé, d'adi rə-dé ə d'ubi rə-dé do-ti kadi n'usoi né al rəm, n'ayi man al ya sar kadi n'toli Pol moki tá. De d'isi pèrèrè ngà, rəmə né kí 'ngəbi lé, 'ngəbi kadi 'ilə mindi-i adi-dé ya par.» ²² Njékun do kuti asgar-je kí budogi, ndor mbi basa lé panè: Né-je kí i 'ree 'or-m poy-é kinlé, 'pa adi dow kí rangi oo al. Go-ti, ɛ tubə basa lé, adi-é ɔw.

D'ulə kɪ Pol d'adi Gubərnər Pelisi

²³ Go-ti bəy ngà bá, njékun do kuti asgar-je kí budogi lé, ba dow-je joo kí 'to njékun do asgar-je kí bu bu idə-dé panè: «Adi asgar-je bujoo rəm, asgar-je kí njəsində-je kɔrsiri rəm, bá de kí njemandangi-je bujoo d'isi pèrèrè, kɔo kadi loki kàdɪ kí siri kí ndoo asi rəmə d'ow bebo Sejarə-ti. ²⁴ Kadi né kal lə Pol kàrè tɔ; kɔo kadi ɔw siə kɪ maji-é ya rə Gubərnər Pelisi-ti.» ²⁵ Beba njékun do kuti asgar-je kí budogi lé, ndangi mbete adi Gubərnər panè:

²⁶ «Mə Klodi Lisiyasi m'ra-i lapiya i Pelisi kí 'to dow kí boy. ²⁷ Jipi-je d'uwə dingəm kí m'ulə siə madi-i kinlé, ə d'ow kɔo tɔl-é bá loki m'oo ta-é kí ɛ to ngon njəbe kí Rəm lé, m'j rati kɪ asgar-je m'or-é-né ji-dé-ti. ²⁸ Loki m'ndigi gə gin né kí d'ilə-né ta dɔ-é-ti lé, m'ow siə nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je. ²⁹ Rəmə m'oo kí d'ilə ta dɔ-é-ti kɔo tanaji-je kí sobi do ndukun lə-dé, bi ɛ ra né madi kí tuwə koy əse tuwə dangay al. ³⁰ Loki jipi-je d'isi d'ində dɔ-é kadi 'tɔl-é bá m'oo ta-é rəmə, tajinati nè ya m'ulə siə madi-i, ə m'adi njékilə ta dɔ-é-ti-je lé 'gə toki dow kí d'a səki Pol ta-é-ti lé to i. [Oiyə nɔ.]»

Pol mee bebo Sejare-ti

³¹ Asgar-je 'təl rɔ-dé go ndukun-ti kí d'adi-dé lé, adi ndoo-ndoo nɔɔ ya d'ow kɪ Pol njal lo-ti lə asgar-je kí bebo Antipatrissi-ti. ³² Loki lo aa lé, de 'təl kɪ lo kisi-dé-ti bebo Jorijalem-ti gogi, ə d'inə asgar-je kí njésində-je kadi d'un ta gaji rəbi lé kɪ Pol. ³³ Beba loki 'ree tɛɛ bebo Sejare-ti lé, asgar-je kí njésində-je d'adi mbete lé Gubərnər rəm, bá 'tɔji-é Pol lé rəm tɔ. ³⁴ E ndó mbete lé oo rəmə, dəji panè se Pol lé to dow kí dɔnangi-ti kí rá wa? Loki oo kí Pol to dow kí d'oji-é dɔnangi Silisi-ti rəmə panè: ³⁵ Njékilə ta dɔ-i-ti-je d'a ree bá m'a koo ta kí ta-i-ti bəy. Go-ti, un ndu kadi d'ow kɪ Pol panata lə Erodi, ə d'ində kəm-dé go-é-ti.

24*Pol a logangta-ti nɔ Gubərnər Pelisi-ti*

¹ Ndɔ mɪ go-ti bá, Ananiasi kí to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə, i bebo Jorijalem-ti ree bebo Sejare-ti nati kɪ dow-je kí 'ná-je kí dan 'ngatɔgi-je-ti lə jipi-je rəm, kɪ njégə pa ta gangi-né dɔ dow-je káre bə, kí ri-é lə Tertulusi. Də 'səki Pol nɔ gubərnər Pelisi-ti*. ² Loki 'ba Pol d'adi-é ree lé, Tertulusi un kuti kɔr ta kɔ kilə-né ta dɔ Pol-ti panè: «Kɪ takul-i i Pelisi rəm, kɪ takul gosi lə-i kí 'təl-né gin né-je kɔ ta lə maji lə gin dow-je kinlé, bá j'isi-né kɪ lapiya kí ɔr njuti-njuti tin. ³ I Pelisi, dow kí boy nɔ, maji-je lay kí i ra lé, lo-je lay ya j'ndigi sə-i dɔ-ti rəm, j'ra-i oiyo dɔ-ti nɔ rəm tɔ. ⁴ Kɔ kadi j'uwə-i nangi nɔ al lé, m'ra-i kɔgri, kadi kí go meemaji-ti lə-i lé ya, 'yəl mbi-i 'oo-né ta-je kí j'a pa goji dekse bə ya kadi-i kin. ⁵ J'gə kí dingəm kinlé, toki mɔy kosi kí usi mee be-ti bə. E sulə jipi-je kí dɔnangi-ti nə lay adi 'gangi-nɔ rəm, ɛ to njékun dɔ kuti dow-je kí to njékɔr rɔ-dé-je kí 'ba-dé dow-je kí Najareti-ti lé rəm, ⁶ bəy bá ɔw mbing ya sangi kadi n'təl kəy lə Lubə né kí kɔgi kare rəm tɔ. Né kin bá je j'uwə-é-né tin. [Je j'ndigi gangta dɔ-é-ti kí go ndukun-ti lə-ji ya, ⁷ ngə Lisiyasi kí to njékun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi bá ree tɛɛ rəmə, ta-é ji-ji-ti kí lə njétɔgi-ti kí nɔ. ⁸ Go-ti, ɛ un ndu adi njékilə ta dɔ Pol-ti kadi 'ree siə nɔ-i-ti nə.]† Né-je lay kí j'tilə ta-é dɔ-é-ti kinlé, i ya kɪ dɔ-i loki 'a kulə kuti dəji-é ta-je rəmə 'a gə maji.» ⁹ Jipi-je kàrè d'usi kuti Tertulusi-ti 'panè: Oiyo, gangi-é ya én.

Pol pa ta dɔ rɔ-é-ti nɔ gubərnər Pelisi-ti

¹⁰ Loki gubərnər ra kəm-é idə-né Pol kadi pa ta lé, Pol un ta panè: «M'gə maji kí i lé, 'to njégangta lə gin dow-je kinlé, asi bal-je nɔ ngə, beba m'un-né ta kɪ rɔ ngə kɔ pa dɔ rɔ-m-ti tin. ¹¹ Kɔw kí m'ow bebo Jorijalem-ti m'osi dɔ-m nangi nɔ Lubə-ti lé, tɔy ndɔ dɔgi gidi-dé joo al bəy. To né kí i ya kàrè, 'a dəji koo rəm. ¹² Dow káre ya kàrè oo-m mee kəy-ti lə Lubə əse mee kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je əse mee bebo-ti m'a m'naji ta kɪ dow madi əse m'a m'sulə dow-je al rəm. ¹³ Dow-je kinlé, né kí d'a ra kadi tɔji kí ta-je kí 'tilə dɔ-m-ti kin, to ta kí tɔgrɔ-ti ya goto. ¹⁴ Né kí m'gə kí ra né én: Mə lé m'pole Lubə lə ka-ji-je kɪ rəbi Poyta kí Maji kí de 'panè to rəbi néndó kí ngɔm. Mə m'adi mee-m né-je lay kí tɔ mee mbete ndukun-ti lə Lubə rəm, mee mbete-je-ti lə njépata-je kí ta Lubə-ti lé rəm tɔ. ¹⁵ M'ində mee-m dɔ Lubə-ti, toki njéra né kí njururu, kɪ njéra né kí njururu al d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ titi kí njékilə ta dɔ-m-ti-je lé kàrè, d'ində-né mee-dé dɔ-ti kin

* **24:1** 24:1 Knj 23:24. † **24:8** 24:8 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

bè ya tɔ.† 16 Gin-é kin bá ndɔ-je lay ya m'nagi-né rɔ-m kɔɔ kadi mee-m uwə-m kɔ ta nɔ Lubə-ti al rəm, bá nɔ dow-je-ti al rəm tɔ.»

17 †«M'ra bal-je nɔ rangi bá m'təl m'ree, kɔɔ kadi m'adi né njéndoo-je kí dan gin dow-je-ti lə-m rəm, bá kɔɔ kadi m'adi kadkare Lubə rəm tɔ.

18 Gangi-é-ti kin bá loki m'təl ta nékobe, kɔɔ kadi m'aa-né rɔ-m lé, ngá bá jipi-je d'oo-m-né mee kəy-ti lə Lubə, bi kosi dow-je d'ilə-nɔ 'gəə dɔ-m, bá m'sulə-dé-né al§. 19 Jipi-je kí dan-ti-je kí dɔnangi Aji-ti kí d'oo-m lo ra né-ti kin, bá lé d'a kɔ nɔ-i-ti kɔɔ kilə ta dɔ-m-ti, toki d'ow sə-m ki ta madi nɔɔ.

20 Lé bè ya kàrè, de kí d'a nè kin ya kadi 'pa se loki m'a nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je lé, se ri kí maji al ə ta-é usi dɔ-m-ti adi d'oo wa?

21 †Kadi ta lə kəə kí m'a dan-dé-ti m'ur kinlé ya je bè tá obi. M'ur kəə lé m'panè: «To ta lə tɔsi kí dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ, bá 'gangi-né ta dɔ-m-ti nɔ-si-ti tin.*"»

22 Ta kí sɔbi dɔ néndó lə Jeju kinlé, Pelisi gə maji yéróró. Beba e ɔr ndo ra ta lé, ɔw-né ndo kí rangi-ti ə panè: «Loki Lisiyasi kí njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi à ree, bá m'a ndər gin ta lə-si maji koo bəy» 23 Go-ti, e un ndu adi njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu kadi ində kəm-é go Pol-ti rəm, kadi inə-é adi ra ndigi-je liə kí 'nɔ-je se-se rəm, bá kadi inə dow-je liə kadi 'ree 'ra siə-siə rəm tɔ.

Pelisi oji ta kɔ Pol

24 Asi ndo se go-ti, Pelisi ree nati kɔ ne-é Drusil kí to jipi, ə ulə kulə ba Pol. Beba loki Pol ree lé, e pa ta kí sɔbi dɔ kadmee Jeju Kristi adi Pelisi†.

25 Ngá loki Pol un ta pa ɔdi-né rɔ né ra kí njururu rəm, ɔdi-né rɔ kore mee rəm, bá ɔdi-né rɔ ta kí gangi kí à ree rəm lé, Pelisi bəl nɔ adi panè: «Kí ngɔsnè-ti kinlé, ɔw lo lə-i ngá. Loki m'ingə dɔkaglo bá m'a ba-i bəy.»

26 Pelisi ində mee-é dɔ-ti kí Pol à kadi-n'è là. Né kin bá taá-taá ya adi-é ree adi d'oji-né-nɔ ta ta tin. 27 Bè-bè ya bal joo tɔy rəmə Porkiyusi Pestusi ree ɔr-né tó Pelisi. Pelisi inə Pol dangay-ti kɔɔ nəl-né jipi-je.

25

Pol ndigi kadi Sejar bá gangta lə-n'è

1 Loki Pestusi ree ra ndo mutə dɔnangi-ti kí à kɔ be dɔ-ti lé, e i bebo Sejar-ti ɔw bebo Jorijaləm-ti. 2 Rəmə njèkun dɔ njégugnə-je lə Lubə kɔ 'boy-je lə jipi-je 'ree 'səki Pol rɔ-é-ti. 3 De 'dəji-é kɔ nɔ kəm-dé-ti, kadi ra sə-dé maji ə adi 'təl 'ree kɔ Pol bebo Jorijaləm-ti gogi. Dowbé-je kinlé, 'ra go rɔ-dé kadi 'gangi Pol rəbəə 'təl-é. 4 Beba Pestusi ilə-dé-ti panè: Pol lé, isi dangay-ti bebo Sejar-ti rəm, bá mɔ ya kɔ dɔ-m kàrè nɔy nɔ al, kadi m'təl m'ow nɔɔ tɔ ngá. 5 E ilə dɔ-ti bəy panè: «Kadi dow-je kí 'nɔ-je kí dan-si-ti kí d'asi gaki d'ow sə-m bebo Sejar-ti, é kinə dingəm kinlé, ra né madi kí go rəbi-é-ti al nɔɔ rəmə jè 'səki-é.» 6 Pestusi isi bebo Jorijaləm-ti nɔɔ adi tɔy ndo jinɔy joo əse ndo dɔgi al ya təl ɔw bebo Sejar-ti gogi. Loki e ree tɛɛ Sejar-ti lé, lo aa go-ti ya ɔw isi logangta-ti ə un ndu adi d'ow 'ree kɔ Pol. 7 Loki Pol ree ya rəmə, jipi-je kí d'i bebo Jorijaləm-ti lé, d'ilə-nɔ 'gəə dɔ-é sipi, ə 'tilə ta-je kí tɔ bəl-bəl nɔ dɔ-é-ti, ya ngá né kí à tɔji kí ta-je lə-dé kin, to ta kí tɔgrɔ-ti lé goto. 8 Beba Pol un ta pa dɔ rɔ-é-ti panè: «Mɔ m'ra né kí maji al m'osi-né ndukun lə jipi-je kɔ ta al rəm, m'ra né kí maji

† 24:15 24:15 Dan 12:2 † 24:17 24:17 Knj 21:17-28 § 24:18 24:18 Knj 21:17-28. † 24:21 24:21 Knj 23:6 * 24:21 24:21 Knj 23:6 † 24:24 24:24 Knj 23:24

al m'osi-né kəy lə Lubə kɪ ta al rəm, m'ra né kí maji al m'osi-né ngar Sejar kɪ ta al rəm tɔ.»

⁹ Pestusi ge kadi n'nəl jipi-je adi ilə Pol-ti panè: «Se i 'ndigi kadi 'təl ɔw bebo Jorijaləm-ti gogi, kɔ kadi ta kinlé, toki gangi nɔ takəm-m-ti wa?»

¹⁰ Pol ilə-é-ti panè: «A tò bè al! Mə m'a logangta-ti lə ngar Sejar nè, adi lo kin-ti ya d'a gangta lə-m titi. Ngà kí sobi dɔ jipi-je lé, i ya kɪ dɔ-i kàrè 'gə maji kí né kí maji al kí m'ra sə-dé bè ya goto. ¹¹ Kinə, m'ra né madi kí njururu al nɔ ɔse m'ra né kí asi koy lé, m'a mbatɪ koy al. Ngà kinə ta-je kí dow-je 'tilə dɔ-m-ti kinlé to ta-je kí kare rəmə, dow kí ɔw kɪ tɔgi kadi ilə-m ji-dé-ti goto. Mə lé, m'ge kadi ngar Sejar ya gangta lə-m.» ¹² Beba Pestusi ɔji ta kɪ njéra siə kullə-je ɔ ree idə-é panè: «I ge kadi ngar Sejar bá gangta lə-i lé, 'a kow nɔ ngar Sejar-ti nɔ ya tɔ.»

Pol a nɔ Agripa-ti kɪ Berenisi

¹³ Asi ndɔ sɛ go-ti, ngar Agripa-je kɪ Berenisi 'ree bebo Sejar-ti kɔ ra lapiya Pestusi*. ¹⁴ D'isi tin 'ra ndɔ nɔ bəy. Beba Pestusi ɔr go ta-je kí sobi dɔ Pol idə ngar panè: «Pelisi inə dingəm káre dangay-ti nɔ. ¹⁵ Ə dingəm-é lé, loki m'ɔw bebo Jorijaləm-ti rəmə, njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə kɪ 'ngatɔgi-je lə jipi-je 'səki-é, ɔ 'dəji kadi toki gangi ta dɔ-é-ti. ¹⁶ Ngà mə m'ilə-dé-ti m'panè: Kúji ra-é lə dow-je kí Rɔm lé, tò bè al. Dɛ lé, 'a kadi dow kí d'ilə ta dɔ-é-ti dɛ kɪ njékilə ta dɔ-é-ti-je d'isi takəm-nɔ-ti, kɔ kadi dow kí d'ilə ta dɔ-é-ti lé, ingə kəm lo pa-né ta dɔ rɔ-é-ti mɔki bane. ¹⁷ Beba dɛ 'ree sə-m nè nati, ɔ mə m'ɔr ndɔ al, ngà lo aa ya rəmə m'ɔw m'isi logangta-ti ɔ m'un ndu m'adi 'ree kɪ dingəm lé. ¹⁸ Loki njékilə ta dɔ-é-ti-je 'ree lé, ta kí 'tilə dɔ-é-ti lé, tò bəl nɔ ngay titi kí m'isi m'gir né lé al. ¹⁹ Ngà tanaji-je kí sobi dɔ pole Lubə lə-dé dɛ ya rəm, ta-je kí sobi dɔ Jeju bɔɔ nɔ kɪ oy bá Pol panè, ɛ isi kəm kin ya par. ²⁰ Mə m'gə né kí m'a ra njururu dan tanaji-je-ti kí tanə bè kinlé al. Beba m'dəji Pol m'panè se ɛ ndigi kow bebo Jorijaləm-ti kadi ta liə toki gangi nɔ wa? ²¹ Ngà Pol ndigi kadi ta lə-n'è lé, toki kow-né nɔ ngar-ti kí boy. Beba m'a m'un ndu kadi 'ngəm-é sar kadi m'ulə siə m'adi Sejar.» ²² Go-ti, Agripa idə Pestusi panè: «Dingəm kinlé, mə ya kɪ dɔ-m kàrè m'ge koo ta kí ta-é-ti kɪ mbi-m tɔ.» Pestusi ilə Agripa-ti panè: «Bore nè ya 'a koo ta kí ta-é-ti.»

Pestusi ɔr go ta lə Pol idə Agripa

²³ Beba loki lo aa lé, Agripa dɛ kɪ Berenisi 'mɔne mɔne kí tò bəl ya, d'andi-né mɛɛ kəy gangi ta-ti nati kɪ njékun dɔ kuti asgar-je budɔgi, bá kɪ 'boy-je kí mɛɛ bebo Sejar-ti rəm tɔ. Go-ti, Pestusi un ndu adi d'ɔw 'ree kɪ Pol. ²⁴ Ngà bá Pestusi un ta panè: «I ngar Agripa rəm, sɛi lay kí isi sə-ji nè kinlé, ooi dingəm kan, kí kosi jipi-je bəktə lay d'ɔw d'ingə-m bebo Jorijaləm-ti rəm, bá 'ree d'ingə-m lo-ti kin nè rəm, ya 'tur kɔɔl 'panè kadi-é isi kɪ dɔ-é taá al. ²⁵ Ə kí sobi dɔ-m mə lé, né káre kí ɛ ra kí asi koy-é ya, mə m'oo al. Bè ya ngà, ɛ ya dəji kadi ta lə-n'è toki kow-né nɔ Ngar-ti kí boy. Beba mə m'ɔji kadi m'ulə siə madi-é. ²⁶ Ngà né kí njururu kí sobi dɔ-é, kí kadi m'ndangi mbete-ti m'ulə-né madi ngar kí boy ya m'ingə al. Gin-é kin bá m'adi-é ree-né nɔ-si-ti rəm, nɔ-i i ngar Agripa-ti ya kɪ tagay bè, kɔ kadi go ta-je-ti kí 'a dəji-é rəmə jè m'ingə ta madi m'ndangi. ²⁷ Kɔɔtalə kosi kagi dɔ né-je-ti kí 'tilə ta-é dɔ dangay-ti al ya rəmə kulə siə bebo Rɔm-ti lé, mə m'oo kɪ né mbə bè.»

* 25:13 25:13 Knj 24:24-27

26

Pol ɔr ta liə nɔ ngar Agripa-ti

¹ Agripa idə Pol panè: «Tarəbi tò tagi kadi 'pa ta dɔ rɔ-i-ti.» Beba Pol ɔy ji-é kɪ taá ə pa ta dɔ rɔ-é-ti panè: ² «I ngar Agripa, m'ow kɪ rɔnəl n̩, kadi bone m'a nɔ-i-ti m'pa ta dɔ rɔ-m-ti, dɔ né-je-ti kɪ jipi-je 'tilə ta-é dɔ-m-ti kin. ³ Jipi-je lé, nékobe-je lə-dé lay rəm, né-je lay kɪ 'naji-n̩ ta dɔ-ti dɔ-ti kàrè, i gə maji n̩ rəm tɔ. Beba kɔgri ya, m'dəji-i kadi 'yəl mbi-i oo-né ta lə-m, kɪ m̩ kɪ kilə dɔ madi-é-ti pɔ ya. ⁴ Basa-m-ti n̩ ya, panjiyə-m kɪ dan gin dow-je-ti lə-m lé, jipi-je lay ya 'gə maji; ba kisi-m m̩ bebo Jorijaləm-ti, lo kulə gin-é-ti n̩ ya sar bone kin kàrè 'gə maji rəm tɔ. ⁵ †To kɪ m'to kɪ kàre dan kuti dow-je-ti kɪ 'ba-dé Parisi-je kɪ 'to njéra ta lə pole Lubə lə-ji kadi ng̩ n̩ kinlé, jipi-je lay ya 'gə maji low n̩ rəm, dɛ ya kàrè toki 'ndigi lé, d'a pa kadi-si ooi rəm tɔ*. ⁶ Kunmindɪ kɪ Lubə un adi ka-ji-je, é m'ində m̩-m dɔ-ti m'panè né-é à ra né lé, ɛ b̩ təl gin k̩-m logangta-ti ngosnè tin. ⁷ Kunmindɪ kinlé, gin koji lə-ji kɪ dɔgi gidi-é joo kɪ 'pole Lubə d'ɪnə ta-é al, ya ndɔɔ-je kɪ kada-je kinlé, d'ində m̩-dé dɔ-ti tɔ. I ngar, to ta lə nékində m̩ dɔ-ti kinlé, b̩ jipi-je 'tilə-né ta-je dɔ-m-ti tin. ⁸ Kɔbi bo! Səi lé, ta lə tɔsi kɪ Lubə à kadi dow-je kɪ d'oy 'tɔsi ndəl d'ində lo t̩ lé, kɔ ri b̩ adi to ta kɪ kare wa? ⁹ †Kɪ sɔbi dɔ-m lé, m̩ ya kɪ dɔ-m kàrè ndɔki m'ɔ kɪ Jeju kɪ Najareti-ti lé kɪ tɔgi-m lay ya tɔ. ¹⁰ ɛ b̩ to né kɪ m'ra m̩ bebo Jorijaləm-ti, adi dow-je n̩ dan dɛ-ti kɪ 'to njékaa njay-je lé, m̩ ya m'ungɪ-dé dangay-ti. To njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə ya, b̩ d'adi-m tɔgi m'ra-né né-je kinlé rəm, loki tò kadi 'tɔl njékadm̩-je kàrè, m'ilə ta-m titi rəm tɔ. ¹¹ Dɛ lé, taá-taá ya m'ow m̩ kɔy kəwn̩-je-ti lə jipi-je m'adi-dé kɔ rəm, m'ində tɔgi dɔ-dé-ti kadi 'pa takɔbi dɔ ta-ti lə Jeju, b̩ m̩ wɔngɪ-ti lə-m kɪ ra-m dɔ-dé-ti al dɔ maji kinlé, m'ow njal m̩ bebo-je-ti kɪ dɔ be mba-ti ya m'ulə kəm-dé ndoo b̩y.»

*Pol ɔr poy kadm̩ liə**Knj 9:1-30; 22:1-21*

¹² Kɔ né-je kinlé ya njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə d'adi-m tarəbi, ə d'adi-m tɔgi rəm, adi m'ow dɔ-m kɪ bebo Damasi-ti. ¹³ I ngar Agripa, à to ta kɪ kàdɪ à k̩ jam dɔ be-ti je bè ng̩, loki m'ow dɔ rəbi-ti ya b̩y rəm, m'oo londɔgi kɪ ndɔgi tɔy kàdɪ ya ɪ dɔr̩-ti ree gə dɔ-ji sipi kɪ dow-je kɪ d'ow sə-m. ¹⁴ Jɛ lay ya j'tusi nangɪ ə m'oo ndi dow pa sə-m ta kɪ ta Əbrə panè: «Sol, Sol, kɔ ri b̩ 'ulə kəm-m ndoo bè wa?» Nékatɪ kɪ 'tɔsi-né kuti-i lé, toki i 'njirə kuti-i kɪ gogi-gogi ə à kusi rɔ-i-ti palangɪ ya tɔ. ¹⁵ Beba m'ilə-é-ti m'panè: I 'to n̩ wa, 'Babe? 'Babe ilə-m-ti panè: «To m̩ Jeju kɪ 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya. ¹⁶ Ng̩ 'ubə nangɪ ɪ 'a dɔ nja-i-ti taá. Yən, m't̩ sə-i kɔy kɔ kində-i kadi 'to ngonnjékullə lə-m. Né-je kɪ 'oo kɪ kəm-i ng̩ kin rəm, ɛ kɪ m'a t̩ sə-i kɔy kɔ kadi 'oo b̩y kinlé, i b̩ 'a to njəkɔr go-é kadi dow-je d'oo. ¹⁷ M'a taa-i kilə-i taá ji gin dow-je-ti kin rəm, ji gin dow-je-ti kɪ 'to jipi-je al kɪ m'a kulə-i rɔ-dé-ti kin, ¹⁸ kɔ kadi 'ow 't̩ kəm-dé kadi 't̩ kɔgi londul-ti ə d'ow lo-ti kɪ ndɔgi rəm, kadi 't̩ kɔgi gin tɔgi-ti lə Sat̩ ə d'ow gin tɔgi-ti lə Lubə rəm, kɔ kadi loki d'adi-m m̩-dé rəm, Lubə ɪnə go majal-je lə-dé kɔgi adi-dé rəm, b̩ kɔ kadi d'ingə-né nékugə dɔji nati kɪ dow-je kɪ Lubə ɔr-dé ində-dé tagay kin rəm tɔ.»

¹⁹ «I ngar Agripa, né kin b̩, m'təl-né rɔ-m go né-ti kɪ dɔr̩-ti kɪ ra-m toki n̩ bè kin tin.» ²⁰ †Ng̩ m̩ lé, m'ilə mb̩ Poyta kɪ Maji m'adi dow-je kɪ

† 26:5 26:5 Knj 23:6; Plp 3:5 * 26:5 26:5 Knj 23:6; Pa 3:5 † 26:9 26:9 Knj 8:3; 22:4,5 † 26:20 26:20 Knj 9:20,28,29

bebo Damasi-ti ya kete, fá de kí bebo Jorijalem-ti, kì de kí donangi Jude-ti rəm, fá m'adi de kí 'to jipi-je al m'panè: Kadi d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kogi ə 'ree rɔ Lubə-ti rəm, kadi kullə ra-dé tuwə kullə ra dow-je kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kogi bane.† 21 Né kin fá jipi-je 'təti-m-né d'uwə-m meɛ kəy-ti lə Lubə ya ə 'sangɪ kadi 'təl-m-né lé tin. 22 Ngà Lubə ngəm-m sar meɛ ndɔ-ti kin, adi mə m'pa ta liə madi ngan dow-je kì dow-je kí boy tin. M'pa ta m'adi tɔɔ ur rangɪ al, ngà to né-je kí Moiyiji-je kì njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa 'panè à ra né lé, ya fá m'pa, 23 †adi to ta lə Kristi kí à kingə kɔ rəm, fá ɛ ya à to dow kí dɔsɔy kí à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ ə à kilə mbɛ londógi kí sobi dɔ kaji kadi jipi-je rəm, kadi gin dow-je kí 'to jipi-je al rəm lé‡.

Pol idə Agripa kadi adi meɛ-é Jeju

24 Pol ɔ r go né-je kinlé bè, pa-né ta dɔ rɔ-é-ti ya rəmə Pestusi pa ta kì ndi-é kí boy panè: «Pol, i lé dɔ-i maji al wa! Né gə lə-i kí nɔ lé, ra-i adi dɔ-i tɔ danɔ al wa!» 25 Ngà Pol ilə-é-ti panè: «Kaj! Pestusi dow kí boy! Dɔ-m maji al al! To ta-je kí tɔgrɔ-ti rəm, ta-je kí kəm kaa njay-njay ya fá m'pa tin. 26 Ngar Agripa dɔji ta dɔ né-je-ti kinlé, oo maji. Né kin fá m'pa-né m'adi-é kì meɛ-m kí nda kaj tin. M'gə maji, kí né-je kí ra né kinlé, ɛ káre kí lo-é à kiyə Agripa ya goto, kdɔtalə to né-je kí ra né lo bɔyɔrɔ-ti al. 27 Ngar Agripa, i adi meɛ-i ta-je kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa lé ya al wa? M'gə toki i adi meɛ-i ta-je lə-dé ya!» 28 Agripa idə Pol panè: «Nɔy ndɛ bè kadi uwə-m kì ta kadi m'təl njèkun go Kristi lé ya!» 29 Beba Pol ilə-é-ti panè: «Lé nɔy ndɛ bè əse nɔy nɔ kàrè, mə m'isi m'pa ta kì Lubə kadi i par al, ngà kadi dow-je lay kí d'isi d'oo ta lə-m bone kin ya 'təl titi-nɔ kí mə m'isi-né kin bè. Ngà sil-je kin ya par ə kadi labi mbó-si al!»

30 Ngar Agripa rəm, gubərnər Pestusi rəm, Berenisi rəm, fá de kí d'isi sə-dé lé d'ɪ taá. 31 Beba loki d'isi d'ɔr rɔ-dé kí rangɪ lé, 'pa-nɔ ta 'panè: «Dingəm kinlé, né káre ya kí ɛ ra kí asi koy əse asi dangay ya goto.» 32 Go-ti, Agripa idə Pestusi panè: «Dingəm kinlé, to dɔji kí ɛ ya dɔji kadi ta lə-n'è ow nɔ Sejar-ti ngà kin al lé, lé à toki kilə-é taá kí kilə ya bè.»

27

D'ulə kì Pol meɛ bebo Rɔm-ti

2Kɔ 11:25-26

1 Loki d'un ndu kadi j'al meɛ bato-ti j'ow donangi Itali-ti lé, d'ulə Pol kì dangay-je kí dan-ti-je ji dingəm-ti kí 'ba-é Juliyusi kí to njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu, kí 'to «asgar-je lə Ogusti.» 2 Bato káre kí meɛ bebo Adramiti kí tɔ kadi à kun kì kàdì kɔngi-kɔngi kí donangi Aji-ti, fá j'al meɛ-é-ti j'ow. Aristarki kí to dow kí meɛ bebo Tesaloniki-ti, donangi Maseduwan-ti ɔw sə-ji nati. 3 Lo aa go-ti, loki j'uwə nangɪ ndɛ bebo Sidɔ-ti lé, Juliyusi kí to njèra maji kí Pol Pol lé, inə tarəbi adi-é ɔw rɔ nam-é-je-ti kadi 'ra siə. 4 Loki j'ɪ lo-é-ti nɔɔ lé, j'un kì kàdì kɔngi kí donangi Siprə-ti kí tɔ dan ba-ti, kdɔ yəl ulə tilə kəm-ji. 5 Loki j'ində babo kí tɔ ngɔsi kì donangi Silisi kì donangi Pampili j'gangɪ lé, j'ree tɛɛ bebo Mira, donangi Lisi-ti. 6 Lo-é-ti nɔɔ, njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu lé, ingə bato káre kí bebo Alegjandri-ti kí isi ɔw donangi Itali-ti rəmə, adi j'al meɛ-é-ti. 7 Ndɔ nɔ ya bato lé, ɔy ngɔdi low al, adi j'ingə kɔ nɔ, fá j'tɛɛ ngɔsi kì bebo Nidi. Ngà yəl ɔgi-ji kɔw kəm-ji kì kete, beba jɛ j'al kì kàdì kɔngi donangi Kreti-ti, j'ow kì Salmone.

† 26:20 26:20 Knj 9:20,29; Mat 3:8; Luk 3:8 † 26:23 26:23 1Kɔ 15:20 ‡ 26:23 26:23 1Kɔ 15:20; Eja 42:6

⁸ Ngà sə-ji n̄a, bá j'ree k̀i k̀àd̀i k̀ong̀i sar j'ree j'teɛ lo-ti k̀i 'ba-é «lo k̀a bato-je k̀i to lo k̀i kuré» k̀i tò ngosi k̀i bebo Laje.

⁹ Dɔkaglo dəə dɔ-ji-ti tin asi ta-ti rəm, bá ndɔ kɔgi rɔ nékuso k̀i man k̄ay lə jipi-je, kdɔ kadi Lubə iŋə-né go majal lə-dé kɔgi lé tɔy rəm, adi lo kadi bato ay dan ba-ti k̀àrè təl ndɔji ta n̄a rəm tɔ. ¹⁰ Né kin bá Pol ndəji-dé-né kete panè: «Kama-je, m̄a m'oo k̀i k̀ow mba lə-ji kinlé, à to bato kin par bá à tuji al rəm, à tò né-je k̀i m̄eɛ-é-ti par al rəm, ngà j̄əi dow-je ya k̀àrè j'a k̀i kingəi tuji titi.» ¹¹ Ngà njèkun dɔ asgar-je k̀i bu lé, ta lə njèkuwə ngow bato lé rəm, ta lə 'ba njèbato bá uwə m̄eɛ-é n̄a, tɔy ta-je lə Pol. ¹² Rəm ta lə maji k̀i lo k̀a bato-je kin maji kisi-ti n̄ay kul-ti al lé, dow-je k̀i n̄a 'ndigi kadi toki kow kete, é kinə lo-é tò rəmə, toki kow t̄eɛ Penisi, lo k̀a bato-je-ti, dɔnangi Kreti-ti ngà tá-je toki kuwə lo kisi-ti kadi n̄ay kul dəə-né. Lo k̀a bato-je kinlé, tò mbunə lo-ti k̀i bəə k̀i lo kur k̀àd̀i.

Yəlbo ulə dɔ ba-ti

¹³ Loki yəl k̀i tógi-é n̄a al, i k̀i bəə bè ulə dan pèèè rəmə, d̄e 'gir k̀i k̄jra lə-dé à kusi k̀odi. Beba d'un ngow là kuwə bato nangi dan man-ti, d'ilə m̄eɛ bato-ti, ə d'un k̀i k̀àd̀i k̀ong̀i dɔnangi Kreti-ti ngosi-ngosi d'ow. ¹⁴ Ngà s̄e go-ti ya rəmə, yəlbo k̀i 'ba-é Ərakilɔ, i k̀i dɔnangi Kreti-ti k̀i tò dan ba-ti ulə m̄bi-m̄bi ree dɔ-ji-ti. ¹⁵ Yəl kinlé, un bato dɔ-é-ti, adi lo kadi bato t̄a dan-ti lé goto, rəmə j̄e j'iŋə rɔ-ji yaki j'adi ɔw sə-ji k̀i n̄ɔɔ bin ya par ngà. ¹⁶ Beba j'ow j'teɛ kəl lo-ti k̀i bəə k̀àd̀i ngon dɔnangi-ti k̀i 'ba-é Koda k̀i to lo k̀i dan ba-ti. Lo kinlé, bá taá yəl dɔ-ji-ti, ngà rəmə j'ra lo ra-é-ti bè bá j'uwə ngon tò k̀i 'tó-é kuti bato-ti lé*. ¹⁷ Loki d'un ngon tò k̀i kuti bato-ti lé d'ində m̄eɛ-é-ti rəmə, d'oy kulə-je 'bindi-né bato lé bindi-bindi. D̄e 'bəl kadi bato i ɔw ɔsi-ji dɔ nangra-ti, lo-ti k̀i 'ba-é Sirti, adi 'tuti takubi k̀i taá k̀i njèkadi bato ay ngodi n̄a lé, d'ilə m̄eɛ bato-ti. Beba bato lé ɔw sə-ji k̀i n̄ɔɔ bè ya par ngà. ¹⁸ Yəl lé, ulə dɔ-ji-ti k̀i tógi-é bè-bè ya sar lo aa-né rəmə, d̄e d'oy né-je k̀i 'n̄a-je k̀i tò m̄eɛ bato-ti lé, d'unḡi kɔgi dan babo-ti, ¹⁹ rəm ndɔ k̀i njèkungi-ti mutə lé, d̄e ya d'oy né-je k̀i bato-ti k̀i ji-dé 'tilə mani. ²⁰ Ndo n̄a ya kəm-ji oo k̀àd̀i al rəm, oo kərweɛ-je al rəm. Yəl lé, ulə k̀i tógi-é n̄a ya par-par, adi dow k̀i gir m̄eɛ-é-ti panè j'a k̄aji ya goto.

²¹ Dow-je k̀i m̄eɛ bato-ti lé, d'uso né al ya ndɔ n̄a. Beba Pol i a taá dan-dé-ti idə-dé panè: «Kama-je, lé toki 'təli rɔ-si go takɔji-ti lə-m, adi j'isi Kreti-ti, rəmə lé ko-ji à tɔ bè al rəm, bá a kungi né-je kɔgi bè al rəm tɔ. ²² Ngà k̀i ngosnè-ti kinlé, m'ulə dingəm m̄eɛ-si-ti kadi uwəi rɔ-si ngà. Kdɔtalə dow k̀are ya k̀àrè à koy dan-si-ti al. Ngà bato lé ya k̀i k̀ar-é bá à tuji. ²³ Lubə lə-m k̀i m'isi m'pole lé, malayka liə k̀are ree rɔ-m-ti ndɔɔ nè, ²⁴ idə-m panè: "Pol, 'oo bè, né k̀are ya k̀àrè 'bəl al, 'a kow t̄eɛ lo gangta-ti n̄ə ngar Sejar-ti ya, rəm bá Lubə à ngəm dow-je lay k̀i d'isi sə-i m̄eɛ bato-ti lé rəm tɔ." ²⁵ Beba kama-je, uwəi rɔ-si ngà. M̄a m'adi m̄eɛ-m Lubə, Lubə à t̄eɛ sə-ji titi k̀i malayka pa-né adi-m lé ya. ²⁶ Ngà k̀osi bá j'a k̀owi k̀osi dɔ-ji dɔnangi-ti madi k̀i tò dan ba-ti.»

²⁷ To ndɔ dɔgi gidi-é sɔ bone ngà é yəl ɔsi-ji yó-je k̀i nè-je par-par dan babo-ti k̀i 'ba-é Adiriyatiki, rəmə dan lo bapi lé, njérakullə-je k̀i m̄eɛ bato-ti lé, 'gir k̀i j'ə ngosi k̀i dɔnangi madi. ²⁸ Loki d'un né mbɔji ku lə man d'ilə mani kdɔ koo rəmə, ɔw nangi asi n̄iyə k̀i dow à n̄iyə n̄ja-é k̄ormutə gidi-é siri. D'ow kete əbi nd̄e lé, 'təl d'ilə né lé ya b̄əy rəmə, ɔw nangi asi n̄iyə k̀i dow à n̄iyə n̄ja-é k̄orjoo gidi-é jin̄ay joo. ²⁹ 'Bəl kadi bato ɔw dar

* 27:16 27:16 'Tó tò-je kuti bato-je-ti kdɔ kadi kinə né ra bato rəmə-je d'al m̄eɛ-é-ti d'aji rɔ-dé.

ro-é ər-ti kí boy n̄a kí dan ba-ti, beba ngowla kuwə bato nangi dan man-ti lé, d'ungi so kuti-é-ti gogi dan man-ti, ə 'ndingə kadi lo aa kalangi. ³⁰ Ngà njérakullə mee bato-ti lé, 'sangi rəbi kay-n̄a kinə bato lé, adi d'un ngon tò kí mee bato-ti lé, d'ilə dan babo-ti, rəmə 'ra ro-dé titi-n̄a né kí d'ow k̄i koy ngowla kuwə bato nangi kí tò kete n̄-é-ti, k̄o kungi mani bè. ³¹ Beba Pol idə njèkun do kuti asgar-je kí bu k̄i ndəgi asgar-je panè: «Kinə dow-je kin d'isi sə-si mee bato-ti kin al lé, dow k̄are kí dan-si-ti kí à kaji ya goto.» ³² Beba asgar-je 'tijə kulə ngon tò lé 'gangi ə d'in̄ə d'adi ɔw.

³³ Kete bá kadi lo aa lé, Pol ulə dingəm mee dow-je-ti lay ya kadi d'uso né. E panè: «Bone to ndo dogi gidi-é so ngá kí mee-si a kékéké rəm, usoi né al rəm. ³⁴ Beba kí ngosnè-ti kinlé, m'dəji-si kí ta k̄-m-ti kadi usoi né. Nékuso lé, à ra kadi isi k̄i do-si taá. Dow kí dan-si-ti kí bəl do-é k̄are à kor kusi kogi ya goto.» ³⁵ Loki Pol pa ta-je kin bè lay rəmə, un mbə ra oiyo Lubə do-ti takəm-dé-ti lay, ə uwə gangi uso. ³⁶ Bè ngá bá, də lay ya d'uwə ro-dé ngá d'uso né t̄o. ³⁷ Je lay kí j'isi mee bato-ti lé, je bujoo k̄i k̄orsiri gidi-é mek̄e. ³⁸ Loki d'uso né asi-dé lé, d'oy gem̄e kí mee bato-ti lé, d'ungi dan babo-ti adi bato lé, ɔle p̄əl.

Pungum man ində Bato t̄oti njuki-njuki

³⁹ Loki lo aa rəmə, njérakullə mee bato-ti lé, 'gə lo al. Ngà t̄o man kí ɔw t̄e gangi ba-ti par ə d'oo, ə 'ndigi kadi kinə lo-é à tò rəmə, toki k̄ow k̄i bato lé, jan-jan titi. ⁴⁰ Beba də 'tuti ngowla-je kí d'uwə-né bato nangi lé d'in̄ə dan babo-ti ə 'tuti kulə t̄o ngow bato lé, b̄əy ngá bá d'un takubi kí njètaa yəl do bato-ti kí tò kuti-é-ti gogi lé 't̄o taá ə d'ow k̄i do nangra-ti lé. ⁴¹ Ngà bato lé, ree dar nangra kí lo kingə-n̄a-ti lə man-je joo adi n̄ bato lé dubi-ti jigi-jigi, adi lo k̄oti kete goto. Rəmə t̄ogi pungum man ya ində kuti bato lé adi t̄oti njuki-njuki. ⁴² Asgar-je d'adi ta-dé asi-n̄a kadi n'toli dangay-je lay nè dow k̄are dan-dé-ti à k̄i kusi mani kale kay k̄ow. ⁴³ Ngà njèkun do kuti asgar-je kí bu ndigi kaji Pol, adi ɔgi-dé ra né kí d'oji kinlé. E un ndu kadi də lay kí 'gə kale man, d'ungi-n̄a mani kete, ə d'ale 't̄e ndaa-ti do nangi-ti. ⁴⁴ Ə kadi ndəgi-dé-je 'tin̄ə k̄ad̄i kagi-je-ti kí tati-je, k̄i k̄ad̄i gaji bato-ti lé, k̄o t̄e-né ndaa-ti t̄o. Gangi-é kin ya dow-je lay 't̄e-né ndaa-ti bi né madi ra-dé al.

28

Pol isi donangi Malti-ti kí tò dan ba-ti

¹ Loki j't̄e ta yo-ti ngá rəmə, dow-je d'idə-ji kí donangi kí tò dan man-ti lo kí j'a-ti kinlé ri-é lə Malti. ² Dow-je kí donangi-é-ti kinlé, 'ra sə-ji maji ra kí ḡ-é goto. Də 'ra p̄ər d̄iki-d̄iki ə 'ba-ji ta-ti d'adi j'ndibi, k̄o ndi isi ədi rəm, bá kul k̄arè ̄ n̄a rəm t̄o. ³ Loki Pol saa ngəngre ungi dan p̄ər-ti rəmə, kunji p̄ər ra adi li pi t̄e-ti tin̄ə ji-é-ti. ⁴ Loki dow mee be-je kí donangi-ti kin, d'oo kí li lé, tin̄ə ji Pol-ti rəmə, 'pa ta dan-dé-ti 'panè: «T̄ogro-ti, dingəm kinlé, to njèt̄ol dow-je. Né kin é t̄e-né ta yo-ti dan babo-ti ya k̄arè, Lubə kí njèra né kí njururu ndigi kadi-é isi-né k̄i do-é taá al tin.» ⁵ Ngà Pol tusi li lé ilə-é dan p̄ər-ti, ə ro-é k̄arè do-é njam al rəm. ⁶ Dow-je lé, d'a 'ngəbi kadi ro Pol tii əse kadi usi briki ya oy tajinati nè. Ngà loki 'ngəbi t̄o-dé uu n̄a ya d'oo kí né madi tò gay ro Pol-ti al lé, 't̄əl 'pa ta kí rangi 'panè: Dingəm kan to magi.*

⁷ Dow kí boy kí donangi-ti kí tò dan ba-ti kinlé, k̄əy liə tò mbó lo-ti kinlé n̄ɔɔ ə ri-é lə Publiyusi. E uwə-ji ki ro-é-ti maji n̄a rəm, bá adi-ji k̄əy j't̄o-né

* 28:6 28:6 Knj 14:11

ndo mutə rəm tɔ. ⁸ Bobi Publiyusi tɔ mɔy nangi. 'Ningə ində-é adi rɔ-é tungə pil-pil rəm, bá ndəngi məsi rəm tɔ. Pol ɔw kəy go-é-ti, pa ta kɪ Lubə kɔ ta liə, ində ji-é dɔ-é-ti adi ingə lapiya. ⁹ Go-ti, njémɔy-je kɪ rangi kɪ d'isi dɔnangi-ti kin kɪ tɔ dan ba-ti lé, kàrè 'ree d'ingə Pol, ə d'ingə lapiya ya tɔ. ¹⁰ Dow-je d'un ta-ji nɔ lo-é-ti nɔɔ rəm, bá loki ndo asi kadi j'ow ngá kàrè, dɛ d'adi-ji né-je kɪ j'ow ndoo-é rəm tɔ.

Pol ree mee be-ti kɪ Rɔm

Rɔm 1:9-15

¹¹ Go nay-ti kɪ mutə lé, je j'al mee bato-ti madi kɪ Alegjandri-ti kɪ ri-é lə «Magi ndungə-je» kɪ nay kul gangi dɔ-é-ti dɔnangi Malti-ti kɪ tɔ dɔnangi kɪ tɔ dan ba-ti lé. ¹² Je j'ow j'tee mee bebo Sirakusi-ti bá j'uwə nangi titi asi ndo mutə bè. ¹³ J'un rəbi kɪ kàdɪ kɔngi-kɔngi j'ree mee bebo Regio-ti. Lo aa go-ti, yəlbo ulə asi ndo joo rəm, j'tee mee bebo Pujol-ti. ¹⁴ Mee bebo-ti kinlé, je j'ingə njékadmee-je ə d'uwə-ji mba ə 'ra kɔgri kadi j'isi rɔ-dé-ti ndo siri. Beba je j'ilə dɔ-ji j'ow-né kɪ mee bebo Rɔm-ti. ¹⁵ Loki njékadmee-je kɪ bebo Rɔm-ti d'oo poy-ji lé, 'tilə kəm-ji sar 'tee lo suki-ti kɪ bebo Apiyusi-ti rəm, bá kəy tɔ mba-je-ti kɪ tɔ ta-nɔ-ti mutə kin rəm tɔ. Loki Pol oo-dé lé, ɛ ra oiyo Lubə rəm, bá rɔ-é ngá rəm tɔ. ¹⁶ Loki j'ree tee mee bebo Rɔm-ti lé, njèkun dɔ kuti asgar-je kɪ bu inə dangay-je kɪ lay ji gɔrɔ-ti káre, ngà Pol bá d'inə-é d'adi tɔ kəy liə gay ə d'adi asgar káre ində kəm-é go-é-ti tɔ.

Pol ndó ta lə Lubə mee bebo Rɔm-ti

¹⁷ Ndo mutə go-ti, Pol ba 'boy-je lə jipi-je rɔ-é-ti mee bebo Rɔm-ti. Loki dɛ 'kəw-nɔ lé, Pol idə-dé panè: «Ngankɔ-m-je, m'oo né káre kɪ m'ra m'osi-né ta gin dow-je lə-m al rəm, bá m'osi-né ta nékobe-je lə ka-ji-je al rəm, ya rəm ə d'uwə-m dangay-ti mee bebo Jorijaləm-ti, ə d'ilə-m ji dow-je-ti kɪ Rɔm. ¹⁸ Beba loki 'ndər gin ta lə-m lé, 'ndigi kilə-m taá, kdotalə d'ingə ta madi kɪ asi kadi 'gangi-né ta koy dɔ-m-ti al. ¹⁹ †Ngà loki jipi-je 'ndigi al lé, mɔ m'dəji kadi Sejar bá gangta lə-m, bi m'gir mee-m-ti kɔ kilə ta dɔ gin dow-je-ti lə-m al†. ²⁰ Gin-é kin bá m'dəji kadi m'oo-si-né rəm, bá kadi m'pa-né sə-si ta rəm tin. Mɔ lé, to ta lə nékində mee dɔ-ti lə-ji jəi Israyel-je bá d'ilə-m-né sil tin.» ²¹ Dɛ d'ilə-é-ti panè: «Je j'ingə mbete kɪ dɔ-i-ti káre kɪ i dɔnangi Jude-ti al rəm, bá ngonkɔ-ji káre ya kàrè ree ɔr-ji poyta lə-i adi j'oo al rəm tɔ. ²² Ngà je j'ndigi kadi i ya 'pa ta kɪ mee-i-ti adi j'oo. Kdotalə néndó kɪ i un go-é lé, lo-je lay ya dow-je d'osi ngərəngi.»

²³ Dɛ d'ɔr ndo d'adi Pol, adi dow-je nɔ ya 'ree d'ingə-é lo kisi-é-ti. Beba ɛ ɔr-dé gin ta-je kɪ sobi dɔ kɔbe lə Lubə. Pol sangi kadi n'uwə-dé kɪ ta sobi dɔ Jeju, adi ulə gin-é dɔ ndukun-je-ti lə Moiyiji rəm, dɔ mbete-je-ti lə njépata-je kɪ ta Lubə-ti bá pa-né sə-dé ta. Pol ɔr gin ta lé, kɪ ndoge ya sar losɔlo pee. ²⁴ Dɛ kɪ nɔ-je d'adi mee-dé ta-je lə Pol, ngà dɛ kɪ dan-ti-je 'mbati kadi mee-dé tɔ. ²⁵ Loki ta-dé asi-nɔ al bá d'isi 'sane-nɔ lé, Pol idə-dé ta kin ya par panè: «Ta kɪ Ndil kɪ aa njay adi Ejay kɪ njépata kɪ ta Lubə-ti pa adi ka-ji-je lé, to ta kɪ tɔgrɔti ya. Ndil kɪ aa njay panè:

²⁶ “‘Ow idə gin dow-je kin:

D'a koo ta maji ya ngà d'a 'gə mee-é al,

D'a koo lo maji ya ngà d'a koo né al,

²⁷ Ooi, gin dow-je kanlé, 'to njémeəngə-je,

'Tɔsi mbi-dé kə-kə 'tɔɔ, nè mbi-dé à kɪ koo ta rəm, nè d'a kɪ gə né;

'Nibi kəm-dé jibi-jibi, nè kəm-dé à kɪ koo lo rəm,

Nè mbi-dé à k̄i koo ta rəm, nè d'a k̄i gə né,

Rəmə d'a k̄i kinə panjiyə-dé-je kí maji al kogi kadi m'ĩ m'aji-dé‡.»»

²⁸ Pol təl panè, kadi 'gəi maji, Lubə ulə k̄i ta kaji kinlé k̄i rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al, ə də 'taa kalangi.

²⁹ [Loki Pol pa ta kin bè lé, jipi-je d'ĩ 'naji-nə ta nə taá-taá d'ow-né.]§

³⁰ Pol uwə kəy nəy isi-ti bal joo. Dow-je lay kí 'ree d'oo-é lé, ɛ uwə-dé k̄i rɔ-é-ti. ³¹ Pol ndó dow-je ta kí sobi dɔ kɔbe lə Lubə rəm, ndó dow-je ta lə 'Babe Jeju Kristi k̄i meɛ nda kəy, bi né madi kí ɔgi-é lo-é goto.

‡ **28:27** 28:27 Eja 6:9 § **28:29** 28:29 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi k̄i ji-dé k̄i ta greki.

Mbetete kí Pol ndàngì adì Ròm-je

Ta-je kí dɔ mbete-tì kí Pol ndàngì adì Ròm-je

Njèkɔwkuɔlɔ Pol ndàngì mbete kin adì njèkadì mɛɛ-dé Jeju Kristì kí d'isi bebo Ròm-tì. Ɛ pa sɛ-dé ta kí sobi dɔ néndó-je-tì kí boy nɔ-nɔ titi ta kí sobi dɔ kadmeɛ je bè kin ya kete mɔki rəm, néndó kí sobi dɔ dow-je lay kí d'a koy kdɔtalɔ ra kí 'ra majal d'osi-né ta Lubɔ rəm, néndó kí sobi dɔ tɔji kí Lubɔ tɔji ramaji liɔ mɛɛ kɔr-ti kí ɔr ta dɔ dow-je-ti kí d'adi mɛɛ-dé Jeju Kristì kí ingɔ kò tó-dé-ti dɔ kagdəsi-ti rəm, néndó kí sobi dɔ ndukun lə jipi-je kí tɔji dow-je majal lə-dé rəm, néndó kí sobi dɔ néra kí njururu lə Lubɔ rəm, néndó kí sobi dɔ kadmeɛ kí ɛ bá aji-dé bi təl rɔ go ndukun-ti al rəm, néndó kí sobi dɔ Lubɔ kí adì Ndil-é kí aa njay isi mɛɛ njèkadmeɛ-ti kí rá-rá kin rəm; Ndil kí aa njay kinlé ra sɛ-dé kaglo kisi kì dɔ taá-ti lə-dé adì panjiyɔ-dé titi-nɔ kì panjiyɔ Jeju ya kì kete par-par ('Ndó 1-11). Go-ti, Pol pa ta kí sobi dɔ kəm rəbi kí njururu kí njèkadmeɛ-je d'a njiyɔ-né kɔ maji kí Lubɔ ra sɛ-dé ('Ndó 12-16).

Mɛɛ mbete Kullɔ-je-ti lə njèkɔwkuɔlɔ-je lé, dow à kingɔ ta kí sobi dɔ Pol kí to njɛba lə Poyta kí Maji kì təl-é kí təl to njèkɔwkuɔlɔ kɔ kilɔ mbɛ-é kì lo-je lay kí dɔnangi-ti. Dɔkaglo-ti kí Pol ndàngì-né mbete kin bebo Kɔrɛnti-ti lé, ɛ oo lo kí bebo Ròm-ti al ya bɔy; kaglo-ti liɔ kinlé, Ròm to bebo kí boy itɔ bebo-je lay kí dɔnangi-ti rəm, to bebo kí boy kí kɔbɛ-ti kí dɔnangi-je lay kí gəɔ dɔ babo Mediterane. Ɛ ɔji mɛɛ-é-ti kadi n'ɔw-ti n'ɔw n'ingɔ kuti njèkadmeɛ-je kí ɛ ndàngì mbete kin adì-dé. Ɛ gə dow-je madi kí nɔɔ kete ngá, adì ɛ ra-dé lapiya ta tɔl ta mbete-ti kinlé.

Tɔji rɔ kì lapiya kí ra

¹ Mɔ Pol, ngonnjèkullɔ lə Jeju Kristì kí Lubɔ ba-m adì-m m'to njèkɔwkuɔlɔ, bá ində-m tagay kadi m'ilɔ mbɛ Poyta kí Maji liɔ lé bá m'ndàngì mbete kin m'adi-si; ² – Poyta kí Maji kinlé, low nɔ ya ɛ un mindi-é kɔ ɔ un kì kəm rəbi kí rɔ njɛpata-je kí ta-é-ti, adì ta-é tɔ mɛɛ mbete-ti kí aa njay nɔɔ; ³ to ta kí sobi dɔ Ngon-é, kí to-é dow-ti rəm, to kí ginka-ti lə Dabidi; ⁴ ɔ kí sobi dɔ Ndil kí aa njay rəm, tɔsi ndəl tɛɛ liɔ dan dow-je-ti kí d'oy ra adì toki tɔji-é ndaa-ti rəsi kì tógi kí ɛ lé to Ngon lə Lubɔ. ⁵ Jeju Kristì lé to 'Babe lə-ji. Kì takul-é bá Lubɔ ra-né sɛ-ji maji rəm, adì j'to-né njèkɔwkuɔlɔ-je kɔ kadi kì ri-é rəm, j'adi gin dow-je lay d'adi-é-né mɛɛ-dé ɔ 'təl rɔ-dé go ta-ti liɔ, ⁶ adì sɔi kàrè 'toi dow-je kí Jeju Kristì ba-si tɔ. – ⁷ Mbetete kinlé m'ndàngì m'adi-si, sɔi lay kí Lubɔ ində-si dan kəm-é-ti, ba-si adì 'toi dow-je kí aai njay, kí isi bebo Ròm-ti. Kadi ramaji, kì lapiya lə Bɔbi-ji Lubɔ, kì 'lə 'Babe Jeju Kristì nɔy sɛ-si.

Bo kɔw koo njèkadmeɛ-je kí Ròm ra Pol nɔ Ròm 15:23-32

⁸ Kete nɔ né-je-ti lay lé, m'ra oiyo Lubɔ lə-m kɔ ta lə-si lay kì takul Jeju Kristì, kdɔtalɔ poy kadmeɛ lə-si ɔr lo kí dɔnangi-ti nè lay. ⁹ Lubɔ kí m'isi m'ra kullɔ liɔ kì mɛɛ-m kí káre-rè kì kəm rəbi kilɔ mbɛ Poyta kí Maji lə Ngon-é lé gə maji kí mɛɛ ta-je-ti kí m'isi m'pa siɔ lé m'nal kilɔ ri-si dan-ti al rəm, ¹⁰ bá taá-taá ya m'dəji-é, kadi kinɔ to ndigi liɔ rəm, kí nè kin m'ingɔ tarəbi m'ɔw m'oo-si. ¹¹ Kɔ bo koo-si ra-m nɔ, kadi m'ɔw m'adi ubəi maji

kadkare-je madi læ Ndil kí aa njay kɔɔ kadi adi-si tógi, ¹² əse kɔɔ kadi j'uləi dingəm mee-nə-ti kɔɔ takul kadmeɛ kí səi rəm, mə rəm lay j'ori-nə dɔ-ti.

¹³ †Ngankɔ-m-je kí njékadmee, m'ndigi kadi m'adi-si 'gəi kí taá-taá ya m'ɔji kɔw koo-si, kɔɔ kadi m'oo-né kandi kullə læ-m dan-si-ti titi kí m'oo-né dan gin dow-je-ti kí rangi kin bè tɔ; ngà m'ingə tarəbi al ya sar bone. ¹⁴ To kurə dɔ-m-ti kadi m'ow rɔ njékəmteɛ-je-ti rəm, njékəmteɛ al-je-ti rəm, kadi m'ow rɔ njénégə-je-ti rəm, njénégə al-je-ti rəm. ¹⁵ Gin-é kin ya bá səi kí isi bebo Ròm-ti lé, bo kilə mbɛ Poyta kí Maji dan-si-ti ra-m-né tɔ.

¹⁶ †Kɔɔtalə rɔ-m sol-m dɔ Poyta kí Maji-ti al. Poyta kí Maji lé, to tógi læ Lubə kí tɔ kɔɔ kaji læ dow kí rá-rá kí adi mee-é, adi to jipi-je ya kete bəy bá dow-je kí 'to jipi-je al bəy. ¹⁷ Poyta kí Maji lé bá tɔji ndaa-ti rəsi kí Lubə ɔr ta dɔ dow-ti kɔɔ takul kadmeɛ rəm, kɔɔ kadmeɛ rəm, titi kí 'ndangi-né mee mbete-ti kí aa njay 'panè: Dow kí njururu à kisi kəm kɔɔ takul kadmeɛ.*

Ta kí sobi dɔ majal

Ta kí sobi dɔ kulə dɔ ta kí tɔgrɔ-ti nangi

¹⁸ Lubə kí isi dɔrɔ-ti tɔji wɔngi liə dɔ dow-je-ti lay kí njékilə kuji dɔ-é-ti al, kɔɔ njera né kí njururu al, kí 'to njékuti dɔ ta kí tɔgrɔ-ti nangi mee né ra-ti kí njururu al læ-dé; ¹⁹ kɔɔtalə né kí dow-je d'a gə rɔ Lubə-ti lé, tɔ ndaa-ti rəsi takəm-dé-ti, kɔɔ Lubə ya teɛ kɔɔ dɔ-é adi-dé. ²⁰ Kɔɔtalə lo kində gin dɔnangi-ti nu ya né-je kí tɔ rɔ Lubə-ti kí to né-je kí dum koo kɔɔ kəm, adi to tógi-é kí tɔ sartagangi, kɔɔ to-é kí to Lubə kinlé tɔji rɔ-é kɔɔ takul kullə ra-é-je adi tɔ ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti. ²¹ †Adi ta à kɔr dɔ-dé-ti al, kɔɔ dɛ 'gə-é ya, ngà kɔsi bá d'osi gaji-é titi kí dow à kɔsi-né gaji Lubə al rəm, 'ra-é oiyo al rəm; ngà tagir-je læ-dé kí mee wəy kare bá d'adi ur-dé wale, ə négə læ-dé kàrè lo ndul dɔ-ti ndi-ndi. ²² Dɛ d'oo rɔ-dé kí njékəmkaa-je, ngà 'to mbə-je, ²³ ə dɛ 'mbati kulə riba dɔ Lubə-ti kí njəkoy al, rəmə né-je kí to takəm dow kí to njəkoy, kɔɔ yəl-je, kɔɔ dɔ-je kí nja-dé ra sɔ, kɔɔ dɔ-je kí njékagi nangi kin bá dɛ d'ulə riba dɔ-dé-ti. ²⁴ Gin-é kin bá Lubə inə-dé-né yaki adi 'ra-né né-je kí tɔ nɛ-nɛ kí bo-é tɔ mee-dé-ti d'ulə-né rɔsol dɔ rɔ-dé dɛ-ti ya; ²⁵ dɛ 'mbati ta kí tɔgrɔ-ti læ Lubə kɔɔ takədi; né kí Lubə ra bá dɛ d'osi dɔ-dé nangi nɔ-é-ti, 'pole-é, rəmə ɛ kí Njèra né-je lé bá dɛ 'mbati kɔsi dɔ-dé nangi nɔ-é-ti; ɛ bá kɔsgaji to 'liə sartagangi. Amen! ²⁶ Gin-é kin bá Lubə inə-dé-né yaki adi 'ra né kɔbi-je kí bo-é ra-dé, adi dené-je d'inə ngow-dé-je ə 'təl dɔ-nɔ-ti 'tò kɔ nɔ; ²⁷ bè ya tɔ ə dingəm-je kàrè, d'inə dené-je ə dɛ ya bo-dé ra-nɔ adi 'təl dɔ-nɔ-ti 'tò kɔ nɔ; ɛ bá to kində kɔji kí dɛ d'ingə asi gangi kur wale læ-dé. ²⁸ Ndigi kí 'ndigi gə Lubə kí ra-dé al lé bá Lubə inə-dé-né yaki mee tagir-je-ti læ-dé kí majal, kɔɔ kadi 'ra né-je kí tuwə ra al. ²⁹ Né-je kí njururu al lay ya rusi mee-dé nji-nji, meɛndul-je, kɔɔ kəmnda-je, kɔɔ né ra kí majal-je, kɔɔ kim-nɔ kí ngə nɔ, kɔɔ tɔl dow-je, kɔɔ gaki-nɔ-je, kɔɔ meɛmajal-je, kɔɔ kədi dow-je; ³⁰ dɛ 'to njékində nané-je, kɔɔ njékulə ta ndil dow-je-ti, kɔɔ njéba-je læ Lubə, kɔɔ njétanga-je, njékində kàdɔ-dé-je, kɔɔ njékun ta rɔ-dé-je, kɔɔ njéteɛ kɔɔ gosi ra né-je kí maji al, kɔɔ njémbati təl rɔ-dé go ta-ti læ njékoji-dé-je, kɔɔ mbə dow-je, ³¹ kɔɔ njépata mindi-dé joo-je rəm, 'to dow-je kí ta ɔ mee-dé kɔɔ dow-je al, [njékinə go ta kɔgi al-je†], kɔɔ njékoo kəmtondoo læ dow-je al. ³² Dɛ 'gə gow kí Lubə à gangta koy dɔ

† **1:13** 1:13 Knj 19:21 † **1:16** 1:16 Mar 8:38 * **1:17** 1:17 Aba 2:4 † **1:21** 1:21 Epe 4:17,18
† **1:31** 1:31 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɔɔ ji-dé kɔɔ ta grɛki.

dow-je-ti kí njéra né-je kí bè kin; bè ya kàrè ra-é ya par bá de 'ra al, ngà d'a do-ti 'ndigi kì njéra-é-je bøy rəm to.

2

Ta kí gangi kí do njégangta do madi-dé-je-ti Mat 7:1-5; Jak 2:12-13

¹ †I kí njégangta ta do dow-je-ti lé, i 'to ná-ná ya kàrè, ta à kør do-i-ti al; kdo ta kí 'isi 'gangi do dow-je-ti lé, to i ya to bá 'isi 'gangta do ro-i-ti; kdotalə i kí njégangta lé, i ya kàrè isi ra né-é-je lé sə-dé to. ² Ə jəi j'gəi kí ta kí Lubə gangi do dow-je-ti kí njéra né-je kí bè kinlé, to ta kí gangi kí njururu ya. ³ I kí isi 'gangi ta do dow-je-ti kí njéra né-je kí bè kin, rəmə i ya kàrè isi 'ra sə-dé to kinlé, i 'gir kí ta kí gangi lə Lubə lé, i 'a tɛɛ kəm-ti wa? ⁴ Əse ramaji lə Lubə kí n̄a, kì kisi do-ti liə, kì mɛɛ kí kilə do madi-é-ti liə kinlé, i 'nədi adi i 'gə kí ramaji liə kinlé isi ɔsi-i kadi inə panjiyə-i kí majal kɔgi al wa? ⁵ Ngà kì kəm rəbi mɛɛndə lə-i kì mbatì kí i 'mbatì kinə panjiyə-i kí majal kɔgi lé, i ya 'kəw wɔngi lə Lubə kí n̄a kì do-i-ti, kdo ngəbi-né ndo wɔngi liə kí to ndo kí ta kí gangi liə kí njururu à toji-né ro-é ndaa-ti rəsi. ⁶ Ə ndo-é-ti kinlé bá, Lubə à kugə ná-ná kì go kullə ra-é ra-é*; ⁷ adi de kí d'uwə ro-dé ngə 'ra maji rəm, 'sangi kɔsgaji, kì rifa, kì kiskəm kí sartagangi lé, Lubə à kadi-dé d'isi kəm sartagangi; ⁸ ngà njénajta-je, kí 'to njémbatì ta kí togrɔ-ti, ə 'təl ro-dé go néra-ti kí njururu al lé, wɔngi kí n̄a lə Lubə à kusi do-dé-ti. ⁹ Dow-je lay kí d'isi ká ra né kí maji al-ti lé kɔ kí n̄a, kì mɛɛkɔ à ra-dé; à ra jipi-je ya dɔsɔy bá à ra dow-je kí 'to jipi-je al bøy! ¹⁰ Kɔsgaji, kì rifa, kì lapiya à tò kdo dow-je lay kí njékisi ká ra né kí maji-ti; à tò kdo jipi-je ya dɔsɔy bá à tò kdo dow-je kí 'to jipi-je al bøy! ¹¹ Kdotalə ro Lubə-ti lé, kør kəm dow goto.

Ta kí sobi do dow-je kí 'gə ndukun bá 'ra majal

¹² Dow-je lay kí 'gə ndukun al bá 'ra majal lé, d'a koy koy gə ndukun al ya to; ə dow-je lay kí 'gə ndukun bá 'ra majal lé, d'a gangta do-dé-ti kì ndukun ya to. ¹³ Kdotalə dow-je kí njékində mbi-dé koo-né ndukun kì koo kin bá ta à kør do-dé-ti n̄ə Lubə-ti al; ngà njétəl ro-dé go ndukun-ti bá ta à kør do-dé-ti. ¹⁴ Kdo kinə dow-je kí 'to jipi-je al, adi d'ow kì ndukun al, ya ngà kì do ro-dé bè ya 'ra né kí ndukun oji lé – de njékow kì ndukun al-je kinlé – de ya 'to ndukun do ro-dé-ti. ¹⁵ Bəba de 'toji kí né-je kí ndukun ndigi lé, toki ndangi mɛɛ-dé-ti; tagir kí mɛɛ-dé-ti ya toji kí ndukun tò mɛɛ-dé-ti n̄ɔɔ, adi de ya mɛɛ-dé uwə-dé kì ta əse ɔr ta do-dé-ti. ¹⁶ E bá to né kí à ra né ndo-ti kí Lubə à gangi-né ta kì takul Jeju Kristi do né-je-ti kí dow-je d'isi 'ra kì gidi ngəy titi kí m'ilə-né mbɛ Poyta kí Maji lé.

¹⁷ Ngà i kí 'ba ro-i jipi, ubə kul ndukun, 'tɔy ro-i 'panè 'to dow lə Lubə, ¹⁸ i kí 'gə né kí Lubə ndigi rəm, ndukun tɛɛ kəm-i rəm, 'gə kør nin né kí maji kì né kí maji al rəm, ¹⁹ i kí 'ba ro-i njəndɔr njékəmtɔ-je, 'panè 'to londógi lə dow-je kí d'isi londul-ti, ²⁰ njəkɔji né dow-je kí njégə né al-je, kì njəndó né ngan-je, kdotalə i 'gə maji kí ndukun toji-i négə lay rəm, toji-i ta kí togrɔ-ti rəm. ²¹ I kí 'isi 'ndó né dow-je kí rangi kanlé, kdo ri bá i 'ndó né ro-i to al wa? ²² I 'isi 'ndó dow-je kadi 'bogi al, rəmə i bá 'bogi! I kí 'panè: Kadi dow ra kaya al, rəmə i bá 'isi 'ra kaya! I 'ɔsi ta magi-je, rəmə i 'ɔy né-je kí mɛɛ kəy pole magi-je-ti lay! ²³ I 'ɔsi gaji ro-i kì ndukun, rəmə i

† 2:1 2:1 Mat 7:1; Luk 6:37 * 2:6 2:6 Pa 62:13

'ulə rəsəl dɔ Lubə-ti kɪ kəm rəbi kal dɔ ndukun! ²⁴ Kdotalə 'ndàngi 'panè: «Ta lə-si bá dow-je kí 'to jipi-je al 'pa-né ta kɔbi dɔ Lubə-ti†.»

Ta kí sobi dɔ ganjangi kí tɔgrɔ-ti

²⁵ Tɔgrɔ-ti ya, kinə 'təl rɔ-i go ndukun-ti rəmə, ganjangi‡ kí kijə lé, maji-é tò ya; ngà kinə i 'al dɔ ndukun rəmə, ganjangi kí d'ijə-i lé, təl to ganjangi al ngá. ²⁶ Ə kinə dow kí d'ijə-é ganjangi al təl rɔ-é go né-je-ti kí ndukun ɔji lé, Lubə à koo-é kɪ dow kí d'ijə-é ganjangi ya al wa? ²⁷ Dow kí d'ijə-é ganjangi kí daji rɔ-ti al, kí təl rɔ-é go ndukun-ti lé, se à gangta dɔ-i-ti i kí d'ijə-i ganjangi rəm, ɔw kɪ ndukun kí 'ndàngi rəm ya é i 'al dɔ-é kin al wa? ²⁸ Kdɔ né-je kí rɔ dow-ti ndaa-ti nè bá dow to-né jipi al rəm, ganjangi kàrè to kí rɔ dow-ti ndaa-ti nè kin al rəm tɔ. ²⁹ Ngà jipi kí tɔgrɔ-ti lé, dow to mɛɛ-é-ti kəy; ganjangi kí tɔgrɔ-ti to kí mɛɛ dow-ti ə to ganjangi kí i rɔ Ndil-ti kí aa njay bi to ganjangi kí tò kɪ kəm rəbi ndukun kí 'ndàngi kin al. Jipi kí bè kinlé, dow-je d'osi gaji-é al, ngà Lubə ɔsi gaji-é.

3

Né kí to nékumə lə jipi-je

¹ Ə kadi dow to jipi lé, ri bá tò-ti ngay wa? Əse ganjangi lé, maji-é to ri wa? ² Maji-é tò n̄a mɛɛ né-je-ti lay. Kdɔ jipi-je bá Lubə adi-dé ta liə dɔsəy. ³ Ngà se j'a painè ri wa? Kinə dɛ kí dan-ti-je d'ə njàngi dɔ ndi-dé-ti al lé, se k̄a kí d'ə dɔ ndi-dé-ti al kinlé à ra kadi Lubə ə njàngi dɔ ndi-é-ti al to wa? ⁴ Nda bè al! Kadi dow-je 'gə kí Lubə lé, to njèpa ta kí tɔgrɔ-ti, ə dow-je lay 'to njékədtə-je titi kí 'ndàngi-né 'panè: I Lubə, kadi dow-je 'gə kí ta-je lə-i to ta-je kí njururu rəm, kinə dow ɔw sə-i logangta-ti kàrè, ta lə-i à to tó-é rəm*. ⁵ Ngà kinə néra kí njururu al lə-ji tɔji kí Lubə to njèra né kí njururu lé, j'a painè ri wa? Loki Lubə adi wəngi liə ree dɔ-ji-ti lé, rəmə ɛ to dow kí njururu al ban al wa? M'pa kí dow-ti. – ⁶ Nda bè al! Kinə Lubə to njèra né kí njururu al lé, à gangta dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè ban wa? ⁷ Ngà kinə kədi ta lə-m ra adi ta kí tɔgrɔ-ti lə Lubə tò-né ndaa-ti rəsi-rəsi kadi dow-je d'osi-né gaji-é lé, Lubə gangta dɔ-m-ti titi dow kí njèramajal bè kdɔ ri bəy wa? ⁸ Dow-je kí dan-ti-je kí 'to njékulə ta ndil-ji-ti 'panè: Jəi j'painè: «J'rai né kí maji al kdɔ kadi né kí maji ree-né.» Ngà kdɔ ri bá j'rai né kí maji al lé kadi né ra kí maji ree-né lé al wa? Dowbé-je kinlé, tuwə kadi 'gangi ta dɔ-dé-ti ya.

Dow-je lay ya 'to njèra majal-je

⁹ Se j'a painè ri wa? Jəi jipi-je lé, j'itəi dow-je kí 'to jipi-je al wa? Nda bè al. Kdotalə lé j'tɔji kete kí jipi-je, kɪ jipi al-je lay ya majal ɔ be dɔ-dé-ti, ¹⁰ titi kí 'ndàngi-né 'panè:
Dow kí njururu goto, kí kàre-rè ya kàrè goto.
¹¹ Dow kí gə né goto. Dow kí sangi Lubə goto.
Dow-je lay ya 'ndəm, dɛ lay ya 'təl dow-je kí maji al.
¹² Dow kàre kí ra maji goto, kí kàre-rè ya kàrè goto.
¹³ Rəbi mindi-dé toki badi kí ta-é tò tagra bè,
ə d'ədi dow-je kɪ ta-dé. Kəngi li pii tò ta-dé-ti.
¹⁴ Ndɔl-je, kɪ ta-je kí to-to bá rusi ta-dé,
¹⁵ nja-dé ɔylo pele-pele lo kow kungi məsi kɔgi-ti,
¹⁶ rəbi kun-dé-je lay ya 'ree kɪ mɛɛk̄ɔ titi,

† 2:24 2:24 Eja 52:5 ‡ 2:25 2:25 Jipi-je bá 'to dow-je kí d'ijə-dé ganjangi, ngà dow-je kí 'to jipi-je al bá 'ba-dé dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al. * 3:4 3:4 Pa 51:6

17 de 'gə rəbi lapiya al.

18 Bəl Lubə goto rə-dé-ti.

19 Je j'gə kí ta-je lay kí ndukun pa kinlé, pa kɔ dow-je lay kí d'isi gin tógi-ti lə ndukun, kɔ kadi uwə ta dow-je lay, ə kadi dow-je lay ya 'gə kí ta tò dɔ-dé-ti n̄ Lubə-ti. 20 †Kɔtalə dow káre ya kàrè Lubə à kɔr ta dɔ-é-ti kɔ təl kí dowbé təl rə-é go ndukun-ti al; kɔtalə ndukun lé toji bá toji dow-je adi 'gə kí de 'ra majal.

Ta kí sɔbi dɔ kɔrtadɔ-ti

Kɔrtadɔ-ti k̄ takul kadmeɛ Jeju Kristi

Gal 2:15-16; 3:8-14,22-29; Ep̄e 2:7-9

21 Ngà ɓone bè lé, kɔr kí Lubə ɔr ta dɔ dow-je-ti k̄ takul ndukun al kinlé toji rə-é ndaa-ti rəsi ngá. Ndukun-je k̄ ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti kàrè 'pa ta kí dɔ-ti rəm. 22 †Kɔr kí Lubə ɔr ta dɔ dow-je-ti k̄ takul kadmeɛ Jeju Kristi kinlé tò kɔ dow-je lay ya kí d'adi meɛ-dé. 23 Kɔtalə kɔr kəm dow goto: Dow-je lay ya 'ra majal adi 'nal riɓa lə Lubə; 24 ngà Lubə ɔr ta dɔ-dé-ti kare k̄ takul ramaji liə, k̄ kəm rəbi taa kí Jeju Kristi taa-dé ilə-dé taá, kɔ nam kí 'nam kàdì-é-ti. 25 E bá Lubə adi-é to kadkare kí oy, kɔ majal-je lə dow-je kí d'adi meɛ-dé kí məsi-é ay kɔ-dé; bè kɔ kadi Lubə toji-né néra kí njururu liə. Kɔtalə Lubə un kəm-é kɔgi dɔ majal-je-ti kí dow-je 'ra low n̄, dɔkaglo-ti kí e ilə-né meɛ-é dɔ madi-é-ti, 26 ngà dɔkaglo-ti kí nè kinlé, e ndigi toji néra kí njururu liə, kɔ kadi dow-je 'gə-né kí e to njèra né kí njururu, k̄ takul kɔr kí ɔr ta dɔ dow-ti kí adi meɛ-é Jeju.

27 Kinə tò bè rəmə, né kí dow à kɔsi-né gaji rə-é tò ɓan wa? Né-é goto. Kɔ ri wa? Kɔ kɔrtadɔ-ti tò k̄ takul kadmeɛ, ɓi tò k̄ takul təl rə go ndukun-ti al. 28 Kɔtalə je j'gə kí Lubə ɔr ta dɔ dow-ti k̄ takul kadmeɛ, ɓi k̄ takul təl rə go ndukun-ti al. 29 Əse Lubə lé, to Lubə lə jipi-je ya par wa? To Lubə lə gin dow-je kí rangi ya tɔ al wa? Oiyoy, e to Lubə lə gin dow-je kí rangi tɔ. 30 †Kɔtalə Lubə ra káre-rè; e ya à kɔr ta dɔ dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi k̄ takul kadmeɛ rəm, à kɔr ta dɔ dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi al k̄ takul kadmeɛ rəm.

31 Tò bè kinlé, je j'bujuru ndukun kɔgi k̄ takul kadmeɛ wa? Ndə bè al. Kadi bá je j'adi-é tógi dɔ madi-é-ti.

4

Kəm rəbi kí ta ɔr-né dɔ Abrakam-ti

Gal 3:6-9,29; Pa 32; Əbr 11:8-19

1 Ə Abrakam kí to ka-ji lé, ta ri bá j'a pai dɔ-é-ti wa? Ri bá e ingə kí go tógi dow-ti wa? 2 Kɔtalə kinə, Lubə ɔr ta dɔ Abrakam-ti k̄ takul kullə ra-é-je rəmə lé, e à kɔsi-né gaji rə-é. Ngà né kí à kɔsi-né gaji rə-é n̄ Lubə-ti ya goto. 3 †Kɔ mbete kí aa njay panè: «Abrakam adi meɛ-é Lubə, bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti.» 4 Kinə dow ra kullə bá ingə-né né lé, né-é kinlé, to nédɔji kullə liə, ɓi to maji bá 'ra siə al. 5 Ngà dow kí ra kullə al ya, bá adi meɛ Lubə kí to njəkɔr ta dɔ njéramajal-je-ti lé, ta ɔr dɔ dowbé-ti k̄ takul kadmeɛ liə.

6 Bè ya tɔ é Dabidi pa-né ta kí sɔbi dɔ rɔnəl lə dow kí Lubə ɔr ta dɔ-é-ti kɔ kullə ra-é-je al. E panè:

7 «Dow-je kí Lubə in̄ə go majal-je lə-dé kɔgi

ə un kəm-é k̄ rangi dɔ majal-je-ti lə-dé bá 'to njénékumə-je.

⁸ Dow kí 'Babe tidə majal-je liə dɔ-é-ti al bá to njènékumə!»

⁹ Rɔnəl-é kinlé, tò kdotalə dow-je kí d'ijə-dé ganjangi ya par əse tò kdotalə dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al to wa? Kdotalə j'painè: Abrakam lé, kì takul kadmee bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti. ¹⁰ Ə kaglo-ti kí rá bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti wa? To kí d'ijə-é-né ganjangi ngá, əse d'ijə-é-né al bəy wa? Lubə ɔr ta dɔ-é-ti kete bəy bá d'ijə-é ganjangi bi to go ganjangi-ti al. ¹¹ Ə ganjangi kí kijə lé Lubə adi-é, adi toki pɔ kí ɔsi-é-né toji-né ta kí ɔr dɔ-é-ti kì takul kadmee loki d'ijə-é-né ganjangi al bəy. Gangi-é kin bá ɛ to-né bɔbi dow-je lay kí d'ijə-dé ganjangi al ya d'adi mee-dé adi ta ɔr-né dɔ-dé-ti. ¹² Rəm bá ɛ to bɔbi de kí d'ijə-dé ganjangi ə d'ə dɔ ganjangi-ti kí d'ijə-dé ya par kin al, ngà kí 'ndaji kadmee lə bɔbi-ji Abrakam loki d'ijə-é-né ganjangi al bəy.

¹³ †Kdɔ to takul təl rɔ go ndukun-ti bá Lubə un-né mindi-é kadi dɔnangi təl-né néndubə lə Abrakam əse lə nganka-é-je al, ngà to takul kɔr kí ɛ ɔr ta dɔ-é-ti kdɔ kadmee liə. ¹⁴ †Kinə kì takul təl rɔ go ndukun-ti bá dow to-né njènéndubə rəmə, kadmee to né kí kɔgi kare rəm, bá kunmindi ra kullə al rəm. ¹⁵ Kdotalə ndukun bá ree kì wɔngi lə Lubə dɔ dow-je-ti, ə lo kí ndukun goto-ti lé, kaldota kàrè goto-ti tɔ. ¹⁶ †Adi néndubə kí Lubə adi lé tò kì takul kadmee, ə to ramaji liə kdɔ kadi kunmindi liə lé, tò-né lo tò-é-ti kdɔ ta lə nganka Abrakam lay ya; kadi tò kdɔ ta lə-dé de kí 'to njétəl rɔ-dé go ndukun-ti ya par al, ngà kadi tò kdɔ ta lə-dé de lay kí d'ow kì kadmee lə Abrakam kí to bɔbi-ji lay tɔ, titi kí 'ndangi-né 'panè: ¹⁷ «I lé, m'adi-i 'to bɔbi gin dow-je kí gay-gay kí 'tò nduy-nduy.» ɛ ya to bɔbi-ji lay nɔ Lubə-ti kí ɛ adi-é mee-é kí to njèkadi dow-je kí d'oy 'təl d'isi kəm rəm, njèkadi né kí goto tò rəm kin. ¹⁸ Lé né kí tuwə kində mee dɔ-ti goto kàrè, Abrakam ɔw kì nékində mee dɔ-ti liə, ɛ adi mee-é Lubə; beba ɛ təl-né bɔbi gin dow-je kí gay-gay kí 'tò nduy-nduy titi kí 'ndangi-né 'panè: «Nganka-i d'a tò nduy-nduy.» ¹⁹ Bal Abrakam ɔw ngɔsi kì bal bu, adi ɛ oo rɔ-é kì dow kí oy rəm, bá Sara kàrè asi koji ngon al ngá rəm, ya ngà kadmee lə Abrakam yay al. ²⁰ Mee Abrakam ngá adi tadi dɔ kunmindi-ti lə Lubə al, ngà kadmee liə adi-é tɔgi adi ulə riba dɔ Lubə-ti; ²¹ kdɔ ɛ gə maji kí né kí Lubə un mindi-é kdɔ ra lé, tɔgi-é asi kadi-é ra tɔ. ²² Gin-é kin bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti.

²³ Ngà ta kí 'ndangi 'panè: Lubə ɔr ta dɔ-é-ti kinlé, sɔbi dɔ Abrakam kì kár-é al; ²⁴ ta kinlé sɔbi dɔ-ji jəi kí Lubə à kɔr ta dɔ-ji-ti kin tɔ, adi to jəi kí j'adi mee-ji Lubə kí adi 'Babe lə-ji Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy. ²⁵ Lubə ilə-é ji dow-je-ti adi 'tɔl-é kdɔ majal-je lə-ji, bá adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ kdɔ kadi ta ɔr-né dɔ-ji-ti.

5

Né kí ree go kɔrtadɔ-ti

1Pi 1:3-9; 1Ja 4:9,10

¹ Ə ta kí ɔr dɔ-ji-ti kì takul kadmee kinlé, ra adi lapiya tò dan-ji-ti kì Lubə, kì kəm rəbi kí rɔ 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi. ² Jeju kí j'adi-é mee-ji kinlé bá to kəm rəbi kí Lubə ra-né sə-ji maji; ramaji lə Lubə kinlé jəi j'aj mee-é-ti njangi rəm, bá jəi j'ɔsi-né gaji rɔ-ji kdɔ riba lə Lubə kí to nékində mee dɔ-ti lə-ji kin rəm tɔ. ³ Kí boy nɔ lé, dan kɔ-je-ti kí dum nati kàrè, jəi j'ɔsi gaji rɔ-ji, kdotalə jəi j'gəi kí kɔ-je kin bá à ree kì kuwə rɔ ngá, ⁴ ə kuwə rɔ ngá à ree kì kə gərərə mee nəmee-ti, ə kə gərərə mee nəmee-ti à ree kì mee kí kində dɔ-ti; ⁵ ə nékində mee dɔ-ti lə-ji à tò rɔsɔl dɔ-ji-ti al, kdotalə ndigi kí Lubə ndigi-ji kinlé, taa mee-ji pəl-pəl kì takul Ndil kí aa njay kí ɛ

adi-ji. ⁶ Kdɔ, ndɔki tɔgi-ji goto bɔy ya, loki dɔkaglo kí Lubə ɔr asi rəmə, Kristi oy kdɔ njékilə kuji dɔ Lubə-ti al-je. ⁷ Ngə n̄a kadi dow oy kdɔ ta lə dow kí njururu; njèramaji je bè bá dɔmaji ə dow à kuwə mɛɛ-é ngə koy kdɔ ta liə. ⁸ Ngə né kí tɔji kí Lubə ndigi-ji lé bá to koy kí Kristi oy kdɔ ta lə-ji loki j'toi-né njèramajal-je ya bɔy. ⁹ Ə bone bè kí ta ɔr dɔ-ji-ti kɪ takul mɛsi-é ngə kinlé bá à kaji-ji ta wɔngi-ti kí à ree lé al tɔ bɔy wa? ¹⁰ Kdɔtalə, kí ndɔki j'toi-né njéba-je lə Lubə bɔy kàrè, ɛ ulə noji nati sə-ji kɪ takul koy lə Ngon-é rəm, ngə bone bè kí ɛ ulə noji nati sə-ji ngə kinlé, bá à kaji-ji kɪ takul kiskəm lə Ngon-é lé al bɔy wa? ¹¹ Kí boy n̄a bɔy lé, jəi j'osi gaji rɔ-ji kɪ ri Lubə kɪ takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí bone bè ulə-ji noji nati kɪ Lubə.

Ta kí sobi dɔ Adam-je kɪ Jeju

1Kɔ 15:21-22,45-49,56-57

¹² Gangi-é kí majal ree-né dɔnangi-ti kɪ takul dow káre-rè, ə koy ree-né kɪ takul majal kinlé, gangi-é kin ya koy ree-né dɔ dow-je-ti lay, kdɔtalə dow-je lay ya 'ra majal ... ¹³ Kdɔ, kete bɔy bá kadi ndukun tɔ lé, majal tɔ dɔnangi-ti ngə; ngə loki ndukun goto-né bɔy lé, tidə majal dɔ dow-ti goto bɔy. ¹⁴ Ya ngə ulə gin-é dɔ Adam-ti n̄u sar tɛɛ-né dɔ Moiyiji-ti kin ya koy ɔ̀ be dɔ dow-je-ti; dɛ kí 'ra majal kí tan̄a kɪ kaldɔta lə Adam kin al kàrè, koy ɔ̀ be dɔ-dé-ti. Adam lé to takəm dow kí tɔ kadi à ree. ¹⁵ Ngə kadkare tɔ gay kɪ majal; kdɔ, ta lə majal lə dow káre-rè ya bɔy é dow-je n̄a d'oy-né rəm ngə, ramaji lə Lubə, kɪ kadkare liə kí ree kɪ takul ramaji lə dow káre-rè kí to Jeju Kristi lé bá, maji-é à tɔ mburuki-mburuki kdɔ dow-je n̄a al wa? ¹⁶ Kadkare kinlé, kandi-é tɔ gay kɪ majal lə dow káre-rè. Kdɔtalə ta kí gangi kí sobi dɔ majal kí káre-rè lé, ree kɪ kindəkoji. Ngə kadkare kí ree go majal-je-ti kí n̄a lé, ree kɪ ta kí kɔr dɔ-ti tɔ. ¹⁷ Kdɔ ta lə majal lə dow káre-rè, dow kí káre dɛngi bè ya bɔy é koy ɔ̀-né be dɔ dow-je-ti lay rəm ngə, dow-je kí d'ingə kadkare kí sobi dɔ kɔrtadɔ-ti, kɪ ramaji kí tɔ mburuki-mburuki kí ban bá d'a kisi kəm kdɔ kɔ̀ be kɪ takul Jeju Kristi kɪ káre-rè al wa? ¹⁸ Adi gangi-é kí ta lə dow kí káre-rè kí ra majal ya ta kí gangi ree-né dɔ dow-je-ti lay kinlé, bè ya tɔ é kɪ takul néra kí njururu lə dow kí káre-rè ya, ta ɔr-né dɔ dow-je-ti lay adi d'isi-né kəm tɔ. ¹⁹ Kdɔtalə, titi kí, takul təl rɔ go ta-ti al lə dow káre-rè ya dow-je n̄a ya 'təl-né njèramajal-je kinlé, bè ya tɔ é, kɪ takul təl rɔ go ta-ti lə dow káre-rè ya ta à kɔr-né dɔ dow-je-ti n̄a tɔ. ²⁰ Ə ndukun ree kdɔ kadi majal oji-n̄a kɪ kete-kete, ngə lo kí majal oji-n̄a-ti kɪ kete-kete lé, ramaji lə Lubə tɔ-ti mburuki-mburuki tɔ. ²¹ Adi gangi-é kí majal ɔ̀-né be kɪ kəm rəbi koy kinlé, gangi-é kin ya tɔ é ramaji ɔ̀-né be kɪ kəm rəbi ta kí kɔr dɔ-ti kɪ takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi kdɔ kiskəm kí sartagangi tɔ.

Kisi kɪ dɔ taá lə dow kí ta ɔr dɔ-é-ti

6

Ramaji lə Lubə ɔr dow kɔgi gin tɔgi-ti lə majal

Kol 3:1-10

¹ Ə kadi j'painè ri wa? J'a kisi ká ra majal-ti, kdɔ kadi ramaji tɔ-né mburuki-mburuki wa? ² Ndə bè al! Ndɔki jəi j'oyi koy kí gangi-ji nati kɪ majal ngə, ngə j'a tɔli kisi dan majal-ti ban bɔy wa? ³ Səi 'gəi kí jəi lay kí 'ra-ji batəm kdɔ kində rɔ nati lə-ji kɪ Jeju Kristi lé, to nam bá j'nami siə dɔ koy-é-ti mɛɛ batəm-ti al wa? ⁴ †ə batəm kí 'ra-ji lé, to koy kí j'oyi nati kɪ Kristi adi 'dubi-ji nati siə, kdɔ kadi titi kí ɛ tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ dan

† 6:4 6:4 Kol 2:12

dow-je-ti kɪ d'oy kɪ takul tɔgi lə Bɔbi-é kɪ n̄a kinlé, j̄əi kàrè, kisi-ji kɪ dɔ-ji taá kin to kisi kɪ sigi tɔ. ⁵ Kdɔtalə kində kɪ j'indəi rɔ-ji nati siə j'oyi ḡa koy liə kinlé, j'a tɔsi ndəli kindəi lo t̄ɛɛi titi-n̄a siə bè ya tɔ; ⁶ j̄əi j'gəi kɪ daji rɔ-ji kɪ kete lé, 'bə-é kagdəsi-ti nati siə, kdɔ kadi daji rɔ-ji kɪ njèramajal kinlé, toki tuji-é kɔgi; bè kdɔ kadi j̄əi j'rai bə lə majal gogi al ngá. ⁷ Kdɔtalə dow kɪ oy lé, majal ɔ̀ bə dɔ-é-ti al ngá.

⁸ Ə kinə j'oyi nati kɪ Kristi rəmə, j̄əi j'adi m̄ɛɛ-ji kɪ j'a kisi kəm nati siə tɔ. ⁹ Kdɔtalə j̄əi j'gəi kɪ Kristi kɪ tɔsi ndəl ində lo t̄ɛɛ lé, à təl koy nd̄a al ngá; koy ɔ̀ bə dɔ-é-ti al ya sar ngá. ¹⁰ Koy kɪ Kristi oy lé, oy koy kɪ sobi dɔ majal*, ə oy nja káre-rè ya tagangi; kisi-é kɪ isi kəm bone bè kinlé, ɛ isi kəm kdɔ ta lə Lubə. ¹¹ Beba s̄əi ya kɪ dɔ-si kàrè, kadi ooi rɔ-si kɪ dow-je kɪ d'oy koy kɪ gangi-dé nati kɪ majal bè rəm, bá kadi ooi rɔ-si kɪ dow-je kɪ d'isi kəm kdɔ ta lə Lubə kɪ takul nam kɪ 'nam kàd̄i Jeju Kristi-ti bè rəm tɔ. ¹² Ən é daji rɔ-si kɪ à koy kinlé, adi majal ɔ̀ bə dɔ-ti al rəm, bá 'təli rɔ-si go bə né-je-ti liə al rəm tɔ. ¹³ In̄əi ngan rɔ-si adi majal kadi toki nékati ra né kɪ njururu al, bè al ngá; ngá in̄əi rɔ-si adi Lubə titi dow-je kɪ d'oy bá 'təl d'isi kəm bè, ə adi ngan rɔ-si Lubə kadi toki nékati lə néra kɪ njururu bè. ¹⁴ Majal à k̄ɔ̀ bə dɔ-si-ti al, kdɔtalə s̄əi isi gin tɔgi ndukun-ti al, ngá isi gin tɔgi ramaji-ti.

¹⁵ Ə kadi j'painè ri wa? J'a rai majal, kdɔ kisi kɪ j'isi gin tɔgi ramaji-ti, bi gin tɔgi ndukun-ti al wa? Nd̄a bè al! ¹⁶ S̄əi 'gəi maji kɪ kinə adi rɔ-si dow adi 'toi bə-je liə, kdɔ kadi 'təli rɔ-si go ta-ti liə rəmə, 'toi bə-je lə dow kɪ isi 'təli rɔ-si go ta-ti liə kinlé; adi kinə 'toi bə-je lə majal rəmə, à t̄ɛɛ koy; ngá kinə 'toi bə-je kɪ sobi dɔ təl rɔ go ta-ti rəmə, à t̄ɛɛ ta kɪ kɔr dɔ-ti tɔ. ¹⁷ Ngá oiyo kɪ dɔ Lubə-ti kdɔtalə s̄əi kɪ ndɔki 'toi bə-je lə majal, ya bone s̄əi 'təli rɔ-si go néndó-ti kɪ m̄ɛɛ-si kɪ káre-rè, kɪ gangi-é kɪ 'ndó-si-né. ¹⁸ S̄əi lé, toki taa-si ji majal-ti kilə-si taá, adi s̄əi 'təli bə-je lə néra kɪ njururu ngá. ¹⁹ M'pa ta kɪ dow-ti, kdɔ ta lə yay kɪ tò daji rɔ-si-ti. Gangi-é kɪ ndɔki in̄əi-né ngan rɔ-si-je yaki 'rai-né bə lə né-je kɪ tò n̄ɛ, kɪ néra-je kɪ majal, kdɔ kadi 'təli-né rɔ-si go ta-ti al kinlé, gangi-é kin ya in̄əi ngan rɔ-si yaki 'rai-né bə lə néra kɪ njururu, kdɔ kadi 'təli-né dow-je kɪ 'tò tagay tɔ. ²⁰ Kdɔtalə kɪ ndɔki 'toi-né bə-je lə majal lé, néra kɪ njururu ɔ̀ bə dɔ-si-ti al. ²¹ Ə ndɔki lé ri bá to kandi-si wa? Kandi-si kɪ ndɔki lé bone bè tɔ-si rɔsɔl ngá, kdɔtalə to né-je kɪ ta tɔl ta-é to koy. ²² Ngá bone bè kɪ Lubə taa-si ji majal-ti ilə-si taá adi 'toi bə-je liə ngá kinlé, kandi-si to tò kɪ 'tò tagay, ə ta tɔl ta-é to kiskəm kɪ sartagangi. ²³ Kdɔtalə nékugə dɔji majal to koy; ngá kadkare lə Lubə to kiskəm sartagangi kɪ takul nam kàd̄i 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi.

7

Ndukun ɔw kɪ tɔgi dɔ njèkadm̄ɛɛ-ti al

Epe 5:25-31; Gal 2:19-20

¹ M'ɔw kɪ pa sə-si ta s̄əi kɪ 'gəi ndukun. Ngankɔ-m-je kɪ njèkadm̄ɛɛ, s̄əi 'gəi kɪ to dɔkaglo kɪ dow isi-né kɪ dɔ-é taá kin ya par bá ndukun ɔw kɪ tɔgi dɔ-é-ti ya al wa? ² Beba dené kɪ taa ngow bá ngɔbi-é isi kɪ dɔ-é taá bəy lé, ndukun tó-dé nati; ngá kinə ngɔbi-é oy rəmə, ndukun kɪ tó-dé nati lé, ɔw kɪ tɔgi dɔ-é-ti al ngá. ³ Ə kinə ngɔbi-é isi kɪ dɔ-é taá bəy ya ɔw taa dingəm kɪ rangi rəmə, d'a ba-é dené kɪ njèra kaya; ngá kinə ngɔbi-é oy rəmə, ndukun ɔw kɪ tɔgi dɔ-é-ti al, adi lé ɛ taa dingəm kɪ rangi kàrè ɛ

* **6:10** 6:10 Ta kɪ 'panè Kristi oy koy kɪ sobi dɔ majal kinlé, to ta lə majal liə al, ngá to ta lə majal lə dow-je.

ra kaya al. ⁴ Bè ya tɔ, ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, sɔi ya kàrè, kí sobi dɔ ndukun lé, sɔi oyi nati kɪ Kristi, kɔ kadi 'toi dow-je lə dow kí rangi, adi 'toi dow-je lə Kristi kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy, kɔ kadi kandi-ji tɔ kɔ Lubə. ⁵ Kɔtələ kí ndɔki j'isi j'rai-né bə lə daji rɔ-ji bəy kinlé, ndukun adi bə né-je kí maji al ra ngan rɔ-ji-je rəm, bá ra-ji adi j'rai né-je kɪ kandi-é to koy rəm tɔ. ⁶ Ngà bone bè kinlé, j'tɛɛi mɛɛ ndukun-ti kɔgi, kɔtələ né kí ndɔki ra-ji bə-ti lé, jɔi j'oyi koy kí gangi-ji nati siə adi j'isi j'rai kullə gin tɔgi-ti kí sigi, kí to tɔgi lə Ndil kí aa njay, bi j'rai kullə gin tɔgi-ti kí low kí to tɔgi lə ndukun kí 'ndangi kin al ngá.

Ndukun ɔr majal dɔ dow-ti al

⁷ Ə kadi j'painè ri wa? J'a painè ndukun to majal wa? Nɔɔ bè al! Ngà kɪ takul ndukun bá m'gə-né majal. Kɔtələ lé m'a gə kí kəmnda to né kí maji al al. Ngà pa kí ndukun panè: «A ra kəmnda al», kin bá m'gə-né. ⁸ Ə majal ingə kəm rəbi kɪ takul ndukun, bá adi kəmnda né-je kí gay-gay oji-né-nə rɔ-m-ti; kɔtələ kinə ndukun goto rəmə, majal to né kí oy. ⁹ Mə lé, kí ndɔki ndukun goto-né bəy kinlé, m'isi kəm; ngà loki ndukun ree ngá rəmə, majal bá isi kəm, ə mə m'oy. ¹⁰ Bəba ndukun kí adi dow isi kəm lé, mə rəmə, adi-m m'oy kɪ koy. ¹¹ Kɔtələ majal ingə kəm rəbi kɪ takul ndukun bá ədi-m-né rəm, adi m'oy-né rəm. ¹² Bəba ndukun aa njay, ə tɔmindɪ Lubə aa njay rəm, tɔ njururu rəm, bá maji rəm. ¹³ Ə né kí maji lé, à təl to gin koy-m bəy wa? Nɔɔ bè al! Ngà majal lé kadi tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi kí n'to majal rəmə, ingə kəm rəbi kɪ takul né kí maji bá adi-m m'oy-né, kɔ kadi kɪ takul ndukun lé, majal tɔji-né tɔgi-é kadi 'gə-é-né titi kí to majal.

¹⁴ Ndukun lé, jɔi j'gəi kí to né kí j rɔ Ndil-ti kí aa njay; ngà mə m'to njera né kí daji rɔ-m bá ndigi kí majal ndogi-m adi m'to bə liə. ¹⁵ †Kɔtələ né kí m'isi m'ra lé, to né kí m'gə al. Né kí m'ndigi kadi m'ra rəmə m'ra al, ngà né kí m'mbati rəmə, né-é bá m'isi m'ra. ¹⁶ Kinə né kí m'ndigi al ya bá m'isi m'ra kin rəmə, m'ndigi dɔ-ti kí ndukun lé maji. ¹⁷ Bone bè kinlé, né-é kinlé, to mə bá m'isi m'ra al, ngà to majal kí tɔ mɛɛ-m-ti bá isi ra. ¹⁸ Kɔtələ m'gə kí né kí maji goto mɛɛ-m-ti, adi goto daji rɔ-m-ti. Kɔ bə ra né kí maji ra-m ya, ngà kasi bá m'asi ra al. ¹⁹ Né kí maji kí m'ndigi ra lé m'ra al, rəmə né kí maji al kí m'ndigi al kin bá m'isi m'ra. ²⁰ Kinə né kí m'ndigi al ya bá m'isi m'ra rəmə, to mə bá m'isi m'ra al, ngà to majal kí tɔ mɛɛ-m-ti lé bá isi ra. ²¹ Adi loki m'ndigi ra né kí maji rəmə, m'ree m'oo kí ndukun kí rangi panè: To majal bá ə sə-m nè ngosi. ²² Kɔtələ mɛɛ-m-ti kəy lé, rɔ-m nəl-m dɔ ndukun-ti lə Lubə, ²³ ngà daji rɔ-m-ti rəmə, m'oo ndukun kí rangi kí isi rɔ kɪ ndukun kí tɔ tagir-ti lə-m, bá uwə-m bə-ti adi-m m'təl rɔ-m go ndukun-ti lə majal kí tɔ daji rɔ-m-ti. ²⁴ Dangi-ti kí ban é ra-m bè! Daji rɔ-m kí isi ɔw sə-m kadi m'oy kinlé, nə bá à taa-m ji-é-ti kilə-m taá én wa? ²⁵ Oiyoy kɪ dɔ Lubə-ti kɪ takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi...! Bəba tagir-ti lə-m rəmə, m'to bə lə ndukun lə Lubə, ngà daji rɔ-m-ti rəmə, m'to bə lə ndukun lə majal.

8

Ta kí gangi goto dɔ dow-ti kí nam kàdɪ Jeju-ti

Gal 3:13-14; 5:16-25

¹ Ə bone bè kinlé dow-je kí 'nam kàdɪ Jeju Kristi-ti [kí panjiyè-dé to panjiyè kí go ndigi-ti lə daji rɔ-dé al, ngà to panjiyè kí go ndigi-ti lə Ndil

† 7:15 7:15 Gal 5:17

kí aa njay*] lé, ta kí gangi goto dɔ-dé-ti ngá. ² Kdɔ ndukun lə Ndil kí aa njay kí adi-ji kiskəm kɪ takul nam kàdɪ Jeju Kristi-ti lé, taa-m ji ndukun-ti lə majal, kɪ ji koy-ti ilə-m taá ngá. ³ Ə né kinlé, yay kí tò daji rɔ-ji-ti ya ra adi tógi ndukun asi ra al – Ngá Lubə ulə Ngon-é ya adi-é ree un rɔ kí titi-nə kɪ rɔ kí njera majal kin bè bá gangi-né ta dɔ majal-ti kí tò rɔ dow-ti. ⁴ Lubə ra bè kdɔ kadi kəm rəbi kortadɔ-ti kí ndukun ɔji kinlé, né-é ra né dɔ-ji jəi-ti kí panjiyə-ji to panjiyə kí go ndigi-ti lə Ndil kí aa njay bɪ to panjiyə kí go ndigi-ti lə daji rɔ-ji kin al. ⁵ Kdɔtalə dɛ kí d'isi kɪ dɔ-dé taá kɪ go mɛɛndigi-ti lə daji rɔ-dé lé, mɛɛ-dé tò kɪ dɔ né-je-ti lə daji rɔ-dé, ngá dɛ kí d'isi kɪ dɔ-dé taá kɪ go mɛɛndigi-ti lə Ndil kí aa njay rəmə, mɛɛ-dé tò kɪ dɔ né-je-ti lə Ndil tɔ. ⁶ Ra go ndigi-ti lə daji rɔ dow kinlé, tɛɛ koy; ngá ra go ndigi-ti lə Ndil bá to kiskəm rəm, to lapiya rəm. ⁷ Kdɔtalə né-je kí daji rɔ dow ndigi lé ɔsi ta Lubə, kdɔ daji rɔ dow ulə dɔ-é gin tógi ndukun-ti lə Lubə al, bá to né kí à kasi ra al ya sar rəm. ⁸ Ə dow-je kí d'isi gin tógi-ti lə daji rɔ-dé lé, d'a nəl Lubə ndə bè al. ⁹ Ngá səi rəmə, isi gin tógi-ti lə daji rɔ-si al ngá; ngá isi gin tógi-ti lə Ndil, kdɔ Ndil Lubə isi mɛɛ-si-ti; kinə Ndil Kristi isi mɛɛ dow-ti al lé, dowbé to dow lə Kristi al. ¹⁰ Kinə Kristi isi mɛɛ-si-ti lé, tɔgrɔ-ti, daji rɔ-si rəmə, oy koy majal ya, ngá Ndil kí aa njay bá to kiskəm lə-si kdɔ kɔr kí ta ɔr dɔ-si-ti. ¹¹ †Ə kinə Ndil Lubə kí adi Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy kin isi mɛɛ-si-ti rəmə, Lubə kí adi Jeju Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy kinlé, à kadi daji rɔ-si kí to njəkoy kinlé, isi kəm kɪ takul Ndil-é kí isi mɛɛ-si-ti kin tɔ. ¹² Beba ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, kurə tò dɔ-ji-ti ya, ngá kɛ bá to kurə lə daji rɔ-ji bá j'a tɛli rai-né né-je kí ɛ ndigi kin al ngá. ¹³ Kinə isi kɪ dɔ-si taá kɪ go mɛɛndigi-ti lə daji rɔ-si rəmə, a koyi; ngá kinə ɔri né-je kí rɔ-si ndigi kin kɔgi kɪ takul Ndil kí aa njay rəmə, a kisi kəm tɔ. ¹⁴ Kdɔ dow-je lay kí Ndil Lubə ɔr nɔ-dé lé, 'to ngan lə Lubə. ¹⁵ ††Ndil kí səi 'taai mɛɛ-si-ti lé, to Ndil kí à ra-si bə-ti kdɔ kadi 'tɛli 'bəlɪ al, ngá to Ndil kí təl-si ngan lə Lubə-ti ə kɪ takul-é bá j'isi j'painè ta kɪ ndi-ji kí boy j'painè: Aba! Bobi-m! ¹⁶ Ndil kí aa njay ya kɪ dɔ-é pa ta kí dɔ-ti adi ndil-ji panè j'toi ngan lə Lubə ya.† ¹⁷ Ə kinə j'toi ngan-é rəmə, j'toi njénéndubə-je, adi j'toi njénéndubə-je lə Lubə; ə j'toi njénéndubə-je nati kɪ Kristi tɔ; kdɔtalə j'ingəi kɔ nati siə adi j'a kingəi riba nati siə tɔ.

Riba kí à ree
Jə 10:27-30

¹⁸ Mə m'oo kí kɔ-je kí j'isi j'ingəi dɔkaglo-ti kí nè kinlé, à kasi-nə kɪ riba kí tò kadi ndɔ-é j'ubəi maji-é kin al ya sar. ¹⁹ Ə nékində-je lə Lubə lay ya d'isi 'ngəbi pèrèrè kdɔ koo tɔji kí Lubə à tɔji ngan-é ndaa-ti rəsi. ²⁰ Kdɔtalə nékində-je lé, né-je kí mɛɛ wəy kare ya ɔ be dɔ-dé-ti – ə to mɛɛndigi lə-dé al, ngá to Lubə ya bá ndigi bè – ²¹ ngá kɛ bá ɛ adi-dé nékində mɛɛ dɔ-ti tɔ. Adi nékində-é-je kí kare kinlé ya, Lubə à kɔr-dé kɔgi bə-ti lə tógi kí ɔw kɪ tuji-dé, kdɔ kadi d'isi kɪ mɛɛnda kəy dan riba-ti nati kɪ ngan-é. ²² Ə jəi j'gəi kí sar bone bè kàrè, nékində-je lay ya d'ingə kɔ, adi d'isi 'tumə toki dené kí ndo ra-é kin bè. ²³ †Ə to nékində-je kin kɪ kár-dé al, jəi kí j'ingəi Ndil kí aa njay kí toki né kí dɔsəy kí Lubə adi-ji kɪ taá məkɪ kin kàrè, j'isi j'tuməi mɛɛ-ji-ti, j'isi pèrèrè j'ngəbi-né təl-ji ngan lə Lubə, kɪ taa kilə taá kí sobi dɔ rɔ-ji. ²⁴ Kdɔtalə kaji rəmə j'aji, ngá to bá to nékində mɛɛ dɔ-ti bəy.

* **8:1** 8:1 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † **8:11** 8:11 1Kɔ 3:16 † **8:15** 8:15 Gal 4:5-7 † **8:15** 8:15 Mar 14:36; Gal 4:6 † **8:16** 8:16 Jə 1:12 † **8:23** 8:23 2Kɔ 5:2-4

Ə nékində mɛɛ ɔ-ti kí dow oo k̀ kəm-é lé, to nékində mɛɛ ɔ-ti al ngá; né kí dow oo k̀ kəm-é lé, se à kində mɛɛ-é ɔ-ti bəy wa? ²⁵ Ngà kinə né kí j'ooi k̀ kəm-ji al ya j'indəi mɛɛ-ji ɔ-ti lé, j'a kuwəi rɔ-ji ngá kɔ ngəbi-né né-é. ²⁶ Bè ya tɔ ɔ Ndil kí aa njay ree ra sə-ji ɔ yay-ti lə-ji, kɔɔtalə jəi j'gəi né kí tuwə kadi j'dəji Lubə mɛɛ ta-je-ti kí j'isi j'pai siə al. Ngà Ndil kí aa njay ya k̀ ɔ-é pa ta k̀ Lubə kɔ ta lə-ji k̀ ta-je kí ɛ ilə-né mɛɛ-é ki kilə puu; ²⁷ rəmə Lubə kí njətən mɛɛ dow-je lé gə né kí Ndil kí aa njay ndigi, ə né kí mɛɛ Lubə ndigi bá Ndil kí aa njay dəji kɔ ta lə njékaa njay-je. ²⁸ Adi jəi j'gəi kí né-je lay ya ra-né kɔ maji lə dow-je kí 'ndigi Lubə, kí ɛ ba-dé kí go kɔjra-ti liə. ²⁹ Kɔɔtalə də kí ɛ gə-dé kete lé bá, ɛ uwə ɔ-dé, kɔ kadi 'titi-nə k̀ Ngon-é bè tɔ; bè kɔ kadi Ngon-é lé bá to ɔɔdər kosi ngankɔ-é-je kí njékadmɛɛ-je. ³⁰ Ə də kí ɛ uwə ɔ-dé kete lé bá, ɛ ba-dé tɔ; ə də kí ɛ ba-dé lé bá, ɛ ɔr ta ɔ-dé-ti tɔ; ə də kí ɛ ɔr ta ɔ-dé-ti lé bá, ɛ ulə riba ɔ-dé-ti tɔ.

Né kí à gangi-ji nati k̀ ndigi kí Lubə ndigi-ji kin goto

³¹ Ta ri bəy bá j'a pai ɔ ta-je-ti kinlé wa? Kinə Lubə nəy sə-ji lé, nə à kilə kati kəm-ji-ti wa? ³² Lubə kí taa ɔ Ngon-é al, ngà inə-é adi 'tɔl-é kɔ ta lə-ji lay lé, à kadi-ji né-je lay nati k̀ Ngon-é k̀ takul ramaji liə al kɔ ri wa? ³³ Dow-je kí Lubə mbəti-dé lé, nə à kilə ta ɔ-dé-ti wa? Lubə ya ɔr ta ɔ-dé-ti! ³⁴ Nə à gangta ɔ-dé-ti wa? Jeju Kristi oy; kí boy nə bəy lé, ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, ɔw isi ɔ jikɔl Lubə-ti, isi pa siə ta kɔ ta lə-ji! ³⁵ Ndigi kí Kristi ndigi-ji kinlé, nə à kasi gangi-ji nati siə wa? Se k̀ kí dum nati wa? Əse mɛɛ gangi man, əse kulə kəm-nə ndoo, əse bo, əse kɔw kuti dum, əse tuji, əse kiyəɔ wa? ³⁶ Kɔ 'ndangi 'panè: Ta lə-i bá d'ə-né ká tɔl-ji-ti k̀ ndo-je lay.

Dow-je 'ra-ji toki bati-je kí d'isi d'ow sə-dé lo tɔl-dé-ti kin bè.

³⁷ Ngà mɛɛ né-je-ti lay kinlé, jəi j'toi njətəti rɔ tətəi kí ngə nə k̀ takul-é ɛ kí to njəndigi-ji lé. ³⁸ Kɔ mɔ m'gə maji kí né kí à gangi-ji nati siə goto, adi to koy, əse kiskəm, əse malayka-je, əse ndil-je kí maji al, əse né kí bone, əse né kí ɔw ree ki ree bəy, ³⁹ əse tɔgi-je, əse nékində-je kí taá, əse nékində-je kí nangi, əse né-je lay ya kí Lubə ra kinlé, né kí à kasi gangi-ji nati k̀ ndigi kí Lubə ndigi-ji kɔ nam kí j'nami kàd̀ 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi kin ya goto.

Israyel-je k̀ gin dow-je kí rangi

9

Lubə mbəti Israyel-je k̀ mɛɛndigi liə

¹ M'ow k̀ pa ta kí tɔgrɔ-ti kɔ nam kí m'nam kàd̀ Kristi-ti, adi m'ədi ta al ə Ndil kí aa njay kàrè adi mɛɛ-m usi nangi ɔ-ti pɔ rəm. ² Rɔ-m ati-m kanəna ə mɛɛkɔ lə-m ɔw ki kete-kete. ³ Kɔɔtalə m'ndingə kadi mɔ bá ndɔl tɔ ɔ-m-ti ə gangi-m nati k̀ Kristi, kɔ ta lə ngankɔ-m-je kí koji-ti, ⁴ kí 'to israyel-je. Də lé né-je kí tɔ kɔ-dé to təl kí Lubə təl-dé ngan-é-ti rəm, to riba rəm, kulənoji-je rəm, ndukun rəm, pole Lubə rəm, bá to kunmind-je liə rəm, ⁵ bá ka-dé-je rəm; ə to kí Kristi* to dow kinlé, gin koji kin bá d'oji-é-ti, ə ɛ isi ɔ né-je-ti lay, ɛ to Lubə kí kɔsgaji tɔ ɔ-é-ti sartagangi. Amen!

⁶ Se ta lə Lubə təl né kí kɔgi kare wa? Nə bə al! Kɔ də lay kí 'to gin Israyel lé, 'to Israyel-je lay al. ⁷ Kɔ ngan lə Abrakam lay bá 'to ngan-é-je al; ngà Lubə panè: «K̀ takul Isaki bá i 'a kingə-né nganka-i-je kí ri-i à tɔ

* 9:5 9:5 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

dɔ-dé-ti.»⁸ Mee ta lé ban: Ngan-je kí koji-dé kí koji bè kin bá 'to ngan lə Lubə al, ngà ngan-je kí d'oji-dé kí go kunmindi-ti bá d'oo-dé kí ngan-é.⁹ Kdɔtalə ta kí to kunmindi lé ban: «Kal kàdì bè ya m'a ree ə Sara à koji ngon kí dingəm.»†¹⁰ E kin par al, go-ti, Rebeka kàrè ndan ndungə-je lə ka-ji Isaki tɔ;¹¹ ə ngan-je lé kàrè d'oji-dé al ya bəy, bá de 'ra né kí maji-je, né kí majal-je al bəy; bè ya kàrè, kadi kojra lə Lubə tɔ-né lo tɔ-é-ti kí go mbəti-ti kí e mbəti dow-je kí meɛndigi liə bi kdɔ kullə ra dow al kinlé –¹² e idə Rebeka panè: «Njètɛɛ kete à ra bə lə njètɛɛ gogi;¹³ gangi-é kí ndàngi-né 'panè: "M'ndigi Jakobi ə m'osi ta Esuwa."»

Lubə mbəti dow-je kí 'to jipi-je al

¹⁴ Ə kadi j'painè ri wa? Lubə to njèra né kí njururu al wa? Nda bè al!¹⁵ Kdɔtalə e idə Moiyiji panè: M'a koo kəmtondoo lə dow kí m'ndigi koo kəmtondoo liə ə ta à kɔ mee-m kdɔ dow kí m'ndigi kadi ta ɔ mee-m kdɔ ta liə.¹⁶ Adì to ta lə meɛndigi lə dow al rəm, to ta lə tógi-é al rəm, ngà to ta lə Lubə kí njəkoo kəmtondoo.¹⁷ Kdɔ mee mbete-ti kí aa njay lé, Lubə idə Paraɔ panè: I ya m'ində-i ngar bè kdɔ kadi m'oji-né tógi-m rɔ-i-ti ə kadi ri-m bá-né kí dɔnangi lay.¹⁸ Adì Lubə lé, oo kəmtondoo lə dow kí mee ndigi liə rəm, bá mee ndigi liə ya adì mee dow ndə-né rəm tɔ.

¹⁹ Ə i 'a dəji-m panè: Lubə gangta dɔ dow-ti kdɔ ri bəy wa? Kdɔtalə nà bá à kɔgi Lubə ra meɛndigi liə wa?²⁰ Ə i dow ya bè lé, i to nà bá kadi 'naji Lubə ta-ti wa? Bəy kí kubə à dəji njəkubə-é panè: «Kdɔ ri bá i 'ubi-m bè wa» al.²¹ Njəkubə né ɔw kí tógi dɔ anji-ti, adì anji kí mbəy kí kàre-rè kin ya à kubə-né bəy kɔmolé rəm, bá à kubə-né bəy ra kullə-je kí kare rəm tɔ al wa?²² Ə Lubə lé, ndigi tɔji wɔngi liə rəm, ndigi kadi 'gə tógi-é rəm, ya ngà e ilə mee-é dɔ madi-é-ti kilə kí tɔgrɔ-ti isi dɔ-ti kí dow-je kí wɔngi ra-é dɔ-dé-ti ə to de kí tɔ kadi 'tuji kɔgi.²³ E ra bè kdɔ tɔji-né rifa liə kí nà ndaa-ti rəsi kí rɔ dow-je-ti kí e oo kəmtondoo lə-dé ə uwə dɔ-dé kete kadi d'ubə maji rifa liə lé.²⁴ Ə ta kinlé, to ta lə-ji jəi kí e ba-ji dan jipi-je-ti par al, ngà dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al rəm tɔ,²⁵ titi kí e pa-né mee mbete-ti lə Oje panè:

«De kí 'to gin dow-je lə-m al ya, m'a ba-dé gin dow-je lə-m ə de kí m'ində-dé dan kəm-m-ti al ya, m'a ba-dé dow-je kí m'ində-dé dan kəm-m-ti.»

²⁶ «Ə lo kí e bá d'idə-dé-ti 'panè:

“Səi 'toi gin dow-je lə-m al kin kàrè d'a ba-dé ngan lə Lubə kí njəkisi kəm titi ngá rəm.”

²⁷ Ejay kàrè pa ta kí dɔ Israyel-ti panè:

“Lé kɔr ngan lə Israyel à tɔ titi nangra kí babo-ti bè ya kàrè, de kí madi-je ya par bá d'a kaji.”

²⁸ Kdɔtalə né kí 'Babe pa ta-é lé, kalangi bè ya e à ra né-é kɔr njuti dɔnangi-ti.

²⁹ Ə Ejay lé ya ndɔki pa bəy panè:

“Kinə 'Babe kí njəkosi njérɔ-je inə ndəgi ka-ji-je al lé, j'a təli titi-nə kí bebo Sɔdɔm kí bebo Gɔmɔr bè.”»

Israyel-je, kí néra kí njururu kí à ree kí takul kadmeɛ

Ròm 3:19-29; Gal 3:8-14,21-29

³⁰ Ə kadi j'painè ri wa? Dow-je kí 'to jipi-je al kí ndɔki 'sangi ta kí kɔr dɔ-ti al ya, ə d'ingə ta kí kɔr dɔ-ti – ə to ta kí kɔr dɔ-ti kí ree kí kəm rəbi kadmeɛ

† 9:9 9:9 Kgn 18:10

- ³¹ ngà Israyel-je kí 'sangì ta kí kòr dɔ-ti kì kəm rəbi təl rɔ go ndukun-ti lé, d'ingə al. ³² Kdɔtalə ri wa? Kdɔ dɛ 'sangì kì kəm rəbi kadmeɛ al, ngà kì kəm rəbi kullə ra-dé-je. Dɛ 'tugə nja-dé ər-ti kí njètugə dow-je jigi-ti, ³³ titi kí 'ndàngi-né 'panè:

Yən, ər kí njètugə nja dow-je,

ər kí njèkadì dow-je d'usi lé m'ində bebo Siyɔ-ti nɔɔ.

Ə dow kí adi-é meɛ-é lé, rɔsɔl à tɛɛ dɔ-é-ti al.

10

¹ Ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, ndingə rɔ lə-m kí nɔ, kì ta kí m'pa kì Lubə kdɔ ta lə Israyel-je lé, to ta kadì d'aji. ² Kdɔ m'pa ta lə-dé maji kí dɛ lé rɔ-dé tungə pilingi kdɔ Lubə, ngà rɔtungə lə-dé lé bá négə goto-ti. ³ Kdɔ dɛ 'gə kəm rəbi kí Lubə ɔr-né ta dɔ dow-ti al ə dɛ ya 'sangì kadì d'ɔji kəm rəbi kɔrtadɔ-ti kí sɔbi dɔ-dé, adi 'təl rɔ-dé go kəm rəbi kɔrtadɔ-ti lə Lubə al; ⁴ kdɔtalə Kristi ya to təl ta ndukun, kdɔ kadì Lubə ɔr-né ta dɔ dow-ti kí rá-rá kí adi meɛ-é. ⁵ Beba Moiyiji ndàngi ta sɔbi dɔ kɔrtadɔ-ti kí ree kì takul ndukun panè: «Dow kí təl rɔ-é go ndukun-ti rəmə, à kisi kəm kì takul ndukun.»* ⁶ Ngà ooi, kəm rəbi kí kɔrtadɔ-ti ree-né kì takul kadmeɛ lé 'pa ta kí dɔ-ti 'panè: «'Pa meɛ-i-ti 'panè: “Ná bá à kow dɔrɔ-ti wa” al. Kdɔ Kristi i dɔrɔ-ti ree nangì nè ngá. ⁷ Əse: “Ná bá à kur nangì bolebe-ti kí sɔy-é goto wa” al? Kdɔ Kristi ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy ngá.» ⁸ Ə 'pa ta kí dɔ-ti 'panè ri wa? Ta tò ngosi sə-i, tò ta-i-ti, tò meɛ-i-ti. Ə to ta kí sɔbi dɔ kadmeɛ kinlé bá je j'ilə mbɛ-é. ⁹ Kinə 'pa ta-i-ti rəsi 'panè Jeju to 'Babe ə kinə 'adi meɛ-i adi 'gə maji kí Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəmə, 'a kaji. ¹⁰ Kdɔtalə kadmeɛ bá ta ɔr-né dɔ dow-ti ə ta kí dow pa ta-é-ti rəsi bá à kaji-né, titi kí 'ndàngi-né meɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: ¹¹ «Dow kí rá-rá kí adi-é meɛ-é lé, rɔsɔl à tɛɛ dɔ-é-ti al.» ¹² Adi kòr kəm dow goto dan jipi-je-ti kì dow-je kí 'to jipi-je al: Dɛ lay ya 'Babe lə-dé toki káre-rè, ɛ ya to njèkadì maji ur dow-je kí njénɔ ba-é. ¹³ Kdɔ dow kí rá-rá ya nɔ ba 'Babe lé, à kaji. ¹⁴ Dow kí dɛ d'adi-é meɛ-dé al lé, d'a nɔ ba-é ban wa? Ə dow kí dow pa ta kí dɔ-é-ti adi d'oo al lé, d'a kadì-é meɛ-dé ban wa? Ə dow kí njèkilə mbɛ ta liə goto lé, d'a koo ta liə ban wa? ¹⁵ Ə d'ulə dow-je al lé, d'a kilə mbɛ-é ban wa? Beba 'ndàngi 'panè: «Njiyə lə njèkilə mbɛ Poyta-je kí Maji lé to né kí maji koo nɔ†.»

¹⁶ Ngà dɛ lay bá 'təl rɔ-dé go Poyta kí Maji-ti lé al. Gangi-é kin bá Ejay pa-né panè: «'Babe, ta-je kí j'idə-dé kinlé ná bá oo adi to ta kí tɔgrɔ-ti wa?»

¹⁷ Adi kadmeɛ lé ree kì kəm rəbi ta kí koo ə ta kí koo ree kì kəm rəbi ta lə Kristi.

¹⁸ Ə m'dəji rɔ-m ta m'panè: Se d'oo ndi-dé al wa? Tɔgrɔ-ti, d'oo ya. Ndi-dé lé ɔw kì lo lay

ə ta-je lə-dé ɔw sar tɛɛ sɔy dɔnangi-ti.‡

¹⁹ Ngà m'dəji rɔ-m ta m'panè: Se Israyel-je 'gə al wa? Moiyiji ya to dow kí dɔsɔy kí panè:

M'a kadì jangi ra-si dɔ gin dow-je-ti kí d'asi né al;

kəm rəbi kí rɔ gin dow-je-ti kí rangi kí 'gə né al,

bá m'a kadì wɔngi ra-si-né.

²⁰ Ə Ejay rəmə ɔw sar ya panè:

Dow-je kí ndəki 'sangì-m mā Lubə al bá m'adi d'ingə-m rəm,

dow-je kí usi-dé dɔ-m-ti al ya m'adi-dé 'gə-m rəm.

* 10:5 10:5 Mbl 18:5 † 10:15 10:15 Eja 52:7 ‡ 10:18 10:18 Pa 19:5

²¹ Ngà kí sòbì dɔ Israyel-je lé, Lubə panè:
Nɔɔ-je lay ya m'ulə ji-m kí rɔ gin dow-je-ti
kí njétəl rɔ-dé go ta-ti al kí 'to njédɔngə-je kin.

11

Lubə mbati gin dow-je liə al

¹ †M'dəji rɔ-m ta m'panè: Se Lubə mbati gin dow-je liə wa? Nɔɔ bə al!
Kɔɔtalə mə kàrè m'to Israyel, ngonka Abrakam, kí ginkoji-ti lə Benjamə.
² Lubə mbati gin dow-je liə kí ɛ mbəti-dé kete kin al. Ta kí mɛɛ mbete-
ti kí aa njay, lo-ti kí Eli pa ta-ti səki-né Israyel-je ta Lubə-ti lé 'gəi ya al
wa? ɛ panè: ³ 'Babe, de 'tɔl njépata-je kí ta-i-ti, 'tɔɔ logugi né-je lə-i nangi
rum-rum; mə ya kɔ kar-m é m'nəy, é 'sangi kadi 'tɔl-m. ⁴ Ə ta ri é Lubə
ilə-é-ti wa? M'ngəm dow-je lə-m bɔdɔgi lo siri kí d'osi məkəji-dé nangi
nɔ magi Baal-ti al. ⁵ Bə ya tɔ, mɛɛ nɔɔ-je-ti kí bone kàrè, ndəgi dow-je kí
Lubə mbəti-dé kí go ramaji-ti liə d'isi nɔɔ. ⁶ Ngà kinə ɛ mbəti-dé kɔ takul
ramaji liə rəmə, tɔ kɔ takul kullə ra-dé-je al ngá. Bə al rəmə, ramaji lé à
to ramaji bəy ban wa? [Ə kinə ɛ mbəti-dé kɔ takul kullə ra-dé-je rəmə, sé
to ramaji bəy ban wa? Ngà kinə tɔ kɔ takul ramaji rəmə, kullə ra dow to
né madi al ngá.*] ⁷ Ri bá ra né wa? Né kí Israyel sangi lé, ɛ ingə al, ngà de
kí 'mbəti-dé bá d'ingə; ndəgi-dé-je rəmə mɛɛ-dé ndə, ⁸ titi kí 'ndəngi-né
'panè:

Lubə adi-dé tagir kí ɔy diriri rəm,
adi kəm-dé oo lo al rəm,
adi mbi-dé oo ta al rəm,
sar tɛɛ-né nɔɔ-ti kí bone.

Ə Dabidi panè:

⁹ Kadi nékuso rɔnəl lə-dé ya
təl gum kuwə-dé rəm,
bandi kuwə-dé rəm,
kəm rəbi kusi lə-dé rəm,
kɔɔ kadi to kindəkəji lə-dé!

¹⁰ Kadi lo ndul kəm-dé-ti ndi-ndi kadi d'oo lo al!
Lubə, 'ra-dé adi 'mɔɔ kɔngi-kɔngi ya par-par!

*Kaji lə de kí 'to jipi-je al kɔ kinə panjiyə kí majal lə Israyel-je nɔɔ kí
dɔbəy-ti*

Mat 21:40-43; Epe 2:7-13

¹¹ M'ndəji rɔ-m ta m'panè: Se Israyel-je lé 'tugə nja-dé né-ti kɔɔ kusi
riw wa? Nɔɔ bə al! Ngà, kɔ takul kaldɔta lə-dé bá dow-je kí 'to jipi-je al
d'ingə-né kaji, kɔɔ kadi jangi ra-né jipi-je. ¹² Ə kinə kaldɔta lə jipi-je təl gin
maji lə dow-je kí dɔnangi-ti, ə kusi lə-dé təl gin maji lə dow-je kí 'to jipi-je
al lé, kɔ taá lə-dé bikti lay ə à maji ban ən wa? ¹³ Adi m'idə-si, səi kí 'toi
jipi-je al: Mə lé m'to njəkɔwkulə dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al ə mə m'ilə
kuji dɔ kullə-ti lə-m. ¹⁴ Bə kɔɔ kadi, dɔmaji ə m'adi jangi ra dow-je kí gin
kɔɔ-ti lə-m ə kadi de kí madi-je d'aji-né. ¹⁵ Ə kinə kɔr kí d'ɔr-dé kí rangi
kin bá to gin kulə kí Lubə ulə-né noji nati kɔ dow-je kí dɔnangi-ti lé, təl
ree sə-dé gogi à tɔ ban ən wa? À to tɔsi ndəl tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy! ¹⁶ Ə
kinə mbə kí dɔsəy ya toki kadi Lubə lé, ndəgi nduji lay kí 'lɔy lé kàrè to
'liə tɔ; ə kinə njirəkagi toki kadi Lubə lé, balkəm-é kàrè to 'liə tɔ. ¹⁷ Ngà

† 11:1 11:1 Plp 3:5 * 11:6 11:6 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy
kí dan-ti-je kí 'ndəngi kɔ ji-dé kɔ ta grɛki.

kinə 'tɔr balkəmkagi-je kí madi, ə i kí to kagi Olibiye kí wale†, bá 'tiŋə-i tó-dé-ti, adi ɔ do njirəkagi Olibiye-ti kí ma kí ma rəm, ingə man-é rəm lé, 18 'ində kàdì-i kì balkəmkagi-é-je al. Ə lé i ində kàdì-i kàrè, kadi 'gə kí to i bá njirəkagi ɔ do-i-ti al, ngà to i bá 'ɔ do-é-ti. 19 I rəmə 'a panè: 'Tɔr balkəmkagi-je bá 'tiŋə-m tó-dé-ti. 20 To tó-é ya; 'tɔr-dé kɔgi kɔ do kadmeɛ al lə-dé, ə i rəmə 'ɔ do kagi-é-ti kì takul kadmeɛ. 'Ində kàdì-i al, ngà bəl bá kadi i 'bəl. 21 Kɔdɔtalə kinə balkəmkagi-je kí lo ma-dé-ti nu ya, Lubə ngəm-dé al kin rəmə, i kàrè à ngəm-i nda al ya tɔ. 22 Kadi 'gə meɛmaji, kì ngà lə Lubə: ɛ ngà kì dow-je kí d'usi, ə kinə 'ɔ njàngi do meɛmaji-ti liə kin rəmə, ɛ à ra sə-i maji; bin al rəmə, i kàrè d'a kɔr-i kɔgi tɔ. 23 Dɛ ya kàrè kinə d'isi dan meɛndə-ti lə-dé al lé, d'a təl tiŋə-dé kàdì kagi-ti lé gogi tɔ; kɔdɔtalə Lubə ɔw kì tógi kɔ do kadi təl tiŋə-dé sigi gogi. 24 Ə i kí 'tugə-i do kagi olibiye-ti kí ubə wale bəy ə 'tiŋə-i kàdì kagi olibiye-ti kí ma-é kí ma, lo-ti kí lé 'a ka-ti al, ngà dɛ kí 'to balkəmkagi-je kí ma-dé kí ma ya kete kinlé bá d'a təl tiŋə-dé do kagi-dé-ti gogi al kɔ do ri wa? 25 Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'ndigi kadi m'adi-si 'gəi né kí tò lo bɔyɔ-é-ti kinlé, kɔ do kadi ooi rɔ-si kì njégosi-je al: Kəl Israyel-je kí madi meɛ-dé ndə sar kadi dow-je kí 'to jipi-je al bikti lay d'andi-né dan-dé-ti. 26 Bəba Israyel-je lay ya d'a kaji, titi kí 'ndàngi-né 'panè:

Njətaa dow-je kilə-dé taá à kì bebo Siyɔ-ti.

ɛ à kinə kaldɔta-je lə dow-je kí ginkoji-ti lə Jakobi kɔgi.

27 Ə lokì m'ɔr majal-je lə-dé kɔgi lé, ɛ bá à to noji kí m'ulə natì sə-dé.

28 Kí sobi do Poyta kí Maji rəmə, dɛ 'to njéba-je lə Lubə kɔ do ta lə-si, ngà kí sobi do mbəti rəmə, ɛ ində-dé dan kəm-é-ti kì takul bəbi-dé-je. 29 Kɔ do kadkare lə Lubə, kì ba liə lé, tò lo tò-é-ti. 30 Titi kí səi ya kàrè ndɔki 'təli rɔ-si go ta-ti lə Lubə al ə takul təl rɔ go ta-ti al lə-dé bá Lubə oo-né kəmtondoo lə-si lé, 31 bə ya tɔ, dɛ ya kàrè, kí ngɔsnè-ti kinlé təl rɔ go ta-ti al lə-dé bá Lubə oo-né kəmtondoo lə-si, bəba dɛ ya kàrè [ngɔsnè]‡ Lubə oo kəmtondoo lə-dé tɔ. 32 Kɔ do Lubə adi dow-je lay ya 'təl rɔ-dé go ta-ti al, kɔ do koo-né kəmtondoo lə dow-je lay. 33 Lubə to Lubə kí boy nɔ, to njégosi, kì njènégə! Ta kí gangi liə dum ndər gin-é, kɔ do dow kí asi gə kɔjra-je liə ya goto! 34 Nɔ ə gə tagir lə 'Bəbe əse nɔ bá to njèkɔji-é ta wa? 35 Nɔ bá to njèkadi-é né dɔsɔy kadi təl ingə kí rangi tó-ti wa? 36 †Né-je lay ya i rɔ-é-ti rəm, tò kì takul-é rəm, bá to kí 'liə rəm. Kɔsgaji to kí liə ya sartangani. Amèn!

Kulə dingəm meɛ-nə-ti

12

Panjiyə kí nəl Lubə

1 Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, Lubə lé oo kəmtondoo lə-ji. Bəba m'ulə dingəm meɛ-si-ti kadi adi rɔ-si kì kadkare kí tò kəm rəm, aa njay rəm, nəl Lubə rəm; ə ɛ kin bá to pole kí tɔgrɔ-ti kí kadi a 'poli Lubə. 2 Adi kullə ra-si ɔw go-nə-ti kì 'lə dow-je kí dɔnangi-ti nè kin al, ngà adi təl kí négə lə-si təl kí sigi kinlé mbəl panjiyə-si, kɔ do kadi ɔri-né nin né kí Lubə ndigi, adi to né kí maji rəm, nəl-é rəm, bá maji ɔr njuti rəm tɔ. 3 Kì takul maji kí Lubə ra sə-m lé, m'ndigi kidə dow kí rá-rá dan-si-ti kadi gir kí n'è n'to dow kí ngay al, ngà kadi gir kí n'to dow kí n'asi lo-é-ti bə, kí go gangi kadmeɛ-ti kí

† 11:17 11:17 Kagi Olibiye kí wale lé toji dow-je kí 'to jipi-je al, ngà ɛ kí 'ma kí ma lé toji jipi-je tɔ.

‡ 11:31 11:31 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta grɛkì. † 11:36 11:36 1Kɔ 8:6

Lubə adi nà-nà dan-si-ti. ⁴ †Kdotalə titi kí rɔ dow kí káre-rè ya ɔw kì ngan rɔ-é-je kí gay-gay ə ngan rɔ-é-je kin kàrè, nà-nà ya ɔw-né kí kullə liə-liə kinlé, ⁵ gangi-é kin ya tɔ é jəi kí j'ɲai bá j'təli rɔ kí káre-rè kì takul nam kàdì Kristi-ti lé, jəi lay ya j'toi ngan rɔ-nà tɔ. ⁶ †Ngà j'ɔwi kì kadkare-je kí gay-gay kí go ramaji-ti lə Lubə: Adi kinə dow ɔw kì kadkare pa ta kí ta Lubə-ti rəmə, kadi dowbé ra kullə-é adi ɔw go-nà-ti kì kadmeɛ; ⁷ ə kinə dow ɔw kì kadkare koo go né lə njékəwnə-je rəmə, kadi dowbé ra kullə-é; dow kí ɔw kì kadkare ndó dow-je né rəmə, kadi ində rɔ-é ta néndó-ti; ⁸ dow kí ɔw kadkare kulə dingəm meɛ dow-je-ti rəmə, kadi ində rɔ-é ta kulə dingəm meɛ-dé-ti; dow kí ɔw kì kadkare kadi né dow-je rəmə, kadi ra kì meɛmaji; dow kí ɔw kì kadkare kɔr nɔ dow-je rəmə, kadi adi rɔ-é tungə meɛ kullə-é-ti; dow kí ɔw kì kadkare koo kəmtondoo lə dow-je rəmə, kadi ra kullə-é kì rɔnəl. ⁹ Kadi ndignə lə-si rəmə, kədkəm-nə goto-ti. ɔsi né kí maji al ngərəngi; indəi rɔ-si ta né kí maji-ti kində kí tɔgrɔ-ti. ¹⁰ Uwəi-nə noji titi kí tɔ kadi ngankɔ-nə-je 'ndigi-né-nə; kadi nà-nà ya un ta madi-é. ¹¹ Adi rɔ-si tungə pilingi ta kullə-ti bɪ adi dabi ra-si al. 'Rai kullə adi 'Babe kì meɛ-si kí káre-rè. ¹² 'Rai rɔnəl kɔ nékində meɛ dɔ-ti lə-si. Iləi meɛ-si dɔ madi-é-ti dan kɔ-je-ti, uwəi rɔ-si ngə meɛ ta-ti kí pa kì Lubə. ¹³ 'Rai kì njékaa njay-je meɛ né-je-ti kí to rɔ-dé. Isi dɔ nja-si-ti kɔ kuwə mba-je kí rɔ-si-ti. ¹⁴ †Tɔri ndi-si dɔ dow-je-ti kí d'isi d'ulə kəm-si ndoo; Ndi-si bá 'tɔri dɔ-dé-ti bɪ indəi ndɔl dɔ-dé-ti al. ¹⁵ 'Rai rɔnəl kì dow-je kí d'isi 'ra rɔnəl, ə 'nɔi kì dow-je kí d'isi 'nɔ. ¹⁶ Adi ta-si asi-nə. Adi bo né-je kí kadi 'toi-né kí ngay-je bá ra-si al, ngà adi bo soldɔ bá ra-si. Ooi rɔ-si kì njégosi-je al. ¹⁷ Ugəi kurə majal kì majal al; 'sangi kadi 'rai né kí maji takəm dow-je-ti lay. ¹⁸ Ta kí rá-ti ya, kinə à to ta lə-si bá lapiya à tò-né lé, kadi isi kì lapiya kì dow-je lay. ¹⁹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, 'dali ba kì dɔrɔ-si al, ngà inəi adi Lubə bá tɔji wəngi liə. Kɔ 'ndəngi 'panè:

'Babe ya pa panè: Dalba to 'lə-m

ə mə bá m'a kadi nà-nà nékugə dɔji-é!

²⁰ Ngà kinə bo ra njéba lə-i rəmə, 'adi-é né uso;

kinə kundə man ra-é ə 'adi-é man ay;

kɔ ra-é kí 'ra bə kinlé, to yalpər bá i ugə ungi dɔ-é-ti.

²¹ 'Inə né kí maji al adi tət-i rɔ al. Ngà kadi i bá 'to njètəti rɔ né kí maji al kì takul né ra kí maji.

13

Kulə dɔ gin tógi-ti lə njékɔbe-je

¹ Kadi dow kí rá-rá ulə dɔ-é gin tógi-ti lə njékɔbe-je kí d'isi dɔ-é-ti, kɔ kɔbe kí i rɔ Lubə-ti al ya goto; ə njékɔbe-je kí d'isi kinlé to Lubə ya bá ində-dé. ² Gin-é kin bá dow kí ra dɔngə kì njékɔbe rəmə, ɛ ɔsi ta né-je kí Lubə ində kadi tɔ kì gangi-é gangi-é; ə dow-je kí 'mbati təl rɔ-dé go ta-ti lé, dɛ ya d'a ree kì ta kí gangi dɔ-dé-ti. ³ Njékɔbe-je lé, dow kí ra né kí maji rəmə, à bəl-dé al, ngà dow kí ra né kí maji al bá à bəl-dé. I 'ndigi kadi bəl njékɔbe al wa? 'Ra né kí maji rəmə ɛ à kɔsi gaj-i; ⁴ kdotalə njékɔbe lé, isi 'ra kullə lə Lubə kɔ maji lə-i. Ngà kinə 'ra né kí maji al rəmə 'bəl; kdotalə kiyəɔ kí ɛ uti lé, ɛ uti kì ndəngi kare al, ɛ isi ra kullə lə Lubə kɔ kadi tɔji-né kində kɔji kì wəngi lə Lubə dɔ dow-ti kí njéra né kí maji al. ⁵ Gin-é kin bá tɔ kadi dow ulə-né dɔ-é gin tógi-ti lə njékɔbe, kɔ ta lə bəl wəngi

kin par al, ngà kɔɔ ta lə tagir kí maji kí tò mee dow-ti. ⁶ †Gin-é kin ya tɔ b́a sɔi ugəi-né lambo tɔ. Kɔɔtalə njékɔɔbe-je lé 'to njérakullə-je lə Lubə, adi kullə-é kin ya b́a to kullə lə-dé. ⁷ Náj-náj ya adi-é né kí to tó-é kadi adi-é; né kí tò kadi ugəi mbete-é rəmə ugəi; dow kí tò kadi adi-é lambo rəmə, adi-é; dow kí tò kadi 'bəli-é rəmə, 'bəli-é; dow kí tò kadi uni ta-é rəmə, uni ta-é.

Ta lə ndigna

Mat 22:35-40; 1Jq 3:11-23

⁸ Adi kurə lə dow tò dɔ-si-ti al, ngà kadi kurə ndigna b́a tò dɔ-si-ti. Kɔɔtalə dow kí ndigi madi-é lé, ɛ ra né kí ndukun ndigi adi ɔr njuti. ⁹ Kɔɔ ndukun-je kí panè: «'A ra kaya al, 'a tɔl dow al, 'a bɔgi al, ['a pa ta kí ndangi al]*, 'a ra kəmnda al», kɔɔ ndəgi ndukun-je lay kinlé, toki kəw-dé lay mee ta-ti kin: «'A ndigi dow madi-i titi-nə kɔɔ rɔ-i bə.» ¹⁰ Dow kí ndigi dow-je lé à ra né kí maji al kí dow madi-é al. Adi ndigi dow b́a to ra né kí ndukun ndigi kɔɔ njuti.

¹¹ 'Rai bə kɔɔtalə sɔi 'gəi dɔkaglo kí j'isi-ti kin gɔw. To dɔkàdì kí kadi jì-né dɔ bi-ti, kɔɔtalə kí bɔne bə kinlé kaji ɔ ngɔsi sə-ji itə kí ndɔki jəi j'adi-né mee-ji kin bəy. ¹² Lo kí ndɔɔ isi goto, lo kí kada isi ree. Ən é j'tɔri kullə-je kí londul-ti rɔ-ji-ti kɔɔgi ə j'tuləi nérɔ-je kí londógi-ti rɔ-ji-ti. ¹³ J'adi panjiyə-ji ɔ njururu, titi kí dow njiyə-né kada kin bə; j'rai baborè nékuso kɔɔ gɔyibi kí kay al rəm, j'rai bə lə kaya kɔɔ néra kí jugi-jugi al rəm, kadi gaki-nə kɔɔ kim-nə goto rɔ-ji-ti rəm. ¹⁴ Ngà adi panjiyə 'Babe Jeju Kristi b́a tò rɔ-si-ti ə né-je kí daji rɔ-si ra adi kəmnda-é isi ra-si kinlé, ɔwi go-ti al.

14

Njétoɔgi-je kɔɔ njéyay-je

¹ †Dow kí yay mee kadmee-ti lé, uwəi-é kɔɔ rɔ-si-ti maji, bɔi gangi ta dɔ tagir-je-ti liə al. ² Kɔɔtalə dow madi gə kí n'a kuso né-je lay kare; ə dow kí rangi kí yay uso mbikamnəy-je ya par. ³ Kadi dow kí njékuso né-je lay nədi njəmbati né-je madi al; b́a kadi njəmbati kuso né-je madi gangta dɔ njékuso-é-ti al rəm, kɔɔtalə Lubə uwə-é kɔɔ rɔ-é-ti maji. ⁴ I ə, i to náj b́a 'gangi ta dɔ ngonnjékullə-ti lə madi-i wa? Lé ɛ ɔ taá əse usi kàrè to ta lə 'Ba-é ya. Ngà ɛ à kə taá, kɔɔtalə 'Babe ɔw kɔɔ tógi kɔɔ gəti-é-né. ⁵ Dow madi oo adi ndɔ kí bə kin itə ndɔ kí bə kin; ə ɛ kí madi oo adi ndɔ-je d'asi-nə lay. Kadi náj-náj ya mee-é usi nangi pɔ dɔ tagir-ti liə kí sɔbi dɔ-é. ⁶ Dow kí ɔr kəm ndɔ-je kàrè, ɔr kəm-é kɔɔ 'Babe. Dow kí uso né-je lay kàrè, uso kɔɔ 'Babe, kɔɔtalə ɛ ra oiyo Lubə kɔɔ; ə dow kí uso né-je madi al kàrè rəmə, uso al kɔɔ 'Babe; ə ɛ ya kàrè ra oiyo Lubə kɔɔ tɔ. ⁷ Kɔɔtalə dow madi kí dan-ji-ti kí isi kɔɔ dɔ-é taá ta kí liə-ti ya goto rəm; dow kí oy ta kí liə-ti kàrè goto rəm tɔ. ⁸ Kɔɔtalə kinə j'isi kɔɔ dɔ-ji taá rəmə, j'isi kɔɔ 'Babe; ə kinə j'oyi rəmə, j'oyi kɔɔ 'Babe. Lé j'isi-né kɔɔ dɔ-ji taá əse j'oyi-né kàrè, j'toi kí lə 'Babe. ⁹ Kɔɔ Kristi oy b́a təl isi kəm, kɔɔ kadi to 'Babe lə dow-je kí d'oy kɔɔ dɛ kí d'isi kəm. ¹⁰ †Ngà i ə, 'gangi ta dɔ ngonkɔɔ-i-ti kɔɔ ri wa? Əse 'nədi ngonkɔɔ-i kɔɔ ri wa? Jəi lay ya j'a kəi nɔ Lubə-ti logangta-ti liə. ¹¹ Kɔɔtalə 'ndangi 'panè: 'Babe panè, m'isi kəm, dow-je lay ya d'a kɔsi məkəji-dé nangi nɔ-m-ti, ə ndɔ dow-je lay à kɔsi gəji-m mə Lubə. ¹² Bəba náj-náj ya dan-ji-ti à kɔɔ go kullə ra-é kí sɔbi dɔ-é nɔ Lubə-ti. ¹³ Ən é adi j'gangi ta dɔ-nə-ti al. Né kí tò kadi un ndi-i dɔ-ti lé, to təl kí kadi 'təl jigɔ 'tugə ngonkɔɔ-i

† 13:6 13:6 Mat 22:21; Mar 12:17; Luk 20:25 * 13:9 13:9 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɔɔ ji-dé kɔɔ ta grəki. † 14:1 14:1 Kol 2:16 † 14:10 14:10 2Kɔ 5:10

kí njèkadmeë əse 'təl kəm rəbi kusi liə meë majal-ti al. ¹⁴ M'gə maji, ə meë-m usi nangi pɔɔ kɪ takul nam kàdì 'Babe Jeju-ti kí né kí tò nɛ takəm Lubə-ti ya goto; ngà kinə dow madi oo adi né kí bè kin tò nɛ takəm Lubə-ti lé, kí rɔ dowbé-ti kin rəmə né-é tò nɛ ya. ¹⁵ Kinə ta lə nékuso bá i 'tuji-né meë ngonkɔ-i rəmə, i njiyə kí go ndigi dow-je-ti al. Dow kí Kristi oy kɔ ta liə lé, 'təl gin tuji liə kɔ nékuso-i al. ¹⁶ Né kí maji kí rɔ-si-ti lé, adi təl né kí kadi dow-je 'pa-né ta kí maji al dɔ-si-ti al. ¹⁷ Kɔtalə kɔbe lə Lubə lé, to ta lə nékuso kɪ nékay al, ngà to né ra kí njururu, to lapiya, ə to rɔnəl kɪ takul Ndil kí aa njay. ¹⁸ Dow kí ra kullə adi Kristi kɪ kəm rəbi kí bè kinlé rəmə, dowbé nəl Lubə rəm, bá dow-je 'ndigi ta liə rəm. ¹⁹ Ən é adi j'sangi né kí à ree kɪ lapiya kɪ né kí à kɔw kɪ dow-je kete-kete. ²⁰ 'Tuji kullə lə Lubə kɔ nékuso al! Tɔgrɔ-ti, né-je lay ya aa njay; ngà kɛ bá to né kí maji al kadi dow uso né ə təl-né jigi tugə madi-é-je. ²¹ Maji kadi usoi dɔ al rəm, ayi yibi nduu al rəm, əse né-je lay kí à to jigi nɔ ngonkɔ-si-ti kí njèkadmeë [kadi usi əse yay*] lé ɔgi rɔ-si dɔ-ti. ²² Kadmeë lə-i kí ɔw-né dɔ né-je-ti kinlé, 'ngəm ta kí lə-i-ti nɔ Lubə-ti. Dow kí ra né kɪ meënda kay ə meë-é uwə-é kɪ ta dɔ-ti al bá to njènékumə! ²³ Ngà dow kí meë-é ɔ sɔbi dɔ né kí ɛ uso rəmə ta tò dɔ-é-ti, kɔtalə né kí ɛ ra lé ɔw go-nɔ-ti kɪ kadmeë liə al. Ə né lay kí dow ra kɪ kadmeë al lé to majal.

15

¹ Jəi kí tógi-ji tò lé, tò kadi j'gəti dɛ kí 'yay ə kadi j'sangi né kí nəl-ji jəi ya par al. ² Kadi dow kí rá-rá dan-ji-ti ra né kí nəl madi-é kɔ maji liə rəm, bá kɔw kɪ kete-kete liə rəm tɔ. ³ Kɔtalə Kristi sangi né kí nəl-é al, ngà 'ndangi 'panè: «Tajsul lə njétaji-i-je nɔy dɔ-m-ti.» ⁴ Ə ta-je lay kí ndɔki 'ndangi lé, tò kɔ kadi ndó-ji né, bè kɔ kadi kilə meë dɔ madi-é-ti kɪ sɔlmeë kí Mbeté kí aa njay ndó-ji lé, ra adi j'owi kɪ kində meë dɔ-ti. ⁵ Kadi Lubə kí njèkadi dow-je meë kí kilə dɔ madi-é-ti, kɪ njèsɔl meë dow-je lé, ra adi tagir kí káre-rè kin ya ɔwi-né dɔ-nɔ-ti titi kí meë Jeju Kristi ndigi-né, ⁶ bè kɔ Kadi indəi ndi-si nati kɪ meë-si kí káre-rè ɔsi-né gajɪ Lubə kí to Bɔbi 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ⁷ Uwəi-nɔ kɪ rɔ-nɔ-ti, titi kí Kristi uwə-si-né kɪ rɔ-é-ti, kɔ kadi ri Lubə ba-né.

Kristi to ngonnjèkullə lə dow-je lay

⁸ Adì m'ndigi kidə-si kí Kristi təl ngonnjèkullə lə jipi-je kɔ toji-né kí Lubə to njèra né kí tɔgrɔ-ti, kɔ kadi kunmindɪ-je kí sɔbi dɔ ka-ji-je lé né-é ra-né né, ⁹ ə dow-je kí 'to jipi-je al lé, d'ɔsi gajɪ Lubə kɔ koo kəmtondoo liə, titi kí 'ndangi-né 'panè: Gin-é kin bá m'a tóy-i-né nɔ gin dow-je-ti kí 'to jipi-je al, ə m'a kusi pa kɔsi-né gajɪ-i. ¹⁰ 'Pa bəy 'panè: Səi gin dow-je kí 'toi jipi-je al, 'rai rɔnəl kɪ dow-je lə Lubə. ¹¹ Ə 'pa ya bəy 'panè: ɔsi gajɪ 'Babe, səi gin dow-je lay kí 'toi jipi-je al, ə kadi gin dow-je lay d'ulə riba dɔ-é-ti! ¹² Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa tɔ panè: Dow káre à tɛɛ ginkoji-ti lə Jese, ɛ bá à kɪ kɔ kɔbe dɔ ndəgi gin dow-je-ti, ə gin dow-je kí 'to jipi-je al d'a kində meë-dé dɔ-é-ti. ¹³ Kadi Lubə kí to nékində meë dɔ-ti adi rɔnəl kɪ lapiya rusi meë-si meë kadmeë-ti, kɔ kadi kində meë dɔ-ti lə-si tò kɪ dɔ madi-é-ti madi-é-ti, kɪ takul tógi lə Ndil kí aa njay!

Kullə lə Pol kɪ kɔji kɔw mba liə *2Kɔ 10:13-18*

* **14:21** 14:21 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meë mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki.

¹⁴ Ngankɔ-m-je kí njékadmeɛ, kí sobi do-si lé, ma kɛ do-m m'gə maji kí ramaji rusi meɛ-si nji-nji, négə rusi do-si rəm, asi gaki kadi səi ya 'ndəji-nə rəm to. ¹⁵ Bè ya kàrè, lo madi-je-ti lé, m'ndàngi ta-je kí nà-je kɛ rɔtungə pilingi, kɔ kole-né meɛ-si do né-je-ti madi. Kɔ Lubə ra sə-m maji ¹⁶ bá adi-m m'to njèrakullə lə Jeju Kristi, kɔ dow-je kí 'to jipi-je al; m'adi rɔ-m kɔ kullə kí tò tagay kí to kullə kilə mbɛ Poyta kí Maji lə Lubə, kɔ kadi dow-je kí 'to jipi-je al 'to-né kadjare kí nəl Lubə rəm, Ndil kí aa njay ində tagay rəm. ¹⁷ Adi kí sobi do kullə lə Lubə lé, m'a kɔsi gajɛ rɔ-m kɔ nam kí m'nam kàdɛ Jeju Kristi-ti. ¹⁸ Kɔ né kí rangi kí bo kɔsi kagi do-ti ra-m ya goto; ɛ kí Kristi ra kɛ kəm rəbi kí rɔ-m-ti ree-né kɛ dow-je kí 'to jipi-je al adi 'təl rɔ-dé go ta-ti kin ya par. Ɛ ra kɛ kəm rəbi ta-je lə-m kɛ kullə ra-m-je, ¹⁹ kɛ takul tógi kí toji rɔ-é meɛ nékɔji-je-ti kɛ né-je kí tò bəl-bəl rəm, kɛ takul tógi lə Ndil kí aa njay rəm to. Bəba kɛ bebo Jorijaləm-ti nu ya sar tɛɛ-né donangi Iliri-ti kinlé, m'ilə mbɛ Poyta kí Maji lə Kristi titi, m'gəki lo gəki-gəki. ²⁰ Ə ma m'ndigi kilə mbɛ Poyta kí Maji lo-ti kí ri Kristi ba-ti al bəy, bè kɔ kadi m'ində gin-é do 'lə dow madi-ti al, titi kí 'ndàngi-né 'panè:

²¹ Dɛ kí mbɛ ta liə usi mbi-dé-ti al ya, d'a koo-é; ə dɛ kí d'oo ta kí do-é-ti al, d'a gə meɛ ta liə.

²² †Né kin ya taá-taá ɔgi-m kow rɔ-si-ti. ²³ Ngà kí bone bè kinlé, kullə lə-m goto donangi-é-je-ti kin ngá, ə low nu asi bal-je nà ya m'ndingə kadi loki m'isi m'ow kɛ donangi Espay-ti rəmə, m'ow rɔ-si-ti; ²⁴ m'ində meɛ-m do-ti kadi loki m'isi m'ow rəmə, m'dəə nɔɔ m'oo-si; ə loki kisi-m rɔ-si-ti usi rɔ-m-ti sɛ ngá rəmə, səi a kindəi-mi rəbəə kadi m'ow. ²⁵ †Kí bone bè kinlé, m'isi m'ow kɛ Jorijaləm, kɔ ra kullə kɔ njékaa njay-je. ²⁶ Kɔtalə njékəwnə-je kí donangi Maseduwan-ti, kɛ donangi Akay-ti 'ndigi mbɔ né kɔ njéndoo-je kí dan njékaa njay-je-ti kí d'isi bebo Jorijaləm-ti. ²⁷ †Dɛ 'ndigi maji nà kadi 'ra sə-dé, ə to kurə do-dé-ti kadi 'ra; kɔtalə kinə dow-je kí to jipi-je al d'ubə maji né-je kí sobi do Ndil kí aa njay kɛ kəm rəbi kí rɔ jipi-je-ti lé, to tó-é kadi dɛ kàrè d'a ra kɛ jipi-je kɛ né-je kí kadi 'ra-né kɛ rɔ-dé to. ²⁸ Go né-je kin à gangi ə m'a kadi-dé né-je kí 'mbɔ kinlé ngá bá loki m'isi m'ow donangi Espay-ti rəmə, m'a dəə rɔ-si-ti nɔɔ kɔ koo-si. ²⁹ M'gə kí kow-m rɔ-si-ti kinlé, m'a kow kɛ torndi lə Kristi kí nà. ³⁰ [Ngankɔ-m-je kí njékadmeɛ]*, m'ulə dingəm meɛ-si-ti kɛ takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi, kɛ takul ndignə kí i rɔ Ndil kí aa njay-ti, kadi ori kàdɛ-m lo rɔ-ti kɛ kəm rəbi ta-je kí pa kɛ Lubə kɔ-m, ³¹ kɔ kadi m'tɛɛ meɛ ji njémeɛngə-je-ti kí donangi Jude-ti, ə kadi kadjare kí m'isi m'ow-né kɛ Jorijaləm kinlé njékaa njay-je 'taa kɛ rɔnəl; ³² beba m'a tɛɛ rɔ-si-ti kɛ rɔnəl, ə kinə Lubə ndigi rəmə, m'a kuwə rɔ-m rɔ-si-ti nɔɔ ndɛ. ³³ Kadi Lubə kí njəlapiya này sə-si lay! Amen!

16

Ndəji-je, kɛ lapiya kɛ ndigi ra lə Pol

¹ M'inə kɔnan-ji Pobe kí to njèkində kəm-é go né-ti lə njékəwnə-je kí bebo Sankré-ti meɛ ji-si-ti, ² kɔ kadi uwəi-é kɛ rɔ-si-ti kɔ nam kí ɛ nam kàdɛ 'Babe-ti gangi-é kí tuwə kuwə-né njékaa njay-je kɛ rɔ-si-ti. 'Rai siə meɛ né-je-ti lay kí à kow ndoo-é rɔ-si-ti; kɔ ɛ ra kɛ dow-je nà rəm, bá ma ya kàrè ɛ ra sə-m rəm to.

† 15:22 15:22 Ròm 1:13 † 15:25 15:25 1Kɔ 16:1-4 † 15:27 15:27 1Kɔ 9:11 * 15:30 15:30 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɛ ji-dé kɛ ta greki.

3 †'Rai lapiya Priska-je kî Akilasi kî 'to madkullø-je lə-m meɛ kullø-ti lə Jeju Kristi; 4 de d'ilø rø-dé kɔgi bá d'aji-m-né ta yo-ti; to ma kî kár-m bá m'ra-dé oiyo al, njékəwnə-je kî gay-gay lay kî 'to jipi-je al kàrè 'ra-dé oiyo tɔ. 5 'Rai lapiya njékəwnə-je kî d'isi 'kəw-nə meɛ kəy-ti lə-dé. 'Rai lapiya Epayneti kî m'ində-é dan kəm-m-ti. E ya to dow kî dɔsəy kî adi meɛ Kristi dɔnangi Aji-ti. 6 'Rai lapiya Mari kî ra kullø ɔ rɔgi-rɔgi kɔ ta lə-si kin. 7 'Rai lapiya Andronikusi-je kî Jiniyasi, kî 'to noji-m-je rəm, madi dangay-je lə-m rəm, bá 'to njékəwkulø-je kî d'un ta-dé dan madi-dé-je-ti, bá de d'adi meɛ-dé Kristi kete nɔ-m-ti rəm tɔ. 8 'Rai lapiya Ampliyatusi kî to dow kî m'ində-é dan kəm-m-ti meɛ nam-ti kî j'nam kàdì 'Babe-ti. 9 'Rai lapiya Urbe kî to madi kullø lə-m meɛ kullø-ti lə Kristi rəm, 'rai lapiya Istakisi kî to dow kî m'ində-é dan kəm-m-ti kin rəm tɔ. 10 'Rai lapiya Apelesi kî toji ndaji nam kî e nam kàdì Kristi-ti. 'Rai lapiya dow-je kî meɛ kəy-ti lə Aristobul. 11 'Rai lapiya noji-m Erodion. 'Rai lapiya dow-je kî meɛ kəy-ti lə Narsisi kî 'nam kàdì 'Babe-ti. 12 'Rai lapiya Tripen-je kî Tripoji kî 'to dené-je kî d'ɔ rɔgi-rɔgi kɔ kullø lə 'Babe. 'Rai lapiya Persidi kî m'ində-é dan kəm-m-ti, e ɔ rɔgi-rɔgi kɔ kullø lə 'Babe. 13 †'Rai lapiya Rupusi kî to dow kî 'Babe mbəti-é kin rəm, 'rai lapiya kɔ-é kî to kɔ-m kin rəm tɔ. 14 'Rai lapiya Aseknriti, Plegɔ, Erməsi, Patrobasi, Ermasi, kî ngankɔ-ji-je kî njékadmee-je kî d'isi sə-dé. 15 'Rai lapiya Pilologi-je kî Juli, Nere-je kî kɔnan-é, Olemnasi kî njékaa njay-je kî d'isi sə-dé. 16 'Rai-nə lapiya kuwə-nə kàdì-nə-ti kî meɛ kî aa njay. Njékəwnə-je lə Kristi lay ya 'ra-si lapiya.

17 Ngankɔ-m-je kî njékadmee, dow-je kî njékəsi néndó kî ingəi kin ngərəngi kî kəm rəbi sulø dow-je kadi 'gangi-nə rəm, kî kəm rəbi ra-dé kadi d'usi meɛ majal-ti rəm kinlé, m'ulø dingəm meɛ-si-ti kadi ooi go rɔ-si rɔ-dé-ti. Ori rɔ-si ngərəngi kɔgi rɔ-dé-ti. 18 Kɔ ko dow-je kî bè kinlé 'ra kullø lə 'Babe lə-ji Kristi al, ngà 'ra kullø kɔ meɛ-dé ya par; ta-je kî maji-maji kî ta piti-nə-je bá d'ədi-né dow-je kî njékəmkɔr al. 19 Ə səi rəmø, dow-je lay ya 'gə təl rɔ go ta-ti lə-si; adi m'ra rənəl kɔ ta lə-si, ngà kî sobi dɔ néra kî maji lé, kadi 'toi njégosi-je ə kî sobi dɔ néra kî majal rəmø, kadi aai njay tɔ. 20 Nəy nə al kadi Lubə kî njəlapiya lər Satə gin nja-si-ti lər-lər. Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju nəy sə-si! 21 †Timote kî madkullø lə-m ra-si lapiya, bá Lisiyusi, Jasɔ kî Sojipater kî 'to noji-m-je 'ra-si lapiya tɔ. 22 Ma Tertusi kî njəndəngi mbete lé kàrè, m'ra-si lapiya kî takul nam kî m'nam kàdì 'Babe-ti tɔ. 23 †Gayusi kî njəkuwə-m ma Pol mba kî rɔ-é-ti rəm, njékadi njékəwnə-je 'kəw-nə rɔ-é-ti kinlé, ra-si lapiya tɔ. Erasti kî to njəkoo go né-je lə bebo ra-si lapiya rəm, bá ngonkɔ-ji Kartusi kàrè ra-si lapiya tɔ. 24 [Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi nəy sə-si lay! Amen!]* 25 Lubə ɔw kî tɔgi kî asi mbusi nja-si kî kəm rəbi Poyta kî Maji kî sobi dɔ Jeju Kristi kî m'isi m'ilø mbə-é. Poyta kî Maji kinlé bá to kəm rəbi kî e toji-né né-je kî tɔ lo bɔyɔ-é-ti low lə low-je nɔ, 26 bá bone bè e tɛɛ kî dɔ-é kî takul mbete-je lə njépata-je kî ta-é-ti kî 'ndəngi kî go ndu-ti kî e kî to Lubə kî njékisi sartagangi un adi-dé ə inə kadi gin dow-je lay kî 'to jipi-je al 'gə, kɔ kadi d'adi-é-né meɛ-dé ə 'təl-né rɔ-dé go ta-ti liə. 27 Kadi Lubə kî e ya kî kár-é to njégosi lé, ríba to 'liə kî dɔ bal-bal kî kəm rəbi kî rɔ Jeju Kristi-ti! Amen!

† 16:3 16:3 Knj 18:2 † 16:13 16:13 Mar 15:21 † 16:21 16:21 Knj 16:1 † 16:23 16:23 a Knj 19:29; 1Kɔ 1:14; b 2Ti 4:20 * 16:24 16:24 Ta-je kî tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kî dɔsəy kî dan-ti-je kî 'ndəngi kî ji-dé kî ta greki.

Mbete kí dɔsɔy kí Pol ndàngí adí Kɔrɛnti-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Pol ndàngí adí Kɔrɛnti-je

Kɔrɛnti to bebo kí dɔnangi Akay-ti. Pol ilɔ mbɛ Poyta kí Maji mɛɛ bebo-ti kinlé ə ində gin njékəwna-je titi bá ɛ i ɔw bebo Epɛji-ti. Ə Kɔrɛnti lé to be kí kəm be-je kí gay-gay kí 'gəə dɔ-é tò ki dɔ-ti, adí gin dow-je kí gay-gay 'nɔ-ti. To lo ra gati kí boy nɔ rəm, lo pole magi-je, kɪ lo ra néginka-je kí gay-gay rəm, bá to be kí kaya kí titi al dɔ lo rəm. Ə né-je kin ra adí né ndɔji njékəwna-je kí d'isi Kɔrɛnti. Gin-é kin bá d'ulə-né mbete 'dɔji-né Pol ta kí dɔ né-je-ti kí nɔ-je. Beba ɛ isi Epɛji nɔɔ ya ndàngi mbete kin ulə-né adí-dé. Ə mbete kinlé to ɛ kí njèkungi joo ngá; ɛ kí adí-dé dɔsɔy lé bone bè dow oo ta nja-é al.

Pol ndɔji-dé kadi d'inə gangi-nɔ kí dan-dé-ti rəm ('Ndó 1:10-4:21), kadi d'or kaya kí ra dan-dé-ti kɔgi rəm ('Ndó 5), bá kadi d'inə ta sɛki-nɔ nɔ njégangta-je-ti kí 'to njékadmɛɛ al-je rəm (6:1-11).

Go ta-je-ti kin bá Pol ree dɔ ta-je-ti kí Kɔrɛnti-je 'dɔji-é sobi dɔ taana-je ('Ndó 7), kuso dɔ-je kí kində nɔ magi-ti-je ('Ndó 8:1-11:1), nékɔɔ lə njékadmɛɛ kɪ nékuso kí tɔji daji rɔ 'Babe ('Ndó 11:2-34), kɪ kadkare-je kí gay-gay kí Ndil kí aa njay adí njékadmɛɛ-je ('Ndó 12-14), kɪ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə dow-je kí d'oy ('Ndó 15), kɪ némbɔ-je, kɪ kɔjra-je lə Pol kɪ lapiya-je kí ra-nɔ ('Ndó 16) rəm tɔ. Ngá né-je lay kinlé ndignɔ ya káre-rè é à ra kadi maji ('Ndó 13).

Tɔji rɔ kɪ lapiya kí ra

¹ Mɔ Pol, kí Lubə ba-m kɪ mɛɛndigi liə adí m'to njékɔwkuɔ lə Jeju Kristi je kɪ Sostɛn kí to ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ, j'isi nati bá ² †m'ndàngi mbete kin m'adí-si sɔi njékəwna-je lə Lubə kí isi bebo Kɔrɛnti-ti, sɔi kí Lubə ba-si adí aai njay, ində-si tagay kɔɔ nam kí 'nami kàdɪ Jeju Kristi-ti rəm, m'adí-si sɔi lay kí isi kɪ lo-je kí rá-rá isi 'bai ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí to 'Babe lə-si rəm, to 'Babe lə-ji rəm kin. ³ Kadi ramaji kɪ lapiya lə Bɔbi-ji Lubə kɪ 'lə 'Babe Jeju Kristi nɔy sə-si!

⁴ M'ra oiyo Lubə taá-taá kɔɔ ta lə-si, kɔɔ ramaji liə kí nɔy sə-si kɔɔ nam kɪ 'nami kàdɪ Jeju Kristi-ti rəm, ⁵ kɔɔ kingə kí ɛ adí-si ingəi né-je lay mburuki-mburuki kɪ kəm rəbi kí rɔ-é-ti, adí to né kí sobi dɔ ta, kɪ négə ya lay. ⁶ Kɔɔ ta kí sobi dɔ Kristi kí toki pa lé, tò mɛɛ-si-ti tò kí tɔgrɔ-ti. ⁷ Adí sɔi kí isi 'ngəbi təl lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi lé, kadkare madi nal-si al. ⁸ Lubə ya à mbusi nja-si sar dɔbɔy ndɔ-ti, kɔɔ kadi ndɔ ree lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi rəm, ta goto dɔ-si-ti. ⁹ Ə Lubə kí njèba-si kadi uwəi-nɔ lubi-lubi kɪ Ngon-é Jeju Kristi kí to 'Babe lə-ji lé, to njékɔ dɔ ndi-é-ti.

Gángi-nɔ kɪ né-je kí à ra dow kadi ra majal

Gangi-nɔ kí dan njékəwna-je-ti kí Kɔrɛnti

¹⁰ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti, kɪ ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi kadi sɔi lay ya adí ta lə-si ɔw go-nɔ-ti, kadi gángi-nɔ goto dan-si-ti, ngá kadi indəi rɔ-si nati maji, kɪ mɛɛ-si kí káre-rè rəm, kɪ tagir kí

† 1:2 1:2 Knj 18:1

káre-rè rəm. ¹¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'pa bè kdɔtalə dow-je kí mɛɛ kəy-ti lə Klowe d'idə-m ta lə gáŋgi-nə kí tò dan-si-ti. ¹² †Mə m'oo kí nǎ-nǎ dan-si-ti panè: Mə m'to dow lə Pol! Mə m'to dow lə Apolosi – Mə m'to dow lə Sepasi – Mə m'to dow lə Kristi! ¹³ Se Kristi lé gáŋgi rɔ-é danə wa? Se Pol bá 'bə-é kagdəsi-ti kdɔ ta lə-si wa? Ə se kɪ ri Pol bá 'ra-si-né batɛm wa? ¹⁴ †M'ra oiyo Lubə kdɔ ra kí dow káre ya kàrè m'ra-é batɛm dan-si-ti al, Krispusi-je kɪ Gayusi ya par é m'ra-dé batɛm. ¹⁵ Adi dow kí à panè 'ra-si batɛm kɪ ri-m ya goto. ¹⁶ †M'ra batɛm dow-je kí mɛɛ kəy-ti lə Istepanasi tɔ, dɔmaji ya bè bá m'ra batɛm dow madi kí rangi.

1Kɔ 3:18-20; Mat 11:25-27

¹⁷ Kdɔtalə Kristi ulə-m kdɔ kadi m'ra dow-je batɛm al, ngà kadi m'ilə mbɛ Poyta kí Maji, kí go tagə-ti lə dow al, nè kagdəsi lə Kristi à təl né kí kɔgi kare. ¹⁸ Kdɔtalə mbɛ kí sɔbi dɔ koy Kristi dɔ kagdəsi lé, to ta mbé ki rɔ dɛ-ti kí d'ow ki ta koy-ti, ngà kɪ rɔ-ji jəi-ti kí j'uni rəbi kaji rəmə, to tógi lə Lubə. ¹⁹ Kdɔ 'ndàngi 'panè: M'a tuji gosi lə njégosi-je ə m'a kadi négə lə njénégə-je təl né kí kare. ²⁰ Gosi lə dow-je kí dɔnangi-ti nè tò rá wa? Njéndó dow-je ndukun ɔ rá wa? Njənaji ta kí mɛɛ ndɔ-je-ti kí bone ɔ rá wa? Gosi kí dɔnangi-ti nè lé Lubə təl-é ki né mbé-ti ya al wa? ²¹ Kdɔ gosi lə dow-je kí dɔnangi-ti nè lé, asi kadi 'gə-né Lubə mɛɛ gosi-ti liə al; beba Lubə oo maji kadi n'aji njékadmɛɛ-je kɪ takul mbɛ Poyta kí Maji kí dɛ d'oo kɪ ta mbé lé. ²² Jipi-je d'isi ta 'dəji nékɔji-ti ə grɛki-je d'isi ká 'sangi gosi-ti. ²³ Ngà jɛ rəmə, jɛ j'ilə mbɛ ta lə Kristi kí 'bə-é kagdəsi-ti, rəmə tugə jipi-je jigi-ti, ə to ta mbé ki rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al, ²⁴ ngà kɪ rɔ dow-je-ti kí Lubə ba-dé kí 'to jipi-je kɪ grɛki-je lé, Kristi to tógi lə Lubə rəm, to gosi lə Lubə rəm. ²⁵ Kdɔtalə né lə Lubə kí dow-je d'adi to né mbé lé, to gosi kí itə gosi lə dow-je nja nǎ, ə né kí dow-je d'adi to yay lə Lubə lé, itə tógi dow-je nja nǎ. ²⁶ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, 'gɔi ba kí Lubə ba-si kin maji ooi: Njégosi-je kí go lo koo-ti lə dow 'nǎ dan-si-ti al rəm, njétógi-je 'nǎ al rəm, dow-je kí boy-boy 'nǎ al rəm. ²⁷ Ngà Lubə mbəti mbé né-je kí dɔnangi-ti, kdɔ kulə-né rɔsɔl dɔ njégosi-je-ti; Lubə mbəti njéyay-je kí dɔnangi-ti, kdɔ kulə-né rɔsɔl dɔ njétógi-je-ti tɔ. ²⁸ Lubə mbəti né-je kí dɔnangi-ti kí dow-je d'oo kɪ né al, kí dow-je 'nədi, kɪ né-je kí goto, kdɔ təl-né né-je kí tò, né kí kare-ti. ²⁹ Lubə ra bè kdɔ kadi dow madi ində kàdì-é nɔ-é-ti al. ³⁰ Ə kɪ takul-é bá sɔi 'toi-né njénam kàdì Jeju Kristi-ti kí ɛ bá to gosi lə-ji kí j rɔ Lubə-ti rəm, ɔr ta dɔ-ji-ti rəm, ɔr-ji ində-ji tagay rəm, bá taa-ji ilə-ji taá ji majal-ti rəm tɔ. ³¹ Kdɔ kadi, kinə dow ɔsi gaji rɔ-é rəmə, ɔsi gaji rɔ-é kdɔ nam kí nam kàdì 'Babe-ti titi kí 'ndàngi-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay.

2

Né kí uwə mɛɛ Pol

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, mə lé, loki m'ow rɔ-si-ti lé, tagə kí nǎ əse gosi kí nǎ bá m'ow m'idə-si-né ta kí sɔbi dɔ né kí tò lo bɔyɔ-é-ti kí Lubə ɔji kdɔ ra lé al. ² Kdɔtalə m'sangi kadi m'gə né madi kí rangi dan-si-ti al, ngà Jeju Kristi, ə Jeju Kristi kí 'bə-é kagdəsi-ti ya par. ³ †Mə ya kɪ dɔ-m kàrè, kí ndɔki m'ow-né rɔ-si-ti kinlé, m'yay rəm, m'fəl rəm, m'dadi nǎ rəm; ⁴ ə néndó lə-m kɪ mbɛ kilə lə-m lé ulə njirə dɔ ta-je-ti kí pa kɪ gosi, kdɔ kadi dow-je d'oo kɪ ta kí tɔgrɔ-ti kin al, ngà tò ndaa-ti rəsi kí to kullə ra tógi Ndil

† **1:12** 1:12 Knj 18:24 † **1:14** 1:14 a Knj 18:8; b Knj 19:29; Ròm 16:23 † **1:16** 1:16 1Kɔ 16:15
† **2:3** 2:3 Knj 18:9

kí aa njay. ⁵ Bè kɔɔ kadi kadmɛɛ lə-si ulə njirə dɔ gosi-ti lə dow al, ngà dɔ tɔgi-ti lə Lubə.

Gosi lə Lubə

⁶ Ə to gosi ya bá jɛ j'ilə mbe-é dan njékadmɛɛ-je-ti kí d'asi gaki, ngà kɛ bá to gosi kí dɔnangi-ti nè kin al rəm, bá to gosi lə njékɔbe-je kí dɔnangi-ti nè kí d'a gudi-dé ruki-ruki kin al rəm. ⁷ Jɛ j'ilə mbe gosi lə Lubə, kí ɛ adi tɔ kɪ lo ndəm-é ə bɔyɔ; to gosi kí ɛ ra go-é kete low lə low-je nɔ kɔɔ rifa lə-ji. ⁸ Gosi kinlé, njékɔbe-je kí dɔnangi-ti nè kinlé, dow káre ya kàrè gə al; kɔɔ, lé ngar-je 'gə ta kinlé rəmə, lé d'a bə 'Babe kí njèrifa kagdəsi-ti al. ⁹ Ngà titi kí 'ndangi-né 'panè: Né kí kəm dow oo al rəm, mbi dow oo al rəm, né kí dow gir mɛɛ-é-ti al rəm ya Lubə ra kete lay kɔɔ dow-je kí 'ndigi-é. ¹⁰ Kɔɔtalə jɛ bá Lubə tɛɛ kɪ dɔ-é adi-ji kɪ takul Ndil kí aa njay. Kɔɔ Ndil kí aa njay lé, tən né-je lay, sar tən ta-je kí tɔ mɛɛ Lubə-ti karangi nɔ. ¹¹ Nɔ dan dow-je-ti, ə gə ta kí mɛɛ madi-é-ti wa? To ndil dowbé ya par. Bè ya tɔ, ta kí mɛɛ Lubə-ti lé, dow kí gə goto, to Ndil Lubə ya par. ¹² Ə jɛ rəmə, to ndil kí dɔnangi-ti nè bá j'ingə al, ngà to Ndil kí i rɔ Lubə-ti bá j'ingə, kɔɔ kadi j'gə-né né kí Lubə adi-ji kɪ takul ramaji liə. ¹³ Jɛ j'pa ta kí dɔ-ti kɪ gosi pa ta kí dow-je 'ndó kin al, ngà j'pa kɪ gosi ndó né lə Ndil kí aa njay, j'ɔr-né mɛɛ né-je kí tɔgrɔ-ti lə Ndil j'adi dow-je kí Ndil kí aa njay ɔr nɔ-dé. ¹⁴ Ngà dow kí kobe lé, ndigi dɔ né-je-ti lə Ndil Lubə al, kɔɔ ɛ oo kɪ né mbə kare, ə à gə né-je kinlé al kɔɔ kɪ takul Ndil kí aa njay bá dow gə-né gin né-je kinlé. ¹⁵ Dow kí Ndil Lubə ɔr nɔ-é lé, à gangta dɔ né-je-ti lay, ngà ɛ ya kɪ dɔ-é rəmə, dow kí à gangta dɔ-é-ti goto. ¹⁶ Kɔɔ 'ndangi 'panè: «Nɔ ə gə tagir lə 'Babe kɔɔ kadi ndó-é-né né wa? Ə jɛ rəmə, jɛ j'ɔw kɪ tagir lə Kristi.»

3

Ta kí sobi dɔ kullə lə ngannjékullə-je lə Lubə

2Kɔ 6:4-13

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, mɔ rəmə, m'pa sə-si ta titi dow-je kí Ndil kí aa njay ɔr nɔ-dé al, ngà m'pa sə-si ta titi dow-je kí d'isi 'ra né-je kí nəl daji rɔ-dé rəm, titi dow-je kí 'to ngan-je mɛɛ nam-ti kí 'nam kɪ Kristi bè rəm. ² †Mɔ m'adi-si mbà bi nékuso kí ngə al. Kɔɔtalə nékuso kí ngə lé, à kasi dɔ tɔgi-si-ti al. Ə sar bone bè kàrè asi kusoi né kí ngə al ya bəy, kɔɔtalə səi isi 'rai né-je kí nəl daji rɔ-si ya bəy. ³ Kɔɔ loki kim-nɔ kɪ gaki-nɔ tɔ dan-si-ti bè lé, 'toi dow-je kí isi 'rai né-je kí nəl daji rɔ-si rəm, bá panjiyə-si kàrè to panjiyə kí nəl daji rɔ-si rəm ya al wa?

Mbunə Pol kɪ Kɔrɛnti-je

⁴ †Kɔɔ loki dow káre panè: Mɔ m'to dow lə Pol! Ə ɛ kí madi panè: M'to dow lə Apolosi! ⁵ Bè kinlé səi isi rai né-je kí nəl daji rɔ-si ya al wa? Apolosi to nɔ, ə Pol to nɔ wa? Dɛ 'to ngannjékullə-je kí kɪ takul-dé bá səi adi-né mɛɛ-si, kí go kadkare-ti kí 'Babe adi dow kí rá-rá. ⁶ †Mɔ m'mɔ kagi, ə Apolosi ungi man dɔ-ti, ngà Lubə bá adi-é tɔgi. ⁷ Beba njəmɔ-é to dow kí 'ngay al rəm, bá njəkungi man dɔ-ti kàrè to dow kí 'ngay al rəm, ngà Lubə kí njékadi-é tɔgi ya par bá to kí 'ngay. ⁸ Njəmɔ-é dɛ kɪ njəkungi man dɔ-ti lé, d'asi-nɔ, ə nɔ-nɔ ya à kingə nédɔ-ji kí asi ta kullə liə. ⁹ Kɔɔtalə jɛ j'to njérakullə nati kɪ Lubə. Səi 'toi londɔr lə Lubə rəm, 'toi kəykində lə Lubə rəm. ¹⁰ Kɪ takul maji kí Lubə ra sə-m adi-m m'toki njəgosi kində kəy bè lé,

† 3:2 3:2 Əbr 5:12,13 † 3:4 3:4 1Kɔ 1:12 † 3:6 3:6 a Knj 18:4-11; b Knj 18:24-28

bá m'ində-né gin kəy nangi ə dow kí rangi ində dɔ-ti. Ngà kadi ná-ná oo kəm rəbi kí isi ində-né dɔ-ti lé maji. ¹¹ Kdɔtalə Jeju Kristi ya to gin kəy lé ngá, ɓi dow à kində gin-é kí rangi al. ¹² Kinə dow ində dɔ gin kəy-ti kinlé, kɪ lɔr, əse kɪ là, əse kɪ ər-je kí maji-maji, əse kɪ kagi, əse kɪ wale, əse kɪ kádi né kàrè, kullə ra dowbé à tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi. ¹³ Kdɔ ndɔ gangta-ti lé, kullə lə ná-ná à tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi dan pər-ti, adi pər à nɔ ndaji kullə lə ná-ná kdɔ kɔr man dɔ-ti. ¹⁴ Kinə dow ində kəy dɔ (gin kəy-ti) kinlé bá ɔ gərərə rəmə, dowbé à kingə nékugə dɔji. ¹⁵ Kinə pər ɔ̄ kullə ra dow rəmə, ɛ à nal nékugə dɔji; kaji rəmə dowbé à kaji, ngà à titi-nɔ kɪ dow kí tɛɛ dan pər-ti bè. ¹⁶ †Səi gəi kí 'toi kəy lə Lubə ə Ndil Lubə isi mɛɛ-si-ti ya al wa? ¹⁷ Kinə dow tuji kəy lə Lubə lé, Lubə à tuji-é tɔ; kdɔtalə kəy lə Lubə lé, to kəy kí aa njay, ə səi bá 'toi kəy liə. ¹⁸ Kadi dow ədi rɔ-é al. Kinə dow madi dan-si-ti oo rɔ-é kɪ njəgosi dɔkaglo-ti kí bone kin rəmə, kadi-é təl mbé, bá à təl njəgosi. ¹⁹ Kdɔtalə gosi kí dɔnangi-ti nè lé, to né mbé kɪ rɔ Lubə-ti. Kdɔ 'ndàngi 'panè: Ǝ uwə njəgosi-je dɔ kəɗta-ti lə-dé. ²⁰ 'Ndàngi ɓəy 'panè: 'Babe gə tagir lə njəgosi-je, ə (ɛ gə) kí to tagir-je kí mɛɛ wəy kare. ²¹ Kadi dow adi dow-je madi 'to nékində kàdi liə al; kdɔtalə né-je lay to 'lə-si: ²² Adi Pol, əse Apolosi, əse Sepasi, əse dɔnangi kɪ né-je kí mɛɛ-é-ti, əse kiskəm, əse koy, əse né-je kí bone, əse né-je kí à ree, lay kin ya to 'lə-si; ²³ ə səi 'toi kí lə Kristi, ə Kristi to kí lə Lubə.

4

¹ Bəba kadi d'oo-ji kɪ njérakullə-je lə Kristi bè rəm, kɪ njékində kəm-dé go né-je-ti lə Lubə kí to né-je kí tɔ lo ɓɔyɔ-é-ti kin rəm. ² Ə né kí 'dəji rɔ njékində kəm-dé go né-je-ti lé, to ta lə kadi ná-ná ya ra né kí tɔgrɔ-ti. ³ Ngà mɔ rəmə, kadi səi bá gangi ta dɔ-m-ti əse kadi dow-je kí 'to njégangta-je bá 'gangi ta dɔ-m-ti kàrè usi-m né madi al. Mɔ ya kɪ dɔ-m kàrè m'gangi ta dɔ rɔ-m-ti al, kdɔ mɛɛ-m uwə-m kɪ ta dɔ né-ti madi al. ⁴ Ə ɛ kin bá ta ɔr-né dɔ-m-ti al. Njégangta dɔ-m-ti to 'Babe. ⁵ Gin-é kin bá kadi 'gangi-né ta kete nɔ kaglo ree 'Babe-ti al; ɛ bá à kadi lo ndógi dɔ né-je-ti kí 'ɓɔyɔ londul-ti, ə à tɔji kɔjra-je kí mɛɛ dow-je-ti ndaa-ti rəsi. Ə ná-ná ya à kingə piti kí sobi dɔ-é rɔ Lubə-ti.

⁶ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'un nétoji kí sobi dɔ-ji jɛ kɪ Apolosi kdɔ ta lə-si. Kadi 'ndói né rɔ-ji-ti, kdɔ kadi 'rai né ali-né dɔ ta kí 'ndàngi kin al, kadi dow káre dan-si-ti un dow ində-né kàdi-é ə ɔsi-né ta kɪ madi-é al. ⁷ I lé ná adi-i 'tò gay wa? Ə ri bá to né kí 'ingə kɪ dɔrɔ-i wa? Ə kinə 'ingə né kɪ dɔrɔ-i al, ngà kdɔ ri bá 'ində kàdi-i toki né kí 'ingə né kɪ dɔrɔ-i bè wa?

⁸ Səi 'ndani ngá rəm! Səi 'toi njénékingə-je ngá rəm! Jɛ j'goto ya səi 'tumi gin kɔbe ngá rəm! Kinə ɔ̄i ɓe ya tɔgrɔ-ti ngà, jɛ kàrè j'a kɔ ɓe sə-si tɔ nà! ⁹ Kdɔ mɔ m'oo toki né kí jɛ kí j'to njékwkulə-je lé, Lubə adi-ji j'to sɔy dow-je rəm, j'titi-nɔ kɪ dow-je kí 'gangi ta koy dɔ-dé-ti bè rəm, kdɔ j'to né koo lə dow-je kí dɔnangi-ti rəm, né koo lə malayka-je rəm, né koo lə dow-je rəm. ¹⁰ Jɛ j'təl mbé-je kdɔtalə lə Kristi, ngà səi rəmə 'təli njəgosi-je kɪ takul nam kí 'nami kàdi Kristi-ti; jɛ j'təl njéyay-je, ngà səi rəmə səi 'təli njétógi-je. Səi lé, d'un ta-si, ngà jɛ rəmə 'nədi-ji! ¹¹ Sar kàdi bè kin ya kàrè, ɓo ra-ji rəm, kundə man ra-ji rəm, ndoo kubi ra-ji rəm, 'tində-ji rəm, j'ilə mbir-mbir rəm; ¹² †jɛ ya j'ra kullə kɪ ji-ji j'ɔɔ rɔgi-rɔgi; 'taji-ji kàrè, jɛ j'tor ndi-ji dɔ-dé-ti; d'ulə kəm-ji ndoo kàrè, jɛ j'ore mɛɛ-ji; ¹³ 'pa sə-ji ta kí maji

al kàrè, jɛ j'sol mɛɛ-dé; jɛ j'tɛl dɔ ɓirɓiti kí dɔnangi-ti nè, j'tɛl né-je kí maji al kí dow-je lay 'mbati sar bone.

¹⁴ M'ndàngi mbete kin bè kɔɔ kulə-né rɔsol dɔ-si-ti al; ngà kɔɔ ndəji-si-né titi kí 'toi-né ngan-m-je kí m'ində-si dan kəm-m-ti. ¹⁵ Kɔɔtalə, lé njéndó-si né-je kí sɔbi dɔ nam kàdì Kristi-ti 'ra ɓudɔgi nja dɔgi ya kàrè, ɓɔbi-si-je 'nɔ al, kɔɔ kí sɔbi dɔ nam kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti lé, mɔ ya m'to ɓɔbi-si kɔ takul Poyta kí Maji. ¹⁶ †Beɓa m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti, 'ndaji kullə ra-m. ¹⁷ Gin-é kin ya ɓá m'ulə-né Timote rɔ-si-ti; ɛ to ngon-m kí m'ində-é dan kəm-m-ti, njèkɔ dɔ ndi-é-ti mɛɛ nam kàdì 'Babe-ti; ɛ à kole mɛɛ-si dɔ dɔ nja-m-je-ti kí sɔbi dɔ nam kàdì Kristi-ti, gangi-é kí m'ndó-né dow-je kɔ lo lay dan njékəwnɔ-je-ti kí gay-gay lay. ¹⁸ Dow-je madi d'ində kàdì-dé, 'ra titi né kí m'a kɔw koo-si al ngá bè. ¹⁹ Ngà kí ngɔsnè-ti kin ya, kinə 'Babe ndigi rəm, m'a kɔw rɔ-si-ti nɔɔ, ə m'a kɔw kɔɔ koo ta-je lə njékində kàdì-dé-je kin al, ngà m'a kɔw kɔɔ koo tɔgi-dé. ²⁰ Kɔɔtalə kɔɓe lə Lubə lé, to ta-je al, ngà to tɔgi. ²¹ Ri ɓá sɔi 'ndigi wa? Kadi m'ow rɔ-si-ti kɔ salangi, əse kɔ ndigi dow-je, kɔ panjiyə kí sɔl ləm-ləm wa?

5

Ta kí gangi dɔ kaya-ti

¹ Kaya kí ra tò dan-si-ti adi dow-je d'oo ta-é kɔ lo-lo, ə to kaya kí njékadmɛɛ al-je ya kàrè tò dan-dé-ti nja káre al ɓəy; 'panè dow káre dan-si-ti taá ne ɓɔbi-é! ² Ya rəm əsɔi indəi-né kàdì-si ɓəy al ɓan! Lé ndingə ɓá a ndingəi ndoo, kɔɔ kadi dow kí njèra né kí bè kinlé, kadi toki tubə-é dan-si-ti kɔgi! ³ Mɔ lé, daji rɔ-m goto sə-si, ngà mɛɛ ndil-ti ə m'a sə-si nati, adi dow kí njèra né kí bè kinlé, mɔ m'gangi ta dɔ-é-ti ngá, titi né kí m'a lo-é-ti nɔɔ bè. ⁴ Loki 'kəwi-nɔ kɔ ri 'Babe Jeju lé, mɛɛ ndil-ti rəm, m'isi sə-si nati kɔ takul tɔgi lə 'Babe lə-ji Jeju: ⁵ Dow kí titi-nɔ bè kinlé, kadi toki kiŋə-é ji Sata-ti kadi Satɔ tuji daji rɔ-é, ə kadi ndil-é aji ndɔ ree 'Babe Jeju-ti.

⁶ †Kində kàdì lə-si lé, maji-é goto! Əm kí ndɛ bè ya adi nduji kí lɔy mɛɛ né-ti lay i lé, sɔi 'gəi al wa? ⁷ Ɔri əm kí low rɔ-si-ti kɔgi, adi rɔ-si kɔɔ kadi 'toi nduji kí lɔy kí sigi, kɔɔtalə sɔi lé, əm goto rɔ-si-ti; kɔɔ Kristi kí to ngon bati Paki lə-ji lé, d'ilə məsi-é nangi*. ⁸ Ən ə, adi j'rai nɔy Paki kɔ əm kí low al rəm, kɔ əm kí to néra kí maji al al rəm, kɔ mɛɛndul al rəm, ngà kadi j'rai kɔ mbə kí əm goto-ti, kɔ mɛɛ kí aa njay, kɔ néra kí tɔgrɔ-ti.

⁹ M'ndàngi mɛɛ mbete-ti lə-m kí madi-si lé m'panè: Uwəi nam kɔ njérakaya-je al. ¹⁰ Mɔ m'pa ta m'osi-né kagi dɔ dow-je-ti lay kí dɔnangi-ti nè kí 'to njérakaya-je, kɔ njérakəmnda-je, kɔ ɓəkaya-je, kɔ njèpole magi-je kin al; kɔɔ sɔi a kasi tɛɛi dɔnangi-ti kɔgi al. ¹¹ Adi mbete kí ndoki m'ndàngi m'adi-si kinlé, m'ndàngi kɔɔ kadi dow kí ɓa rɔ-é njékadmɛɛ ɓá to njérakaya, əse njérakəmnda, əse njèpole magi, əse njètajsul, əse gɔyibi, əse ɓəkaya lé, uwəi siə nam al rəm, ɓá kuso ya kàrè kadi usoi né kɔ dow kí bè kin al rəm. ¹² Se to ta lə-m kadi mɔ ɓá m'gangi ta dɔ njékadmɛɛ al-je-ti wa? Njékadmɛɛ-je ɓá sɔi a gangi ta dɔ-dé-ti ya al wa? ¹³ Njékadmɛɛ al-je lé, Lubə ɓá à gangta dɔ-dé-ti. 'Tubəi njèmɛɛndul dan-si-ti kɔgi.

† 4:16 4:16 1Kɔ 11:1; Plp 3:17 † 5:6 5:6 Gal 5:9 * 5:7 5:7 Əm kí low lé tɔji panjiyə kí maji al kí kete. Nɔ ra nɔy Paki lé, mɛɛ kəy kí rá-rá ya 'tɔl ngonbati-ti. Ngà kete ɓá kadi ndɔ ra nɔy Paki asi lé Israyel-je d'ɔr əm kí mɛɛ kəy-je-ti lə-dé kɔgi kadi tɔji kaa rɔ dɔ majal-ti (Tɛt 12:8,20).

6

*Səki-nə lə njékadmɛɛ-je**Mat 5:38-41*

¹ Loki dow káre dan-si-ti ɔw kɪ ta kɪ madi-é lé, à səki-é nò njékadmɛɛ al-je-ti bi nò njékaa njay-je-ti al wa? ² Səi 'gəi kɪ njékaa njay-je d'a gangta dɔ dow-je kɪ dɔnangi-ti ya al wa? Ə kinə səi bá a gangi ta dɔ dow-je kɪ dɔnangi-ti rəmə, ta-je kɪ ndɛ-ndɛ kin bá a kasi gangi al tɔ bəy wa? ³ Səi 'gəi kɪ j'a gangi ta dɔ malayka-je-ti ya al wa? Ngà ta kɪ sobi dɔ né-je kɪ dɔnangi-ti nè kɪ ban bá j'a kasi gangi al wa? ⁴ Ə loki ta kɪ sobi dɔ né-je kɪ dɔnangi-ti nè tɔ dan-si-ti rəmə jè, dow-je kɪ njékəwnə-je 'nədi-dé kin bá d'a to njégangta-é wa? ⁵ M'ɔw kɪ pa ta kin kulə-né rɔsol dɔ-si-ti; adi dow káre-rè kɪ dan-si-ti kɪ to njəgosi kɪ asi kadi gangta kɪ dan ngankɔ-é-je-ti kɪ njékadmɛɛ ya goto wa? ⁶ Ə njékadmɛɛ ya səki njékadmɛɛ madi-é, ə to nò njékadmɛɛ al-je-ti bəy ɛn! ⁷ Səi rəmə, səki kɪ 'səki-nə kin ya, to kusi ya usi ngá tin. Kdɔ ri é 'ra-si maji al kàrè kisi ya isi dɔ-ti al wa? Kdɔ ri é kiŋə ya iŋəi adi 'taa né-je lə-si al wa? ⁸ Rəmə səi bəy bá 'rai né kɪ njururu al, adi uwəi dow-je 'taai né-je lə-dé, ə to ngankɔ-si-je kɪ njékadmɛɛ bəy ɛn! ⁹ Kɔw kɪ njéra né kɪ njururu al-je d'a kɔw kɔbe-ti lə Lubə al kinlé, səi 'gəi ya al wa? Ədi rɔ-si al: Njérakaya-je, kɪ njépole magi-je, kɪ njékiŋə ne-dé-je əse ngɔw-dé-je ə sangi dow-je kɪ rangi, ¹⁰ njétəl rɔ-dé dené-je-ti, kɪ dingəm-je kɪ njésangi dingəm madi-dé-je, kɪ dené-je kɪ njésangi dené madi-dé-je, kɪ njébogi-je, kɪ njéra kəmnda-je, kɪ gɔyibi-je, kɪ njétajsul-je, kɪ bəkaya-je d'a kandi kɔbe-ti lə Lubə al. ¹¹ Né-je kin bá ndɔki to kullə ra dow-je madi kɪ dan-si-ti. Ngà togi bá 'togi-si rəm, d'ində-si tagay rəm, d'ɔr ta dɔ-si-ti kɪ ri 'Babe Jeju Kristi rəm, kɪ takul Ndil Lubə lə-ji rəm.

Koo go rɔ dɔ kaya-ti

¹² †Né-je lay ya tɔ kadi m'ra, ngà né-je lay maji dɔrɔ al. Né-je lay ya tɔ kadi m'ra, ngà m'a kiŋə rɔ-m kadi né madi ra-m bə-ti al. ¹³ Nékusɔ tɔ kdɔ mɛɛ dow, ə mɛɛ dow tɔ kdɔ nékusɔ, ə Lubə à tuji-dé joo lay. Ngà rɔ dow tɔ kdɔ kaya al. Rɔ dow tɔ kdɔ 'Babe, ə 'Babe tɔ kdɔ rɔ dow. ¹⁴ Ə Lubə kɪ adi 'Babe tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, tógi-é à kadi j'tɔsi 'ndəli j'indəi lo j'tɛɛi tɔ. ¹⁵ Səi 'gəi kɪ rɔ-si to ngan rɔ Kristi ya al wa? Adi m'a kɔy ngan rɔ Kristi kdɔ kadi m'təl-dé ngan rɔ kaya dené-ti wa? ¹⁶ Ndə bè al! Səi 'gəi kɪ dow kɪ ində rɔ-é nati kɪ kaya dené lé, dɛ siə 'to kubru rɔ kɪ káre-rè ya al wa? Kdɔtalə 'ndangi 'panè: Dɛ joo lay 'təl kubru rɔ kɪ káre-rè. ¹⁷ Ngà dow kɪ ində rɔ-é nati kɪ 'Babe lé, dɛ siə nati mɛɛ ndil-ti kɪ káre-rè. ¹⁸ Ayi kaya kɪ ra. Ndəgi majal-je lay kɪ dow ra lé, tɔ gidi daji rɔ-é-ti ndaa-ti nè. Ngà dow kɪ ra kaya rəmə, ɛ ra majal kɪ daji rɔ-é ɛ ya. ¹⁹ †Səi 'gəi né kin al wa? Daji rɔ-si lé, to kəy kisi Ndil kɪ aa Njay, kɪ tɔ mɛɛ-si-ti, kɪ səi ingəi rɔ Lubə-ti, ə səi 'toi dow-je dɔ rɔ-si al. ²⁰ Kdɔtalə Lubə gangi dɔ-si kɪ né kɪ gati-é nɔ. Ən é adi daji rɔ-si ulə riba dɔ Lubə-ti [ə kadi tagir lə-si kɪ to 'lə Lubə kinlé ulə riba dɔ-é-ti*.]

Kilə tadəji-je-ti

7

*Ta kɪ sobi dɔ taa-nə**Mat 19:3-12*

† 6:12 6:12 1Kɔ 10:23 † 6:19 6:19 1Kɔ 3:16; 2Kɔ 6:16 * 6:20 6:20 Ta-je kɪ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsəy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

¹ J'reei do ta-ti kí 'ndàngi mee mbete-ti adi-mi 'painè: Kadi dingəm tò kì dené al lé, to né kí maji. ² Ngà kɔɔ kadi dow usi dan kaya-ti al lé bá kadi dingəm kí rá-rá ya ɔw kì ne-é ne-é, ə kadi dené kí rá-rá ya ɔw kì ngɔbi-é ngɔbi-é tɔ. ³ Kadi dingəm adi né lə ne-é kí sɔbi dɔ-é, bè ya tɔ ə kadi dené adi né lə ngɔbi-é kí sɔbi dɔ-é tɔ. ⁴ Dené ɔw kì tógi dɔ rɔ-é-ti al, ngà ngɔbi-é bá ɔw kì tógi dɔ-ti; bè ya tɔ é dingəm ɔw kì tógi dɔ rɔ-é-ti al, ngà ne-é bá ɔw kì tógi dɔ-ti. ⁵ Ɔgi-nə rɔ-si al, kinə ta-si asi-nə dɔ-ti, kɔɔ kadi uni kaglo madi 'pai-né ta kì Lubə je bè bane; ə go-ti 'təli kì rɔ-nə-ti gogi, nè kinə asi kori mee-si al rəmə, Satə à kingə lo kɔɔ nə-si-né. ⁶ Ta kí m'pa kinlé, to ndukun al, ngà to takɔji. ⁷ M'ndigi nə kadi dow-je lay ya 'titi-nə sə-m bè; ngà nə-nə ya Lubə adi-é kadkare kí sɔbi dɔ-é; adi ɛ kí káre kadkare kí bè kin ə ɛ kí káre kadkare kí bè kin tɔ.

⁸ 'Ngabo-je, kì njéngɔwkoy-je rəmə, m'idə-dé m'panè kadi d'isi titi-nə sə-m bè bá maji. ⁹ Ngà kinə d'a kasi kore mee-dé al rəmə, kadi 'taa dené əse 'taa ngow; kɔɔ taa dow kisi siə tò soti itə kadi rɔ kɔ.

¹⁰ †Ngà kí sɔbi dɔ de kí 'taa-nə lé, to mə bá m'un ndu kì dɔ-m al, ngà 'Babe bá panè: Kadi dené mbati ngɔbi-é al; ¹¹ kinə ɛ mbati ngɔbi-é rəmə, kadi-é taa ngow al, bè al rəmə kadi təl ulə noji nati kì ngɔbi-é gogi, ə kadi dingəm tubə ne-é al tɔ.

¹² Ə kí sɔbi dɔ ndəgi dow-je rəmə, to 'Babe al, ngà mə bá m'panè: Kinə ngonkɔ-ji kí njèkadmeɛ isi kì dené kí njèkadmeɛ al, bá dené-é ndigi kisi siə rəmə, kadi tubə-é al; ¹³ ə dené kí ngɔbi-é to njèkadmeɛ al, bá kinə ngɔbi-é lé ndigi kadi isi siə rəmə, kadi mbati-é al tɔ. ¹⁴ Kɔɔtalə dingəm kí njèkadmeɛ al lé tò tagay kì takul ne-é, ə dené kí njèkadmeɛ-é al lé tò tagay kì takul ngɔbi-é kí to njèkadmeɛ tɔ, bè al rəmə ngan-si-je d'a kaa njay al, ngà kí tɔgrɔ-ti lé, 'to tagay ya. ¹⁵ Ngà kinə to njèkadmeɛ al bá ndigi kinə njèkadmeɛ rəmə, kadi inə-é; lo kin-ti lé, ngonkɔ-ji əse kɔnan-ji kí njèkadmeɛ lé, né kí dɔɔ-é nati siə goto. Kɔɔtalə Lubə ba-ji kadi j'isi kì lapiya.* ¹⁶ I kí dené lé, dɔmaji ə i bá 'a kaji ngɔbi-i ə i 'gə wa? Ə i kí dingəm lé, dɔmaji ə i bá 'a kaji ne-i ə i 'gə wa?

Kadi nə-nə ngəm gangi kisi-é kí isi-né bá Lubə ba-é-né

¹⁷ Tò bá tò kadi nə-nə ya isi gangi kisi-é-ti kí 'Babe adi-é, kí go ba-ti kí Lubə ba-é-né. ɛ kin bá to ndu kí m'un m'adi njékəwnə-je kí gay-gay lay. ¹⁸ Dow kí d'ijə-é ganjangi ngà bá Lubə ba-é rəmə, gangi-é kin ya isi-né; ə dow kí d'ijə-é ganjangi al bəy bá Lubə ba-é rəmə, adi d'ijə-é ganjangi al ngà. ¹⁹ Kijə ganjangi to né madi al rəm, bá kijə ganjangi al kàrè to né madi al rəm, ngà né kí maji lé, to təl rɔ go ndukun-ti lə Lubə. ²⁰ Kadi nə-nə ya isi gangi kisi-é-ti kí ɛ isi-né bá Lubə ba-é-né kin ya. ²¹ Lé 'to bə bá Lubə ba-i kàrè 'ndingə rɔ-i al; ngà kinə kəm lo tò kadi 'tɛɛ mee bə-ti rəmə, maji kì maji ən é 'tɛɛ mee-é-ti kɔgi. ²² Kɔɔtalə bə kí 'Babe ba-é lé, to dow kí 'Babe taa-é ilə-é taá; bè ya tɔ, dow kí to bə al kí 'Babe ba-é lé, ɛ to bə lə Kristi tɔ. ²³ Lubə gangi dɔ-si kì né kí gati-é nə bi 'təli bə lə dow-je gogi al. ²⁴ Ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, kadi nə-nə ya isi nɔ Lubə-ti gangi kisi-é-ti kí ɛ isi-né bá Lubə ba-é-né kin ya.

Ta kí sɔbi dɔ dow-je kí 'gə dené əse 'gə dingəm al

† **7:10** 7:10 Mat 5:32; 19:9; Mar 10:11,12; Luk 16:18 * **7:15** 7:15 Ta kí 'panè Lubə ba-ji kinlé mee mbete-je-ti kí nə-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta grèki lé to Lubə ba-si.

²⁵ Ta kí sobi do dow-je kí 'gə dené əse 'gə dingəm al lé, 'Babe adi-m ndu do-ti al; ngà m'pa kí go koo-é-ti lə-m, ma kí 'Babe adi-m m'to dow kí njèkə do ndi-m-ti kì takul koo kəmtondoo liə.

²⁶ Kdo ta lə kò-je kí mɛɛ ndo-je-ti kí bone bè kinlé, né kí ma m'oo kí à maji é:n: Dow kí rá-rá isi gangi-é-ti kí ɛ isi-né kin ya bá maji. ²⁷ Kinə i 'taa dené rəmə, 'sangi kadi 'mbati-é al; ə kinə i 'taa dené al bəy rəmə, 'sangi taa dené al. ²⁸ Ngà kɛ bá kinə i 'ndigi taa dené kàrè, to majal al rəm, ə kinə ngonmandi kí gə dingəm al bəy ndigi taa ngow kàrè to majal al rəm; ngà njétaa-nə-je kinlé kisi-dé kì do-dé taá rəmə, d'a kingə kò; ə ma m'ndigi kor-si mɛɛ-é-ti kogi.

²⁹ Ngankɔ-m-je kí njékadmeɛ, ta kí m'ndigi pa é:n: Ndo nəy goji; kɪ nè kow kɪ keté kinlé, de kí d'isi kɪ dené-je kàrè, kadi d'isi toki né kí d'isi kɪ dené-je al bè; ³⁰ de kí d'isi 'nɔ kàrè, kadi 'toki dow-je kí d'isi 'nɔ al bè; de kí d'isi 'ra rənəl kàrè, kadi 'toki dow-je kí d'isi 'ra rənəl al bè; de kí d'ində néndogi kàrè, kadi 'toki dow-je kí né lə-dé goto bè; ³¹ de kí d'isi d'ubə maji né-je kí donangi-ti né kàrè, kadi d'isi toki dow-je kí d'ubi maji né-je kí donangi-ti nè al bè; kdotalə né-je kí donangi-ti nè lé, à dəə kogi. ³² Ə m'ndigi kadi mɛɛ-si ɔ kəkəkə al. Dow kí taa dené al lé, né-je lə 'Babe, kɪ kəm rəbi-je kí à nəl-é-né bá mɛɛ-é tò do-ti géréré. ³³ Ngà dow kí taa dené lé, mɛɛ-é ɔ kəkəkə kdo né-je kí donangi-ti nè rəm, kdo kəm rəbi-je kí à nəl-né ne-é rəm, ³⁴ adi mɛɛ-é ra joo. Bè ya tɔ é, dené kí taa ngow al əse ngonmandi kí gə dingəm al bəy lé, mɛɛ-é tò géréré do né-je-ti lə 'Babe, kdo kadi daji rɔ-é kɪ tagir liə aa njay; ə njétaa ngow lé, mɛɛ-é ɔ kəkəkə kdo né-je kí donangi-ti nè rəm, kdo kəm rəbi-je kí à nəl-né ngobi-é rəm.

³⁵ M'pa ta kin bè kdo maji lə-si, bi to gum bá m'iyə kdo kuwə-si-né al, ngà kdo kadi 'rai né kí maji rəm, kadi 'nami-né kàdì 'Babe-ti kɪ mɛɛ-si kí joo al rəm.

³⁶ Kinə dow madi uwə do ngonmandi bá oo kí bal-é ɔw kɪ dəə é oo kí né-je à kow go-nə-ti maji rəmə, kadi-é ra né kí mɛɛ-é ndigi; kadi 'taa-nə; to majal al. ³⁷ Ngà dow kí ɛ ya oji mɛɛ-é-ti bá un ndu ə ɔ do-ti njangi kadi n'ow suwə bá asi kore mɛɛ-é, ə kinə to mɛɛ ndigi liə ya bi to mɛɛndigi lə dow kí rangi al rəmə ra-é liə kin maji. ³⁸ Bəba dow kí taa dené kí ɛ uwə do-é lé, ra né kí maji, ə dow kí uwə do dené bá taa-é al rəmə, to né kí maji nɔ ya bəy. ³⁹ Dené kí ngobi-é isi kɪ do-é taá bəy lé, ɛ à kisi kdo ngobi-é ya; ngà kinə ngobi-é oy rəmə, ta ɔr do-é-ti, adi kinə ɛ ndigi taa ngow kí rangi rəmə à taa, ngà kɛ bá kadi taa dow kí adi mɛɛ-é 'Babe bane. ⁴⁰ Bè ya kàrè koo-é-ti lə-m lé, kinə dené lé, təl taa ngow al rəmə, à kisi kɪ rənəl nɔ. Ə ma ya kàrè, m'gə kí Ndil Lubə isi mɛɛ-m-ti tɔ.

8

Ta kí sobi do da kí 'pole-né magi-je

¹ Ta kí sobi do da kí 'pole-né magi-je lé, j'gəi kí jəi lay ya j'toi njégə-é-je. Ngà négə lé, ree kɪ kində kàdì, ə ndigi dow-je bá adi dow ɔw kɪ kete-kete mɛɛ kadmeɛ-ti.† ² Kinə dow madi gir kí n'gə né madi rəmə, ɛ gə titi kí lé à gə-né al ya bəy. ³ Ngà kinə dow madi ndigi Lubə rəmə, dowbé kinlé, Lubə gə-é tɔ. ⁴ Ə ta kí sobi do kuso da kí 'pole-né magi-je lé, jəi j'gəi kí magi goto donangi-ti nè, Lubə ya kɪ kàre-rè. ⁵ Tɔgrɔ-ti ya, né-je kí dorə-ti əse kí donangi-ti kí dow-je 'ba-dé lubə-je tò nɔɔ ya, adi lubə-je 'nɔ rəm, bá 'babe-je 'nɔ rəm. ⁶ Ngà jəi rəmə, Lubə kí Bobi ra kàre-rè, ɛ bá né-je

† 8:1 8:1 Ròm 14:13-23

lay ɿ rɔ-é-ti, ə kɪ takul-é bá jɔi j'isi-né; ə 'Babe ra káre-rè, to Jeju Kristi, kí takul-é bá né-je lay tò-né rəm, bá jɔi j'isi-né rəm tɔ.

⁷ Ngà dow-je lay bá 'gə né kin al. Kɔɔ də kí dan-ti-je kí d'inə ta 'pole magi-je ngɔsnè bəy lé, d'isi d'uso ɔɔ-je kinlé rəmə, 'gir kí to ɔɔ-je kí ɿ nɔ magi-je-ti ya bəy adi tagir lə-dé kí gɔɔi kinlé, təl-né né kí tò nɛ takəm Lubə-ti. ⁸ To nékuso bá à kɔw sə-ji ngɔsi rɔ Lubə-ti al; lé j'usoi ɔɔ-je kinlé al kàrè, j'usi kəm-ti al rəm, bá lé j'usoi kàrè, j'ingəi né kəm-ti al rəm. ⁹ Ngà koo bá ooi maji, nè ra kí kadi 'rai né kí mɛɛ-si ndigi kinlé, à kɿ təl to gin kusi lə njéyay-je. ¹⁰ Kɔɔtalə kinə, i kí 'to njègə né-je kinlé bá dow madi oo-i kí isi uso né kəy pole magi-je-ti lé, à ra kadi dow kí tagir liə gɔɔi kinlé ɿ uso-né ɔɔ kí 'pole-né magi-je al wa? ¹¹ Ə négə lə-i bá isi təl gin koy njéyay kin, kí to ngonkɔ-ji njèkadmɛɛ kí Kristi oy kɔɔ ta liə kin ban al wa? ¹² Ra kí 'rai majal kí titi-nə bè kin kɪ ngankɔ-si-je kí njèkadmɛɛ adi ɔri-né tógi-dé kɔɔ tagir lə-dé kí gɔɔi kinlé, to Kristi ya tɔ bá səi 'rai siə majal. ¹³ Gin-é kin bá, kinə ta lə nékuso bá ngonkɔ-m kí njèkadmɛɛ à kusi-né mɛɛ majal-ti rəmə, m'a kuso ɔɔ kɔɔ kadi to gin kusi mɛɛ majal-ti lə ngonkɔ-m kí njèkadmɛɛ kin ndə al.

9

Pol inə né-je kí to tó-é kadi ingə *2Kɔ 11:7-12; 12:13-15*

¹ Mə lé m'to bə al ya al wa? M'to njèkɔwkułə ya al wa? M'oo 'Babe lə-ji Jeju ya al wa? Səi 'toi kandi kullə lə-m kí m'ra m'adi 'Babe ya al wa? ² Kinə dow-je kí rangi bá d'oo-m kɿ njèkɔwkułə al kàrè, səi rəmə 'gəi kí m'to njèkɔwkułə ya; kɔɔ səi ya 'toi ndaji kullə lə njèkɔwkułə kí m'ra m'adi 'Babe. ³ Né kí m'ɔr-né ta ɔɔ-m-ti nɔ njèkilə ta ɔɔ-m-ti-je ɛn: ⁴ Jɛ lé, to tó-é kadi j'uso rəm, j'ay rəm ya al wa? ⁵ To tó-é kadi j'adi kɔnan-ji káre kí njèkadmɛɛ kí to ne-ji ɔw sə-ji titi kí njèkɔwkułə-je kí rangi 'ra-né, əse titi kí ngankɔ 'Babe də kɪ Sepasi 'ra-né kin ya tɔ al wa? ⁶ Ə se jɛ kɪ Barnabasi ya kɪ kár-ji bá tò kadi j'ra kullə ya tá wa? ⁷ Nə ra kullə asgar é un là liə ya bá ugə-né rɔ-é wa? Nə mə nduu ya uso kandi-é al wa? Nə ul ɔɔ-je ya ay mbà-dé al wa? ⁸ Se ta kinlé m'pa kí dow-ti wa? Ndukun kàrè pa bè ya tɔ al wa? ⁹ †Kɔɔ 'ndangi mɛɛ mbete ndukun-ti lə Moiyiji 'panè: *Mangi kí d'adi-é a njiyə ɔɔ ko-ti kɔɔ kadi kaa-é tal lé, 'a ɔɔ ta-é al.* † Lubə pa bè lé, mangi-je bá ta lə-dé to rɔ-é, ¹⁰ əse jɛ ya par bá ɛ pa ta kin sɔbi-né ɔɔ-ji wa? Oiyə, ta kinlé, 'ndangi sɔbi ɔɔ-ji ya; dow kí a ndɔr lé, tò kadi ndɔr ində-né mɛɛ-é ɔɔ ko-ti, ə dow kí a ində ko kàrè, kadi ində mɛɛ-é ɔɔ kingə néɔɔji-é-ti tɔ. ¹¹ †Né-je kí maji-maji kí to né-je lə Ndil kí aa njay bəy é j'dubi mɛɛ-si-ti, ngà nékingə-si-je bá j'ubə maji-é rəmə, to né kí à tò bəl nə wa? ¹² Dow-je kí rangi bəy é d'ubə maji né-je lə-si é to tó-é, ngà jɛ kí ban bá j'a kubə maji né lə-si é à to tó-é al wa? To tó-é kadi j'ubə maji né lə-si ya, ngà kɛ bá jɛ j'dəji né ji-si-ti al; kore bá jɛ j'ore mɛɛ-ji mɛɛ né-je-ti lay, kɔɔ kadi j'ilə kagi Poyta kí Maji lə Kristi al.

¹³ Səi 'gəi ya al wa? Dow-je kí d'a 'ra kullə mɛɛ kəy-ti lə Lubə lé, né kí mɛɛ kəy-ti lə Lubə ya to nékuso-dé; ə də kí d'a 'ra kullə logugi né-ti lə Lubə lé, d'ubə maji né kí dow-je d'adi logugi né-ti lé ya tɔ al wa? ¹⁴ †Bè ya tɔ é 'Babe ində ndu kadi, dow-je kí d'isi d'ilə mbɛ Poyta kí Maji lé, d'a kingə nékuso kɪ kəm rəbi Poyta-ti kí Maji ya tɔ.

† 9:9 9:9 1Ti 5:18 † 9:9 9:9 Det 25:4 † 9:11 9:11 Rəm 15:27 † 9:14 9:14 Mat 10:10; Luk 10:7

¹⁵ Ngà m̄ Pol lé, né-je kí to tó-é kadi m'ubə maji-é kinlé, né káre ya kàrè m'dəji al, b́a m'ndàngi mbete kin bè kɔ kadi dow adi-m-né né al rəm; kɔ m'ndigi kadi koy tá m'oy ə tò soti ...! Né kí m'osi-né gaji rɔ-m kinlé, dow kí à kɔr dɔ-m-ti goto. ¹⁶ Kilə mbe Poyta kí Maji lé, to né kɔsi gaji rɔ lə-m al; kɔtalə to kullə kí tò dɔ-m-ti kadi m'ra ya tá; kinə m'ilə mbe Poyta kí Maji kin al lé, to tuji b́a usi dɔ-m-ti tin! ¹⁷ Kinə m'ilə mbe-é k̄i meendigi lə-m rəmə, m'a kingə nédɔji-m; ngà kinə m'ra kullə-é k̄i n̄ɔ b̄e par rəmə, to né kí d'ində kullə-é dɔ-m-ti k̄i kində tɔ. ¹⁸ Ə nékugə dɔji-m lé to ri wa? To mbe Poyta kí Maji kí m'ilə kare, ə né kí to tó-é kadi m'ingə k̄i kəm rəbi Poyta kí Maji kin kàrè m'dəji al.

¹⁹ Tɔgrɔ-ti, rɔ dow-je-ti lay ə m'to fə al ya, ngà m'təl rɔ-m ngonnjèkullə-ti lə dow-je lay, kɔ kadi m'ingə-né dow-je kí 'n̄a kí 'tò nduy-nduy. ²⁰ Loki m'a rɔ jipi-je-ti, ə m'ra rɔ-m jipi-ti, kɔ kadi m'ingə-né jipi-je; loki m'a rɔ njékisi gin tógi ndukun-ti ə m'ra rɔ-m dow-ti kí njékisi gin tógi ndukun-ti tɔ – m̄ m'isi gin tógi ndukun-ti al – ya ngà m'ra bè kɔ kingə-né dow-je kí d'isi gin tógi ndukun-ti; ²¹ loki m'a rɔ dow-je-ti kí d'isi gin tógi ndukun-ti al ə m'ra rɔ-m dow-ti kí isi gin tógi ndukun-ti al, bè kɔ kadi m'ingə-né dow-je kí d'isi gin tógi ndukun-ti al. Ə m̄ ya bè lé, m̄ m'or rɔ-m kɔgi meə ndukun-ti lə Lubə al, ngà kí tɔgrɔ-ti lé, m'isi gin tógi ndukun-ti lə Kristi – ²² Loki m̄ rɔ dow-je-ti kí 'yay meə kadmeə-ti ə m'ra rɔ-m dow-ti kí yay, kɔ kadi m'ingə-né dow-je kí 'yay meə kadmeə-ti. M'təl rɔ-m né-je-ti lay kɔ kadi lé ri-ri kàrè m'adi d̄e kí n̄a-je d'aji ya tá. ²³ Né-je lay kinlé, m'ra kɔ ta lə Poyta kí Maji, kɔ kadi m'ingə-né nédɔji-m meə-é-ti.

²⁴ Dow-je kí d'ay ngɔdi lo kində dirə-ti lé, d'ay nati lay ya, ngà dow kàrè-rè b́a ingə nédɔji lé, səi 'gəi ya al wa? Ayi ngɔdi k̄i gangi-é kí a kingəi-né nédɔji bane. ²⁵ Dow-je lay kí 'to njékində-n̄a dirə mulə kí kuwə lé, d'ɔgi rɔ-dé dɔ né-je-ti kí gay-gay lay; d̄e lé, 'ra bè kɔ kingə-né jɔgi kí à tuji, ngà j̄əi rəmə j'rai kɔ kingəi-né jɔgi kí à tuji al. ²⁶ Adi m̄ m'ay ngɔdi m'ilə-né birikɔyɔ kare al; m'bir ji-m kɔ kɔsi-né né, bi m'bir ji-m kɔ kɔsi-né ndaa lo kare al. ²⁷ Kində b́a m'ində dɔ rɔ-m-ti nḡa, ə m'təl rɔ-m gin tógi-m-ti, nè m̄ kí m'ilə mbe Poyta kí Maji m'adi dow-je kí rangi kinlé b́a d'a k̄i kɔr-m meə kullə-é-ti kɔgi.

10

Kun néndaji dɔ poyta-ti lə Israyel-je

Əbr 3:7-19

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmeə, m'ndigi kole meə-si dɔ ka-ji-je-ti kí, loki d̄e lay ya 'n̄jiyə gin kilndi-ti* rəm, d̄e lay ya d'ində dan babo 'gangi rəm, ² d̄e lay ya toki ra-dé batəm dan kilndi-ti rəm, dan babo-ti rəm, k̄i takul nam kí 'nam kàdi Moiyiji-ti; ³ d̄e lay ya d'uso né kí kàre-rè kí to nékuso kí i rɔ Ndil-ti kí aa njay rəm, ⁴ b́a d̄e lay ya d'ay man kí kàre-rè kí to man kí i rɔ Ndil-ti kí aa njay, kɔtalə d̄e d'ay man kí t̄eə kàdi mbal-ti kí i rɔ Ndil-ti kí aa njay, kí to mbal kí njédan-dé, ə mbal-é kinlé to Kristi. ⁵ Ngà dow-je n̄a dan-dé-ti ya kullə ra-dé nəl Lubə al, gin-é kin b́a d'oy-né diləlo-ti. ⁶ Ə né-je kinlé ra né bè kɔ kadi təl to néndó adi-ji, kɔ kadi j̄əi j'adi bo né-je kí maji al ra-ji titi kí ra-dé-né kin al nḡa. ⁷ 'Təli njépole magi-je titi kí ndoki d̄e kí n̄a-je kí dan-dé-ti 'ra-né b́a 'ndàngi-né ta-é meə mbete-ti kí aa njay kin al nḡa; 'ndàngi 'panè: Kosi dow-je d'isi nangi d'uso rəm, d'ay rəm, ə

* **10:1** 10:1 Israyel-je lé, loki 't̄eə b̄e fə-ti Ejipti d'isi d'ow k̄i Kan̄a lé, Lubə adi kilndi b́a or n̄ɔ-dé (T̄et 13:21-22).

go-ti d'i 'la-nà. ⁸ Adi j'toi njéra kaya-je titi kí ndòki de kí nà-je kí dan-dé-ti 'ra-né, adi dow-je budogi lo korjoo gidi-é mutə d'oy-né mee ndo-ti kí káre-rè kin al ngá. ⁹ Adi j'nai 'Babe titi kí ndòki de kí nà-je kí dan-dé-ti 'nà-é-né adi li-je 'tò-dé-né tól-dé kin al ngá. ¹⁰ Adi j'yuni ta titi kí ndòki de kí nà-je kí dan-dé-ti 'yun-né ta adi malayka kì njètɔ ko dow-je tɔɔ-né ko-dé kin al ngá. ¹¹ Né-je kinlé tee do-dé-ti bè kɔo kadi təl néndó adi-ji rəm, bá 'ndàngi kɔo ndəji-ji-né jəi kí j'isi dɔbɔy ndo-ti kin rəm. ¹² Ən é, dow kí gir kí n'a taá rəm, kadi oo maji nè à kɪ kusi! ¹³ Nénà kí tee do-si-ti kí to nénà kí asi ta tɔgi dow-ti al ya goto. Lubə to njəkə do ndi-é-ti, à kinə-si kadi né nà-si al do tɔgi-si al; loki nénà tee do-si-ti lé, ɛ à kilə kəm rəbi kadi 'teei-né kəm-ti rəm, à kadi-si tɔgi kadi ori-né mee-si rəm tɔ.

Ndəji kí sɔbi do magi kí pole

2Kɔ 6:14-18; Rɔm 14:13-23

¹⁴ Gin-é kin bá, səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, ayi magi kí pole. ¹⁵ M'pa sə-si ta kəm dow-je kí njégə né-je; səi ya 'gɔi ta kin ooi. ¹⁶ †Kobi man nduu kí tɔrɔndi tɔ do-ti ə j'isi j'rai oiyo Lubə kɔo kinlé, to kuwə-nà lubi-lubi kì məsi Kristi ya al wa? Mbə kí j'isi j'gàngi-nà kinlé, to kuwə-nà lubi-lubi kì daji rɔ Kristi ya al wa? ¹⁷ Titi kí mbə ra-né káre-rè lé, jəi kí j'nai kin ya, j'təli kubru rɔ kí káre-rè tɔ; kɔɔtalə mbə kí káre-rè kin ya j'ori-nà do-ti lay. ¹⁸ Ooi Israyel-je kí koji kəy kin al wa? De kí d'uso dɔ-je kí d'ilə məsi-dé nangi logugi né-ti lə Lubə lé, to kuwə bá d'uwə-nà lubi-lubi kì logugi né ya al wa? ¹⁹ Se m'ndigi panè dɔ kí 'pole-né magi to né kí ngay wa? Əse magi to né kí ngay wa? (Ndɔ bè al). ²⁰ Ngà m'panè: Né kí 'pole-né magi lé, d'adi ndil-je kì majal bi d'adi Lubə al; ə mɔ m'ndigi kadi uwəi-nà lubi-lubi kì ndil-je kí maji al al. ²¹ Səi a kayi né kí mee kobi-ti lə 'Babe rəm, né kí mee kobi-ti lə ndil-je kí maji al rəm al; bá à kisi ta nékuso-ti lə 'Babe rəm, ta nékuso-ti lə ndil-je kí maji al rəm al. ²² Se j'ndigi ndúi jangi lə 'Babe wa? Se tɔgi-ji nà itə-é wa? ²³ †Né-je lay ya to tó-é kadi dow à ra, ngà né-je lay bá maji dɔɔ al; né-je lay ya to tó-é kadi dow à ra, ngà né-je lay bá à kadi dow ɔw ki kete-kete al. ²⁴ Kadi dow sangi maji liə kí sɔbi do-é ya par al, ngà kadi sangi maji lə dow-je kí rangi tɔ. ²⁵ Né-je lay kí d'ində suki-ti lé, usoi kì kuso ya bi 'dəji ta do-ti al, kɔo kadi mee-si usi nangi. ²⁶ Kɔɔtalə dɔnangi, kì né-je kí mee-é-ti lay ya to 'lə 'Babe. ²⁷ Kinə njəkadmee al ba-si lo nékuso-ti bá səi 'ndigi kowi lé, né-je lay kí ində nɔ-si-ti ya usoi, bi 'dəji ta do-ti al nè mee-si à kɪ kusi nangi do-ti al. ²⁸ Ngà kinə dow idə-si panè: Né kin to né kí 'pole-né magi rəm, usoi al, kɔɔtalə [dow kí njəkidə-si kete kinlé rəm, kɔɔtalə]† mee kusi nangi al kí à tɔ rəm. ²⁹ Ta kinlé, m'pa kɔo mee kusi nangi al lə-si səi al, ngà kɔo mee kusi nangi al lə dowbé kinlé. Kɔɔtalə ri é né kí mɔ m'ra kì mee kusi nangi lé, mee kusi nangi al lə dow kí rangi à kow siə kadi gangta do-ti wa? ³⁰ Kinə m'ra oiyo Lubə do né-ti kí m'isi m'uso lé, né kí m'ra oiyo Lubə do-ti kinlé, dow à pa sə-m ta kí maji al do-ti kɔo ri bəy wa? ³¹ Adi lé to né bá usoi, əse to né bá ayi, əse to ri-ri bá 'rai kàre, 'rai kɔo rifa lə Lubə. ³² Adi kullə ra-si təl jigɪ tugə greki-je al rəm, tugə jipi-je al rəm, bá tugə njəkəwnə-je lə Lubə al rəm, ³³ titi kí mɔ kàre m'sangi kadi m'nəl-né dow-je lay mee né-je-ti lay kin bè; beba m'sangi né kí kadi maji sə-m par al, ngà né kí à maji kì kosi dow-je nà kɔo kadi d'aji-né.

† **10:16** 10:16 Mat 26:26-28; Mar 14:22-24; Luk 22:19,20 † **10:23** 10:23 1Kɔ 6:12 † **10:28** 10:28 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta greki

11

¹ †'Ndaji kullə ra-m titi kí mā ya k̀i dɔ-m m'isi m'ndaji-né kullə ra Kristi kin bè to.

Ta kí sɔbi dɔ nékɔɔ lə dené-je kí 'to njékadmɛɛ-je
Epe 5:22-24; 1Ti 2:8-14

² M'piti-si kɔ mɛɛ-si kí ole dɔ-m-ti mɛɛ né-je-ti lay rəm, kɔ né-je kí m'ndó-si kí sɔi uwəi dɔ-si-ti titi kí m'ndó-si-né lé ya bè kin rəm. ³ Ngà né kí m'ndigi kadi 'gəi ɔn: Dingəm kí rá-rá kàrè, Kristi to kí boy dɔ-é-ti, ə dingəm to kí boy dɔ dené-ti, ə Lubə to kí boy dɔ Kristi-ti. ⁴ Dingəm kí rá-rá kí dɔɔ dɔ-é bá pa-né ta k̀i Lubə əse pa-né ta kí ta Lubə-ti lé, ulə rɔsɔl dɔ 'boy-ti liə*. ⁵ Ə dené kí rá-rá kí dɔɔ dɔ-é al ya pa-né ta k̀i Lubə əse pa-né ta kí ta Lubə-ti lé, ulə rɔsɔl dɔ 'boy-ti liə†; toki k̀i né kí ɛ ndisə dɔ-é bè. ⁶ Kdɔtalə kinə dené dɔɔ dɔ-é al rəmə, kadi ijə dɔ-é to bane. Ə kinə dené ijə dɔ-é əse ndisə dɔ-é ə tò rɔsɔl rəmə, kadi dɔɔ dɔ-é to bane. ⁷ Dingəm à dɔɔ dɔ-é al, kdɔtalə ɛ to takəm Lubə rəm, to riɓa lə Lubə rəm, ə dené to riɓa lə dingəm. ⁸ Kdɔtalə Lubə ɔr dingəm rɔ dené-ti al, ngà dené bá Lubə ɔr-é rɔ dingəm-ti; ⁹ ə Lubə ra dingəm kɔ ta lə dené al, ngà dené bá Lubə ra-é kɔ ta lə dingəm. ¹⁰ Gin-é kin bá, kdɔtalə malayka-je lé, dené à kɔw k̀i né dɔ-é-ti kadi toji kisi kí ɛ isi gin tógi-ti lə 'boy liə. ¹¹ Bè ya kàrè, k̀i takul nam kàd̀i 'Babe-ti lé, dingəm ɔw ndoo dené rəm, bá dené kàrè ɔw ndoo dingəm rəm tɔ. ¹² Kdɔtalə titi kí Lubə ɔr-né dené rɔ dingəm-ti lé, bè ya tɔ ə dené oji-né dingəm tɔ; ə né-je lay i rɔ Lubə-ti. ¹³ Sɔi ya 'gɔi né kin ooi: Kadi dené dɔɔ dɔ-é al ya pa-né ta k̀i Lubə lé, to né kí tuwə ra ɓan wa? ¹⁴ Kadi dingəm inə dɔ-é adi ngal puu-puu lé tò rɔsɔl, kí kobe-ti ya kàrè 'gəi kí tò bè ya al wa? ¹⁵ Ngà dené bá dɔ kí ngal puu-puu to riɓa liə. Kdɔtalə dené lé, d'adi-é bəl dɔ kadi to né kɔn dɔ-é. ¹⁶ Kinə dow madi ndigi naji ta kin rəmə, kadi dowbé gə kí to kullə ra-ji al rəm, bá to kullə ra njékəwnə-je kí gay-gay lə Lubə al rəm.

Ta kí sɔbi dɔ nékuso nam lə 'Babe
Mat 26:26-28; Mar 14:22-25; Luk 22:14-20

¹⁷ Ta-je kí m'ɔw k̀i pa kinlé, m'ɔw k̀i ndɔr-né mbi-si k̀i ndɔr ɓi m'a piti-si al; kdɔtalə loki 'kəwi-nə rəmə, 'kəwi-nə kɔ ra né kí tò soti al, ngà kɔ ra né kí maji al itə kí kete ɓəy. ¹⁸ Kí dɔsɔy ya lé, m'oo kí loki sɔi kí 'toi njékəwnə-je ingəi-nə rəmə, gángi-nə tò dan-si-ti, ə ta-je kí m'oo lé, m'gə kí dan-ti-je to ta kí tɔgrɔ-ti. ¹⁹ Ə gángi-nə lé, kadi tò dan-si-ti bè ya tɔ bane, kɔ kadi dɛ kí dan-si-ti kí dow-je d'oo-dé kí d'asi gaki lé, 'tɔji-né rɔ-dé ndaa-ti rəsi. ²⁰ Adi loki sɔi 'kəwi-nə rəmə, 'kəwi-nə kɔ nékuso lə 'Babe al; ²¹ kɔ loki isi usoi né rəmə, nə-nə ya ində kungəsa uso né liə, adi dɛ kí nə-je ɓo ra-dé, ə dɛ kí dan-ti-je yibi ra-dé tɔ. ²² Kəy-je lə-si goto bá usoi né-ti əse ɔyi né-ti al wa? Se 'nədi njékəwnə-je lə Lubə rəm, uləi rɔsɔl dɔ dɛ-ti kí né lə-dé goto rəm ɓan al wa? Əjè m'idə-si m'panè ri wa? Se m'a piti-si wa? Ra-é kí bè kinlé, m'a piti-si-né ndə bè al. ²³ Kdɔtalə mā lé, né kí m'ingə rɔ 'Babe-ti bá m'ndó-si tin. 'Babe Jeju lé, ndɔɔ, ndɔ-é-ti kí d'a kilə-é-né ji dow-je-ti lé, un mbè ²⁴ ə loki ra oiyo Lubə lé, uwə gangi danə ə panè: Kin to daji rɔ-m, kí tò kɔ ta lə-si; 'rai né kin bè kɔ kadi mɛɛ-si ole-né dɔ-m-ti. ²⁵ Bè ya tɔ, go nékuso-ti, (un) kobi kí man nduu tò-ti ə panè: Man

† **11:1** 11:1 1Kò 4:16; Plp 3:17 * **11:4** 11:4 Ta kí 'panè: Ulə rɔsɔl dɔ 'boy-ti liə kinlé, ɛ kí tò k̀i ta greki lé 'ndangi ulə rɔsɔl dɔ «dɔ-ti» ya par. Gin-é kin bá dow-je kí nə-je 'panè «dowbé ulə rɔsɔl «dɔ» 'boy-ti liə» ə dɛ dan-ti-je 'panè «dowbé ulə rɔsɔl dɔ rɔ-é ɛ-ti ya.» † **11:5** 11:5 Ta kí 'panè: Ulə rɔsɔl dɔ 'boy-ti liəkinlé, toki pa ta dɔ-ti lo ndó-é-ti kí sɔ nɔɔ.

nduu kinlé to kulənoji kí sigi kí tò kì takul məsi-m; 'rai né kin bè kɔɔ kadi mɛɛ-si ole-né dɔ-m-ti kaglo-je lay kí a kayi-né. ²⁶ Kɔɔtalə kaglo-je lay kí isi usoi mbè kin rəm, isi ayi man nduu kin rəm lé, to mbɛ koy lə 'Babe bá isi iləi sar kadi-é ree-né. ²⁷ Gin-é kin bá dow kí uso mbè, əse ay man nduu lə 'Babe kí nɔɔ bè par lé, ta kí gangi kí sobi dɔ daji rɔ 'Babe kì məsi-é à kusi dɔ-é-ti. ²⁸ Ən é kadi n̄a-n̄a ya tən mɛɛ-é maji oo, bəy tá kadi uso mbè rəm, ay man nduu rəm; ²⁹ kɔɔ dow kí uso ə ay bè ya par bi oo adi to daji rɔ 'Babe al lé, dowbé uso rəm, ay rəm ilə-né ta dɔ rɔ-é-ti ya. ³⁰ Gin-é kin bá njémɔy-je, kì njétógi goto-je 'n̄a-né dan-si-ti rəm, bá dow-je n̄a dan-si-ti d'oy-né rəm. ³¹ Kinə jəi ya j'təni mɛɛ-ji maji lé, ta kí gangi à kusi dɔ-ji-ti al. ³² Ngà 'Babe gangi ta dɔ-ji-ti, ində-ji oji-ji kɔɔ kadi ta kí gangi usi dɔ-ji-ti nati kì njékadmɛɛ al-je al. ³³ Bəba ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, loki 'kəwi-n̄a ta nékuso-ti lə 'Babe rəmə, 'ngəbi-n̄a. ³⁴ Dow kí bo ra-é rəmə, kadi uso né bəe, bi kadi kəw-n̄a lə-si ree kì ta kí gangi dɔ-si-ti al. Nɔɔ kí m'a tɛɛ rɔ-si-ti bá m'a gəl ndəgi ta-je kí rangi bəy.

12

Kadkare-je lə Ndil kí aa njay

Epe 4:4-16; Ròm 12:3-8

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, ta kí sobi dɔ kadkare-je lə Ndil kí aa njay lé, m'ndigi kadi 'gəi gin-é maji. ² Səi 'gəi kí loki ndoki 'toi-né njékadmɛɛ-je al bəy lé, dow-je d'or-si go-dé-ti titi njékəmtɔ-je bè d'ow sə-si nɔɔ magi-je-ti kí 'pa ta al. ³ Gin-é kin bá m'a kidə-si rəsi kí dow kí pa ta kì takul Ndil Lubə kí à panè: «Kadi ndɔl tò dɔ Jeju-ti» ya goto! Rəm bá dow kí Ndil kí aa njay isi mɛɛ-é-ti al lé, à panè: «Jeju to 'Babe» al rəm tɔ.

⁴ †Kadkare-je tò gay-gay, ngà to Ndil kí aa njay kí káre-rè bá adi; ⁵ kullə-je tò gay-gay, ngà to 'Babe kí káre-rè; ⁶ kullə ra dow-je tò gay-gay, ngà to Lubə kí káre-rè ya isi ra né-je lay mɛɛ dow-je-ti lay. ⁷ Ə n̄a-n̄a ya Ndil kí aa njay tɔji rɔ-é mɛɛ kullə ra-é-ti kɔɔ maji lə dow-je lay. ⁸ Kɔɔtalə, dow káre Ndil kí aa njay adi-é to njèpata kì gosi ə Ndil kí aa njay kí káre-rè kin ya adi dow kí rangi to njèpata kì négə; ⁹ Ndil kí aa njay kí káre-rè kin ya adi dow káre kadmɛɛ, Ndil kí aa njay kí káre-rè kin ya adi dow kí rangi kadkare-je kɔɔ kadi-né lapiya njémɔy-je; ¹⁰ adi dow káre kadkare ra nékɔji-je; adi dow kí rangi kadkare pa ta kí ta Lubə-ti; adi dow káre kadkare kɔɔ gangi né-je lə Ndil kí aa njay kì né-je lə ndil-je kí maji al; adi dow káre kadkare pa ndɔta-je kí gay-gay; adi dow kí rangi kadkare kɔɔ mɛɛ ndɔta-je kí rangi. ¹¹ Ndil kí aa njay ra káre-rè, ə ɛ ya kì kár-é é ra né-je kin lay ə adi n̄a-n̄a ya kì gangi-é kí ɛ ndigi kadi-é.

¹² †Kɔɔ, titi kí kubru rɔ dow ra káre-rè ya ngan rɔ-é n̄a-né kin rəm, titi kí ngan rɔ-je lay kí kubru rɔ dow-ti 'n̄a ya kàrè 'to kubru rɔ dow kí káre-rè kinlé, kí sobi dɔ nam kàdì Kristi-ti kàrè tò bè ya tɔ. ¹³ Kɔɔtalə jəi lay ya 'ra-ji batəm lə Ndil kí káre-rè bá j'təli-né kubru rɔ dow kí káre-rè adi jipi-je, kì greki-je, kì bə-je, kì dow-je kí 'to bə-je al rəm, jəi lay ya j'ayi man kí i rɔ Ndil kí aa njay-ti kí káre-rè kin ya; ¹⁴ bəba kubru rɔ dow lé, ngon rɔ-é ra káre-rè al, ngà ngan rɔ-é-je 'n̄a. ¹⁵ Kinə nja panè: M̄a m'to ji al, adi m'to 'lə kubru rɔ al lé, se pa-é kin ya ɛ à to-né 'lə kubru rɔ al tɔ wa? ¹⁶ Ə kinə mbi panè: M̄a m'to kəm al, adi m'to 'lə kubru rɔ al lé, se pa-é kin ya ɛ à to-né 'lə kubru rɔ al tɔ wa? ¹⁷ Kinə kubru rɔ dow lay ya to kəm lé, lo koo ta à tò rá wa? Ə kinə to lo koo ta ya lay, ə lo taa bəy né à tò rá wa? ¹⁸ Ngà

ngan rɔ-je lé, ɛ kí rá-rá ya Lubə adi-é tò kubru rɔ-ti, lo-ti kí mee-é ndigi. ¹⁹ Kinə də lay ya 'to ngon rɔ kí káre-rè lé, kubru rɔ à tò rá wa? ²⁰ Yən, ngan rɔ-je 'n̄a, ngà kubru rɔ ra káre-rè. ²¹ Kəm à kidə ji panè: «Usi-m ri dɔ-i-ti» wa al, bá dɔ à kidə nja panè: «Usi-m ri dɔ-i-ti» wa al rəm. ²² Ngà kí tɔgrɔ-ti bè lé, ngan rɔ-je kí kubru rɔ dow-ti kí 'toki né kí tógi-dé goto n̄a bè kinlé, də bá 'to ngan rɔ-je kí d'a tò ya tá. ²³ Ə ngan rɔ-je kí kubru rɔ dow-ti kí j̄əi ya j'ooi-dé ki né kí rifa-é n̄a al kinlé bá j'təli j'uləi rifa dɔ-dé-ti n̄a. Ngan rɔ-ji-je kí tuwə kiŋə ndaa-ti al kinlé, də bá j'tosi kəm-ji go-dé-ti n̄a, ²⁴ rəmə də kí 'tuwə kiŋə ndaa-ti lé bá d'ɔw ndoo tɔsi kəm go-ti kí bè kin al. Lubə tulə ngan rɔ-je kubru rɔ dow-ti, k̄i gangi-é kí à kulə-né rifa kí n̄a dɔ də-ti kí rifa nal-dé. ²⁵ Bè kɔ kadi gángi-n̄a goto-né kubru rɔ-ti, ngà kadi ngan rɔ-je 'tosi-né kəm-dé go-n̄a-ti. ²⁶ Ə kinə ngon rɔ káre ingə k̄ɔ rəmə, ngan rɔ-je lay d'ingə k̄ɔ siə nati; kinə ngon rɔ káre ingə rifa rəmə, ngan rɔ-je lay 'ra rɔnəl siə nati. ²⁷ Səi 'toi kubru rɔ Kristi, ə 'toi ngan rɔ-é-je; n̄a-n̄a ya to ngon rɔ-é káre-káre. ²⁸ †Dan njékəwn̄a-je-ti lé, dɔsəy Lubə ində njékəwkulə-je, njékungi-ti joo ində njépata-je kí ta-é-ti, njékungi-ti mutə ində njéndó dow-je né; go-ti, kadkare ra nékɔji-je tò n̄ɔɔ, bá kadkare kadi lapiya njémɔy-je rəm, kadkare ra k̄i dow-je rəm, kadkare kɔr n̄ɔ njékəwn̄a-je rəm, bá kadkare pa ndɔta-je kí gay-gay rəm. ²⁹ Dow-je lay ya 'to njékəwkulə-je wa? Dow-je lay ya 'to njépata-je kí ta Lubə-ti wa? Dow-je lay ya 'to njéndó dow-je né wa? Dow-je lay ya 'to njéra nékɔji-je wa? ³⁰ Dow-je lay ya d'ɔw k̄i kadkare kadi lapiya njémɔy-je wa? Dow-je lay ya 'pa ndɔta-je kí gay-gay wa? Dow-je lay ya 'to njékɔr mee ndɔta-je kí gay-gay wa? ³¹ Adi kadkare-je kí maji itə ndəgi-é-je bá ɔo-é ra-si.

Ə m'a kɔji-si rəbi kí maji rəti-rəti ya bəy.

13

Ta kí sobi dɔ ndigi dow-je

Mat 22:36-40; Rɔm 13:8-10; Jɔ 3:16-19; 1Jɔ 4:7-21

¹ Lé m'pa ndɔta-je lə dow-je kí gay-gay, k̄i 'lə malayka-je ya kàrè bá, kinə ndigi dow-je goto mee-m-ti rəmə, m'toki ngowla kí ɓa kɛng-kɛng əse m'toki mbare kí ɓa sək̄i-sək̄i kare kin bè. ² †Ə lé m'ɔw k̄i kadkare pa ta kí ta Lubə-ti, k̄i kadkare gə gin né-je lay kí tò lo ɔɔyɔ-ti rəm, m'gə né-je lay rəm, bá lé m'ɔw k̄i kadmee kí asi gaki sar adi m'adi mbal-je d'ɔti-né lo k̄a-dé-ti k̄i rangi ya kàrè bá kinə ndigi dow-je goto mee-m-ti rəmə, m'to né kí kare. ³ Lé m'ləbi nékingə-m lay njéndoo-je, bá lé m'un rɔ-m ya m'adi 'ró pər kɔ ta lə dow-je ya kàrè bá kinə ndigi dow-je goto mee-m-ti rəmə, né kí m'ingə-ti goto. ⁴ Njəndigi dow-je lé, to njək̄ilə mee-é dɔ madi-é-ti rəm, to njéra k̄i dow-je rəm, to njéra kəmnda al rəm; njəndigi dow-je lé, ɔji rɔ-é al rəm, ində kadi-é al rəm, ⁵ njəndigi dow-je lé, ra né kí tò rɔsɔl al rəm, sangi né kɔ rɔ-é ya par al rəm, ra wɔngi al rəm, uwə ta mee-é-ti al rəm, ⁶ né kí njururu al lé, ɛ ra rɔnəl dɔ-ti al, ngà ta kí tɔgrɔ-ti bá ɛ ra rɔnəl dɔ-ti; ⁷ njəndigi dow-je lé, to njək̄iŋə go majal-je lay kɔgi rəm, adi mee-é né-je lay rəm, ində mee-é dɔ né-je-ti lay rəm, ore mee-é dɔ né-je-ti lay rəm. ⁸ Ndigi dow-je à goto nda al. Pa ta-je kí ta Lubə-ti à goto; ndɔta-je kí gay-gay à goto; négə à goto. ⁹ Kɔɔtalə né kí j'gəi lé, to man dɔ-é kare bəy, bá ta kí ta Lubə-ti kí j'isi j'pai kàrè j'isi j'pai man dɔ-é bəy rəm tɔ; ¹⁰ ngà loki né kí ɔr njuti à ree lé, man dɔ né à goto. ¹¹ Ndoki m'n̄ay-né ngon bəy lé, tapa-m to tapa ngon rəm, tagir lə-m to tagir lə ngon rəm, bá takɔr lə-m

† 12:28 12:28 Epe 4:11 † 13:2 13:2 Mat 17:20; 21:21; Mar 11:23

to takor læ ngon rəm; loki m'togi ngá rəmə, m'ra néra ngon al ngá. ¹² Bone bè lé, j'isi j'ooi ndil né titi kí dow oo-né rə-é sɔɔbɔ-ti bè, adi j'ooi piti-piti, ngà ndɔ-é bá j'a kooi kì kəm-ji ndə-ndə bəy; né kí bone bè m'gə lé to man dɔ-é kare bəy, ngà ndɔ-é bá m'a gə titi kí Lubə gə-m-né kin bè. ¹³ Bone bè né-je kí mutə kin tò lo tò-é-ti adi to: Kadmee rəm, kində mee dɔ-ti rəm, bá ndigi dow-je rəm; ngà ɛ kí boy itə-dé lay lé, to ndigi dow-je.

14

Ta kí sɔbi dɔ pata kí ta Lubə-ti kì pa ndɔta-je kí dow gə al

¹ 'Sangi kadi 'ndigi dow-je. Adi ɓo kadkare-je læ Ndil kí aa njay ra-si, ngà kí boy n̄a lé, kadkare pa ta kí ta Lubə-ti bá kadi ɓo-é ra-si. ² Kdɔtalə dow kí njəpa ta kì ndɔta kí dow gə al lé, pa ta kì dow-je al, ngà ɛ pa ta kì Lubə; kdɔ dow gə mee ta liə al; kì takul Ndil kí aa njay bá ɛ pa-né ta dɔ né-je-ti kí tò lo ɓoyɔ-ti. ³ Ngà dow kí njəpata kí ta Lubə-ti lé, ɛ pa ta kì dow-je ra-né sə-dé adi d'ow ki kete-kete rəm, ulə-né dingəm mee-dé-ti rəm, bá sɔl-né mee-dé rəm tɔ. ⁴ Dow kí njəpata kì ndɔta kí dow gə al lé, ɛ ya par é ta lé ra siə adi ɔw ki kete-kete; ngà dow kí njəpata kí ta Lubə-ti lé, ra kì njékəwnə-je adi d'ow ki kete-kete. ⁵ M'ge kadi səi lay ya 'pai ta kì ndɔta-je kí dow gə al ya, ngà m'ge n̄a ya bəy kadi 'pai ta kí ta Lubə-ti. Dow kí pa ta kí ta Lubə-ti lé, itə njəpata kì ndɔta kí dow gə al nja n̄a; bè al rəmə, kadi njəpata kì ndɔta-je kí dow gə al kinlé, ɔr mee-é adi njékəwnə-je adi d'ow-né ki kete-kete ɓane.

⁶ Ngankɔ-m-je kí njékadmee, kí ngɔsnè-ti kinlé, kinə m'ree rɔ-si-ti, ə m'pa ta kì ndɔta-je kí dow gə al, ɓi m'tee kì dɔ né kí tò lo ɓoyɔ-ti m'adi-si ooi al rəm, m'adi-si négə al rəm, m'pa ta kí ta Lubə-ti m'adi-si al rəm, bá m'ndó-si né al rəm lé, ri bá to maji kí m'ra sə-si wa? ⁷ Bè ya tɔ é né-je kí 'taa koo al kí 'to né-je kí ká-dé ɓa kí toki nəl-je, kì kunduməngrə-je bè kinlé, kinə 'ra d'adi ɓa kì gangi-é gangi-é al lé, dow à gə mindi pa nəl ban, əse à gə mindi pa kunduməngrə ban wa? ⁸ Ə kinə ká təbi mbanga ɓa aa yéréré al lé, n̄a à ra rɔ-é kdɔ kɔw rɔ-ti wa? ⁹ Səi kàrè, bè ya tɔ, kinə 'pai ta kì ndɔta kí rangi bá toki kor mee-é al lé, dow à gə mee ta lə-si lé ban wa? Səi 'pai ta dan yəl-ti kogi kare. ¹⁰ Ndɔta-je kí gay-gay kí 'n̄a dɔnangi-ti nè kinlé, kí káre kí mee-é tò al ya goto. ¹¹ Adi kinə dow pa ta kì ndɔta kí m'gə al lé, m̄a m'to mba rɔ dowbé-ti rəm, bá dowbé kàrè to mba rɔ-m-ti rəm tɔ. ¹² Səi kàrè bè ya tɔ, titi kí ɓo kadkare-je læ Ndil kí aa njay ra-si-né lé, kadkare ra kì njékəwnə-je kadi d'ow ki kete-kete kinlé bá 'sangi kadi ingəi mburuki-mburuki.

¹³ Gin-é kin bá, dow kí njəpata kì ndɔta-je kí dow gə al lé, kadi pa ta kì Lubə kadi adi-é ɔr mee-é adi dow-je. ¹⁴ Kdɔtalə kinə m'pa ta kì Lubə kì ndɔta-je kí dow gə al lé, m'isi m'pa ta kì Lubə tagir-ti lə-m, ngà négə lə-m rəmə tò kogi kare. ¹⁵ Bè ngà se ri bá m'a ra wa? M'a pa ta kì Lubə tagir-ti lə-m ya, ngà m'a pa ta kì Lubə kì négə lə-m tɔ; m'a kusi pa tagir-ti lə-m ya, ngà m'a kusi pa kì négə lə-m tɔ. ¹⁶ Ə kinə i 'ra oiyo Lubə tagir-ti lə-i lé, dow kí isi dan dow-je-ti kì kisi bè ya par kí gə mee ta kí i 'pa lé al lé, à ra Amən dɔ oiyo-ti lə-i ban wa? ¹⁷ Tɔgrɔ-ti, oiyo lə-i kí i 'ra Lubə lé, maji n̄a ya, ngà ra bá ra kì dowbé kinlé adi ɔw ki kete-kete al. ¹⁸ M'ra oiyo Lubə kdɔ kadi kí adi-m m'pa ta kì ndɔta-je kí dow-je 'gə al m'itə-si lay; ¹⁹ ngà dan njékəwnə-je-ti lé, m̄a m'ndigi n̄a kadi m'pa ta m̄i kì négə lə-m kdɔ ndó-né né dow-je itə kadi m'pa ta ɓudɔgi lo dɔgi kì ndɔta-je kí dow gə al.

²⁰ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kí sobi dɔ kɔr kəm né-je rəmɔ, kadi 'toi ngan-je mɛɛ-é-ti al, ngà kí sobi dɔ néra kí maji al bá, kadi 'toi ngan-je kí ndɛ bè mɛɛ-é-ti, ɔ kí sobi dɔ kɔr kəm né-je rəmɔ, kadi 'toi dow-je kí tɔgi gangi mɛɛ-é-ti. ²¹ 'Ndàngi mɛɛ mbete ndukun-ti 'panè: M'a kadi dow-je kí ndɔta lə-dé tɔ gay 'pa ta kɔ gin dow-je kan, m'a ndumɔ ta mba-je kɔ pa-né sɔ-dé ta, ɔ bè ya kàrè, d'a koo ta lə-m al, 'Babe bá pa bè.

²² Bè rəmɔ, ndɔta-je kí dow gə al lé, to nékɔji kɔ njékadmɛɛ-je al, ngà to nékɔji kɔ njékadmɛɛ al-je; ɔ ta kí ta Lubə-ti rəmɔ, to nékɔji kɔ njékadmɛɛ al-je al, ngà to nékɔji kɔ njékadmɛɛ-je. ²³ Kinə sɔi njékəwnɔ-je bikti lay 'kəwi-nɔ, bá sɔi lay ya isi 'pai ta kɔ ndɔta-je kí dow gə al lé, loki dow-je kí 'ree rɔ-si-ti ki ree bè ya par ɔse njékadmɛɛ al-je 'ree dan-si-ti lé, d'a panè 'toi mbə-je al ya wa? ²⁴ Ngà kinə sɔi lay ya isi 'pai ta kí ta Lubə-ti, bá njékadmɛɛ al káre ɔse dow kí ree rɔ-si-ti ki ree bè ya par isi dan-si-ti lé, ta-je lə-si lay ya à kuwə-é kɔ ta rəm, à gangta dɔ-é-ti rəm ²⁵ ɔ né-je kí ɛ bɔyɔ mɛɛ-é-ti lay ya gin-é à tɛɛ ndaa-ti rəsi ɔ ɛ à tɔɔ burmba nangi ɔ à kɔsi dɔ-é nangi nɔ Lubə-ti bá à pa ta-é kɔ lo-lo panè: Lubə isi dan-si-ti ya tɔgrɔ-ti.

²⁶ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, bè ngà se ri bá j'a rai wa? Loki 'kəwi-nɔ lé, dow káre à kusi pa, dow káre à ndó né dow-je, dow káre à tɛɛ kɔ dɔ né kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti, dow káre à pa ta kɔ ndɔta-je kí dow gə al, dow káre à kɔr mɛɛ-é; kadi né-je lay ya toki ra kɔ kadi njékəwnɔ-je d'ɔw-né ki ketekete. ²⁷ Kinə kadi toki pa ndɔta-je kí dow gə al rəmɔ, kadi to dow-je joo, al ɔ mutə bi kadi də dɔ lo kin al, ɔ kadi 'pa ta lé d'ɔsi go-nɔ go-nɔ ɔ kadi njəkɔr mɛɛ-é isi tɔ bane. ²⁸ Kinə dow kí njəkɔr mɛɛ-é goto rəmɔ, kadi d'isi dan njékəwnɔ-je-ti ta-dé mbə, ɔ kadi nɔ-nɔ ya pa ta kɔ rɔ-é rəm, pa ta kɔ Lubə rəm. ²⁹ Kí sobi dɔ njépata-je kí ta Lubə-ti rəmɔ, kadi dow-je joo ɔse mutə 'pa ta ɔ kadi dɛ kí rangi 'ndər gin-é d'oo. ³⁰ Kinə Lubə tɛɛ kɔ dɔ né adi dow káre kí rangi kí isi nɔɔ rəmɔ, kadi njəkisi pa ta dɔsɔy lé uti ta-é. ³¹ Kɔɔtalə sɔi lay ya a 'pai ta kí ta Lubə-ti kɔsi go-nɔ go-nɔ, kɔ kadi sɔi lay ya 'ndói-né-nɔ né rəm, uləi-né dingəm mɛɛ-nɔ-ti rəm. ³² Njépata-je kí ta Lubə-ti lé, dɛ ya d'ɔw kɔ tɔgi dɔ kadkare-ti lə-dé; ³³ kɔ Lubə lé to Lubə kí njèree kɔ néra kí jugi-jugi al, ngà ɛ to njèree kɔ lapiya.

Titi kí 'ra-né dan njékəwnɔ-je-ti kí gay-gay lay kí d'aa njay lé, ³⁴ kadi dené-je d'isi ta-dé mbə dan njékəwnɔ-je-ti kí gay-gay, kɔ tarəbi tɔ kadi 'pa ta dan njékəwnɔ-je-ti al; ngà kadi d'ulə dɔ-dé gin tɔgi dingəm-je-ti titi kí ndukun pa-né tɔ*. ³⁵ Kinə 'ndigi 'gə gin né madi rəmɔ, kadi 'dɔji ngɔbi-dé-je mɛɛ kəy-ti; kɔ tuwə kadi dené pa ta dan njékəwnɔ-je-ti al. ³⁶ Sɔi bá ta lə Lubə i rɔ-si-ti wa? ɔse sɔi kɔ kár-si bá ta lə Lubə ɔw dan-si-ti wa? ³⁷ Kinə dow madi oo rɔ-é ki njépata kí ta Lubə-ti, ɔse oo rɔ-é ki dow kí Ndil kí aa njay bá ɔsi-é kadi ra né madi rəmɔ, kadi dowbé gə kí ta kí m'ndàngi m'adi-si kinlé to ndukun lə 'Babe. ³⁸ ɔ kinə dow madi gə kí ta kin to ndukun lə 'Babe al rəmɔ, dowbé kinlé, Lubə gə-é al tɔ.†

³⁹ Beba, ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, adi bo pa ta kí ta Lubə-ti ra-si, ɔ ɔgi dow lo pa ta kɔ ndɔta-je kí dow gə al al. ⁴⁰ Ngà ra bá kadi 'rai né-je lay kí gangi-é kí tuwə ra-né rəm, kadi ɔw go-nɔ-ti mbɛlɛngi-mbɛlɛngi rəm.

Ta kí sobi dɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ

* **14:34** 14:34 Kgn 3:16; 1Kɔ 11:3; Epe 5:22; 1Ti 2:12; Tit 2:5 † **14:38** 14:38 Ta kí 'panè: [Lubə] gə-é al kinlé, ɛ kí tɔ kɔ ta grɛki lé 'ndàngi 'panè ['gə-é al] ya par. Beba dow-je kí nɔ-je 'panè to Lubə bá gə-é al ɔ dɛ kí dan-ti-je 'panè to dow-je bá 'gə-é al.

15

Tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'ole mɛɛ-si dɔ Poyta kí Maji-ti kí m'ilə mbe-é m'adi-si é 'ndigi dɔ-ti rəm, ɔi dɔ-ti njángi rəm kinlé, ² kinə oyi rigi-rigi dɔ gangi-é-ti kí m'ilə-né mbe-é m'adi-si kinlé rəm, ɛ b́a sɔi aji-né; ə kinə bè al tɔ rəm, sɔi adi mɛɛ-si k̀i ndangi kare. ³ Néndó kí m'ingə lé ya tɔ b́a m'ndó-si kete ǹɔ né-je-ti lay. Adi to ta kí sobi dɔ Kristi kí oy kɔɔ majal-je lə-ji, titi kí ta-é t̀ɔ-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay; ⁴ †dubi-é ə tɔsi ndəl ində lo tɛɛ ndɔ-ti kí njèkungi-ti mutə titi kí ta-é t̀ɔ-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay. ⁵ †Sepasi* oo-é rəm, b́a dɛ kí dɔgi gidi-é joo d'oo-é rəm. ⁶ Go-ti, njékadmɛɛ-je kí kɔr-dé tɔy bɔm̀i ya d'oo-é nati; ə dan-dé-ti lé, dɛ kí d'isi k̀i dɔ-dé taá nè b̀ɔy b́a 'n̄a, ngà dɛ kí madi-je b́a d'oy ngá. ⁷ Go-ti, Jaki oo-é rəm, b́a njékɔwkułə-je lay ya d'oo-é rəm tɔ. ⁸ †Go dɛ-je-ti kin lay lé, Jeju tɔji rɔ-é adi m̄a kí m'toki ngon kí d'ɔr-é k̀i kɔr bè kin kàrè m'oo-é tɔ. ⁹ †Kɔɔ m̄a m'to kí ndɛ bè dan njékɔwkułə-je-ti, b́a m'tuwə kadi dow ba-m njékɔwkułə al rəm, kɔɔtalə ndɔki m'ulə kəm njékəwn̄a-je lə Lubə ndoo. ¹⁰ Takul ramaji lə Lubə b́a m'to-né né kí m'to kin, ə maji liə kí ɛ ra sə-m kinlé t̀ɔ kɔgi kare al; tɔgrɔ-ti, t̀ɔ kɔgi kare al ya, kɔɔ m'ra kullə m'itə-dé lay. To m̄a ya k̀i dɔ-m al, ngà to ramaji lə Lubə b́a n̄ay sə-m. ¹¹ Ə lé to m̄a ɔsə to dɛ kàrè, né kí j'ilə mbe-é lé, ɛ ya sɔi adi-é mɛɛ-si tin.

Tɔsi ndəl tɛɛ lə dow-je kí d'oy

¹² Kinə j'ilə mbe tɔsi kí Kristi tɔsi ndəl tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy lé, ban b̀ɔy b́a dow-je madi dan-si-ti 'panè dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al wa? ¹³ Kinə dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al rəm, Kristi ya kàrè tɔsi ndəl ində lo tɛɛ al tɔ. ¹⁴ Ə kinə Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ al rəm, mbe kilə lə-ji to né kí kɔgi kare rəm, b́a kadmɛɛ lə-si kàrè to né kí kɔgi kare rəm tɔ. ¹⁵ Kinə tɔgrɔ-ti ya dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al rəm, j̄ɔi j'təti ta kí ndangi kare ta Lubə-ti. Kɔɔtalə Lubə adi Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy al ya, j̄ɔi j'painè Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. ¹⁶ Kɔɔ kinə dow-je kí d'oy 'tɔsi ndəl 'tɛɛ al rəm, Kristi ya kàrè tɔsi ndəl tɛɛ al ya tɔ. ¹⁷ Ə kinə Kristi tɔsi ndəl tɛɛ al rəm, kadmɛɛ lə-si to né kí kɔgi kare rəm, isi dan majal-je-ti lə-si ya b̀ɔy rəm, ¹⁸ b́a dɛ kí 'nam kàd̀i Kristi-ti b́a d'oy kinlé kàrè ta-dé t̄i rəm tɔ. ¹⁹ Kinə j'indəi mɛɛ-ji dɔ Kristi-ti kɔɔ kisi k̀i dɔ taá kí bone kin ya par rəm, j̄ɔi ya kəm-ji t̀ɔ ndoo itə dow-je lay.

Jeju Kristi ya to kí dɔsɔy kí njètɔsi ndəl tɛɛ

²⁰ Ngà kí tɔgrɔ-ti lé, Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy; ɛ ya to kí dɔsɔy kí tɔsi ndəl ində lo 'tɛɛ adi tɔji kí dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ tɔ. ²¹ Kɔɔ koy ree k̀i takul dow kàre-rè, rəm takul dow kàre-rè ya tɔ é tɔsi ndəl kində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy t̀ɔ-né tɔ. ²² Gangi-é kí koy ree-né dɔ dow-je-ti lay k̀i kəm rəbi kí rɔ Adam-ti kinlé, gangi-é kin ya tɔ é dow-je lay kí 'nam kàd̀i Kristi-ti lé, d'a təl kisi-né kəm tɔ, ²³ ngà tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, t̀ɔ k̀i gangi-é gangi-é. Kristi ya to kí dɔsɔy kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, ə dɛ lay kí 'to dow-je liə d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ ndɔ ree-é-ti tɔ. ²⁴ Loki ɛ à tuj̄i tógi ndil-je kí maji al lay, k̀i kɔbe-je lay, k̀i tógi-je lay lé, ɛ à təl k̀i kɔbe kadi Bəbi-ji Lubə rəm, go-ti à to sɔy né-je tɔ. ²⁵ Kɔɔ t̀ɔ kadi-é

† 15:4 15:4 Mat 12:40; Knj 2:24-32 † 15:5 15:5 a Luk 24:34; b Mat 28:16,17; Mar 16:14; Luk 24:36; J̄a 20:19 * 15:5 15:5 Sepasi lé to Piyər ə dɛ kí dɔgi gidi-é joo lé to njéndó né-je lə Jeju. † 15:8 15:8 Knj 9:3-6 † 15:9 15:9 Knj 8:3

ò be sar kadi Lubə təl njèba-je liə lay gin tógi-é-ti. ²⁶ Sɔy njèba kí à tuji-é lé to koy. ²⁷ Kdɔ Lubə adi né-je lay tò gin tógi Kristi-ti. Ngà pa kí Kristi panè né-je lay tò gin tógi-n'è-ti kinlé, tɔji ndaa-ti rəsi kí njèkadi né-je lay tò gin tógi-é-ti lé, ɛ rəmə isi gin tógi-é-ti lé al. ²⁸ Ə loki né-je lay à tò gin tógi-é-ti lé, ɛ kì dɔ-é kí tò Ngon lə Lubə lé, à kulə dɔ-é gin tógi-ti liə ɛ kí njèkadi né-je lay tò gin tógi-é-ti, kdɔ kadi daji rɔ Lubə bikti lay ya tò mee né-je-ti lay tɔ.

²⁹ Ngà kinə tò bè al rəmə, njèkadi 'ra-dé batəm tó dow-je-ti kí d'oy kinlé, 'ra bè kdɔ ri wa? Kinə dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al ya riw lé, kdɔ ri bá d'adi 'ra-dé batəm tó-dé-ti bəy wa? ³⁰ Ə jəi ya kàrè kdɔ ri bá kaglo-je lay ya j'ilə-né rɔ-ji kɔgi bè wa? ³¹ Ndɔ-je lay ya m'a ta yo-ti; ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, m'pa rəsi bè kdɔ nam kí 'nami kàdì 'Babə-ti lə-ji Jeju Kristi kinlé to né riba lə-m. ³² Kinə rɔ kí m'ro kì dow-je kí bebo Epeji-ti kí 'toki dɔ-je kí wale bè kinlé, to rɔ kdɔ né kí go daji rɔ-ti ya par lé, se ri é m'a kingə mee-é-ti wa? Kinə dow-je kí d'oy lé d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al rəmə, adi j'usoi ə j'ayi kdɔtalə bore ə j'a koyi! ³³ Ədi rɔ-si al: Nam kí maji al à tuji panjiyə kí maji. ³⁴ Adi kəm-si ijə dɔ rɔ-si-ti kijə kí tɔgrɔ-ti, ə 'rai majal al. Kdɔ dow-je madi dan-si-ti 'gə Lubə al. M'pa bè m'ulə-né rɔsɔl dɔ-si-ti.

Tɔsi ndəl kində lo tɛɛ kì daji rɔ kí ban wa?

³⁵ Ngà dow madi à dəji panè: Dow-je kí d'oy lé d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ ban-ban wa? Ə d'a tɛɛ kì rɔ-dé kí rá wa? ³⁶ Mbó dow! Né kí i 'dubi lé, à koy ya bá à tɛɛ bəy al wa? ³⁷ Ə né kí i 'dubi kí à to kaa gemɛ je bè əse kaa né madi kí rangi kàrè, à to daji rɔ-é kinlé bá à kubə al; ³⁸ ə Lubə bá adi daji rɔ né-é tɛɛ kì gangi-é kí mee-é ndigi, ə kaa né kí rá-rá ya Lubə adi tɛɛ daji rɔ né-é né-é. ³⁹ Rɔ né-je lay ya titi-nə al. Ngà rɔ dow-je tò gay rəm, rɔ dɔ-je tò gay rəm, rɔ yəl-je tò gay rəm, bá rɔ kanji-je kàrè tò gay rəm tɔ. ⁴⁰ Rɔ né-je kí dɔrɔ-ti tò nɔɔ rəm, bá rɔ né-je kí dɔnangi-ti tò nɔɔ rəm tɔ; ngà ndógi lə rɔ né-je kí dɔrɔ-ti tò gay kì ndógi lə rɔ né-je kí dɔnangi-ti. ⁴¹ Ndógi lə kàdì tò gay rəm, ndógi lə nəy tò gay rəm, bá ndógi lə kərwəi-je tò gay rəm tɔ. Ə ndógi lə kərwəi kàrè tò gay kí 'lə kərwəi kí madi. ⁴² Adi kí sobi dɔ tɔsi ndəl tɛɛ lé kàrè tò bè ya tɔ. 'Dubi dow kì rɔ-é kí à ndum ə à tɔsi ndəl tɛɛ kì rɔ-é kí à ndum al ngá. ⁴³ 'Dubi dow kì rɔ kí to né madi al ə à tɔsi ndəl tɛɛ kì rɔ kí ndóle; 'dubi dow kì rɔ kí yay ə à tɔsi ndəl tɛɛ kì rɔ kí tógi-é nə. ⁴⁴ 'Dubi dow kì rɔ kí d'oji-é-né ə à tɔsi ndəl tɛɛ kì rɔ kí Ndil kí aa njay adi-é. Kinə rɔ dow kí d'oji-é-né tò rəmə, rɔ-é kí Ndil adi-é tò ya tɔ. ⁴⁵ Gin-é kin bá 'ndàngi-né 'panè: Adam kí to dow kí dɔsɔy lé təl dow kí isi kəm. Adam kí gogi nè təl Ndil kí njèkadi dow-je d'isi kəm. ⁴⁶ Né lə Ndil bá to kí dɔsɔy al, ngà rɔ dow kí d'oji-é-né bá to kí dɔsɔy; né lə Ndil ree go-ti gogi. ⁴⁷ Dow kí dɔsɔy lé to nangi bá dubə, adi dow tɔ kí nangi nè. Ə ɛ kí njèkungi-ti joo i dɔrɔ-ti. ⁴⁸ Dow-je kí dɔnangi-ti nè lé, 'titi-nə kì dow kí ndɔki to nangi bá dubə lé ya tɔ; ə dow-je kí dɔrɔ-ti lé, 'titi-nə kì njèki dɔrɔ-ti lé ya tɔ. ⁴⁹ Gangi-é kí jəi j'titi-né-nə kì dow kí ndɔki Lubə ubə-é kì nangi lé, bè ya tɔ ə j'a titi-né-nə kì dow kí njèki dɔrɔ-ti lé tɔ.

Mbəl rɔ, kì tətɔ kí dɔbəy-ti *1Te 4:13-18*

⁵⁰ Ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, m'gə kí rɔ dow, kì məsi d'a kisi kɔbe-ti lə Lubə al, né kí ndum à ra be natì kì né kí ndum al al.

⁵¹ †Yɔn, m'a kidɔ-si ta kí tò lo bɔyɔ-é-ti: J'a koyi lay al, ngà jɔi lay ya rɔ-ji à toki mbɔl ⁵² tajinati nè ya, titi kɔm kí kindɔ jipi bè, loki ká tɔbi mbanga kí dɔbɔy-ti à ba. Kɔ loki ká tɔbi mbanga à bá lé, dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndɔl kindɔ lo tɛɛ kɔ rɔ kí dum ndum, ə jɔi rəmə, rɔ-ji à toki mbɔl. ⁵³ Kɔtɔlɔ rɔ kí à ndum kinlé tò kadi à kun rɔ kí dum ndum ə rɔ kí à koy kinlé tò kadi à kun rɔ kí à koy al tɔ.

⁵⁴ Loki rɔ kí à ndum kin à kun rɔ kí dum ndum, ə rɔ kí à koy kin à kun rɔ kí à koy al rəmə, ta kí 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, né-é à ra né. 'Ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: Rɔ tɔti koy tɔti kí sartagangi. ⁵⁵ Koy, tɔtrɔ lə-i tò rá ngá wa? Koy, nékati lə-i tò rá ngá wa?

⁵⁶ Nékatɔ lə koy, to majal; ə tɔgi majal, to ndukun. ⁵⁷ Ngà oiyo to kí lə Lubɔ kí njèkadɔ j'tɔtrɔ kɔ takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi.

⁵⁸ Gin-é kin bá, ngankɔ-m-je kí m'indɔ-si dan kɔm-m-ti, ɔi dingəm, ɔi lo kɔ-si-ti gərərə, ɔwi kɔ kete-kete kɔ ndɔ-je lay mɛɛ kullə-ti lə 'Babe, kɔ sɔi 'gəi kí kullə lə-si tò kɔgi kare rɔ 'Babe-ti al.

16

Ta kí sobi dɔ némbɔ, kɔ sɔy ta-je

Rɔm 15:25-27

¹ †Kí sobi dɔ némbɔ kɔ ra-né kɔ njékaa njay-je lé, sɔi kàrè kadi 'rai titi kí m'un-né ndu m'adi njékəwnɔ-je kí gay-gay kí dɔnangi Galati-ti kin bè tɔ. ² Nɔ kí dɔsɔy mɛɛ Dimasi-ti lé, kadi nɔ-nɔ ya uwə gal né mɛɛ kəy-ti liə kɔ gangi-é kí asi dɔ tɔgi-é-ti indɔ gay, bi kadi toki ngəbi nɔ kɔw-m rɔ-si-ti bá mbɔ-né né al. ³ Ə loki m'a kɔw rɔ-si-ti rəmə, dow-je kí a mbəti-dé kadi d'ow kɔ némbɔ lə-si Jorijalɛm lé, m'a ndàngi mbete kadi-dé ji-dé-ti bá d'a kɔw-né. ⁴ Ə kinə tuwə kadi mɔ ya kɔ dɔ-m m'ow bane kàrè, dɛ d'a kɔw sə-m nati. ⁵ †M'a kal dɔnangi Maseduwan-ti bè bá m'a kɔw rɔ-si-ti, kɔtɔlɔ m'a kindɔ dɔnangi Maseduwan gangi bá m'a kɔw. ⁶ Dɔmaji ə m'a kisi rɔ-si-ti nɔɔ mbɔr sɛ, ban al ə nɔy kul kàrè à dəə dɔ-m-ti rɔ-si-ti, kɔ kadi 'rai sə-m kadi m'ow lo kí m'a kɔw-ti. ⁷ Kí nè kinlé, mɔ m'ndigi kɔw koo-si ə kindɔ gangi taá al, ngà kinə 'Babe inə tarəbi adi-m rəmə, mɔ m'oji mɛɛ-m-ti kadi m'ow ə m'isi rɔ-si-ti asi kaglo sɛ. ⁸ †Ngà kɛ bá m'a kisi bebo Epeji-ti sar kadi nɔ ra nɔy Pantekoti asi-né. ⁹ Kɔtɔlɔ mɛɛ bebo Epeji-ti lé, tarəbi ra kullə lə-m tɛɛ tati nɔ-m-ti doo rəm, bá njéba-je kàrè 'nɔ rəm.

¹⁰ †Kinə Timote ɔw tɛɛ rɔ-si-ti rəmə, 'rai-é adi mɛɛ-é usi nangi dan-si-ti, kɔtɔlɔ ɛ kàrè ra kullə lə 'Babe titi mɔ bè tɔ.

¹¹ Kadi dow nɔdi-é al. Adi-é né-je kadi tɔl ree-né rɔ-m-ti gogɔ kɔ lapiya, kɔtɔlɔ m'isi m'ngəbi-é nati kɔ ngankɔ-é-je kí njékadmɛɛ. ¹² Kí sobi dɔ Apolosi kí to ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ lé, mɔ m'ulə dingəm mɛɛ-é-ti nɔ kadi ɔw rɔ-si-ti nati kɔ ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ kin ya, ngà mɛɛ-é ndigi kɔw kí ngosnè-ti kin al; loki ɛ ingə tarəbi rəmə à kɔw bəy.

¹³ Isi kɔm, ɔi gərərə dɔ kadmɛɛ-ti, ɔi dingəm, uwəi rɔ-si ngɔ.

¹⁴ Adi ndignɔ tò dan-si-ti mɛɛ né-je-ti lay.

¹⁵ †Sɔi 'gəi kí Istepanasi, kɔ dɛ kí mɛɛ kəy-ti liə bá 'to dow-je kí dɔsɔy kí d'adi mɛɛ-dé dɔnangi Akay-ti rəm, 'to dow-je kí d'adi rɔ-dé 'ra kullə d'adi njékaa njay-je rəm.

Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'tɔl m'dəji-si ya bəy m'panè: ¹⁶ Dow-je kí bè kinlé, uləi dɔ-si gin tɔgi-dé-ti rəm, bá dow-je lay kí d'indɔ rɔ-dé nati

sə-dé 'ra kullə kàrè, uləi dɔ-si gin tógi-dé-ti tɔ. ¹⁷ Ree kí Istepanasi-je kì Portinatusi-je kì Akayikusi-je 'ree d'oo-m lé, adi-m rɔnəl n̄; də 'ree 'ra sə-m tó-si-ti; ¹⁸ kdɔtalə də 'ra d'adi mɛɛ-m usi nangi rəm, səi kàrè mɛɛ-si usi nangi rəm. Ɔ dow-je kí bè kinlé 'gəi kadi 'piti-dé bane. ¹⁹ †Njékəwn̄-je kí gay-gay kí donangi Aji-ti 'ra-si lapiya. Akilasi-je kì Prisiil, kì njékəwn̄-je kí mɛɛ kəy-ti lə-dé 'ra-si lapiya n̄ kì ri 'Babe. ²⁰ Ngankɔ-si-je kí njékadmɛɛ lay ya 'ra-si lapiya. 'Rai-n̄ lapiya ɔ uwəi-né-n̄ kàd̄i-n̄-ti kì mɛɛ kí aa njay. ²¹ M̄ Pol ya m'ndàngi kì ji-m m'panè: Lapiya lə-si. ²² Kinə dow ndigi 'Babe al rəmə, kadi ndɔl tò dɔ-é-ti! Maranata ('Babe lə-ji, 'ree). ²³ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju n̄y sə-si! ²⁴ M'ndigi-si lay ya kdɔ nam kí 'nami kàd̄i Jeju Kristi-ti.

Mbete kí njèkungì joo kí Pol ndàngì adì Kɔrɛnti-je

Ta-je kí dɔ mbete-tì kí njèkungì joo kí Pol ndàngì adì Kɔrɛnti-je

Mbete kinlé Pol ndàngì adì njékəwnə-je kí Kɔrɛnti bal káre go mbete-tì kí dɔsəy kí ndàngì adì-dé. Go mbete-tì kí dɔsəy lé, Pol ɔw Kɔrɛnti kɔo koo njékəwnə-je rəmə oo kɪ kulənoji liə kɪ njékəwnə-je kí Kɔrɛnti maji al. Kulənoji kí dan-dé-tì majal kɔo dow-je madi kí 'ba rɔ-dé njékəwkulə-je lə Jeju d'ow 'ndó né-je kí ngɔm njékəwnə-je kí Kɔrɛnti 'təl-né dɔ-dé. Loki né-je kin tɔ bə lé, Pol ndàngì mbete madi kɔl-né sə-dé ə to Titi bá ɔw-né adì-dé. Mbete-é kinlé bá pa ta-é mɛɛ mbete-tì kin tɔ (2Kɔ 2:3-4; 7:8). Mbete kí ɛ ndàngì kɔl-né sə-dé kinlé goto bone bə. Loki Titi təl ree bá ingə Pol dɔnangì Maseduwan-tì lé, idə-é tokì go mbete-tì kinlé tagir lə njékəwnə-je kí Kɔrɛnti təl maji kɪ rɔ-é-tì gogì. Kɔo dow-je nɔ dan-dé-tì 'tusi kullə ra-dé-je kí majal lé d'ɪnə. Beba dɔnangì Maseduwan-tì nɔɔ ya Pol ndàngì mbete kí njèkungì-tì joo kin adì njékəwnə-je kí Kɔrɛnti kɔo ra-dé-né oiyo rəm, kɔo kulə-né dingəm mɛɛ-dé-tì go kaglo-tì kí ngɔ kin rəm (2Kɔ 1-7).

Kɪ lo kɔr-é-tì kí 8 tɛɛ 9 lé Pol ɔji-dé ta kí dɔ némbɔ-tì kí kadi d'ɔsi-né kuti njékadmɛɛ-je kí Jorijalɛm kí 'to njéndoo-je (1Kɔ 16). Né-je kin tɔ bə ya, ngà dan njékəwnə-je-tì kí Kɔrɛnti lé, dow-je kí dan-dé-tì kí 'to njéra ta kɪ Pol 'ra siə ta kəm-dé kɪ kete-kete. Gin-é kin bá mɛɛ mbete-tì kinlé Pol pa-né ta dɔ né-je-tì kí tɔji kí n'to njékəwkulə kí tɔgrɔ-tì (2Kɔ 10-13). Ta kí Pol pa dɔ to-tì kí n'to njékəwkulə kí tɔgrɔ-tì lə Jeju kinlé, to kɔji bá ɔji rɔ-é al, ngà ɛ ge kadi 'gə bə bá d'a kɔ-né njángì dɔ Poyta kí Maji-tì kí n'ilə mbɛ-é n'adì-dé kin rəm, d'a 'gə-né kí Kristi kí n'pa ta liə n'adì-dé kinlé ɛ ya to 'Babe rəm. Adì Poyta kí Maji kí rangì goto rəm, Kristi kí rangì kàrè goto rəm tɔ.

Mbete kinlé ta rɔnəl-je kɪ kɔl-je nɔ-tì rəm, bá ta-je kí sɔbi dɔ Pol kɪ kɔ-je liə, kɪ né-je kí dɔrɔ-tì kí Lubə tɛɛ kəm-é adì-é oo loki né ra-é-né tokì nɪ bə kin tɔ-tì rəm.

Tɔji rɔ kɪ lapiya kí ra

¹ †Mɔ Pol kí m'to njékəwkulə lə Jeju Kristi kɪ takul mɛɛndigì lə Lubə, j'isi natì kɪ Timote kí to ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ, bá m'ndàngì mbete kin m'adì-si sɔi njékəwnə-je lə Lubə kí isi bebo Kɔrɛnti-tì rəm, m'adì-si sɔi ndɔgì njékaa njay-je lay kí isi dɔnangì Akay-tì lay rəm tɔ. ² Kadi ramaji kɪ lapiya lə Bɔbi-ji Lubə, kɪ 'lə 'Babe Jeju Kristi nɔy sə-si! ³ Kɔsgaji tɔ dɔ Lubə-tì kí to Bɔbi 'Babe lə-ji Jeju Kristi rəm, to Bɔbi-ji kí njékoo kəmtondoo rəm, to Lubə kí njèsɔl mɛɛ dow-je mɛɛ né-je-tì lay rəm. ⁴ Ɛ bá to njèsɔl mɛɛ-ji dan kɔ-je-tì lə-ji lay, kɔo kadi jɛ ya kɪ dɔ-ji kàrè sɔl kí ɛ sɔl mɛɛ-ji kinlé j'asi sɔl-né mɛɛ dɛ kí d'isi dan kɔ-je-tì kí gay-gay tɔ. ⁵ Kɔo gangì-é kí kɔ-je kí kingə kɪ rɪ Kristi ədì-né dɔ-ji-tì kɪ ndì bə kinlé, gangì-é kin ya sɔlmɛɛ kí j rɔ Kristi-tì ree-né dɔ-ji-tì titi mum bə tɔ. ⁶ Kinə j'ingə kɔ rəm, j'ingə kɔo kadi mɛɛ-si sɔl-né rəm, kɔo kadi aji-né rəm; ə kinə mɛɛ-ji sɔl rəm, tɔ kɔo kadi mɛɛ-si sɔl-né ə kadi to mɛɛsɔl kí ra adì asi kadi uwəi tɔgì-si ngɔ mɛɛ kɔ-je-tì kí káre-rè kí jɛ kàrè j'isi j'ingə kin tɔ. ⁷ Ə mɛɛ-ji kí

† 1:1 1:1 Knj 18:1

je j'ində dɔ-si-ti lé, tò lo tò-é-ti njángi; kdɔtalə né kí je j'gə ɛn: Gangi-é kí sɛi ingəi-né kò nati sɛ-ji lé, gangi-é kin ya sɛi ingəi-né mɛɛsɔl nati sɛ-ji tɔ.

Mbunə Pol-je kɔ Kɔrɛnti-je

Kò-je lə Pol kɔ madkullə-je liə

⁸ †Kdɔtalə, ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kò kí al dɔ tógi-ji galim, kí j'ingə dɔnangi Aji-ti, adi mɛɛ-ji gangi man sar adi je j'ɔr-né mɛɛ-ji mir dɔ rɔ-ji-ti kinlé, j'ndigi kadi 'gəi ta kí dɔ-ti maji. ⁹ Ngà je ya j'gə dɔ-ji-ti maji kí 'gangi ta koy dɔ-ji-ti, kdɔ kadi j'ində-né mɛɛ-ji dɔ rɔ-ji-ti al, ngà kadi j'ində mɛɛ-ji dɔ Lubə-ti kí njékadi dow-je kí d'oy 'tɔsi ndəl. ¹⁰ Lubə bá taa-ji ji koy-ti ilə-ji taá ə à taa-ji ji koy-ti kí bè kin ya bəy. Tɔgrɔ-ti, je j'ində mɛɛ-ji dɔ-ti kí à taa-ji ji koy-ti ya bəy ¹¹ kɔ takul ta-je kí sɛi ya kàrè isi pai siə kdɔ ta lə-ji; adi maji kí Lubə ra sɛ-ji kɔ takul ta-je kí dow-je nɔ d'isi 'pa siə kdɔ ta lə-ji kinlé, dow-je nɔ ya d'a ra-é-né oiyo tɔ. ¹² Kdɔtalə né kí to né riba lə-ji lé, to mɛɛ-ji kí usi nangi dɔ panjiyə-ji-ti kɔ rɔ dow-je-ti lay rəm, bá kí boy nɔ lé, to panjiyə-ji kí dan-si-ti kí to panjiyə kí aa njay rəm, to panjiyə kí njururu rəm, to panjiyə kí j rɔ Lubə-ti bi to kí go gosi-ti lə dow al, ngà tò kɔ takul ramaji lə Lubə. ¹³ Je j'ndàngi ta kí rangi j'adi-si al, ngà ta kí sɛi 'ndói ə 'gəi mɛɛ-é kin ya. Mɔ m'ində mɛɛ-m-ti kí sɛi a gəi mɛɛ-é maji ɔr njuti, ¹⁴ titi kí sɛi 'gəi-né sɛ kí je j'to né riba lə-si ə sɛi a 'toi-né né riba lə-ji ndɔ ree 'Babə-ti lə-ji Jeju. ¹⁵ Mɛɛ-m kí usi nangi dɔ-si-ti kinlé bá mɔ m'ndigi kow-né rɔ-si-ti sɛi ya mɔki, kdɔ kadi Lubə ra-né sɛ-si maji ra kí nja joo; ¹⁶ †m'a kɔ rɔ-si-ti kow dɔnangi Maseduwan-ti, ə m'a kɔ dɔnangi Maseduwan-ti* təl ree rɔ-si-ti gogi, kdɔ kadi 'rai sɛ-m adi m'ow dɔnangi Jude-ti. ¹⁷ Kɔji kí m'ɔji bè lé, se m'pa ki ta ndam kare wa? Əse kɔji kí m'ɔji mɛɛ-m-ti lé, m'ɔji kí dow-ti kdɔ kadi m'təl m'pa ta mindi-m joo m'panè: Oiyo rəm, á-à rəm wa? ¹⁸ Lubə kí njékə dɔ ndi-é-ti ya kàrè gə maji kí ta kí j'idə-si lé, to oiyo rəm, á-à rəm al. ¹⁹ †Kdɔtalə Jeju Kristi kí to Ngon lə Lubə, kí je kɔ Silbɛ-jɛ†, kɔ Timote-je, j'ilə mbɛ ta liə dan-si-ti lé, pa ta mindi-é joo panè: Oiyo rəm, á-à rəm al; ngà ɛ lé, oiyo ya tò ta-é-ti go káre-rè bè. ²⁰ Kdɔtalə kunmindɔ-je lə Lubə lay ya toki panè «oiyo» kinlé dɔ-ti kɔ takul Jeju. Rəm bá kɔ takul-é ya je kàrè j'pa-né ta rəsi j'adi Lubə j'panè: «Amɛn»‡ kinlé j'osi-né gaji Lubə tɔ. ²¹ Lubə bá mbusi nja-ji rəm, mbusi nja-si rəm adi ngà kɔ takul nam kadi Kristi-ti, ə ində-ji tagay. ²² Ɛ ɔsi-ji kɔ pɔ liə ə adi Ndil kí aa njay isi mɛɛ-ji-ti kɔ né kí dɔsɔy kí tɔji né-je kí maji-maji kí ndɔ-é ə à kadi-ji.

²³ Ə kí sɔbi dɔ-m mɔ lé, m'pa ta kɔ nɔ Lubə-ti kadi kinə m'ədi ta rəmə, m'oy. Mɔ lé, m'təl m'ow bebo Kɔrɛnti-ti gogi al, kdɔ m'ndigi kində-si kɔɔ-ti al. ²⁴ To kò bá j'ɔ be dɔ kadmɛɛ-ti lə-si al, ngà je j'ndigi kində rɔ-ji nati sɛ-si dɔ rɔnəl-ti lə-si, kdɔtalə kɔ kí ɔi njángi dɔ kadmɛɛ-ti.

2

¹ Beba mɔ ya m'un ndu-m kadi m'təl m'ow rɔ-si-ti gogi dan mɛɛkò-ti al ngá. ² Kdɔtalə kinə mɔ ya m'adi-si mɛɛkò lé, nɔ bá à kadi-m rɔnəl wa? À to sɛi kí m'a kadi-si mɛɛkò kin ya al wa? ³ Beba ndɔki m'ndàngi mbete m'adi-si titi kí m'ndàngi-né kete kdɔ kadi m'tɛɛ rɔ-si-ti rəmə, dow-je kí dɛ bá tò kadi d'adi-m rɔnəl kinlé, d'adi-m mɛɛkò al ngá. Mɛɛ-m nda kɔy dɔ-si-ti lay kí rɔnəl lə-m, to rɔnəl lə-si lay tɔ. ⁴ Rɔ-m ati-m kanɔnɔ, mɛɛ-m

† 1:8 1:8 1Kɔ 15:32 † 1:16 1:16 Knj 19:21 * 1:16 1:16 1Kɔ 16:5-6 † 1:19 1:19 Knj 18:5 † 1:19 1:19 Silbɛ lé ya to Silasi. 'Ndó Knj 15:22 ‡ 1:20 1:20 «Amɛn» lé kɔr mɛɛ-é to «oiyo, kadi tò bè ya.»

tungə pil-pil, bá ndòki m'ndàngi-né mbete kin kì man nò kəm-m-ti yaw-yaw m'adi-si, kɔ kadi m'adi-si-né mɛɛkò al, ngà kɔ kadi 'gəi-né ndigi kí n̄a kí m'ndigi-si kinlé. ⁵ Kinə dow madi to gin né kí mɛɛkò tò-né rəmə, to m̄a bá dowbé adi-m mɛɛkò al, ngà to s̄əi lay ya adi-si mɛɛkò, ə kinə kadi j'pa j'oo-né lo-é rəmə, j'a panè dowbé adi mɛɛkò dow-je n̄a dan-si-ti. ⁶ Dowbé kinlé, ta kí kosi dow-je n̄a ya 'gangi dɔ-é-ti kin ya asi ngá, ⁷ ɛn é kinə ngá bá in̄əi go kɔgi adi-é, ə 'soli mɛɛ-é; nè mɛɛkò kí al dɔ lo à k̄i kɔr tógi-é. ⁸ Beba m̄a m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kɔ kadi 'tɔji ndigi kí 'ndigi-é. ⁹ Kɔ mbete ndòki lé m'ndàngi m'adi-si kɔ n̄a-si-né koo, se s̄əi 'təli rɔ-si go ta-ti mɛɛ né-je-ti lay ya wa? ¹⁰ Ə dow kí s̄əi in̄əi go kɔgi adi-é lé, m̄a kàrè m'in̄ə go kɔgi m'adi-é ya tɔ; kí sɔbi dɔ-m m̄a lé, kinə m'in̄ə go kɔgi rəmə, to ta lə kinə kí s̄əi in̄əi go kɔgi tɔ, ə m'ra nò Kristi-ti, ¹¹ kɔ kadi j'in̄əi lo j'adi Sat̄a taa lo ji-ji-ti al, kɔ j̄əi j'gəi kɔjra-je liə gow. ¹² †Loki m'ow m'tɛɛ bebo Troasi-ti kɔ kilə mbɛ Poyta kí Maji lə Kristi lé, 'Babe ɔr tarəbi n̄ə-m-ti ya, ngà mɛɛ-m usi nangi al, kɔtalə m'ingə Titi kí to ngonkɔ-m kí njèkad mɛɛ lé al. ¹³ Beba m'in̄ə njèkad mɛɛ-je kí bebo Troasi-ti ə m'ow dɔnangi Maseduwan-ti.

Kullə kí sɔbi dɔ kulənoji kí sigi

Ròm 15:17-19; 1Kɔ 1:17-24; 2Kɔ 4:1-7

¹⁴ Oiyò k̄i dɔ Lubə-ti kí adi j'təti rɔ k̄i ndɔ-je lay kɔ nam kí j'nam kadi Kristi-ti rəm, oiyò k̄i dɔ-é-ti kɔ takul-ji bá adi dow-je 'gə-é-né k̄i lo-je lay toki ubi kí bay-é əti taa lo lay kin bè. ¹⁵ Kɔtalə dan dow-je-ti kí d'un rəbi kaji rəm, dan dow-je-ti kí d'ow k̄i ta koy-ti rəm lé, j'toki ubi kí əti maji kí Kristi adi Lubə bè; ¹⁶ dɛ kí n̄a-je lé, j'əti-dé bay yo adi isi ɔw sə-dé lo koy-ti, ə dɛ kí dan-ti-je rəmə, j'əti-dé bay kiskəm adi isi ɔw sə-dé lo kiskəm-ti tɔ. Ə né-je kinlé, n̄a bá asi ra wa? ¹⁷ Kɔtalə jɛ lé, j'titi-n̄a k̄i dow-je n̄a ya kí 'to njətəl ta lə Lubə né ra gati-ti kin al; jɛ lé, Lubə adi j'pa ta liə k̄i tagir kí aa njay n̄ə-é-ti, kɔ nam kí j'nam kadi Kristi-ti.

3

¹ Se jɛ ya j'a təl pa ta tɔji-né rɔ-ji bəy wa? Əse j'ow ndoo kadi j'adi-si mbete bá j'tɔji-né rɔ-ji rɔ-si-ti titi kí dow-je kí dan-ti-je d'isi 'ra-né kin bè bəy wa? Əse kadi j'taa mbete tɔji rɔ ji-si-ti bəy wa? ² S̄əi ya 'toi mbete lə-ji kí 'ndàngi mɛɛ-ji-ti, kí dow-je lay ya 'gə rəm, d'isi 'ndó rəm. ³ S̄əi ya 'toi mbete lə Kristi kí tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi, kí 'ndàngi k̄i takul kullə lə-ji; Kristi ndàngi k̄i man né ndàngi mbete al, ngà ndàngi k̄i Ndil Lubə kí njèkisi kəm; ɛ ndàngi bəgrə-je-ti kí to ər-je al, ngà bəgrə-je-ti kí to tal rɔ dow adi ɛ ndàngi mɛɛ-si-ti. ⁴ Ɛ kin bá mɛɛ-ji nda-né kay rɔ Lubə-ti kɔ nam kí j'nam kadi Kristi-ti. ⁵ Jɛ j'asi ra né madi k̄i dɔrɔ-ji al, ngà tógi-ji j̄i rɔ Lubə-ti. ⁶ Ɛ ya təl-ji njérakullə-je-ti kí j'asi gaki mɛɛ kulənoji-ti kí sigi k̄i takul ndukun kí 'ndàngi al, ngà k̄i takul Ndil kí aa njay; kɔtalə ndukun kí 'ndàngi lé, adi dow oy, ngà Ndil kí aa njay adi dow isi kəm.

⁷ Ə kinə kullə lə ndukun kí adi dow oy, kí to kullə kí ndòki 'ndàngi ta-é k̄i ndaji mbete-je gaji ər-je-ti kin ya, Lubə adi ndógi sar ngan Israyel-je d'asi koo takəm Moiyiji al, ə to ndógi kí à tò sartagangi al kinlé, ⁸ kullə lə Ndil Lubə rəmə, ndógi liə à tan̄a ban ngá ɛn wa? ⁹ Kullə gangta dɔ dow-ti bəy é riba-é asi bè kinlé, kullə kɔr ta dɔ dow-ti ə riba-é à tò ban ɛn wa? ¹⁰ Kinə j'un riba kí kete j'oji nati k̄i riba kí gogi nè kin rəmə, riba kí kete to né kí

† 2:12 2:12 Knj 20:1

kare kɔɔ rifa kɔ gogi nè itə-é n̄a. ¹¹ Kɔɔtalə kinə né kí à tò sartagangi al ya rifa-é tò bè lé, né kí à tò sartagangi lé, rifa-é à n̄a ban é n̄ wa?

¹² Adi nékində meeɔ dɔ-ti lə-ji kinlé ra adi meeɔ-ji nda kay-kay. ¹³ Je j'ra titi kí Moiyiji ra-né kin al; Moiyiji lé, ilə takubi takəm-é-ti kɔɔ kadi ngan Israyel-je d'oo dɔbəy rifa kí à tò sartagangi al kinlé al. ¹⁴ Ngan Israyel-je lé, ndɔki 'sangi gə né al adi dɔ-dé oy mburuki. Kɔɔtalə sar bone bè kàrè, loki de 'ndó mbete Kunmindi kí Low rəmə, takubi kɔn takəm kí kàrè-rè kinlé tò lo tò-é-ti ya bəy; dow ɔr al, kɔɔtalə à goto kɔ takul nam kí dow nam kadi Kristi-ti ya dɔ. ¹⁵ Bəba sar bone bè ya kàrè, kinə ngan Israyel-je 'ndó mbete ndukun-je lə Moiyiji rəmə, takubi kɔn takəm lé uti tagir kí meeɔ-dé-ti ya bəy. ¹⁶ Ngà loki dow ree rɔ 'Babe-ti rəmə, takubi kɔn takəm lé ɔr kɔgi.* ¹⁷ Kɔɔtalə 'Babe to Ndil; ə loki Ndil 'Babe tò-ti lé, ra bə goto-ti tɔ. ¹⁸ Bəba jəi lay kí takubi goto takəm-ji-ti lé, j'tɔji rifa lə 'Babe takəm-ji-ti titi né kí dow oo sɔɔbɔ-ti bè. 'Babe kí to Ndil lé, təl-ji adi j'titi-n̄a siə, ə adi rifa liə ndógi dɔ-ji-ti ki kete-kete.

4

Ta kí sɔbi dɔ kɔ kí kingə kɔ ri Kristi

1Te 2:1-6; 2Kɔ 2:14-17

¹ Lubə ulə kullə kinlé ji-ji-ti kɔ takul koo kəmtondoo liə; gin-é kin b́a je j'adi né madi ɔr-né tógi-ji al. ² Né-je kí ra kɔ gidi ngəy kí to né-je kí tò rɔsɔl lé, je j'mbati; je j'ra né j'ədi-né kəm dow al rəm, b́a j'təl dɔ ta lə Lubə nangi al rəm. Ngà ta kí tɔgrɔ-ti b́a j'tɔji ndaa-ti rəsi adi meeɔ dow-je lay usi nangi pɔ-pɔ dɔ-ji-ti n̄ Lubə-ti. ³ Poyta kí Maji kí j'isi j'ilə mbə-é kinlé, kinə tò aa yéréré al bəy rəmə, to dow-je kí d'isi d'ow ki ta koy-ti b́a aa yéréré rɔ-dé-ti al tin; ⁴ adi to njémeengə-je kí Sú kí to lubə kí dɔkaglo-ti kí nè kin ra-dé adi dɔ-dé oy mburuki, adi d'oo ndógi lə Poyta kí Maji lə Kristi, njèrifa kí to takəm Lubə kin al. ⁵ Je j'ilə mbə ta kí sɔbi dɔ-ji je al; Jeju Kristi kí to 'Babe b́a j'ilə mbə ta liə, ə ta liə b́a je j'pa-né j'panè: J'to ngannjékulə-je lə-si. ⁶ Kɔɔtalə Lubə kí panè: Kadi lo ndógi lo kí ndul-ti lé, b́a ndógi meeɔ-ji-ti kɔɔ kadi j'gə-né rifa liə kí ndógi takəm Kristi-ti.

⁷ Né kí maji kí toki kində ngəngəm kinlé, je j'otɔ rɔ-ji-ti kí to jo anji kin, kɔɔ kadi tò ndaa-ti rəsi kí tógi kí n̄a kinlé i rɔ Lubə-ti bi i rɔ-ji je-ti al. ⁸ Kɔ-je kí gay-gay tɛɛ dɔ-ji-ti ya, ngà taa tógi-ji al; j'ində meeɔ-ji dɔ rɔ-ji-ti al ya, ngà meeɔ-ji gangi man al; ⁹ d'ulə kəm-ji ndoo ya, ngà Lubə inə-ji kɔgi al; d'otɔ-ji nangi rum ya, ngà 'təl-ji al. ¹⁰ Koy kí kadi j'oy kɔɔ ta lə Jeju lé, je j'otɔ rɔ-ji-ti kɔ ndɔ-je lay kɔɔ kadi kiskəm liə tɔji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi rɔ-ji-ti. ¹¹ Kɔɔtalə je kí j'isi kəm lé, j'isi ta koy-ti kɔ ndɔ-je lay kɔɔ ta lə Jeju, kɔɔ kadi kiskəm lə Jeju kàrè tɔji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi daji rɔ-ji-ti kí njəkoy kin tɔ. ¹² Adi koy ra kullə rɔ-ji-ti, ngà kiskəm ra kullə rɔ-si-ti tɔ.

¹³ 'Ndàngi 'panè: M'adi meeɔ-m, gin-é kin b́a m'pa-né ta*! Kadmeeɔ kí kàrè-rè kin ya ra kullə meeɔ-ji-ti. Je kàrè j'adi meeɔ-ji tɔ, gin-é kin b́a j'isi j'pa-né ta tɔ. ¹⁴ Ə j'gə kí Lubə kí adi 'Babe Jeju tɔsi ndəl lé, à kadi je kàrè j'tɔsi ndəl nati kɔ Jeju rəm, b́a à kadi jəi sə-si-je j'əi nati takəm-é-ti rəm tɔ.

Ta kí sɔbi dɔ lokisi kí sartagangi

1Pi 1:6-9; Rɔm 8:23-25

¹⁵ Kɔɔ né-je lay kí tɛɛ dɔ-ji-ti kinlé, tɛɛ kɔɔ maji lə-si, bè kɔɔ kadi ramaji lə Lubə kí isi ree dɔ dow-je-ti dɔ madi-é-ti ki kete-kete kinlé ra adi dow-je

* 3:16 3:16 Tɛt 34:34 * 4:13 4:13 Pa 116:10

ɲa ya 'ra-é-né oiyo giti-giti d'osi-né gaji-é. ¹⁶ Gin-é kin bá tógi-ji goto-né al. Ə kinə lé, daji rɔ-ji kí ndaa-ti nè kin tuji kàrè, mɛɛ-ji kí kɔy təl kí sigi kɪ ndɔ-je lay. ¹⁷ Kdɔtalə kɔ-je kí à tɛɛ rangi ngà al kí dɔkaglo-ti kí sɛ bè kinlé, isi ɔw sə-ji kí lo rɪba-ti kí al dɔ lo, kí à tò sartagangi. ¹⁸ Bɛba jɛ lé, kəm-ji tò go né-je-ti kí dow oo kɪ kəm-é kin al, ngà tò go né-je-ti kí dow oo kɪ kəm-é al; kdɔtalə né-je kí dow oo kɪ kəm-é lé, to né-je kí à dəə, ngà né-je kí dow oo kɪ kəm-é al bá to né-je kí tò sartagangi.

5

¹ Kdɔtalə jɛ j'gə kí, daji rɔ-ji kí to lokisi-ji kí dɔnangi-ti nè, kí toki kɔykubi bè par kinlé, kinə tuji kàrè, lo kisi-ji kí tò sartagangi kí to kɔy kí Lubə bá ra bɪ dow bá ra al ya tò dɔrɔ-ti nɔɔ. ² Ə daji rɔ-ji kí nè kinlé, j'isi j'tumə-ti dɔsi-dɔsi, adi j'ndigi kun daji rɔ-ji kí to lokisi kí dɔrɔ-ti kin kulə dɔ-ti titi kí dow ulə-né kubi dɔ madi-é-ti kin bè. ³ Kdɔ j'a kisi kɪ kubi rɔ-ji-ti bɪ j'a kisi kɪ rɔ-ji kare al. ⁴ Kdɔtalə kisi-ji mɛɛ kɔykubi-ti kinlé, j'ɔɔ rɔgi-rɔgi, j'tumə dɔsi-dɔsi, ə to ndigi bá j'ndigi kɔr kubi lé rɔ-ji-ti al, ngà j'ndigi kulə kí rangi dɔ-ti, kdɔ kadi daji rɔ-ji kí à koy kinlé, kiskəm taa lo ji-é-ti. ⁵ Lubə ya to njɛkuwə dɔ-ji kete kdɔ kiskəm kinlé rəm, ɛ ya adi Ndil kí aa njay isi mɛɛ-ji-ti kɪ né kí dɔsɔy kí toji né-je kí maji-maji kí ndɔ-é ə à kadi-ji.

⁶ Jɛ j'gə kí kisi-ji mɛɛ daji rɔ-ti kin bəy lé, j'isi sɔy kɪ 'Babe ya, ngà mɛɛ-ji nda kɔy kɪ ndɔ-je lay. ⁷ – Kdɔtalə jɛ j'isi kɪ takul kadmɛɛ bɪ kɪ takul né kí koo kɪ kəm al – ⁸ Mɛɛ-ji nda kɔy kɪ ndɔ-je lay ə j'ndigi ɲa kadi j'ɲə daji rɔ kin j'ɔw j'isi rɔ 'Babe-ti. ⁹ Gin-é kin bá, lé j'isi-né mɛɛ daji rɔ-ji-ti kin, əse j'ɲə-né daji rɔ-ji kin kàrè, né kí uwə mɛɛ-ji lé, to kadi j'nəl-é. ¹⁰ †Kdɔtalə jɛi lay ya tò kadi j'a kɔi logangta-ti nɔ Kristi-ti, kdɔ kadi ɲa-ɲa taa nédɔji kullə liə kí maji əse kí maji al, kí ɛ ra, loki isi-né mɛɛ daji rɔ-é-ti kinlé.

*Ta kí sɔbi dɔ kulə noji nati kɪ Lubə kɪ takul Kristi
Rɔm 5:1-11; Epɛ 4:20-24*

¹¹ Ə jɛ lé, gə kí j'gə né kí to bəl 'Babe kinlé bá jɛ j'sangi kadi j'uwə-né dow-je kɪ ta sɔbi dɔ né-je kin; Lubə gə-ji rəm, bá m'gə mɛɛ-m-ti kí mɛɛ tagir-ti lə-si lé, səi kàrè 'gəi-ji tɔ. ¹² Jɛ ya j'a təl pa ta toji-né rɔ-ji rɔ-si-ti rangi al ngá. Ngà to kəm lo bá j'adi-si kadi ɔsi-né gaji rɔ-si kdɔ ta lə-ji, kdɔ kadi dow-je kí njékɔsi gaji rɔ-dé kɪ né kí rɔ dow-ti ndaa-ti nè, bɪ kɪ né kí mɛɛ dow-ti al kinlé, 'gəi lo kilə-dé-né ta-ti. ¹³ Kinə j'to mbə-je rəmə, j'to mbə-je kdɔ Lubə; ə kinə kəm-ji aa rəmə, aa kdɔ-si. ¹⁴ Kdɔ loki j'gir dɔ koy-ti kí dow kàre-rè ya oy kdɔ dow-je lay, ə dow-je lay d'oy siə tɔ kin rəmə, ndigi kí Kristi ndigi-ji kinlé al dɔ-ji galim. ¹⁵ Kristi oy kdɔ dow-je lay, kdɔ kadi dow-je kí d'isi kɪ dɔ-dé taá lé, d'isi kdɔ ta lə-dé dɛ al, ngà kadi d'isi kdɔ Kristi kí oy bá tɔsi ndəl tɛɛ kdɔ ta lə-dé kinlé.

¹⁶ Bɛba kɪ nè kɔw kɪ kete kinlé, jɛ j'gə dow kí go koo-é-ti lə dow al ngá; lé ndɔki j'gə Kristi kí go koo-é-ti lə dow kàrè, bone bè kinlé j'gə-é bin al ngá. ¹⁷ Kinə dow nam kàdɪ Kristi-ti rəmə, dowbé to dow kində kí sigi. Né-je kí low dəə ngá: Yən, né-je lay təl kí sigi. ¹⁸ Ə né-je lay kin ya j rɔ Lubə-ti kí ulə noji nati sə-ji kɪ takul Kristi rəm, adi-ji kullə kulə dow-je noji nati siə rəm. ¹⁹ Kdɔtalə Lubə ya kɪ dɔ-é ulə noji nati kɪ dow-je kí dɔnangi-ti, kdɔ nam kí 'nam kàdɪ Kristi-ti, bɪ tidə majal-je lə dow-je dɔ-dé-ti al, ə ɛ adi-ji ta kí sɔbi dɔ kulənoji nati. ²⁰ Adɪ jɛ lé, j'to njétaa tó Kristi, adi ta kí j'pa sə-si kinlé, tò titi kí Lubə ya bá pa sə-si bè; bɛba j'nɔ ta-si-ti kɪ ri Kristi kadi

uləi noji nati kɛ Lubə! ²¹ Kristi kɛ ra majal al ya, Lubə adi-é ɔy majal-je lə-ji dɔ-é-ti, kɔ kadi kɛ takul-é b́a jəi j'təli-né dow-je kɛ njururu takəm Lubə-ti.

6

¹ To kɛ j'to njérakullə nati kɛ Lubə lé b́a j'dəji-si-né kadi maji kɛ Lubə ra sə-si kinlé, adi tò kɔgi kare al. ² Kɔɔtalə Lubə panè: Dɔkaglo-ti kɛ maji lé, m'oo ndi-i; ndɔ kaji-ti ə m'ra sə-i. Yən, kaglo kɛ maji nɔ lé ya ngá ɛn; yən ndɔ kaji lé ya ngá ɛn. ³ Jɛ j'ndigi ra né madi kɛ kadi tugə dow jigi-ti al, nè dow-je d'a pa ta kɛ maji al dɔ kullə-ti [lə-ji.]* ⁴ Ngà mɛɛ né-je-ti lay lé, jɛ j'tɔji rɔ-ji kɛ ngannjékullə-je lə Lubə b́a j'uwə-né rɔ-ji ngá nɔ dan kɔ-je-ti, kɛ dan ndoo-ti, kɛ dan mɛɛ gangi man-ti, ⁵ †ta kində-je-ti, kɛ ra dangay-je-ti, kɛ mɛɛ sulə-ti kɛ 'sulə kosi dow-je dɔ-ji-ti, mɛɛ kɔɔ-ti kɛ rɔgi-rɔgi ta kullə-ti, mɛɛ bi-ti kɛ tò al, kɛ mɛɛ kɔgi rɔ nékuso-ti kɛ manɔay; ⁶ mɛɛ panjiyə-ti kɛ aa njay, kɛ mɛɛ négə-ti, kɛ mɛɛ kilə mɛɛ dɔ madi-é-ti, kɛ mɛɛ maji kɛ ra-ti, kɛ takul Ndil kɛ aa njay, kɛ takul ndigi dow-je kɛ kədkəm goto-ti, ⁷ kɛ takul ta kɛ tɔgrɔ-ti, kɛ takul tɔgi lə Lubə, kɛ takul néra kɛ njururu kɛ to nékati kɛ j'a rɔ-né rəm, to né kɛ j'a taa-né nékati dɔ-ji-ti rəm; ⁸ dow-je 'piti-ji rəm, d'ulə rɔsɔl dɔ-ji-ti rəm; 'pa ta kɛ maji al dɔ-ji-ti rəm, 'pa ta kɛ maji dɔ-ji-ti rəm; d'oo-ji kɛ njékədi dow-je bè, rəmə jɛ lé b́a j'pa ta kɛ tɔgrɔ-ti; ⁹ d'oo-ji titi dow-je kɛ 'gə-dé al bè, ngà 'gə-ji maji; d'oo-ji titi dow-je kɛ 'tò ta koy-ti bè, ngà kɛ rá j'isi kɛ dɔ-ji taá tin; d'oo-ji titi dow-je kɛ 'gangi ta koy dɔ-dé-ti bè, ya ngà 'tɔl-ji al; ¹⁰ d'oo-ji titi dow-je kɛ rɔ-dé ati-dé bè, ngà rɔ-ji nəl-ji kɛ ndɔ-je lay; d'oo-ji titi njéndoo-je bè, ngà j'ində dow-je nɔ maji-ti; d'oo-ji titi dow-je kɛ né lə-dé goto bè, ngà jɛ j'ingə né-je lay.

Ta kɛ sobi dɔ kɔr rɔ kɔgi mɛɛ majal-ti
1Kɔ 10:14-22; Epɛ 5:5-11; 1Pɛ 2:9-12

¹¹ Səi dow-je kɛ bebo Kɔrɛnti-ti, jɛ lé, j'nda mɛɛ-ji kɔy, j'idə-si ta rəsi-rəsi, j'tɛɛ mɛɛ-ji j'adi-si; ¹² jɛ lé, mɛɛ-ji tò gay sə-si al, ngà səi ya b́a mɛɛ-si tò gay. ¹³ 'Rai sə-ji titi kɛ jɛ j'ra-né sə-si kin bè! M'pa sə-si ta titi ngan-m-je bè, səi kàrè, kadi 'tɛɛi mɛɛ-si adi-ji tɔ.

¹⁴ Njékadmɛɛ al-je lé, iləi jugi kɛ káre-rè mindi-si-ti sə-dé al. Néra kɛ njururu kɛ néra kɛ maji al lé, d'a kində rɔ-dé nati ban wa? Londógi kɛ londul lé, d'a kuwə-nɔ lubi-lubi ban wa? ¹⁵ Kristi kɛ Belial† lé, ta-dé à kasi-nɔ dɔ ri-ti wa? Njékadmɛɛ dɛ kɛ njékadmɛɛ al lé, d'a kore-nɔ dɔ ri-ti wa? ¹⁶ †Kəy lə Lubə kɛ magi-je lé, kulənoji ri b́a à tɔ-dé nati wa? Kɔɔtalə jəi j'toi kəy lə Lubə kɛ Njékisi kəm, titi kɛ Lubə pa-né panè: Mɔ Lubə m'a kisi dan-dé-ti, ə m'a njiyə dan-dé-ti; m'a to Lubə lə-dé, ə dɛ d'a to dow-je lə-m. ¹⁷ Gin-é kin b́a 'Babe panè: 'Tɛɛi kɔgi dan-dé-ti, ə ɔri rɔ-si kɔgi rɔ-dé-ti; né kɛ tò nɛ ya, ɔdi rɔ al, ə m'a kuwə-si kɛ rɔ-m-ti. ¹⁸ 'Babe kɛ njètógi-je lay panè: «M'a to Bɔbi-si, ə səi a toi ngan-m-je kɛ dingəm, kɛ ngan-m-je kɛ dené.»

7

¹ Səi kɛ m'ində-si dan kəm-m-ti, tò kɛ kunmind-je kɛ bè kin tò kɔ-ji kinlé b́a kadi j'tori-né né-je kɛ tò nɛ kɛ tò rɔ-ji-ti, kɛ tagir-ti lə-ji, ə j'sangi kadi j'təli dow-je kɛ j'aai njay kɛ ndɔ-je lay mɛɛ b́al Lubə-ti.

Rɔnəl lə Pol kɔ lapiya kɛ tò mbunə-dé-ti kɛ Kɔrɛnti-je

* **6:3** 6:3 Ta-je kɛ tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɛ dɔsɔy kɛ dan-ti-je kɛ 'ndangi kɛ ji-dé kɛ ta grɛki. † **6:5** 6:5 Knj 16:23 † **6:15** 6:15 Belial lé to Sú ə kɔr mɛɛ-é to njəmɛɛndul. † **6:16** 6:16 1Kɔ 3:16; 6:19

² Indəi-ji dan kəm-si-ti! Jε j'ra né kí maji al k̀i dow al rəm, j'tuji né lə dow al rəm, bá j'ədi dow j'taa né liə al rəm. ³ M'pa ta kin bè kdo kilə-né ta dɔ-si-ti al, kdotalə lé m'pa kete m'panè: Kisi-ji kəm əse koy-ji kàrè, səi 'toi kí dan kəm-ji-ti. ⁴ Mee-m nda kay dɔ-si-ti rəm, m'osi gaji rɔ-m ɲa kdo ta lə-si rəm, mee-m usi nangi pɔ-pɔ rəm, dan kɔ-je-ti lay kí j'ingə kin ya kàrè, rɔ-m nəl-m ɲa rəm.

⁵ †Kdo loki j'ree j'tee dɔnangi Maseduwan-ti lé, kəm lo ya kàrè j'ingə taa-né koo sɛ al; kɔ-je tee dɔ-ji-ti k̀i kəm rəbi-je kí gay-gay; rɔ i ki ndaa-ti ree ki dɔ-ji-ti ə mee-ji isi bəl tɔ. ⁶ Ngà Lubə kí to njəsɔl mee dow-je kí né ɔr tɔgi-dé lé bá sɔl mee-ji k̀i takul ree lə Titi; ⁷ ree liə kin par bá sɔl mee-ji al, ngà sɔl kí səi 'soli mee-é kin kàrè sɔl mee-ji tɔ; Titi lé, ree ɔr-ji poy bo koo-m kí ra-si ɲa kin rəm, nɔ-je lə-si rəm, bá ta kí ɔ mee-si kdo ta lə-m rəm, adi rɔnəl lə-m al dɔ lo.

⁸ Kinə mbete kí ndɔki m'ndangi m'adi-si kinlé, ra adi mee-kɔ ra-si kàrè, m'a ndingə rɔ-m dɔ-ti al. Ə lé m'ndingə rɔ-m dɔ-ti kàrè - Mə m'oo kí mbete kinlé ra adi mee-kɔ ra-si dɔkaglo kí sɛ bè - ⁹ kí nè kinlé, rɔ-m nəl-m, kdo mee-kɔ lə-si kin al, ngà kdotalə mee-kɔ lə-si lé, ra adi inəi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi; kdo to mee-kɔ kí Lubə ndigi, bi né kí maji al kàre ya kàrè jε j'ra sə-si al. ¹⁰ Kdotalə mee-kɔ kí Lubə ndigi lé, to mee-kɔ kí ɔw k̀i dow adi inə panjiyə-é kí majal kɔgi ə aji-né, adi to mee-kɔ kí dow ndingə rɔ-é dɔ-ti al, ngà mee-kɔ lə dow-je kí dɔnangi-ti nè bá to mee-kɔ kí tee koy. ¹¹ Yən, mee-kɔ kí Lubə ndigi kinlé ya bá ra adi ji-né rati ya 'pai-né ta ɔri-né ta dɔ-si-ti rəm, wɔngi ra-si-né dɔ né-ti kí maji al kinlé rəm, 'bəli-né rəm, bo kadi ooi-mi ra-si-né rəm, rɔ-si ngə-né njim rəm, səi 'gangi-né ta dɔ né-ti kí maji al kinlé rəm! Mee né-je-ti lay ya səi 'toji ndaa-ti rəsi kí səi 'goti mee ta-ti kinlé.

¹² Adi mbete kí ndɔki m'ndangi m'adi-si kinlé, m'ndangi kdo njèrandangi k̀i madi-é kin al rəm, kdo ɛ kí madi-é ra siə ndangi kin al rəm, ngà m'ndangi kdo kadi k̀i rati lə-si kdo ta lə-ji kinlé tɔ-né ndaa-ti rəsi dan-si-ti takəm Lubə-ti. ¹³ Gin-é kin bá mee-ji usi-né nangi pɔ-pɔ. Ə mee-ji usi nangi pɔ k̀i kusi par al, ngà rɔ-ji nəl-ji ɲa bəy, kdotalə Titi kí səi lay ya rai-é adi mee-é usi nangi pɔ adi rɔ-é nəl-é kinlé tɔ. ¹⁴ Kinə m'osi gaji rɔ-m sɛ kdo ta lə-si rɔ Titi-ti kàrè rɔ-m sɔl-m al; ngà ta-je lay kí j'pa sə-si lé, to ta-je kí tɔgrɔ-ti ya, adi né kí j'osi-né gaji-si rɔ Titi-ti lé, tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi kí to ta kí tɔgrɔ-ti. ¹⁵ Səi lay ya 'təli rɔ-si go ta-ti, adi loki mee-é ole dɔ-ti lé, rɔ-é nəl-é dɔ-si-ti ɲa rəm, rɔ-é nəl-é kdo kuwə kí səi uwəi-é k̀i rɔ-si-ti k̀i bəl, k̀i rɔ kí ba kati-kati dɔ-é-ti kin rəm. ¹⁶ Rɔ-m nəl-m ɲa, kdotalə kində kí m'ində mee-m dɔ-si-ti mee né-je-ti lay.

Némbɔ kdo njékadmee-je kí Jorijaləm

8

Némbɔ lə njékəwnə-je kí dɔnangi Maseduwan-ti
Rɔm 15:25-27; 1Kɔ 16:1-4

¹ †Səi ngankɔ-ji-je kí njékadmee, jε j'ndigi kadi j'adi-si 'gəi ramaji lə Lubə kí tɔji rɔ-é rɔ njékəwnə-je-ti kí gay-gay kí dɔnangi Maseduwan-ti. ² Dan kɔ-je-ti kí ɲa kí tee dɔ-dé-ti ɲa mee-dé kin ya kàrè, rɔnəl lə-dé al dɔ lo. Ə dan ndoo-ti lə-dé kí ɲa kin ya, dε 'tɔji meemaji lə-dé d'adi al dɔ lo, ³ adi d'adi né kí go tɔgi-dé-ti, ə kí m'oo k̀i kəm-m lé, d'adi al dɔ tɔgi-dé ya bəy rəm, k̀i meendigi kí ɲa rəm. ⁴ Dε dəji-ji 'to ta-ji-ti pəkə-pəkə kadi j'adi-dé tarəbi

kadi n'ulɔi ji-dé n'ɔdi-né kullə ramaji kɪ njékaa njay-je kin. ⁵ Dɛ d'adi rɔ-dé ya 'Babe pa bəy, bá d'adi-ji rɔ-dé titi kɪ Lubə ndigi-né. Ra-é lə-dé kinlé al dɔ gangi-é kɪ jɛ j'ində mɛɛ-ji dɔ-ti.

Ta dingəm kɪ sobi dɔ némbɔ lə njékəwnə-je kɪ Kɔrɛnti

⁶ Beba j'ulə dingəm mɛɛ Titi-ti kadi tɔl ta kullə ramaji kin rɔ-si-ti, titi kɪ ɛ tum-né gin-é. ⁷ Gangi-é kɪ sɔi asi-né gaki mɛɛ né-je-ti lay adi to mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm, mɛɛ tapa-si-ti rəm, mɛɛ négə-ti rəm, mɛɛ kɪ rati-ti mɛɛ né-je-ti lay rəm, mɛɛ ndigi-ti kɪ 'ndigi-ji rəm lé, gangi-é kin ya 'tɔji-né kasi gaki lə-si mɛɛ kullə ramaji-ti kin tɔ. ⁸ To ndukun bá m'un madi-si al, ngà kɪ rati lə ndɔgi-é-je bá m'idə-si, kɔ dɔ kadi 'tɔji-né kɪ ndigi kɪ ndigi dow-je lé, to ndigi kɪ tɔgrɔ-ti ya. ⁹ Kɔdotalə sɔi 'gəi maji kɪ 'Babe lə-ji Jeju Kristi kɪ to njénékingə ya təl njəndoo kɔ ta lə-si, kɔ dɔ kadi kɪ takul ndoo liə lé, sɔi 'təli-né njénékingə-je. ¹⁰ To lo koo lə-m dɔ ta-ti kin: Né kinlé to né kɪ tuwə-si, kɔ dɔ sɔi ya 'toi dow-je kɪ dɔsɔy kɪ 'mbɔi né kin kal nè nɔ; ə to mbɔ-é par al, ngà 'toi dow-je kɪ dɔsɔy kɪ 'ndigi némbɔ kinlé. ¹¹ Ən é kɪ ngɔsnè-ti kinlé, 'rai tɔli ta-é kɪ go tɔgi-si-ti, kɔ dɔ kadi asi gangi tagir-ti kɪ maji kɪ tɔ mɛɛ-si-ti kinlé. ¹² Kinə tagir kɪ maji tɔ mɛɛ dow-ti lé, gangi né kɪ tɔ ji-é-ti kadi adi kin ya nəl Lubə bi ɛ dɔji né kɪ goto ji dow-ti al. ¹³ Adi to ta lə kadi sɔi 'sani rɔ-si kati-kati, kɔ dɔ kadi 'lə dow-je kɪ rangi bá tɔ-dé-né soti al, ngà to ta lə kadi asi-nə kɪ kasi bane; né kɪ tɛɛ dɔ-dé-ti kɪ ngɔsnè-ti kinlé, né-je kɪ tɔ ji-si-ti mburuki-mburuki kinlé à ra sə-dé dan ndoo-ti lə-dé, ¹⁴ beba ndɔ kɪ 'lə-dé tɔ mburuki-mburuki rəmə, à ra sə-si dan ndoo-ti lə-si tɔ; gangi-é kin bá à to kasi-nə, ¹⁵ titi kɪ 'ndàngi-né 'panè: Dow kɪ ɔy né nɔ lé, né nɔ ji-é-ti ngay al, ə dow kɪ ɔy ndɛ bè kàrè, né nal ji-é al rəm*.

Kində kəm go némbɔ-ti

¹⁶ M'ra oiyo Lubə kɔ dɔ kadi kɪ adi gə kɪ rati lə-m kɔ ta lə-si kin ya tɔ mɛɛ Titi-ti tɔ. ¹⁷ Kɔ dɔ ɛ i kalangi ya taa takɔji lə-ji adi ɛ ya kɪ dɔ-é ndigi nɔ kadi n'i n'ow rɔ-si-ti. ¹⁸ Jɛ j'ulə ngonkɔ-ji kɪ njékadmɛɛ káre nati siə ə to ngonkɔ-ji kɪ njékəwnə-je kɪ gay-gay lay d'osi gajɪ-é nɔ, kɔ né kɪ ɛ ra kɔ Poyta kɪ Maji. ¹⁹ Bəy bá njékəwnə-je lé ya 'mbəti-é kadi to njékəw sə-ji mba, kɔ dɔ kullə ramaji kin kɪ d'ɪnə ji-ji-ti, kɔ dɔ riba lə 'Babe ya kɪ dɔ-é rəm, kɔ dɔ kadi j'tɔji-né tagir kɪ maji kɪ tɔ mɛɛ-ji-ti rəm. ²⁰ Jɛ j'ndigi ra kadi dow ilə ta dɔ-ji-ti sobi-né dɔ némbɔ kɪ nɔ kɪ d'ɪnə kullə-é ji-ji-ti kinlé al. ²¹ Kɔ dɔ jɛ j'sangi ra né kɪ maji takəm 'Babe-ti par al, ngà takəm dow-je-ti tɔ. ²² Jɛ j'ulə ngonkɔ-ji kɪ njékadmɛɛ káre sə-dé, ə to ngonkɔ-ji kɪ j'oo kɪ rati liə mɛɛ kullə-je-ti nɔ, bá kɪ ngɔsnè-ti kin kàrè kɪ rati liə usi dɔ madi-é-ti ya bəy, kɔ dɔ mɛɛ-é nda sə-si kəy-kəy. ²³ Ə Titi lé, ɛ to nam-m rəm, bá to madkullə lə-m kɪ j'isi j'ra kullə dan-si-ti rəm. Ə ngankɔ-ji-je kɪ njékadmɛɛ kin rəmə, to njékəwnə-je kɪ gay-gay bá d'ulə-dé, kɔ dɔ kadi 'ra kullə kɔ dɔ riba lə Kristi. ²⁴ Ən é 'tɔji ndigi dow-je kɪ tɔ mɛɛ-si-ti takəm-dé-ti, rəmə njékəwnə-je kɪ gay-gay d'a gə kɪ ta kɪ j'pa dɔ-si-ti j'osi-né gajɪ rɔ-ji lé, to tó-é ya.

9

¹ Ta kɪ sobi dɔ ra kɪ njékaa njay-je lé, tuwə kadi m'ndàngi-né mbete m'adi-si al ngà. ² Kɔ dɔ m'gə bɔ ra maji kɪ tɔ mɛɛ-si-ti adi m'osi-né gajɪ rɔ-m rɔ dow-je-ti kɪ dɔnangi Maseduwan-ti m'panè: «Sɔi kɪ dɔnangi Akay-ti isi dɔ nja-si-ti kal-nè nɔ» ə rɔ tungə pilingi lə-si lé, ra adi dow-je nɔ ya d'ɔdi rɔ-dé. ³ Bè ya kàrè, m'ulə ngankɔ-ji-je kɪ njékadmɛɛ rɔ-si-ti nɔɔ, kɔ dɔ kadi

* 8:15 8:15 Tɛt 16:18

piti kɛ j'piti-si sɔbi dɔ lo kinlé tɛl to kɔgi kare al, ɔ kadi isi dɔ nja-si-ti titi kɛ m'pa-né lé bane. ⁴ Kdɔ kinɔ dow-je kɛ dɔnangi Maseduwan-ti 'dan-m bá sɛi isi dɔ nja-si-ti al rɛmɔ, mɛɛ-ji kɛ j'indɔ dɔ-si-ti kinlé à tɛl to rɔsɔl dɔ-ji-ti rɛm, bá à to rɔsɔl dɔ-si-ti rɛm. ⁵ Adɛ mɔ m'oo kɛ tuwɔ kadi m'dɔji ngankɔ-ji-je kɛ njɛkadmɛɛ kadi d'ow rɔ-si-ti kete nɔ-m-ti kadi d'oo go né-je lɔ-si kɛ sɛi uni mindi-si kdɔ kadi kɛ mɛɛndigi lé, kdɔ kadi tɔ pɛrɛrɛ bá à tɔji kɛ to nékadi kɛ mɛɛndigi bi kɛ ba ta al.

Kunmindɛ kɛ sɔbi dɔ njɛkadɛ né-je
1Ti 6:17-19; Plɔ 4:15-19; 1Jɔ 3:16-18

⁶ Né kɛ kadi 'gɛi ɔn: Dow kɛ dubi né ndɛ bè rɛmɔ, à kijɔ ndɛ bè ya tɔ, ɔ dow kɛ dubi né nɔ rɛmɔ, à kijɔ nɔ ya tɔ. ⁷ Kadi dow kɛ rá-rá adɛ titi kɛ ɛ ɔji-né mɛɛ-é-ti, bi kadi adɛ kɛ rɔkati al rɛm, bá kadi dow ɔsi-é bá adɛ al rɛm. Kdɔ Lubɔ ndigi dow kɛ njɛkadɛ né kɛ rɔnɔl. ⁸ Ɔ Lubɔ ɔw kɛ tɔgi kadi adɛ maji-je kɛ gay-gay ree dɔ-si-ti tɔki-tɔki, kdɔ kadi ndɔ-je lay ya né tɔ mɛɛ ji-si-ti mɛɛ né-je-ti lay, kdɔ kadi 'rai-né ndigi ra-je lɔ-si lay rɛm, bá ndɔgi-é à nɔy ji-si-ti mburuki-mburuki kadi uni 'rai-né kullɔ-je lay kɛ to kullɔ kɛ maji-maji, ⁹ titi kɛ 'ndangi-né panɛ: Ɔ tɛɛ ji-é adɛ njɛndoo-je; néra kɛ njururu liɔ tɔ sartagangi*. ¹⁰ Ɔ kɛ njɛkadɛ ko né njɛdubi né rɛm, njɛkadɛ-é nékuso rɛm lé, à kadi-si ko né rɛm, à kadi dɔ-é tɛɛ kɛ kete-kete rɛm, bá à kadi kandi néra kɛ njururu lɔ-si ree kɛ dɔ madi-é-ti madi-é-ti rɛm. ¹¹ Bɛba Lubɔ à kadi 'toi njɛnékingɔ-je mɛɛ né-je-ti lay, kdɔ kadi kɛ kɛm rɔbi kɛ rɔ-ji-ti rɛmɔ, né-je kɛ gay-gay lay kɛ à tɔki kadi kɛ mɛɛndigi kinlé, à ra kadi dow-je nɔ 'ra-é-né oiyo. ¹² Kdɔ némbɔ kinlé ra ya par bá à ra kɛ njɛkaa njay-je al, ngà à ra kadi dow-je nɔ 'ra-né oiyo Lubɔ giti-giti tɔ. ¹³ Kullɔ kɛ à rai kinlé, loki d'a koo maji-é rɛmɔ, d'a kɔsi-né gaji Lubɔ, kdɔ tɛl kɛ 'tɛli rɔ-si go ta-ti 'pai ta rɛsi dɔ Poyta-ti kɛ Maji lɔ Kristi rɛm, d'a kɔsi gaji-é kdɔ nékadɛ kɛ mɛɛndigi lɔ-si kɛ à tɔji kuwɔ-nɔ lubi-lubi sɔ-dé rɛm, kɛ dow-je lay rɛm. ¹⁴ Maji kɛ al dɔ lo kɛ Lubɔ ra sɔ-si kinlé à ra kadi dɛ 'pa siɔ ta kdɔ ta lɔ-si, kdɔ ndigi kɛ 'ndigi-si. ¹⁵ Oiyo kɛ dɔ Lubɔ-ti, kdɔ ramaji liɔ kɛ dum mbɔji!

Pol pa ta gangi-né dɔ rɔ-é

10

Tɔgi lɔ njɛkɔwkulɔ
1Kɔ 2:1-5; Rɔm 15:17-21; 2Kɔ 6:4-7; 13:2-4

¹ Mɔ Pol, m'ulɔ dingɔm mɛɛ-si-ti kɛ ta kɛ sɔl, kɛ mɛɛmaji kɛ j rɔ Kristi-ti. Mɔ lé, dow-je 'panɛ takɔm-si-ti bá m'to dow kɛ njɛsɔl dɔ-m, ɔ kinɔ m'a sɔy sɔ-si rɛmɔ, m'to dow kɛ njɛtangɔ. ² M'dɔji-si kadi ndɔ kɛ m'tɛɛ rɔ-si-ti rɛmɔ 'rai-mi adɛ m'tɛl dow kɛ njɛtangɔ al. Ngà dow-je madi d'oo-ji kɛ njɛra né-je kɛ nɔl daji rɔ-dé. Bɛba to tɔ-é kadi m'ɔji dowbɛ-je kinlé kɛ m'to dow kɛ m'ngɔ. ³ Tɔgrɔ-ti, to rɛmɔ j'to dow-je ya, ngà rɔ bá je j'ro titi kɛ dow rɔ-né al. ⁴ Kdɔ nékati-je kɛ j'isi j'ro-né lé, to nékati-je lɔ dow-je al, ngà to nékati-je kɛ j rɔ Lubɔ-ti ɔ tɔgi-é asi tɔɔ lo ngɔm rɔ-je kɛ ngɔ-ngɔ nangi lirɛm-lirɛm. ⁵ Tagɔ-je kɛ kɔgi kare, kɛ kɔjrɔ-je kɛ isi ilɔ kagi ɔgi dow-je gɔ Lubɔ lé, je j'bujuru kɔgi ɔ j'uwɔ tagir lɔ dow-je lay j'adi 'tɛl rɔ-dé go ta-ti lɔ Kristi. ⁶ Loki sɛi ya 'tɛli rɔ-si go ta-ti maji rɛmɔ, dow-je kɛ njɛmbati tɛl rɔ-dé go ta-ti lé, je j'isi pɛrɛrɛ kdɔ kindɔ-dé kɔji-dé tɔ.

* 9:9 9:9 Pa 112:9

⁷ Uni kəm-si ooi-né né-je maji! Kinə dow gir kí n'to kí lə Kristi rəmə, kadi-é gə né kin dɔ-é-ti maji tɔ; kinə ɛ to kí lə Kristi lé, jɛ kàrè j'to kí lə Kristi ya tɔ. ⁸ Tógi kí 'Babe adi-m kadi m'adi-si ɔwi-né ki kete-kete kinlé, kinə m'osi-né gaji rɔ-m n̄a kàrè rɔ-m à sɔl-m al. Kdɔ 'Babe adi-m kdɔ kadi m'ra-né sə-si bi kadi m'tuji-si-né al. ⁹ M̄a lé, m'ndigi ra rɔ-m ki dow kí njèndàngi mbete kdɔ kulə-né bəl m̄eɛ-si-ti al. ¹⁰ Kdɔ 'panè Pol lé, m̄eɛ mbete-je-ti liə bá pa ta-je kí nḡa-nḡa, k̄i ta-je kí to-to; nḡa kinə daji rɔ-é ya ɔ dan-ji-ti rəmə, ɛ to dow kí yay rəm, ta pa-é to ta kí dow ilə ká-ti al rəm. ¹¹ Kadi dow kí njèpa ta kinlé gə né kin dɔ-é-ti maji: Ta-je kí jɛ j'goto ya j'ndàngi j'adi-si é to ta-je kí nḡa kinlé, lé j'a n̄ɔɔ ya kàrè j'a pa kadi nḡa bè ya tɔ.

¹² Jɛ lé j'a kɔji rɔ-ji k̄i dow-je madi əse mbɔji rɔ-ji k̄i dow-je madi kí dɛ d'a 'pa ta bá toji-né rɔ-dé kin al. Mbɔji kí dɛ ya k̄i dɔ-dé 'mbɔji rɔ-dé k̄i n̄embɔji rɔ lə-dé rəm, bá kun kí dɛ ya d'un rɔ-dé 'mbɔji-né rɔ-dé rəm kinlé, toji kí n̄égə nal-dé. ¹³ Jɛ lé, jɛ j'ndigi k̄osi gaji rɔ-ji kadi al dɔ lo al. Nḡa né kí j'a kun kdɔ mbɔji-né rɔ-ji lé, to gangi lo kullə kí Lubə ulə ji-ji-ti bá adi j'ow-né sar j'tɛɛ-né rɔ-si-ti. ¹⁴ Jɛ lé, ndɔki j'ow sar j'tɛɛ rɔ-si-ti n̄u adi jɛ j'al dɔ rəbnin lə-ji al; kdɔ to jɛ ya bá j'ow k̄i Poyta kí Maji lə Kristi dɔsɔy b̄e lə-si. ¹⁵ Jɛ lé, jɛ j'osi gaji rɔ-ji k̄i kullə-je lə dow kí rangi j'adi al dɔ lo al. Nḡa jɛ j'ində m̄eɛ-ji dɔ-ti kí loki kadm̄eɛ lə-si ɔw ki kete-kete rəmə, jɛ j'a təl dow-je kí boy takəm-si-ti ta madi-é-ti ya b̄əy m̄eɛ rəbnin kullə-ti lə-ji, ¹⁶ k̄i kəm rəbi kilə mb̄e Poyta kí Maji dɔnangi-je-ti kí t̄ò sɔy k̄i b̄e lə-si, bi jɛ j'ndigi k̄osi gaji rɔ-ji k̄i kullə kí dow-je kí rangi 'ra rəbnin-ti lə-dé kin al. ¹⁷ Dow kí ndigi k̄osi gaji rɔ-é rəmə, kadi ɔsi gaji rɔ-é kdɔ nam kí nam kadi 'Babe-ti. ¹⁸ Kdɔ dow kí ɛ ya pa ta toji-né rɔ-é kin bá to dow kí maji al, nḡa dow kí 'Babe ya piti-é kin bane.

11

Ta lə Pol k̄i njéndó dow-je né-je kí nḡom

Gal 1:6-9; 4:9-20; 2Kɔ 12:11-15

¹ Kama-je! Isi sə-m dɔ-ti adi-mi m'pa ta ki mbé-ti s̄e! Tɔgrɔ-ti, isi sə-m dɔ-ti! ² Kdɔ m'ra jangi dɔ-si-ti, ə to jangi kí j̄ rɔ Lubə-ti, kdɔtalə m'uwə dɔ-si m'adi dingəm kí káre-rè, kadi m'ow sə-si m'toji Kristi titi ngonmandi kí aa njay kí gə dingəm al b̄əy bè. ³ Nḡa titi kí ndɔki li ədi-né Kawa susu kinlé, m̄a m'bəl kí tagir lə-si à k̄i kur-si wale kadi j̄i 'nami kadi Kristi-ti nam kí tɔgrɔ-ti al rəm, kadi [aai njay]* takəm-é-ti titi kí kete al rəm. ⁴ Kdɔ loki dow ree ilə mb̄e ta lə Jeju kí t̄ò gay k̄i ɛ kí j'ilə mb̄e-é j'adi-si, kàrè s̄əi isi siə dɔ-ti rəm, bá ndil kí t̄ò gay k̄i ɛ kí s̄əi inḡəi kete kàrè s̄əi 'taai rəm, bá loki dow ilə mb̄e Poyta kí Maji kí t̄ò gay k̄i ɛ kí j'ilə mb̄e-é j'adi-si kàrè s̄əi 'ndigi rəm. ⁵ Ə njéba rɔ-dé njékɔwkulə-je kí ngay kin kàrè, m̄a m'oo né káre kí d'itə-m-né al. ⁶ To ə m'to njègosi pa ta al ya, nḡa né kí m'pa ta dɔ-ti lé m'gə maji ə m̄eɛ né-je-ti lay, k̄i n̄ɔ dow-je-ti lay ya jɛ j'toji gə-é j'adi t̄ò ndaa-ti rəsi takəm-si-ti.

⁷ Əse kilə kí m'ilə mb̄e Poyta kí Maji lə Lubə kare ya m'adi-si ə m'oo-né rɔ-m ki né al kadi s̄əi bá 'toi-né dow-je kí boy kinlé, to majal tɔ b̄əy bá m'ra wa? ⁸ M'ində njékəwn̄a-je kí gay-gay kí rangi ndoo-ti n̄a, adi dɛ bá d'ugə-m bá m'ra-né kullə m'adi-si. Ə loki m'isi rɔ-si-ti bá m'ow ndoo né kàrè, m'oy dow madi dan-si-ti al, ⁹ †kdɔtalə ngankɔ-ji-je kí njékadm̄eɛ kí

* **11:3** 11:3 Ta-je kí t̄ò mbunə né-ti kinlé [...] goto m̄eɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi k̄i ji-dé k̄i ta gr̄eki. † **11:9** 11:9 Plp 4:15-18

d'i dōnangi Maseduwan-ti bá 'ree 'ra sə-m k̄i né-je k̄i ndoo-é ra-m. Mee né-je-ti lay lé, mā m'uwə rō-m ngā kadi m'oy-si al, ə m'a koy-si al k̄i koy al ya bè. ¹⁰ K̄i takul ta k̄i tōgrō-ti lə Kristi k̄i tō mee-m-ti kinlé, m'pa rəsi k̄i né k̄i m'isi m'osi-né gaji rō-m dōnangi Akay-ti kinlé, dow k̄i à k̄or dō-m-ti ya goto. ¹¹ Kdō ri wa? Kdotalə ndigi bá m'ndigi-si al wa? Lubə gə lay k̄i m'ndigi-si! ¹² Gangi-é k̄i m'isi m'ra kinlé, ɛ ya m'a ra, kdō kadi d̄e k̄i 'sangi kəm lo madi kdō kadi d'osi-né gaji rō-dé titi né k̄i d'asi-nə sə-ji bè kinlé, d'ingə al k̄i kingə al ya bè. ¹³ Dowbé-je kinlé, 'to njékōwkulə-je k̄i ngōm, 'to ngannjékulə-je k̄i njékədtə-je k̄i 'təl rō-dé njékōwkulə-je-ti lə Kristi. ¹⁴ Ə to né k̄i ra bəl al, kdō Satə ya k̄i dō-é kàrè təl rō-é malayka k̄i lo k̄i ndōgi-ti tō. ¹⁵ Adi ngannjékullə-je lə Satə k̄i kadi 'təl rō-dé ngannjékullə-je k̄i sobi dō néra k̄i njururu kinlé kàrè, to né k̄i mba al tō. Dəbəy-dé à kōw nati k̄i kullə ra-dé.

K̄ō-je k̄i kullə lə Pol

2Kō 4:9-13; 6:3-10; 1Kō 4:8-13; Knj 20:18-27

¹⁶ M'təl m'pa ya bəy, kadi dow oo-m k̄i mbé bè al; al kàrè, adi-mi m'toki mbé bè, kdō kadi mā kàrè m'osi gaji rō-m nd̄e tō. ¹⁷ Ta k̄i m'ow k̄i pa kinlé, m'ow k̄i pa titi k̄i 'Babe ndigi-né al, ngà m'ow k̄i pa k̄i mbé-ti k̄i mee-m k̄i m'nda kay, kdō m'gə né k̄i m'a kosi-né gaji rō-m. ¹⁸ Kosi k̄i dow-je n̄ə ya d'osi gaji rō-dé titi k̄i dow osi-né gaji rō-é kinlé, mā ya kàrè m'a kosi gaji rō-m tō. ¹⁹ Səi k̄i kəm-si aa lé ya isi dō-ti k̄i mbé-je k̄i meendigi lə-si al ban! ²⁰ Kdō səi lé, dow-je k̄i 'ra-si bə-ti, d'ubə maji dō-si-ti, 'taa né-je lə-si ngər-nger, d'oo-si k̄i né al, 'tində mbō-si kin bá səi isi dō-ti sə-dé! ²¹ To rōsol kadi m'pa, kdō toki né k̄i j'tōji yay lə-ji bè ya, ngà k̄e bá né lay k̄i dow à kosi-né gaji rō-é lé, mā ya kàrè m'a kosi-né gaji rō-m tō; m'pa k̄i mbé-ti. ²² D̄e 'to Əbrə-je, ə mā m'to əbrə ya tō. D̄e 'to Israyel-je, ə mā m'to Israyel ya tō. D̄e 'to nganka Abrakam, ə mā m'to ngonka Abrakam ya tō. ²³ †M'a pa ta titi dow k̄i dō-é n̄əy-ti bè. 'To njérakullə-je lə Kristi rəmə, mā m'to njérakullə lə Kristi m'itə-dé, kdō k̄i kullə-ti kàrè, m'itə-dé n̄ə rəm; k̄i dangay k̄i ra-ti kàrè m'itə-dé n̄ə rəm; k̄i tində-ti kàrè d'oo né go-m-ti al rəm. Né-je k̄i asi koy ya t̄e dō-m-ti nja nati-nati rəm. ²⁴ Jipi-je 'tində-m tandəy korsō kor ta-é k̄aré†, bè-bè ya asi nja mi, ²⁵ †'tində-m k̄i salangi nja mutə, 'tilə-m k̄i ər nja k̄aré adi m'to ta koy-ti, bato nduy sə-m nja mutə, m'to dan babo-ti ndō k̄aré bikti! ²⁶ †Taá-taá ya m'ow mba k̄i nja-m rəm, né-je k̄i ngā-ngā ya t̄e dō-m-ti dan ba-ti rəm, ji bokaya-je-ti rəm, ji ngankō-m-je-ti k̄i 'to jipi-je rəm, ji dow-je-ti k̄i 'to jipi-je al rəm, mee bebo-je-ti rəm, dilələ-je-ti rəm, dan babo-ti rəm, bá ji ngankō-ji-je-ti k̄i njéba rō-dé njékadmee-je rəm tō. ²⁷ M'ra kullə m'ōō rōgi-rōgi, m'ingə k̄ō, taá-taá ya m'to bi al rəm, bo k̄i kundə man ra-m rəm, m'ōgi rō-m nékuso k̄i man kay rəm, m'ow k̄i rō-m kare rəm, kul ̄m rəm. ²⁸ Ə nd̄egi k̄ō-je rəmə, mā m'pa al ngá, né k̄i oy-m k̄i ndō-je lay lé, to mee-m k̄i ̄ k̄ékókə kdō njékəwnə-je k̄i gay-gay lay kin. ²⁹ N̄ə é tōgi-é goto é tōgi-m goto siə al wa? N̄ə é usi dan majal-ti é ta-é to rō-m siə al wa? ³⁰ Kinə kadi m'osi gaji rō-m rəmə, m'a kosi gaji rō-m k̄i yay lə-m. ³¹ Lubə k̄i Bōbi 'Babe Jeju k̄i kosgaji toki liə ya sartangani kinlé, gə k̄i m'ədi ta al. ³² †Loki m'isi bebo Damasi-ti lé, gubərnər lə ngar Aretasi adi 'ngəm tarəbi-je k̄i bebo-ti kadi d'uwə-m, ³³ ngà dow-je d'adi-m m'isi mee jangá-ti bá d'ulə-m k̄i kəmbolə ndōgi bər adi m'ree njal nangi bá m't̄e-é-ti.

† 11:23 11:23 Knj 16:23 † 11:24 11:24 Det 25:3. † 11:25 11:25 a Knj 16:22; b Knj 14:19 † 11:26 11:26 a Knj 9:23; b Knj 14:5 † 11:32 11:32 Knj 9:23-25

12

Né-je kí ra Pol toki nì bè kì né-je kí toki tẹẹ dọ-é kadi-é oo
1Kɔ 2:3-5; 2Kɔ 4:7-10

¹ Se kadi m'osi gaji rɔ-m wa? Kosi gaji rɔ maji al. Lé bè ya kàrè m'a təl ree dọ né-je-ti kí 'Babe tẹẹ kì dọ-é kì né-je kí adi-é ra dow kì nì bè.

² M'gə dow káre kí to njènam kàdì Kristi-ti kí Lubə un-é ɔw siə dɔrɔ-ti kí njèkungi-ti mutə; to ta kí ra ɓal dɔgi gidi-é sɔ ngá. ɔw siə kì daji rɔ-é buré kàrè m'gə al rəm, ɔw siə kì rɔ-é buré al kàrè m'gə al rəm; Lubə bá gə. ³⁻⁴ Ə m'gə kí dowbé kinlé Lubə un-é ɔw siə ɓe kisi maji-ti ə adi-é oo ta-je kí dum pa rəm, ɓá to tó-é al kadi dow təl pa rəm. ɔw siə kì daji rɔ-é buré kàrè m'gə al rəm, ɔw siə kì daji rɔ-é buré al kàrè m'gə al rəm; Lubə bá gə. ⁵ Dow kí bè kin ɓá m'a kosi-né gaji rɔ-m, ya ngà kí sɔbi dọ-m mɔ rəmə, né kí m'a kosi-né gaji rɔ-m lé to yay-je lə-m ya par. ⁶ Lé m'ndigi kosi gaji rɔ-m ya kàrè, m'a to mbó al; kɔ m'a pa ta kí tɔgrɔ-ti; ngà kosi ɓá m'a kosi gaji rɔ-m al, nè dow madi à kì koo-m kì dow kí boy nɔ ngáy də-né ta gangi-é kí oo rɔ-m-ti əse oo-né ta-je lə-m. ⁷ Rəm ɓá kadi né-je kí maji rəti-rəti kí toki tẹẹ kì dọ-é kadi m'oo kin ra-m adi m'ində kàdì-m al lé, Lubə adi kun ya tɔ rɔ-m-ti, ə tɔ rɔ-m-ti kì malayka lə Satɔ bè, kɔ kadi rɔ-m ndir njiki-njiki, nè m'a kì kində kàdì-m. ⁸ M'nɔ ta 'Babe-ti nja mutə bè kadi ɔr né-é kin kì rangi rɔ-m-ti ya, ⁹ ngà ɛ idə-m panè: «Ramaji lə-m ya asi-i, kɔ lo kí yay tɔ-ti kin ɓá tógi-m ra kullə-ti.» Adi kí nɔ rəmə yay-je lə-m ɓá m'a kosi-né gaji rɔ-m, kɔ kadi tógi Kristi nɔy-né sə-m. ¹⁰ Gin-é kin ɓá mɔ m'ra-né rɔnəl dọ yay-je-ti lə-m, kì dọ taji-je-ti kí dow-je 'taji-m, kì dọ né-je-ti kí nal-m, kì dọ kəm-m-je-ti kí dow-je d'ulə ndoo, kì dọ né-je-ti kí ra-m adi mɛɛ-m gangi man kɔ ta lə Kristi; kɔ loki m'yay kin ɓá tógi-m tɔ.

Né-je kí Pol ilə ká-ti al kì né-je kí uwə mɛɛ-é

¹¹ Mɔ m'təl mbó. Ə to sɔi ɓá 'rai-mi ɓá m'təl mbó. Ə lé a to sɔi ɓá lé a pai ta kí dọ-m-ti; kɔ njéba rɔ-dé njékɔwkulə-je kí ngay kinlé, to ə m'to né al ya, ngà né káre kí d'itə-m-né ya goto. ¹² Né-je kí tɔji kí dow to njékɔwkulə lé, sɔi ooi rɔ-m-ti, adi to: Kilə mɛɛ dọ madi-é-ti dan kɔ-je-ti lay, kì né-je kí tɔji tógi Lubə, kì né-je kí tɔ ɓəl-ɓəl, kì nékɔji-je. ¹³ Ri ɓá ndəgi njékəwnɔ-je kí gay-gay d'ingə rɔ-m-ti d'itə-si wa? Dɔmaji ə à to kɔy kí m'ɔy-si al kin wa tá. Inɔi go kɔgi adi-mi dọ né ra-ti kí njururu al kin!

¹⁴ Ooi, m'isi dọ nja-m-ti kadi m'ɔw rɔ-si-ti kɔw kí nja mutə, ə m'a kɔy-si al; kɔ to nékingə-si ɓá m'isi m'sangi al, ngà to daji rɔ-si ya ɓá m'isi m'sangi. Kɔtalə ngan-je ɓá d'a mbó né kadi njékoji-dé-je al, ngà njékoji ngan-je ɓá d'a mbɔ né kadi ngan-dé-je. ¹⁵ Mɔ lé, kì mɛɛndigi lə-m ya m'a tində-né né-je lə-m m'sane kɔgi kɔ ta lə-si rəm, mɔ ya kì dọ-m m'a kilə rɔ-m kɔgi kɔ ta lə-si rəm. Se mɔ m'ndigi-si nɔ ə sɔi a ndigi-mi nɔ al ngá wa?

¹⁶ Tɔgrɔ-ti ya, mɔ m'ɔy-si al; ngà dow-je madi d'a panè to kí m'to njètulə rɔ-m nati lé ɓá m'ədi-si-né. ¹⁷ Dow-je kí m'ulə-dé rɔ-si-ti kinlé, ɛ kí m'adi-é ədi-si taa né ji-si-ti adi-m isi nɔɔ wa? ¹⁸ M'ulə dingəm mɛɛ Titi-ti (kadi-é ɔw rɔ-si-ti), ə m'ulə ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ káre siə tɔ: Se Titi ədi-si taa né ji-si-ti wa? Jɛ kí Titi lé j'njiyə kì tagir kí káre-rè ya al wa? Ə j'un rəbi kí káre-rè ya al wa?

¹⁹ Low nɔ ya sɔi giri kí jɛ j'isi j'pa ta kɔ kɔr-né ta dọ-ji-ti nɔ-si-ti. Kí nɔ Lubə-ti rəm, kì takul nam kí j'nam kàdì Kristi-ti rəm ɓá jɛ j'pa-né ta; sɔi lé, m'ində-si dan kəm-m-ti! Né-je lay kinlé, tɔ kɔ kɔw kì kete-kete lə-si.

20 M'ɓəl kɔɔ kadi m'ow m'tɛɛ rəmɔ m'ingə-si titi kɔ kɛ mɛɛ-m ndigi-né lé al rəm, ɓá sɛi kàrè kadi ingəi-mi titi kɔ mɛɛ-si ndigi-né lé al tɔ. (M'ɓəl) kɔɔ kadi gaki-nɔ-je, kɔ kim-nɔ-je, kɔ mɛɛkati-je, kɔ jangi kɔ nɔ-je, kɔ kulɔ ta ndil-nɔ-ti-je, kɔ kindɔ nane-je, kɔ kindɔ kadi-je, kɔ né ra jugi-jugi-je tɔ dan-si-ti. 21 (M'ɓəl) kadi kinɔ m'tɛɛ rɔ-si-ti rəmɔ, Lubɔ lə-m təl ulə rɔsɔl dɔ-m-ti kɔɔ ta lə-si ɓɔy, ə kadi m'i m'nɔ-né kɔɔ dow-je nɔ ya kɔ 'ra majal kete adi to kinɔ kɔ d'inɔ rɔ-dé yaki mɛɛ né-je-ti kɔ tɔ nɛ takəm Lubɔ-ti, kɔ néra kɔ jugi-jugi-je, kɔ gɔkaya-je ya ngà 'tusi d'inɔ al kin.

13

Ndɔji-je kɔ lapiya-je kɔ ra

1 To kow kɔ njɛkungɔ-ti mutɔ ngá ɓá m'ow kɔ kow rɔ-si-ti tin. Ta lay kɔ à toki gɔl lé, à to ta kɔ dow-je joo əse mutɔ 'pa ta kɔ dɔ-ti ɓane. 2 Kow-m rɔ-si-ti kɔ njɛkungɔ-ti joo lé, ndɔki m'pa ta kin kete, ə ɓone bè kɔ m'goto rɔ-si-ti kin ya kàrè, m'a təl kidɔ dow-je kɔ ndɔki 'ra majal kete lé ya ɓɔy rəm, ɓá m'a təl kidɔ ndɔgi-é-je lay rəm kɔ kinɔ m'təl m'ow rɔ-si-ti rəmɔ, m'a kɔr kəm dow al. 3 Kɔɔ sɛi 'sangi kadi 'gəi né kɔ toji kɔ Kristi pa ta kɔ takul-m; kɔ rɔ-si-ti lé, ɛ to njɛyay al, ngà ɛ ɔji tɔgi-é dan-si-ti. 4 Tɔgrɔ-ti ya, 'ɓə-é kagdəsi-ti kɔɔ yay (liə), ngà ɛ isi kəm kɔ takul tɔgi lə Lubɔ; jɛ kàrè, j'yay siə tɔ, ngà kɔ rɔ-si-ti rəmɔ, j'a kisi siə kəm kɔ takul tɔgi lə Lubɔ.

5 Sɛi ya 'təni mɛɛ-si ooi, se ɔi mɛɛ kadmɛɛ-ti wa? Sɛi ya 'dɔji rɔ-si ta ooi. Se sɛi 'gəi kɔ Jeju Kristi isi mɛɛ-si-ti ya al wa? Bin al tɔ rəmɔ tən kɔ 'təni mɛɛ-si lé, ilə ta dɔ-si-ti. 6 Ngà kɔ sɔbi dɔ-ji jɛ rəmɔ, m'gə mɛɛ-m-ti kɔ sɛi a gəi kɔ tən mɛɛ lə-ji, ilə ta dɔ-ji-ti al. 7 Jɛ j'pa ta kɔ Lubɔ kadi né kɔ maji al káre ya kàrè 'rai al; m'pa bè kɔɔ toji kɔ tən mɛɛ lə-ji ɔr ta dɔ-ji-ti al, ngà m'pa bè kɔɔ kadi lé jɛ ɓá tən mɛɛ lə-ji ilə ta dɔ-ji-ti kàrè, sɛi ə 'rai-né né kɔ maji. 8 J'ow kɔ tɔgi kɔɔ kɔsi-né ta ta kɔ tɔgrɔ-ti al, ngà j'ow kɔ tɔgi kɔɔ ta kɔ tɔgrɔ-ti. 9 Loki sɛi tɔgi-si tɔ, ə jɛ ɓá j'yay rəmɔ, jɛ j'ra rɔnəl, ə né kɔ uwə mɛɛ-ji mɛɛ pa ta-ti kɔ Lubɔ lé, to ta lə kow kɔ kete-kete lə-si. 10 Gin-é kin ɓá, m'goto sə-si ya kàrè, m'ndangi-né ta kin bè, kɔɔ kadi lé m'isi sə-si nati kàrè kadi m'gaki-si al, ngà kadi m'ra kɔ go tɔgi-ti lə 'Babe kɔ adi-m kadi m'adi ɔwi-né kɔ kete-kete ɓi kadi m'tuji-si-né al.

11 Kadi m'tɔl-né ta-é lé, sɛi ngankɔ-m-je kɔ njɛkadmɛɛ, isi kɔ rɔnəl, ɔwi kɔ kete-kete, uləi dingəm mɛɛ-nɔ-ti, adi tagir lə-si toki káre-rè, isi-nɔ kɔ lapiya, ə Lubɔ kɔ njɛndigi dow-je, kɔ njɛlapiya à ra sə-si. 12 'Rai-nɔ lapiya kuwə-nɔ kadi-nɔ-ti kɔ mɛɛ kɔ aa njay. Njɛkaa njay-je lay 'ra-si lapiya.

13 Kadi ramaji lə 'Babe Jeju Kristi, kɔ ndigi dow-je lə Lubɔ, ɓá kuwə-nɔ lubi-lubi kɔ takul Ndil kɔ aa njay kɔ tɔ-ji nati kin nɔy sə-si lay.

Mbeta kí Pol ndàngí adí Galati-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngí adí Galati-je

Pol ndàngí mbete kin adí njékəwnə-je kí gay-gay kí 'to njékadmɛɛ-je kí dɔnangi Galati-ti. Dow gə al é se to kəl dɔnangi-é kí ɛ ɔw-ti oo ngá kin ('Ndó Knj 16:6; 18:23) əse to kəl-é kí taá-ti wa? Ɛ ndàngí mbete kin kɔ rɔ-né kɔ néndó-je kí ngom kí gin joo kí ɔsi ta néndó liə: Adí to ta lə kadi dow təl rɔ-é go ndukun-ti, kɔ nékɔbɛ-je-ti lə jipi-je əse kadi dow isi kɔ dow dɔ rɔ-é ra né kí mɛɛ-é ndigi.

Njéndó dow-je né kí dan-ti-je kí 'to jipi-je kí koji kəy 'panè: Dow-je kí dɔnangi Galati-ti kí 'to jipi-je kí koji kəy al lé, kadi 'təl rɔ-dé go ndukun-ti lə jipi-je ə kadi d'ijə-dé ganjangi kɔ kadi 'nəl-né Lubə. Lo kɔr-é kí 1-2 lé, Pol a dɔ tógi-ti liə kí ɛ to-né njékəwkulə kɔ kɔsi-né néndó kí ngom kinlé ngərangi. Go-ti, kɔ lo kɔr-é kí 3-4 lé, ɛ ndó-dé né kí tɔgrɔ-ti kí to təl kí dow à təl dow kí njururu kɔ takul kadmɛɛ Jeju Kristi bɔ kɔ takul kullə ra-é kí ɔbɔi dɔ-é al. To ramaji lə Lubə bɔ to təl rɔ go ndukun-ti al. Təl ta-é-ti, kɔ lo kɔr-é kí 5-6 lé, ɛ pa ta kí ɔbɔi dɔ taa kí Lubə taa njékadmɛɛ-je ilə-dé taá kɔ takul Jeju Kristi. Taa bá ɛ taa-dé ilə-dé taá kɔ kadi 'ra-né né-je kí maji al kí daji rɔ-dé ndigi al, ngà mɛɛ kisi kɔ dɔ taá-ti lə-dé lé, kadi 'ndigi-nə kɔ takul tógi lə Ndil kí aa njay. Pol toji adí aa yórórɔ kí né-je kí maji al kí to kandi kullə ra daji rɔ dow lé, ɔsi ta né-je kí to kandi kullə ra Ndil kí aa njay mɛɛ kisi kɔ dɔ taá-ti lə njékadmɛɛ.

*Toji rɔ kɔ lapiya kí ra
Rɔm 1:1-7*

¹ Mə Pol, njékəwkulə lə Jeju Kristi, ə to dow-je bá d'adi-m m'to njékəwkulə lé al rəm, bá to takul dow madi al rəm; ngà m'to njékəwkulə kɔ takul Jeju Kristi rəm, kɔ takul Bɔbɔi-ji Lubə kí adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəm. ² J'isi nati kɔ ngankɔ-m-je lay kí njékadmɛɛ bá m'ndàngí mbete kin m'adi-si sɔi njékəwnə-je kí gay-gay kí dɔnangi Galati-ti. ³ Kadi Bɔbɔi-ji Lubə dɛ kɔ 'Babɛ Jeju Kristi d'adi ramaji kɔ lapiya lə-dé nɔy sə-si. ⁴ Jeju Kristi lé, ɛ ya ree oy kɔ majal-je lə-ji, kɔ kɔr-ji-né kɔgi mɛɛ né-je-ti kí majal kí dɔkaglo-ti kí ngɔsnè kin, ə to né kí mɛɛ Bɔbɔi-ji Lubə ndigi. ⁵ Kɔsgaji tò kɔ dɔ Lubə-ti kɔ dɔ bal-bal! Amɛn!

*Yay lə dow-je kí Galati
Gal 3:1-5; 4:9-20; 5:1-12*

⁶ Lubə kí njəbɔ-si kɔ takul ramaji lə Kristi bá kalangi bè ya isi 'tusi-é inəi-é ə isi uni go Poyta kí Maji kí rangi kinlé to né kí ra-m bəl nɔ. ⁷ Tɔgrɔ-ti, Poyta kí Maji kí rangi ya kàrè goto, ngà dow-je kí njétəl dɔ-si bá d'ɔw nɔɔ; dɛ 'ndigi təl dɔ Poyta kí Maji lə Kristi kɔ nangi.

⁸ Ngà kinə, lé to jɛ ya əse to malayka madi kí dɔrɔ-ti bá ilə mbɛ Poyta kí Maji kí tò gay kɔ ɛ kí jɛ j'ilə mbɛ-é j'adi-si kete kin rəmə, kadi ndəl tò dɔ dowbɛ-ti! ⁹ Ndɔki j'idə-si kete ya, ngà kí ngɔsnè-ti kin m'təl m'idə-si ya bəy m'panè: Kinə dow ilə mbɛ Poyta kí Maji adi-si bá tò gay kɔ ɛ kí ooi kete kin rəmə, kadi ndəl tò dɔ dowbɛ-ti!

¹⁰ Æ kí ðone bè kinlé se to dow-je bá m'sangi kadi 'piti-m æse Lubə bá m'sangi kadi-é piti-m wa? Se m'sangi kadi m'nəl dow-je wa? Kinə m'isi m'sangi kadi m'nəl dow-je ðəy lé, m'a to ngonnjèkullə lə Kristi al.

Kəm rəbi kí Pol ingə-né Poyta kí Maji

¹¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, adi m'idə-si rəsi m'adi ooi, Poyta kí Maji kí ndɔki m'ilə mbe-é lé, to ta lə dow al. ¹² Kdɔ m'oo ta dow-ti al rəm, m'ndó rɔ dow-ti al rəm, ngà to Jeju Kristi bá tɛɛ kɪ dɔ-é adi-m m'gə.

¹³ †Panjiyə-m kí kete kí ndɔki m'isi m'pole-né Lubə kɪ jipi-je ðəy lé, səi ooi ta-é maji. Ndɔki m'ulə kəm njékəwnə-je lə Lubə ndoo nɔ rəm, bá m'sangi kadi m'tɔɔ ko-dé rəm. ¹⁴ †Mɛɛ kúji ra Lubə-ti lə-ji jɛ jipi-je lé, dow-je nɔ ya dan gin dow-je-ti lə-m kí 'to dɔkasi-nə-je lə-m lé, mɔ ya m'itə-dé lay; kdɔtalə nékobe lə bɔbi-m-je lé, m'ra kullə-é kɪ rɔ tungə-m nɔ. ¹⁵⁻¹⁶ †Ngà kɛ bá loki m'nəy mɛɛ kɔ-m-ti ðəy ya Lubə ində-m tagay ə ða-m kɪ takul ramaji liə; loki oo maji kadi n'adi kəm-m ijə dɔ Ngon-é-ti kadi m'gə-é, kdɔ kadi m'ilə mbe ta liə dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al lé, m'ində ta-é nɔ dow-ti al rəm, ¹⁷ bá m'ow bebo Jorijalɛm-ti rɔ dow-je-ti kí 'to njékəwkulə-je kete nɔ-m-ti kin al rəm, ngà tajinatɪ nɛ ya m'ow dɔnangi Arabi-ti. Go-ti, m'təl m'ree bebo Damasi-ti gogi.

¹⁸ †Bal mutə go-ti bá m'ow bebo Jorijalɛm-ti rɔ Sepasi-ti* kadi m'gə-é. Loki m'ow rəmə, m'isi be liə ndɔ dɔgi gidi-é mɪ. ¹⁹ Dow kí rangi kí dan njékəwkulə-je-ti kí m'oo-é goto, ngà Jaki kí ngonkɔ 'Babe ya kɪ kár-é m'oo-é. ²⁰ Ta kí m'ndangi m'adi-si kinlé, kí nɔ Lubə-ti, m'ədi ta al.

²¹ Go-ti, m'ow go lo-je-ti kí dɔnangi Siri-ti rəm, bá dɔnangi Silisi-ti rəm tɔ. ²² Ngà kí sobi dɔ njékəwnə-je kí gay-gay kí 'nam kàdɪ Kristi-ti kí d'isi dɔnangi Jude-ti lé, dɛ d'oo-m kəm-dé-ti al. ²³ Ngà koo ya par bá d'oo ta-é 'panè: Ǝ kí ndɔki ulə kəm-ji ndoo lé, ðone bè isi ilə mbe Poyta kí Maji kí sobi dɔ kadmɛɛ kí ndɔki ɛ ndigi ruti dɔ-é lé. ²⁴ Loki d'oo ta kí sobi dɔ-m kin bè rəmə, d'osi gaji Lubə.

2

Kingə-nə lə njékəwkulə-je bebo Jorijalɛm-ti

Knj 15:1-29

¹ †Loki ra bal dɔgi gidi-é sɔ go-ti lé, jɛ kɪ Barnabasi j'təl j'ow Jorijalɛm gogi ə m'adi Titi ɔw sə-m tɔ. ² Æ kɔw-m Jorijalɛm lé, to Lubə ya tɛɛ kɪ dɔ-é adi m'gə. Poyta kí Maji kí m'ilə mbe-é dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al lé, ɛ bá m'ow m'or go-é m'adi 'boy-je, nè kullə kí m'a ra æse ɛ kí m'ra kete ngà kinlé à kɪ to kullə kí kɔgi kare. M'or-dé gay bá m'or go-é m'adi-dé. ³ Ngà Titi kí to grɛki kí ɔw sə-m lé ya kàrè, dow uwə-é ijə-é ganjangi al. ⁴ Bè ya kàrè, dow-je madi 'ndigi kijə-é ganjangi. Dowbé-je lé, 'ra rɔ-dé kɪ ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ-je ə 'ree njɔy d'isi dan-ji-ti kdɔ kində manji ta kí sobi dɔ taa kí Jeju Kristi taa-ji ilə-ji taá, kdɔ nam kí j'nam kàdɪ-é-ti kin ə ra-ji-né ðə-ti lə ndukun. ⁵ Dɛ kinlé, jɛ j'ulə dɔ-ji gin tɔgi-ti lə-dé al rəm, bá tarəbi kí sɛ bè ya kàrè j'inə j'adi-dé nja kàrè al rəm, kdɔ kadi ta kí tɔgrɔ-ti kí tɔ mɛɛ Poyta kí Maji-ti lé tɔ-né lo tɔ-é-ti dan-si-ti. ⁶ Æ ta lə dɛ kí ndɔki dow-je d'oo-dé kɪ 'boy-je lə-dé kin kàrè, tɔ-dé 'boy-je kinlé usi-m né kàre al. Kdɔ Lubə ɔr kəm dow al. Né kí rangi kàre ya kàrè d'uwə-m d'adi m'ra al. ⁷ Ngà, koo bá d'oo kí Lubə adi-m kullə kilə mbe Poyta kí Maji dan dow-je-ti kí d'ijə-dé

† **1:13** 1:13 Knj 8:3; 22:4,5; 26:9-11 † **1:14** 1:14 Knj 22:3 † **1:15-16** 1:15-16 Knj 9:3-6; 22:6-10; 26:13-18 † **1:18** 1:18 Knj 9:26-30 * **1:18** 1:18 Piyər bá 'ða-é Sepasi tin. † **2:1** 2:1 Knj 11:30; 15:2

ganjangi* al, titi kí adi-né Piyər kullə kilə mbe Poyta kí Maji dan dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi kinlé bè tɔ; ⁸ kdotalə Lubə kí ra kullə mee Piyər-ti adi-é to njəkɔwkułə dan dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi kinlé, ɛ ya tɔ bá ra kullə mee-m-ti adi-m m'to njəkɔwkułə dan dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi al tɔ. ⁹ Loki Jaki-je, kì Sepasi-je, kì Jə-je kí dow-je d'oo-dé kì tógi njəkəwnə-je titi gaji kí ngowdan kəy-ti bè lé, 'ree 'gə kí ramaji lə Lubə nəy sə-m rəmə, d'ulə jikɔl-dé d'adi-ji jɛ kì Barnabasi kadi tɔji kində kí d'ində rɔ-dé nati sə-ji. Beba ndi-ji usi go-nə-ti kadi jɛ j'a kow dan dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi al ə dɛ d'a kow dan dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi tɔ. ¹⁰ Dəji ya par ə 'dəji-ji kadi j'adi mee-ji ole dɔ njéndoo-je-ti ə to né kí uwə mee-m adi m'ra tɔ. †

Pol kɔl kì Piyər

¹¹ Ngà loki Sepasi ree bebo Antiosi-ti lé, ra né kí maji al adi m'idə-é kəm-é-ti rəsi. ¹² Kdotalə kete bəy bá kadi dow-je madi d'ijə rɔ Jaki-ti 'ree lé, Piyər uso né nati kì dow-je kí 'to jipi-je al; ngà loki dɛ 'ree rəmə, ɛ bəl jipi-je adi ra gosi ɔr rɔ-é a ngerəngi. ¹³ Jipi-je madi 'ndaji kəm Piyər adi d'isi 'tulə rɔ-dé nati tɔ; sar ya Barnabasi kàrè 'ra-é d'adi isi tulə rɔ-é nati tɔ. ¹⁴ Loki m'oo kí panjiyə-dé kin tɔ njururu al, adi ɔw nati kì ta kí tɔgrɔ-ti kí tɔ mee Poyta kí Maji-ti al lé, m'idə Sepasi takəm dow-je-ti lay m'panè: «I kí 'to jipi ya mbati panjiyə jipi-je ə un panjiyə dow-je kí 'to jipi-je al kí d'adi mee-dé lé, ra ban bá 'ndigi kadi dɛ kí 'to jipi-je al kí d'adi mee-dé lé, 'təl d'un panjiyə jipi-je bəy wa?»

¹⁵ «Jɛ lé, j'to jipi-je kí koji kəy bi j'to kí dan gin dow-je-ti kí jipi-je d'oo-dé kì njéramajal-je kin al. ¹⁶ †Ngà gə kí j'gə kí to təl rɔ go ndukun-ti bá ta ɔr-né dɔ dow-ti al, ngà ta ɔr dɔ dow-ti kì takul kadmeɛ Jeju Kristi kinlé, jɛ kàrè j'adi mee-ji Jeju Kristi tɔ; kdɔ kadi ta ɔr-né dɔ-ji-ti kì takul kadmeɛ Kristi, bi kì takul təl rɔ go ndukun-ti al; kdotalə dow kí ta à kɔr dɔ-é-ti kì takul təl rɔ go ndukun-ti ya goto‡. ¹⁷ Ngà kinə sangi kí j'sangi kadi ta ɔr dɔ-ji-ti kì takul nam kàdì Kristi-ti kinlé, tɔji kí jɛ j'to njéramajal-je tɔ lé, se kadi Kristi to njəkosi kuti majal wa? Nda bè al! ¹⁸ Kdotalə né-je kí m'tusi m'inə kinlé, kinə m'təl m'isi m'ra gogi bəy rəmə, mə ya m'təl njəkəł dɔ ta. ¹⁹ Kdotalə mə ya m'toki dow kí oy kì kəm rəbi lə ndukun bè, adi kí sobi dɔ ndukun rəmə, mə m'oy kdɔ kadi m'isi kəm kdɔ Lubə. ²⁰ Mə lé, m'bə-m kagdəsi-ti nati kì Kristi, adi to mə bá m'isi kì dɔ-m taá al ngà, ngà to Kristi bá isi kəm mee-m-ti; kisi-m kì dɔ-m taá kí bone bè kinlé, m'isi kì takul kadmeɛ Ngon lə Lubə. ɛ lé ndigi-m, ə oy gangi-né dɔ-m. ²¹ M'mbati ramaji lə Lubə al; kdotalə kinə kɔrtadɔ-ti tɔ kì takul təl rɔ go ndukun-je-ti rəmə, Kristi oy kì ndangi kare.»

3

Ndukun-je kì kadmeɛ Rɔm 4; 8:14-17

¹ Kɔbi! Kɔbi! Səi dow-je kí dɔnangi Galati-ti lé 'mbəi bè! Nə bá təl dɔ-si wa? Səi kí ta lə Jeju Kristi kí 'bə-é kagdəsi-ti kin kí d'ɔr gin-é ngərorə-ngərorə d'adi 'gəi lé ya ban wa? ² M'a dəji-si ta kàrè-rè kadi iləi-mi-ti: Ndil kí aa njay kí Lubə adi-si lé, adi-si kdɔ təl kí 'təli rɔ-si go ndukun-je-ti əse kdɔ kadi kí adi Poyta kí Maji to ta kí tɔgrɔ-ti wa? ³ Kin to mbə kí ban é 'mbəi nə bè wa? Ndoki uləi gin-é kí Ndil kí aa njay lé ngəsnè 'ndigi tɔli

* 2:7 2:7 Dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al to dɛ kí 'to jipi-je al. Ngà dɛ kí d'ijə-dé ganjangi lé bá 'to jipi-je tɔ. † 2:10 2:10 'Ndó Knj 11:29-30 † 2:16 2:16 a Rɔm 3:20; b Rɔm 3:22 ‡ 2:16 2:16 Pa 143:2

ta-é kí go tógi dow-ti ngá wa? ⁴ Né-je kí tee do-si-ti asi bè kinlé, kadi tò kogi kare wa? 'Dé! Æ kadi tò kogi kare ma! – Lubə kí adi-si Ndil kí aa njay rəm, ⁵ bá ra nékɔji-je dan-si-ti rəm lé, ra kɔɔ təl kí 'təli rɔ-si go ndukun-je-ti əse kɔɔ kadi kí adi Poyta kí Maji to ta kí togrɔ-ti wa?

⁶ †Abrakam kàrè, ndɔki adi mee-é Lubə, bá Lubə ɔr-né ta do-é-ti.* ⁷ †Ən é kadi 'gəi maji kí dow-je kí d'adi mee-dé bá 'to ngan lə Abrakam. ⁸ Rəm bá, mbete kí aa njay ɔji kete kí Lubə à kɔr ta do dow-je-ti kí 'to jipi-je al kɔ takul kadmee, adi pa ta lə Poyta kí Maji kinlé adi Abrakam kete panè: Gin dow-je kí donangi-ti nè lay ya d'a kingə tɔrɔndi do-ti kɔ takul-†. ⁹ Bəba dɛ kí d'adi mee-dé lé, d'ingə tɔrɔndi do-ti nati kɔ Abrakam kí to njəkadmee tɔ. ¹⁰ Ə dow-je lay kí d'ubə kul təl rɔ go ndukun-ti lé, ndɔl tò do-dé-ti. Kɔɔtalə 'ndangi mee mbete-ti kí aa njay 'panè: Ta-je lay kí 'ndangi mee mbete ndukun-je-ti lé, dow kí rá-rá kí təl rɔ-é go-ti lay uwə njarara al lé, ndɔl tò do-é-ti. ¹¹ Adi tò ndaa-ti rəsi kí Lubə ɔr ta do dow-ti kɔ takul təl rɔ go ndukun-je-ti al, kɔɔ 'ndangi mee mbete-ti kí aa njay 'panè: Dow kí njururu à kisi kəm kɔ takul kadmee. ‡ ¹² Kɔɔtalə kadmee-je kɔ ndukun ɔw nati al; ngà ndukun panè: Dow kí təl rɔ-é go ndukun-je-ti rəmə, à kisi kəm kɔ takul ndukun. §

¹³ Kristi gangi do-ji ɔr ndɔl lə ndukun do-ji-ti ə ɛ bá adi ndɔl kí tò kɔ-ji nɔy do-é-ti – kɔɔtalə 'ndangi mee mbete-ti kí aa njay 'panè: Dow kí rá-rá kí 'bə-é kagi-ti lé, to dow kí ndɔl tò do-é-ti* – ¹⁴ Gin-é kin bá tɔrɔndi kí sobi do Abrakam lé, dow-je kí 'to jipi-je al d'ingə-né kɔ takul Jeju Kristi rəm, bá jəi kàrè Ndil kí aa njay kí Lubə un mindi-é kɔ kadi n'adi-ji lé j'ingəi-né kɔ takul kadmee tɔ.

¹⁵ Ngankɔ-m-je kí njəkadmee, m'a kun né kí dow-je d'isi 'ra kɔ pa-né ta kadi-si ooi: Dow bəy é, kinə ndangi mbete néndubə kɔ gangi-é kí tuwə ra-né lé, dow kí rangi à bujuru kogi al rəm, bá dow à təl ra rangi al rəm. ¹⁶ Ə Lubə un mindi-é adi Abrakam-je kɔ ngonka-é. Adi to ta kí sobi do dow káre-rè ə ngonka-é lé to Kristi. 'Ndangi mee mbete-ti kí aa njay lé, 'panè: Nganka-é-je al, adi to ta kí sobi do dow-je nɔ al. † ¹⁷ Ooi ta kí m'ndigi pa ban: Mbete néndubə kí Lubə ra kɔ gangi-é kí tuwə ra-né kinlé, ndukun kí bal busɔ kɔ kɔrmutə go-ti bəy bá ree lé, à kasi bujuru kogi kɔ kadi kunmindi lə Lubə təl tò kogi kare al. – ¹⁸ †Kɔɔtalə, kinə dow à kingə néndubə kɔ takul təl rɔ go ndukun-ti rəmə, lé à tò kɔ takul kunmindi al ngá. Ə to takul kunmindi lé bá Lubə ra-né maji kɔ Abrakam tin.

¹⁹ Ə kinə tò bè rəmə ndukun tò kɔ ri wa? Ndukun ree go-ti, kɔ kadi kaldota-je tò-né ndaa-ti rəsi, sar ya kadi ngonka Abrakam kí Lubə un mindi-é adi-é lé ree-né; malayka-je d'adi dow-je 'gə ndukun lé, kɔ takul njətaa ta kadi dow-je. ²⁰ Ə dow-je joo bá dow à taa ta ta ɛ ki káre-ti kadi madi-é, ngà kunmindi lé, Lubə ya kɔ kár-é do-ti.

²¹ Ndukun lé, se ɔsi ta kunmindi lə Lubə wa? Bè al! Kinə ndukun to kí kadi kɔ kadi dow-je d'isi-né kəm rəmə, lé ta kí kɔr do-ti à ree kɔ takul ndukun ya togrɔ-ti. ²² Ngà mbete kí aa njay panè: Dow-je lay ya majal ɔ bə do-dé-ti, kɔ kadi né kí Lubə un mindi-é kadi n'adi njəkadmee-je lé, ɛ adi kɔ takul kadmee Jeju Kristi.

²³ Kete bəy bá kadi kadmee ree lé, ndukun uwə-ji dangay-ti ngəbi-né dɔkaglo kí kadmee à tɔji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. ²⁴ Bè ya tɔ é ndukun lé, to njəkandə kəm-é go-ji-ti kɔ kɔr nɔ-ji sar kadi Kristi ree-né, kɔ kadi ta ɔr-né

† 3:6 3:6 Röm 4:3 * 3:6 3:6 Kgn 15:6 † 3:7 3:7 Röm 4:16 † 3:8 3:8 Kgn 12:3 ‡ 3:11 3:11
Aba 2:4 § 3:12 3:12 Mbl 18:5 * 3:13 3:13 Det 21:23 † 3:16 3:16 Kgn 12:7 † 3:18 3:18 Röm
4:14

dɔ-ji-ti kɪ takul kadmeɛ. ²⁵ Loki dɔkaglo kadmeɛ ree lé, jɔi j'isi gin tɔgi-ti lə njèkində kəm-é go-ji-ti kinlé al ngá. ²⁶ Kdɔtalə sɔi lay ya 'toi ngan lə Lubə kɪ takul kadi kí adi meɛ-si Jeju Kristi; ²⁷ adi sɔi lay kí 'ra-si batəm kɔɔ nam kí 'nami kàdɪ Kristi-ti lé, panjiyə Kristi ya bɪkti tò rɔ-si-ti. ²⁸ Sɔi lay ya 'toi dow-je kí káre-rè kɪ takul nam kàdɪ Jeju Kristi-ti, adi to jipi əse to jipi al kàrè to né kí ngay al rəm, bá to bə əse to bə al kàrè to né kí ngay al rəm, bá to dené əse to dingəm kàrè to né kí ngay al rəm. ²⁹ †Ə to kí 'toi dow-je lə Kristi ya kin rəmə, 'toi nganka Abrakam tɔ, adi néndubə kí Lubə un mindi-é kɔɔ kadi n'adi-é lé, sɔi a kingəi tɔ.

4

¹ Ə ta kí m'ɔw pa ban: Ngon kí à to njènéndubə lé, ɛ ya to 'ba né-je lay, ngà loki dɔ-é nɔy bəy lé, né kí tò gay rɔ-é-ti kɪ bə goto. ² Ngà ɛ isi gin tɔgi-ti lə njèkində kəm-dé go-é-ti, kɪ njékoo go né-je-ti liə sar kadi dɔkaglo kí bɔbi-é ɔji lé asi-né. ³ Jɔi kàrè, loki ndɔki j'toi kɪ ngan-je bə bəy lé, j'rai bə lə né-je kí kɔgi kare bə kí dɔnangi-ti; ⁴ ngà loki dɔkaglo asi lé, Lubə ulə Ngon-é, adi dené oji-é, ə ɛ kàrè ulə dɔ-é gin tɔgi-ti lə ndukun. ⁵ †Bə kadi taa-né dow-je kí d'isi gin tɔgi-ti lə ndukun ilə-dé taá, kɔɔ kadi j'təli ngan lə Lubə. ⁶ Kdɔtalə to kí j'toi ngan lə Lubə lé bá, ɛ ulə-né Ndil Ngon-é adi isi meɛ-ji-ti, adi isi ndàngi dɔ-é panè: Aba! Bobi-m! ⁷ Bəba i 'to bə al ngá, ngà i 'to ngon kí koji kəy; ə kinə i 'to ngon kí koji kəy rəmə, i 'to njènéndubə kɪ takul Lubə tɔ.

Ta ɔ meɛ Pol kɔɔ njékəwnə-je kí dɔnangi Galati

⁸ Low ndɔki lé, sɔi 'gəi Lubə al, 'rai bə lə magi-je kí 'to lubə-je kí tɔgrɔ-ti al. ⁹ Ngà bəne bə kí sɔi 'gəi Lubə, əse kí Lubə gə-si maji ngá kinlé, ra ban bəy bá 'ndigi kɔsi naki-naki təli kuləi rɔ-si meɛ né-je-ti kí tɔgi-dé goto, kí to ngan né-je kí meɛ wəy kare kin, kɔɔ kadi 'rai bə lə-dé gogi bəy wa? ¹⁰ Isi indəi kəm-si go ndɔ-je-ti, kɪ go nɔy-je-ti, kɪ dɔkaglo-je-ti, kɪ bal-je-ti al ban! ¹¹ 'Rai adi m'bəl m'panè kɔɔ kí m'ingə kɔɔ ta lə-si kinlé à kɪ tò kɔgi kare.

¹² Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kɔgri ya, 'titi-nə sə-m titi kí mə m'titi-né-nə sə-si kin bə. ¹³ Né kí maji al káre ya kàrè sɔi 'rai sə-m al. 'Gəi maji kí ndɔki mɔy bá to kəm rəbi kí dɔsɔy kí m'ilə-né mbɛ Poyta kí Maji dan-si-ti. ¹⁴ Məti kí rɔ-m-ti kí ingəi kɔ-é kin kàrè, sɔi 'nədi-mi al rəm, bá m'to nɛ kəm-si-ti al rəm; ngà kuwə bá sɔi uwəi-mi rɔ-si-ti toki malayka lə Lubə bə, toki Jeju Kristi bə. ¹⁵ Ə rɔnəl kí ndɔki 'rai nɔ lé tò rá ngá wa? Kdɔtalə m'pa ta lə-si m'panè: Kinə lé to né kí a kasi rai rəmə lé, kəm-si ya kàrè ndɔki a tɔri kadi-mi. ¹⁶ Ngà m'təl njəba lə-si kɔɔ ta kí tɔgrɔ-ti kí m'idə-si lé tɔ bəy wa? ¹⁷ Njékadi rɔ-dé ngə njim rɔ-si-ti kinlé, to rɔ ngə njim kí maji al; dɛ 'ndigi kɔr-si rɔ-ji-ti kɔgi, kɔɔ kadi rɔ-si təl ngə njim rɔ-dé dɛ-ti. ¹⁸ To né kí maji kadi rɔ dow ngə njim lo ra maji-ti kɪ dɔkaglo-je lay, bɪ kadi m'isi dan-si-ti ya par tá al. ¹⁹ Ngan-m-je, m'təl m'isi m'ingə kɔɔ gogi kɔɔ ta lə-si titi ndo kí ra dené kin bə, sar kadi ta lə Kristi rusi-né meɛ-si. ²⁰ Kí ngɔsnè-ti kinlé, m'ndigi kadi mə ya m'a rɔ-si-ti nɔɔ bá m'a koo gangi ndi-m kí m'a pa-né sə-si ta bəy, kdɔtalə ta kí dɔ-si-ti lé ubə ta-m gusus. ²¹ Sɔi kí 'ndigi kuləi dɔ-si gin ndukun-ti lé, idəi-mi adi m'oo. Ta kí mbete ndukun pa lé, ooi al wa? ²² Kɔɔ 'ndàngi 'panè: Abrakam oji ngan-je kí dingəm joo; ɛ kí káre kɔ-é to bə, ə ɛ kí káre kɔ-é to bə al tɔ. ²³ Ngà ngon kí kɔ-é to bə lé, d'oji-é titi kí dow-je d'oji-né-nə kin ya, ngà ngon kí kɔ-é to bə al

lé, d'o-ji-é koji kí go kunmindi-ti. ²⁴ Ta kinlé to mee ta: Dené-je kinlé, 'to-ji kulənoji kí gin joo. E kí dɔsɔy to-ji kulənoji kí 'dɔɔ nati dɔ mbal Sinay-ti; e bá to Agar kí o-ji bə; ²⁵ Agar lé, to-ji mbal Sinay kí dɔnangi Arabi-ti - ə e toki bebo Jorijaləm kí bone bè, kdotalə Jorijaləm kɔ dow-je kí mee-é-ti 'to bə-je. ²⁶ Ngà Jorijaləm kí taá lé, to bə al, ə e bá toki kɔ-ji bè. ²⁷ Kdotalə 'ndàngi 'panè:

I kí ndɔki 'to ku-ji dené,
I kí ndɔki o-ji ngon al lé,
'Ra rɔnəl! 'Tilə kole,
'Ilə 'ndil rɔnəl, i kí ndɔki 'gə to ndo al.
Kdotalə ngan lə dené kí d'inə-é kɔgi lé,
d'a nɔ kitə ngan lə dené kí njəngɔw.*

²⁸ Ngankɔ-m-je, sɔi lé, 'toi ngan-je kí d'o-ji-si kí go kunmindi-ti, gangi-é kí d'o-ji-né Isaki† kí go kunmindi-ti kin bè. ²⁹ Ngà titi kí ndɔki ngon kí d'o-ji-é kɔ gangi-é kí d'o-ji-né ngan-je ulə-né kəm e kí d'o-ji-é kɔ tɔgi lə Ndil kí aa njay ndoo kinlé, bone bè kàrè tò bè ya tɔ. ³⁰ Ə 'ndàngi mee mbete-ti kí aa njay 'panè ri wa? 'Ndàngi 'panè: 'Tubə bə kin kɔ ngon-é burə, kdotalə ngon bə à to njənəndubə nati kɔ ngon lə dené kí to bə al al.‡ ³¹ Bəba ngankɔ-m-je, jɔi j'toi ngan lə dené kí to bə kin al, ngà j'toi ngan lə dené kí to bə al.

5

Taa kilə taá lə njəkadmee

¹ Kristi taa-ji ilə-ji taá kɔ kadi j'toi bə-je al ngá. Ən é ɔi lo kɔ-si-ti njàngi bi 'təli iləi jugi ra bə mindi-si-ti gogi al ngá. ² Ooi! Mɔ Pol m'a kidə-si rəsi; kinə adi d'ijə-si ganjangi rəmə, Kristi to né kí kɔgi káre rɔ-si-ti. ³ M'təl m'ɔsi kagi dɔ-ti rangi ya bəy m'panè: Dow kí rá-rá kí sangi kadi d'ijə-é ganjangi rəmə, tò kadi təl rɔ-é go ndukun-je-ti lay tɔ bane. ⁴ Sɔi kí 'sangi kadi ta ɔr dɔ-si-ti kɔ takul təl rɔ go ndukun-ti lé, sɔi ya ɔri rɔ-si kɔgi rɔ Kristi-ti, adi 'goti mee ramaji-ti liə. ⁵ Kí sobi dɔ-ji je rəmə, j'isi 'ngəbi kadi ta ɔr dɔ-ji-ti kɔ takul kadmee; e bá to né kí je j'ində mee-ji dɔ-ti kadi Ndil kí aa njay ra adi-ji. ⁶ Kɔ kí sobi dɔ nam kadi Jeju Kristi-ti lé, kijə ganjangi-je, kɔ kijə ganjangi al-je kin, to né kí 'ngay al. Ngà kadmee kí ra kullə kadi ndignɔ tò-né kin ya par to né kí tɔgrɔ-ti. ⁷ Ndɔki ɔwi maji-maji ngà to nɔ bá ree ilə-si kagi ɔgi-si təl rɔ-si go ta-ti kí tɔgrɔ-ti lé tɔ bəy wa? ⁸ Takɔji kinlé, to takɔji kí i rɔ njəba-si-ti lé al. ⁹ †əm kí sɔ bə ya à ra kadi nduji kí lɔy lay ya i. ¹⁰ Mɔ rəmə, nam kí m'nam kadi 'Babe-ti lé, ra adi mee-m nda kɔy dɔ-si-ti, to kí a tɔci kuri rangi al. Ngà dow kí təl dɔ-si kinlé, lé to nɔ-nɔ ya kàrè ta-é à kusi dɔ-é-ti. ¹¹ Ə kí sobi dɔ-m mɔ lé, ngankɔ-m-je kí njəkadmee, kinə m'isi m'ilə mbɛ kijə ganjangi bəy ngà d'ulə kəm-m ndoo kɔ ri wa? Kinə m'ilə mbɛ kijə ganjangi bəy lé, koy Kristi kagdəsi-ti à to jigi tugə dow bəy wa? ¹² Ə dɛ njətəl dɔ-si-je kinlé, kijə ya d'ijə rɔ-dé lé girim 'gangi ə ri ra!

Ra ndigi lə-ji al, ngà ra ndigi lə Ndil kí aa njay

Rɔm 8:1-14; 13:12-14

¹³ Ngankɔ-m-je kí njəkadmee, sɔi lé, 'ba-si 'taa-si d'ilə-si taá. Ngà kɛ bá kadi iləi jirə dɔ taa kilə taá-ti lə-si kin kadi 'rai-né né kí nəl daji rɔ-si kin al, ngà kɔ takul ndignɔ rəmə, kadi 'təli ngannjékullə-je lə-nɔ. ¹⁴ Kdotalə

* **4:27** 4:27 Eja 54:1 † **4:28** 4:28 Isaki to ngon kí Abrakam o-ji-é kí go kunmindi-ti lə Lubə (Kgn 21:1-3). ‡ **4:30** 4:30 Kgn 21:9-10 † **5:9** 5:9 1Kɔ 5:6

ndukun ßikti lay ya to kí 'kəw dɔ-é mɛɛ ta-ti kí káre-rè kin: 'A ndigi dow madi-i toki rɔ-i bè*. ¹⁵ Ə kinə isi 'tɔi-nə, 'gangi-nə bati-bati rəmə, kadi ooi maji; səi a tuji-nə.

¹⁶ Beba m'a kidə-si rəsi; adi Ndil kí aa njay ɔr nɔ-si rəmə, né-je kí daji rɔ-si ndigi kinlé a rai al. ¹⁷ †Kdotalə né-je kí daji rɔ dow ndigi lé, ɔsi ta né-je kí Ndil kí aa njay ndigi; ə né-je kí Ndil kí aa njay ndigi kàrè, ɔsi ta né-je kí daji rɔ dow ndigi tɔ. Né-je lé d'ɔsi-nə ta ya dɔrɔ; bè kdɔ kadi səi 'rai né kí mɛɛ-si ndigi al. ¹⁸ Ngà kinə to Ndil kí aa njay bá ɔr nɔ-si rəmə, səi isi gin tógi-ti lə ndukun al. ¹⁹ Né-je kí daji rɔ dow ndigi lé tò ndaa-ti rəsi. Né-é-je lé to kaya kí ra, kà ra né-je kí tò nɛ-nɛ, kà néra kí jugi-jugi, ²⁰ kà pole magi, kà ra kugə, kà koo kəm-nə al, kà gaki-nə, kà kim-nə, kà kəm kí tidi tir-tir dɔ-nə-ti, kà jangi kà nɔ, kà kumə-nə dɔ-nə-ti, kà gangi-nə, ²¹ kà kəmnda, kà ra gɔyibi, kà ra gɔnékuso, kà ra né-je kí titi-nə kà né-je kí bè kin. Titi kí ndɔki m'pa-né kete lé, m'təl m'pa ya bəy m'panè: Dow-je kí njékisi ká ra né-je-ti kí bè kinlé, d'a to dow-je kí kɔbe-ti lə Lubə al. ²² Ngà kandi kullə lə Ndil kí aa njay kí mɛɛ dow-ti lé to ndigi dow-je, rɔnəl, lapiya, kilə mɛɛ dɔ madi-é-ti, ramaji, mɛɛmaji, kəɔndi-ti, səl ləm-ləm, koremeɛ; ²³ ndukun ɔsi ta né-je kí bè kinlé al. ²⁴ Dow-je kí 'to 'lə Jeju Kristi lé, 'bə daji rɔ-dé kagdəsi-ti nati kà bo né-je kí uwə-é bə-ti kà ndəgi bo né-je liə kí majal. ²⁵ J'isi kà dɔ-ji taá kà takul Ndil kí aa njay, ən é j'adi Ndil kí aa njay lé ya tɔ bá ɔr nɔ-ji. ²⁶ Adi j'ɔsi gaji rɔ-ji j'sangi-né ta-nə al rəm, bá j'imi-né-nə al rəm tɔ.

6

Ta kí sobi dɔ gəti-nə rəm, ra maji rəm

Rɔm 2:3-11; Əbr 6:10-12

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kinə dow madi usi mɛɛ majal-ti bá ooi rəmə, səi kí Ndil kí aa njay isi ɔr nɔ-si lé, 'goli-é kà ta kí səl ləm-ləm iləi-é rəbəə gogi. Ə i ya kàrè, 'oo go rɔ-i maji, nè 'a kɔ kusi mɛɛ nənə-ti tɔ. ² 'Gəti sə-nə nékoti-je kí ɔy, rəmə to təl ya bá 'təli rɔ-si go ndukun-ti lə Kristi tin. ³ Ə dow kí to né al ya bá oo rɔ-é kà dow kí ngay rəmə, dowbé ya kà dɔ-é isi ədi rɔ-é. ⁴ Kadi nə-nə ya tən kullə ra-é kí sobi dɔ-é oo, é kinə maji rəmə, kadi-é ɔsi-né gaji rɔ-é ta kí 'liə-ti ya, bɔi kadi ɔji-né rɔ-é rɔ dow-je-ti kí rangi al. ⁵ Kdotalə nə-nə ya à koti né liə kí ɔy kí sobi dɔ-é.

⁶ Dow kí 'ndó-é né rəmə, kadi adi njéndó-é né kinlé, ubə siə maji né-je liə lay.

⁷ Ədi rɔ-si al, kdɔ dow sɔki Lubə al. Né kí dow dubi lé, né-é ya dowbé à kijə tɔ. ⁸ Dow kí dubi né kí maji al kí nəl daji rɔ-é rəmə, né kí dowbé à kijə mɛɛ né-ti kí nəl daji rɔ-é kinlé, to tuji kí à tuji; ngà dow kí dubi né kí nəl Ndil kí aa njay rəmə, né kí dowbé à kijə rɔ Ndil kí aa njay-ti lé, to kiskəm kí sartagangi. ⁹ J'adi dabi ra-ji dɔ maji kí ra-ti al; kdotalə maji kí ra lé kinə j'inəi ta-é al rəmə, ndɔ kijə ko-ti ə j'a kijəi né-é. ¹⁰ Ən é kəm rəbi ya j'ingəi rəmə, adi j'rai-né maji kà dow-je lay, ə kí boy nə lé, adi j'rai maji kà ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ.

Lo tɔl dɔ ta

Plp 3:2-11

¹¹ Yən, mə ya ngá é m'ndàngi né kin kà ji-m boy gururu-gururu m'adi-si tin. ¹² Njéndigi ra né kadi d'oo-dé-né kà 'ngay-je kí sobi dɔ né kí tɔ rɔ-dé-ti lé, 'ndigi kuwə-si kadi ijəi ganjangi. 'Ra bè kdɔ kadi ta kí sobi dɔ koy Kristi

* 5:14 5:14 Mbl 19:18 † 5:17 5:17 Rɔm 7:15-23

dɔ kagdəsi-ti lé dow-je d'ulə-né kəm-dé ndoo kɔ al ya ɔ̀ bə. ¹³ Kɔtələ de kí d'ijə-dé ganjangi kinlé, de ya kàrè 'təl rɔ-dé go ndukun-ti al, ngà de 'ndigi kadi ijəi ganjangi kadi né kí tò rɔ-si-ti bá to né kɔsi gajɔ rɔ lə-dé. ¹⁴ Kí sɔbi dɔ-m mə lé, m'a kɔsi gajɔ rɔ-m kɔ né kí rangi nda al; koy lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi dɔ kagdəsi ya par é m'a kɔsi-né gajɔ rɔ-m. Kɔ takul Kristi lé m'oo né-je kí dɔnangi-ti kɔ né-je kí 'bə-dé kagdəsi-ti kɔgi bə ə kɔ rɔ né-je kí dɔnangi-ti kàrè, m'này kɔ dow kí 'bə-é kagdəsi-ti kɔgi bə tɔ. ¹⁵ Kijə ganjangi to né kí 'ngay al rəm, bá kijə ganjangi al kàrè to né kí 'ngay al rəm; ngà kadi dow to nékində kí sigi bá to né kí boy. ¹⁶ Kadi lapiya, kɔ koo kəmtondoo nà y kɔ dow-je lay kí 'təl rɔ-dé go ta-je-ti kí m'pa kin rəm, kadi nà y kɔ Israyel-je* kí 'to dow-je lə Lubə rəm tɔ.

¹⁷ Kɔ nè kɔw kɔ kete kinlé, kadi dow adi-m kɔ al ngá, kɔ ndunə dɔ-je kí m'ingə kɔ ta kí sɔbi dɔ Jeju lé, tò rɔ-m-ti ngá. ¹⁸ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛ, kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi nà y sə-si! Amen!

* **6:16** 6:16 Israyel-je kí 'to dow-je lə Lubə kí ta lə-dé tò nè kinlé dow-je kí nà-je 'panè to Israyel-je kí ngan lə Jakobi ya par, ngà dow-je kí dan-ti-je 'panè to dow-je lay kí d'adi mɛ-dé Jeju Kristi tɔ.

Mbete kí Pol ndàngi adi Epeji-je

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngi adi Epeji-je

Pol à kà dangay-ti bebo Ròm-ti je bè bá ndàngi-né mbete kin. Dɔkaglo-ti kí káre-rè kin ya ɛ ndàngi-né mbete adi njékəwnə-je kí Kolosi-ti rəm, adi Pilemɔ rəm. Pol ndàngi mbete adi Epeji-je kɔ kadi-dé 'gə kí dɛ lé, 'nam kàdì Kristi-ti rəm, kadi 'gə né-je kí d'ingə kì takul ramaji lə Lubə, ə kadi d'adi panjiyə-dé nəl Lubə.

Kɔ ta-je kí boy-boy ra joo mɛɛ mbete-ti kin. Kun lo kɔr-é-ti kí 1-3 lé, Pol pa ta kí dɔ né-je-ti kí dow à koo rɔ njékadmɛɛ-ti, kí né-je kí ɛ à kubə maji-é. Kun lo kɔr-é-ti kí 4-6 lé, Pol ulə dɪngəm mɛɛ njékadmɛɛ-je-ti kadi kisi kì dɔ taá lə-dé ɔw nati kì maji kí Lubə ra sə-dé kin.

Pol isi bebo Epeji-ti kaglo-je nɔ, ilə mbe Poyta kí Maji-je, ra né-je kí tɔ bəl-bəl-je, ndó né njékadmɛɛ-je (Knj 19). Mbete kinlé, 'panè Pol ulə-né adi njékadmɛɛ-je kí gay-gay nɔ kí dɔnangi Epeji-ti bi adi dɛ kí bebo Epeji-ti ya par al. Mbete kinlé sobi dɔ kuti njékəwnə-je kí gin káre-rè par al, ngà pa ta kí sobi dɔ panjiyə njékadmɛɛ-je kí Lubə ndigi sar ndɔ-je-ti kí bone.

Tɔji rɔ kì Lapiya kí ra

¹ †Mɔ Pol, njékəwkulə lə Jeju Kristi kí go mɛɛ ndigi-ti lə Lubə, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi njékaa njay-je, njékə dɔ ndi-si-ti mɛɛ nam-ti kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti kí isi [Epeji-ti.]* ² Kadi Bɔbi-ji Lubə dɛ kì 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji kì lapiya lə-dé nɔy sə-si.

³ Kɔsgaji kì dɔ Lubə-ti kí to Bɔbi 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí adi-ji né-je lay kí maji kí dɔrɔ-ti kí à ra kì ndil-ji, kɔ nam kí j'nami kàdì Jeju Kristi-ti.† ⁴ Lubə mbəti-ji kì takul-é kete nɔ kində gin dɔnangi-ti, kɔ kadi j'toi dow-je kí j'aai njay rəm, bá kadi ta goto dɔ-ji-ti takəm-é-ti rəm tɔ. ⁵ Ndigi kí ɛ ndigi-ji lé bá ɛ uwə-né dɔ-ji kete low nɔ, kadi j'təli-né ngan-é kì takul Jeju Kristi. Nəl-é nɔ kadi né kinlé tɔ bè, kɔ to mɛɛ ndigi liə, ⁶ kadi j'osi-né gaji-é kɔ ramaji liə kí to ramaji kí riba-é tɔ; maji kinlé ɛ ra sə-ji kì takul ngon-é kí to dow kí ɛ ində-é dan kəm-é-ti. ⁷ †Məsi-é bá to kəm rəbi kí Lubə taa-ji-né ilə-ji taá rəm, inə-né go majal-je lə-ji kɔgi kí go ramaji-ti liə kí nɔ kin rəm tɔ. ⁸ Maji lé, Lubə ra sə-ji mbing ya adi-ji gosi lay rəm, bá adi-ji négə lay rəm tɔ. ⁹ Ɛ adi j'gə ndigi liə kí ndɔki tɔ lo bɔyɔ-é-ti, adi to kɔjra kí maji kí ɛ ɔji mɛɛ-é-ti kɔ ra kì takul Kristi ¹⁰ ə kadi n'ra né-é dɔkaglo-ti kí ta mɔngi lo-ti, adi to ta lə kəw né-je lay kí dɔrɔ-ti kì dɔnangi-ti kadi tɔ gin tɔgi-ti lə dow kí 'boy káre-rè kí to Kristi kí Lubə mbəti-é. ¹¹ Kì takul-é lé ya tɔ bá Lubə uwə-né dɔ-ji kete low ə ində-ji-né tagay bá adi-ji-né né-je lay kí go kɔjra-ti liə, ɛ kí to Njèra né-je lay kì mɛɛndigi liə; ¹² kadi jəi kí j'indəi mɛɛ-ji dɔ Kristi-ti kete lé, j'osi gaji-é kɔ riba liə. ¹³ Loki ooi ta kí tɔgrɔ-ti kí to Poyta kí Maji kí à kaji-si lé, səi kàrè 'nami kàdì-é-ti ya tɔ. Səi adi-é mɛɛ-si ə Lubə adi Ndil kí aa njay kí un mindi-é kɔ kadi-si lé, isi mɛɛ-si-ti titi pɔ kí osi-si-né bè. ¹⁴ Ə ɛ kin ya to né kí taá mɔki kí tɔji néndubə lə-ji,

† **1:1** 1:1 Knj 18:19-21; 19:1 * **1:1** 1:1 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kà ji-dé kà ta greki. † **1:3** 1:3 Ròm 8:15-17,28-30 † **1:7** 1:7 Kol 1:14

ndo taa kilə taá-ti lə dow-je kí Lubə adi 'to 'liə kadi d'osi gaji-é kɔɔ ríba liə.

Ta kí Pol pa kɔɔ Lubə kɔɔ njékəwnə-je

¹⁵ Gin-é kin bá, ma kàrè loki m'oo ta lə kadi kí səi adi mee-si 'Babe Jeju rəm, m'oo ta lə ndigi kí səi 'ndigi njékaa njay-je kí rangi lay rəm lé, ¹⁶ m'ra oiyo Lubə taá-taá kɔɔ-si rəm, bá mee ta-je-ti kí m'isi m'pa siə kàrè m'ilə ri-si dan-ti rəm tɔ. ¹⁷ Kadi Lubə lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi, kí to Bobi-ji kí njèriiba lé adi Ndil-é adi-si gosi rəm, adi kəm-si ijə dɔ-é-ti adi 'gəi-é maji rəm, ¹⁸ kadi adi kəm-si ijə dɔ nékində mee dɔ-ti kí ɛ ɛ ɛ ba-si kɔɔ kin rəm, kadi adi kəm-si ijə dɔ néndubə-ti liə kí to né ríba kí nɔ́ kí à kadi-si nati kɔɔ njékaa njay-je kí rangi kin rəm, ¹⁹ bá kadi adi kəm-si ijə dɔ tógi-ti kí al dɔ lo kí ɛ ra-né sə-ji jəi njékadmee-je kin rəm tɔ. Tógi kí nɔ́ kí itə tógi-je lay kinlé, ²⁰ ɛ tɔji loki adi Kristi tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ rəm, un-é-né adi-é isi dɔ jikol-é-ti dɔɔ-ti rəm, ²¹ adi Kristi isi-né dɔ ndil-je-ti kí maji al lay, kɔɔ dɔ malayka-je-ti lay, kɔɔ dɔ tógi-je-ti lay, kɔɔ dɔ kɔɔbe-je-ti lay rəm, adi ri-é ɛ itə dow-je lay kí ri-dé ɛ kaglo-ti kɔɔ nɛ kin rəm; ngà dɛ kin par al, ɛ adi ri-é ɛ itə dow-je lay kí ri-dé à ɛ kaglo-ti kí à ree gogi kin rəm tɔ. ²² †Né-je lay kinlé Kristi ya Lubə adi tɔ gin tógi-é-ti rəm, bá adi-é to burə dɔ njékəwnə-je lay ²³ kí 'to daji rɔ-é kin rəm tɔ. Kristi lé taa lo dan njékəwnə-je-ti pəl-pəl rəm, bá taa lo kí dɔɔ-ti kɔɔ dɔnangi-ti nɛ pəl-pəl rəm tɔ.

2

Kaji kɔɔ takul ramaji

Kol 2:12-13; 3:1-3; Tit 3:3-8

¹ †Səi lé, ndɔki oyi koy kaldɔta-je, kɔɔ koy majal-je lə-si, ² ndɔki isi 'rai ɛ lə né-je kí dɔnangi-ti nɛ kin kí to kullə ra 'boy kí njəkɔw kɔɔ tógi dan yəl-ti, kí to ndil kí maji al kí njera kullə mee njémbati təl rɔ-dé go ta-ti. ³ Jəi lay ya ndɔki j'toi kí dan-dé-ti tɔ, adi ndɔki j'ɛnəi rɔ-ji yaki mee né-je-ti kí maji al maji al kí ɛ-é ra-ji, j'rai né-je kí nəl daji rɔ-ji, kɔɔ né-je kí mee-ji ndigi, adi j'toi dow-je kí koji-ji-ti nɔ́ ya wɔngi ra Lubə dɔ-ji-ti titi kí wɔngi ra-é-né dɔ ndəgi dow-je-ti kin bɛ tɔ.

⁴ Ngà Lubə lé to njəkoo kəmtondoo kí nɔ́; ndigi kí ɛ ndigi-ji nɔ́ kinlé bá ra adi, ⁵ loki jəi j'oyi koy kaldɔta-je lə-ji ya kàrè, ɛ adi j'təli j'isi kəm kɔɔ nam kí j'nami kàdɔ Kristi-ti – Səi lé, aji kɔɔ takul ramaji – ⁶ ɛ adi j'tɔsi j'ndəli nati kɔɔ Kristi rəm, bá adi j'isi dɔɔ-ti nati kɔɔ Jeju Kristi, kɔɔ nam kí j'nami kàdɔ-é-ti kin rəm tɔ. ⁷ Bɛ kɔɔ kadi kaglo-ti kí à ree kinlé, ɛ tɔji dow-je maji kí al dɔ lo kí ɛ ra sə-ji kɔɔ takul meemaji liə, kɔɔ nam kí j'nami kàdɔ Jeju Kristi-ti. ⁸ Kdɔtalə səi aji kɔɔ takul ramaji kɔɔ kəm rəbi kadmee. Né kinlé j rɔ-si səi-ti al, ngà to kadkare lə Lubə. ⁹ Né-é kinlé ree kɔɔ takul kullə ra-si-je al, adi dow à kində-né kàdɔ-é al. ¹⁰ Kdɔtalə j'toi kullə ra ji Lubə; ɛ ra-ji kɔɔ takul nam kí j'nami kàdɔ Jeju Kristi-ti, kɔɔ kadi j'rai né-je kí maji-maji kí ɛ uwə dɔ-é kete kɔɔ kadi to kullə ra-ji.

Təl kí káre kɔɔ takul Kristi

Əbr 10:19-22

¹¹ Beba adi mee-si ole dɔ né-ti kin: Ndɔki lé né kí tɔ rɔ-si-ti ya tɔji kí 'toi jipi-je al, adi jipi-je kí 'to dow-je kí d'ijə-dé ganjangi 'ɛa-si dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al. Dɛ lé to rɔ-dé bá dow-je d'ijə. ¹² Dɔgangi-é-ti kinlé, Kristi, dow kí Lubə mbəti-é lé, ndɔki səi 'gəi-é al rəm, bá né kí sobi dɔ Israyel-je kàrè 'goti mee-é-ti rəm, kulənoji-je kí Lubə dɔɔ nati kɔɔ Israyel-je

ə un-né mindi-é adi-dé lé kàrè 'goti mɛɛ-é-ti rəm, kisi-si dɔnangi-ti nè kin kàrè ndɔki nékində mɛɛ dɔ-ti lə-si goto rəm, bá 'gəi Lubə al rəm tɔ. ¹³ Ngà bone bè kinlé, səi kí ndɔki ɔi ngərəngi kɪ Lubə lé, məsi Kristi ra adi 'reei wur-wur rɔ Lubə-ti kɪ takul nam kí 'nami kàdɪ Jeju Kristi-ti. ¹⁴ Kdɔtalə ɛ bá to gin lapiya kí mbunə-ji-ti; ndògi bɔr kí gangi-ji danə təl-ji njéba-je-ti lə-nə lé, Kristi lé bá ree tuji kɔgi kɪ takul koy-é ə ra adi gin dow-je kí joo kinlé 'təl-né dow-je kí káre. ¹⁵ †E bujuru ndukun-je kɪ kúji ra-é-je lay kdɔ kadi gin dow-je kí joo kinlé 'təl-né kubru rɔ kí káre kí to gin dow-je kí sigi kí lapiya tɔ dan-dé-ti kɪ takul nam kí 'nam kàdɪ-é-ti. ¹⁶ †Adi to takul koy-é kagdəsi-ti kinlé bá, ɛ bujuru-né ba kí tɔ dan-dé-ti rəm, ulə-dé-né noji nati kɪ Lubə adi dɛ kí gin joo lay kin ya 'təl-né dow-je kí káre-rè. ¹⁷ Kristi ree ilə mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ lapiya adi-si səi kí ndɔki ɔi ngərəngi kɪ Lubə rəm, bá adi-ji jɛ kí ndɔki j'ɔ ngosi kɪ Lubə rəm tɔ. ¹⁸ Kɪ takul Kristi lé bá Ndil kí aa njay ra adi jɔi kí gin joo lay kin ya j'ingəi kəm rəbi j'reei-né ngosi rɔ Bobi-ji-ti.

¹⁹ Gin-é kin bá səi 'toi-né mba-je al rəm, bá 'toi-né njéndumə be-je al rəm ngá, ngà 'toi ngan njébe-je nati kɪ njékaa njay-je, adi 'toi dow-je lə Lubə. ²⁰ Səi lé, 'tò kɪ kəy kí d'ində gin-é dɔ njékɔwkwulə-je-ti, kɪ dɔ njépata-je kí ta Lubə-ti ə Jeju Kristi ya to ər kí sul-é-ti. ²¹ Kɪ takul Kristi lé bá ər isi-né dɔ-nə-ti kɪ gangi-é berere-berere kdɔ təl kəy kí aa njay kí to kəy lə 'Babe. ²² Səi kàrè, kɪ takul-é lé, 'tò kɪ kəy kí d'ində kadi to kəy kisi Lubə kɪ takul Ndil-é tɔ.

3

Lubə adi Pol kullə dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al Kol 1:24-29; 2:1-3; 1Pi 1:10-12

¹ Gin-é kin bá, mə Pol kí d'uwə-m dangay-ti kdɔ ta kí sobi dɔ Jeju Kristi lé, m'pa-né ta kɪ Lubə kdɔ ta lə-si səi kí 'toi jipi-je al. ² Kdɔ maji kí Lubə ra sə-m bá adi-m-né kullə kadi m'ra dan-si-ti lé, koo ə səi a kooi ta-é ya. ³ Lubə tɛɛ kɪ dɔ né kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti adi m'gə bá m'ndangi-né ta-é sɛ tin. ⁴ †Loki 'ndói mbete kinlé rəmə, a kasi 'gəi kí né kí sobi dɔ Kristi kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti lé, kəm-m ijə dɔ-ti ya. ⁵ Né kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti kí bone bè Lubə adi Ndil kí aa njay tɛɛ kɪ dɔ-é adi njékɔwkwulə-je kɪ njépata-je kí ta-é-ti kí d'aa njay 'gə kinlé, ndɔki ɛ adi dow-je kí kete 'gə al. ⁶ Né kí ndɔki tɔ lo bɔyɔ-é-ti lé ɛn: Kɪ kəm rəbi Poyta kí Maji lé, dow-je kí 'to jipi-je al kí 'nam kàdɪ Jeju Kristi-ti lé, Lubə adi-dé né-je kí maji-maji nati kɪ jipi-je rəm, adi 'təl dow-je kí káre-rè kɪ jipi-je rəm, bá adi dɛ kɪ jipi-je d'ore-nə dɔ kunmindi-ti liə rəm tɔ.

⁷ Poyta kí Maji kinlé, bá Lubə ra sə-m maji, adi-m m'təl ngonnjèkullə-é kɪ takul tógi liə. ⁸ Mə kí m'to né al dan njékaa njay-je-ti lay kinlé, Lubə ra sə-m maji adi m'to njékilə mbɛ né-je lə Kristi kí maji-é al dɔ lo kin kadi dow-je kí 'to jipi-je al rəm, ⁹ bá adi m'to njékɔr man dɔ né-je-ti kí ɛ kí to Njèra dɔrɔ kɪ dɔnangi bɔyɔ low lə low-je kin rəm tɔ. ¹⁰ Gin-é kin bá kí nè kin rəmə, kɪ takul njékəwnə-je lé, njékɔbe-je, kɪ njétógi-je kí dɔrɔ-ti 'gə-né gosi lə Lubə kí tɔ kɪ kəy-é kəy-é lo nɔ kin, ¹¹ kí go kɔjra-ti kí à tɔ sartagangi kí ɛ oji kete low bá ɛ ra né-é kɪ takul nam kí j'nam kàdɪ 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi ¹² ə nam-ji kàdɪ-é-ti kɪ kəm rəbi mɛɛ-ji kí j'adi-é kinlé ra adi mɛɛ-ji nda kəy-kəy kadi j'ree-né ngosi kɪ rɔ Lubə-ti. ¹³ Beba m'idə-si kadi kɔ-je kí m'isi m'ingə kdɔ ta lə-si kinlé, adi ɔr tógi-si al. Kɔ-je kinlé, to né riɓa lə-si.

Ndigi kí Kristi ndigi dow-je

¹⁴ Gin-é kin bá m'osi-né məkəji-m nangi nò Bobi-ji-ti, ¹⁵ kí ẹ ya gin dow-je lay kí dora-ti k̀ k̀ kí donangi-ti 'teẹ mee-é-ti, ¹⁶ m'dəji-é kadi ra sə-si kí go riba-ti liə kí n̄ kin rəm, k̀ takul Ndil-é kdo kadi mee-si idi-né njiki-njiki rəm, ¹⁷ m'dəji-é kadi adi Kristi ra be mee-si-ti k̀ takul kadmeẹ rəm, kadi adi uləi njirə-si nangi nḡ mee ndigi-ti kí ẹ ndigi-ji, ¹⁸ kdo kadi səi k̀ ndəgi njékaa njay-je lay ya asi gəi tati-é, k̀ ngal-é, k̀ kù-é kí nangi, k̀ ngal-é kí taá, ¹⁹ ə a 'gəi-né kí ndigi kí Kristi ndigi-ji kinlé itə nэгə-je lay; kdo kadi né-je lay kí rə Lubə-ti taa mee-si pəl-pəl.

²⁰ Ə Lubə kí njera kullə mee-ji-ti k̀ takul tógi-é lé, asi ra né-je kí al do né-je kí j'dəji-é rəm, j'giri rəm. ²¹ Kadi kəsgaji tò k̀ do-é-ti dan njékəwnə-je-ti k̀ takul Jeju Kristi rəm, dan dow-je-ti kí low k̀ kí ngəsnə ya lay rəm, bá k̀ do bal-bal rəm tə. Amən!

4*Kində rə nati mee kadmeẹ-ti*

Kol 3:12-14; Rəm 12:4-8; 1Kə 12:4-31

¹ Beba ma Pol kí d'uwə-m dangay-ti kdo ta kí sobi do ta lə 'Babe lé, m'ulə dingəm mee-si-ti kadi adi panjiyə-si əw nati k̀ ba kí Lubə ba-si. ² †Kadi 'toi njəsəl do-si səl kí ər njuti rəm, kadi 'səli lom-lom rəm, kadi 'toi njékilə mee-si do madi-é-ti rəm. Isi do-ti k̀ n̄ ə 'ndigi-né-n̄ rəm tə. ³ Ra kí Ndil kí aa njay ra adi 'toi dow-je kí káre kinlé, ẹ ya uwəi nḡ k̀ kəm rəbi lapiya kí tò dan-si-ti.

⁴ Kdotalə j'toi kubru rə kí káre-rè,

Ndil kí aa njay ra káre-rè,

bè ya tə Lubə ba-si kdo nékində mee do-ti kí ra káre-rè;

⁵ 'Babe ra káre-rè,
kadmeẹ ra káre-rè,

batəm ra káre-rè,

⁶ Lubə ra káre-rè

ə ẹ ya to Bobi dow-je lay rəm,

̀ be do nékində-je-ti lay rəm,

ra kullə dan dow-je-ti lay rəm,

bá isi mee dow-je-ti lay rəm tə.

⁷ Nḡ Lubə ra sə-ji maji adi n̄-n̄ dan-ji-ti ya Kristi adi-é kadkare k̀ gangi-é gangi-é. ⁸ Gin-é kin bá 'ndangi-né mee mbete-ti kí aa njay 'panè:

Ẹ əw lo-je-ti kí taá n̄, k̀ dow-je kí uwə-dé ta rə-ti;

Ẹ ləbi dow-je kadkare-je.

⁹ «Ẹ əw lo-je-ti kí taá n̄» lé kər mee-é to ri wa?

Kər mee-é to, kete bá kadi əw taá lé,

ndəki ẹ risi əw njal gin nangi-ti.

¹⁰ Ẹ kí risi nangi lé, to ẹ ya ə əw sam dora-ti n̄,

kdo kadi taa lo pəl-pəl mee né-je-ti lay.

¹¹ Kadkare kí ẹ adi lé ən:

Ẹ adi də kí dan-ti-je 'to njékəwkulə-je,

Ẹ adi də kí n̄-je 'to njépata-je kí ta Lubə-ti,

Ẹ adi də kí madi-je 'to njékilə mbə Poyta kí Maji,

Ə adi də kí n̄-je 'to njékərn̄-je k̀ njéndó dow-je né.

† 4:2 4:2 Kol 3:12,13

¹² E ra bè kɔ kadi njékaa njay-je d'asi gaki kadi 'ra kullə kadi de kí 'to kubru rɔ Kristi lé d'ow-né ki kete-kete, ¹³ sar kadi jəi lay ya j'təli-né dow-je kí káre-rè mee kadmeɛ-ti rəm, mee gə Ngon lə Lubə-ti rəm, kadi j'toi dow-je kí j'togi gangi, sar kadi j'asi-né-nə kɔ Kristi berere mee panjiyə-é-je-ti, ¹⁴ kɔ kadi j'toi ngan-je kí pungum man ɔw sə-dé yó-je kí nè-je kin al, nè néndó-je lay à kulə-ji yəl yó-je kí nè-je, bá kadi j'toi né kədi lə njera né kədi-né dow-je kur-dé-né wale kin al rəm, ¹⁵ ngà kadi j'pai ta kí tɔgrɔ-ti kɔ ndignə rəm, j'a togi mee né-je-ti lay kadi j'titi-né-nə kɔ Kristi kí to dɔ kin bè. ¹⁶ †Kɔ takul-é bá kubru rɔ lay tɔ-né ta-nə-ti kɔ gangi-é gangi-é maji kɔ takul njirə-je kɔ gul-je lay kí uwə-é nati ngə ə ngon rɔ kí rá-rá ra kullə liə adi kubru rɔ tɔgi-né rəm, bá ɔw-né ki kete-kete kɔ takul ndignə rəm tɔ.

Panjiyə kí low kɔ panjiyə kí sigi

Kol 3:1-16; Gal 5:10-25

¹⁷ Gin-é kin bá m'idə-si-né ə m'a-né dɔ-ti njangi kɔ ri 'Babe m'panè: Adi panjiyə-si titi-nə kɔ panjiyə njékadmeɛ al-je kí tagir lə-dé to tagir kí mee wəy kare kin al. ¹⁸ Tagir lə-dé to tagir kí dɔ mbé-ti, adi 'goto mee kiskəm-ti lə Lubə, kɔtalə négə al kɔ meɛngə lə-dé. ¹⁹ De lé 'gə rɔsɔl al, adi kaya ya to kullə ra-dé sar adi d'inə rɔ-dé yaki mee né-je-ti kí tɔ nɛ ya kàrè mee-dé uwə-dé kɔ ta al.

²⁰ Ngà səi lé, gangi-é kin bá to ta kí sɔbi dɔ Kristi kí 'ndó-si lé al. ²¹ Jeju Kristi lé 'pa ta kí dɔ-é-ti d'adi ooi rəm, bá néndó kí sɔbi dɔ-é kí ɔw go-nə-ti kɔ ta kí tɔgrɔ-ti liə kàrè 'ndó-si, kadi ²² †'tusi panjiyə-si kí kete ndɔki lé inəi kɔgi. Ndɔki lé, bo né-je kí maji al maji al tɔ mee-si-ti, ədi-si kɔ tuji-si. ²³ Adi Ndil kí aa njay təl-si adi 'toi dow-je kí sigi mee tagir-je-ti lə-si ²⁴ †ə 'təli dow-je kí sigi kí Lubə ra-dé kí go meɛndigi-ti liə kɔ kadi 'ra né kí njururu kɔ né kí aa njay kɔ takul ta kí tɔgrɔ-ti.

²⁵ Gin-é kin bá 'tusi takədi inəi kɔgi ə kadi nə-nə idə madi-é ta kí tɔgrɔ-ti, kɔtalə jəi j'toi ngan rɔ-nə. ²⁶ Kinə wɔngi ra-si kàrè, 'rai majal al; adi kàdɔ ur dɔ wɔngi-ti lə-si al; ²⁷ kəm lo kí ndɛ bè ya kàrè inəi adi Sú ilə nja-é-ti al. ²⁸ Dow kí to njəbogi kàrè, kadi bogi al ngá. Ngà kadi ur rɔ-é biri ya ra kullə kɔ ji-é kɔ kadi ra-né kɔ dow-je kí d'ow ndoo né tɔ. ²⁹ Adi ta kí tɔ nɛ káre ya kàrè tɛɛ ta-si-ti al; ngà kinə tɔ kadi 'pai ta rəm, kadi to ta kí maji kí à kullə dingəm mee dow-je-ti rəm, bá à ra maji kɔ dow-je kí d'oo rəm tɔ. ³⁰ Ndil kí aa njay lə Lubə lé, 'tuji mee-é al; e bá isi mee-si-ti titi pɔ kí Lubə ɔsi-si-né kɔ ndɔ kí à taa-si-né kilə-si taá kí tagangi-je-ti. ³¹ Né lay kí to mee-kati, kɔ rɔkati kanəna, kɔ wɔngi, kɔ kilə kɔl, kɔ kulə ta ndil-nə-ti, kɔ né lay kí to meɛndul ya adi goto dan-si-ti.* ³² †Adi mee-si maji kɔ nə rəm, adi ta ɔ mee-si kɔ-nə rəm, inəi go majal lə-nə kɔgi titi kɔ Lubə inə-né go majal lə-si kɔgi kɔ takul nam kí 'nami kàdɔ Kristi-ti kin bè tɔ.

5

Panjiyə kí lo kí ndógi-ti

1Te 4:1-8; 1Kɔ 6:9-11

¹ Səi lé, 'toi ngan lə Lubə, adi e ində-si dan kəm-é-ti ɔn ɔ 'ndaji kullə ra-é; ² adi ndigi dow-je bá uwə mee-si, titi kí Kristi ndigi-ji-né bá e ya adi-né rɔ-é Lubə kadkare-ti adi d'ilə məsi-é nangi kɔ ta lə-ji kin bè. Adi to kadkare kí nəl Lubə titi ubi kí ətɔ maji.

† 4:16 4:16 Kol 2:19 † 4:22 4:22 Kol 3:9 † 4:24 4:24 Kol 3:10 * 4:31 4:31 Kol 3:8 † 4:32 4:32 Kol 3:13

³ Kaya-je, kì né-je lay kí tò ñe, əse kəmkəj lé, to né-je kí kadi ta-é ya kàrè uwə dɔ-si al. Gangi-é kin bá tuwə njékaa njay-je. ⁴ Ta-je kí tò ñe, kì ta mbə-je, kì soki-na-je lé, to né-je kí tuwə-si al. Ngà né kí tuwə-si lé, to oiyo kí kadi 'rai Lubə. ⁵ Kdɔ né kí kadi 'gəi maji ɔn: Njèrakaya rəm, njèra né-je kí tò ñe əse njəkəmkəj adi to njèpole magi rəm lé, d'a goto meɛ kɔbe-ti lə Lubə de kì Kristi. ⁶ Adi dow pa ta-je kí meɛ wəy kare ədi-si-né al. Kdɔ to ta lə né-je kí maji al kinlé bá wongɪ ra-né Lubə dɔ njəmbati təl rɔ-dé go ta-ti liə. ⁷ Ɔn é kində ya indəi rɔ-si nati sə-dé al.

⁸ Kdɔtalə, ndɔki isi lo kí ndul-ti, ngà bone bè 'nami kadi 'Babe-ti adi 'toi dow-je kí isi lo kí ndogi-ti ngá. Beba adi panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je kí d'isi lo kí ndogi-ti. ⁹ Kdɔ panjiyə kí lo kí ndogi-ti lé to meɛmaji, kì né ra kí njururu, kì ta kí tɔgrɔ-ti. ¹⁰ Ɔri kəm né-je kadi 'gəi né kí nəl 'Babe, ¹¹ ə né-je kí lo kí ndul-ti kí to né-je kí kɔgi kare kinlé uləi rɔ-si dan-ti al, ngà uni kam dɔ-ti. ¹² Kdɔtalə né-je kí dow-je kin d'isi 'ra lo bɔyɔrɔ-ti lé, tò rɔsɔl mbing ya maji pa ta-é al. ¹³ Ngà né-je lay kinlé loki dow un kam dɔ-ti rəmə, lo ndogi dɔ-ti. ¹⁴ Kdɔtalə, né kí lo ndogi dɔ-ti lé, né-é təl to londogi ngá. Gin-é kin bá 'pa-né 'panè:
I njətobi, i taá dɔ bi-ti,
I taá dan dow-je-ti kí d'oy
ə Kristi à kadi lo ndogi dɔ-i-ti doo.

¹⁵ Beba ooi go panjiyə-si maji. 'Rai né tokɪ mbə-je bè al, ngà 'rai né ra lə dow-je kí kəm-dé aa njay. ¹⁶ †Inəi kaglo adi dəə kɔgi kare al, kdɔtalə j'isi meɛ ndɔ-je-ti kí maji al*. ¹⁷ Gin-é kin bá kadi 'toi mbə dow-je al, ngà kadi 'gəi né kí meɛ 'Babe ndigi. ¹⁸ Adi yibi ra-si al, nè à ra kadi kullə ra-si tò jugi-jugi; ngà adi Ndil kí aa njay bá taa lo meɛ-si-ti ¹⁹ †rəmə, ɔji-na ta kì pa-je, kì pa kɔsgaji-je, kì pa-je kí gay-gay kí Ndil kí aa njay ində ta-si-ti rəm, bá usi pa-je 'tɔyi-né 'Babe kì meɛ-si kí káre-rè rəm tɔ. ²⁰ Dɔkaglo-je lay ya, 'rai oiyo Bɔbi-ji Lubə kì ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi kdɔ né-je lay.

Ta kí sobi dɔ kisi-na lə dené kì dingəm

Kol 3:18-4:1; 1Pi 2:18-25; 3:1-7

²¹ Səi kí 'bəli Kristi lé, uləi dɔ-si gin tɔgi-ti lə-na. ²² †Səi dené-je, kadi nə-nə dan-si-ti ulə dɔ-é gin tɔgi-ti lə ngɔbi-é titi kí isi uləi-né dɔ-si gin tɔgi-ti lə 'Babe kin bè. ²³ Kdɔtalə dingəm to dɔ dené titi kí Kristi to-né dɔ njəkəwnə-je kí 'to kubru rɔ-é ə ɛ to Njəkaji-dé kin bè. ²⁴ Titi kí njəkəwnə-je d'ulə-né dɔ-dé gin tɔgi-ti lə Kristi kinlé, kadi nə-nə dan dené-je-ti ulə dɔ-é gin tɔgi-ti lə ngɔbi-é meɛ né-je-ti lay tɔ. ²⁵ †ə səi dingəm-je, 'ndigi ne-si-je titi kí Kristi ndigi-né njəkəwnə-je sar oy-né kdɔ ta lə-dé kinlé bè. ²⁶ E ra bè togi-dé-né kì man rəm, kì ta lə Lubə rəm, adi d'aa njay ə ində-dé-né tagay adi Lubə; ²⁷ Kdɔ kadi njəkəwnə-je kinlé d'a nə-n'è-ti titi dené kí ɔw kì ta ngow é ra rɔ-é adi ndóle rəm, yoro goto rɔ-é-ti rəm, rɔ-é ungi kulə al rəm, bá né kí maji al ya goto rɔ-é-ti rəm kin bè tɔ. Ə kadi 'to tagay rəm, bá kadi ta madi goto dɔ-dé-ti rəm tɔ. ²⁸ Gangi-é kin ya dingəm à ndigi-né ne-é titi kí ɛ ndigi-né daji rɔ-é kin bè tɔ. Dow kí ndigi ne-é lé, dowbé ndigi daji rɔ-é ya tɔ. ²⁹ Kdɔtalə dow kí ɔsi rɔ-é kì ta ya goto, ngà dow lé ul rɔ-é, ə tɔsi kəm-é dɔ-ti titi kí Kristi ra-né kì njəkəwnə-je kin bè. ³⁰ Kdɔtalə jəi j'toi ngan rɔ Kristi. ³¹ Beba 'ndangi 'panè: Gin-é kin bá dingəm à kiŋə-né kɔ-é kì bɔbi-é kdɔ tiŋə rɔ ne-é-ti ə de joo lay d'a təl to kubru rɔ kí káre-rè. ³² Ta kí tò lo bɔyɔ-é-ti kinlé to ta kí boy ə mə m'idə-si rəsi m'panè: To ta kí sobi dɔ

† 5:16 5:16 Kol 4:5 * 5:16 5:16 Kol 4:5 † 5:19 5:19 Kol 3:16,17 † 5:22 5:22 Kol 3:18; 1Pi 3:1
† 5:25 5:25 Kol 3:19; 1Pi 3:7

Kristi k̀i njékəwnə-je. ³³ Ngà k̀i sobi dɔ-si lé, kadi n̄á-n̄á ya ndigi ne-é titi k̀i ndigi-né daji rɔ-é bè ə kadi dené k̀i rá-rá k̀àrè ilə kuji dɔ ngobi-é-ti tɔ.

6

Ta k̀i sobi dɔ ngan-je k̀i njékoji-dé-je

¹ †Səi ngan-je, uləi dɔ-si gin tógi-ti lə njékoji-si-je [k̀i gangi-é k̀i 'Babe ndigi]*, kdɔtalə ɛ kin bá to né k̀i njururu. ² «'Təti kagi bɔbi-i k̀i kɔ-i» – ɛ kin bá to k̀i dɔsɔy dan ndukun-je-ti k̀i kunmindɔ dan go-é – ³ beba 'a kisi maji ə bal-i à n̄á-né dɔnangi-ti. ⁴ †Səi bɔbi ngan-je, 'tuji mɛɛ ngan-si-je al, ngà ooi go-dé ə 'ndoi-dé né, 'rai-dé kadi iləi-dé rəbəə k̀i gangi-é k̀i 'Babe ndigi.

Ta k̀i sobi dɔ bə-je k̀i 'ba-dé-je

⁵ †Səi bə-je, 'təli rɔ-si go ta-ti lə dow-je k̀i 'to 'ba-si-je k̀i bəl, k̀i kuji k̀i kilə, k̀i mɛɛ k̀i nda kɔy titi k̀i isi 'təli-né rɔ-si go ta-ti lə Kristi kin bè; ⁶ 'rai bè takəm-dé-ti par al rəm, bá kdɔ nəl-né dow-je al rəm, ngà 'rai kdɔ to k̀i 'toi ngannjékullə-je lə Kristi k̀i isi 'rai né k̀i Lubə ndigi k̀i mɛɛ-si k̀i k̀àrè. ⁷ 'Rai kullə adi-dé k̀i rɔnəl titi-n̄á né k̀i to kullə lə 'Babe bè, b̄i titi to kullə lə dow al. ⁸ Səi 'gəi k̀i dow k̀i to bə əsə to bə al k̀àrè, 'Babe à kugə dɔ ji-é sobi dɔ maji k̀i ɛ ra. ⁹ †Səi 'ba bə-je k̀àrè, 'rai sə-dé bè ya tɔ; adi-dé k̀i al; səi 'gəi k̀i ɛ k̀i to 'Ba-si rəm, to 'Ba-dé rəm lé, isi dɔrɔ-ti ə ɛ ɔr kəm dow al.

Néro-je lə njékadmɛɛ

¹⁰ Kadi m'tol-né ta-é lé, uləi njirə-si dɔ 'Babe-ti ə ubəi kul tógi-é k̀i al dɔ tógi-je lay kin. ¹¹ 'Tuləi néro-je lə Lubə lay rɔ-si-ti, kdɔ kadi ɔi-né gərərə n̄ɔ Sú-ti k̀i njètulə-si nati. ¹² Kdɔtalə j'isi 'rɔi k̀i dow-je al, ngà j'isi j'rɔi k̀i ndil-je k̀i maji al, k̀i tógi-je, k̀i njékɔbe k̀i londul-ti k̀i dɔnangi-ti n̄ə rəm, bá j'isi j'rɔi k̀i ndil-je k̀i maji al k̀i dɔrɔ-ti rəm tɔ. ¹³ Gin-é kin bá kadi ɔyi néro-je lə Lubə lay, kdɔ kadi ɔi-né gərərə mɛɛ ndɔ-je-ti k̀i maji al rəm, bá kadi loki go-é gangi lay k̀àrè ɔi-né dingəm rəm tɔ. ¹⁴ Beba ɔi dingəm. Adi ta k̀i tɔgrɔ-ti n̄ɔy k̀i ndaá dɔbədi-si bè; adi né ra k̀i njururu n̄ɔy k̀i né kɔn kàd̄i asgar-je ta né kati-ti bè; ¹⁵ rɔ tungə pilingi kdɔ kilə mbɛ Poyta k̀i Maji k̀i sobi dɔ lapiya lé bá adi toki saba nja-si-ti bè; ¹⁶ mɛɛ né-je-ti lay ya adi kadmɛɛ toki də lə-si bè. Ningə-je lə Njèmɛɛndul k̀i ta-é ɔ pər kinlé, də lé bá à taa dɔ-si-ti. ¹⁷ Adi kaji toki jɔgi ngəm dɔ-si bè ə adi Ta lə Lubə k̀i to kiyərɔ k̀i Ndil k̀i aa njay adi-si lé tɔ ji-si-ti tɔ. ¹⁸ Ndɔ-je lay ya adi Ndil k̀i aa njay ɔsi-si adi 'pai ta k̀i Lubə k̀i kəm rəbi-je lay ə 'n̄ɔi ta-é-ti 'dəji-é-né né. Beba uwəi rɔ-si ngà, isi kəm dɔ rɔ-si-ti kadi 'pai ta k̀i Lubə. 'Pai ta k̀i Lubə kdɔ njékaa njay-je lay. ¹⁹ 'Pai ta k̀i Lubə kdɔ ta lə-m tɔ; kdɔ kadi Ndil-é ində ta ta-m-ti adi m'nda mɛɛ-m kɔy m'ilə mbɛ né k̀i tɔ lo bɔyɔ-é-ti bá Lubə tɛɛ k̀i dɔ-é k̀i takul Poyta k̀i Maji kin. ²⁰ Poyta k̀i Maji kinlé bá m̄a m'to takəm Kristi adi m'ilə mbɛ-é bá m'a-né dangay-ti tin. 'Dəji Lubə kadi m'nda mɛɛ-m kɔy m'pa ta-é titi k̀i tɔ kadi m'pa-né.

Ta-je k̀i sobi Pol k̀i lapiya-je k̀i ra

²¹ ††Kdɔ kadi səi k̀àrè 'gəi-né ta k̀i dɔ kisi-m-ti k̀i né-ti k̀i m'isi m'ra lé, Tisiki k̀i to ngonkɔ-m k̀i njékadmɛɛ k̀i m'ində-é dan kəm-m-ti k̀i tɔ

† **6:1** 6:1 Kol 3:20 * **6:1** 6:1 Ta-je k̀i tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti k̀i dɔsɔy k̀i dan-ti-je k̀i 'ndangi k̀i ji-dé k̀i ta greki. † **6:4** 6:4 Kol 3:21 † **6:5** 6:5 Kol 3:22-25 † **6:9** 6:9 a Kol 4:1; b Kol 3:25 † **6:21** 6:21 Knj 20:4; 2Ti 4:12 † **6:21** 6:21 Kol 4:7,8

ngonnjèkullə kí njèkə do ndi-é-ti mɛɛ kullə-ti lə 'Babe ya à kow kor lay kidə-si.† ²² Gin-é kin bá m'ulə-é-né rɔ-si-ti bè, kɔ kadi 'gəi-né ta kí sobi do kisi-ji nè kin rəm, bá kadi ɔw sɔl mɛɛ-si rəm tɔ. ²³ Kadi Bobi-ji Lubə kɔ 'Babe Jeju Kristi d'adi lapiya kɔ ndigi dow-je, kɔ kadmɛɛ nɔy kɔ njékadmɛɛ-je. ²⁴ Kadi ramaji lə Lubə nɔy kɔ dow-je lay kí 'ndigi 'Babe lə-ji Jeju Kristi ndigi kí sɔy-é goto.

† 6:21 6:21 Kol 4:7

Mbete kí Pol ndàngi adi Pilipi-je Ta-je kí do mbete-ti kí Pol ndàngi adi Pilipi-je

Pol a dangay-ti ə to bebo Rom-ti je bè, bá ɛ ndàngi-né mbete kin. Ə ɛ a mɛɛ ji njékɔbe-je-ti kadi d'a tol-é. Bè ya kàrè to mbete kí pa ta kí sobi do rɔnəl liə, kì oiyo kí ɛ ra njékadmɛɛ-je kí bebo Pilipi-ti.

Pol ilə mbe Poyta kí Maji bebo Pilipi-ti, dɔnangi Maseduwan-ti dɔnangi Greki-ti kəl-é kí taá-ti ə ində gin njékəwna-je káre lo-é-ti (Knj 16). Ganglo-é-ti kin ya mbunə-dé kì njékadmɛɛ-je kí Pilipi-ti gangi al; adi de d'ulə kì là d'adi-é 'ra-né siə nja nɔ-nɔ mɛɛ kullə-ti liə kí isi ra adi Lubə. Mɛɛ mbete-ti kinlé, ɛ ra-dé oiyo kɔo kadkare kí d'ulə-né Epaproditi d'adi ree-né adi-é ngɔsnè bəy kinlé rəm, bá ɛ pa ta kí sobi do ndigi kí ɛ ndigi-dé mɛɛ mbete-ti kinlé rəm tɔ. Lo kɔr-é-ti kí 1 lé ɛ ra oiyo 'Babe rəm, bá pa ta kí sobi do gangi kisi-é rəm tɔ. Lo kɔr-é-ti kí 2 lé, ɛ toji néndaji-je kí sobi do soldo ə kí boy nɔ lé to soldo lə Jeju Kristi. Lo kɔr-é-ti kí 3 lé, ɛ pa ta kí sobi do maji lə mɛɛ kí kində do Kristi-ti bi do dow-ti al, ə lo kɔr-é-ti kí 4 lé, ɛ ulə dingəm mɛɛ njékadmɛɛ-je-ti kadi 'to dow-je kí káre rəm, kadi 'ra rɔnəl rəm, bá pa ta kí sobi do lapiya lə Lubə rəm tɔ.

Toji rɔ kì Lapiya kí ra

¹ †Mə Pol, je kì Timote kí j'to ngannjékullə-je lə Jeju Kristi j'isi nati bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi njékaa njay kí 'toi njénam kadi Jeju Kristi-ti rəm, m'adi-si səi njékində kəm-si go njékəwna-je-ti rəm, bá madi-si səi njékində kəm-si go né-ti lə njékəwna-je kí isi mɛɛ bebo Pilipi-ti rəm tɔ.

² Kadi Bɔbi-ji Lubə de kì 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji kì lapiya lə-dé nɔy sə-si.

³ Nɔo-je lay kí mɛɛ-m ole do-si-ti taá ya rəmə m'ra oiyo Lubə lə-m. ⁴ Ta-je lay kí m'pa kì Lubə kɔo-si lay kinlé, ndo-é ndo-é ya m'pa kì rɔnəl, ⁵ kɔo kində kí indəi rɔ-si ta Poyta-ti kí Maji ndo-ti kí dɔsɔy sar tɛɛ-né bone. ⁶ M'gə maji kí njékulə gin kullə kí maji nɔ mɛɛ-si-ti kinlé, à ra bè-bè ya tol ta-é ndo təl-ti lə Jeju Kristi.

⁷ Səi lé, to tó-é kadi m'ɔw kì tagir-je kí bè kin do-si-ti lay, kɔotalə m'indəsi dan kəm-m-ti. Kɔo maji kí Lubə ra sə-m dangay-ti rəm, lo pa ta gangi-né do Poyta kí Maji-ti rəm, lo kilə mbe-é-ti kì tógi rəm kinlé, səi lay ya ɔi sə-m mɛɛ-é-ti. ⁸ Lubə gə kí səi lay ya m'ndigi-si ko ndigi lə Jeju Kristi.

⁹ Ə né kí m'dəji mɛɛ ta-je-ti kí m'isi m'pa kì Lubə lé, m'dəji kadi ndigna lə-si ɔw kì kete-kete ə kadi to ndigna kí 'gəi gin-é maji rəm, 'gəi kɔri-né mbunə né-je kadi aa njay rəm tɔ. ¹⁰ Bè kɔo kadi asi kadi ooi né kí maji ə 'gəi rəm, kadi 'toi njéra né kí tɔgrɔ-ti rəm, kadi 'toi dow-je kí ta goto do-si-ti ndo təl-ti lə Kristi rəm, ¹¹ kadi kì takul Jeju Kristi rəmə 'rai-né né kí njururu, kɔo kadi dow-je d'osi-né gaji Lubə rəm, 'tɔy-é-né rəm tɔ.

Ka Pol dangay-ti

¹² Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, né kí m'ndigi kadi 'gəi ɛn: Né kí tɛɛ do-m-ti lé, ra adi Poyta kí Maji ɔw-né kì kete. ¹³ †Beɓa mɛɛ ndògi-ti lə ngar

lay rəm, kì lo-je lay ya dow-je 'gə maji kí to ta kí sobi do ta lə Kristi bá m'a-né dangay-ti. ¹⁴ Ə njékadmeje-je n̄a ya, k̄a-m dangay-ti lé, ra adi d'ubə kul 'Babe rəm, adi-dé tógi do madi-é-ti bəy rəm, bá ɔr bəl meje-dé-ti kogi kadi d'ilə mbə ta lə Lubə kì rɔ tungə-dé rəm tɔ. ¹⁵ Tɔgrɔ-ti ya, ta lə Kristi lé, de kí dan-ti-je 'ndó dow-je kì kim-n̄a, kì jangi, ngà de kì n̄a-je 'ra kì tagir kí maji tɔ. ¹⁶ De kinlé 'ra kì tagir ndign̄a ə 'gə kí kisi-m nè kinlé tò kdo kadi m'pa ta m'gangi-né do Poyta kí Maji. ¹⁷ Ngà de kí dan-ti-je lé, d'ilə mbə ta lə Kristi kì tagir kim-n̄a kì jangi meje-dé-ti. Tagir-je lə-dé lé aa njay al. De 'gir kí to k̄o kí rangi bá n'isi n'adi-mi do madi-é-ti do k̄a-m dangay-ti.

¹⁸ Ngà bè kàrè, lé to ndangi bá 'ra əse 'ra né kí tɔgrɔ-ti kàrè, mbə ta lə Kristi ba-né adi rɔ-m nəl-m ə à nəl-m ya bəy rəm tɔ. ¹⁹ Takul ta-je kí isi 'pai kì Lubə rəm, kì takul Ndil Jeju Kristi kí isi gəti-m kin ya, m'gə-né kí né-je kinlé à kow sə-m kì kaji-ti. ²⁰ Gangi-é kí m'isi m'ngəbi-né kì rɔ ngə rəm, kì meje kí kində do-ti rəm kinlé, né kí rɔ-m à səl-m do-ti ya goto. Ngà bone bè kinlé, meje-m nda kay titi kí kete low, adi lé to koy-m əse to kisi-m kì do-m taá kàrè, Kristi lé dow-je d'a kosi gaji-é kì takul-m ya.

²¹ Kdotalə m̄a lé, Kristi bá to kisi kì do taá lə-m, adi m'oo koy kì nékugə doji. ²² Ngà kinə kisi-m kì do-m taá nè kinlé, maji-é tò kdo kullə lə-m bəy rəm, m'gə né kí m'a mbəti al. ²³ Meje-m ra joo: 'Bo kadi m'ow m'isi kì Kristi bá ra-m kdo to né kí maji bore ngay. ²⁴ Ngà kdo ta lə-si lé, kisi-m kì do-m taá nè kin maji n̄a bəy rəm tɔ. ²⁵ M'gə maji mbiri-mbiri kí m'a kisi kì do-m taá ə səi lay ya m'a kisi sə-si kdo kow kì kete lə-si rəm, bá kdo rɔnəl lə-si meje kadmeje-ti rəm tɔ. ²⁶ Beba loki m'a təl kow dan-si-ti gogi lé, m'a təl gin né kində kàdì lə-si kí n̄a kdo nam kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti.

Ka dingəm ta rɔ-ti

²⁷ Ke bá adi panjiyə-si ɔw nati kì Poyta kí Maji lə Kristi, kdo kadi lé, m'ow m'oo-si əse m'isi rangi kàrè rəm, m'oo poy-si kí ɔi gərərə kì tagir kí kàre-rè rəm, ɔi do-ji-n̄a-ti lay 'roi kì meje kí kàre-rè do kadmeje-ti kí ɔw nati kì Poyta kí Maji rəm tɔ. ²⁸ Adi njéba-je d'ində-si bəl-ti nd̄a al. Gangi-é kin bá toji tuji lə-dé ndaa-ti rəsi, ngà səi rəm toji kaji lə-si tɔ; to né kí j̄ rɔ Lubə-ti. ²⁹ Kdotalə kí sobi do Kristi lé, Lubə ra sə-si maji kadi adi-é meje-si kí kadi ya par al, ngà kadi ingəi k̄o kdo ta liə do-ti tɔ. ³⁰ †Bone bè kin səi isi roi ko rɔ kí m'ro m'adi ooi kì kəm-si rəm, bá m'isi ta-ti bəy adi ooi ta-é rəm tɔ.

2

Kində rɔ nati kì soldo

¹ Kinə sɔlməje tò kì takul nam kàdì Kristi-ti rəm, kadi-n̄a ta dingəm tò kì takul ndign̄a rəm, kuwə-n̄a lubi-lubi tò kì takul Ndil kí aa njay rəm, ta kí ɔ̄ meje kdo-n̄a tò rəm, bá koo kəmtondoo tò rəm lé, ² adi tagir lə-si ɔw nati; ko ndigi kí kàre ya 'ndigi-n̄a; adi meje-si tò nati kàre; indəi rɔ-si nati; 'rai bè kadi rɔnəl lə-m ɔr-né njuti. ³ 'Rai né madi kì jangi əse kdo riba kì ndangi kare al rəm; ngà kì takul soldo lé, dow-je kí rangi bá kadi ooi-dé kì dow-je kí 'boy d'itə-si. ⁴ Né-je kí à maji sə-si səi ya par bá kadi kəm-si tò go-ti al, ngà kadi n̄a-n̄a dan-si-ti adi kəm-é to go né-je-ti kí à maji kì ndəgi dow-je tɔ bane.

⁵ Tagir kí tò meje Jeju Kristi-ti kin ya, adi tò meje-si-ti tɔ.

⁶ E kí né kí rɔ-é-ti lay ya toji kadi to Lubə, ngà koo bá e oo kasi-n̄a lə-dé de kì Lubə

kinlé ki né kəw rɔ dɔ-ti al.

⁷ Ɛ mbati riɓa liə kɪ mɛɛndigi liə ya, təl rɔ-é ngonnjèkullə-ti, təl rɔ-é adi tana kɪ dow-je rəm, dow-je 'gə-é kí ɛ to dow rəm tɔ.

⁸ Kristi sɔl dɔ-é kɪ mɛɛndigi liə, təl-né rɔ-é go ta-ti sar ya oy-né, ɔw mbing ya oy dɔ kagdəsi-ti.

⁹ Gin-é kin bá Lubə ɔr-né jikɔl-é kɪ taá ə adi-é ri kí itə ri-je lay,

¹⁰ kɔɔ kadi dɔrɔ-ti kɪ dɔnangi-ti, kɪ gin nangi-ti kin ya, né-je lay 'tɔsi məkəji-dé nangi kɪ ri Jeju rəm,

¹¹ bá kadi ndɔ dow kí rá-rá ya pa ta rəsi ɔsi-né gaji Bɔbi-ji Lubə panè: Jeju Kristi to 'Babe.

Njèkadmeɛ to londógi kí dɔnangi-ti

¹² Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, səi lé 'toi njétəl rɔ-si go ta-ti kɪ ndɔ-je lay, 'rai kullə dɔ kaji-ti lə-si kɪ ɓəl rəm, kɪ dadi rəm; 'rai kɔɔ takəm-m al, ngà ɓone bè kí m'goto sə-si kin ya kàrè, kadi 'rai kɪ dɔ madi-é-ti ya ɓøy.

¹³ Kɔɔ Lubə ya bá ində ndigi ra né mɛɛ-si-ti rəm, bá ɔsi-si adi 'rai né kí ɔw nati kɪ kɔjra liə kí to kɔjra mɛɛmaji.

¹⁴ Né-je lay ya kadi 'rai kɪ yunta al rəm, kɪ najta al rəm, ¹⁵ kɔɔ kadi ta goto dɔ-si-ti rəm, kadi aai njay rəm, kadi 'toi ngan lə Lubə kí ta goto dɔ-si-ti dan dow-je-ti kí njéndəm majal mbul-mbul kí 'to njémɛɛndul-je. Dan-dé-ti lé, səi 'ndógi titi pər ngəl-je kí dɔnangi-ti nè, ¹⁶ kɪ takul ta kí sɔbi dɔ kiskəm kí 'pai. Ndɔ təl Kristi-ti rəmə, ɛ kin ya bá à to né riɓa lə-m ə à tɔji kí ngɔdi lə-m lé, m'ay kɔgi kare al rəm, bá kɔɔ lə-m kàrè tɔ kɔgi al rəm tɔ. ¹⁷ Ə kinə lé kadi m'toki man nduu kí 'mbəl logugi né-ti, dɔ kadkare-ti kí adi Lubə kɪ takul kadmeɛ lə-si ya kàrè adi-m rɔnəl rəm, bá m'ra rɔnəl-é nati sə-si lay rəm tɔ*. ¹⁸ Bè ya tɔ, səi kàrè adi rɔ-si nəl-si dɔ-ti rəm, bá 'rai rɔnəl-é nati sə-m rəm tɔ.

Kɔw mba lə Timote rəm, lə Epaproditi rəm

¹⁹ M'ində mɛɛ-m dɔ 'Babe Jeju-ti, kí m'a kullə Timote rɔ-si-ti ngɔsnè, kɔɔ kadi təl ree idə-m poy-si kadi mɔ kàrè mɛɛ-m usi-né nangi tɔ. ²⁰ Kɔɔtalə gangi kisi-si kinlé, Timote lé ya par é to rɔ-é kí tɔgrɔ-ti, ɓi m'ow kɪ dow kí rangi kí à kore kadi-m mɛɛ tagir-je-ti kí sɔbi dɔ-si kin al. ²¹ Kɔɔtalə ndəgi dow-je lay d'ow ká sangi né-je-ti kí sɔbi dɔ-dé dɛ ya ɓi 'sangi 'lə Jeju Kristi al. ²² Ngà Timote lé tɔji kadi rɔ liə adi 'gəi maji. Ɛ isi mbó-m-ti titi kí ngon isi-né mbó ɓɔbi-é-ti ə un rɔ-é ində ta kullə-ti nati sə-m kɔɔ Poyta kí Maji.

²³ Adi kinə ta kí dɔ-m-ti aa njay rəmə, ɛ bá m'oji kullə-é rɔ-si-ti nɔɔ rəm, ²⁴ mɔ ya kàrè m'adi mɛɛ-m 'Babe kí mɔ kɪ dɔ-m m'a kɔw nɔɔ ngɔsnè tɔ.

²⁵ Ngà m'oo maji nɔ kadi m'təl m'ulə Epaproditi kí to ngonkɔ-m kí njèkadmeɛ rəm, madkullə lə-m kɪ madi rɔ lə-m kí uləi-é rɔ-m-ti kɪ né-je kí m'ow ndoo-é. ²⁶ Səi lay ya ɓo koo-si ra-é loti-loti rəm, bá ta mɔy liə kí usi mbi-si-ti kin kàrè adi-é kɔ nɔ rəm tɔ. ²⁷ Rɔ-é lé to-é nɔ adi tɔ ta koy-ti ya, ngà Lubə oo kəmtondoo liə, to kəmtondoo liə ɛ par bá oo tin al, ngà to kəmtondoo lə-m mɔ tɔ, bè kɔɔ kadi mɛɛkɔ lə-m ree-né kɪ dɔ madi-é-ti dɔ madi-é-ti al. ²⁸ M'ulə-é gogi kalangi kɔɔ kadi ooi-é rəmə rɔ-si nəl-si-né rəm, bá kadi mɔ kàrè mɛɛkɔ lə-m sɔl-né kɔy rəm tɔ. ²⁹ Uwəi-é kɪ rɔ-si-ti

* **2:17** 2:17 Pol un rɔ-é ɔji-né man nduu kí 'mbəl dɔ né-ti kí d'adi kɔɔ gugi-né né bá pa-né ta kí dɔ koy-é-ti (Tɛt 29:38-42; Kni 15:1-10; 2Ti 4:6).

kì rɔnɛl kuwə dow lə 'Babe. Dow-je kí bè kinlé, uni ta-dé. ³⁰ Kdɔ to ta lə kullə lə Kristi bá kete ɛ tɔ-né ta koy-ti rəm, ilə-né rɔ-é kɔgi taa-né tó-si ta kullə-ti kí tò kadi 'rai adi-mi rəm tin.

3

¹ Kí rangi bəy, səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, 'rai rɔnɛl kdɔ nam kí 'nami kàdì 'Babe-ti. Ko ta-je kí káre kinlé ya kadi m'ndàngi m'adi-si bəy kàrè mɔ m'oo né káre kí ndɔji-m-ti al ə kí sɔbi dɔ-si rəmə, ra-é kí bè kinlé bá à kɔy ngangi-si kər-kər maji.

Ta kí sɔbi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngɔm

Gal 5:1-6; Rɔm 6:3-13; 1Kɔ 9:24-27; 2Pì 1:5-11

² Ooi go rɔ-si rɔ dɛ-ti kí 'toki bisi-je bè kin! Ooi go rɔ-si rɔ njérakullə-je-ti kí 'ra kɔ mɛɛ kí maji al kin! Ooi go rɔ-si rɔ njéba rɔ-dé dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi kin! ³ Kdɔ dow-je kí d'ijə-dé ganjangi kí tɔgrɔ-ti lé, to jəi kí j'poli Lubə kɔ takul Ndil-é, to jəi kí riba lə-ji to nam kàdì Jeju Kristi-ti, adi j'indəi mɛɛ-ji dɔ né-ti kí tò rɔ-ji-ti kin al. ⁴ Mɔ kɔ dɔ-m kàrè, lé m'a kində mɛɛ-m dɔ né-ti kí tò rɔ-m-ti tɔ.

Kinə dow-je madi d'oo d'adi 'lə-dé to tó-é kadi d'ində mɛɛ-dé dɔ né-ti kí tò rɔ-dé-ti lé, mɔ rəmə 'lə-m mɔ itə-dé bəy. ⁵ †Kdɔ d'o-ji-m m'ra ndɔ jinày joo ya d'ijə-m ganjangi, m'to gin ka Israyel, gin koji-ti lə Benjame, m'to Əbrə kí koji kəy; ⁶ †kí sɔbi dɔ ndukun ə m'to Parisi, kí sɔbi dɔ rɔ tungə mɛɛ kullə-ti ə ndɔki m'to njèkulə kəm njékəwnə-je ndoo, bá kí sɔbi dɔ né ra kí njururu kàrè ta goto dɔ-m-ti rəm tɔ.

⁷ Ngà né-je kí ndɔki m'oo kɔ né kí 'ngay kinlé, m'təl m'oo kɔ né kí kɔgi kare kdotalə Kristi. ⁸ Rəm bá gə kí m'gə Jeju Kristi maji kɔ 'Babe lə-m lé, to né kí maji mbing adi né-je lay ya m'oo kɔ né kí kɔgi kare. M'inə né-je lay kɔgi kdɔ Kristi ə né-je lay ya m'oo kɔ dɔ bɪrbiti bè, kdɔ kadi Kristi bá to nékingə-m rəm, ⁹ kadi nam kí m'nam kàdì-é-ti kinlé m'nam kɔ takul né ra kí njururu lə-m kí to təl rɔ go ndukun-ti kin al, ngà kɔ takul né ra kí njururu kí tò kɔ takul kadmɛɛ Kristi, adi to né ra kí njururu kí j rɔ Lubə-ti, ə ulə njirə dɔ kadmɛɛ-ti. ¹⁰ Né lay kí uwə mɛɛ-m to kadi m'gə Kristi; kadi m'gə tɔgi kí ɛ tɔsi-né ndəl ində-né lo tɛɛ rəm, kadi m'ingə-né siə kɔ-je liə rəm, bá kadi m'tanə siə sar kadi m'oy-né gɔ koy liə, kdɔ kadi ¹¹ ta kí rá-ti ya kàrè rəmə, m'tɔsi ndəl m'ində lo m'tɛɛ tɔ.

Kay ngɔdi kəm kɔ kete

¹² To kingə bá m'ingə nédɔji lé ngá al rəm, to maji bá m'maji m'or njuti ngá al rəm, ngà m'isi m'ay ngɔdi lə-m kin kəm-m kɔ kete, kdɔ kadi m'ingə-né nédɔji lé, kdɔ mɔ kàrè Jeju Kristi ingə-m adi m'to liə tɔ. ¹³ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, mɔ kɔ dɔ-m ya kàrè m'ingə nédɔji lé al ya bəy. Ngà m'adi mɛɛ-m oy dɔ né-ti kí go-m-ti gogi ə m'adi kəm-m tò kɔ kete kdɔ né kí nɔ-m-ti. Né káre kí m'ra ɛn: ¹⁴ M'ay ngɔdi kɔ lo-ti kí né kí m'ində nɔ-m-ti tò-ti lé, kdɔ kadi m'ingə-né nédɔji kí sɔbi dɔ ba kí dɔrɔ-ti kí Lubə ba-m kdɔ nam kí m'nam kàdì Jeju Kristi-ti. ¹⁵ Jəi lay ya kí j'toi dow-je kí j'tɔgi gangi lé, adi j'ɔwi kɔ tagir kí bè kin bane; ə kinə né madi tò nɔɔ bá tagir lə-si kí dɔ-ti ɔw nati al kàrè rəmə, né-é kinlé Lubə à tɛɛ kɔ dɔ-é kadi-si rəm tɔ. ¹⁶ Ngà kɛ bá lo kí j'reei 'tɛɛ-ti ngá kin lé, ri-ri bá ra né kàrè, adi j'ɔwi nati kəm-ji kɔ kete.

¹⁷ †Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, 'ndaji kullə ra-m ə adi kəm-si tò kɔ go dɛ-ti kí panjiyə-dé to gɔ panjiyə kí ingəi rɔ-ji-ti kin ya. ¹⁸ Kdotalə dow-je nɔ

† 3:5 3:5 a Rɔm 11:1; b Knj 23:6; 26:5 † 3:6 3:6 Knj 8:3; 22:4; 26:9-11 † 3:17 3:17 1Kɔ 4:16; 11:1

ya panjiyø-dé ɔsi ta kagdəsi læ Kristi. Ta kinlé, taá-taá ya m'idø-si ø bone kin ya kàrè m'tøl m'pa kì nɔ kəm-m-ti bøy. ¹⁹ Dɛ lé ta tol ta-dé to tuji kogi ya dɔ; nékuso kí mɛɛ-dé-ti ya to lubø læ-dé; né kí ulø rɔsol dɔ-dé-ti kin ya bá dɛ d'adi to né ríba læ-dé; tagir-je læ-dé tò ki dɔ né-je-ti kí dɔnangi-ti nè ya par. ²⁰ Ngà jøi lé, bɛ læ-ji to dɔrɔ-ti adi j'isi j'ngøbi Njèkaji-ji kí 'to 'Babe Jeju Kristi kí à kɪ-ti kɔo ree ²¹ ø tógi kí ɛ ɔw-né kɔo tøl-né né-je lay gin tógi-é-ti kin ya à mbøl-né rɔ-ji kí dangi-ti kin kadi tanɔ kì rɔ-é kí to rɔ njèriba kin tɔ.

4

¹ Gin-é kin bá sɔi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ kí m'indø-si dan kəm-m-ti, sɔi kí bo tøl koo-si ra-m, sɔi kí 'toi gin rɔnøl læ-m kì nédɔji læ-m, ɔi-né gərərø bè ya kàdì 'Babe-ti, sɔi kí m'indø-si dan kəm-m-ti.

Ndøji-je kì ta dingəm-je kí gay-gay

² M'ra ndoo ta Ebodi-ti kì ta Sɛntisi-ti kadi d'ɔw kì tagir kí káre kɔo nam kí 'nam kàdì 'Babe-ti. ³ Ø i, madkullø læ-m kí njèra né kí tɔgrɔ-ti, kɔgri ya, m'døji-i kadi 'ra sə-dé adi mindi-dé usi go-nɔ-ti. Kɔo 'to dené-je kí njèkɔ dɔ-ji-m-ti ta rɔ-ti kí sɔbi dɔ Poyta kí Maji, nati kì Klemɔ kì ndøgi madkullø-je læ-m kí ri-dé tò mɛɛ mbete* kiskəm-ti tɔ.

⁴ Ndø-je lay ya adi rɔ-si nøl-si kɔo nam kí 'nami kàdì 'Babe-ti kin. M'tøl m'pa ya bøy, adi rɔ-si nøl-si. ⁵ Kadi dow-je lay ya 'gø søl lom læ-si. 'Babe ɔ ngosi. ⁶ Adi mɛɛ-si ɔ kəkəkə kɔo né madi al. Ngà mɛɛ né-je-ti lay ya 'pai ta kì Lubø, 'nɔi ta-é-ti, 'rai-é oiyo, bá indøi nédøji-je læ-si nɔ-é-ti. ⁷ Rømə lapiya læ Lubø kí to lapiya kí itø négø-je lay kinlé à kay ngangì né-je kí mɛɛ-si ndigi, kì tagir-je læ-si kɔo nam kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti.

⁸ Beba sɔi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, kadi né lay kí to né kí tɔgrɔ-ti, kì né kí asi piti, kì né kí njururu, kì né kí aa njay, kì né kí dow à pa ta kí maji dɔ-ti, kì né kí tuwø ndigi dɔ-ti, kì né kí maji røti-røti, kì né kí asi gaki kadi dow piti kinlé bá to né-je kí tò tagir-je-ti læ-si. ⁹ Né kí m'ndó-si, né kí ingøi rɔ-m-ti, kì ta kí ooi ta-m-ti, né kí m'ra m'adi ooi lé, 'rai-né kullø. Rømə lapiya læ Lubø à nøy sə-si.

Ta kí sɔbi dɔ oiyo kí Pol ra

¹⁰ Loki m'oo kandi kilø kí iløi ká-m-ti bøy kinlé, m'ingø rɔnøl nɔ mɛɛ nam-ti kí m'nam kàdì 'Babe-ti. Sɔi lé bo kilø ká-m-ti ra-si ya, ngà lo-é bá ingøi al. ¹¹ To ndoo né bá ra-m bá m'pa-né ta kinlé bè tin al. Kɔo mɔ m'ndó kisi kì mɛɛ kusi nangì mɛɛ né-je-ti lay. ¹² M'gø kisi dan ndoo-ti røm, m'gø kisi dan maji-ti mburuki-mburuki røm. Mɛɛ né-je-ti lay, kì lo-je lay ya m'ndó adi lé m'ndan kàrè mɔ kisi røm, bo ra-m kàrè m'a kisi røm, dan maji-ti kí mburuki-mburuki kàrè m'a kisi røm, bá dan ndoo-ti kàrè m'a kisi røm tɔ. ¹³ Né lay ya m'asi ra kì takul njèkadi-m tógi.

¹⁴ Bè ya kàrè, maji kì maji kɔo kɔ-je læ-m lé sɔi ɔi sə-m mɛɛ-é-ti. ¹⁵ Loki m'ingø dɔnangi Maseduwan, dɔkaglo-ti kí kilø mbɛ Poyta kí Maji tum-né gin-é dan-si-ti kinlé, sɔi kí bebo Pilipi-ti rømə 'gøi kí njèkøwnɔ-je kí rangì kí jɛ sə-dé-je j'ulø ji-ji j'adi-nɔ mɛɛ né-ti kí kadi røm, mɛɛ né-ti kí kingø røm ya 'goto. To sɔi ya kì kár-si ó 'rai né-é kinlé. ¹⁶ ††Loki m'isi mɛɛ bebo Tesaloniki-ti bøy ya sɔi uløi kì né adi-mi nja joo, kɔo kadi m'ra-né né-je kí ndoo-é ra-m. ¹⁷ To kadkare kí ji-si-ti bá m'isi m'sangì bá m'pa-né ta kinlé

* **4:3** 4:3 Mbete kiskəm lé to mbete kí rɔ Lubø-ti kí ri dow-je kí d'adi mɛɛ-dé Lubø tøl-ti (Ntd 3:5).

† **4:16** 4:16 Knj 17:1 † **4:16** 4:16 2Kɔ 11:9

bè kɔ al. Kullə-je kí 'rai 'rai lé fá m'isi m'sangi kadi ingəi man-é dɔ-ti mburuki-mburuki. ¹⁸ Né-je lay ya m'ingə adi m'isi dan maji-ti mburuki-mburuki. Loki m'ingə né-je kí uləi-né Epaproditi lé, m'isi d̄irə-ti kí mbaa sɔ. Né-je kinlé titi ubi kí ət̄i maji kí to négugi né kí Lubə ndigi rəm, nəl-é rəm kin bè. ¹⁹ Ə né-je lay kí ɔwi ndoo-é lé, Lubə lə-m kí to njènékingə kí riba-é tò kin ya à kadi-si kɔ nam kí 'nami kàd̄i Jeju Kristi-ti. ²⁰ Riba to 'lə Bəbi-ji Lubə ya k̄i dɔ bal-bal. Amən!

Lapiya kí ra

- ²¹ 'Rai lapiya njénam kàd̄i Jeju Kristi-ti kí 'to njékaa njay-je lay adi-mi.
²² Ngankɔ-m-je kí njékadm̄eé kí d'isi sə-m nè 'ra-si lapiya tɔ. Njékaa njay-je lay ya 'ra-si lapiya ə kí boy n̄a to d̄e kí m̄eé kəy-ti lə Sejar, ngar kí boy.
²³ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju Kristi n̄ay sə-si.

Mbete kí Pol ndàngì adì Kolosi-je Ta-je kí dɔ mbete-tì kí Pol ndàngì adì Kolosi-je

Pol a dangay-ti, ə à to bebo Rəm-ti je bè, bá ɛ ndàngì-né mbete kin. Ɛ ndàngì mbete kinlé adì njékadmɛɛ-je kí bebo Kolosi-ti ə idə-dé kadi d'ulə-né d'adi njékadmɛɛ-je kí bebo Laodise-ti kí to bebo kí tò mbó-dé-ti kin to. Pol ndàngì mbete kinlé kɔ rɔ-né kì néndó kí ngɔm kí isi ɔ̀ be dɔ njékadmɛɛ-je-ti kinlé, adì to néndó kí njirə-é tò dɔ nékobe-je-ti lə jipi-je, kì dɔ tagir-je-ti lə grɛki-je. Jɛ j'gə né-je kí mɛɛ néndó-ti kinlé káre-káre lay al, ngà né kí boy n̄a lé, loki Pol isi rɔ kì néndó kinlé, ɛ ndàngì mbete kin tóy-né Jeju Kristi rəm, tɔji-né kí kulə dɔ gin tógi Kristi-ti to né kí maji.

Kì lo kɔr-é-ti kí 1-2 lé, Pol tɔji kí Kristi itə né-je lay rəm, taa njékadmɛɛ-je ilə-dé taá rəm. Beba Pol tɔji njéndó mbete-je liə né kí to tó-é al kí tò mɛɛ néndó-ti kí isi ɔ̀ be dɔ-dé kinlé. Kì lo kɔr-é-ti kí 3-4 lé, Pol ulə dingəm mɛɛ njéndó mbete-je-ti liə kadi panjiyə-dé ɔw nati kì ta-je kí tɔgrɔ-ti kí sobi dɔ Kristi, dow kí Lubə mbəti-é. Kɔ Kristi oy kɔ ta lə-dé, adì dɛ d'a kiŋə panjiyə-dé kí low kɔgi; ə Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, adì dɛ d'a kisi kəm kì takul-é rəm, kì kɔ ta liə rəm.

Pol lé, ɛ ya kì dɔ-é ɔw oo bebo Kolosi al. Domaji ə à to Epaprasì kí ində gin njékəwna-je kí Kolosi kin bá ɔr poy gangi kisi-dé adì Pol. Toki né kí Pol ndàngì mbete kin dɔkaglo-ti kí káre-rè kí ɛ ndàngì-né mbete lə Epeji-je, kì 'lə Pilemɔ́ bá ulə-né Tisiki bá Onejim dan-é-né kin bè (4:7-9).

Lapiya kì oiyo kí ra-na

Epe 1:15-19; Plp 1:3-6; 1Te 1:2-4

¹ M̄a Pol kí m'to njəkɔwkulə lə Jeju Kristi kì mɛɛndigi lə Lubə, jɛ kì Timote kí to ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ j'isi nati bá m'ndàngì mbete kin, ² m'adi-si sɔi ngankɔ-ji-je kí isi bebo Kolosi-ti kí 'toi njékaa njay-je, kì njéka dɔ ndi-si-ti mɛɛ nam-ti kí 'nami kàdì Kristi-ti. Kadi ramaji kì lapiya lə Bobi-ji Lubə n̄ay sə-si. ³ Nɔ-je lay ya j'pa ta kì Lubə kí Bobi 'Babe lə-ji Jeju Kristi kɔ ta lə-si ə j'ra-é-né oiyo. ⁴ Kɔ j'oo poy kadi kí adì mɛɛ-si Jeju Kristi rəm, ndigi kí 'ndigi njékaa njay-je lay rəm. ⁵ Sɔi 'rai bè kɔ nékində mɛɛ dɔ-ti kí tò ngəbi-si dɔra-ti, kí sɔi 'gəi kete kì takul ta kí tɔgrɔ-ti kí to Poyta kí Maji kin. ⁶ Poyta kí Maji kí tɛɛ rɔ-si-ti kinlé, lo lay kí dɔnangi-ti nè kí tɛɛ-ti lé kandi-é tò rəm, ɔw kì kete-kete rəm; bè ya to é tò-né rɔ-si-ti ndɔ-é-ti n̄u kí sɔi 'taai-né ta-é rəm, 'gəi-né ramaji lə Lubə gə kí tɔgrɔ-ti, ⁷ †kì takul néndó-je kí ingəi rɔ madkullə-ti lə-ji Epaprasì kí j'ində-é dan kəm-ji-ti; ɛ to ngonnjəkullə lə Kristi ə to njéka dɔ ndi-é-ti kí isi ra kullə dan-si-ti; ⁸ ɛ bá idə-ji ta lə ndigi dow-je kí Ndil kí aa njay adì tò mɛɛ-si-ti.

Kasi gaki lə Kristi

Plp 1:9-11

⁹ Gin-é kin bá jɛ kàrè, mɛɛ ndɔ-é-ti n̄u kí j'oo-né ta lə-si lé, j'inə ta pa ta kì Lubə kɔ ta lə-si al. Jɛ 'dɛji-é kadi adì Ndil kí aa njay adì-si gosi kì négə kí asi gaki kadi 'gəi-né mɛɛndigi liə gə kí tɔgrɔ-ti. ¹⁰ Kadi panjiyə-si tuwə

† 1:7 1:7 Kol 4:12; Plm 1:23

panjiyø dow-je læ 'Babe ø kadi nøl-é meë né-je-ti lay røm, kadi kullø-je lay kí maji-maji bá to kandi-si røm, bá kadi øwi kí kete-kete meë gø Lubø-ti røm to. ¹¹ Kadi 'tøli dow-je kí tógi-si tò meë né-je-ti lay kí takul tógi-é kí riba-é nã kin, kdo kadi meë né-je-ti lay ya uwøi rø-si ngã røm, iløi meë-si do madi-é-ti røm. ¹² Bøbi-ji Lubø kí adi asi gaki kadi ingøi nékuøø doji kí lo kí ndógi-ti nati kí njékaa njay-je lé, kadi 'rai-é oiyo kí rønøl. ¹³ E ør-ji gin tógi-ti læ londul* ø øw sø-ji købe-ti læ Ngon-é kí indø-é dan køm-é-ti. ¹⁴ †Ngon-é lé bá to njøtaa-ji kilø-ji taá røm, njøkinø go majal-je læ-ji køgi røm. ¹⁵ E to takøm Lubø kí dow øø-é kí køm-é al røm, to ngon doøøø dan nékindø-je-ti lay røm. ¹⁶ Kdo køm røbi kí rø-é-ti bá Lubø indø-né né-je lay kí doøø-ti kí doøangi-ti, né-je kí j'oo kí køm-ji kí né-je kí j'oo kí køm-ji al, kalikøbe-je, kí købe-je, kí njékøbe-je, kí njétógi-je. Né-je lay ya Lubø indø kí køm røbi kí rø-é-ti ø e indø adi-é. ¹⁷ E isi kete nø né-je-ti lay ø né-je lay tò kí takul-é. ¹⁸ †E to do ø njékøwnø-je 'to kubru rø-é. To kulø gin né røm, to kí doøøø kí tøsi ndøl indø lo tæø dan dow-je-ti kí d'oy røm, kdo kadi e ya to kí doøøø meë né-je-ti lay. ¹⁹ Kdoøalø nøl Lubø kadi n'isi meë-é-ti n'taa meë-é pøl-pøl ²⁰ †ø kadi kí takul-é bá n'è Lubø n'ulø-né noji nati kí né-je kí doøangi-ti røm, kí né-je kí doøø-ti røm, kdo kadi lapiya tò kí takul-é røm, kí takul møsi-é kí øy do kagdøsi-ti røm. ²¹ Ø søi kí kete tagir-je læ-si kí kullø ra-si-je kí majal ra adi 'toi mba-je røm, 'toi njéba-je læ Lubø røm lé, ²² ngøsnè e ulø noji nati sø-si kí takul Ngon-é kí tøl rø-é dow-ti ree oy, kdo kadi 'tæøi-né nø-é-ti kí rø-si kí aa njay kí né kí maji al goto-ti røm, bá kadi ta goto-né do-si-ti røm to. ²³ Ngà kã bá øi njángi do kadmeë-ti ø adi njirø-si ngã nangi, øi lo kã-si-ti gøøøøø kadi dow ør-si øw sø-si øy kí nékindø meë do-ti kí ta-é tò meë Poyta kí Maji-ti kí ooi kin al. Poyta kí Maji kí d'ilø mbe-é d'adi dow-je lay doøangi-ti nè kinlé bá, mã Pol m'tøl ngonnjøkullø-é.

*Kullø-je kí rø-je læ Pol
Epe 3:1-13; 1Kø 2:7-13*

²⁴ Kí ðone bè kinlé, m'ra rønøl kdo kø-je kí m'ingø kdo ta læ-si ø kø-je kí kingø kdo Kristi lé, mã m'tøl ta e kí søbi do-m kdo ta læ njékøwnø-je kí 'to kubru rø Kristi. ²⁵ Njékøwnø-je lé bá mã m'tøl ngonnjøkullø læ-dé. Lubø indø-m kdo kadi m'idø-si ta liø lay tingø. ²⁶ Beba né kí tò lo ðoyø-é-ti kaglo-je-ti lay kí kete, adi dow-je lay kí kete 'gø al lé, ngøsnè kin Lubø tæø kí do-é adi njékaa njay-je liø, ²⁷ kí e ndigi kadi 'gø kí né kí tò lo ðoyø-é-ti bá n'tæø kí do-é dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al kinlé, to né kí riba-é nã; né-é kinlé to kisi kí Kristi isi meë-si-ti, adi to riba kí to nékindø meë do-ti. ²⁸ E bá je j'ilø mbe ta liø j'ndøji-né dow-je lay røm, j'ndø-né né dow-je lay røm kí gosi ya lay, kdo kadi j'adi dow-je lay 'maji d'ør njuti meë nam-ti kí 'nam kadi Kristi-ti. ²⁹ Gin-é kin bá m'ra-né kullø m'øø røgi-røgi ø m'rø-né kí takul tógi-é kí isi ra kullø meë-m-ti nã.

2

Ta ø meë Pol kdo kadmeë læ njékøwnø-je kí Kolosi

¹ Kdo, m'ndigi kadi 'gøi rø kí ngã kí m'isi m'rø kdo ta læ-si røm, kdo ta læ de kí ðebo Laodise-ti røm, bá kdo ta læ de lay kí d'oo daji rø-m nja kære al røm, ² kdo kadi meë-dé søl, kadi d'indø rø-dé nati kí takul ndignø ø kadi négø kí togrø-ti asi-dé naki-naki kadi meë-dé ndakøø, kdo kadi 'gø-né né kí

* **1:13** 1:13 Ta kinlé kør meë-é to: E ør-ji køgi gin tógi-ti læ Sú kí njékøbe lo kí ndul-ti. † **1:14** 1:14 Epe 1:7 † **1:18** 1:18 Epe 1:22,23 † **1:20** 1:20 Epe 2:16

Lubə bɔyɔ bá tɛɛ kɪ dɔ-é, adi to Kristi, ³ kɪ gosi kɪ négə kɪ to né-je kɪ gati-é nɔ kinlé lay ya toki bɔyɔ rɔ-é-ti*.

Ndəji kɪ sobi dɔ njéndó dow-je né-je kɪ ngɔm

⁴ M'idə-si ta-je kin bə kɔ kadi dow ədi-si kɪ ta-je kɪ nəl-nəl al. ⁵ Kɔ lé daji rɔ-m goto sə-si kàrè, mɛɛ-m tò dɔ-si-ti. Loki m'oo né-je kɪ isi njiyə kɪ gangi-é gangi-é dan-si-ti rəm, m'oo poy kuwə rɔ nɔ lə-si mɛɛ kadmɛɛ Kristi-ti rəm lé, rɔ-m nəl-m. ⁶ Ən é, titi kɪ adi-né mɛɛ-si 'Babe Jeju Kristi lé, adi panjiyə-si ɔw nati kɪ panjiyə-é; ⁷ uləi njirə-si rɔ-é-ti ə 'tɔgi-né kɪ kete-kete rəm, ɔi lo kə-si-ti gərərə dɔ nam-ti kɪ 'nami kàdɪ-é-ti ə ɔi dɔ kadmɛɛ-ti gangi-é-ti kɪ 'ndó-si-né ə 'rai Lubə oiyo nɔ. ⁸ Ooi go rɔ-si maji kadi dow ədi-si kɪ négə lə dow-je al rəm, bá takədi-je kɪ mɛɛ wəy kare kɪ go néndó-je-ti lə dow-je, kɪ to ngan néndó-je kɪ dɔnangi-ti bɪ to néndó-je lə Kristi al kinlé, adi dow ədi-si-né al rəm tɔ. ⁹ Kɔdɔtalə Kristi lé, né kɪ rɔ Lubə-ti ya tò rɔ-é-ti bikti lay. ¹⁰ Ə səi lé, nam kɪ 'nami kàdɪ Kristi-ti kɪ to kɪ 'boy dɔ kɔbe-je-ti lay rəm, dɔ tɔgi-je-ti lay rəm lé, né-je kɪ rɔ-é-ti lay ya tò rɔ-si-ti tɔ. ¹¹ Nam kɪ 'nami kàdɪ-é-ti lé, d'ijə-si ganjangi kɪ to ganjangi kɪ dow ijə kɪ ji-é al; adi to kɔr né-je lay kɪ daji rɔ dow ndigi kin kɔgi; ɛ bá to ganjangi lə Kristi lé. ¹² †Dubi-si nati kɪ Kristi kɪ takul batəm, ə nam kɪ 'nami kàdɪ-é-ti lé, səi 'tosi ndəli nati siə kɪ takul kadi kɪ adi mɛɛ-si kɪ tɔgi lə Lubə bá adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kɪ d'oy kin. ¹³ †Səi lé, ndəki oyi koy kullə ra-si-je kɪ maji al rəm, koy kijə kɪ d'ijə-si ganjangi al rəm, ya Lubə təl-si adi isi kəm nati kɪ Kristi kɪ kəm rəbi kinə kɪ inə go majal-je lə-ji lay kɔgi; ¹⁴ †mbete kɪ 'ndàngi 'gangi-né ta dɔ-ji-ti lé, Lubə bujuru kɔgi; ɛ bá to mbete kɪ njəkɔr gin kaldɔta-je lə-ji; mbete-é kinlé bá Lubə bə-é kagdəsi-ti bujuru-é kɔgi; ¹⁵ Lubə taa tɔgi ndil-je kɪ maji al kɪ njétɔgi-je, tətɪ-dé rɔ kɪ takul koy Ngon-é kagdəsi-ti, ulə rɔsɔl dɔ-dé-ti takəm kosi dow-je-ti. ¹⁶ †Ən é, adi dow gangta dɔ-si-ti kɔdɔtalə né kɪ usoi əse né kɪ ɔyi al rəm, bá kɔdɔtalə ra nɔy əse nɔy kɪ ubə sigi al rəm, bá kɔdɔtalə ndɔ taakoo lə jipi-je al rəm. ¹⁷ Né-je lay kinlé to ndil né-je kɪ à ree kɪ ree bəy, ngà ɛ kɪ tɔgrɔ-ti lé, to kɪ 'lə Kristi. ¹⁸ Adi dow kɪ njəpole malayka-je ə ra rɔ-é kɪ njəsɔl dɔ-é taa nédɔji ngɔdi kɪ ɔyi kin al. Dow kɪ bə kinlé, to dow kɪ njəkɪndə kəm-é go ni-je-ti; tagir-je liə kɪ to tagir lə dow adi-é ində kàdɪ-é kində kɪ go tagir-ti lə dow-je. ¹⁹ †Dowbə-je lé, 'nam kàdɪ Kristi-ti al. Kristi lé to dɔ, ə njəkəwnɔ-je 'to kuburu rɔ-é; kɪ takul-é bá singə-je 'tur-né ta-nɔ-ti ə njirə-je 'tɔ-dé-né nati maji kin, ə 'tɔgi tɔgi kɪ i rɔ Lubə-ti. ²⁰ Kinə səi oyi kɪ Kristi nati mɛɛ ngan néndó-je-ti kɪ dɔnangi-ti nè rəmə, kɔ ri bá səi rai titi né kɪ isi dɔnangi-ti nè bə bəy, adi adi d'ində ndukun-je dɔ-si-ti 'pane: ²¹ 'Un al! 'Nɔ al! ɔdi rɔ ji-i-ti al! ²² Né-je lay kinlé tò kɔ kadi kullə ya toki ra-né ə tuji kɔgi ya al wa? To ta kɪ sobi dɔ ndukun-je, kɪ néndó lə dow-je. ²³ Tɔgrɔ ya, néndó-je kinlé, kinə 'oo maji rəmə, ra rɔ-é kɪ gosi bə; kɔ tɔji pole Lubə kɪ mɛɛndigi rəm, kɪ sɔl dɔ rəm, kɪ kində dɔ rɔ-ti rəm, ngà néndó-je kinlé rifa-é goto, tò kɔ rɔnəl lə dow ya par.

3

Kiskəm kɪ sigi kɪ Kristi

Plp 3:18-21; 1Jq 3:1-3; Epe 5:3-20; 4:17-21

* **2:3** 2:3 1Kɔ 1:24-31 † **2:12** 2:12 Rɔm 6:4 † **2:13** 2:13 Epe 2:1-5 † **2:14** 2:14 Epe 2:15 † **2:16** 2:16 Rɔm 14:1-6 † **2:19** 2:19 Epe 4:16

1 Beba kinə səi 'tosi 'ndəli nati kə Kristi rəmə, 'sangi né-je kí taá, lo-ti kí Kristi isi-ti do jikol Lubə-ti. 2 'Giri ta do né-je-ti kí taá bi giri ta do né-je-ti kí donangi-ti nè al. 3 Kdotalə səi 'toi ki dow-je kí d'oy bè ə kiskəm lə-si toki bəyo nati kə Kristi rə Lubə-ti. 4 Loki Kristi kí to kiskəm lə-si à tɛɛ kəy lé, səi kàrè a tɛɛ siə nati dan ríba-ti tɔ. 5 Ən ó né-je kí donangi-ti nè kí to kaya-je, kə né ra kí tɔ nɛ-je, kə bo né-je kí maji al-je kə kəy ngodi go-ti-je, kə kəmnda kí to pole magi-je kinlé, 'təri kogi rə-si-ti. 6 Né-é-je kinlé bá wongi lə Lubə isi ree-né do njédonga-je-ti. 7 Né kin bá to panjiyə-si kí kete, loki isi-né dan majal-ti. 8 Ngà kí ngosnè-ti kinlé, səi kàrè, ɔri né-je kinlé kogi rə-si-ti: adi to wongi, kə rokati kanana, kə meɛndul, kə kulə ta ndil dow-ti, kə ta-je kí tɔ rɔsol kí tɛɛ ta-si-ti.* 9 †Səi kí 'təri panjiyə kí low kə kullə ra-é-je kogi rə-si-ti lé, ədi-nə al. 10 †Səi 'təli dow-je kí sigi kí Lubə isi mbəl-si ndo-é ndo-é kadi 'toi takəm-é ɛ kí Njèra-si kdo kadi 'gəi-é-né maji. 11 Greki kə Jipi goto, dow kí d'ijə-é ganjangi kə dow kí d'ijə-é ganjangi al goto, mba kə njəkəmtɛɛ al goto, dow kí to bə kə bə al goto; ngà Kristi ya to né-je lay rəm, a meɛ né-je-ti lay rəm. 12 †Beba titi kí Lubə mbəti-si-né adi-si aai njay rəm, ində-si-né dan kəm-é-ti rəm kinlé, adi ta ɔ meɛ-si kdo dow-je rəm, adi ramaji, kə soldo, kə sol lom-lom, kə meɛ kí kilə do madi-é-ti tɔ rə-si-ti tɔ. 13 †Isi do-ti kə nə, 'rai maji kə nə; kinə dow ɔw kə ta kə madi-é rəmə, inəi go kogi adi-nə, titi kí Kristi ra sə-si maji bá inə-né go kogi adi-si kin bè tɔ. 14 Ngà né kí boy nə lé, adi ndigi dow-je uwə meɛ-si. Ndigi dow-je kinlé bá to kulə kí à tó-si nati kadi 'maji ɔri njuti. 15 Lapiya lə Kristi, kí Lubə ba-si-né kdo kadi 'təli-né daji rə kí kàre-rè kinlé, kadi ɔ bé meɛ-si-ti. 'Rai oiyo Lubə. 16 †Kadi ta lə Kristi ra bə meɛ-si-ti kə né-je kí maji-maji kí titi lay, 'ndoi-nə né ə ndəji-nə kə gosi-é gosi-é, kə pa-je, kə pa kəsgaji-je, kə pa-je kí gay-gay kí Ndil kí aa njay ində ta-si-ti; 'təyi Lubə kə meɛ-si kə kàre-rè kə pa-je kí Ndil kí aa njay ində ta-si-ti 'rai-é-né oiyo. 17 Né-je lay ya kí a rai, adi tɔ ta əse kullə kàrè rəmə, 'rai kə ri 'Babe Jeju ə 'rai-né oiyo Bobi-ji Lubə kə takul-é.

Kisi-nə lə njəkadmɛɛ-je meɛ kəy-ti

Epe 5:22-33; 6:1-9; 1Pi 2:18-25; 3:1-7

18 †Səi dené-je, uləi do-si gin tógi-ti lə ngəbi-si-je; ɛ bá to né kí tuwə ra nɔ 'Babe-ti. 19 †Səi dingəm-je, 'ndigi ne-si-je, bi adi rə-si ati-si do-dé-ti al. 20 †Səi ngan-je, 'təli rə-si go ta-ti lə njəkəji-si-je meɛ né-je-ti lay, kdo ɛ bá to né kí nəl 'Babe. 21 †Səi bobí ngan-je, 'rai ngan-si-je adi wongi ra-dé al, nè meɛ-dé à tuji. 22 †Səi bə-je, meɛ né-je-ti lay ya 'təli rə-si go ta-ti lə dow-je kí 'to 'ba-si-je. 'Rai bè takəm-dé-ti par al rəm, bá kdo nəl-né dow-je par al rəm, ngà kadi 'rai kə meɛnda kəy meɛ bəl 'Babe-ti. 23 Kullə-je lay kí isi 'rai lé, 'rai kə meɛnda kəy titi kullə lə 'Babe bè bi titi kullə lə dow-je al 24 ə kadi 'gəi kí 'Babe à kadi-si nékugə doji kí ɛ uwə do-é kdo-si. 'Rai kullə adi Kristi kí to 'Babe. 25 †Kdo njèra né kí njururu al lé, à tətəi kandi né ra kí njururu al liə lé ya tɔ, kdo Lubə lé kərkəm dow goto rə-é-ti.

4

1 †Səi 'ba bə-je, bə-je lə-si lé, 'rai sə-dé né kí njururu rəm, 'rai kə kərkəm-nə al rəm, ə kadi 'gəi kí səi ya kàrè 'Ba-si isi dora-ti nɔɔ tɔ.

* 3:8 3:8 Epe 4:31 † 3:9 3:9 Epe 4:22 † 3:10 3:10 Epe 4:24 † 3:12 3:12 Epe 4:2 † 3:13 3:13 Epe 4:32 † 3:16 3:16 Epe 5:19,20 † 3:18 3:18 Epe 5:22; 1Pi 3:1 † 3:19 3:19 Epe 5:25; 1Pi 3:7 † 3:20 3:20 Epe 6:1 † 3:21 3:21 Epe 6:4 † 3:22 3:22 Epe 6:5-8 † 3:25 3:25 Epe 6:9 † 4:1 4:1 Epe 6:9

Ndəji-je k̀i lapiya-je
Epe 6:18-20; 5:14-17

² Uwəi rɔ-si ngə mɛɛ ta-ti ḱi pa k̀i Lubə, isi kəm mɛɛ-é-ti ə 'rai-né oiyo Lubə. ³ 'Pai ta k̀i Lubə kɔ ta lə-ji tɔ; kadi Lubə tɛɛ tarəbi kilə mbɛ Poyta ḱi Maji ǹɔ-ji-ti, kɔ kadi m'pa ta lə Kristi ḱi to ta ḱi tò lo bɔɔɔ-é-ti, ḱi ta-é b́a d'ilə-m-né sil kinlé ⁴ ə kadi m'pa ta-é aa yóróró titi ḱi tò kadi m'pa-né lé ya. ⁵ †Indəi kəmkaa dɔ panjiyə-si-ti ḱi rɔ njékadmɛɛ al-je-ti. Inəi dɔkaglo adi dəə kɔgi kare al. ⁶ Kadi ta-je lə-si lay ya to ta-je ḱi maji-maji toki né ḱi kati tò-ti bè, kɔ kadi dow ḱi rá-rá ḱi dəji-si ta rəm, 'gəi lo kiləi-é-ti. ⁷ ††Tisiki ḱi to ngonkɔ-m ḱi m'ində-é dan kəm-m-ti rəm, to ngonnjèkullə ḱi tɔgrɔ-ti lə 'Babe rəm, b́a to madkullə lə-m mɛɛ kullə-ti lə 'Babe rəm kin ya à kɔr-si poy né-je lay ḱi sɔbi dɔ-m. ⁸ Gin-é kin b́a m'ulə-é-né rɔ-si-ti bè, kɔ kadi 'gəi-né ta ḱi sɔbi dɔ kisi-ji nè kin rəm, b́a kadi ɔw sɔl mɛɛ-si rəm tɔ. ⁹ †M'ulə-é nati k̀i Onejim ḱi to njèkɔ dɔ ndi-é-ti ḱi to ngonkɔ-m ḱi m'ində-é dan kəm-m-ti, ɛ to ḱi dan-si-ti. Dɛ d'a kɔr-si poy né-je lay ḱi dəə nè. ¹⁰ †Aristarki ḱi to madi dangay lə-m ra-si lapiya, b́a Marki ḱi to noji Barnabasi ra-si lapiya tɔ. Ɛ lé m'un ndu m'adi-si kɔ ta liə ngá; kinə tɛɛ rɔ-si-ti rəm, uwəi-é rɔ-si-ti maji. ¹¹ Jeju ḱi 'b́a-é Justusi kin ra-si lapiya tɔ. Dan jipi-je-ti ḱi nè lé, dɛ kin ya par b́a 'ra sə-m kullə ḱi sɔbi dɔ kɔbe lə Lubə, dɛ b́a 'to njésɔl mɛɛ-m-je. ¹² †Epaprasasi ḱi to ḱi dan-si-ti, ra-si lapiya. Ɛ to ngonnjèkullə lə Jeju Kristi, ḱi inə ta rɔ kɔ ta lə-si al, mɛɛ ta-ti ḱi pa k̀i Lubə, kɔ kadi asi gaki rəm, kadi 'gəi-né né ḱi mɛɛ Lubə ndigi maji ə ɔi-né gərərə. ¹³ M'pa ta ḱi dɔ-é-ti bè kɔ ɛ adi rɔ-é kɔ nɔ kɔ ta lə-si rəm, kɔ dɛ ḱi Laodise rəm, b́a kɔ dɛ ḱi Iyerapolisi-ti rəm tɔ. ¹⁴ †Doktur Luki ḱi m'ində-é dan kəm-m-ti ra-si lapiya, b́a Demasi kàrè ra-si lapiya rəm tɔ. ¹⁵ 'Rai lapiya ngankɔ-ji-je ḱi njékadmɛɛ-je ḱi d'isi Laodise rəm, b́a 'rai lapiya Nimpa k̀i njékəwnɔ-je ḱi mɛɛ kəy-ti liə rəm tɔ. ¹⁶ Loki sɔi 'ndói mbete kin dan-si-ti rəm, 'rai lay kadi toki ndó dan njékəwnɔ-je-ti ḱi Laodise tɔ, ə sɔi kàrè kadi 'ndói mbete ḱi à k̀i Laodise ree rɔ-si-ti tɔ. ¹⁷ †Idəi Arsiپی kadi tɔsi kəm-é dɔ kullə-ti ḱi ingə rɔ 'Babe-ti kin, kɔ kadi ra kullə-é maji. ¹⁸ Mɔ Pol ya m'ndàngi k̀i ji-m m'panè lapiya lə-si. Adi mɛɛ-si ole dɔ sil-ti lə-m. Kadi ramaji lə Lubə nɔy sə-si!

† **4:5** 4:5 Epe 5:16 † **4:7** 4:7 Knj 20:4; 2Ti 4:12 † **4:7** 4:7 Epe 6:21,22 † **4:9** 4:9 Plm 1:10-12
 † **4:10** 4:10 a Knj 19:29; 27:2; Plm 1:24; b Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39 † **4:12** 4:12 Kol 1:7; Plm 1:23 † **4:14** 4:14 a 2Ti 4:11; Plm 1:24; b 2Ti 4:10; Plm 1:24 † **4:17** 4:17 Plm 1:2

Mbete kí dɔsɔy kí Pol ndàngí adi Tesaloniki-je

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Pol ndàngí adi Tesaloniki-je

Pol ndàngí mbete kin kɔ kɔ kulə-né dingəm mee njékadmee-je-ti kí Tesaloniki rəm, kɔ mbusi-né nja-dé rəm. Bebo Tesaloniki lé to bebo kí dɔnangi Maseduwan-ti, kɔbe-ti læ dow-je kí Róm, kəl lo kí taá-ti læ grɛki-je. Mee Mbete kullə-ti læ njékɔwkulə-je kí 17:1-10 lé, 'ndàngi-ti kí Pol-je kɔ madkullə-je liə d'ilə mbɛ Poyta kí Maji bebo Tesaloniki-ti, 'ndàngi-ti kí jipi-je, kɔ jipi al-je d'adi mee-dé Jeju Kristi rəm. Go-ti, jipi-je kí d'adi mee-dé Jeju al d'osi ta Pol kɔ kullə liə kí ɛ ra kinlé, adi de kɔ madkullə-je liə 'tee mee bebo-ti ndoo d'ay-na. Ə go-ti, loki 'ree 'tee bebo Kɔrenti-ti rəmə, mee Pol a kəkəkə kɔ njékadi mee-dé sigi kí bebo Tesaloniki-ti, adi ulə Timote rɔ-dé-ti. Loki Timote təl ɔw rɔ Pol-ti gogi lé, idə Pol kí Tesaloniki-je lé, dan kulə-ti kí d'ulə kəm-dé ndoo kin ya kàrè, de d'a gərərə dɔ kadmee-ti læ-dé rəm, bá mee ndigi dow-je-ti rəm. Mee Pol usi nangi adi ɛ ndàngi mbete kin adi-dé ra-dé-né oiyo rəm, tɔji-dé-né ndigi kí ɛ ndigi-dé rəm, bá kɔ ndó-dé-né né ki dɔ madi-é-ti rəm.

Ki lo kɔr-é-ti kí 1-3 lé, Pol gir dɔ kisi-dé-ti kí ndoki de kɔ Tesaloniki-je d'isi nati kin rəmə, ɛ ra-dé oiyo. Ki lo kɔr-é-ti kí 4-5 lé, Pol ndó-dé né kí sɔbi dɔ təl ree læ 'Babe rəm, bá ndó-dé panjiyɔ kí d'a nəl-né 'Babe rəm.

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ †Ma Pol, j'isi nati kɔ Silbɛ-je* kɔ Timote bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si sɔi njékəwna-je kí bebo Tesaloniki-ti kí 'nami kàdɔ Bɔbi-ji Lubə-ti rəm, 'nami kàdɔ 'Babe Jeju Kristi-ti rəm. Kadi ramaji kɔ lapiya nɔy sə-si.

Panjiyɔ njékəwna-je kí Tesaloniki-ti kɔ kadmee læ-dé Plp 1:3-6; Kol 1:3-8

² Je j'ra oiyo Lubə kɔ ndɔ-je lay kɔ ta læ-si lay rəm, bá mee ta-je-ti kí j'isi j'pa siə kàrè j'ilə ri-si dan-ti-dan-ti rəm tɔ. ³ Kullə kadmee læ-si, kɔ kullə ndigi kí 'ndigi dow-je, kɔ kində kí indəi mee-si dɔ 'Babe-ti læ-ji Jeju Kristi ya aɔ dɔ-ti njàngi kinlé, mee-ji ole dɔ-ti nɔ Bɔbi-ji Lubə-ti taá-taá. ⁴ Sɔi ngankɔ-m-je kí njékadmee lé, 'toi dow-je kí Lubə ində-si dan kəm-é-ti; je j'gə kí ɛ mbəti-si. ⁵ Kɔ Poyta kí Maji kí j'ilə mbɛ-é j'adi-si lé, j'ilə kɔ ta kí ta-ji-ti par al, ngà j'ilə kɔ tɔgi rəm, Ndil kí aa njay ra sɔ-ji dɔ-ti rəm, bá je j'ilə kɔ meenda kay rəm tɔ. Panjiyɔ-ji kí dan-si-ti kí ndoki ooi kinlé, sɔi ya kàrè 'gəi kí to bè kɔ maji læ-si.

⁶ †Sɔi lé, sɔi 'ndaji kullə ra-ji rəm, 'ndaji kullə ra 'Babe rəm, kdɔtalə dan kɔ-je-ti kí nɔ ya kàrè Ndil kí aa njay adi-si 'taai ta læ Lubə kɔ rɔnəl. ⁷ Beba sɔi 'təli-né néndaji læ njékadmee-je lay kí dɔnangi Maseduwan-ti kɔ dɔnangi Akay-ti. ⁸ Kdɔtalə ta læ 'Babe kí ra kullə dan-si-ti lé, poy-é ɔw dɔnangi Maseduwan-ti kɔ dɔnangi Akay-ti; ngà to ɛ kin par al, mee-si kí adi Lubə lé kàrè dow-je d'oo poy-é kí lo lay sar adi je j'ow ndoo pa ta-é al rəm ngá. ⁹ Kdɔtalə dow-je d'or poy kuwə kí uwəi-ji kí rɔ-si-ti rəm, d'or poy

† **1:1** 1:1 Knj 17:1 * **1:1** 1:1 Silbɛ lé ya to Silasi (Knj 15:22; 2Kɔ 1:19; 2Te 1:1) † **1:6** 1:6 Knj 17:5-9

kinə kí inəi magi-je kogi ə 'təli kí rɔ Lubə-ti kɔɔ kadi 'rai kullə adi Lubə kí togrɔ-ti kí to njəkiskəm rəm, ¹⁰ kɔɔ kadi 'ngəbi Ngon-é kí ndɔki adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, kí à kɪ dɔrɔ-ti kɔɔ ree, adi to Jeju kí taa-ji ta wɔngi-ti kí à ree lé.

2

Panjiyə Pol dan njəkəwnə-je-ti kí Tesaloniki-ti *Knj 20:18-21,31-35; 2Kɔ 6:3-10; 12:12-15*

¹ Ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, səi ya kàrè 'gəi kí kɔw-ji rɔ-si-ti lé, tò kogi kare al. ² †Titi kí səi 'gəi-né lé, d'adi-ji kɔ kete mɛɛ bebo Pilipi-ti bá 'taji-ji rəm; ya ngà jɛ j'ingə tɔgi rɔ Lubə-ti lə-ji bá j'ilə-né mbe Poyta kí Maji liə j'adi-si dan rɔ-je-ti kí nɔ kin. ³ Kɔɔtalə ta lə Lubə kí jɛ j'isi j'ndó dow-je lé, to néndó kí takədi tò-ti al rəm, j'ndó kɪ tagir kí tò nɛ al rəm, bá j'ədi-né dow al rəm tɔ. ⁴ Ngà Lubə nɔ-ji oo bá ulə kullə kilə mbe Poyta kí Maji ji-ji-ti, adi jɛ j'pa ta kɔ nəl-né dow-je al, ngà j'pa ta kɔ nəl-né Lubə kí njɛgə mɛɛ-ji. ⁵ Titi kí səi gəi-né lé, jɛ j'pa ta j'ədi-né kəm dow nja kàre al rəm, bá nja kàre ya kàrè j'pa ta kɔ kingə-né né ji dow-ti al rəm; Lubə gə mɛɛ-ji bəti. ⁶ Jɛ j'sangi rɪbɔ rɔ dow-je-ti al rəm, j'sangi rɪbɔ rɔ-si-ti al rəm, bá rɔ dow-je-ti kí rangi al rəm tɔ. Lé j'a ra-si kí lə njətɔgi-ti, kɔɔ to kí j'to njəkɔwkulə-je lə Kristi, ⁷ ya ngà jɛ j'sol ləm-ləm dan-si-ti. Titi kí kɔ ngan-je tɔsi-né kəm-é dɔ ngan-é-je-ti lé, ⁸ jɛ kàrè ndigi kí j'ndigi-si nɔ kinlé, j'ndigi kadi Poyta kí Maji lə Lubə ya par bá j'ilə mbe-é j'adi-si al, ngà j'ndigi kadi daji rɔ-ji ya kàrè j'ilə kogi kɔɔ ta lə-si, kɔɔ səi 'təli dow-je kí j'ində-si dan kəm-ji-ti.

⁹ Ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, kullə-je kí j'ra, kɪ kɔ-je kí j'ingə lé, adi mɛɛ-si ole dɔ-ti. Loki j'isi j'ilə mbe Poyta kí Maji lə Lubə j'adi-si lé, j'ra kullə ndɔɔ-je kɪ kada-je kɔɔ kadi j'ɔy dow dan-si-ti al. ¹⁰ Səi njəkadmɛɛ-je, panjiyə-ji kí dan-si-ti lé, aa njay rəm, to njururu rəm, ta kí dow à kilə dɔ-ji-ti goto rəm adi səi ooi bəti rəm, bá Lubə kàrè oo bəti rəm tɔ. ¹¹ Né kí j'ra kɪ nɔ-nɔ dan-si-ti titi kí Bobi ngan-je ra-né kɪ ngan-é bè kin kàrè, səi 'gəi rəm. ¹² Jɛ j'ulə dɪngəm mɛɛ-si-ti, j'sol mɛɛ-si, bá j'ndəji-si kadi adi panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je kí Lubə ba-dé kɔɔ kɔbe liə rəm, kɔɔ rɪbɔ liə rəm tɔ.

¹³ Loki jɛ j'ilə ta lə Lubə mbi-si-ti lé, səi 'ndigi dɔ-ti titi ta lə dow al, ngà 'ndigi dɔ-ti kí togrɔ-ti ya to ta lə Lubə kí isi ra kullə mɛɛ-si səi-ti kí adi mɛɛ-si. Né kin bá jɛ j'ra-né oiyo Lubə taá-taá kɔɔ. ¹⁴ †Kɔɔtalə səi ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ lé, səi 'ndaji kullə ra njəkəwnə-je kí gay-gay kí 'to njəkəwnə-je lə Lubə kí 'to njénam kadi Jeju Kristi-ti kí d'isi dɔnangi Jude-ti, kɔɔtalə səi ya kàrè ingəi kɔɔ ji dow-je-ti kí beə lə-si ya, titi kí dɛ kàrè d'ingə-né gɔ kɔ-je kí kàre kin ji jipi-je-ti tɔ. ¹⁵ †Jipi-je lé, dɛ ya 'tol njépata-je kí ta Lubə-ti rəm, 'tol 'Babe Jeju rəm, bá d'ulə kəm-ji ndoo rəm tɔ. Dɛ 'nəl Lubə al rəm, bá 'to njéba-je lə dow-je lay rəm tɔ. ¹⁶ Dɛ d'ɔgi-ji kilə mbe Poyta kí Maji kadi dow-je kí 'to jipi-je al, kɔɔ kadi d'aji al; beba dɛ jipi-je lé 'ra-né majal kí dɔ-ti par-par adi wɔngi ra Lubə dɔ-dé-ti.

Pol ndigi təl koo njəkəwnə-je kí Tesaloniki-ti *Knj 17:14-16*

¹⁷ Ngà jɛ rəmə, səi ngankɔ-ji-je kí njəkadmɛɛ, dɔkaglo kí sɛ kí j'inəi-né-nə lé, kəm-ji oo-si al, ngà mɛɛ-ji rəmə tò dɔ-si-ti géréré. Beba bo kadi j'təl

† 2:2 2:2 a Knj 16:19-24; b Knj 17:1-9 † 2:14 2:14 Knj 17:5 † 2:15 2:15 Knj 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19; 17:5,13; 18:12

j'ow j'oo-si ra-ji n̄a adi j'ndur do ro-ji-ti n̄a kadi j'ow j'oo-si. ¹⁸ Gin-é kin bá j'ndigi kow njal ro-si-ti. Ma Pol ya m'n̄a asi nja joo bè kadi m'ow ro-si-ti ya, ngà Sata ɔgi-ji lo-é. ¹⁹ Ndo kí 'Babe læ-ji Jeju à tøl ree lé, n̄a kí rangi bá à to nékində mee do-ti læ-ji, k̄i rɔnəl læ-ji, k̄i jɔgi riba læ-ji takəm-é-ti bəy wa? ²⁰ Oiyol! Səi ya a toi riba læ-ji, k̄i rɔnəl læ-ji.

3

D'ulə Timote Tesaloniki-ti

¹ †Né kin bá je j'oo-né lo ngəbi al, adi j'panè tò maji kadi j'isi k̄i kár-ji mee bebo Ateñ-ti nè. ² Beba j'ulə ngonkɔ-ji Timote kí to ngonnjèkullə lə Lubə mee kullə kilə mbe Poyta kí Maji-ti lə Kristi kadi ɔw ulə dingəm mee-si-ti ə mbusi-né nja-si mee kadmee-ti læ-si. ³ Kdo kadi kɔ-je kí isi ingəi kinlé ra dow káre dan-si-ti adi səbi ngin-ngin al; kdotalə səi ya kàrè 'gəi bəti kí jəi lé j'isi kdo kadi kɔ-je kí bè kin ree do-ji-ti ya. ⁴ Loki ndoki j'isi sə-si nati bəy ya j'idə-si kete j'panè j'a kingəi kɔ n̄a lé, səi 'gəi bəti né-é bá ree ngá tin. ⁵ Gin-é kin bá ma m'oo lo ngəbi al, adi m'ulə-né Timote kadi ɔw oo ta kí sobi do kadmee læ-si, kdotalə m'ból kí njənə dow-je à k̄i n̄a-si sar kadi kullə kí j'ra dan-si-ti tøl tò kɔgi kare.

⁶ †Ngà Timote kí i ro-si-ti ree ro-ji-ti ngəsnè bəy lé, idə-ji poyta kí maji do kadmee-ti læ-si, k̄i do ndigi-ti kí 'ndigi dow-je, bá idə-ji panè mee-si oy do-ji-ti al adi bo koo-ji ra-si titi kí je kàrè bo koo-si ra-ji-né kin bè tɔ. ⁷ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmee, né kin bá dan nékəmtondoo-je-ti kí lay kí tee do-ji-ti, k̄i dan kɔ-je-ti ya kàrè kadmee læ-si ra adi mee-ji sol. ⁸ Bone bè kinlé, mee-ji usi nangi, kdotalə k̄a kí āi njangi mee kində ro nati k̄i 'Babe. ⁹ Ra kí 'rai-ji adi ro-ji nəl-ji n̄a n̄ə Lubə-ti kinlé, j'a ra-é oiyo kdo ta læ-si ban bá à kusi ro-ji-ti ón wa? ¹⁰ Beba, ndoo-je k̄i kada-je lay ya j'pa ta k̄i Lubə j'to ta-é-ti pəkə-pəkə, kdo kadi adi-ji tarəbi kadi j'ow j'oo-si rəm, kdo kadi j'tøl ta né kí nal-si mee kadmee-ti læ-si. ¹¹ Kadi Lubə ya k̄i do-é kí to Bobi-ji de k̄i 'Babe læ-ji Jeju d'adi-ji tarəbi kadi j'ow ro-si-ti. ¹² Ndign̄a kí tò dan-si-ti, k̄i ndigi kí 'ndigi dow-je kí rangi kinlé, kadi 'Babe ra adi usi do madi-é-ti par-par rəm, kadi al do kí kete, titi kí je j'ndigi-si-né kin bè tɔ. ¹³ Beba 'Babe ya à kadi-si kuwə mee nḡa kdo kadi 'toi dow-je kí aai njay kí ta goto do-si-ti n̄ə Bobi-ji Lubə-ti ndo-é kí 'Babe læ-ji Jeju Kristi à ree nati k̄i njékadmee-je liə lay.

4

Panjiyə kí nəl Lubə

1Pi 1:14-16; 4:1-5; Epe 5:3-8; 1Ko 6:13-20

¹ Beba səi ngankɔ-m-je kí njékadmee, né kí a rai bá a nəli-né Lubə lé, səi 'ndói ro-ji-ti ngá, ə né-é-je lé ya səi isi 'rai rəm ngá tin. Ngà je j'dəji-si ə j'ulə dingəm mee-si-ti k̄i ri 'Babe Jeju kdo kadi panjiyə-si kinlé, ɔwi-né kəm-si k̄i kete-kete. ² Kdotalə ndu kí j'ingə ro 'Babe Jeju-ti bá j'adi-si lé, səi 'gəi bəti.

³ Né kí Lubə ndigi ón: Kadi isi tagay kdo Lubə ə kadi 'rai kaya al. ⁴ Kadi n̄a-n̄a dan-si-ti ngəm ro-é kadi aa njay rəm, kadi un ro-é ra-né né kí togrɔ-ti, ⁵ bi adi bo né-je kí maji al ra-si loy-loy titi kí njékadmee al-je kí 'to njégə Lubə al d'isi 'ra-né kin bè al; ⁶ kadi dow káre dan-si-ti ndɔn njékadmee madi-é ra siə majal kí titi-n̄a bè kin al, kdo dow-je kí njera né-je kí bè kinlé, Lubə à gangta do-dé-ti. Ndo k̄i j'idə-si j'ndəji-si-né kete ngá. ⁷ Kdotalə Lubə

kí ba-ji lé, ba-ji kɔɔ kadi j'rai né-je kí tò nɛ-nɛ al, ngà ba-ji kɔɔ kadi j'tɔli dow-je kí j'toi tagay. ⁸ Dow kí mbati néndó kin rəmə, to dow bá ɛ mbati-é al, ngà to Lubə kí njèkadsi Ndil-é kí aa njay kin bá dowbé mbati-é tin.

⁹ Ta kí sobi do ndigna kí kadi tò dan-si-ti səi njèkadmeɛ-je lé, səi ɔwi ndoo kadi dow ndangi ta-é adi-si al ngá, kɔɔ Lubə ya ndó-si kadi 'ndigi-na. ¹⁰ Ndigna lé, bá səi 'toji ki rɔ njèkadmeɛ-je-ti lay kí dɔnangi Maseduwan-ti bikti tin; ya ngá, səi njèkadmeɛ-je, j'dəji-si kadi ndigna kinlé, ɔwi-né kəm-si ki kete-kete ya bəy. ¹¹ Titi kí j'un-né ndu j'adi-si lé, adi ta kisi-na kə lapiya bá to rɔ-si rəm, kadi ori kəm-si do kullə-je-ti lə-si kí sobi do-si ə 'rai kullə kə ji-si kɔɔ rɔ-si; ¹² bè kɔɔ kadi panjiyə-si maji takəm njèkadmeɛ al-je-ti rəm, bá kadi ɔyi dow al rəm tɔ.

Ta kí do koy njèkadmeɛ-ti kə təl Jeju

1Kɔ 15:19-58

¹³ Səi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, ta kí sobi do dow-je kí d'oy lé, j'ndigi kadi isi-né do mbə-ti al, nɛ a rai wɔngi yo tana kə dow-je kí rangi kí nékində meɛ do-ti lə-dé goto kin bè. ¹⁴ Kɔɔtalə titi kí j'adi-né meɛ-ji kí Jeju oy ə tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, bè ya tɔ j'adi meɛ-ji kí dow-je kí d'adi meɛ-dé Jeju bá d'oy lé, Lubə à kadi 'tɔsi ndəl d'ində lo 'tɛɛ d'isi nati kə Jeju tɔ. ¹⁵ †Ooi, ta kí 'Babe pa bá j'ow kidə-si rəsi tin: Nɔɔ kí 'Babe à təl lé, jəi kí j'isi kəm bá j'a kowi kete nɔɔ də kí d'oy-ti lé al. ¹⁶ Kɔɔtalə loki ká né à ba rəm, ndi burə do malayka-je à ba rəm, bá təbi mbanga lə Lubə à ba rəm lé, 'Babe ya kə do-é à kə dɔra-ti kɔɔ ree rəmə də kí d'adi meɛ-dé Kristi bá d'oy lé, də bá d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ dɔsəy. ¹⁷ Go-ti ngá bá jəi kí j'isi kəm kí j'a nɔyi lé, Lubə à koy-ji lay kadi kare nati sə-dé dan kilndi-ti kɔɔ kadi j'ingəi 'Babe dan yəl-ti, beba j'a kisi kə 'Babe nati ya sartangani. ¹⁸ †'soli meɛ-na kə ta-je kinlé.

5

Kində kəmkaa do rɔ-ti ngəbi-né təl Jeju

Mat 24:36-51; Luk 12:35-40; Rɔm 13:11-14

¹ Səi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, ta kí sobi do dɔkàdɪ əse dɔkaglo kí né-je kin à ra-né né lé, səi ɔwi ndoo kadi dow ndangi adi-si al ngá. ² †Kɔɔtalə, səi ya kərə 'gəi maji yéréré kí ndo lə 'Babe lé, à kubə dow-je nangi busi titi kə njəbogi ubi-né dow-je nangi ndo busi kin bè. ³ Loki dow-je d'a panə: «Lapiya tò ngá! Né à ra-ji al!» Ngá bá tuji à kubə-dé nangi busi titi ndo kí tɛɛ kə njəsəm pati kin bè ə d'a tɛɛ kəm-ti al. ⁴ Ngá səi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, səi isi londul-ti bá ndo lə 'Babe à kubə-si nangi busi titi njəbogi bè al. ⁵ Səi lay ya 'toi ngan-je lə lo kí ndógi rəm, 'toi ngan-je lə lo kí kada rəm. Jəi j'toi ngan-je lə londul al rəm, j'toi ngan-je lə lo kí ndo al rəm. ⁶ Ən é adi j'toi bi tana kə ndəgi dow-je al, ngá adi j'isi kəm do rɔ-ji-ti rəm, j'indəi kəmkaa do rɔ-ji-ti rəm tɔ. ⁷ Kɔɔtalə njétobi-je lé, ndo bá 'to bi ə njéyibi ra-je kərə, ndo bá yibi ra-dé. ⁸ †Ngá jəi kí j'toi dow-je lə lo kí kada lé, tò kadi j'indəi kəmkaa do rɔ-ji-ti, kɔɔ kadi j'adi kadmeɛ kə ndigi dow-je tò meɛ-ji-ti titi ngowla kɔn kàdɪ asgar-je bè ə j'adi meɛ kí kində do kaji-ti tò titi jɔgi kɔn do asgar-je bè. ⁹ Kɔɔtalə Lubə mbəti-ji kɔɔ kadi wɔngi liə ree do-ji-ti al, ngá mbəti-ji kɔɔ kadi j'aji kə takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ¹⁰ Kristi lé oy kɔɔ ta lə-ji, kɔɔ kadi lé, j'isi kəm əse j'oyi kərə, kadi j'isi kəm nati siə.

† 4:15 4:15 1Kɔ 15:51,52 † 5:2 5:2 Mat 24:43; Luk 12:39; 2Pi 3:10 † 5:8 5:8 Epe 6:13-17

11 Gin-é kin bá, kadi uløi dingøm mee-nà-ti 'rai kè nà kadi owi ki kete-kete mee kadmee-ti titi kí rai-né kete-kete kin bè.

Sɔy ndøji-je kè tɔrɔndi-je

Ròm 12:17-20

12 Səi ngankɔ-m-je kí njékadmee, j'døji-si kadi uni ta dow-je kí d'isi 'ra kullø dan-si-ti rəm, d'isi d'or nɔ-si rəm, bá d'isi ndøji-si dɔ né-je-ti kè ri 'Babe rəm tɔ. 13 Dɛ lé, kadi 'ndigi ta lə-dé nà ə kadi indøi-dé dan kəm-si-ti, kɔ kullø lə-dé. Isi-nà kè lapiya.

14 Səi ngankɔ-m-je kí njékadmee, j'døji-si bəy kadi 'ndangi dow-je kí panjiyø-dé to jugi-jugi ə 'soli mee dow-je kí mee-dé gangi man, isi dɔ-ti kè dow-je kí tógi-dé asi al, ə iløi mee-si dɔ madi-é-ti pɔ kè dow-je lay. 15 Dow ra sə-si né kí maji al kàrè ooi nè a 'rai siø né kí maji al tó-ti; ngà 'sangi kadi 'rai maji ya kè ndɔ-je lay dan-si-ti əse kè dow-je lay.

16 Adi rɔ-si nəl-si kè ndɔ-je lay.

17 Inøi ta pa ta kè Lubø al. 18 Mee né-je-ti lay ya 'rai oiyo Lubø. Né-je kin bá Lubø ndigi kadi səi kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti 'rai.

19 ɔgi Ndil kí aa njay lo ra kullø al.

20 'Nødi ta-je lə njépata-je kè ta Lubø-ti al.

21 Ngà 'ndøri gin né-je lay ə uni kí maji dan-ti.

22 Né-je kí maji al lay ya itøi rɔ-si ngərøngi kàdì-ti.

23 Kadi Lubø kí njèkadi lapiya ya adi 'tøli dow-je kí aai njay bikti lay ə kadi ɛ ya ngøm daji rɔ-si bikti, adi to tagir lə-si, kè ndil-si, kè daji rɔ-si kɔ kadi ta goto dɔ-si-ti ndɔ ree-ti lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi. 24 Lubø kí njèba-si ya à ra né-je kinlé, kɔ ɛ to njèkə dɔ ndi-é-ti.

25 Səi ngankɔ-m-je kí njékadmee, 'pai ta kè Lubø kɔ ta lə-ji.

26 Səi ngankɔ-m-je kí njékadmee 'rai-nà lapiya kuwə-nà kàdì-nà-ti kè mee kí aa njay.

27 M'døji-si kè ri 'Babe kadi mbete kinlé toki ndó kadi njékadmee-je lay ya.

28 Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi nøy sə-si.

Mbate kí njèkungì joo kí Pol ndàngì adì Tesaloniki-je

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí njèkungì joo kí Pol ndàngì adì Tesaloniki-je

Kaglo dæə n̄a go mbete-ti liə kí dɔsɔy kin al ya Pol ndàngì mbete kí njèkungì joo kin adì njékadmɛɛ-je kí Tesaloniki. Ɛ isi bebo Kɔrɛnti-ti ya b̄əy, bá njékadmɛɛ-je kí Tesaloniki lé kàrè, d'isi d'ulə kəm-dé ndoo kdɔtalə kadmɛɛ lə-dé ya b̄əy rəm. Beba ɛ ndàngì mbete adì-dé kɔ tɔji-dé-né né-je kí to tó-é al kí tò tagir-ti, kì panjiyə dow-je madi-je-ti kí dan-dé-ti.

Lo kɔr-é-ti kí 1 lé, Pol ra oiyo kɔ Tesaloniki-je lé, dan kulə kəm ndoo-ti ya kàrè, dɛ d'ow kì kete-kete mɛɛ kadmɛɛ-ti lə-dé rəm, mɛɛ ndigi dow-je-ti rəm. Ngà ɛ ree oo kí dow-je madi 'tulə-dé nati mɛɛ néndó-je-ti kí ngom kí sobi dɔ təl ree lə 'Babe. Gin-é kin bá, lo kɔr-é-ti kí 2 lé, ɛ ndó-dé ta kí tɔgrɔ-ti panè: 'Babe təl ree al b̄əy, rəm bá tò kadi né-je madi à ra né kete n̄ɔ ndɔ ree-é-ti. Lo kɔr-é-ti kí 3 lé, ɛ ndó-dé kí njékadmɛɛ-je kí panjiyə-dé tò jugi-jugi lé, kadi d'oo kəmtondoo lə-dé al. Mbete kin tɔji ndigi kí ɛ ndigi Tesaloniki-je titi kí tò-né mɛɛ mbete-ti liə kí dɔsɔy kí adì-dé kin ya tɔ.

Tɔji rɔ kì lapiya kí ra

¹ †Ma Pol, j'isi nati kì Silbɛ-je* kì Timote bá m'ndàngì mbete kin m'adisi s̄əi njékəwn̄a-je kí bebo Tesaloniki-ti kí 'nami kàdì Bɔbi-ji Lubə-ti rəm, 'nami kàdì 'Babe Jeju Kristi-ti rəm. ² Kadi Bɔbi-ji Lubə dɛ kì 'Babe Jeju Kristi d'adì ramaji kì lapiya lə-dé n̄ay sə-si.

Ta kí gangì kí ndɔ təl Jeju-ti

1Te 1:2-7; Plp 1:3-6,27-30; Mat 13:40-43; 25:31-46

³ S̄əi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, tò kadi j'ra oiyo Lubə taá-taá kɔ ta lə-si, ə to tó-é kadi j'ra b̄è, kdɔtalə kadmɛɛ lə-si kí ɔw kì kete-kete n̄a rəm, bá ndign̄a kí dan-si-ti lay kàrè ì dɔ madi-é-ti kí kete-kete rəm tɔ. ⁴ B̄əy bá dan njékəwn̄a-je-ti kí gay-gay kí 'to njékəwn̄a-je lə Lubə lé, s̄əi ya bá je j'osi-né gaji rɔ-ji, kɔ kuwə rɔ ngà lə-si, kì kadmɛɛ lə-si dan né-je-ti lay ya kí to kulə kəm-n̄a ndoo-je, kì kɔ-je kí tɛɛ dɔ-si-ti. ⁵ Né kin bá tɔji ta kí gangì kí njururu lə Lubə, kɔ kadi asi gaki kadi ooi kɔbe liə kí ingəi-né k̄ɔ lé ya. ⁶ Kdɔtalə Lubə oo adì to né kí njururu kadi n'adì k̄ɔ dow-je kí njékadi-si k̄ɔ kin tɔ. ⁷ Ə s̄əi kí d'adisi k̄ɔ lé, loki 'Babe Jeju à k̄i dɔrɔ-ti kɔ ree nati kì malayka-je liə kí njétógi-je lé, Lubə à kadi 'taai koo nati s̄ə-ji. ⁸ Jeju à ree dan ndɔ pər-ti kí ɔ̀ bilim-bilim, kɔ kadi k̄ɔ dow-je kí njégə Lubə al, kì dow-je kí njémbati təl rɔ-dé go Poyta kí Maji-ti lə 'Babe lə-ji Jeju. ⁹ Dowbé-je kinlé né kí to kí à ra-dé lé, to tujì kí sartagangì kí à tɛɛ dɔ-dé-ti ngərəngi takəm 'Babe-ti, kì riɓa liə kí n̄a. ¹⁰ Ndɔ-é-ti kinlé, loki ɛ à ree kɔ kadi njékaa njay-je liə d'osi gaji-é ə kadi dow-je lay kí d'a kadi-é mɛɛ-dé d'oo kurə-é lé, s̄əi kàrè a k̄ai dan-dé-ti tɔ; kdɔtalə s̄əi 'ndigi dɔ ta-je-ti kí sobi dɔ-é kí j'idə-si lé.

¹¹ Gin-é kin bá j'isi j'pa-né ta kì Lubə taá-taá kɔ ta lə-si, kɔ kadi Lubə lə-ji adì panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je kí 'ndigi ta ɓa-ti liə rəm, kadi adì tógi-é ra s̄ə-si dɔ kojra-je-ti kí maji-maji lay kí tò mɛɛ-si-ti rəm, bá dɔ kullə

† 1:1 1:1 Knj 17:1 * 1:1 1:1 Silbɛ lé ya to Silasi (Knj 15:22; 2Kɔ 1:19)

kadmee-ti lə-si rəm tɔ. ¹² Bè kɔ kadi kɪ takul ramaji lə Lubə lə-ji kɪ lə 'Babe Jeju Kristi lé, ri 'Babe lə-ji Jeju ingə-né kɔsgaji dan-si-ti rəm, bá kadi səi kàrè ingəi-né kɔsgaji rɔ-é-ti rəm tɔ.

2

Né kí à ra né kete nɔ̄ ndo təl Jeju-ti

¹ †Səi ngankɔ-m-je kí njékadmee, ta kí sobi dɔ ree lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí à ree, kɪ kəw kí j'a kəwi-nə rɔ-é-ti lé, j'dəji-si ² kadi kinə dow idə-si panè ndo lə 'Babe lé ree ngá kàrè adi ta kin təl dɔ-si kalangi bè al rəm, adi gangi singə-si al rəm tɔ. Kɔ dow à kɪ panè ndil tɛɛ kɪ dɔ ta kí tɔ lo bɔyɔrɔ-ti adi n'oo, əse n'oo ta madi əse n'ingə mbete madi kí j rɔ-ji-ti. ³ Adi dow ədi-si al kɪ kədi al ya bè; kɔdɔtalə dow-je d'a mbati Lubə rəm, n̄amajal kí njèkilə kuji dɔ Lubə-ti al, à tɛɛ kɔy kadi d'oo-é bəy bá ndo kin à ree bəy. ⁴ Ɛ lé to njèba, njèba rɔ-é dow kí boy ngay dɔ né-je-ti lay kí dow-je d'oo d'adi to Lubə, kɪ né-je lay kí dow-je 'pole; ɛ à kɔw mbing kisi mee kəy-ti lə Lubə kɔ panè n'è ya n'to Lubə.

⁵ Ndoki m'isi-né sə-si nati, bá m'idə-si ta-je kinlé, mee-si ole dɔ-ti ya al wa?

⁶ Ngà kí ngɔsnè kinlé, né kí uwə-é kɪ gogi kɔ kadi ngəbi dɔkaglo liə tá ree lé, səi 'gəi gɔw. ⁷ Kɔdɔtalə njèmbati Lubə lé, tɔgi-é kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti rəmə isi ra kullə ngá; ngà n̄ay kadi né kí uwə-é kɪ gogi lé ya goto bá ɛ à tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi bəy. ⁸ Njèmbati Lubə lé à ree ə 'Babe Jeju à tɔl-é kɪ koo kí ta-é-ti, à tuji-é puku-puku ndo ree-é-ti kí à tɔ ndaa-ti rəsi.

⁹ †Ndo ree lə njèmbati Lubə lé, Satə à ra né mbəli-je, kɪ nékɔji-je, kɪ né-je kí tɔ bəl-bəl kí to né kədi dow-je, ¹⁰ à ra né-je kí maji al kí gay-gay lay kɔ kədi-né dɛ kí d'a tuji; kɔdɔtalə ta kí tɔgrɔ-ti kí à kaji-dé lé ya nəl-dé al adi 'mbati. ¹¹ Gin-é kin bá, Lubə ulə kɪ né kí à kur-dé, wale kɔ kadi ra-dé adi d'oo takədi kɪ ta kí tɔgrɔ-ti. ¹² Bè kɔ kadi dow-je lay kí 'mbati ta kí tɔgrɔ-ti ə né ra kí njururu al bá nəl-dé kinlé, 'gangi-né ta dɔ-dé-ti.

Ta kí dɔ kə dingəm mee kadmee-ti

1Pi 1:2-9

¹³ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmee, kí 'toi dow-je kí 'Babe ində-si dan kəm-é-ti kinlé, tɔ kadi j'ra oiyo Lubə taá-taá kɔ ta lə-si, kɔ ɛ mbəti-si lo kində gin né-je-ti kadi aji kɪ takul Ndil kí aa njay kí təl-si dow-je-ti kí d'aa njay rəm, bá kɪ takul ndigi kí səi 'ndigi dɔ ta-ti kí tɔgrɔ-ti kin rəm tɔ. ¹⁴ Né kin bá Lubə ba-si-né kɪ kəm rəbi Poyta kí Maji kí j'ilə mbe-é j'adi-si, kɔ kadi ingəi-né rɪba lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ¹⁵ Gin-é kin bá səi ngankɔ-m-je kí njékadmee lé, ɔi dɔ nja-si-ti njangi ə né-je kí j'ndó-si kɪ ta-ji əse ɛ kí j'ndangi mbete-ti bá j'adi-si kinlé uwəi njarara. ¹⁶ Kadi 'Babe lə-ji Jeju Kristi ya kɪ dɔ-é dɛ kɪ Bobi-ji Lubə kí njèndigi-ji, njèkadi-ji nékində mee dɔ-ti kí maji rəm, njèsol mee-ji sol kí sartagangi kí go ramaji-ti liə lé, ¹⁷ dɛ ya 'sol mee-si ə 'mbusi nja-si mee kullə-je-ti lay əse mee ta-je-ti kí maji-maji lay rəm tɔ.

3

Kullə dingəm mee-nɔ̄-ti kɔ pa ta kɪ Lubə

Rɔm 15:30-32

¹ Bəba səi ngankɔ-m-je kí njékadmee, 'pai ta kɪ Lubə kɔ ta lə-ji, kɔ kadi ta lə 'Babe ɔw-né kəm-é kɪ kete-kete rəm, bá kadi dow-je 'piti titi kí 'piti-né

dan-si-ti kin bè; ² rəm 'pai ta k̀ Lubə kɔ kadi taa-ji ji dow-je-ti ḱ maji al ḱ to njèkəndul-je, kɔ dow-je lay bá 'to njèkadmeɛ-je al. ³ Ngà 'Babe ḱ to njèkə dɔ ndi-é-ti lé, à mbusi nja-si rəm, bá à ngəm-si ta Njèkəndul-ti rəm tɔ. ⁴ 'Babe adi j'gə maji ḱ né-je ḱ j'un ndu dɔ-ti j'adi-si kinlé, isi 'rai rəm, bá a rai par-par rəm tɔ. ⁵ Kadi 'Babe ra kullə meɛ-si-ti adi 'ndigi Lubə rəm, kadi uwəi rɔ-si ngà titi Kristi bè rəm tɔ.

Ta ḱ dɔ ra kullə-ti

⁶ Səi ngankɔ-m-je ḱ njèkadmeɛ, j'un ndu j'adi-si k̀ ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi, kadi njèkadmeɛ ḱ panjiyə-é tɔ jugi-jugi, bi uwə ta-nə k̀ néndó ḱ ingəi rɔ-ji-ti kin al lé, ɔri rɔ-si kɔgi rɔ-é-ti. ⁷ Né ḱ a rai kɔ ndaji-né kullə ra-ji lé, səi 'gəi maji. Jɛ lé panjiyə-ji ḱ dan-si-ti tɔ jugi-jugi al. ⁸ Jɛ j'uso né lə dow kare al, ngà j'ra kullə j'ɔɔ rɔgi-rɔgi, j'a ta-ti ndɔɔ-je k̀ kada-je, kɔ kadi j'ɔy dow dan-si-ti al. ⁹ To tó-é kadi ooi go-ji ya, ngà jɛ j'ra bè kɔ j'ndigi kadi jɛ ya j'təl néndajɪ kadi 'ndaji. ¹⁰ Kɔ loki j'isi rɔ-si-ti lé, ndɔki j'un ndu j'adi-si j'panè: Kinə dow ndigi ra kullə al lé, kadi-é uso né al tɔ bane! ¹¹ Ngà jɛ j'oo poy dow-je madi dan-si-ti ḱ panjiyə-dé tɔ jugi-jugi, dɛ 'ra kullə al kɔ kɔw kilə go né-je-ti ḱ kare. ¹² Dow-je ḱ tanə bè kinlé, k̀ ri 'Babe Jeju Kristi j'dəji-dé rəm, j'un ndu j'adi-dé kadi d'ore kəm-dé go kullə-ti ya 'ra k̀ meɛ kusi nangi kɔ kadi d'ingə-né nékuso-dé ḱ sobi dɔ-dé. ¹³ Ngà səi ngankɔ-m-je ḱ njèkadmeɛ rəm, adi dabi ra-si dɔ ramaji-ti al.

¹⁴ Kinə dow madi mbatɪ koo ta-je ḱ j'ndangi j'adi-si kin rəmə ooi-é maji ə ɔri rɔ-si kɔgi rɔ-é-ti kadi rɔ-é sol-é. ¹⁵ Ngà koo bá ooi-é ḱ njəba lə-si al, ngà 'ndangi-é titi ngonkɔ-si bè.

Tərndi dɔ-ti k̀ lapiya ḱ ra

¹⁶ Kadi 'Babe k̀ njəlapiya ya adi-si lapiya k̀ kəm rəbi-je lay rəm, bá k̀ dɔkaglo-je lay rəm tɔ! Kadi 'Babe nəy sə-si lay.

¹⁷ Ta-je ḱ mə Pol ya m'ndangi k̀ ji-m ban: M'ra-si lapiya. Ji-m ḱ m'ində mbete-je-ti lə-m lay ban; néndangi lə-m ya tɔ ə tɔ tin. ¹⁸ Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi nəy sə-si lay.

Mbete kí dɔsɔy kí Pol ndàngi adi Timote Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Pol ndàngi adi Timote

Pol ingɛ Timote bebo Listrə-ti (Knj 16:1-3) bá adi-é ɔw siə nati kadi-é to njèkore kàdì-é mee kullə kilə mbɛ Poyta kí Maji-ti. Go kaglo-ti kí dɛ 'ra-né kullə nati sɛ lé, Pol inə kullə kɔr nɔ njékəwnə-je kí bebo Epeji-ti mee ji-é-ti. Go-ti bəy ngá bá Pol ndàngi mbete kin ulə-né adi-é kɔ kullə-né dingəm mee-é-ti rəm, kɔ ndó-é-né né dɔ madi-é-ti rəm tɔ.

Pol tɛɛ dangay-ti bebo Rɔm-ti bá ndàngi mbete kí dɔsɔy kí adi Timote kin rəm, bá ndàngi-né mbete kí adi Titi kin rəm, kɔ kadi d'ɔr-né nɔ njékəwnə-je. Loki 'təl d'uwə Pol dangay-ti kí à to-né sɔy-é bá ɛ ndàngi mbete kí njékungɔ-ti joo adi Timote. Mbete-je kí mutə kinlé, sar bone bè ya kàrè maji kɔ kɔr-né nɔ njékəwnə-je rəm, bá maji kɔ ndó-né né njékadmɛɛ-je rəm tɔ.

Mee mbete-je-ti kí joo kí Pol ndàngi adi Timote kinlé, ɛ ba-é ngon-é kí mee kadmɛɛ-ti adi à to Pol ya je bè bá ra siə adi-é adi mee-é Jeju Kristi rəm, ɛ ya ndó-é né adi-é to njéndó né lə Kristi rəm tɔ. Mee mbete-ti kí nè kinlé, Pol ole mee Timote dɔ-ti kɔ kadi ɔsi ta njéndó dow-je né-je kí ngɔm. Ɛ adi-é ndu-je kɔ kadi un-né dɔ kullə-je lə njékəwnə-je, ə ta kí sobi dɔ kəm rəbi mbəti njékɔr nɔ njékəwnə-je, kɔ njékəndə kəm-dé go né-je-ti lə njékəwnə-je, kɔ kəm rəbi kində kəm go kuti dow-je-ti kí gay-gay kí dan njékəwnə-je-ti tɔ dan ndu-je-ti kinlé tɔ.

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

Tit 1:1-4

¹ Mɔ Pol kí Lubə kí to Njékajɔ-ji, kɔ Jeju Kristi kí to nékində mee dɔ-ti lə-ji ya d'un ndu-dé d'adi-m m'to njékəwkulə lə Jeju Kristi, ² †bá m'ndàngi mbete kin m'ulə-né m'adi-i i Timote kí m'oo-i kí ngon mee-m bè mee kadmɛɛ-ti. Kadi ramaji, kɔ koo kəmtondoo, kɔ lapiya lə Bɔbi-ji Lubə rəm, kɔ 'lə Jeju Kristi kí to 'Babe lə-ji nɔy sə-i.

Ta kí sobi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngɔm

1Ti 6:3-5; Gal 3:10-12,19-24; 2Ti 2:10-18; Knj 26:9-20

³ 'Oo bè, ta kí ndɔki m'idə-i loki m'isi m'ow ki dɔnangi Maseduwan-ti lé, m'təl m'ole mee-i dɔ-ti bəy. Ndɔki m'panè: 'Isi bebo Epeji-ti nè, kɔ kadi dow-je kí dan-ti-je kí 'to njéndó dow-je né-je kí rangi lé, 'ɔgi-dé dɔ-ti rəm, ⁴ 'idə-dé kadi d'ɔr rɔ-dé kɔgi mee kɔr tasu-je-ti rəm, bá mee kɔr ginka-je-ti kí sɔy-é goto kin rəm tɔ. Né-je kí bè kinlé, oji gaki-nə-je, bi ra kullə lə Lubə kí to kullə kadmɛɛ kin adi ɔw ki kete al.

⁵ 'Un ndu adi-dé bè, kadi dow-je 'ndigi-nə kɔ mee-dé kí nda kay rəm, kɔ tagir kí maji rəm, bá kɔ kadmɛɛ kí kədkəm goto-ti rəm tɔ. ⁶ Dɛ kí dan-ti-je 'tusi né-je kinlé d'inə, adi d'ur wale mee tatidə-je-ti kí mee wəy kare. ⁷ Dɛ 'ba rɔ-dé dow-je kí 'ngay kí njéndó dow-je ndukun-je lə Lubə ya rəm, ta kí dɛ ya 'pa kàrè 'təl 'gə mee-é al rəm, bá né kí 'pa ta-é kɔ mee-dé kí kàre ya kàrè 'təl 'gə mee-é al rəm tɔ. ⁸ Jɔi j'gəi kí ndukun lə Lubə lé, maji ya, ngà ra bá kadi dow ra-né kullə kɔ rəbi-é tá. ⁹ Jɔi j'gəi maji kí dow-je kí

† 1:2 1:2 Knj 16:1

njéra né kí njururu bá ndukun tò kɔɔ-dé al. Ngà dow-je kí ndukun tò kɔɔ ta læ-dé lé, to njémɛɛndul-je, njémbati tɔl rɔ-dé go ta-ti læ Lubə, njékilə kuji dɔ ndu Lubə-ti al-je, njéramajal-je, kɔ njénədi Lubə, kɔ njəsoki Lubə, kɔ njétɔl bɔbi-dé-je əse njétɔl kɔɔ-dé-je, njétɔl dow-je, ¹⁰ kɔ njérakaya-je, kɔ dingəm-je kí njésangi dingəm madi-dé-je əse dené-je kí njésangi dené madi-dé-je, kɔ njékuwə dow-je ndogi-dé bə-ti, kɔ njékəɔta-je, kɔ njékubi rɔ-dé dɔ kəɔta-je-ti, kɔ dow-je kí njéra né-je lay kí ɔsi ta néndó kí tɔgrɔ-ti, ¹¹ kí to néndó kí ɔw nati kɔ Poyta kí Maji læ Lubə kí njəriɓa, Njékisi dan maji-ti kí dum, poyta kí Lubə ulə ji-m-ti.

Pol gə ramaji læ Lubə

¹² M'ra oiyo 'Babe læ-ji Jeju Kristi kí to njékadi-m tógi, kɔɔtalə gə kí ɛ gə-m adi m'to njéra né kí tɔgrɔ-ti bá ində-m adi m'ra kullə liə, ¹³ †ə mə kí ndɔki m'to njèpata kɔbi kɔ Jeju rəm, m'to njékulə kəm njékadmɛɛ-je ndoo rəm, bá m'to njékadi-dé kɔ nɔ rəm ya, ngà Lubə oo kəmtondoo læ-m, kɔɔtalə to né kí m'ra dɔ mbə-ti loki m'adi-né mɛɛ-m Jeju Kristi al bəy. ¹⁴ Bəba ramaji læ 'Babe læ-ji tuu dɔ-m pitim, ra sə-m adi m'adi-é mɛɛ-m rəm, ində ndigi dow-je mɛɛ-m-ti rəm, kɔɔ nam kí m'nam kàdi Jeju Kristi-ti. ¹⁵ Jeju Kristi lé, ree dɔnangi-ti nè kɔɔ kaji njéramajal-je. Ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti rəm, to ta kí asi gaki kadi toki ndigi dɔ-ti digim ya rəm tɔ. Mə Pol lé, m'oo rɔ-m kɔ njéramajal tɔy dow-je lay. ¹⁶ Bə ya kàrè, Lubə oo kəmtondoo læ-m, adi Jeju Kristi un-m mə kí m'to njéramajal kitə dow-je lay lé, toji-né kilə mɛɛ dɔ madi-é-ti liə kí nɔ, dow-je kí d'a kadi-é mɛɛ-dé kɔɔ kingə-né kiskəm kí sartagangi lé tɔ. ¹⁷ Lubə kí to ngar kɔ dɔ ɓal-ɓal, njékoy al, Lubə kí dum koo kɔ kəm, Lubə kí i ya kí kár-i-rè, riɓa kɔ tógi to 'lə-i ya kɔ dɔ ɓal-ɓal. Amen!

Ta dingəm kí Pol adi Timote

¹⁸ Timote, i kí m'oo-i kɔ ngon mɛɛ-m bə lé, m'ulə kullə kin ji-i-ti titi kí njèpata-je kí ta Lubə-ti 'pa-né ta dɔ-i-ti. Ta-je læ-dé, à kadi-i tógi kɔɔ kadi 'rɔ-né rɔ kí maji. ¹⁹ Ngəm kadmɛɛ læ-i rəm, 'ngəm tagir læ-i kí maji kin rəm tɔ. 'Oo, tagir kí maji kinlé, dow-je kí nɔ-je 'tusi d'inə adi 'tuji-né kadmɛɛ læ-dé kɔgi. ²⁰ Dan dowbè-je-ti kinlé, to Imene-je kɔ Aleggandrə kí m'inə-dé yaki ji Sata-ti, kadi kəm-dé gángi dɔ-dé-ti bá d'a pa ta kɔbi kɔ Lubə gogi al ngá.

2

Pa ta kɔ Lubə kɔɔ dow-je lay

¹ Kete nɔ né-je-ti lay lé, m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kadi 'pai ta kɔ Lubə rəm, 'nɔi ta-é-ti rəm, 'dəji-é né rəm, bá 'rai-é oiyo rəm, kɔɔ ta læ dow-je lay ya. ² 'Rai bə, kɔɔtalə ngar-je rəm, kɔɔtalə dow-je kí boy-boy lay rəm, bə kadi j'isi-né selélé kɔ lapiya mɛɛ kuji-ti kí kilə dɔ Lubə-ti rəm, bá mɛɛ panjiyə-ti kí maji rəm tɔ. ³ Né kinlé to né kí maji rəm, bá nəl Lubə kí to Njékaji-ji, ⁴ kí ndigi kadi dow-je lay ya d'ingə kaji rəm, bá kadi 'gə ta kí tɔgrɔ-ti* maji rəm lé tɔ. ⁵ Kɔɔtalə Lubə ra kàrè-rè rəm, njékulə dow-je noji nati kɔ Lubə kàrè, ra kàrè-rè tɔ, adi to Jeju Kristi kí to dow. ⁶ ɛ ya adi rɔ-é gangi-né dɔ dow-je lay: Tɔji-né ta kí Lubə pa sɔbi-né dɔ kaglo kí ɛ ya ɔji. ⁷ †Ta kinlé bá, Lubə ində-m adi m'to njéndó dow-je rəm, adi m'to njékowkulə-é rəm,

† **1:13** 1:13 Knj 8:3; 9:4,5 * **2:4** 2:4 Ta kí tɔgrɔ-ti kí ta-é tò nè kinlé, sɔbi dɔ ta læ Lubə. † **2:7** 2:7 2Ti 1:11

kɔɔ kadi dow-je kí 'to jipi-je al lé, m'ndó-dé né kí sobi dɔ kadmeɛ rəm, kí sobi dɔ ta kí togrɔ-ti rəm tɔ. To ta kí togrɔ-ti, bi m'odi ta al.

⁸ M'ndigi kadi lo lay ya dingəm-je 'pa ta kɪ Lubə kɪ ji-dé kí aa njay kí kɔy kɪ taá†, nal wɔngi rəm, bá nal kɔsi-nɔ ta rəm tɔ.

Ta kí sobi dɔ dené-je kí njékadmɛɛ-je

1Pi 3:1-6; Tit 2:3-5

⁹ †Bè ya tɔ, kadi dené-je 'mɔne kɪ kubi-je kí tuwə kɔɔ-dé rəm, kí ɔn dɔ rɔ-dé maji rəm, kí ulə rɔsɔl dɔ-dé-ti al rəm, kadi d'uwə dɔ-dé kuwə dɔ kí gati-é nɔ əse kí 'ra kɪ lɔr-je əse kɪ mædkɔsi-je al rəm əse d'ɔɔ kubi-je kɪ là-é tɔ ɔay-ɔay al rəm tɔ. ¹⁰ Ngà kadi 'toji mandɪ lə-dé mɛɛ kullə ra-je-ti kí maji-maji kí tuwə kullə ra dené-je kí 'to njékilə kuji dɔ Lubə-ti ɔane. ¹¹ Kadi dené isi selélé oo néndó kɪ dɔ kí sɔl lɔm. ¹² Mɔ m'adi tarəbi dené kadi ɔ nɔ dingəm-je-ti ndó-dé né al rəm, kadi ɔw kɪ tɔgi dɔ dingəm-ti al rəm, ngà kadi isi selélé.‡ ¹³ Kɔɔtalə Lubə ra Adam ya kete, bá ra Kawa ɔy. ¹⁴ Ə to Adam bá Sú ədi-é al. Ngà to dené bá Sú ədi-é adi al dɔ ndu Lubə. ¹⁵ Bè ya kàrè, dené à kaji kɪ takul təl kí ɛ təl kɔ ngan-je, kinə uwə rɔ-é ngɔ mɛɛ kadmeɛ-ti, kɪ mɛɛ ndigi dow-je-ti, kɪ mɛɛ kaa njay-ti kɪ panjiyə kí maji.

3

Ta kí sobi dɔ njèkində kəm-dé go njékəwnɔ-je-ti

Tit 1:5-9; 1Pi 5:1-4

¹ Kinə dow madi ndigi kadi n'to njèkində kəm-n'è go njékəwnɔ-je-ti rəm, to kullə kí maji nɔ ya é ɔo-é ra-é tin. Ta kinlé, to ta kí togrɔ-ti. ² †Beba njèkində kəm-é go njékəwnɔ-je-ti lé, à to dow kí ta goto dɔ-é-ti, à to njèdené kí kàre-rè, à to njèkində kəmkaa dɔ rɔ-é-ti, à to njèkore rɔ-é ndəngi dɔ né-je-ti, à to dow kí panjiyə-é tɔ jugi-jugi al, à to njèkuwə mba-je kɪ rɔ-é-ti wur-wur, à to dow kí asi ndó dow-je né, ³ à to gɔyibi al, à to njèrɔ kɪ dow-je al, ngà à to dow kí sɔl lɔm-lɔm, à to dow noji, bá à to njèrakəmnda là al rəm tɔ. ⁴ Njèkində kəm-é go njékəwnɔ-je-ti lé, à to dow kí njèkində kəm-é go dɛ kí mɛɛ kəy-ti liə maji rəm, à to dow kí asi gaki kadi adi ngan-é-je 'to njétəl rɔ-dé go ta-ti rəm tɔ. ⁵ Kɔɔ kinə dow gə kində kəm-é go dɛ kí mɛɛ kəy-ti liə al lé, à ra ban bá à kasi kində kəm-é go njékəwnɔ-je-ti lə Lubə wa? ⁶ Njèkində kəm-é go njékəwnɔ-je-ti lé, à to njékadmɛɛ sigi al, nè kɔji rɔ à kɪ ra-é kadi ta kí Lubə gangi dɔ Sú-ti kinlé usi dɔ-é-ti tɔ. ⁷ Rəm à to dow kí njékadmɛɛ al-je kàrè, 'pa ta kí dɔ-é-ti maji nɔ tɔ, kɔɔ kadi dow nədi-é al rəm, bá kɔɔ kadi usi mɛɛ gum-je-ti lə Sú al rəm tɔ.

Ta kí sobi dɔ njèkində kəm-dé go né-ti lə njékəwnɔ-je

Knj 6:1-6

⁸ Bè ya tɔ, njèkində kəm-dé go né-ti lə njékəwnɔ-je lé, d'a to dow-je kí dow-je d'ilə kuji dɔ-dé-ti, d'a to njépata mindi-dé joo al, d'a to gɔyibi-je al, bá d'a to njékəy ngɔdi kí go rəbi-é-ti al go nékingə-ti al rəm tɔ. ⁹ Ta kí sobi dɔ kadmeɛ kí tɔ lo ɔɔyɔ-é-ti bá Lubə tɛɛ kɪ dɔ-é lé, kadi njèkində kəm-dé go né-ti lə njékəwnɔ-je lé, 'təl rɔ-dé go-ti kɪ tagir kí maji. ¹⁰ Kadi tokɪ nɔ-dé koo mɔki, é kinə ta goto dɔ-dé-ti rəm, d'a ra kullə-é.

† **2:8** 2:8 Jipi-je lé, ndo-je madi d'oy ji-dé kɪ taá bá 'pa ta kɪ Lubə ('Ndó Pa 134:2; Nje 2:19). Ji kí aa njay toji mɛɛ kí aa njay bi to ta lə togi ji kɪ man kadi aa kin al. † **2:9** 2:9 1Pi 3:3 ‡ **2:12** 2:12 'Ndó Tit 2:3-5 † **3:2** 3:2 Tit 1:6-9

¹¹ Dené-je kàrè, d'a to de kí dow-je d'ilə kuji do-dé-ti rəm, d'a to njékulə ta ndil dow-je-ti al rəm, njékində kəmkaa do ro-dé-ti rəm, bá njéra né kí togrɔ-ti mee né-je-ti lay rəm tɔ.

¹² Njékində kəm-dé go né-ti lə njékəwnə-je lé, d'a to njédené-je kí káre-rè rəm, d'a to dow-je kí njékində kəm-dé go ngan-dé-je-ti, kɪ de kí mee kəy-je-ti lə-dé de ya maji rəm tɔ bane. ¹³ Kdotalə de kí 'ra kullə lə-dé maji lé, dow-je d'a kun ta-dé n̄a rəm, bá mee-dé à nda kay-kay do kadmeɛ-ti kí d'adi Jeju Kristi lé rəm tɔ.

Lubə tɛɛ do né kí boy kí tò lo boyo-é-ti

¹⁴ M'ndangi ta-je kin m'adi-i kɪ kində mee do-ti kadi m'ow ro-i-ti ngosnè n̄ɔɔ. ¹⁵ Ngà kinə lé, nja-m n̄ay bəy kàrè, 'a gə kəm rəbi kí a mbɔji-né ro-si dan dow-je-ti lə Lubə, kí 'to njékəwnə-je lə Lubə kí njékisi kəm. Njékəwnə-je kinlé bá 'to njégəti ta kí togrɔ-ti taá titi kí gaji kí ngow dan kəy-ti gəti-né kəy taá kin bè tɔ.

¹⁶ Jeju Kristi, un ro dow ree-né donangi-ti nè, Ndil kí aa njay panè: Ɛ to dow kí njururu. Malayka-je d'oo-é, Njékadmee-je d'ilə mbɛ ta liə d'adi gin dow-je kí gay-gay. Dow-je kí donangi-ti nè d'adi mee-dé Jeju Kristi, Lubə un-é ow siə mee riba-ti.

Ta kí sobi do kadmeɛ kí tò lo boyo-é-ti bá Lubə tɛɛ do-é kinlé, to né kí maji n̄a. To ta kí togrɔ-ti ya.

4

Ta kí do njéndó dow-je né-je-ti kí ngom

1Jq 4:1-3; Kol 2:16-23; 2Ti 2:4-6

¹ Ngà Ndil kí aa njay pa adi aa yéréró ya panè: Kaglo-je-ti kí dobəy-ti lé, dow-je kí dan-ti-je d'a tusi kadmeɛ lə-dé kinə kdo tinə go ndil-je-ti kí njékədi dow-je kur-dé wale rəm, kdo kun go néndó-je kí i ro ndil-je-ti kí maji al rəm tɔ. ² Dowbé-je kinlé, d'a kadi njéndó dow-je né-je kí ngom kí 'to njékədi kəm dow-je kin d'ədi-dé d'ur-dé wale. Njékədkəm dow-je kinlé, do-dé təl adi mee-dé uwə-dé kɪ ta do majal-ti al, toki nin kí dow or ngowla pərəə ində ro-é-ti ya kàrè gə al ngá kin bè. ³ De d'ogi dow-je kadi 'taa-nə rəm, d'ogi-dé kuso né-je kí dan-ti-je rəm tɔ. Ngà né-je kin lay lé, Lubə ya ra kdo kadi njékadmee-je kí 'to njégə ta kí togrɔ-ti lé, d'oo maji-é 'ra-é-né oiyo. ⁴ Né-je lay kí Lubə ra lé maji, adi né kí dow à mbati ya goto. Ngà kuso bá kadi dow uso ra-é-né oiyo tá†. ⁵ Kdotalə né-je lay lé, ta lə Lubə, kɪ ta kí pa siə təl-dé adi aa njay ngá.

⁶ Timote, né-je kinlé, kinə i 'ndó njékadmee-je rəmə, 'a to ngonnjèkullə kí maji lə Jeju Kristi, kí ta kí do kadmeɛ-ti kɪ néndó kí togrɔ-ti kí i ingə-ingə lé asi-i maji. ⁷ Ngà ta tėti-je, kɪ tasu-je kí tò n̄e takəm Lubə-ti lé, osi ngərəngi kɪ rangi.

Ta dingəm-je kí Pol adi Timote

I 'ndó kadi 'ilə kuji do Lubə-ti. ⁸ Kdotalə ndó ndaji njirə ro to né kí maji, ngà maji kdo né-je n̄a al. Ngà kuji kí kilə do Lubə-ti lé, maji kdo né-je lay. Dow-je kí njékilə kuji do Lubə-ti lé, Lubə un mindi-é kdo kadi n'adi-dé kiskəm kí ngosnè-ti kin rəm, bá kiskəm kí sartangɪ kí à ree lé rəm tɔ. ⁹ Ta kinlé, to ta kí togrɔ-ti rəm, to ta kí asi gaki kadi toki ndigi do-ti d̄igim

† 4:4 4:4 Kgn 1:31

ya rəm tɔ. ¹⁰ Beba jəi j'rai kullə rəm, j'iləi rɔ-ji də rəm, kdɔtalə j'indəi mɛɛ-ji dɔ Lubə-ti kí njəkisi kəm, kí to njəkaji dow-je lay. Ngà kí boy n̄a lé, ɛ to njəkaji njékadmɛɛ-je. ¹¹ Ta-je kinlé, 'ndəji njékadmɛɛ-je dɔ-ti rəm, bá 'ndó-dé rəm tɔ.

¹² 'Adi dow nədi-i kdɔtalə to kí i 'to basa kinlé al. Ngà kadi i 'to né ndajji lə njékadmɛɛ-je, mɛɛ ta pa-i-ti rəm, mɛɛ panjiyə-i-ti rəm, mɛɛ ndigi dow-je-ti rəm, mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm, bá mɛɛ kaa njay-ti rəm tɔ. ¹³ 'Ində rɔ-i ta ndó mbete-ti kí aa njay dan njékadmɛɛ-je-ti rəm, 'ində rɔ-i ta kulə dingəm mɛɛ-dé-ti rəm, bá 'ində rɔ-i ta ndó-dé né-ti rəm tɔ. 'Ra bə-bə ya sar kadi m'ow m'ingə-i-né. ¹⁴ Kadkare kí Ndil Lubə adi-i kə kəm rəbi kí rɔ njépata-je kí ta Lubə-ti rəm, kə kəm rəbi kí rɔ 'ngatɔgi-je-ti kí d'ində ji-dé dɔ-i-ti rəm lé, 'ra 'ndam-né al. ¹⁵ 'Ində rɔ-i ta né-je-ti kinlé rəm, un rɔ-i bikti ya ində ta-ti, kdɔ kadi kow ki kete lə-i tɔ ndata rəsi takəm dow-je-ti lay rəm tɔ. ¹⁶ 'Oo go rɔ-i i ya maji rəm, 'oo go néndó kí 'isi 'ndó dow-je lé maji rəm, 'uwə rɔ-i nḡa titi. Kdɔtalə ra-é kí bə kinlé bá, 'a kaji-né rɔ-i i ya rəm, dow-je kí d'oo ta lə-i kərə, d'a kaji-né rəm tɔ.

5

Gosi ra kullə kə dow kí ra majal

¹ Dingəm kí 'bugə lé, 'ndangi-é rəy-rəy al, ngà 'oji-é ta titi bəbi-i bə, 'oji ta basa-je titi ngankɔ-i-je bə, ² 'oji ta dené-je kí 'bugə titi kɔ-i-je bə, bá 'oji ta nganmandi-je titi kɔnan-i-je bə, kə tagir kí aa njay.

Ta kí dɔ njəngɔwkoy-je-ti

³ 'Oo go njəngɔwkoy-je kí dow dɔ-dé goto. ⁴ Ngà kinə njəngɔwkoy kí ngan-é-je əse nganka-é-je d'isi nɔɔ rəm, né kí dɔsəy kí d'a ra kdɔ kilə-né kuji dɔ Lubə-ti ɛn: Dɛ d'a koo go dɛ kí mɛɛ kəy-ti lə-dé dɛ ya rəm, d'a koo go njəkɔji-dé-je kdɔ kuti kí ndɔki d'uti-dé lé tɔ. ɛ kin bá to né kí nəl Lubə. ⁵ Njəngɔwkoy kí isi kə kár-é, kí dow dɔ-é goto lé, ɛ ində mɛɛ-é dɔ Lubə-ti ə uwə rɔ-é nḡa pa siə ta rəm, bá dəji-é né ndɔɔ-je kə kada-je rəm tɔ. ⁶ Ngà njəngɔwkoy kí isi ay ngɔdi go né-je-ti kí dɔnangi-ti nɛ lé, lé isi kə dɔ-é taá ya kərə, ɛ oy nḡa. ⁷ ɛ kin bá to né-je kí 'a ndəji-dé dɔ-ti, kdɔ kadi dow ilə-né ta dɔ-dé-ti al. ⁸ Kinə dow madi oo go noji-é-je al, ə kí boy n̄a lé, kinə oo go dow-je kí mɛɛ kəy-ti liə al rəm, to dow kí ilə kadmɛɛ liə kɔgi, ɛ maji al n̄a itə njékadmɛɛ al bəy. ⁹ Njəngɔwkoy kí njékəwn̄a-je d'a kində ri-é kdɔ koo go-é lé, bal-é à ra kɔrməkɛ kow ki taá bane, à to dené kí ndɔki ore kəm-é go ngɔbi-é-ti ya kərə-rè ¹⁰ rəm, à to dené kí d'a gə-é kadi kullə ra-é maji-maji, adi à to njəngəm ngan-é-je maji rəm, njəkuwə mba-je ki rɔ-é-ti wur-wur rəm, njətogi nja* njékaa njay-je rəm, njərə kə dangi-ti-je rəm, bá né-je kí gay-gay lay kí maji bá to kullə ra-é rəm tɔ. ¹¹ Ngà njəngɔwkoy-je kí rɔ-dé tɔ kare bəy lé, ində ri-dé mɛɛ mbete koo go njəngɔwkoy-je-ti lé al. Kdɔtalə loki bɔ dingəm ra-dé lé, d'ubə Kristi, dow kí Lubə mbəti-é d'inqə-é ə 'ndigi taa ngow gogi, ¹² adi d'usi-né mɛɛ ta kí gangi-ti, kdɔtalə kun mindi lə-dé kí d'un d'adi Kristi kete lé, 'tusi d'inqə kogi. ¹³ Bəy bá njəngɔwkoy-je kí rɔ-dé tɔ kare lé, 'ndigi ra kullə al, bá 'ndó kilə kə takəy-takəy rəm, d'a dɔ-ti nɔɔ 'təl njékində nané-je rəm, njépata-je kí usi-dé-ti al rəm, bá njépata-je kí tuwə pa al rəm tɔ. ¹⁴ Gin-é kin bá, m'ndigi kadi njəngɔwkoy-je kí rɔ-dé tɔ kare bəy lé, 'təl 'taa ngow d'oji-né ngan-je, d'oo go mɛɛ kəy-je lə-dé maji, kdɔ kadi njéba-je lə-ji d'ingə rəbi 'pa-né ta kí maji al dɔ-ji-ti al. ¹⁵ Kdɔtalə

* 5:10 5:10 Togi nja lé tɔji sɔl dɔ kə ndigi dow-je titi kí Jeju ra-né kə njéndó né-je lé tɔ (Jə 13:1-17).

njéngowkoy-je kí dan-ti-je d'ilə kadmeɛ lə-dé kɔgi ngá, adi d'un go Satá. ¹⁶ Ngà kinə dené kí to njékadmɛɛ ow kɪ njéngowkoy-je mɛɛ kəy-ti liə nɔɔ rəmə, kadi oo go-dé, kdɔ kadi njékəwnə-je d'inə ji-dé d'oo-né go dɛ kí dow dɔ-dé goto.

Ta kí sɔbi dɔ 'ngatɔgi-je

1Kɔ 9:9-10

¹⁷ 'Ngatɔgi-je kí d'or nɔ njékəwnə-je maji lé, tò kadi toki kilə kuji dɔ-dé-ti, bá tò kadi toki ra sə-dé rəm tɔ. Ə kí boy nɔ lé, to ta kí sɔbi dɔ dɛ kí d'ində rɔ-dé ta ndó dow-je ta-ti lə Lubə rəm, bá ta ndó dow-je né-ti rəm tɔ. ¹⁸ †Kdɔ mbete kí aa njay panè: *Mangi kí d'adi-é ɔ njiyə dɔ ko-ti kdɔ kadi kaa-é tal lé, 'a dɔ ta-é al, bá pa bəy panè: Dow kí ra kullə lé, to tó-é kadi à kingə né dɔji-é tɔ.*

¹⁹ 'I kalangi 'ndigi dɔ ta-ti kí dow-je d'ilə dɔ 'ngatɔgi-ti al, ngà kadi oo ta-é ta dow-je-ti joo əse mutə kí d'oo kɪ mbi-dé əse kɪ kəm-dé tá-je 'ra-né kullə bəy. ²⁰ Dɛ kí 'ra majal lé, 'ndangi-dé takəm dow-je-ti lay, kdɔ kadi ndəgi-é-je kàrè 'bəl-né tɔ. ²¹ M'un ndu m'adi-i nɔ Lubə-ti, kɪ nɔ Jeju Kristi-ti, bá nɔ malayka-je-ti kí Lubə mbəti-dé kadi 'təl rɔ-i go ndukun-je-ti kinlé, ə kadi i kalangi 'gangi ta dɔ dow-ti al rəm, bá kadi 'ra né madi ɔr-né kəm dow al rəm tɔ.

Ta-je kí gay-gay kí Pol ɔji Timote

²² 'I kalangi ində ji-i dɔ dow-ti al rəm, bá 'ində rɔ-i nati kɪ dow dɔ majal-je-ti liə al rəm tɔ. I ya 'itə rɔ-i ngərəngi kadi majal-ti.

²³ 'Isi ta kəy man-ti ya par-par al, ngà kadi ɔy man nduu sɛ-sɛ kdɔ mɛɛ-i kí isi to-i to-i kin rəm, kdɔ mɔy-je kí nɔ-je kí isi ra-i taá-taá kin rəm tɔ.

²⁴ Majal-je lə dow-je kí dan-ti-je lé, to ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti pá bəy bá 'gangi ta dɔ-ti. Ngà 'lə dɛ kí nɔ-je rəmə, kujə rɔ-é go ta kí gangi-ti tɔ. ²⁵ Gangi-é kí kullə ra-je kí maji toji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi kinlé, bè ya tɔ ə kullə ra-je kí majal kàrè dow à kasi bɔyɔ-né al rəm tɔ.

6

Ta kí sɔbi dɔ bə-je

Epe 6:5-8; 1Pi 2:18-20

¹ Kadi njékadmɛɛ-je lay kí 'to bə-je lé, d'oo 'ba-dé-je kɪ dow-je kí d'asi gaki kadi d'un ta-dé kun kí tɔgrɔ-ti, kdɔ kadi dow-je 'pa-né ta kɔbi kɪ Lubə al rəm, 'pa-né ta kí maji al dɔ Poyta kí Maji-ti al rəm tɔ. ² Dɛ kí 'ba-dé-je 'to njékadmɛɛ-je lé, kadi d'ilə jirə dɔ to kí dɛ 'to ngankɔ-dé-je kɪ takul Jeju Kristi kin bá kadi 'nədi-dé-né al. Ngà kadi 'ra kullə d'adi-dé maji nɔ kɪ kete ya bəy, kdɔ kullə-je kí maji-maji kí d'isi 'ra lé, 'ra d'adi njékadmɛɛ-je, adi to ngankɔ-dé-je kí dɛ d'ində-dé dan kəm-dé-ti.

Ta kí dɔ néndó-je-ti kí ngom kɪ kay ngodi go nékingə-ti

Mat 6:19-34

Né kí tò kadi i 'a ndó dow-je ə 'a ndəji-dé dɔ-ti ən: ³ Kinə dow ndó né kí rangi, bi ɔ njangi dɔ ta-je-ti kí tɔgrɔ-ti lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi al rəm, ɔ njangi dɔ néndó-ti kí ow go-nə-ti kɪ kuji kí kilə dɔ Lubə-ti kin al rəmə, ⁴ to njəngom kare ya, gə né al, to dow kí tanaji kí dɔ ngan ta-je-ti kí beti-beti bá to kullə ra-é. Né-je kinlé, bá isi ree kí kəmnda-je, kɪ gaki-nə-je, kɪ kulə ta ndil-nə-ti-je, kɪ ta kí gangi rim-rim dɔ-nə-ti-je, ⁵ kɪ tii-nə-je kí sɔy-é goto kí

† 5:18 5:18 Mat 10:10; Luk 10:7

to kullə ra dow-je kí dɔ-dé goto. De 'gə ta kí tɔgrɔ-ti al rəm, 'gir kí kadmɛɛ Lubə lé, to kəm rəbi kingə né.

⁶ Tɔgrɔ-ti ya, kinə dow ore kəm-é dɔ né-ti kí tò ji-é-ti ya rəmə, kadmɛɛ lé, to kəm rəbi kingə né kí n̄a ya. ⁷ Kdɔtalə j'reei dɔnangi-ti k̄i ji-ji kare, ə j'a t̄əli k̄i ji-ji kare ya tɔ. ⁸ Kinə j'ɔwi k̄i nékuso, k̄i kubi rəmə, ɛ kin ya asi. ⁹ Ngà de kí 'ndigi kingə né ya tá lé, d'usi mɛɛ n̄en̄a-ti, k̄i mɛɛ gum-ti lə Sú, d'usi mɛɛ bo né-je-ti kí gay-gay kí maji al maji al, k̄i né-je kí ndɔjta, kí to né-je kí isi ungi dow-je dan k̄ɔ-je-ti, bá dan tuji-ti rəm tɔ. ¹⁰ Kdɔ kəmnda là lé, to njirə né-je lay kí majal, ə de kí dan-ti-je kí d'ay ngodi go-ti 'tusi-né kadmɛɛ lə-dé d'in̄ə kɔgi lé, de ya d'un rɔ-dé d'ilə dan babo k̄ɔ-ti.

Dow lə Lubə: Panjiyə-é k̄i né kí à kuwə mɛɛ-é

¹¹ Ngà i, dow lə Lubə lé, 'ɔr rɔ-i ngərəngi mɛɛ né-je-ti kinlé, ə 'sangi kadi 'ra né kí njururu, kadi 'ilə kuji dɔ Lubə-ti, kadi 'ində mɛɛ-i dɔ Lubə-ti, kadi 'ndigi dow-je, kadi 'ilə mɛɛ-i dɔ madi-é-ti p̄ɔ rəm, bá kadi 'sol lom-lom rəm tɔ. ¹² 'Rɔ rɔ kí maji kí sobi dɔ kadmɛɛ, ə kiskəm kí sartagangi kí Lubə ba-i-né bá i 'pa ta-é maji n̄a takəm kosi dow-je-ti lé, 'uwə njarara. ¹³ †N̄ɔ Lubə-ti kí to njəkadi kiskəm né-je lay, bá n̄ɔ Jeju Kristi-ti kí pa ta kí maji n̄a rəsi n̄ɔ Pɔsi Pilati-ti lé, m'ndəji-i, ¹⁴ kadi 'təl rɔ-i go ndukun-ti lə Lubə ə 'adi rɔ-i aa njay, kadi dow ilə ta dɔ-i-ti al, sar ya kadi 'Babe lə-ji Jeju Kristi tɛɛ-né kɔy ¹⁵ dɔkaglo-ti kí Lubə ya ɔji. Lubə lé, to Njəkisi dan maji-ti kí dum, ɛ ya k̄i káre-rè to Njètógi dɔ né-je-ti lay, ɛ kí to Ngar lə ngar-je, 'Babe lə 'babe-je, ¹⁶ kí ɛ ya kí káre-rè bá to njəkoy al, njəkisi lo kí ndógi-ti kí dow asi kɔw-ti al, ɛ kí dow oo-é al rəm, bá dow à kasi koo-é al rəm lé, riba, k̄i tógi kí tò sartagangi to 'liə! Amɛn!

Ta kí sobi dɔ njénékingə-je

¹⁷ I 'ndəji njénékingə-je kí dɔkaglo-ti kí bone, kdɔ kadi 'to njékində kàd̄i-dé-je al rəm, kadi d'ində mɛɛ-dé dɔ nékingə-ti kí to né kí à k̄i tuji kàd̄i káre-rè kin al rəm, ngà kadi d'ində mɛɛ-dé dɔ Lubə-ti, njəkadi-ji né-je lay mburuki-mburuki adi j'isi j'rai rɔnəl-é kin tá. ¹⁸ Kadi njénékingə-je lé, 'ra maji rəm, kadi kullə ra-je kí maji-maji bá to nékingə-dé, kadi ji-dé tɛɛ rəm, bá kadi 'to njéra k̄i dow-je rəm tɔ. ¹⁹ Kəm rəbi kin bá kadi 'mbɔ-né nékingə-dé kdɔ ndɔ kí bore, lo-ti kí tò gərərə, kadi 'tɛɛ-né kiskəm-ti kí tɔgrɔ-ti.

Ta lə ngəm néndó kí tɔgrɔ-ti

²⁰ I Timote, 'tosi kəm-i go kullə-ti kí Lubə adi-i lé maji. Tatidə-je kí mɛɛ wəy kare kí to ta-je kí tò n̄ɛ takəm Lubə-ti, k̄i né-je kí ɔsi ta Lubə ya rəmə 'panè to négə bóò ri boo kinlé, 'ɔr rɔ-i ngərəngi mɛɛ-é-ti kɔgi. ²¹ De kí n̄a-je kí d'oy go-ti rigi-rigi lé, 'tusi rəbi kí sobi dɔ kadmɛɛ lə-dé d'in̄ə d'ur wale.

Kadi ramaji lə Lubə n̄ay sə-si!

Mbete kí njèkungì joo kí Pol ndàngì adì Timote Ta-je kí dɔ mbete-tì kí njèkungì joo kí Pol ndàngì adì Timote

Mbete kí njèkungì joo kí njèkɔwkulə Pol adì Timote kinlé to dɔbɔy ta kí idə Timote kete bá kadi 'tɔl-é bɔy. Ɛ isi dangay-ti mɛɛ bebo Rɔm-ti isi ngəbi kadi 'tɔl-é. Ɛ ndàngì mbete lé kɔɔ kulə-né dingəm mɛɛ Timote-ti kadi-é uwə rɔ-é ngə mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm, bá mɛɛ kullə-ti lə 'Babe rəm. Kaglo-é-ti kinlé, Timote isi ɔr nɔ njèkəwnɔ-je kí bebo Epeji-ti ya bɔy. Mbete-je kí rangì nɔ kí Pol ndàngì lé, ɛ pa ta lə ra kí Timote ra siə mɛɛ-é-ti. Dɛ kí joo kinlé, 'ra kullə nati kɔɔ ta lə 'Babe. Pol ba Timote ngon-é kí mɛɛ kadmɛɛ-ti titi kí ba-é-né mɛɛ mbete-ti kí dɔsɔy kí ndàngì adì-é lé. Tò ndaa-ti rəsi kí Pol ində Timote kí to ngon basa kí njèra siə kullə kin dan kəm-é-ti ə ndigi kadi-é ra kullə maji ki kete-kete. Ta kí lo kɔr-é-ti kí 1-2 lé, tò kadi lé dan kɔ-je-ti kí dɔkaglo-ti kí bone, kɔ né-je kí to rɔ ya kàrè to kuwə rɔ ngə ya. Pol un nétoji-je nɔ bá pa-né ta kí dɔ kuwə rɔ ngə-ti: Asgar, njèkayngodi lokində dirə-ti, njèndɔr, njèrakullə, bá ɛ pa ta kí dɔ rɔ-é-ti ya tɔ, kɔɔ ngodi kí ɛ ay kaglo kisi-é kɔ dɔ-é taá. Ta kí lo kɔr-é-ti kí 3-4 lé to ta-je kí sobi dɔ kɔ-je kí à ree kí ree bɔy, bá maji lə kɔ dɔ ndi-ti rəm, bá kilə kuji dɔ ta-ti lə Lubə rəm. Pol pa ta lə kinə-nɔ ta tɔl ta mbete-ti liə, ngə ɛ ində mɛɛ-é-ti kí Timote à kɔw koo-n'è bebo Rɔm-ti ə ɛ idə-é ta-je nɔ dɔ kɔw-ti kí à kɔw koo-n'è lé. To mbete kí ɛ ndàngì adì dow káre-rè ya ngə təl to mbete kí ulə dingəm mɛɛ njèkadmɛɛ-je-ti kí bone bè ya lay.

Lapiya kí Pol ra

¹ Mɔ Pol, njèkɔwkulə lə Jeju Kristi, kí go ndigi-ti lə Lubə kadi m'ilə mbe kunmindi lə Lubə kí sobi dɔ kiskəm kɔ takul nam kàdì Jeju Kristi-ti, ² †bá m'ndàngì mbete kin m'adi-i i Timote kí m'oo-i ki ngon-m bè, kí m'ində-i dan kəm-m-ti. Kadi Lubə kí Bobi-ji dɛ kɔ 'Babe lə-ji Jeju Kristi d'adi ramaji, kɔ koo kəmtondoo, kɔ lapiya lə-dé nɔy sə-i.

Oiyo kí Pol ra Lubə

2Ti 2:1-12; Epe 1:3-7; 2Te 2:13-15

³ Lubə kí ka-m-je 'pole-é bá m'un dɔ nja-dé kɔ tagir kí maji lé, m'ra-é oiyo kɔ ta lə-i. Loki m'isi m'pa siə ta ndɔɔ-je kɔ kada-je lé, m'nal kilə ri-i dan-ti al. ⁴ Loki mɛɛ-m ole dɔ man nɔ-ti lə-i rəmə, bɔ koo-i ya ra-m loti-loti kɔ kadi rɔnəl rusi-né mɛɛ-m. ⁵ †Mɛɛ-m tò géréré dɔ kadmɛɛ-ti lə-i kí to kadmɛɛ kí kədkəm goto-ti, kí tò mɛɛ ka-i kí dené Loiyisi-ti ya kete rəm, bá tò mɛɛ kɔ-i Enisi-ti rəm tɔ. Kadmɛɛ kinlé, m'gə maji kí tò mɛɛ-i-ti tɔ.

Ta dingəm kí Pol adì Timote

⁶ Gin-é kin bá m'ulə dingəm mɛɛ-i-ti, kadi ulə pər kuti kadmɛɛ-ti kí Lubə adi-i loki m'ində-né ji-m dɔ-i-ti lé. ⁷ Kɔɔtalə ndil kí Lubə adi-ji lé, to ndil bəl al, ngə to ndil tógi rəm, ndil ndignɔ rəm, bá ndil gosi rəm tɔ. ⁸ 'Adi rɔ-i sɔl-i dɔ pa ta-ti lə 'Babe kadi dow-je al rəm, 'adi rɔ-i sɔl-i dɔ-m mɔ-ti kí d'uwə-m dangay-ti kɔ ta kí sobi dɔ-é kin al rəm tɔ. Ngə kadi 'ingə kɔ sə-m kɔ Poyta kí Maji, kɔ takul tógi lə Lubə. ⁹ Ɛ bá aji-ji rəm, ba-ji kadi j'təli

† 1:2 1:2 Knj 16:1 † 1:5 1:5 Knj 16:1

dow-je kí j'aai njay, kì takul kullə ra-ji-je al, ngà kí go kɔjra-ti liə ɛ ya rəm, kí go maji-ti kí ɛ ra sə-ji kì takul nam kàdì Jeju Kristi-ti low lə low-je nu†. ¹⁰ Ramaji kinlé, Lubə adi toji rɔ-é kí ngɔsnè-ti kin kì takul ree lə Njèkaji-ji Jeju Kristi kí tətì rɔ koy ə toji kiskəm kí sartagangi kì takul Poyta kí Maji. ¹¹ †To ta lə Poyta kí Maji kinlé bá Lubə ində-m-né kì njèndó dow-je ta liə rəm, njèkɔwkulə rəm, bá njèndó né dow-je rəm tin. ¹² Adi to né kin bá, m'ingə-né kò tin. Ngà rɔ-m bá sɔl-m dɔ-ti al, kɔ m'gə ɛ kí m'adi-é mɛɛ-m rəm, bá m'gə maji kí ɛ ɔw kì tógi kadi ngəm-né né kí maji kí ɛ inə ji-m-ti sar ndɔ təl Jeju-ti rəm tɔ.

¹³ Gə ta kí tɔgrɔ-ti kí 'oo ta-m-ti lé, ɛ ya 'uwə ngə kì takul kadmeɛ rəm, kì takul ndigi dow-je kɔ nam kí i 'nam kàdì Jeju Kristi-ti. ¹⁴ Né kí maji kí tɔ ji-i-ti lé, 'ngəm kì takul Ndil kí aa njay kí isi mɛɛ-ji-ti lé.

Kuwə rɔ ngə lə Onejipɔr

¹⁵ I 'gə maji kí de lay kí d'isi dɔnangi Aji-ti 'tusi-m d'inə-m, adi dan-dé-ti lé to Pijel de kì Ermojen. ¹⁶ Kadi 'Babe adi koo kəmtondoo liə nɔy kì dow-je kí mɛɛ kəy-ti lə Onejipɔr. Kɔtalə taá-taá ya isi sɔl mɛɛ-m rəm, bá rɔ-é sɔl-é kɔ sil kí d'ilə-m kin al rəm tɔ. ¹⁷ Ngà loki ɛ ree bebo Rɔm-ti lé, ɛ sangi-m kì rɔ tungə-é ya sar ingə-m. ¹⁸ Né-je lay kí Onejipɔr ra adi-m bebo Epeji-ti lé, i 'gə maji itə dow-je lay. Kadi 'Babe adi koo kəmtondoo liə nɔy siə ndɔ gangta-ti liə.

2

Né-je kí tuwə kadi njèkadmeɛ ndaji

¹ I Timote kí m'oo-i kì ngon-m bè lé, 'uwə rɔ-i ngə mɛɛ maji-ti kí Lubə ra sə-ji kì takul nam kí j'nami kàdì Jeju Kristi-ti kin. ² Néndó kí 'oo ta-m-ti kì mbi-i takəm kosi dow-je-ti lé, 'ndó dow-je kí njéra né kí tɔgrɔ-ti kí d'a kasi ndó dow-je kí rangi tɔ. ³ 'Ingə kò sə-m tanə asgar kí maji lə Jeju Kristi bè. ⁴ Dow kí andi asgar-ti lé, à kɔr rɔ-é kɔgi mɛɛ kullə-je-ti lə dow-je kí kare, kɔtalə ɛ à ndigi kadi n'ra né kí nəl njèkun-n'è asgar-ti. ⁵ Bè ya tɔ, dow kí ində dirə ngɔdi lé, à kay kì gangi-é kí d'ɔji kadi toki kay-né lé bane, al rəmə à nal nékugə ɔji-é. ⁶ Rəm bá njèndɔr kí njèkɔ rɔgi-rɔgi ta ndɔr-ti lé, tɔ kadi ɛ ya ijə kandi né ndɔr liə dɔsɔy. ⁷ I Timote, ta-je kí m'idə-i kinlé, 'laji dɔ-ti maji 'oo, ə 'Babe à ra sə-i kadi 'gə mɛɛ né-je kin lay.

⁸ 'Adi mɛɛ-i ole dɔ Jeju Kristi-ti kí to ngonka Dabidi. Jeju lé, Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, titi kí Poyta kí Maji kí m'isi m'ilə mbe-é pa-né ta-é lé. ⁹ To ta lə Poyta kí Maji kinlé bá m'ingə-né kò sar d'ilə-m-né sil tanə kì dow kí tɔl dow bè tin. Ngà ta lə Lubə lé, dow ilə-é sil al. ¹⁰ Gin-é kin bá m'ore-né mɛɛ-m ngə dɔ né-je-ti lay, kɔtalə dow-je kí Lubə mbəti-dé, kɔ kadi de kàrè d'ingə kaji kí tɔ rɔ Jeju Kristi-ti, kì riɓa kí sartagangi tɔ.

¹¹ Ta-je kí m'ɔw kì pa kinlé, to ta-je kí tɔgrɔ-ti ya:

Kinə j'oyi nati kì Kristi lé,

¹² †j'a kisi kəm nati siə tɔ.

Ə kinə j'uwəi rɔ-ji ngə rəmə, j'a kɔi be nati siə tɔ,

Ngà kinə j'naji j'painè j'gəi-é al rəmə,

ɛ kàrè à naji panè n'gə-ji al tɔ.

¹³ Kinə j'ai dɔ kunmindi-ti lə-ji al kàrè

ɛ ɔ gərərə dɔ kunmindi-ti liə.

Kɔtalə ɛ, à pa ta mindi-é joo al.

*Njèra kullə kí 'nə-é 'gə-é maji**1Ti 1:3-7,18-20; Tit 1:10-16; 2:11-15; 2Pi 2:1-22*

¹⁴ 'Oo maji, né-je kí kadi 'ole mee dow-je do-ti, 'ndəji-dé-né nò Lubə-ti é:n: Kadi d'isi ta 'gaki-nə do ngan ta-je-ti al, kdo maji-é goto, ngà isi tuji dow-je kí d'isi 'yəl mbi-dé d'oo-né. ¹⁵ 'Uwə ro-i ngə kadi 'a nò Lubə-ti titi dow kí 'nə-é d'oo adi to dow kí asi rəm, titi njèra kullə kí ro-é sol-é do kullə-ti liə al, adi e ndó dow-je ta kí togro-ti lə Lubə kì gangi-é berere-berere. ¹⁶ 'Or ro-i ngərəngi kogi mee tatidə-je-ti kí mee wəy kare kí to ta-je kí tò ne takəm Lubə-ti, kdotalə dow-je kí d'ində ro-dé ta-ti lé, d'ow kì kete par-par mee né ra-je-ti kí ilə kuji do Lubə-ti al. ¹⁷ Dowbé-je kinlé, néndó lə-dé ow kì kete-kete tanə kì dò basrangì kin ya bè. Imene-je kì Piletì 'to dow-je kí dan-dé-ti. ¹⁸ Imene-je kì Piletì lé, 'ndəm rəbi ta kí togro-ti adi d'ur wale. Də 'pa titi kí Lubə adi dow-je 'tosi ndəl d'ində lo tee ngá bè. Beba 'təl do dow-je nə adi d'ilə kadmee lə-dé kogi. ¹⁹ Bè ya kàrè, gin kəy kí Lubə ində adi ngə kəng-kəng lé, a gərərə. Gin kəy kinlé 'ndàngi ta-ti 'panè: «'Babe gə dow-je liə gow»

ə «Dow kí rá-rá kí panè n'to dow lə 'Babe rəmə, kadi dowbé mbati né ra kí njururu al.»

Bay-je lə dené kəmolé

²⁰ 'Oo bè, mee kəy kí boy lé, bay-je kí d'ubə kì lor, kì bay-je kí d'ubə kì là ya par bá tò-ti al, ngà bay-je kí to kagi bá 'tol, kì bay kí d'ubə kì anji-je kàrè tò-ti to. Bay-je kí dan-ti-je lé, to bay kəmolé, ngà bay-je kí nə-je to bay ra kullə-je kí kare to. ²¹ Beba kinə dow aa ro-é do né-je-ti kí maji al kin rəmə, dowbé toki bay kəmolé kí d'or d'ində tagay d'adi Lubə, e toki bay kí maji ra kullə kí ba-é ngəm pèrèrè kdo ra-né kullə kí rá-rá ya kí maji kin bè.

Ta kí sobi do ngonnjəkullə lə 'Babe

²² Timote, 'or ro-i ngərəngi kogi mee bo né-je-ti kí maji al kí isi ra basa-je kì mandì-je ə i 'sangì kadi 'ra né kí njururu, kadi 'ində mee-i do Lubə-ti, kadi 'ndigi dow-je rəm, kadi 'isi kì lapiya kì dow-je kí 'nə ba 'Babe kì mee-dé kí kàrè-rè rəm to. ²³ Tanaji-je kí kogi kare kì tanaji-je kí do mbə-ti lé, 'osi ngərəngi kogi, kdo à ree kì kol-nə.

²⁴ Ə dow kí to ngonnjəkullə lə 'Babe lé, to dow kí à ndigi kol-nə al. Ngà e à to dow noji ro dow-je-ti lay rəm, à to dow kí asi ndó dow-je né rəm, bá à to dow kí njəkilə mee-é do madi-é-ti pə rəm to. ²⁵ E à kol kì njəmbati ta-je kì ta kí sol lom-lom; kdotalə domaji ə Lubə à ra sə-dé kadi d'inə panjiyə-dé kí maji al kogi ə 'təl 'ree do ta-ti kí togro-ti gogi, ²⁶ kadi loki kəm-dé ijə do né ra-dé-je-ti kí do mbə-ti lé rəmə, 'tee kogi mee gum-ti lə Sú kí uwə-dé gin tógi-é-ti adi d'isi 'ra ndigi liə.

3*Ta kí do kaglo-je-ti kí dobəy-ti*

¹ Timote, kadi i 'gə kí mee ndo-je-ti kí dobəy-ti lé, lo à ngə nə. ² Kdotalə dow-je d'a to njéyər-je, d'a to m'oy yo là-je, njékun ta ro-dé-je, njékində kàdi-dé-je, njépa takobi kì Lubə, njəkosi ta njékoji-dé-je, njéra oiyo al-je, njénədi Lubə, ³ d'a to dow-je kí kə lə dow usi-dé al, njékoo kəmtondoo lə madi-dé-je al, njékulə ta ndil dow-je-ti, njékore mee-dé al-je, njémee-kati-je, njéba lə njéramaji-je, ⁴ njékun do dow-je, njékində kungəsa-je, njéngom-je, dow-je d'a ge né kí adi-dé rənəl tøy ndigi Lubə. ⁵ Dow-je d'a ba ro-dé

njèkilə kuji dɔ Lubə-ti ya, ngà d'a mbati né kí njèkadi tógi kuji kí kilə dɔ Lubə-ti. 'Or rɔ-i ngərəngi kɔgi rɔ dowbé-je-ti kinlé. ⁶ Kdɔtalə dɛ kí náj-je dan-dé-ti 'tandi mɛɛ kəy-je-ti rəm, dené-je kí njétógi kasi al, kí majal ɔ̀ bɛ dɔ-dé-ti rəm, kí 'to dené-je kí bɔ né-je kí gay-gay ra-dé lɔti-lɔti kinlé, d'usi mɛɛ gum-je-ti lə-dé. ⁷ Dené-je kinlé, d'ingə néndó kɪ ndɔ-é ndɔ-é ya, ngà nja káre ya kàrè 'gə ta kí tɔgrɔ-ti lé yéréré al. ⁸ Titi kí ndɔki Janesi-je kɪ Jambresi d'osi-né Moiyiji kɪ ta lé, bè ya tɔ, dowbé-je kinlé d'osi-né ta kí tɔgrɔ-ti ngərəngi tɔ. Dɛ 'to dow-je kí dɔ-dé goto rəm, kí sɔbi dɔ kadmɛɛ rəm, 'to dow-je kí kare kɔgi ya bè. ⁹ Adɪ d'a kɔw kɪ kete-kete ndɔ al. Kdɔtalə mbé lə-dé lé, à tò ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti lay, tanɔ kɪ 'lə dow-je kí joo kinlé bè tɔ.

Ka gərərə dɔ néndó-ti kí tɔgrɔ-ti

2Kɔ 6:3-10

¹⁰⁻¹¹ †Ngà i lé, né kí m'ndó dow-je rəm, panjiyə-m, kɪ kɔjra-je lə-m, kɪ kadmɛɛ lə-m, kɪ kilə mɛɛ dɔ madi-é-ti lə-m, kɪ ndigi kí m'ndigi dow-je rəm, kuwə rɔ ngə lə-m, kɪ kəm-m kí dow-je d'ulə ndoo, bá kɔ-je lə-m lé, to né-je kí i 'ində kəm-i go-ti berere-berere 'oo maji. Mɛɛ bebo Antiosi-ti, kɪ Ikoniyɔm, kɪ Listrə lé, kɔ kí rá bá m'ingə al wa? Kulə kəm ndoo kí rá bá tɛɛ dɔ-m-ti al wa? Bè ya kàrè, 'Babe ɔr-m-ti lay ya ilə-m taá. ¹² Bè ya tɔ, dow-je lay kí 'ndigi kadi kisi dɔ taá lə-dé ilə kuji dɔ Lubə-ti kɪ takul nam kàdɪ Jeju Kristi-ti lé, dow-je d'a kulə kəm-dé ndoo. ¹³ Ngà dow-je kí njémɛɛndul-je, kɪ njékəɔta-je lé, d'a kɔw kɪ kete nɔ mɛɛ né ra-ti kí maji al par-par, kur-né dow-je kí rangi wale rəm, bá dɛ ya kàrè dow-je d'a kur-dé wale rəm tɔ†.

¹⁴ Ngà i lé, néndó-je kí i 'ingə ə i 'gə kí to néndó kí tɔgrɔ-ti, bá dow-je kí i 'ingə rɔ-dé-ti kàrè i 'gə-dé maji kinlé, ɛ ya 'a dɔ-ti. ¹⁵ Ngon-i-ti nɔ ya, mbete kí aa njay kí à kadi-i kəmkaa kí à tɛɛ sə-i kaji-ti kɪ takul kadmɛɛ Jeju Kristi lé, i 'gə maji. ¹⁶ Mbete kí aa njay fikti lay ya Lubə adi Ndil-é ɔsi dow-je bá 'ndàngi ə maji asi gaki kɔ ndó dow né rəm, kadi uwə dow kɪ ta rəm, ilə dow rəbəə rəm, ɔji dow né ra kí njururu, ¹⁷ kɔ kadi dow lə Lubə ɔr-né mir-mir rəm, bá kadi asi ra-né kullə-je lay kí maji rəm tɔ†.

4

Ta kí sɔbi dɔ ndó dow-je ta lə Lubə

¹ Kdɔtalə təl lə Jeju Kristi kí à təl rəm, kdɔtalə kɔbe liə kí à ree rəm lé, m'un ndu m'adi-i nɔ Lubə-ti, kɪ nɔ Jeju Kristi kí tɔ kadi à gangta dɔ dow-je-ti kí d'isi kəm, kɪ dɔ dɛ-ti kí d'oy lé, ² kadi 'ingə kəm lo-je lay kí maji əse kí maji al kàrè, 'ndo dow-je ta lə Lubə par-par ya. I 'ndó dow-je né kɪ mɛɛ kí kilə dɔ madi-é-ti pɔ uwə-dé-né kɪ ta, 'ndàngi-dé-né dɔ majal-ti, bá 'ulə-né dingəm mɛɛ-dé-ti rəm tɔ. ³ Kdɔtalə kaglo madi à ree nɔɔ kí dow-je d'a mbati néndó kí tɔgrɔ-ti. Ngà d'a mbəti dow-je nɔ kí go mɛɛ ndigi-ti lə-dé dɛ ya kadi 'to njéndó-dé né-je kɔ kadi 'bɔr gidi-dé kɪ ta-je kí nəl-dé nəl-dé bane. ⁴ Ta kí tɔgrɔ-ti lé, d'a kun mbi-dé kində rangi kɔ koo al, rəmə tasu-je bá d'a yəl mbi-dé kɔ koo-né. ⁵ Ngà i lé, mɛɛ né-je-ti lay ya, 'ində kəmkaa dɔ rɔ-i-ti, 'a dingəm dan kɔ-je-ti, 'ra kullə kí njèkilə mbɛ Poyta kí Maji à ra, bá 'ra kullə lə-i adi idi maji rəm tɔ.

Ta lə ngɔdi lə Pol

Plp 1:20-23

† **3:10-11** 3:10-11 a Knj 13:14-52; b Knj 14:1-7; d Knj 14:8-20 † **3:13** 3:13 Knj 20:28-31 † **3:17** 3:17 2Pi 1:19-21

⁶ Ngà ma rəmə m'adi rɔ-m toki man nduu kí 'mbəl do né gugi né-ti bè, adi ndo lə-m n̄y ngosi ngá*. ⁷ Ma m'ro rɔ kí maji, m'tol ta ngodi lə-m, m'ngəm kadmeɛ lə-m. ⁸ Un kuti-é nè kinlé, n̄y kadi ndo gangi ta-ti ə 'Babe kí to njègangta kí njururu adi-m nédoji-m kí to nédoji kullə ra kí njururu. Ma kì kár-m bá à kadi-m al, ngà à kadi dow-je lay kí meɛ-dé tò səl do ndo ree-é-ti lé to.

Ndəgi ta-je kí Pol idə Timote

⁹ 'Uwə rɔ-i ngà kadi 'ree kalangi 'ingə-m; ¹⁰ †Kdotalə Demasi† tusi-m in̄ə-m kogi, kəmnda né-je kí donangi-ti nè ra-é n̄a adi ɔw bebo Tesaloniki-ti; Kresasi ɔw Galati; Titi‡ ɔw Dalmati; ¹¹ †Luki ya kì kár-é bá isi sə-m nè. Loki 'ɔw kì ree rəmə, 'adi Marki ree sə-i. Kdo ɛ to njera sə-m do kullə-ti. ¹² †M'ulə Tisiki bebo Epeji-ti. ¹³ †Loki 'ɔw kì ree rəmə, 'ree kì kubi kul lə-m kí m'in̄ə bebo Troasi-ti kəy lə Karpusi, bá 'ree kì mbete-je lə-m to; ə né kí boy n̄a lé, 'adi meɛ-i oy do mbete ndaá-je-ti lə-m al. §

¹⁴ †Alegjandrə kí to kodi kuwə né lé, ra sə-m majal n̄a. 'Babe à ra siə né kí go kullə ra-é-je-ti ya to. ¹⁵ I ya kàrè, 'oo go rɔ-i rɔ-é-ti, kdotalə ɛ ɔsi ta néndó lə-ji kosi kí ngà n̄a.

¹⁶ Kí dɔsəy kí m'a m'pa-né ta do rɔ-m-ti n̄ə njègangta-je-ti lé, dow káre ya kàrè a go-m-ti al. Ngà də lay ya 'tusi-m d'in̄ə-m kogi. Kadi Lubə tidə kor majal-é do-dé-ti al. ¹⁷ To 'Babe ya bá a go-m-ti, adi-m tógi kdo kadi m'pa ta liə lay kdo kadi dow-je kí 'to jipi-je al d'oo. 'Babe taa-m ta bəl-ti* ilə-m taá. ¹⁸ 'Babe à taa-m kilə-m taá ta né-je-ti kí maji al lay ya rəm, bá à kaji-m kdo kɔbe liə kí dɔrə-ti rəm to. Kadi riba to 'liə ya kì do bal-bal! Amən!†

Lapiya-je kí ra

¹⁹ †'Ra lapiya Priska-je kì Akilasi adi-m rəm, bá 'ra lapiya dow-je kí meɛ kəy-ti lə Onejipər rəm to. ²⁰ †Erasti n̄y bebo Kɔrenti-ti, ə Tropim bá m'in̄ə-é bebo Mile-ti kdotalə rɔ-é to-é.

²¹ 'Uwə rɔ-i ngà kadi 'ree kete n̄ə n̄y kul-ti. Ebulusi-je, kì Pudasi-je, kì Linusi-je, Klodiya-je, kì njèkadmeɛ-je lay ya 'ra-i lapiya to.

²² Kadi 'Babe adi meɛ-i usi nangi. Kadi ramaji liə n̄y sə-si.

* **4:6** 4:6 Pol un rɔ-é ɔji-né man nduu kí 'mbəl do né-ti kí d'adi kdo gugi-né né bá pa-né ta kí do koy-é-ti (Tet 29:38-42; Kni 15:1-10; Plp 2:17). † **4:10** 4:10 a Kol 4:14; Plm 1:24; b 2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4 † **4:10** 4:10 Demasi (Kol 4:14; Plm 24) Tit (2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4) ‡ **4:10** 4:10 Titi (2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4) † **4:11** 4:11 a Kol 4:14; Plm 1:24; b Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; Plm 1:24 † **4:12** 4:12 Knj 20:4; Epe 6:21,22; Kol 4:7,8 † **4:13** 4:13 Knj 20:6 § **4:13** 4:13 Go lo-ti lə jipi-je lé, dow-je 'ra ndaá biɔ-je kì ndaá bati-je adi təl mbete adi 'ndàngi né-ti. † **4:14** 4:14 a 1Ti 1:20; b Róm 2:6 * **4:17** 4:17 Pol pa ta lə bəl kí də al, ngà pa ta kinlé sobi-né do ngar-je kí 'sangi kadi 'ra-é maji al. † **4:18** 4:18 Mat 10:18-20 † **4:19** 4:19 a Knj 18:2; b 2Ti 1:16,17 † **4:20** 4:20 a Knj 19:22; Róm 16:23; b Knj 20:4; 21:29

Mbete kí Pol ndàngi adi Titi Ta-je kí do mbete-ti Pol ndàngi adi Titi

Titi kàrè ra kì Pol kdo kilə mbe Poyta kí Maji rəm bá to ngonnjèkulə liə rə njékəwnə-je-ti kí gay-gay titi Timote bè tɔ. Này nà al kadi d'uwə Pol dangay-ti kí gogi nè-ti kinlé, de kí Titi d'ow mee bebo Listrə-ti donangi Kreti-ti. 'Ra kullə nati kaglo madi bá, go-ti Pol inə Titi lo-é-ti kin kadi-é gɔl ta-je kí dan njékəwnə-je-ti; ə Pol bá ow mba bebo Korənti-ti əse donangi Maseduwan-ti. Lo-é-ti kin bá ɛ ndàngi-né mbete kin adi Titi kdo kulə-né dingəm mee-é-ti rəm, bá ɔji-é-né ta do kullə-ti kí kadi-é ra tɔl ta-é rəm tɔ. Titi lé to jipi al (Gal 2:3). Mee mbete-ti kinlé, Pol ba-é: Ngon-m kí togrɔ-ti mee kadmee-ti (Tit 1:4), ta kin toji toki Pol bá ra siə adi-é adi mee Jeju Kristi. Mbete kullə-je lə njékəwkulə-je pa ta lə Titi al, ngà Pol pa ta liə mee mbete-je-ti liə nà. Lo kor-é-ti kí 1: 5 bá Pol ole mee Titi do né-je-ti kí n'inə-é-né donangi Kreti-ti lé: Kadi gɔl ta-je kí này lé kì go-é-goé tɔl ta-é ə ində njékərnɔ-je dan njékəwnə-je-ti kí gay-gay mee bebo-je-ti. Lo kor-é-ti kí 1 lé, Pol pa ta kí sobi do kəm rəbi kí d'a mbəti-né njékərnɔ-je kí maji, ɛ bá to né kí maji kadi d'a rə-né kì njéndó dow-je né-je kí ngom kí isi tulə njékəwnə-je kí donangi Kreti-ti nati. Lo kor-é-ti 2-3 lé, ɛ pa ta lə néndó kí togrɔ-ti kí à kadi né-je tɔ maji dan kuti njékadmee-je-ti kí gay-gay kadi panjiyə nà-nà tɔ-né maji.

Lapiya kí ra

¹ Mə Pol kí ngonnjèkullə lə Lubə rəm, njékəwkulə lə Jeju Kristi, bá m'ndàngi mbete kin m'adi i Titi. M'to ngonnjèkullə lə Lubə rəm, njékəwkulə lə Jeju Kristi kdo kadi dow-je kí Lubə mbəti-dé lé, m'adi d'adi mee-dé rəm, m'adi 'gə ta kí togrɔ-ti kí ow nati kì kuji kí kilə do Lubə rəm tɔ. ² Kdo kadi d'ində mee-dé do kiskəm-ti kí sartagangi kí low lə low-je nɔ ya Lubə kí to njékəɔta al, un mindi-é kdo kadi-dé lé. ³ Loki kaglo-é asi lé, ɛ adi dow-je 'gə ta liə kì takul ta kí Jeju Kristi ulə kullə-é ji-m-ti adi m'ndó dow-je kí go ndu-ti lə Lubə kí to Njəkajji. ⁴ †I Titi kí m'oo-i kì ngon mee-m bè, mee kadmee-ti lə-ji kí j'ore-nə do-ti kinlé, kadi ramaji kì lapiya lə Bobi-ji Lubə, kì 'lə Njəkajji-ji Jeju Kristi này sə-i.

Ta kí sobi do njékində kəm-dé go njékəwnə-je-ti

1Ti 3:1-7; 1Pi 5:1-4

⁵ I Titi, m'inə-i donangi Kreti-ti, kdo kadi 'gɔl né-je kí này lé, kadi usi nati maji rəm, kdo kadi ində 'ngatɔgi-je mee bebo-je-ti kí rá-rá kí go ta-je-ti kí m'idə-i lé.

⁶ †Kadi nà-nà dan-dé-ti to dow kí ta goto do-é-ti rəm, njèdené kí kàre-rè rəm, to dow kí ngan-é-je 'to njékadmee-je kí ta kaya uwə do-dé al əse 'to njékəl do ta-je al rəm tɔ bane. ⁷ Kadi njékində kəm-é go njékəwnə-je-ti to dow kí ta goto do-é-ti, kdɔtalə ɛ to njékində kəm-é go dow-je-ti lə Lubə, adi à to njékində kàdi-é al rəm, njèwɔngi al rəm, gɔyibi al rəm, njèrɔ kì dow-je al rəm, njékəy ngodi go nékingə-ti al rəm, ⁸ ngà kadi to njèkuwə mba-je kì rə-é-ti wur-wur rəm, to dow kí né ra kí maji-maji bá uwə mee-é rəm, njékore rə-é ndəngi do né-je-ti rəm, à to njèra né kí njururu rəm, dow

kí kullə ra-é aa njay rəm, bá à to njèkore mee-é rəm tɔ. ⁹ Kadi njèkində kəm-é go njékəwnə-je-ti to njèkoy rigi-rigi go ta-ti kí tɔgrɔ-ti kí 'ndó-é lé, kɔ kadi asi kulə dingəm mee njékadmee-je-ti kɔ néndó kí tɔgrɔ-ti rəm, bá kadi asi kuwə ta njékosi ta ngərəngi-je rəm tɔ.

Kuwə ta njéndó dow-je né-je kí ngəm

¹⁰ Kɔtalə dow-je n̄a ya 'to njémbati təl rɔ-dé go ta-ti, njétidə ta-je kí mee wəy kare, njékədi dow-je kur-dé wale. Dan dow-je-ti kinlé, jipi-je kí njékadmee-je bá 'n̄a. ¹¹ Dɛ lé, kadi toki kuti ta-dé kó-kó bane. Kɔ dɛ 'təl dɔ dow-je lay kí mee kəy-je-ti kí d'ow-ti kɔ néndó-je kí tɔ kadi toki ndó al, ya 'ndó dow-je kɔ kingə-né né kɔ kəm rəbi kí go rəbi-é-ti al. ¹² Dow káre dan-dé-ti kí ɛ ya d'oo-é kɔ njəkɔr kəm ta lə-dé kí dɔnangi Krɛti-ti ya panè: Dow-je kí Krɛti lé 'to njékədtə-je kɔ ndɔ-é ndɔ-é, 'To d̄a-je kí wale kí njémeeendul-je, 'To njédabi-je kí njékisi kɔ nékuso kí mee-dé-ti ya par.

¹³ Ta kí ɛ pa kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti. Gin-é kin bá kadi i 'ndángi-dé kɔ tógi-i, kɔ kadi kadmee lə-dé to kadmee kí tɔgrɔ-ti, ¹⁴ kɔ kadi d'oy rigi-rigi go tasu-je-ti lə jipi-je al rəm, kadi d'oy rigi-rigi go ndukun-je-ti kí njétəl gidi-dé kadi ta kí tɔgrɔ-ti d'un kinlé al rəm tɔ. ¹⁵ Dow-je kí d'aa njay lé, né lay ya d'oo d'adi aa njay. Ngà njéra né kí tɔ n̄ɛ takəm Lubə-ti, kɔ njémeeendə-je lé, né kí d'oo d'adi aa njay ya goto; négə, kɔ tagir lə-dé tɔ n̄ɛ takəm Lubə-ti. ¹⁶ Dɛ 'ba rɔ-dé njégə Lubə ya, ngà né ra-dé-je tɔji kí 'gə-é al. Dɛ lé, 'to dow-je kí né ra-dé tɔ n̄ɛ takəm Lubə-ti, 'to njékal dɔ ta-je, né kí maji káre ya kàrè d'asi ra al.

2

Ta kí sobi dɔ kuti dow-je kí gay-gay dan njékəwnə-je-ti

¹ Ngà i rəmə, 'ndó dow-je né kí ɔw nati kɔ néndó kí tɔgrɔ-ti. ² 'Idə dingəm-je kí tógi kadi 'to dow-je kí njèkində kəmkaa dɔ rɔ-dé-ti, kadi 'to dow-je kí dow-je d'ilə kuji dɔ-dé-ti, kadi 'to njèkore rɔ-dé ndəngi dɔ né-je-ti, kadi 'to dow-je kí d'aa njay mee kadmee-ti, kadi 'ndigi dow-je kɔ mee-dé kí aa njay, kadi d'ilə mee-dé dɔ madi-é-ti kilə kí tɔgrɔ-ti tɔ.

³ Dené-je kí 'bugə kàrè, 'ndó-dé bè ya tɔ. Idə-dé kadi 'to dow-je kí panjiyə-dé kàrè tɔ tagay kɔ Lubə, kadi 'to njékulə ta ndil dow-je-ti al rəm, kadi 'to gɔyibi-je al, ngà kadi 'ndó dow-je né-je kí maji-maji; ⁴ bè kɔ kadi dɛ 'ndó dené-je kí rɔ-dé n̄ay ngon, kadi 'ndigi ngow-dé-je kɔ ngan-dé-je, ⁵ kadi d'ore rɔ-dé ndəngi dɔ né-je-ti rəm, 'ngəm rɔ-dé d'adi ngow-dé-je rəm, d'ində kəm-dé go mee kəy-je-ti lə-dé maji rəm, kadi 'to dené-je kí maji rəm, kadi n̄a-n̄a ya kàrè ulə dɔ-é gin tógi ngəbi-é-ti, kɔ kadi dow-je 'pa-né ta kí maji al dɔ ta-ti lə Lubə al.

⁶ Bè ya tɔ, 'ulə dingəm mee basa-je-ti kadi 'to dow-je kí njèkore rɔ-dé ndəngi mee né-je-ti lay tɔ. ⁷ I ya kɔ dɔ-i kadi 'to néndaji mee kullə ra-i-je-ti kí maji-maji rəm, bá néndó kí i a ndó dow-je kàrè, kadi to néndó kí tɔgrɔ-ti kí asi kadi dow-je 'piti rəm tɔ. ⁸ Adi ta pa-i to ta kí tɔgrɔ-ti, kɔ kadi dow pa ta kí maji al dɔ-ti al. Bè kɔ kadi rɔ njéba-je lə-ji sol-dé, rəmə d'a koo né kí d'a pa-né ta kí maji al dɔ-ji-ti al.

⁹ 'Idə bə-je kadi d'ulə dɔ-dé gin tógi 'ba-dé-je-ti mee né-je-ti lay, kadi 'ra né-je kí nəl-dé, kadi 'to njénaji-dé ta-ti al rəm, ¹⁰ bá kadi 'bogi né lə-dé madi al rəm tɔ. Ngà kadi 'to njéra né kí tɔgrɔ-ti ya kɔ ndɔ-je lay. Bè

kɔɔ kadi mee né-je-ti lay ya dow-je 'piti-né néndó kí sobi do Lubə kí to Njèkaji-ji lé.

Kaji kà takul ramaji lə Lubə

Epe 2:8-10; 1Pi 1:10-21; 2:13-16; 1Ja 3:1-3

¹¹ Kɔɔtalə ramaji lə Lubə kí to njirə kaji lə dow-je lay lé, ndubə rɔ-é ndaa-ti rəsi ngá. ¹² Ramaji liə lé, isi ndó-ji kadi j'mbati né-je kí ilə kuji do Lubə-ti al rəm, j'mbati bo né-je kí donangi-ti nè, kɔɔ kadi kisi-ji donangi-ti nè kinlé, kəmkaa, kà né ra kí njururu, kà né-je kí ilə kuji do Lubə-ti bá to panjiyə-ji. ¹³ J'rai bè, j'ngəbi-né ndo rɔnəl lə-ji kí nɔ́ kí j'indəi mee-ji do-ti lé; ndo-é kin bá à to ndo kí rifa lə Jeju Kristi kí to Lubə kí boy rəm, to Njèkaji-ji rəm kinlé, à ndubə-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. ¹⁴ †Jeju Kristi lé, e ya ilə rɔ-é kɔgi kɔɔ ta lə-ji, kɔɔ kadi taa-ji-né ji majal-je-ti lay ilə-ji taá rəm, təl-ji-né dow-je kí j'aai njay adi j'toi dow-je liə, kɔɔ kadi j'rai kullə-je kí maji-maji kà rɔ tungə-ji rəm tɔ. ¹⁵ I Titì, né-je kinlé, 'a ndó dow-je kulə-né dingəm mee-dé-ti rəm, 'a ndangi-dé-né rəm tɔ. 'Ra né-je kin kà tógi-i lay. 'Adi dow nədi-i al.

3

Kullə ra njèkadmeɛ-je dan njèkadmeɛ al-je-ti

¹ 'Ole mee njèkadmeɛ-je, kadi d'ulə do-dé gin tógi njékɔbe-je-ti, kà gin tógi ngar-je-ti, kadi 'təl rɔ-dé go ta-ti lə-dé rəm, bá kadi d'isi do nja-dé-ti kɔɔ ra kullə-je lay kí to kullə kí maji-maji†. ² Kadi d'ulə ta ndil dow-ti al rəm, kadi 'to njésangta-je al, ngá kadi 'to dow noji-je rəm, bá kadi 'to dow-je kí 'sol ləm-ləm kà rɔ dow-je-ti lay rəm tɔ. ³ Kɔɔtalə jəi ya kàrè, kete lé j'ɔwi kà mbə-je bè, j'toi njétəl rɔ-ji go ta-ti al-je, njéndəm-je, kəmkəi kà bo né kí gay-gay bá uwə-ji bə-ti, j'toi njémeɛndul-je kà njékəmnda-je, j'toi dow-je kí j'tuwəi kadi dow-je d'osi-ji kà ta rəm, bá j'toi njékosi-nə ta-je rəm tɔ.

⁴ Ngá loki ramaji lə Lubə kí to Njèkaji-ji, kà ndigi kí e ndigi dow-je tɔji rɔ-é lé, ⁵ e aji-ji kà takul né ra kí njururu lə-ji al, ngá kà takul koo kəmtondoo liə, beba e adi Ndil kí aa njay togi-ji adi j'toi dow-je kí koji sigi ə adi-ji panjiyə kí sigi rəm tɔ. ⁶ Lubə ungi Ndil kí aa njay nɔ́ ya do-ji-ti kà takul Jeju Kristi kí to Njèkaji-ji, ⁷ kɔɔ kadi loki e ɔr ta do-ji-ti kà takul ramaji liə lé, j'təli j'toi-né njénendubə kiskəm kí sartagangi kí to né kində mee do-ti lə-ji kin bè. ⁸ Ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti ə m'ndigi kadi 'a do-ti, kɔɔ kadi dow-je lay kí d'adi mee-dé Lubə lé, d'ində-né rɔ-dé ta kullə-je-ti kí maji-maji. Né kin bá to né kí maji ə to né kí à ra kà dow-je.

Né-je kí tuwə kitə rɔ ngərangi mee-é-ti kɔgi

⁹ Ngá tanaji-je kí do mbə-ti, kà kɔr ginka-je, kà gaki-nə-je, kà gaki-nə-je kí do ndukun-ti lə Lubə lé, 'or rɔ-i mee-é-ti kɔgi. Kɔɔtalə to ta-je kí kɔgi kare kí à ra né al. ¹⁰ Dow kí njèra dow-je kadi 'gangi-nə lé, kinə 'ndəji-é nja káre ə nja joo liə bá oo al rəmə, ɔsi-é ngərangi kí rɔ-i-ti. ¹¹ Kadi i 'gə kí dow kí bè kinlé, to njèdɔngá, e ra majal adi e ya ree kà ta kí gangi do-é-ti.

Ndəji-je kí doɔbɔy-ti

¹² †Loki m'a kulə Artemasi əse Tisiki† rɔ-i-ti lé, i kalangi ya 'ree 'ingə-m bebo Nikopolisi-ti nè. Kɔɔtalə m'ɔji mee-m-ti, kadi lo kin bá m'a kisi-ti nɔ́ kul-ti. ¹³ †'Ra lay ya kadi 'oo go Jenasi kí to njéndó dow-je ndukun-je, kà

† 2:14 2:14 1Pi 2:9 † 3:1 3:1 Róm 13:1-7 † 3:12 3:12 Knj 20:4; Epe 6:21,22; Kol 4:7,8; 2Ti 4:12

† 3:12 3:12 Knj 20:4 † 3:13 3:13 Knj 18:24; 1Kɔ 16:12

Apolosi†, kɔw kɔw mba lə-dé, ɓi kadi né madi nal-dé al. ¹⁴ Kadi dow-je lə-ji kàrè, 'ndó kində rɔ-dé ta kullə-je-ti kí maji-maji tɔ, kɔw kadi 'ra-né né-je kí tɔ kadi toki 'ra kí ngɔsnè-ti kin. Bè kɔw kadi 'to dow-je kí d'isi kɔgi kare al.

¹⁵ Dɛ lay kí d'isi sə-m nati nè, 'ra-i lapiya. I 'ra lapiya njéndigi-ji-je kí 'to njékadmɛɛ-je tɔ.

Kadi ramaji lə Lubə nɛy sə-si lay.

Mbete kí Pol ndàngí adí Pilemɔ

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngí adí Pilemɔ

Dɔmaji ɔ à to kisi Pol dangay-ti mee bebo Rom-ti kin bá ɛ ndàngí-né mbete kin. Ɛ ndàngí mbete lé nati kɔ mbete læ dɛ kí bebo Kolosi-ti tɔ ɔ tò titi né kí mbete-je kí joo kinlé Tisiki bá ulə-é-né bè (Kol 4:7-9). Pol pa ta kɔ nam-é Pilemɔ kí isi mee bebo Kolosi-ti rəm, bá ɛ pa ta kɔ njénoji-je liə, bá pa ta kɔ njékadmee-je kí d'isi 'kəwnə mee kəy-ti liə rəm tɔ. Ɛ ndàngí mbete kin dɔji-né Pilemɔ kadi inə go kɔgi adí bə liə Onejim kí ndɔki ay lé ɔ kadi uwə-é kí rɔ-é-ti gogi. «Onejim» lé kɔr mee-é to «né kí à ra kɔ dow.» Kete ɛ to dow kí kɔgi kare peti-peti rɔ 'ba-é-ti.

Onejim lé toki né kí ndɔki ɛ bogi né læ ba-é bá ay ɔw-né mee bebo-ti kí d'uwə Pol dangay-ti titi lé bè. Pol adí-é adí mee Jeju Kristi, rəmə panjiyə Onejim təl maji. Beba Pol ndigi kulə siə kadi 'ba-é Pilemɔ gogi, ɔ ɛ ndigi kadi-é uwə-é kí rɔ-é-ti kí ngonkɔ-é kí njékadmee Kristi. Dan mbete-je-ti lay kí Pol ndàngí lé, ɛ kin to gay, kɔɔ ɛ to mbete kí tɔji kulənoji kí tuwə kadi tɔ mbunə njékadmee-je-ti bi kɔta-je kí rangi goto-ti. Kí go ndukun-ti læ dow-je kí Rom lé, Onejim lé asi kadi d'ində-é d'oji-é rəm, bá asi kadi 'tol-é rəm, ngà Pol bá ra siə maji, titi kí Jeju ra-né kí njéramajal-je kin bè tɔ. Kadi Pol pa ta kí maji al sɔbi dɔ ra dow bə-ti rəmə, ɛ tɔji Pilemɔ kí njékəwnə-je, né kí tɔ kadi dow-je 'ra kí rɔ madi-dé-je-ti ɔse kí rɔ bə-je kɔ ri Kristi.

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

2Ti 1:1-5

¹ Mə Pol kí d'uwə-m dangay-ti kɔɔ ta kí sɔbi dɔ Jeju Kristi, j'isi nati kɔ ngonkɔ-ji Timote, bá m'ndàngí mbete kin m'adi-i i Pilemɔ kí 'to madkullə læ-ji kí j'ində-i dan kəm-ji-ti, ² †m'adi kɔnan-ji Apiya, kɔ Arsipi kí to madi rɔ læ-ji, bá m'adi njékəwnə-je kí d'isi 'kəw-nə mee kəy-ti læ-i lé rəm tɔ. ³ Kadi ramaji kɔ lapiya læ Bɔbi-ji Lubə, kɔ 'lə 'Babe Jeju Kristi nɔy sə-si.

Kadmee læ Pilemɔ kɔ ndigi kí ɛ ndigi dow-je

⁴ Taá-taá ya loki m'isi m'pa ta kɔ Lubə læ-m m'ra-é-né oiyo lé, m'ilə ri-i dan-ti dan-ti. ⁵ Kɔɔtalə m'oo poy kadmee læ-i kí i 'adi 'Babe Jeju, bá m'oo poy ndigi kí i 'ndigi njékaa njay-je lay kin rəm tɔ. ⁶ Beba m'pa ta kɔ Lubə kadi kində kí 'ində rɔ-i nati sə-ji kɔ takul kadmee læ-i kinlé ra kullə, adí dow-je 'gə kí maji-je lay kí j'isi j'rai lé, j'rai kɔɔtalə Kristi. ⁷ Pilemɔ, ndigi kí i 'ndigi dow-je lé, adí-m rɔnəl nɔ, bá ra adí mee-m sɔl rəm tɔ. Ngonkɔ-m, kɔ takul-i lé, mee njékaa njay-je usi nangi pɔ-pɔ ya.

Pol ra ndoo ta Pilemɔ-ti kɔɔtalə Onejim

1Kɔ 13:4-7

⁸ Beba mə lé m'ɔw kɔ tɔgi, mee noji-ti kí tɔ kɔ takul Kristi, kadi né kí tuwə ra lé, m'un ndu dɔ-ti m'adi-i ya, ⁹ ngà kɔɔtalə ndignə læ-ji lé, né kí uwə mee-m nɔ to kɔgri kí kadi m'ra-i, mə Pol kí m'to bugə, bəy bá kí ngɔsnə-ti kin m'a dangay-ti kɔɔ ta kí sɔbi dɔ Jeju Kristi. ¹⁰ †M'ra-i kɔgri kɔɔtalə ngon-m Onejim kí m'oji-é kəy dangay-ti nè*. ¹¹ Onejim kí kete to dow kí

† 1:2 1:2 Kol 4:17 † 1:10 1:10 Kol 4:9 * 1:10 1:10 Onejim to ngon kɔji Pol kí məsi-ti al. Pol ba-é ngon-é kɔɔ ɛ adí mee-é Jeju Kristi kɔ kəm rəbi kí rɔ Pol-ti.

kare kɔgi rɔ-i-ti lé, ngɔsnè kin, ɛ to dow kí à ra sɛ-i rəm, fá à ra sɛ-m rəm to. ¹² Bɛba m'ulə siə gogi m'adi-i, ɛ toki daji rɔ-m ma ya bè†.

¹³ Loki m'a-né dangay-ti nè bɔy kdɔtalə Poyta kí Maji lé, lé m'a ndigi kadi Onejim a rɔ-m-ti nè, kdɔ kadi ra kullə adi-m tó-i-ti, ¹⁴ ngà ma m'ndigi kiŋə-i gogi ra né madi kè dɔ-m al. Kdɔ kadi kinə i 'ra sɛ-m maji rəmə, i 'ra sɛ-m kí lə njètɔgi-ti al, ngà kadi i 'ra sɛ-m kè mɛɛ ndigi lə-i ya tá. ¹⁵ Dɔmaji ɔ to bè kadi Onejim inə-i dɔkaglo sɛ, kdɔ kadi 'təl 'ingə-é gogi kadi isi nati sartangani. ¹⁶ I 'a kingə-é gogi titi bə bè al ngá, ngà titi dow kí itə bə, titi ngonkɔ-ji kí j'ində-é dan kəm-ji-ti. Ma m'ində-é dan kəm-m-ti ya, ngà i rəmə, 'a kində-é dan kəm-i-ti tɔy-m bɔy, kdɔtalə ɛ to ngonkɔ-i kdɔ to kí ɛ to dow madi-i kete bɔy fá bone to ngonkɔ-i mɛɛ noji-ti lə 'Babe bɔy.

¹⁷ Kdɔtalə gə kí i 'gə kí m'to nam-i kinlé, uwə-é ki rɔ-i-ti titi-nə né kí to ma ya bè to.

¹⁸ Ngà kinə ndɔki Onejim lé, ra sɛ-i né kí maji al nɔɔ əse kurə lə-i fá tò dɔ-é-ti nɔɔ kàrè, inə dɔ-m ma-ti ngá.

¹⁹ Ma Pol, m'ndàngi ta kin kè ji-m ma ya m'panè: «Ma ya m'a kugə-i kurə liə.» Ngà kurə lə-m ma kí tò dɔ-i-ti kí to kurə kaji kí i 'aji kè rəbi kí rɔ-m-ti kinlé, m'ndigi kole mɛɛ-i dɔ-ti al ngá. ²⁰ Oiyə ngonkɔ-m, 'ra sɛ-m maji kin kdɔtalə 'Babe; i 'ra adi mɛɛ-m usi nangi pɔ-pɔ ya mɛɛ ndigi-nə-ti lə-ji kè takul Kristi. ²¹ M'gə mɛɛ-m-ti maji kí mbete kí m'ndàngi madi-i kinlé, i 'a ra-né kullə rəm, fá m'gə kí i 'a ra kadi al dɔ dəji-é lə-m kí m'dəji-i kin bɔy rəm to.

²² M'təl ma dɔ-ti m'dəji-i kadi 'ra mɛɛ kəy tò káre 'adi-m, kdɔtalə m'ində mɛɛ-m dɔ kiŋə-ti kí d'a kiŋə-m taá kadi-si kè takul ta-je kí isi 'pai kè Lubə lé.

Lapiya-je kí ra

²³ †Epaprasí kí to madi dangay lə-m kdɔ ta kí sɔbi dɔ Jeju Kristi, ra-i lapiya, ²⁴ †bá Marki-je, kè Aristarki-je, kè Demasi-je, kè Luki-je kí 'to madkullə-je lə-m kàrè 'ra-i lapiya to.

²⁵ Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi này sɛ-si.

† **1:12** 1:12 Plp 4:7-9 † **1:23** 1:23 Kol 1:7; 4:12 † **1:24** 1:24 a Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; b Knj 19:29; 27:2; Kol 4:10; d Kol 4:14; 2Ti 4:10; e Kol 4:14; 2Ti 4:11

Mbete kí 'ndàngi d'adi Əbrə-je

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí 'ndàngi d'adi Əbrə-je

Mbete lə Əbrə-je toji kí Jeju Kristi itə ndukun rəm, itə négugi-je kí meɟ Kunmindí-ti kí Low bá adi-né rɔ-é nja káre ya tagangi aji-né dow-je. Kristi ində ngangí nékoɓe-je kí meɟ Kunmindí-ti kí Low nangi. Kdɔ né-é-je lay kinlé tò bè kadi dow-je 'ra-né go rɔ-dé kete kdɔ ree lə Kristi.

Néndó kí sobi dɔ kitə kí Kristi itə né-je lay kinlé, tò kdɔ kulə-né dingəm meɟ njéndó mbete-je-ti kin kdɔ kadi 'togi-né meɟ kadmee-ti lə-dé bi kadi 'tusi Kristi d'inqə-é ə 'təl ki ta nékoɓe-je-ti al. Mbete kinlé nɔ́ bá ndàngi kàre j'gə al. Təgrɔ-ti ya, njəndangi-é to jipi kí adi meɟ Kristi, adi ɛ gə ta lə Lubə maji dɔkaglo-ti liə, kí ɓone jə ɓa-é Kunmindí kí Low. Dow-je kí ɛ ndàngi mbete adi-dé lé 'to jipi-je kí koji kəy tɔ, adi 'gə Kunmindí kí Low. Təgrɔ-ti, dɛ d'isi dɔnangi-ti lə Israyel-je al, dɔmaji ə d'isi dɔnangi Rɔm-ti. Əbrə-je lo kɔr-é 1-4 toji kitə kí Kristi itə njépata-je kí ta Lubə-ti rəm, malayka-je rəm, bá Moyiji rəm. Əbrə-je lo kɔr-é 5:1-10:18 lé, njəndàngi mbete kin toji Kristi ki njègugné rəm, bá kí négugi kí maji ɔr njuti rəm. Əbrə-je 10:19 sar tɔl ta-é lé, njəndàngi mbete kin toji panjiyə njèkadmee Kristi. Əbrə-je 11 pa ta lə dow-je nɔ́ kí kaglo Kunmindí-ti kí Low kí 'toji panjiyə-dé kí maji kɔ takul kadmee.

Kulənoji kí sigi itə kulənoji kí low

Kulə gin ta

Ja 1:1-3; Kol 1:15-17; Əbr 10:12-14; Plp 2:6-11

¹ Kete ndoki Lubə pa ta kɔ ka-ji-je ki nja nati-nati kɔ kəm rəbi-je kí gay-gay kɔ takul njépata-je kí ta-é-ti ² ə meɟ ndɔ-je-ti kí nè kí to ndɔ-je kí dɔbəy-ti kinlé, ɛ pa sə-ji ta kɔ takul Ngon-é kí ɛ bá ində-é dɔ né-je-ti lay rəm ə kəm rəbi kí rɔ-é-ti bá ɛ ra-né né-je lay rəm tɔ. ³ Ngon kinlé, toji riɓa lə Bɔbi-é takəm dow-je-ti rəsi rəm, ɛ ya to daji rɔ Lubə rəm, to njègəti né-je lay taá kɔ takul tógi ta kí ta-é-ti. Loki ɛ bɔr majal-je lə dow-je kɔgi lé, ɛ isi dɔ jikɔl Lubə-ti meɟ lo-je-ti kí taá nɔ. ⁴ E təl to kí boy itə malayka-je adi ingə ri kí itə ri-dé.

Jeju Kristi to kí boy itə malayka-je

⁵ Dan malayka-je-ti lé, ɛ kí rá é Lubə idə-é panè: 'To Ngon-m, ɓone Mɔ ya m'to Bɔbi-i* wa? Bá təl panè: Mɔ m'a to Bɔbi-é, ə ɛ à to Ngon-m† wa? ⁶ Ə loki Lubə ɔw kadi Ngon dər-é ree dɔnangi-ti lé təl pa ɓəy panè: «Kadi malayka-je lə-m lay ya d'osi dɔ-dé nangi nɔ́-é-ti‡.» ⁷ Ə təl pa ta sobi dɔ malayka-je panè: Lubə adi malayka-je liə 'to kí yəl bè; təgrɔ-ti, ɛ adi ngannjékullə-je liə 'to kí ndɔ pər bè§. ⁸ Ngà kí sobi dɔ Ngon-é rəmə ɛ panè: Lubə, kalikɔɓe lə-i tò kɔ dɔ ɓal-ɓal ə gɔl ngar lə-i to gɔl ra né kí njururu*. ⁹ I 'ndigi né ra kí njururu ə ɔsi ta né ra kí maji al. Gin-é kin bá i Lubə lé, Lubə lə-i mbəti-i dan madkullə-je-ti lə-i ur-né ubi rɔnəl dɔ-i-ti.† ¹⁰ Lubə təl pa ɓəy panè: I 'Babe, lo kulə gin né-je-ti lé, i 'ra dɔnangi ə dɔrɔ to kullə ra ji-i‡; ¹¹ dɔrɔ kɔ dɔnangi à goto, ngà i 'isi lo kisi-i-ti. Né-je kin à ndisi toki

* 1:5 1:5 Pa 2:7 † 1:5 1:5 2Sa 7:14; 1Poy 17:13 ‡ 1:6 1:6 Det 32:43; Pa 97:7 § 1:7 1:7 Pa 104:4

* 1:8 1:8 Pa 45:7 † 1:9 1:9 Pa 45:8 ‡ 1:10 1:10 Pa 102:26

kubi bəŞ; ¹² i 'a bīr-dé toki kubi kul bə, ə d'a mbəl rɔ-dé toki kubi bə, ngà i rəmə, gangi kisi-i kin ya à kisi-né rəm, b́a b́al kisi-i k̀i dɔ-i taá à goto al rəm tɔ*. ¹³ Dan malayka-je-ti lé, ɛ ḱi rá ó Lubə idə-é panè: 'Isi dɔ jikɔl-m-ti nè ya sar kadi m'adi njéba-je lə-i 'təl-né lo kungi nja-i wa†? ¹⁴ Malayka-je lé, dɛ lay ya 'to ndil-je ḱi d'isi 'ra kullə d'adi Lubə; dɛ b́a Lubə ulə-dé adi 'ra kullə kɔo maji lə dɛ ḱi t̀o kadi d'ingə kaji lé al wa?

2

Kulə dingəm mee-nq-ti

¹ Gin-é kin b́a, ta-je ḱi j'ooi kinlé, kadi j'ooi maji itə koo-é ki kete-je ya b́əy nè j'a k̀i 'ndəmi kuri wale. ² Kinə ta-je ḱi ndəki malayka-je 'pa lé, né-é ra né ə kinə dow ḱi al dɔ ta əse təl rɔ-é go-ti al ə Lubə gangta dɔ-é-ti asi ta kullə ra-é-ti lé, ³ jəi k̀arè kinə j'rai kaji ḱi boy kin j'ndami-né lé, j'a tɛɛi kəm-ti ban wa? Kaji kinlé, 'Babe ya pa ta-é lo kulə gin-é-ti nɔ, b́əy b́a dow-je ḱi d'oo ta-é ta-é-ti 'ree d'idə-ji ḱi ta kaji kinlé to ta ḱi tɔgrɔ-ti ya. ⁴ Né-je ḱi tɔji tógi Lubə, k̀i né-je ḱi t̀o bəl-bəl, k̀i nékoji-je ḱi gay-gay, k̀i ta-je ḱi Ndil ḱi aa njay pa lé b́a Lubə dan-né go ta-je lə-dé kinlé k̀i meəndigi liə. ⁵ Kɔɔtalə dow-je ḱi dɔkaglo-ti ḱi à ree ḱi j'pa ta lə-dé kinlé, to malayka-je b́a Lubə ində-dé kadi d'ɔ̀ bə dɔ-dé-ti al. ⁶ Ngà dow madi pa ta-é lo madi-ti mee mbete-ti ḱi aa njay panè: Dow ə to ri ngay ó kadi i Lubə 'adi mee-i ole dɔ-é-ti wa? Əse ngon lə dow ə to ri ngay ó kadi 'ində kəm-i go-é-ti wa*? ⁷ I adi-é to ḱi ndɛ bə go malayka-je-ti kaglo sɛ, b́əy b́a i 'ulə jɔgi kosi gaji k̀i jɔgi riba dɔ-é-ti rəm, b́a 'adi-é isi dɔ kullə ra ji-i-je-ti†. ⁸ I adi-é ɔ̀ bə dɔ né-je-ti lay. Loki Lubə adi-é ɔ̀ bə dɔ né-je-ti lay bə lé, né ḱi Lubə inə adi t̀o gin tógi-é-ti al ya goto. Ngà ḱi bone bə kinlé, jɛ j'oo ḱi ɛ ɔ̀ bə dɔ né-je-ti lay al b́əy†. ⁹ Ngà Jeju ḱi ɛ b́a Lubə adi-é to ḱi ndɛ bə go malayka-je-ti kaglo sɛ lé, jəi j'ooi-é k̀i jɔgi kosi gaji k̀i jɔgi riba dɔ-é-ti, kɔo k̀o ḱi ɛ ingə sar oy-né. Beba k̀i takul ramaji lə Lubə lé, ɛ oy-né kɔo dow-je lay. ¹⁰ Kɔɔtalə Lubə ḱi to njəra né-je lay rəm, né-je lay to ḱi 'liə rəm, ḱi adi ngan-é-je nɔ d'ingə kɔsgaji rəm lé, tuwə kadi ɛ ra k̀i Jeju ḱi to njirə kaji lə-dé lé, adi-é maji ɔr njuti k̀i takul k̀o-je. ¹¹ Ə Jeju ḱi njəkɔr dow-je kində-dé tagay lé, dɛ k̀i dow-je ḱi ɛ ɔr-dé ində-dé tagay kin lay ya Bobi-dé ra k̀are-rè. Gin-é kin b́a rɔ-é sol-é-né lo ba-dé ngankɔ-é-je-ti al, ¹² loki ɛ pa-né panè: M'a kilə mbɛ ta lə-i dan ngankɔ-m-je-ti. M'a tóy-i dan kosi-je-tiŞ. ¹³ B́a təl panè: M'a kində mee-m dɔ-é-ti. Pa b́əy panè: M'a nè, nati k̀i ngan-je ḱi Lubə adi-m-dé*. ¹⁴ Beba titi ḱi ngan-je lé, məsi-dé t̀o rəm, tal rɔ-dé t̀o rəm, bə ya tɔ ó Jeju k̀arè məsi-é t̀o rəm, tal rɔ-é t̀o rəm tɔ; kɔo kadi k̀i takul koy-é lé, ɛ taa-né tógi Sú ḱi ɛ b́a tógi koy t̀o ji-é-ti, ¹⁵ ə dɛ lay ḱi 'bəl koy adi 'ra bə liə k̀i b́al kisi k̀i dɔ taá lə-dé lay kinlé, kadi ɔr-dé-né bə bə-ti kɔgi. ¹⁶ Kɔɔtalə tɔgrɔ-ti ya, malayka-je b́a Jeju ree kɔo ra sə-dé al, ngà ɛ ree kɔo ra k̀i nganka Abrakam. ¹⁷ Beba t̀o kadi ɛ təl titi-nɔ k̀i ngankɔ-é-je lé mee né-je-ti lay, kɔo kadi to burə dɔ njégugnə-je ḱi to njəkoo kəmtondoo, ḱi njəkə dɔ ndi-é-ti mee kullə-ti lə Lubə, kɔo kadi Lubə inə-né go majal-je lə dow-je kɔgi. ¹⁸ Jeju lé asi ra k̀i dow-je ḱi nənɔ tɛɛ dɔ-dé-ti kɔo ɛ ya k̀arè né nɔ-é adi ingə k̀o tɔ.

Ş 1:11 1:11 Pa 102:27 * 1:12 1:12 Pa 102:28 † 1:13 1:13 Pa 110:1 * 2:6 2:6 Pa8:5 † 2:7 2:7 Pa-je 8:6 ‡ 2:8 2:8 Pa-je 8:7 Ş 2:12 2:12 Pa-je 22:23 * 2:13 2:13 Eja 8:17-18 ('Ndó 2Sa 22:3; Eja 12:2)

3

Jeju Kristi itə Moiyiji-je kə Jojuwe

Mat 21:33-38

¹ Gin-é kin bá, səi ngankɔ-m-je kí njékaa njay, kí Lubə kí dora-ti ba-si lé, adi kəm-si tò go Jeju-ti kí to njəkowkulə rəm, to Burə do njégugné-je kí sobi do kadmeə lə-ji rəm. ² E a do ndi-é-ti njangi go njèkində-é do kullə-ti titi kí ndoki Moiyiji isi-né do kullə-je-ti lay kí meə kəy-ti lə Lubə kin bè*.
³ Kdo d'oo-é d'adi asi gaki kadi ingə rifa kí itə 'lə Moiyiji, titi kí njèkində kəy ingə-né rifa itə daji rə kəy kin bè tɔ. ⁴ Kdotalə kəy-je lay kin ya to dow bá ində, ə dow kí njèkində né-je lay lé, to Lubə tɔ. ⁵ Ə Moiyiji lé, to njəkə do ndi-é-ti njangi meə né-je-ti lay kí meə kəy-ti lə Lubə, kdo to kí e to ngonnjəkullə; bè kdo kadi kinə ta kí tò kadi d'idə-dé tò rəmə, e pa ta kí do-ti adi-dé. ⁶ Ngə Kristi rəmə, e isi do kullə-ti kí meə kəy-ti liə, kdo to kí e to Ngon-é kí kəy. Meənda kay kə nékində meə do-ti kí j'isi j'osi-né gajj rə-ji kin ya kinə, j'uwəi njarara j'teəi-né dɔbəy-é-ti rəmə, j'toi kəy lə Lubə.
⁷ Gin-é kin bá Ndil kí aa njay pa-né panè: Bone kinlé, kinə ooi ndi-é rəmə†, ⁸ adi meə-si ndəə titi kí ndoki meə ka-si-je ndəə-né adi 'ra dɔngə, 'nə-né Lubə diləlo-ti kin bè al‡. ⁹ Ka-si-je d'oo kullə ra-m-je kə kəm-dé bal kɔrsɔ ya ndoki d'ində kadi-dé sə-m adi 'nə meə-m diləlo-ti§. ¹⁰ Gin-é kin bá wɔngi ra-m-né nɔ do dowbé-je-ti adi m'panè: Meə-dé tò rangi ya kə ndo-je lay, adi 'gə rəbi-je lə-m al*. ¹¹ Ə wɔngi ra-m adi m'ubi rə-m m'panè: D'a kandi lo taakoo-ti lə-m ndə bè al†. ¹² Beba səi ngankɔ-m-je kí njəkadmə, ooi go rə-si maji, kadi dow madi dan-si-ti to njəmmeəndul, kə njəmmeəngə sar kadi təl gidi-é adi Lubə kí njəkisi kəm kin al. ¹³ Ta lə «bone-é» kinlé tò lo tò-é-ti ən ə dingəm ya uləi meə-nə-ti kə ndo-je lay, kdo kadi dow madi dan-si-ti adi né kí maji al ədi-é adi tò njəmmeəndəə al ngá. ¹⁴ Kdo kinə j'uwəi kadmeə lə-ji kí dɔsəy kin njarara dɔbəy-é-ti rəmə, j'toi njèkində rə-ji nati kə Kristi.
¹⁵ Kdo 'ndangi 'panè: Bone kinlé, kinə ooi ndi-é rəmə, adi meə-si ndəə titi kí ndoki meə ka-si-je ndəə adi 'ra-né dɔngə kin bè al. ¹⁶ Ə nɔ-je bá ndoki d'oo ndi Lubə bá 'ra dɔngə lé wa? To de lay kí ndoki Moiyiji ɔr nɔ-dé teə sə-dé dɔnangi Ejipti-ti kɔgi lé ya al wa? ¹⁷ Ə nɔ-je bá ndoki wɔngi ra Lubə do-dé-ti sar bal kɔrsɔ lé wa? To de kí ndoki 'ra majal bá nin-dé tò diləlo-ti lé ya al wa‡? ¹⁸ Ə nɔ-je bá Lubə ubi rə-é panè: «D'a kandi lo taakoo-ti lə-n'è ndə bè al» lé wa? To de kí ndoki d'al do ta lé ya al wa? ¹⁹ Ə jəi j'ooi kí de d'asi kandi lo taakoo-ti al, kdotalə meəngə lə-dé.

4

¹ Tò ya kí kunmində kí sobi do kandi lo taakoo-ti liə tò lo tò-é-ti bəy kinlé, adi j'bəli, kdo kadi dow madi dan-si-ti ra rə-é kə njənəy gogi al. ² Kdotalə, jəi kərə d'ilə mbə Poyta kí Maji d'adi-ji titi kí ndoki d'ilə-né d'adi-dé kin bè ya tɔ. Ngə ta kí ndoki d'oo lé bá ra kullə rə-dé-ti al, kdo njəkoo-é-je lé 'taa kə kadmeə al. ³ Ə jəi kí j'adi meə-ji lé, j'isi j'andi lo taakoo-ti titi kí 'ndangi-né 'panè: «Wɔngi ra-m adi m'ubi rə-m m'panè: “D'a kandi lo taakoo-ti lə-m ndə bè al.”» Ə kullə-je lə Lubə rəmə, ində ngangi-é lo kində gin dɔnangi-ti nɔ. ⁴ Kdotalə e pa ta lo madi-ti nɔɔ sobi-né do ndo kí njəkungi-ti siri panè: «Ə ndo kí njəkungi-ti siri lé, Lubə taakoo ta kullə-je-ti liə lay.» ⁵ Rəmə təl pa lo-é-ti ya bəy panè: «D'a kandi lo taakoo-ti lə-m ndə bè al.» ⁶ Beba tò kadi dow-je madi d'andi lo taakoo-ti, ya rəmə de kí ndoki d'oo mbə Poyta kí

* 3:2 3:2 Kni 12:7 † 3:7 3:7 Pa-je 95:7 ‡ 3:8 3:8 Pa-je 95:8 § 3:9 3:9 Pa-je 95:9 * 3:10 3:10 Pa-je 95:10 † 3:11 3:11 Pa-je 95:11 ‡ 3:17 3:17 Kni 14:29,32

Maji kin dɔsəy lé, d'andi lo taakoo-ti lé al, kɔɔ mɛɛngə lə-dé. ⁷ Bəba Lubə təl ɔr ndɔ kɪ rangi kɪ bə-é: «Bone» ə pa ta go-ti low nu kɪ takul Dabidi titi kɪ ta-é tɔ-né taá nu panè: 'Bone kinlé, kinə ooi ndi-é rəmə, adi mɛɛ-si ndəə al. ⁸ Kɔɔtalə, kinə ndɔki Jojuwe adi ka-ji-je d'andi lo taakoo-ti lé ngá rəmə, lé Lubə à pa ta lə ndɔ kɪ rangi go-ti al ngá. ⁹ Adi ndɔ madi kɪ à to ndɔ taakoo lə dow-je lə Lubə ya tɔ nɔɔ. ¹⁰ Kɔɔ dow kɪ andi lo taakoo-ti lə Lubə lé, taa koo ta kullə-je-ti liə lay titi kɪ Lubə taa-né koo ta kullə-je-ti liə kin bə tɔ. ¹¹ Ən ə adi j'uwəi rɔ-ji ngə j'andi lo taakoo-ti kinlé, bɪ kadi dow madi ndaji gə kaldɔta kin usi-né al ngá. ¹² Kɔɔ, ta lə Lubə lé, to ta kɪ tɔ kəm rəm, tɔgi-é tɔ rəm, ati itə kiyəɔ kɪ ta kati-é ra joo ə andi rɔ dow-ti sar tɛɛ dɔ ndil-é-ti kɪ dɔ tagir-ti liə rəm, ɔw tɛɛ dɔ gul-je-ti kɪ dɔ ubi-je-ti kɪ mɛɛ singə-je-ti rəm, bá ɛ gangta dɔ né-je-ti kɪ dɔ tagir-je-ti kɪ mɛɛ dow-ti rəm tɔ. ¹³ Ə nékində kɪ à dum-é koo ya goto: Né-je lay tɔ ndaa-ti rəsi ə to kɪ nàji nangi ta kəm-é ɛ Lubə-ti kɪ j'a kɔri go né-je nɔ-é-ti.

Jeju Kristi itə burə dɔ njégugnə-je kɪ mɛɛ kulənoji-ti kɪ low

¹⁴ Jəi lé, Jeju kɪ Ngon lə Lubə kɪ ɔw dɔrə-ti kin bá to burə dɔ njégugnə-je lə-ji, ən ə adi j'uwəi kadmɛɛ lə-ji njarara. ¹⁵ Kɔɔ j'owi kɪ burə dɔ njégugnə-je kɪ ta ɔ mɛɛ-é kɔɔ tɔgi kasi al-je lə-ji; né nə-é mɛɛ né-je-ti lay tanə sə-ji bə ya tɔ, ngə majal bá ɛ ra al. ¹⁶ Ən ə adi j'oti kɪ mɛɛnda kay kɪ kàdɪ kalikɔbɛ-ti lə Lubə kɪ njərəmaji, kadi j'ingəi koo kəmtondoo kɪ ramaji kɔɔ kadi ndɔ kɪ tɔ kadi ra sə-ji əjə ra sə-ji.

5

Négugi lə Kristi

¹ Kɔɔtalə burə dɔ njégugnə-je kɪ rá-rá ya 'mbəti-é dan dow-je-ti bá d'ində-é ta kullə-ti lə Lubə kɔɔ ta lə-dé; kɔɔ kadi ɛ bá ra kullə dɔ kadkare-je-ti, kɪ də-je-ti kɪ kəm kilə məsi-dé nangi kadi toki kinə-né go majal-je kɔgi. ² Ɛ à kasi koo kəmtondoo lə dow-je kɪ 'njégə né al-je, kɪ njéndəm kur wale-je, kɔɔ ɛ ya kɪ dɔ-é kàrè to njètɔgi goto tɔ. ³ Ə kɔɔ tɔgi goto liə kinlé ya tɔ bá ɛ ya kɪ dɔ-é à kilə-né məsi də nangi, kadi majal-je liə toki kinə-né go-é kɔgi rəm, bá kadi majal-je lə dow-je toki kinə-né go-é kɔgi rəm tɔ. ⁴ Dow kɪ à kasi mbəti rɔ-é kɔɔ kullə kɪ rɪbə-é tɔ kin ya goto; ngə Lubə bá à bə dow lo-é-ti titi kɪ ndɔki bə-né Arɔ kin bə tɔ. ⁵ Bə ya tɔ, Kristi lé to ɛ ya ɪ kɪ dɔrɔ-é ilə rɪbə dɔ rɔ-é-ti kadi n'təl-né burə dɔ njégugnə-je al, ngə to Lubə ya bá idə-é panè: 'To Ngon-m, bone mə ya m'to Bəbi-i*'; ⁶ bá təl pa lo madi-ti bəy panè: I 'to njégugnə ya sartagangi titi Melsisedəki bə†. ⁷ †Ɛ bá, loki isi-né dɔnangi-ti nə bəy lé, ilə bəbi ndi-é nangi kɪ man nɔ kəm-é-ti bá pa-né ta kɪ Lubə ə nɔ-né ta-é-ti ɛ kɪ à kasi kaji-é ta yo-ti; ə ɛ oo ndi-é kɔɔ to kɪ ɛ to njəkilə kuji dɔ-é-ti; ⁸ ɛ to Ngon-é rəm, ya ngə ɛ ndó təl rɔ go ta-ti kɪ takul kɔ kɪ ingə. ⁹ Loki Lubə adi mɛɛ-é idi ɔr njuti-njuti lé, ɛ bá təl to njəkadi kaji kɪ sartagangi dow-je lay kɪ njətəl rɔ-dé go ta-ti liə. ¹⁰ Ə Lubə pa ta rəsi dɔ-é-ti ində-é-né burə dɔ njégugnə-je titi Melsisedəki bə. ¹¹ Kɪ sɔbi dɔ ta kinlé, ta-je kɪ kadi j'pa lé nə ə to né-je kɪ kɔr mɛɛ-é ngə, kɔɔ səi lé, 'gəi né kalangi al. ¹² †Kɔɔ səi lé, lé a toi njéndó dow-je né ngə, rəmə sar bone bə ya kàrè 'təli ɔwi ndoo kadi 'təl ndó-si né-je kɪ dɔsəy kɪ mɛɛ ta-ti lə Lubə kin bəy, adi səi ɔwi ndoo kil mbə bɪ asi kusoi né kɪ ngə al bəy. ¹³ Kɔɔ dow kɪ rá-rá kɪ isi il mbə lé, to dow kɪ néndó kɪ sɔbi dɔ néra kɪ njururu asi mɛɛ-é al, adi dowbə to ngon. ¹⁴ Ngə nékuso kɪ ngə lé, to 'lə

* 5:5 5:5 Pa 2:7 † 5:6 5:6 Pa 110:4 † 5:7 5:7 Mat 26:36-46; Mar 14:32-42; Luk 22:39-46 † 5:12 5:12 1Kɔ 3:2

dow-je kí 'təgi gangi ə də lé né-je kí tēē dɔ-dé-ti ra adi tagir lə-dé asi kər rəbi nin né kí maji kə né kí maji al.

6

¹ Gin-é kin bá, néndó kí sɔbi dɔ Kristi kí to néndó kí dɔsəy kinlé, adi j'inəi go-ji-ti ngá, ə j'owi ki kete mēē néndó-ti lə dow-je kí 'təgi gangi, bi kadi j'ai lo káre dɔ néndó-je-ti kí dɔsəy kí to kinə panjiyə kí à tēē koy, ² kə ta kí sɔbi dɔ kadmēē Lubə, kə néndó kí dɔ batəm-je-ti, kə kində ji dɔ dow-ti-je, kə ta kí sɔbi dɔ dow-je kí d'oy kí d'a tɔsi ndəl kində lo tēē-je, kə ta kí gangi kí sartagangi-je kin al ngá. ³ Kinə Lubə ndigi sə-ji dɔ-ti rəmə, ɛ bá to né-je kí j'a rai. ⁴ Ə də kí londógi lə Lubə ndógi dɔ-dé-ti nja káre ngá, kí 'nə kadkare kí dɔrə-ti d'oo maji-é rəm, 'taa Ndil kí aa njay mēē-dé-ti rəm, ⁵ 'nə ta kí maji lə Lubə d'oo maji-é rəm, 'nə tógi-je kí kaglo-ti kí à ree d'oo maji-é rəm, ⁶ ya bá 'təl d'usi lé, lo kadi dow təl ree sə-dé adi d'inə panjiyə-dé kí maji al kəgi goto. Kdɔtalə də ya 'təl 'bə Ngon lə Lubə kagdəsi-ti ta ki lə-dé-ti rəm, d'ulə rɔsɔl dɔ-é-ti takəm kosi dow-je-ti rəm. ⁷ Kdɔtalə ndor kí man ndi asi-é maji adi né ubə-ti ə andi adi ra kə 'ba-é-je kí njéndɔr-é-je lé, Lubə tər ndi-é dɔ-ti. ⁸ Ngə kinə ɛ ubə kun-je kə ngəə-je rəmə, d'a kinə kəgi, nəy ngəsi kadi Lubə ində ndɔl dɔ-ti, d'a kulə pər kəgi. ⁹ Lé j'pa bə ya kərə, səi kí j'ində-si dan kəm-ji-ti lé, je j'gə maji kí səi əi dɔ rəbi-ti kí maji, kí to rəbi kaji. ¹⁰ Kdɔtalə Lubə kí to njera né kí njururu lé, mēē-é à koy dɔ kullə ra-si-ti al rəm, ndigi kí 'ndigi-é bá 'rai kə njékaa njay-je kə ri-é ə isi 'rai sə-dé bəy kinlé, mēē-é à koy dɔ-ti al. ¹¹ Ngə je lé, j'ndigi kadi nə-nə dan-si-ti uwə rɔ-é ngə bə ya sar kadi mēē-si kí indəi dɔ Lubə-ti kinlé ɔw-né ki kete-kete sar tɔl-né ta-é; ¹² bə kɔ kadi 'toi njédabi-je al, ngə kadi 'ndaji də kí d'ingə né kí Lubə un-né mindi-é adi-dé kə takul kadi kí d'adi mēē-dé, kə ngəbi kí 'ngəbi pèrèrè kinlé. ¹³ Kdɔtalə, loki Lubə un mindi-é adi Abrakam lé, dow kí rangi kí boy itə Lubə kí Lubə à kubi rɔ-é kə ri-é goto, adi Lubə ubi rɔ-é kə ri-é ɛ ya*, ¹⁴ panè: «Tɔgrɔ-ti ya, m'a kadi maji ur-i ki dɔ madi-é-ti madi-é-ti, ə m'a kadi kər nganka-i ree ki dɔ madi-é-ti madi-é-ti.» ¹⁵ Beba Abrakam ilə mēē-é dɔ madi-é-ti pɔ ngəbi rəmə, go-ti ɛ ingə né kí Lubə un-né mindi-é adi-é lé ya tɔ. ¹⁶ Kdɔtalə dow-je kí d'ɔw kə kubi rɔ-dé lé, né kí boy itə-dé bá d'un ri-é d'ubi-né rɔ-dé ə kubi rɔ lé ində ngangi ta kí naji. ¹⁷ Bə ya tɔ, dow-je kí Lubə un mindi-é kɔ kadi-dé némaj-je lé, ɛ pa ta-é ə ubi rɔ-é dɔ-ti kɔ kadi 'gə kí ndi-n'è kí n'un kinlé dum kadi dow bujuru. ¹⁸ Ə né-je kí joo, adi to kunmindi rəm, kubi rɔ rəm lé, to né-je kí dum bujuru; ɛ bá tɔji kí lo kadi Lubə ədi ta goto, adi ra-é kin bá ulə dingəm mēē-ji-ti nə, jəi kí lo bɔyɔrɔ lə-ji ya káre-rè é to mēē-ji kí j'indəi dɔ né-ti kí Lubə ɔji kɔ ra kadi-ji kinlé. ¹⁹ Nékində mēē dɔ-ti kinlé uwə tagir lə-ji nangi ngə, toki ngowla kuwə bato nangi kí ngə rəm, ə lo kə-é-ti gərərə rəm kin bə; nékində mēē dɔ-ti kinlé ɔw njal tēē gidi kubi gangi mēē kəy-ti, lo-ti kí aa njay-njay, ²⁰ kí to lo kí Jeju bá andi-ti kete nɔ-ji-ti kɔ ta lə-ji; Jeju təl to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə kí sartagangi titi Melsisedəki bə.

7

¹ Melsisedəki kinlé to ngar kí bebo Salem-ti rəm, to njégugnə lə Lubə kí taá nɔ rəm; loki Abrakam tətəi rɔ ngar-je ə isi təl ki bee lé, Melsisedəki tilə kəm-é ə tər ndi-é dɔ-é-ti*; ² ɛ bá Abrakam adi-é kí káre dan kí dɔgi-ti

* **6:13** 6:13 Kgn 22:16 † **6:14** 6:14 Kgn 22:17 * **7:1** 7:1 Kgn 14:17-18

mee né-je-ti lay kí taa lo rɔ-ti ə kɔr mee ri-é to ngar kí njèra né kí njururu, bəy bá to ngar kí bebo-ti kí Salem tɔ ə kɔr mee-é to «ngar kí njèlapiya†.»
³ Bɔbi-é goto rəm, kɔ-é goto rəm, ginkoji liə goto rəm; ndɔ koji-é goto rəm, bá ndɔ koy-é goto rəm. E titi-nə kɔ Ngon lə Lubə bè, e to njègugnə lə Lubə ya sartagangi. ⁴ Ooi, Melsisedeki lé to dow kí boy sar adi Abrakam kí e ya to ka-ji kin kàrè, adi-é kí kàre dan kí dɔgi-ti mee né-je-ti kí taa lo rɔ-ti. ⁵ Ə nganka Lebi kí dan-ti-je kí 'to njègugnə-je lə Lubə lé, ndukun adi-dé tarəbi kadi 'taa kí kàre dan kí dɔgi-ti ji dow-je-ti kí 'to ngankɔ-dé-je kí de kàrè 'to nganka Abrakam tɔ. ⁶ Ngà Melsisedeki lé to kí gin ka-ti lə-dé al ya taa kí kàre dan kí dɔgi-ti ji Abrakam-ti! E tɔr ndi-é dɔ dow-ti kí Lubə un mindi-é adi-é! ⁷ Dow kí boy bá tɔr ndi-é dɔ ngon dow-ti. Ta kinlé to ta kí dow à naji al. ⁸ Nganka Lebi kí 'taa kí kàre dan kí dɔgi-ti lé, 'to dow-je kí njékoy, ngà Melsisedeki lé mbete kí aa njay panè to dow kí isi kəm. ⁹ Ta tɔl ta-é-ti lé, j'a panè: Loki Abrakam adi kí kàre dan kɔ dɔgi-ti lé, Lebi kàrè adi tɔ; ə Lebi bá nganka-é 'to njétaa kí kàre dan kí dɔgi-ti mee né-je-ti lay. ¹⁰ Kdɔtalə, loki Melsisedeki tilə-né kəm Abrakam lé, Lebi tɔ mee ka-é Abrakam-ti nɔɔ ngà. ¹¹ Takul kullə gugi né lə nganka Lebi kin ya bá Lubə adi-né ndukun jipi-je. Adi kinə lé nganka Lebi kí 'to njègugnə-je lə Lubə kinlé, kullə lə-dé ra dow adi maji ɔr njuti rəmə, dow à kɔw ndoo njègugnə lə Lubə kí rangi al ngà; ngà njègugnə lə Lubə kí rangi kí titi-nə kɔ Melsisedeki bè bá ree bi to e kí titi-nə kɔ Arɔ bè al kdɔ ri bəy wa? ¹² Kdɔtalə loki 'mbəl kullə gugnə lé, d'a mbəl ndukun ya tɔ bane. ¹³ Kdɔ dow kí ta-je kin sɔbi dɔ-é lé, to kí ginkoji-ti kí rangi; ə dow kí dan ginkoji-ti liə kí ra kullə logugi né-ti ya goto. ¹⁴ Kdɔ dow-je lay 'gə maji kí 'Babe lə-ji to kí ginkoji-ti lə Juda, kí to ginkoji kí Moiyiji pa ta kí dɔ-ti ba-né ri njègugnə-je lə Lubə al ya sar. ¹⁵ Né kí ree tɔji bəy kí ta kin to ta kí tɔgrɔ-ti lé ɔn: Njègugnə kí rangi kí titi-nə kɔ Melsisedeki bè ree, ¹⁶ ə e tɔl njègugnə lə Lubə kɔ kəm rəbi kí ndukun adi dow-je 'təl-né njègugnə-je kin al, ngà e to njègugnə lə Lubə kɔ takul tɔgi kiskəm kí sartagangi. ¹⁷ Kdɔtalə ta kinlé, mbete kí aa njay pa ta dɔ-ti panè: I 'to njègugnə lə Lubə ya sartagangi titi Melsisedeki bè‡. ¹⁸ Beba ndukun kí kete lé, Lubə bujuru kɔgi kdɔ tɔgi-é goto rəm, kullə liə goto rəm; ¹⁹ kdɔ ndukun lé, né kí e ra adi maji ɔr njuti ya goto, ə ngɔsnə lé, nékində mee dɔ-ti kí maji nɔ itə kí kete kí à kɔw sə-ji rɔ Lubə-ti tɔ nè. ²⁰ Ə né kinlé Lubə ubi rɔ-é bá ra-né, bi to né kí ra né bè par al. ²¹ De kí rangi lé, 'to njègugnə-je lə Lubə kí Lubə ubi rɔ-é bá ində-dé-né al; ngà Jeju rəmə, tɔl njègugnə kí Lubə ubi rɔ-é bá ində-é-né panè: «'Babe ubi rɔ-é ə à tɔl naji ndi-é al.» Ubi rɔ-é panè: «I 'to njègugnə lə Lubə ya sartagangi.» ²² Gin-é kin bá Jeju ya to-né gin meenda kay lə-ji sɔbi dɔ kulənoji kí maji nɔ itə kí kete. ²³ Rəm bá njègugnə-je kí ginkoji-ti lə Lebi kinlé kɔr-dé nɔ, kdɔtalə de d'ɔr tɔ-nə tɔ-nə kdɔ koy ɔgi-dé lo ra kullə kɔ dɔ bal-bal; ²⁴ ngà Jeju lé, isi kəm sartagangi, adi à kinə kullə gugnə kadi dow al. ²⁵ Gin-é kin tɔ bá dow-je kí njéree rɔ Lubə-ti kɔ takul-é lé, e asi kaji-dé kaji kí sartagangi; e isi kəm kɔ dɔ bal-bal kdɔ pa ta kɔ Lubə kdɔ ta lə-dé. ²⁶ Adi Jeju bá to burə dɔ njègugnə-je lə Lubə kí j'owi ndoo-é; kdɔ e aa njay, ta goto dɔ-é-ti, majal liə goto, e a ngərangi kɔ njéramajal-je, toki boy dɔ né-je-ti lay. ²⁷ De lay kí 'to burə dɔ njègugnə-je lə Lubə lé, ndɔ-é ndɔ-é ya d'ilə məsi dɔ kadkare-ti kadi Lubə inə-né go majal-je lə-dé kí sɔbi dɔ-dé kɔgi, bəy bá d'ilə məsi kdɔ majal-je lə ndəgi jipi-je bəy; ngà Jeju rəmə, ɔw ndoo ra titi kí de 'ra-né kin al; e ra nja kàre-rè ə adi-né rɔ-é koy. ²⁸ Ndukun lə Moiyiji lé, ində burə

† 7:2 7:2 Kgn 14:20 ‡ 7:17 7:17 Pa 110:4

də njəkun də njégugnə-je lə Lubə kí 'to njétógi kasi al-je tə; ngà ɛ kí Lubə pa ta rəsi ubi rə-é bá ində-é-né burə də njégugnə-je, go ndukun-ti lé, to Ngon-é kí ra né kí maji ɔr njuti sartagangi.

Kəykubi kí sigi lə Lubə kə kulənoji kí sigi

8

¹ Ta kí boy nə kí j'a pa ɛn: Ko burə də njégugnə-je lə Lubə kí bè kin bá jəi j'owí-né; ɛ isi dɔrə-ti, də jikəl kalikɔbe-ti lə Lubə kí njétógi kí nə. ² Ɛ to njèrakullə lo-ti kí aa njay, adi to mɛɛ kəykubi-ti kí tɔgrɔ-ti kí to kəy lə Lubə kí to 'Babe ya bá ra bi to dow al. ³ Kdotalə burə də njégugnə-je lə Lubə kí rá-rá kí d'ində-é lé, d'ində-é kadi adi kadkare-je Lubə rəm, kadi ilə məsi də-je nangi adi-é rəm; adi Jeju kàrè tò kadi ingə né adi tə bane. ⁴ Kinə ndəki isi nangi nè lé, to ya kàrè à to njégugnə lə Lubə al, kdə njégugnə-je kí go ndukun-ti d'isi nɔɔ ngá. ⁵ Kullə kí njégugnə-je kin d'isi 'ra lé, to takəm né-je, kə ndil né-je kí tɔgrɔ-ti kí dɔrə-ti; gangi-é kin ya, loki Lubə pa ta kə Moiyiji, kadi ra kəykubi liə lé, ɛ panè: «'Oo, 'a ra gə-é kí m'tɔji-i də mbal-ti kin ya.» ⁶ Ngà kí ngəsnè-ti kinlé, Kristi ingə kullə kí boy nə, kdə ɛ to njèkulə dow-je noji nati kə Lubə sobi də kulənoji kí maji nə itə kí kete, kdə Lubə ində gin-é də kunmindi-je-ti kí maji nə itə kí kete-je. ⁷ Kdə kinə kulənoji kí dəsəy lé, ta goto də-ti rəmə, d'a sangi ɛ kí njəkungi-ti joo al ngá. ⁸ Ngà to kəl bá Lubə kəl panè:

«Ooi, 'Babe panè: Ndə-je à ree nɔɔ,
kí m'a dɔɔ kulənoji kí sigi nati

kə gin Israyel, kə gin Juda*.

⁹ A tò titi-nə kə kulənoji kí ndəki m'dɔɔ nati kə ka-dé-je, ndə-é-ti kí m'uwə ji-dé m'ndɔr-dé-né m'tɛɛ sə-dé kəgi dənangi Ejipti-ti kin al.

'Babe panè:

Titi kí də ya kə də-dé d'a-né njangi də kulənoji-ti lə-m al kinlé,
Mə kàrè, m'adi usi-m də-dé-ti al tɔ†.

¹⁰ 'Babe panè:

Ooi, kulənoji kí m'a dɔɔ kə gin Israyel, go ndə-je-ti kinlé ban:

M'a kadi 'gə ndukun-je lə-m, m'a ndangi mɛɛ-dé-ti.

M'a to Lubə lə-dé ə də d'a to dow-je lə-m‡.

¹¹ Dow kí à ndó madi-é əse à ndó ngonkɔ-é panè:

“Gə 'Babe bane” à goto.

Kdə kə də ngan-je-ti kí ndə sar tɛɛ-né də dow-je-ti kí təgi kí dan-dé-ti lé,
dow-je lay d'a gə-m§.

¹² Kdə m'a kiŋə go né ra-dé kí njururu al kəgi rəm,

bá mɛɛ-m à kole də majal-je-ti lə-dé al ya sar rəm tɔ*.»

¹³ Ba kí Lubə ba kulənoji kin né kí sigi lé, ɛ adi kulənoji kí dəsəy təl né kí low; ə né kí to né kí low rəm, bugə rəm kinlé nəy ngəsi kadi goto ngá.

9

Tət 25; 26; 40:17-33

¹ Kulənoji kí dəsəy lé, ɛ kàrè ndəki ɔw kə kúji pole Lubə liə, kə lo pole Lubə kí tò nangi nè tɔ. ² Kdotalə 'ra kəykubi; mɛɛ-é kí dəsəy 'ba-é lo kí aa njay; ɛ bá kagi nəɔ lampi, kə tablə, kə mbə kadkare-je tò-ti. ³ Ə gidi kubi-ti

* **8:8** 8:8 Jer 31:31 † **8:9** 8:9 Jer 31:32 ‡ **8:10** 8:10 Jer 31:33 § **8:11** 8:11 Jer 31:34 * **8:12** 8:12 Jer 31:34

kí njèkungi-ti joo kí 'gangi-né mɛɛ kəy lé, lo kí 'ba-é lo kí aa njay-njay tò-ti. ⁴ Lo-é kin bá logugi né kí bay kí 'ra kì lor 'ró-né nɔkagi kí ətì maji tò-ti, bá sanduki kulənoji kí 'ra gidi-é lay ya kì lor tò-ti rəm, mɛɛ sanduki-ti lé, bəgrə kí 'ndangi ta-je kí sobi dɔ kulənoji titi kàrè tò-ti rəm, kagtosi lə Arɔ kí ndoki puti lé tò-ti rəm, bá mbul kí 'ra kì lor tò-ti ə mɛɛ mbul lé bá nékuso kí 'ba-é maan tò-ti tɔ. ⁵ Dɔ sanduki-ti lé né kí d'adi to takəm malayka-je kí njériba kí 'ba-dé seribe-je tò-ti ə ndil bagi-dé uti dɔ lo kí məsi ungi-ti kadi toki kiŋə-né go majal-je kɔgi. Kí ngɔsnè-ti kin lé, lo pa ta dɔ né-je-ti kin kì bar-é bar-é lay goto. ⁶ Né-je lay kinlé 'tində kì gangi-é gangi-é kete, adi loki njégugnə-je d'ow kì ra kullə kí sobi dɔ pole Lubə rəmə, d'andi kəykubi-ti lə Lubə mɛɛ-é-ti kí dɔsəy kì dɔkaglo-je lay. ⁷ Ngà mɛɛ-é kí njèkungi-ti joo lé, burə dɔ njégugnə-je lə Lubə ya par bá andi-ti nja káre bal káre, ə à kow kì məsi dɔ ji-é-ti kɔɔ majal-je liə rəm, bá kɔɔ majal-je kí dow-je 'ra kí go lo gə-é al-ti rəm tɔ. ⁸ Gangi-é kin bá Ndil kí aa njay toji-né, kí loki kəykubi kí dɔsəy tò-né bəy kin rəmə, tarəbi kí kow lo-ti kí aa njay-njay lé toki tɛɛ al bəy. ⁹ Né kinlé to takəm né kí kaglo-ti kí bone; ə toji kí kadkare-je kì məsi dɔ kí kilə kadi Lubə kinlé, à kasi ra kadi tagir lə njəpole Lubə maji-né ɔr njuti al. ¹⁰ Ndukun-je kí sobi dɔ rɔ dow, adi ta lə nékuso-je, kì nékay-je, kì togi rɔ-je kí gay-gay kin ya par, ə d'ində dɔ dow-je-ti sar tɛɛ mɛɛ ndɔ-je-ti kí né-je mbəl-né rɔ-é.

Kristi to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə

¹¹ Ngà Kristi lé ɛ ree titi burə dɔ njégugnə-je lə Lubə bè kɔɔ né-je kí maji-maji kí à ree*; ɛ andi mɛɛ kəykubi-ti lə Lubə kí to kəykubi kí gati-é nɔ itə kí nangi nè rəm, maji ɔr njuti rəm. Ə kəy-é kinlé to dow bá ra kì ji-é al, adi toki dan nékində-je-ti kí dɔnangi-ti nè al; ¹² ɛ andi lo kí aa njay-njay-ti lé nja káre-rè ə andi kì məsi bal biŋə-je kì məsi lum mangi-je al, ngà kì məsi-é ɛ ya. Beba ɛ gangi-né dɔ-ji gangi kí sartagangi. ¹³ Kɔɔ kinə məsi bal biŋə-je kì məsi bəbi mangi-je kì bu mandi mangi-je kí 'ró bəy ə 'tusi dɔ dow-je-ti kí 'ra né kí tò nɛ ə aa rɔ-dé, ¹⁴ ngà məsi Kristi kí ban bá à kasi kaa tagir-je lə-ji sobi dɔ kullə ra-ji-je kí maji al kí à tɛɛ koy kin, kɔɔ kadi j'rai kullə lə Lubə kí Njəkisi kəm al wa? Kɔɔ kì takul Ndil kí aa njay kí njəkisi sartagangi lé, ɛ ya kì dɔ-é un rɔ-é kí majal goto-ti adi Lubə. ¹⁵ Gin-é kin bá Kristi to-né njəkulə dow-je noji nati kì Lubə mɛɛ kulənoji-ti kí sigi, ɛ oy kɔɔ taa-né dow-je kí d'isi dan majal-ti kilə-dé taá loki d'isi-né gin tógi kulənoji-ti kí dɔsəy. Bè kɔɔ kadi dɛ kí Lubə ba-dé lé, d'ingə némaj-je kí à tò sartagangi kí ɛ un-né mindi-é adi-dé. ¹⁶ Kɔɔtalə kinə dow ndangi mbete pa-né ta kí sobi dɔ néndubə rəmə, tò kadi dowbé à koy bá mbete-é à ra kullə bəy. ¹⁷ Mbete kí sobi dɔ néndubə lé, à ra kullə go koy dow-ti, kɔɔ kinə njèndangi-é isi kəm bəy rəmə, mbete-é à ra kullə al. ¹⁸ Gin-é kin bá kulənoji kí dɔsəy lé ya kàrè ulə-né gin-é kì məsi kí kilə nangi. ¹⁹ Kɔɔtalə, loki Moiyiji ndó ndukun adi kosi dow-je lay, titi kí 'ndangi-né mɛɛ mbete ndukun-je-ti lé, ɛ un məsi lum mangi-je, kì məsi bal biŋə-je, kì man, bá un takubi lən kí kər njir-njir kì kam ijopi ulə dan məsi-ti tusi dɔ mbete ndukun-je-ti ya kete bəy bá tusi dɔ kosi dow-je-ti, ə panè: ²⁰ ɛ kin to məsi kulənoji kí Lubə un ndu dɔ-ti kɔɔ ta lə-si†. ²¹ Bè ya tɔ ə ɛ tusi-né məsi dɔ kəykubi-ti lə Lubə rəm, dɔ né ra kullə-je-ti kí 'pole-né Lubə rəm tɔ. ²² Kí go ndukun-ti lé, né-je nɔ ya məsi bá ra adi aa; ə kinə məsi usi nangi al lé,

* **9:11** 9:11 Né-je kí maji-maji kí ta-é tò nè kinlé mɛɛ mbete-je-ti kí nɔ-je lé 'panè to né-je kí tò mɛɛ ndɔ-je-ti kí bone, ngà mɛɛ ɛ kí dan-ti-je rəmə 'panè to né-je kí à ree ki ree bəy tɔ. † **9:20** 9:20 Tɛt 24:8

kiṇə go majal kəgi goto tɔ. ²³ Kinə takəm né-je kí dɔrɑ-ti kàrè d'aa-dé njay kì kəm rəbi-je kí bè kin rəmə, tò kadi né-je kí tɔgrɔ-ti kí dɔrɑ-ti kì dɔ-dé ya kàrè toki kaa-dé kì kəm rəbi məsi kí kilə kí maji ɔr njuti tɔ. ²⁴ Kdɔ lo kí aa njay kí dow bá ra kì ji-é ndaji-né né-je kí tɔgrɔ-ti kin bá Kristi andi-ti tin al, ngà ɛ ɔw dɔrɑ-ti, kdɔ kadi kí ngɔsnè-ti kin ya ɑ takəm Lubə-ti kdɔ ta lə-ji. ²⁵ Ɛ andi kdɔ kadi adi rɔ-é ki nja nati-nati titi kí burə dɔ njégugnə-je lə Lubə andi-né kì bal-bal lo-ti kí aa njay-njay kì məsi dɑ-je kin al; ²⁶ kinə bè al rəmə lé Kristi à kingə kò ki nja nati-nati low nɔ lo kində gin dɔnangi-ti. Ngà ngɔsnè, tasɔy ndɔ-je-ti bá ɛ ree nja káre-rè ya kdɔ bɔr-né majal kì takul kadi kí ɛ ya kì dɔ-é adi rɔ-é adi d'ilə məsi-é nangi. ²⁷ Ə titi kí tò kadi dow oy nja káre-rè ya ə go-ti to ta kí gangi kinlé, ²⁸ bè ya tɔ é Kristi lé, go kò-ti kí ingə nja káre-rè ɔr-né majal-je lə kosi dow-je kí nɑ kəgi lé, ɛ à tɛɛ busi, tɛɛ kí njəkungi-ti joo, kdɔtalə majal-je al ngá, ngà kdɔ kaji dow-je kí d'isi ngəbi-é kdɔ kadi aji-dé.

10

¹ Kdɔtalə ndukun lé, ɔw kì takəm né-maji-je kí à ree ya, ngà to bá to takəm né-é-je kí tɔgrɔ-ti al; gin-é kin bá gɑ məsi kí kilə kí káre-rè ya kí d'ilə ki nja nati-nati kì dɔ bal-bal kinlé, à kadi dow-je kí 'ree rɔ Lubə-ti 'maji-né d'ɔr njuti al. ² Bè al rəmə lé, dow-je kí 'pole Lubə kí gangi-é kinlé, d'a taakoo, kdɔ lé d'a kaa njay nja káre-rè ya tagangi bi lé mɛɛ-dé à kuwə-dé kì ta dɔ majal-je-ti lə-dé al ngá. ³ Ngà məsi kí kilə kinlé, ole mɛɛ dow-je dɔ majal-je-ti kì dɔ bal-bal. ⁴ Kdɔtalə məsi lum mangi-je, kì məsi bal biṇə-je lé, à kasi bɔr majal-je ndɑ bè al. ⁵ Gin-é kin bá, loki Kristi ɔw kì ree-né dɔnangi-ti lé, ɛ pa kì Lubə panè: I ndigi məsi kí kilə-je kì kadkare-je al, ngà to i ya bá 'ra daji rɔ-m*. ⁶ I ndigi dɑ-je kí 'ró pər kì dɑ-je kí kilə məsi-dé nangi kdɔ majal-je kin al†. ⁷ Beba m'panè: 'Oo, m'a kɔw, kdɔ mɛɛ mbete-ti kí 'bir lé, 'ndangi ta kí dɔ-m-ti titi nɔɔ, kdɔ kadi m'ra ndigi lə-i, i Lubə ya‡. ⁸ Ɛ pa dɔsɑy panè: «Négugi-je, kì kadkare-je, kì dɑ-je kí ró pər-je, kì dɑ-je kí kilə məsi-dé nangi kdɔ majal-je kinlé, nəl-i al rəm, i ndigi al rəm.» Ngà ndukun lé, ndigi kadi 'ra négugi-je kin lay. ⁹ Beba ɛ təl panè: «'Oo, m'a kɔw kdɔ ra ndigi lə-i i Lubə ya.» Kristi bujuru népole kí kete kəgi ə ində népole kí njəkungi-ti joo. ¹⁰ Jeju Kristi ra né kí mɛɛ Lubə ndigi. Ɛ adi rɔ-é koy nja káre-rè, ya ɔr-ji-né ində-ji tagay. ¹¹ Njégugnə kí rá-rá lé, ɑ lo kullə-ti liə kì ndɔ-é ndɔ-é, ə ilə məsi kilə kí to gɑ-é kí káre-rè ya; məsi kí kilə kinlé asi bɔr majal-je al ya sar. ¹² Ngà ɛ lé, loki ɛ adi rɔ-é kì né kilə məsi nja káre-rè kdɔ majal-je rəmə, ɛ isi dɔjikɔl Lubə-ti ya sartagangi§, ¹³ ə ɛ isi ngəbi kadi Lubə təl njéba-je liə lo kungi nja-é*. ¹⁴ Kì takul kadkare kí nja káre-rè ya dow-je kí ɛ aa-dé lé, ɛ adi 'maji d'ɔr-né njuti ya sartagangi. ¹⁵ Ta kinlé Ndil kí aa njay pa adi-ji tɔ. Kdɔ ɛ pa kete panè: ¹⁶ 'Babe panè: Ooi, kulənoji kí m'a dɔɔ nati sə-dé go ndɔ-je-ti kinlé ban: M'a kində ndukun-je lə-m mɛɛ-dé-ti, m'a ndangi tagir-ti lə-dé†, bá təl ilə dɔ-ti panè: ¹⁷ Mɛɛ-m à kole dɔ majal-je-ti lə-dé al rəm, bá mɛɛ-m à kole dɔ kaldɔta-je-ti lə-dé al ya sar rəm tɔ‡. ¹⁸ Ngà loki majal-je toki kiṇə go-é kəgi lé, məsi kí kilə kdɔ majal à goto ngá.

Ndəji-je kí gay-gay

* **10:5** 10:5 Pa 40:7 † **10:6** 10:6 Pa 40:7 ‡ **10:7** 10:7 Pa 40:8-9 § **10:12** 10:12 Pa 110:1 * **10:13** 10:13 Pa 110:1 † **10:16** 10:16 Jer 31:33 ‡ **10:17** 10:17 Jer 31:34

Ndəji kǐ sobi dɔ kǎ gərərə dɔ kadmɛɛ-ti

Əbr 6:1-20

¹⁹ Beba ngankɔ-m-je kǐ njékadmɛɛ, kǐ takul məsi Jeju lé, mɛɛ-ji nda kǎy kadi j'andi lo-ti kǐ aa njay-njay. ²⁰ Jeju ɔr tarəbi kǐ sigi, kǐ to rəbi kiskəm adi-ji kǐ takul kində kǐ ində kubi gangi mɛɛ kəy gangi ə kubi kinlé to daji rɔ-é ɛ ya, ²¹ adi jəi j'owi kǐ burə dɔ njégugnə-je lə Lubə kǐ isi dɔ kullə-je-ti kǐ mɛɛ kəy-ti lə Lubə. ²² Tagir kǐ maji al kǐ mɛɛ-ji-ti toki togǐ adi aa njay rəm, bǎ daji rɔ-ji kàrè toki togǐ kǐ man kǐ aa njay rəm, ɛn é adi j'owi kǐ rɔ Lubə-ti kǐ mɛɛ-ji kǐ kàrè-rè rəm, kǐ kadmɛɛ kǐ adi mɛɛ-ji ndakǎy rəm. ²³ Adi j'ajǐ njángǐ dɔ nékində mɛɛ dɔ-ti lə-ji kǐ j'pai ta dɔ-ti lé, kdɔtalə njèkunmindi-é lé, to njèkǎ dɔ ndi-é-ti. ²⁴ J'indəi kəm-ji go-nǎ-ti kadi j'osi gin-nǎ mɛɛ ndigǐ dow-je-ti rəm, mɛɛ kullə-je-ti kǐ maji-maji rəm. ²⁵ Adi j'tusi kəwnǎ lə-ji j'inəi titi kǐ dow-je madi d'isi 'ra-né kin al. Ngà kadi j'uləi dingəm mɛɛ-nǎ-ti, titi kǐ ooi-né kǐ ndɔ ree lə 'Babe nǎy ngosi. ²⁶ Kdɔtalə kinə kəm-ji tɛɛ dɔ ta kǐ tɔgrɔ-ti maji bǎ go-ti j'təli j'rai majal kǐ mɛɛndigǐ lə-ji rəmə, məsi kǐ kilə kǐ rangǐ kdɔ majal-je ya goto ngá, ²⁷ adi to ngəbi ta kǐ gangi kǐ tɔ bəl, kǐ pər kǐ ɔ mbil-mbil kǐ tɔ pèrèrè kdɔ kɔ njédɔngǎ-je kin ya ngá! ²⁸ Kinə dow al dɔ ndukun lə Moiyiji bǎ dow-je joo əse mutə d'oo-é lo-é-ti bǎ 'pa ta dɔ-ti rəmə, 'tɔl dowbè tɔl kǐ koo kəmtondoo goto-ti§. ²⁹ Ngà dow kǐ nədi Ngon lə Lubə rəm, oo məsi kulənoji kǐ Kristi təl-é-né dow kǐ aa-ti kin kǐ né kǐ kare rəm, bǎ pa ta kɔbi dɔ Ndil-ti kǐ aa njay kǐ njèra sə-ji maji kin rəm lé, səi 'giri kǐ kində kɔji kǐ sobi dɔ-é à ngǎ nǎ ya al wa? ³⁰ Kdɔ j'gəi dow kǐ panè: Dalba toki lə-m, Mǎ bǎ m'a kadi nǎ-nǎ nékugə dɔji-é. Ɛ pa bəy panè: 'Babe à gangta dɔ dow-je-ti liə*. ³¹ To né kǐ tɔ bəl nǎ kadi dow usi mɛɛ-ji Lubə-ti kǐ njèkisi kəm! ³² Ngà adi mɛɛ-si ole dɔ ndɔ-je-ti kǐ dɔsǎy kǐ kəm-si ijə-né dɔ Lubə-ti ə go-ti gogǐ rəmə ingəi kɔ nǎ dan rɔ-ti kǐ ngǎ, ³³ adi kǐ madi-je dan kosi dow-je-ti ya d'ulə rɔsɔl dɔ-si-ti rəm, d'adi-si kɔ-je kǐ gay-gay rəm, kǐ nǎ-je ingəi kɔ nati kǐ dɛ kǐ d'ingə gǎ kɔ-je kǐ bè kin tɔ. ³⁴ Kdɔtalə səi ingəi kɔ nati kǐ dangay-je, ə ndigǐ kǐ rɔnəl kadi 'taa nékingə-si-je, kdɔ səi 'gəi kǐ owi kǐ nékingə-je kǐ maji itə né-je lay rəm, tɔ sartagangǐ rəm. ³⁵ Ən é kadmɛɛ lə-si kǐ nékugə dɔji kǐ sobi dɔ-é to né kǐ boy nǎ kinlé, 'tusi 'inəi al. ³⁶ Kdɔtalə səi rəmə owi ndoo kadi uwəi rɔ-si ngǎ, kdɔ kadi 'rai mɛɛndigǐ lə Lubə ə ingəi-né né kǐ ɛ un mindi-é kdɔ kadi-si. ³⁷ Kdɔtalə kaglo nǎy nǎ al, nǎy ndɛ bè ya ə ɛ kǐ tɔ kadi à ree lé, à ree; isi dɔ nja-é-ti rəm ngá†. ³⁸ Ə dow lə-m kǐ njèra né kǐ njururu à kisi kəm kǐ takul kadmɛɛ. Ngà kinə təl ɔr rɔ-é kǐ gogǐ rəmə, mɛɛ-m à nəl-m dɔ-é-ti al‡. ³⁹ Ə jəi rəmə, j'toi dow-je kǐ dan dɛ-ti kǐ d'or rɔ-dé kǐ gogǐ kdɔ tuji kin al, ngà jəi j'toi dow-je kǐ j'adi mɛɛ-ji kdɔ kadi j'aji.

11

Kadmɛɛ lə dow-je kǐ mɛɛ kulənoji-ti kǐ low

Jǎ 8:56; 1Pi 1:8; Pa 33:6; 9:1

¹ Kadmɛɛ lé to nda mɛɛ kǎy dɔ né-ti kǐ dow ində mɛɛ-é dɔ-ti; to né kǐ dow oo kǐ kəm-é al bəy ya gə kǐ né-é tɔ nɔɔ tɔgrɔ-ti.

² Dow-je kǐ kete low lé, takul kadmɛɛ lə-dé bǎ ta kǐ dɔ-dé-ti maji-né.

³ †Kǐ takul kadmɛɛ bǎ j'gəi-né kǐ Lubə ində né-je lay kǐ gangi-é gangi-é kǐ ta kǐ ta-é-ti, adi né kǐ dow oo kǐ kəm-é kinlé tɛɛ mɛɛ né-ti kǐ dow oo kǐ kəm-é al.

§ **10:28** 10:28 Det 17:6 * **10:30** 10:30 Det 32:35-36 † **10:37** 10:37 Aba 2:3; Eja 26:20 ‡ **10:38** 10:38 Aba 2:4 † **11:3** 11:3 Jǎ 1:3

⁴ Kì takul kadməeə b́a Abel ilə-né məsi d́a nangi adi Lubə kadkare-ti ə to kadkare kí maji ńa itə 'lə Kayin; k̀ takul kadməeə liə b́a Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti, ə pa ta kí maji dɔ kadkare-je-ti liə; lé e oy ya k̀rè kadməeə liə ra adi e isi pa ta ya bəy-bəy.

⁵ Kì takul kadməeə lə Enəki b́a Lubə un-é ɔw-né siə dɔrɔ-ti adi-é oy al ə dow oo-é gogi al, k̀dɔ Lubə un-é ɔw siə. Kete b́a kadi un-é ɔw siə lé, 'pa ta kí maji dɔ-é-ti 'panè e to dow kí nəl Lubə*. ⁶ Ə kinə kadməeə goto lé, dow à nəl Lubə nd́a al; dow kí isi ɔw ki rɔ Lubə-ti lé, t̀ kadi adi mēe-é kí Lubə isi nɔɔ ə isi ugə dɔ-ji de kí d'isi 'sangi-é.

⁷ Loki Lubə pa ta k̀ Nuwe sobi dɔ né kí dow oo nja ḱare al bəy ya Nuwe bəl-bəl kí maji, adi k̀ takul kadməeə b́a e ra-né bato kí boy aji-né dow-je kí mēeə kəy-ti liə; k̀ takul kadməeə b́a Nuwe gangi-né ta dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti ə e təl-né njəkingə nédɔ-ji kí sobi dɔ néra kí njururu kí dow à kingə k̀ takul kadməeə.

⁸ Kì takul kadməeə b́a Abrakam ilə-né kuji dɔ ba-ti kí Lubə ba-é kadi-é ɔw dɔnangi-ti kí à təl néndubə liə; e gə lo kí isi ɔw-ti al ya i par ɔw. ⁹ Kì takul kadməeə b́a, e ɔw isi-né ki mba bè dɔnangi-ti kí Lubə un mindi-é k̀dɔ kadi-é; e isi kəykubi-ti ə gangi-é kin ya Isaki-je k̀ Jakobi kí d'ore-ńa siə dɔ kunmindi-ti kí ḱare kinlé d'isi-né kəykubi-je-ti tɔ. ¹⁰ K̀dɔ e isi ngəbi bebo kí gin-é nǵa maji kí Lubə ya to njəkɔji gosi ra-é rəm, to njəkındə-é rəm.

¹¹ Kì takul kadməeə ya tɔ b́a Sara kí b̄ugə guró-guró ya, Lubə adi-é oji ngon, k̀dɔ e gə kí Lubə kí un mindi-é adi-n'è lé, to njəkɔ njangi dɔ ndi-é-ti.

¹² Gin-é kin b́a dow ḱare-rè kí isi ngəbi koy ya, oji ngon ində-né gin dow-je adi 'ńa titi kərwəj-je kí dɔrɔ-ti əse yangra kí ta babo-ti kí dow asi tidə al kin b̄e†.

¹³ De lay kin ya d'oy mēeə kadməeə-ti ə né-je kí Lubə un mindi-é k̀dɔ kadi-dé lé de d'ingə al; ngà de d'ɔ say b́a d'oo ə 'ra rɔnəl-é, ə 'pa rəsi kí 'to mba-je rəm, njédəə k̀ nja-dé taá dɔnangi-ti nè rəm. ¹⁴ Dow-je kí 'pa ta bè kinlé, 'tɔji ndaa-ti rəsi kí d'isi 'sangi be lə-dé kí sobi dɔ-dé. ¹⁵ Ə kinə lé mēeə-dé t̀ gərərə dɔ be-ti kí d'i-ti lé rəmə, lé d'a təl kɔw-ti gogi.

¹⁶ Ngà kí tɔgrɔ-ti lé, de 'sangi be kí maji ńa itə e kí d'i-ti, adi to be kí dɔrɔ-ti. Gin-é kin b́a 'ba Lubə Lubə lə-dé k̀rè rɔ-é sol-é-né al; k̀dɔ e ra go bebo lə-dé nɔɔ.

¹⁷ Loki Lubə ńa mēeə Abrakam lé, Abrakam ɔw k̀ tɔl Isaki kadi-é kadkare-ti k̀ takul kadməeə. E kí Lubə un mindi-é adi-é lé ya b́a ɔw k̀ kadi ngon kal liə kadkare-ti‡ ¹⁸ ə e ya b́a ndɔki Lubə idə-é 'panè: «K̀ takul Isaki b́a i 'a kingə-né nganka-i-je kí ri-i à t̀ dɔ-dé-ti.» ¹⁹ E gir kí Lubə asi kadi adi dow tɔsi ndəl ində lo tēe dan njékoy-je-ti. Gin-é kin b́a Lubə təl-né k̀ ngon-é lé adi-é gogi; ə né-é kinlé tɔji koy ə tɔsi ndəl. ²⁰ Kì takul kadməeə b́a Isaki tɔr-né ndi-é dɔ Jakobi-je-ti k̀ Esuwa k̀dɔ ndɔ-je kí à ree. ²¹ Kì takul kadməeə b́a loki ńay ngosi kadi Jakobi oy lé e tɔr-né ndi-é dɔ ngan lə Jojepi-ti rəm, d̄ugi nangi dɔ kagtɔsi-ti liə nǵa b́a ɔsi-né gajɔ Lubə rəm. ²² Kì takul kadməeə b́a, sɔy ndɔ-je-ti lə Jojepi lé, e pa-né ta kí sobi dɔ tēe ndaa-ti lə ngan Israyel-je, ə un-né ndu adi-dé sobi dɔ né kí d'a ra k̀ singə-é. ²³ Kì takul kadməeə b́a lo koji Moiyiji-ti ya, njəkɔji-é-je 'bɔyɔ-é-né ńay mutə; k̀dɔtalə de d'oo kí ngon lé kuró ńa adi 'bəl ndukun lə ngar al. ²⁴ Kì takul kadməeə b́a loki Moiyiji tɔgi lé, e mbati kadi 'ba-é-né ngon koji ngon lə Paraɔ kí dené; ²⁵ e ndigi kingə k̀ nati k̀ dow-je lə Lubə bi kadi n'ra rɔnəl dɔkaglo-ti kí se bè dan majal-ti al. ²⁶ K̀dɔtalə e oo adi rɔsol kí ndɔ-é à tēe dɔ Kristi-ti lé,

* 11:5 11:5 Kgn 5:24 † 11:12 11:12 Kgn 22:17 ‡ 11:17 11:17 Kgn 21:12

to né kí maji *na* itə nékingə-je kí Ejipti; kdo ɛ oo nékugə doji-je kí tò say nu kí à ree. ²⁷ Kì takul kadmee bá, Moiyiji bəl-né wongì lə ngar al, adi tɛɛ-né kɔgì donangi Ejipti-ti; ɛ a dingəm titi dow kí oo Lubə kí dow oo-é kì kəm-é al kin bè. ²⁸ Kì takul kadmee bá Moiyiji ra-né naɣ Paki ə səki-né məsi takəy-je-ti, kdo kadi malayka kí njètɔɔ ko dow-je tɔl ngan dər-je lə Israyel-je al. ²⁹ Kì takul kadmee bá, Israyel-je d'ində-né babo kasi 'gangi titi nangi tuti bè. Ngà loki dow-je kí Ejipti 'na kadi d'ində 'gangi tɔ rəmə, man tuú ta-dé lay. ³⁰ Kì takul kadmee bá loki Israyel-je 'nɟiyə 'gəə do be Jeriko ndo siri rəmə, ndogbor kí do-ti tóti nangi rum-rum. ³¹ Kì takul kadmee bá Rakabi kí to kaya dené oy-né nati kì njémbati təl rɔ-dé go ta-ti al-je al, kdotalə ɛ uwə njékində manji lo-je kì rɔ-é-ti maji. ³² Ə ta ri é m'a pa bəy? Kdo kinə kadi m'or-si poy Jedeɔ-je§, kì Baraki-je*, kì Samsɔ-je†, kì Jepte-je‡, kì Dabidi-je§, kì Samiyel-je*, kì njépata-je kí ta Lubə-ti lé kaglo à kasi-m al. ³³ Kì takul kadmee bá de 'təti-né rɔ kɔbe-je rəm, 'ra-né né kí njururu rəm, d'ingə-né né kí Lubə un mindi-é kdo kadi-dé rəm, d'uti-né ta bɔl-je rəm, ³⁴ 'tɔl-né pər kí ɔ kì tɔgì-é lingim-lingim rəm, 'tɛɛ-né ta kiyərɔ-ti rəm, njémɔy-je kàrè tɔgì-dé ree-né do madi-é-ti gogì rəm, 'təti-né rɔ adi asgar-je kí mba d'ay-né nɔ-dé-ti rəm tɔ. ³⁵ Dené-je 'təl d'ingə dow-je lə-dé kí d'oy bá 'tosi ndəl 'tɛɛ.

Dow-je kí nɔ-je lé, d'adi-dé kɔ *na* ya, ngà de 'ndigì kadi dow taa-dé ilə-dé taá al; bè kdo kadi d'ingə-né né kí maji *na* kí to tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. ³⁶ De kí madi-je 'soki-dé rəm, d'ində-dé kì ndəy marɔw rəm, d'ilə-dé sil rəm, bá d'ungi-dé dangay-ti rəm ³⁷ 'tilə-dé kì ər 'tɔl-dé rəm, 'na mɛɛ-dé rəm†, 'tijə-dé kì sii rəm, 'tɔl-dé kì kiyərɔ rəm. De kí nɔ-je d'ilə taá yó-je kì nè-je, ndaá biɟə-je kì ndaá bati-je bá to nékɔɔ-dé, né-je lay ya nal-dé, d'adi-dé kɔ, d'ulə kəm-dé ndoo ³⁸ ə de kinlé kisi-dé dan dow-je-ti kí donangi-ti tuwə-dé al! D'ilə kì diləlo-je, kì do mbal-je, kì bole mbal-je, kì bolebe-je. ³⁹ Ə de lay kinlé ta kí do-dé-ti maji kì takul kadmee lə-dé ya, ngà d'ingə né kí Lubə un mindi-é kdo kadi-dé lé al. ⁴⁰ Kdotalə Lubə uwə do né kí maji *na* itə kí kete kdo ta lə-ji, adi to maji kí de d'a maji kər njuti nati sə-ji.

12

¹ Ə jəi kàrè, dow-je kí 'tò nduy-nduy kí 'tɔji kadmee lə-dé kinlé 'gəə do-ji sipi tɔ éni ə adi j'mbati né kuti lay kí ɔy, kì majal kí lo kadi bindi-ji ɔ al ə j'uwəi rɔ-ji ngə j'ayi ngodi kí toki dəji kadi j'ayi. ² J'adi kəm-ji tò kì do Jeju-ti, kí ɛ bá to 'Ba kadmee rəm, to njəra kadmee kadi maji ɔr njuti rəm kin. ɛ uwə rɔ-é ngə ingə kɔ do kagdəsi-ti, oo rɔsol kì né al, kdotalə rɔnəl kí sobi do-é tò ngəbi-é, adi kí nè kin ɛ isi do jikol kalikɔbe-ti lə Lubə ngà.

Kuwə rɔ ngə

³ 'Giri do Jeju-ti kí njéramajal-je d'osi-é kì ta kəsi kí ngə ya uwə rɔ-é ngə kin; bè al rəmə, mɛɛ-si à tuji kadi tɔgì-si ɔr wuti. ⁴ Səi 'rɔi kì majal sar 'tɛɛi kì məsi mbu al bəy. ⁵ Ə səi mɛɛ-si oy do ndəji-ti kí 'ndəji-si titi kí dow ndəji-né ngan-é lé wa?

Ngon-m, 'oo kindəkɔji lə 'Babe kì né ndam al,
ə kinə kindəkɔji tɛɛ do-i-ti rəmə 'adi ɔr tɔgì-i al*.

§ **11:32** 11:32 Njg 6-8 * **11:32** 11:32 Njg 4 † **11:32** 11:32 Njg 13-16 ‡ **11:32** 11:32 Njg 10-12
§ **11:32** 11:32 1Sa 6-30; 2Sa 1-24; 1Ng 1-2 * **11:32** 11:32 1Sa 1-31 † **11:37** 11:37 Ta lə na
mɛɛ-dé kinlé, goto mɛɛ mbete-je-ti kí nɔ-je kí 'ndangi kì ji-dé kà ta grəki. * **12:5** 12:5 Gos 3:11

6 Kdotalə dow kɨ 'Babə ndigi-é bá ində-é ɔji-é, ə dow-je lay kɨ 'to ngan-é-je bá ɛ ində-dé kɨ ndəy†. 7 Ori mɛɛ-si loki kindəkɔji tɛɛ dɔ-si-ti. Lubə ində-si ɔji-si titi ngan-é-je bè. Kdotalə ngon kɨ rá bá bɔbi-é ində-é ɔji-é al wa? 8 Ngà kinə dow-je lay d'ingə kindəkɔji bá səi ingəi al rəmə, səi 'toi kɨ ngan-je kɨ bɔbi goto bè, bi ngan-je kɨ kɔji kəy al. 9 Kdɔ bɔbi-ji-je kɨ nangi nè bəy é d'ində-ji d'ɔji-ji ə j'iləi kuji dɔ-dé-ti, ngà Bɔbi-ji kɨ dɔrɔ-ti kɨ ban bá j'a kuləi dɔ-ji gin tɔgi-ti liə kdɔ kadi j'isi-né kəm al wa? 10 Kdɔ, bɔbi-ji-je d'ində-ji d'ɔji-ji kaglo sɛ bè par, kdɔ d'oo d'adi to né kɨ maji, ngà Lubə lé ɛ ində-ji ɔji-ji kdɔ maji lə-ji kɨ tɔgrɔ-ti, kdɔ kadi j'ori-nə siə dɔ kaa njay-ti liə. 11 Tɔgrɔ-ti ya, kindəkɔji lay ya lé, dɔsəy bəy é to mɛɛkɔ bi to né rənəl al; ngà go-ti gogɨ rəmə, kɨ rɔ dow-je-ti kɨ d'ingə néndó mɛɛ-é-ti lé, kandi-é to lapiya kɨ né ra kɨ njururu. 12 Gin-é kin bá kadi 'surəi ji-si kɨ oy njururu, kɨ nja-si-je kɨ tɔɔ naki-naki kin‡. 13 Kadi nja-si un rəbi-je kɨ tɔ njururu-njururu, kdɔ kadi nja kɨ mətɨ ɔr ta-nə-ti al, ngà kadi lapiya bá tòŞ. 14 'Sangi lapiya kɨ rɔ dow-je-ti lay ə 'sangi kaa njay kɨ ɛ ya goto rəmə, dow à koo 'Babə al kin tɔ. 15 Ooi go rɔ-si maji kadi dow madi uwə rɔ-é ɔr kɔgi nal-né ramaji lə Lubə al rəm; kadi dow madi toki kagɨ kɨ ati kɨ təl isi tubə dɔjigi-é-ti kin bè al, nè à junglu-si ə à kun mɛɛkatɨ liə kində-né dow-je nɔ. 16 Ooi go rɔ-si maji kadi dow madi to njèrakaya al rəm, njəkoo né kɨ aa njay kɨ né kɨ kɔgi kare, titi Esuwa kɨ ta lə nékuso kɨ nja káre ya un-né dər liə ndogɨ kin al rəm. 17 Səi gəi kɨ səy go-ti, loki ɛ ndigi tərndi kɨ sobi dɔ dər lé, d'osi-é ta-ti ngərəngi; ɛ təl sangi kɨ nɔ kəm-é-ti ya, ngà ɛ asi kadi adi bɔbi-é təl naji ndi-é al ngá. 18 Kdotalə səi lé ɔwi ngɔsi kàdɨ mbal-ti kɨ dow à kɔdɨ kɨ ji-é kin al rəm, kɨ mbó pər-ti kɨ ɔ mbil-mbil kin al rəm, mbó tilkisi-ti al rəm, mbó lo-ti kɨ ndul ndi-ndi al, bá mbó yəlbo-ti kɨ ulə mbi-mbi al rəm, 19 mbó lo-ti kɨ təbi mbanga ba-ti kin al rəm, bá lo kɨ ndi dow ba-ti boy mbing adi dɛ kɨ d'oo 'dəji kadi n'ooi ta kinlé gogɨ rangɨ al ngá kin káre səi ɔwi mbó-ti al rəm. 20 Kdɔ ta lə ndukun kɨ panè: «Də ya bá ɔdi rɔ mbal kinlé kàrè, d'a tilə-é kɨ ər təl-é» kinlé dum dɔ-dé*. 21 Ə né kɨ Moiyiji oo lé, tò bəl nɔ adi ɛ panè: M' bəl rəm, m'dadi rəm†. 22 Ngà səi rəmə ɔwi mbó mbal Siyɔ-ti kɨ bəbo-ti lə Lubə kɨ njəkisi kəm, Jorijaləm kɨ dɔrɔ-ti, kɨ mbó malayka-je-ti kɨ budɔgi nja nɔ-nɔ rəm; 23 səi ɔwi mbó kosi dow-je-ti kɨ 'toki ngan dər-je kɨ ri-dé toki ndəngɨ dɔrɔ-ti kɨ d'ə 'ra rənəl rəm; mbó Lubə-ti kɨ njègangta lə dow-je lay rəm; bá mbó ndil dow-je-ti kɨ njururu kɨ 'təl-dé d'adi 'maji d'or njuti rəm; 24 səi ɔwi mbó Jeju-ti, kɨ njəkulə dow-je noji nati mɛɛ kulənoji-ti kɨ sigi; kɨ mbó məsi-ti kɨ səki kɨ pa ta maji nɔ itə 'lə Abəl rəm. 25 Ooi go rɔ-si maji, dow kɨ njəkidə-si ta lé, ɔsi-é ngərəngi al. Kdotalə kinə dɛ kɨ ndɔki d'osi dow kɨ njəkidə-dé ta kɨ dɔnangi-ti nè ngərəngi, 'tɛɛ ta tuji-ti al lé, ban bá jəi bá j'a tɛɛi ta tuji-ti, loki j'mbati kooi dɔ ta ndəji kɨ dɔrɔ-ti wa? 26 Ǝ lé, ndɔki ndi-é yəki dɔnangi, ə ngɔsnè un mindi-é adi-ji panè: Gidi gogɨ rangɨ lé, m'a yəki dɔnangi ya par al ngá, ngà m'a yəki dɔrɔ tɔ‡. 27 Ta kɨ 'pa panè gidi gogɨ rangɨ kinlé, tɔji kɨ né-je kɨ tò kadi 'yəki é 'yəki ngá kinlé, d'a kɔr kɔgi, kdɔ kadi né-je kɨ dum yəki bá à nɔy. 28 Gin-é kin bá jəi kɨ j'ingəi kɔbe kɨ dum yəki lé adi j'ra oiyo Lubə rəm, j'poli-é pole kɨ nəl-é, kɨ kuji kɨ kilə dɔ-é-ti nati kɨ bəl. 29 Kdɔ Lubə lə-ji to pər kɨ njəkɔ lo tɔŞ.

† 12:6 12:6 Gos 3:12 ‡ 12:12 12:12 Eja 35:3 § 12:13 12:13 Gos 4:26 * 12:20 12:20 Tɛt 19:12-13

† 12:21 12:21 Det 9:19 ‡ 12:26 12:26 Aje 2:6 § 12:29 12:29 Det 4:24

13

Ndəji kî sobi do né-je kî gay-gay

¹ Ngankɔ-m-je kî njékadmɛɛ, uwəi rɔ-si nga mɛɛ ndigi-na-ti. ² Adi mɛɛ-si oy do ra mba-ti al, kɔ takul mba kî ra lé bá dow-je madi 'gə lo-é al ya d'uwə-né malayka-je kî rɔ-dé-ti.

³ Adi mɛɛ-si ole do dangay-je-ti, titi né kî səi kàrè ɟi sə-dé nati dangay-ti bè rəm, dow-je kî d'adi-dé kɔ kàrè adi mɛɛ-si ole do-dé-ti, titi né kî ingəi kɔ daji rɔ-si-ti nati sə-dé bè rəm to.

⁴ Kadi taana to né kî dow-je lay d'ilə kuji do-ti, ə kadi dené-je kî dingəm 'ngəm rɔ-dé d'adi-na. Kɔ Lubə à gangta do njérakaya-je-ti kî njésangi-na-je-ti.

⁵ Adi kəmda là bá ɔr nɔ-si mɛɛ panjiyə-si-ti al; adi mɛɛ-si usi nangi do né-je-ti kî ji-si-ti nè kin ya, kɔ Lubə ya kî do-é panè: «M'a kiŋə-i kɔgi al, m'a tusi-i kiŋə-i kɔgi nda bè al*.» ⁶ Gin-é kin bá j'a kasi pai-né ta kî mɛɛnda kay painè: 'Babe ya to njèra sə-m; m'a bəl al. Ri bá dow à kasi ra sə-m wa†?

⁷ Adi mɛɛ-si ole do njékɔr nɔ-si-je-ti, kî 'pa ta lə Lubə d'adi-si; ooi təl ta kisi kî do taá lə-dé ə 'ndaji kadmɛɛ lə-dé. ⁸ Jeju Kristi lé gangi kisi-é kin ya isi-né tagnè rəm, bone rəm, bá à kisi-né sartagangi rəm to. ⁹ Inəi rɔ-si adi néndó-je kî mba kî gay-gay lay kin ya ɔr-si go-é-ti al. Kɔtalə tò maji kadi ramaji lə Lubə bá ulə dingəm mɛɛ-ji-ti, bi kadi ndu-je kî sobi do nékuso-je kin bá uwə mɛɛ-si al; ndu-je kinlé njénjiyə go-ti-je kin ya kàrè ra sə-dé al. ¹⁰ Ʒəi j'owi kî logugi né kî njérakullə mɛɛ kəykubi-ti lə Lubə ya kàrè d'ow kî tɔgi kadi d'uso né titi al. ¹¹ Kɔ dɔ-je kî burə do njégugnə-je lə Lubə ɔw kî məsi-dé lo-ti kî aa njay kɔtalə majal-je lé, 'ró-dé pər gidi be-ti ndaa-ti‡. ¹² Gin-é kin bá, Jeju ya kàrè, kadi aa dow-je kî məsi-é lé, ɟ ingə kɔ gidi be-ti ndaa-ti to. ¹³ Ən é adi j'tɛɛi kî gidi be-ti ndaa-ti kadi j'owi kî rɔ-é-ti ə kadi j'ndigi do-ti kadi rɔsɔl liə kin tɛɛ do-ji-ti to. ¹⁴ Kɔ Ʒəi j'owi kî bebo kî à tò sartagangi nangi nè al, ngà j'isi j'sangi ɟ kî à ree. ¹⁵ Kî takul Jeju rəmə, kadi ndo-je lay ya j'adi patɔy-je bá to négugi§ kî kadi j'adi Lubə, adi to ta-je kî kadi tɛɛ ta-je-ti rəsi sobi do ri-é. ¹⁶ Ngà kɟ bá maji kî ra, kî ra kî na lé, adi mɛɛ-si oy do-ti al, kɔ négugi-je kî bè kin bá nəl Lubə. ¹⁷ 'Təli rɔ-si go ta-ti lə njékɔr nɔ-si-je ə uləi do-si gin tɔgi-ti lə-dé. Kɔ dɟ lé d'isi d'ində kəm-dé go-si-ti, kɔ dɟ d'a kɔr go kullə-é. 'Rai bè kɔ kadi 'ra kullə lə-dé kî rɔnəl bi kadi 'ra kî mɛɛkɔ al; bè al rəmə né kî à maji sə-si goto.

Ndəji-je kî lapiya kî ra

¹⁸ 'Pai ta kî Lubə kɔ ta lə-ji; kɔ j'gə mɛɛ-ji-ti maji kî mɛɛ-ji uwə-ji kî ta do né-ti madi al ə j'ɔji mɛɛ-ji-ti kadi j'adi panjiyə-ji maji mɛɛ né-je-ti lay. ¹⁹ M'dəji-si kî rɔ tungə-m ya kadi 'rai, kɔ kadi m'ingə tarəbi m'ow-né rɔ-si-ti kalangi. ²⁰ Kadi Lubə kî njəlapiya, kî njəkadi 'Babe lə-ji Jeju kî to njəkul bati-je kî boy tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan njékoy-je-ti kî takul məsi kulənoji kî sartagangi kinlé, ²¹ adi asi rai né-je lay kî maji, kɔ kadi 'rai-né mɛɛndigi liə; kadi ra kullə mɛɛ-ji-ti adi j'rai né-je kî nəl-é kî takul Jeju Kristi, kî riba to 'liə ya kî do bal-bal! Amən!

²² Ngankɔ-m-je kî njékadmɛɛ, m'dəji-si kadi taai ta dingəm-je kinlé kî mɛɛ kî kilə do madi-é-ti; kɔ ɟ kin ya to ta-je kî m'ndangi ɟɔji dɛkse bè ya m'adi-si. ²³ Kadi 'gəi kî ngonkɔ-ji Timote kî njékadmɛɛ lé, d'inə-é taá ngà.

* 13:5 13:5 Joj 1:5 † 13:6 13:6 Pa 118:6 ‡ 13:11 13:11 Mbl 16:27 § 13:15 13:15 Pa 50:14,23

Kinə ree kalangi rəmə, je siə j'a kow nati koo-si. ²⁴ 'Rai lapiya njékornù-si-je kì njékaa njay-je lay ya. Dɛ kí donangi Itali-ti 'ra-si lapiya. ²⁵ Kadi ramaji lə Lubə nàyy sə-si lay!

Mbete kí Jaki ndàngi

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Jaki ndàngi

Jaki ndàngi mbete kin kadi ra kɔ̀ njéndó-é-je kadi 'gə-né né kí tɔ̀ji kadmɛɛ́ kí tɔ̀grɔ-ti rəm, bá kadi ulə dingəm mɛɛ́-dé-ti kadi 'ra kullə kadmɛɛ́ lə-dé rəm tɔ. Jaki 1:1 tɔ̀ji kí dow-je kí dɔsɔy kí Jaki ndàngi mbete kin adi-dé lé, 'to jipi-je kí d'adi mɛɛ́-dé Jeju Kristi, kí d'isi dɔnangi Israyel-ti al. Ngà to mbete kí à ra kɔ̀ dow-je lay kí d'adi mɛɛ́-dé Jeju tɔ. Jaki tɔ̀ji rɔ-é kí njèrakullə lə Lubə kɔ̀ 'lə 'Babe Jeju Kristi (Jak 1:1). Dan dow-je-ti kí sɔ́ kí ri-dé lə Jaki mɛɛ́ Kunmindɔ-ti kí Sigɔ́ kinlé, à to ɛ́ kí 'panè to kí káre dan ngankɔ́ Jeju-je-ti kin bá ndàngi mbete kinlé (Mat 13:55; Mar 6:3). Pol pa ta liə mɛɛ́ mbete-ti kí adi Galati-je 1:19 tɔ. Go tɔ̀si ndəl kində lo tɛɛ́-ti lə Jeju bɔy bá Jaki lé adi mɛɛ́ kí Kristi to dow kí Lubə un mindi-é kɔ́ kadi-é ree lé (1Kɔ 15:7). Go-ti, Jaki təl to njèkɔrnɔ́ njèkəwnə-je kí Jorijalɛm. Mbete kullə-je lə njèkɔwkulə-je 15 pa ta lə kullə liə. Ɛ́ tum gin mbete liə kí ta kí sɔ̀bi dɔ nɔmɛɛ́ dow kí à kadi njèkadmɛɛ́ tɔ̀gi mɛɛ́ kadmɛɛ́-ti. Bá go-ti, ɛ́ pa ta kí sɔ̀bi dɔ panjiyə-je kí gay-gay mɛɛ́ kadmɛɛ́-ti rəm, bá pa ta kí sɔ̀bi dɔ ra kullə kɔ̀ ta lə Lubə rəm, ra kɔ̀ njèndoo-je rəm, bá tɔ̀ji kullə ra lə kadmɛɛ́ rəm, pa kí dɔ koo-ti kí kadi dow oo go ta-é dɔ ta-ti kí ɛ́ pa rəm, bá pa ta kɔw-ti kí kadi dow ɔw kɔ̀ gosi lə Lubə rəm tɔ. Ɛ́ ndɔr mbi njénékingə-je, ə ulə dingəm mɛɛ́ njèkadmɛɛ́-je-ti kí d'isi 'ngəbi təl lə 'Babe, bá mbusi nja-dé kadi 'ra né kí tɔ̀grɔ-ti rəm, kadi 'pa ta kɔ̀ Lubə rəm, bá kadi 'təl kɔ̀ dɛ́ kí 'ndəm kadi d'ingə kaji rəm tɔ.

Tɔ̀ji rɔ́ kɔ̀ Lapiya kí ra

¹ †Mɔ́ Jaki kí ngonnjèkullə lə Lubə, kɔ̀ ngonnjèkullə lə 'Babe Jeju Kristi, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si sɔ̀i gin koji kí dɔgi gidi-é* joo kí 'sanəi-nə dɔ bɛ-je-ti kí rangi ə m'ra-si lapiya.

Kadmɛɛ́ kɔ̀ gosi

² Ngankɔ́-m-je kí njèkadmɛɛ́, né-je kí gay-gay kí tɛɛ́ dɔ-si-ti nɔ́ mɛɛ́-si kɔ́ koo kinlé, kadi ooi ki né rɔnəl kí ɔr njuti. ³ Kɔ́ sɔ̀i 'gəi kí nɔ́ kadmɛɛ́ lə-si kɔ́ koo kinlé, à koji kuwə rɔ́ ngɔ́. ⁴ Ngà kadi kuwə rɔ́ ngɔ́ lə-si ɔ́ lo kɔ́-é-ti gərərə, kɔ́ kadi 'toi dow-je kí asi gaki rəm, mɛɛ́-si idi njiki-njiki, ə kadi 'toi dow-je kí né madi nal-si al rəm tɔ. ⁵ Kinə dow káre dan-si-ti nal gosi rəmə, kadi dɔ̀ji Lubə ə à kadi-é; kɔ́ Lubə to njèkadi né dow-je lay kare kɔ̀ ndinoji. ⁶ Ngà kadi dowbé dɔ̀ji kɔ̀ kadmɛɛ́ rəm, bá kadi-é tadi ta dɔ-ti al rəm tɔ. Kɔ́talə dow kí tadi ta dɔ́ né-ti lé titi-nɔ́ kɔ̀ pungum man babo kí yəl ɔ̀si-é yó-je kí nè-je kin bè. ⁷ Kadi dow kí titi-nɔ́ bè kinlé, gə́ kí à kingə né ji 'Babe-ti al. ⁸ To dow kí mɛɛ́-é ra joo rəm, kɔ̀jra-je liə lay ya ɛ́ ɔ́ dɔ-ti al.†

Ta kí sɔ̀bi dɔ njèndoo dɛ́ kɔ̀ njénékingə

† **1:1** 1:1 Mat 13:55; Mar 6:3; Knj 15:13; Gal 1:19 * **1:1** 1:1 Dow-je kí Jaki ba-dé gin koji kí dɔgi gidi-é joo kinlé, to gin koji Israyel-je kí məsi-ti kí d'adi mɛɛ́-dé Jeju. Ngà ta kinlé à sɔ̀bi dɔ dow-je lay kí 'to jipi-je al kí d'adi mɛɛ́-dé Jeju tɔ. † **1:8** 1:8 1Jɔ 5:14-15; Mat 7:7-11; 15:22-28; Luk 18:1-8

⁹ Kadi ngonkɔ-ji kí njèkadmɛɛ kí to njèndoo ra rɔnɛl kɔɔ ɔ-é tò ki taá. ¹⁰ Ɖ njènékingɔ rɛmɔ, kadi-é ra rɔnɛl kɔɔ ɔ-é tò ki nangi tɔ. Kɔɔ ɛ à goto titi kí puti wale ur-né kin bè. ¹¹ Loki kàdì ubə bá ɔsi nɔ lé, wale ndole ə puti-é ur adi kurə-é kí kete goto. Bè ya tɔ ɔ njènékingɔ à goto-né ta kullə-je-ti liə.

Ta kí sobi dɔ nɔmɛɛ koo rɛm, néng rɛm

¹² Dow kí ɔ gərərɔ mɛɛ néng-ti lé, to njènékumɔ; kɔɔ go kɔ gərərɔ-ti liə lé ɛ à kingɔ nédɔji kí sobi dɔ kiskəm kí 'Babe un mindi-é kɔɔ kadi dow-je kí njéndigi-é. ¹³ Kinə néng tɛɛ dɔ dow-ti rɛmɔ kadi-é panè «to Lubə bá nɔ n'è» al, kɔɔ Lubə lé né kí maji al à nɔ-é al rɛm, bá ɛ ya kì ɔ-é kàrè nɔ dow al rɛm tɔ. ¹⁴ Ngà nɔ-nɔ kí né nɔ-é lé to kəmnda né kí tò mɛɛ-é-ti ya ədi-é ə ndɔr-é ki ta-ti. ¹⁵ Go-ti, loki kəmnda ra bɛ mɛɛ-é-ti rɛmɔ oji majal, ə loki majal ɔw kì kete-kete lé oji koy tɔ.

¹⁶ Ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ kí m'ində-si dan kəm-m-ti, ədi rɔ-si al: ¹⁷ Kadkare lay kí maji nɔ kì kí maji ɔr njuti lé, to né-je kí taá kí i rɔ Lubə-ti kí to Bɔbi né-je kí ndógi. Lubə lé ɛ mbəl rɔ-é tò gay al rɛm, bá ndil né kí njembəl rɔ-é goto rɔ-é-ti rɛm tɔ.

¹⁸ Lubə ya oji-ji kì mɛɛndigi liə kì takul ta liə kí to ta kí tɔgrɔ-ti, kɔɔ kadi j'toi titi dɔdər né-je lay kí ɛ ra-dé kin bè.

Koo ta lə Lubə ə təl rɔ go-ti

¹⁹ Ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ kí m'ində-si dan kəm-m-ti, né kí kadi 'gəi ɔn: Kadi nɔ-nɔ ya i kalangi oo ta, ngà kadi i kalangi pa ta al rɛm, bá kadi i kalangi ra wɔngi al rɛm tɔ. ²⁰ Kɔɔ wɔngi lə dow à ra né kí njururu lə Lubə al. ²¹ Gin-é kin bá kadi 'mbati-né né-je lay kí tò nɛ kì né-je lay kí to kullə mɛɛndul kí nɔy mɛɛ-si-ti, rɛmɔ ta kí 'dubi mɛɛ-si-ti kí to ta kí à kasi kaji ndil-si kinlé bá kadi 'ndigi ɔ-ti kì ɔ kí səl lɔm-lɔm. ²² Ooi ta kì koo par al, ngà ooi ta ə 'təli rɔ-si go-ti bane, bi ədi rɔ-si kì ta-je kí kuy kì nati al. ²³ Kɔɔ dow kí oo ta bá təl rɔ-é go-ti al lé, titi-nɔ kì dow kí oo ta kəm-é ɔɔbɔ-ti, ²⁴ bá ɔti ɔw rɛmɔ tajinati nè ya mɛɛ-é oy ɔ ta kəm-é-ti lé səl kin bè. ²⁵ Ngà dow kí ndər gin ndukun kí maji kí njètaa-ji kilə-ji taá kin ə təl rɔ-é go-ti bá ɔ ɔ-ti njángi, bi adi mɛɛ-é oy ɔ-ti al, ngà ɛ ra-né kullə kì rɔ tungə-é rɛmɔ, dowbé kinlé to njènékumɔ mɛɛ kullə ra-é-ti. ²⁶ Kinə dow ba rɔ-é njèpole né bá ngəm ndɔ-é al lé, ɛ ədi rɔ-é kì kədi, népole lə dowbé kinlé to né kí kɔgi kare. ²⁷ Yən, népole kí Lubə kí Bɔbi-ji oo adi to népole kí aa njay kí né kí maji al goto-ti ta kəm-é-ti lé, to koo go ngan al-je kì njéngɔwkoy-je dan nékəmtondoo-je-ti lə-dé, ə kitə rɔ ngərəngi kàdì né-je-ti kí dɔnangi-ti kí tò nɛ.

2

Ta kí sobi dɔ kɔrkəm-nɔ

¹ Ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ, kadmɛɛ 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí njèriɔa lé, ori nati kì kɔrkəm-nɔ al. ² Kinə dow madi ulə 'ningé lɔr ji-é-ti kì kubi-je kí maji-maji rɔ-é-ti ɔw-né lo kəwnɔ-ti lə-si je bè ə njèndoo madi ulə kubi-je kí ndisi rɔ-é-ti ɔw-né kəykəwnɔ-ti lé tɔ, ³ rɛmɔ kəm-si tò sikim dɔ dow-ti kí ulə kubi-je kí maji-maji rɔ-é-ti lé adi idəi-é 'painè: «I, 'isi nè, lo-ti kí maji kin.» Ngà njèndoo lé bá idəi-é 'painè: «I, 'ɔ taá tin» al rɛmɔ «'isi nangi lo kungì nja-m-ti tin.» ⁴ Loki sɔi 'rai né kí bè kin dan-si-ti lé to kɔr kəm-nɔ ban al wa? Ɖ sɔi 'təli njékɔr gangi né-je kì tagir-je kí maji al kí mɛɛ-si-ti ban al wa?

⁵ Ooi, ngankɔ-m-je kí m'ində-si dan kəm-m-ti: 'Gəi toki Lubə mbəti dow-je kí dow-je kí donangi-ti nè d'oo-dé ki njéndo-je lé, kadi 'təl njénékingə-je kí mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm, kadi kɔbe kí ɛ un mindi-é kɔ kadi njéndigi-é-je lé, təl nédɔji lə-dé rəm ya al wa? ⁶ Ngà sɔi ngá bá 'nədi njéndo-je! Njénékingə-je ya bá 'to njékadi-si kɔ-je kɔ njékow sə-si nɔ njégangta-je-ti lé al wa? ⁷ Dɛ ya bá 'to njésɔki ri kí maji kí toki kində dɔ-si-ti lé al wa?

⁸ Tɔgrɔ-ti ya, kinə 'təli rɔ-si go ndukun-ti kí ɔ madi-é-je lay kí to ndukun lə Lubə kí to ngar lə-ji, kí 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: «'A ndigi dow madi-i titi-nə kɔ rɔ-i bè tɔ†» kin rəmə to né kí maji. ⁹ Ngà kinə sɔi ɔri kəm dow-je rəmə sɔi 'rai majal ə ndukun gangta dɔ-si-ti kɔ sɔi ali dɔ ta. ¹⁰ Kɔtələ kinə dow təl rɔ-é go ndukun-ti bikti lay ya bá ɛ al dɔ ndukun káre rəmə, dowbé al dɔ ndukun-je lay ya. ¹¹ Kɔ dow kí njépanè: «'A ra kaya al» lé, ya panè: «'A təl dow al» tɔ. Adi kinə i 'ra kaya al kàrè bá kinə i 'təl dow rəmə, i 'al dɔ ndukun bikti lay. ¹² 'Pai ta rəm, 'rai né rəm, kəm dow-je kí d'a gangta dɔ-dé-ti kɔ ndukun kí njétaa dow-je kilə-dé taá kin bane. ¹³ Kɔ, dow kí njékoo kəmtondoo lə madi-é al lé, ta kí gangi kí dɔ-é-ti kàrè koo kəmtondoo à goto-ti tɔ. Ngà koo kəmtondoo bá dow à dum-né dɔ ta kí gangi.

Kadmɛɛ kɔ kullə kadmɛɛ

¹⁴ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kadi dow panè: «M'ow kɔ kadmɛɛ», ya ngà ɛ ra né kí tɔji kadmɛɛ lé al lé, se maji-é to ri wa? Se kadmɛɛ kinlé à kaji-é ya ban wa? ¹⁵ Kinə ngankɔ-si-je əse kɔnan-si-je madi d'ow kuti-dé dum əse nékuso-dé kɔ ndɔ-je lay goto ¹⁶ ya rəmə dow káre dan-si-ti idə-dé panè: «Ōwi kɔ lapiya, adi rɔ-si tungə jùrùrù ə adi mɛɛ-si ndan!» Loki sɔi 'pai bè ya bi adi-dé né kí d'a ra-né kɔ rɔ-dé al lé, sé maji-é to ri wa? ¹⁷ Kí sɔbi dɔ kadmɛɛ kàrè tɔ bè ya tɔ. Kadmɛɛ lé, kinə kullə-é goto rəmə, to kadmɛɛ kí oy suj.

¹⁸ Ngà dow madi à panè: «I 'ow kɔ kadmɛɛ, ngà mə rəmə m'ow kɔ kullə kadmɛɛ», ɔn ɔ «'ɔji-m kadmɛɛ lə-i kí kullə-é goto lé adi m'oo ə mə m'a kɔji-i kullə kadmɛɛ lə-m kadi oo-né kadmɛɛ lə-m tɔ.» ¹⁹ I 'adi mɛɛ-i kí Lubə ra káre-rè, 'lə-i to tó-é ya. Ndil-je kí maji al kàrè, d'adi mɛɛ-dé kí Lubə ra káre-rè tɔ, ə 'dadi ngin-ngin. ²⁰ Mbə dow, se i ndigi gə né kí tɔji kí kadmɛɛ kí kullə-é goto to kadmɛɛ kí mɛɛ wəy kare lé wa? ²¹ Ka-ji Abrakam ilə ngon-é Isaki logugi né-ti kɔ kadi Lubə kadkare-ti, adi to takul kullə ra-é-je bá ta ɔr-né dɔ-é-ti ya al wa? ²² I gə maji kí kadmɛɛ liə ɔw nati kɔ kullə ra-é-je ə kɔ takul kullə ra kadmɛɛ bá kadmɛɛ liə maji ɔr-né njuti. ²³ Bəba ta kí mbete kí aa njay pa lé né-é ra né. Mbete kí aa njay lé panè: «Abrakam adi mɛɛ-é Lubə, bəba Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti ə ba-é-né nam-é.» ²⁴ Sɔi 'gəi kí to kullə ra dow bá ta ɔr-né dɔ-é-ti bi kɔ takul kadmɛɛ liə ya par al. ²⁵ Bè ya tɔ ɔ Rakabi* kí to dené kí njékaya ya, uwə njétən lo-je kí 'to Israyel-je kɔ rɔ-é-ti, ə adi-dé 'təl kɔ rəbi kí rangi, adi to takul kullə ra-é bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti. ²⁶ Titi kí dow kí koo goto mɛɛ-é-ti to-né dow kí oy kinlé, gangi-é kin ya tɔ ɔ kadmɛɛ kí kullə-é goto to-né kadmɛɛ kí oy tɔ.

3

Ta kí dɔ ndɔ dow-ti Mat 12:33-37

† 2:8 2:8 Luk 10:27 * 2:25 2:25 Joj 2:1-21

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmeɛ, kadi sɔi njéndó dow-je né 'nɛi al! Kɔɔ sɔi 'gɔi maji kí je njéndó dow-je né-je lé ta kí gangi kí dɔ-ji-ti à nga nɔ. ² Jɛi lay ya j'rai né kí maji al kɔ kɔm rɔbi-je kí gay-gay. Kinɔ dow ra majal meɛ ta pa-é-ti al rɔmɔ, dowbé to dow kí maji ɔr njuti ɔ asi kuwə rɔ-é lay gin tógi-é-ti. ³ Loki j'ulɔi jim ta sində-je-ti kadi 'təl rɔ-dé go-ji-ti lé, j'ɔwi kɔ tógi dɔ rɔ-dé-ti lay. ⁴ Ooi ta kí dɔ bato-je-ti tɔ: Bato-je lé to né-je kí boy nɔ ya, ngà loki yəl kí ulə kɔ tógi-é ɔsi-dé kí kete-kete lé, ngon gow-é kí ndɛ bè ya njékuwə-é ɔw-né sə-dé lo-ti kí meɛ-é ndigi. ⁵ Bè ya tɔ, ndɔ dow to ngon rɔ kí ndɛ bè, ya ɛ pa ta-je kí al dɔ-é dɔ-é ɔsi-né gajɔ rɔ-é. Ooi bè! Ngon kɔpər kí ndɛ bè ya asi kɔ meɛ mbo lay! ⁶ Ndɔ dow lé titi-nɔ kɔ kɔpər bè tɔ. Ɛ bá to lo kí né ra kí njururu al tɔ-ti; ndɔ dow lé to ngon rɔ-ji kí tɔ dan ngan rɔ-ji-je-ti. Ɛ ya to njéndəm rɔ-ji lay kí né kí maji al, bá un pər kí tɔ sartagangi dɔ-é-ti ree ində-né kisi kɔ dɔ taá lə-ji! ⁷ Dow asi təl dɔ-je kí gay-gay lay, kɔ yəl-je, kɔ né-je kí njékagi nangi, kɔ né-je kí mani gin tógi-é-ti, ɔ təl-dé gin tógi-é-ti ya tɔ. ⁸ Ngà ndɔ dow lé, dow kí asi kuwə-é gin tógi-é-ti goto. To né kí maji al kí dow à kasi kuwə ta-é al, ɔ kɔngi né kí à tɔl dow rusi nji-nji. ⁹ Ɛ ya j'ɔsi-né gajɔ Bɔbi-ji kí to 'Babe rəm, bá j'indəi-né ndɔl dɔ dow-je-ti kí Lubə ra-dé adi 'titi-nɔ siə rəm tɔ. ¹⁰ Ta-ji kí káre-rè kin ya tɔrɔndi tɛɛ-ti rəm, bá ndɔl tɛɛ-ti rəm. Ngankɔ-m-je kí njékadmeɛ, to né kí à tɔ bè al. ¹¹ Kɔm kɛnɛnɛ kí káre-rè lé, man kí sol kɔ man kí ati à tɛɛ-ti wa? ¹² Ngankɔ-m-je kí njékadmeɛ, kote à kandi olibiye wa? Ɛse nduu à kandi kote wa? Kɔm kɛnɛnɛ kí káre-rè lé man-é à dɔ kati rəm, à sol rəm al.

Gosi kí j dɔrɔ-ti

¹³ Nɔ dan-si-ti bá to njègosi kɔ njènégə wa? Kadi-é toji kullə ra-é meɛ panjiyɔ-ti kí maji kí toji kullə ra dow kí njèsol dɔ-é kɔ njègosi. ¹⁴ Ngà kinɔ kim-nɔ kɔ jangi rusi meɛ-si nji-nji rɔmɔ, ɔsi gajɔ rɔ-si al rəm, bá ɔdi ta ɔsi-né ta kí tɔgrɔ-ti ngərangi al rəm tɔ. ¹⁵ Gosi kí bè kinlé j dɔrɔ-ti al, ngà to gosi kí dɔnangi-ti nè, to gosi lə dow, kɔ gosi lə ndil-je kí maji al. ¹⁶ Kɔ lo kí jangi kɔ kim-nɔ tɔ-ti lé, né-je kí tulə nati kɔ majal-je kí gay-gay tɔ-ti tɔ. ¹⁷ Ngà gosi kí j dɔrɔ-ti to gosi kí aa njay ya kete, go-ti to lapiya, to sol lɔm-lɔm, to kuwə noji, to koo kəmtondoo kí nɔ, to kullə ra-je kí maji-maji ɔ kɔr kɔm-nɔ goto-ti rəm, bá kədkəm-nɔ goto-ti rəm tɔ. ¹⁸ Dow-je kí njékulə dow-je noji nati lé, 'to njésangi lapiya lo kisi-dé-je-ti ɔ kandi-é to né ra kí njururu.

4

Rɔ kɔ bo né-je kí maji al *1Pi 5:5-9*

¹ Ta-je kɔ kɔl-nɔ-je kí tɔ dan-si-ti lé j rá wa? To bo né-je kí maji al kí meɛ-si-ti ya bá ɔsi-si bɔy-bɔy buki-si dɔ-nɔ-ti tin al wa? ² Sɔi 'rai kəmnɔ né ɔ ingəi al; rɔmɔ 'toi njétɔl dow-je kɔ njéra-nɔ jangi-je; né kí ingəi meɛ-é-ti goto. Sɔi 'toi njéra-nɔ ta-je kɔ njékɔl-nɔ-je. Né kí 'ndigi lé, sɔi ingəi al, kɔ 'gəi dɔji né Lubə al. ³ 'Dɔji né ɔ ingəi al, kɔ 'dɔji kɔ tagir kí maji al, 'dɔji kɔ tində sane kɔgi dɔ bo né-je-ti kí maji al kí meɛ-si-ti. ⁴ Sɔi njérakaya-je kan! Sɔi 'gəi kí ra kəmnɔ né-je kí dɔnangi-ti lé, to kɔsi ta kɔ Lubə ya al wa? Adi dow kí ra kəmnɔ né-je kí dɔnangi-ti nè lé to njèba lə Lubə. ⁵ Ta kí mbete kí aa njay pa lé, sɔi adi to ta kí kare wa? Mbete kí aa njay panè:

Ndil* kí Lubə adi-é isi mee-ji-ti lé jangi ra-é do-ti. ⁶ Ngà ramaji lə Lubə lé al do lo; kdo mbete kí aa njay panè: Lubə ɔsi ta njékində kàdì-dé-je, ngà ɛ ramaji kì njésol do-dé-je. ⁷ Ən é uləi do-si gin tógi-ti lə Lubə; ɹi gərərə nɔ́ Sú-ti ə à kay-si kə say nɔ́. ⁸ 'Reei ngosi kɪ rɔ Lubə-ti ə à ree ngosi kɪ rɔ-si-ti tɔ. Səi njéramajal-je, 'tɔri ji-si né kí maji al-ti; səi kí mee-si ra joo, adi mee-si aa njay. ⁹ Kadì 'gəi kí 'toi dangi-ti-je, 'ndingəi ndoo, 'nɔ́i, adi kogi lə-si təl nɔ́ ə adi rɔnəl lə-si təl mee-kɔ́. ¹⁰ 'Soli do-si nɔ́ 'Babe-ti ə à kite do-si taá.

Ta kí sobi do gangta do-na-ti

¹¹ Ngankɔ́-m-je kí njékadmeɛ, 'pai ta kí maji al do-na-ti al. Dow kí pa ta kí maji al do ngonkɔ́-é-ti əse gangta do-é-ti lé, ɛ pa ta kí maji al do ndukun-ti lə Lubə rəm, bá gangta do ndukun-ti lé rəm tɔ. Ngà kinə i 'to njègangta do ndukun-ti rəmə, i 'to njègangta bi 'to njètəl rɔ-i go ndukun-ti al. ¹² Kdo Lubə ya kɪ kár-é é to njékadi ndukun rəm, bá to njègangta rəm; ɛ ya asi kaji dow rəm, asi təl dow rəm tɔ. Ngà i ə 'to ná bá 'gangta do dow madi-i-ti wa?

Ta kí sobi do kində kàdì

¹³ Ooi maji! Səi kí isi 'painè: Bone əse bore ə j'a kow bebo-ti kí bè kin, j'a ra bal káre, j'a ra gati ə j'a kingə là. ¹⁴ Səi 'gəi né kí à tɛɛ do-si-ti ndo-ti kí bore al! Kdo səi lé 'titi-na kì mum kí usi sɛ bè ya ə sane kin bè. ¹⁵ Ngà ta kí lé a pai ɛn: Kinə 'Babe ndigi rəmə, j'a kisi kì do-ji taá ə j'a ra né kí bè əse né kí bè kin. ¹⁶ Ngà kí ngosnè-ti kinlé, səi isi ɔsi gajɪ rɔ-si kɪ ta-je kí al do-si. Ko kosi gajɪ rɔ kí bè kinlé maji al. ¹⁷ Kinə dow gə ra maji ya bá ra al lé, dowbé kin ra majal.

5

Ta kí sobi do njénékingə-je

¹ Səi njénékingə-je, ooi maji! 'Nɔ́i, 'tuməi rusi-rusi, kdotalə tuji-je kí à ree do-si-ti! ² †Nékingə-je lə-si ndum luti ə nɔ́-je d'ɔ́ kubi-je lə-si lay. ³ Lɔ́r-je kɪ là-je lə-si nɔ́; ə nɔ́-é kinlé à kilə ta do-si-ti, ə à kɔ́ daji rɔ-si titi-na kɪ pər bè. Səi isi mbɔ́i né-je lə-si indəi ngangəm mee ndo-je-ti kí dobəy-ti bəy al ban! ⁴ Ooi bè! Səi 'mbati kugəi nédoji njérakullə mee ndor-je-ti lə-si adi 'nɔ́ ə ndi nɔ́-dé ɔw sar usi mbi 'Babe-ti kí njəkosi njéɔ-je. ⁵ Səi isi dan maji-ti bagja donangi-ti nè ə inəi rɔ-si yaki 'rai né-je kí donangi-ti nè. Səi usoi né əi-né mbul-mbul toki dɔ́-je kí d'ɔw kɪ təl-dé kin bè. ⁶ Njèra né kí njururu ya səi 'gangi ta do-é-ti ə 'toli-é do-ti. ɛ ijə-si rɔ al.

Kuwə rɔ ngə mee néngə-je-ti

⁷ Beba ngankɔ́-m-je kí njékadmeɛ, iləi mee-si do madi-é-ti sar ndo təl 'Babe-ti. Ooi, njëndɔ́r lé, ilə mee-é do madi-é-ti sar kadì ingə-né man ndi kí doşay kɪ soşy man ndi ngəbi-né kandi né kí maji kí nangi à kadì-é. ⁸ Səi ya kàrè, iləi mee-si do madi-é-ti, uwəi mee-si ngə, kdo ndo ree lə 'Babe nɔ́y ngosi. ⁹ Ngankɔ́-m-je kí njékadmeɛ, 'yuni ta do-na-ti al, nè ta kí gangi à kusi do-si-ti. Ooi, Njègangta ɹ tarəbi-ti ngá.

¹⁰ Ngankɔ́-m-je kí njékadmeɛ, njépata-je kí ta Lubə-ti kí ndoki 'pa ta kɪ ri 'Babe lé, d'ingə kɔ́ rəm, d'ilə mee-dé do madi-é pɔ́ rəm ɛn é adi 'to néndaji lə-si. ¹¹ Ooi bè! Dow-je kí d'ɔ́ do nja-dé-ti njáŋgi lé bá j'painè 'to njénékumə-je. Səi ooi poyta kí sobi do kə do nja-ti njáŋgi lə Jobi rəm,

* 4:5 4:5 Ndilkɪ ta-é tò nè kinlé dow-je kí 'nə-je 'panè to Ndil kí aa njayə dɛ kí dan-ti-je 'panè to ndil dow. † 5:2 5:2 Mat 6:19

ɓá né kí 'Babe ra siə ta sɔy-é-ti kàrè ooi rəm tɔ. Kɔɔ 'Babe lé to njèkoo kəmtondoo rəm, ɓá ta ò mɛɛ-é kɔɔ dow-je rəm tɔ.

Ta kí dɔ kubi rɔ-ti

¹² †Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kete nò né-je-ti lay lé, ubi rɔ-si kì dɔrɔ al rəm, ubi rɔ-si kì dɔnangi al rəm, ɓá ubi rɔ-si kì né madi kí rangi al rəm. Ngà kinə ta lə-si to oiyo rəmə, ɔi dɔ oiyo-ti ə kinə ta lə-si to ɔ-ɔ rəmə, ɔi dɔ ɔ-ɔ-ti; bə kɔɔ kadi usi mɛɛ ta kí gangi-ti al.

Pa ta kì Lubə kɔɔ njəmɔy-je

¹³ Kinə dow madi dan-si-ti isi dan kò-ti rəmə, kadi-é pa ta kì Lubə. Kinə dow madi dan-si-ti isi dan rɔnəl-ti rəmə, kadi-é usi patóy-je. ¹⁴ †Ba kinə dow madi dan-si-ti mɔy ra-é rəmə, kadi-é ɓa 'ngatógi-je lə njékəwnɔ-je kadi 'pa ta kì Lubə kɔɔ ta liə d'ur-né ubi dɔ-é-ti kì ri 'Babe. ¹⁵ Ta kí pa kì Lubə kì kadmɛɛ lé à kadi lapiya njəmɔy ə 'Babe à kadi-é ubə nangi ì taá; ə kinə ɛ ra majal-je nɔɔ rəmə, à toki kinə go-é kɔɔ kadi-é.

¹⁶ Ən é 'pai ta rəsi dɔ majal-je-ti lə-si adi-nɔ ə 'pai ta kì Lubə kɔɔ ta lə-nɔ, kɔɔ kadi ingəi lapiya. Ta kí njèra né kí njururu pa kì Lubə ə ɔ dɔ-ti njangi lé, ɔw kì tógi nɔ. ¹⁷ Eli kí to dow madi-ji ya ndɔki pa ta kì Lubə ɔ dɔ-ti njangi kadi ndi ədi al é ndi ədi dɔnangi-ti al ya ɓal mutə kì nɔy mɛkɛ.

¹⁸ Bəy ɓá təl pa ta kì Lubə gogi rəmə, ndi ədi adi né-je kí dɔnangi-ti andi.

¹⁹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kinə dow madi dan-si-ti ndəm, adi ɔ sɔy kì ta kí tɔgrɔ-ti ɓá dow kí rangi təl ree siə ²⁰ †rəmə, kadi 'gəi maji kí dow kí njètəl kì njèramajal dɔ rəbi ndəm-ti lé, to njəkaji-é ta yo-ti. Ə né kí ɛ ra kinlé to kəm rəbi kuti* dɔ majal-je nɔ.

† **5:12** 5:12 Mat 5:34-37 † **5:14** 5:14 Mar 6:13 † **5:20** 5:20 1Pi 4:8 * **5:20** 5:20 Kutì dɔ majal-je kí ta-é tò nè kinlé to ta kí sobi dɔ kutì dɔ majal-je kadi dow oo al al, ngà sobi kinə go majal-je kɔɔ (Gos 10:12; Pa 32:1; 1Pi 4:8).

Mbeta kí dɔsɔy kí Piyər ndàngì

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Piyər ndàngì

Njèkɔwkułə Piyər ndàngì mbete kin adi njèkadmeɛ-je kí 'sane-ɲa dɔnangi-ti lə dow-je kí Ròm, dɔnangi Aji-ti kí ngon-é (kí bone bè 'ba-é Turki). Ɛ ndigi kulə dingəm meɛ-dé-ti dan kɔ-je-ti kí d'isi d'ingə ngá kin rəm, bá ndigi kadi-dé tógi kɔ-je kí d'ow kà kingə ki kingə bəy kin rəm.

Piyər lé, to dow káre dan dow-je-ti kí boy kí ri-é tò meɛ mbete-je-ti lə Matiye, kà Marki, kà Luki, kà Ja, rəm tò meɛ Mbeta kullə-ti lə Njèkɔwkułə-je kí kɔ lo kɔr-é-je-ti 1-10 rəm tɔ. 'Gə-é kà ri-é kí Simɔ. Jeju mbəti-é adi-é to kí káre dan njéndó né-je-ti liə kí dɔgi gidi-é joo, ə ində ri-é lə Piyər (Mark 3:16-17). Go-ti, loki Jeju təl ɔw dɔrɔ-ti gogi lé, Piyər ingə tógi ilə-né mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ kaji dan jipi-je-ti rəm, dan jipi al-je-ti rəm. Lo kɔr-é-ti kí 5:13 lé, Piyər tɔji kí n'ndàngì mbete kinlé dɔnangi Babilɔn-ti kí d'un d'ɔji-né bebo Ròm.

Kɔ ta-je kí boy-boy ra mutə meɛ mbete-ti kin adi to ta kí sobi dɔ: Kaji rəm, kulə dɔ gin tógi-ti rəm, bá kɔ rəm. Kulə gin-é-ti lé, Piyər ra oiyo Lubə kɔ kaji kí tò kà takul Jeju Kristi ə ole-né meɛ njèkadmeɛ-je kí dɛ lé Lubə oji-dé koji kí sigi, kɔ nékində meɛ dɔ-ti kí tò kəm. Ɛ ulə dingəm meɛ-dé-ti kadi panjiyə-dé aa njay, kɔ kadi kaji kinlé tɔji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. Tò kadi dɛ d'a tɔji kullə ra-dé kí maji kà kəm rəbi kulə dɔ gin tógi-ti adi dɛ lay ya kadi d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti lə njèkɔbe-je; kadi bə-je d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti lə 'ba-dé-je; kadi dené-je d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti ngow-dé-je ə kadi dingəm-je d'un ta ne-dé-je. Kí sobi dɔ kɔ rəm, njèkadmeɛ-je lé, lé dow-je d'ulə kəm-dé ndoo titi kí ndɔki d'ulə-né kəm Jeju ndoo kin bè kàrè, kadi d'adi to rɔ-dé al. To kəm rəbi kí tò kɔ kadi d'ingə-né kɔ kɔ ta liə.

Tɔji rɔ kà lapiya kí ra

¹ Mɔ Piyər, njèkɔwkułə lə Jeju Kristi, bá m'ndàngì mbete kin m'adi-si səi kí Lubə mbəti-si kí ayi isi bembə-je-ti dɔnangi Pɔ-ti, kà dɔnangi Galati-ti, kà dɔnangi Kapadosi-ti, kà dɔnangi Aji-ti, kà dɔnangi Bitini-ti. ² Mbəti kí Bəbi-ji Lubə mbəti-si kinlé, to kɔjra liə kí oji kete low nɔ bá adi Ndil kí aa njay ində-si tagay kadi 'təli-né rɔ-si go ta-ti lə Jeju Kristi rəm, kadi məsi-é bɔr-né majal-je lə-si kɔgi rəm. Kadi ramaji kà lapiya lə Lubə ɲay sə-si dɔ madi-é-ti kí dɔ madi-é-ti.

Kaji to nékində meɛ dɔ-ti kí maji ɲa

³ Kɔsgaji to 'lə Lubə kí to Bəbi 'Babe lə-ji Jeju Kristi. To kí Lubə to njèkoo kəmtondoo kí ɲa lé bá oji-ji-né koji kí sigi kà takul tɔsi kí Jeju Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy, adi j'owwi kà nékində meɛ dɔ-ti lə-ji kí tò sartagangi rəm, ⁴ nékugə dɔji kí à ndum al rəm, à tò ɲɛ al rəm, bá ndole-é à tò lo tò-é-ti rəm ya tò dɔrɔ-ti nɔɔ tò ngəbi-ji, ⁵ jəi kí tógi lə Lubə ngəm-ji kà takul kadmeɛ kɔ kaji kí tò pèrèrè kadi tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi meɛ ndɔ-je-ti kí dɔbɔy-ti.

⁶ Gin-é kin bá, lé isi ingəi kɔ-je kí gay-gay kaglo-je-ti kí sɛ kí ngosnè kin kàrè, səi 'rai-né rɔnəl; kɔ-je lé tò kadi à ree dɔ-si-ti kɔ ɲa-si koo ya.

⁷ Kdotalə lər kí à tuji bəy kin kàrè d'ulə pərəə bá d'or njar-é; beba kadmeə lə-si kí to né kí maji n̄a itə lər kinlé kàrè d'a n̄a-é dan k̄o-je-ti koo, kdo kadi go-ti rəmə ingəi tóy, k̄i k̄osgaji, k̄i riba ndo-ti kí Jeju Kristi à toji-né rə-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti.

⁸ Kristi lé, səi ooi-é al ya 'ndigi-é rəm, səi ooi-é al bəy ya adi-é meə-si rəm ə 'rai rənəl kí to rənəl kí dum pa rəm, to rənəl kí riba-é n̄a rəm, ⁹ kdo kaji kí aji kinlé to nékugə doji kadmeə lə-si.

Ta kí sobi do njépata-je kí ta Lubə-ti, k̄i kaji

¹⁰ Njépata-je kí ta Lubə-ti kí 'pa ta kí sobi do ramaji lə Lubə kí tò kdo ta lə-si kinlé, 'ndər gin ta kí sobi do kaji kinlé n̄a rəm, bá 'dəji ta kí do-ti kete k̄i gogi rəm to. ¹¹ K̄o-je kí Kristi* à kingə, k̄i riba kí à kingə go-ti bá Ndil-é kí isi meə-dé-ti toji-dé kete kinlé, de 'ndər gin-é n̄a kdo koo se à to dokaglo kí rá-ti, ə à ra né k̄i kəm rəbi kí ban wa?

¹² Lubə toji-dé adi 'gə kí né-je kí de 'pa ta-é kinlé, sobi do-dé de al, ngà sobi do-si səi. Beba bone bè njékilə mbə Poyta kí Maji 'pa d'adi-si k̄i tōgi lə Ndil kí aa njay kí Lubə adi-é i dora-ti ree rə-dé-ti lé ə malayka-je kàrè 'ndigi kadi 'gə meə Poyta kí Maji kinlé to.

Panjiyə ngan lə Lubə

1Te 5:8-9; Tit 2:11-14

¹³ Gin-é kin bá, isi kəm do rə-si-ti, indəi kəmkaa do rə-si-ti ə adi meə-si bikti lay ya tò k̄i do maji-ti kí à toki ra sə-si ndo-ti kí Jeju Kristi à toji-né rə-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti. ¹⁴ Səi lé, 'toi ngan-je kí njétəl rə-si go ta-ti, ən é bo né-je kí ndəki ra-si loki isi-né do mbə-ti bəy kinlé, adi ra-si gogi al ngá; ¹⁵ ngà adi panjiyə-si lay ya aa njay titi kí Lubə kí njəba-si aa-né njay kin bè to. ¹⁶ Kdotalə 'ndangi 'panè: Aai njay, kdo ma lé m'aa njay. ¹⁷ Lubə kí isi 'pai siə ta ə 'bai-é Bobi-si lé, e to njəkər kəm dow al, adi e gangta do n̄a-n̄a-ti k̄i go kullə ra-é; ən é bal kisi k̄i do taá lə-si donangi-ti nè lé, adi panjiyə-si ilə kuji do-é-ti.

¹⁸ Səi 'gəi maji kí to là-je, k̄i lər-je kí à tuji kin bá Lubə gangi-né do-si lo né ra-ti kí do mbə-ti kí bob-si-je d'oji-si-né kin al;

¹⁹ ngà to məsi Kristi kí gati-é al do lo, kí toki məsi ngonbati kí məti goto rə-é-ti rəm, né kí maji al goto rə-é-ti rəm kin bá Lubə taa-si-né ilə-si taá.

²⁰ Kristi lé, Lubə mbəti-é kete n̄o kində gin donangi-ti n̄u, ya ngà e adi-é toji rə-é meə ndo-je-ti kí dóbəy-ti kdo maji lə-si.

²¹ K̄i takul-é bá səi adi-né meə-si Lubə kí adi-é tosi ndəl ində lo t̄eə dan dow-je-ti kí d'oy rəm, ulə riba do-é-ti rəm; bè kdo kadi adi-né meə-si Lubə rəm, indəi-né meə-si do-é-ti rəm.

²² Səi 'təli rə-si go ta-ti kí togrə-ti adi 'toi dow-je kí aai njay, kdo kadi 'ndigi-n̄a ndigi kí togrə-ti titi kí 'toi-né ngank̄o-n̄a-je, ən é 'ndigi-n̄a ndigi kí k̄orkəm-n̄a, k̄i k̄ədkəm goto-ti. ²³ Səi lé, to ta lə Lubə kí tò kəm rəm, tò lo tò-é-ti sartagangi rəm kin bá oji-si koji kí sigi; bi to koji lə bob-si-je kí d'a koy ndo madi kin al; ²⁴ kdotalə 'ndangi meə mbete-ti kí aa njay 'panè: Dow-je lay ya 'toki wale bè; ə riba lə-dé toki puti wale bè;

* **1:11** 1:11 Kristi lé k̄ər meə-é to dow kí Lubə mbəti-é.

wale lé tuti ə puti-é ur,

²⁵ ngà ta lə 'Babe tò lo tò-é-ti sartagangi.

Ə ta kinlé, ɛ b́a to Poyta kí Maji kí d'ilə mbe-é d'adi-si lé.

2

¹ Beba né lay kí to kullə meɛndul, k̀i né lay kí to kullə kədi dow-je, k̀i kədkəm dow-je, k̀i jangi-je, k̀i né lay kí to kulə ta ndil-ɲa-ti-je kinlé, 'tusi inɲəi kɔgi. ² Adi bo ta lə Lubə kí to mba kí aa yéréré kin b́a ra-si titi kí bo mba ra-né ngan-je kí bər kin bè, kɔɔ kadi 'tɔgi-né ə 'tɛɛi-né kaji-ti, ³ kɔɔtalə səi 'nəi ooi adi 'gəi kí 'Babe maji. ⁴ 'Reei rɔ 'Babe-ti kí toki ər kí tò kəm, kí dow-je 'mbati, ngà Lubə mbəti adi to né kí gati-é ɲa ta kəm-é-ti†. ⁵ Səi ya kàrè 'toi ki ər-je kí tò kəm bè, é indəi rɔ-si nati kadi 'təli kəy kisi Ndil kí aa njay rəm, kadi 'toi njégugné-je kí aai njay, kɔɔ kadi Ndil kí aa njay ra adi adi kadkare kí nəl Lubə k̀i takul Jeju Kristi. ⁶ Kɔɔtalə 'ndangi meɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: Ooi, ma Lubə m'mbəti ər kí gati-é ɲa, b́a m'ində sul kəy-ti meɛ bebo Siyɔ-ti*. Dow kí adi-é meɛ-é ə rɔ-é à sol-é al. ⁷ Adi səi njékadmɛɛ-je lé, səi b́a riba tò dɔ-si-ti. Ngà rɔ njémeɛngɔ-je-ti rəmə, ər kí njékində kəy-je d'ilə piringi kɔgi lé, b́a təl to ər kí maji kí sul kəy-ti† rəm, to ər kí tugə dow-je jigi-ti rəm, to ər kí à ra dow-je kadi 'tusi‡ rəm. ⁸ Dɛ, 'tugə nja-dé ər-ti lé 'tɛɛ d'usi, kɔɔ 'mbati təl rɔ-dé go ta-ti lə Lubə; gin-é kin b́a kusi kinlé tò ngəbi-dé-né. ⁹ †Ngà səi njékadmɛɛ-je rəmə, səi 'toi gin dow-je kí Lubə mbəti-si rəm, 'toi njégugné-je lə Lubə kí to ngar rəm, 'toi gin dow-je kí aai njay rəm, 'toi gin dow-je kí Lubə gangi dɔ-si, kɔɔ kadi iləi mbe néra-je kí maji-maji liə ɛ kí njəba-si kadi ji londul-ti 'reei londogi-ti liə kí maji ɲa. ¹⁰ Səi lé ndɔki 'toi gin dow-je madi al, ngà bone bè 'toi gin dow-je liə; ndɔki Lubə oo kəmtondoo lə-si al, ngà bone bè Lubə oo kəmtondoo lə-si.

Panjiyə njékadmɛɛ-je ki rɔ njékadmɛɛ al-je-ti rəm, ki rɔ njékɔbe-je-ti Róm 13:1-8; Epe 6:5-8

¹¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, 'toi mba-je, njékɔw k̀i nja-si taá b́a m'ulə-né dingəm meɛ-si-ti kadi 'mbati bo né-je kí maji al kí tò daji rɔ-si-ti isi rɔ k̀i ndil-si. ¹² Adi panjiyə-si maji dan njékadmɛɛ al-je-ti, kɔɔ kadi lé d'isi d'ilə ta dɔ-si-ti 'panè 'toi dow-je kí njəra né kí maji al ya kàrè, d'oo kullə ra-si-je kí maji-maji kin rəmə, d'osi-né gaji Lubə ndɔ kí à tɛɛ-né dɔ-dé-ti. ¹³ Kɔɔ ta lə 'Babe lé, uləi dɔ-si gin tɔgi-ti lə ngar kɔɔ to kí ɛ to 'boy dɔ né-je-ti lay, ¹⁴ rəm uləi dɔ-si gin tɔgi-ti lə gubərnər-je, kɔɔ to kí dɛ 'to dow-je kí ngar ulə-dé kadi 'gangi ta dɔ dow-je-ti kí njəra né-je kí maji al ə 'piti dow-je kí njəra né-je kí maji. ¹⁵ Kɔɔtalə Lubə ndigi kadi 'rai maji kɔɔ kadi uwəi-né ta mbə-je kí njégə né al. ¹⁶ Adi panjiyə-si to panjiyə dow-je kí Lubə taa-dé ilə-dé taá; kɛ b́a adi taa kilə taá lə-si təl to né kɔn dɔ meɛndul al; ngà kadi panjiyə-si to panjiyə ngannjékullə-je lə Lubə. ¹⁷ Uni ta dow-je lay; 'ndigi ngankɔ-si-je kí 'to njékadmɛɛ-je, 'bəli Lubə, uni ta ngar.

Ta kí sobi dɔ njékadmɛɛ-je kí 'to bə-je

¹⁸ Səi ngannjékullə-je, uləi dɔ-si gin tɔgi-ti lə 'ba-si-je k̀i bəl kí tɔgrɔ-ti; dɛ kí 'maji rəm, 'sol ləm-ləm par b́a kadi uləi dɔ-si gin tɔgi-ti lə-dé al; ngà dɛ kí 'ngà kàrè, uləi dɔ-si gin tɔgi-ti lə-dé tɔ. ¹⁹ Kɔɔtalə k̀i kí dow ingə k̀i ndangi kare ya ə ore meɛ-é kɔɔ to kí ɛ to njəbəl Lubə lé to né kí maji.

† 2:4 2:4 Epe 2:20-22; Mat 21:42-44; Róm 9:24-33 * 2:6 2:6 Eja 28:16 † 2:7 2:7 Pa 118:22 ‡ 2:7 2:7 Eja 8:14 † 2:9 2:9 Tit 2:14

²⁰ Kdotalə kinə dow ingə kò kdo né kí maji al kí ɛ ra bá ore mɛɛ-é kàrè, piti ri bá d'a piti-é wa? Ngà kinə dow ingə kò kdo né kí maji kí ɛ ra bá ore mɛɛ-é rəmə, to né kí maji takəm Lubə-ti.

²¹ To né kin bá Lubə ɓa-si kdo;
kdotalə Kristi lé, ɛ ya kàrè ingə kò kdo ta lə-si tɔ;
ɛ ra bè kdo kadi təl néndaji kadi uni-né dɔ nja-é tɔ.

²² Kristi lé ra majal nja káre al rəm,
ədi dow nja káre al rəm;

²³ Bá 'taji-é kàrè, ɛ taji-dé tó-ti al rəm,
d'adi-é kò kàrè, ɛ ay rɔ dɔ-dé-ti al rəm,
ngà ɛ inɔ rɔ-é ji Lubə-ti kí to njègangta kí njururu.

²⁴ Kristi lé, ɛ ya ɔy majal-je lə-ji dɔ-é-ti ɔy-né dɔ kagdəsi-ti,
kdo kadi j'oyi koy majal-je lə-ji lé
ə j'isi kì dɔ-ji taá kdo néra kí njururu;
ɛ bá ndunɔ dɔ-je liə aji-si.

²⁵ Kdotalə, ndɔki ɔwi toki bati-je kí 'ndəm bè,
ngà ɓone bè səi 'təli 'reei rɔ njèkul-si-ti kí to njèngəm-si.

3

Ta kí sobi dɔ njétaa-nɔ-je

1Ti 2:9-15; Epe 5:22-33

¹⁻² †Səi dené-je kàrè, uləi dɔ-si gin tógi-ti lə ngɔbi-si-je, kdo kadi lé dɛ kí dan-ti-je 'mbati təl rɔ-dé go ta-ti lə Lubə kàrè, kadi 'təl njékində-je kì takul panjiyə-si səi ne-dé-je, kdo koo kí d'oo kí panjiyə-si maji rəm, kdo kuji kí iləi dɔ-dé-ti rəm ɓi kì takul ta kí ta dow-ti al. ³ †Mɔnəi kì né-je kí rɔ-si-ti ndaa-ti nè kí to dɔ kí kuwə-je, kì 'ningó lɔr-je, kì kubi-je kí là-é nɔ-nɔ kin al, ⁴ ngà 'mɔnəi kì né-je kí ɓɔyɔ rɔ-é mɛɛ-si-ti, kí to né-je kí à tuji al, kí to panjiyə kí sol ləm-ləm rəm, kisi selele rəm; né-je kinlé bá, to né-je kí gati-é nɔ takəm Lubə-ti. ⁵ Gangi-é kin bá dené-je kí ndɔki 'to dené-je kí d'aa njay, kí 'to njékində mɛɛ-dé dɔ Lubə-ti 'mɔne-né ə d'ulə-né dɔ-dé gin tógi-ti lə ngɔbi-dé-je; ⁶ titi Sara kí təl rɔ-é go ta-ti lə Abrakam adi ɓa-é: 'Ba-m kin bè. Kinə adi ɓəl gangi mɛɛ-si al, adi 'rai maji kì mɛɛ-si kí nda kay rəmə, 'toi nganka Sara tɔ.

⁷ †Səi dingəm-je kàrè, isi kì ne-si-je ə 'gəi kí dɛ 'to dow-je kí tógi-dé asi al nɔ. Uni ta-dé kdo dɛ kàrè d'ingə kaji kì takul ramaji lə Lubə nati sə-si tɔ; 'rai bè kdo kadi né madi ilə-si kagi lo pa ta-ti kì Lubə al.

Ta-je kí sobi dɔ ndignɔ

Rɔm 12:14-21; Mat 10:24-31

⁸ Kí kadi m'tɔl-né ta ta kin rəmə, səi lay ya kadi ɔwi kì tagir kí káre-rè rəm, adi mɛɛ-si asi-nɔ rəm. 'Ndigi-nɔ titi kí tuwə kadi ngankɔ-nɔ-je 'ndigi-né-nɔ, adi ta ɔ mɛɛ-si kdo ta lə-nɔ ə 'soli dɔ-si nɔ-nɔ-ti. ⁹ Dow ra sə-si né kí maji al kàrè, 'rai siə né kí maji al tó-ti al rəm, bá lé dow taji-si kàrè 'taji-é dɔ-si-ti al rəm; ngà 'tɔri ndi-si dɔ-é-ti; kdotalə né kin bá to né kí Lubə ɓa-si kadi 'rai kdo kadi ingəi-né tɔrɔndi tɔ.

¹⁰ Dow kí ndigi kadi n'isi kì dɔ-n'è taá
ə n'isi dan maji-ti kì low-low rəmə,
kadi dowbé ngəm ndɔ-é lo pa ta-ti kí maji al
ə ngəm ta-é dɔ kədi ta-ti,

11 kadi or rɔ-é kɔgi mee néra-ti kí maji al ɔ ra maji, kadi sangi lapiya ɔ sangi kəm-é ki kete-kete.

12 Kɔtalə 'Babe ində kəm-é go dow-je-ti kí njéra né kí njururu ɔ yəl mbi-é oo-né ta-je kí 'pa siə; ngà 'Babe ɔsi ta njéra né-je kí maji al.

Kisi do nja-ti kɔ pa ta kí do nékində mee do-ti

13 Kinə indəi rɔ-si ta ra né-ti kí maji lé, ná à ra-si maji al wa? 14 † ɔ kinə ingəi kɔ kɔtalə néra kí njururu rəmə, səi 'toi njénékumə-je! Njéra né-je kí maji al lé, 'béli-dé al rəm, adi mee-si gangi man al rəm. 15 Ngà Kristi kí to 'Babe lé, kadi 'gəi mee-si-ti kí ɛ aa njay ɔ isi pèrèrè kɔ ndo-je lay, kɔ kadi kinə dow ndur gin kində mee do-ti lə-si rəmə idəi-é; ngà kidə bá idəi-é kɔ ta kí sɔl ləm-ləm rəm, kɔ kuji kí kilə rəm. 16 Adi tagir kí maji tò mee-si-ti, kɔ kadi lé d'ilə ta do-si-ti kàrè, de njépata kí maji al do panjiyə-si-ti kí maji kí to panjiyə Kristi lé, rɔ-dé sɔl-dé. 17 Kɔtalə kingə kɔ kɔ néra kí maji lé, kinə to ndigi lə Lubə rəmə, to soti itə kingə kɔ kɔ né ra kí maji al.

Ta kí sobi do koy kɔ tɔsi ndəl lə Kristi

18 Kɔtalə Kristi kɔ do-é oy nja káre-rè kɔ majal-je; ɛ kí to njéra né kí njururu ya oy kɔ njéra né-je kí njururu al, kɔ kadi ree sə-si rɔ Lubə-ti.

'Tɔl-é kɔ to kí to dow, ngà Ndil kí aa njay adi-é tɔsi ndəl tɛɛ.

19 Kɔ takul Ndil kinlé bá ndɔki, ɛ ɔw ilə-né mbɛ Poyta kí Maji adi ndil dow-je kí d'á dangay-ti koo tɔ.

20 De bá ndɔki 'ra dɔngə, ya ngà Lubə ilə mee-é do madi-é-ti ki kete-kete mee ndo-je-ti kí Nuwe isi ra-né bato lé. Bato kinlé dow-je kí d'isi mee-é-ti d'aji rɔ-dé ta man-ti lé, de jinəy joo-rè ya par bi 'nə al. 21 Né-je kin bá tɔji batəm kí aji-si ngɔsnè ɔ to batəm kí à kɔr né kí maji al rɔ dow-ti al, ngà to kun rɔ kadi Lubə kɔ tagir kí maji kɔ takul tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju Kristi. 22 Jeju Kristi lé, ɔw dɔrə-ti, isi do jikɔl Lubə-ti; adi ɛ bá malayka-je, kɔ njékɔbe-je, kɔ njétɔgi-je d'ulə do-dé gin tɔgi-ti liə.

4

Ta kí sobi do tusi panjiyə kí kete kinə

1 Beba titi kí Kristi ingə-né kɔ daji rɔ-é-ti lé, səi kàrè adi tagir kí bè kin tò mee-si-ti maji tɔ; kɔtalə dow kí ingə kɔ daji rɔ-é-ti lé, to dow kí or rɔ-é kɔgi mee majal-ti, 2 kɔ kadi ndəgi ndo-je kí ɛ à kisi-né kɔ do-é taá lé, isi kɔ ra né-je kí maji al kí bo-é ra dow-je kin al, ngà isi kɔ ra né kí Lubə ndigi. 3 Kɔtalə ndɔki lé isi ká ra né-je-ti kí nəl njékadmee al-je, adi to kisi ká ra kaya-ti, kɔ kəmnda, kɔ gɔyibi kí kay, kɔ gɔnékuso, kɔ kində-nə dirə nékay, kɔ pole magi-je kí to né rɔsɔl. 4 Ngà bone bè səi ayi sə-dé ngodi go kaya-ti kí al do maji kin al ngá rəmə, d'oo ki né kí mba bè rɔ-dé-ti, adi 'pa ta-je kí maji al maji al do-si-ti. 5 Né-je kinlé, d'a kɔr go-é nɔ Kristi-ti kí a pèrèrè kɔ gangta do dow-je-ti kí d'oy rəm, do dow-je-ti kí d'isi kəm rəm. 6 Gin-é kin bá dow-je kí d'oy kàrè d'ilə mbɛ Poyta kí Maji mbi-dé-ti kɔ kadi lé 'gangi ta do-dé-ti titi kí 'gangi-né ta do dow-je-ti lay bè kàrè, Ndil kí aa njay adi d'isi kəm kɔ Lubə.

Né-je kí gay-gay kí njékadmee à ra

⁷ Né-je lay ya ta tol ta-é nà y ngosi, ón é indøi kəmkaa do rɔ-si-ti ə isi kəm do rɔ-si-ti kdo kadi 'pai ta kè Lubə. ⁸ Kete nò né-je-ti lay lé, 'ndigi-na ndigi kí tɔgrɔ-ti, kdotalə ndigna lé uti do majal-je nã*. ⁹ Uwəi-na ki rɔ nã-ti, ə 'yuni-né ta go-ti al. ¹⁰ Nã-nã ya Lubə adi-é kadkare kí sobi do-é é 'rai-né kullə adi-na, beba à toi dow-je kí njékində kəm-dé maji go ramaji-ti lə Lubə kí tò gay-gay kin. ¹¹ Kinə dow à pa ta rəmə, kadi to ta-je kí ta Lubə-ti ya bane; ə kinə dow isi oo go dow-je rəmə, kadi oo go-dé kè tógi kí Lubə adi-é tɔ. Bè kdo kadi né-je lay ya Lubə ingə kɔsgaji mɛɛ-é-ti kè takul Jeju Kristi. Lubə lé, riba kè tógi to 'liə kè do bal-bal. Amen!

Njénékumə bá ingə kò kdo Kristi

¹² Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kɔpər kí isi dan-ti kinlé to nənə mɛɛ-si koo ón é adi ra-si bəl al, nè à kɪ kooi kí to né kí mba bá tɛɛ do-si-ti. ¹³ Kò-je kí ndoki Kristi ingə lé, səi isi ingəi tɔ ón é 'rai rɔnəl; kdo kadi ndo kí ɛ à tɔji riba liə ndaa-ti rəsi lé, səi a rai rɔnəl ə a tiləi kole. ¹⁴ Kinə dow-je 'taji-si kdo Kristi lé, 'toi njénékumə-je, kdotalə ndil kí njèriɓa kí to ndil Lubə isi mɛɛ-si-ti. ¹⁵ Kadi dow madi dan-si-ti ingə kò kdo to kí to njètɔl dow-je al rəm, kdo to kí to njèbogi al rəm, kdo to kí to njèra né kí maji al al rəm, bá kdo to kí to njékində rɔ-é ta-ti lə dow-je al rəm. ¹⁶ Ngà kinə dow ingə kò kdo to kí ɛ to njèkun go Kristi rəmə, kadi rɔ-é sɔl-é al; ngà kadi dowbé ɔsi gaji Lubə kdo ri njèkun go Kristi kí tò do-é-ti kin. ¹⁷ Kdo kaglo asi kadi ta kí gangi à kulə gin-é mɛɛ kəy-ti lə Lubə. Ngà kinə jəi bá ta kí gangi ulə gin-é do-ji-ti lé, dow-je kí njémbati kadi mɛɛ-dé Poyta kí Maji lə Lubə kin ta tol ta-dé à tò ban ngá ón wa? ¹⁸ Ə kinə njèra né kí njururu ya lo kaji liə ngá nã bè lé, njèkilə kuji do Lubə-ti al kí to njèra majal əjè 'liə à tò ban ngá wa? ¹⁹ Beba dow-je kí d'ingə kò kdo mɛɛ ndigi lə Lubə lé, kadi d'ingə rɔ-dé ji njèkə do ndi-é-ti kí to njékində né-je lay ə kadi 'ra maji.

5

Takɔji kí sobi do 'ngatógi-je, kè njèkadmɛɛ-je

1Ti 3:1-7

¹ Beba 'ngatógi-je kí d'isi dan-si-ti lé, mɔ kí m'to 'ngatógi madi-dé m'ulə dingəm mɛɛ-dé-ti. Mɔ lé, kò-je kí Kristi ingə kàrè m'a lo-é-ti m'oo kè kəm-m rəm, bá riba liə kí Lubə à tɔji ndaa-ti rəsi lé kàrè m'a kɔ lo-é-ti rəm tɔ. ² †M'ulə dingəm mɛɛ-dé-ti m'panè: Uli bati-je lə Lubə kí ində-si ta-dé-ti; uli-dé kè mɛɛ ndigi lə-si kè gangi-é kí nəl Lubə ya bɪ titi né kí dow uwə-si kí lə njètógi-ti bè al rəm, 'rai kí kullə là al rəm, ngà uli-dé kè mɛɛnda kay. ³ Bati-je kí Lubə ində-si ta-dé-ti kinlé, 'rai ngar do-dé-ti al, ngà 'təli néndaji kadi 'ndaji. ⁴ Beba loki njèkul bati-je kí boy à ree lé, səi a kingəi jɔgi riba kí ndole-é à goto al.

⁵ Bè ya tɔ, səi basa-je kàrè uləi do-si gin tógi-ti lə 'ngatógi-je tɔ. Səi lay ya 'soli do-si lom-lom nò-nã-ti. Kdo Lubə ɔsi ta njékində kadi-dé-je, ngà ɛ ramaji kí njésol do-dé-je.*

⁶ †Ón é 'soli do-si nò Lubə-ti kí tógi-é asi gaki kin, kdo kadi kaglo kí mɛɛ-é ndigi ə itə do-si ki taá. ⁷ Né-je lay kí mɛɛ-si ɔ kəkəkə kdo lé, ingəi mɛɛ ji-é-ti, kdotalə ɛ to njèkoo go-si.†

Kò-je kè riba lə njèkadmɛɛ-je

* **4:8** 4:8 Kuti do majal-je kí ta-é tò nè kinlé to ta kí sobi do kuti majal-je kadi oo al al, ngà sobi kiɲə go majal-je kɔgi (Gos 10:12; Pa 32:1) † **5:2** 5:2 Jɔ 21:15-17 * **5:5** 5:5 Gos 3:34; Jak 4:6 † **5:6** 5:6 Mat 23:12; Luk 14:11; 18:14 † **5:7** 5:7 Pa 55:23

⁸ Indəi kəmkaa do ro-si-ti. Isi kəm do ro-si-ti. Njèba lə-si kí to Sú isi ijə ro toki bəl bè, ilə gəə do-si, isi sangi dow kí n'a tuji-é. ⁹ 'Ndangi-é ə ɹi gərərə do kadmeɛ-ti lə-si, ə kadi 'gəi kí kɔ-je kí isi ingəi kinlé, ngankɔ-si-je kí njékadmɛɛ d'isi d'ingə kəl lo-je-ti kí rangi donangi-ti nè bè ya to. ¹⁰ Go kɔ-je-ti kí tò kadi à kingəi kaglo sɛ bəy kinlé, Lubə kí to njèramaji mɛɛ né-je-ti lay kí ba-si kɔ takul Kristi, kɔ kadi ingəi riba liə kí à to sartagangi lé, à təl kində-si dɛrə-ti kí mbaa so rəm, à mbusi nja-si rəm, à kadi-si tógi rəm, b́á à ra sə-si kadi ɹi lo kɔ-si-ti gərərə rəm to. ¹¹ Ɛ ya tógi to 'liə kɔ do bal-bal! Amɛn!

Sɔy ta-je kɔ lapiya kí ra

1Ʀe 5:23-28

¹² †Kɔ takul ngonkɔ-m Silbɛ‡ kí to njəkɔ do ndi-é-ti, b́á m'ndangi-né ta-je kí sɛ kin m'adi-si, kɔ kulə-né dingəm mɛɛ-si-ti rəm, kɔ kidə-si-né rəsi kí ramaji lə Lubə kí ɹi do-ti kinlé ɛ ya to ramaji kí togrɔ-ti.

¹³ †Njékəwnɔ-je kí Lubə mbəti-dé kí d'isi bebo Babilɔn-ti 'ra-si lapiya rəm, b́á Marki kí m'oo-é kɔ ngon mɛɛ-m bè kin kàrè ra-si lapiya to. ¹⁴ 'Rai-nɔ lapiya kuwə-nɔ kàdɔ-nɔ-ti kɔ ndigi kí 'ndigi-nɔ. Sɔi lay kí 'nami kàdɔ Kristi-ti lé, kadi lapiya nɔy sə-si!

† **5:12** 5:12 Knj 15:22,40 ‡ **5:12** 5:12 Silbɛ lé ya to Silasi. Knj 15:22; 2Kɔ 1:19 † **5:13** 5:13 Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; Plm 1:24

Mbete kí njèkungì joo kí Piyər ndàngì Ta-je kí dɔ mbete-ti kí njèkungì joo kí Piyər ndàngì

Mee mbete-ti liə kí dɔsaj lé, njèkɔwkułə Piyər pa ta kí sɔbi dɔ dow-je kí ndaa-ti kí 'to njékəwnə-je al kí 'rɔ kì njékadmee-je ə 'ra-dé adi d'ingə kò. Mee mbete-ti kí njèkungì-ti joo kinlé, ɛ pa ta kí sɔbi dɔ dɛ kí 'to njékəwnə-je kí mee kəy-ti kí d'osi ta néndó kí tɔgrɔ-ti kí to néndó lə dow-je lə Kristi Lo kɔr-é kí 3:1 lé, tɔji kí ɛ ndàngì mbete kinlé adi kuti njékadmee-je kí káre-rè kí ndɔki d'ingə mbete liə kí dɔsaj ngá kin bè. Ɛ ndàngì mbete adi-dé, kɔɔ kadi d'ində-né kəmkaa dɔ rɔ-dé-ti kɔɔ dow-je kí njékɔsi ta ta kí tɔgrɔ-ti.

Mee bal-je-ti kí bu bu nɔ lé, dow-je nɔ ya 'pa ta-je kadi 'gə kí à to Piyər bá ndàngì mbete kin al. Ngá titi kí tò-né lo kɔr-é kí 1:1 rəm, titi kí tò-né mee mbete-ti lo-je-ti kí rangi kí pa ta kí sɔbi dɔ né-je kí ra né kí Piyər ɔ lo-é-ti lé, j'ndigi dɔ-ti kí to ɛ ya ndàngì mbete kin. Ɛ ndàngì mbete kinlé, ta tɔl ta ndɔ-je-ti liə ya tɔgrɔ-ti. Piyər tɔji kí gə ta kí tɔgrɔ-ti bá à taa dɔ-ji ta néndó-ti kí ngɔm. Lo kɔr-é-ti kí 1 lé, ɛ pa ta kí sɔbi dɔ maji lə gə Lubə, kì gə 'Babe Jeju Kristi. Ɛ pa ta kí sɔbi dɔ Ndil kí aa njay kí ɛ bá to njètɛ kì dɔ ta lə Lubə kí tò lo bɔyɔ-é-ti kadi dow-je. Lo kɔr-é-ti kí 2 lé, ɛ pa ta ɔsi-né ta njéndó dow-je né-je kí ngɔm. Lo kɔr-é-ti kí 3 lé, ɛ ulə dingəm mee njéndó mbete-je-ti liə kadi mee-dé ole dɔ ta-ti kí ta lə Lubə pa rəm, Lubə kí ra kullə mee kullə ra-je-ti lə dow-je rəm. Ɛ idə njéndó mbete-je liə kí 'Babe à ree titi kí un-né mindi-é, ə ulə dingəm mee-dé-ti kadi d'isi pèrèrè kɔɔ ndɔ təl-é.

Tɔji rɔ kì lapiya kí ra

¹ Mə Simɔ Piyər kí ngonnjèkullə rəm, njèkɔwkułə lə Jeju Kristi rəm, bá m'ndàngì mbete kin m'adi-si sɔi kí ɔwi kì kadmee kí gati-é nɔ asi-nɔ kí 'lə-ji kì takul né ra kí njururu lə Lubə lə-ji Jeju Kristi kí to Njékajì-ji. ² Kadi ramaji kì lapiya nɔy sə-si kí dɔ madi-é-ti kì dɔ madi-é-ti kɔɔ gə kí 'gəi Lubə rəm, 'gəi 'Babe lə-ji Jeju kin rəm.

Panjiyə njékadmee-je

Tit 2:11-14; Plp 1:9-11; 3:8-14

³ Tɔgi Lubə adi-ji né-je lay kí à ra sə-ji dɔ kiskəm-ti rəm, dɔ nam-ti kí j'namì kàdì Lubə-ti ə adi j'gəi njèba-ji kì takul riba liə kí sɔbi dɔ-é rəm, bá kì takul meemaji liə rəm tɔ. ⁴ Beba né-je kí gati-é nɔ kì né-je kí tò bəl nɔ kí Lubə un mindi-é kɔɔ kadi-ji lé, ɛ adi-ji kì takul riba liə rəm, kì takul meemaji liə rəm. Né-é-je kinlé ɛ adi-ji bè kɔɔ kadi j'təli-né dow-je kí j'titi-nɔ siə kì takul kɔy majal kí to kəmnda kí tuji dow-je dɔnangi-ti nè.

⁵ Gin-é kinlé ya bá kadi uri-né rɔ-si biri kadi iləi meemaji dɔ kadmee-ti lə-si rəm, iləi négə dɔ meemaji-ti rəm, ⁶ iləi koremee dɔ négə-ti rəm, iləi kuwə rɔ ngə dɔ koremee-ti rəm, iləi kuji kí kilə dɔ Lubə-ti dɔ kuwə rɔ ngə-ti rəm, ⁷ iləi kuwə noji dɔ kilə kuji dɔ Lubə-ti rəm, bá iləi ndignɔ dɔ kuwə noji-ti rəm tɔ. ⁸ Kɔɔtalə kinə né-je kinlé tò rɔ-si-ti ə oji-nɔ rɔ-si-ti rəm ə

ra kadi a rai kullə rəm, kandi-si à tò rəm, mee gə-ti kí 'gəi 'Babe lə-ji Jeju Kristi rəm tɔ. ⁹ Ngà dow kí ɔw kì né-je kin rɔ-é-ti al lé, to njèkəmtɔ, kəm-é libri libri-libri rəm, bá mee-é oy səl dɔ bɔr-ti kí 'bɔr majal-je liə kí low kin rəm tɔ. ¹⁰ Gin-é kin bá səi ngankɔ-m-je kí njékadmee, uri rɔ-si biri kadi ba kí Lubə ba-si, kì mbəti kí ɛ mbəti-si kinlé, 'rai kullə-é adi idi njiki-njiki. Kinə 'rai bè rəmə, a kusi mee majal-ti nda al. ¹¹ Bè kin bá tarəbi kɔw kɔbe-ti kí sartagangi kí to kɔbe lə 'Babe lə-ji rəm, Njəkaji-ji Jeju Kristi lé à tò ki tee kadi to doo nɔ-si-ti.

Ka gərərə dɔ néndó-je-ti kí maji

¹² Gin-é kin bá m'ndigi kole-né mee-si dɔ né-je-ti kin kì ndɔ-je lay. Ə to né-je kí səi 'gəi rəm, bá ta kí togrɔ-ti kí ngɔsnè kinlé kàrè kadi nja-si uwə nangi mee-é-ti maji rəm tɔ. ¹³ Kinə m'isi kì dɔ-m taá nè bəy lé, m'oo m'adi to tó-é kadi m'ole mee-si dɔ-ti kadi isi-né kəm dɔ rɔ-si-ti. ¹⁴ Kdɔ titi kí 'Babe lə-ji Jeju Kristi adi-m m'gə-né lé, ma ya kàrè m'gə maji kí ndɔ kisi-m kì dɔ-m taá nɔy gɔji ngá. ¹⁵ Ngà m'a ra né-je kər-kər lay kdɔ kadi lé m'inə-si kàrè rəmə mee-si ole dɔ néndó-je-ti kinlé. ¹⁶ Kdɔtalə je j'un go tasu-je kí kay ngangi-é kər-kər kin bá j'adi-si 'gəi-né tɔgi, kì ree lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi lé al. Ngà je j'oo ndógi kí ɛ ndógi toji-né riɓa liə kì kəm-ji. ¹⁷ †Kdɔtalə Bəbi-é Lubə bá adi-é riɓa, kì kɔsgaji, loki ɛ kí to njèriɓa kí nɔ lé ya pa panè: Ɛ kinlé to ngon-m ə m'ində-é dan kəm-m-ti rəm, bá rɔ-m nəl-m dɔ-é-ti nɔ rəm tɔ. ¹⁸ Ndi dow kinlé ba dɔrɔ-ti adi j'oo, loki j'a-né kì Jeju dɔ mbal-ti kí aa njay. ¹⁹ Ə ta lə njépata-je kí ta Lubə-ti kí j'gə maji kí to ta kí togrɔ-ti kí səi 'rai maji adi isi indəi mbi-si ooi-né kinlé, to titi lampi kí ndógi londul-ti sar kadi lo tijə-né yərərə ə kadi londógi lə Kristi ndógi mee-si-ti titi kí ngòrongi ndógi-né dɔnangi-ti kin bè. ²⁰ Kete nɔ né-je-ti lay lé, kadi 'gəi kí ta kí ta Lubə-ti kí tò mee mbete-ti kí aa njay kinlé, kàre ya kàrè dow à kun kdɔ kər mee-é kì dɔrɔ-é al. ²¹ Kdɔtalə ta kí ta Lubə-ti tee kì meəndigi lə dow al, ngà to Ndil kí aa njay bá ɔsi dow-je adi 'pa ta kí ta Lubə-ti.

2

Njéndó dow-je né-je kí ngom *Jud 3-16; 2Ti 3:1-9*

¹ Kete low dan Israyel-je-ti ya kàrè njékədtə-je kí 'ba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti d'isi nɔɔ. Gangi-é kin ya njéndó dow-je né-je kí ngom d'a kì-né dan-si-ti nɔɔ tɔ. Dɛ d'a ree kì néndó-je kí ngom kullə dan néndó-je-ti lə-dé kur-né dow-je wale kadi 'tuji. 'Babe kí to njətaa-dé kilə-dé taá lé, mee néndó-je-ti lə-dé rəmə, 'naji 'panè n'gəi-é al, adi dɛ ya d'a kun tuji kí à kubə-dé nangi busi kdɔ kilə dɔ-dé-ti. ² Dow-je nɔ ya d'a kun go-dé mee panjiyə-dé-ti kí jugi-jugi ə ta lə-dé ya dow-je d'a pa-né ta kí maji al dɔ ta-ti kí togrɔ-ti. ³ Kəmnɔdà là ra-dé, adi d'a kədi-si kì ta-je kí ta-dé-ti kdɔ kuso-si kare-kare bè ya. Ngà low nɔ ya ta kí gangi kí sobi dɔ-dé isi njiyə jan-jan nɔɔ rəm, bá tuji isi ngəbi-dé pèrèrè rəm tɔ.

⁴ Kdɔ malayka-je kí ndɔki 'ra majal lé, Lubə inə-dé al, ngà uwə-dé ungi-dé boleɓe-ti kí sɔy-é goto lo kí ndul-ti, lo kin bá 'tɔ-dé titi kdɔ ngəbi-né ta kí gangi; ⁵ dow-je kí dɔnangi-ti kí low ndɔki lé, loki Lubə adi man bəlim ree un njéra né kí tò nɛ takəm-é-ti lé, ɛ inə-dé al bè ya tɔ. Dow-je jinɔy joo bá ɛ aji-dé ə Nuwe to kí dan-dé-ti tɔ. Nuwe lé bá to njékilə mbɛ né ra kí njururu. ⁶ Lubə gangta dɔ bebo Sɔdɔm-ti kì bebo Gɔmɔr-ti, ró-dé kì

† 1:17 1:17 Mat 17:1-5; Mar 9:2-7; Luk 9:28-35

pər ruki-ruki kadi to né toji kɔɔ njéra né-je kí to ɲɛ kí mee ndo-je-ti kí à ree. ⁷ Ngà Lubə aji Loti kí to njéra né kí njururu. Loti lé, kullə kaya lə bokaya-je kinlé adi-é mee kò ɲa. ⁸ Njéra né kí njururu kinlé, isi dan-dé-ti nɔɔ ə ndo-je lay ya rɔ-é ati-é kanana, kɔɔ ɛ oo né-je kí maji al maji al kɪ kəm-é rəm, bá ta-é usi mbi-é-ti mbi-é-ti rəm tɔ. ⁹ Né kin toji toki dow-je kí njékilə kuji dɔ 'Babe-ti lé, 'Babe gə kaji-dé ta kò-ti, ngà njéra né-je kí njururu al bá à kində-dé kɔji-dé ndo gangta-ti tɔ. ¹⁰ Kí boy ɲa rəmə, to ta lə de kí bo ra né-je kí tɔ ɲɛ ra-dé loti-loti, adi 'sangi kadi 'ra né-je kí maji al kí nəl daji rɔ-dé kin ə 'nədi-né tógi lə 'Babe.

De d'oo rɔ-dé ki dow-je kí 'ngay rəm, 'to njékində kàdi-dé-je rəm, adi 'bəl pa ta kí maji al dɔ njériɓa-je-ti* al. ¹¹ Malayka-je kí tógi-dé itə-dé rəm, 'ngà d'itə-dé rəm kin ya kàrè 'gangi ta dɔ njériɓa-je-ti kinlé al rəm, bá 'pa ta kí maji al dɔ-dé-ti nɔ 'Babe-ti al rəm tɔ. ¹² Dow-je kí njéra né-je kí njururu al kinlé, kuu dɔ-dé oy mburuki tana kí dɔ-je kí d'a kɔɔ kadi dow uwə-dé ə tɔl-dé ya par kin bè. Adi né kí de 'gə al kàrè, de 'pa ta kí maji al dɔ-ti rəm. D'a tɔl-dé titi kí dow-je 'tɔl-né dɔ-je kin bè. ¹³ Né ra kí njururu al lə-dé lé ya à to nékugə dɔji-dé. Nəl-dé ɲa kadi 'ra kaya kada rəsi takəm dow-je-ti. Dowbɛ-je kinlé, loki d'isi sə-si ta nékuso-je-ti kí lo ra ɲay-je-ti rəmə, 'ra né rɔsɔl-je kɪ né-je kí tuwə ra al rəm, bá rɔ-dé nəl-dé lo kədi dow-je-ti rəm tɔ. ¹⁴ Lo koo lə-dé to lo koo kaya ya bè; 'ra majal pi kàrè usi rɔ-dé-ti al rəm, d'ədi dow-je kí kadmeɛ lə-dé yay; kəmnda là ya rusi mee-dé nji-nji; 'to dow-je kí ndɔl tɔ dɔ-dé-ti. ¹⁵ Loki 'tusi rəbi kí njururu d'inə lé, 'ndəm d'un rəbi kí go Balam-ti kí to ngon lə Bəɔr. Balam† lé nékugə dɔji kí njururu al bá ɛ ndigi. ¹⁶ Adi 'ndangi-é kɔɔ kaldɔta liə. Kɔ koro kí to dɔ kí lé à pa ta al ya ə pa ta adi ndi-é bá ndi dow ə gangi njəɓa rɔ-é njəpata kí ta Lubə-ti dɔ kullə mbə-ti liə.

¹⁷ Njéndó dow-je né-je kí ngom kinlé, 'tana kɪ kəm kənɛɛ kí man goto-ti kin bè rəm, 'tana kɪ kilndi kí yəlbo tində sane kin bè rəm; lo kí ndul ndi-ndi ya bá toki kuwə dɔ-é ngəbi-dé-né. ¹⁸ Ta-je kí mee wəy kare ya 'tidə d'adi ngə njim rəm, bo né-je kí maji al maji al ya d'ədi-né de kí ngosnə bəy ə 'teɛ ji dow-je-ti kí 'ndəm d'ur wale. ¹⁹ De d'un mindi-dé d'adi-dé toki d'a to bə lə né madi al ngá. Rəmə de njépa-é-je lé ya 'to bə-je lə majal. Kɔɔtalə ɲa-ɲa ya to bə lə né kí njəkɔbe dɔ-é-ti. ²⁰ Kɔɔ kinə gə kí dow-je 'gə Jeju Kristi kí to 'Babe lə-ji rəm, Njəkaji-ji rəm kin ra adi 'teɛ kɔgi mee né-je-ti kí dɔnangi-ti nɛ kí tɔ ɲɛ takəm Lubə-ti, bá 'təl 'ndəm majal-é-je mbul-mbul gogi rəm, ə d'adi majal ɔ be dɔ-dé-ti rəm lé, kisi-dé kí gogi nɛ kin təl majal ɲa itə kí kete bəy. ²¹ Kɔɔtalə, kinə lé 'gə rəbi ra né kí njururu lé al rəmə à tɔ soti kitə kadi 'gə ya bá 'təl gididé d'adi ndukun kí aa njay kí toki 'ndó-dé. ²² Gosta kí njururu pa ta sɔbi-né dɔ-dé panè: «Bisi təl ɔ tɔmɔ liə ə kɔsɔngi ndogɪ man ində lo teɛ bè ya kàrè təl ɔw rogi rɔ-é bɔr-ti gogi.»

3

*Ta kí sɔbi dɔ təl ree lə 'Babe Jeju
Mat 24:37-38; 2Te 1:7-10; Jud 17-23*

¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, mbete kí nɛ kinlé to kí njəkungɪ-ti joo ngá bá m'ndangi madi-si tin. Mbete-je kí joo lay kin ya m'pa ta-ti m'ole-né

* **2:10** 2:10 Njériɓa-je kinlé dow-je madi 'panè to ndil-je, de kí ɲa-je 'panè to Malayka-je ə de kí rangi 'panè to ta kí sɔbi dɔ dow-je kí ri-dé ɓa ɲa tɔ. † **2:15** 2:15 Balam to dow kí kete low ɲu ɓi to dow kí gangi ɓal-je-ti kí Piyer ndangi-né mbete kin al (Kni 22-24; 31:16).

mɛɛ-si dɔ né-je-ti madi kadi 'gəi maji yóróró. ² Bè kɔ kadi mɛɛ-si ole-né dɔ né-je-ti kí ndoki njépata-je kí ta Lubə-ti kí d'aa njay 'pa ta-é kete lé rəm, kadi mɛɛ-si ole-né dɔ ndukun-ti lə Njəkaji-ji kí 'to 'Babe kí njékɔwkwulə-je lə-si 'ndó-si kin rəm. ³ †Né kí kadi 'gəi maji ɛn: Mɛɛ ndɔ-je-ti kí dɔbəy-ti lé, njésɔklo-je kí sɔklo rusi mɛɛ-dé nji-nji d'a ree kɔ sɔki dow-je ə panjiyə-dé ɔw go-na-ti kɪ kəmnda lə-dé. ⁴ Dɛ d'a sɔki dow-je panè: «E ɛ un mindi-é panè n'a təl ree lé, à təl ndɔ kí rá-ti wa? Kɔ low nɔ kí ka-ji-je d'oy kinlé, né-je lay ya tò gangi-é-ti kí ndoki tò-né low nɔ lo kində gin né-je-ti kinlé ya bəy.»

⁵ Kɔ né-je kí d'oo góróró ya 'ra toki né kí mɛɛ-dé oy dɔ-ti bè lé ɛn: Ndoki Lubə pa ta ya dɔrɔ tɛɛ rəm, bá ta kí ta-é-ti lé ya dɔnangi ubə-né dan man-ti mbuɔ ə man ra-é adi umə nati maji rəm tɔ. ⁶ Rəmə gangi-é kin ya tɔ bá dɔnangi kí ndoki kete tuji-né kɪ kəm rəbi man kí tuú dɔ-é ləti-ləti. ⁷ Ngà ko ta kí káre-rè kinlé ya ində dɔrɔ kɪ dɔnangi kí ngɔsnè kin ngangəm ngəbi-né pər, kɔ ndɔ gangta rəm, ndɔ tuji dow-je kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti al rəm.

⁸ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, né káre kí kadi mɛɛ-si oy dɔ-ti al ɛn: Nɔ 'Babe-ti lé ndɔ káre toki bal budɔgi bè ə bal budɔgi toki ndɔ káre bè tɔ. ⁹ Kinə 'Babe un mindi-é kɔ ra né lé, à ra ya bi à kilə kisi dɔ-ti mbay titi kí dow-je madi 'gir-né kinlé al. E to njékilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti kɔ-si; ɛ ndigi kadi dow káre ya kàrè oy kɔgi al, ngà ndigi kadi dow-je lay 'tusi panjiyə-dé kí maji al d'inə kɔgi.

¹⁰ †Ndɔ lə 'Babe à kubə dow-je nangi busi tanɔ kɪ ree njəbogi bè. Mɛɛ ndɔ-é-ti kinlé, ká dɔrɔ à ba kɔr lo loy-loy rəmə dɔrɔ à goto, pər à ró né-je kí titi ə à sane kati-kati, pər à kɔ dɔnangi kɪ né-je kí titi lay.

¹¹ Kinə né-je lay kin ya tò kadi tuji tanɔ bè lé, a kadi panjiyə-si kɪ nam kadi Lubə-ti lə-si aa njay tanɔ ban bá à kusi lo-é-ti ɛn wa! ¹² 'Ngəbi ndɔ lə Lubə ə 'rai kadi ndɔ kinlé ree kalangi. Ndɔ-é-ti kinlé, pər à kɔ dɔrɔ kɔ ró-é ruki-ruki rəm, bá né-je kí titi kàrè à lɛ lóróró rəm tɔ. ¹³ †Ngà gangi-é kí ɛ un-né mindi-é adi-ji kin ya, jəi j'isi j'ngəbi dɔrɔ kí sigi kɪ dɔnangi kí sigi kí né ra kí njururu tò-ti.

Lubə to njékilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti

¹⁴ Gin-é kin bá səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kaglo kí j'isi 'ngəbi-né kinlé, 'nduri dɔ rɔ-si-ti kɔ kadi Lubə ree ingə-ji rəmə j'aai njay rəm, ta goto dɔ-ji-ti rəm, j'isi kɪ lapiya rəm tɔ. ¹⁵ Kadi 'gəi maji kí kilə mɛɛ dɔ madi-é-ti lə 'Babe lə-ji kinlé to kaji lə-si, titi kí ngonkɔ-ji Pol kí j'ində-é dan kəm-ji-ti kàrè ndangi-né mbete adi-si kɪ gosi-é kí Lubə adi-é kadi ra-né kin ya tɔ. ¹⁶ To ta kin ya tɔ bá Pol pa mɛɛ mbete-je-ti liə lay lo-je-ti kí ɛ pa ta sobi-né dɔ ta-je kinlé ə lo-é-je-ti kinlé ta-je kí lo gə mɛɛ-é ngə tò-ti nɔɔ, adi njégə né al-je kɪ dow-je kí tɔgi-dé asi al, d'or mɛɛ ta-é-je lé kɪ lo-é al, titi kí d'or-né mɛɛ ndəgi ta-je kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay kɔ tuji lə-dé kin bè tɔ.

¹⁷ Beba səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, ta-je kin usi mbi-si-ti kete ngá, ɛn ɛ ooi go rɔ-si maji, nè njékilə kuji dɔ Lubə-ti al, kí 'ndəm kin d'a kɪ kɔr-si go-dé-ti kadi 'tusi kɔ gərərə lə-si inəi kɔgi. ¹⁸ Ngà kadi ɔwi kí kete-kete mɛɛ ramaji-ti kɪ mɛɛ gə 'Babe-ti lə-ji kí to Njəkaji-ji Jeju Kristi. Kadi rifa tò kɪ liə kí ngɔsnè-ti kin rəm, bá sartangani rəm tɔ! Amen!

Mbete kí dɔsɔy kí

Ja ndàngi

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Ja ndàngi

Njèkɔwkuɔlɔ Ja ndàngi mbete kin kɔɔ ra-né kɔ̀ njèkadmeɛ-je meɛ kuwə-nɔ̀ lubi-lubi kɔ̀ Lubə rəm, d'uwə-nɔ̀ lubi-lubi kɔ̀ ngankɔ̀-dé-je, kɔ̀ kɔ̀nan-dé-je meɛ kadmeɛ-ti rəm. Mbete kinlé, kúji ndàngi-é tò gay kɔ̀ ndəgi mbete-je, ngà ta kí njèndàngi-é panè: «Səi» kin rəm, ta kí ɛ panè: «Ngan-m-je kí ndɛ» kinlé toji kí njèndàngi mbete kinlé ndàngi adi dow-je madi ya tagay. Mbete kinlé, ri njèndàngi-é goto meɛ-é-ti, ngà ɛ toji rɔ-é lo kɔ̀r-é-ti kí 1:1 ki dow kí oo Jeju kaglo-ti kí Jeju isi-né dɔnangi-ti nè. Mbete kinlé kúji ndàngi-é rəm, mbete Poyta-je kí káre rəm, ya toji kí njèndàngi-é to Ja kí to kí káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo kí njèndàngi mbete Poyta kí Maji kí ri Ja tò dɔ-ti. Dow-je kí Ja ndàngi mbete adi-dé bá ba-dé «ngan-je kí ndɛ» kinlé, to njèkadmeɛ-je kí ɛ ndigi-dé nɔ̀. Dɛ 'to njèkəwnɔ̀-je kí gay-gay kí d'isi kɔ̀be-ti lə dow-je kí Rəm, dɔnangi Aji-ti kí ngon-é kí bone bè 'ba-é Turki. Ja to njèkɔ̀r nɔ̀-dé kaglo-ti kí nɔ̀y nɔ̀ al kadi oy-né. Ja panè: Lubə to londógi ('Ndó 1:5) rəm, to njèndigi dow-je rəm (4:8,16). Londógi toji ta ki tɔgrɔ-ti. Meɛ kəy mbete-ti kí dɔsɔy kí Ja ndàngi lé, ɛ ɔ̀si kagi dɔ maji-ti kí maji kadi dow gə ndógi lə ta kí tɔgrɔ-ti, ə kadi panjiyə-é ɔ̀w nati siə kɔ̀ kadi dowbé ɔ̀ meɛ kuwə-nɔ̀ lubi-lubi-ti kɔ̀ Lubə rəm, kɔ̀ njèkadmeɛ-je kí rangi rəm. Beba à ra kadi dɛ kí 'to njèkadmeɛ-je d'usi-né meɛ majal-ti kɔ̀ néndó-je kí ngɔm lə njèkɔ̀si ta Kristi kin al ('Ndó 2:18-23). Meɛ kəy mbete-ti kí njèkungi-ti joo kí Ja ndàngi lé, ɛ ɔ̀si kagi dɔ ndigi dow-je-ti kí ɛ bá to gin kuwə-nɔ̀ lubi-lubi kinlé.

Kulə gin ta Ja 1:1-14

¹ †Né kí tò lo kulə gin-é-ti nɔ̀, né kí j'oo ta-é kɔ̀ mbi-ji, né kí j'oo kɔ̀ kəm-ji, né kí j'tən joo maji-é bá j'ɔ̀di rɔ̀ kɔ̀ ji-ji rəm lé, to né kí ɔ̀bi dɔ ta kí njèkadɔ dow-je d'isi kəm; ² †ə kiskəm lé, toji rɔ-é ndaa-ti rəsi adi j'oo kɔ̀ kəm-ji, j'pa ta-é j'adi dow-je; kiskəm kí sartagangi kí isi nati kɔ̀ Bɔbi-ji bá toji rɔ-é ndaa-ti rəsi ta kəm-ji-ti lé bá, j'ilə mbɛ-é j'adi-si. ³ Né kí j'oo ta-é kɔ̀ mbi-ji ə kəm-ji oo rəm lé, bá j'ilə mbɛ-é j'adi-si, kɔ̀ kadi səi kàre adi j'uwəi-né-nɔ̀ lubi-lubi tɔ. Ə kuwə-nɔ̀ lubi-lubi lə-ji lé, to kuwə-nɔ̀ lubi-lubi kɔ̀ Bɔbi-ji rəm, bá to kuwə-nɔ̀ lubi-lubi kɔ̀ Ngon-é Jeju Kristi rəm tɔ. ⁴ Ta kinlé, j'ndangi j'adi-si kɔ̀ kadi rɔ̀nəl lə-ji ɔ̀r-né njuti.

Njiyə lo kí ndógi-ti

⁵ Ta kí j'oo ta Jeju Kristi-ti bá j'ɔ̀w kɔ̀ kidə-si tin: Lubə to londógi, lo kí ndul goto rɔ-é-ti.

⁶ Kinə j'painé j'uwəi-nɔ̀ lubi-lubi siə ya bá j'njiyəi lo kí ndul-ti bəy rəmə, j'ədi ta ki kədi bi j'rai né kí ɔ̀w nati kɔ̀ ta kí tɔgrɔ-ti al. ⁷ Ngà kinə j'njiyəi lo kí ndógi-ti titi kí Lubə ya kɔ̀ dɔ-é isi-né lo kí ndógi-ti kin bè rəmə, j'toi dow-je kí j'uwəi-nɔ̀ lubi-lubi rəm, bá məsi Ngon-é Jeju bɔr majal-je lə-ji kɔ̀gi lay rəm tɔ.

⁸ Kinə j'painè j'rai majal al rəmə, jəi ya j'ədi rɔ-ji ə ta kí tɔgrɔ-ti goto ta-ji-ti. ⁹ Ə kinə j'ɔri man dɔ majal-je-ti lə-ji rəsi tɔ rəmə, ɛ to njékə dɔ ndi-é-ti rəm, njèra né kí njururu rəm, adi à kinə go majal-je lə-ji lé kɔgi rəm, bá né-je kí njururu al kí j'rai kàrè à bɔr kɔgi lay rəm tɔ. ¹⁰ Ngà kinə j'painè j'rai majal al rəmə, j'bai-é njèkədtə rəm, bá ta liə kàrè goto mɛɛ-ji-ti rəm tɔ.

2

¹ Ngan-m-je, m'ndàngi ta kin m'adi-si kɔ kadi 'rai majal al. Ngà kinə dow madi ra majal rəmə, njèpata gangi-né dɔ-ji rɔ Bɔbi-ji-ti isi nɔɔ, to Jeju Kristi kí to dow kí njururu. ² Jeju Kristi lé, ɛ ya kɔ dɔ-é ilə rɔ-é kadkare-ti oy kɔ majal-je lə-ji; ɛ oy kɔ majal-je lə-ji jəi ya par al, ngà kɔ majal-je lə dow-je lay kí dɔnangi-ti nè tɔ.

Təl rɔ go ta-ti lə Lubə kɔ ndignə
Mat 7:21-23; Jə 13:34,35; 14:21-24

³ Né kí j'gəi-né kí j'gəi Lubə lé, to təl kí j'təli rɔ-ji go ndukun-je-ti liə. ⁴ Dow kí panè n'gə-é ya bá təl rɔ-é go ndukun-je-ti liə al lé, to njèkədtə ə ta kí tɔgrɔ-ti goto ta-é-ti. ⁵ Ngà dow kí təl rɔ-é go ta-ti lə Lubə lé, dowbé ndigi-é adi ɔr njuti. Né kí j'gəi-né kí j'toi dow-je kí j'nami kàdì-é-ti ɛn: ⁶ Dow kí pa rəsi panè n'nam kàdì-é-ti lé, dowbé à kadi panjiyè-é tanə kɔ panjiyè 'Babe ya bè tɔ.

⁷ †Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, to ndukun kí sigi bá m'ndàngi m'adi-si al, ngà to ndukun kí low kí ingəi lo kulə gin-é-ti* kin ya; ndukun kí low kinlé, to ta kí ooi kete kin ya. ⁸ Rəm bá to ndukun kí sigi kí m'ndàngi m'adi-si ya rəm; ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti, kɔ tɔji rɔ-é rɔ Kristi-ti rəm, tɔji rɔ-é rɔ-si-ti rəm; kɔtələ londul goto ə londógi kí tɔgrɔ-ti bá isi ndógi ngá.

⁹ Dow kí ɔsi ngonkɔ-é kɔ ta ya rəmə bə rɔ-é njèkisi lo kí ndógi-ti lé, to dow kí isi lo kí ndul-ti ya bəy. ¹⁰ Dow kí ndigi ngonkɔ-é lé, to dow kí isi lo kí ndógi-ti ə né kí à ra-é kadi usi ya goto. ¹¹ Ngà dow kí ɔsi ngonkɔ-é kɔ ta lé, to dow kí isi lo kí ndul-ti; dowbé njiyè lo kí ndul-ti ə gə lo kí isi ɔw-ti al, kɔtələ londul kəm-é-ti ndi-ndi.

¹² M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-m-je, kɔtələ majal-je lə-si toki kinə go-é kɔgi kɔ takul Jeju Kristi.

¹³ M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi bɔbi ngan-je, kɔtələ njèkisi lo kulə gin-é-ti lé, səi 'gəi-é. M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-je kí rɔ-si tɔ kəm, kɔtələ səi 'təti rɔ Njèmeɛndul. M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-je, kɔtələ səi 'gəi Bɔbi-si.

¹⁴ M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi bɔbi ngan-je, kɔtələ səi 'gəi njèkisi lo kulə gin-é-ti nɔ. M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-je kí rɔ-si tɔ kəm, kɔtələ səi lé tógi-si tɔ rəm, ta lə Lubə uwə lo kisi mɛɛ-si-ti rəm, bá səi 'təti rɔ Njèmeɛndul rəm tɔ.

¹⁵ Adi bɔ duniɔa ra-si al rəm, bá adi bɔ né-je kí duniɔa-ti ra-si al rəm tɔ. Kinə bɔ ra duniɔa ra dow rəmə, dowbé ndigi Bɔbi-ji Lubə al. ¹⁶ Kɔtələ né-je lay kí duniɔa-ti kí to, kəmnda né kí ra dow-je, kɔ né-je kí nəl kəm dow-je, kɔ kində kàdì kɔ nékingə-je kinlé, to né-je kí j rɔ Bɔbi-ji Lubə-ti al, ngà j duniɔa-ti nè. ¹⁷ Ə duniɔa à goto rəm, bá kəmnda né-je kí titi

† 2:7 2:7 Jə 13:34 * 2:7 2:7 Ta kinlé sɔbi dɔ kulə gin kadmeɛ lə-dé.

kàrè à goto rəm to; ngà dow kí njèra né kí mee Lubə ndigi lé isi kəm ya sartangani.

Ta kí sobi do njèkosi ta Kristi
Jǎ 16:13-15

¹⁸ Ngan-je, to kaglo kí dɔbɔy ndo-je-ti ngá; titi kí ooi-né 'panè njèkosi ta Kristi à ree lé, ooi, bone bè kin njèkosi ta Kristi 'nǎ ngá, ə gangi-é kin ya j'gəi-né kí to kaglo kí dɔbɔy ndo-ti lé ngá. ¹⁹ Njèkosi ta Kristi lé, 'teɛ dan-ji-ti nè ya d'ow, ngà to bá 'to 'lə-ji al; kɔtələ kinə 'to 'lə-ji rəmə lé d'a kisi sə-ji; ngà kinə kí d'inə-ji d'ow kinlé ya toji ndaa-ti rəsi kí dow-je lay kin ya 'to 'lə-ji dɔɔ al. ²⁰ Səi rəmə, njèkaa njay adi-si Ndil-é† adi səi lay ya 'gəi ta kí togrɔ-ti. ²¹ Gə bá səi 'gəi ta kí togrɔ-ti al bá m'ndangi-né ta-je kin m'adi-si kɔɔ al; ngà m'ndangi m'adi-si kɔtələ səi 'gəi ta kí togrɔ-ti rəm, bá 'gəi kí takədi káre ya kàrè à kɔ rɔ ta kí togrɔ-ti-ti al rəm to.

²² Nǎ bá to njèkəɔta ta wa? Dow kí njənaji panè Jeju to Kristi‡ al lé, bá to njèkəɔta ya al wa? Dowbé kinlé to njèkosi ta Kristi, kɔɔ ɛ naji panè n'gə Bɔbi-ji al rəm, n'gə Ngon-é al rəm. ²³ Dow kí rá-rá kí naji panè n'gə Ngon lə Lubə al rəmə, dowbé gə Bɔbi-é al ya to; dow kí pa ta rəsi panè: Jeju to Ngon lə Lubə rəmə, dowbé gə Bɔbi-é to.

²⁴ Səi rəmə, ta kí ooi lo kulə gin-é-ti nɔ lé, adi ta-é ra be mee-si-ti. Kinə ta kí ooi lo kulə gin-é-ti nɔ§ kin ra be mee-si-ti rəmə, səi kàrè a nami kàdì Ngon lə Lubə-ti rəm, a nami kàdì Bɔbi-é-ti rəm. ²⁵ Ə kunmindì kí Lubə un adi-ji lé, to kunmindì kí sobi do kiskəm kí sartangani.

²⁶ Ta lə dow-je kí 'ndigi kədi-si kur-si wale lé bá m'ndangi m'adi-si tin. ²⁷ Səi rəmə, Ndil* Lubə kí Kristi adi-si lé, tò mee-si-ti adi owi ndoo kadi dow ndó-si né al†; ngà titi kí Ndil kí ɛ adi-si ndó-si-né né-je lay, ə ɛ to njèta kí togrɔ-ti bi to njèkəɔta al lé, ǎi mee ta-ti liə titi kí ɛ ndó-si-né‡.

Ta kí sobi do ngan lə Lubə
Rɔm 8:14-19

²⁸ Ngan-m-je kí nde, beba, 'nami kàdì Kristi-ti kɔɔ kadi ndo kí à teɛ toji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi lé, mee-ji nda kay rəm, bá kadi ndo ree-é-ti kàrè rɔ-ji sɔl-ji takəm-é-ti al rəm to. ²⁹ Kinə 'gəi kí Kristi to dow kí njururu rəmə, kadi 'gəi kí dow kí rá-rá kí to njèra né kí njururu lé, to dow kí Kristi oji-é.

3

¹ †Ooi ndigi kí Bɔbi-ji Lubə ndigi-ji mbing ya adi 'ba-ji ngan lə Lubə kin! Ə j'toi ngan lə Lubə lé ya rəm to. Dow-je kí donangi-ti nè lé, 'gə-ji al, kɔɔ gə kí de 'gə Lubə al to.

² Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, bone bè kinlé j'toi ngan lə Lubə ə né kí j'a toi lé, toji rɔ-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti al bəy; ngà j'gəi kí ndo-é kí Kristi à toji rɔ-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti lé, j'a titi-nǎ siə bè, kɔɔ j'a kooi daji rɔ-é kɔ kəm-ji. ³ Dow kí rá-rá kí ow kɔ nékində mee do-ti kí bè kin rəmə, dowbé adi panjiy-é aa njay titi kí 'Babe aa-né njay kin bè to.

⁴ Dow kí rá-rá kí ra majal lé, al do ndukun to; kɔtələ majal kí ra lé to kal do ndukun. ⁵ †Səi 'gəi kí 'Babe ree kɔɔ bɔr majal-je lə dow-je kɔgi ə ɛ ra majal nja káre al. ⁶ Dow kí rá-rá kí nam kàdì-é-ti lé, à kisi ká ra majal-ti

† **2:20** 2:20 Ubi kin toji Ndil kí aa njay kí Jeju adi dow-je kí d'adi-é mee-dé. ‡ **2:22** 2:22 Kristi lé kɔr mee-é to dow kí Lubə mbəti-é. § **2:24** 2:24 Ta kinlé sobi do kulə gin kad mee lə-dé. * **2:27** 2:27 Ndil kinlé, to ta kí káre-rè kɔ ta lə ubi kí ta-é tò lo ndó-é-ti kí mee 1Jǎ 2:20 † **2:27** 2:27 Ta kinlé to ta lə mbati néndó-je lay al, ngà to ta kí sobi do njéndó dow-je né-je kí ngom. ‡ **2:27** 2:27 Jǎ 16:13-15 † **3:1** 3:1 Jǎ 1:12 † **3:5** 3:5 Jǎ 1:29

al; ə dow kí rá-rá kí isi ká ra majal-ti rəmə, to dow kí oo-é al rəm, bá gə-é al rəm.

⁷ Ngan-je, adi dow ədi-si al. Dow kí njèra né kí njururu lé, to dow kí njururu titi kí 'Babe to-né dow kí njururu kin bè. ⁸ Dow kí isi ká ra majal-ti lé, to dow lə Sú, kdotalə Sú ra majal lo kulə gin-é-ti nū. Ngon lə Lubə ree kɔ tuji kullə-je lə Sú kɔgi. ⁹ Dow kí rá-rá kí Lubə oji-é lé, à kisi ká ra majal-ti al ngá, kdotalə ko né lə Lubə tò mɛɛ-é-ti adi ɛ à kisi ká ra majal-ti al, kdotalə Lubə oji-é ngá. ¹⁰ Né kí toji kí ngan lə Lubə 'to gay kɔ ngan lə Sú ɔn: Dow kí rá-rá kí isi ká ra né-ti kí njururu al lé, to dow lə Lubə al rəm, bá dow kí ndigi ngonkɔ-é al kàrè to dow lə Lubə al rəm tɔ.

Ta kí do ndigi-na-ti

¹¹ †Ta kí ooi lo kulə gin-é-ti nū* lé ɔn: J'ndigi-na. ¹² Adi j'ndaji kullə ra Kayin kí to dow lə Njèmɛɛndul kin al; ndɔki Kayin lé tɔl ngonkɔ-é. Ə kɔri bá tɔl-é-né wa? Tɔl-é kdotalə kullə ra-é majal ə 'lə ngonkɔ-é lé bá tò njururu†.

¹³ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kinə dow-je kí dɔnangi-ti nè d'osi-si kɔ ta rəmə, adi ra-si bəl al. ¹⁴ †Jəi lé, ndigi kí j'ndigi ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ-je kinlé bá toji adi j'gəi kí j'indəi dan koy j'gangi j'tɛɛi kiskəm-ti. Dow kí ndigi dow-je al lé, to dow kí oy. ¹⁵ Dow kí rá-rá kí ɔsi ta ngonkɔ-é lé, to njètɔl dow-je ə səi 'gəi kí dow kí njètɔl dow-je lé, kiskəm kí sartagangi goto rɔ-é-ti. ¹⁶ Ndigi dow-je lé, né kí j'gəi-né ɔn: Kristi adi rɔ-é koy kɔ ta lə-ji. Jəi kàrè tò kadi j'adi rɔ-ji koy kɔ ngankɔ-ji-je tɔ. ¹⁷ Kinə dow ɔw kɔ nékingə kí dɔnangi-ti nè, ə oo ngonkɔ-é kí ndoo né ra-é ya rəmə oo kəmtondoo liə al lé, dowbé à panè Lubə ində ndigi dow-je mɛɛ-n'è-ti tɔ ban wa? ¹⁸ Ngan-m-je, adi j'ndigi-na kɔ ta kí ta-ji-ti əse kɔ ndaá ta-ji par al, ngà j'rai kɔ nɔ né kí ji-ji-ti kɔ kəm rəbi ta kí tɔgrɔ-ti.

Ta kí do mɛɛ kí nda kay nɔ Lubə-ti

¹⁹ Beba j'a gəi-né kí j'toi dow-je kí njékun go ta kí tɔgrɔ-ti rəm, bá mɛɛ-ji à kusi-né nangi pɔ nɔ-é-ti rəm tɔ. ²⁰ Ə lé mɛɛ-ji uwə-ji kɔ ta kɔ kəm rəbi kɔ ban-ban ya kàrè, Lubə to 'boy itə mɛɛ-ji rəm, ɛ gə né-je lay rəm.

²¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, kinə mɛɛ-ji uwə-ji kɔ ta al rəmə, mɛɛ-ji nda kay nɔ Lubə-ti. ²² Ri-ri ya bá j'dəji-é kàrè, à kadi-ji, kɔ j'təli rɔ-ji go ndukun-je-ti liə rəm, j'rai né kí nəl-é rəm.

²³ †Ooi, ndukun liə ɔn: Kadi j'adi mɛɛ-ji Ngon-é Jeju Kristi rəm, kadi j'ndigi-na titi kí un-né ndu adi-ji lé rəm tɔ. ²⁴ Dow kí tɔl rɔ-é go ndukun-je-ti lə Lubə lé, to dow kí nam kàdɔ Lubə-ti rəm, Lubə isi mɛɛ-é-ti rəm. Ə kɔ takul Ndil kí aa njay kí Lubə adi-é isi mɛɛ-ji-ti bá j'gəi-né kí Lubə isi mɛɛ-ji-ti tɔ.

4

Ta kí sobi do njéndó dow-je né-je kɔ ngɔm

¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, dow-je lay kí 'pa ta 'ba-né ri Ndil kí aa njay lé adi-dé mɛɛ-si dɔrɔ al; ngà 'nai-dé ooi, kɔ kadi 'gəi dɛ kí 'to 'lə Lubə. Kdotalə njékəɔta-je kí njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti 'nɔ dɔnangi-ti nè. ² Né kí a gəi-né Ndil kí to Ndil lə Lubə ɔn: Dow kí pa ta rəsi panè: Jeju Kristi lé ree tɔl rɔ-é dow-ti rəmə, to dow lə Lubə; ³ ə dow kí pa ta lə Jeju

† 3:11 3:11 Jà 13:34 * 3:11 3:11 Ta kinlé sobi do kulə gin kadmɛɛ lə-dé. † 3:12 3:12 Kgn 4:1-8

† 3:14 3:14 Jà 5:24 † 3:23 3:23 Jà 13:34; 15:12,17

ndaa-ti rəsi al lé, to dow lə Lubə al; dowbé kinlé to dow lə njəkosi ta Kristi kí ooi ta ree-é lé; ə bone bè ya kàrè ɛ ɔ dɔnangi-ti nè ngá rəm.

⁴ Səi ngan-m-je, səi lé, 'toi dow-je lə Lubə ə njəkəda-je kí njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti lé, səi 'təti-dé rɔ, kdɔtalə njəkisi mɛɛ-si-ti to kí boy nɔ itə njəkisi mɛɛ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè. ⁵ Dɛ lé, 'to dow-je kí dɔnangi-ti nè; gin-é kin bá tapa-dé to-né tapa dow-je kí dɔnangi-ti nè, ə dow-je kí dɔnangi-ti d'oo ta lə-dé. ⁶ Ngà jəi j'toi dow-je lə Lubə; dow kí gə Lubə ə oo ta lə-ji; dow kí to dow lə Lubə al rəmə oo ta lə-ji al tɔ; Gangi-é kin bá j'gəi kɔri-né rəbi nin Ndil kí njəta kí tɔgrɔ-ti kɔ ndil kí ngom.

Lubə to njəndigi dow-je

⁷ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, adi j'ndigi-nɔ; kdɔtalə ndignɔ lé to né kí j rɔ Lubə-ti, ə dow kí rá-rá kí ndigi dow-je lé, to dow kí Lubə oji-é rəm, bá gə Lubə rəm.

⁸ Lubə lé, to njəndigi dow-je, adi dow kí ndigi dow-je al lé, gə Lubə al.

⁹ Ooi, kəm rəbi kí Lubə tɔji-né ndaa-ti rəsi kí n'ndigi-ji ɛn: Lubə ulə Ngon kəl liə dɔnangi-ti nè kdɔ kadi j'isi kəm kɔ takul-é.

¹⁰ Ə ndigi kí Lubə ndigi-ji kinlé né kí tɔji ɛn:

To jəi bá j'ndigi-é kete al,

ngà to Lubə ya ndigi-ji bá ulə Ngon-é ki kadkare

adi ree oy kdɔ majal-je lə-ji.

¹¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kinə Lubə ndigi-ji bore bè lé, jəi kàrè j'a ndigi-nɔ tɔ. ¹² †Dow kí oo Lubə ya goto; kinə j'ndigi-nɔ rəmə, Lubə isi mɛɛ-ji-ti ə ndigi kí ɛ ndigi-ji lé tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi. ¹³ Ə né kí j'gəi-né kí j'nami kàdɔ Lubə-ti rəm, Lubə isi-né mɛɛ-ji-ti rəm lé, to ta lə Ndil-é kí adi-é isi mɛɛ-ji-ti. ¹⁴ Bobi-ji Lubə ulə Ngon-é kadi to Njəkajɔ dow-je kí dɔnangi-ti nè, adi j'oo-é kɔ kəm-ji rəm, bá j'pa ta kí dɔ-é-ti j'adi dow-je rəm tɔ.

¹⁵ Dow kí pa ta rəsi panè: Jeju to Ngon lə Lubə lé, Lubə isi mɛɛ dowbé-ti rəm, bá ɛ nam kàdɔ Lubə-ti rəm tɔ. ¹⁶ Jəi lé, j'gəi ndigi kí Lubə ndigi-ji, ə j'gəi kí ɛ ndigi-ji ya tɔgrɔ-ti.

Lubə to njəndigi dow-je; dow kí ndigi dow-je tɔ mɛɛ-é-ti lé, to dow kí nam kàdɔ Lubə-ti ə Lubə isi mɛɛ-é-ti tɔ.

¹⁷ Ooi, né kí mɛɛ-ji à nda-né kay ndɔ gangta-ti lé, to ndignɔ kí dan-ji-ti kí ɔr njuti; kdɔtalə gangi-é kí ndɔki Kristi isi-né dɔnangi-ti nè lé ya jə j'isi-né tɔ. ¹⁸ Ndignɔ lé, bəl goto-ti; kdɔ ndignɔ kí ɔr njuti ɔr bəl mɛɛ dow-ti kɔgi. Kdɔtalə bəl tɔji kində kɔji kí à ree, ə dow kí bəl lé, ndigi dow-je kí tɔ mɛɛ-é-ti ɔr njuti al. ¹⁹ Jəi rəmə, jəi j'ndigi dow-je, kdɔtalə Lubə ya ndigi-ji dɔsɔy. ²⁰ Kinə dow panè n'ndigi Lubə ya rəmə ɔsi ta ngonkɔ-é lé, to njəkəda. Kdɔtalə ngonkɔ-é kí ɛ oo-é bəy ɔ ndigi-é al lé, à ndigi Lubə kí ɛ oo-é al kin ban wa? ²¹ Ə Kristi ya adi-ji ndukun panè: Dow kí ndigi Lubə rəmə, à ndigi ngonkɔ-é tɔ.

5

Ta kí sobi dɔ kadmɛɛ, kɔ kullə ra kadmɛɛ

¹ Dow kí rá-rá kí adi mɛɛ-é kí Jeju to Kristi* lé, to dow kí Lubə oji-é, ə dow kí ndigi bobi ngon rəmə, ndigi ngon-é tɔ. ² Né kí j'a gəi-né kí j'ndigi ngan lə Lubə lé, to ndigi kí j'ndigi Lubə rəm, təl kí j'təli rɔ-ji go ndukun-je-ti liə

† 4:12 4:12 Ja 1:18 * 5:1 5:1 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

rəm. ³ †Kdotalə ndigi Lubə lé, to təl rə go ndukun-je-ti liə. Ə ndukun-je liə lé, əy al, ⁴ kdotalə dow-je lay kí Lubə oji-dé lé, 'təti rə duniña ə né kí njètətrə duniña lé to kadmeɛ lə-ji. ⁵ Dow kí njètəti rə duniña lé to ná wa? To dow kí adi meɛ-é kí Jeju to Ngon lə Lubə ya al wa? ⁶ To Jeju Kristi kí ree kì man rəm, kì məsi rəm; ɛ ree kì man par al, ngà ree kì man† rəm, kì məsi rəm; ə Ndil kí aa njay ya pa ta kí dɔ-ti, kdotalə Ndil kí aa njay ya kì dɔ-é to ta kí tɔgrɔ-ti. ⁷ Beba né-je mutə [dɔrɔ-ti 'pa ta dɔ-ti adi to: Lubə kí Bobi rəm, Ta rəm, bá Ndil kí aa njay rəm. Ə né-je kí mutə kinlé 'to né kí kàre-rè. ⁸ Né-je mutə dɔnangi-ti nè 'pa ta dɔ-ti tɔ] adi to: Ndil kí aa njay rəm, man rəm, bá məsi rəm]‡, ə de mutə lay ta-dé asi-nə. ⁹ Kinə j'ooi ta lə dow-je j'adi to ta kí tɔgrɔ-ti rəmə, ta lə Lubə to kí boy n̄a itə ta lə dow-je. Kdotalə to Lubə ya é pa ta kí sɔbi dɔ Ngon-é adi dow-je. ¹⁰ Dow kí adi meɛ-é Ngon lə Lubə lé, ta lə Lubə kinlé tò meɛ-é-ti; ə dow kí adi meɛ-é Lubə al lé, ɛ ba Lubə njəkətda, kdotalə ta kí Lubə pa dɔ Ngon-é-ti lé, dowbé oo kì ta kí tɔgrɔ-ti al. ¹¹ †Ooi, ta kí 'pa sɔbi dɔ Ngon lé fan: Lubə adi-ji kiskəm kí sartagangi ə kiskəm kinlé ɿ rə Ngon-é-ti. ¹² Dow kí adi meɛ-é Ngon lə Lubə rəmə isi kəm; ngà dow kí adi meɛ-é Ngon lə Lubə al lé, isi kəm al. ¹³ M'ndangi ta-je kinlé m'adi-si, kɔ kadi 'gəi kí, səi kí adi meɛ-si Ngon lə Lubə lé, isi kəm sartagangi.

¹⁴ Ooi, né kí meɛ-ji nda-né kay rə Lubə-ti ən: Kinə j'dəji-é né kí əw nati kì meɛndigi liə lé, ɛ oo ndi-ji. ¹⁵ Ə kinə j'gəi kí ɛ oo ndi-ji rəmə, lé to ri-ri ya bá j'dəji-é kàre, j'gəi kí j'ingəi né-é ngá.† ¹⁶ Kinə dow oo kí ngonkɔ-é ra majal kí à tɛɛ koy al rəmə, kadi dowbé pa ta kì Lubə kɔ ngonkɔ-é lé, ə Lubə à kaji-é; to ta kí sɔbi dɔ dow-je kí 'ra majal kí à tɛɛ koy al. Majal kí à tɛɛ koy tò nɔɔ; ə to majal-é kin bá m'panè 'pai ta kì Lubə kɔ al. ¹⁷ Néra kí njururu al lay ya to majal, ngà majal-je madi bá tɛɛ koy al. ¹⁸ Jəi j'gəi kí dow kí rá-rá kí Lubə oji-é lé à kisi ká ra majal-ti al; kɔ Ngon lə Lubə isi ngəm-é adi Njèmeɛndul à kɔdi rə-é al. ¹⁹ Jəi j'gəi kí j'toi dow-je lə Lubə rəm, bá j'gəi kí dɔnangi lay tò gin tógi-ti lə njèmeɛndul rəm tɔ. ²⁰ Jəi j'gəi bəy kí Ngon lə Lubə ree ə adi-ji négə kɔ kadi j'gəi-né Lubə kí tɔgrɔ-ti; ə jəi j'toi dow-je lə Lubə kí tɔgrɔ-ti kɔ nam kí j'nami kàdì Ngon-é Jeju Kristi-ti. Ngon lə Lubə kinlé to Lubə kí tɔgrɔ-ti rəm, bá to kiskəm kí sartagangi rəm tɔ.

²¹ Səi ngan-m-je, ooi go rə-si maji dɔ magi-je-ti.

† 5:3 5:3 Jà 14:15 † 5:6 5:6 Ta lə man kinlé tɔji batəm kí Jeju ra ə ta lə məsi tɔji koy-é tɔ. ‡ 5:8 5:8 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kì ji-dé kì ta greki. † 5:11 5:11 Jà 3:36 † 5:15 5:15 Jkr 1:5-7

Mbete kí njèkungi joo kí Ja ndàngi Ta-je kí do mbete-ti kí njèkungi-ti joo kí Ja ndàngi

Njèkòwkulə Ja ndàngi mbete kí gɔji kin adi «Dené kí Lubə mbəti-é rəm, adi ngan-é rəm» kɔɔ kulə-né dingəm mɛɛ-dé-ti kadi panjiyə-dé ɔw nati kɔ ta kí togrɔ-ti rəm, kadi ɔw nati kɔ ndigi dow-je rəm, bá ɛ ndàngi mbete kin kɔ ndəji-dé-né kete sobi-né do njéndó dow-je né kí ngòm. Dow-je kí Ja ndàngi mbete adi-dé kinlé, jɛ j'gə al é sé to Dené dɛ kɔ ngan-é ya əse to njékəwnə-je kí lo madi-ti wa. Ta kí rá-ti kàrè to njékadmɛɛ-je kí Ja ndigi-dé nɔ bá ɛ ndàngi mbete kin adi-dé. Lo kulə gin mbete-ti lé, njèndàngi-é toji rɔ-é kí «'ngatógi.» Dow kí káre kin ya ndàngi Poyta kí Maji kí ri Ja tò do-ti kin rəm, ɛ ya ndàngi mbete kí dɔsɔy, kɔ mbete kí njèkungi-ti joo, kɔ mbete kí njèkungi-ti mutə kin rəm, bá ndàngi mbete Né-je kí 'tɛɛ do-é rəm tɔ. ('Ndó ta-je kí do mbete-ti kí dɔsɔy kí Ja ndàngi). Mɛɛ mbete-ti kí nè kinlé, Ja pa ta-je titi-nɔ kɔ ta-je kí mɛɛ mbete-ti liə kí dɔsɔy kinlé tɔ. ɛ pa ta kí sobi do ta kí togrɔ-ti, kɔ ndigi dow-je ya dɔsɔy, bá go-ti ɛ pa ta kí sobi do njékosi ta Kristi, kɔ kəm rəbi kí dow a mbati-né néndó lə-dé kí ngòm rəm. ɛ ulə dingəm mɛɛ dow-je-ti liə kí ɛ adi-dé mbete kinlé kadi d'uwə-nɔ lubi-lubi kɔ Lubə rəm, kadi d'uwə-nɔ lubi-lubi kɔ Jeju Kristi rəm tɔ.

Toji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ Mɔ 'ngatógi, bá m'ndàngi mbete kin m'adi Kiriya* dené kí Lubə mbəti-é rəm, m'adi ngan-é-je kí m'ndigi-dé ndigi kí togrɔ-ti rəm. To mɔ kɔ kár-m bá m'ndigi-dé al, ngà dɛ lay kí 'gə ta kí togrɔ-ti lé 'ndigi-dé tɔ. ² Jɛ j'ndigi-si kɔ ta kí togrɔ-ti uwə lo kisi mɛɛ-ji-ti ə à to mɛɛ-ji-ti sartagangi. ³ Kadi ramaji, kɔ koo kəmtondoo, kɔ lapiya lə Bobi-ji Lubə, kɔ 'lə Jeju Kristi kí Ngon lə Bobi-ji Lubə nɔy sə-ji mɛɛ ta-ti kí togrɔ-ti, kɔ mɛɛ ndigi dow-je-ti.

Ta kí do ndigi dow-je-ti

1Ja 5:1-3

⁴ M'ra rənəl nɔ kɔ m'ingə ngan-i-je kí dan-ti-je kí 'nɔjiyə mɛɛ ta-ti kí togrɔ-ti kɔ gangi-é kí ndukun kí Bobi-ji adi-ji pa-né lé ya. ⁵ †Kiriya, mbete kí m'ndàngi m'adi-i ngosnè kinlé, to ndukun kí sigi al, ngà to ndukun kí j'ingəi lo kulə gin-é-ti nɔ ya. M'dəji-i kadi jəi lé j'ndigi-nɔ. ⁶ Ə ndignɔ lé to təl rɔ go ndukun-je-ti liə. ɛ kin bá to ndukun kí səi à nɔjiyəi mɛɛ-é-ti titi kí ooi-né ta-é lo kulə gin-é-ti nɔ.

Ta kí sobi do njéndó dow-je né-je kí ngòm

1Ja 4:1-6; 2:18-23

⁷ Njékəɔta-je nɔ ya 'sane-nɔ kɔ dɔnangi lay. Dɛ 'naji təl kí Jeju Kristi təl rɔ-é dow-ti. Ooi, dow kí pa ta kí bè kinlé to njékədi dow-je rəm, njékosi ta Kristi rəm. ⁸ Səi ya ooi go rɔ-si maji, kɔ kadi kullə kí j'rai lé tò kɔgi al, ngà kadi j'ingəi nékugə doji-ti mburuki-mburuki bane.

* **1:1** 1:1 Ta lə dené kí 'ba-é Kiriya kɔ ngan-é kinlé à to ta kí sobi njékəwnə-je kí lo madi-ti je bè.

† **1:5** 1:5 Ja 13:34; 15:12,17

⁹ Dow kí rá-rá kí ɔw mbing ur rangi bi ɔ njàngi do néndó-ti kí sobi do Kristi kin al rəmə, to dow kí nam kàdì Lubə-ti al. Ngà dow kí ɔ njàngi do néndó-ti kin rəmə, to dow kí nam kàdì Bɔbi-ji Lubə-ti rəm, nam kàdì Ngon-é-ti rəm. ¹⁰ Kinə dow ree rɔ-si-ti kɪ néndó bá to néndó kin al rəmə, uwəi-é kɪ rɔ-si-ti mɛɛ kəy-ti lə-si al rəm, bá 'rai-é lapiya al rəm! ¹¹ Kdo dow kí ra lapiya dowbé rəmə, ɛ ində rɔ-é nati siə mɛɛ kullə ra-é-je-ti kí majal lé tɔ.

¹² Né-je nɔ tɔ kadi m'ndàngi ta-é mbete-ti m'adi-si ya ngà, m'ndigi ndàngi mɛɛ mbete-ti al. Kdo m'ində mɛɛ-m do-ti kí m'a kow koo-si ə m'a pa sə-si kɪ ta-m jà-jà kdo kadi rɔnəl lə-ji ɔr njuti.

¹³ Ngan lə ngonkɔ-i kí dené kí Lubə mbəti-é kinlé 'rai lapiya.†

† **1:13** 1:13 Ta lə dené kɪ ngan-é kí tɔ nè kinlé à to ta kɪ sobi njékəwnɔ-je kí lo madi-ti kí njèndàngi mbete kinlé isi dan-dé-ti je bè.

Mbete kí njèkungì mutø kí Ja ndàngì Ta-je kí dɔ Mbete-tì kí njèkungì mutø kí Ja ndàngì

Njèkɔw kulø Ja ndàngì mbete kin kɔ kulø-né dingəm mee dingəm-tì kí ri-é lə Gayusi. Mbete kinlé, ɛ ya to mbete kí goji itə mbete-je lay kí mee Mbete-tì lə Lubə. Mee mbete-tì kí nè Kinlé Ja pa ta kí sobi dɔ ta kí tɔgrɔ-tì kè ndignə titi kí ɛ pa-né mee mbete-je-tì kí joo lé tɔ. Mee mbete-tì kí nè kinlé Ja pa ta ɔsi-né kagi dɔ njéndó dow-je né-je-tì kí ngom al, ngà ɛ pa ta ɔsi-né kagi dɔ dow-tì kí panjiyø maji al. Lo tum gin ndàngì mbete-tì lé, njèndàngì-é toji rɔ-é kí «'ngatogi.» Dow kí káre kin ya ndàngì mbete Poyta kí Maji kí ri Ja tò dɔ-tì bá ɛ ndàngì mbete lə Ja kí 1, 2, 3 rəm, ndàngì mbete Né-je kí 'teɛ dɔ-é ('Ndó ta-je kí dɔ mbete-tì kí dɔsəy kí Ja ndàngì). Ja tum gin toji rənəl liə kɔ Gayusi kí isi mee néra-tì kí tɔgrɔ-tì. ɛ pa ta dɔ ndigi-tì kí tò mee Gayusi-tì kí ɛ toji loki uwə-né mba-je kí njèkɔw kilə mbɛ Poyta kí Maji lə Kristi kí rɔ-é-tì. Ngà Diotrepi, dingəm káre kí dan njékəwnə-je-tì kí Gayusi isi ɔr nɔ-dé rəm, ɛ ra bin al. ɛ mbatì kuwə ngannjékullə-je lə Kristi rɔ-é-tì rəm, bá ɔgi dow-je kí rangi kadi d'uwə-dé kí rɔ-dé-tì rəm, ɛ ɔsi ta Ja rəm tɔ. Go ta-tì kí Ja pa dɔ kullə ra Diotrepi-tì kí maji al lé, ɛ pa ta dɔ kullə ra Démétriyusi-tì kí maji tɔ. Ta kí Ja idə Gayusi lé, ɛ idə-é kadi ndaji panjiyø kí majal kin al, ngà kadi ndaji panjiyø kí maji ('Ndó 11).

Toji rɔ kè lapiya kí ra

¹ †Mə 'ngatogi m'ndàngì mbete kin m'adi-i i Gayusi kí m'ində-i dan kəm-m-tì mee ta-tì kí tɔgrɔ-tì. ² Ngonkɔ-m kí m'ində-i dan kəm-m-tì, m'ndigi kadi ɔw kí kete-kete mee né-je-tì lay ə kadi rɔ-i tò kè lapiya titi kí ndil-i tò-né kè lapiya kare kin bè tɔ.

Kullə ra kí njururu lə Gayusi

Mat 10:40-42

³ Loki ngankɔ-ji-je kí njékadmee d'i nɔ 'ree, 'pa ta lə ta kí tɔgrɔ-tì kí tò mee-i-tì rəm, bá njiyø kí i njiyø mee-é-tì rəm kinlé, rɔ-m nəl-m nɔ. ⁴ Rənəl lə-m kí nɔ lé, to koo kí m'oo 'panè ngan-m-je 'njiyø mee ta-tì kí tɔgrɔ-tì.

⁵ I kí m'ində-i dan kəm-m-tì, i to njéra né kè kadmee adi ngankɔ-ji-je kí njékadmee kí 'to mba-je kàrè, i 'ra sə-dé maji. ⁶ Ta lə ndigi kí i 'ndigi dow-je lé, de 'pa ta-é rəsi nɔ njékəwnə-je-tì. Kɔw mba lə-dé kàrè maji kadi i 'ra sə-dé dɔ-tì asi gangi-é-tì kí à nəl Lubə rəm tɔ. ⁷ Kɔ de d'ɔw kɔ ta kí sobi dɔ 'Babe ə 'taa né ji njékadmee al-je-tì al. ⁸ Adi dow-je kí bè kinlé bá tò kadi j'uwəi-dé kí rɔ-ji-tì, kɔ kadi j'toi njéra sə-dé kullə nati sobi dɔ ta kí tɔgrɔ-tì.

Kullə ra kí majal lə Diotrepi kè kullə ra kí njururu lə Démétriyusi

1Kɔ 4:18-21

⁹ M'ndàngì mbete sɛ m'adi njékəwnə-je; ngà Diotrepi kí bo to kí 'boy ngay dan-dé-tì ra-é kinlé uwə-ji kí rɔ-é-tì al. ¹⁰ Beba loki m'a teɛ rɔ-si-tì nɔɔ rəm, m'a pa ta rəsi dɔ kullə ra-é-je-tì. ɛ lé pa ta-je kí maji al maji al

† 1:1 1:1 Knj 19:29; Rəm 16:23; 1Kɔ 1:14

dɔ-ji-ti; kin kàrè usi rɔ-é-ti al adi ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ kí d'ow kàrè ɛ mbati kuwə-dé ki rɔ-é-ti rəm, bá ngankɔ-ji-je kí ndigi kuwə-dé ki rɔ-dé-ti kàrè ɔgi-dé rəm, bá tubə-dé dan njékəwnɔ-je-ti rəm.

¹¹ I kí m'ində-i dan kəm-m-ti, 'ndaji né ra kí maji al al, ngà né ra kí maji bá 'ndaji. Dow kí njèra né kí maji lé to dow lə Lubə, ngà dow kí njèra né kí maji al lé, gə Lubə al.

¹² Dow-je lay ya 'pa ta kí maji dɔ Démétriyusi-ti, ə ta kí tɔgrɔ-ti* kí ta-é-ti kàrè tɔji kí ɛ to dow kí maji tɔ, bá jɛ kàrè j'pa ta kí maji dɔ-é-ti ə i kàrè 'gə kí ta lə-ji to ta kí tɔgrɔ-ti.

¹³ Né-je nɔ̀ tò kadi m'ndàngi ta-é mbete-ti m'adi-i ya, ngà m'ndigi ndàngi mɛɛ mbete-ti al. ¹⁴ M'ində mɛɛ-m-ti kí m'a kow rɔ-i-ti mɛɛ ndɔ-je-ti kí à ree kin ə j'a pa-nɔ̀ ta kɪ ta-ji jɔ̀-jɔ̀. ¹⁵ Kadi lapiya nɔ̀y sə-i! Nam-i-je 'ra-i lapiya ə i kàrè 'ra lapiya nam-ji-je káre-káre lay adi-ji tɔ.

* **1:12** 1:12 Mɛɛ mbete-ti kí 'ndàngi kí ta greki lé 'panè to ta kí tɔgrɔ-ti bá pa ta kí maji dɔ Démétriyusi-ti.

Mbete kí Judi ndàngi

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Judi ndàngi

Judi ndàngi mbete kí goji kin adi dow-je kí Lubə ba-dé, ndigi-dé bá ngəm-dé adi Jeju Kristi (Lo ndó-é kí 1). To njékadmeɛ-je kí rá bá ɛ ndàngi mbete lé adi-dé kàrè dow gə al. Ɛ ndàngi mbete ndəji-dé-né sobi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngom kí njékisi dan majal-ti. Njèndàngi mbete lé toji rɔ-é kí n'to «Judi, ngonnjékullə lə Jeju Kristi, n'to ngonkɔ Jaki» (Lo ndó-é kí 1). À to Jaki kinlé ya bá ndàngi mbete kí ri-é tò dɔ-ti meɛ kunmindi-ti kí sigi ('Ndó ta-je kí dɔ mbete-ti kí Jaki ndàngi). Judi de kɔ Jaki 'to ngankɔ Jeju ('Ndó Mat 13:55; Mar 6:3). Néndó-je kí ngom lé isi taa lo adi Judi inə kɔ ta kí dɔsɔy ə təl ulə dingəm meɛ dow-je kí ɛ ndàngi mbete kin kɔ kadi-dé lé, kɔ kadi 'rɔ kɔ kadmeɛ (Lo ndó-é kí 3). Dan njèndàngi mbete kunmindi kí sigi lé, dow kí pa ta kí dɔ ta kí gangi-ti lə njékədtə-je kin ngə nɔ asi kɔ Judi ya goto. Ta kí gangi kí sobi dɔ majal kí tò meɛ Kunmindi-ti kí Low rəm, bá ɛ kí tò meɛ mbete-je-ti kí rangi kí goto meɛ Kunmindi-ti kí Low rəm lay ya Judi təl un pa meɛ mbete-ti kinlé. Ta-je lə njékɔwkulə Piyər kí pa meɛ Mbete-ti liə (2Pi 2:1-3:4) kin kàrè ɛ pa tɔ. Ɛ ole meɛ dow-je kí ɛ ndàngi mbete adi-dé, kí njékɔwkulə-je lə 'Babe Jeju Kristi 'pa ta-é kete kí ko dow-je kí bè kin d'a ree nɔɔ, bá ɛ ulə dingəm meɛ-dé-ti kadi d'a gərərə dɔ kadmeɛ-ti. Ɛ təl ta mbete liə kɔ tərndi dɔ dow-je-ti kí ɛ ndàngi mbete adi-dé rəm bá ɛ ɔsi gaji Lubə rəm.

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ †Ma Judi ngonnjékullə lə Jeju Kristi rəm, ngonkɔ Jaki rəm, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi kí Lubə kí Bəbi-ji ba-si rəm, ində-si dan kəm-é-ti rəm, bá ngəm-si kɔ Jeju Kristi. ² Kadi Lubə adi koo kəmtondoo, kɔ lapiya, kɔ ndigi liə tò mburuki-mburuki dɔ-si-ti!

Njékilə kuji dɔ Lubə-ti al kɔ kullə ra-dé-je

2Pi 2:1-22; 3:1-3

³ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kaji lə-ji kí j'ori-nɔ dɔ-ti lé low nɔ ya bɔ ndàngi ta kí sobi dɔ-é kadi-si ra-m loti-loti, ngə kí nè kinlé m'oo kí tò dɔ-m-ti kadi m'ndàngi m'adi-si kɔ kadi m'ulə-né dingəm meɛ-si-ti kadi 'rɔi dɔ kadmeɛ-ti kí Lubə adi njékaa njay-je nja káre-rè ya sartagangi. ⁴ Kɔtalə dow-je madi 'tandi dan-si-ti nɔɔ ə to dow-je kí ta kí gangi kí dɔ-dé-ti kàrè ta-é toki ndàngi low nɔ rəm ngá. De d'ilə kuji dɔ Lubə-ti lə-ji al, adi ta lə ramaji liə kin bá təl to jirə ra kaya lə-dé rəm, bá Ngar lə-ji kí káre-rè kí to 'Babe Jeju Kristi kin kàrè 'naji 'panè 'gə-é al rəm tɔ.

⁵ To né-je kí 'gəi lay ya ngá, ngə m'ndigi kole meɛ-si dɔ-ti kí ndɔki 'Babe taa Israyel-je kí 'to gin dow-je liə ilə-dé taá dɔnangi Ejipti-ti ya, ngá go-ti adi njémeɛngə-je d'oy. ⁶ Malayka-je kí 'ngəm kasi gaki lə-dé al, ngá d'inə lo kisi-dé kí sobi dɔ-dé lé, 'Babe ilə-dé sil kilə kí sartagangi kiring lo kí ndul-ti kɔ ngəbi-né ndɔ kí boy kí to ndɔ gangta. ⁷ Bè ya tɔ, loki dow-je kí Sɔdɔm kɔ Gɔmɔr kɔ bebo-je kí tò sə-dé ngɔsi d'ungi-nɔ ko kaya-é-ti kin adi 'ra kaya

† 1:1 1:1 Mat 13:55; Mar 6:3

d'ur-né kɔbi-ti kí dum lé, Lubə un pər kí tò sartagangi bá adi-dé-né kò kadi dow-je d'oo-né tɔ.

⁸ Lay bè ya kàrè, dowbé-je kí 'tandi dan-si-ti kinlé, tagir-je lə-dé kí mee wəy ra adi d'un rɔ-dé 'ra-né né kí tò nɛ rəm, 'nədi tógi kí 'Babe ɔw-né dɔ-dé-ti rəm, bá 'pa ta kí maji al dɔ njériɓa-je-ti* rəm tɔ. ⁹ † Misəl kí to káre dan 'boy-je-ti lə malayka-je kin ya kàrè, loki mbati ta ta Sú-ti ə naji-é-né ta-ti kí sɔbi dɔ nin Moiyiji lé, ɛ pa ta kí maji al dɔ-é-ti gangi-né ta dɔ-é-ti al. Ngà Misəl lé panè: Kadi 'Babe ndángi-il!

¹⁰ Ngà dowbé-je kinlé, né kí 'gə al ya kàrè 'pa ta kí maji al dɔ-ti ə dɛ lé négə lə-dé kí koji-dé-ti kí toki négə lə dɔ-je bè kinlé, tò kɔ tuji lə-dé ya par. ¹¹ Tuji à kusi dɔ-dé-ti! Kɔtalə dɛ d'un dɔ nja Kayin; ə ta lə là ya dɛ d'ingə-né rɔ-dé yaki 'ndaji-né kullə dɔkində lə Balam rəm, bá ko dɔngə lə Kore adi d'oy kɔgi rəm tɔ.

¹² Dɛ bá 'to njéjunglu lo nékuso nam lə-si. D'ilə rɔsɔl kɔgi ya d'uso né ublu-ublu ə kəm-dé tò ki dɔ rɔ-dé dɛ-ti ya. 'Tana kí ndi kí ɔw kɔ kədi al ya kàrè ijə damdər bá yəl ɔr-é kɔgi kin bè rəm, 'tana kɔ kagi-je kí d'a kandi nɔykada ya rəmə d'andi al kin bè rəm, d'ɔr-dé kɔ njirə-dé burə, d'oy nja joo; ¹³ 'tana kɔ pungum man babo kí tal bum-bum ə ungi əm-é kí tò nɛ ndaa-ti kin bè rəm, 'tana kɔ kərwəi-je kí njékilə mbuu ə Lubə ra lo kí ndul ndi-ndi kí à tò sartagangi ya isi ngəbi-dé-né kin bè.

¹⁴ Enɔki kí to gin ka kí njékungi-ti siri go Adam-ti lé kàrè, pa ta kí ta Lubə-ti sɔbi-né dɔ dowbé-je kinlé panè: «Ooi, 'Babe à ree kɔ kosi malayka-je liə kí d'aa njay kí kɔr-dé ra ɓudɔgi dɔgi lo nɔ ¹⁵ kɔ gangi-né ta dɔ-dé-ti lay rəm, kɔ kadi dow-je lay kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti al lé, d'ɔr go kullə ra-dé-je lay kí ɔsi ta Lubə rəm, d'ɔr go ta-je lay kí ngə-ngə kí 'pa d'ɔsi-né Lubə kɔ ta kin rəm tɔ.»

¹⁶ Dowbé-je kinlé, 'to njéyun ta-je, kɔ njébaa ta-je, kɔ njéra kəmnda né-je. Dɛ 'tidə ta-je kí al dɔ-dé dɔ-dé d'ədi-né kəm dow-je kɔ kingə-né né ji-dé-ti.

¹⁷ Ngà səi kí j'ində-si dan kəm-ji-ti lé, né-je kí ndɔki njékowkulə-je lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi 'pa ta-é d'adi-si kinlé, adi mee-si ole dɔ-ti. ¹⁸ † Ndɔki d'idə-si 'panè: «Kaglo-je-ti kí dɔbəy-ti lé, dow-je d'a to njésoklo-je ə d'a ra né-je kí ilə kuji dɔ Lubə-ti al kí go gangi-é-ti kí kəmnda-é ra-dé-né.» ¹⁹ Ooi, dowbé-je lé ya ngà ɔn! Dɛ 'to njéra dow-je kadi 'gàngi-nə, 'to njéra né kí daji rɔ-dé ndigi, 'to dow-je kí Ndil kí aa njay goto mee-dé-ti.

Ta kullə dingəm mee-nə-ti

²⁰ Ngà səi kí j'ində-si dan kəm-ji-ti kinlé, səi ya kɔ dɔ rɔ-si 'mbusi nja-nə dɔ kadmee-ti lə-si kí aa njay kin rəm, 'pai ta kɔ Lubə kɔ takul Ndil kí aa njay rəm, ²¹ ɔi gərərə mee ndigi-nə-ti lə Lubə 'ngəbi-né koo kəmtondoo lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi kɔ kiskəm kí tò sartagangi.

²² Dɛ kí nɔ-je kí 'tadi tii-tii lé, ooi kəmtondoo lə-dé ²³ adi to kaji kí kadi aji-dé ta pər-ti. Ngà dɛ kí dan-ti-je rəmə, ooi kəmtondoo lə-dé kɔ bəl mee-si-ti, ə itəi majal-je lə-dé ngərəngi kɔ kubi-je kí rɔ-dé-ti burə titi né kí kubi-je lə-dé kàrè majal ra adi tò nɛ bè tɔ.

²⁴ Njəkasi ngəm-si kadi kusi ya usi al, kí to njəkadi ɔi dan rɔnəl-ti lo riba-ti liə kɔ ta dɔ-si-ti al kinlé, ²⁵ to Lubə ya kɔ kár-é, Njəkaji-ji kɔ takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi. Low lə low-je rəm, ɓone bè kin rəm, bá kɔ dɔ bal-bal rəm kin ya kadi kɔsgaji, kɔ kɔbe, kɔ rɔngə, kɔ tógi to kí liə! Amən!

* **1:8** 1:8 Njériɓa-je kinlé dow-je madi 'panè to ndil-je, dɛ kí nɔ-je 'panè to Malayka-je ə dɛ kí rangi 'panè to ta kí sɔbi dɔ dow-je kí ri-dé ɓa nɔ tɔ. † **1:9** 1:9 Ntd 12:7 † **1:18** 1:18 2Pi 3:3

Né-je kí 'teę kì do-é Ta-je kí do mbete Né-je kí 'teę kì do-é

To Jeju Kristi bá teę do né-je ('Ndó 1:1), ə ę bá mbete kinlé pa ta liə n̄a. Dow-je kí 'ndàngi mbete kin d'adi-dé d̄osay lé, 'to njékəwn̄a-je-ti kí gay-gay kí siri kí d̄onangi Aji-ti kí ngon-é kí bone 'ba-é Turki kí 'ndàngi ta-é lo k̄or-é-ti kí 2 k̄i 3. D'ingə k̄ò k̄do kadmeę lə-dé, ə né-je kí 'teę kì do-é kinlé to k̄do kulə dingəm meę-dé-ti, ə t̄oji-dé kí takul Jeju Kristi lé, Lubə à t̄əti r̄o majal r̄əm, à gangta do Sú-ti, ngà d̄e kí 'to kí liə bá à t̄or ndi-é do-dé-ti t̄or kí sartagangi. Njèndàngi mbete kin ya k̄i do-é k̄àrè ingə k̄ò kaglo-ti kí ę ndàngi-né né kí 'Babe teę kì do-é adi-é lé. J̄a lé, d'uwə-é d'ilə-é d̄onangi-ti kí 'ba-é Patmosi kí to d̄ogore lo kí dan babo-ti kí 'ba-é Ejé k̄do ta lə Jeju Kristi kí ę pa maji. Ę t̄oji r̄o-é panè n'to «J̄a, kí ngonk̄o-si kí njèkadmeę r̄əm, bá madkullə lə-si dan n̄a meę-ti» ('Ndó 1:9). À to J̄a kí njèkəwkulə ya bá ndàngi mbete Poyta kí Maji r̄əm, mbete-je kí mutə kí ri-é t̄o do-ti r̄əm. Mbete né-je kí 'b̄oyɔ bá 'teę kì do-é lé, titi n̄a k̄i mbete-je kí dan-ti-je kí meę Kunmind̄i-ti kí Low, ə kí n̄a lé to mbete lə Daniyel; to mbete-je kí teę kì do k̄ojra-je k̄i kullə ra-je lə Lubə k̄i takul né kí ra dow toki n̄i b̄è, k̄i né-je kí maji koo al r̄əm, dow oo nja k̄àrè al r̄əm. Né-é-je kinlé k̄or meę-é kí t̄ogro-ti kí aa yéréré goto ya k̄àrè, maji-é lé to koo kí dow oo kí Lubə ra go kunmind̄i-je liə lay ya. Lo k̄or s̄oy mbete kinlé, j'oo t̄əti r̄o lə Jeju Kristi do né-je-ti kí 'pa ta-é meę mbete tum gin né-je-ti loki dow al-né do ta lə Lubə bá majal andi-né d̄onangi-ti. J'a pa titi J̄a b̄è, panè: «Amèn! I 'Ree, 'Babe Jeju!» ('Ndó 22:20)

Kulə gin ta

¹ Né-je kí sobi do Jeju Kristi kí to né-je kí t̄o lo b̄oyɔ-é-ti bá Lubə teę k̄i do-é, adi to né-je kí t̄o kadi à ra né ngosnè bá Lubə in̄ə ji Jeju-ti kadi t̄oji ngannjékullə-je liə. Beba Jeju ulə malayka liə r̄o ngonnjékullə-ti liə J̄a kadi adi kəm-é ijə do-ti. ² Titi kí J̄a oo-né né-je k̄i kəm-é lé, ę ilə mbe ta lə Lubə r̄əm, ta lə Jeju Kristi r̄əm. Né-je lay kí ę oo lé, ę pa ta-é adi dow-je.

³ Ta-je kí ta Lubə-ti kí 'ndàngi meę mbete-ti kinlé, njèndó-é kadi dow-je lé to njènékumə, bá njékoo ə t̄əl r̄o-dé go-ti k̄àrè 'to njènékumə-je t̄o. K̄dotalə, kaglo kí né-é-je kin à ra-né lé n̄ay nd̄e b̄è.

Lapiya kí ra k̄i k̄osgaji

⁴⁻⁵ †M̄a J̄a m'ndàngi mbete kin m'adi njékəwn̄a-je kí gin siri kí d̄onangi Aji-ti. Kadi njékisi kete low, kí to njékisi ngosnè, kí à ree r̄əm, kadi ndil-je liə kí siri kí d'a n̄ò kalikobe-ti liə r̄əm, kadi Jeju Kristi kí to njèk̄a do ndi-é-ti d'adi ramaji, k̄i lapiya lə-dé n̄ay sə-si. Jeju Kristi lé, to dow kí d̄osay kí t̄osi ndəl ində lo teę tagangi, to kí 'boy do ngar-je-ti kí d̄onangi-ti nè.

Ę kí to njèndigi-ji, njèk̄or-ji k̄ogi meę majal-je-ti lə-ji k̄i takul məsi-é ⁶ †bá t̄əl-ji dow-je kí gin ngar-ti r̄əm, t̄əl-ji njégugné-je kí njéra kullə lə Bobi-é Lubə r̄əm lé, kadi k̄osgaji, k̄i t̄ógi to 'liə k̄i do bal-bal! Amèn! ⁷ †Ooi, ę isi ree dan kilndi-ti. Dow-je lay ya d'a koo-é k̄i kəm-dé, bá d̄e kí d'osi-é k̄i ningə lé ya k̄àrè d'a koo-é k̄i kəm-dé r̄əm t̄o. Ree liə à t̄əl gin ndingəro lə gin dow-je lay kí d̄onangi-ti nè. Oiyó, Amèn! ⁸ †'Babe Lubə kí njètógi-je

† **1:4-5** 1:4-5 Ntd 4:5 † **1:6** 1:6 Ntd 5:10 † **1:7** 1:7 a Mat 24:30; Mar 13:26; Luk 21:27; 1Te 4:17; b J̄a 19:34,37; d Mat 24:30 † **1:8** 1:8 Ntd 22:13

lay, kí njèkisi kete low, kí to njèkisi ngòsnè, kí à ree lé panè: «Mā fá m'to Alpa kà Omega.»*

Né kí ra Jā kà nī bē

⁹ Mā Jā kí m'to ngonkɔ-si kà takul Jeju, adi m'ingə kɔ sə-si nati rəm, m'to dow kí kɔbe-ti liə nati sə-si rəm, m'uwə rɔ-m ngə nati sə-si lé fá, ndòki d'uwə-m d'ilə-m dɔnangi-ti kí 'ba-é Patmosi kí to dɔgore lo kí dan ba-ti, kɔ ta lə Lubə kí m'pa rəm, kɔ ta kí tɔgrɔ-ti kí sɔbi dɔ Jeju kí m'pa lé rəm tɔ. ¹⁰ Mēḡ ndɔ-ti lə 'Babe lé, Ndil kí aa njay ree dɔ-m-ti ə m'oo ndi dow fá go-m-ti boy titi ká təbi mbanga bē ¹¹ panè: Né kí 'isi 'oo kinlé, 'ndàngi mbete-ti ə 'ulə-né adi njékəwnə-je kí gin siri, adi to dɛ kí bebo Epeji-ti, kà bebo Ismir, kà bebo Pergam, kà bebo Tiyatir, kà bebo Sardesi, kà bebo Piladelpi, kà bebo Laodise.

¹² Go-ti, m'təl kəm-m kɔ kadi m'oo dow kí pa sə-m ta lé. Beba loki m'təl kəm rəm, m'oo kagi nā lampi siri kí to kagi-je kí lɔr fá 'ra-né ¹³ ə dow madi tanə kà Ngon lə dow ɔ mbunə kagi nā lampi-je-ti lé. Ǝ ulə kubi kà boy yul rɔ-é-ti, fá dɔ bədi-é kà ndaá dɔ bədi kí 'ra kà lɔr tɔ. ¹⁴ Dɔ-é, puti nda titi kubi kí nda bē rəm, titi kɔsi bē rəm tɔ. Kəm-é ɔ njoy-njoy titi ndɔ pər kí teḡ bilim-bilim kin bē. ¹⁵ Nja-é ndɔy mbuy tanə kà ngowla kí dow ulə dan yalpər-ti bē, fá ndi-é ba titi-nə ká man babo-je bē rəm tɔ. ¹⁶ Ǝ uwə kərwəi-je siri jikɔl-é-ti, fá kiyəɔ kí d'ol ta kati-é joo lay ndəti-ndəti teḡ ta-é-ti, fá takəm-é ndógi tanə kà kàdi kí teḡ kəm-é rəsi-rəsi ɔsi kin bē rəm tɔ.

¹⁷ †Loki m'oo-é rəm, m'usi nangi nja-é-ti titi dow kí oy bē. Beba un jikɔl-é ində dɔ-m-ti ə panè: 'Bəl al! Mā ya m'to njètum gin né rəm, m'to njètɔl ta né rəm, ¹⁸ mā m'isi kəm. Ndòki m'oy, ngà kí nē kinlé m'isi kəm kà dɔ bal-bal. M'ow kà tógi dɔ koy-ti rəm, fá dɔ lo kí koó-ti rəm tɔ. ¹⁹ Beba né-je kí i 'oo ngá, kà né kí isi ra né kí ngòsnè-ti, kà né kí à ra-né go-ti gogi lé, 'ndàngi mbete-ti. ²⁰ Ngà kərwəi-je kí siri kí 'oo jikɔl-m-ti, kà kagnā lampi-je siri kí to kagi-je kí lɔr fá 'ra-né lé, ta kí dɔ-dé-ti kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti lé, kər mēḡ-é ɛn: Kərwəi-je kí siri lé, to malayka-je lə njékəwnə-je kí gin siri lé, ə kagnā lampi-je kí siri kí to kagi-je kí lɔr fá 'ra-né lé, to njékəwnə-je kí gin siri lé tɔ.

2

Njékəwnə-je kí bebo Epeji-ti

Knj 20:28-31

¹ «'Ndàngi mbete adi malayka* lə njékəwnə-je kí bebo Epeji-ti 'panè: 'Oo, njèkuwə kərwəi-je siri jikɔl-é-ti, kí to njènjiyə dan kagnā lampi-je-ti siri kí to kagi-je kí lɔr fá 'ra-né lé panè: ² M'gə kullə ra-i-je, m'gə kɔɔ-je lə-i, fá m'gə kuwə rɔ ngə lə-i rəm tɔ. M'gə kí i 'a kisi dɔ-ti kà njéməndul-je al. Beba njéba rɔ-dé njékəwkulə-je lé, i 'nə-dé 'oo, adi 'gə-dé kí 'to njékədtə-je bi 'to njékəwkulə-je al. ³ I 'uwə rɔ-i ngə rəm, 'ingə kɔ kɔ ta lə-m rəm, fá kɔ ra-i go-m-ti al rəm tɔ. ⁴ Ngà né kí m'ow-né sə-i kà ta ɛn: Ndigi kí dɔsəy kí ndòki i 'ndigi-m lé fá, i 'tusi inə. ⁵ Ǝn é adi mēḡ-i ole dɔ lo kí i-ti usi, inə panjiyə-i kí majal kɔgi ə 'təl un kullə ra-i-je kí dɔsəy ndòki lé gogi. Kinə inə panjiyə-i-je kí majal kɔgi al rəm, m'a kɔw rɔ-i-ti ə m'a kun kagnā

* **1:8** 1:8 Alpa lé kər mēḡ-é to tum gin né ə Omega kər mēḡ-é to tɔl ta né ('Ndó Ntd 1:17). † **1:17** 1:17 Ntd 2:8; 22:13 * **2:1** 2:1 Ta-je kinlé sɔbi dɔ njékəwnə-je kí gin siri. Ə Malayka-je lé à to njékərnə njékəwnə-je.

lampi læ-i lo k̄a-é-ti k̄ogi. ⁶ Bè ya k̄arè, né kí i 'ra adi maji ón: I 'mbati kullø ra dow-je læ Nikola titi kí ma m'mbati-né kin bè tɔ.»

⁷ †Dow kí mbi-é tò rəmø, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idø njékøwna-je kí gay-gay. Ndil kí aa njay idø-dé panè: Dow kí tətì rɔ lé m'a kadi-é uso kandi kagi kiskəm kí a be kisi maji-ti læ Lubø.

Njékøwna-je kí bebo Ismir-ti

⁸ †Ndangi mbete 'adi malayka læ njékøwna-je kí bebo Ismir-ti ø 'panè: 'Oo, e kí to kí dɔsɔy rəm, to sɔy dow-je rəm, kí ndøki oy bá tɔsi ndøl indø lo teḡ lé panè: ⁹ M'gø k̄ø k̄i ndoo læ-i ya, ngà 'to njènékingø. Ta-je kí maji al maji al kí dow-je kí 'to jipi-je al ya 'ba rɔ-dé jipi-je d'isi 'pa do-i-ti kin k̄arè m'gø rəm. De 'to k̄øykøwna læ Sat̄a. ¹⁰ 'Bøl k̄ø kí 'a kingø kin al; Sú à kungi dow-je kí dan-ti-je kí dan-si-ti dangay-ti kdɔ na-si-né, ø a kingøi k̄ø ndø d̄ogi. 'A do ndi-i-ti njangi sar ya kadi 'oy-né rəmø, m'a kadi-i jøgi tət̄ro kí sobi kiskəm. ¹¹ †Dow kí mbi-é tò rəmø, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idø njékøwna-je kí gay-gay kin. Ndil kí aa njay idø-dé panè: Dow kí tətì rɔ lé, koy kí nja joo à tøl-é al ngá.

Njékøwna-je kí bebo Pergam-ti

¹² †Ndangi mbete adi malayka læ njékøwna-je kí bebo Pergam-ti ø 'panè: 'Oo, njékøw k̄i kiyərɔ kí d'øl ta kati-é joo lay ndøti-ndøti panè: ¹³ M'gø lo kisi-i. Lo kisi-i kinlé bá kalikøbe læ Sat̄a tò-ti. Bè ya k̄arè i 'nam sə-m, bá Antipasi kí to dow kí tɔgrɔ-ti kí to njèpata læ-m kadi dow-je kí 'tøl-é be læ-i kí to lo kisi Sat̄a kin k̄arè, ndø-é-ti kinlé i 'naji ta do kadmeḡ-ti læ-i kí adi-m lé al rəm. ¹⁴ Ngà né-je kí m'ow-né sə-i k̄i ta ón: I adi dow-je kí njéndigi néndó læ Balam d'isi rɔ-i-ti; Balam lé ndøki ndó Balaki kadi ødi Israyel-je kadi d'uso d̄a-je kí 'pole-né magi-je rəm, bá ødi-dé kadi 'ra kaya rəm tɔ. ¹⁵ Bøy bá, i adi njéndigi néndó læ dow-je læ Nikola lé d'isi rɔ-i-ti tɔ. ¹⁶ Beba 'inø panjiyø-i-je kí majal kin k̄ogi al rəmø, ngøsnè ya m'a kow rɔ-i-ti nɔɔ ø m'a rɔ sə-dé k̄i kiyərɔ kí ta-m-ti.

¹⁷ †Dow kí mbi-é tò rəmø, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idø njékøwna-je kí gay-gay kin. Ndil kí aa njay idø-dé panè: Dow kí tətì rɔ lé, m'a kadi-é nékuso kí 'ba-é maan kí to né kí tò lo bɔyɔ-é-ti, bá m'a kadi-é ør kí nda ø ør-é kinlé d'a ndangi ri kí sigi titi; to ri kí 'ba-é ya k̄i kár-é à gø bi dow kí rangi à gø al.

Njékøwna-je kí bebo Tiyatir-ti

¹⁸ †Ndangi mbete 'adi malayka læ njékøwna-je kí bebo Tiyatir-ti ø 'panè: 'Oo, ta kí Ngon læ Lubø kí kəm-é ð njoy-njoy titi ndɔ pør kí teḡ bilim-bilim ø nja-é ndɔy mbyu tan̄a k̄i ngowla kí dow ulø dan yalpør-ti bè pa ón: ¹⁹ M'gø kullø ra-i-je, m'gø ndigi kí 'ndigi-m, m'gø kadmeḡ læ-i, m'gø né kí 'isi 'ra adi-m, m'gø kuwø rɔ ngà læ-i, bá m'gø kí kullø-je kí 'ra gøgi nè na itø e kí kete. ²⁰ Ngà né kí m'ow-né sə-i k̄i ta ón: Jejabel kí to dené k̄i njèba rɔ-é njèpata kí ta Lubø-ti lé, i inø-é adi ndó-né ngannjékullø-je læ-m ur-dé-né wale adi 'ra kaya, bá adi d'uso d̄a-je kí 'pole-né magi-je rəm tɔ. ²¹ M'inø kaglo m'adi-é kadi inø-né panjiyø-é-je kí maji al k̄ogi, ngà panjiyø-é kí maji al kí to kaya kí ra lé, e ndigi kinø k̄ogi al. ²² Yøn! Kinø njera siø kaya-je d'inø panjiyø-dé-je kí maji al kí ow nati k̄i néndó liø kin k̄ogi al lé, m'a kungi-dé do tirø-ti dan k̄ø-ti kí na nati siø. ²³ M'a tøl ngan-je liø k̄ogi. Rəmø njékøwna-je kí gay-gay lay d'a gø kí ma lé m'to njètøn tagir-je, k̄i né-je kí

ḃoyɔ rɔ-é mēḡ dow-je-ti, adi m'a kugə n̄á-n̄á kí go kullə ra-é-je-ti. ²⁴ Ngà s̄əi ndəgi njékəwn̄a-je lay kí bebo Tiyatir-ti kí 'ndigi néndó kí maji al kin al rəm, 'gəi né kí d̄ə 'ba-é ta lə Satá kí tò lo ḃoyɔ-é-ti kin al rəm lé, m'idə-si m'panè: M̄a m'ində nékotí kí ɔy kí rangi dɔ-si-ti al ngá. ²⁵ Ngà né kí tò ji-si-ti kinlé, uwəi njarara ya sar kadi m'ree-né.

²⁶ Dow kí tətí rɔ, kí ra kullə lə-m ya sar tol-né ta-é lé, m'a kadi-é ɔw k̄i tógi dɔ gin dow-je-ti kí gay-gay. ²⁷ Beba ɛ à kɔr n̄ɔ-dé k̄i ngowla ji-é-ti, k̄dɔ tətí-dé-né d̄ɛki-d̄ɛki titi kí dow tɔɔ-né b̄ay kí ra k̄i anji kin bè. M̄a ya kàrè Bɔbi-m adi-m tógi kinlé bè tɔ. ²⁸ Dow kí tətɔ lé, m'a kadi-é ngòrongi kí njèndógi ta lo kaa-ti. ²⁹ Dow kí mbi-é tò rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwn̄a-je kí gay-gay kin.

3

Njékəwn̄a-je kí bebo Sardəsi-ti

¹ 'Ndàngi mbete adi malayka* lə njékəwn̄a-je kí bebo Sardəsi-ti ə 'panè: 'Oo, njèkɔw k̄i kərweḡ-je siri, k̄i ndil-je lə Lubə kí siri lé panè: M'gə kullə ra-i-je: Ri-i ba titi dow kí isi kəm bè ya, ngà i oyi mburuki.

² 'Isi kəm dɔ rɔ-i-ti ə 'mbusi nja ndəgi-é-je kí d'ɔw k̄dɔ koy mburuki kin tɔ, k̄dɔ m'oo kí kullə ra-i maji ɔr njuti n̄ɔ Lubə-ti lə-m al. ³ †Kəm rəbi kí i oo-né ta lə Lubə, k̄i kəm rəbi kí i taa-né lé, 'adi mēḡ-i ole dɔ-ti. 'Təl rɔ-i go-ti ə in̄ə panjiyə-i-je kí majal lé kɔgi. Kinə 'isi kəm dɔ rɔ-i-ti al lé, m'a kɔw rɔ-i-ti titi-n̄a k̄i njèbogi bè adi 'a gə dɔ kàd̄i kí m'a kɔw kubə-i-né nangi busi lé al. ⁴ Bè ya kàrè, i ɔw k̄i dow-je madi mēḡ bebo Sardəsi-ti n̄ɔɔ kí 'to dow-je kí kullə ra-dé tò n̄ə takəm Lubə-ti al; d̄ə d'a njiyə sə-m k̄i kubi-je kí nda mbəy-mbəy rɔ-dé-ti k̄dɔ d̄ə 'to dow-je kí d'asi gaki.

⁵ †Beba dow kí tətí rɔ lé, à kulə kubi kí nda mbəy-mbəy rɔ-é-ti, m'a bujuru ri-é kɔgi mēḡ mbete kiskəm-ti al, m'a pa ta liə rəsi n̄ɔ Bɔbi-m-ti, k̄i n̄ɔ malayka-je-ti liə panè: ɛ to dow lə-m ya.

⁶ Dow kí mbi-é tò rəmə kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwn̄a-je kí gay-gay kin.

Njékəwn̄a-je kí bebo Piladelpi-ti

⁷ 'Ndàngi mbete adi malayka lə njékəwn̄a-je kí mēḡ bebo Piladelpi-ti 'panè:

'Oo, ta kí njèkaa njay,
njèra né kí tɔgrɔ-ti,
njèkɔw k̄i lakere lə Dabidi,
ɛ kí teḡ tarəbi ə dow kí rangi
à kasi kuti al, uti tarəbi ə
dow kí rangi à kasi teḡ al lé panè:

⁸ M'gə kullə ra-i-je. I 'to njètógi kí ngay al ya, i 'təl rɔ-i go ta-ti lə-m, kadi 'naji 'pane 'gə-m al kin kàrè i 'naji al rəm tɔ. Beba m'teḡ tarəbi m'adi tò tagra n̄ɔ-i-ti ə dow kí à kasi kuti ya goto. ⁹ 'Oo, kuti dow-je kí 'to njékəwn̄a-je lə Satá, 'to jipi-je al ya 'ba rɔ-dé jipi-je adi 'to njékədta-je kinlé, m'ungi-dé ji-i-ti. 'Oo, m'a kadi 'ree 'səbi takəm-dé nangi n̄ɔ-i-ti rəmə d'a gə kí m'ndigi-i. ¹⁰ Ta lə-m kí sobi dɔ kuwə rɔ ngá lé, i 'to njètəl rɔ-i go-ti, adi m̄a kàrè, kaglo kí nən̄a à ree dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè lay lé, m'a ngəm-i. ¹¹ M'isi

* **3:1** 3:1 Ta-je kinlé sobi dɔ njékəwn̄a-je kí gin siri. Ə Malayka-je lé à to njékərn̄ɔ njékəwn̄a-je.

† **3:3** 3:3 Mat 24:43,44; Luk 12:39,40; Ntd 16:15 † **3:5** 3:5 a Ntd 20:12; b Mat 10:32; Luk 12:8

m'ow nɔɔ ngosnè. 'Uwə né kí ji-i-ti lé nga kɔɔ kadi dow madi taa nékugə dɔɔji-i kí to jɔgi lə njètətrɔ lé al.

¹² †Dow kí njètətrɔ lé, m'a kadi-é to kagi ngow dan kəy lə Lubə lə-m ə ɛ à teḡ mee-é-ti kɔgi nda al. M'a ndangi ri Lubə lə-m rɔ-é-ti rəm, bebo lə Lubə lə-m kí to bebo Jorijalem kí sigi kí i dɔra-ti rɔ Lubə-ti lə-m lé, m'a ndangi ri-é rɔ-é-ti rəm, bá ri-m kí sigi lé kàrè, m'a ndangi rɔ-é-ti rəm tɔ.

¹³ Dow kí mbi-é tò rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwna-je kí gay-gay kin!

Njékəwna-je kí bebo Laodise-ti

¹⁴ 'Ndangi mbete adi malayka lə njékəwna-je kí mee bebo Laodise-ti 'panè: 'Oo, ɛ kí ri-é lə Amən, njékoo né ə pa ta dɔ-ti mindi-é joo al kí njera né kí tɔgrɔ-ti, kí to njèkində né-je nati kà Lubə lé panè: ¹⁵ M'gə kullə ra-i-je. I 'sɔl al rəm, bá i 'tungə al rəm. Kinə 'a sɔl rəmə 'sɔl, kinə 'a tungə rəmə 'tungə! ¹⁶ Bè al rəmə, m'a tɔmɔ-i kɔgi, kɔɔ i lé 'la laa bi 'sɔl al rəm, 'tungə al rəm. ¹⁷ Kɔɔ ta kí i ya 'pa panè:

m'to njènékingə, m'ra né
m'ingə-né né nɔɔ adi m'ow
ndoo né madi al rəm,
adi i 'gə kí kəm-i tò ndoo al rəm,
'gə kí 'to dangi-ti al rəm,
'gə kí 'to njèndoo al rəm,
'gə kí 'to njékəmtɔ al rəm,
'gə kí ɔw kuti-i dum al rəm;
gin-é kin bá,

¹⁸ m'ɔji-i-né ta kadi 'ree rɔ-m-ti
'ndogi lɔr kí 'lee pərəə maji kin,
kɔɔ kadi 'təl-né njènékingə rəm,
kadi 'ndogi kubi-je kí ndaá ulə rɔ-i-ti
kadi kuti dum lə-i lé rɔsɔl-é goto rəm,
kadi 'ndogi kumə kilə kəm-ti,
kɔɔ kadi ilə kəm-i-ti kadi oo lo maji.

¹⁹ †Ma lé, dow-je lay kí m'ndigi-dé lé, m'ndangi-dé rəm, bá m'ində-dé m'ɔji-dé rəm tɔ. Beba adi rɔ-i tungə ə inə panjiyə-i-je kí majal kɔgi! ²⁰ 'Oo, m'a takəy-ti ə ma m'ində takəy, kinə dow oo ndi-m, ə teḡ takəy adi-m lé, m'a kandi go-é-ti, m'a kuso siə né rəm, ɛ à kuso sə-m né rəm tɔ.

²¹ Dow kí tɔti rɔ lé, m'a kadi-é isi sə-m nati dɔ kalikɔbe-ti lə-m, titi kà ma m'tɔti-né rɔ bá m'isi-né kà Bəbi-m nati dɔ kalikɔbe-ti liə kin bè tɔ.

²² Dow kí mbi-é tò kadi oo-né ta rəmə kadi oo ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwna-je kí gay-gay kin!

4

Kalikɔbe lə Lubə, kà njékisi dɔra-ti

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo lo rəmə, m'oo tarəbi teḡ mee dɔra-ti. Dow kí dɔsɔy kí m'oo ndi-é pa sə-m ta lé, ndi-é ba titi-nɔɔ kí ká təbi mbanga bè. ɛ idə-m panè: 'Al kí taá nè bè ə m'a kadi-i oo né-je kí à ree go-ti.

² Beba tajinati nè ya Ndil kí aa njay ree dɔ-m-ti. Rəmə m'oo kalikɔbe mee dɔra-ti ə dow kàre bè isi dɔ-ti. ³ Dow kí isi dɔ-ti lé, rɔ-é ndɔy titi-nɔɔ kà ər kí 'ba-é jaspə rəm, titi-nɔɔ kà ər kí 'ba-é sarduwan rəm, bá gangmal ndɔy mbuy titi-nɔɔ kà ər kí ba-é Emerodi bè gəə dɔ kalikɔbe lé rəm tɔ.

⁴ Kalikɔbe kinlé, kalikɔbe-je kí rangi asi kɔrjoo gidi-é sɔ gəə dɔ-é ə 'ngatɔgi-je kɔrjoo gidi-é sɔ d'isi dɔ kalikɔbe-je-ti kinlé kà kubi-je kí nda-nda rɔ-dé-ti, bá jɔgi ngar-je kí 'ra kà lor tò dɔ-dé-ti tɔ. ⁵ †Kalikɔbe kinlé, ndi təl-ti rəm, ndi dow-je ɓa-ti rəm, bá ndi ndàngi-ti rəm tɔ. Lampi-je siri ɔ n̄a n̄ɔ kalikɔbe-ti lé. Lampi-é-je kinlé to ndil-je lə Lubə kí siri. ⁶ Né madi tò n̄ɔ kalikɔbe-ti kinlé n̄ɔ titi-n̄a kà babo kí ndɔy titi kɔsi bè, bá aa yéréré titi-n̄a kà ər kí 'ɓa-é Kristal kin bè rəm tɔ.

Njékiskəm-je kí sɔ d'isi dan̄a 'gəə dɔ kalikɔbe kinlé ə kəm-dé rusi rɔ-dé lay.

⁷ Njékiskəm-je kí sɔ lé, ɛ kí dɔsɔy tan̄a kà ɓɔl bè, njèkungi-ti joo tan̄a kà ngon mangi bè, njèkungi-ti mutə rəmə takəm-é tan̄a kà takəm dow ə njèkungi-ti sɔ lé tan̄a kí yəl soro kí i kà bagi-é taá kin bè. ⁸ Njékiskəm-je kí sɔ lé, n̄a-n̄a ya bagi-é ra məkɛ-məkɛ ə kəm-dé rusi rɔ-dé lay. Ndɔɔ-je kà kada-je adi dɔkàdì lay ya 'panè: Njèkaa njay, Njèkaa njay, Njèkaa njay kí to 'Babe Lubə kí Njètɔgi-je lay kí to Njèkisi kete low rəm, Njèkisi ɓone rəm, bá kí a ree rəm tɔ.

⁹ Njèkisi dɔ kalikɔbe-ti kí to njèkisi kà dɔ ɓal-ɓal lé, loki njékiskəm-je kí sɔ lé, d'a kɔsi gaji-é, d'a kulə rifa dɔ-é-ti, d'a ra-é oiyo rəmə, ¹⁰ 'ngatɔgi-je kí kɔrjoo gidi-é sɔ d'a tɔɔ burmba nangi n̄ɔ njèkisi dɔ kalikɔbe-ti lé, d'a kɔsi dɔ-dé nangi n̄ɔ njèkisi kà dɔ ɓal-ɓal-ti lé ə d'a kungi jɔgi ngar-je lə-dé nangi n̄ɔ kalikɔbe-ti lé ə d'a pa panè: ¹¹ I asi gaki, 'Babe Lubə lə-ji, kadi kɔsgaji kà rifa, kà tɔgi to 'lə-i, kdɔtalə né-je lay ya to i bá 'ra-dé ə to mɛɛ ndigi lə-i kadi né-je kinlé tò, beba i 'ra-dé-né.

5

Ta kí ɓɔbi dɔ ngonbati kí taa mbete kí 'tɔsi kà pɔ lo siri

¹ Go-ti, m'oo njèkisi dɔ kalikɔbe-ti lé uwə mbete jikɔl-é-ti. Mbete lé, 'ndàngi ta gidi-ti rəm, mɛɛ-é-ti rəm, bá 'tɔsi pɔ-ti lo siri 'tiḡə-né ta-é. ² Bá m'oo malayka kí tɔgi-é n̄a pa ta kà ndi-é kí boy-boy panè: N̄a bá asi gaki kadi kəsi pɔ-je kí 'tiḡə-né ta mbete kinlé ə teḡ mɛɛ-é wa?

³ Ngà dow kí dɔrɔ-ti, əse dɔnangi-ti nè əse gin nangi-ti kí asi kadi teḡ mbete kin ə oo né kí mɛɛ-é-ti ya goto. ⁴ Beba mā m'nɔ n̄a, kdɔ dow kí asi gaki kadi teḡ mbete lé ə oo né kí mɛɛ-é-ti ya goto. ⁵ Rəmə dow káre kí dan 'ngatɔgi-je-ti idə-m panè: «'Nɔ al!» 'Oo, ɓɔl kí gin koji-ti lə Juda, ɛ kí to kí gin koji-ti lə ngar Dabidi tətì rɔ kdɔ kadi kəsi pɔ kí 'tɔsi mbete-ti lo siri 'tiḡə-né ta-é lé ə teḡ mɛɛ-é tɔ.

⁶ Rəmə m'oo ngonbati kí tan̄a ngonbati kí 'tɔl-é bè, ɔ kà nja-é taá dan̄a bapi mbunə kalikɔbe-ti, kà njékiskəm-je kí sɔ, kà mbunə 'ngatɔgi-je-ti. Ngonbati lé, gaji-é ra siri, bá kəm-é ra siri tɔ. Kəm-é-je kí siri lé to ndil-je lə Lubə kí siri kí Lubə ulə-dé lo lay kí dɔnangi-ti nè. ⁷ Ngonbati lé ɔti ree taa mbete kí jikɔl njèkisi dɔ kalikɔbe-ti lé. ⁸ Loki ngonbati taa mbete lé rəmə, njékiskəm-je kí sɔ rəm, 'ngatɔgi-je kà kɔrjoo gidi-é sɔ lé 'ɓɔbi takəm-dé nangi n̄ɔ-é-ti. N̄a-n̄a ya uwə kunduməngrə-je kà kɔbi lɔr-je ji-é-ti ji-é-ti. Kɔbi lɔr-je kinlé, ubi kí ətì maji rusi mɛɛ-é n̄ji-n̄ji. Ubi kí ətì maji kinlé, to ta-je kí njèkaa njay-je d'isi 'pa kà Lubə. ⁹ Njékiskəm-je kí sɔ, kà 'ngatɔgi-je lé d'usi pa kí sigi panè: I asi gaki kadi 'taa mbete lé 'kəsi pɔ kí 'tiḡə-né ta-é lé ə 'teḡ mɛɛ-é, kdɔ ta lə gin koji-je lay kí dɔnangi-ti nè, kà gin dow-je lay kí ndɔ ta lə-dé tɔ gay-gay, i bá dow-je 'tɔl-i adi məsi-i gangi dɔ-dé adi

† 4:5 4:5 a Ntd 8:5; 11:19; 16:18; b Ntd 1:4

Lubə. ¹⁰ †De lé, i 'təl-dé adi 'to gin ngar rəm, 'to njégugné-je kí njérakullə lə Lubə rəm, adi d'a kɔbe dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè.

¹¹ Loki m'gɔ lo rəmə, m'oo ndi kosi malayka-je kí kɔr-dé to budoḡi-dɔgi nja n̄a-n̄a 'gəə dɔ kalikɔbe, kɔ dɔ njékiskəm-je, kɔ dɔ 'ngatɔgi-je lé. ¹² De 'pa ta kɔ ndi-dé kí boy-boy 'panè: Ngonbati kí ndɔki 'təl-é lé, ɛ asi gaki kadi tɔgi, kɔ nékingə, kɔ gosi, kɔ rɔngə, kɔ kɔsgaji, kɔ rifa, kɔ tɔy, lay to 'liə.

¹³ Rəmə m'oo ndi né-je lay kí Lubə ra-dé dɔrɔ-ti, kɔ dɔnangi-ti, kɔ gin nangi-ti, kɔ dan babo-ti, kɔ né-je lay ya 'panè: Tɔy, kɔ kɔsgaji, kɔ rifa, kɔ tɔgi, to 'lə njékisi dɔ kalikɔbe-ti rəm, to 'lə Ngonbati ya kɔ dɔ bal-bal.

¹⁴ Rəmə njékiskəm-je kí sɔ lé 'panè: Amən! Ə 'ngatɔgi-je lé, 'tɔsi məkəji-dé nangi bá d'ɔsi dɔ-dé nangi n̄ə njékisi dɔ kalikɔbe-ti de kɔ ngonbati.

6

Ngonbati kəsi né kí məkə kí dɔsay kí 'tiḡ-né ta mbete

¹ Loki m'oo lo rəmə, pɔ kí 'tɔsi mbete-ti lo siri 'tiḡ-né ta-é lé, Ngonbati kəsi kí káre dan-ti ə m'oo ndi kí káre dan njékiskəm-je kí sɔ pa ta adi ndi-é ba titi ndangi ndi bə panè: 'Ree! ² Beba m'oo lo rəmə, m'oo sində kí nda ə njəkál-é uwə mandangi ji-é-ti, d'adi-é jɔgi ngar, ɛ ɔw kí njètətrɔ kɔ tətɔ rɔ.

³ Loki Ngonbati kəsi pɔ kí njəkungi-ti joo kí 'tiḡ-né ta mbete lé rəmə, m'oo ndi njékisi kəm kí njəkungi-ti joo panè: 'Ree. ⁴ Rəmə sində kí rangi kí kər titi-n̄a kɔ pər bə teḡ ə njəkál-é ingə tɔgi kadi un-né lapiya kɔgi dɔnangi-ti, kɔ kadi dow-je 'tijə mindi-n̄a; ə d'adi-é kiyəro kí ngal.

⁵ Loki Ngonbati kəsi pɔ kí njəkungi-ti mutə kí 'tiḡ-né ta mbete lé rəmə, m'oo ndi njékisi kəm kí njəkungi-ti mutə panè: 'Ree! Beba m'oo lo rəmə, m'oo sində kí ndul. Njəkál-é uwə né mbɔji kɔy-né ji-é-ti. ⁶ Go-ti, m'oo ká né ba dan njékiskəm-je-ti kí sɔ lé titi kɔ ndi dow bə panè: Gemə kɔrɔ káre lé, là-é asi kəm là kullə kí ndɔ káre, ə tɔy kɔrɔ káre lé, là-é asi kəm là kullə kí ndɔ káre, ngə ubi-je kɔ man nduu rəmə, ɔdi rɔ al.

⁷ Loki Ngonbati kəsi pɔ kí njəkungi-ti sɔ kí 'tiḡ-né ta mbete lé rəmə, m'oo ndi njékisi kəm kí njəkungi-ti sɔ panè: 'Ree! ⁸ Beba m'oo lo rəmə, m'oo sində mɔsi ə njəkál-é ri-é lə koy ə lo kí koó bá to njédan-é. 'Gangi dow-je kí dɔnangi-ti lo sɔ ə d'adi-dé dəbi-é káre kadi d'ɔw kɔ tɔgi dɔ-ti, kɔ kadi 'təl dow-je kɔ kiyəro rəm, kɔ bo rəm, kɔ yokosi rəm, bá kadi d'adi dɔ-je kí wale kí dɔnangi-ti nè 'tɔ-dé 'təl-dé rəm to.

⁹ Loki Ngonbati kəsi pɔ kí njəkungi-ti m̄i kí 'tiḡ-né ta mbete lé rəmə, dow-je kí 'tijə mindi-dé kɔ ta lə Lubə rəm, kɔ ta liə kí 'pa d'adi dow-je rəm lé, m'oo-dé gin logugi né-ti. ¹⁰ De 'tur kɔɔl kɔ ndi-dé kí boy-boy 'panè: Ngar kí njékaa njay, kí njéra né kí tɔgrɔ-ti, i 'isi kɔsi bə lé, kadi ban bá 'a gangta kí njururu ə 'a dalba məsi-ji dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè wa? ¹¹ Beba d'adi n̄a-n̄a ya kubi kí ngal kí nda-nda ə d'idə-dé 'panè kadi d'ilə meḡ-dé dɔ madi-é-ti kaglo sɛ bəy, kɔ kadi madkullə-je lə-dé kɔ ngankɔ-dé-je kí d'a təl-dé titi-n̄a sə-dé bə lé kɔr-dé asi bəy bane.

¹² †Loki m'oo lo rəmə, m'oo kí Ngonbati kəsi pɔ kí njəkungi-ti məkə kí 'tiḡ-né ta mbete lé rəmə, dɔnangi yəki buki-buki rəm, kadi təl ndul ndi-ndi rəm, kubru n̄ay lay ya titi-n̄a kɔ məsi bə rəm, ¹³ bá kərweji-je kí dɔrɔ-ti 'tusi nangi titi-n̄a kɔ kote kí yəlbo yəki-é n̄a adi kandi-é kí bəsrə ur nangi

wukì-wukì kin bè. ¹⁴ †Dɔrɑ kəw rɔ-é titi-nɑ kí dow ɓir-né mbete bè ə mbal-je kà dɔgore lo-je kí dan ba-ti lay ya 'ngəsi d'inə lo kɑ-dé kí kete. ¹⁵ Ngar-je kí dɔnangi-ti, kà dow-je kí boy-boy, kà 'boy-je lə asgar-je, kà njénékingə-je, kà njétógi-je, lay kà ɓə-je, kà dow-je kí d'isi dow dɔ rɔ-dé, 'ɓoyɔ rɔ-dé bole mbal-je-ti, kà mbunə mbal-je-ti. ¹⁶ †Ə d'idə mbal-je 'panè: 'Tusi dɔ-ji-ti ə 'ɓoyi-ji takəm njékisi dɔ kalikɔɓe-ti, kà ta wɔngi-ti lə Ngonbati. ¹⁷ Kdɔ ndɔ kí boy kà to ndɔ wɔngi lə-dé lé ree ngá, ə nɑ ɓá à kɑ gərərə ta-ti wa?

7

Ta kí sɔbi dɔ dow-je lə Lubə

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo malayka-je sɔ d'ɑ taá kum dɔnangi-ti kí sɔ. Dɛ d'ɔgi yəl-je kí sɔ kí dɔnangi-ti, kdɔ kadi yəl ulə dɔnangi-ti al rəm, dɔ babo-ti al rəm, ɓá kadi ulə dɔ kagi-ti madi al rəm tɔ. ² Rəmə m'oo malayka kí rangi kí j kà lo kubə kàdi-ti uwə pɔ lə Lubə kí njékisi kəm ji-é-ti. Ʒ pa ta kà ndi-é kí boy idə-né malayka-je kí sɔ kí Lubə adi-dé tógi kadi 'ra dɔnangi, kà babo maji al lé panè: ³ Ɔdi rɔ dɔnangi al, ɔdi rɔ babo al, ɓá ɔdi rɔ kagi-je al rəm, ya sar kadi j'tosi pɔ nɔ ngannjékullə-je-ti lə Lubə lə-ji maki tá. ⁴ Dow-je kí gin koji-ti lə Israyel lay kí 'tosi pɔ nɔ-dé-ti lé, m'oo ndi dow gangi kɔr-dé asi budɔgi lo ɓu kà kɔrsɔ gidi-é sɔ (144.000):

⁵ Gin koji-ti lə Juda lé, dɛ kí 'tosi pɔ nɔ-dé-ti 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo, gin koji-ti lə Rube 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Gadi 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

⁶ gin koji-ti lə Ajer 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Néptali 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Manase 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

⁷ gin koji-ti lə Simiyɔ 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Lebi 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Isakar 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

⁸ gin koji-ti lə Jabulɔ 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Jojepi 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Benjame dɛ kí 'tosi pɔ nɔ-dé-ti 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo.

⁹ Go né-je-ti kinlé, m'oo kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí dow à kasi tidé-dé al. Dow-je kinlé, 'to gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè, kà dow-je lay kí ndɔta-je lə-dé tɔ gay-gay d'ɑ nɔ kalikɔɓe-ti kà nɔ Ngonbati-ti, kà kubi-je kí ngal kí nda rɔ-dé-ti rəm, ɓá d'uwə mbi kagi tan ji-dé-ti rəm tɔ*. ¹⁰ Dɛ 'pa ta kà ndi-dé kí boy-boy 'panè: Lubə lə-ji kí isi dɔ kalikɔɓe-ti dɛ kà Ngonbati ɓá 'to njirə kaji lə dow-je. ¹¹ Malayka-je lay, kà 'ngatógi-je, kà njékiskəm-je kí sɔ, d'ilə-nɑ 'gəə dɔ kalikɔɓe lé sipi. Dɛ d'osi dɔ-dé nangi nɔ kalikɔɓe-ti lé ə d'osi gaji Lubə ¹² 'panè: Amən! Tóy, kà kɔsgaji, kà gosi, kà oiyo, kà riba, kà tógi, kà rɔngɑ to 'lə Lubə lə-ji kí njékisi kà dɔ ɓal-ɓal. Amən!

¹³ Beba kí káre dan 'ngatógi-je-ti lé un ta dɔji-m panè: Dɛ kí d'ɑ kà kubi-je kí ngal kí nda rɔ-dé-ti kinlé 'to nɑ-je wa? Ə d'i rá ɓá 'ree wa? ¹⁴ †M'ilə-é-ti m'panè: 'Ba-m, né-je kinlé i 'gə gow. Beba ɛ təl ilə-m-ti panè: To dɛ kí d'i ta kɔ-ti kí dum nati. Dɛ 'togi kubi-je lə-dé kí ngal ə 'tulə dan məsi ngonbati-ti d'adi nda mbəy-mbəy. ¹⁵ Gin-é kin ɓá d'ɑ-né nɔ kalikɔɓe-ti lə Lubə 'pol-é-né ndɔ-je kà kada-je meḡ kəy-ti liə. Rəmə njékisi dɔ kalikɔɓe-ti lé ra kəy liə dɔ-dé-ti; ¹⁶ adi ɓo à ra-dé al rəm, kundə man à ra-dé al rəm,

† 6:14 6:14 Ntd 16:20 † 6:16 6:16 Luk 23:30 * 7:9 7:9 Mbi tanlé, d'uwə ji-dé-ti d'osi-né né kəm dow-ti kí ra né dingəm əse kəm dow-ti kí ra né kí maji nɑ. † 7:14 7:14 Mat 24:21; Mar 13:19

kàdì à kòsi-dé al rəm, fá lo à tungə-dé al rəm tɔ. ¹⁷ Kdotalə Ngonbati kí ǵ dana lo kalikɔbe-ti lé, fá à to njèkul-dé, à kow sə-dé ta man kenəne-je-ti kí to man kiskəm rəm, fá Lubə ya à bɔr man nɔ kəm-dé-ti kɔḡi ndɔy-ndɔy rəm tɔ.

8

Ngonbati kəsi pɔ kí njèkungi-ti siri kí 'tiḡə-né ta mbete

¹ Loki ngonbati kəsi pɔ kí njèkungi-ti siri kí 'tiḡə-né ta mbete lé rəmə, lo tɔ ndingì dɔra-ti ya à kasi ngan kàdì kormutə-je bè. ² Go-ti, m'oo malayka-je siri d'ǵ takəm Lubə-ti ə d'adi-dé təbi mbanga siri tɔ.

³ Bá malayka kí rangi ree ǵ logugi né-ti kì gajibi kí ra kì lɔr ji-é-ti adi to gajibi ró nɔkagi kí əti maji; nɔkagi-je kí əti maji-maji lé, d'adi-é nǵ kadi ró logugi né-ti* kí 'ra kì lɔr nɔ kalikɔbe-ti kɔɔ kadi sa-é suu ɔw nɔ Lubə-ti nati kì ta-je kí njékaa njay-je lay 'pa siə-siə. ⁴ Nɔkagi-je kí əti maji kí tɔ ji malayka-ti lé, sa-é suu ɔw nɔ Lubə-ti nati kì ta-je kí njékaa njay-je d'isi 'pa kì Lubə lé. ⁵ †Malayka un gajibi ə ɔy yalpər kí logugi né-ti lé ungi meḡ-é-ti rusi, fá bi ilə dɔnangi-ti adi ká né fá titi ndi dow-je bè rəm, ndi ndàngi rəm, ndi təl rəm, fá dɔnangi yəki rəm tɔ.

⁶ Rəmə malayka-je kí siri kí d'uwə təbi mbanga siri ji-dé-ti lé, 'ra rɔ-dé kɔɔ kól.

Ta kí sobi dɔ təbi mbanga-je kí meke kí dɔsɔy

⁷ Malayka kí dɔsɔy kól təbi mbanga rəmə, kəsi, kì pər kí 'pote nati kì məsi fá d'ungi dɔnangi-ti, adi kinə dow kay dɔnangi lo mutə rəmə pər ɔ́ kí gin káre lay kì kagi-je kí titi ə wale-je kí mbəl lay ya pər ɔ́ rəm tɔ.

⁸ Malayka kí njèkungi-ti joo kól təbi mbanga rəmə, né kí titi-nǵ kì mbal kí boy kí ɔ́ pər bè ya d'itə d'ilə dan babo-ti, adi kinə dow kay tati babo lo mutə rəmə, kí gin káre təl məsi, ⁹ adi né-je lay kí Lubə ra-dé adi d'isi-ti kí 'to né-je kí 'taa koo lé, d'oy lay, fá bato-je lay ya kinə dow kay lo mutə rəmə, kí gin káre tuji kɔḡi lay tɔ.

¹⁰ Go-ti, malayka kí njèkungi-ti mutə kól təbi mbanga rəmə, kərwəi kí boy i dɔra-ti ɔ́ pər bilim-bilim titi-nǵ kì pər ngəl bè usi dan ba-je-ti, kì kəm kenəne-je-ti, adi kinə dow kay ba-je lay kì kəm kenəne-je lo mutə rəmə, kərwəi lé un tati-é kí gin káre lati-lati. ¹¹ Kərwəi kinlé, ri-é lə «Dil», adi man-je lay ya kinə dow kay lo mutə rəmə, kí gin káre ati kangi-kangi toki kàdì dil bè ə dow-je nǵ ya kí d'ay man-é lé, kati-é tɔl-dé.

¹² Malayka kí njèkungi-ti sɔ kól təbi mbanga rəmə, 'kay kàdì, kì nǵ, kì kərwəi-je lo mutə ə kí gin káre tuji usi dɔ-ti, adi ɛ́ kí tuji usi dɔ-ti lé usi til, fá 'kay ndógi lə lo kí kada əse ndógi lə lo kí ndɔɔ lo mutə rəmə, kí gin káre təl lo kí ndul ndi-ndi.

¹³ Loki m'oo lo rəmə, m'oo soro nar kadi dɔra-ti fá pa ta kì ndi-é kì boy-boy panè: «Tuji én! Tuji én! Tuji à kusi dɔ dow-je kí dɔnangi-ti, kdotalə təbi mbanga-je kí rangi nǵy kadi malayka-je kí mutə d'a kól kadi fá bəy.»

9

¹ Malayka kí njèkungi-ti mi kól təbi mbanga rəmə, m'oo kərwəi káre i dɔra-ti usi dɔnangi-ti nè. D'adi-é lakere ta bolebe kí sɔy-é goto. ² Ǽ teḡ ta bolebe kí sɔy-é goto lé rəmə, sapər teḡ-ti titi-nǵ kì sapər mbo bè adi uti kəm kàdì, kì lo kí taá adi lo ndul ndi-ndi. ³ 'Bete-je 'teḡ dan sapər-ti kinlé

* **8:3** 8:3 Logugi né ra gin joo. Ǽ́ kí gin káre to lo ró dǵ-je ə ɛ́ kí gin káre to lo ró nɔkagi-je kí əti maji tɔ. Ǽ́ kí nè kinlé to lo ró nɔkagi-je kí əti maji ya par (Teḡ 30:1). † **8:5** 8:5 Ntd 11:19; 16:18

'sane-naḡ dɔnangi-ti ə d'adi-dé tógi kí titi-naḡ kà tógi jinə-je kí dɔnangi-ti bè. ⁴ D'idə-dé kadi 'ra wale-je kí dɔnangi-ti, kà kam-je, kà kagi-je maji al al, ngà dow-je kí pɔ lə Lubə goto nɔ-dé-ti ya par bá kadi 'ra-dé maji al. ⁵ D'adi-dé tarəbi kadi tɔl dow-je kinlé al, ngà kadi d'adi-dé kɔ ya asi nɔy mi ə kɔ kí d'a kadi-dé lé, à to-dé titi-naḡ kà to jinə kí tugə dow kin bè. ⁶ Meeḡ ndɔ-é-je-ti kinlé, dow-je d'a sangi koy ya, ngà d'a kingə-é al. Dow-je d'a ndingə koy, ngà koy à kay-dé kə rəbi ko nɔ.

⁷ 'Beté-é-je kinlé, 'titi-naḡ kà sində-je kí 'tulə néro-je ro-dé-ti kɔ kow-né ro-ti kin bè. Né tɔ dɔ-dé-ti titi-naḡ kà jɔgi ngar kí 'ra kà lor bè ə takəm-dé titi-naḡ kà takəm dow-je bè. ⁸ Bəl dɔ-dé titi-naḡ kà bəl dɔ dené-je bè ə ngangɔ-dé titi-naḡ kà ngangɔ bɔl-je bè. ⁹ Kàdɔ-dé titi-naḡ kà ngowla kɔn kadi asgar-je ə ká bagi-dé ba titi-naḡ kà ká posi-je kí sində ro-je nɔ d'ay-né ngodi ki ta ro-ti kin bè. ¹⁰ Mɔngi-dé titi-naḡ kà mɔngi jinə-je bè ə ta mɔngi-dé ati njel-njel tɔ. Ə mɔngi-dé lé bá tógi kà kadi d'adi-né kɔ dow-je nɔy mi lé tɔ-ti. ¹¹ Ngar kí njəkɔbe dɔ-dé-ti to malayka kí njəkə ta bolebe-ti kí sɔy-é goto. Malayka kinlé, ri-é kí ta Əbrə to Abaddɔ ə 'ba-é Apoliyɔ kà ta Grəki tɔ.

¹² Tuji kí dɔsɔy tɔy ngá. 'Oo, tuji-je kí rangi joo à ree go-ti nɔɔ bəy.

¹³ Malayka kí njəkungɔ-ti məkə kól təbi mbanga rəmə, m'oo ndi dow ba gajɔ dɔ-je-ti kí ra sɔ kí to gajɔ dɔ-je kí logugi né-ti kí 'ra kà lor adi tɔ nɔ Lubə-ti. ¹⁴ Ə dow kí m'oo ndi-é lé, idə malayka kí njəkungɔ-ti məkə kí ɔw kà təbi mbanga lé panè: 'Tuti malayka-je kí sɔ kí 'tilə-dé sil dan ba Eprati-ti. ¹⁵ Ə malayka-je kí sɔ kí d'isi dɔ nja-dé-ti kɔ dɔkàdɔ-é, kà ndɔ-é, kà nɔy-é, kà bal-é kinlé, 'tuti-dé kadi kinə dow kay dow-je lo mutə rəmə, d'a tɔl dɔ kí gin káre lay. ¹⁶ Bəba asgar-je kí njəkál sində-je lé kɔr-dé ra budɔgi-dɔgi nja nɔ-nɔ lo joo. 'Gangi kɔr-dé adi m'oo. ¹⁷ Bəba meeḡ né-ti kí ra-m titi-naḡ kà ni bè lé, m'oo sində-je kí njəkál-dé-je 'tulə ngowla kɔn kadi asgar-je ro-dé-ti, bal-é titi-naḡ kà pər bè rəm, titi-naḡ kà bal dɔrɔ bè rəm, bá titi-naḡ kà bumati bè rəm tɔ. Dɔ sində-je lé titi-naḡ kà dɔ bɔl-je bè ə pər, kà sapər, kà yalpər teḡ ta-dé-ti. ¹⁸ Kinə dow kay dow-je lo mutə rəmə, yokosi-je kí gin mutə kinlé, tɔl dɔ kí gin káre lay. Yokosi-je kí mutə lé to pər, kà sapər, kà yalpər kí teḡ ta sində-je-ti lé. ¹⁹ Kɔ sində-je lé d'ɔw kà tógi ta-dé-ti rəm, bá mɔngi-dé-ti rəm; mɔngi-dé titi-naḡ kà li-je bè ə dɔ-dé tɔ mɔngi-dé-je-ti lé, adi dɔ-dé-je kinlé bá d'adi-né kɔ dow-je.

²⁰ Ndəgi dow-je kí yokosi-je kin tɔl-dé al lé, d'inə panjiyə-dé kí sobi dɔ kullə ra-dé-je lé kɔgi al; dɔ d'ɔsi dɔ-dé nangɔ nɔ ndil-je-ti kí maji al, kà nɔ magi-je-ti kí 'ra kà ji-dé kí to lor-je, kà ngowla-je, kà 'ningəkasi-je, kà ər-je, kà kagi-je bá 'ra lé ya par-par. Magi-é-je kinlé, kəm-dé oo lo al rəm, mbi-dé oo ta al rəm, bá 'njiyə al rəm tɔ. ²¹ Dow-je kinlé, panjiyə-dé-je kí maji al maji al kí sobi dɔ tɔl dow-je, kà ra kugə-je, kà ra kaya-je, kà bogi-je kinlé dɔ 'tusi d'inə kɔgi al.

10

Ngon mbete kí d'adi Jɔ

¹ M'oo malayka kí rangi kí njètógi, kí ulə kilndi ro-é-ti toki kubi bè i dɔrɔ-ti ree rəmə, gangmal gə dɔ-é ə takəm-é ɔ njoy-njoy titi kàdɔ bè, bá nja-é-je titi-naḡ ndɔ pər kí teḡ bilim-bilim kin bè tɔ. ² Uwə ngon mbete káre kí 'teḡ meeḡ-é ji-é-ti. E ilə nja-é kí kòl dɔ babo-ti ə nja-é kí gəl dɔnangi-ti, ³ rəmə ra né kà ndi-é kí boy titi bɔl kí ijə ro kin bè. Loki ɛ ra né kà ndi-é kí boy bè lé, ndangi ndi ba lo siri adi m'oo.

⁴ Beḡa loki ndi ndangi lo siri tanḡ bè lé, m'oo ta-ti adi m'ow kà ndangi mbete-ti rəmə, m'oo ndi dow ɓa dɔrḡ-ti idə-m panè: Ta kí ndi ndangi lo siri ɓá 'oo kinlé, i 'ngəm mɛḡ-i-ti ɓi i 'ndangi mbete-ti al.

⁵ Rəmə malayka káre kí kete m'oo-é ḡ taá ilə nja-é káre dɔ babo-ti ə ilə kí káre dɔnangi-ti lé, un jikol-é kí taá dɔrḡ-ti; ⁶ ngá ɓá ubi rɔ-é kà ri njèkisi kà dɔ ɓal-ɓal kí to njèra dɔrḡ kà né-je kí mɛḡ-é-ti, njèra dɔnangi kà né-je kí tò-ti, njèra babo kà né-je kí titi. Ǝ ubi rɔ-é panè: Dow à ngəbi kaglo kí rangi al ngá! ⁷ Ngà mɛḡ ndɔ-ti kí ndi malayka kí njèkungi-ti siri à ɓa ə loki ɛ à kisi dɔ nja-é-ti kdɔ kól təbi mbanga lé rəmə, né-je lə Lubə kí tò lo ɓɔyɔ-é-ti lé, à ra-né, titi kí ɛ ilə-né mɓɛ Poyta kí Maji kete adi ngannjékullə-je liə kí 'to njépata-je kí ta-é-ti.

⁸ Go-ti rəmə, ndi dow kí m'oo dɔrḡ-ti lé pa sə-m ta rangi ɓəy panè: 'Ow 'taa ngon mbete kí 'teḡ mɛḡ-é kí tò ji malayka-ti kí ḡ taá ɓá ilə nja-é káre dɔ babo-ti ə ilə kí káre dɔnangi-ti kinlé. ⁹ Loki m'isi m'ow kí rɔ malayka-ti lé, m'idə-é m'panè n'adi-m ngon mbete lé. Beḡa ɛ idə-m panè: 'Taa 'uso. Ngon mbete kinlé, mɛḡ-i-ti rəmə, à kati kangi-kangi, ngà ta-i-ti ɓá à nəl titi-nḡ kà ubi toji bè. ¹⁰ M'taa ngon mbete kí ji malayka-ti lé m'uso. Ta-m-ti nè lé, nəl titi-nḡ kà ubi toji bè, ngà loki m'uu kəy rəmə, lo kí mɛḡ-m-ti ati kangi-kangi.

¹¹ Go-ti, d'idə-m 'panè: Tò kadi i 'pa ta kí ta Lubə-ti rangi ya ɓəy kdɔ kilə-né ta dɔ gin dow-je-ti lay kí dɔnangi-ti nè, kà gin dow-je kí ndɔta-je lə-dé tò kí gay-gay rəm, ɓá ngar-je rəm tɔ.

11

Dow-je kí joo kí njépata dɔ né-ti kà d'oo kà kəm-dé ə dɔ ta-ti kí d'oo kà mbi-dé rəm

¹ Go-ti, d'adi-m tuwətógi kí titi-nḡ kà kagi mɓɔji ngal né bè ə d'idə-m 'panè: «I taá 'mɓɔji kəy lə Lubə rəm, 'mɓɔji logugi né rəm, ɓá 'tidə kɔr dow-je kí d'isi mɛḡ-é-ti d'isi d'osi dɔ-dé nangi nḡ Lubə-ti rəm tɔ. ² †Ngà lo kí takəy-ti lə Lubə rəmə, 'mɓɔji al, inḡ adi tò; kdɔtalə d'adi dow-je kí 'to dow-je lə Lubə al, adi ɓebo lə Lubə kí to ɓebo kí aa njay lé, dɛ d'a mɓɔjrə kà nja-dé nḡy kɔrsɔ gidi-é joo.»

³ «Mḡ Lubə, m'a kullə dow-je lə-m joo kí njékḡ lo né-ti koo kà kəm-dé kí d'ulə kubɔ ndingəndoo rɔ-dé-ti, kdɔ pa-né ta kí ta-m-ti ndɔ ɓudɔgi gidi-é joo kà kɔrməkɛ (1.260).»*

⁴ Njépata-je kí ta Lubə-ti kí joo kinlé, 'to kagi olibiye-je kí joo, ɓá 'to kagnḡḡ lampi-je kí joo kí njékḡ takəm 'Ba njédɔnangi-ti. ⁵ Kinə dow ndigi ra sə-dé né kí maji al rəmə, pər teḡ ta-dé-ti ḡ njéba-je lə-dé ruki-ruki. Bè ya, dow kí ndigi ra sə-dé né kí maji al rəmə, kadi koy kí bè kin ya dowbé oy. ⁶ Gangi ndɔ-je-ti kí d'a pa-né ta-je kí ta Lubə-ti kinlé, d'ow kà tógi kadi d'uti kəm dɔrḡ kdɔ kadi ndi ədi al rəm, d'ow kà tógi kadi d'adi man təl məsi rəm, ɓá d'ow kà tógi kadi d'adi tui-je kí gay-gay usi dɔnangi-ti rəm tɔ. Né-é-je kinlé, ndɔ kí mɛḡ-dé ndigi ya rəmə d'a ra-ra.

⁷ †Loki dɛ d'ilə mɓɛ lə-dé gin-é gangi rəmə, dḡ à teḡ bolebe-ti kí sɔy-é goto kdɔ ree rɔ sə-dé ə tətɔ-dé rɔ rəm, ɓá à tɔl-dé rəm tɔ. ⁸ Nin-dé à tò ndaa lo-ti mɛḡ ɓebo-ti kí boy kí ndɔki 'ɓə 'Babe lə-dé kagdəsi-ti titi. Be

† **11:2** 11:2 Luk 21:24 * **11:3** 11:3 Ndɔ kí ɓudɔgi gidi-é joo kà kɔrməkɛ lé to nḡy kɔrsɔ gidi-é joo, adi to ɓal mutə kà nḡy məkɛ ('Ndó Ntd 11:2; 12:6,14). † **11:7** 11:7 Ntd 13:5-7; 17:8

kinlé, d'adi to takəm bebo Sɔdɔm†, kà dɔnangi Ejipti. ⁹ Gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè, kà dow-je kí ndɔta lə-dé tò gay-gay lay ya d'a ree koo nin-dé lé bè-bè ya ndɔ mutə kà dəbi ndɔ káre bi d'a ndigi kadi dow dubi-dé al. ¹⁰ Dow-je kí dɔnangi-ti nè d'a ra rɔnəl dɔ koy-dé-ti, d'a tilə kole, d'a kulə kà kadjare kadi-nə kɔ kɔsi-né né kəm-nə-ti, kdɔtalə njépata-je kí ta Lubə-ti kí joo kinlé d'adi dow-je kò nà.

¹¹ Ngà loki ndɔ mutə kà dəbi ndɔ káre kinlé à tingə rəmə, Lubə à kulə kà koo kiskəm meḡ-dé-ti kadi d'a tɔsi ndəl ki kà kà kà nja-dé taá, kadi dow-je kí d'a koo-dé lé, bəl à kində bandi-dé gangi, ¹² rəmə njépata-je kí ta Lubə-ti kí joo kinlé, d'a koo ndi dow à ba dɔrɔ-ti kidə-dé panè: Ali kí taá nè! Rəmə dɛ d'a kal ki taá dɔrɔ-ti dan kilndi-ti ə njéba-je lə-dé d'a koo go-dé lo kɔw dɔrɔ-ti. ¹³ †ə tajinati nè ya dɔnangi à yəki kà tógi-é nà, adi kinə dow kay bebo kinlé lo dɔgi rəmə, kí gin káre tóti nangi lirim-lirim. Dɔnangi kí à yəki kinlé à ra kadi dow-je budɔgi lo siri d'a koy. Ndəgi dow-je kí d'a nɔy lé, d'a bəl nà adi d'a kɔsgaji Lubə kí dɔrɔ-ti.

¹⁴ Tuji kí njèkungi-ti joo dəə. Ngà, 'oo, tuji kí njèkungi-ti mutə ɔw ree ngɔsnè.

Ká təbi mbanga kí njèkungi-ti siri ba ɔr nɔ kɔbe lə Kristi

¹⁵ Malayka kí njèkungi-ti siri kól təbi mbanga. Rəmə ndi dow-je ba boy-boy dɔrɔ-ti panè: Kɔbe kí dɔnangi-ti nè lé, 'təl-né d'adi 'Babe lə-ji ə d'adi Kristi, dow kí Lubə mbəti-é. † à kɔbe kà dɔ bal-bal. ¹⁶ Rəmə 'ngatógi-je kí kɔrjoo gidi-é sɔ kí d'isi dɔ kalikɔbe-je-ti lə-dé takəm Lubə-ti lé, 'tɔɔ burmba nangi ə d'ɔsi dɔ-dé nangi nɔ Lubə-ti, ¹⁷ 'panè: 'Babe Lubə kí njètógi-je lay, i kí 'to njèkisi kete low nɔ rəm, i ya 'to njèkisi ngɔsnè rəm, jɛ j'ra-i oiyo kɔ dɔ 'ɔji tógi-i kí nà adi i 'ində kɔbe lə-i. ¹⁸ Wɔngi ra gin dow-je kí gay-gay kí dɔnangi-ti nè ə i kàre wɔngi ra-i tɔ ngá, adi kaglo asi kadi 'gangi ta dɔ dow-je-ti kí d'oy ə kadi ugə dɔ-ji ngannjékullə-je lə-i kí 'to njépata-je kí ta-i-ti, kà njékaa njay-je, kà dow-je kí 'bəl-i, kà ngan dow-je, kà dow-je 'boy ə kadi i 'tɔɔ ko dow-je kí 'to njétuji dɔnangi.

¹⁹ †Rəmə takəy lə Lubə kí dɔrɔ-ti teḡ ə sanduki liə kí to sanduki kulə noji nati kà dow-je tò meḡ kəy-ti liə lé tɔ. Go-ti, ká né ba titi ndi dow-je bè rəm, ndi ndàngi rəm, ndi təl rəm, dɔnangi yəki rəm, bá kɔsi gay nà rəm tɔ.

12

Ta kí sobi dɔ dené, kà ngon, kà dragɔ

¹ Nékoji kí tò bəl nà teḡ dɔrɔ-ti adi to dené kí ulə kàdì rɔ-é-ti titi-nà kà kubi bè, nja-é tò dɔ nɔy-ti, ə kərwəi-je dɔgi gidi-é joo bá to jɔgi ngar kí dɔ-é-ti. ² † ndan ngon ə ndo ra-é adi nɔ boy-boy.

³ Nékoji kí rangi teḡ dɔrɔ-ti, adi to ndəngrə dragɔ kí kər titi-nà kà pər bè, dɔ-é *ra siri, gaji-é ra dɔgi ə dɔ-é-je kí siri lé ngan jɔgi ngar siri tò-ti tɔ. ⁴ Kinə dow kay kərwəi-je kí dɔrɔ-ti lo mutə rəmə, mɔngi-é ɔr kí gin káre lay ungi dɔnangi-ti. Dragɔ lé, a taá nɔ dené-ti kí ɔw kà koji ngon lé, kadi loki oji-é taá ya rəmə jè n'uso-é rum-rum. ⁵ † oji ngon kí dɔngəm, adi ngon kinlé, ɛ bá à kɔbe dɔ gin dow-je-ti lay kà gɔl ngɔwla ji-é-ti. † ngon-é lé, Lubə un-é kà rɔ-é-ti dɔ kalikɔbe-ti liə. ⁶ Beba dené lé aɔ ɔw diləlo-ti kí

† **11:8** 11:8 Meḡ Kunmindi-ti kí Low lé Sɔdɔm toji lo kí majal ɔ be dɔ-ti ə Ejipti toji gin dow-je kí 'to njéba-je lə Israyel-je rəm, njépole magi-je rəm (Eja 1:9-10; Kgn 18-19). † **11:13** 11:13 Ntd 6:12; 16:18 † **11:19** 11:19 a Ntd 8:5; 16:18; b Ntd 16:21 * **12:3** 12:3 Dragɔ lé to sú. Oo 12:9

Lubə ra kete kɔɔ ta liə, kɔɔ kadi d'adi-é né uso-ti ndɔ budɔgi gidi-é joo kà kɔrmekɛ (1.260).†

7 †Rɔ usi dɔrɔ-ti, adi Misəl de kà malayka-je liə 'rɔ kà Dragɔ. Dragɔ de kà malayka-je liə 'rɔ sə-dé tɔ. 8 Ngà tɔgi-dé asi al adi 'tubə-dé kɔgi dɔrɔ-ti. 9 †D'osi ndəngrə Dragɔ lé d'ilə-é, ɛ kí to bugə li, kí 'ba-é Sú rəm, Satɔ rəm, kí to njəkədi dow-je kí dɔnangi-ti nè lay lé d'osi-é d'ilə-é dɔnangi-ti nè nati kà malayka-je liə.

10 Beba m'oo ndi dow ba boy dɔrɔ-ti panè:

Kaglo kaji ree ngá!

kaglo tɔgi, kà kɔbe lə Lubə lə-ji ree ngá!

Bá kaglo tɔgi lə Kristi‡ ree ngá!

Kdɔtalə njəkiləta dɔ ngankɔ-ji-je-ti kí njəkadmɛɛ lé,

d'osi-é d'ilə-é nangi ngá!

Njəkilə ta dɔ-dé-ti nɔ Lubə-ti ndɔ-je kà kada-je lé, d'osi-é d'ilə-é ngá.

11 Ngankɔ-ji-je 'təti-é rɔ kà takul məsi Ngonbati rəm, kà takul ta lə Lubə kí de 'pa d'adi dow-je rəm, bá de 'bəl rɔ-dé al, adi lé asi kəm koy kàrè jè d'oy-né. 12 Gin-é kin bá kadi səi dɔrɔ-je 'rai rɔnəl ə kadi səi njəkisi dɔrɔ-ti-je 'rai rɔnəl tɔ! Tuji à kusi dɔnangi-ti kà dɔ babo-ti! Kdɔtalə Sú risi nangi kà rɔ-si-ti nɔɔ, kà wɔngi mɛɛ-é-ti nji-nji, ɛ gə kí kaglo liə nɔy ndɛ bè.

13 Loki Dragɔ oo kí d'osi-é d'ilə-é dɔnangi-ti lé, ɛ ngɔdi go dené kí oji ngon kí dingəm lé tɔ. 14 Beba d'adi dené lé bagi soro kí boy joo kadi i ɔw-né diləlo-ti kəl lo-ti liə, lo-é-ti kin bá d'a kadi-é né uso-ti bal mutə kà nɔy mɛkɛ§ kadi isi say kà li lé. 15 Rəmə li lé ungi man ta-é adi titi-nɔ kà man ba bè go dené-ti lé, kɔɔ kadi man ində dené lé ɔw siə. 16 Ngà nangi ra kà dené lé; beba man ba kí dragɔ ungi kà ta-é lé, nangi teḡ ta-é ɔr njɔti. 17 Wɔngi ra Dragɔ dɔ dené-ti lé, adi ɔw ilə rɔ dɔ ndəgi gin koji-ti liə, kí 'to njétəl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə Lubə rəm, njəkə dɔ ta-ti lə Jeju rəm tɔ.

18 Dragɔ lé ɔ taá dɔ yangra-ti ta babo-ti.

13

Ta kí sobi dɔ dɔ kí teḡ dan babo-ti

1 †Go-ti rəmə, m'oo dɔ káre teḡ dan babo-ti, gaji-é ra dɔgi ə dɔ-é ra siri, gaji-é-je kí dɔgi kinlé ngan jɔgi ngar tɔ-ti lay bá dɔ-é-je kí siri lé kàrè 'ndàngi ri-je-ti káre káre lay 'pa-né ta kɔbi dɔ Lubə-ti. 2 Dɔ kí m'oo-é lé, tanɔ kà kàgì bè, nja-é boy tanɔ kà nja dɔ tɔ kí ri-é lə Ursi ə ta-é tanɔ kà ta bəl bè tɔ. Dragɔ adi-é tɔgi, kà kalikɔbe, bá adi-é kɔbe kí ngə rəm tɔ. 3 Loki m'oo dɔ-é-je lé rəmə, toki né kí dɔ-é káre ingə dɔ kí asi koy bè, ngà dɔ lé bá təl idi. Dow-je kí dɔnangi-ti nè lay ya dɔ kinlé, ɔr ndil-dé adi d'ungin-ɔ go-é-ti. 4 De d'osi dɔ-dé nangi nɔ Dragɔ-ti kdɔtalə ɛ adi kɔbe dɔ lé, bá d'osi dɔ-dé nangi nɔ dɔ-ti lé 'panè: Nɔ bá tanɔ kà dɔ kin wa? Ə nɔ bá asi rɔ siə wa?

5 Dɔ lé d'adi-é tarəbi kadi pa-né ta-je kí ngə-ngə rəm, kadi pa-né ta kɔbi-je dɔ Lubə-ti rəm, bá d'adi-é tɔgi kadi ra-né kullə nɔy kɔrsɔ gidi-é joo rəm tɔ. 6 Rəmə ɛ teḡ ta-é kɔɔ pa-né ta kɔbi-je dɔ Lubə-ti rəm, kɔɔ pa-né ta-je kí maji al maji al dɔ ri-é-ti rəm, dɔ kəy-ti liə rəm, bá dɔ njəkisi dɔrɔ-ti rəm tɔ. 7 D'adi-é tarəbi kɔɔ kadi rɔ-né kà njəkəa njay-je ə tɔti-dé rɔ. Ə d'adi-é

† 12:6 12:6 Nɔo kí budɔgi gidi-é joo kà kɔrmekɛ lé to nɔy kɔrsɔ gidi-é joo, adi to bal mutə kí nɔy mɛkɛ ('Ndó Ntd 11:2; 12:14). † 12:7 12:7 Jud 1:9 † 12:9 12:9 Luk 10:18 ‡ 12:10 12:10 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. § 12:14 12:14 Bal mutə kà nɔy mɛkɛ lé to nɔy kɔrsɔ gidi-é joo ('Ndó Ntd 11:2; 12:6) † 13:1 13:1 Ntd 17:3,7-12

tógi dɔ gin koji-je-ti lay kí dɔnangi-ti nè rəm, dɔ gin dow-je-ti lay kí ndɔta læ-dé tò gay-gay rəm tɔ. ⁸ Beba dow-je kí dɔnangi-ti nè lay kí d'a kɔsi dɔ-dé nangi nɔ dɔ-ti lé, to de kí lo kində gin dɔnangi-ti nu* ya ri-dé goto meḡ mbete kiskəm-ti læ Ngonbati kí ndɔki 'tɔl-é kinlé.

⁹ Dow kí mbi-é tò rəmə kadi oo-né ta kin: ¹⁰ Kinə tò kadi dow ɔw be bə-ti lé, à kɔw be bə-ti ya. Kinə tò kadi dow oy yo kiyəɔ lé, d'a tɔl-é kà kiyəɔ ya tɔ. E kin bá to lo toji kuwə rɔ ngə, kà lo toji kadmeḡ læ njékaa njay-je.

Ta kí sobi dɔ dɔ kí teḡ dɔnangi-ti

¹¹ Go-ti rəmə, m'oo dɔ kí rangi teḡ dɔnangi-ti bəy. Dɔ-é lé gají-é ra joo titi gají ngonbati bə ə pa ta titi Dragɔ bə.

¹² E ra kullə kà tógi-je lay kí dɔ dɔsɔy ɔw-né lé, takəm-é-ti rəm, bá ində tógi dɔ dɔnangi-ti, kà dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè lay adi d'osi dɔ-dé nangi nɔ dɔ-ti kí dɔsɔy kí ingə dò kí asi koy bá təl idi lé. ¹³ Dɔ kí gogi nè kinlé, ra né-je kí tò bəl nɔ sar, e adi pər i dɔrɔ-ti usi dɔnangi-ti takəm dow-je-ti. ¹⁴ Dɔ-é kinlé ur dow-je kí dɔnangi-ti nè wale kà né-je kí tò bəl-bəl kí d'adi-é tarəbi ra-né takəm dɔ-ti kí dɔsɔy lé. Beba e idə-dé kadi 'ra né madi d'adi to takəm dɔ kí ingə dò kiyəɔ bá təl isi kəm lé. ¹⁵ D'adi-é tógi kadi gosi-né né kí 'ra d'adi to takəm dɔ kí dɔsɔy lé, kɔ kadi pa ta rəm, kadi tɔl dow-je lay kí d'a mbati kɔsi dɔ-dé nangi nɔ-é e-ti kí to takəm dɔ kí dɔsɔy lé. ¹⁶ Beba e ra adi ngan dow-je kà dow-je kí boy, njénékingə-je kà njéndoo-je, dow-je kí 'to bə-je al kà bə-je lay ya d'ijə-dé ndaji jikɔl-dé-ti əse nati nɔ-dé-ti. ¹⁷ Ə dow kí ndaji kí tò kà ri dɔ lé əse kɔr né kí e bá to ri-é, goto rɔ-é-ti lé, à ndogi né al rəm, bá à rabi né al rəm tɔ.

¹⁸ Lo kí kadi dow ɔw kà gosi dɔ-ti ɔn: Dow kí to njénégə rəmə, kadi dowbə ra kɔr né kí sobi dɔ dɔ lé. Kɔ ta læ to kɔr né kí sobi dɔ dow ə kɔr-é to buməkə kà kɔrməkə gidi-é məkə (666).

14

Ta kí sobi dɔ Ngonbati kà dow-je kí d'ugə dɔ-dé

¹ †Loki m'oo lo rəmə, m'oo Ngonbati ɔ dɔ mbal siyɔ-ti, ə m'oo dow-je budɔgi lo bu kà kɔrsɔ gidi-é sɔ kí 'ndàngi ri-é, kà ri Bɔbi-é nati nɔ-dé-ti d'ɔ nati kà Ngonbati lé tɔ. ² Rəmə m'oo ndi dow ba dɔrɔ-ti titi-nɔ kà ká man-je kí boy kí tal bum-bum bə rəm, bá titi-nɔ kà ndi kí ndàngi kà tógi-é nɔ rəm, bá ndi dow kí m'oo lé, ba titi-nɔ kà kunduməngrə-je kí njékində-é-je d'isi d'ində kin bə rəm tɔ. ³ Dowbə-je kinlé, d'ɔ nɔ kalikɔbe-ti, kà takəm njékisi kəm-je-ti kí sɔ, kà takəm 'ngatógi-je-ti d'ɔ d'usi pa kí sigi. Pa-é kinlé, dow kí rangi à kasi ndó al, ngə dow-je kí budɔgi lo bu kà kɔrsɔ gidi-é sɔ kí Ngonbati gangi dɔ-dé dɔnangi-ti kin ya bá d'a ndó.

⁴ De kin bá 'to dow-je kí 'ra kaya kà dené-je al, kɔtələ de 'gə dené al. De d'un go Ngonbati lo lay kí ɔw-ti. Ngonbati gangi dɔ-dé dan dow-je-ti adi 'này ki kandi né kí dɔsɔy kí d'adi Lubə rəm, d'adi Ngonbati rəm. ⁵ De d'ədi ta nja káre al, adi 'to dow-je kí ta goto dɔ-dé-ti.

⁶ Go-ti, m'oo malayka kí rangi bəy nar kàdi dɔrɔ-ti. E ɔw kà Poyta kí Maji kí à tò sartagangi kɔ kadi ilə mbe-é adi dow-je kí dɔnangi-ti nè, adi to gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè, kà dow-je lay kí ndɔta læ-dé tò gay-gay rəm tɔ. ⁷ Malayka lé pa ta kà ndi-é kí boy panè: 'Bəli Lubə ə ɔsi gají-é, kɔ kaglo kí e à gangi-né ta lé ree ngá. ɔsi dɔ-si nangi nɔ Njèra dɔrɔ-ti kà dɔnangi, Njèra babo kà kəm kəneḡ-je.

* **13:8** 13:8 Kɔr meḡ-é kí rangi bəy: Ngonbati bá 'tɔl-é lo kində gin dɔnangi-ti nu. † **14:1** 14:1 Ntd 7:3

⁸ †Malayka kí njèkungi-ti joo un go malayka kí kete lé panè: Babilɔn usi ngá boo! E usi boo! Babilɔn bebo kí boy lé usi boo! E bá adi kaya ra-é kí nḡ gin dow-je kí gay-gay d'ay titi-nḡ k̀̀ yibi bè.

⁹ Malayka kí njèkungi-ti mutə un go malayka-je kí joo kete lé pa ta k̀̀ ndi-é kí boy panè: Kinə dow madi ɔsi d̀-é nangi ǹ̀ dḗ-ti lé rəm, ǹ̀ né-ti kí to takəm-é rəm, bá d'ijə ndaji nati ǹ̀-é-ti əse ji-é-ti lé, ¹⁰ e k̀̀rè à kay yibi nduu wɔngi lə Lubə kí to yibi kí d̀ rə-é doy kí d'ungi meeḡ kobi wɔngi-ti lə Lubə tɔ. Dowbé à kingə k̀̀ dan pər-ti, k̀̀ dan yalpər-ti takəm malayka-je-ti kí d'aa njay, k̀̀ takəm Ngonbati-ti. ¹¹ K̀̀ d̀ bal-bal ya k̀̀ lə-dé à kɔsi go-nḡ go-nḡ titi-nḡ k̀̀ sapər kí suu luki-luki kin bè. Dow-je kí njékɔsi d̀-é nangi ǹ̀ dḗ-ti, k̀̀ ǹ̀ né-ti kí to takəm-é rəm, bá dow kí rá-rá kí ri dḗ lé bá d'ijə-né ndaji rə-é-ti lé, lo taakoo lə-dé goto, ndɔɔ rəm, kada rəm.

¹² E kin bá to lo tɔji kuwə rɔ ngḡ lə njékaa njay-je kí 'to njétəl rə-dé go ndukun-je-ti lə Lubə, kí 'to njéka d̀ meeḡ-dé-ti kí d'adi Jeju.

¹³ Rəmə m'oo ndi dow ba dɔrḗ-ti idə-m panè: I 'ndangi ta kin: Kí ngɔsnè-ti kin ya dow-je kí 'nam kàd̀ 'Babe-ti bá d'oy lé, 'to njénékumə-je. Oiyo, Ndil kí aa njay pa bè, kdɔ kadi 'taa koo ta kullə-je-ti lə-dé, kdɔ ta lə kullə-je lə-dé dan go-dé.

¹⁴ Loki m'oo lo rəmə, m'oo kilndi kí nda ə m'oo dow kí tana k̀̀ Ngon lə dow bè isi d̀ kilndi-ti lé; jɔgi ngar kí 'ra k̀̀ lɔr t̀̀ d̀-é-ti ə uwə ngɔrɔngi kí ati ji-é-ti. ¹⁵ Malayka kí rangi teḡ meeḡ kəy-ti lə Lubə pa ta k̀̀ njékisi d̀ kilndi-ti lé, k̀̀ ndi-é kí boy panè: 'Ulə ngɔrɔngi lə-i ijə-né ko, kdɔtalə ko kí dɔnangi-ti ɔr mir-mir adi nḡy kijə-é ree ngá. ¹⁶ Beba njékisi d̀ kilndi-ti ulə ngɔrɔngi liə lé dɔnangi-ti rəmə, ko kí dɔnangi-ti toki kijə.

¹⁷ Malayka kí rangi teḡ meeḡ kəy-ti lə Lubə kí dɔrḗ-ti ya bəy. E k̀̀rè uwə ngɔrɔngi kí ati ji-é-ti tɔ.

¹⁸ Go-ti, malayka kí rangi kí to njékow k̀̀ tɔgi d̀ pər-ti teḡ logugi né-ti pa ta k̀̀ njékuwə ngɔrɔngi kí ati ji-é-ti lé k̀̀ ndi-é kí boy panè: 'Ulə ngɔrɔngi lə-i kí ati lé ijə-né k̀̀ nduu-je kí dɔnangi-ti, kdɔtalə kandi-é ɔr mir-mir ngá.

¹⁹ Beba malayka lé, ulə ngɔrɔngi liə k̀̀ dɔnangi-ti ijə-né nduu kí dɔnangi-ti ungi meeḡ né mbore man nduu-ti kí boy kí wɔngi lə Lubə kí nḡ t̀̀ meeḡ-é-ti.

²⁰ †'Mbore nduu meeḡ né mbore man nduu-ti lé gidi bebo-ti ndaa-ti. Rəmə məsi tal-ti bul-bul uwə jəm ta sində taá nè jimm ə tati-é à kasi kilomètrə bumutə je bè.

15

K̀̀-je kí gin siri

¹ Bəy bá m'oo nékɔji kí rangi kí t̀̀ bəl kí maji koo meeḡ dɔrḗ-ti, adi to malayka-je siri kí d'uwə k̀̀-je kí gin siri ji-dé-ti, ə to sɔy k̀̀-je kí Lubə à kində-né ngangɔ wɔngi liə. ² Go-ti, m'oo né kí tana k̀̀ babo kí ndɔy ngilingi-ngilingi titi kɔsi kí 'pote nati k̀̀ pər bè, ə njétəti rɔ dḗ, dḗ k̀̀ né kí to takəm-é rəm, kɔr né kí ɔw nati k̀̀ ri-é lé d'ḗ taá dan babo-ti kí ndɔy ngilingi-ngilingi lé. Dḗ d'uwə kunduməngrə-je lə Lubə ji-dé-ti, ³ d'usi-né patóy lə Moiyiji kí ngonnjékullə lə Lubə, k̀̀ patóy lə Ngonbati 'panè: 'Babe Lubə kí njétógi-je lay! Kullə ra-i-je t̀̀ bəl-bəl rəm, maji koo rəm; kɔjra-je lə-i to kɔjra-je kí njururu rəm, kɔjra kí tɔgrɔ-ti rəm; i to ngar lə gin dow-je lay. ⁴ 'Babe, nḡ bá à bəl-i al əse nḡ bá à kɔsi gaj-i al wa? Kdɔ i ya k̀̀ kár-i-rè bá aa njay-njay. Gin dow-je lay ya d'a ree kdɔ kɔsi d̀-é nangi ǹ̀-iti, kdɔtalə dow-je lay d'oo kí kullə ra-i-je t̀̀ njururu.

⁵ Go né-je-ti kinlé, m'oo kəy lə Lubə mēḡ dora-ti rəmə, ta-é toki teḡ adi m'oo kəy kí 'ra k̀ kubi kí to lo kingə-nə k̀ Lubə ɔ mēḡ-é-ti. ⁶ Malayka-je kí siri kí d'uwə k̀-je kí gin siri ji-dé-ti lé, 'teḡ mēḡ kəy-ti lə Lubə k̀ kubi kí nda mbəy-mbəy ə ndɔy ngilingi-ngilingi rɔ-dé-ti rəm, bá 'dɔɔ bədi-dé k̀ nda dɔɔ bədi kí 'ra k̀ lɔr rəm tɔ. ⁷ Kí káre dan njékisi kəm-je-ti kí sɔ lé adi malayka-je kí siri lé kobi lɔr-je siri kí wɔngi lə Lubə kí to njékisi k̀ dɔ bal-bal rusi. ⁸ Rəmə riba, k̀ tógi lə Lubə ra adi sapər rusi mēḡ kəy liə, adi dow à kasi kɔw-ti al ya sar kadi k̀-je kí gin siri kí malayka-je kí siri d'uwə ji-dé-ti kinlé ində-né ngangí-é.

16

Kobi-je kí siri kí sɔbi dɔ wɔngi lə Lubə

¹ Go-ti, m'oo ndi dow ba boy mēḡ kəy-ti lə Lubə ə idə malayka-je kí siri lé panè: Wɔngi lə Lubə kí tò mēḡ kobi-je-ti kí siri kinlé, ɔwi 'mbəli dɔnangi-ti!

² Malayka kí dɔsɔy ɔw mbəl wɔngi kí mēḡ kobi-ti liə dɔnangi-ti rəmə, dɔ basrangí kí tò bəl ə to nɔ usi dɔ dow-je-ti kí d'ɔw k̀ kɔr né lə dɔ rəm, bá d'ɔsi dɔ-dé nangi ǹ né-ti kí to takəm-é rəm tɔ.

³ Malayka kí njèkungi-ti joo mbəl wɔngi kí mēḡ kobi-ti liə dan babo-ti adi babo təl məsi kí titi-nə k̀ məsi dow kí oy bè, adi né-je lay kí d'isi dan babo-ti lé d'oy.

⁴ Malayka kí njèkungi-ti mutə mbəl wɔngi kí mēḡ kobi-ti liə dan ba-je-ti, k̀ kəm kənənə-je-ti adi təl məsi. ⁵ Rəmə m'oo ndi malayka kí ɔw k̀ tógi dɔ man-je-ti panè: I 'to njèra né kí njururu, 'to njékisi low nɔ rəm, 'isi bone rəm, i 'aa njay-njay bá 'gangi-né ta-je kinlé bè. ⁶ Kdɔ dɔ d'ungi məsi njékaa njay-je k̀ njépata-je kí ta-i-ti nangi, ə i 'adi-dé məsi d'ay tɔ; to tó-é kadi d'ay ya. ⁷ Ə m'oo ndi dow logugi né-ti panè: Oiyɔ, 'Babe Lubə kí Njètógi-je lay, ta-je lə-i kí i 'gangi lé, i 'gangi gangi kí togrɔ-ti rəm, tò njururu rəm tɔ.

⁸ Malayka kí njèkungi-ti sɔ mbəl wɔngi kí mēḡ kobi-ti liə dɔ kàdi-ti; d'adi-é tarəbi kadi adi pər ɔ dow-je. ⁹ Ə dow-je lé, kunji pər kí tungə pil-pil ya nətí-dé kərím-kərím. Bè ya kàrè, dɔ 'mbati kiḡə panjiyè-dé-je kí maji al kɔgi kulə-né riba dɔ Lubə-ti rəm, bá 'pa ta kí maji al dɔ ri Lubə-ti kí ɔw k̀ tógi dɔ k̀-je-ti kinlé rəm tɔ.

¹⁰ Malayka kí njèkungi-ti m̀ mbəl wɔngi kí mēḡ kobi-ti liə dɔ kalikɔbe-ti lə dɔ lé. Lo ndul kɔbe-ti liə ndi-ndi; né kí to ra dow-je adi 'tɔ ngangí-dé mɔgəgə-mɔgəgə. ¹¹ Ə dɔ 'pa ta kobi dɔ Lubə-ti kí dora-ti, kdɔtalə né-je kí to kí ra-dé lé rəm, kdɔtalə dɔ basrangí-je kí uso-dé rəm; bè ya kàrè kullə ra-dé-je kí maji al lé dɔ 'tusi d'inqə kɔgi al.

¹² Malayka kí njèkungi-ti məkə mbəl wɔngi kí mēḡ kobi-ti liə dan ba-ti kí boy kí ri-é lə Eprati rəmə ii lay, bè kdɔ kadi inə rəbi adi ngar-je kí d'a k̀ lo kubə kàdi-ti. ¹³ Go-ti, m'oo ndil-je kí maji al mutə kí titi-nə k̀ jè-je bè 'teḡ ta Dragɔ-ti, k̀ ta dɔ-ti, bá ta njèkədi ta-ti kí njèba rɔ-é njépata kí ta Lubə-ti tɔ. ¹⁴ Ndil-je kí maji al kinlé, 'to njèra nékɔji-je rəm, njékow rɔ ngar-je-ti kí dɔnangi-ti nè lay, kdɔ kəw-dé nati kdɔ ta lə rɔ kí à tò mēḡ ndɔ-ti kí boy lə Lubə kí Njètógi-je lay.

¹⁵ †'Babe panè: 'Oo, m'a ree titi-nə k̀ njèbogi bè. Dow kí njékisi kəm dɔ rɔ-é-ti ə to njèngəm kubi-je liə kdɔ kadi njiyè kuti-é dum kadi d'oo rɔsɔl liə al bá to njènékumə!

¹⁶ Ndil-je kí maji al lé, 'kəw ngar-je nati lo-ti kí 'ba-é Armagedɔ k̀ ta Əbrə.

† 16:15 16:15 Mat 24:43,44; Luk 12:39,40; Ntd 3:3

¹⁷ Malayka kí njèkungi-ti siri mbəl wəngi kí męę kobi-ti liə dan yəl-ti. Ndi dow ɓa boy męę kəy-ti lə Lubə kalikɔbe-ti liə panè: Ngangi-é ya ngá éñ! ¹⁸ †Go-ti, ndi təl rəm, ndi ndàngi rəm, ndi dow-je ɓa rəm, dɔnangi yəki yəki kí low nɔ kí dow-je d'isi-né dɔnangi-ti nè kin ya, dow oo gá-é nja káre al ɓəy. ¹⁹ Bebo gáangi rɔ-é lo mutə. Bebo-je lə gin dow-je lay ya usi, ə męę Lubə ole dɔ Babilɔn-ti kí to ɓebo kí boy, kdɔ kadi adi-é ay yibi nduu kí toji wəngi liə kí nɔ kí tɔ męę kobi-ti. ²⁰ †Dɔnangi-je kí dan ba-ti, kì mbal-je 'goto lay. ²¹ †Kosi-je kí boy-boy kí ɔy nɔ i dɔrɔ-ti tusi dɔ dow-je-ti. Kɔ́ kí kosi adi dow-je kinlé ra adi 'pa ta kɔbi dɔ Lubə-ti, kdɔtalə kɔ́ kinlé to kɔ́ kí tɔ ɓəl nɔ.

17

Ta kí 'gangi dɔ bebo Babilɔn-ti

¹ Go-ti rəmə, malayka-je kí siri kí d'uwə kɔbi siri ji-dé-ti lé, m'oo ɛ kí káre dan-dé-ti ree idə-m panè: 'Ree nè bè, m'a kɔji-i ta kí toki gangi dɔ gɔkaya-ti kí isi dɔ man-je-ti kí boy kin kadi-i 'oo. ² Ngar-je kí dɔnangi-ti d'ungin-ɔ dɔ-é-ti 'ra siə kaya, ɓá kaya liə ya to né kɔy kí dow-je kí dɔnangi-ti nè d'ay d'adi ra-dé kí yibi-ti.

³ †Ndil kí aa njay ree dɔ-m-ti ə malayka lé un-m ɔw sə-m diləlo-ti, rəmə m'oo dené kí isi dɔ dɔ-ti madi kí kər bir-bir bè, ri-je kí 'pa-né ta kɔbi kì Lubə rusi rɔ-é ripi-ripi; dɔ-é ra siri ə gaji-é ra dɔgi. ⁴ Dené-é kinlé, ulə kubi kí kər yəl-yəl kí là-é nɔ rɔ-é-ti, ɓá mɔne mbuy kì 'ningó lɔr-je, kì ər-je kí maji-maji, kì məkosi-je. Ɛ uwə kɔbi kí 'ra kì lɔr ji-é-ti; kɔbi kinlé, nékɔbi-je, kì né-je kí tɔ nɛ takəm Lubə-ti kí to kullə ra dené kinlé rusi męę-é nji-nji. ⁵ 'Ndàngi ri kí kɔr męę-é tɔ lo ɓoyɔ-é-ti nati nɔ-é-ti 'panè: Babilɔn kí boy lé to kɔ́ dené-je kí njéra kaya rəm, ɓá to kɔ́ dow-je kí dɔnangi-ti nè kí 'to njéra nékɔbi-je rəm tɔ. ⁶ Dené kinlé məsi njékaa njay-je, kì məsi njékɔr Poyta-je lə Jeju kadi dow-je d'oo ra-é yibi-ti adi m'oo. Loki m'oo-é bè lé, ndil-m teę say.

⁷ Beɓa malayka lé pa sə-m panè: 'Adi ndil-i teę say bè kdɔ ri wa? M'a kidə-i ta kí tɔ lo ɓoyɔ-é-ti kí sɔbi dɔ dené kin rəm, kí sɔbi dɔ dɔ́ kí dɔ-é ra siri ə gaji-é ra dɔgi kí dené kin isi dɔ-é-ti lé kadi-i 'oo rəm tɔ. ⁸ †Dɔ́ kí i oo-é kinlé, kete isi, ngà ngɔsnè goto. Ɛ à teę boleɓe-ti kí sɔy-é goto kisi kɔw kì lo tuji-ti, ə dow-je kí dɔnangi-ti nè kí lo kində gin dɔnangi-ti nɔ ya ri-dé toki 'ndàngi męę mbete kiskəm-ti al lé, loki d'a koo dɔ́ lé rəmə, ndil-dé à teę say kdɔtalə ndɔki isi, ə ree goto, rəmə təl teę ɔ ɓəy.

⁹ Lo kí kadi dow ɔw kì négə kì gosi dɔ-ti éñ: Dɔ-je kí siri lé to mbal-je kí siri kí dené lé isi dɔ-ti, ¹⁰ ɓá to ngar-je siri ya tɔ. Dan ngar-je kí siri lé, dɛ kí mɔ́ kɔbe ɔr ji-dé-ti ə ɛ kí káre isi ɔ́ ɓe nè ɓəy ə ɛ kí káre kɔbe liə ree al ɓəy. Loki kɔbe liə à ree lé, ɛ à kɔbe kaglo nɔ al. ¹¹ Ə dɔ́ kí kete isi ɓá ree goto kinlé, ɛ ya to ngar kí njèkungi-ti jinày joo rəm, ɓá ɛ to kí káre dan ngar-je-ti kí dɔsay kí siri lé rəm tɔ; ə isi ɔw kì lo tuji-ti.

¹² Gaji dɔ́ kí dɔgi kí i oo kinlé to ngar-je kí dɔgi kí dɛ d'ɔ́ ɓe al ɓəy, ngà d'a kingə tógi kdɔ kɔ́-né ɓe nati kì dɔ́ lé dan kadi-ti káre-rè. ¹³ Dɛ lay ya kɔjra lə-dé ra káre-rè, rɔngɔ lə-dé kì tógi lə-dé lé d'a ra-né kullə lə dɔ́ lé. ¹⁴ Dɛ d'a rɔ kì Ngonbati, ngà Ngonbati à tɔti-dé rɔ kdɔtalə Ngonbati lé, to 'Babe lə 'ɓabe-je rəm, ɓá to Ngar lə ngar-je rəm tɔ; ə dɛ kí Lubə ɓa-dé,

† 16:18 16:18 Ntd 8:5; 11:13,19 † 16:20 16:20 Ntd 6:14 † 16:21 16:21 Ntd 11:19 † 17:3 17:3 Ntd 13:1 † 17:8 17:8 Ntd 11:7

mbəti-dé, kí 'to dow-je liə kí tɔgrɔ-ti kí d'ə nati kɪ Ngonbati lé, d'a təti-dé rɔ tɔ.

¹⁵ Malayka lé təl idə-m panè: Man-je kí i oo bá dené kí njəkaya isi do-ti kinlé, to gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè, kɪ gin dow-je kí ndɔta lə-dé tɔ gay-gay. ¹⁶ Gaji dā kí dɔgi kí i oo kinlé, de kɪ dā lé d'a kɔsi dené kí njəkaya lé kɪ ta, kɔ taa né-je liə lay ə kiŋə-é kuti-é dum, d'a kuso dā-é ə d'a ró singə-é pər ruki-ruki. ¹⁷ Kdɔtalə Lubə ra kullə meɛ-dé-ti kɔ kadi 'ra kɔjra liə rəm, kadi kɔjra lə-dé ra káre-rè, rəmə d'a ra kullə kɪ tɔgi kɔbe lə-dé kadi dā lé sar kadi ta-je kí Lubə pa lé né-é ra né.

¹⁸ Ə dené kí i oo-é kinlé, to bebo kí boy kí ɔ be do ngar-je-ti kí dɔnangi-ti nè.

18

Kusi lə bebo Babilɔn

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo malayka kí rangi kí ɔw kɪ tɔgi kí nɔ i dɔrɔ-ti ree ə ree liə ndɔgi lo dɔnangi-ti nè. ² †E pa ta kɪ ndi-é kí boy panè: Babilɔn usi ngá boo! E usi boo! Babilɔn bebo kí boy lé usi boo! E təl to lo kisi ndil-je kí maji al, to lo mbɔ-nɔ lə ndil-je lay kí njéra né maji al, bá to lo mbɔ-nɔ lə yəl-je lay kí 'tò nɛ takəm Lubə-ti adi 'nəl Lubə al. ³ Kɔ gin dow-je lay d'ay kaya ra-é kí nɔ kin titi yibi bè; ngar-je kí dɔnangi-ti nè 'ra siə kaya ə njéragati-je kí dɔnangi-ti nè kàre d'ingə né nɔ kɪ takul né-je liə kí maji-maji kí nɔ kin rəm tɔ.

⁴ Go-ti, m'oo ndi dow kí rangi dɔrɔ-ti panè: Dow-je lə-m, 'tege meɛ-é-ti kɔgi kɔ kadi indəi rɔ-si nati siə meɛ majal-je liə kin al rəm, bá kadi ingə-i kɔ-je liə kin al rəm tɔ. ⁵ Kɔ majal-je liə mbɔ-nɔ kɪ dɔ-nɔ-ti dɔ-nɔ-ti sar teɛ dɔrɔ-ti ə meɛ Lubə ole dɔ né ra-é-je-ti kí njururu al. ⁶ 'Rai-é titi kí e ra-né dow-je ə kullə ra-é-je kí maji al maji al kinlé ugəi-é nja joo-joo! Kobi kí e ungi né meɛ-é-ti adi dow-je lé, ungi meɛ-é-ti adi-é nja joo. ⁷ Gangi-é kí e ɔsi-né gaji rɔ-é rəm, isi-né dan maji-ti kí nɔ kinlé, ya adi-é-né kɔ rəm, adi-é ndingə-né ndoo rəm tɔ! Babilɔn lé pa meɛ-é-ti panè: Mɔ m'isi kisi ngar kí dené bi m'to njəngɔwkoy al rəm, bá mɔ m'a ndingə ndoo ndɔ al rəm tɔ. ⁸ Gin-é kin bá meɛ ndɔ-ti kí káre-rè ya kɔ-je kin à ree-né dɔ-é-ti adi to koy rəm, kuwəndoo rəm, bobo rəm, bá pər à ró-é ruki-ruki rəm tɔ. Kɔ 'Babe Lubə kí njəgangta dɔ-é-ti lé to njètɔgi.

⁹ Ngar-je kí dɔnangi-ti nè lay kí njéra siə kaya-je, kɪ njəkisi siə dan maji-ti kí nɔ kinlé, loki d'a koo sapər kí à ró-é lé rəmə, d'a nɔ rəm, bá d'a ndingə rɔ-dé kɔ ta liə rəm tɔ. ¹⁰ Ngar-je lé, d'a bəl kɔ-je kí teɛ dɔ-é-ti lé, adi d'a kɔ ngərəngi bá d'a panè: Tuji kí ban é tanɔ bè! Tuji kí ban é tanɔ bè! Babilɔn bebo kí boy! Bebo kí njètɔgi! Dan kadi-ti kí káre-rè ya 'gangi ta dɔ-i-ti bè wa!

¹¹ Ə njéragati-je kí dɔnangi-ti nè kàre 'nɔ ə 'ndingəndoo kɔ ta liə, kɔ dow kí njəndogi sə-dé né gati-je lə-dé goto. ¹² Né gati-je lə-dé lé to lər-je, kɪ là-je, kɪ ər-je kí maji-maji, kɪ məkɔsi-je, kɪ kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi, kɪ kubi kí kər yəl-yəl kí là-é nɔ, kɪ kubi kí 'ba-é sua, kɪ kubi kí kər bir-bir, kɪ kagi-je lay kí ətɪ maji-maji, kɪ né-je lay kí 'ra kɪ ngangɪ kədi, kɪ né-je lay kí 'ra kɪ kagi-je kí maji-maji, kɪ 'ningəkasi-je, kɪ ngowla-je, kɪ ər kí 'ba-é marbrə-je, ¹³ kɪ nduji kagi kanel-je, kɪ nɔkagi-je kí ətɪ maji-maji, kɪ ubi-je kí ətɪ maji-maji, kɪ dukan-je, kɪ man nduu-je, kɪ ubi-je, kɪ nduji-je, kɪ gemɛ-je, kɪ mangi-je, kɪ bati-je, kɪ sində-je, kɪ pusi rɔ-je, bá dow-je ya kàre 'to négati-je lə-dé rəm adi to bə-je, kɪ dow-je kí d'uwə-dé ta rɔ-ti. ¹⁴ Né-je kí

kə̀mnda-é ra-i ra-i lé, ɔr rɔ-é ɔ ngərə̀ngi sə-i, né-je kí maji-maji, k̀i né-je kí ndɔy-ndɔy lé goto lay rɔ-i-ti, dow à kingə̀ gogi nda al ngá. ¹⁵ Njéragati-je kí d'ingə̀ né k̀i takul-é lé d'a bəl k̀ɔ-je kí teḡ dɔ-é-ti adi d'a ka ngərə̀ngi bá d'a nɔ ə d'a ndingə̀ndoo ¹⁶ panè: Tuji kí ban ó tanə̀ bè! Tuji kí ban ó tanə̀ bè! Bebo kí boy kí d'ulə-é kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi, k̀i kubi kí kər yəl-yəl kí là-é n̄a, k̀i kubi kí kər bir-bir rəm, bá 'ra-é k̀i lɔr-je, k̀i ər-je kí maji-maji, k̀i mə̀dkɔsi-je d'adi mɔne lé ya ɛ́n wa! Dan kàd̀i-ti kí káre-rè ya nékingə̀ k̀i n̄a kinlé tuji lay bè wa! ¹⁷ Njékuwə̀ ngow bato-je, k̀i njékwə̀ mba dan ba-ti, k̀i njérakullə̀ meḡ bato-ti, k̀i njéra kullə̀ dan babo-ti-je d'a ngərə̀ngi-ngərə̀ngi.

¹⁸ Loki d'oo sapər kí ɔ̀ bebo lé rəmə̀, d'ilə̀ bə̀bi ndi-dé nangi 'panè: Bebo kí rá bá titi-n̄a k̀i bebo kin wa? ¹⁹ De 'nɔ, d'oy 'babur kí dɔ-dé-ti dɔ-dé-ti 'ndingə̀-né ndoo ə 'nɔ 'panè: Tuji kí ban ó tanə̀ bè! Tuji kí ban ó tanə̀ bè! Bebo kí boy kí njébatə̀-je lay, d'ingə̀ né k̀i takul kisi dan maji-ti liə̀ lé, dan kàd̀i-ti kí káre-rè ya təl dilə̀lo bè wa!

²⁰ I dɔra, 'ra rɔnəl kɔ ta liə̀! Ə sə̀i njékaa njay-je, njékwə̀kulə̀-je, k̀i njépata-je kí ta Lubə̀-ti kàrè 'rai rɔnəl! Kdɔtalə̀ Lubə̀ gangta dɔ-é-ti, kɔ né kí maji al kí ɛ̀ ra sə̀-si.

²¹ Beba malayka káre kí njétógi un ər kí boy kí titi-n̄a k̀i mbal kusi né bè ya bi ilə̀ dan babo-ti ə panè: Gangi-é kin ya d'a surə̀-né Babilɔn bebo kí boy kilə-é rum nangi ə dow à koo-é gogi al ya sar. ²² Dow à koo ndi njékində̀ kundumə̀ngrə̀-je, k̀i ndi gosi-je, k̀i njékay nal-je, k̀i njékol mbanga-je, meḡ ɔe-ti lə-i al ngá. Kɔd̀i káre ya kàrè à goto ɔe lə-i rəm, dow à koo ká mbal kusi né al rəm, ²³ dow à koo pər lampi ndógi al rəm, bá dow à koo ndi dingə̀m-je k̀i ne-é al rəm tɔ. Kdɔtalə̀ njéragati-je lə-i bá 'to dow-je kí boy-boy dɔnangi-ti nè, ə gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè ya i ur-dé wale k̀i takul kugə̀-je lə-i rəm, ²⁴ bá mə̀si njépata-je kí ta Lubə̀-ti, k̀i mə̀si njékaa njay-je, k̀i mə̀si dow-je lay kí 'tijə̀ mindi-dé dɔnangi-ti nè lé d'ingə̀ rɔ-i-ti.

19

Pa-je kí meḡ dɔra-ti, k̀i taana lə̀ Ngonbati

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo ndi dow bá dɔra-ti boy-boy titi ndi kosi dow-je kí n̄a bè panè:

Alleluya! Kaji, k̀i rifa, k̀i tógi to kí lə̀ Lubə̀ lə̀-ji.

² Kdɔtalə̀ ta-je liə̀ kí ɛ̀ gangi lé,
 ɛ̀ gangi gangi kí tɔgrɔ-ti rəm, tò njururu rəm;
 kɔ ɛ̀ gangi ta dɔ dené-ti kí to gɔkaya
 kí njétuji dow-je kí dɔnangi-ti k̀i kaya liə̀ kin rəm,
 dal ba mə̀si ngannjékullə̀-je liə̀ kí dené kinlé tɔl-dé lé rəm tɔ.

³ Ndi kosi dow-je kí n̄a lé, təl ɔa kí njèkungi-ti joo ɔəy panè:
 Alleluya! Ə bebo kí ɔ̀ pər lé,
 sa-é suu luy-luy ya k̀i dɔ ɔal-ɔal.

⁴ Rəmə̀ 'ngatógi-je kí kərjoo gidi-é sɔ, k̀i njékiskəm-je kí sɔ lé, 'tosi mə̀kə̀ji-dé nangi ə d'osi dɔ-dé nangi n̄ə̀ Lubə̀-ti kí isi dɔ kalikɔbe-ti 'panè: Amen! Alleluya!

⁵ Ndi dow ɔa dɔ kalikɔbe-ti panè: 'Tóyi Lubə̀ lə̀-ji! Sə̀i lay kí 'toi ngannjékullə̀-je liə̀, sə̀i kí 'bə̀li-é, sə̀i ngan dow-je k̀i dow-je kí boy! ⁶ Go-ti, m'oo ndi dow ɔa titi ndi kosi dow-je kí n̄a bè rəm, ɔa titi ká man-je kí boy-boy bè rəm, ɔa titi ká ndi kí ndàngi k̀i tógi-é n̄a kin bè panè:
 Alleluya!

'Babe Lubə lə-ji kí njètógi-je lay lé ində kɔbe liə.

⁷ J'rai rɔnəl, j'tiləi kole ə j'uləi riba dɔ-é-ti, kdɔtalə ndɔ taana lə Ngonbati lé ree ə ne-é kàrè ra rɔ-é lay rəm tɔ.

⁸ D'adi-é tarəbi kadi ulə kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi, kí ndóle kəy-kəy kí to kubi kí aa njay. Kdɔtalə kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi lé tɔji kullə ra-je kí njururu-njururu lə njékaa njay-je.

⁹ †Go-ti, malayka idə-m panè: 'Ndàngi ta kin: Dow-je kí toki ba-dé lo nékuso-ti lo taana-ti lə Ngonbati bá 'to njénékumə-je! Ə təl idə-m bəy panè: Ta-je kinlé, to ta-je kí tɔgrɔ-ti lə Lubə.

¹⁰ Bəba m'usi nangi nɔ-é-ti kɔsi dɔ-m nangi nɔ-é-ti, ngà ɛ idə-m panè: «'Oo nè à ra né kí bè kin! Mə lé m'to madkullə lə-i rəm, m'to madkullə lə ngankɔ-i-je kí njékadmee kí 'to njékə dɔ né-ti kí Jeju pa ta dɔ-ti. Lubə bá 'a kɔsi dɔ-i nangi nɔ-é-ti, kɔsi né-je kí Jeju pa ta dɔ-ti lé ya bá ndɔki Lubə adi njépata-je kí ta-é-ti 'pa tɔ.»

Ta kí sobi njèkal sində kí nda

¹¹ Go-ti, m'oo ta dɔrə tɔ tagra ə m'oo sində kí nda teḡ. Njèkal sində kinlé ri-é lə Njèra né kí tɔgrɔ-ti rəm, njèpata kí tɔgrɔ-ti rəm. Ɛ gangi ta njururu rəm, bá rɔ liə to rɔ kí njururu rəm tɔ. ¹² Kəm-é ɔ pər bilim-bilim titi-nə kà ndɔ pər bè, ɔw kà jɔgi ngar-je nɔ-nɔ dɔ-é-ti. 'Ndàngi ri kí dow kí rangi gə al dɔ-é-ti; to ri kí ɛ ya kà kár-é gə. ¹³ Ɛ ulə kubi kí d'ulə dan məsi-ti. Ri-é lə «ta lə Lubə.» ¹⁴ Njérɔ-je kí dɔrə-ti d'ulə kubi-je kí ndɔy ngilingi-ngilingi, kí nda kí to kubi kí aa njay rɔ-dé-ti d'isi-né dɔ sində-je-ti kí nda-nda bá d'un-né go-é. ¹⁵ †Kiyəɔ kí ati pam teḡ ta-é-ti kɔsi təl gin dow-je kí gay-gay. Ɛ à kɔr nɔ-dé kà gɔl ngowla ji-é-ti. À mbəjrə kandi nduu mee né mbore man nduu-ti kí wɔngi lə Lubə kí to Njètógi-je lay tɔ mee-é-ti. ¹⁶ 'Ndàngi ri madi kubi kul-ti liə rəm, dɔ bingi-é-ti rəm 'panè: Ngar lə ngar-je ə 'Babe lə babe-je.

¹⁷ Go-ti, m'oo malayka ɔ kà nja-é taá mee kàdì-ti pa ta kà ndi-é kí boy idə-né yəl-je kí njènar dɔrə-ti taá panè: 'Reei, 'kəwi-nə lo nékuso-ti kí boy lə Lubə. ¹⁸ 'Reei kadi usoi dɔ ngar-je, kà dɔ gɔrɔ-je, kà dɔ dow-je kí njètógi-je, kà dɔ sində-je, kà dɔ njèkal-dé-je, kadi usoi dɔ dow-je lay ya, dow-je kí 'to bə-je al, kà bə-je, kà ngan dow-je, kà dow-je kí boy.

¹⁹ Go-ti m'oo dɔ lé rəm, m'oo ngar-je kí donangi-ti nè kà njérɔ-je lə-dé 'kəw-nə kɔsi kɔw rɔ kà njèkal sində lé, kà njérɔ-je liə. ²⁰ †Rəmə d'uwə dɔ lé rəm, bá njékədtə kí njèba rɔ-é njépata kí ta Lubə-ti kí ɛ bá to njèra né-je kí tɔ bəl-bəl takəm dɔ-ti lé kàrè d'uwə-é siə nati rəm tɔ. Né-je kí tɔ bəl-bəl kí ɛ ra-ra kinlé bá ədì-né dow-je kí ndaji lə dɔ lé tɔ rɔ-dé-ti adi de 'to njékosi dɔ-dé nangi nɔ né-ti kí 'ra d'adi to takəm dɔ lé. Dɔ lé rəm, njékədtə kí njèba rɔ-é njépata kí ta Lubə-ti lé, joo lay ya d'uwə-dé kəm d'ungi-dé dan pər-ti kí yal-é tɔ diki-diki. ²¹ Ndəgi dow-je rəmə, kiyəɔ kí teḡ ta njèkal sində-ti kinlé ya 'tɔl-dé adi yəl-je lay ya d'uso dɔ-dé 'ndan ndə-ndə.

20

Kɔbe kí bal budɔgi

¹ Go-ti, m'oo malayka káre j dɔrə-ti uwə lakere ta bolebe kí sɔy-é goto ji-é-ti rəm, bá uwə sil kí boy ji-é-ti rəm tɔ. ² Ɛ uwə Dragɔ, kí to bugə li, kí

to Sú, kí to Satɔ lé dɔɔ-é kəm ɓal ɓudɔgi. ³ Ɛ ilə-é boleɓe-ti kí sɔy-é goto lé, uti ta-é ə tiŋə ta-é lɔy-lɔy, kɔɔ kadi ədi gin dow-je kí gay-gay kí dɔnangi-ti nè al ya sar kadi ɓal kí ɓudɔgi lé asi-né. Go né-é-ti kinlé ɓá tò kadi d'a kɔr-é kilə-é taá kaglo kí sɛ bè.

⁴ M'oo kalikɔɓe-je, ə njékisi dɔ-ti-je lé d'adi-dé tógi kadi 'gangi-né ta. M'oo dow-je kí 'gangi dɔ-dé kɔgi kɔɔ ta lə Jeju kí 'pa d'adi dow-je rəm, kɔɔ ta lə Lubə rəm, m'oo de kí 'mbati kɔsi dɔ-dé nangi nɔ dɔ-ti kɔ nɔ né-ti kí to takəm-é lé rəm, ɓá m'oo de kí 'mbati kadi 'tijə ndaji lə dɔ nɔ-dé-ti kɔ ji-dé-ti lé rəm tɔ. De 'təl d'isi kəm ə d'ɔ be nati kɔ Kristi ɓal ɓudɔgi. ⁵ Ɛ ɓá to tɔsi ndəl kində lo teɛ kí dɔsɔy. Ngà ndəgi dow-je kí d'oy lé d'a tɔsi ndəl kində lo teɛ al ya sar kadi ɓal kí ɓudɔgi lé asi-né. ⁶ Njətɔsi ndəl kində lo teɛ kí dɔsɔy lé ɓá 'to njénékumə-je; de 'to njékaa njay-je ə koy kí njèkungi-ti joo ɔw kɔ tógi dɔ-dé-ti al; de d'a to njégugnə-je lə Lubə, kɔ 'lə Kristi ə d'a kɔɓe siə nati ɓal ɓudɔgi.

Kusi lə Satɔ

⁷ Loki ɓal kí ɓudɔgi kin à kasi lé, d'a kɔr Satɔ dangay-ti kilə-é taá; ⁸ rəmə ɛ à teɛ kɔɔ kədi gin dow-je kí gay-gay kí kum dɔnangi-ti kí sɔ, adi to Gogi kɔ Magogi*, kɔɔ kəw-dé kɔɔ rɔ-né. Kɔr-dé asi-nə kɔ nangra kí ta babo-ti bè. ⁹ De 'teɛ, 'taa dɔnangi pəl-pəl, ə d'ilə-nə 'gəə dɔ lokisi njékaa njay-je kí to ɓebo kí Lubə ində dan kəm-é-ti. Rəmə pər i dɔrɔ-ti ya ree ró-dé ruki-ruki. ¹⁰ Sú kí to njèkədi-dé lé, d'ilə-é dan pər-ti kí yal-é tò diki-diki; lo-é kinlé ɓá dɔ lé de kɔ njèkədtə kí njəɓa rɔ-é njəpata kí ta Lubə-ti d'ɔ-ti ə d'a kingə kɔ ndɔɔ-je kɔ kada-je ya kɔ dɔ ɓal-ɓal.

Sɔy ta kí gangi

¹¹ Go-ti, m'oo kalikɔɓe kí boy kí nda ə m'oo njékisi dɔ-ti tɔ. Dɔnangi kɔ dɔrɔ 'goto takəm-é-ti ə lo lə-dé goto ngá. ¹² Ə ngan dow-je, kɔ dow-je kí boy-boy kí d'oy lé, m'oo-dé d'ɔ kɔ nja-dé taá nɔ kalikɔɓe-ti ə m'oo mbete-je kí dow teɛ mɛɛ-é rəm, mbete káre kí rangi kí dow teɛ mɛɛ-é kí ɛ ɓá to mbete kí ri dow-je kí d'isi kəm tɔ-ti. Dow-je kí d'oy lé 'gangi ta dɔ-dé-ti kɔ go kullə ra-dé-je kí 'ndàngi mɛɛ mbete-je-ti kinlé. ¹³ Dow-je kí d'oy dan babo-ti lé man teɛ sə-dé, koy kɔ lo kí koó d'ɪŋə dow-je kí d'oy d'adi 'teɛ, ə nɔ-nɔ ya 'gangi ta dɔ-é-ti kɔ go kullə ra-é ra-é. ¹⁴ Koy kɔ lo kí koó lé d'ungidé dan pər-ti kí yal-é tò diki-diki. Pər kí yal-é tò diki-diki kinlé ɓá to koy kí njèkungi-ti joo. ¹⁵ Dow kí rá-rá kí 'ndàngi ri-é mɛɛ mbete-ti kí ri dow-je kí d'isi kəm tɔ-ti kin al rəmə, d'a kilə-é dan pər-ti kí yal-é tò diki-diki kinlé.

21

Dɔrɔ kí sigi kɔ dɔnangi kí sigi

¹ †Go-ti rəmə, m'oo dɔrɔ kí sigi kɔ dɔnangi kí sigi, kdɔtalə dɔrɔ kí dɔsɔy kɔ dɔnangi kí dɔsɔy 'goto, ɓá babo goto rəm tɔ. ² †Ə m'oo ɓebo kí aa njay kí to ɓebo Jorijaləm kí sigi i dɔrɔ-ti rɔ Lubə-ti isi ree dɔnangi-ti, 'ra rɔ-é lay titi-nə kɔ dené kí ɔw kɔ taa ngɔw sigi kí mɔne kɔɔ tilə-né kəm ngɔbi-é kin bè. ³ M'oo ndi dow ɓa dɔ kalikɔɓe-ti boy-boy panè: 'Oo, kəy kisi Lubə* ree tò dan dow-je-ti. Lubə ya kɔ dɔ-é à kisi nati sə-dé, de d'a to dow-je liə ə ɛ à to Lubə lə-dé tɔ. ⁴ Ɛ à ɓɔr man nɔ kəm-dé-ti ndɔy-ndɔy, koy à goto rəm, ndingəndoo à goto rəm, nɔ kɔ rɔ to à goto rəm, kdɔtalə né-je kí dɔsɔy

* **20:8** 20:8 Gogi kɔ Magogi. 'Ndó Ejk 38-39 † **21:1** 21:1 2Pi 3:13 † **21:2** 21:2 Ntd 3:12 * **21:3** 21:3 Kəy kisi Lubə: Ta kinlé, ɛ kí tò kɔ ta greki lé, kɔr mɛɛ-é to kəy lə Lubə kí 'ra kɔ kubi ('Ndó Tɛt 26:1).

goto. ⁵ Beba njèkisi dō kalikōbe-ti lé panè: 'Oo, M'ra né-je lay m'adi tøl kí sigi. E tøl idə-m bøy panè: 'Ndàngi ta-je kinlé, kdotalə to ta-je kí togrō-ti ə to ta-je kí asi kadi dow-je 'ndigi dō-ti rəm.

⁶ Təl ɔ dō-ti idə-m panè: Gin né-je gangi ngá! Mə bá m'to Alpa kù Omega, njètum gin né kù njètøl ta né. Dow kí kundə man ra-é lé, mə m'a kadi-é man kenəne kí to man kiskəm lé ɔy kare ya. ⁷ E kin bá à to nédōji lə dow kí njètəti rō; mə m'a to Lubə liə ə ɛ à to ngon-m tō. ⁸ Ngà njébəl-je, kù njémeəngə-je, kù njéra né-je kù tō nɛ takəm Lubə-ti, kù njètøl dow-je, kù njérakaya-je, kù mbəli-je, kù njépolə magi-je, kù njékədtə-je, lay ya nédōji lə-dé tō dan pər-ti kù yal-é tō diki-diki. E kin bá to koy kí njèkungi-ti joo.

Jorijaləm kí sigi

⁹ Go-ti, kí káre dan malayka-je-ti kí siri kí d'uwə kōbi-je kí siri ji-dé-ti kí sɔy tuji-je kí gin siri rusi-rusi lé ree rō-m-ti idə-m panè: 'Ree, m'a kōji-i dené kí to ne Ngonbati lé kadi-i 'oo-é.

¹⁰ Beba Ndil kí aa njay ree dō-m-ti ə malayka lé un-m ɔw sə-m dō mbalti kí boy, kí ngal nɔ, bá ɔji-m Jorijaləm kí to bebo kí aa njay kí j dɔrɔ-ti rō Lubə-ti isi ree dɔnangi-ti. ¹¹ Londógi lə Lubə ya ndógi dō-ti adi ndɔy ngilingi-ngilingi titi-nɔ kù ər kí maji nɔ rəm, titi-nɔ kù ər kí 'ba-é jaspə kí aa yéréré titi ər kí 'ba-é kristal bè. ¹² Ndògi bɔr kí ndə ə ngal gəə dō bebo lé sipi. Tarəbi kandi meə bebo-ti lé, ra dɔgi gidi-é joo ə malayka-je dɔgi gidi-é joo d'ɔ tarəbi-je-ti lé ndəng-ndəng. Tarəbi-je kí dɔgi gidi-é joo kinlé, ndàngi ri gin kōji lə ngan Israyel-je kí dɔgi gidi-é joo titi, ¹³ adi kəl-é kí lo kubə kàdì-ti tarəbi ra mutə, kəl-é kí taá tarəbi ra mutə, kəl-é kí bəə tarəbi ra mutə ə kəl-é kí lokur kàdì-ti tarəbi ra mutə tō. ¹⁴ Ndògi kí dō bebo-ti lé, d'ində gin-é dō ər-je-ti dɔgi gidi-é joo ə dō ər-je-ti kí dɔgi gidi-é joo kinlé, 'ndàngi ri njékowkulə-je lə Ngonbati kí dɔgi gidi-é joo dō-ti ndəng-ndəng.

¹⁵ Malayka kí njəpa sə-m ta lé uwə tuwətógi kí 'ra kù lɔr kɔo mboji-né ngal né ji-é-ti, kɔo kadi mboji-né bebo lé, kù tarəbi-é-je, kù ndògbɔr kí dō-ti. ¹⁶ Bebo lé, ngal-é-je kù tati-é asi-nɔ berere. Loki malayka mboji bebo lé rəmə, to kilometrə budɔgi lo joo kù bujoo kù kɔrjoo. Ngal-é-je kù tati-é-je, kù ngal-é kí taá asi-nɔ lay. ¹⁷ Malayka mboji ndògbɔr lé, kù né kí dow-je 'mboji-né ngal né rəmə, to mətər kɔrsiri gidi-é joo. ¹⁸ Ndògbɔr lé, d'ində kù ər kí 'ba-é jaspə ə bebo bá 'ra kù njar lɔr kí aa yéréré titi ər kí 'ba-é kristal bè. ¹⁹ Gin ndògbɔr kí dō bebo-ti lé, d'ində kù ər-je kí maji-maji kí tō gay-gay adi kurə. Kí dɔsɔy d'ində kù ər kí 'ba-é jaspə, kí njèkungi-ti joo d'ində kù ər kí 'ba-é sapir, kí njèkungi-ti mutə d'ində kù ər kí 'ba-é kalseduwan, kí njèkungi-ti sɔ d'ində kù ər kí 'ba-é emerodi, ²⁰ kí njèkungi-ti mɔ d'ində kù ər kí 'ba-é sardoniksi, kí njèkungi-ti məkə d'ində kù ər kí 'ba-é sarduwan, kí njèkungi-ti siri d'ində kù ər kí 'ba-é krijoliti, kí njèkungi-ti jinɔy joo d'ində kù ər kí 'ba-é beril, kí njèkungi-ti jinɔy káre d'ində kù ər kí 'ba-é topaji, kí njèkungi-ti dɔgi d'ində kù ər kí 'ba-é krijopraji, kí njèkungi-ti dɔgi gidi-é káre d'ində kù ər kí 'ba-é yasenti, kí njèkungi-ti dɔgi gidi-é joo d'ində kù ər kí 'ba-é ametisti. ²¹ Tarəbi-je kí dɔgi gidi-é joo lé, 'ra kù məkɔsi ya dɔgi gidi-é joo lay. Tarəbi káre 'ra kù məkɔsi káre-káre. Rəbi kí boy kí ɔw kù meə bebo-ti lé, lɔr kí aa yéréré titi ər kí 'ba-é kristal bè bá 'ra-né.

²² M'oo kəy lə Lubə meə bebo-ti lé al, kdotalə 'Babe Lubə kí to Njètógi-je lay, dɛ kù Ngonbati ya 'tō kəy lə Lubə meə bebo-ti lé. ²³ To bebo kí ɔw ndoo ndógi kàdì al rəm, ɔw ndoo ndógi nɔy al rəm, kdotalə londógi lə Lubə ya ndógi dō-ti ə Ngonbati ya to lampi liə tō. ²⁴ Gin dow-je kí gay-gay kí dɔnangi-ti d'a njiyə lo kí ndógi-ti kinlé ə ngar-je kí dɔnangi-ti d'a ree

kí né riba-je læ-dé titi to. ²⁵ Kada lé, tarəbi-je kí kow kí bebo-ti à to tagra. Dow à kuti al, kdotalə to bebo kí ndo à kil-ti al. ²⁶ D'a kow kí né riba-je kí né kosgaji-je læ gin dow-je kí gay-gay kí donangi-ti titi. ²⁷ Né kí tò ne takəm Lubə-ti à kow mee bebo-ti kin nda al rəm, bá dow kí to njəkə ká ra né kəbi-je-ti, kí njəkə ká kədi ta-ti kərə à kow-ti nda al rəm to. Ngà dow-je kí ri-dé toki 'ndàngi mee mbete kiskəm-ti læ Ngonbati ya par bá d'a kow-ti.

22

¹ Go-ti, malayka lé oji-m ba kí to man kiskəm; man-é aa yéréré titi-na kí ər kí 'ba-é kristal bè; man-é kinlé tee kalikɔbe-ti læ Lubə, de kí Ngonbati. ² Dan rəbi-ti kí boy kí ow mee bebo-ti, bá do kongi ba-ti kí yó rəm, kí nè rəm lé kagi kiskəm a-ti ə e andi nja dogi gidi-é joo bal káre adi nɔy káre ya andi-andi rəm, mbi-é to kumə kaji gin dow-je kí gay-gay kí donangi-ti rəm to. ³ Ndol à goto mee bebo-ti kinlé; kalikɔbe læ Lubə de kí Ngonbati à tò-ti. Ngannjékullə-je liə d'a pole-é, ⁴ ə d'a koo takəm-é rəm, bá ri-é à tò nati nɔ-dé-ti rəm to. ⁵ Ndo à kil nda al rəm, ngannjékullə-je liə lé d'a kow ndoo pər lampi al rəm, d'a kow ndoo ndógi kàdì al rəm, kdotalə 'Babe Lubə ya à ndógi do-dé-ti, ə d'a kɔbe kí do bal-bal.

Sɔy ta kulə dingəm mee-nɔ-ti

⁶ Malayka lé idə-m panè: Ta-je kinlé to ta-je kí togrɔ-ti rəm, to ta-je kí asi ndigi do-ti; adi to 'Babe Lubə kí njəkadi Ndil-é ra kí njépata-je kí ta-é-ti ya bá ulə malayka liə adi toji ngannjékullə-je liə né-je kí à ra né ngosnè.

⁷ 'Oo, m'a kow nɔɔ ngosnè. Dow kí njètəl rɔ-é go ta-je-ti kí ta Lubə-ti kí tò mee mbete-ti kin bá to njénékumə!

⁸ To ma Ja ya m'oo ta-je kin rəm, m'oo né-je kin rəm. Loki m'oo ta-je kí né-je kinlé rəmə, m'usi nangi nja malayka-ti kí njètəji-m né-je kinlé kdo kosi do-m nangi nɔ-é-ti. ⁹ Ngà e idə-m panè: 'Oo nè à ra né kí bè kin! Ma m'to madkullə læ-i kí madkullə læ ngankɔ-i-je kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti kí de kí 'to njètəl rɔ-dé go ta-je-ti kí mee mbete-ti kin. Lubə bá i 'a kosi do-i nangi nɔ-é-ti!

¹⁰ Bəy bá idə-m panè: Ta-je kí ta Lubə-ti kí tò mee mbete-ti kinlé 'boyo do-é al! Kdo kaglo kí né-je kin à ra-né né nɔy ngosi. ¹¹ Kadi dow kí njèra né kí njururu al ra kí do madi-é-ti do madi-é-ti rəm; kadi dow kí njèra né kí tò ne takəm Lubə-ti ra kí do madi-ti do madi-é-ti to; ə kadi dow kí njèra né njururu ra kí do madi-é-ti do madi-é-ti rəm, bá dow kí aa njay kərə kadi aa njay kí do madi-é-ti do madi-é-ti rəm to!

¹² 'Oo, m'a kow nɔɔ ngosnè ə m'a kow kí nékugə doji kəm-m-ti kdo kugə dow kí rá-rá kí go kullə ra-é-ti. ¹³ †Ma bá m'to Alpa kí Omega, m'to dow kí dosay rəm, m'to sɔy dow-je rəm, m'to njètum gin né rəm, njètəl ta né rəm.

¹⁴ Dow-je kí 'togi kubi-je læ-dé bá 'to njénékumə-je; kdo d'ingə tarəbi d'ow-né mee bebo-ti rəm, d'uso-né kandi kagi kiskəm rəm! ¹⁵ Ngà bisi-je, kí mbəli-je, kí njérakaya-je, kí njètəl dow-je, kí njépole magi-je, kí dow-je kí kədi dow-je nəl-dé adi 'to njékədtə-je lé, d'a kə ndaa-ti.

¹⁶ Ma Jeju bá m'ulə malayka læ-m kadi pa ta læ né-je kí sobi do njékəwnə-je kí gay-gay kinlé adi-si. Ma m'to kí gin ka-ti læ Dabidi, m'to ngòrongi kí njéndógi ta lo kaa-ti.

¹⁷ Ndil kí aa njay dɛ̀ k̀ njèngow 'panè: I 'ree! Kadi dow kí oo ta kinlé, panè: I 'ree! Kadi dow kí kundə man ra-é rəmə, ree; kadi dow kí ndigi rəmə, ree taa man kiskəm lé kare ya ay!

¹⁸ Dow kí rá-rá kí oo ta-je kí ta Lubə-ti kí tò mɛɛ̀ mbete-ti kinlé, ta kí m'a pa rəsi kadi-é ón: Kinə dow madi ilə ta kí rangi do ta-je-ti kin rəmə, kò-je kí 'ndàngi ta-é mɛɛ̀ mbete-ti kinlé, Lubə à kungi do kò-je-ti liə. ¹⁹ Ə kinə dow madi or ta-je kí ta Lubə-ti kí tò mɛɛ̀ mbete-ti kin kogi rəmə, Lubə à kogi-é kandi kagi kiskəm rəm, bá à kogi-é kow mɛɛ̀ bebo-ti kí aa njay kí 'ndàngi ta-é mɛɛ̀ mbete-ti kinlé rəm to.

²⁰ Njèpata lə né-je kinlé panè: Oiyo! M'a kow nɔɔ ngosnè. Amɛn! I 'Ree, 'Babe Jeju!

²¹ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju nà-y sə-si lay!